بەرگی یەکەم

أ - خ

ئەلمونجید

بە کوردی

فەرهەنگێکی عەرەبی - کوردییە

وەرگێرانی

جەلال مەحمود عەلی سوبحانی

منتدى إقراء الثقافي

ئەلمونجید

بە کوردی

فەرهەنگێکی عەرەبی - کوردییە

بەرگی یەکەم

أ - خ

وەرگێڕانی

جەلال مەحمود عەلی سوبحانی

ناوی کتێب: ئەلمونجید بە کوردی - بەرگی یەکەم
فەرهەنگێکی عەرەبی - کوردییە
وەرگێڕ: جەلال مەحمود عەلی سویحانی
تایپو مۆنتاژ: جەمال دەروێش
چاپی یەکەم - کوردستان - سلێمانی
تیراژ: ٥ هەزار دانە
ژمارەی سپاردن: ١٧٤٦
نرخ: ٢٠ هەزار دینار
چاپخانەی دەزگای چاپو پەخشی سەردەم
www.serdam.org

پێشکەش

پێشـــکەش بە گیانی پاکی هەموو ئەو مامۆســـتا گـــەورە کۆچکردوانە بێت و هەموو ئەو مامۆســـتا تەمەن درێژانە بێت کە نەتـــەوە خوازییان گرێکی وا گەرمی خزمەتی نەتەوەکەیانی خســـتە دڵیانەوە کە شـــەو بخەنە سەر ڕۆژ و ئەو ســـەرچاوانە بەرهەم بهێنن و بیکەنە چراوگێك کە من و گەلێکیتری وەك من ڕێگەی خزمەتی نەتەوەکەمانی پێدەربکەین هەروەها پێشـــکەش بەلاوانی نەتەوەکەم بێت و هەموو ئەو دڵســـۆزانە بێت کە دەیانەوێت لەوشەی ڕەسەنی کوردی کەڵك وەربگرن، پێشـــکەش بە گشت ئەو ڕۆشنبیرانە بێت، کە جگەریان بە نەتەوەکەیان ســـووتاوەو دەســـووتێتو لە پێناوی پێگەیشتنی نەتەوەکەیان شەویان خستۆتە سەر ڕۆژو وشەی کوردیان برەو پێداوەو ڕۆشنبیریی کوردیان خەملاندووەو دەیخەملێنن.

جەلال

زنجیره کتێبی دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم
کتێبی سەردەم ژمارە (٥١٨)

سەرپەرشتیاری گشتی زنجیرە
ئازاد بەرزنجی

بسم الله الرحمن الرحيم

مقدمة

بسم الله الرحمن الرحيم قالَ تعالى في كتابه الحكيم "وجعلناكم شعوباً وقَبائِلَ لتعارفوا" ومن آياته "خلق السماوات والأرض وآختلاف ألسنتكم والوانكم إن في ذلك لآيات للعالمين (ص)". إذن فاللغة وسيلة مباركة للتفاهم والمحبة والتعاون على البر والخير لذا على الأمم أن تنظم علاقاتها فيما بينها بواسطه لغاتها ويتعلم بعضها لغة البعض بغية التفاعل والتواصل الثقافي بين الأمم. وقد خدم الكرد منذ دخولهم الاسلامَ الدينَ الحنيفَ واللغة العربيـة فَألَّفوا بالعربية آلاف الكتب في الدين والفقه والآداب واللغة وبرز منهم فطاحل العلماء والأُدباءِ والشعراءِ واللغويين. ومَن يريد آلتَّحَقُّق من ذلك فاليتصفح كتب التأريخ العربى والإسلامي والآداب والعلوم الدينيه والدنيوية المختلفه. فالكرد كانوا ولايزالون من اكثر الشعوب الاسلامية إخلاصاً لدينهم. فكانَ مِن صلاح الدين ما كانَ.

فانتقمت الدول الاستعمارية مِن أحفاده الكرد، فقسمت كردستانهم إلى ماهي عليه الآن، كما انتقمت من العرب بزرع الكيان الإسرائيلي في قلبه. فللكرد تراث شامخ مِن تأريخ وأدب وتراث شَعْبيٌ مُدَوَّن من قبلهم باللغات الثلاث العربية والتركيه والفارسية. فَحَريٌ بمثقفي الكرد أن يتقنوا هذه اللغات ليكتشفوا ماكان لأجدادهم مِن الثقافة والعلوم بهذه اللغات الثلاث. هذا مِن جانِب ومِن جانب آخر، فنحن الكرد نعيش في وطن مُغلق وبواباتنا للإتصال بالثقافات الأخرى هي عَن طريق هذه اللغات الثلاث، لذا يجب أن تكون لَنا معاجمَ مشتركه مع هذه اللغات، لتساعدنا على إستعادة مالنا في هذه اللغات الثلاث أولاً وعلى الاستفادة من تطورات العالم الخارجي ثانياً. ولقد عانينا نحن في دراستنا باللغة العربية الكثير الكثير حيث لم تكن هناك معاجم مشتركه تساعدنا في تعلمنا ودراستنا. بسبب هذه العوامل جميعها فقد تكونت لديَ ومنذ شبابي قناعة حاجتنا الماسة الى معجم (عربي- كردي) شامل، فوجدت ضالتى المنشودة في معجم (المنجد في اللغة) لمؤلفه (الاب لويس معلوف) لشموليته. فاشتغلت فيه منذ شبابى، وفى الستينات القرن الماضي، ولكن الظروف القاهرة التى مرت بها كردستان، وظروفي الصحية كانت عائقة فمنعتنى مِن المضي في إتمام فكرتى. وفى التسعينات أَعدتُ الكرة ثانية فساعدنى إستقرار كردستان على المضي في العمل فاتممتُ ترجمة المنجد إلى الكردية في إحدى عشرة سنة، مِن الكَدِّ والأناة والمشقه في ظل ظروف صحية وعائلية شاقة. فاشتغلت ليلاً ونهاراً سبعَ ساعاتِ مضنية يومياً، أتصفح المعاجم والمصادر واستنجد بالأساتذة والمختصين في العلوم، وأهل المهن وأشاورُ وأناقِش واستفسر

وأتصفح الكتـب والمجلات والجرائد بَحثاً عن معنىً صحيح. حتى تحقق لي بفضل الله تعالى وعونه حُلمي الكبير والعزيز على نفسـي فأكملـتُ الترجمة. فأرجو اَن اَكونَ قد خدمتُ بها أُمّتي وأَخوتي من العرب الذين يحبونَ لغتي الكردية الجميلة. والآن ينبغي اَن أُشير الى هذه الملاحظات في اعداد هذه الترجمة.

١-المصطلحات الموجودة في الترجمة هي نفس المصطلحات الموجودة في المنجد

٢-طريقة إستعمال المنجد المترجم هي نفس طريقة استعمال المنجد الأَصلي.

٣-تسـهيلاً لفهم معاني الكلمات والتعابير والجمل وبعد إستشـارة الأَسـاتذة والمختصيين والملمين باللغة العربية أَخرت مصدر الفعل أو المفعول به في الجملة ووضعتها في نهاية الجملة مثل بَحَثَ. بَحثاً-هُ. أَي الفعل ثم المفعول به أو المصدر المطلق فكتبت الجملة هكذا (بَحَثَ- هُ بَحثـاً) مثالُ آخـر: حَجَمَ. حجماً النارَ. فكتبتها: حَجَمَ النار حجماً لأَن هذا الترتيب أَقرب إلى الفهم.

٤-أمـا الكلمات الموجـوده في الملحق فرأيت مـن الأفضل وضعها في متـن المنجد والحاقها بكلمتهـا وكتبت كلمة (الملحق) إشـارة لذلك وفي نهايته وضعت خطـاً لذلك تميزاً عن التي تأتي بعده.

٥-النقطتان (:) بعد الكلمة الأولى تفصل الكلمة عَن معناها أوشرحها.

٦-في المنجـد علامـة الخط العمودى (|) تقوم مقام (المفسـرة سـابقاً) وتغني عَن تكرار كتابتهـا. ولكنـي بدلاً مِن تلك العلامة وضعت أَرقاماً لهذه المعانـي نحو: البَداة (ج) بَدَوات: أَلكَمْأة | التراب.

١: دومـەڵان :٢: خـاك. مثال آخر: الرَّوح: الفَـرَح | الراحة | الرحمة: ١: دڵخۆشـی: ٢: حەسانەوەو ئاسوودەیی: ٣: بەزەیی / دڵنەرمیی.

٧-الخط المائل (/) يعني ترادف المعاني الكردية مثل: بَشَّ وبَشّاً وبَشاشَةَ: رووی خۆشبوو / رووی کرایەوە / رووی گەشبوو.

٨-العلامـة (-) تقـوم مَقامَ الفعل المُفَسَّـر والمكرر في الجمل وتغني عَـن تكراره كما هو متبـع في المنجد نحوَ: أَشـكَلَ الأَمرُ: إلتَبَسَ: (كارەكە ئاڵۆزبـوو). -الكِتابَ: قيده بالحركات: (سەروبۆری بۆ نووسینەكە كرد).

٩-أَتيـت بمفردات مختلفه لمعنى فعل مترجَم تعطى نفـس المعنى ووضعت خطاً مائلاً فاصلاً بينها مثل: أَسِـنَ- الماءُ: (ئاوەكە گەراوەتـەوە/ چێڕو بۆنی گۆڕاوە/ بۆگەنیكردووە) فهذه التعابير الثلاثة تعطى معنىً واحداً.

١٠-وضعت كلمات بين قوسـين والقوسـان يغنيان عَن تكرار الكلمة الـواردة قبل أَوبعد القوسـين والتي تشكل مع الكلمات الموجودة بين القوسين معانٍ أُخَر جديدة مثل: كردی بە (دەسك/ چەپك/ گورزە) والخط المائل يعني ترادف معانى الكلمات.

١١-ســجلت التعابير والامثلة الكثيرة الشارحة للكلمه والمتداولَة في اللغة العربية والمسجلة في المنجد بعد كلمة (يقال) ووضعت اربعة أقواس صغيرة كما هو في المنجد ولكن دون تسجيل كلمة (يقال) مثال: يقال "مافعلتُ أصلاً": هەر نەمكردووە. واتا هەرگيز نەمكردووە.

١٢-وضعت الفارزه بين الكلمات الكردية المتشــابهة أوالقريبة في المعنى مثل (دەفر، هۆر، توورەكە).

١٣-أحياناً ترى في الترجمة كلمتين مترادفتين في المعنى يتواســطهما حرف (و). كطريقة للإبقاء والمحافظة على الكلمات وسلامة التعبير في اللغة الكرديه والاستعمال البلاغي لتوكيد المعنى مثل: نظيف: پاك و تەميز.

١٤-وعلامة التساوى (=) تدل على أن الكلمتين لهما نفس المعنى.

(وهذه إيضاحات عَن بعض خصائص اللغة الكردية أوكتابتها).

أ-حروف اللغة الكردية الغير موجودة في اللغة العربية هي (ژ. گ. چ. ڤ. ڵ. ۆ. وو. پ).

ب-التشديد في اللغة الكردية يكون بتكرار كتابة الحرف مثل: جَراد: كولله.

ج-(الراء) في بداية الكلمة يكون ثقيلاً في التلفظ (مُشَدَّداً) ولايحتاج إلى أية علامة أما في الأماكن الأخرى مِنَ الكلمة فيكتب كالآتى (ڕ).

د-الحركات في اللغة الكردية تكون بالحروف: الفتحه: (ە). الضمة (و). الكسرة (يـ) مثل تَعالَ: وەرە. قُرآن: قورئان. الوَردة: گوڵ. الضرر: زيان.

ە-الــواو الــذي فوقهُ (ˇ) (ۆ) مثــل: كثير: زۆر الرائحه: بۆن. وهــذه لاتوجد في العربية الفصحى، أما في العامية فتوجد مثل شلۆن، دۆلمە

و-الواو الطويل التلفظ في الكردية تكتب بواوين (وو) مثل: الزوج: شــوو. العادة: خوو. وتكتب في العربية واواً واحداً مثل يَدور نور شروق كتابة هذه الكلمات بالكردية هيى: نوور شرووق يەدوور.

ز-الياء التي فوقها (ˇ) لاتوجد في العربية الفصحى اما في العامية العراقية الدارجة فهى موجوده مثل: لێش. زێن. بێش.

ح-الهمزة في الكردية تكتب على الكرسي هكذا (ئـ) مثل: ئەحمەد.

ط-حرف (أ) العربية تكتب في الكرديه بهذا الشكل (ئا) مثل سَهل: ئاسان. رغبة: ئارەزوو.

ى-المثنى غير موجود في اللغة الكردية ويأتي المثنى والجمع بصيغةٍ واحدة مثل:

المفرد	المفرد	المثنى	الجمع
رَجُل	پیاو	پیاوان	پیاوان
شَعْب	گەل	گەلان	گەلان

اصطلاحات		هێماكان
فا:	تعنى اسم الفاعل	بكەر
مفع:	اسم المفعول	كارلێكراو
ج:	الجمع	كۆ
جج:	جمع الجمع	كۆی كۆ
مص:	المصدر	چاوگ
م:	المؤنث	مێ
مث	المثنى	جووت/ دووانه
ة:	المفعول به	كارلێكراو
ز:	زراعة	كشتوكاڵ
(ع ا):	علم الأعضاء	زانستیی ئەندامەكان
ف:	فن البناء	خانه سازیی
ع ج:	علم الجبر	زانستیی جەبر
ع ح:	علم الحساب	زانستیی ژمێره
فك:	علم الفلك	گەردووناسیی
ن:	تعنى علم النبات	رووەك
ك:	تعنى علم الكيمياء	كیمیا
ت:	تعنى اصطلاح تجارى	بازرگانیی
ط:	تنعى اصطلاح مطبخى	چێشت و خواردنكردن
مو:	تعنى اصطلاح موسيقى	مۆسیقا
ا ع:	اصطلاح عسكرى	سەربازیی
ص:	اصطلاح صناعة	پشەسازیی
طب:	اصطلاح طب	پزیشكیی
هـ:	اصطلاح علم الهندسة	ئەندازه
ط:	علم طبقات الأرض	زانستیی چینەكانی زەوی
حِی:	اصطلاح علم الجبل	ئاوەدانیی
ح:	اصطلاح علم الحيوان	زیندەوەرزانیی
ف:	علم الفيزياء	فیزیا
ف ج:	اصطلاح الفنون الجميلة	هونەرەجوانەكان

تنبيهات لاستعمال المنجد

١-رتب المنجد الجديد وفقاً للمعاني بحيث قُسِمَت كلُّ مادة إلى فصائل مختلفة.
٢-إذا شئت البحث عَن كلمة فإذا كانت مجردة فاطلبها في باب أول حرف منها، وان كانت مَزيــدَة أوفيهــا حرف مقلوب عَن آخر فَجَرّدْها أو ردّهــا إلى الأصل ثم آطلبها في باب الحرف الأَول مِن حروفها الأَصلية.
٣-وضـــع الفعل المضاعَف الثلاثــي في أَول المادة أَما المضاعف الرباعــي فقد رُد الى الأَصل الثلاثي جرياً على القاعدة التي اتبعناها في ردّ كل كلمة الى أَصل ثلاثي نحو": صَمْصَمَ" فقد رُدَّ الى الأَصل "صمّ" ومَلْمَلَ فقد ذُكِرَ مع المادّة "مَلَّ". و"دَحرَجَ" فقد وُضِعَ في المادة (دحر).

(هەندێك لەو تێبینیانەی كە بە عەرەبییە)

١-لـــە منجدەكـــەدا هێڵێكـــی ســـتوونیی (|) لەنێوان واتـــا جیاكانی وشـــەدا هاتووە كە لێكدراوەتـــەوە من لەبری ئەو هێڵە ســـتونییە ژمارەم بۆ واتا لێكدراوە جیاكانی وشـــەكە دانـــاوە. وەك: البـــداة (ج) بَـــدَوات: أَلكمْأة | الـــتراب. واتاكان: ١- دومـــەڵان ٢- خاك/ خۆڵ. نموونەیەكیتر: الرَّوح: الفَرَح| الرَّاحَة | الرَّحمة: ١- دڵخۆشـــیی ٢- حەســـانەوە/ ئاسوودەیی ٣- دڵنەرمی / بەزەیی.
٢-هێڵـــی لار (/) هاوواتا دەگەیەنێت گەر لەنێوان وشـــە كوردییەكان یان نێوان رســـتە كوردییەكاندا بێت وەك: الآجل والآجلة: لە پاشـــاندا / لەدواییدا / دەمێكیتر: بَشَّ. بَشّـــاً: رووی خۆشبوو/ روویكرایەوە/ رووی گەشبوو.
٣-نیشـــانەی (-) لەبـــری فرمانە واتـــا دراوەكەیە كە لەوەپێش واتـــای دراوە بۆ ئەوەی فرمانەكە لە رســـتەتازەكاندا دووبارە نەنووســـرێتەوە ئەو داشە ( ) دادەنرێت وەك: أشْكَلَ الأمر: كارەكە ئاڵۆزبوو – الكتابَ: سەروبۆری بۆ وشەكە كرد.
٤-وێرگول (فارزە) لەنێوان ئەو وشـــە كوردیانەدا دانراوە كە واتایان لەیەكدەچێت یان لەیەكەوە نزین وەك: (دەفر، هۆر، توورەكە، گونیە).

پێشەکی

زمان ناسنامەی نەتەوەیەو کەلەپووری سەرەکییەتی. زمان، واتا نەتەوە، کەسێک کە زمانی نەتەوەکەی نەزانێت، هەستی نەتەوایەتیی کز دەبێت یان دەمرێت مەگەر رۆشنبیرێك یان کەسێك هەستی نەتەوایەتی تێئالابێت. لە مێژوودا چەندەها نەتەوە بە لەناوچوونی زمانەکەیان و لەبیرچوونەوەیان، نەماون و لە نەتەوەیتردا تواونەتەوە، تەنها مەگەر لە کتێبەکانی مێژوودا ناویان مابێت. کورد مەینەتیی زۆری بەسەرهاتووە. گوان ئەو هەموو هەمەوەندانەی کە عوسمانییەکان بۆ سەماوە راگوێزیان کردن، ئەو هەموو کوردەی لەگەڵ سەلاحەدیندا لەشەری خاچەکاندا و دروستبوونی دەوڵەتی ئەیوبیدا چوونە سوریە، لوبنان و میسر. گوان ئەو هەموو هەمەوەندەی عوسمانییەکان بۆ جەزایر و باکووری ئەفەریقا، گوێزانیەوە) جگە لەو پاڵەوانانەی کە بە گەورەو بچووکیانەوە بەپێو بەشەو لە جەزایرو لیبیاوە هاتنەوە کوردستان کوا خێڵی (گاوانی) بنیاتنەری شاری حلە کە لەگەڵ خێڵێکی عەرەبدا دروستیانکرد. گوان ئەو هەموو خێزانە پەرەوازانەی ئەملاولای کوردستان کە خۆیان رۆیشتوون یان راگوێزکراون. زۆرن ئەو کوردانەی لە هەندێك شوێنی تورکیاو ئێران و ئەفغانستان و پاکستان و روسیاو گەلێك شوێنانیتر ونبوون، ئەوانە هەموو ناوی کوردیان بەسەرەوە نەماو توانەوە. لە ئەحمەد ئەمین و عەقاد و ئەحمەد شەوقی و تەیمورییەکانی میسر و مەحموود جۆمەردی موسل و رەسافی بەغدا و کەمال جومبلاتی لوبنان و سەدان کەلەپیاو و ژنی بەناوبانگی ناو عەرەب و تورك و فارس کە کوردبوون، بپرسن. کە خزمەتی وێژەو رۆشنبیریی و مێژوو رامیاریی و پەروەردەو گەلێك رووبەری ژیانی ئەونەتەوانەیان کردووە. بپرسن ئێوە کێن و چین. کەواتە ئەیلێمەوە زمان ناسنامەی نەتەوەیە، بە پاراستن و خزمەت گەشە دەکات، دەبێتە زمانی شارستانێتیی و زانست و وێژەو زانیاریی. (هوشیاریی نەتەوەیی) نەتەوەو زمان دەپارێزێت، گەشەی پێدەکات و قەوارەی نەتەوەییش دروستدەکات. وئەوەی کتێبەکەی (ئەولیا چەلەبی) و مێژووی کورد بخوێنێتەوە چاك لە بایەخی هوشیاریی نەتەوەیی دەگات. دەبێت ئەمە بڵێم: بەهەزاران مەلاو مامۆستای گەورەو خوێندەواری رۆشبینری بەرزی ئێمە لە نووسینەکانیاندا روویانکردۆتە ئەو زمانانەو پشتیانکردۆتە زمانی کوردی، تا کەلەپووری نەتەوەکەیشیان کردووە بە هی ئەو زمانانە. خۆ ئەگەر نەتەوەکە قایم و سەربەرزو جەربەزە نەبوایەو چنگی بە خاکەکەیەوە نەگرتایە ئەوەی کە هەیشە ئێستە نەدەماو دەفەوتا. ئیمپریالیزم کوردستانی بەشبەشکرد، ئەمرۆ ئێمە لەگەڵ تورك و

عەرەب و فارسـدا دەژین، مێژوویەکی زۆرو وێژەو کەلەپوورێکی ئێجگار فرەمان بەوسێ زمانە هەیە، کە کورد خۆی بەو زمانانە نووسیویەتی، جگە لە مێژووەکە. لەبەرئەوە زۆر پێویستە رۆشنبیرانی کورد، ئەوسێ زمانە بزانن و فەرهەنگی هاوبەشی ئەوسێ زمانەمان بۆ کوردیی هەبێت، بۆ ئەوەی ئەوەی کە بەو زمانانە هەمانە، بیگێرینەوە و وەربگێرێتەوە، هەروەها لە خوێندندا کەڵکی لێببینرێت و یاریدەی ئەوانە بدات کە پێویستیان دەبێت. ئێمەی کورد لە نیشتمانێکی داخراودا دەژین، دەرگای گەیشتنمان، بەگێتی و شارستانییەت و کەڵك وەرگرتن لە گۆرانی بەرەو پێشەوەچوونی جیهان، لە رێی ئەو سێ زمانەوەیەو لە دەرگای ئەو چوار وڵاتەوەیە، کە کوردستانی خراوەتە سەر.

هەروەها ئێمـە بەرەیەکبووین، لـە خوێندنەکەماندا کـە بە عەرەبییبوو تووشـی زەحمەتێکـی زۆر و گیروگرفتێکی سـەختبووین، چونکە فەرهەنگێکی هاوبەش نەبوو کە یارمەتیی خوێندن و فێربوونەکەمان بدات.

ئەمانە گشـتی پاڵپێوەنەرو هۆکاربوو بۆ ئەوەی بیر لە قاموسـێکی عەرەبی - کوردیی فراوان بکەمەوەو کاری بێپشـووی بۆ بدەم، لەبەر فراوانیی منجدیشم بەباشترین زانی. لە شەسـتەکاندا ماوەیەك کارم تێداکرد. بەڵام باری سەختی کوردستان و تەندروستیم وازی پێلێهێنام. بەڵام لەنەوەدەکاندا جارێکیتر دەسـتم بەوەرگێرانەکە کردەوە، باری ئاسایی و ئاشتیی کوردستانیش یارمەتیدام پاش یازدە ساڵ رەنجدانێکی بێپشوو و ماندوو بوونێکی زۆر و لەژێر باری گرانی ناتەندروسـتیو نا ئاسـایی باری خێزان و کۆششـی شەوو رۆژی حەوتسـەعاتی، بێوەرسبوون، و بێتابووشتیوون. بۆ واتای وشەو دەربرەی ناو قامووسەکە گەرام، قامووس و سـەرچاوەکانم پەرەپەرەکرد، کتێب و گۆڤار و رۆژنامەکانم هەڵدایەوە، بۆ واتای راسـتی وشـەیەکی منجدەکە، راموەرگرت، پرسـیم، راوێژمکرد، پەنامبردەبەر خاوەنپیشـەکان، بۆ ئەو زانسـتیانەی لە منجدەکەدایە هانامبردە بەر مامۆسـتا پسـپۆرە بەرێزەکان، سـوپاس بۆ خودا کە توانیم ئاواتە پیرۆزەکەی ساڵەهای ساڵی تەمەنم بهێنمە دی و وەرگێرانـە بەنرخەکەم تەواو بکەم، لە کۆتاییشـدا سوپاسـی بێپایانی هەموو ئەو مامۆسـتا گەورانەو دۆسـت و خاوەن پیشـەو هاورێو هەموو یەکێك دەکەم کە رووناکیی رێگەی گەیشـتنی ئاوات و رەنجەکەمبوون لە کۆتاییشـدا دەبێت منیش ئەوەی ئەو پایە بەرزو زانا گەورەیەی کەمنجدەکەی بە عەرەبی داناوە و لە پێشـەکیی چاپی حەڤدەهەم و بیسـت و شەشەمیشـدا دووپاتیکردۆتەوە بڵێم "وا دەزانم کە کارمـان بێهەڵە نابێت. ئینجـا روودەکەمە زمانەوانەکان و حەزدەکەین ئەگەر کە مو کووریيەك بێتە بەرچاویان ئاگادارمان بکەنەوە".

(رانومای چۆنییەتیی وەرگێرانەکەو)
کلیلی منجدە وەرگێڕراوەکە

١ـ شـێوەی بەکارهێنانی منجدەکە، لە پێشەکیی منجدەکەدا بە عەرەبی نووسراوەتەوە، کە هی منجدەکە خۆیەتی، بەوشێوەیەش بەکاردەهێنرێت.

٢ ـ ئەونیشانەو ئامرازانەی کە پیشاندراوە هەر هی منجدەکەیەو پەیڕەو دەکرێت.

٣ ـ ئـەو خالآنـەی کە بە عەرەبی نووسـیومە و کلیلـی بەکارهێنانـی منجدەکەیە، بە پێویستم زانی بە کوردی دووبارە بینووسمەوە، هەر پەیڕەویی ئەوە دەکرێت.

(گەلێك خالی گرنگم لە نووسین و وەرگێرانەکەدا) — پەیڕەو کردووە.

١ـ لە وەرگێرانەکەدا من لە خۆمەوە شـتم نەنووسیوە، بەڵکو هەموو ئەو سەرچاوانەم کردووە بە رانومای راسـتیی وەرگێرانەکە، تا وشـەکە جێی خۆی بەراسـتیی وەربگرێت، وەك گوتم، پەنامبردۆتە بەر مامۆستایانی پسپۆر و لێزان و خاوەن پیشەو خەڵکێکی زۆری زمانزان. جاری وابووە، لە منجدەکەدا، وشـەکە بە عەرەبی بەوشـەیەك لێکدراوەتەوە کە واتاکەیم نەزانیوە، پتر لە بیسـت و پێنج خولەك پێـوەی خەریکبووم تا دۆزیومەتەوە و ساغمکردۆتەوە ئەوسا نووسیومە.

٢ـ دەشـێت وشـەیەك لە فەرهەنگێکی (عەرەبی- کوردی) تـردا هەبێت لە منجدەکەدا راسـتەو راسـت ئاماژەی بۆ نەکرابێت. ئەو فەرهەنگانە وشەیان هەڵچنیوەو هەڵبژاردووە بە زۆریی (چاوگن- مصدر)و کراون بە کوردی، من وشـەی منجدەکەم وەرگێراوەو رێگەی دۆزینەوەی وشەی تێدا دیاریکراوە ئەگەر بەسەلیقەو شارەزایی بۆ واتای وشەیەك بگەرێن لە منجدە وەرگێردراوەکەدا نەدۆزرێتەوە گوناهی من نییە چاوگە من فەرهەنگم دانەناوە منجدم وەرگێراوە من چاوگی فرمانەکانم لێکنەداوەتەوە ئەوانە نەبێت کە منجدەکە خۆی بۆ خۆی لێکیدابێتـەوە. دۆزینەوەی واتای چاوگە عەرەبییەکانیـش کەلێکنەدراونەتەوە لێکدانـەوەی ئاسـانە دەلێت: (نَحَت العودَ نَحتاً) چیلکەکـەی دادا. چاوگەکەی بە عەرەبی (نَحْـت)ە واتا (دادان). (نَحَرَ الشـاةَ نَحْراً): مەرەکەی سـەربری (نَحْـر) چاوگە. واتاکەی (سەربرین)ە.

لـە وەرگێرانەکەدا من شـوێن رێـرەوی منجدەکـە کەوتووم، کە لە پێشـەکییەکەدا روونیکردۆتـەوە، بۆ روونکردنەوەو راڤەکردنی واتاکان رسـتەی بەکارهێنانی وشـەکەو پەندو وتەیجێگرو دەربرەی زمانەکەی بەکارهێناوە، من ئەوانەیشـم وەرگێراوەتە سـەر کـوردی، مەگەر بە دەگمەن یەکێکم هەڵبواردبێت، کە زۆر پێویسـت نەبووبێت. من دوو بـەرگ کتێبـی ئیدیۆمم داناوە هەرچەنـدە زمانی کوردیی شـێوە ئیدیۆمە بەلاّم من بۆ

واتاكان وشەمداناوە نەك بە ئیدیۆم لێکمدابێتەوە.

٣-زۆر بە تەنگ دارشـتنی رستەکانەوە هاتووم، کە لەسـەر رێرەوی زمانی کوردیبێت، کە فرمان / کردار دوای رسـتە دەبێت. لەسـەر چۆنیەتی رێکخسـتن و نووسینی رستەو لەسەر ئەم باباتە چەندجارێك لەگۆڤارەکاندا نووسینم بلاوکردۆتەوە. بەلام لێرەدا دەڵێم: دەشـێت رستەش هەبێت کە پاشوپێشـم کردبێت و بەرچاوم نەکەوتبێت. من ئەوەندەی وەرگێرانەکـەم لا گرنگبـووە هێندەیـش لام گرنگبووە کە زمانی کوردیی بچەسـپێنم و بینوێنم، لەبەر ئەوە گەلێك جار بەچەند شـێوە رسـتەیەك واتای وشـەکەم خۆسـتۆتە بەرچاو، ئامانجیشم تۆمارکردن و بەرچاوخسـتنی هەموو زمانەکەیە. نموونەش (بَرَسَ| بَرْسـا): تەنگـی بە نەیارەکە هەڵچنـی/ زۆری بۆ نەیارەکە هێنا. لێـرەدا دەبێت بڵێم لە رستەدا کورد پشت بە فرمان دەبەستێت. زمانی عەرەبیی بەچاوگ دەبەستێت.

٤-لە منجدەکەدا رستەی هێناوە و واتای فرمانەکەی لێکداوەتەوە، بەلام بێئەوەی ناوی کارلێکراوەکـە (مفعول بە) بهێنێـت بەراناو ئاماژەی بۆ کردووە، من ناچارم هەرچی ناوو وشەیەك هاتبێت واتاکەی بنووسم. وەك: (لَحَبَ- الطریقَ: سَلَکَهُ): رێگەکەیگرت. (-أَوضَحَهُ): رێگەکەیدەرخسـت. (-الشيْ: اَثّر فیه): کاری کردە سەر شتەکە (-بالسیفِ: ضَرَبَـهُ بِهِ): بە شمشـێر لێیـدا. یان ناوی بکەرەکـە ناهێنێت وەك: (فـاءَ- الظلُ: رَجَعَ): سێبەرەکە گەرایەوە. (فَیَّأَ الشجَرُ) درەختەکە سێبەریکرد.

٥-منجدەکەم بەشـێوە کرمانجییە رەسـەنەکەی خواروو وەرگێراوە (نەك شێوە زاری سلێمانیی رووت) چونکە شێوەی سلێمانی گۆرانی بەسەردا هاتووە.

من لە (١٩٥٧)دا و لە چوار ژمارەی هەتاودا وتارێکم بە ناونیشـانی (گۆرانێك بەسـەر شـێوەی سلێمانیدا و بەناوی (ج. خەسـرەو)ەوە بلاوکردۆتەوە، تیایدا پیشانمداە کە چۆن دەنگ و پیتی (د) لەم شێوەیەدا وندەکرێت و چ گۆرانێکیتریش بەسەر شێوەکەدا هاتووە.

٦-یەکێك لە بریارەکانی کۆری زانیاریی کورد لەبری (ئە) (دە)ی فرمان بەکاربهێنرێت کە کرمانجی ژوورو و گەلێکی کرمانجی خوارویش هەر ئەوە بەکار دەهێنێت منیش (دە)م بەکارهێناوە.

٧-لێـم مەگرن کەمنجدە وەرگێراوە کەهێندە قەبەدەرچووە چونکە سروشـتی زمانی کوردی وەهایە. ئێمە لە دارشـتنی وشەدا وەك هەموو زمانە ئارییەکان و زمانی ئینگلیزی دوو رێرەومان هەیە یەکێکیان بەهۆی پاشـگرو پێشگرەوە دووەم بە لێکدان و پێکەوەنانی وشـە بە وشـەوە بەبێئامراز و یاریدەدەرە یان بە ئامراز و یاریدەدەرە. (ناوێك و ناوێك. ناوێك و سـیفەتێك و بـە پێچەوانەوە. لەگەڵ ئامـرازداو بێئامراز و لەگـەڵ فرماندا... هتد). وشەی عەرەبی لەسەر ئەو زانە/ کێشە. تاکە وشەیەکی عەرەبیی وا هەیە کوردییە بەرامبەرەکـەی لـە چەند پارچـە پێکدێت نموونـە: (إِعْتَرَفَ): پێی لێنـا/ دانی پێدا نا

(أَذَلَّهُ): ســەری پێشــۆرکرد. (تَرَك-ه) وازی لێهێنا. دەبینین نووسینی کوردیی جێگەیەکی زۆر دەگرێت و کات زۆر دەبات. بۆ چارەســەرکردنی ئەوە، گەلێك لەســەری نووســراوەو کۆشــش کراوە. یەکێتیی نووســەرانی کورد لە هەولێر ســیمینارێکی بۆ ئەوە رێکخســت، منیش تیایدا بەشــداربووم، گەلێك نووسەرو شارەزای زمانی کوردیی هەموو لایەك تیایدا بەشــدار بوون، رێرەوێکی باشــیان دانا، ئەمرۆیش زۆر گۆڤارو رۆژنامە و نووسەر بەپێی پێویست پەیرەویی ئەو شێوە نووسینە دەکەن، منیش بۆ کەمجێگەگرتن و کاتی کەمبردن، پەیرەویی ئەوەمکردووە. ئومێدەوارم ئەو رێرەوە بە باش بزانن. لێرەدا سەرنجدان بۆ ئەم خاڵە رادەکێشم. ئەو وشانەی کە چەند پارچەیەکن پارچەی پێشەوەی ستوونی وشەکەیە لە دارشتنی وشەکەدایە بە تایبەتی وشەی ئەندامانی لەش (سەر، چاو، دەست، گوێ، پشت، دان، چنگ... هتد). پێویســتە وشــە ستوونەکە بەجیا بنووســرێت و ئەوانیتر لێکبدرێن وەك: ســەری پێبەرزکردەوە. چاوی لێداگرت. دەستی لێومشاند دەرمانی تێهەڵسوو. تاڵاوی پێنۆشــی. هۆشــی لەبەربری). و گەلێك لەو جۆرە وشــانە. زمانی کــوردی زمانێکی زۆر بەرفراوانە، سروشــتی بەپیزو رەنگین و سەختی ژینگەکەی پێویستی بەوە بووە بێشومار وشە بۆ هەموو رەوش و وبارو دیمەن و هەڵوێست و واتایەك دابهێنێت بیروبرواو سەرنج و چێــژی میللەتە وریاکەی ئەوەی پێگرتووە. لە منجدەکەدا بۆ هەموو زیندەوەرێك دەڵێت: (ماتَ). کورد تەنها بۆ مرۆڤ وادەڵێت: مرد. بۆ زیندەوەرێك کە گۆشــتی بخورێت دەڵێت: مــردار بــووەوە. بۆ ئەوەی گۆشــتی نەخورێت دەڵێت تۆپی ئەمــە نموونەیەکی بچووکی بیرکردنەوەی کوردە.

٨-یەکێك لە رێرەوە گرنگەکانی نووسینی کوردیی، کە هەر لەسەرەتاوە دانراوە، ئەوەیە دەنگەکــە چۆن لەدەم دێتــە دەرێ ئاوا بنوســرێت و بۆ هەموو دەنگێــك پیتێك دانراوە (جگــە لە هەندێك دەنگی نزم کە بە پیتی عەرەبــی پیتی بۆ دانەنراوە وەك واوی کورت و (کســرە)ی عەرەبی واتا (یی) زۆر کورت. دیارە دانانی پیتەکان رەنجێکی زۆری بۆ دراوە تا گەیشــتۆتە ئەم رادەیەی کە ئێســتا هەیە. بەڵام یەکێك لە نووســینی ئەمرۆدا کە لای هەندێك گرێیە نووسینی دەنگی (ی) درێژەو پشتگوێدەخرێت. هەرچەند کۆری زانیاریی کورد ئەو کەلێنەی پرکردەوە، ســەرێکی بۆ پیەکە دانا ئاوا (یَ) بەڵام ئەوە پەیرەو نەکرا، بەلای منەوە پشتگوێخســتنی ئەو پیتە واتا (یی درێژ) لە نووســیندا هەڵەیە لەبەرئەوە من بە دوو (یی) نووســیومە. لە حەفتاکانیشدا لەپاشــکۆی خەباتدا وتارێکم لەژێر ناوی (باوا بنووسین) بڵاوکردەوە کە تیایدا ئاماژەم بۆ ئەو (پیە) کردووە هەرچەندە بەداخەوە نیوەی نووسینەکەیان بڵاوکردەوە.

٩-نــاوی هەندێك زیندەوەرو درەخت و گیا و رووەکیــتر لەمنجدەکەدا هەیە، بۆناویان بەکوردیی زۆر گەرام، بۆم ساغنەبوونەوە، ئەوانە هەیانە لە ژینگەی ئێمەدا نین، هەیشیانە

ناوەكانیان بە كوردیی لە سەرچاوەكاندا نەنووسراوەو بەرچاو ناكەوێت، پێویستیان بە ساغكردنەوەو بۆگەڕان هەیەو لەلایەن هەمووانەوە بەرچاو بگیرێت.

١٠-لە منجدەكەدا وشەیەك هاتووە واتای لێكدراوەتەوە، هەر ئەو وشەیە، لەگەڵ وشەیەكیتردا بۆ واتایەكیتر هێنراوە، بەڵام نەنووسراوەتەوە لە بری ئەو داشێكی بچووكی داناوەو واتا تازەكەی بۆ نووسیون من هەردوو وشەكەم بۆ وتا تازەكەش نووسیوە وەكو: القَرْقَق: الخَمر| الماء البارد. – القُرْقَف (ح) طائر صغير مِنَ الجواثم والمخروطية المناقير: من نووسیومە القَرْقَف والقُرقَف: باڵندەیەكی بچووكە هەڵدەنیشێت و دەنووكی شێوە قووچەكییە واتا بنی دەنووكەكەی پان و سەرەكەی تیژە.

١١-ئەو وشانەی كە پەیوەندیی بە ئاینەوە هەیە وەك زەكات و حەج و سوجدە و گەلێكیتر كە لە ناو میللەتانی ئیسلامدا هەیە لەلای ئێمەیش هەر وەهایە.

هەروەها هەندێك وشەی تازەیش، وەك تەلەفۆن و رادیۆ و سینەماو تەلەفزیۆن ئەوانە هاتوونەتە زمانەكەوە، بەكاردەهێنرێن. ئێمە كۆڕی زانیاریمان نییە، تا بۆ ئەو وشە تازانە وەك وڵاتە عەرەبییەكان لەسەر ڕێرەوو دەستووری زمانەكە وشەی بۆ دانێن و زمانەكەمان نەبێتە چێشتی سواڵكەر وەك ئێستە لە گۆڤارو ڕۆژنامەكاندا بەرچاو دەكەوێت. لە كۆتاییدا دووبارەیدەكەمەوە بەهۆی باری نەتەوەكەوە ئەو گەشەیەی كە پێویستە زمانەكە نەیكردووە لەم دواییەدا نەبێت كە كۆششی بۆ كراو گەلێك لایەن بەتایبەتی مامۆستایانی پەروەردە ڕەنجێكی پیرۆزیان بۆ داو بنچینەیەكی چاكی زمانێكی زانستیان بۆ كورد ڕەخساند. منیش لەسەر ڕێرەوی زمانەكەو دەستووری چەند وشەیەكم دارشتووە كە ئەوانەش دەگمەنن و لەوەرگێڕانەكەدا بەكارم هێناون ئومێدم هەیە جێی خۆیان گرتبێت. وەك: (إغتيال): ناكاو كوشتن – (غيلة): ناكاو كوژیی (المسألة): پرسە بابەت. (مَركَبْ): هۆسوار الهلال: داسەمانگ. (عَزم): سوور خواستن (ألزَيت) شلە ڕۆن. (وَهم): ترسە خولیا. (رِۆتين): پاتبوونەوە. (ألتَمريض): خەستەوانیی/ نەخۆشداریی. (ظرف المكاتيب) بەرگەنامە (مُمَرِّض): خەستەوان.

ئەمەیش هەندێك تێبینی منجدەكەیە

١-زمانی عەرەبی وەك هەموو زمانێكیتر، جیایی خۆی هەیە. لەوانە وشەی (ضد) كە لەگەڵ هەر وشەیەكدا بێت دوو واتای دژ بەیەك دەگەیەنێت وەك: لَجُبَتِ الشاةُ (ضد): قَلَّ لَبَنُها | غَزُرَ لَبَنُها: ١:مەڕەكە شیرەكەی كزبوو: ٢: شیرەكەی زۆربوو.

٢-جج: كۆی كۆی وشە وەك – ألشَرب (ج) شُروب (جج) أشارِب: بەزی ناوسك كە بەورگ و ڕیخۆڵەكانەوە دەبێت.

٣-وشەیەكی زۆر هەیە بۆ واتایەك، واتایەك دەگەیەنێت. بۆ (صَرَعَ) بۆ (ضَرَبَ) بۆ (شَرِبَ)

بۆ گەلێك گەلێك وشەیتر کەبەلای منەوە ئەوە هی هەموو خێڵەکانەو کۆکراونەتەوە.

٤-(نیشــانە/ ماك/ ســیفەتی)ی زیندەوەرکراوە بەناوەکەی، وەك هی شــێرو گورگ و زیندەوەریتر ئەوانە ناوێکی زۆریان لە زمانی عەرەبیدا هەیەو هەمووی لە سیفەتەکانەوە وەرگــیراوەو پێــی لێنــراوە وەك: جائب العَين: شــێر (چاوگێــر). ألأَجَبة: شــێر (لەبەر ناوچەوانپانیی واناونراوە). الهَوّاس: شیر (لە (هَوَس)ەوە هاتووە کە شێتگیریی و ئازایەتییە. ألهُزَع والهَزّاع: شیر لە تیشــکاندنی نێچیرەکەوە وەرگیراوە. شێر بێشومار ناوی بەوشێوەیە لێنراوە. هەروەها گورگیش ناوێکی زۆری هەیە.

٥-خوازە لەزمانی عەرەبیدا و لە وشــەدا، ناوەکاندا زۆر دەور دەبینێت. منجد لەگەلێك شوێندا ئاماژەیدەکات وشەکە لە چییەوە هاتووەو بۆ وا ناونراوە. من ئەوانەیشم وەك خۆی وەرگێڕاوەتە ســەر کوردیی وەکو: (ألفَيء): ســێبەر دەڵێت بۆیە وا ناونراوە چونکە سێبەر جێگۆڕکێــدەکات و دەگەڕێتەوە. ناوی (ناقة) لەبەر دروســتبوونی بالایەتی کە واناونراوە چونکــە لەگەڵ مالیات و زیندەوەریــتردا زۆرجیایی هەیە خوایش لە قورئاندا ئاماژەی بۆ دەکات: "أنظر إلى الابل كيف خُلقَتْ".

٦-بەدەم لێکدانەوەی وشــەکانەوە گەلێك نەریتی پێش و پاش ئیســلامی عەرەبی تێدا تۆمارکراوە، وەك: نار التَهويل: نار القرى: نار الإنذار: نار الإســتِكثار. هەروەها بە هەزاران دەربــڕەو تەجێکرو نموونە هێنراونەتەوە، کە تیایدا هەیە شــتی هیچ و وپووچە دەڵێت: أبْصَــرُ من الهُد هُدِ: لە هــود هود چاوی تیژترە گوایا پەپووســلێمانکە ئاو لە ژێر زەویدا دەبینێــت. هەروەها مێژووی ژیان و نەریت و چۆنیەتیــی بیرکردنەوەی نەتەوەکەیە، لە دێرزەمانــەوەو ئاوێنــەی ژینگە ســەختەکەیانەو چۆن لەگەڵ ئەو ژینگە وشــکوبرنگ و سەختەدا هەڵیانکردووە بۆ ئەوە چییان کردووە.

٧-گەلێك ناوی کەس و شــوێنی داوە بە وشەکان وەك (السُــيوف المشرقية). (مَشرقی). ئاوەدانییەکی ناوچەی شامە. (ألشُراعي مِنَ الرماح): نیزەی (شُراع). کە پیاوێکبووە نێزەی راســت و درێژی دروستکردوە. خۆزگە ئێمەیش لە فەرهەنگەکانماندا کەلەپووری خۆمان بەوشێوەیە تۆمار دەکرد.

جەلال سوبحانی

بەشێکی ژیانم

لە ساڵی ١٩٣٢دا لە گەڕەکی مەڵکەندیی شاری سلێمانی لەدایك بووم، لە نەوەی سوبحاناغای شارەزوورم. قۆناغی سەرەتایی خوێندنم لە هەڵەبجەو سلێمانیو قەرەداغو قۆناغی ناوەندیم لە هەولێرو سلێمانیو ئامادەییم لە سلێمانی تەواو کردووەو خولی ئامادەیی مامۆستاییم لە کەرکوك کە ساڵێك بوو خوێندووە. لە مانگی ١٠ی ١٩٥١-١٩٥٢دا بووم بە مامۆستا، سێ ساڵ لە بەکرەجۆ بووم، گوێزرامەوە بۆ غازی، کە ناونرا پیرەمەگرون. لە ساڵی ١٩٦٤دا بۆ تەواوکردنی خوێندن چوومە بەغدا. (لە پۆلی چوارو پێنجی ئامادەییدا کە زانستیبوو مامۆستایەکمان هەبوو موسڵاوی، هەموو رۆژێك چارەکێك دەرسەکەی دەخواردو درەنگ دەهات، لەبەرئەوە هیچ کتێبێکی چوارو پێنجمان نیوەیش نەخوێند کە تاقیکردنەوەی بەکەلۆریمان تێدا دەدا وەك جەبرو فیزیاو چیو چی..

ئێمە نزیکەی (٥٠) خوێندکار بووین، لە کۆی هەمووی، تەنها دە کەسێك چووە کۆلێجەوە کە ئەوانەش بووە بوونو مامۆستایان بۆ گرتبوون، ئەوانیترمان هەموو بووین بە مامۆستای سەرەتایی، پاش خولی ئامادەیی کەرکوك). ئەوە داخێکی زۆر بوو بۆ من لە پاش سیازدە ساڵی مامۆستایی، چوومە (کلیەی جامعە) لە بەغدا کە ئەهلی بوو، من بۆ بەشی ئینگلیزی هەوڵمدا، بەڵام لەبەرئەوەی بڕوانامەکەم زۆری بەسەردا رۆیشتبوو، (٣٦) نمرەیان لە کۆی نمرەکانم داشکاند لەبەرئەوە لە ئینگلیزیدا وەرنەگیرام. چوومە (ئیدارەو محاسبە)ەوە. بەڵام لەبەرئەوەی قوتابخانەکەی کە وانەم تێدا دەوتەوە، دوو دەوامبوو، دووریی ماڵەوەشمان کە لە (باب الشیخ) بوو، لە کۆلێجەکە کە لە (راغبە خاتوون) بوو، وایکرد کە خوێندنەکەم بۆ تەواو نەکرێت. زۆر کۆششم کرد بۆ قوتابخانەیەکی یەك دەوامی بگوێزرێمەوە، نەیانگوێزامەوە، ناچار وازم لە خوێندنەکە هێناو ساڵی ١٩٦٩ هاتمەوە بۆ سلێمانیو بۆ قوتابخانەی مەولانا خالد پاشان بۆ قوتابخانەی (توانا) و لە ساڵی ١٩٨٢دا خۆم خانەنشین کرد. وەك ژیانی منداڵیو لاویشم کەوتمە کاسبیکردن.

شارەکەی ئێمە پایتەختی ئەمارەتی بابانو حکومەتی مەلیك مەحمودو ئاواتە گەورەکانی کوردە. کە شاری تێکۆشانو قوربانیو هوشیاریی نەتەوەییە، هەرچی لەم شارەدا بووەو هەیە بە شێوەیەك بەشداریی تێکۆشانی نەتەوەکەی کردووەو دەکات. شاری رۆشنبیرانو بەرەی پێشکەوتنخوازو نەتەوە خوازانە. منیش یەکێکم لەوانە. بە نووسین

هەر لە سـەرەتای پەنجاکانەوە، پێش ئەوەش بە هەڵبەسـتو چیرۆکو رێزماننووسـینو ئیدیۆمو رافەو وەرگێران بۆ سەر زمانی کوردیو بابەتی زمانییترم لە گۆڤارو رۆژنامەکاندا بڵاوکردۆتەوە، دیوانێکی باشـی شـیعرم هەبوو لە (١٩٦٣)دا خسـتمانە ژێر گڵەوە بەڵام کە مناڵان دەریانهێنابوو پۆرتکابوو، نووسینەکەی تێکچوو بوو بەبێ پرسی من سووتاندبوویان. داخێکی زۆرم بۆ خوارد.. بەڵام تازە.. ئیتر وازم لە شیعر هێنا.

-لە (١٩٥٦)دا وتارێکم بە سـەر باسـی (گۆرانێك بەسەر شێوەی سـلێمانیدا) لە هەتاوو چـوار ژمارەیدا بڵاوکردەوە.-چیرۆکێکی زۆرم لە عەرەبییەوە وەرگێراوەتە سـەر کوردیو بڵاوەمکردوونەتەوە.

-لێکۆڵینەوەیەکی چروپرو درێژم لەسـەر رشـتە مروارییەکانی مامۆسـتا عەلائەدین سجادی لە گۆڤاری کاروانـدا بڵاوکردۆتەوە.

-رەخنـەی زمانییم لە گۆڤارەکاندا، وەك زمان لە چیرۆکی کوردیداو پاراسـتنی زمانی کوردی لە پاشاگەردانیی وشەی بێگانەی زۆر. بڵاوکردۆتەوە.

-لە سـەرەتای دامەزراندنـی یەکێتی نووسـەرانەوە لە (١٩٧٠)وە ئەندامم، لە بەشـی هـەرە زۆری کـۆرو چالاکییەکانیدا، لە هی لقی سـلێمانیدا، بەشـداریمکردووەو چیرۆکم خوێندۆتەوەو لە کۆنگرەکاندا ئامادە بووم.

-من لە دامەزرێنەرانی کۆمەڵەی کەلەپوورو فۆلکلۆری کوردم، لە سلێمانی کە لە (١٩٩١)دا دامەزراوە، تا سیازدە ساڵ لە هەموو چالاکییەکانیدا گورجوگۆڵانە بەشداربووم، لە هەموو ژمارەیەکـی گۆڤارەکەماندا، (گۆڤاری کەلەپوورو فۆلکلۆری کورد) نووسـینو لێکۆڵینەوەو بابەتی فۆلکلۆریم بڵاوکردۆتەوە، بەڵام بە هۆی گرانیی کاری وەرگێرانی (منجد)ەکەوە بە داخ٢ەوە ناچار بووم کە لێی بپچڕێم.

-ئەندامی بنکەی ئەدەبیو رووناکبیری گەلاوێژم. لە گەلێك یادو سیمیناردا بە نووسین بەشـداریمکردووە لەوانە، یادی سەدساڵەی رۆژنامەنووسـی، نووسینێکیم بە ناوی (رۆڵی گۆڤاری هەتاو لە یەکخستنی زمانی کوردیا) خوێندەوە.

-لە سیمیناری (رێنووسی کوردی)دا بەشداربووم، کە لە لایەن یەکێتی نووسەرانی کورد لقی هەولێر گیردرا لە (٢٠ و ٢١ و ٢٢ی ١٩٩٩/٩)دا بوو.

-لـە سـیمناری فەرهەنگی کوردیدا کە ئەویش لەلایەن نووسـەرانی لقـی هەولێرەوە رێکخـرا لە رۆژانـی (١٠ و ١١ و ١٢ی ٢٠٠١/١١)دا بوو لێکۆڵینەوەو نووسـینێکم لەژێر ناوی (فەرهەنگسازی) ئامادە کردو خوێندەوەو لە گۆڤاری نووسەرانی هەولێردا بڵاوکرایەوە.

ئەو کتێبانەی کە بەشداریی دانانیانمکردووە یان هی خۆمەو چاپکراوە:

١-سـەرنجێك لە دەروازەی فۆلکلۆری کـوردەوە کە لیژنەیەکی نەقابەی مامۆسـتایان لە سـلێمانی داینا سـاڵی ١٩٦١ لیژنەکە (من و مامۆسـتایان ع. ع. شـەونمو حەمە رەشید هەورانیو عومەر عەلی) بووین. مامۆستا محەمەد صالح سەعیدیش بەشی ئەستێرەوانیی

ئامادە كرد. نەقابەی سلێمانی داخراو نەقابەی هەولێر بە چاپی گەیاند.
٢-كۆمەڵە كورتە چیرۆكی (ڕێبازی ژیان)ساڵی ١٩٧١.
٣-كۆمەڵە چیرۆكی منداڵانە (فریشتەكان).
٤-(كۆمەڵە چیرۆكی (هەڵۆ بەرزەكان)) ساڵی ٢٠٠٧.
٥-(ئیدیۆم لە زمانی كوردیدا) بەرگی یەكەم ١٩٨٢.
٦-(ئیدیۆم لە زمانی كوردیدا) بەرگی دووەم ٢٠٠١.
٧-(منجدی وەرگێڕدراو بۆ سەر زمانی كوردی) كە دەزگای چاپو پەخشی سەردەم چاپیانكرد.
٨-(ئەستێرە ورشەدارەكان) كورتە چیرۆك ساڵی ٢٠٠١.
٩-(مەهاباد) كۆمەڵە كورتە چیرۆك.
١٠-(چەپكە گوڵێك) كە كۆمەڵە چیرۆكێكی نووسەرە گەورەكانی گێتییە، وەرگێڕاوەتە سەر زمانی كوردی، خانەی وەرگێڕان دەستەبەری چاپكردنی بوو بە چاپی گەیاند.

ئەو كتێبانەی ئامادەی چاپن

١-ئیدیۆم لە زمانی كوردیدا بەرگی سێهەم. بەڕێوەبەرێتیی ڕۆشنبیریی دەستەبەری چاپییەتی.
٢-ئەو نووسینو لێكۆڵینەوەو وتارانەی لە گۆڤارو ڕۆژنامەكاندا بڵاوەكردوونەتەوە.
ئێستاش سەروەر خەریكی چیرۆكنووسینو نووسینیترم.

سوپاس

سوپاســێکی بێپایانی دەزگای چاپو پەخشی ســەردەم دەکەم بە سەرۆکیەوە شاعیری گەورەی کورد مامۆســتا شێرکۆ بێکەس‌و هەموو مامۆســتاو ئەدیبە گەورەو بەرێزەکان‌و هاورێیان: مامۆستا ئازاد بەرزنجی‌و مامۆستا ئەکرەم قەرەداغی‌و مامۆستا رەووف بێگەرد هەروەها کاکە جەمال دەرویش کە ئەرکی کۆمپیوتەرکردنی گرتە ئەســتۆو، هەروەها کاك یادگارو برادەرانی چاپخانە، مامۆستا دانا ئەحمەد کە ئەرکی هەڵەبری گرتە ئەستۆو هەموو ئەو هاورێیانەی کە بە هەر شــێوەیەك بەشــداریی هێنانەدی (منجد)ە وەرگێراوەکەمیان کردبێــت. هەروەهــا سوپاســی ئەو مامۆســتا بەرێزانە دەکــەم کە لە وەرگێرانی بەشــە زانستییەکانی ناو مونجیدەکەدا دەستی باڵایان بووەو یارمەتییان داوم:

١-مامۆستا شەماڵ غەفور سەرپەرشتیاری پسپۆر.

٢-مامۆستا جەمال ئەمین سەرپەرشتیاری پسپۆر.

٣-مامۆستا ئاورنگ محێدین مامۆستای دواناوەندی.

٤-مامۆستا نەوزاد محەمەد کەریم ئاغا مامۆستای ئامادەیی هەڵکەوت.

٥-کاکە عەلی محەمەد عەبدوڵڵا بەرێوەبەری گشتیی بانکەکانی سلێمانی.

٦-مامۆستا عەبدولستار تۆفیق.

٧-مامۆستا کەریم زەند.

٨-مامۆستا حسێن نێرگزەجاریی.

٩-مامۆستا د. خالید محەمەد مامۆستای زانکۆی سلێمانی.

١٠-مامۆستا د. رەووف نێرگزەجاریی.

١١-مامۆستا مستەفا عەبدوڵڵا هەڵەچن‌و پێداچوونەوەی بۆ کردووم.

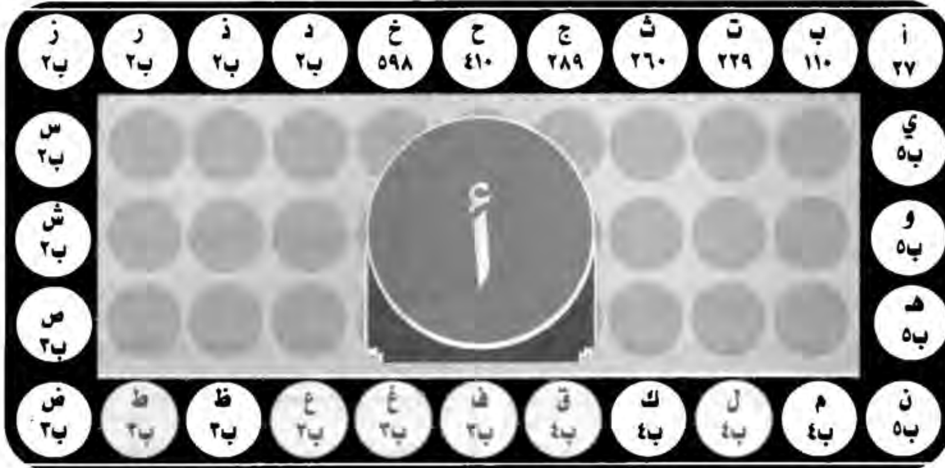
-سوپاسی هەموو ئەو خاوەن پیشانەو هەموو یەکێك دەکەم، کە بە وشەیەکیش یارمەتی ئــەم ئەرکە گــەورەو گرانەو پیرۆزەی منیان داوەو رەنــجو تەقەلاکەی منیان هێنایە کۆو هێنایە بەردەستی نەوەی تازەو هەموو خوێندەوارێك‌و رۆشنبیرێکی کورد.

جەلال سوبحانی

المصادر:

١-المنجد الطبعة السادسة والعشرون الأَب لويس معلوف اليسوعى.
٢-الرائد –في مجلدين- معجم لغوى عصري تأليف جبران مسعود – بيروت دار العلم للملايين الطبعة الثالثة. كانون الثاني ١٩٧٨م.
٣-مختار الصحاح. تأليف محمد بن ابي بكر عبدالقادر الرازي. الناشر دار الكتاب العرب. بيروت لبنان ١٩٨١م.
٤-المعجم الوسيط (١-٢). قام باخراجه ابراهيم مصطفي واحمد حسن الزيات وحامد عبدالقادر ومحمد علي النجار (نشره دار الدعوة) (الجزء الأول والثانى).
٥-القاموس العلمى عربي – انكليزي –كوردي. تأليف كمال جلال غريب- كوردستان- السليمانية الجزء الأول.
٦-القاموس العلمي عربي. انكليزي كوردي. الجزء الثاني مطبعة المجمع العلمي الكردي ١٩٧٩م. والجزء الثالث مطبعة الميناء ١٩٨٣م. تأليف كمال جلال غريب.
٧-القاموس العلمى المصَور عربي انكليزي كوردي كمال جلال غريب مطبعة الاجيال الطبعة الاولى ١٩٧٥.
٨-فەرهەنگی زانستیی (عربی- ئینگلیزیی- کوردیی (کەمالنامە)، کمال جلال غريب-٢٠٠٢).
٩-دەستوورو فەرهەنگی زمانی کوردی – کوردی عەرەبی فارسی. دانەر عەلائەدین سەجادی چاپخانەی مەعاریف بەغدا/ ١٩٦١ م.
١٠-رابەر –فەرهەنگی ڤوتابخانەیی. عەرەبی کوردی دانەر: گیوموکریانی- هەولێر چاپخانەی کوردستان سالی ١٩٥٠م.
١١-الباكوره – قاموس عربي كردي – گيو موكرياني مطبعة الحوادث. بغداد ١٩٨٦.
١٢-فەرهەنگی کوردستان. گیو موکریانی. کوردی – کوردی. دەزگای چاپو بڵاوکردنەوەی ئاراس. ١٩٩٩م.
١٣-فەرهەنگی مەردۆخ – ئایەتوڵڵای کوردستانی کوردی – کوردی – فارسی – عەرەبی بەرگی یەکەم و دووەم تاران ١٩٥٦م.
١٤-الوجيز في اللغة الكردية تأليف: رزگار عەلی عبدالرحمن مطبعة أسعد بغداد ١٩٨٧.
١٥-فرهنگ جديد عربى فارسى. ترجمة منجد الطلاب مترجم محمد بندر ريگى چاپخانه (لوحة- تهران) ١٣٧١ فارسي.
١٦-قاموس – فارسي عربي تأليف الدكتور عبدالمنعم محمد حَسَنَين.
رئيس قسم اللغات الشرقيه بكلية الآداب جامعة عين شمس. دار الكتاب اللبنانى- بيروت. الطبعة الاولى ١٩٨٢.
١٧-فەرهەنگی مەهاباد- گیو موکریانی- کوردی – عەرەبی چاپی یەکەم چاپخانەی کوردستان. هەولێر ١٩٦١.
١٨-فەرهەنگی خاڵ. شێخ محەمەدی خاڵ. کوردی – کوردی بەرگی یەکەم ١٩٦٠ چاپخانەی کامەران بەرگی دووەم ١٩٦٤. بەرگی سێهەم ١٩٧٤. چاپخانەی کامەرانی.
١٩-فەرهەنگی کشتوکاڵ کوردی کوردی. مەعروف قەرەداغی. بەرگی یەکەم و دووەم بەغداد ١٩٧٢.

٢٠-قاموسی زمانی کوردی (پیتی ئەلف و بێ) عەبدولرەحمان محەمەد ئەمین زەبیحی چاپخانەی کۆری زانیاری کورد ١٩٧٩ م. بەغدا.
٢١-هەمبانە بۆرینە. کوردی کوردی فارسی هەژار – تەهران ١٣٦٨ و ١٣٦٩ فارسی.
٢٢-ئەستێرە گەشە- کوردی – عەرەبی. فاضل نظام الدین. کۆماری عێراق وەزارەتی راگەیاندن دەزگای رۆشنبیریی و بلاوکردنەوەی کوردی. مطبعة الأجیال بغداد ١٩٧٧م.
٢٣-فەرهەنگی شیرین عربی – کوردی. فاضل نظام الدین. دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم دووەم بەرگ ٢٠٠١ و ٢٠٠٢ چاپی دووەم.
٢٤-فەرهەنگی عەرەبی – کوردی دانەر عەلی عەبدوللا.
٢٥-فەرهەنگی گیا های داروئی. کوردی فارسی ئینگلیزی عەرەبی تألیف امیر أمینی. (انتشارات طاق بستان کرمنشاه) (١٣٧٤)
٢٦-فەرهەنگی زانستی مصطفی سلیمان. چاپخانەی رەنج سالی ٢٠٠١.
٢٧-بەرکولێکی زانستە زاراوەسازیی کوردی جەمال عەبدول یەکەم چاپ (٢٠٠١م) چاپخانەی قەشەنگ – سلێمانی.
٢٨-شەوکار فەرهەنگی تایبەتمەندی کیمیاییە ئینگلیزی – عەرەبی – کوردی. جمال عەبدول ١٩٩٨.
٢٩-زیوار دەستە فەرهەنگێکی زانستیە. ئینگلیزی عەرەبی کوردی یەکەم چاپ ١٩٩٥ جەمال عەبدول.
٣٠-فەرهەنگی تاهیر صادق (فەرهەنگی هاو واتاکان). کوردی کوردی عەرەبی سلێمانی – کوردستان ١٩٩٨م.
٣١-زاراوە زانستیەکان. دانان و لێکۆلینەوەی لیژنەی زاراوە زانستیەکان کۆری زانیاریی کورد بەغدا ١٩٧٦.
٣٢-لەچاپکراوەکانی کۆری زانیاریی عێراق. دەستەی کورد سالی ١٩٨٤. (لیژنەی زاراوەی کوردی).
٣٣-فەرهەنگی زاراوە- عەرەبی کوردی تألیف بەدران ئەحمەد (لەچاپکراوەکانی کۆری زانیاریی کوردستان. ئایار ٢٠٠٢م.
٣٤-زاراوەی زانستی نەقابەی مامۆستایان لقی سلێمانی عەرەبی – کوردی سلێمانی ١٩٦٠.
٣٥-لەبلاوکراوەکانی بەرێوەبەرێتی پەروەردەو فێرکردنی پارێزگای سلێمانی زنجیرەی (١) سالی ١٩٧١.
٣٦-گۆڤاری یاسا پارێزیی ژمارە (٦) سالی ٢٠٠١م (٢٧٠١) کوردی. کوردستان هەولێر.
٣٧-گۆڤاری ئابووریی لەژمارە (١-١٥) لە سالی (١٩٩٩)ەوە. کۆمیتەی بالای یەکێتی ژمێریاران و ئابووریناسانی کوردستان - سلێمانی دەریدەکات.
٣٨-خەرمانەی یاسا - سەردار عەزیز خۆشناو.
٣٩-فەرهەنگی جوغرافیای سروشتیی. ئینگلیزیی عەرەبی کوردی دانانی جەزا تۆفیق تالیب و ئەحمەد عەلی ئەحمەد. وردبوونەوەو تۆژاندنی ئەکرەم قەرەداغی - گۆڤاری زانستی سەردەم.

أ-(الألِــف): ئەلف یــان بێدەنــگ دەبێت واتا زەنــەدار دەبێــت وەكــو «قــاُم»: هەســتا، پێیدەوترێت ئەلفی نەرم یان ســەردار دەبێت و پێیدەوترێــت (هەمــزە). لــە ژمێرە كۆی ڕستەشــدا ژمارە یەكــە (١). هەمزە بە چەند واتایەك دێت:

١-(ألإستفهام): پرسیار: ئایا/ ئەریّ؟ وەك.

(أقرأت)؟ ئایا خوێندتەوە.

(أماقرأتَ)؟: ئایا نەتخوێندەوە.

(افلَم تَقْرَأ)؟: ئایا ئەی نەتخوێندەوە

(أفِي البَيــتِ أخوكَ)؟ ئایــا براكەت لە ماڵە؟/ ئەریّ براكەت لەماڵەوەیە.

٢: بۆ بانگكردنێكی نزیك: (لِلنداء القَریب) (أزَیدُ أقبِل): ئازەید وەرە.

٣-(لِلتَسـوِیَة): بۆ ڕێكخستن و ڕاستكردنەوە. ڕاگرەكەیشــی ئەوەیــە كــە ئەو ڕســتەیەی ئەلفەكەی دەچێتە سەر بەچاوگێك بگۆڕدرێت وەك: (سَــواءٌ عَلَــيَّ أقُمــتَ أم قَعَــدتَ)، أي («ســواءٌ عَلَيَّ قيامُكَ أو قُعــودُكَ»): بەلای منەوە وەك یەكە بە پێوەبێت یان دانیشێت/ بەدانیشتنەوە بیت.

٢-(آ): (حَرفُ نِداءٍ لِلبَعید أو ماهُوَ نَظیرُهُ): پیتی بانگكردنی دوورە یان نیمچە دوور. وەك بانگكردنی نووستوویەك یان بێئاگایەك

آب:١-(آب = أوغسطس): مانگی میوە گەنان كە هەشتەمین مانگی ساڵی زاینەو سیویەك ڕۆژە پاش خەرمانان و پێش مانگی گەلاوێژە.

٢-(ألآب): لای عیسایییەكان، یەكەمین خود لە خودێتی خوداوەند.

ابّ: ١-(أبَّ- إلیهِ. أبّاً وأبَاباً وَأبابَةً): تاســەی ئەویكرد، بیریكرد.

ألأب (ج) (أُوبَ): گیای تەڕو وشك

(ألأباب): ١-ئاو ٢-تراویلكە.

٢- (أبَّ. أبیباً وَأبّاً وَأباباً وَأبابَةً): خۆی سازو

تەیارکــرد، بــە کەلوپەلی پێویســتەوە خۆی ئامادەکرد

(-یَــدَهُ إلی السَّــیفِ): پریدایە شمشــێرەکە هەڵیکێشێت

(-أَبَّهُ): ئەمیش نیازەکەی ئەوی هەبوو.

(أَبَّ: هاواریکرد(تَأَبَّبَ- بِهِ): بەگەورمیزانی شانازیی پێوەکردو سەیری لەوهات.

٣-(أَلأَباتِي): ١-باوکێتیی ٢-ناســناوی سەرۆکی گشــتیی لە هەندێك پارسایەتیدایە ٣-پایەلای کلێسەی خۆرهەلاتییە بۆ پارسا

أَباً: (أَبَأَ يَأبَأُ- هُ بالسَّهْم): تیری تێگرت

ابــت: (أَبِــتَ وأَبِتَ- النَّهــارُ. أَبْتــاً وَأبُوتاً): گەرمای رۆژ تاویسەند.

(أَبْتٌ وَأَبِتٌ وآبِــتٌ): رۆژی زۆر گەرم/ رۆژی تاوسەندووی گەرما.

(تَأَبَّتَ- الجَمرُ): پشکۆکە تەواو سووربووەوە.

(أَبْتَهُ الغَضَبِ): ئەوپەڕی توورەیی و ســوور هەڵگەڕاند.

(أَبْجَــد): ئەلف و بێی عەرەبــی / پێکەوەنراوی دەنگەکانی پیتی عەرەبیی کە بەم شێوەیە دێت: «أَبْجَد. هَوَّز. حُطِّي. كَلَمَنْ سَعَفَصْ. قَرَشَتْ. ثَخَــذ ضظغ»: بەپێــی ژمێرە و بــۆ مێژوو زانین لە هەڵبەستدا، هەر دەنگەو ژمارەیەکی دراوەتێ، وەك ئەم نەخشەیەی خوارەوە

((ا) = ١، (ب)= ٢، (ج) = ٣، (د)=٤، (ه)=٥، (و)=٦، (ز)=٧، (ح)=٨، (ط)= ٩، (ي)=١٠، (ك)=٢٠، (ل)=٣٠، (م)=٤٠، (ن)=٥٠، (س)=٦٠، (ع)=٧٠، (ف)=٨٠، (ص)=٩٠، (ق)=١٠٠، (ر)=٢٠٠، (ش)=٣٠٠، (ت)=٤٠٠، (ث)=٥٠٠، (خ)=٦٠٠، (ذ)=٧٠٠، (ض)=٨٠٠، (ظ)=٩٠٠، (غ)=١٠٠٠.

ابد: ١-(أَبَدَ- الشــاعِرُ. أُبوداً): هۆزانڤانەکە/ هۆنەرەکە/ شاعیرەکە (وشەی وای بەکارهێناو ناخاوتنێکی وای وت کە تێنەگەن/ تەمومژی) بەکارهێنا).

(أَلأَبَدَةُ (ج) أَوابِد) ١-شتی سەیرو سەمەرە.

(«أَوابِدُ الكَلامِ»): ئاخاوتنی سەیر

(«أَوابِدُ الشِعرِ»): هۆنراوە/ هۆزان/ شیعر)ی لــە جوانیــی و ســەرواو چاکییــدا بێوێنە.

٢- کارو قەومــاوی ســەخت و دژوار/ کە لێی رەوبکەیت.

٢-(أَبَدَ. أَبَداً): بوو بە درندە/ دایە دەشــت و کێو.

(أَبَــدَ – الحَیَــوانُ. أُبُــوداً): زیندەوەرەکــە درندەبوو/ بەلەسەبوو.

(تَأَبَّدَ): وەك درندە یان کێویلەی لێهات

(-المَكانُ): شــوێنەکە چۆڵ و هۆڵبوو، بوو بە جێی درندان.(أَلآبِدَةُ (ج): أَوابِد): درندە.

٣-(أَبَــدَ- بالمَــكانِ. أَبــوداً): لەشــوێنەکەدا نیشتەنیبوو، مایەوە.

(أَبَّدَ-هُ): نەمرییکرد، نەمریی (پێبەخشــی/ دایە).

(تَأَبَّدَ): ١-نەمربوو/ هەتا هەتایە مایەوە ٢-کێویلە بوو.

(اَلآبِدَةُ (ج) أَوابِد): خاکە ساریی و فەوماوێکی لەبیرەوە نەچوو

(أَوابِدُ الدُّنیا): وەی و چورتومی جیهان.

(اَلأَوابِد): باڵندە کۆچنەکەرەکان کە زستان و هاوین لە شوێنێکدا دەمێننەوە.

(اَلأَبَــد (ج) آبــادَ وأُبُــود): رۆژگــار، کــۆن، هەمیشەیی هەتاهەتایی، بێکۆتا.

(«لا آتیهِ أَبَدَ الأَبدین والآبَدِ وَأَبَدَ الأَبدَ وأَبَدَ الآباد وأَبــد الدَّهر»): هەرگیــزاو هەرگیز/ بڕایبڕ/ هەتا هەتایە ئەو کارە ناکەم.

(«لا أَفْعَلُهُ أَبــداً أَو أَفْعَلُهُ أَبداً»): هەرگیزاو هەرگیز/بڕایبڕ/دەکەم.

(أَبــداً): ١-هەتا هەتایە/ بڕایبــڕ/ هەرگیز، هەرگیزاو هەرگیز ٢-هەمیشــە. (ئاوەڵفرمانی کاتییــە بۆ جەختکردنی کار ئــەرێ بێت یان نەرێ بێت).

(لاأفعَلُهُ أَبَداً أَو أَفعلُهُ أَبداً): هەرگیزاو هەرگیز ئەو کارناکەم یان هەمیشە ئەو کارەدەکەم.

(اَلأَبَــدي): هەتــا هەتایــی / بێبرانــەوە/ هەمیشە.

(اَلأَبَدیَّة): ١-ئەوە دنیا ٢-هەتا هەتایە.

٤-(أَبِدَ -عَلیهِ. أَبَداً) لێیتووڕە بوو.

الملحق:

(اَلمُؤَبَّد) : هەمیشەیی / سەرانسەریی

(ســجنٌ مُؤَبَّد) : بەندکردنی سەرانســەریی ژیان.

(إبادَة): کۆمەڵکوژیی / قڕکردن.

أبر: ١-(أَبَرَ-ُ أَبْراً وَإِباراً): ١-دەرزیخواردیکرد ٢-پێومیدا.

(«أَبَــرَتِ العَقْرَبُ فُلاناً»): دووپشــکەکە بە فیساریەوەدا.

(أَبَــزَ-ُ): ١-لە پاشــملە بە خراپــە ناویبرد/ غەیبەتیکرد ٢-فەوتاندی

(اَلأَبّــار): ١-دەرزیگەر ٢-دەرزیفــرۆش ٣-کێچ (چونکە خەڵك دەگەزێت).

(اَلإِبْــرَةُ (ج) إِبَــرُ و إِبار وَإِبَــرات): دەرزیی درووман.

(شُغْلُ الإِبرة): دروومانکردن / دەرزیکاریی

(إِبْرَة مُغناطیسیَّة): (ف): قیبلەنما

(اَلإِبــرَة أَو الحُمَّــة) (ح): چــزووی هەنگو دووپشك و زەردەواڵەو زەردە زیرەو شتی وەها کە بە خەڵکەوە دەدەن.

(إِبْرَةُ القَرْن): نووکی قۆچ

(اَلإِبرَة): دووزمانیی/ بەدزمانیی

(اَلإِبريّ): دەرزیفرۆش

(اَلمِئبَرَ وَالمِئبار): دەرزیدان.

(اَلمِئبَرَةُ (ج) مَآبِر): دووزمانیی/ بەدزمانیی.

٢-(أَبَرَ — الزَرعَ. أَبرْاً وإِباراً) (ز): ١-کشتەکەی چاکســاز کــرد و پەینیکرد. ٢-تــۆوی نێری بەسەردا بڕژاند/ هەڵاڵە پرژیکرد.

(اَلأَبَّار): ئەوەی هەڵاڵە پرژێ دارخورمای مێ دەکات.
(اَلمِئبَر): ئامێری هەڵاڵە پرژێنی دارخورما.
٣-(إِئتَبَــرَ – البِئرَ) : (چاڵاوەکە / بیرەکە)ی هەڵکەند/ چاڵاوی لێدا.
٤-(اَلإِبْرَشِــيَّة والأَبْروشــيَّة): کەســانێك و شوێنانێك کە لە ژێر دەسەڵاتی قەشەیەکدابن (یۆنانیە).
٥-(اَلإِ بْريز والإِبْريــزِيّ) (یونانية): زێڕی پوختەو ساغ.
٦-(اَلإبريْسِم والإِبْريسَم) (فارسية): ئاوریشم.
٧-اَلإبريق (ج) أَباريق (فارســية): مەسینە/ لوولێنە.
٨-(إِبريــل) = نيســان (لاتينيــة): مانگــی شەســتە باران/ مانگی گوڵان. چوارەم مانگی ساڵی زایینە.
ابز: ١-(أَبَزَ – الظَبيُ- أَبزاً وَ أُبوزاً): ئاسکەکە ڕاپەڕی و ڕایکرد.
(آبِز وَ أَبَّــازو أَبُوز): ڕاپەڕیــوو و ڕاکردوو/ هەڵاتوو.
(أَبَــزَ – بصاحِبهِ أَبْزاً) : زۆر و ســتەمی لە دۆستەکەی/ لە هاوڕێکەیکرد.
٢-(اَلإبزِيم والإِبْزَام (ج) أَبازيم: بە لەزوانە/ نێرو مێی پشتێن، تەرەقە (فارسية)
(«إِنْشَــبَ الإبزيــمُ»): بەلەزوانەکــە لەیەك گیربوو.

أَبَشَ: (أَبَشَ-ەُ. أَبْشاً): کۆیکردەوە
(أَبَّشَ- ەُ): کۆیکردەوە
(تَأَبَّشَ – القَومُ): خوێشگەل کۆبوونەوە.
(اَلأُ بَاشَــةُ مِــن الناس): کۆمەڵــە خەڵکێکی هەمە چیزە.
ابــض: (أَبَــضَ – البَعــيرَ أَبْضــاً): بە پەت سەرووی دەستی حوشترەکەی بە خوارووییەوە بەست.
(تَأَبــضَ – البَعــيرَ): بە پەت حوشــترەکەی بەستەوە.
(فتَأَبَّضَ): بەسترایەوە.
(اَلأُبْــض (ج) آبــاض) (ع أ): ١-(نــاو/ بن)ی ئەژنۆ ٢-مەچەك.
(اَلإباض): پەتی پێبەستنەوەی حوشتر.
اَلمأبِــض) (ع أ): ١-(پشــتی نــاوی) ئەژنــۆ ٢-مەچەك
ابط: (تَأَبَّط – الشــيءَ): شــتەکەی خســتە بنەهنگڵیەوە/ بنباخەڵیەوە
(اَلإبــط (ج) آباط) (ع أ): بنباخەڵ (بەمێ و نێر دەکرێت).
(إبطُ الجَبَل): قەد پاڵی شاخ.
(اَلإباط): شتی بنباخەڵنراو
ابق: (اَبَقَ وَأَبِقَ – العَبدُ) إباقاً وَأَبْقاً وأَبَقاً): کۆیلەکە لە خاوەنەکەی هــەڵات، دەربازبوو/ قوتاربوو.
(آبِــق (ج) أُبَّــق وَأُبَّاق): کۆیلــەی لە خاوەن

هەلاتوو/ قوتاربوو.

(تَأَبَّق): خۆیشاردەوە.

ابــل: ١-(أَبَــلَ وَ أَبِل. أَبالَةً وَأَبَلاً): حوشــترە وانییەکی باشیکرد.

(ابلَ وَ آبل (ج) أَبَّال): حوشترەوانی چاك

(أَبَّلَ): حوشتری زۆربوو

(-الإبلَ): حوشتری پەیداکردو ڕاگرت

(تَأَبَّلَ-الإبلَ): حوشتری پەیداکردو ڕاگرت.

(ألإبل والإبْل (ج) آبال): حوشتر / وشتر.

(ألمَأْبَلَة): حوشترگا جێیەك وشتری زۆربێت.

٢-ألإبالَــة:١-كۆمــەڵ ٢-گەل ٣-باشــڕاگرتن و بەخێوکردنی ماڵیات/ پاتاڵ.

(ألأَبابيل): پۆل (ئەمە تاکی نییە).

(طيرَ أَبابيــل): پۆلە (پەلەوەر/ باڵندە) وەك پۆلی کۆتر و سەقاقوش.

(ألأُبُلَّة): خێل

(«جاءَ في أُبُلَّتِهِ»). لەگەڵ خێلەکەیدا هات.

(ألأَبيلَة والإيبالَــة والإبَّالَة): گورزە گیا. یان بەستەکە دار.

(«ضِغْثٌ على إبالَةٍ»): وەی بەسەرومیدا

٣-(أَبَلَ. أَبالَةً): خودا خوازییکرد/ بوو بە پارسا.

(ألأَبيل (ج) آبال وَأُبْــل وَالأَبيلي والأَبْيُلِيّ): پارسا/ ڕەبەن.

٤-(إِبْلِيس (ج) أَبالِيس وَ أَبالِسَــة): شەیتان/ عەزازیل (ناوی ڕەگەزی شەیتانە).

ابن: ١-(أَبَنَ- هُ بِشَيءٍ أَبناً): خەوشی شتێکی لێگرت، بەشتێك گومانباریکرد

(أَبِنَ- الدَمَ في الجرح): خوێنەکە لە برینەکەدا ڕەشداگەرا.

(أَبَّــنَ-هُ): ١-(ضد): لەکەداریکردو خەوشــی لێگرت ،٢: هەڵینا

(ألأُبْنَةُ (ج) أُبَن): ١-خەوش ٢-ڕك و قین

٢-(أَبَّــنَ-هُ): (ضــد) ١-ستایشــی مردووەکە یکردو پیایــدا هەڵیدا ٢-خراپەی مردووەکەی باسکرد.

(ألتَأْبين): بەمردوودا هەڵگوتن و ستایشکردنی

(حَفلَــةُ التَأْبــين): كــۆڕی یادکردنــەوەو ستایشکردنی مردووەکە.

٣-(أَبَّنَ-هُ وتَأَبَّنَ-ه) ١-دوایکەوت و شــوێنپێی هەڵگرت ٢-چاوەچاویکرد/ چاوەڕێیکرد.

(إبانَةُ الرَجُل): گشت دۆستەکانی پیاوەکە.

٤-(ألإبن): کوڕ.

(ألأُبْنَــةُ (ج) أُبَن) ١-مێخەکەی قاچ. (ڕەشــە خەڵکەکــە پێیدەڵێن (مِســمار) ٢-گرێی دار/ درەخت.

(إبانُ — الشيءِ): (سەرەتای/ هەڕەتی) شتەکە| دەمی شتەکە.

(هُــوَ في إبّــانُ شَــبابِهِ): ئــەو لــە هەڕەتی لاویدایە.

٥-(ألأَبَنُوس والآبَنوس) (یونانیة): درەختی ئەبەنــووس لەوڵاتــە گەرمەکانــدا دەڕوێت دارەکەی ڕەشەو زۆر قایمەو بەنرخە.

بــه: ١ -(أَبَهَ- لَــهُ. أَبْهاً): بۆیچــوو پێیزانی/ لێئاگادار بوو/ ئاوری لێدایەوە

(لا یُــؤ بَه لَــهُ): گوێی نادرێتــێ/ بەهیچی نازانن

(أَبَّهَهُ): وشــیاریکردەوەو وایلێکرد تێیبگات/ پێیبزانێت.

(تَأَبَّهَ- عَن كذا): خــۆی لەوە دوور ڕاگرت و خۆی لێپاراست.

(اَلأُبَّهَــةُ والأُبْهةُ): ١:مەردایەتــی و مەزنیی/ گەورەیی :٢: فیزو دەعبە

(تَأَبَّهَ- علیه): فیزی بەســەردا نواند/ خۆی بەسەردا بادا.

(اَلأُبَّهَة: وَالأُبْهَــة): ١-مەزنیی ٢-لووتبەرزیی/ فیزو دەعیە ٣-مەردایەتیی.

ابا: (أَبَا. إبــاوَةً وَأَبُوَّةً وَأُبُــوّاً): بوو بە باوك (-ەُ) وەك بــاوك بەتەنگیەوە هات/ باوکێتیی لەگەڵدا کرد.

(أَبْوَتُهُ وَأَمَمْتُهُ): باوکێتیی و دایکێتیمکرد.

(أَبِّــی – فُلانــاً): بەفیســاری وت باوکم بە قوربانت بێت.

(تَأَبَّی - فُلاناً): فیساریکرد بە باوکی خۆی.

(اَلآب عنــد المســیحیین. الأُقنــوم الأول مِــن أَقانیــم الإلهیَّــة): یەکەمــین خود لە خودێتــی خوداوەنــد (ئەمــەلای دیانەکانە) عیسايیەکانە.

(اَلأَب (ج) آباء وَأَبون): ١-باوك ٢-ئەوکەســەی هۆی پەیدابوون یان چاککردنی شــتێك بێت. وشەی

(أَب): لە زمانی عەرەبیدا لەپێنج ناوەکەیە.

(جاءَ أَبُوك): باوکت هات

(رَأَیتُ أَباك): باوکتم دی

(مــررتُ بِأَبیــكَ): بەلای باوکتــدا ڕابوردم/ تێپەڕیم.

بــۆ بانگکردن دەڵێی: (یا أَبــي ویا أَبَتي) هۆ باوکە/ ئەرێ باوکە.

(لا أَبَ لَكَ ولا أَباكَ ولاأَبَكَ): هەتیو/ بێباوك (ئەمــە بــۆ جنێوە) بــاوك چــاك (ئەمە بۆ هەڵنانە) (بە باوکدارو بێباوك وا دەوترێت)

(بِأَبی أَنتَ): باوکم بە قوربانت بێت.

(أَبو الیقظان): کەڵەشێر/ کەڵەباب.

المُلْحَق

(أَبو: اَلأُبُوَّة): باوکێتیی

(أُبُــوَّة شَــرعِیَّة): باوکێتیــی ڕاســتەقینە/ باوکێتیی سروشتیی

(اَلنِّظــام الأَبَــويّ أَو الأَبَويَــه): ١-(باوکســالاریی. (شیرازەیەکی کۆمەڵایەتیی تایبەتییە کە باوك تیایدا دەسەڵاتێکی ڕەهای بەسەر خێزانیان خێڵەکەیدا هەیە. دەشــێت پێیبڵێین: (اَلنِّظــام أَو الدَور البطریرکی) کــە پەیوەندییەکی کۆمەڵایەتییە. هەروەها لەنێوان خاوەنــکارو کرێکارەکانیــدا یــان ســەرۆك و ژێــر دەستەکانیدا دەبێت وەك باوك و خێزانەکەی دەبێت ٢-پارسا کە گیانی باوکێتیی دراوەتێ.

أَبی: (أَبی وتَأَبّی الشیء. إباءً وَإِباءَةً): نەویستی شتەکەبوو، رقی لە شتەکە بوو.
(آب (ج) آبُون وأُباة وَأُباء): مەرد/ نەویست/ سەربەرز.
(آبیَة): کەسێکی مەرد/ سەربەرز/ نەویست.
(أَبی الشیءَ عَلَیهِ): ڕێی شتەکەی (لێبەست/ لێگرت).
(أَبـی —عَلَیـهِ): ملینەدا/ سـەرپێچییکرد/ نەیویسـت. تَأَبّی: نەیویسـت/ خوازیارنەبوو ملینەدا.
(آباهُ — الشـیءَ إیبـاءً): وایلێکرد شـتەکەی نەوێـت/ بەلایـدا نەچێت (الأَبـیّ واحِدَته الأَبیَّة): مەرد/ سەربەرز/ خۆلەنەنگیپارێز.
(نَفـسٌ أَبیَّة): دەروونێکـی پاك و لەنەنگیی بەدوور کە چاو بۆ شتی نزم دانەخات.
(أَبّاءُ): مەردێك بەستەم و دەستدرێژیی کەس قایل نەبێت/ سەربەرز.
(ررجَلٌ أَبّاءُ): پیاوێکی مەرد/ سەربەرزی پاك.
أَتب: ١-(تَأَتّبَ وُائتَتَبَ): کراسێکی بێیەخەی لەبەرکرد.
(ألإِتب (ج) أُتُوب وآتُب وَإِتاب وآتاب): کراسی بێیەخە.
(أَتابـك) (تُرکیَّة): مـیر گەورە (لەپێشـدا بـە بەخێوکـەری منداڵانی پاشـاکانی تورك دەوترا.
(أَتد: أَلإِتاد (ج) آتِدَة وأُتُد): گوریس و پەتی پێبەستنەوەی مانگا کاتی دۆشینی.
اترج: (أَلأُتـرُج والأُتْرُنج واحدَتُـهُ الأُتْرُجَّة والأُتْرُنْجَـة) (ن): ١-درەختـی ترنـج. (ڕەشـەخەڵکەکە کـە پێیدەڵێـن (أَلکَبـاد): ٢-بەری ترنج (درەختێکە لە ڕەگەزی لیمۆیە).
اتل: (أَتَلَ. أَتَلاً وأَتْلاناً وَأَتَلالاً): لە تووڕەییدا ورد ڕۆیشت، هەنگاوەکانی کورتکردەوە.
اتـم: (أَتَـمَ أَتْمـاً): دووشـتی پەکخسـت/ کۆیکردنەوە.
(-بِالمَـکانِ): ١-لەشـوێنەکەدا نیشـتەنیبوو ٢-خاوخاویکرد.
(أَلمَأْتَـم (ج) مَآتِم): پرسـە/ خەڵکێکی زۆر کۆببنەوەو هەموو دڵگیربن.
أَتَـنَ: (إِسـتأْتَن: ١-ماکەرێکی کـری ٢-بوو بە ماکـەر. دەوترێـت (کانَ حماراً فاسـتأْتَنَ): نێرەکـەر بـوو بوو بـە ماکەر (بۆ سـووکی وا بەیەکێـك دەڵێـن کە لەپێشـدا مەردبوو بێت ئێسـتەکە یان لەپاشـدا کوونیی بێت و وادەرچووبێت).
(أَلأَتان (ج) أُتُن وَأُتْن وَآتُن): ماکەر.
٢-(أَلأَتُون (ج) أُتُن وَأَتاتین: ١-(توونی گەرماو ٢-کوورەی گەچ و قسل، بەردەکە کۆدەکەنەوەو ئاگری تێبەردەدەن تا بەردەکە هەموو دەبێتە گەچ یـان قسـل پێیدەڵێن (أَتـون الکلس): کوورەی گەچ.
أَتا (أَتا — الشَـجَرُ. أَتْـواً وإِتاءً): ١-درەختەکە

بەریگرت ٢-بەرەکەی زۆر بوو.
(إتاءُ الأرضِ): بەروبوومی زەوی.
(ألإتــاوَة (ج) أتــاوی): ١-بــاج و خــەراج ٢-سەرانە.
٢-(أتا- بِهِ وعَلَيهِ): بوختانی بۆکرد.
(ألإتاوَة (ج) أتاوی): بەرتیل.
(أتَوْتُهُ إتاوَةً): بەرتیلمدایە.
أتــی: ١-(أتی. إتْیانــاً وأتْیاً وإتیانَــةُ ومَأتاةً): هات
(-المَــكانَ): هاتە شــوێنەکە، لەشــوێنەکەدا ئامادەبوو.
(-الرَّجُلَ): هاتە لای پیاوەکەو سەری لێدا.
(إسْــتَأْتی-الرَّجُلُ):١-داوایلێکرد کە خاوەخاو بکات / هێواشبێت ٢-داوای لێکرد کە بێت.
(ألأتِيّ والأتاويّ): نامۆ/ نەناسراو/ نەزانراو
(سَــیْلُ أتِيّ وأتاويّ): لێشــاوێك/ لافاوێك کە نەزانرێت لە کوێوە دێت.
(ألمأتی والمَأْتاة): هاتگە/ لای لێوەهاتن
(أتی الأمرَ مِنَ مَأتاهُ أو مأتاتِهِ): لەسەرچاوەی کارەکەوەو لەرێی راســتەوە بــۆ ئەنجامدانی کارەکە هات.
٢-(أتی – الشيءَ): شتەکەی (ئەنجامدا/ کرد).
(علــی الشــيء): ١-شــتەکەی تەواوکــرد ٢-جێبەجێیکرد ٣-گەیاندیە کۆتایی.
(أتی علیه الدَّهْرُ): رۆژگار فەوتاندی.
(أتَّی- الماءَ. تأْتِيَةَ) وتَأتِّياً): رۆیشتنی ئاوەکەی ئاسانکردو ئاوەرۆگەکەی پاککردەوە.
(آتی-هُ علی الشيءِ مُؤاتاةً): لەگەڵیدا لەسەر شتەکە پێکهات و قایلبوو
(-إلَيهِ الشيءَ إيتاءً): شتەکەی بۆ بەکێشکرد.
(-الرجُلَ): پێبەپێی پیاوەکە رۆیشت
(-فُلاناً الشيءَ): شتەکەیدایە.
(آتِنا غَداءَنــا): خواردنی نیوەرۆمان بدەرێ/ بۆ بهێنە
(تأتَّی – الأمرُ): کارەکە ئامادەو ئاسانبوو.
(-لِلأمرِ): بۆ ئەنجامدانی کارەکە ئامادەبوو و لەوروووەوە بۆی هاتە پێشەوە.
(-لِمَعروفِهِ): بەرچاکەی ئەو کەوت
(-لَــهُ): لێیقەومــا/ ئــەوەی (لێــرووودا/ لێبەسەرهات).
أث: (أثَّ- النبــاتُ أو الشَــعَرُ. أثاثــاً وأُثوثاً وأثاثَــةً): رووەکەکە، گیاکە یــان قژەکە زۆر بوو و چنگی دایە یەك
(أثٌ وأثِیثُ (ج) إثاث): زۆرو بەیەکیدا چوو.
(أثّــثَ- الفِــراشَ): نوێنەکــەی ئامادەکردو رایخست
(-البَیتَ): کەلوپەلی تازەی خستە ماڵەکەوە.
(تأثَّثَ): خێر و بێری دەستگیر بوو.
(ألأثــاث): ١-کەلوپــەلی نــاو مــاڵ ٢-دارایی و سامان.
أثــر: ١-(أثَرَ –الحَدیثَ أثْــراً وأثارَةً وأثْرَةً): فەرمودەی پێغەمبەری گەیاندو گێرایەوە.

(الحَديث المأثور): فەرمــوودە یان ئاخاوتنی ســەدە دوای ســەدە گەیەنــراو گێــڕراوە./ فەرموودەی پێغەمبەری گێڕراوەو گەیەنراو.
(السَّیفُ المأثور): شمشێری کۆنی پشتاوپشت بەجێماو/ شمشێری کۆنینە.
(الأثَر (ج) آثار): قورئان و دەستووری ئاینیی ئیســلام و فەرمودەو هەڵسوکەوتی پێغەمبەر (ص).
(عِلــمُ الآثــار عِنــدَ المســلمین): زانیاریی دەســتوورو ســونەتی پێغەمبەر کە بەرە بە بەرەی دەگەیەنێت وەك زانســتیی لاســایی و لەســەر ڕۆیشــتنی ئاینی حەزرەتی عیسا کە پێیدەوترێت (عِلمُ التَقلید).
٢-(أثَرَ-ە وآثَــرَ-هُ أثْراً وأثارَةً وأُثْرَةً): ڕێزی لێگرت/ پایەی گەورەیی دایە
(ألأثارَة والأُثْرَةُ (ج) أُثَر والمأْثَرَة والمأْثُرَة (ج) مَآثِــر): جوامێریــی و پیاوچاکیی/ کردەوەو کاریباش کە پشتاوپشت ناوی بمێنێتەوە.
(الأثــیر (ج) أُثَراء): ڕێز لێنراوو پایەدارکراو هەڵبژاردەی لێهاتوو.
(رَجلٌ أثیر): پیاوی بەڕێزی لێهاتووی لەدڵەوە نزیك و هەڵبژاردە.
٣-(أثِرَ- عَلَیهم. أثَراً): خۆدویســتی لەگەڵدا کردن و چی باشبوو بۆ خۆی هەڵبژارد.
(آثَرَهُ إیثــاراً): ئەوی هەڵبژاردو لە هەموانی بە چاکتر داناو زانی.

(إسْــتَأْثَرَ – بالشــيءِ علی الغَیرِ). شتەکەی بۆخۆی هەڵبژاردو داناو بەکەسی نەدا.
(ألأثَــرَةُ): ١-هەڵبــژاردن ٢-بۆخــۆ چنگ بە باشترین شتدا داگرتن و نەدانی بەهیچ کەس. ٣-خۆ پەرستیی.
٤-(أثِــرَ – علی الأمرِ أثَراً): بۆ کارەکە لێبڕا/ سوور خواستبوو.
(-لِلأمر): خۆی بۆ کارەکە تەرخانکرد.
(-بِفِعلِ کذا): دەستی بە کردنی ئەوەکرد.
٥-(أثَّرَ-فیه): کاری تێکرد/ شوێنکاری لەسەر بەجێهێشت.
(ألمُؤَثِّر): کاریگەر/ کارتێکەر.
(آثَرَ-کــذا بِکَــذا): ئەوی بــەدوای ئەویتردا هێنا.
(تَأَثَّرَ وأتَثَرَ –مِنــهُ وَبِهِ): کەوتە ژێرکاری ئەوەوە/ ئەو کاری تێکرد.
(مُتَأَثِّر): کارتێکراو/ کارلێکراو.
(تَأَثَّــرَ وَ ائتَثَرَ-فلافــاً): شــوێنپێی ئــەوی هەڵگرت/ دوای ئەوکەوت.
(ألأثَر (ج) آثار وَأُثُور): ١-نیشــانە ٢-شــوێن دەســت/ شــوێنپێ ٣-شــوێنەوار، کۆنینــە/ پاشماوەی دێرین ٤-شوێنکار.
(عِلمُ الآثار): زانســتیی پاشماوە دێرینەکان/ زانســتیی کۆنینە (کەبینــاو خانەو پەیکەرو پــارەو/ دراو گەلێــك شــتی کۆنی پاشــماوە دێرینەکان دەگرێتەوە).

(ألأَثَري): كۆنینەناس/ زانای كۆنینە.
(لُغَةٌ أَثَريَّة): زمانێكی كۆنی فەوتاو.
(ألأَثَر والإثر): بەدوایدا/ لەدوای
(خَـــرَجَ في إثرِهِ وأَثَـــرِهِ): دواوبـــەدوای ئەو دەرچوو
(على الأَثَر): دەســـتبەجێ، گورج، یەكســـەر، راستەوخۆ. ٢-ئەوەی كە لەبەر چاو دابێت
(يَطلُبُ أَثَراً بَعـــدَ عَين): ئەمە بۆ نموونەی شـــتێكە كە زوو لەبـــەر چـــاودا بووبێت ئەو كەسە پاش تێپەڕبوونی بۆی بگەڕێت.
(هـ) ألأَثَر: أَثَرٌ مستقيم على مُستَوٍ): شوێنی هێڵێكی ڕاســـت لەســـەر ڕووتەختێـــك خاڵی بەیەكگەیشتنیانە.
(أَثر مُســـتَوٍ علـــى مُســـتَوٍ) هُوَ مُسْـــتَقيمُ تقـــاً طِعهما: شـــوێنی ڕووتەختێك لەســـەر ڕووتەختێكیتر هێڵی بەیەكگەیشتنیانە
(ألأَثَرْ والأُثُر (ج) آثار وأثور): جێبرین.
(ألأَثارَة والأَثْرَة (ج) أُثَر): پاشماوەی زانست
(أثير): كارتێكەرێكی بەهێز/ شوێنكاری دیار بەجێهێڵەر.
(فَـــرَسٌ أَثـــير): چارەوێیەكە جێســـمی چاك بەجێدەهێڵێت.
(ألمَأْثُـــرَة والمأثُـــرَة (ج) مَآثِـــر): كاری چاك كە یادگاری باش و شوێنكاری چاك بەجێهێڵەر بێت.
٦-(إستَأْثَر-اللّه بِهِ): خوادا (مراندی/ بۆخۆی بردەوە)

(ألأَثَر): مەرگ.
٧-(ألأَثْـــرُ (ج) أُثـــور والأَثـــير (ج) أُثَـــراء): گەوهەری شمشێر.
(ألأَثـــير (فـــك): ئەمە لەلای هـــەرە كۆنەكان گەردوونـــی نـــۆ هەمـــە :2: (ف) لـــەلای سروشتزانەكان مادەیەكە ناكێشرێت و دەچێتە تەنەكانەوەو بەهۆی شەپۆلەكانیەوە دەنگ و گەرما دەگات و بلاودەبێتەوە (یونانیة)
(ألأَثيراتُ المِلحيَّة) (ك): خوێكانی ئەســـیر كە ئاوێتەی ئەندامین لەچەوری و گوڵ و میوە و بەردا هەیە.
(ألأثرجَة) (ك): لەئەنجامی كارلێكی كوهول و ترشەكاندا خوێكانی ئەسیر و ئاو پێكدێت. ألمُلحَق
(الإيثـــار): هەڵبـــژاردن و لاباشـــتربوون/ لە پێشگرتن
(إيثار الصَديق على الأَقارِب): لاباشتربوون و لەپێشگرتنی دۆست لەخزم/ خویش.
(إيثـــارُ الشـــرف علـــى المَنفعَة): لەپێشـــگرتن و لاباشتربوونی شكۆو سەربەرزی لەكەڵك و قازانج.
(تفضيل خَيرُ الآخرين على الخير الشخصي بتَجَرُّدِ كُلَّـــي): چاكەو خێری خەڵكیت لەهی خـــۆت بەتـــەواوی لاباشـــتربێت و لەپێشـــتر بگریت.
(إيثـــار الضَيـــف): میـــوان لەپێشـــگرتن و لەپێشدانان.

اثــف: (أَثَــفَ-ەُ أَثفــاً): ١-شــوێنیکەوت ٢-خواستی

(أَثَّــفَ –الْقِــدرَ. تَأْثِیفــاً): مەنجەڵەکــەی سەرسێپاکە (نا/ خست)

(تَأَثَّــفَ –الرجُــلُ المَــکانَ): پیاوەکــە خۆی لەشوێنەکەدا گرت و مایەوە

(-القَومُ الأَمرَ وعَلَیه) بۆکارەکە ولەسەرکارەکە کۆبوونەوە و کۆمەکی یەکتریانکرد.

(اَلأُثفِیّــة أَو الإِثْفِیَّة (ج) أَثافِي): ١-(ســێپای/ سێکوچکەی) بەرد.

(ثالِثَةُ الأَثافِي): پارچەیەکی شاخ کەدوو بەردی بخرێتە بەردەم و مەنجەڵی بخرێتە سەر.

(رَماهُ بِثالِثَةُ الأَثافِي): هەموو جۆرە خراپیی و میەکی تێئالاَند ٢-کۆمەڵە خەڵکێك.

اثل: ١-أَثُلَ وَأَثَل. إِثالَةً وأُثُولاً): رەســەنبوو/ خانەدانی تەواوبوو.

(أَثِیــل وَمُؤَثَّــل): خانــەدان/ وەجاخزادە/ رەسەن.

(أَثَّــلَ-ەُ): (رەســەنیی/ خانەدانیــی) ئەوی دەرخست

(-المرءَ: مرۆڤەکەی بە گەورەگرت

(-المَجدَ): خۆی شکۆدارکرد.

(تَأَثَّلَ): ریشــەدار و بنجبەســتبوو/ بەنەژاد بوو.

(اَلأَثَلَة) ریشە/ نەژاد/ رەسەن.

(اَلاثَلَــة وَالأَثال والأُثال): ئەو ماڵ و شــکۆو گەورەیی یان خانەدانییەی بۆی بەجێماوە.

(نَحَــتَ أَثَلَتَــهُ): تەشــەری لەرەســەن و خانەدانێتیەکەیدا.

٢-(أَثَلَ وأَثُل أُثُولاً وَإِثالَةً): ریشەی بەزەویدا چەقاند.

(أَثِیل ومُؤَثَّل): بنجداکوتراو/ بە بنج و بێخ

(تَأَثَّل): بنجی داکوتا/ بنجبەســت و ریشەدار بوو.

(-البئرَ): چاڵاوەکەی (لێدا/ هەڵکەند)

٣-(أَثَّلَ-المالَ): دارای پێکەوە ناو خەملاَند.

(تَأَثَّلَ): کۆبووەوە.

(-المالَ): داراو سامانی پەیداکردو خەملاَندی

(اَلأَثَلَــةُ والأَثَلَــةُ): ١-کەلوپــەلی ناومــاڵ ٢-ئامادەبوون.

٤-(اَلأَثَل) الواحِــدَةُ أَثَلَة (ج) أَثَلاث وآثال وَ أُثُــول) (ن): دارگــەز. درەختێکە نزیك ئاوو لــە زەویی لماویــدا دەڕوێ گەڵاکــەی باریکە. گوڵەکــەی بەهێشــووە. جاروبار بــۆ جوانیی دەروێنرێت. دارەکەی سەختە و چاکە.

(أَثْلَة): دارگەزێك.

(أَثِــم: أَثِــمَ. إِثْماً وَ أَثَمَــاً وأَثامــاً وَمَأْثَماً): گوناهیرکد/ کاری نەشیاویکرد.

(أَثِیم (ج) أُثَمَاء وآثِم (ج) أَثَمَة): گوناهبار/ گوناهکار/ سوچدار.

(أَثِــمَ وأَثَــمَ- اللهُ فُلانــاً فِي کذا)أَثْماً: خودا لەسەر ئەوە فیساری گوناهبارکردو سزایدا.

(أَثَّمَهُ): گوناهیدایه پاڵ.
(آثَمَهُ): تووشی گوناهیکرد
(تَأَثَّــمَ):١-له گوناه و خراپــه دوورکەوتەوە
٢-تۆبەیکرد/ پەشیمانبووەوەو وازیهێنا.
(الإثــم (ج) آثــام):١-گوناه/ کاری نەشــیاو
٢-خراپەکردن
(المَأْثَم والمأْثَمَــة (ج) مَآثِم): گوناه/ خراپە، کاری نابەجێ و نەشیاو.
اثــن: (الأَثنولوجیــا) (یونانیه): زانســتیی رەگەزەکانی مرۆڤ و رەوشت و تایبەتمەندیی وبڵاوبوونەوەیان.
اثا: (أَثَا- بــهِ وأَثى بهِ). أَثواً وإِثــاوَةً وَأَثْياً وَ إِثايَــةً): بوختانــی بۆکــردو وبیســتی تووشیبکات.
(تأَثَّــوا وَتَآثَــوا): لەبــەردەم ســوڵتاندا بــۆ دادپرسینەوە وەستان.
(المَأْثِيَــةُ وآ لمَأْثاةُ (ج) مَــآثٍ): بەدزمانیی/ بوختانکردن.
اج: (أَجَّ- الماءُ. أُجوجاً): ئاوەکە تاڵ و ســوێر بوو.
(آجَ- الماءَ): ئاوەکەی تاڵ و سوێرکرد.
(أُجاج): ئاوی تاڵ و سوێر.
٢-(أَجَّ. أَجيجــاً): کڵپەیســەند/ گڕیگــرت/ زمانەی کێشا.
(أَجّاج وأَجُوج): گرگرتوو کڵپەسێن.
(أَجَّجَ- النارَ) ئاگرەکەی خۆشکرد/ کڵپەی بە ئاگرەکە سەند
(تَأَجَّــجَ وتَآجَــجَ وأْتَتَــجَّ):١:کڵپەیســەند/ گڕیگرت.
(-تِ النــارُ): ئاگرەکە تینــی زۆر بوو و گڕی بەرزبووەوە
(الأَجَّــةُ (ج) إِجــاج): تینــی گەرمیــی یان گەرما.
(لإشْــتَدَّت أَجَّــةُ الصَّيفِ): گەرمــای هاوین تاویسەند
(الأَجيج): گڕەی گەرما.
(أَجيجُ النَّار): تینی گەرمیی ئاگر.
٣-(أَجَّ — على العَدُوِّ): پەلاماری دوژمنیدا و هێرش لەسەر هێرشی بردە سەر/ لە دوژمن گەرمبوو
(الأَجَّــةُ والأَجيجُ): غەڵبــە غەڵبلای خەڵك وترپە ترپی پێی رۆیشتنیان.
(أَجيجُ- الماءِ): خوڕەی ئاو
(أَجيــجُ القــومِ): ژاوە ژاوی خوێشــگەل و غەڵبەغەڵبیان.
اجد: (أَجَدَ وَآجَدَ وأَجَدَّ-ەُ): بەهێزیکرد.
(أُجُد): بەهێزو بەکێش.
(ناقَةٌ أُجُد) مێحوشترێکی بەهێزو بەکێش
(الأَجاد) (ب): کورتە تاقێك
(المُؤَجَّد): قایمکراو/ پتەوکراو
(بناءٌ مُؤَجَّد): خانەیەکی/ بینایەکی قایم.
(ثَــوبٌ مُؤَجَّــدُ النَّســيج): بەرگێکی قایم و

سفتچن.

اجر: (١-أَجَرَ وآجَرَ- الرَجلَ على كذا). أَجْراً وإجارَةً وإيجاراً: كرێ و وپاداشتی لەسەر ئەوە بەپیاوەکەدا.

(إئتَجَرَ): ١-خێریکرد ٢-داوای کرێی خۆیکرد

(ألأَجْـــر (ج) أجور وآجار): ١-کرێی کارکردن ٢-تۆڵەی چاکە ٣-پاداشت.

٢-(آجَــرَ واْســتَأْجَر- الرَجُــلَ مُؤاجَــرَةً): پیاوەکەی بەکرێگرت

(ألأَجــارَة والأُجْــرَة (ج) أُجَــر): کرێــی بەکرێگیراو.

(ألأَجير (ج) أُجَــراء): ١-کارکەری بەکرێگیراو ٢-نۆکەر ٣-رەنجبەر ٤-کرێکار.

٣-(آجَرَ -اْلــدارَ فُلاناً وَمِن فُــلان إيجاراً): خانووەکەی بەکرێ بەفیساردا.

(مُؤَجِّر): خــاوەن خانوو کــە بەکرێیدەدات (ناوترێت (مُؤاجر).

(إسْتَأْجَرَ- الدارَ): خانووەکەی بەکرێگرت.

٤-(أَجــرَ - العَظمُ. أجْراً وَأجــاراً وَأُجوراً): ئێسکە شکاوەکە خۆیگرتەوە.

(-العَظمَ): ئێسقانە/ ئێسکە شکاوەکەی رێکو باش نەگرتەوە.

٥-(أَجرَ- الطينَ): قورەکەی کرد بەخشــت و سووریکردەوە.

(ألآجُرَّة (ج) ألآجُر) (فارسية) خشتی سوور. (رەمەکە خەڵکە کە پێیدەڵێن (قرمید).

اجــص: (ألإجّــاص): ١-هەڵــووژە ٢-داری هەڵووژە.

(إجَّاصَة): هەڵووژەیەك (درەختێکە بەرەکەی شــیرین و خۆشــە لەئەوروپــاو خۆرهەڵاتی ناوەراستدا دەروێنرێت)

(إجَّاصُ بَرِّي): هەڵووژە کێویلە (ن) درەختێکە لە کۆمەڵــەی قەزوانە بەرەکــەی هێلکەییەو وەك بــەری هەڵووژەیــە. هەندێك جۆری بۆ بەرە خۆشــەکەی دەروێنرێت. سەرچاوەکەی وڵاتە گەرمەکانــی ئەمەریکایە بۆ جوانیی لە خۆرهەڵاتی ناوەراستدا دەروێنرێت.

أجــل: (أَجَلَ- عليه شَــرّاً. أَجْــلاً): خراپەو چورتومی بەسەردا هێنا.

(أَجْل): ١-لەبەر ٢-بۆ ٣-بەهۆی ٤-خاتر.

(أَجْــل) چاوگــی (أَجَــل)ە. لەپێشــدا بــۆ لێکدانــەوەی خراپیی بەکارهێنراوە پاشــان بەهۆی هەموو کارێکەوە بەکار هێنراوە).

(مِن أَجلِــكَ ولأَجلِكَ فَعَلْتُ هذا): لەبەر تۆو لەبەر خاتری تۆ ئەو کارەمکرد.

٢-(أَجِل. أَجْلاً): دواکەوت

(أَجَّــلَ- الشــيءَ): شــتەکەی دواخســت و ماوەوکاتی کردنی کارەکەی دیاریکرد.

(أَجِّلــوا اْلإجتِمــاع): کۆبوونەوەکەیــان دواخست.

(تَأَجَّلَ): دواکەوت، دواخرا

(تَأْجيل): دواخستن

(تَأْجيل الْجَلْسَــة أو المُحاكَمة): دواخســتنى دانيشتنەكە يان داد پرسييەكە.

(إسْتَأجَلَ): داواى دواخستنيكرد

(ألأَجَل (ج) آجال): كاتى ١-دياريكراو ٢-كاتى مردن/ سەرەمەرگ

(ألآجِــلُ والآجِلَة): ١-لەپاشــاندا/ لەدواييدا/ دەميْكيتر ٢-رۆژى دوايى.

٣-(أَجِلَ أُجْلاً): هاواريى مليكرد.

(أَجِلَ وَ أَجيل): كەســيْكە هاوارى ئازارى ملى بكات/ مليەشەيبيْت.

(ألإجل): ژانى مل

(أَجَّلَ – الرَجْلَ): دەرمانى ملى پياوەكەيكرد.

٤-(أَجَلْ): بەلْێ.

٥-(ألإجْــل): گاگــەلى كيْويــى/ گەلەمانگاى كيْويى.

(أجــم: ١-أَجَــمَ – النَهــارُ أَجْمــاً وَأجيماً): گەرماى رۆژ تاويسەند.

(تَأَجَّــمَ – النَهــارُ): رۆژ زۆر گەرمبــوو/ تاويسەند.

(تَأَجَّم – عليه): ليْيگەرمبوو/ ليْيتووڕەبوو.

٢-(تَأَجَّــمَ – الأَسَــدُ): شــيْرەكە چــووە بيْشەكەيەوە/ چووە لانەكەيەوە.

(ألأَجَمَةُ (ج) أجَــم وأُجُم وأَجَمات و (جج) آجــام: ١-لانــەى شــيْر ٢-جەنگەلْ/ بيْشــە/ بيْشەلان.

(ألأُجُم (ج) آجام): قەلاّ

اجــن: (أَجَنَ – الماءُ أَجْنــاً وَأُجوناً وَ أَجِنَ – المــاءُ أَجَناً): ئاوەكە گەراوەتەوە/ چيْژو بۆنى گۆراوە/ بۆگەنبووە.

(آجن وأَجِن): ئاوى گەراوە/ ئاوى بۆگەن.

٢-(أَجَــنَ – الثَوبَ أَجْنــاً): جلەكەى بەگەلاّ كوتك شت.

(ألإجانَة (ج) أَجاجين): ١-تەشت يان سويْنەى جلشتن ٢-گۆزەى گەورە.

(أَلمئجنَة والمئْجَنَة (ج) مَآجن): گەلاّكوتك.

أَح: (أَحَّ. أَحّاً): كۆكى

(ألأُحَاح): ١-تينويْتيى ٢-تووڕە بوونيْكى زۆر

(ألأَحِيــح وَالأَحِيحَــة) دەمارگيريــى/ رقهەستانيْكى زۆر.

أحد: ١-(أَحَدُو وَحَّدَ المُتَعَدِّدَ): ژمارە زۆرەكەى كرد بەيەك/ يەكيخستن

(-العَــدَدَ)(ع ح): يەكيْكيترى خســتە ســەر ژمارەكە.

(أَحَدْتُ – العَشَرَةَ): دەكەمكرد بەيازدە

(إتَّحَدَ- بِه): ١-لەگەلْيدا يەكيگرت/ تيْكەلْبوو

(إتَّحَــدَ –المــاءُ بالخَمــر) ئاوەكــەو مەيەكە تيْكەلْبــوون و يەكيانگــرت ٢-كۆبوونــەوەو گونجان/ ريْككەوتن/ يەكيانگرت

(إتَّحَدَ) – الفَريقان): دووتيپەكە يەكيانگرت و بوون بەتيپيْك.

(إسْتَأحَدَ): تاكبووەوە

(ألأَحَــد (م) إحدى (ج) آحــاد): ١-يەك ٢-(ع

ح) یەکانــی ژمارە (وەك چۆن دەڵێین دەیان و سەدان) ٣-بێهاوتا/ بێوێنە/ تاك

(فُـلان أَحُــدُ الأَحَدَيــن): فیسـار تاکـەو بێوێنەیە.

(ألأحد): یەکشەممە

(ألإحَد): خراپەکارییەکی گەورەو ناشیرین

(أُحادَ): تاکە تاکە/ یەکە یەکە

(جاؤوا أُحادَ أَحــادَ): تاکە تاکە هاتن/ یەکە یەکە هاتن/ یەك یەك هاتن

(أَلأُحَدِیَّة): یەکتایی/ یەکلایی/ تەنیایی.

(إحدی عَشَرَ): یازدە.

(حادي عَشَرَ) یازدەهەم.

٢-(وَحَّــدَ – اللهَ): خــودای بە تــاك و تەنها زانی و وتی

(لا إلهَ إلاّ الله): هیچ خودایەك نییە تەنها ئەو خودایە نەبێت کە تاك و تەنهایە.

(أَلأَحَد): لەناوە پیرۆزەکانی خودایە

(عبــد الأَحَد): ناوە: کۆیلــەی خودای تاك و تەنیا.

(أَلتَوحید): بەتاکزانینی خوداو پەرستنی ئەو تاکە خوادیە دژی هاوبەش بۆ پەیداکردنی

(أَلمُوَحِّد): ئەو کەســەی خــودای تاك و تەنیا دەپەرستێت دژی هاوبەش بۆ خودا پەیداکەر

احــن: (أَحِــنَ. أَحْنــاً): ڤینــەی کێشــاو دوژمنایەتیی لەدڵدا هەڵگرت.

(آحَــنَ – الرجُلَ. مُؤاحَنَــةً): دوژمنایەتیی لەگەڵ پیاوەکەدا کرد.

(ألإحْنَــةُ (ج) إحَــن): ڤینەبەرایەتی/ ڤین/ رقەبەرایەتیی

اخبط: (أَخْبوط وَأُخْطُبوط) (ح): هەشتیمار زیندەوەرێکی دەریایی پێ بەســەرەوەیەو لە نەرمۆڵەکانە. هەشــت پێی بەسەریەوە هەیە دەمتەســکە. لەســەر زینــدەوەرە دەرياييــە بێهێزەکان دەژی.

(أَخَذ: (١-أَخَذَ. أَخْــذاً وَتَأْخاذاً): وەریگرت، هەڵیگرت

(-ه): لێیوەرگرت/ گرتی، وەریگرت

(-مِن شــاربِه): لەســمێڵی گرتەوە/ سمێڵی کورتکردەوە

(-فیه الخَمرُ): مەیەکە (مەستیکرد/ گرتی/ کاری تێکرد)

(-عنهُ): ١-لێوەی وەرگرت ٢-لێوەی فێربوو.

(أَخَذَ عَن كُتُبِ الأَوَّلین): لەپەڕاوە دێرینەکانی وەرگرت و لێومیانەوە فێر بوو.

(أَخَــذَ عَنــهُ الجَبــرَ والهَنَدَســةَ): جەبــرو ئەندازەی لێوەوەرگرت و فێر بوو.

(أَخَذَ إخْذَهُ وَبِإِخذِهِ): ڕەفتاری ئەویگرت یان لەسەر ڕەوشتی ئەو ڕۆیشت خووی ئەویگرت

(-علی یَدِهِ): دەســتی نایە بەری و نەیهێشت ئەو کارە بکات کە دەیویست بیکات.

(-علی نَفسِــهِ): بەڵێنیــداو لە خۆی کرد بە ئەرك/ کارەکەی گرتە ئەستۆی خۆی.

(إتَّخَذَ-هُ وَتَخِذَهُ. تَخْذاً) كردى به.

(إتَّخَذَ-هُ صَدِيقاً): كردى به دۆستى خۆى

(ألأَخِيذ (ج) أخذى): ديل

(ألأَخِيذَةُ): ١-دەسكەوت و تالآنيى شەڕ كه لە دوژمن وەردەگيريت. ٢-ئەوەى بەزۆر زەوتكرابێتو برابێت.

(ألمَأْخَذ (ج) مَآخِذ): ١-شوێن و كات و چۆنيەتى و شێوەى بردن و دەسكەوتن ٢-بەرنامەو ڕێڕەوى هەڵسوكەوت ٣-شوێنوەرگرتن.

(ألمَآخِذ): ١- ڕاوگەكان.

(مَآخِذُ اللُّؤْلُؤ في الخليج): شوێنى دەرهێنانى مروارى لە نۆكەندى خليجدا.

(مَآخِذ الكتاب): ١-سەرچاوەى دانانى كتێب/ پەرتووك ٢-سەرچاوەى خوێندنو لێكۆڵينەوە.

٢-(أَخَّذَ-هُ): ئەفسوونى لێكردو سەرساميكرد/ دڵڕفاند/ شەيدايكرد

(ألأُخْذَةُ): نوشتە.

٣-(أَخَذَ-هُ بِذَنبِهِ أَخْذاً وَتَأْخاذاً): لەسەر گوناهەكەى سزايد.

(آخَذَ-ه. مُؤَاخَذَةً): سەرزەنيشتيكردو گلەيى لێكرد

(-هُ على ذَنبِهِ وَبِذَنبِهِ): لەسەر گوناهەكەى سزايدا.

٤-(إتَّخَذَ: زەبوونانە سەرى شۆڕكردو خۆى بەدەستەوەدا.

(إسْتَأْخَذَ): خۆى بەدەست ئازارەوە داو سەرى شۆڕكرد/ متبوو

(ألآخِذَةُ) (طب): سڕبوون و وشكبوونى ئەندامى لەش.

(ألأُخُذْ) (طب): وەردينەى چاو/ تراخومەى چاو.

٥-(أَخَذَ- يَفعَل): دەستى بە كاركرد

(-في كذا): دەستى بەوەكرد.

٦-(ألإخاذَة (ج) إخاذات وَإخاذ (ج) أُخُذْ وأُخْذُ): ئەستێل/ ئەستێرك/ شوێنيكە وەك گۆم ئاوى تێدا دەوەستێت.

اخر: (أَخَّر-هُ عَنهُ): تَأْخيراً): ئەوى لەودواخست/ ئەى خستە دوايەوە.

(تَأَخَّرَ وَاسْتَأْخَرَ): دواكەوت/ بەجێما

(ألآخَر (ج) آخَرون (م) أُخرى وَأُخْراة (ج) أُخَر وَأُخْريات): يەكێكيتر/ ئەويتر/ ئەويەكەيتر (دەبێت لەڕەگەزى پێشووترى بێت.

(جاءَنِي رجُلٌ وآخَرَ مَعَهُ): پياوێك هاتە لام كە يەكێكيتريشى لەگەڵدابوو واتا (پياوێكيترى لەگەڵدابوو كە لە خۆمانبوو)

(أَبْعَدَ اللهُ الآخَرَ): خودا ئەويتر دوور بخاتەوە كە لە خۆمان نييە .

(ألآخِر (ج) آخِرون (م) أُخرى (ج) أُخرَيات): ١-دوايين ٢-سەرئەنجام/ كۆتايى

(لا أَفْعَلُهُ آخر الدَّهر وأُخرى اللَّيالى) : تاهەتايە/ هەرگيزاو هەرگيز بەڵاى ئەو كارە

داناچم و نایکەم
(اَلأُخر = المُؤَخر): پاشین/ دواوە
(شَقَّ – الثوبُ أُخراً أَو مِن أُخرٍ): کراسەکەی لەدواوە هەڵتلیشاند/ پاشینی کراسەکەی هەڵتلیشاند.
(اَلأَخْرَة): ١-هێواش/ لەسەر خۆ ٢-لەدواییدا لە پاشان
(جاءَ أَخَرَةً وبِأَخَرَةٍ): لەدواییدا هات.
(اَلآخِرَةُ والأُخرى): ئەومدنیا/ ڕۆژی دوایی.
(أُخْرويّ): ئەوە دنیایی.
(اَلمُؤخِر (ج) مَآخِر): قنچکی چاو.
مؤخَّرُ- الشيء: (دواوەی/ پاشەوە) شت/ پاشووی شتەکە – پاشین.
(مُؤَخَّرُ السَّفينَةِ): دواوەی پاپۆرەکە
(اَلمئخار (ج) مَآخير – مِنَ النَّخلِ): (ن): ئەودار خورمایەی کە تا دوای زستانیش بەری پێوە دەمێنێتەوە.
(اَلمُتَأَخِّر): دواکەوتوو/ کۆنەپەرست/ کەسێکە کە پێبەپێی سەدەکەی لە ڕووی ڕۆشنبیری و شارستانەتییە وە نەڕوات جنگی لە نەریت و بیرو بڕوا کۆنەکان بەرنەدات ئەمە بە پێچەوانەی تازەخوازو کەسی ڕوو لە گۆڕانەکە لەگەڵ سەردەمەکەو سەدەکەدا دەڕوات.
٢-(اَلأَخُور (فارسی): تەویلەی وڵاخ.
اَلمُلحَق
اخر: (اَلمُؤَخَّرَة): پاشوو/ دوایین/ بەشی دواوەی شتەکە.
(مُؤَخَّرةُ السَفينَةِ أَو السَيَّارَةِ): بەشی دواوەی پاپۆرەکە یان ئوتومبیلەکە.
(مُؤَخَّرَةُ الجَيش) (ا ع): دەستەی پاشینی/ دواوەی سوپاکە لە ڕۆیشتندا کە پارێزگاریی دواوەی سوپاکە دەکات (ئەمە پێچەوانەی پێشەنگە).

اخط: (اَلأُ خُطبوط): (ح): تەماشای (أُخْبُوط) بکە.
أَخل: (اَخيليا = قَيسون): ڕێحانە کێویلە. لەرەگەزی گیایە. گوڵ لوولەیە. بۆنخۆشە و ڕەنگی زۆرە گوڵی سەوزو سپیە، لە خۆرهەڵاتی ناوەڕاستدا زۆرە.
أَخن: (اَخْيون (یونانیە)(ن) ڕووەکێکە (سەرەمار)ی پێدەڵێن. جۆرێکە لە (زمانە گا) لە پزیشکیدا بەکاردێت چونکە بەڵغەمی خەستەوە بووی سنگ هەڵدەکەنێت و میزیش بەمرۆڤ زۆر دەکات.
أَخا: ١-(اَخا-ُه وآخى-ُه أُخْوَةً وإِخاءً وَمُؤاخاةً وَإِخاوَةً): بوو بە برای و وەك برای یان بوو بە دۆستی.
(تَأَخى-ُه): کردی بە برای خۆی و بەبرای خۆی زانی.
(تَآخَيا): بوون بە برای یەکتر.
(اَلأَخُ والأَخُّ والأَخُو والأَخْوُ): برا
(أَخَوان): دوو برا (ج)

(إِخْــوَة وَأُخْــوَة وَإِخْــوان وَأُخْــوان وأَخُون وآخاء): برای دایك و باوكیی. یان برای دایكی یان برای باوكیی كه زربران.

(أخ (ج) ألإِخْــوَة – مِــنَ النَسَــب): بــرای هاوپشت

(هؤُلاء إِخْوَةُ فُلان): ئەوانە برای هاوپشــتی فیسارن.

(ألإِخْوَة): دۆســت/ برادەر (لە هاورێیەتیەوە دەبنە دۆست)

(هؤُلاء إِخوَةُ فلان): ئەوانە برادەرو دۆســتی فیسارن

(هؤُلاءِ إِخوانُ الصفا)(يُسْــتَعارُ لِكُلّ مشاركٍ لِغَــيرِهِ في القبيلَة أَو في الدنيــا أَوفي الصَنعَة أَوفي المعامَلَةِ أَوفي غير ذلك مِن المُناســبات): بەهەموو هاوبەشــێك لە خێڵدا یان لە جیهان و ژیاندا یان لە پیشــەدا یان لە هەڵسوكەوتی كاردا یان لە هەر هاوبەشییەكیتردا دەڵێن برا و دۆست.

(ألأُخْــوَةُ في عُــرفِ الرُّهْبــان): لــە نەریتی پارســاو ریســایاندا بەوانە دەڵێن كە هێشــتا نەگەیشــتوونەتە پلــەی رەبەنیــی و وئــەو برایانــەن كــە دەســتپێكەرو خوێنــدكارن ئەوانــەش برایانی كارن كە نەگەیشــتونەتە ئەو پلەو پایەیە.

(ألأُخت): خوشك.

((ج) أَخَوات): خوشكان.

(أَخَــوِيّ وَأَخِــيّ): برادەرانــە/ دۆســتانە/ برایانە.

(ألإِخــاء): ١-برایەتیــی ٢-دۆســتایەتیی و هۆگریی.

(أَخَوِيَّــة): بەدەســتەیەك بــرادەر دەڵێن كە هاوئاین یان هاو هەرشتێكیتر ببن و بەشداریی رێرەوێك بكەن.

٢-(أَخِيّ- للدابَّةِ): پەتی بۆ وڵاخەكە كرد كە پێی ببەستێتەوە

(ألأَخِيَّــة والآخِيَــة (ج) أَواخِــيّ وَأَخايــا وَأَواخ): مێخناخور/ پەتێكە كە بەمێخزنجیر قایمدەكرێت وڵاخی پێدەبەستنەوە

(شَــدَّ اللهُ بَينَكُما أَواخي ألإِخــاءِ): خودا بە پەتی برایەتی پێكەوە بتانبەستێتەوە

(تَأَخّى وتَوَخّى- الشــيءَ): بەنیازی شــتەكە بوو، بۆ شتەكە گەراو سۆراغیكرد.

اد: (أَدَّ-هُ الوَيــلُ أَدّاً): (وەی/ چورتــوم)ی تووشبوو

(-هُ الأَمــرُ): كارەكــە باری شــانی گرانكردو سەراسیمەیكرد

(-الرَجُلُ في الأَرض): سەری خۆی هەڵگرت و رۆیشت/ وێڵبوو.

(تَأَدَّدَ- الأَمرُ): كارەكە سەخت و دژوار بوو.

(أَديد): كاری سەخت و دژوار.

(ألإِدّ والإِدَّةُ (ج) إِداد وَإِدَد): ١-كاری نــا هەموارو نابەجێ و زشت ٢-ئاپۆرەی گران كە

هەڵنەگیرێت.

أَدب: (أَدُبَ. أَدَباً): ناسـکبوو ڕەفتارو ڕەوشت جوانبوو.

(أَدَّبَ-هُ): بەوێل و ڕەوشتجوانیکرد.

(مُؤَدَّب): ڕەوشتبەرز.

(أَدَبَ-هُ): تەمێیکـرد/ لەسـەر خراپـەو سەرپێچیی سزایدا.

(ألتَّأديبات الكَنَسِيَّة): تەمێکردنی کڵێسەیی

(تَأَدَّبَ): جوان پەروەردەو بەرەوشتی بەرزبوو

(-بِهِ): لە ڕەوشت و ڕەفتاردا چاوی لەو کرد

(-عَن فُلان): ڕەوشتی ئەویگرت.

(إسْـتَأْدَبَ = تَأَدَّبَ): ١-جوان ڕەوشـت و چاك پەروەردە بوو ٢-تەمێخواردوو بوو.

(أَلأَدَب (ج) آداب): ١-وێـلـو ناسـکیی و ڕەوشتبەرزیی ٢-پەروەردە جوانیی

٢-(آدَبَ السُلطانُ البلادَ إيداباً): سوڵتان/ میر دادو یەکسانیی لەوتدا بەرپاکرد.

٣-(أَدُبَ. أَدَبـاً): بووبـە وێژەوان/ نووسـەر (کەسێکە لەوێژەو زماندا شارەزاو ڕۆشنبیرێکی بەرزە).

(أَديب): وێژەوان/ نووسەر

((ج) أُدَباء). (أَدَّبَ-هُ): فێری وێژەیکرد.

(تَأَدَّبَ): فێری وێژە بوو.

(ألأَدَب (ج) آداب): وێـژە بەجۆری گشـتیش بە هەموو زانسـتیی و زانیاریی یان بەشتێك بەکەسێك دەڵێن کە شیاوبێت.

(آدابُ الدَرس): دەستووری فێرکردن

(آدابُ القاضي): دەستووری دادوەر.

(عِلمُ الأَدَب): زانسـتیی وێژە. زانستیەکە کە ئاخاوتن و نووسـین ڕێکدەخات و بێخەوشیی زمان ڕەچاو دەکات.

٤-(أَدَبَ وآدَبَ. أَدبـاً. إيداباً): میوانداریکرد/ نانی بۆ میوانکرد

(-هُ): بـۆ نانخواردن و میوانیـی بانگیکرد/ میوانداریکرد.

(أَدَبَهُم- على أمرٍ): بۆ کارێك کۆیکردنەوە.

(أَلأَدْبة والمَأْدَبَـةُ (ج) (مَآدِب): میوانداریی/ نان بۆ میوانکردن بەبۆنەیەکەوە وەك شـایی و هەربۆنەیەکیتر.

(أَقامَ مَأْدُبَةً على شَرَفِ فلان): میوانداریەك و نانخواردنێکـی ڕێزلێنانی بۆ فییسـارکەس ڕێکخست.

أَلمُلحَق

ادب: (أَلأَدَبـيّ) = المَعْنَـوي١-ئامادەیـی – دەروونیی و سـۆزو ئاوەزیی، کە کەسـایەتی بەهێز دەکات/ وتایی کە پێچەوانەی مادییە.

(مركز أَدَبيّ): مەڵبەندێکی وێژەیی.

(أَذىً أَدَبـيّ): سـزایەك کـە پەیوەندیی بە ڕەوشتەوە بێت.

(لاهوت أَدَبي): هەموو بەرهەمی بیری مرۆڤ بەشـێوەیەکی بەرفـراوان کە بەشـێوازێکی هونەریی دەربڕابێت.

(بَحث أَدَبي): راڤەیەکی وێژەیی.
(نَقدٌ أَدَبِيّ): رەخنەی وێژەیی.
(إلتزام أدَبي): ئەوەی کە بەپێی دەستووری رەفتاری باشەو لەلای خەڵك و کۆمەڵ بە رەفتار و هەڵسوکەوتێکی باشی دادەنێن و پەسەندە.
(ذوقٌ أَدَبيّ أَسْلوبٌ أَدَبيّ): ئەوەیە کە پەیوەندیی بەلایەنی جوانیی ئاخاوتنەوەیە بەشێوازی وێژەیی و پەیوەنداریی بەلایەنی جوانیی گوفتارو قسە کردنەوەیە.
(اَلتَّأديب) = اَلتَهذیب: فێرە رەوشت و رەفتاری جوانکردن.
(تَأديب الشَّباب): لەسەر رەوشتی جوان لاوان پەروەردەبکرێت.
(اَلتَّأديب: ترويض الحيوان): رامکردنی زیندەوەر.
(اَلتَّأديب): سزادان بە ئامانجی راستکردنەوەی سەرپێچیکەر و خراپەکار و جوانکردنی رەفتاری
(تَأديب وَلَد) سزادانی کورێك بۆ راستکردنەوەی هەڵسوکەوتی.
(تَأديب تلميذ): فێرکار فێری وێژەو هونەرەکانی بکرێت.
(أَدَّبَني رَبّي فَأحسن تَأْديبي): خودا پەروەردەیکردووم پەروەردەیەکی چاك و بەرزیکردووم (ئەمە فەرمووده‌یەکی پێغەمبەرە).
(اَلتَّأديب في الفِقه): لەشەرعدا سووکە سەرزەنشتێکە بۆ ئامانجی راستکردنەوەو چاککردنەوەیە
(مَجلِسُ اَلتَأْديب أَو اَلمَجلِسُ اَلتَأْديبي): ئەنجوومەنی چاککردن و راستکردنەوەی رەفتارو تەمێکردن: دەسەڵاتێکە دەروانێتە سەرپێچیی کارمەندان لەرووی کارو شیرازەوە و لێپرسینەوەیان لەگەڵدا دەکات.

ادم: ١-(أَدَمَ- اَلخُبْزَ. أدماً): نانی بەپێخۆرەوە خوارد.
(اَلخُبْزُ مَأْدُوم وَأَديم): نان بەپێخۆرەوە
(إئتَدَمَ): نانەکەی بە پێخۆرەوە خوارد.
(اَلإدام (ج) آدام وأُدُم): هەموو گونجاوێك و رێکەوتوویەك
(إدامُ الطَّعام): پێخۆری نان.
(اَلأَدَم): ئەوەی دەکرێت بە پێخۆری نان/ بەنانەوە دەخورێت.
٢-(أَدَمَ- أَهْلَهُ. أدْماً): بوو وبە نموونەی فامیلیاکەی/ خێزانەکەی.
(أَدَمَ وآدَمَ مُتَخاصمين. إيداماً): ناکۆکەکانی رێکخستنەوە/ یەکخستنەوە.
(آدَمْ (ج) أَوادِم): ئادەم/ باوکی مرۆڤان بە هەموو تاکە مرۆڤێکیش دەوترێت.
(آدَمِيّ): مرۆڤ/ ئادەمی.
(اَلأُدْمة): ١-خزمایەتی خوێشایەتی/

کەسایەتیی ٢-هۆ/ هۆکار/ ڕێگە.
٢-(أَدِمَ وأَدُمَ. أَدَماً وَأُدْمَةً): بۆر بوو/ ڕەنگبۆر بوو.
(ألآدِم (م) أَدَماء (ج) أُدْم): بۆر/ ئەسمەر.
(ألأُدمَــةُ): ڕەنگبۆریــی/ بۆریــی/ ســووکە ڕەشتاڵیی.
٤-(ألأَدَمَــةُ والأَدَم): ١-ناوەوەی پێســت/ ژێر پێست ٢-ســەرەوەی پێســتی لەش ئەوەی کە بەدەرەوەیە
(فُــلانٌ إدامُ قَومِــهِ وَآدَمُ بَنِي أَبيــه وَأَدَمَةُ قَومِهِ): فیســار پێشەنگ و پێشەوای نەتەوەو میللەتەکەیەتی کە بەوەوە دەناسرێن
(ألأَديم (ج) أَدَم وَأُدُم وآدَمَة وآدام): پێستەی خۆشەکراو/ دەباغیکراو.
(-الضحى): سەرەتای چێشتەنگاو
(-السَّماءِ أَو الأَرضِ): ڕووی ئاسمان یان زەوی ئەوەی کە دەرکەوتووە.
(-النَّهارُ): ڕووناکیی ڕۆژ واتا هەموو ڕۆژەکە
(ظَلَّ أَديمُ النَّهارِ صائِماً): بەدرێژایی ڕۆژەکە بەرۆژوو بوو/ هیچی نەخواردو نەخواردەوە.
(ألأَدَّام): بازرگانیــی پێســتەی خۆشــەکراو پێستە فرۆش.
ادا: ١-(أَدا- الثَّمَــرُ. أُدُواً): بــەری درەختەکە پێگەیشت
(-اللَّبَنُ): شیرەکە مەیی.
٢-(أَدَا —اللَّــبَن. أَدْواً): ماســتەکەی ژەنــدو کەرەکەی لێگرت.
٣-(أَدا- لِلرَّجُلِ. أَدْواً): خۆی بۆنایەوە و فێڵی لێکرد/ لە خشتەیبرد
(تَــأَدَّى وَتَــآدى): ١-ئامێــری بەکارهێنــاو خــۆی ئامادەکرد ٢-خۆی بــۆ ڕۆژانی ڕەش و لێقەومان/ بۆ ڕۆژگار ئامادەکرد ٣-خۆی گورج و ئامادەکرد.
(ألأَداة (ج) أَدَوات): ١-ئامێــر ٢-دەســکەلا ٣-ئامراز
(أَداةُ التَّعْبيرِ): ئامرازی دەربڕین کە زمانە.
(أَدواة النِجارَة): کەرەستەو ئامێری دارتاشی.
(أَداة الجَــزم): پیتــی زنــەکار لــە زمانــی عەرەبیدا.
(ألإداوَة (ج) أَداوى): دەفری بچووکی لەچەرم دروستکراو.
أَدى: ١-(أَدى- الشيئَ أَدياً): شتەکەی گەیاند.
(أَدَّى —الشى تَأْدِيَةً): شتەکەیگەیاند.
(أَدّى إِلَيهِ الخَبَرَ) هەواڵەکەی پێگەیاند.
(تَأَدَّى- إِلَيهِ الخَبَرُ): هەواڵەکەی پێگەیشت.
(ألأَداء): ٢-گەیاندنــی شــتەکە بــەوەی کــە بۆیدەنێردرێت ٢-بەجێهێنان/ بەئەنجامگەیاندن.
٢-(أَدى —هُ. أَدياً): بەجێیهێنا/ جێبەجێیکرد.
(أَدى ماعليه مِن دَينٍ): وامەکەی/ قەرزەکەی بەخاوەنەکەیدایەوە.
(أَدَّى واجِبَ الإحترام): پێویستی ڕێزلێگرتنی بەجێهێنا.

(تَـأَدّى- لَـهُ مِن حَقِّـهِ): مافەکـەی خۆی دایەوە

(ألأداء): بەجێهێنـان ٢-بەئەنجامگەیانـدن ٣-گەیاندنی شت.

٣-(آدا-هُ عَلَيـهِ. إيـداءً): ١-کۆمەکیکـرد/ یارمەتیدا. ٢-خـۆی ئامادەکـرد ٣-بەهێزبوو/ قایمبوو.

(إسْـتَأدى – آخَـرَ عَلَيـهِ): یەکێکـی لێراسـتکردەوەو بەگژێداکرد/ پەنایبردە بەر یەکێک دژی ئەو.

(- فُلاناً المالَ): دارای لە فیسار وەرگرت

(-عليه) خەڵکی لێراستکردەوە.

(أدّی – اليَمينَ): سوێندیخوارد.

(-الشهادة): شایەتیدا.

(-الی): بوو بەهۆی.

اذ: ١-(إذ): ئاوەڵـکارە بـۆ رابـوردوو (تەنها رستەی لەدواوە دێت. دەشێ رستەکە لابرێت لە بری ئەوە دوانە بزوێنە بکرێت

(مَتی جاءَ كُمُ المَـوتُ فيحينَئِذٍ تَعْلَمون): لە پێشدا ئەمە ئاوابووە

(فَحـينَ إذ يَجـيءُ تَعلَمـون): هەردەمێـک مردنتان بۆ هات ئەوسا دەزانن و تێدەگەن.

(إذ تَأْتي للمُفاجَئَة): نخو: بۆ لەناکاودا دێت

إذ: للمفاجأة: بۆ لەپڕ، لە ناکاودا وەک:

(بَينَما أَنا جالِسٌ إذ جاءَ زَيدٌ): من دانیشتبووم کە زەید لەناکاو/ لەپڕهات/ پەیدابوو.

(إذ تَأتي حَرفـاً بمَعنى لام التَعليل): لەبەر ئەوەیکە/ چونکە

(ضَرَبتُ إبني إذ أَساءَ): لەکورەکەمدا (لەبەر ئەوەی/ چونکە) خراپ جووڵایەوە.

٢-(إذا: ظَـرفٌ لِلمسـتقبل مُتَضَمّن معنى الشَـرط): ئەگەر/ هەر دەمێک (ئاوەڵکارە بۆ دوا رۆژ/ بۆ ئایندە و بەمەرجەوە.

(إذا إجتَهَـدْتَ نَجَحْتَ): ئەگەر کۆششـتکرد دەردەچیت.

(إذا): پیتە بۆ لەنـاکاو/ لەپڕ: کاتێکم زانی/ هێندەمزانی/ لەپڕا.

(خَرَجْتُ فَإذا أَسَدٌ بِالباب): چوومە دەرەوەو کاتێکم زانی شێرێک لەبەردەرگایە.

(إذمـا = إن الشَـرطِيَّة): پیتـی مەرجـە: هەرکاتێ/ ئەگەر

(إذ ما تَقُمْ أَقُمْ): ئەگەر تۆ هەستایت منیش هەڵدەستم.

(إذَن وإذاً): پیتی وەڵام و وپاداشت یان سزایە: کەواتە. ئەگەر یەکێک بڵێت: سەردانت دەکەم لەوەڵامـدا دەڵێیـت کەواتـە منیـش رێزت لێدەگرم/ پێشـوازیتدەکەم. بـەڵام ئەگەر بۆ هۆیەکی دەسـت بەدەسـتبێت هەر دەوترێت (کەواتە) ئەوە رێگەی راسـتەو ئەوە راسـتە. (إذاً هذا هُوَ الصَّواب).

اذر: ١-(أذار وَآذار): (سـريانية) = مـارس: نەورۆز/ ئایار سیویەک رۆژە سێهەمین مانگی

زاینه.

٢-(أَلاّ ذَريون: هەمیشــە بەهار جۆرە گوڵێکە پرتەقاڵــی لەوڵاتەکانــی دەریای ناوەراســتدا زۆرەو لە باخچەکاندا دەروێنرێت.

اذن: ١-(أَذِنَ- بالشــيءِ. إذنــاً وَ أَذَنــاً وأذاناً وَأَذانَةً): بەشتەکەیزانی

(-إليهِ وَلَهُ. أَذَناً): بەپەرۆشــەوە تەواو گوێی بۆ شلکرد/ گوێی بۆ هەڵخست

(حَدَّثْتُهُ فَأَذَن لي أَحْسَنَ الأَذَن): قسەمبۆکرد زۆر چاك گوێی بۆ شلکردم و گوێی لێگرتم

(آذَنَ – فُلانــاً الأمــرَ وبالأمــر. إيذانــاً): کارەکەی بەگوێی فیســاردا دا/ پێی راگەیاندو لێی ئاگادارکرد.

(أَذَّنَ – بالصَّــلاةِ. تأذيناً): بانگی (نوێژیدا/ راهێلا).

(تأَذَنَ): سوێندیخوارد.

(-الأمرَ): لەکارەکــەی ئاگادارکرد/ کارەکەی پێراگەیاند.

(-بالشَرِّ): هەرەشەی خراپیکرد.

(ألإذْن): ئاگایی/ ئاگاداری/ ئاگالێبوون.

(فَعَلَهُ باذني): بەئاگاداریی من و رێدانی من ئەو کارەیکرد.

(أَلأذان: ١-بانگدانی نوێژ (لەلای موسوڵمانان) ٢-پێراگەیاندن

(أَلأذِين): ١-بانگدەر/ بانگهێشت ٢-دەستەبەر/ کەفیل ٣-سەرۆك.

(أَلمِئْذَنَة (ج) مَآذِن): بانگگە/ منارە.

(أَلمُؤَذِّن): ١-بانگدەری نوێژکردن لە ئیسلامدا ٢-بانگهێشت کە بانگی پێراگەیاندن بە ئاشکرا دەکات.

٢-(أَذِنَ- لَهُ في الشيءِ إِذْناً وَأَذِيناً): مۆڵەتی بۆ ئەوشتەدایە/ رێگەی پێدا/ هێشتی.

(مأذون لَهُ): رێپێدراو/ مۆڵەتدارو/ هێڵراو.

(إسْــتَأْذَن-هُ): رەپێپێدانی لێخواست/ مۆڵەتی لێوەرگرت و داواکرد.

(-عَلَيــهِ): داوای لێکرد دیداری بکات/ بچێتە لای/ سەری بدات.

(أَلأذِين): پەردەدار/ سکرتێر.

(ألإذْن): مۆڵەت/ رێگەپێدان/ هێشتن.

(أَلمَــأْذون): ١-قازی ٢-کەســێکە کە بروانامەی زانستیی باڵایان یاساگەریی هەبێت.

(أَلمَأْذونِيَّة): ١-رێپێدان لە زانســتیی باڵادا یان لە یاسادا ٢-مۆڵەت/ ریدان/ هێشتن.

٣-(أَذَنَ-هُ أَذنــاً): زیانــی بەگوێیــدا/ گوێی زەدەدارکرد.

(أُذِنَ): هاواری ئازاری گوێیکرد.

(آذَنَ – الرَجُلَ إيذاناً): ئازاری بە گوێی گەیاند.

(أَذَّنَ – الوَلَدَ): گوێی منداڵەکەی هەڵگلۆفت

(أَلأُذْن والأُذُن): (لــە عەرەبیــدا وشــەیەکی مێیە) (ج) آذان): گوێ/ گوێچکە.

(أُذَينَة): گوێچکۆلە.

(فُلانُ أذنٌ مِنَ الآذان): فیســارکەس گوێ بۆ

هەموو کەسێك شلدەکات و هەڵدەخات/ گوێلە مشــتە (بۆ هەمووان هەر ئــەو واتایە بەکار دەهێنرێــت)، دەوترێت. (هي أُذنٌ وَ هُما أُذنٌ وَهُم أُذنٌ... الخ): ئــەو ئافرەتە گوێهەڵخەرو گوێلەمشــتە. ئەودوانە. ئەوان گوێشلکەرن... هتد.

(جاءَ ناشِراً أُذُنَيه): هاتووە گوێی تەپکردووەو بێئاگایە.

(أُذنُ اِبريق): دەسکی مەسینە.

(آذانُ الجَدي (ن)): گوێبەرخە.

(آذانُ الأرنَب) (ن): گوێکەروێشکە.

(آذان الفيل) (ن): گوێفیل.

(آذان الفَأر) (ن): گوێمشــکە. (ئەمە گوڵێکە لەبنەچــەی حِمحِميــات ڕەنگشــینەو بچووکە/ وردە لە ئەوروپا زۆر پەسندە.

(آذانُ الــدُبِّ) (ن): گوێورچــە. ڕووەکێکــە بەزۆریــی تەمەندرێــژەو گــەڵا گەورەیــە. گوڵەکەی زەردەو بەهێشووە

(أَلآذَن والآذانيّ): گوێگەورە.

(أَلأُذَين الأيسَروَ الأيمَن): گوێچکۆڵەی چەپ و گوێچکۆلەی ڕاستی دڵ.

٤-(آذَنَ- العُشــبُ إيذانــاً): گیاکــە خەریکی وشکبوونە.

الملحق:

اذن: (المُؤَذِّن): بانگهێشــت/ کەســێکە بانگی پێراگەیاندن بەدەنگی بەرزو ئاشکرا دەدات و دەگەیەنێت.

(المُؤَذِّن – اســلامِياً): بانگــدەری نوێژکردن لــە ئیســلامدا کە بــە دەنگی بــەرزو خۆش بانگدەدات.

اذی: (أَذِيَ. أَذىً وَأَذاةً): ئازاری پێگەیشت.

(آذى – الرَجُــلَ. ئيــذاءً): (ئــازار/ ئێش)ی پێگەیاند.

(أَلأَذى وآلأَذِيَّة والأَذَاة): ١-(ژانێکی ئازارێکی/ ئێشێکی) کەم ٢-زیانێکی کەم.

(أَلأَذِيّ): (ژانێکی/ ئازارێکی/ ئێشــێکی) زۆر پێگەیشتوو/ ئازار کارتێکردوو ٢: زیانبەخش ٣: ئازاردەرێکی زۆر.

(أَلآذِيّ): شەپۆل.

(تَأَذّى): ئازاری پێگەیشت.

أَرِب: ١-(أَرِبَ. أَرَباً): کارامەبوو/ شارەزابوو.

(أَرِبٌ وأَريــبُ (م) أَريبَــةُ): کارامە/ کارزان/ شارەزا.

(أَرِبَ- بالشيءِ): لەشــتەکەدا شارەزایی باش پەیداکرد/ کارامەبوو/ لێزانبوو.

(أَرُبَ. أَرابَةً وإِرَباً): چاوی کرایەوەو هوشیاریی پەیداکرد/ ژیربوو.

(أَريــب وأَرِبٌ (م) أَريبَة): وریا و وچاوکراوە ژیربوو، کارزانبوو.

٢-(أَرِبَ- إليه): پێویستی بەو بوو

(-بالشيءِ): شتەکەی خرایە ئەستۆ/ شتەکەی پێسپێردرا.

(ألأَرَب (ج) آراب): ١-نيــاز/ نامانــج ٢-پێداویستیی

(أَلمَأْرَب والمَأْرَبة وَالمَأْرُبَة والمَأَرَبَة (ج) مَآرِب): ١-پێداویستی ٢-مەبەست/ نامانج/ مەرام.

٣-(أَرَبَ - العَقْــدَ أَرباً): (ب) تاقەکەی پتەو دروستکرد.

(أَرَّبَ -الشــيءَ): شــتەکەی (توند و تۆکمە/ پتەوکرد)/ پتەو دامەزراند

(تَــأَرَّبَ - تِ العُقْــدَةُ): گرێکــە چەســپ و پتەوبوو/ توندبوو

(-الأمرُ کارەکە گیربوو/ گرفتی تێکەوت

(أَلأُربَةُ (ج) أُرَب): ١-گرێقایمە ٢-بۆینباخ.

٤-(أَرَبَ -هُ مُؤارَبَةً): فریویدا/ لە خشتەیبرد

تَــأَرَّبَ: خــۆی بــەزۆرزان و زرنــگ (نواند/ پیشاندا)

(إسْــتَأْرَبَ): ١-وامــی خواســت/ قەرزیکــرد ٢-کەڵەکبازییکرد ٣-بەهەڵەیدابرد ٤-لە دڵەوە رقی لێهەڵگرت و دەرینەخست

(ألإرب والإرْبة): ١-زۆرزانیی و فێڵبازیی.

٥-(أَرِبَ- الرَجُــلُ): ئەندامەکانــی پیاوەکــە بەربوونەوە.

(-الرَجُــلَ. أَرْبــاً): کێشــای بــە ئەندامێکی پیاوەکەدا.

(أَرَبَ - الشاةَ): مەرەکەی کوتە کوتەکرد.

(ألإرْب (ج) آراب): ئەندام.

(قَطَعْــتُ الذَبيحَةَ إِرْباً إِرْباً): ســەربڕاوەکەم پارچەپەرچە کرد/ کوتە کوتە کرد.

(الأُربِيَّة): بنی ران.

٦-(إربيان وروبيان) (ح): رۆبیان لە رەگەزی قرژاڵی دەریاییە لــە توێکڵدارە دەپێکانە زۆر جۆری هەیەو گۆشــتی خۆشــە. لــە کەناری دەریــای ســپی ناوەراســت و ئۆقیانوســدا راودەکرێت پێشیدەوترێت (قُرَیدس).

أَرث: (١-أَرَثَ): ئاگریکردەوە

(-بَينَهُــم): ئاگــری ئاکۆکیــی و ئــاژاوەی تێبەردان.

(تَأَرَّثَ- تِ النَّارُ): ئاگرەکە کلپەیسەند

(أَلأَرْثَــةُ وَالإِراثُ): ئــەوەی کــە ئاگــری پێدەکرێتەوە/ چاوگی ئاگری.

٢-(إرث): میرات پاشماگە/ جێماوە.

(أَرِج: (أَرِجَ. أَرَجــاً وَأَرِیجــاً وتَــأَرَّجَ): بۆنی خۆشیدایەوە

أَرِج): بۆنخۆش.

٢-(أَرَجَ - الحَــقَّ بالباطِل أَرجاً): راســتییو ناراســتیی تێکەڵکــرد/ هــەق و ناهەقــی بەیەکدادا.

(أَرَّجَ - القَــومَ وبَينَهُم): خوێشــگەڵی لەیەك وروژاندو کردنی بە دوژمنیی یەکتر.

(أَرَّاج): ئاشوبگێر و خەڵك تێکبەردەر.

(أَرَّجَ - النارَ): ئاگرەکەیکردەوە.

٣-(أَرِجَ -النــاسُ. أَرَجــاً): خەڵکەکە دایانە پرمەی گریان.

أَرجــن: ١-(أُرجُــوان) (ن) = زَمريق): ١-دار ئەرخەوان (فارســية) درەختێكــى بچووكە گوڵەكــەى مــۆرە و لەســەرەتاى بەهــاردا دەردەكەوێت و پێش گەڵاگرتنيەتى بەزۆريى لە خۆرهەڵاتى دەرياى سـپى ناوەڕاستدا زۆرە بۆ ڕازاندنــەوەش دەروێنرێت ٢-بۆيە يەكى ســووره فينيقيەكان بەكاريــان دەهێنا بە تايبەتى دانيشتوانى (سوور) كە لە سەدەفى (مۆركس) دەرياندەهێنا ٣-بەرگێكە سوور كە بە ئەرخەوان بۆ يەدەكرا.

(الرُقْعَه الأُرجوانِيَّــة): دەربڕيەكى وێژەييە لە بنچينەدا ئينگليزييــە. بەدەربڕەى ڕەوان و جوان دەوترێت كە لە دارشــتەيەكى لاواز و بزردا ببينرێت.

٢-(أَرجون) (ك): گــازى ئارگۆن. گازێكە بە بڕێكى كەم لە هەوادا هەيە. بۆ پڕكردنەوەى گولۆپى كارەبا بەكار دێت. هێماكەى (AR)ە.

ارخ: ١-(أَرَخ وآرَخ الكِتــابَ أوالحادِث. تأريخاً وَمُؤارَخَــةً): دەمى نووســينى پەڕاوەكە يان كاتى قەوماوەكەى تۆماركرد.

(أَلتَأْريــخ والتاريــخ (ج) تَواريخ): مێژوو/ دەمى ڕووداو/ ناسينى سەردەم.

(تأريخُ — الشيء): (مێژوو/ دەم)ى ڕوودانى شتەكە

(عِلمُ التَأريخ): زانســتيى مێژوو كە باســى قەومان و كات و هۆى ڕووداوەكان دەكات

(أَلمُؤَرِّخ): مێژوونووس.

٢-(أَلأَرْخَبيل) (يونانيه): كۆمەڵە دوورگەيەكى نزيك يەك.

٣-(أَرخيولوجيــا أوأَركيولوجيا) (يونانيه): زانســتيى پاشــماوە دێرينــەكان و هونــەرە كۆنــەكان كــە بەشــێكى كۆنينەو پاشــماوە دێرينەكانن.

اردب: (أَلإِرْدَب (ج) أَرادِب): ربــە: پێوەرێكى گەلى ميسرە كە (٢٤) صاعە.

أَرز: ١-(أَرَزَ. أَرْزاً وأُرُوزاً): كرژبــوو/ چووميەك.

(-ت الحَيةُ): مارەكە خۆى بە كونەكەدا كردو خۆى تێدا قايمكرد.

(فُــلان يَــأرُزُ إلى وَطَنِهِ): بۆ هەر شــوێنێك بچێت هەر بۆ نيشتمانەكەى دەگەڕێتەوە.

(آرِز): بنجبەست و قايم

(شجرَةٌ آرِزَةٌ): درەختێكى بنجبەست و قايم.

(أَريزُ — القَوم): گەورەو ڕاگرى خوێشــان يان سەروەرو پشتيوانى نەتەوە.

٢-(أَرَزَ- اللَيلُ): شەو زۆر ساردیكرد.

(أَريز وآرزوأَرُوز): شەوى زۆر سارد.

(بِتْنا لَيْلَةً آرِزَة): شەوێك ماينەوە لەسەرماندا لەشمان تەزى و كرژبوو.

(أُرَزَت أَصابَعَــهُ مِــنَ البَردِ): لەســەرماندا پەنجەكانى كرژبوون، پەرين.

٣-(أَلأَرُز والآرُز والأُرُزّ والــرُزّ) (ن): برنـــج،

چەڵتــووك. ڕووەكێكــە لەگــەڵ گەنمــدا خواردنێكــی ســەرەكیی مرۆڤــە. لــە وڵاتە گەرمەكانــدا لە گۆلدا كە هەمیشــە پڕلە ئاو بێت دەچێنرێت.

(ألأَرْز) (ن): داری هاڤریســك درەختێكــە لە كۆمەڵــەی كاژە دارەكەی بــۆ ڕەقیی و چاكیی باشــترین دارە زۆر جۆریشــی هەیە بەناوێر ترینیــان هاڤریســكی لوبنانی و ئەتڵەســی و شاخی هیمالایەیە.

(ألأَرزيَّــة) (ن): درەختێكە لە كۆمەڵەی كاژە و دارەكەی باشــترین دارە لە وڵاتە ساردەكاندا و لــە كێوەكانــدا دەڕوێــت لــە خۆرهەڵاتی ناوەڕاستدا نییە.

ارس: (ألأَرسْــتُقراطي) (يونانية): كەسێكی چینی خانەدانەكانە.

(ألأَرستُقراطِيَّة): ١-چینی سەرەوەی كۆمەڵ/ چینــی خانەدانــەكان و پیــاوە ماقــووڵان ٢-بەڕێوەبەرێتی چینی خانەدانەكان و پیاوە ماقوڵان.

ارش: ١-(أَرَش-ە) ١-بەشت لاسیدا، شتەكەی لا خۆشەویستكرد ٢-هانەهانەی شتەكەیدا.

(أَرَّش- بَينَهُــم): نێوانی تێكــدان و لەیەكی هاندان.

(-الحَربَ أَوِ النَّارَ): شــەڕەكەی هەڵگیرســاند یان ئاگرەكەی كردەوەو خۆشكرد.

(ألأَرْش (ج) أُرُوش): ١-بەرتیل ٢-خوێنبایی.

٢-(أَرش-ە. أَرْشــاً): ١-خوێنبایــی دایــە ٢-بەرتیلی دایە.

(ألأَرْش خوێنبایی (ج) أُرُوش.

٣-(أَرشــيمَندريت) (يونانيــة): خــاوەن پلەیەكە لە كڵێسەی دیانەكاندایە.

أَرض: (أَرَض و أَرُض – المَكانُ. أَرْضاً وأَراضَةً): شــوێنەكە گژوگیــای زۆر بــوو ڕازایــەوەو لەبەرچاو جوانبوو.

أَرِيض: (شوێنێكی سەوزو پڕگیاو گوڵزار.

(أَرَّض – الــكَلامَ وغَــيرَهُ): ئاخاوتنەكــەی ئامادەو ڕێكوپێككرد/ پوختەیكرد.

(تَأَرَّض- بالمَكانِ): لەشوێنەكەدا نیشتەجێبوو تێدامایەوە

(-لِكَــذا): بەرەنگــاری ئــەوە بــووەوەو پەلاماریدا.

(إسْتَأْرَض – السَّحابُ): هەورەكە نیشتەزەوی و لەنگەریگرت و كشا.

(ألأَرْض (ج) أَرْضُــون وَ أُرُوض وَ أَراضٍ وَ آراضٍ): گۆی زەوی كە ئێمە لەسەری دەژین/ زەوی/ خاك بوم، زەمین.

أَتانــا إبنُ أَرضٍ): نەناســێك هاتەلامان كەس نەدایكی و نە باوكی دەناسێت.

(أَرضُ النَعــلِ): پێڵاو/ ئەوەی كە بەر زەویی دەكەوێت/ بنی پێڵاو.

(ألأَرضِيّ شوكي (ن) = خُرْشُوف): شەكرۆكە/ كەرتەشــی: جــۆرە گیایەكــی دڕكاوییە پاش

کولاندن دەخورێت لەگیا لوولەییەکانە لە سەدەی چواردەهەمدا لە ئیتالیادا زانراو دەرکەوت.

٢-(أَرض- ت الخَشَبَة. أَرَضاً): دارەکە تەختە کالۆس خواردی

(الأَرَضَة) (ح): تەختەکالۆس. مۆرانەی دارەکە بەکۆمەڵ دەژین و شاردەکەن و دار دەخۆن و لەولاتە گەرمەکاندا دەژی.

ارط: ١-(الأَرطی) (ن): یاسەمینی زەرد.

(أَرطاة): یەك یاسەمینی زەرد (ج).

(أَراطی وأَراطٍ وَ آراطٍ): بنجە درەختێکە لە بیاباندا دەروێت وەکو تێلا ڕاست بەرزدەبێتەوە گەڵاوگوڵی وردە و بەرەکەی وەك عەناب/ دلیق وایە وشك و تاڵە ڕەنگی سوورەو حوشتر دەیخوات.

٢-(الاُطماسیا): (ن) ڕێحانە کێویلە لەو ڕووەکانەیە کە گوڵەکەی لوولەییە لەسوریا پێیدەڵێن (أَلشیح) لەناوچە دەشتییەکاندا دەروێت.

٣-(أرطَنیسیا) (ن): دەوەنێکە لەباخدا دەروێنرێت. لە یابانەوە بڵاوبۆتەوە. گوڵەکەی سپی یان پەمەییەو بەچەپکە.

ارغ: ١-(الأُرغُل (مو): جووزەڵە ئامێرێکی مۆسیقای خۆرهەڵاتییە دوو قامیشی کونکراوی پێکەوە بەستراوە. پەنجەی بەسەردا دەگێڕن و لەکاتی لێدانیدا دەنگێکی دڵگیری لێپەیدا دەبێت.

٢-(الأُرغُن والأُرغُون: (مو) (یونانیة): (ئارگۆن) وەك پیانۆ پەنجەی پێدا دەنرێت واتا شوێنپەنجەی هەیە.

ارق: (أَرِقَ و ائتَرَقَ. أَرَقاً): شەوخەوی لێزڕا.

(أَرِق وآرِق وَ أَرُق وَ أَرْق): خەولێزڕاو/ شەوبێدار.

(أَرَّقَ-هُ وآرَقَ-هُ. إِبراقاً): خەوی لێزڕاند/ شەو بەیاریکرد.

٢-(الأَرْق) (ح): مێشکەزۆ ڕەگەزە مێرووییەکە لەشی لینجە لەسەر پەل و قەدیدار کۆمەڵدەبەستێت شیلەی دارەکە دەمژێت ڕەشە خەڵکەکە پێیدەڵێن (أَلمَن)

(ألیَرقان والأَرَقان والإِرقان والإِرَقان والأُرقان والأَرَقان): زەردوویی. دەردێکە دەداتە کشتوکاڵ یان تووشی خەڵك دەبێت ڕەنگیان زەرد یان ڕەش هەڵدەگەڕێنێت ڕەشە خەڵکەکە پێیدەڵێن (داءُ الصَفِیرَة): زەردوویی.

٣-(الأَریقی) (ن): ڕووەکێکە گوڵی سوورو پەمەیی دەگرێت.

أَرك: ١-(أَرَكَ- الجَمَلُ أُرُوکاً): حوشترەکە گەڵای درەختی سیواکی خواردو ژانی پێکرد.

(الأَراك): درەختی سیواك.

(أَراکة): درەختێکی سیواك (ج)

أُرُك وَ أَرائِك): درەختێکە دڕکاوی و قەد درێژ. گەڵاو پەل زۆر. لاسك نەرم. دارسیواکی

لێدەكرێت و وەردەگیرێت.

٢-(أَرَكَ وَ أَرِكَ- الجرحُ أركاً. أُروكاً): برینەكە خۆشبووەوە/ سارێژبوو/ چاكبووەوە.

٣-(أَروكاريــا) (ن): درەختێكــی بــەرزە لە كۆمەڵەی ســنەوبەرە/ كاژە. لــە ئەمەریكای باشوورەوە هاتووە. لە باخچەكاندا بۆ جوانیی دەروێنرێت. گەڵای شــێوە دەرزییەو لەســەر قەدەكەیشی دەروێت.

٤-(ألأَريكــه. (ج) أَريــك وَ أَرائك): (چرپا/ تەختەبەند)ی رازاوەی نوستن.

ارم: ١-(أَرَمَ — الأَرضَ أَرْمــاً): پاكتــاوی زەویەكەیكردو رووەكەكانی لەبنەكۆتەرەدا

(أَرْمــاء وَ مأْرُومَــة): زەوییەكی پاكتاوكراوو رەگ لێدەرهاتوو.

(-الشــيءَ): رەگ و ریشــەی شــتەكەی لەبن دەرهێنا واتا هیچی نەهێشت.

(-ما على المائِدَة): هەرچی خواردنێك لەسەر خوانەكەبوو ماشییەوەو خواردی.

(ألأُرَّم): خرێكان/ دانە كاكیلەكان

(يَحــرِقُ عَلَيــهِ الأُرَّمُ): لەرقانــدا دانــی لێدەكورۆژێت.

(ألأُرَّم): سەری پەنجەكان

(أَلأَرومَة و الأُرومَة و الأَرُوم (ج) أُرُوم): ١-بن و بێخی شتەكە/ سەرچاوەی ٢-نەژاد

«هُو شَــريفُ الأُرُومَة»: ئەو نەژاد رەسەنە/ خانەدانــە/ وەجاخزادەیــە ٣-بن و ریشــەی

درەخت كە پاش برینەوەیشی لەناوزەوییەكەدا دەمێنێتەوە.

٢-(ألأُرَّم): بەرد

(ألإِرَم و الأَرِم (ج) آرام وأُرُوم): بــەردی سەرەرێ كە بۆ دیاریكردنی رێگەكە لەبیاباناندا دادەنرێت و بۆ رزگاركردنی رێبوارانە/ بەردی رێنیشاندەر.

(مابها إِرَمٌ وَ أَرِمٌ): كەسی تێدا نییە.

(ألأُرمَةُ (ج) أُرَم): بەیداخ

ارن: (أَرِنَ — البَعــيرُ أَرَنــاً وَ أَرِينــاً وَ إِراناً): حوشترەكە هێزی دایە خۆی و چابوكبوو.

(بَعيرٌ أَرِن و أَرُون): حوشتری چابوك.

ارنب: (ألأَرْنَب (ح): كەروێشك

(ألأَرْنَــب البَرِّيَــة أو الأَرْنَــب الوحْشِــيَة): كەروێشكی كێوی.

أرو: (أَلأُرْوِيَّــة والإرويَّــة (ج) أراويّ وأَرا وأَروى (ح): مەرەكێویــی و كەڵەكێویــی (بە هەردووكیان وادەڵێن).

أَرى: ١-(أَرى — النَحْــلُ. أَريــاً): هەنگەكــە هەنگوینی (پێكەوەنا/ كرد).

(ألأَرْيُ): هەنگوین.

٢-(أَرِيَ- صَدْرُهُ عَلَيَّ): ســنگی لێدەرپەڕاندم و لێم تووڕە بوو.

(أَرّى- النــارَ): ١-ئاگرەكــەی خۆشــكرد ٢-ئاگرەكەی كردەوە

(-الدابَّةَ: كۆزی بۆ چوارپێكە كرد.

(تأرّى –بالمَكان): لەشوێنەکەدا جێگیر بوو و مایەوە

(-عَنهُ) لێیدواکەوت.

(الأريَّه) کۆز/ گەوڕ/ شـوێنێکە چوارپێکەی تێدا دەهێلرێتەوە.

أزّ: (أزَّ-تِ القِـدرُ أزّاً وأزَازاً وَ أزيـزاً): مەنجەڵەکە هاتە کوڵ و کەوتەگیزە گیز.

(أزَّ- القِـدْرَ وَبِهـا): ئاگـری نایـە ژێـر مەنجەڵەکەوە کە بکوڵێت.

(تَأزَّزَ- المَجلِـسُ): ئەنجومەنەکە کەوتە ژاوە ژاو و بەیەکداچوون.

(الأزَّةُ): ژاوەژاو دەنگە دەنگ و بەیەکداچوون.

(الأزيـز): ١-گرمـەی هـەور/ هـەورە گرمە ٢-تەرزە.

٢-(أزَّ-هُ على كذا): بۆ ئەوە لاسیدا/ فریویداو هانەهانەیدا.

(-الشـيءَ): شـتەکەی بەسـەریەکدا داو بەسەریەکدا کرد.

ازب: ١-(أزَبَ- المـاءُ أزبـاً): ئاوەکـە کشـا/ ڕۆیشت

(المِئْزاب (ج) مَآزيب والميزاب (ج) مَيازيب): پلوسك (پێی ناوترێت مَزاریب).

٢-(الأزَب): ١-کورتەبنە ٢-بەدخواز/ زمانبەد.

أزَج: (أزَّجَ –البَيـتَ): خانووەکەی بەدرێژیی دروستکرد.

(الأزَج (ج) آزاج وآزُج): خانـووی درێـژ دروستکراو.

ازح: ١-(أزَحَ وتَـأزَّحَ أزوحـاً): سسـتبیکرد/ خاوەخاویکردو دواکەوت

(أُزوح): (سست/ خاو) و دواکەوتوو.

٢-(أزَحَ-ت قَدَمُهُ): پێی (هەڵخلیسکا/ ترازا/ خزا)

(إزاحَة): خزاندن/ ترازاندن/ دەرپەڕاندن.

ازد: الأزَاد: (ن) جۆرە خورمایەکە.

٢-(الأزْدَرَخت (ن) والأزادارخت) (فارسية): درەختێکـە گوڵـی وردەو شـینێکی تێـرە، دارێکی سـەختی چاکی هەیە پێشی دەوترێت (زنزلخت).

ازر: ١-(أزَرَ- بالشَيءِ): چوار لای شتەکەیگرت/ دەوری شتەکەیگرت

(-النَّباتُ): ڕووەکەکە خۆی لەیەك ئاڵاند.

(أزَّرَ-ه) دایپۆشی

(تَأزَّرَ واتَّزَرَ وأتْتَزَرَ): ١: بەرکۆشیبەست

(الإزار (ج) آزِرَة وأُزُر): ١-کاڵا/ بەرگ/ پۆشاك ٢-لێفە ٣-پاکدامێنیی

-ألأزَر: پشت

(شَـدَّبِهِ أزرَهُ): پشـتی خۆی بەوە بەسـت و قایمکرد.

٢-ألإزر = ألإزار = شـێوەی بەستنی پشتێن یان شێوەی کاڵا/ پۆشاك.

الإزرة= الازار: ١-بەرکۆش ٢-پۆشـاك، خەڵکە ڕەشۆکەکە پێی دەڵێن «هيضة الأئتزار».

«الوزرة»: شێوەی پۆشاك یان پشتێن.
«لِکل قوم إزرةٌ یأتذرونها»: هەموو نەتەوەیەك شێوە بەرگێکیان هەیە پێی دەناسرێن.
المِئزَر والمِئزَرَة (ج) مَآزِر: ١-پۆشاك ٢-پشتێن.
«لکل قَوم إزرَةٌ تأتَزرونَها»: هەموو نەتەوەیەك شێوە بەرگێکیان هەیە پێی دەناسرێن.
(المِئزَر والمِئزَرَة (ج) مَآزِر): پۆشاك.
(شَدَّ للأمر مِئزَرَهُ): بۆ کارەکەی (چاکی بەلاداکرد/ پشتێنی بۆبەست).
٢-(آزَر وأزَّرَ- فُلاناً): پشتی فیساریگرت/ کۆمەکیکرد/ بەهێزیکرد/ یارمەتیدا.
(آزَرَ-هُ. مُؤازَرَةً): کۆمەکیکرد/ یاریدەیدا/ یارمەتیدا.
(الأزْر): ١-هێز ٢-یاریدەدان پشتگرتن
(الإزار (ج) آزِرَة وأُزُر): فیلپایە/ دیوارۆکێکە دەدرێتە پاڵ دیوارێك بۆ قایمکردنی.
٣-(ألإزر): ١-بنچینە، ریشە، نەژاد.
ازف: (أزِفَ. أزَفاً وأُزُوفاً): نزیکبووەوە.
(أزِفَةُ الآزِفَةُ وأزِفَتِ السَّاعَةُ): رۆژی لێپرسینەوە نزیکبۆتەوە.
(تآزَفَ): هاتە بەرەوە/ نزیکبووەوە
(تآزَفَ القَومُ): خۆێشگەل لەیەك نزیکبوونەوە.
(الآزِفَةُ): رۆژی (لێپرسینەوە/ حەشر/ قیامەت)
٢-(أزَفَ-الرَجُلُ. أزفاً وأُزُفاً): پەلەیکرد.
(آزَفَ-هُ إيزافاً): پەلەی پێکرد.
(الأزَفى): خێرایی و چابوکیی/ چالاکیی گورجیی/ ئازایی
(یَمشي الأزَفى): گورجانە دەروات. چالاکانە هەنگاو دەنێت.
٣-(تَأزَّفَ- المَكانُ): شوێنەکە (تەسکبوو/ تەنگبوو)
(-الرَجُلَ: ١-شکستیهێناو دایەدواوە/ دایەکەمیی و بێهێزیی ٢-بەد رەوشت و کەمچیکلدانە بوو.
(الأَزَف): تەنگانەو کەمدەرامەتیی/ بەدگوزەرانیی.
٤-(أزِفَ- الجرحُ): برینەکە (هاتەوەیەك/ سارێژبوو)
ازق: (أزَقَ وأزِقَ أزْقاً وأزَقاً): تەسکبووەوە/ تەنگبوو.
تَأزَّقَ: تەنگبوو/ تەسکبوو.
(المَأزِق (ج) مَآزِق): ١-گەروو/ ئاوێك كە لەنێوان دوو زەویدا دەبێت وەك گەرووی کێوی ٢-کۆڕی جەنگ/ شەڕ ٣-تەنگەبەریی ٤-تەنگانە ٥-تەلەزگە/ هەڵوێستی دژوار/ باری ناهەموار.
ازل: ١-(أزَلَ. أزلاً): کەوتە تەنگانەو بێدەرەتانییەوە

((أَزِل): ١ـداماو/ تەنگەتاو ٢ـبێدەرەتان.
(أَزَل-ہُ): بەندیکرد
(تَــأَزَّلَ): کەوتە تەنگانــەو بێدەرەتانییەوە/ نەبوو بوو.
(اَلأَزِل): دامــاو/ تەنگەتــاو/ بێدەرەتــان و نەبوو
(إلازِل): چورتوم/ وەی/ داماویی.
٢-(الأَزَل): زۆر کــۆن/ جاوید. هەمیشــە کە هەر بووە و هەر دەبێت/ بێسەرەتاو کۆتایی.
(الأَزِلي): نەمریی/ هەمیشەیی/ هەتاهەتایی/ هەربووەو هەر دەبێت.
ازم: ١-(أَزَم-ہُ. أَزْماً وَأُزُوماً): گەســتی/ گازی لێگرت.
(أَلآزِم والآزِمه والأَزُوم (ج) أُزَّم وَ أَوازِم وَأُزُم): دانی کەڵبە.
٢-(أَزَمَ- العامُ): نەهامەتی و قاتوقڕیی ساڵەکە سەختبوو.
(-الدُهــرُ عَلَيهِ): ڕۆژگار ســەختیی لەگەڵدا نواند
(تَأَزَّمَ- القَومُ): تووشی تەنگو چەڵەمەبوون.
٢: پەژارەو نەهامەتیی ڕۆژگار دایگرتن.
(الأَزْم): پــارێــزکــردن/ دوورکــەوتــنــەوە خۆپارێزیی لە هەموو زیانبەخشێك.
(أَصْــلُ كُلِّ دواءٍ أَلأَزْمُ): لەهەمــوو دەرمانێك باشتر پارێزە.
(أَلأَزمَــة والآزمــة (ج) إِزَم وأَزم وأَزَمــات وأَوازِم): تەنگوچەڵەمــە/ تەنگژە/ تەنگانە/ تووشیی.
(أَزَمَة إقتِصادِيَّة): تەنگژەیەکی ئابووریی.
(أَزَمَة سِياسِيَّة): تەنگژەی ڕامیاریی/ گرانی قاتوقڕی.
(أَلمأْزِم (ج) مَآزِم): ١ـدەربەند ٢ـشەرگە.
٣ـ(أَزَمَ- الحَبْلَ): ١ـپەتەکەی توندبادا
(-بِصاحِبِهِ): بە هاوڕێکەیەوە لکاو بەندبوو.
(-عَلَيهِ): پاراستی
(-عَــنِ الشَــيءِ): خــۆی لەشــتەکە لاداو دوورخستەوە.
(أَلآزِم (ج) أُزَّم): خۆ پەنادەر/ خۆ لێپارێز.
ازن: (أَلأُزُون (ك) گــازی ئــۆزۆن. گازێکــە گەردەکانــی لەســێ گەردیلــەی ئۆکســجین پێکهاتووە و شینباوە بۆ پاکژکردنەوەی هەواو ئاو بەکار دێت هێماکەی (O3) یە.
أَلملحق
أزو: (الأَزُوت) (ك) تەنێکــی ســادەیە. گــازە نەرمنگی هەیــەو نە بــۆن و نەچێژی هەیە چوار لەسەر پێنجی هەموو هەوایە.

ازی: (آزَى- الرَجُــلَ. مُــؤازاةً): بەرامبــەر پیاوەکە بووەوە و لێی نزیکبووەوە
تَــآزَى – القَــومُ. تَآزِياً): خوێشــگەل لەیەك نزیکبوونەوە.
(تَــأَزَّى – عَنهُ): لێــی پاشــگەزبووەوەو وازی هێنا.

(إزاءَ): بەرامبەرو لەبەردەمدا/ رووبەروو.
(جَلَسَ إزاءَهُ وَ بِإزائِـهِ): بەرامبـەری و لەبەردەمیدا دانیشت/ ڕێکی ئەو دانیشت.
(هُم إزاؤُهُم): ئەوان هاوکوفێ یەکترین، ئەوان بەرانبەریانن.
(إزاءُ – الأَمـرِ): کار ڕێکخـەرو ڕەنگرێـژی کارەکە.
اسّ: ١-(أَسَّ – الدارَ أَسّاً): سنووری خانووەکەی دیاریکردو بنچینەیدانا.
(أَسَّـسَ – البَيـتَ): (بنچینــە/ بناغــە)ی خانووەکەی دانا.
(تَأَسَّسَ): (بنچینە/ بناغە)ی دانرا/ نرا.
(الأَسّ والإِسّ والأُسّ (ج) إساس):١: (بنچینە/ بناغــە)ی خانــوو :٢: بنچینــەو ســەرەتای هەمووکارو شتێك/ بنەڕەت
(الأَســاس والأَســس (ج) أُســس): بناغــە/ بنچینەی خانوو/ خانە
(الحجـر الأَساســي): ١-بــەردی بناغــە ٢- سەرەتای هەموو (کار/ هەموو شتێك) بنەماو سەرچاوەی هەموو شتێك.
(الأَسَس أوالقاعِدة) (ك) تەنێکە وەك سۆدەو پۆتاس و گەچ ڕەگی (OH) ە لەگەڵ ترشەکاندا یەکدەگرێت ئاوو خوێی لێپەیدا دەبێت
(التَأسِيسِـيّ: دامەزرێنــەری خانەیــەك یان پرۆژەیەك یان کۆمەڵەیەك.
(المَجلِسُ التَأسِيسِيّ): ئەنجومەنی دامەزرێنەر کە یاسابنەڕەتیەکانی وڵات دادەنێت.
(مُؤَسَّسَــة): دامەزراوێــك (کۆمەڵەیەکـە یــان پەیمانگایەکــە یــان کۆمپانیایەکــە/ هاوبەشــییەکە/ دەســتگایەکە بۆ ئامانجێکی زانســتی یــان خێرخوازیــی یــان ئابووریی دامەزرابێت. دەوترێت
(مُؤَسَّسَة علمية): دامەزراوێکی زانستی.
(مُؤَسَّسَــة صِناعِيَّــة): دامەزراوێکــی پیشەسازیی.
٢-(أَسَّ بَـيـنَ النَّاسِ): بەدیی لــە ناوخەڵکدا کردو تێکیدان،
(الأَسَّاس): زمانبەد/ پشێونە.
أَسب: ١-(إِسْبانـج) (ن): سپێناخ. سەوزەیەکە ئاسیایی گەڵاکەی بە لێنان خۆشە.
٢-(أَسْبِيذاج وَ إِسْـفِيداج) (ك) (فارسية): سپیاو کە بۆ ئارایشتی ئافرەتە.
٣-(ألاسْــبرين) (ك): ئەســپرین ترشــی سالیســیلێك. تەنێکی ســپییە بۆ سەریەشەو وئازارو تا بەکاردێت.
است: ١-(الإِســت): بنەڕەت بنچینە/ پامان. بێخ.
٢-بن/ قنگ، کۆم.
٢-(الأُســتاذ (ج) أَساتِذَة وأَساتيذ): ١-فێرکار، مامۆستا ٢-وەســتای پیشەیەك کە شاگرد فێر دەکات ٣-زانا ٤-گــەورە دەفتەرداری بازرگانیی (فارسیە).

٣-(اَلإستار (ج) أَساتير – في العَدَد): لەژمارەدا ژمارەی چوار.

(-في الوَزن): لە کێشـــاندا چوار مسقاڵ و نیو (فارسیە).

٤-(اَلإسْتَبرَق): ١-بەرگێکی ئاوریشمینە بەتاڵی زێر نیگار کێشــکراوە (فارســیە) ٢-بەرگێکی ئاوریشمینی ئەستوور.

٥-(اَلإستراتیجیَّة) (اع) (یونانیە) ستراتیژی. هونەرێکە لە هونەرەکانی سەربازیی، هونەری جۆنیەتیی بەڕێوەبردن و سەرۆکایەتیکردنی ســوپاو گرتنی ئەو هۆیانەی کە ئەو ئامانجە بێنێتەدی.

الملحق:

است: موقع ستراتیجي: شوێنێکی ستراتیژی.

هدف ستراتیجي: ئامانجێکی ستراتیژی.

٦-اَلإسْــتیخارَة: (یونانیە) بەرگێکە شاپارسا خۆرهەڵاتیەکان دەیپۆشن.

٧-(إسْــتِیدْیو أَو إسْــتُودْیو) (ف ج): ستۆدیۆ: شوێنی وێنەگرتن یان فیلمدەرهێنان و گرتنی.

٨-(اَلأسیتلین) (ك): گازی ئەسیتلین. گازێکە بێڕەنگەو بێبۆنە. ژەهــرەو بەکارهێنانی پڕ مەترســییە بۆ توانــەوەی کانــزاو لێکدانیان هەروەهــا بــۆ ڕووناککردنــەوە بەکاردێــت هێماکەی (C_2H_2)ە.

أَسِـــد: (أَسِدَ. أَسَداً): ١-شێری دی و لەترساندا زەندەقیچوو. ٢-ڕەوشت شێرانە بوو

(-عَلَیــهِ): لێی بوو بە شــێر/ شــێرانە لێی راپەری

(تَأَسَّدَ واسْتَأسَدَ- عَلَیهِ): ١-وەك شێر پێیوێراو لێیراپەڕی ٢-وەك شێری لێهات

(الأَسَد (ج) أُسْد وَ أُسُودو أُسْد وآسُد وَ آساد): ١-شێر

(لَبُوَة): ماشێر/ مێشێر.

(أَلشبل) بەچکە شێر.

(العَرین): لانەی شێر

(الأَسَد (ح)): بەنێرو مێی شێر دەوترێت.

(هُوَ الأَسَد وهيَ الأَسَدُ) ئەو شێرە (بۆ نێرینەو مێینەیە) ٢-ئازا/ دلێر/ نەبەرد.

(داءُ الأَسَد أَو الجُزام): گولیی

(أَلْمَأْسَــدَةُ (ج) مَآسِد): شــێرگا/ شوێنێك کە شێری زۆر تێدا بێت یان تیایدا بەخێوبکرێت و رابگیرێت.

٢-(أَسَدَ وَ آسَدَ وأَسَّدَ – الکَلْبَ بالصَّیدِ. أَسْداً و إیســاداً و تَأْسیداً): ســەگەی بۆڕاو هانداو کردی بە شێرو ئازای کرد.

(آسَدَ - بَینَ القَوم): زمانبەدیی لەنێوانیاندا کردو لەیەکیکردن لەیەکیبەردان.

٣-(إسْتَأْسَــدَ- النَبــتُ): ڕووەکەکە باڵایکرد/ درێژ بوو پەلی بەهەموو لایەکدا (بڵاوکردەوە/ هاویشت)

اسر: ١-(أَسَرَ-هُ أَسْراً وإسارَةً): ١-بەقایش توند بەستیەوە/ باڵبەستیکرد ٢-گرتی و بردی

(إِسْتَأْسَـــرَ): خـــۆی بـــه دیلگرتنـــدا/ خـــۆی بەدەستەوەدا

(-ه): گرتی و بردی

(اَلأَسْـــر): (مـــص): ١-دیلیەتـــی ٢-ســـەراپا/ هەمووی / گشتی

(هذا لَكَ بِأَسْرِهِ): ئەمە ســـەراپای/ گشـــتی بۆتۆ.

(اَلإِســـار) أَلقِـــدُّ: پشـــتێنی قایـــش/ بەندی چەرمین.

(اَلأُسر): میزگیران.

(اَلأَســـير (ج) أَسْـــری وَ أُسَـــراء وَ أُســـاری وَ أَســـاری): ١-دیـــل ٢-کەســـێك کـــە گیرابێت/ باڵبەستکرابێت.

(أَسرى الحَرب): دیلی جەنگ/ شەر.

(تَأَسَّـــرَ – عَلَيه): خاوەخاویکرد/ هێواشـــی کرد.

اَلإِسار): چەپ. پێچەوانەی ڕاست.

(اَلأُسْرَة (ج) أُسَـــر): ١-خێزان/ خاووخێزان/ خانەوادە/ بنەماڵە. ٢-قەڵغانی پتەو.

٣-(مَاسُـــورَة (ج) مَواسِـــير): ١-لوولە ٢-بۆری ٣-قەنـــدە ٤-جورنـــە (بە هەمـــوو بۆرییەکی خـــری بۆش دەوترێت کە لە دار لە ئاســـن لە قورقوشم لە قوری ســـوورەوەکراو لە قامیش بۆ قلیانکێشـــان لە هەر شتێك بێت و بۆ هەر ئامانجێك بەکاربهێنرێت هتد.

٤-(اَلأُسْرُب واَلأُسْرُوب وَ الأُسْرُبّ): (فارسیة): قورقوشم.

اســـط: (اَلإِسْـــطاطِيقِيّ) (ف ج) زانســـتیی جوانیی (زانســـتێکە باســـی جوانیی بەگشتی دەکات هەروەها ئەو هەســـتەی کە جوانیی لە دەروونندا دەیبزوێنێت (یونانیە).

٢-(اَلإِســـطَبل (ج) إِسْـــطَبلات) (لاتینیە): تەویلە پشتێر/ گەوڕ.

٣-(أَسْطَر الصين = (ن) أَللُؤ لُؤيَّة): مرواری/ ئەستێرە گوڵ. ڕووەکێکی ساڵانەیە لە باخچەدا دەروێنرێت و لەبەر جوانیی گوڵەکانیەتی کە سپی و سوور و پەمەیی و وەنەوشەییە.

٤-(اَلأَسْطَرا غالُس) (ن) گەون/ تەپڵەگەون، درەختێکـــی باڵابەرزە بەزۆریی دڕکاوییە زۆر جۆری هەیە. هەیەتی کەتیرەی لێدەگرێت یان بۆ پزیشکیش کەڵکی لێدەبینرێت.

٥-(اَلأُسْـــطُرْ لاب) (فـــك) (یونانیة): قیبلە نمـــا. ئامێرێکی دیدەوانیـــی کۆنە بۆ پێوان و زانینی شـــوێنی هەسارەکان و کاتی شەوو ڕۆژ و لێکدانەوەی گەلێك کێشـــەو پرســـە بابەتی ئەســـتێرەوانیی پێدەکرێت و زۆر جۆریشـــی هەیە. پان و تەخت و خڕ.

٦-(اَلأَسْـــطَقِس و الإِســـطَقِس): (یونانیة) بنچینە/ ڕیشـــەو توخم کە بەپێی ڕای هەرە کۆنەکان ئاوو خاك/ زەوی و ئاگرو هەوایە.

٧-(اَلأُسْـــطوانە (ج) أَســـاطین وأَســـاطِنَة): ١-ستوون/ کۆڵەکە.

(هُم أَساطِينُ الزَّمانِ): ئەوان دەرکەوتوان و دانایانی چاخن و ڕاگری سەردەمن ٢-لاقێکی چوارپێ ٣-قەوانی گۆرانی و ئاخاوتن و شتیتر (قەوانی فۆتۆگراف).

٨-(اَلأُسطوانه: (ە) لوولەك) تەنێکە ڕوویەکی لوولەکیی بەدەوریدایە دوو ڕووی تەختە تەریبی ئەمسەرو ئەوسەری دەگرن پێیاندەڵێن دوو بنکەی لوولەکەکە.

(إرْتِفاع الإسطوانَة) بەرزیی لوولەك

(حَجْم الإسطِوانَة): قەبارەی لوولەك = ڕووبەری بنکە × بەرزی لوولەك. بەورووی لوولەکەی کە لە نێوان هەردوو بنکەکەدایە دەڵێن ڕووی تەنشت.

(قطع الإسطوانه القائِم): بڕینی لوولەکی وەستاو بەجۆرێکە کە لەشی وەستاوی لوولەکەکە بەبڕەکێك بڕێت کە ستوونبێت لەسەر لەشەکەی لەسەر تەنشتە لێوەرەکەی ڕووبەری تەنشتی لوولەك+ چێوەی بنکە × بەرزیی لوولەکەکە.

(اَلإسطوانه القائِمَة): لوولەکی وەستاو ئەو لوولەکەیە کە بەرزییەکانی لەسەر هەردوو بنکەکەی ئەستوونبن.

(اَلإسطوانه المائله): لوولەکی کەچ/ لار ئەو لوولەکەیە کە بەرزییەکانی لەسەر هەردوو بنکەکەی ئەستوون نەبن. لوولەکی بازنەیی ئەوەیە کە بنکەکانی بازنەییبن.

(اَلإسطوانه الدَوَرانِيَّة): ئەو لوولەکەیە کە لاکێشەیەك لەسەر لایەکی سووڕێکی تەواو بسووڕێتەوە پێشیدەڵێن "لوولەکی بازنەیی وەستاو".

(الاسطوانه الناقصه أَو «جذع الاسطوانه» جسم يحده سطح إسطواني ومستويان غير متوازيين مقطعان «سمات السطح ويسمى مقطعا السطح بالمسنويين "قاعدة الاسطوانه الناقصه»): لوولەکیی ناتەواو تەنێکە ڕوویەکی لوولەکیی خولیەتی هەروەها دوو ڕووی تەختی ناتەریب کە بەرزییەکانی ڕووەکە لە دەببون دوو بنکەی لوولەکە ناتەواوەکە.

(السطح الإسطواني: هو سطح حادث من حركه مستقيم (ب ح) يبقى موازياً لنفسه ومت تكثراً على منحن ثابت (ن) دون أن يكون (ب ج ن) في مستوٍ واحد وإذا كان (ن) دائرة أو إهليلَجياً يسمى السطح الاسطواني دائرياً أو إهليلَجياً): ڕووی لوولەکی: ڕوویەکە پەیدا دەبێت لە ئەنجامی جوڵەی ڕاستەهێڵی (ب ح). تەریب بەخۆی دەمێنێتەوە دەنیشێتە سەر چەماوەیەکی نەگۆڕ کە (ن)ە بەبێ ئەوەی (ب ح ن) لەڕووتەختێکدا بن (ب ح وێنەکێش دروستکەری (ن) ئاڕاستەکار نیشاندەر). ئەگەر (ن) بازنەبێت یان هێلکەیی بە لوولەکە دەوترێت لوولەکی هێلکەیی یان بازنەیی.

٩-(ألأُسطورَة (ج) أَساطِير): ئەفسانە: چیرۆك یـان حیكایـەت كە داهێنـراوە ئەندێشـەی داهێنراوو نەریتی گەلی تێدایەو تێكەڵیەتی.
١٠-(ألأسْـطول (ج) أسـاطيل): (يونانية): كەشـتيگەل/ گەمیگـەل كۆمەڵە پاپـۆڕ یان كۆمەڵـە فرۆكەی جەنگیی یان بازرگانیی یان هی ڕاوكردنە.
اسـف: ١-(أسِـفَ - عَلَيهِ أَسَـفاً): داخی بۆ خوارد/ ژان چووە دڵیـەوە بۆی/خەفەتی بۆ خواردو بۆی شپرزەبوو.
(أسِف): داخخواردوو، بۆ سووتاو/ داخبردوو.
(آسَفَ-هُ إيسافاً): دڵگران و توورەیكرد.
(تَأَسَّفَ: خەفەتیخوارد و بەپەرۆشبوو.
(يا أَسَـفي وَيا أَسَـفاً علـى كـذا): داخەكەم/ ئەفسووس/ ئەوە جێی داخ و خەفەت و ژانەدڵە.
(ألأسافِة): داخخواردن و ژانە دڵ بۆ شتێك.
(ألأسُوف): دڵناسـك و مەراقاویی كەشت زوو كاری تێبكات.
(ألأسـيف (ج) أُسَـفاء (م) أسـيفَة): داخلـەدڵ/ خەفەتبار/ دڵگران. (وشـەیەكە بۆ سەرەخۆشـیی لەنامەی سەرەخۆشـیدا بۆ پرسەدارەكە دەنوسرێت)
الأسـن: دڵگرانـیو بـۆ سـوتان/ حەیـفو ئەفسوس.
٢-(ألأَسافَة): تەنكیی زەویی.
(ألأَسِيف (ج) ألأُسَفاء (م) ألأَسِيفَة): كەسێكە كە هەر قەڵەو نەبێت.
(أَرضٌ أَسِـفَةٌ وَ أُ سـافَة): تەنكـە زەوییەك كـە ڕووەك و گیـای بـاش لێنەڕوێـت و شكۆفەنەكات.
٣-(الإسْـفَنج) (ح) (يونانية): ئیسـفەنج/ كەفیدەریا
إسْفَنجَة: یەك ئیسفەنج زیندەوەرێكی ئاوییە لەبنی دەریاكاندا پەیـدا دەبێت. پەیكەرێكی لفكەیـی هەیـە كـە تەنەگوشـتینەكەی ڕادەگرێت.
٤-(ألإسْفَند والسَّفَنْد) (ن): خەرتەلەی سپی/ قانگ.
اسق: ١-(إسْـقُمري) (ح): ماسییەكی درێژی دەریاییەو گۆشتەكەی خۆشە.
٢-(ألإسْـقَنْقُو/ والسَـقَنْقُو) (ح) يونانيـة: جۆرە خشۆكێكە لەولاتە گەرمەكاندا هەیە لە بزنمژ گەورەترەو ئەستوورترە. كلكی كورتە پێیدەڵێن: تیمساحی وشكانی.
اسكل: (الإسْـكِلَه (ج) أسـاكِل) (ايطالية): ئەسكەلە/ بەندەر.
اسل: (أسِلَ وَأسُلَ. أسَلاً وَ أسالَةً): نەرم و ڕێك و درێژو لووسبوو.
(أسِيل (م) أسِيلَة): ساف و نەرم و درێژو ڕێك
(خَدٌ أسِيل)ڕوومەتی لووس و شل و مل.
(أَسَّـلَ- الرمـح): نێزەكـەی تیژو سـاف و ڕێككرد.

(تَأَسَّل-هُ): لەڕەوشت و خوو نیشانەی چاكدا لەو چوو.
(هُوَ على آسالٍ مِن أبيهِ): ئەو كوتومت چۆتەوە سەر باوكی. (تاكی وشەی (آسال) نەبیستراوە.
(اَلأَسَل): نیزەو هەموو شتێك كە لە ئاسنبێت و تەنك و ڕێكبێت وەك چەقۆو شمشێرو كێرد كە دەمتەنك و لووس و تیژبێت.
(جَمَعَ بَينَ اليَراعِ والأَسَلِ) نێزەو پێنووسی یەكخست واتا زانست و زانستی جەنگی پێكەوە گرێداو گرتە دەست.
(اَلأَسَل): درەختی كفر. درەختێكە پەلباریك و درێژ بۆ دروستكردنی سەبەتەو كورسی و نشینگە بەكاردێت.
(أَسَلَة): یەكێكە لەو ڕووەكە.
(اَلأَسَلَة): ١: سەری زمان
(لايَزالُ هذا الأَمرُ على أَسَلَةِ لِسانِهِ): هێشتا ئەم باسی كارە هەر بەسەری زمانیەوەیە واتا هەر دەیلێ و دەیلێتەوە ٢-باسك/ قۆڵ.
اسم: ١-(اَلإِسم: ناو ٢-أُسامَة: ناوی شێرە ٣-(اَلإِسْمَنت) (ك) (لاتينية): چیمەنتۆ.
(اسَنَ- الماءُ أَسناً وَ أُسوناً): ئاوەكە (گەڕاوەتەوە/ بۆگەنبووە).
(ماءٌ آسِن) ئاوی گەڕاوە كە بۆن و تام و ڕەنگی دەگۆڕێت.
(أَسِنَ -الرَجُلُ. أَسَناً): پیاوەكە لە بیرەكەدا بوورایەوە/ چووە چاڵاوەكەوە بۆ گەنێكی بەسەرداهات و بوورایەوە (بۆگەنی ئاوی بیرەكە كاری تێكرد).
(أَسِن): بووراوەی هەوای بۆگەنی ناو چاڵاو/ بیر.
(تَأَسَّنَ- الماءُ): ئاوەكە گەڕاوەو بۆگەنبوو.
(-وُدُّهُ): سۆز و خۆشەویستیەكەی گۆڕا
(-أَباهُ): ڕەوشتی باوكی وەرگرت.
(اَلأُسُن (ج) آسان): پاشماوەی بەزی كۆن.
(اَلآسان): ١-پاشماوەی هەموو شتێك ٢-پاشماوە دێرینەكان.
(آسانُ الثياب): بەرگی كۆن/ شڕكەوپڕكەی جل/ بەرگ
اسا: ١-(أَسا- الجرحَ. أَسواً وَأَساً): برینەكەی تیماركرد.
(أَسى – الرَجُلَ تَأَسِيَةً): پیاوەكەی تیماركرد/ چارەسەركرد.
(اَلإِساء (ج) آسِيَة): دەرمان.
(اَلأَسُوّ): دەرمان.
(اَلآسِي (ج) أُساة وَإِسَاء (م) آسِيَة (ج) آسِيات وأَواس): پزیشك.
٢-(أَسا- الرَجُلَ. أَسواً وَأَساً): سەرخۆشیی لەپیاوەكە كرد.
(أَسِيٌّ وَمَأسُوٌّ): سەرخۆشیلێكراو دڵنەواییكراو.
(أَسَّى – الرَجُلَ. تَأْسِيَةً): سەرخۆشی لە پیاوەكە كرد.
تَأَسى: سەرخۆشیی لێكرد، دڵی ئارامكردەوە.

تأسيةً: هێمنیکردەوەو هاتەوە سەرخۆی

(اَلتَّأسِي): سەبووریهاتنەوەو فەرامۆشبوون.

(تَآسى — القَومُ): خوێشــگەل سەرخۆشییان لەیەکترکرد.

(اَلْأُسْوَة والإِسْــوَة (ج) أُسىً وَ إِسىً): ١-نمونە ٢-ئەوەی سەرخۆشیی پێدەکرێت و سەبووریی پێدێت.

(اَلأَسوان): پرســەدارو خەفەتبار/ خەمگین/ پەژارەداگرتوو.

(اَلتَأساء)= اَلتَّعْزِيَة): پرسە.

٣-(أَســا- بَينَهُم. أَسْواً وَأَســاً): ناوبژێکردن/ رێکیخستنەوە

(-هُ بِفُلانٍ) فیساریکرد بە نموونە بۆی.

(أَسّى —الرَجُلَ. تَأسِيَةً): یاریدەی پیاوەکەیدا/ کۆمەکیکرد.

(آسى- الرَجُلَ فِي مالِهِ. مُؤاساةً): لەداراکەیدا کابرایکــرد بە هاوبەشــی خۆی و یەکســانی خۆیکرد.

(آسَيتُهُ بِنَفسي): ئەوم یەکسانی خۆمکرد.

(تَأَسَّى وَ اُئتَســى- بِهِ): چاوی لەوکرد/ رێی ئەویگرت

(اَلأُسْوَة وَالإِسْوَة (ج) أُسىً وَ إِسىً): ١-نموونە/ سەرمەشق ٢-پێشەنگ.

اسی: (١-أَسى —لَهُ مِنَ الشيءِ. أَسْياً): بەشێکی لەشتەکە بۆ هێشتەوە.

(اَلآسِيَة (ج) أَواسٍ): ستون/ کۆڵەکە/ راگر.

(مُلكٌ ثابِتُ الأَواسي): موڵکێکە دەسەڵاتێکە، سەڵتەنەتێکە چاك دامەزراوو ستوون قایمە.

٢-(أَســِيَ. أَسَــىً): خەفەتیخــوارد، پــەژارە باربوو.

(آس وَ أَسْــيان (ج) أَسْــيانون (م) آســِيَة وَ أَسْــيانَة (ج) أَسْيانات وَ آسْــيِيات وَ أَسَايا): کۆستکەوتوو/ پەژارەبار/ خەفەتبار/ دڵپڕ لە جەخار.

(المَأْســاة): ١-کۆســتکەوتن/ ناســۆر بەخش/ پەژارە ناك/ قەوماوی جگەر بڕ/ بەسەرهاتی خەفەتنــاك ٢-شــانۆگەریی پەژارەنــاك/ تراجیــدی (قەوماوێکی ترســناکە لــە نێوان پیاوە گەورەکانــدا روویداوە ســام و بەزەیی دەبزوێنێت)

الملحق:

اسو: (اَلتَّأَسِّي) دڵئارامبوونەوەوسەبووریهاتنەوە و هێمنبوونەوە.

اش: (اَلأَش): نانی وشك.

اشــب: ١-(أَشَــبَ- القَومَ أَشْــباً): خۆیشگەلی بەیەکدا کردو تێکەڵیکردن.

(تَأشَّــبَ وَاُئتَشَبَ — القَومُ: خوێشگەل تێکەڵ بە یەکبوون/ بەیەکدا چوون.

(اَلْأُشابَة (ج) أَشائِب): ١-خەڵکــی هەمە چیزە ٢-دەرامەتێکی بەحەرام تێکەڵ.

(نَسَــبٌ مُؤْتَشَــبٌ): نەژادێکی/ رەســەنێکی ناپوختە رەسەنناوێتە.

٢-(أَشِبَ وَ تَأَشَّبَ – الشَجَرُ أَشَباً):درەختەکە.. چربوو بە یەکداچوو./ پەلەکانی لەیەکئالاٚ.
(غَيْضَةٌ أَشِـبَة): زەبەندێکی/ دارسـتانێکی چڕی بەیەکداچوو.
(الأَشَــب): جەنگەڵ/ بێشــەلاّن/ دارستانێکی چڕ کە نەتوانرێت هاتوچۆی تێدا بکرێت.
٣-(أَشَب-ُه. أَشباً): سەرزەنشتیکردو تەشەری لێدا/ تیرو توانجی تێگرت.
اشــر: ١-(أَشَــرَ – الخَشَبَةَ أَشْــراً):دارەکەی برییەوە/ داهێنا.
(أَشَرُ المِنشار): دانەکانی (هەرە/ مشار)
(إِشْر وأُشْرَة المِنشــار): یەك دانەی هەرەکە/ مشارەکە
(المِنشار (ج) مَآشير وَمَواشير): هەرە/ مشار.
٢-(أَشَرَ وَ أَشَّرَ- الأَسنانَ): دانەکانی تیژکرد.
(الأُشُــر والأَشَــر (ج) أُشــور): تیژیــی دان سروشتیبێت یان دەستکردبێت.
٣-(الآشِــر (ج) أَواشِــر) (ح):١-چقڵــی لاقی کوللە ٢-گریی سەری کلکی کوللە.
(التَأْشــير (ج) تَآشــير) (ح)گازگرەی کوللە/ ئەوەی کە کوللە گازی پێدەگرێت.
٤-(أَشَّرَ –على وَرَقَة): کاغەزێکی (نیشانەدا/ نیشانەکرد)
(أَشَّــر على جَوازِ سَــفَرِه أَو إِجازَتِه)مۆری پەســاپۆرتەکەی/ گوزەرنامەکــەی یــان مۆڵەتەکەیکرد
(التَأْشير):لە کاروباری میریدا نیشانە خستنە سەر نوسراوێك بە واتای ئەوە بینراوە.
٥-(أَشِــرَ. أَشَراً): خۆشــیی پێکەوت و کەوتە گۆرانیی و هەڵپەرین/ جرت و فرت.
(أَشِرٌ وَأَشْــرٌ وَأَشْرانٌ (ج) أَشِــرُون وأَشُرون وأَشَارى وَأُشــارى):کەسێکە کە لە خۆشیاندا بکەوێتە گۆرانی و هەڵپەرین و جرت و فرت.
اشــقل: (الإِشْــقيل) (ن) = (بصــل الفأْر): پیــازە مشــکانە رووەکێکــە لــە پزیشــکیدا بەکاردەهێنرێت.
اشن: ١-(الأُشْنان وَ الإِشْنان) (ك) (يونانية) ئەسپۆن ســپی هەیەو زەردی هەیە سپیەکەی پێیدەڵێن (خَرء العصافير)ریقنەی چۆلەکە زەردەکەی پێیدەڵێن (الغاســول):ئەسپۆن بۆ دەست شتن و پاککردنەوە بەکاردێن.
٢-(الأَشْــنَة) (ن): لــەو رووەکانــەن کــە گوڵەکەیان شاردراوەیە لە شوێنە شێدارەکاندا دەردەکــەون (لەســەر دارو درەخــت و تاوێر یان لــە ئاوەشــیرینەکان و دەریاکاندا مادەی کولۆرۆفیلی تێدا نییە بە (طُحْلُب)واتا قەوزە ناسراوە.
اص: (أَصَّ –الشــيءَ)١-شــتەکەی شــکاند ٢-لووسیکرد
(أَصَّص- الشيءَ): شــتەکەی توند شەتەکداو بەیەکیەوە لکاندو قایمکرد.
(تَأَصَّصوا وأْتَصوا): گردبوونەوەو شــانیان

دایه یەك/ قەڵەباڵغیانكرد

(اَلأَصِیــص (ج) أُصُــص):١-لەتە ســواڵەت/ پارچەی قاپی شــكاو ٢-ئینجانەی گوڵ ٣-قاپی میزتێكردن.

(اَلأَصِیصَــة): كۆمەڵە خانــووی نزیكیەك و بەپاڵیەكەوە.

(أَصد: (أَصَّدَ وَ آصَدَ- البابَ):دەرگاكەی داخست.

(مُوصَد):دەرگای داخراو.

(أَصَدَّ-هُ):كراسە بچووكەكەی لەبەركرد.

(اَلأُصْدَة (ج) أُصَد وَإِصَاد):كراسێكی بچووكی بێیەخە.

أَصر: ١-(أَصَرَ —الشيءَ أَصْراً):شتەكەیشكاند.

٢-(أَصَرَ- فُلاناً علیه. أَصْراً):ســۆزی ئەوی بۆ جووڵاند

(اَلآصِرَةُ (ج) أَواصِر)ئەوەی هۆی میهرەبانیو ســۆز بێت بەرامبەر یەكێك وەك خزمایەتیو ناســیاوی و دۆســتایەتی و هاوخوێنییو هاو ئاینیی... یان چاكە/ پیاوەتی.. هتد.

(مــا تَأْصِرُنی علی فُلان آصِــرَةٌ)ئەوەی بە فیسارەوە دەمبەستێتەوە خزمایەتییە.

٣-(أَصَــرَ- الخَیْمَــةَ):مێخــی بــۆ دەوارەكە داكوتی.

(آصَــرَ-هُ مُؤاصَــرَةً):بــوو بە هاوســایەی/ دراوسێی.

(تَآصَــروا):بوون بــە دراوســێی یەكتری و تەكیان بەیەكەوە دا.

(مُؤاصَرَة):دراوسێیەتیی.

(إِئتَصَــرَ —النَبتُ):رووەكــەكان درێژ بوون و زۆر بــوون/ بــە یەكــدا چــوون و لەپــاڵ یەكدابوون

(-القَومُ):ژمارەیان زۆر بوو.

(اَلإِصــار (ج) أُصُــر والأَیْصَــر (ج) أَیاصِــر والإِصارَة):(مێخ/ سنگ)ی دەوار.

(اَلأَصر والإِصْر والأُصْرُ (ج) آصار):پەیمان.

٤-(اَلأَصْــر والإِصْــر والأصــر (ج) آصــار): ١-قورسیی/ قورسایی ٢-گوناه

(رَبَّنــا لا تَحْمِــل عَلَینــا إِصْــراً): خــودا بــاری گرانمــان لێمەنێ یــان گوناهی گەورە تووشنەبین.

اصط: ١-(إِصْطبل = إِسطَبل):گەور/ تەویلە/ پشتیر.

٢-(أَصْطُرَك) (ن): نەستوورەك. پێشیدەڵێن (لُبن): دیمەنی جوانە ســێ تا شــەش مەتر بەرز دەبێتــەوە. ژێرەوەی گەڵاكەی ســپییە گوڵەكەی ســپییە لەهــی پرتەقــاڵ دەچێت لەسەر رۆخی دەریای ســپی ناوەراست زۆرەو كەڵكی پزیشكیی هەیە.

٣-(اَلأُصْطُوانــه (ج) أَصاطــین وَأَصاطِنَة): (فارسیة)لوولەك.

اصــف: (الأَصَــف) (ن)= أَلكَبَــر):تەڵەمار/ مەرگەمــار (رەشــە خەڵكەكــە پێیدەڵێــن (أَلقَبّار).

أَصــل: ١-(أَصُــلَ. أَصَالَةً): ١-بەرەســەنبوو/ ريشــەداربوو ٢-بنجی داكوتا/ ريشــەيداكوتا ٣-(خانەدان/ وەجاخزادە/ رەسەن) بوو.
(أَصيل): خانەدان/ رەسەن/ وەجاخزادە.
(أَصَّلَ-ە): ١-بێخداريكرد ٢-نەژادو رەســەنی دەرخست/ بنچينە رەسەنەكەی دياركرد.
(تَأَصَّــلَ): ١-رەســەنبوو ٢-بنجــی داكوتــا/ بێخداربوو.
(إِسْــتَأْصَلَ- الشيءَ): شــتەكەی لەبن و بێخ دەرهێنا/ ريشەكێشيكرد.
(-تِ الشَــجَرَةُ): درەختەكە (بنجبەســتبوو/ بنجی داكوتا).
(اَلأَصْل (ج) أُصول: ١-بنكی شت ٢-دامێنی چيا ٣-بنی / يان قەدی دەرخت.
(مافَعَلْتُــهُ أَصْلاً): هەرگيز ئەوەم نەكردووە/ ئەوەم هەرنەكردووە.
(اَلأَصْل): ١-باوك ٢-چاوگ/ سەرچاوە
(لا أَصْــلَ لَــهُ ولافَصْل): نەنــەژادی هەيە و نەوەچــە يان نە ســەرچاوەی هەيە و نەلك/ نەرەسەنيهەيەو نەزمانی دەزانيت.
(الأَصل): باوك.
(الفَصْل): زارۆلە.
يان (الأَصْل): نەژاد/ رەسەن.
(الفَصْل): زمان
(الأُصول): دەستوورو وياساو بنچينەيەك كە زانستيی لەسەر رادەوەستيت و هەڵدەستيت.

(أُصول الدين): دەستوورو ياسای ئاين.
(أُصول العُلوم) ياســا و دەســتوورو بناغەی زانست.
(اَلأَصيل): ١: خانەدان/ وەجاخزادە/ رەســەن ٢: كەسێك كە سەربەستانە خۆی كاری خۆی بكات و بريكاری نەوێت.
(الأَصيلَة رەسەن/ بەبنەچە خانەدان
(جاؤُوا بِأَصِيلَتِهِم): هەموويان هاتن.
٢-(أَصُلَ – رَأْيُهُ أَصالَةً): راكەی دروستبوو.
رَأْيٌ أَصِيل): رايەكی دروست و چاك.
(أَصَالَة وإِصالَةُ الرَأْي) = جودَتُه: رای چاك/ دروست/ بەجێ.
٣-(آصَــلَ. إِيصالاً): كەوتــە دەمی ئێوارە يان دەمی نێوان عەسرو ئێوارە كەهات.
(اَلأَصِيــل (ج) آصــال و أَصَائِــل وَ أُصُــلْ وَ أُصْلان): دەمی نێوان عەســرو زەردەپەڕ يان دەمی تاريكداهاتن.
أَلْمُلحَق:
أَصل: (اَلأَصَلَة) (ح) مارێكی گەورەی بێژمەر درێژيەكەی لە حەوت تا دەمەتريە. دەناڵێتە نێچيرەكەيــەوەو تێكيدەشــكێنێت و ئەوســا قووتيدەدات.

اض: (أَضَّ-هُ إِلَيهِ. أَضّاً): تەنگی پێهەڵچنی و ناچاريكرد پەنا بۆ ئەو بەرێت
(-فُلاناً: فيساری ماندووكرد. (إِئْتَضَ- إِلَيهِ): بەناچاری پەنايبۆبرد.

(أَضّ): زۆرلێکردن/ تەنگپێهەڵچنین.
(ألإضْ): ڕەسەن/ نەژاد ڕەچەڵەك.
فُـلانٌ كريـمُ الإضّ: فيسـار بەڕەسـەنە وە جاخزادەیە/ خانەدانە.
(ألإضاض): پەناگا.
أضل: (أَضاليا) (ن) گوڵە داليا.
أضي: (ألأضاة (ج) أضىً وَ أَضيات): گۆم.
اط: (أَطَّ. أَطيطاً): دەنگی لێبەرزبووەوە
(-الرَجُلُ): برسيبوو.
(-تِ الإبلُ): حوشترەكە بۆراندی
(أَطّطت لَهُ رَحِمي): سـۆزم بۆی جووڵاو دڵم پێی سووتا.
(أَطّت بِـكَ الرَّحِمُ): سـكت پێیان سـووتاو سۆزت بۆیان جووڵا.
(هُم أهـلُ أَطيطٍ وَ صَهيـلٍ): ئەوان خاوەن حوشترو ئەسـپن كە دەحیلێنن‌و دەپرمێنن، واتا بووەن.
أطر: (أَطَرَ-هُ وأَطَّرَ-هُ. أَطْراً): چەماندیەوە/ نوشتاندیەوە.
(إنْأَطَرَ: نوشتايەوە/ چەمايەوە
تَأَطَّرَ: خواربووەوە/ چەمایەوە/ نوشتايەوە.
(ألأُطرْ): چەماوەی كەوان.
(ألإطار (ج) أُطُر): چیوەی شت، چوارچێوەی وێنـەو كەمـەی بێژنـگ و دەف و هێڵەك و كەو.
(ألأُطْرَةُ): گۆشتی چیوەی/ چێوەی نینۆك

(ألأَطير): سووچ، گوناه
(أَخَـذَهُ بأطيرِ غَيرِه): بـە گوناهی یەكێكیتر گرتی/ یەكێكیتر گوناهیكردو نایە مل ئەو.
اطـل: (ألإطْل والإطِلْ (ج) آطَـال والأَيطَل (ج) أَياطِل): كەمەر/ ناوقەد.
اطم: ١-(أَطَّمَ-الآطام): بەرزیكردەوە.
(تَأَطَّـمَ- السـيلُ): شـەپۆلەكانی لافاوەكـە بەرزبوونەوە.
(-عَلَيـه): لووتبەرزیی لەگەڵـدا نواندو لێی توورەبوو بە بێزەو پیاهەڵشاخا.
(ألأُطـم (ج) آطام): كۆشـك و قـەلا كە بە بـەرد دروسـتكرابێت/ بەردینبێت و هەموو خانوویەكـی چوار گۆشـەی سـەربان تەخت و هەمـوو خانەیەكی بـەرز ٢-(اع) قەلایەكی بەپەڵـە كراو بە ئاسـن و قـەدی دارو چل و چێو بۆ بەرگریی.
٢-(تَأَطَّـمَ-تِ النارُ): گـڕی ئاگرەكە زمانەی كێشاو بەرزبووەوە.
(ألأطِيمَـةُ (ج) أَطائِم): ئاگـردان/ كوورەی ئاگر.
٣-(ألأطـوم (ج) أُطُـم وَآطِمَة (ح)): مانگای دەریـا/ گیانداریكـە دەچێتە ئـاوەو دواوەی وەكو هی ماسـییە. دوو دەستی هەیەو قاچی نییـە درێژییەكـەی نزیكەی هەشـت پێیە. گۆشتەكەی دەخورێت.
اف. (أَفَّ وَتَأَفَّـفَ وَأَفَّفَ. أَفّـاً): لە داخدا یان

لەبێزاریـــدا/ لەوەرســـیدا ئـــاخ و ئۆفیكـــرد/ ئایشیكرد/ ئاهی هەڵكێشا.

(ألأَفَف: ١-وەرسیی و بێتابوشتی ٢-دەم و كاتی هاتوو.

(ألأُف: ١-نینۆكی وەریو ٢-چڵكی گوێ.

(أُفٍ): بێـــزارم/ وەرســـم ٢-هایـــش: داخ لەدڵ خۆم

(أُفاً لَهُ وعَلَیهِ): ئۆف لە دەســـتی و پیسیی بە سەروچاوی.

(ألأَفّاف): كەسێكە كە ئاخ و ئۆف زۆر بكات و هەناسە زۆر هەڵكێشێت.

افخ: ١-(أَفَخَهُ): كێشای بەسەر مەلاشوویدا.

(ألیأْ فُوخ (ج) یَآفیخ) (ع١) شوێنی مەلاشووی ساوا كە نەرمەو پاشان رەقدەبێت.

٢-(ألأَفْخارسْـــتیا) (یونانیـــة) لای دیانەكان نهێنیی قوربانیی پیرۆزە.

افـــد: ١-(أَفِدَ. أَفَداً): پەلەیكـــرد/ گورجبوو/ خێرایكرد.

(أَفِد): گورج/ بەپەلە/ خێرا.

(أَفِـــدَ واُسْـــتَأفَدَ- التَرَحُـــلُ) كۆچكـــردن نزیكبووەوە.

٢-(ألأُفُـــود) (عبرانیـــة): جـــۆرە بەرگێكـــە گەورە كۆن پیـــاوە ئاینیە جوومكان/ مالوومە گـــەورەكان لەبەریاندەكـــرد دوو پارچـــە بوو یەكێكیان ســـنگ و بەشێكی ســـكی دادەپۆشی ئەویـــتری بە پشـــتیدا شـــۆڕ دەبـــووەوە ئەم دوو پارچەیە لە سەرشـــاندا بـــەدوو تەرەقە بەیەكەوە دەبەسترایەوە لەسەر هەر یەكەیان مووورویەكی رەش و ســـپی پێوە بوو كە ناوی گەورەی جوولەكەكانی پێوەبوو.

افرنـــج: (أَلإفْرَنـــج وَ الإفْرَنجَـــة والفَرَنـــج): دانیشتوانی ئەوروپا جگە لە تورك و رۆم.

أفز: (أَفَز. أَفْزاً): ١-قەڵەمبازیدا ٢-راپەری.

افس: (أَلأَفَسَـــنْتین) (یونانِیَّة): ئەپسەنتین رووەكێكە لە گوڵە لوولەییەكانە زۆر بۆنخۆشە. تاڵە. گەڵاكەی لە هی جاترە دەكات دەشتەكی و دەستچێنە بۆ دروستكردنی هەندێك جۆری كوهول بەكاردێت.

الملحق:

افس: (أَلأُفسِـــت): چاپی ئۆفســـێت كە جۆرە چاپ پێكردنێكە لوولەكێكی لاســـتیكە بەسەر تەختێكی كانزایـــی مەرمەكەباویدا دەروات كە نووسین یان وێنەی لەســـەرەو دەیگوێزێتەوە بۆ سەر كاغەزو چاپیدەكات.

(الأُفسیت): ئامێری ئۆفسێت.

افق: ١-(أَفَقَ. أَفْقاً): بەملاولادا كەوتە گەڕان.

(أَفِقَ. أَفَقاً): گەیشـــتە ئەوپەڕی بەخشندەیی یان ئەوپەڕی زانستی.

(آفِـــق وَ أَفِیق): بەخشـــندەیەكی بێوێنە یان زانایەكی تەواو یان لە هەرشتێكدا گەیشتبێتە ئەوپەڕی شارەزایی.

(أَفَـــقُ – الطَریـــقِ): ڕووی دیـــارو ڕێبـــازی

ریگەکەو رەوتی

(ألأُفُق وَ الأُفْق (ج) آفاق): ١-ئاسۆ ٢-سیله ٣-لا ٤-کەنار.

(هُوَ جَوابُ الآفاق): ئەو جیهانگەڕە/ گەڕۆکە ٥-هەڵگەی با.

(دائِــرَةُ الأُفُــق) (فــك): بازنەی ئاســۆ ئەو شوێنەیە کە ئاســمان بەچاو وادەبینرێت کە بەزەوییەوە نووساوەو وەکو ڕووی ئاوێکە.

(أُفُقِي) ئاسۆیی.

(ألخط الأُفُقِي): (ه) ئەو هێڵە ئاسۆییەیە کە هێڵی شاقووڵی/ ستوونیی دێتە سەری.

(ألأفَاق): چەرچی/ کەسێکە بۆ نانپەیداکردن هەمووولایەك دەگەڕێت.

٢-(أفَقَ – الجلدَ. أفْقاً): پێستەی خۆشەکرد

(جلْدٌ أفِيــق (ج) أفِقَة وأفَق) پێســتەیەکی خۆشەکراو.

(ألأفيقة) پێستەی خۆشەکراو.

افــك: ١-(أفِكَ وأفَــكَ. أفَكاً وأفْــكِاً وَأفُوكاً): درۆیکرد/ فشەیکرد.

(أفيك (ج) أُفكاء وَأفُوك (ج) أُفُك وأفَّاك (ج) أفَّاكون): درۆزن/ درۆ هەڵبەست/ فشەکەر.

(أفَّكَ): درۆیکرد/ درۆی هەڵبەست.

(ألإفْك و ألإفْكَةُ والأفِيكَة. جَمعُ أفائك): درۆ.

(حَديــثُ الإفــك): ئاخاوتنی هەڵبەســتراو، فەرموودەو حەدیســی هەڵبەســتراو بەزمانی پێغەمبەرەوە.

٢-(أفَكَ-هُ عَــن رَأيِهِ أفَكاً): ڕاکەی پێگۆڕی و لایدا/ پێیهەڵگێرایەوە.

(إئْتَفَــكَ- البَلَــدُ بأهلِــهِ): شــارەکە بــە خەڵکەکەیەوە ژێرەو ژوور بوو/ ژێرەو زەبەر بوو.

(ألمُؤْتَفِكات): باگێژ/ بای زۆرو چەواشە/ بای هەڵگەجیــا جیا. عەرەب دەڵێت: ئەگەر باگێژ زۆربــوو زەوی ژێرەو زەبــەر دەبێت :٢: ئەو شــارانەی خودا فڕیهێنان و بە خەڵکەکەیەوە لەناویبردن وەك(سَدوم وعَمورة).

٣-(أفِكَ – المكانُ): شوێنەکە بارانی لێنەباری، وشکایی گەیشتی

(إئتَفَــكَ-تِ الأرضُ): زەویەکــە بێبارانــی سووتاندی. هەڵیپڕووکاند.

(ألآفِكَةُ (ج) أوافِكُ- مِن الســنين): ســاڵانی بێباران/ وشکە ساڵان.

(الأفيك والمأفوك): ئەوەی خێر و بێری هیچ (دەستگیر نابێت/ چنگ ناکەوێت).

٤-(أفِكَ- الرَجُلُ): ئاوەزی/ ئەقڵی سووکبوو.

(ألأفيــك والمأْفُــوك): بوودەڵــەو بیر کورت/ بێراو بێهۆش.

٥-(أفوکاتــو) (ن): درەختێکــی بــەردارە. بەرەکەی خۆشەو گۆشــتەبەرە وەك هەڵووژە وایــە بــەڵام گەورەتــرە لەوانەیــە یەکێکی کیلــۆو نیوێك دەرچێــت لەوڵاتە گەرمەکاندا دەروێنرێت.

افل: (أَفَلَ وَأَفِلَ- القَمَرُ): مانگەکە ئاوابوو.
(قَمَرٌ آفِلٌ): مانگێکی ئاوابوو.
(ج) (أُفَّــل وَ أُفُول) (فُلان كَعْبُهُ سـافِلٌ ونَجْمُهُ آفِلٌ): فیسـار پاژنەی داکەوتووەو ئەسـتێرەکەی ئاوابووە.
(أَفَلَ وَأَفِلَ- الرَجُلُ أُفولاً وَأَفَلاً): چالاکبوو.
(-المُرضِــعُ): شـیردەرەکە شـیرەکەی نەما/ وشکیکرد.
(تَأَفَّلَ): لووتبەرزیی نواند
(الأَفيل (ج) أَفَال وَأَفائِل (م) أَفيلَة): حوشتری بچووك.
افــن: ١-(افــن: ١-(أَفِــنَ وَأُفِــنَ. أَفَنــاً): را (پووچەڵبوو/ نادروستبوو).
(أَفين وَمَأْفُون): بێهۆش، بوودەڵە و بیرا.
(أَفَــنَ- الله فُلانــاً): خــودا هۆش و گۆشــی لەبەربری و کەمئاوەزیکرد/ گەمژەیکرد.
(أَفَنَ- الناقَةَ): مێحوشترەکەی لەکاتی خۆیدا نەدۆشی/ لەناکاتدا دۆشی.
(تَأَفَّــنَ): ڕەوشــتێکی نوانــد کــە هی خۆی نەبوو.
(-الشيءُ): شتەکە کەموکووڕبوو.
(-أَواخِرَ الأُمورِ): شوێن کۆتایی کارەکانکەوت.
(الإِفّان): (کات/ دەم)ی خۆی
(جاءَ في إِفّانِ ذلك): لەکاتی خۆیدا هات.
٢-(الأَفْيون (ن)): (فارســیة) تلیاك/ بەنگ / شــیلەی ڕووەکی خاشخاشە. بەنگکێشەکان بۆ سەرخۆشیی و بێهۆشــبوون بەکاری دەهێنن. مادەی خەو هێنەری تێدایە.
اق: ١-(الأُقَّة (ج) أُقَق: هۆقە.
٢-(الأَمافيا (ن)= الشَوكَة المِصْرِيَّة): ئەکاکی = دار=جەوی. درەختێکە لەوڵاتە گەرمەکاندا زۆرە بــە تایبەتــی لــە ئوســترالیادا بۆ بۆنە خۆشــەکەی دەروێنرێت و بــۆ قایمکردن و چەسپکردنی خاك. بەزۆریی گوڵەکەی زەردەو سپی و پەمەییش دەگرێت.
أقــح: ١-(أَقاحِيُّ الأَمــرِ): ١-ســەرەتای کار/ ٢-نۆبەرەی شت.
٢-(الأُقْحُوان والقُحْــوان (ج) أَقاحي وَأَقاح): هەمیشــە بەهار/ گوڵە بەیبــوون ڕووەکێکە کــەڵای گوڵەکــەی بــڵاوەو بچووکــە، دانــی پێدەچوێنن، هەر لــە کۆنەوە لە خۆرهەڵاتی دوور دابــووە. جوانترین گوڵــی باخچەکانەو بە ڕەنگەکانیەوە لە کۆتایی پایزو ســەرەتای زستاند گوڵدەگرێت.
(أُقحــون الحَدائِــق): گوڵێکــە لوولەیــی ڕەنگزەردی زێرینییە لە دەشت و دەر دەڕوێت بەتایبەتی لە خۆرهەڵاتی ناوەڕاستدا. زۆریی لەناو کشــتوکاڵدا زیانێکی زۆ دەبەخشێت بەو کشتوکاڵەی تیادا دەڕوێت.
أَقص: (الأُقصَليص) (ن): ترشۆکە.
(أَقط: اَلأَقْط و الإِقْط وَالأُقط والأَقَط والأَقِط والأُقْط والإِقِط): پەنیر

(اَلإقْطة): پارچە پەنیرێك.

اقنث: (الأَقْنَثا وَالأقَنثوس) (ن): ڕووەکێکی گەڵا جوانە بەزۆریی لە ڕۆخی دەریای سپیدا هەیە.

أَکــت: (اَلأَکتینیــوم) (ك): تەنێکی ســادەی تیشکدارە هێماکەی (AC) یە.

اکــد: ١-(أَکَّــدَ وَ وَکَّــدَ- العَهدَ أو السَــرْجَ): جەختی لەسەر پەیمانەکە کردو چەسپاندی و پتەویکرد/ سەلماندی. یان زینەکەی قایمکرد و چەسپیکرد.

(تَأکَّدَ وَتَوَکَّدَ): ١-چەسپا/ قایمبوو ٢-شەتەکدرا ٣-لێدڵنیابوو/ بۆی ساغ بووەوە.

(الأکیــد): ١-دامــەزراو وقایــم ٢-لێدڵنیــا چەسپاو.

(اَلأکائِدو والتَأکید): ئەو قایشەی کە زینەکەی پێ قایمدەکرێت/ تەنگەی ولاخ.

(إکاد) یەك قایشی قایمکردنی زین.

٢-(أَکَّــدَ و وَکَّدَ-الشــيءَ): بڕیــاری تەواوی شتەکەیدا/ لەسەر شتەکە سووربوو/ جەختی لەسەر کرد.

(تَأکَّــدَ وتَوَکَّــدَ): جەختیکــرد لێیدڵنیابوو، بڕیای تەواوی لەسەردا.

(اَلأکید): دامەزراو/ مســۆگەر: لێدڵنیابوون/ ڕاست و چەسپاو.

٣-(اَلأکیدنیــا) (ن): یەنگیدنیــا: درەختێکە بەرەکــەی بەشــێوەی هێشــوو دەبێــت.

ڕەنگپرتەقاڵییەو خۆشە لەناوچە گەرمەکاندا دەروێنرێــتو لــە ڕۆخــی دەریای سپیشــدا دەروێنرێت.

اکر:١-أَکَــرَ وَتَأکَّــرَ- الأرضَ. أکْــراً) (ز): زەویەکەی کێڵا. ٢: هەڵکەند

(اَلأکّار (ح) أکَرَة وَأکّارون): کێڵەر/ جوتیار

(اَلأُکْرَة (ج) أُکَر): ١-چاڵ ٢-تۆپ.

(الإکارات- عِنــدَ الفُقَهــاء) ئــەو زەویانەی بەجوتیــار دەردێــت چاکیبکــەن و بیکەنــە کشتوکاڵ.

٢-اَلأُکارینا) (مو): ئامێرێکی مۆســیقایە لە کانزا یان کاشــی دروستکراوە هێلکەییە لوولە دارەو هەشت کونی تێدایە.

٣-(اَلأکوردیون) (مو): ئۆکۆردیۆن ئامێرێکی مۆسیقایە بەپەنجەو بە هەوا لێدەدرێت.

اکس: ١-(أکاسیا أَو رو بْنِیَّة) (ن): ئەکاسیا درەختێکــە پەلەکانــی دڕکاوییــە گوڵەکەی بۆنخۆشە سپی یان پەمەییە لە بنچینەدا هی ئەمەریکایە.

٢-(اَلأکسَدَة) (ك): یەکگرتنــی مادەیە لەگەڵ ئۆکســجیندا ئەمیش چەند جۆرێکە: لەوانە ژەنگی ئاسن و سووتانی مادە.

(اَلأکســید) (ك) (یونانیة): تەنێکە لە دوو تەنی سادە پەیدا دەبێت یەکێکیان ئۆکسجینە.

الأکید القاعِدی: ئۆکســیدی تفت کەلە ئاودا توایەوە تفتیی دەدات.

(الأُكسـيد الحمضي): ئۆكسيدی ترش كه به توانهوەی له ئاودا ترشيی دەدات.
(أَلْوُكْسَـد) (ك): ئۆكسـێنەر مادەيەكـه ئۆكسجينەكەی لێ جيادەبێتەوە.
٣-(الأكْسَرَ خوس): پايەيەكی پياوە ئاينيە ديانەكانە كه سەر بەكڵێسەی خۆرهەڵاتين.
٤-(ألأُكسـجين) (ك): ئۆكسـجين گازێكـی بێرەنـگ و بۆنە. بۆ هەناسـەدان و سـووتان پێويسـتە بەرێـژەی ٥/١ له هـەواد هەيە و هێماكەی (O) يە.
(ألحَجر الأُوكسـجيني) (ك): تەنێكی سپاتە ئەويـش ئۆكسـيدی (Na2o2)ە خوێيەكـی سۆديۆميی تێكەڵ بە مسـەكە خرايە ئاوەوە ئۆكسجينەكەی لێدەردەچێت.
(الماءُ الأُكسجيني): شلەيەكی لينجه بەشێوەی گيراوەيــه لــه ئــاودا و دەفرۆشـرێت. بـۆ پاككردنەوەو سپيكردنەوەی رەنگ و لابردنی بەكاردێت به پەيتی ١٠:١ جار.
اكـف: (أَكَّـفَ وآكَـفَ – الحِمـارَ إيكافـاً): كورتانەكەی له كەرەكه قايمكرد
(-الأُكاف) كورتانی (دروو/ دروستكرد)
(أَلأُكاف (ج) أُكُف و آكِفَة): كورتان/ كۆپان.
(أَلأَكّاف): ١-كۆپاندروو ٢-كورتانفرۆش.
(أَكَلَ- الطَعـامَ أَكْلاً وَ مَأْكَلاً): (چێشـتەكە/ خواردنەكە)ی خوارد. جووی و قوتيدا.
(أَكَّلَ وآكَلَ- فُلاناً الشيءَ) شتەكەی دەرخواردی فيساردا.
(آكَلَ-هُ مُؤاكَلَـةً): ١-خواردنی لەگەڵدا خوارد ٢-خواردنی دەرخواردا.
(إئتَكَلَ): هەندێكيان هەندێكيتری خوارد.
(-تِ النـارُ): ئاگرەكـه تيژبـوو و بەيەكدا چوو.
(-مِنَ الغَضَبِ): له ڕقاندا خۆی خۆيخواردەوە/ گڕی لێبوەوە.
(إسْـتَأْكَلَ-هُ الشـيءَ): داوايلێكـرد شـتێكی دەرخوارد بدات/ خواردنێكی بۆ بكات.
(فُـلان يَسْـتَأْكِلُ الضُعَفـاءَ): فيسـار ماڵی بێدەسـەڵات و بێچارەكان دەخوات و بە تاڵان دەبات.
(أَلأَكل والأُكُل): ١-ميـوە، بـەری دەرخـت ٢-ئەوەی دەخورێت/ خۆراك ٣-ڕۆژيی فراوان.
(أَلأَكْلَةُ): ١-خواردەمەنی/ ئەوەی كه دەخورێت ٢-له پاشمله بەخراپيی لێدوان/ غەيبەتكردن/ ژەمە خواردنێك.
(آكِلُ النَمـلِ): مێروولـه خـۆر: گياندارێكه بربرە دارو شـيردەرە. بێدانه بەزمان مێروو له ڕاودەكات و لەسەری دەژی.
(أَلآكِلَة): دەرديكه له ئەندامێكدا، ئەندامەكه دەخواتەوەو پەكيدەخات
(أَلأَكال والأَكيـل والأَكُول والأُكلَة: زۆر خۆر/ چڵێس/ بەخۆرا.
(أَلمَـأْكَل (ج) مَآكِل): ئـەوەی كه دەخورێت/

خواردەمەنی.

(المَأْكُلَةُ): شتی خوراو.

(شاةٌ مَأْكُلَةٌ): مەری دابەستەکە بۆ خواردنی قەڵەو دەکرێت.

(المِنْكَلَة): لەگەنێکی بچووك/ هەر دەفرێك شتی تێدا بخورێتو بخورێتەوە.

(المِنكال (ج) مَآكيل): کەوچك/ چەمچە.

(المَأكول (ج) مَآكيل): خۆراك/ خواردن

(المَأْكُول وَ المَشْرُوب): خواردن و خواردنەوە.

٢-(أَكَلَ- الشيءَ أَكْلاً وَمَأْكَلاً): شتەکەی (فەوتاند/ لەناوبرد)/ خوارد.

(أَكَلَ فُلانٌ عُمْرَهُ): فیسار تەمەنی خۆی تەواوکرد/ بەسەربرد.

(أَكِلَ وتَأكَّلَ السِنُ أَوالعودُ أَكَلاً): دانەکە کولۆربوو/ خورا یان تووڵەکە خوراو کولۆربووو کەوت.

٣-(أَكَلَهُ-هُ رَأْسُهُ) إِكْلاً وَأُكالاً وَأَكالاً): سەری هاتە خوروو/ سەری خورا.

الملحق

اکل: (أَلتَأَكُّل والتَأكُل) داخوران و لێکهەڵوەشانی مادەو تەنەکان بەلێخشان یان بەکارلێکی کیمیایی.

(تَأَكُّلُ الحَديدِ: ژەنگهەڵهێنانی ئاسن و هەڵوەرینی.

(تَأكُلُ الصُخور): داخوران و هەڵوەرینی تاوێرو بەرد.

اکم: (إِسْتَأكَمَ- المَوْضِعُ): شوێنەکە بوو بە تەپۆڵکە/ گرۆدڵکە.

(أَلأَكَمَةُ (ج) أَكَم وَأَكَمات و(جج) آكام وأُكُم وإكام): تەپۆڵکە، گردۆڵکە. یان شوێنێك کە لەملاولاکەی بەرزتربێت.

ال: (أَلْ): کە (پیتی پێناسینە)

١-(أَل العَهديَّة): بۆ پێبەستەیە

(إشتَرَيتُ عَبداً ثم بِعْتُ العَبدَ): کۆیلەیەکم کری پاشان کۆیلەکەم فرۆشتەوە.

٢-(أَل الجنسيَّة) بۆ رەگەز.

خُلِقَ الإنْسانُ ضَعيفاً: هەموو رەگەزی مرۆڤ بێتوانا دروستکراون.

٣-(أَل) تَأْتی إسماً موصولاً): دەخرێتە سەر ناوی بکەرو کارلێکراو وەك:

(الحامِل): هەڵگرەکە.

(أَلمَحمول): هەڵگیراوەکە.

أَلَ: (أَلَّ- الرَجُل. أَلاًّ): پەلەیکرد (-ەُ): ١-سونگییەکی پێداکرد ٢-دەریکرد/ دەرپەڕاند

(-اللَونُ): رەنگەکە روون و ساف و شەوقدار بوو.

(-المَريضُ أَلاًّ وأَلَلاً وَأَليلاً): نەخۆشەکە ناڵاندی نرکاندیی.

(-الرَجُلُ في دُعائِهِ): پیاوەکە بە دەنگی بەرز نزایکردو پاڕایەوە/ لە نزاکەیدا دەنگی هەڵبری.

(أَلِلَ-تِ الأَسنانُ. أَلَلاً): دانەکان خوران/

کرمێ بوون/ خراپبوون.
(أَلَّ- الشـيءَ): سـەری یان نووکی شتەکەی تیژکرد.
(أَلإل: ١-پەیمان ٢-بەئاشکرا دەربڕین/ جاردان ٣-بنەچەی ڕەسـەن ٤-دوژمنایەتی/ خەشم و قین/ قینەبەرایەتی.
(أَلأَلّة): ١-سـونگی ٢-هەموو جۆرە ئامێرێکی جەنگ.
(فَـرَسٌ مِئَـلّ): چارەوێیەکی خێـرا/ تیژ/ تیژڕەو.
الا: (ألا): پیتێکە سەری قسەی پێدادەمەزرێت و بەچەنـد ئامانجێـك دێـت ١-بۆ ڕاسـتیی ڕوودانی ئەو کردارەی کە لە دوایەوە دێت
(أَلا إِنَّهُـم هُمُ السُـفَهاءُ): بەڕاسـتی ئەوانن بەدرەوشـت و ناتـەواون ٢-پیتـی بـە ئاگاهێنانەوەیە بەواتای (ئەرێ)یە.
(أَلا یا صاحِ قُم): ئەرێ بەخەبەر/ بەئاگا دە هەستە. ٣-پیتی داوایە بەلاّم بەنەرمی.
(أَلا تَنزِلُ إِلَینا): ئـەرێ/ دە لانادەیتە لامان ٤-پیتی داوایە بە توندی.
(أَلا تَتُوبَ وَتَرتَدَّ عَن غَیِّك): ئەرێ ئیتر تۆبە ناکەیت و بێیتەوە سەر ڕێگەی ڕاست.
٢-(أَلاَّ: حـرف تخضیـض): پیتـی هاندانە بەتوندی: أری بۆ
(أَلاَّ تُکـرِم أَبَوَیكَ): ئەرێ بـۆ ڕێز لەدایك و باوکت ناگریت.

٣-(إِلاَّ: أَداة إِستِثناء): ١-ئامرازی هەڵاوێردنە/ جیاکردنەوەیە: جگە لە:
(جاءَ القَومُ إِلاَّ زَیداً): خوێشگەل هەموو هاتن جگە لە زەید/ زەیـد نەبێت ٢-بە واتا (جیا)
دێتلِيَ رِجالٌ إِلاّ رِجالَكَ): من پیاوانێکم هەیە کە لەگەڵ پیاوانی تۆدا جیان. واتا لەوانەی تۆ باشترن ٣-بەواتای هەرتەنها ئەونەبێت:
(أَداة الحَصر بَعدَ النَفي): بۆ دیاریکردن دوای نەرێ دێت.
(ماضَرَبَ إِلاَّ زَیدٌ): کەس دەسـتی نەوەشاند تەنها زەید نەبێت/ ئەو نەبێت کەس دەسـتی نەوەشاند.
الب: (أَلَبَ. أَلْباً): کۆیکردەوە.
(أَلِبَ): کۆبووەوە/ مۆڵیخوارد
(أَلَّـبَ) (ضـد): ١-پێکـەوە کۆیکردنـەوە/ یەکیخسـتن ٢-لەیەکیکـردن و لەیەکـی ڕاستکردنەوە.
(تَأَلَّـبَ): کۆبوونەوەو چـڕ بەیەکداچوون/ قەڵەبالغیانکرد.
(أَلإِلب): ١-گەلە کۆمەکێکردن لەیەکێك
(هُم عَلَيَّ إِلبٌ واحد): ئەوان دەستە دوژمنێکی یەکگرتووی منـن/ بە هەموان گەلەکۆمەکێم لێدەکـەن ٢-قلیشـی نێـوان پەنجەگـەورەو پەنجەی شەهادەت/ دۆشاوەژە.
٢-(أَلأَلبَکـة) (ح): جـۆرە گاکێوییەکـە. زیندەوەرێکـی کاوێژکـەرە لـە ئەمەریکای

باشووردا دەژی ٢-چنراوێکی خورییە لە تووکی ئەو جۆرە گاکێوییە دەچنرێت.

الت: (أَلَتَ-الشيءُ أَلْتاً): شتەکە کەمیکرد/ کەمبوو.

(-الرَجُلَ حَقَّهُ): لەمافی پیاوەکەی بری و مافی پیاوەکەی کەمکرد.

(-الرَجُلَ): نەیهێشت بۆ نیازەکەی بچێت/ ڕێی لێگرت و دووریخستەوە.

(-هُ يَميناً): سوێندیدا یان داوایلێکرد شایەتیەکی بۆ بدات

(آلَت-إيلاتاً): کەمیکرد.

(أَلأُلَتَهُ): ١-بەخشینێکی کەم ٢-سوێندی درۆ.

الذی: (أَلَّذي): ئەومیکە/ ئەوکەسەیکە.

(أَللَّذان) واللَّذَينَ): ئەو دوانەیکە

(ج) (أَلَّذينَ وَالَّذُون): ئەوانەیکە

(أَللَّذَيا واللَّذَيان): ئەو دوو بچووکانەیکە.

(أَللَّذَيُّون): ئەو کۆبچووکانەیکە

(أَلَّتی): ئەومیکە (بۆمێ).

أَللَّتانِ واللَتانِّ): ئەو دوانەیکە (بۆمێ) (ج)

(أَللَواتی وَاللاَّتِ واللاَّءِ): ئەوانەیکە (بۆ کۆی مێ).

(أَللَّتَيا وَاللُّتَيا): ئەو دوو بچووکانە (بۆ مێ)

(وَقَع فُلان فِي اللُّتَيا والتی): فیسارکەوتە بەلای گەورەو بچووکەوە.

الس: ١-(أَلَسَ-هُ أَلْساً): ناپاکیی و دەغەڵیی لەگەڵدا کرد.

(آلَسَ-هُ مُؤالَسَةً): ناپاکیی لەگەڵدا کردو ساختەی لێکرد/ فێڵیلێکرد.

(هُوَ لا يُدالِسُ ولايُؤالِس) ئەو نەخەڵك لە خشتە دەبات/ نە فێڵیلێدەکات و نە ناپاکیی لەگەڵدا دەکات

(أَلأَلْس): ناپاکیی.

٢-(أُلِسَ): مێشکی تێکچوو.

(مَأْلوس): مێشك تێکچوو.

(أَلأَلس): شێتیی.

الف: (أَلِفَ-هُ أَلْفاً): هۆگریبوو/ لەگەڵیدا راهات و خۆشیویست

(-أَلْمَكانَ): بەشوێنەکە راهات و دڵی پێکرایەوە.

(آلَفَ-هُ. إلافاً وَمُؤالَفَةً): هەڵسوکەوتی لەگەڵدا کرد. دۆستایەتیی لەگەڵدا گرت و لەگەڵیدا راهات/ گونجا.

(آلَفَ- المكانَ. إيلافاً): بەشوێنەکە راهات و لای خۆشبوو/ دڵی پێیکرایەوە.

(-هُ المكانَ): بەشوێنەکەی راهێناو لای خۆشکرد.

(أَلَّفَ- بَينَهُم): هۆگری یەکتریکردن و دڵی بە یەکەوە نووساندن.

(تَأَلَّفَ-هُ): لەگەڵیدا میهرەبانیی نواند و دڵی راگرت.

(إسْتَأْلَفَ): خوازیاری دۆستێك و هاودەمێکبوو.

(إلْف (ج) آلاف وأَليف (ج) أَلائِف وآلِف (ج) أُلاَّف): دۆست و هاودەم.

(أَوالِفُ الطَيرِ): باڵندەی ماڵی.
(ألإِلْــف والأُلْفَــة): هۆگریی و دۆســتایەتی/ پێکەوە ڕاهاتن و گونجان/ هاودەمیی.
(ألإيلاف): پەیمان و نیمچە ڕێدان.
أليف:١-ماڵی ٢-ئاشنا ٣-باو.
(ألمَألَف (ج) مَآلِف): باو/ پێراهاتووی خەڵك
(ألألوف (ج) أُلف):١-هۆگری تەواو ٢-دۆست و هاودەمی چاك ٣-تەواو ڕاهاتوو.
(صَديقٌ أَلوفٌ): دۆست، هۆگرو خۆشەویست/ هاوڕێ و دۆستی گیانیی بە گیانیی.
٢-الف: (أَلَّفَ- الشــيءَ): پارچەکانی شتەکەی لێکدا.
(-الكِتابَ):(پەرتووکەکەی/ کتێبەکەی) داناو دەریکرد/ پێکیهێنا.
(تَأَلَّفَ- الشَيءُ): شتەکە پێکهات و دروستبوو/ ڕێکبوو دامەزرا.
(تَأَلَّفوا): کۆبوونەوە.
(إئتَلَفــوا وتَآلَفــوا): کۆبوونــەوەو هۆگــری یەکبوون.
(ألتَأليــف والمُؤَلَّــف):(پەرتــووك/ کتێب)ی دانراو. زانســتی تێــدا تۆمارکــراوە یان هەر بابەتێکیتر.
(ألمُؤَلِّــف): دانــەری کتێــب/ نووســەری پەرتووکەکە.
٣-(أَلَفَ-هُ أَلْفاً): هەزاری دایە.
(آلَفَهُم): کردنی بــە هەزار. (آلَفوا)بوون بە هەزار.
(أَلَّفَ- الأَلْفَ): هەزارەکەی تەواوکرد
(ألأَلْــف (ج) أُلُــوف وَآلاف) (ع ح) هــەزار (١٠٠٠).
٤-(ألأَلِــف): یەکەمــین پیتــی هیجایــە/ عەرەبییە
(كِتــابُ الأَلِف بــاء):کتێبێکــە/ پەرتۆکیکی عەرەبیە کــە پیتە هیجاییەکانــی عەرەبی تێدا دەخوێنرێت.
(الأَلف):یەکێکی هەموو شتێك
(ألأَلِــف واليــاء): ســەرەتای شــتەکەو کۆتاییەکەی
(هذا الأَمرُ هوَ الأَلف والياء):ئەم کارە هەموو شتەکەیە.
(أَلأَلْفِيَّــة): ڕێزمانی زمانــی عەرەبی کە بە هەڵبەست دانراوەو هەزار دێرە هەڵبەستە.
الملحق:
الــف: (أَلإئتِــلاف): گونجــان پێکهاتــن و یەکگرتن
(إئتِلاف أَشــخاص):لەگەڵ یــەك گونجان و یەکگرتنی کەسان و پێکهاتنیان.
(ألإئتِلاف في المُوســيقى): (مو): یەکگرتن و یەکبوونی دەنگەکان بەشــێوەیەك کە ئاوازی مۆســیقاکە لەگــەڵ یەکــدا بگونجێنێــت و جوانییکات
(ألإئتــلاف في البَلاغَــة): لەڕەوانبێژیدا لە

باربوونی وشه لەگەڵ واتاکەدا.

(اَلإئْتِلاف فِي السِّياسة):لە رامیاریدا ئەوەیە هێــزە جیاجیاکان و هێزە نەیارەکان لەســەر هەندێــك خاڵی گرنگ رێکبکــەون و پێکەوە کاربەن.

(حكومَــة إئْتِلاف):حکومەتێکی/ میرییەکی کاربەدەســتی یەکگرتوو کە هی چەند بەرەو هێزێکە و لەســەر بەرنامەیــەك پێکهاتون و کاردەکەن.

(إئتلاف إنتِخابِــي):پێکهاتن و یەکگرتن لە هەڵبژاردنــدا چەند پارت و هێزێك لەســەر بەرنامەیەك رێك دەکەون و لیستەی هاوبەش دادەبەزێنــن و لە هەڵبژاردنەکەدا کۆمەك بۆ دەرچوونی لیستەی هاوبەشەکە دەکەن.

الق: (أَلَقَ وَتَأَلَّقَ وَأئتَلَقَ- البَرقُ):برووسکەکە درەوشایەوە/ شەوقیدایەوە.

(تَأَلَّقَ-تِ المَرأَةُ):ژنەکە ئارایشــتیکردو خۆی نەخشاند

(تَأَلُّــق) (ف):درەوشــانەوە/ بریســکانەوە/ شــەوقدانەوەی مــادە لەخــۆوە بەبــێ بەرزبوونــەوەی پلــەی گەرمــای. ســتوونی شــەقامەکان و مینــای هەندێــك کاتژمێــر ئــەو تەنــە شــەوقدارانەی تێهەڵدەســوون. درەوشــانەوەش جۆرجۆرە. یان فۆسفۆرییە. کــە درێژخایەنــە یــان فلۆرییــە زۆر زوو دادەمرکێتەوە.

(أَلإلاق):هەورە برووســکە درۆزنە کە بارانی لەگەڵدا نییە.

٢-(أَلِقَ- الرَجُلُ. أَلْقاً):درۆیکرد.

أَلإلْق (ج) إلَق:١.بەد رەوشت ٢.گورگ.

٣-(أُلِقَ. أَلْقاً):شێتبوو/ تێکچوو.

(مِئلَق ومَألُوق):شێت/ تێکچوو/ دێوانە

(أَلأَولَق:شێتیی/ دێوانەیی/ تێکچوون.

الك: ١-(أَلَكَ وَآلَكَ. أَلْكاً وأُلُوكةً وأَلُوكاً ومَألَكاً وَآلَكَ. إلاكَةً):(پەیامەکە/ نامەکە)ی گەیاند

(إسْــتَأْلَكَ- أُلُوكَتَــهُ):پەیامەکەی/ نامەکەی هەڵگرت

(أَلْمَلَك والمَلاك (ج) مَلائِك ومَلائِكَة (مُخَفَّف مَــلْأَك والأَصل مَأْلَــكَ):نــێرراو. نێرراوێك فریشتەیەك. مەلائیکەتێك. پەیامبەر.

(أَلأَلُوك والأَلُوكَــة والمَأْلُك والمَأْلُكة (ج) مَآلِك والائِك):پەیام/ پەیخام/ نامە.

٢-(الإلكْــترون) (ف) (یونانیة):ئەلیکترۆن: تەنۆڵکەیەکی ئەوپەڕی وردیی هەیە بنچیەییە بچووکترین بارگــەی کارەبایی هەڵگرتووە کە نێگەتیڤە.

الملحق

الك: (الإلكترون:تەنۆڵکەیەکی بنچینەیی یان ســەرەتاییەکە/ بچووکترین بارگەی کارەبایی هەڵگرتــووە، دەتوانرێــت جیابکرێتــەوە پێیدەوترێت کارەباویبوون یان بارگاویبوون.

الم: ١-(أَلِمَ. أَلَمــاً):ژانیکرد/ ئازاری لێیەیدا

بوو. (أَلِـمٌ: ژانکـردوو/ ئازاردار/ ئێشـدار/ بەئازار.

(أَلَمَّ-ەُ. تَأْليماً): ئازاری پێگەیاند/ ئێشیدایە. ژانی پێکرد.

(آلَمَهُ. ئیلاماً) ئازاری پێگەیاند/ پەشاندی.

(تَأَلَّمَ): ئازاری چەشت و هاواری ئازاریکرد.

(الأَلَم (ج) ئالام): (ئازار/ ئێش)ی زۆر/ ژانی سەخت/ گل.

(الأَلیم): ئـازاردەر/ بەژان و ژوور/ بەئێش و ئازار.

(مُؤلِم): ژاندەر/ ئازاردەر بەسوێ/ بەئازار.

٢-(الأَلماس) (ك) (یونانیة): ئەلماس بەردێکی گرانبەهای زۆر سەختە.

٣-(الألومنیوم) (ك): فافۆن هێماکەی (AL)ە. کانزایەکی سـپیی سووکە گەیەنەرێکی چاکی گەرمـی و کارەبایـە. دەفرێکـی زۆری ماڵی لێدروستدەکرێت.

اله: ١-(أَلَـهَ. أُلوهَةً وَإلاهَـةً وأُلوهِیَّةً: خودا پەرستیکرد/ بەندەیی خودایکرد.

(أَلَّهَـهُ: ١-کـردی بە خـودای خـۆی ٢-پایەی خودایی دایە ٣-کەساس و زەبوونیکرد ٤-کردی بە کۆیلەی خۆی.

(تَأَلَّـهَ: ١-بوو بـە خودا ٢-خۆی کـرد بە ودا ٣-خـودا پەرسـتییکردو وازی لـە دنیا هێناو گۆشەگیر بوو.

(إِسْـتَأْلَهَ): وەك خودا خۆی پیشـانداو خۆی بەخودا چواند.

(الإِلـه (ج) آلِهَـة): خوداوەندی پەرسـتراو/ خودا.

(ألله): ناوی بەرزی خودای هەمیشە بوو.

(أَللَّهُـمَّ= یـا ألله): هـاوار خودایـە. (میمە گوشـراوەکە لەبری پیتی بانگکردنەکەیە کە لابراوەو ئەو دوانە پێکـەوە نایەن. ناوترێت (یاأَللّهُمَّ).

(الأُلوهِیَّـة والأُلوهَـةُ والأُلاهَـةُ والإِلَهِیَّـةُ والأُلْهانِیَة): خودایەتی.

(الإِلَهِیَّـات): زانسـتییەکە باسـی خـوداو ئـەوەی پەیوەندی بە خـوداوە بێت دەیکات/ زانستەکانی خودا ناسیی.

٢-(أَلِـهَ. أَلهـاً): سەرسـامبوو/ حەپەسـا/ واقیورما.

(أَلِهْتُ- علیه): حەپەسـام و لێیترسام شتێکی لێبەسەر بێت.

الا: (أَلا وَأَلَّـى. وائْتَلى- في الأَمـر. أَلْواً وأُلُوّاً وَأُلِیّـاً وَتَأْلِیَةً وإئْتِلاءً): لە کارەکەدا سسـتیی نواند و کەمتەرخەمییکرد/ کەموکوڕیکرد.

(لَـم یَأْلُ جَهداً): سسـتیی و کەمتەرخەمیی نەکرد/ کەموکووڕیی نەنواند.

(آلی وتَأَلَّی وائتَلی إِیلاءً): سوێندیخوادر.

(آلَیـتُ أَفْعَلُ کـذا) (أی لا أَفْعَل بحذف (لا) بَعدَ فعل القَسـم): سـوێندم خواردووە ئەو کارە نەکەم.

(أَلْألو): ١ـبەخشش ٢ـپشقلی مەڕ

(أَلْأُلــوَ والأَلُــوَّة والأُلُــوَّة والإلِيَّـــة (ج) ألا ويَـــة): دار عود كــە دەســووتێنرێت و بۆنی خۆشدەداتەوە.

(أَلْأَلْوَةُ والأُلْــوَةُ والأَلِيَّةُ). وجمع أَلِيَّة. ألايا): سوێند.

(أَلْأَلِــيُّ): باوەڕقایم/ باوەڕپتەو/ بڕوا دارێکی ساغ.

(أَلمِئْــلاة (ج) مَآل) دەستەســڕ یان پەڕۆیەك ئافرەتی شیوەنکەر بە دەســتیەوە دەگرێت‌و بەدەم لاواندنەوەوە ڕایدەوەشێنێت و ئاماژەی پێدەکات.

الي: ١-(أَلِــيَ- الكَبْشُ أَلْياً): دووگی بەرانەکە گەورەبوو.

(أَلْيــان وآلى (م) أَلْيــاء وأَليانَـــة (ج) أُلْـــي): دووگن/ دووگگەورە.

(أَلْيَـــة) (دوانیەکـــەی): (أَلْيـــان) (ج) أَلايـــا وَأَلْيات): دووگ.

٢-(أَلإِلْـــي والإِلَـــى والأَلَـــى (ج) آلاء): نـــازو خۆشگوزەرانیی.

٣-(أَلألاء والأَلَى) (ن): ژاڵــە. درەختێکــە هەمیشە سەوزەو تاڵەبەرە.

(أَلألاءَة): درەختێکی ژاڵە.

٤-(أَلألاي (ج) أَلايـــات (تركيه)= الفرقة مِنَ العَسكر) فیرقەیەکی سەرباز.

إلى: ١-(إلى: ١ـبۆ ٢ـتا کۆتایی کات و شوێن.

(دَرَسَ إلى المَســاءِ): تـــا ئێـــوارێ کۆششـــی خوێندنیکرد.

(ســـار إلى البَيـــتِ): تا ماڵەوە ڕۆیشـــت ٣ـهاو واتای (عِنْدَ) یە. (لەلا).

(كلامُهُ أَشــهى إلَيَّ مِن الرحيقِ): قســەکانی لەلای من لە بۆنی خۆش خۆشترە. ٤ـهاو واتای (ل) یە (هی).

(الأَمْـــرُ إلَيـــكَ): کارەکە هی تۆیـــەو خاوەنی فەرمانیت .٥: هاو واتای (مع) یە لەگەڵ.

(ضَـــمْ هذا إلى ذلـــك): ئەمە لەگـــەڵ ئەوەدا دابنێ/ لەپاڵ ئەوەدا دابنێ.

(إلَيْكَ): ١ـلاچۆ/ دوورکەوەرەوە ٢ـبگرە:

«إلَيكَ عَنی»: لێم دوورەوەکەوە.

(إلَيْـــكَ الكِتـــابَ): پەرتووکەکـــە بگـــرە/ ها کتێبەکە.

٢-(أُلى) (لەبری (أُولى) یە کە کۆی (الذی) یە و لەوتەی خۆی نییـــە): نَحنُ الأُلى: أَی (نَحْنُ الذين): ئێمە ئەوانەین.

(أَلعَرَب الأُلى): عەرەبە پێشینەکان.

(أُولى): ناوی ئاماژەی نزیکە بۆ کۆی نێرو مێ.

ام: (أَمْ): ١ـپیتـــی پەیوەندییە بۆ هەڵبژاردن پاش (هەمزەی پرسیار).

(أَقَريبٌ أَم بعيد): نزیك یان/ یا/ یاخود دوور ٢ـبەواتای (بَل): یاخود دێت.

(هَل يَستوي الأَعمى والبَصير أَم هَل تَستوى الظُلُماتُ والنُور): ئایا کوێرو چاو ســـاغ وەك

یەكن یاخود تاریكیی و رووناكی وەك یەكن؟
أَمَّ: ١-(أَمَّ وَأَمَّــمَ وَتَأَمَّــمَ وائْتَــمَّ-هُ. أَمَّــاً): روویتێكرد/ نیازی ئەوی هەبوو.
(أَممْــتُ- الرَجُلَ إمامَةً): پیاوەكەم (خســتە بەردەمی خۆم/ پێش خۆم خست)
(ألأمام): بەردەم/ پێش/ بەر.
(أمامَــكَ): ئاگــات لەبەردەمــی خۆتبێــت/ لەپێشی خۆتبێت (بۆ ئاگاداركردنەوەیە)
٢-(أَمَّ-هُ): كێشــای بــە تەوقــی ســەریدا و شكاندی/ قرنجاندی.
(أُمُّ الرَأْسِ) (ع ا): پێســتی ســەر كە كاسەی سەر دادەپۆشێت و كاسەكە مێشكی تێدایە
(ألأَميم والمأْمُوم): كەسێكە كە بە تەوقیسەریدا كێشرابێت.
٣-(أَمَّ- القَــومَ وَبِالْقَوم إمامَــةً وَأَمَّاً وإماماً): بوو بە پێشــەوای خوێشگەل/ بوو بە رابەری، بوو بە پێشنوێژو نوێژی پێكردن.
(إئْتَمَّ-بِهِ): وەك ئەویكرد و شوێن پێی ئەوی هەڵگرت/ شوێن ئەو كەوت.
(إسْتَأْمَهُ: كردی بە ئیمامی خۆی/ بە پێشەوای خۆی، بە پێشنوێژی خۆی.
(ألإمام): (بۆ نێرو مێ)یە
(ج) (أَيِمَّة وَأَئِمَّة): ١-ئیمام/ پێشنوێژ ٢-رابەر/ پێشەوا ٣-كەســێك كە نموونەییبێت و چاوی لێبكەن و دوای بكەون ٤-رێی راست و رەوان و روون ٥-تەنافی (خانەسازیی/ بەنایی).

(ألإمامَة): ١-سەرۆكایەتی گشتیی ئاینیی بێت یان شارستانیی ٢-پێشەوایی ٣-پێشنوێژیی.
(ألأُمَّة (ج) أُمَم): را/ رێگە.
٤-(أَمَتْ- أُمُومَةً): بوو بە دایك
(تأَمَم واسْــتَأمَ- المَــرأةَ): ژنەكەی كــرد بە دایكی خۆی.
(ألأم (ج) أُمَّات وَأُمَّهات): دایك (بۆ مرۆڤ).
(أُمَّات): دایك (بۆ ئاژەڵ و گیانەوەرانیتر).
(لا أُمَّ لَكَ): هەی بێدایك (بۆتە شــەر لێدانەو شكاندنە. لەوانەیشە بۆ پێدا هەڵدان و باشیی بوترێت: الأم بنەرەت/ ریشــە/ ســەرچاوەی ئەوشتە.
(أُمُّ القُرى): شاری مەككە.
(أُمُّ الطَريق): بەشی هەرە زۆری رێگەكە.
(أُمُّ النُجــوم): رێــی كاكێشــان لەئاســماندا (كۆمەڵــە ئەســتێرەیەكن بەچــاو نابینرێن تەنهــا رووناكییەكیــان بلاودەبێتەوە و دیارە وادەزانرێت كە پەڵەیەكی سپییە).
(أُمُّ آلدماغ وأُمُّ الرأْس): پێستی دەوری مێشكی سەر.
(أُمُّ مَثْواك): ژنە خانە خوێكەت.
(أُمُّ عِرْيَط): دووپشك
(أُمُّ القِرى): ئاگر.
(أُمُّ أَربَع وأربَعِين): هەزارپێ.
(ألأُمِّيَة وَالأُمُومَة): دایكێتی.
٥-(ألأُمِّــيّ): نەخوێنــدەوار/ ئــەو كەســەی

کــه نەدەزانێــت بخوێنێتەوە و نــە دەزانێت بنووسێت.

(ألأَمِيَّة): نەخوێندەواریی.

(مكافَحَة الأُمِّيَّة): نەهێشتنی نەخوێندەواریی.

٦-(أَمَّمَ): خۆماڵییکرد کردی بە ماڵی میللەت (موڵکە تایبەتیەکان و کۆمپانیەکان و هەموو هۆی بەرهەمهێنانێك کرا بە هی میللەت.

(ألأُمَّــة (ج) أُمَم): ١-گەل و نەتەوە ٢-کۆمەڵی خەڵك ٣-بەرەی خەڵك/ نەوە ٤-نیشتمان.

(هُوَ مِن بَني أُمَّتي): ئەو هاونیشتمانمە.

(جَمعِيَّــةُ الأُمَم) و (الأُمَمُ المُتَّحِدَة): کۆمەڵی نەتەوەکان و نەتەوە یەکگرتووەکان.

(ألتَّأميــم): کردنی موڵکــە تایبەتییەکان و کۆمپانیــەکان و هۆی بەرهەمهێنان بە موڵکی میللەت/ خۆماڵیکردن.

٧-(ألأَمَّة (ج) أُمَم): ١-دەم/ کات ٢-بەژن و بالا ٣-نەتەوە.

الملحق

ام: (ألإمامِيَّة): پێشەوایی/ ڕیبەرێتیی.

(ألإمامِيَّــة): دەســتە شــیعەیەکن دەڵێــن: ڕابەریی یەکێکە لە بنچینەکانی و دەستووری ئایــن و دیاریکردنێکــی ڕوون و ئاشــکرایە لەلایــەن پێغەمبــەرەوە بــۆ جێنیشــینی و ڕابەرێتی حەزرەتی عەلی و پاش خۆیشــی بۆ وەچەکانی.

أَمــا:١ پیتی ئاگــادار کردنەوەیــە بە زۆریی سوێندی بەدوادا دێت: سا.

(أَمــا واللهِ): ســاوەڵلا ٢-پیتــی خواســتنە/ داواکردنە: ئەی/ ئەرێ.

(أَما تَنْزِلُ بِنــا): ئەرێ لانادەیتە لامان. واتا: لابدەرە لامان.

٢-(أَمّا): ١-بەلام (ئامرازی مەرج و جەختە): (أَمّــا الذَّينَ آمَنوا فَيَعْلَمون أَنَّهُ الحَقُّ): بەلام ئەوانــەی کــە بڕوایانهێنــاوە ســوور دەزانن کــە ئــەوە هەقــە ورێــی ڕاســتە ٢-ئامرازی جیاکردنەوەیە بەلام/ کەچی:

(أَما الزَيدفَرَبِحَ): کەچــی زەید قازانجیکرد (پێویســتە وەلامــی مەرجەکــە (ف)ی پێوە بێت).

٣-(إِمّا: أَداة تَفصيل):ئامرازی جیاکردنەوەیە: یا، یان

(إِنا هَديناهُ الســبيل إِمّا شــاكِراً وَإِمّاكَفوراً): ئێمە ڕێگەمان پیشــانداون یان سوپاســگوزارن یان ســپڵە دەبن و کفری نیعمەت دەکەن. واتای تــری (إِمّا): بۆ گومــان و نادیــارو ڕێدان و سەرپشککردنە: یان/ یاخود/ یا.

(جــاءَ إِمّا زَيدُ وَإِما عمــرو): یان زەید هات یان عەمر.

(تَعَلَّمْ إِمّا الفِقْهَ وَإِمّا اللُغَةَ): یان شــەرع یان زمان بخوێنە.

امــبر: ١-(أَلأَمبــير) (ف): ئەمپێــر. یەکەی تەوژمی تەزووی کارەبا

(ألأمبير الساعي): ئەمپێری هاتوو. ئەو بڕە کارەبایەیە کە بەگەیەنەرێکدا لەماوەی کاتژمێرێکدا دەڕوات و بە تەوژمی یەك ئەمپێر کە یەکسانە بە (٣٦٠٠) کۆڵۆمب.

٢-(ألإمبريولوجيا) (طب) (يونانية) (علم الأجِنَّة): زانستیی کۆرپەلە/ کۆرپەلە زانیی.

امت: (أَمَتَ وَأَمَّتَ-ەُ أَمَتاً): هەڵیسەنگاندو خەملاندی(-ەُ): نیازی ئەومیبو، ڕوویتێکرد

(ألأَمت (ج) إمات وأُمُوت): ١-بێتوانایی/ بێهێزیی ٢-گومان ٣-بۆشایی ٤-بەرزایی و شوێنی بەرز.

امج: (أَمِجَ. أَمَجاً): زۆرگەرماو تینوییبوو.

(صَيفٌ أَمَّجٌ): هاوینێکی زۆر گەرم.

امد: ١-(أَمَّدَ): ئەوپەڕی شتەکەی دەرخست/ دیارییکرد.

(ألأُمَد (ج) آماد): ١-ئامانج و کۆتایی شت/ ئەوسەری شت ٢-کات و ماوە

(طالَ عَلَيهِمُ الأَمَدُ): دەمێکی زۆریان پێچوو.

(مُنذُ أَمَدٍ غيرَ بعيد): (ماوەیەکی/ دەمێکی) زۆر نییە.

٢-(أَمِدَ-عَلَيهِ أَمَداً): لێیتووڕەبو.

(ألأَمَد (ج) آماد): تووڕەبوون/ تووڕەیی.

٣-(أَمَدَ-السقاءَ): کوندەکەی چوڕ بڕکرد و هیچی تێدا نەهێشت.

(ألآمِد والآمِدَة): پاپۆڕی بارکراو.

امر: (أَمَرَ-ەُ. أَمْراً وَآمِرَةً وإمارَةً): فەرمانیدایە کە کارێك ئەنجام بدات یان شتێك دامەزرێنێت.

(آمِر): فەرماندەر.

(مَأْمُور): فەرمانپێدراو/ فەرمانبەر.

(أَمَرَهُ الشيءَ وبِالشيءِ): فەرمانی شتێکی پێدا. داوای ئەنجامدانی کارێکی لێکرد.

(أَمَرهُ أن يفعَلَ وبأن يفعل): فەرمانیدایە کە کارەکە بکات، فەرمانی ئەنجامدانی کارەکەی دایە.

(آمَرَ-ەُ إيماراً): فەرمانیدایە شتێك دروستبکات و دایمەزرێنێت یان کارێك ئەنجام بدات.

(ألأَمْر (ج) أوامِر): فەرمان/ دەستووردان. داوای کردنی کارێك.

(فِعلُ الأَمْر): کرداری داخوازیی.

(ألأَمَّار. (م) أَمَّارَة): ١: فرە فەرمان/ کەسێکە فەرمان (زۆربدات/ زۆر دەربکات)/ فرە داخوازیی :٢: هاندەری خراپەکردن/ لاسەری خراپەکاریی.

٢-(آمَرَ-ەُ في أمرٍ مُؤامَرةً): بۆ کارێك و لە کارێکدا ڕاوێژی پێکرد

(تَأَمَّرَ وائْتَمَرَ وَاسْتَأْمَرَ-ەُ): ڕاوێژی پێکرد.

إئْتَمَروا-بِفُلانٍ): پیلانیان لە فیسار گێڕا بیکوژن و یەك بەیەکیانگوت کە بیکوژن.

(إئْتَمَروا وتَآمَروا): تەگبیریانکردو ڕاوێژیانکرد/ پیلانیانگێڕا.

(ألإمَــر والإمَــرَة): كەســێكی راچــرووك و بوودەڵەو بێتەگبیر/ بیروخواست بودەڵە.

(مالَهُ إمَرٌ ولا إمَرَة): نەرای هەیەو نەبەكەڵكی راوێژپێكردن دێت.

(ألأمير (ج) أُمَراء): راوێژ پێكراو

(ألمُؤتَمَــر (ج) مُؤتَمَــرات): كۆنگــرە/ كۆڕ (ئەنجومەنێكــە بــۆ راوێــژ و تەگبــیر و را دەربڕین دەربارەی كارێك كە لایان گرنگبێت كۆدەبنەوە.)

(مُؤْتَمرٌ دَولي): كۆنگرەیەكی دەوڵەتی.

(مُؤْتَمرٌ ثَقافِيّ): كۆنگرەیەكی رۆشنبیریی.

(مُؤْتَمرٌ علمي): كۆنگرەیەكی زانستی.

(مُؤْتَمرٌ سياسي): كۆنگرەیەكی رامیاریی.

٣-(أمِــرَ وأمُرَ. أمْراً وإمْــرَةً وإمارَةً): بوو بە میر. میرێتیكرد.

(-عَلَيــهِ): بــوو بــە میریــی/ میرێتــی بە سەرەوەكرد/ بوو بە سەرپەرشتیارو گەورەی.

(أمَّــرَ-هُ): كــردی بــە میری میرنشــینەكەو بەرێوەبردنی پێسپارد.

(تَأمَّرَ-عَلَيــهِ): خــۆی بەســەردا ســەپاندو خستیە ژێر ركێفی خۆیەوە.

(إئتَمَــرَ- الأمْــرَ وبهِ): ملی بــۆ فەرمانەكە شــۆڕكرد/ پەیرەویــی فەرمانەكەیكــرد و جێبەجێیكرد.

(ألأمِــير (ج) أُمَــراء): ١-مــیر. ســەرداری نەتەوەیــەك/ میللەتێك گەرچی خانەدانیش نەبێــت ٢-بەخانەدانێــك دەڵێــن گەرچــی فەرمانداریش نەبێت.

(ألمــير= میر (عامیــە) أمــير المؤمِنين): بە خەلیفــە عومــەری كــوڕی خەتــاب و ئــەو خەلیفانە دەڵێن كە دوای ئەو هاتوون.

(أمير البَحر وأمِيرَ ألای): سالاری كەشتیگەل. یاسوپا سالاری گشتی

(ألأميرال): سالاری كەشتیگەلی جەنگ.

(ألأمــيرِيّ): مــیری. (المالُ الأمِــيرِيّ): باج و خەراج كە لە زەویوزار بۆ میریی دەسێنرێت/ دارای میریی

(ألطابع الأميرِيّ): پوولی میریی كە بە هەموو جــۆرە مامەڵەیــەك و پەیمــان و پســووڵەو شــتیترەوە دەلكێنرێــت كــە ئەویــش جۆرە باجێكە.

(ألإمــارَة): ١-پایەی ئەمیریی ٢-میرنشــینیی كە دەوڵەتێكی بچووكی ســەربەخۆیە میرێك بەرێوەیدەبات.

(المؤتَمِر): دیكتاتۆر. كەســێكە كە قســە هەر قسەی خۆیەتیو رادەبێ هەررای خۆیبێت.

٤-(أمِرَ-الشيءُ. أمَراً وأمَرَةً): شتەكە مشەبوو/ زۆربوو/ بەلێشاوبوو.

(-الرَجُلُ): ناژاڵی زۆر بوو.

(رجلٌ أمِرٌ): پیاوێكی خاوەن ناژاڵێكی زۆر.

(آمَرَ-هُ الله. إيماراً): خودا ســامان و ماڵیاتی زۆری دایــەو وەچەی زۆریشــی دایــە/ خودا

نگینییدایە.

٥-(ألإمْر): ١-شتی سەیرو سەرسورهێن ٢-شتی ناچیزەو نەشیاو.

(لَقَـد جئتَ شَـيئاً إمْراً): کارێکی زشـت و نادروست و نەشیاوتکرد.

(ألأمْر (ج) أمُور): کاروبار.

(ما أمْـرُ فُلان): فیسـار کاروبـاری چییە/ چییەتی.

الأمرُ: شت.

(لأمرٍ مـا کان کذا): لەبەر شـتێك، هۆیەك ئەوەبوو. ئەوە وابوو.

(أولُو الأمرِ): خاوەن دەسـەلاتان/ سەرۆکان و زانایان و کاربەدەستان.

(ألأمَـرَةُ (ج) أمَر): ١-بەیداخـی بچووك بۆ نیشـانەو بەردی نیشـانەی بیابان بۆ رانوماو رزگارکردنی رێبواران. ٢-گرد.

(ألأمارَة (ج) أمارات): نیشانە.

(ألأمِـير (ج) أمَـراء): هاوسـێ/ دراوسـێ/ هاوسایە.

(ألتأمُريّ وَالتأموريّ والتُومُريّ): مرۆڤ.

(ألتامُور): ١-قاپ/ دەفر ٢-دڵ ٣-وەزیری شا.

(التأمُـورَة): ١-خەڵوەتخانەی پارسـا ٢-لانەی شێر.

٦-(تَأمْـرَكَ- الرَجُلُ): بوو بـە ئەمەریکایی واتا وەك ئەمەریکاییەك رەفتاریکرد/ خوو و رەوشتی ئەوانی وەرگرت.

(مُتَأمْرِك): بە ئەمەریکاییبوو.

الملحق

أمر. (ألإسْـتِئمارَة أو الإسْتِمارَة- في الإدارة): لیسـتە نموونەییەکی چاپکـراو کە هەندێك زانیاریی پێویست و تایبەتی تێدایە.

(مَلأَ إسْتِمارَة): پرکردنەوەی لیستەیەك.

(ألمُؤامَرَة): پیلانگێـران/ پیلانێکی نهێنییە کـە دووکـەس یـا زیاتـر دژی یەکێـك یان دامەزراوێك، دەزگایەك دەیگێرن.

(کانَ لَـه ضِلْعٌ في المُؤامَـرَاةِ): لە پیلانەکەدا دەسـتی ئەویشـی یـان ئـەوی تێدابـوو، بەشداربوو.

(ألمُؤامَرَة- في القانون) پیلانگێران لە یاسادا. تاوانێکی رامیارییە کە دوویان چەند کەسێك دژی ئاسایشی دەوڵەت دەیکەن بۆ تێکدانی یان لایەنێك دەیکات بۆ هەڵگێرانەوەی رژێمەکە.

أمس: (أمْس): دوێنێ.

(ألأمْسُ (ج) آمُس و أمُوس وَآماس): رۆژێك لە رۆژانی پێشـوو. پێرێ بەسـرپێرێ. بەسر بەسرپێرێ... هتد.

(إمسِـيّ): دوێنێیی وپێرێیی (بە بێ پێوەرو دەستووره).

امع: (تَأمَعَ وآسْتَأمَعَ): کوێرانە شوێنکەوت.

(ألإمَّـع والإمَّعَـة): کوێرانە شـوێنکەوتووی هەموو رایەك.

(رَجُـلٌ إمَّـعٌ وإمَّعَةٌ (ج) إمَّعُـون): پیاوێکی

کوێرانــە شــوێنکەوتووی هەمــوو رایەکــە/ کەسێکە/ کوێرانە لەگەڵ هەموو رایەکە.
(وقيــلَ أَصلُهُ إنّي مَعَك): واتــا لە بنچینەدا دەڵێت من لەگەڵتدام.
امل:١-(أَمَــلَ-ه وأَمَّــلَ-ه. أَمَــلاً وَتَأْمِيلاً): بەهیوایکرد/ بەتەمایکرد/ ئومێدەواریکرد.
(أَلأَمَل وأَلأَمْل (ج) آمال): هیوا/ ئومێد.
(الإمْلَة): هیوا/ ئومێد.
(أَلأَمَلَة): پشــتگیران و وئەوانەی سەربەون و (هێوای/ ئومێدی) پێیانە.
(آمِــل): پیاوێــك كــە پشــتیوان و هیــوای یەکێکبێت.
(المأمَــل): هیوا/ ئومێد/ ئــەوەی کە پیاو بە تەمایەتی/ ئومێدەواریەتی.
٢-(تَأَمَّلَ- الأَمرَ وَفيه): ورد لە کارەکە راماو سەرنجیدایە.
(تَأَمَّلَ جَمالَ الطَّبيعَةِ): سەرنجی لە جوانیی سروشتدا و بیری لێکردنەوە.
(تَأَمَّل فِي حَقيقَةٍ أَومَسْأَلَةٍ): لە راستییەك یان کارێك و پرسە بابەتێك ورد بووەوەو تێیراماو بیری لێکردەوە.
(أَلتَّأَمُّــل آلباطِني): لەناخــی دەروون رامان، ورد بــیر لــە هەســت و هێنــان و بردنی ناو ناخ و دەروون کۆڵینەوەو راگرتنی نیشانەکانی بەســتنەوەیان و لەیــەك نزیککردنەوەیان بۆ زانینی یاســاو دەستووری ئەو هەست و هاتوو بردەیان.
٣-(الأَرميل): (ك) رەگەکەی (C_5H_{11}).
من: ١-(أَمِــنَ. أَمْنــاً وَأَمَناً وَأَمانــاً وَأَمَنَةً): دڵنیابوو/ دڵئاسوودەبوو.
(أَمِــنٌ وَأَمِــينٌ وَآمِــنٌ): دڵنیا/ دڵئاســوودە/ دڵئارام.
(أَمِــنَ الأَسَــدَ وَمِنهُ): لــە شــێرەکە دڵنیاو بێوەیبوو و بێترسبوو/ لە ئاسایشدا بوو.
(إسْــتَأْمَنَ-ه): داوای دڵنیایــی لێکرد/ داوای لێکرد بێوەییبکات.
(أَلأَمــان): ١-دڵنیایی/ دڵئارامیــی ٢-پەیمان/ بەڵێن و پاراستن و پەنادان و دەستەبەربوون.
(أَلأَمَنَة): دڵنیایی و ئاسوودەیی/ دڵسرەوتیی.
(أَلأَمون): وڵاخی هێمن و لەسەرخۆ.
(أَلمَأمَن): پەناگا/ ستارگە/ دڵئارامگە.
٢-(أَمَنَ-ه أَمْناً): لێیدڵنیابوو و بڕوای پێکرد خۆی پەنادایە/ پشتی پێبەست.
(آمِن): دڵنیا/ ئاسایشدار/ ئاسوودە.
(آمَنَ-بــه إيماناً): بڕوای (پێکــرد/ پێهێناو پشتی پێبەست).
(-لَهُ): ملکەچیبوو و خۆی دایە دەستی.
(أَلأَمانَة (ج) أَمانات): ئەو ئەرکانەی کە خودا بەسەربەندەکانیدا داوەو پێی سپاردوون.
(أَلأَمَنَة): خۆشبڕوا/ ساویلکە/ کەسێکە پشت بە هەموو کەسێك ببەستێت.
(أَلأُمَنَة): کەسێکە جێی بڕواو متمانە بێت.

(اَلأَمين (ج) أُمناء):١-سەر ڕاست ٢-دەستپاك و دڵپاك ٣-جێبڕوا/ پشتپێبەستراو ٤-دڵنیاو ئاسوودە.

(اَلمَأْمُون): جێبڕوا/ بڕواپێکراو/ پشتپێبەستراو.

(اَلمُؤْمِن): بڕوادار/ خاوەنبڕوا/ بڕواهێنەر بە نامەی خودا پێچەوانەکەی بێبڕوا/ کافر.

(اَلإيمان): بڕوای تەواو بە هەموو ئەوەی خودا بە پێغەمبەرانی فەرمووەو وەحی بۆ کردوون پێچەوانەی بڕوانەهێنان.

٢-(أَمُنَ- أَمانَةً):١-دەست و دڵ پاکبوو ٢-ڕازگربوو/ پەیمانپەروەربوو پێچەوانەی ناپاکبوو.

(أَمين): پاك و ڕازگر/ پەیمانپەروەر (ج) (أُمَناء)

(اِئتَمَنَ-هُ واسْتَأمَنَ-هُ): متمانەی پێکرد/ جێی بڕوابوو/ بەدەستپاك و دڵپاکی دانا.

(اَلأَمانَة (ج) أَمانات وأَمَنَة):١-سەرڕاستیی و دڵڕاستی/ پاکبوون ٢-سپاردە.

٤-(أَمَنَ-هُ. أَمْناً): متمانەی پێکرد/ پشتی پێبەست/ لێیدڵنیابوو.

(أَمَّنَ-هُ): خستیە ئاسایش و دڵنیاییەوە.

(أَمَّنَ على مالِهِ عند فُلان تَأْميناً): ماڵەکەی بە دەستەبەریی/ بە بیمە بەو سپارد.

(أَمَّنَ وائتَمَنَ. فُلاناً على كذا): شتەکەی خستە ملی ئەوەوەو ئەویکرد بە متمانەدار/ بە بیمە ڕاگری شتەکەی.

(إسْتَأْمَنَ-هُ على كذا): کردی بە دەستەبەری ئەو شتە/ کردیە بیمەی ئەوشتە.

(اَلأَمانَة) (ج) أَمانات: سپاردە.

٥-(أَمَّنَ: وتی: ئامین.

(آمين وأَمين): بەدەنگمەوە (وەرە/ بێ) یان با وابێت کە من دەمخوازم و نزاکەم وەربگرە.

٦-(أَمانيت) (ن): قارچکەمارانە کە جۆری هەیە زۆر ژەهرداره.

٧-(اَلأُمنِيَّة): ئاوات.

٨-(اَلأَمُونيا): نەوشادر.

٩-(اَلأَمُونيوم) (ك): ئامۆنیۆم. ڕەگێکی موجەبە یەکە هاوهێزییە لە سروشتدا بە تاکی نییە دەچێتە پێکهاتنی خوێکانی ئامۆنیۆمەوە وەکو سلفاتی ئامۆنیۆم. لە کشتیاریدا وەك پەین بەکاردێت.

أَلمُلحَق

امن: (الأَمن (مص) (أَمْن): ئاسایشبوون/ دڵنیابوون و دڵسرەوتن پاش ترس.

(نامَ في أَمْنٍ): بە دڵنارامی و دڵنیاییەوە نوست.

(اَلأَمْن): ئاسایش باری وڵات لەڕووی پاراستنی شیرازەو یاساو ڕاگرتنیانەوە.

(إخلالٌ بالأَمن): ئاسایش تێکدان و یاسا شکاندن.

(قوى الأَمن): هێزی پاراستنی ئاسایش.

(اَلإئتِمان): سپاردەکاریی و دەستەبەرکردنی

کەسێك لەشتێكدا. متمانە پێكردنی.
(إئتِمــان شـخص علــى بضاعَــه): متمانە پێكردنی كەسێك لە شتێكدا و بۆ شتێك.
(ألإئتِمــان): ئەومیە كە متمانە بە كەســێك بكرێت.
(ألإئتمــان- في القانون): متمانە لە یاســادا: ســپاردنی ماڵی گوێزراوە یان نەگوێزراوە بە كەســێك و لایــەك وامبێت یان ســپاردە یان بریكارییەك یان مۆڵەتدان/ رێدان یان بارمتە یان بۆ كردنی كارێك بە كرێ یان بێكرێ.
(ســوء الإئتِمان): بە ئــارمزوو ناپاكیكردن و دەستپیسیی لەسپاردەیەكدا لەو بڕواپێكردنەدا كە هۆی ئەو پێسپاردنە بووە.
(ألإئتِمان في الإقتصــاد. ألإئتِمان التجاری): بڕوا و وسپاردە (لە ئابووریدا/ لە بازرگانیدا): پێشینە پێدانی پارە بۆ هەڵسووڕاندنی و كەڵك لێومرگرتنی لەبەرهەمهێنان و وبەكاربردندا. ئەویــش لەســەر دوو مــەرج پێكدێت یەكەم بڕوا پێكردن و دووەم ماوەی دیاریكراوی ئەو بەكارهێنانە.
(ألتَأْمــین): دڵنیاكردن/ باری ئاســوودەیی و بڕواپێدان.
(تَأمین الخائِف): دڵنیاكردنی ترساو.
(ألتَّامین): بڕواكردن بە كەسێك و كردنی بە بیمە/ بەمتمانە كار بۆ سامان و ماڵی خۆ.
(تَأمین اُلقوت): بژێویی و پێبژی پەیداكردن و مسۆگەركردن.
(ألتّامین): وتنی ئامین.
(ألتّامین): متمانــە/ رێكەوتننامەی دڵنیایی و پاراســتن و قەرەبــووی هــەر زیانێكــە لەوكەســە یان لە ماڵەكەی بكەوێت بەرامبەر پارەیەك كە ناوەناوەو لەكاتی دیاریكراوا بەو كۆمپانیایە دەدرێت یان بەوكەسە دەدرێت كە دەستەبەری پاراستنەكە دەبێت.
(عَقدُ تَأْمین): گرێبەستی متمانە.
قسط التَأمین): ناوە پارەی متمانەكە.
(ألتَّامــین في الإدارَة): بــڕە پارەیەكــە كــە دەدرێت بۆ دەستەبەركردنی جێبەجێكردنی كارێــك یــان قەرەبووكردنی ئەو شــتەی كە دەستپێردرێت ئەگەر فەوتاو لەبرەچوو.
(تَأمــین العَــدّاد الكَهرُبائــي): دابینكردنی كارەبا پێو.
(تَأمین جهاز الهاتِــف): دابینكردنی ئامێری تەلەفۆن.

امه: ١-(أمِهَ-الشــيءَ أمْهاً وَأمَهاً): شــتەكەی (لەبیرچووەوە/ فەرامۆشكرد).
٢-(أمَهَ- إلَيهِ في أمرٍ أمْهاً): كارێكی پێسپارد.
٣-(تَأمَّــهَ- المَــرأةَ): ژنەكەیكــرد بــە دایكی خۆی.
(ألأُمْهَةُ= الأُمّ): دایك.
أما: ١-(أمــا وَأمَيَ وَأمــي-تِ الجاريَةُ أُمُوَّةً): كەنیزەكەكە/ كچەكە بوو بە كۆیلە.

(أَمّى-الجاريَـــةَ): كەنیزەکەکـەی کـرد بـە کۆیلە.

(تَأمى واستَأمى- الجاريَةَ): کەنیزەکەکەی بە کۆیلەیی ڕاگرت.

(ألأَمَــة (ج) إمـاء وأَمَـوات وآمْ): کارەکەری کۆیلە.

(أَمَــويّ): کۆیلــە زادە وەچــەی کارەکــەری کۆیلە.

(أُمِيَّة): کارەکەرە کۆیلەکە.

٢-(أَمـا. يَأْمُـو- السِـنَّوْرُ إماءً): پشـیلەکە میاواندی.

٣-(أُمَيَّة): هۆزێکی قورەیشە.

(أُمَـويّ وَأَمَـويّ): یەکێك لە هـۆزی بەرەی ئومەییە.

ان: (أَنْ): ئەگـەر ١-پیتێکە دەکەوێتە پێشـی ڕستەوە.

(أَن تَصُومُـوا خَيرٌ لَكُم): کە ڕۆژوو بگرن بۆ خۆتان باشە.

ب: (أَنْ): سـووککراوەی (أَنَّ): یەکـە بـۆ ساغبوونەوەو لێعایەنبوونە.

(أَعْلَـمُ أَنْ سـتَقَعُ الحَـربُ): لێـم عایەنە/ سـوور دەزانـم) کە جەنـگ بەرپـا دەبێت.

جــ: ڕوونکردنەوەیـەو لێکدەرەوەیە بەواتا (کە) دێت.

(فَأَوحَينا إليهِ أَن اصنَعِ الفُلكَ): خسـتمانە دڵییەوە کە کەشتیەك دروست بکە.

:هـ: بۆ جەختکردنە لە کارێکدا.

(لێرەدا(أَنْ) زیاد دەبێت.

(وَلَمَّا أَنْ جاءَ): کاتێك کە هات.

٢-(إن): حرف شرط يجزم مَفعولَين.

(إنْ تَضْرِب تُضْـرَب): پیتی مەرجە: ئەگەر دەست بوەشێنێت و لێبدەیت لێدە درێیت.

(إنْ: حَرف نَفي وَتدخل على الجمل الإسْميَّة وتَعمَــل عَمَلَ لَيــسَ عند بَعضِهــم): پیتی نەبوونە (نییە).

دەچێتە سـەر ڕسـتەی ناویی و کاری(لَيسَ) دەکات لە هەندێك ڕستەدا.

(إن أَحَدٌ خَيراً مِن أَحَدٍ إلا بالعافِيَة): کەس لە کەسیتر باشتر نییە لە تەندروستیدا نەبێت.

دەچێتە سەر ڕستەی کرداریی(إنْ أَدْري أَقَريبٌ أَمْ بَعيدٌ): نازانم ئایا دوورە یان نزیك.

(إن مُخفَفَــة مِــن (إنَّ) وتكـون زائِــدَة): سووککراوەی(إنَّ) یەو زیادیشە.

(ما إنْ زَيدٌ قائِمٌ): زەید بە پێوە نییە.

٣-(إنَّ حرف توكيد): پیتی جەختکردنە.

(إنَّ زَيداً قائِمٌ): بەڕاسـتی/ ڕاسـتە زەید بە پێوەیە/ وەستاوە.

(ب) (حــرف جـواب. كقولـه: «لَعَـنَ اللهُ ناقَةً حَمَلَتني إليـكَ فَأُجيبَ: إنَّ وَرآلبَها»): پیتـی وەڵامە بەواتـای: هەروەهـا. نەفرەت لــەو حوشــترەی کــە منی بـۆلای تـۆ هێنا. وەڵامیدرایەوە: هەروەها سوارەکەیشی.

٤-(أَنَّ: حرف توكيد ومصدر): پیتی جەخەو چاوگیشە.
(بَلَغَني أَنَّ زَيداً قامَ): پێیراگەیاندم کەزەید بە پێومیە، هەستاوە واتا وەستانی ئەوی پێراگەیاندم.
أَنَّ:١-(أَنَّ. أَنیناً وَأَنّاً وَأَنَاناً وَتَأْنَاناً): نرکاندی/ نکاندی/ ناڵاندی/ ئای و ئۆییکرد.
(الأَنِين): (ناڵین/ نکاندن/ نرکاندن)ی ئازار یان نەخۆشی.
(أَنِين الأَطفال): کوڕووزانەوەو نکەی منداڵ.
(أَنين الجِياع): ناڵاندنی برسی.
(الأَنَّان والأُنان والأُنَنَة): کەسێکە زۆر بەنرکەو ناڵەیە/ هەمیشە دەنکێنێت.
(الأَنَّة والأَنانَة): نرکەو ناڵە/ ئای و ئۆیکردن.
٢-(أَنَّ وتَأَنَّن-ه): ١-هەوڵی دڵراکێشان‌و قایلبوونیدا ٢-دڵی هێنایەوە جێ.
انا: (أَنا): من/ ئەمز.
(الأَنانة): من من کردن.
(الأَنانيّ): زۆر خۆپەرست.
(ليسَ لِلأَنانيِّ صاحِبٌ): خۆپەرست دۆستی نییە.
(الأَنانِيَّة): ١-خۆپەرستیی‌و خۆبەزلزانین‌و زۆر بە خۆنازین ٢-خۆ پەرستییەکی زۆرو بەتەنگ کەسەوە نەهاتن ٣-چەرداوە روویی و بێحەیایی.

٢-(أَناناس) (ن) (إسبانية): ئەنەناس. ڕووەکێکی گیاییە بەرێکی وەك سێو و بەری سنەوبەری هەیە تامخۆشە و بۆنخۆشە لە ئەمەرکاوە بڵاوبۆتەوە لە هەموو وڵاتە هێلکەمەرییەکاندا دەروێنرێ بەتایبەتی لە دورگەکانی هاوایدا.
انب: (أَنَّبَ-ه): سەرزەنشت و تەرزە شکێنیبکرد.
٢-(الأَنْبَج): (ن) درەختێکە لە کۆمەڵەی قەزوانە لە بنچینەدا لە هندستانبووە گەڵا گەورەو گوڵ سپییە بەرەکەی کە ئەنبەجەی پێدەڵێن یان مانجا. شێوەیەکی هێلکەیی هەیە ناوکێکی سەختی هەیەو دەورەکەی گۆشتینەو خۆشە.
٢-(الإنبيق (ج) أَنابيق) (ك) (فارسية): ئامێری دڵۆپاندن.
انت: ١-(أَنتَ): تۆ (بۆ نێری) گوێگر/ راناوە.
(أَنتِ): تۆ (بۆ مێ)ی گوێگر.
(أَنتُما): ئێوە (بۆ دوانی نێرو مێ)ی گوێگر.
(أَنْتُم): ئێوە (بۆ کۆی گوێگری نێر).
(أَنْتُنَّ): ئێوە (بۆ کۆی گوێگری مێ).
٢-أَنتروبولوجيا: زانستیی سروشتی مرۆڤ و باری ژیان گوزەرانی و هونەرەکانی و ئەو ئامێرو کەرەسەیەی لە ژیاندا بەکاری دەهێنێت و چۆن هاتۆتە دەستی.
٢-(أَنتولوجيا) (يونانِيَّة): کۆمەڵە

هەڵبژاردەی (شـــیعرە/ هۆزانە) یان دارشتنە یان مۆسیقایە.
٤-(اَلاُنیتموان) (ك): تەنێکی سادەی سپی زیوینــە و بلوورییــە لــە دارشــتنی پیتــە چاپیەکاندا بەکاردێت هێماکەی (sb)یە.
انــث. (اَنُــثَ- الحَدیــدُ اَنَثــاً): ئاســنەکە نەرمبوو.
(حَدیدٌ اَنیث): ئاسنینەرم/ نەرمە ئاسن.
(اَنُثَ-لَـهُ): بــۆی شــل و نەرمبــوو و خۆی بەدەستەوەدا.
(اَنیث): نەرم. خاو.
(سَیفٌ اَنیث): شمشێرێکی (نەبڕ/ بێبڕشت).
(مَکانٌ اَنیث): گۆشتە زەوی/ نەرمە زەوی کە رووەکی تێدا باش دەڕوێت و زو دەڕوێت.
٢-(اَنَّثُ-هُ): ١-کردی بە مێینە ٢-بەمێیی دانا ٣-کردی بە نێرەمووك.
(آنَثَ-تِ المَــرْأةُ إیناثاً): ژنەکــە مێینەیەکی بوو/ کچێکی بوو.
(مُؤنِث): ئافرەتی مێینەبوو.
(تَأَنَّثَ): بوو بە مێ، شل و نەرمبوو.
(-الرَجُــلُ): پیاوەکە بوو بە ژنانی. لە دەنگ و نەرمیی و شــلیی و قســەو رەفتارو لەنجەو لاریدا لە ئافرەت چوو.
(اَلاُنْثــی (ج) إنــاث وَإناثی و(جــج) اُنُث): ئافرەت/ ژن.
(اَلمُؤَنَّث): پیاوێکی رەفتارو لەش ژنانی.
(اَلمُئْناث): ئەو ژنەی ئەو مێینەی کە هەر کچ یــان مێی ببێت. هەروەها پیاوێك کە ژنەکەی هەرمێی ببێت وای پێدەڵێن.
(اَلمذکار): بە پێچەوانەوە بەوە دەڵێن کە هەر کوڕ/ نێرینەی ببێت و زۆری بێت.
انج: ١-(اَلاَنْجَر) (فارسیە): لەنگەری پاپۆڕ.
٢-(الإنجیــل (ج) أناجیــل): ئینجیل کتێبی شــوێنکەوتووەکانی حەزرەتــی عیســایە کە پیرۆزەکانی (مەتــیو مەرقۆزو لۆقاو یوحەنا یە لەســەر ژیانی حەزرەتی عیســا وتوویانەو فەرموودەکانیشــی کە بە وەحی بۆی هاتووە نووسیویانە، وشەکەش واتای مژدەیە چونکە ئینجیل مژدەی ڕزگاربوونی تیایە. (یونانیە) اَلملحق
انز: (اَلاَنْزیــم) (ك): مادەیەکــی ئەندامییە توانای توانەوەی هەیــەو یارمەتی کارلێکەرە کیمیاییەکان دەدات.

انــس: ١-(أنِسَ وَاَنُسَ وأنَسَ. اَنَســاً وَاَنَســةً وأنْســاً): ١-ڕاهــات، هۆگربوو، پێیخۆشــبوو. ٢-ماڵیبوو ٣-هاودەمییکرد.
(اَنَّــسَ. یُؤَنِّــسُ وآنَــسَ یُؤنِسُ-هُ. تَأْنیســاً وإیناســاً): ١-هۆگریکرد و لاواندی، ئارامیکرد ٢-ڕامیکــردو لەگەڵیــدا میهرەبانبوو/ رووی خۆشیدایە.
(تَأَنَّسَ): ١-ڕامبوو، ماڵیبوو/ هۆگرو ئارامبوو/ سرکیی نەما.

(إِسْـتَأْنَسَ): سـركيى نەمـاو مالّيبـوو/ هۆگربوو.
(اَلأُنْس والأُنْسَة): هاودەميى، پێکەوە ڕاهاتن پێکەوە هۆگربوون.
(اَلمُؤْنِسات: چەك.
٢-(أَنِسَ وَأَنُسَ وأَنَسَ-بِهِ وإِلَيه): هۆگربوو/ لەگەڵيـدا ڕاهـات و دڵـى بەدڵيــەوە نا/ دڵى پێيكرايەوە.
(آنَـسَ-هُ يُؤانِـسُ. مُؤانَسَـةً): لاوانـدى و سۆزيدايە/ لەگەڵيدا ڕاهات و دڵيخۆشكرد.
(تَأَنَّسَ-بە): لەگەڵيدا دڵئارامبوو/ لەگەڵيدا ڕاهات.
(إِسْـتَأنَسَ-بِهِ وَإِلَيـهِ): هاودەميـى ئـەوى پێخۆشـبوو/ هۆگـرى ئەوبـوو/ لەگەڵيـدا ڕاهات.
(اَلأَنَـس (ج) آنـاس): هاودەم ئـەوەى دڵت پێيبكرێتەوەو لەگەڵيدا كات بەسـەربەريت.
٢-حەشاماتێكى زۆر.
(اَلآنِسَـة (ج) أوانِس): ١-(دادە/ خاتو/ خا)ى بەسـۆز ٢-(كـچ/ كەنيشـك/ كيـژ/ دۆت)ى شوونەكردوو.
(اَلأَنُوس): مەشـرەبخۆش/ ڕووخۆش و قسە خۆش/ هاودەمخۆش.
(اَلأَنِيـس= المُؤانِـس): ١-هـاوڕاز و هـاودەم ٢- المَأنوس-بِـهِ: لەگەڵدا ڕاهاتـوو/ ئولفەت پێوەگرتوو.

(ما بِالدار أَنيسٌ): لە خانووەكەدا هاودەمێك نييە/ كەسێكى تێدا نييە.
٣-(أَنَسَ- الشيءَ): شتەكەى بەرچاو كەوت و زانى چييە.
(آنَسَ-هُ يُؤنِس إيناساً): ١-دى/ بەرچاويكەوت و ناسى و ئارامو سۆزيدايە/ لاواندى.
(-الصَوتَ): دەنگەكەى بيست هەستى پێكردو لاى خۆشبوو.
(-الشيءَ): شتەكەى دى/ بەرچاويكەوت.
(آنَسَ مِن جانِـبِ الطُورِ ناراً): لاى تووڕەوە ئاگرێكى هاتە بەرچاو.
(تَأَنَّسَ- السَّبعُ): دڕندەكە لە دوورەوە هەستى بە نێچيرەكەى كردو چاويكرد.
(إِسْتَأنَسَ-لَهُ): گويى بۆ هەڵخست و چاوى بۆ گێڕا/ گويى بۆ شلكرد.
(إِنسانُ العَين): ڕەشـێنە يان ئەوەى لە جێى ڕەشێنەى چاوە.
٤-(تَأَنَّسَ): بوو بە مرۆڤ.
(اَلإِنْس): مرۆڤ.
(إِنْسِيّ وأَنْسِيّ (ج) أُناس وَأَناسِيّ): مرۆڤ.
(إِنْسُكَ وابنُ إِنْسِـكَ): هاودەم و هاوپەيمان و پشتيوانت.
(اَلإِنسـان (ج) أَناسِـي وَأَناسِـيَةُ وآنـاس): ئادەميى/ مـرۆڤ (بە هەموو ڕەگەزى مرۆڤ دەوترێت بەنێرو مێيەوە).
(اَلإِنسانِيَّة): مرۆڤايەتى بەزۆريى بەنيشانەى

باشــی مــرۆڤ دەوترێــت وەك پیاوەتیــی و مەردایەتی و ڕەوشت و ڕەفتاری جوامێرانە.

٥-(اَلإنســان (ج) أناسِي وَأَناسِــيَةٌ وآناس): زەویی بەیار کــە هەر نەکێڵرابێت و کشــتی تێدا نەکرابێت.

(اَلأنیس) (ح): شــینە شــاهۆ کە دەنگی وەك دەنگی گایە.

٦-(إنْســولین) (ك): ئەنســۆلین دەرمانــی نەخۆشیی شەکرەیە.

٧-(اَلأنیســون) (ن) (یونانیــة): ڕووەکێکە بۆنخــۆش دەنکی بەرەکەی بۆ دروســتکردنی شیرینی و شەربەت بەکاردێت. ڕەشە خەڵکەکە پێیدەڵێن (یانسون).

الملحق

أنس: (اَلإنسانِي): مرۆڤانە.

(طَبیعَةٌ إنسانِیَّة): سروشتێکی مرۆڤانە.

(عَلاقاتٌ إنسانِیَّة): پەیوەندییە مرۆڤانەکان.

(رَجُلٌ إنســانِيّ): پیاوێکی مرۆڤدۆســت کە حەز لە چاکەو خۆشیی مرۆڤدەکات و کۆشش بۆ ئەوە دەکات.

(عَمــلٌ إنســانِي): کارێکــی مرۆڤانــە وەك هەتیوخانە دروستکردن. خۆ بەستنەوەیەکی سەرومڕ بە کەڵك و قازانجی مرۆڤەوە.

(اَلحَسَد حقیقَةٌ إنسانِیَّة): ئیرەیی نیشانەیەکی ڕاستە کە مرۆڤ هەیەتی و پێوەی لکاوە.

(اَلإنْســانِیَّات): ١-مرۆڤناســی بەتوێژینەوەی وێــژە زۆر کۆنەکانــی لاتینیــی و یۆنانیــی دەوترێت بۆ جیاکردنەوەی خواناسی و لەسەر خوداوەندەکان باســکردن ٢-ناوێکی گشــتییە بۆ توێژینــەوەی وێژەو فەلســەفەو هونەرو ئاینەکان و مێژوو هیتریش بۆ جیاکردنەوەی لە زانستی جۆریتر.

(اَلتَّأْنیس): ١-ماڵیکردن ٢-رامکردن/ ڕاهێنان کەویکــردن/ هۆگریکــردن. ٣-نزیکیــی و چونیەتیی نیشانەی/ سیفەتی مرۆڤ و کردار و ڕەفتاری لەگەڵ و لەچاو بوونەوەریتردا.

(اَلتَّأْنِیس- فِي التَصَوُّف): جەزبەگرتنی سۆفی و لە سۆفێتیدا. کێشبوونی مرید/ سوفی بۆلای شێخەکەی.

(اَلمَأْنُوس): پێڕاهاتــوو/ پێڕامبوو ئەوەی دڵ پێیئارامبێت.

(مَکانٌ مَأنووس): شوێنێك دڵ پێیڕاهاتبێت/ پێیخۆشبێت/ دڵ پێی وتیایدا بکرێتەوە.

(اَامَأنوس): شتی باو/ کە لای مرۆڤ نەناسو نەدیدە نەبێت/ ناشنابێت.

(صَوتٌ مَأْنوس): دەنگێکی پێناشناو شوناس.

(حَرَکَةٌ مَأْنووسە): بزوتنەوەیەکی (ئاسایی/ باو) کە دڵ پێی ڕاهاتبێت و هەڵیبگرێت/ ناچیزە نەبێت.

(اَلمَأنوس- عنــد العامَّة): لای ڕەشە خەڵکەکە ئەوەیە باو بێت ناچیزە نەبێت.

(کَلامٌ غَــیرَ مَأْنُوس): ئاخاوتنێك کە بە گوێ خۆشنەبێت یان نەبیسترابێت/ باو نەبێت.

انض: (أَنَـضَ- اللَّحْـمُ أَنيضاً): گۆشـتەکە بۆگەنیکرد/ بۆگەنبوو.

(آنَضَ-اللَّحْمَ إيناضاً): گۆشـتەکەی (نیمچە برژاوکرد/ باش نەبرژاند).

انف:١-(أَنِفَ-البَعيرُ أَنَفاً): حوشترەکە (لووتی ژانیکرد/ لووتی ئازاری پەیداکرد).

(أَنِف): حوشتری لووتبەژان/ لووتیەشاو.

(أَنَفَ-هُ أَنْفاً): کێشای بە لووتیدا.

(ألأَنْف (ع ا) (ج) آناف وَأُنُوف وَ آنُف): لووت/ کەپوو/ دەماخ.

(ماتَ حَتفَ أَنْفِهِ): مردنێکی ئاسایی مرد.

(ماتَ رَغـمَ أَنفِهِ): مردنێکی سەرشـۆڕانەو زەبوونانە مرد.

(حَمِيَ أَنْفُهُ): سەر بەرزبوو.

(أَنْفُ الجَبَل): لووتی شاخ/ ئەوەی لە شاخەکە دەردەچێت.

(الأنـف (مـو): هُوَ في العـود قطعَة رقيقة مِنَ العاج أو السـن توضـع في نهاية الرقبة مـن جهة المـلاوي وفي الكِمنجه قضيب من الخشـب مُثَبَّت فوقَ خط إتِّصال الصندوق تثبت فيه الملاوي): لووتەك لە عوودا پارچە عاجێکی تەنکە یـان پارچەدانێکە لە کۆتایی ملـی عودەکـەدا دەبێـت. لە کەمانچەیشـدا چێوێکی تەختەیە لەسەر هێڵی بەسنووقەکە گەیشـتووەو چەسـپکراوە کە مەلاوییەکەی پێوە چەسپکراوە.

(أَنْفُ العِجل): گوڵە ئاخ/ گوڵە ئاوات رووەکێکە بـۆ جوانیی دەروێنرێت. گوڵەکەی لەسـەری هەندێك گیانەوەر دەچێت. گوڵی ڕەنگاوڕەنگ دەگرێت.

(أَنِفَ-مِـنَ العـارِ أَنَفاً): خـۆی لەنەنگیی و ئابروو چوون پاراسـت/ سەربەرز بوو حەزی لە داوێنپیسیی نەکرد.

(أَنُوف): رووسـوور/ سـەربەرز/ لەنەنگیی و ئابرووچوون خۆ پارێز.

(الأَنَفَـةُ): سـەربەرزیی و خـۆ دوور لـە نەنگییگرتن/ رووسووریی.

٢-(إئتَنَـفَ واستَأْنَفَ-الشـيءَ): سـەرلەنوێ دەسـتی بەشـتەکە کـردەوە/ لـە شـتەکە هەڵچووەوە.

(إسـتَأنَفَ- الدعـوى): هانایـبرد بـۆ تێهەڵچوونەوەی داواکە لەلایەن ئەنجوومەنی تێهەڵچوونەوەوە.

(محـام في الإسـتِئناف): پارێزەرێـك بـۆ تێهەڵچوونـەوەی داواکـە لـە ئەنجوومەنی تێهەڵچوونەوەدا.

(آنِفاً) (تۆزێك/ دەمێك) لەمەوپێش.

(ذكرتُهُ آنِفاً): تۆزێك لەمەوپێش باسمکرد.

(آنف الذكر): لەمەوپێش باسکراو.

(آنِفَـةُ الشَّـباب): تافـی لاویی/ سـەرەتای گەنجێتیی.

(مَضَـت آنِفَةُ الشَّـباب): ١-تافـی (لاوێتیی/

گەنجێتی) بەسەرچوو/ تێپەڕی.
(أَنْفُ- كُلِّ شيءٍ): سەرەتای هەموو شتێك.
(أَلأُنُفُ-مِنَ الرياض): مێرگ و مێرغوزارێکی خواکرد کە هێشتا دەستی بۆ نەبرابێت و لێینەلەوەڕابێت.
(غابة أُنُف): دارستانێکی نەڕژاکاوو دەستبۆ نەبراو.
(كأسٌ أُنُفٌ): پەرداخێك کەپێی نەخورابێتەوە.
(أَلْمُسْتَأنَفُ): شتێك یان کارێك کە تازە هاتبێتە کایەوە/ نوێبێت، تازە داهاتووبێت.
انق:١-(أَنِقَ. أَنَقاً): دڵخۆشبوو/ کەیفخۆشبوو.
٢-(أَنِقَ-الشيءَ. أَنَقاً): ١-شتەکەی بەدڵداچوو/ حەزی لەشتەکەکرد و لای پەسندبوو ٢-شتەکەی بەلاوە سەیر بوو/ سەیری لەشتەکە هات و لای لە شتیتر پەسندتر بوو.
(-الشيءُ): شتەکە جوان و چاك و سەرسوڕمێنبوو.
(أَنِقٌ وأَنيقٌ ومُؤنِقٌ): قەشەنگ، جوان و سەرسوڕمێن.
(رَوضَةٌ أَنيقٌ وَأَنيقَةٌ): باخچەیەکی جوان و قەشەنگ و ڕازاوە.
(أَنَّقَ-هُ): وای ڕازاندەوە کە سەر لێی سوڕبمێنێت و بیحەپەسێنێت/ خەڵك بەلایەوە سەیربێت.
(آنَقَ-هُ إيناقاً وَنيقاً): سەری لێسوڕماو پێیخۆشبوو (بەپێچەوانەی دەستوورە).
(تَأَنَّقَ): ١-شتی جوان و ناوێزەی خواست ٢ خۆی شۆخ و شەنگ و جوانکرد.
(-في الكَلام أَو العَمَلِ): قسەی ڕێکوپێکیرد یان کارامانە کارەکەیکرد.
(-المكانَ): شوێنەکەی بەدڵبوو/ لا دڵگیر و جوانبوو بەجێینەهێشت.
(الأَناقـه والإناقَـة): ١-جوانییەکی دڵفرێن و سەرسوڕمێن ٢-ڕێکپۆشیی/ جوانپۆشیی/ کەشخەیی.
(فيه أَناقَةٌ ولباقَة): جوان و ڕێکپۆش و بەزمانە.
٣-(أَلأَنُوق) (ح): شاهەڵۆ.
(هُوَ أَعَزُّ مِن بَيض الأَنوق): دەستگیربوونی لە هێلکەی شاهەڵۆ زەحمەترە. (چونکە شا هەڵۆ بە ماهیزەردەکانەوە هێلانە دەکات و دەست ناگاتە هێلکەکانی.
انم: (أَلأَنَام والآنَام): خەڵك/ کەس یا بەدیهاتوو.
انى: (أَنى. يَأْنى. أَنْياً وإِنىً وَأَناءً وَأَنَّى تَأْنِيَةً): نزیکبووەوە/ هاتە پێشەوەو ئامادەبوو.
(-النَباتُ): ڕووەکەکە پێگەیشت و کاتی هات.
(أَلأَنَـاءُ وَالأَنى والإنى): ١-(دەم/ کات)ی شت هاتن ٢-پێگەیشتن.
٢-(أَنى وَأَنِيَ. يَأْني أُنِياً وإِنيّ): دواکەوت.
(أَنِيّ): دواکەوتوو.
(آنى-فُلانـاً. إيناءً): فیساری دواخست و

خایاندی.

٣-(أَنى وَأَني. يأني أَنياً وإِنْيًّ): خاوەخاویکرد، شێنەییبوو/ خۆی دواخست.

آن: کەسێکی خاو/ هێواش/ لەسەرخۆ.

(تَأَنَّى واسْــتانى- الرَّجُلَ): پەلەی لەپیاوەکە نەکردو لەسەری وەستا.

(-في الأمر وبِهِ): وردو بەسەرنجەوەو لەسەر خۆ لــە کارەکەدابــوو/ هێمن و بەشــێنەیی کارەکەیکرد.

(الأنــاة): ١-لەســەر خۆیــی/ شــێنەیی/ پەلەنەکــردن/ هێمنیــی ٢-ســەنگینییو سەرمەندیی بەپشوو بوون/ بە تابوشت.

٤-(أَنــى- الرَّجُــلُ. أَنياً): بەزەیــی هاتەوە/ میهرەبانبوو.

آنٍ: شــێنەیی/ ســەرمەند بــە پشــوو و میهرەبان.

(رَجُلٌ آنٍ): پیاوێکی زۆر سەرمەندو بەپشوو/ هێمن و شێنەیی.

(ألأَنى (ج) آناء وَأَنِيّ): سەرمەندیی و هێمنیی.

٥-(ألأَنى (ج) آناء وَ أَنِيّ): هەمو رۆژەکە یان بەشێکی رۆژەکە.

(آناءُ اللّيلِ وأَطرافُ النَّهار): شەوو رۆژ.

(ألإناء (ج) آنِيَة وَ (جج) أَوانٍ): قاپ/ ئامان/ دەفر.

(أَنّى= أينَ): لەکوێ. (ناوەڵفرمانی شوێنییە).

(أَنّى تجْلِسْ أَجْلِسْ): لەکوێ دابنیشێت منیش لەوێ دادەنیشم.

(أَنّى= مِن أَينَ): لەکوێ.

(أَنّى لَكَ ذلك): ئەومت لەکوێبوو.

(أَنّى= متى): کەی (ناوەڵفرمانی کاتییە).

(أَنّى جِئتَ): کەی هاتیت؟

(أَنّى= كَيْفَ): چۆن؟ بۆ پرسیارە.

(أَنّى يَكون ذلك): ئەوە چۆن دەبێت.

انــو: (أَنوفليس أَو بَعوضَــة الأُجمِيَّة) (ح): مێشــوولەی ئەنۆفلیس = مێشوولەی لەرزوتا. جۆرە مێشوولەیەکە لە هەموو گێتیدا هەیە. لــە زەلکاوەکانــدا گــەرای هەڵدێت لــە ئاوە شیرینەکاندا گەورە دەبێت میکرۆبی لەرزوتا/ مەلاریــا هەڵدەگرێــت کــە بەیەکێکیەوەدا/ نووسا میکرۆبەکەی بۆ دەگوێزێتەوەو تووشی نەخۆشییەکەیدەکات.

اه: (أَهْ وَأَهٍ وَآه وَآهِ وَآهٍ وَآهــا): ای/ ئایــش/ ئۆی/ ئۆیش/ وەی/ وەیش.

(آهٍ مِــن هذا الأمــر): ئای/ ئایــش لەم کارە (هاوارمە لەدەســتی، پێوەی دەناڵێنم). ناوی کردارە بۆ ئازارو هاوارکردن لەتاو ئازار.

(أَهَّ وَتَهَّه. أَهّــاً وأَهَةً وَإِهَةً وأَهَّةً): لەتاو ئازار ئاهو ئۆهیکرد/ ئای و ئۆیکرد.

أهب: (أَهَبَ وَتَأَهَّبَ-لِلأَمرِ) بۆ کارەکە (خۆی گورجکردەوە/ ئامادەبوو)

(ألأُهْبَةُ: کەلوپەلی پێویست.

(أَخَــذ للسَّــفَرِ أُهْبَتَــهُ): بــۆ گوزارەکــەی/

سەفەرەکەی کەلوپەلی پێویستی ئامادەکرد.

(ألإهاب (ج) أُهُب وَ أَهَب وَآهِبَة): چەرم یان پێستەی خۆشەنەکراو.

اهل: ١-(أَهِلَ-بِهِ. أَهَلاً): هاودەمییکرد و دڵی پێکرایەوە.

(أَهِلَ- الْمَكانُ أَو البَلَدُ): شوێنەکە یان شارەکە ئاوەدانبوو خەڵکی شوێنەکەیان شارەکەی تێدابوو.

(آهِل وَمَأْهولٌ): ئاوا/ ئاوەدان و پر لە خەڵك.

(أَهَلَ- الرَجُلُ): أَهْلاً وَأُهُولاً): پیاوەکە خێزانی پێکەوە نا/ ژنی هێنا.

(أَهَلَ- اَمرَأَةً): ژنێکی کرد بە خێزانی خۆی/ ژنێکی مارەکردو هێنای.

(إمْرَأَةٌ مأْهُولَة): ژنی مێرد کردوو/ شووکردوو/ ژنی بە مێرد.

(آهَلَ-هُ. إيهالاً): ژنی بۆهێنا/ خێزانی بۆ پێکەوەنا.

(أَهَّلَ-بِهِ): گەرم پێشوازیی لێکردو بەخێرهاتنیکرد.

(تَأَهَّلَ واتَّهَل): خێزانی پێکەوەنا/ ژنی هێنا.

(ألأَهْل (ج) أَهْلُون وَأَهَالٍ وآهالُ وَأَهْلات وَأَهَلات): ١-خانەوادە/ فامیلیا ٢-خێل ٣-کەسوکار/ خوێش/ خزم.

(أَهْلُ الرَجُلِ): ژنی پیاوەکە.

(أَهْلُ الأمرِ): (گەورەی/ سەرداری) کاروبار/ سەرپەرشتیاری کاروبار.

(أَهْلُ المَذهَب): بروا پێهێنەرو شوێنکەوتووی رێرەوەکە.

(أَهْلُ الوَبَرِ): دەوارنشین/ کۆچەریی/ رەوەند.

(أَهْلُ المَدَرِ أَو الحَضَرِ): خەڵکی نیشتەنی/ خەڵکی شارو لادێ کە لە خانوودا دەژین.

(أَهلاً وسَهلاً): خۆش هاتیت وەبان چاو/ فەرتهاورد و ماڵ ماڵی خۆتە (هاتیتە لای کەسی خۆت و تووشی خۆشیبوویت).

(ألآهِل): پیاوی خاوەن ژنو منداڵ.

(-مِنَ الأَمْكِنَة): شوێنی ئاوەدان. خاوەنی هەبێت یان خاوەنەکەی تێدا بێت.

(ألأهِل والأهِليّ): ئاژەڵو زیندەوەری ماڵی، پێچەوانەی (حيوان بَرّي) ئاژەڵی کێوی.

٢-(آهَلَ-هُ وأَهَّلَ-هُ للأمر): بۆ کارەکەی لواندو شایستەی کرد.

(أَهلاً له): شایانی ئەوەیە بەکەڵکی ئەو کارە دێت/ شیاوی ئەوەیە.

(تَأَهَّلَ للأمر): بەکەڵکی ئەو کارە هات/ شایانی ئەوکارە بوو.

(إستَأهَلَ- الرَجُلَ): پیاوەکەی بە شایستەو شیاوی ئەوە زانی.

(-الشيءَ): شایستەی ئەو شتە بوو.

(الاهلِيّة): بە کەڵكو شیاوی هاتن، شایستەی لێهاتوویی.

(المؤهِّلات): تواناو لێهاتوویی و بەهرەی

سروشــتیو ئامادەیــی مــرۆڤ بــۆ كارێك/ لێهاتوویی.

الملحق:

اهــل: (الإهليلــج) (ن): دار هەلیله رەگەزە درەختێكە لە ولاتە گەرمەكاند دەروێت وەك هندستان. زۆر جۆری هەیە دارەكەی و بەرەكە بە كەلكە بۆ پێستە خۆشكردنیش بەكەلكە.

(أإهليلج (هـ) شــكل بيضي يقال له القطع الناقص وهوا لمحل الهندسي لنقطه تتحرك في مســتو بحيث يكون مجموع بعديها عن نقطتين ثابتتين فيه يساوى طولاً معلوماً): شــێوە هێلكەیی پێیدەوترێت برگەی ناتەواو. ئەمەیــش جێگــە ئەندازەیــی خاڵێكــە كە بەرێكییەك كە ســەرجەمی دوورییەكەی لە دووخاڵی جێگیرەوە یەكســانە بە درێژییەكی دیار درێژییەكی دیارە.

(ألإهليلجى: المنسوب إلى الإهليلج أى البيضي الشكل الشبيه بالقطع الناقص): هێلكەیی كە لە هێلكەوە واتا شــێوە هێلكەییەوە وەرگیراوە كە لە برگەی ناتەواو دەچێت.

(عَقدٌ إهليلجى): تاقی هێلكەیی.

(مدارُ إهليلجى): خولگەی هێلكەیی.

(الأهل والأهليّ): ئاژەڵ و زیندەوەری ماڵیی.

(حَيَوانٌ أهْلِيّ): زیندەوەری ماڵیی.

(حَيَوانٌ بَرِّيّ): زیندەوەری كێویی دەشتەكیی/ ماڵینەبوو.

او: (أَو): پیتــی پەیوەســتە بــۆ :١: گومانــە (شَك)

یا/ یان/ یاخود (بتنا يَوماً أَوْ يَومَين): رۆژێك یان دوو رۆژ ماینەوە.

٢-(ألإيهــام): بــۆ نادیار: نازانــم/ لێم روون نییە.

(نَحــنُ أَو أَنْتُم على حَــق): نازانم ئێمە یان ئێوە لەســەر هەقین و یــان ئێمە یاخود ئێوە كاممان راستین.

٣-(ألإباحَة): رێدان و بەربەرەلاكردن.

(جالِــس العُلَمــاءَ أَوالزُهــادَ): دەتوانیــت لەگــەڵ زانایان یان گۆشــەگیران بۆرێی خودا دابنیشیت.

٤-(التَخيير): سەرپشككردن و هەڵبژاردن.

(سِرراكِباً أَو ماشِــياً): سەرپشكبە بەسواریی برۆ یان بە پێ برۆ.

٥-(ألتَّقسيم): دابەشكردن.

(ألكَلِمَةُ إسْــمٌ أَوفِعلٌ أَوحرفٌ): وشە یان ناو یان كردار/ فرمان یان پیت دەبێت.

٦-(قد تَكونُ بمَعْنى إلى): دەشــێت بە واتای: (تا/ هەتا) بێت.

(لَألْزَمَنَّكَ أَو تُفيني حَقّي): بەگیرت دەهێنم و لێتنابمەوە هەتا مافەكەم نەدەیتەوە.

٧-(قد تكونُ أيضاً بمَعنى (إلاّ) في الاسْتِثناء): لەوانەیە بەواتای ئامرازی جیاكردنەوە بێت/ (یان)/ مەگەر.

(لَأَقْتُلَـنَ العَدُوَّ أَو يَخضَـعَ): دوژمن دهكوژم يان دهبێت سهرشـۆربكات و خۆی بهدهستهوه بـدات. لهگـهڵ دوژمنـدا هـهر دهجهنگم و دهيكوژم مهگهر سهرشۆر بكات.

آب: ١-(آبَ. أوباً وَمآباً): گهرايهوه/ هاتهوه.

(آئِب (ج) أوْب وَأُياب وَأُوّاب- مِنَ السَّفَر): له (گوزار/ سهفهر) گهرايهوه.

(آبَ-الى اللهِ): تۆبهيكـرد/ بۆرێـی خـودا گهرايهوهو پهشيمانبووهوه.

(آوَبَ-الركابُ مُؤَاوَبَةً): سوارهكان له رۆيشتندا پێشكهوتنيانكرد.

(أَوَّبَ وأَيَّبَ-عَنـهُ): لێیگهرايـهوه/ هاتـهوه دواوه.

(تَأَوَّبَ وتَأَيَّبَ وأئْتابَ): گهرايهوه.

(أَلأَوْب والأَوْبَة والإياب): گهرانهوه.

(مَشـى ذِهابـاً وإيابـاً): لـه هاتوچۆدابوو. دههاتو دهچوو.

(أَلأَوَّاب): تۆبهكار/ گهراوه/ پهشيمان.

(أَلمَـآب (ج) مَـآوِب): ١-شـوێنی لێگهرانهوه ٢-قۆناغ/ فرسهخ.

(بَينَهما ثلاث مَآوِب): نێوانيان سێ قۆناغه/ سێ رۆژه رۆيشتنه.

٢-(آبَتِ-الشَمسُ أَوباً وَمآباً): خۆرهكه ئاوابوو.

٣-(آبَ-الماءَ. أَوباً وَ مَآباً): بهشـهو چووه سهر ئاوهكه/ بۆ ئاوهكه چووو ئاوهكهيهێنا.

(تَأَوَّبَ وتَأَيَّبَ وأئْتاب- الماءَ): شهوچووه سهر ئاوهكه ئاوهكهی هێنا.

٤-(آبَ-إلَيه. أَوباً): شهو هاتهلای.

أَوَّبَ وآوَبَ-القَـومُ مُؤاوَبَةً): به درێژايی رۆژ رۆيشتن و بهشهو لاياندا و دانيشتن.

٥-(آبَ-هُ أَوبـاً): رووی كرده لای ئهو/ نيازی ئهوی ههبوو.

(ألأَوب): نياز و نهريت و رێگه و رێرهو قۆڵ.

(جـاؤا مِن كُلِّ أَوبٍ): لـه ههموو لايهكهوه/ قۆڵێكهوه/ رێگهيهكهوه هاتن.

(كُنـتُ على صَوبِ فُـلان وَ أَوبِهِ): لهسـهر رێگهو نهريتی ئهوبووم.

٦-(أَوِبَ. أَوباً): توورهبوو.

٧-(أُوبُـو بانَكس) (ن): درهختێكه گوڵزهرده كه جـۆره كهتيرهيهكـی لێدهردههێنرێت كه تێكهڵ بـه ههندێك ئامادهكـراوی رووهكيی دهكرێت كه له پزيشكيدا بهكاردههێنرێت.

اوت: ١-(أُوتوبـوس أَو أُتُوبَـس): پاسـی هاتوچۆ پێشـيدهڵێن (أُوتوكار) و (بُوسطة) و (باص).

٢-(أُتوسـتراد) (لاتينية): رێگهيهكی قيرتاو كراوی دهرهكيی پان و راست و درێژه. لهوانهيه لهملاولاكهيشـيهوه درهختيـش بروێنرێت و شۆستهيهكيشی بۆ پيادهرهو بۆ بكرێت.

٣-(أُتوقراطي: ستهمكار/ زۆردارو تاكدهسهڵات.

(حاكِمُ أُوتُوقراطي (يونانيه): ديكتاتۆر.

(ألأُتوقراطِيَّة= الحُكم المُطْلَق): تاك دهسـهڵاتيی

بەرێوەبردن.

(سـلطة اوتوقراطية): دیکتاتۆری/ دەســەڵاتی تاکەکەسی.

٤-(أُتوماتيك) (حى) (يونانِيَّة): خۆبزوێن/ ئۆتۆماتیــک/ هەرچی خۆبەخــۆی خۆی کار بکات و ببزوێت/ میکانیکی بێت.

(آلَــة أُوتوماتيكيَّة): ئامێرێکــی خۆبزوێن/ خۆکار.

(ألهاتِف الأُتوماتيكــي (يونانية): تەلەفۆنی خۆکار/ ئۆتۆماتیکی.

اوج: (ألأَوج:ترۆپك/ پۆپە/ لووتکە/ نەوپەڕی بەرزیی.

(أَوج المجد): پۆپەی شکۆیی/ سەروەریی.

(-فــك): دوورتریــن پنتــی نێــوان زەوی و مانگ.

(-مو): ئاوازێك لە ئاوازەکانی مۆسیقا.

آح: (ألآح): سپێنەی هێلکە.

آد: ١-(آدَ-هُ الحِمــلُ. أَوداً وَأُوُداً): بارەکە یان کۆڵەکەی پشــتی چەماندەوە/ نوشــتاندەوە/ کۆڵەکەی بۆ گرانبوو.

(-هُ الأَمْــرُ): کارەکــە شــەکەتیکرد و بــۆی گرانبوو.

(-آئِدٌ): شەکەت و ماندووکەر کاروباریگران.

(مَؤُود): شەکەت و ماندوو.

(تَأَوَّدَ-هُ الأمرُ): کارکە باری شــانی گرانکردو ماندوویکرد.

(ألأَوَد): ڕەنج و ماندوێتیی.

(قامَ بأَوِدِ عائلتِــهِ): بژێویی بۆ خێزانەکەی پەیداکــرد و ڕەنجــی بــۆ دان/ خێزانەکەی بەخێوکرد.

(ألمُوئِــد (ج) مَآرُد): وەیــی گران/ چورتومی قورس و سەخت/ نەهامەتیی.

(ألأَوْدَةُ):١: بار/ کۆڵ.

٢-(آدَو أَوَّدَ- العُــودَ أَوداً): توولەکــەی چەماندەوە/ نوشتاندەوە.

(أَوَدَ وتَأَوَّدَ أَوداً): چەمایەوە و نوشتایەوە.

(أَود (م) أَوداء): چەماوە/ نوشتاوە.

(إنْــآدَ إنْئِيــاداً): نوشــتایەوەو پێچپیخوارد/ خواربووەوە.

(ألأَوَد): کەچیی/ خواریی.

(قَــوَّمَ أَوَدَهُ): خوارییەکــەی/ کەچییەکــەی ڕاستکردەوە.

٣-(آدَ-الفَــئُ أَوداً): ســێبەرەکە (کشــایەوە/ گەڕایەوە).

(-العَشِيُّ): ئێوارەداهات.

اور:١-(ألأُوار (ج) أُوْر):١-گەرمیــی/ گەرمایی ٢-تینوێتیی ٣-دووکەڵ.

(ألآرَة): ئاگردان/ وەجاخ.

٢-(ألأُرانيــوم) (ك): یۆرانیــۆم تەنێکــی تیشکدەرە لە دروستکردنی بۆمبای ئەتۆمیدا بەکاردێت.

٣-(الأَورْيُوميســين) (طب): ئۆرومایســین:

دەرمانێکە بۆ چارەکردنی هەندێك نەخۆشیی لەوانە زەحیری و نەخۆشییتر بەکاردێت.

اوز: (ألإوَزَة= الوَزَّةُ (ج) إوَزّ) (ح) (فارسية): قاز.

(ألمَأوَزَة): شوێنێکە قازی زۆر لێبێت و هەبێت. الملحق

اوز: (ألأَزون): جۆرە ئۆکسجینێکە ئۆکسێنەرێکی بەهێزە بۆ پاککردنەوەی ئاو بەکاردێت.

آس: (آسَ يـؤُوسُ أوسـاً وَإياسـاً): ١-دايـە ٢-قەرەبوویکرد/ لەبری دایە.

(إسْـتَآسَ-هُ): ١-داوای شـتیکرد ٢-کۆمەکـی لێخواسـت/ هانای بۆ بـردو داوای یارمەتیی لێکرد ٣-داوایکرد لەگەڵیدا بێت.

(ألأَوْس): بەخشش/ شتی بەخشراو.

٢-(ألآس) (ن): الرَّيحان): مورد.

(آسَـة): مۆردێك ڕووەکێکە هەمیشە سەوزە گوڵەکـەی سـپییە بەرەکەی وردەو خۆشـە سـپییە یـان ڕەشـە خەڵکەکـە پێیدەڵێـن (الريحـان) خەڵکە ڕەشـۆکەکە بەبەرەکەی دەڵێن (الحنبلاس) (حب الآس).

(ألآس البّري): موردی دەشتەکی کە خەڵکەکە پێیدەڵێن (شرَّابة الراعي): ئەم ڕووەکە لەلای یۆنانییەکان نیشانەی سەرکەوتنبوو.

٣-(ألأَوس): گورگ.

٤-(الأُسْمِيوم) (ك): کانزایەکی سپیی سەختە کریستاڵییە قورسترین تەنی ناسراوە تەنێکی سادەیە هێماکەی (O5).

آف: (آفَ-هُ أوفـاً): ١-زیانـی پێگەیانـد ٢-گەنیکرد/ خراپیکرد.

(آفَـت- البلادُ. أوفاً وَآفَـةً وأُووُفاً): وڵاتەکە دەردی تێدا بڵاوبووەوە/ دەردی تێکەوت.

(ألآفَة (ج) آفات): ١-دەردو پەتا ٢-تێکچوونی لەش/ سەقەتیی و ناتەواویی و نەخۆشیی.

آق: (آقَ-عليـه. أوقـاً): بـە دوومیـی و چارەڕەشیی بۆ هێناو گرفتاریکرد.

(أوَّقَ-هُ): ١-تووشی (نا هەمواریی/ دردیسەریی و زەحمەتیکرد) ٢-خواردنەکەی کەمکردەوە.

(ألأَوق): ١-قورسـیی/ باری گران/ سـەختیی ٢-بەدوومیـی/ چارەڕەشـیی/ بەدبەختیـی، نەهامەتیی.

(ألقى عَلَيَّ أوقَهُ): قورسایی خۆی و بەدوومی خۆیی بەسەرمدا دا.

(ألأَوق): بەدووم/ چارەڕەش.

(به أَوقٌ): بەدوومە/ چارەڕەشە.

٢-(آقَ-عَلَيـهِ. أوقـاً): ١-بەلای ئـەودا لایدا ٢-بەسەریدا ڕوانی/ ڕووی کردە ئەو.

(تَأوَّقَ): ڕێلێگیرا/ قۆرت هاتە ڕێی.

٣-(ألأوقِيَّـة (ج) أَواقي وأَواق): (١/١٢) رتل و (١/٦) ی هۆقەیەك.

٤-(ألأَقيانُـوس) (يونانيـة): ئۆقیانـووس/ شادەریا.

اوك: (أُكاليبتُـوس) (ن): درەختێکـی چرە

پێشــیدەوترێت (کینا). هەیانە بەرزییەکەی دەگاتە ســەد مەتر. زۆر زوو گــەورە دەبێت و دەروێــت. لەبــەر ئەوە لەمبــەرو لەوبەری شــەقامەکاندا دەروێنرێــت هەروەهــا لــەو زەویانــەدا کە ئاوەزێ بێــت و تەڕایی هەبێت دەروێنرێــت بــۆ وشــککردنەوەی زەویەکــە بەکاردێت.

٢-(ألأُكسيجين) (ك): تەماشای (ألأكسجين) بکە.

(أُوكسيد) (ك): ژەنگ/ ئۆکسید.

ال: (الَ: إليــهِ. أولاً وَ مَــآلاً): ١-بــۆلای ئــەو گەرایەوە. ٢-بەهۆی ئەوەوە بوو.

(أَوَّلَ-هُ إليه): بۆ ئەویگێڕایەوە/ دایە پاڵ ئەو و ئەویکرد بەهۆ.

(أَلمآل): ١-ئەنجام/ ئاکام/ مایە ٢-سەرچاوە.

٢-(أَوَّلَ-الكلامَ): ئاخاوتنەکــەی لێکدایەوەو هەڵیسەنگاند.

(-الرُؤيا): واتای خەونەکەی لێکدایەوە.

(تأْويلُ الرُؤْيا): لێکدانەوەی خەون.

(تَــأَوَّلَ- الــكَلام): قســەکەی لێکدایــەوەو هەڵیسەنگاند/ بەدوای واتاکەیدا گەڕا.

(-فيه الخَــيرَ): چاکــەی لــە ئاخاوتنەکەدا (بینی/ دی)/ چاکەی لێچاوەڕێکرد.

(مَآلُ الكلام): پوختەی واتای قسەکە/ کورۆك و واتای ئاخاوتنەکە (أَلمآل): ئەنجام/ پوختەو کورۆك.

(ألآل) (ف): تراویلکە یان ئەوەی لەنێوەڕۆدا لەنێــوان زەوی و ئاســماندا وەك ئــاو دێتــە بەرچاو.

٣-(آلَ-الُرَّعِيَّة. إيالاً وَأَوْلاً): میللەتەکەی باش بەڕێوەبرد و میهرەبانانە کاری سازکردن.

(-علــى القَــوم. أَوْلاً وَإِيالاً وَإِيالَــةً): بوو بە گەورەو کاربەدەستی میللەت.

(إئتالَ –المالَ): داراکەی باش هەڵســووڕاندو سەرپەرشتیکرد و خەملاندی.

(آلُ- الرَجُلِ): بنەماڵەی پیاوەکە تەنها بەهی وەجاخزادەو ناودار دەوترێت.

(آلُ الجَبَلِ): دامێنی شاخ/ چیا.

(ألإيالَــة (ج) إيالات): ١-ڕامیاری ٢-بەشــێکی ســنووورداری وڵات کــە لەژێــر دەســەڵاتی سەردارێکدا دەبێت.

٤-(ألآلَــة (ج) آل وآلات): ١-ئامێر ٢-ڕەوش و تەنگانەو توندو تیژیی.

(ألآلَةُ الحَدباء): دارە مەیت.

(ألآلاتِــيُ): ١-مۆســیقاژەن/ ســازژەندە ٢-ئامێرگێر/ ئامێر ساز.

اوَل: ١-(ألأوَّل (ج) أوائِــل وَ أَوالٍ وأَوَّلُون (م) أوَلى (ج) أُوَل وَأُولَيــات): ١-یەکەم/ یەکەمین ٢-سەرەتا ٣-پێشین.

(لَقَيتُــهُ عامــاً أَوَّل): ســاڵی یەکــەم دیــم/ یەکەمساڵ دیم.

(ما رأيتُ لَهُ أَوَّلاولا آخِراً): نە سەرەتایم دیت

و نه كۆتایی.

(لَقِيتُـهُ أَوَّلَ ذي يَدَيـن):سـپێدەی بەیان پێگەیشتم.

(أَعْمَلُ كـذا أَوَّلَ ذي يَدين):لەپێش هەموو شتێكدا ئەوە دەكەم/ ئەو كارە دەكەم.

(أَوَّلِيَّة) (هــ): (هي دعوى واضحة لاتحتاج إلى برهـان كقولنا «ألـكُل أكبر من الجزء»: والأَوَّليـات مشـتركه بين كل العلـوم التي تدرس فيها المقادير يقال لها أيضاً (بديهية): بنكەیی/ سـەرەتایی/ بەڵگە نەویست. دیارە پێویستی بە سەلماندن، نییە وەك بڵێیت گشت گەورەتــرە لەبــەش. سـەرەتاكانی لە هەموو ئەو زانسـتانەی كە بڕیان تێدایە هاوبەشـن. هەروەها پێشیدەوترێت بەڵگە نەویست.

٢-(أَولاءِ وأُولى):ئامـرازی ئاماژەیــە بۆ كۆی نێـرو مێی نزیـك: ئەوانە/ ئـەوان/ (هـ) ی ورپاكردنەوەی دەچێتە سەر دەبێتە:

(هـؤُلاءِ):ئەوانــە/ ئــەوان/ (ك)ی گوێگری دەچێتە سەر دەبێتە.

(أُولئكَ):ئەوانە.

(أُولاءِ وأُولى= أَلَّذين):ئەوانەی كە.

٣-(أُولُــو= ذوو):(بۆكۆیــە بــۆ نێــر) واتا: خاوەنانی ئەو شتە.

(ذو)(بۆ تاكە بۆ نێر) واتا: خاوەنی ئەوشتە مێیەكەی.

أُولات:خاوەنانی ئەوشتە.

تاكەكەی (ذات) (تاكـەو واتای خاوەنی ئەو شتە بۆ مێ).

(جاءَنى أُولو العِلم):خاوەن زانستەكان هاتن «نێرەكان».

(وَأولات الفَضِــل):ئافرەتە خاوەن چاكەكان هاتن.

الملحَق

اول: (التَّأْويــل):لێكدانــەوەی ئاخاوتــن و هەڵسەنگاندنی.

(تَأْويــلُ نَــصّ): لێكدانــەوەی دەقێــك/ بەرچەیەك.

(تَأْويــل الرُؤيــا):لێكدانــەوەی خــەون و كورۆكی.

(أَلتَّأْويــل في علــمُ الــكَلام):لێكدانــەوەی بەرچەیەكی ئاینیی بــە پێی ناوەرۆكەكەی نەك وشە دیارەكانی.

(تَأْويــلُ القُــرآنِ والحَديــثِ):لێكدانەوەی واتای قورئان و فەرموودەی پێغەمبەر بەپێی ناوەرۆكیان.

(أَلأيلولَة) (مص):گەڕانەوە.

(أَلأيلولَة الى الجَبَل):بۆ شاخ چوونەوە.

(أَيلولَــةُ حَــقٍ أومالٍ مِن شَــخصٍ إلى آخر): گوێزانــەوەی مافێك/ هەقێك یــان دارایەك، پارەیەك لە یەكێكەوە بۆ یەكێكیتر.

(أَيلُولَــة المـيراثِ): گەیشــتنی مــیرات و گوێزانەوەی بۆ میراتگر.

آم: ١-(آمَ. أَوْماً):زۆر تینوبوو.

(أَوَّم-هُ): تينوويكرد.

(ألأوَام): تينوێتيی.

٢-(آمَ-النَحْــلَ وَعَلَيها أوماً وَإِياماً وَأُياماً): هەنگەكەی بەدووكەڵ ڤانگدا تا بێتە دەرەوەو هەنگوینەكەی دەربهێنێت.

(ألأوام): سەرەگێژێ.

(ألإيام (ج) أُيم): دووكەڵ.

٣-(أُمْنيبُس)= (لاتينية): پاس.

(سيارة الوَقّافَة)= (السَّيارَة العامَّة)= (سيارة الركاب): پاسی گشتيی هاتوچۆ.

آن: ١-(آنَ-على نَفسِــهِ) أوناً): دڵی بە خۆی سووتا/ بەزەيی بە خۆيدا هاتەوە.

(ألأون) ١-دڵپێسووتان ٢-هێمنيی/ لەسەرخۆيی ٣-دڵئاسوودەيی و دڵنيايی.

٢-(أَوَنَ وَتَـــأَوَّنَ- الرَجُــلُ): شـــينەييكرد/ لەسەرخۆبوو.

(ألأون) بەشێنەيی ڕۆيشتن/ لەسەرخۆ ڕۆيشتن.

(ألآن والأوان (ج) آوِنَة) ئێســـتا/ ئەم حەلە/ ئەم دەمە/ ئەم كاتە/ هەنووكە.

(آناءُ اللَّيل) بەدرێژايی شـــەو/ دەمانی شەو/ كاتەكانی شەو.

الملحق

اون: (ألآنِيّ): هەر ئێستا/ ئێستا/ هەنووكە.

(حُــدوثٌ آنِي) ڤەوماوێكی دەســـتبەجێيی/ لەپڕ ٢-هەنووكەيی/ ئێستەيی.

(مَوضُــوع آنِــي): بابەتێكـــی هەنووكەيی/ ئێستەيی.

(ألأُونســـكو): يۆنيســـكۆ. ڕێخراوێكە سەر بە نەتەوە يەكگرتووەكانە ساڵی ١٩٤٦ دامەزراوەو بنكەكـــەی لـــە پاريســـە ئامانجـــی هاندانـــی ميللەتانـــە لەبـــواری پـــەروەردەو زانســـت و ڕۆشـــنبيريدا وەك فێركردنـــی ســـەرەتايی و فێركردنـــی زۆرەملێيی/ خۆرايـــی. بەرگرتن لـــە گرژيـــی ڕەگەزيـــی و نەهێلانـــی ئازاديی ڕاگەياندن لەناو يەكدا. مەڵبەندەكەيشيان لە خۆرهەلاتی ناوەراستدا لە بێرووتە.

آه: (آهَ وأوَّهَ وَتَـــأَوَّهَ أَوْهــاً): لەتاو ئازار ئای و ئۆيكرد/ ناڵاندی/ نركاندی.

(قالَ: آه أوآهاً أو أوَّه أوأوَّه): وتی: ئای/ ئايش/ ئۆی/ وايش/ وەيش/ ئاخ.

(ألأوَّاه): ڤرە نركەو ناڵە/ كەسێكە ئای و ئۆی لە تاو ئازارو ژان زۆربكات/ دەمبەهاوارە.

(ألآهَة): ١-ئـــاخ و ئۆڤكردن/ ئای و ئۆيكردن/ ناڵانـــدن/ نركانـــدن/ ئايـــش و وەيشـــكردن ٢-سووریژە.

١-(أوی- لَهُ. أوِيَةً وإيَّةً ومَأوِيَةً ومَأواةً): دڵی بۆی نەرمبوو/ سۆزی بۆی جوولا.

(إئتوي إتَّوی): دڵی بـــۆی نەرمبوو/ بەزەيی پێداهاتەوە/ سۆزی بۆ جولا.

٢-(أوی- البَيـــتَ. أويـــاً وَإِواءً): خۆی كوتايە ماڵەوە / چووە خانوەكەوە.

(آوی-هُ وَأَوی-هُ البَيتَ وإلی البَيتِ): داڵدەيدا

و بردیه ماڵەوە.

(إیواء): داڵدەدان.

(تَآوَت وتَأوَّتِ الطیورُ): مەلەکان چوونە پاڵ یەك و کۆبوونەوە.

(اَلمَأوى والمَأواة): نـــەوا/ خانە/ پەناگا/ لانە/ هەوار/ ئەوشـــوێنەی تێیــدا دەحەوێیتەوە و وپەنای بۆ دەبەیت/ داڵدە.

٢-(اَلآيَة (ج) آيٌ وآيات): ١-نیشانە.

٢-(-مِـــنَ الكِتاب): رِســـتەیەکی کتێبەکە کە جیاکرابێتەوە بەنیشانەیەکی گفتی ٢-پەند.

(آيَةُ الرَجُلِ): پیاوەکە خۆی.

(خـــرَج القَـــومُ بآيَتِهم): خوێشـــگەل پاکیان هاتنـــە دەرەوە هیچیـــان لـــەدوای خۆیـــان بەجێنەهێشت.

٤-(إبنُ آوى (ج) بَنات آوى) (ح): چەقەڵ رِەشە خەڵکەکە پێیدەڵێن (الواوي) یان (أبي زهرَة).

اي: (أيْ: حرف نداء): پیتی بانگکردنە، هۆ/ ئەریَ.

(أيْ زَیْد): ئەریَ زەید

٢-(حرف تَفسـیر): پیتی لێکدانەوەیە، واتا (أرَأیتَ غَضَنْفَراً أي أسَداً).

غَضَنفریکت دیوە واتا شێرێکت دیوە.

٢-(أي): حـــرف جواب بِمَعنـــى نَعَم): پیتی وەرامە و وبەواتای: (بەڵێ) یە.

(ولایَقع إلاّ قَبلَ القَسَم): هەمیشە دەبێت لە پێش سوێندەوە بێت.

(إي واللهِ): بەڵێ بەخودا.

٣-(أي تکون شـــرطیة): کام بۆ مەرجەو بە چەند واتایەك دێت.

(أیاً تَضربْ أضْرِب): تۆ لە کێ بدەیت منیش لێیدەدەم.

٢-إستفهام: بۆ پرسیارە. (کام. کێ. چ).

(أیُّکم أتی؟): کێتان هات.

٣-ناوی گەیەنەرە: (ئەوەیکە/ هەرکام).

(سَـــلِّمْ علـــى أیُّهُم أفضـــل): هەرکامیان زۆر باشبوون سڵاو لەوەیان بکە.

٤-(دالَـــة علـــى معنى الكمـــال فَتَكونُ صفة للنكـــرة): نیشـــانەیە و ئاماژەیـــە بۆ تەواوی ئەوەو بۆ نەناسراوێك دەبێت.

(زَید رَجُلٌ أيُّ رَجُلٍ): زەید پیاوێکە بەڵام چ پیاوێك واتا پیاوێکی زۆر تەواوە.

٥- (صلـــە لِنـــداءِ مـــا فیـــه (أل) ملحقـــة بهـــاء التَنبیـــه): بـــۆ بانگکراوێـــك کە های وریاکردنـــەوەی خرابێتە ســـەر: (ئەریَ هۆ/ ئەریَ هەی).

(یاأیها الرَجُل): ئەریَ هۆ پیاوەکە.

(یا أیتها المَرأة): ئەریَ هۆ ژنەکە.

(یا أیها الفاضِلُ): ئەریَ هۆ پیاوچاکەکە.

(أیّا): راناوێکی جیایە هەموو راناوە (مەنسوبە) پیتـــەکان بۆ جیا کردنەوەی خاوەن رِاناوەکان ئەم رِاناوەی دەخرێتە سەر وەك:

(إیّاكَ). (إیّاكِ): بۆ تاکی نێرومێ گوێگر.

(إيَّاكما): بۆ دوانەی نێرومێی گوێگر.

(إيّاكم): بۆ كۆی نێری گوێگر.

(إيَّاكُنَّ): بۆ كۆی مێی گوێگر.

(إيايَ): بۆ تاكی قسەكەر.

(إيانا): بۆ كۆی قسەكەر.

(إياهُ): بۆ تاكی نادیاری نێر.

(إياها): بۆ تاكی نادیاری مێ.

(إياهُمـــا): بۆ جووتی/ دوانـــەی نادیاری نێر یان مێ.

(إياهُم): بۆكۆی نادیاری نێر.

(إياهُنَّ): بۆ كۆی نادیاری مێ.

٢-(أيـــا): هۆ پیتـــی بانگكردنـــی دووره: هۆ. دەشـــێت (أ) هەمزەكـــەی بكرێـــت بـــە (ه) و دەوترێت (هَيا) (أيا قاطع النهر): هۆ ئەوەی كە لە رووبارەكە دەپەڕیتەوە.

٣-(أيّار) (ســـريانية)= (مايو): مانگی گوڵان كە سیویەك ڕۆژەو پێنجەمین مانگی ساڵی خۆرییە.

ایـــب: (ایبیـــكا) (ن) (طـــب): دەرمانێكـــە بۆ پێرشانەوەبەكاردێت لەرەگی دارێك دەردەهێنرێت كە لە ئەمەریكای باشووردا هەیە.

آد: ١-(آدَ. يَئيدُ. أيْـــداً وَآداً): توندو بەهێزو قایمبوو/ پتەوبوو/ رەقبوو.

(أيَّدَ-هُ وَآيَدَ-هُ تَأييداً وَمُؤايَدَةً): ١-بەهێزیكرد ٢-پشـــتگیریكرد/ كۆمەكیكـــرد/ یاریدەیـــدا/ لایەنیگر.

(هُوَ مُؤَيِّدٌ وَمُؤْيِدٌ): ١-لایەنگیرە/ پشـــتگیرە/ كۆمەككەر ٢-چەسپێنەرە.

(مُؤَيَّد ومُؤْيَد): ١-پشتگیركراوو لایەنگیركراو/ بەهێزكراو ٢-چەسپێنراو.

(تَأَيَّدَ): بەهێز بوو/ لایەنگیرو پشتگیربوو.

(ألآد والأَيْد): هێز/ توانا.

(ألإياد): ئەوەی شـــتەكەی پێبەهێزو قایم و چەسپدەكرێت.

(إيادُ الجَيش): هەردوو باڵی/ لای ســـوپا باڵی لای ڕاست و لای چەپی سوپاكە.

(ألإياد): كێوی سەخت و قایم.

(ألأَيِّد): قایم/ پتەو/ بەهێز.

٢-(ألإياد): ١-داڵدە/ پەنا/ پاڵپشت ٢-هەوا.

(ألمُويـــد (ج) مَآودَ وَمَوائِد): ١-وەی/ چورتوم ٢-كۆســـتكەوتن/ لێقەومانی سەخت و گران/ بەسەرهاتی قورس.

٢-(إيدیُولوجیـــا) (یونانیـــة): ئایدۆلۆجیا: هونەری بۆچـــوون و هێنانە بەرچاوو لەهزر كۆڵینەوە.

٢-(ڕێرەوێكـــە تەنهـــا پشـــت بەبـــیری ڕووت دەبەستێت بەبێ ئەوەی گوێ بداتە ئەوەی كە لە پشت سروشتەوە هەیە.

ایس: (أيِسَ. يَيْأَسُ-مِنهُ إياساً): لێیناهومێد بوو/ هێوای لێبڕی.

(آئِـــس): نائومێـــد/ بێهومێـــد/ هیوابـــڕاو/ بێهیوا.

أَيَّـــسَ-هُ وَآيَـــسَ-هُ إيئاســـاً): نائومێدیكرد/

هیوابڕی/ بێئومێدیکرد.
(ألآئسةَ): ئافرەتێك کە تەمەنی پەنجا ساڵ و بەرەو ژوورتر بێت.
آضَ: (آضَ. یَئیضُ. أیضاً): ١-بوو/ بووبەوە/ بەوەگورا.
(آضَ سَوادُ شَـعْرِه بَیاضاً): ڕەشی قژی (بوو بە سپی/ گورا بەسپی) ٢-گەڕایەوە.
(أیْضاً): دیسان/ دیسانەوە.
(فَعَلَـهُ أیضـاً): کارەکەی دیسـان کـردەوە/ دووبارەی کردەوە.
ایق: (ألأیقونَة) (یونانیة)= ألنَصَمَة): وێنەو پەیکەری حەزرەتی عیسا.
ایك: (أیكَ واسْتَأیَكَ- الشَّجَرُ. أیْكاً): درەختەکە چڕو زەبەنگبوو. وەك دەوەنی لێهات.
(ألأیك) (ن): درەختێکی زۆری چڕو بەیەکدا چوو/ جەنگەڵ/ بێشەلان.
(أیكَةُ): دەوەنێك.
ایـل: ١-(إیـل) (عبرانیـة) الله تعـالی): بەجوولەکانەیی ناوی خـودای بەرزو مەزنە واتا خودای بەتواناو لێهاتوو.
٢-(إیلَنطُـس) (ن): درەختـی گـەردوون. درەختێکە خێرا باڵا دەکات لەوانەیە تابیست مەتر بەرزبێتـەوە بۆ جوانیـی دەروێنرێت گەڵاکانــی پانە بەلام گوڵەکەی بۆگەنە/ بۆنی ناخۆشە.
٣-(ألأیِّل والأیَّل وَالأُیَّل (ج) أیائِل): گاکێوی/ فیلەگێژە/ شـوور خەرگۆلـك. گیانەوەرێکی سـمدارە نێرەکـەی شـاخی هەیـە کـە لکی لێدەبێتـەوەو بۆش نییە بەلام مێکانی کۆڵن/ بێشاخن.
٤-(أیلول) (سـریانیة): ڕەزبـەر. مانگی نۆ هەمینی سـاڵی خۆرییە سـی ڕۆژەو پێیشـی دەڵێن (سبتَمْبَر).
آم: ١-(آمَ. یَئیمُ- الرَجُلُ مِن زَوجَتِهِ أو اُلمَرأةُ مِن زَوجِها أیْمَةً وَأیوماً وَأیْماً): پیاوەکە بێوە پیاو بوو یان ژنەکە بوو بە بێوەژن.
(أیِّـم (ج) أیائِـم وَأیامی وَأیِّمـون وَأیِّمون وَأیِّمات): ١-بێوە پیاو و بێوەژن ٢-بێهاوسەر.
(أیَّمَ-هُ): کردی بە بێوە/ بێهاوسەریکرد.
(تَأیَّمَ): بەرەبەینی ماوەیەك مایەوە.
(المُؤَیْمَة- مِنَ النسـاء): ئافرەتی ساماندراری بێهاوسەر.
(مَأْیَمَة): بێوەژنکردوو.
(ألحَربُ مأیَمةُ مَیْتَمَة): جەنگ بێوەژنکردوو و هەتیـو کەرە/ ژن بێوەژنـەدەکات و منداڵ هەتیو دەکات.
٢-(ألأَیْم (ج) أُیوم): ١-مار ٢-نێرەمار.
(أیْمُ اللهِ): سوێند بەخودا.
(ألآمَة): خەوش و کەمووکووریی و تەریکیی.
آن: (آنَ یَئینُ. أیناً): کاتی هاتووە.
(آن لَكَ أن تَفعَلَ كذا): کاتی ئەوە هاتووە کە ئەوە ئەنجامبدەیت.

(اَلأَيــــن): ١-دەم/ كات/ حـــەل ٢-ماندوێتیی و شەكەتیی.
(اَلآن والأَوان: (ج) آونَة): ئێستاكە/ هەنووكە/ هەر ئێستا.
٢-(أَيَّـــان): ١-ئامرازی مەرجە بـــۆ ئاوەڵكاری كاتی.
(أَيَانَ تَضـــرِب أَضْرِب): هەر كاتێك دەســـت بوەشێنیت منیش دەست دەوەشێنم.
٢-ئامـــرازە بۆ پرســـیاری كات ، كـــەی. (أيانَ تَرجَع): كەی دەگەڕێیتەوە پرسیاری كاتە.
٣-(أَينَ): ئامرازی پرسیاری شوێنە ئاوەڵكاری شوێنە.
(أَين): كوا؟ لەكوێ؟ (أَين يوسف)؟ یوسف لە كوێیە؟ یوسف كوا؟.
(أَينَ وأَينَما): بۆ مەرجیشە لەكوێدا.
(أَينَ وأَينَما تَقِفْ أَقِف): لەكوێدا بوەســـتیت دەوەستم.
إِيە: (إِيـــهِ): ناوی فرمانە بۆ زۆرتر لەســـەر ئاخاوتنەكە یان كردارەكە ڕۆیشتن.
أَيـــو: ١-(إِيـــون) (ك): گەردیلە یـــان كۆمەڵە گەردیلەیەكـــە بارگـــەی كارەبـــای لەســـەرە. ئەگەر بارگە كارەباییەكانی لە گەردیلەیەكدا كەمیكرد گەردیلەكە هەڵگری بارگەی موجەب دەبێت خۆ ئەگەر زۆریكرد گەردیلەكە هەڵگری بارگەی سالب دەبێت بەوە دەڵێن لەتبوون.
٢-(اَلإِيـــوان (ج) إِيوانات وَ أَواوين (ف. ب)): ١-هەیوان شـــوێنێكە سێ دیواری بە دەوردایەو لایەكی بەرەڵایە ٢-كۆشك.
إِيوان كِســـری: هەیوانی كیســـرا یان كۆشكی كیسرا.
٣-(أَيا وأَياءُ وَأَياةُ وإِياةُ-الشَـــمسِ): ڕووناكی/ ڕۆشنایی و جوانیی خۆر.
(-النَّباتِ): جوانیی و ڕەونەوقی. ڕووەك.
(إِيـــاةُ الشَـــمسِ): خەرمانەی خـــۆر كە وەك خەرمانەی مانگە.

ا	ب	ت	ث	ج	ح	خ
٢٧	١١٠	٢٢٩	٢٦٠	٢٨٩	٤١٠	٥٩٨

ب

ب: (الباء): بێ. دووەمـــین پیتی ئەلفو بێی عەرەبییە لە پیتــە لێوەکانە، لە ژمێرە کۆی پیتەکاندا (دوو)ە.

٢-پیتی (جَر)ە. واتاکانی لە ڕستەدا:

١-(اَلاِلْصاق): پێوەلکاندن.

(«أَمْسَكْتُ بالغُلام»): مێردمنداڵەکەم گرت.

٢-(الإســتِعانَة): (بــە) بەهۆکــردن یــان یارمەتیدان.

(«كتبــتُ بالقَلَــم») بــە پێنووســەکە/ بە قەڵەمەکە نووسیم.

٣-(المُصاحَبة): (بە) لەگەڵدابوون.

(«إذهَب بِسَلام») بە خۆشیی بڕۆیت.

٤-(الظرفية): (بــە) تێدابوون. ئاوەڵفرمانی کاتیی.

(« ») بە شەو ڕۆیشت.

٥-(البَدَل): لە بری/ گۆڕینەوە (بە).

(«باعَ الكُفرَ بالإيمان») خوداناسیی بە کفر گۆڕییەوە.

٦-(التَعديَة): پێویستبوونی فرمانی تێپەڕ بە تەواوکەرێك کە کارلێکراوە.

(«ذَهَبــتُ بــِهِ الى البَيــتِ»): بردمــەوە بۆماڵەوە.

٧-(القَسَمْ): (بە) بۆ سوێند.

(«بالله») بە خودا.

٨-(اَلسَّــببية) بە (هۆکاریی): («كَفَيتُ بِزَيدٍ الأهوالَ») بە هۆی زەیدەوە گرفتاری چورتوم بووم.

٩-(التوكيد وَ هيَ الزّئدة): جەختکردن. (ب) ئەو (ب)یەیە کە لە ڕتسەدا واتای نییە.

نَحوَ: وەك: (بَحَسْبِكَ دِرهَم) درهەمێكت بەسە. (کە خۆی (حَسْــبُكَ دِرهَــمْ) وَ («فَمارَجَعتَ بِنحائِب»): بە نائومێدیی نەگەڕایتەوە وە. وَ («خَرجتُ فَإذا بِزَيدٍ فِي الطَّرِيقِ»): چوومە دەرەوەو لــە ناکاو زەیدم لە ڕێگا دی. و («فَما رَجَعتُ بِخائِب»): بە نائومێدیی نەگەڕامەوە

بـــ واتاكانى: بـــه – به هۆى- بـــۆ (وقد تأتى بمَعْنى: عَن وعلى والى): جارى وا هەيە (بِ) به واتاى (له -لەسەر-بۆ) دێت.

بأبـــا: (بأْبــأَ-هُ وَ بـــهِ): (قالَ لَـــهُ بِأبى أنتَ وأُمّـــي): پێى وت دايكـــم و باوكم به قوربانت بێت (-الوَلدُ): كورەكە وتى بابە/ كورەكە بابە بابەى كرد. (البؤْبؤ): ١-نەژادر/ رەچەڵەك ٢-ناوەندى شت ٣-بيلبيلەى چاو ٤-زانا ٥-گەورەى ناسك و رێك و پێك و دانا.

٢-(البابا (ج) بابَوات): پاپا (بابَويّ): پاپايى/ ئەو عيساييە يە كە سەر به پاپا بێت (بابَويّ): (لاتينية). گەورەى كڵێســەى كاسۆليكيەكانە كە جێنشـــينى پەتروسى پيرۆزە (بابا): (بابە (بە زمانى منداڵان كە بانگى باوكيان دەكەن.

بـــاب: ١-(بابِـــل): شـــارى بابل كە لـــە خاكى شەنعاردايە وەچەى نوح بورجى بابليان تێدا دروستكرد.

(ألبابلِيّ): ئەفسوونباز/ جادووگەر.

عُيونٌ بابلِيَّة: چاوى ئەفســووناوى. واتا زۆر جوان كە پياو گرفتار بكات.

٢-(البابوج (ج) بَوابيـج) (فارسية): پاپووج. جۆرە پێڵاوێكە.

٣-(ألبابُور (فرنسـيـة)= الباخِـــرَة): پاپۆر/ گەميە/ كەشتى كە بە هێزى هەڵم دەروات.

٤-البابُونَـج والبابُونِـج) (فارسية) (ن): گوڵە فەقــێ/ بەيبـــون. رووەكێكـــە زەرد گوڵە، بۆ پزيشكيى بەكاردێت.

بـــأت: (بَاتُولُوجيـــا) (طـــب) (يونانيـــة): بەشێكە لە زانستيى پزيشكيى باسى چۆنيەتى دياريكردنى نەخۆشى و نيشانەكانى و هۆكانى تێدا دەكرێت.

٢-(باتيســـتا): (فرنســـية): چنراوێكـــى تەنكـــى كەتانە.

بأج: (بأَجَ و بَأَج. بَأْجاً): هاواريكرد.

(البَـــأْج): ١-مەرانـــە/ باجـــى مـــەر. ٢-جۆرو شێواز.

(«النّاسُ بَـــأْجٌ واحِدٌ»): خەڵكى هەموو يەك شتن/ يەكجۆرن.

بـــاد: (البادِ زَهر) (فارســـية): لـــووى خڕو هێلكەييە لە زينـــدەوەردا، زوو وايان دەزانى كـــە دژى زەهـــرەو لـــە لەشـــدايەو گەلێـــك تايبەتمەنديان باس كردبوو كە هەڵە بوون.

٢-(البادِنجان و البادِنجان) (ن) (فارســـية): باينجان، بەرى باينجان كە لێدەنرێت.

بأر: ١-(بَأَرَ وابْتَأرَ. بَأْراً): هەڵيكەند.

(أبْأرَ-هُ): چاڵاوێكى/ بيرێكى بۆ لێدا.

(ألبِئْرُ (ج) آبَار وَأبْـــآر وبِئَار وأبْؤُر) چاڵاو/ بير. (وشەكە مێيە).

(ألبِئْر الإرْتوازِيَّة): چاڵاوێكى قووڵە، بە هۆى پاڵەپەستۆى ناو زەوييەوە ناوەكەى خۆبەخۆى خۆى دەردەپەڕێتە دەرەوە.

(البُؤْرَة): چاڵ.

٢-(بَأَر وابْتَأَرَ- الشَّيءَ بَأْراً): شتەكەی شاردەوە/ شتەكەی عەمار كرد/ لە گەنجینەی نا.
(-الخَيرَ): بە نهێنی چاكەو خێری كرد.
(ألبُؤْرَةُ والبئْرَةُ وَالبَئيرَةُ): ئازووخە.
٣-(ألبُــؤْرَةُ): ١-ئاگــردان ٢-تیشــكۆ كــە هی هاوێنەیەكی سووتێنەرە.
٤-(ألبَارامون والبَيَرمون): (یونانیة): لەلای دیانەكان ڕۆژێكی پێش جەژنیانە.
٥-(ألبَارة (ج) بارات) (تركیة): پارە، چلیەكی قرشێكی توركییە.
٦-(البَارَ قِليط): وشــەیەكی یۆنانییە لە لای دینەكان بە گیانی پیرۆز دەڵێن: كەسی سێهەم لە ســێ كەســە پیرۆزەكە. واتا: هاوار لێكراو/ پەناپێبراو/ هانابۆبراو.
٧-(ألبَــارْ نامَج والبَرنامَــج (ج) بَرامِج): ١- بەرنامە ٢-كاغەزی كۆی ژمێرمیەك ٣-پێرستی نووســینگەكان ٤-تۆماركراوێك قســەكەرەكە ناوی گێرەرەوەكانو ســەرچاوەی كتێبەكانی تێدا نووسیوە.
٨-(البــارود) (ك): مادەیەكە لــە خوییەكی تایبەتیو گۆگردو خەڵووز دروستدەكرێت بۆ گوللە دەرپەڕاندن (تركیە).
(البَــارودَةُ (ج) بَواریــد): تفەنگ/ چەكێكە گوللە یان ساچمەی پێ دەردەپەڕێنرێت.
٩-(بــارون): (فرنســیة) نازناوێكە شــا لە ئەوروپــادا بە پیــاوە هەڵكەوتووەكانی وڵاتی دەداو زەویو زاریشی بۆ خۆیان دادەنێ.
١٠-(الباریوم) (ك): كانزای باریۆم، هێماكەی (Ba)یــە تەنێكی ســادەیە. كانزایەكی ســپی زیوینیو تــەرە. خوێكانی بۆ دروســتكردنی شووشەو فیشەكە شێتە بەكاردەهێنن.
الملحق:
بــار: مەیخانــە كــە مەیــی تێدا دەفرۆشــن، مەیخۆرەكان بە پێوە یان بە دانیشتنەوە لەسەر كورسیی بەرز بەرامبەر مێزێكی بەرز دەبن.
(تناول مشــروباً في بار): لــە مەیخانەكەیدا مەیی خواردەوە.
(مقعد بار): كورسیی مەیخانە.

بأز: ١-(ألبَأز (ج) بئزان وبُؤُوز وأبْؤُز والبَاز والبَــازي (ج) أبْواز وبَواز وبیــزَان و بُزاة) (ح): بــاز، باڵندەیەكــی گۆشــتخۆرە، ڕاوی پێدەكەن، جۆری زۆرە.
(ألبازار (ج) بَزادِرَة) (فارسیة): بازەوان یان هەڵگری باڵندەی ڕاوكەری تر).
٢-(ألبازر): (فارســیة): بــازار. (ألبازركان (فارسیة) = ألسُوقيّ): بازركان/ كوتاڵفرۆش.
٣-(البازَهْر = البادِ زهــر: الباص): پاس بۆ گوێزانەوەی خەڵك.
بأس: (بَؤُسَ. بَأساً): ئازا، بوێرو بە توانا بوو/ جەربەزە بوو.
(بَئِــس وَبَئِس): نەبەردو بــە زەبرو زەنگ/ ئازا.

(أَلْبَأْس):١- نەبەردیی ٢-هێزو توانا.

(أَلبَأْساء): جەنگ.

٢-(بَئِسَ. بُؤْساً وبئیساً و بُؤوساً وبُؤْسى): زۆر (نەدار/ هەژارو داماو) بوو.

(بائِس (ج) بُؤس):١-نەبوو/ هەژار/ داماو. ٢-پەککەوتە.

(بِئْسَ)/: بەد. فرمانی ڕابوردووی وەستاوە بۆ خراپ دانانە/ زەمە. پێچەوانەی (نِعمَ)یە ("بئْسَ المَصیرُ مَصیرُ الأَشرار) خراپترین چارەنووس هی بەدەکانە، ئەمە لە («بِئْسَ الرَجُلُ»)وەرگیراوە کە واتا تووشی هەژاریی و داماویی و نەهامەتی بووە.

(أَبْأَسَ):تووشی نەهامەتیی و ڕۆژە ڕەش و داماویی بووە/ (-هُ):تووشی وەیی گران و نەهامەتیی و هەژاری کرد.

(تَباءَسَ):خۆی بە هەژارو داماو پیشاندا.

(إبتَأَسَ):دڵتەنگ و خەفەتبار بوو.

(«لا تَبْتَئِس بِما کانوا یَعْمَلون»):لە کارو کردەوەیان دڵگیر مەبەو گلەیی مەکە.

(أَلْبَأْس):١-ترس.

(«لابَأسَ بِهِ»): ترست لێی نەبێت/ قەیدناکات و زیانی نییە.

(«لابَأسَ عَلَیكَ»):مەترسەو ترسی نییە بۆت.

(«لابَأسَ فیهِ»):دەشێت و گیروگرفتی تێدا نییە.

(«لابَأسَ أَن تَعرِفوا»):گران نییە بیزانن، یان بێتەوە بیرتان.

(أَلبَأس:ئازار/ ژان.

(البُؤْس (ج) أَبْؤُس وَالبَأساء والبُؤْسی): ١-تەنگانەو کلۆلیی ٢-هەژاری ٣-داماویی.

(بنات بِئس): وەیی گران/ چورتوم.

(بِئْس. وبَئِسُ العَذاب):ئازار/ ئەشکەنجەی (سەخت/ تیژ).

٢-(الباسلیق): (یونانیة):ڕەگێکە لە باسکدا، پێی دەڵێن ڕەگی لەش.

باش: ١-(باش): (ترکیة) سەرۆك/ سەر.

(باش کاتب): سەرنووسەر.

(باشا):شا/ پاشا. نازناوێکی تورکییە بە ئەفسەرە گەورەکان و کارمەندە گەورەکان لە وڵاتی سەر بە عوسمانیدا دەدرا.

٢-(الباشَق) (ح):باشۆکە/ واشە. بچووکترین باڵندەی گۆشتخۆرو ڕاوکەرە.

باص: الباص:پاس کە بۆ هاتوچۆی خەڵك بەکاردێت.

باط: (تَباًط):١-ڕاکشاو دڵناسوودە ئێوارێ بەسەر برد ٢-دڵنیابوو.

(-عَنهُ):حەزی لێنەکرد، وازی لێهێنا/ نەیویست.

باق: (بَأَقَه وانْبَأقَ- عَلَیهِ الوَیلُ بُؤُوقاً): وەیی گران لە ناکاودا بەسەریدا دا.

(أَلباقَةُ):دەسك/ چەپك (چەپکەگوڵ).

بـــأل: ١-(بَــؤُلَ- بُؤُولَةً وبَآلَــةً): لاوازو زەرد بوو.

(بَئِل): لاوازو زەردهەڵگەراو.

٢-(البال) (ح): جــۆرە نەهەنگێكە پەرەكەی سەرپشتی نییەو، دانی نییە. لە جێی دانەكە مادەیەكــی رەقە وەك كركرەی ســەخت پێی دەڵێن "باڵین" درێژییەكەیشی ٢٥ مەتر پترە.

(ألبَالــة) (ت) (ایطالیــة): بــە عەرەبــی پێیدەڵێــن «ألإبَّالَة»: بەســتەك. كووتاڵێكی زۆری پێچراوەو شەتەكدراوە.

٣-(بالَطــو (ج) بالطــات): (هولانــدي) المِعْطَف): پاڵتۆ/ قاپووت.

٤-(البالــو) (ایطالیــة): ســەماگا یــان ئاهەنگی سەماكردن.

٥-(بالیونتولوجیــا): زانســتیی ئــەو زیندەوەرانــەی كــە بــوون بــە بــەردو لــە تاوێرەكاندا ماونەتەوەو هی ملیونەها ساڵە.

٦-(البالون ١-فرنســیة): = المِنطَــاد): باڵۆن ٢-تۆپی یاریی.

بـــأم: (ألبامیــا) (ن): بامــێ. لــە بنەچەی تۆڵەكەیــە، گوڵــی زەردە، لــە هندســتانەوە هاتــووە، بەرەكەی لینجە، لە ناوچەی دەریای سپی ناوەراستدا دەچێنرێت. دەكوڵێنرێت.

(بـــأن): ١-(البان) (ن): بێن/ تۆری نەســپ. درەختێكە گەڵا ردێژو ناوێتەیە، گوڵ سپییە شلە رۆنێكی تایبەتی لێدەگیرێت.

٢-(بانْطلون (ج) بانطلونات= سَــراویل): ١- پانتۆڵ/ شــەرواڵ جۆرە جلێكی پیاوانەیە لە كەمەرەوە بــۆ خوارەوەیە. ٢-جــۆرە جلێكی ژنانە لە كەمەرەوە تــا ئەژنۆیە. ناوەكەی لە نــاوی ئەكتەرێكی ئیتالییــەوە وەرگیراوە كە ناوی بانتلۆن بووە، لە شــانۆگەریدا لە بەری دەكرد.

بَأَهَ. بَأْهاً: پێیزانی/ هەستپێكرد.

باَه: مــا (بَأَهَ. لِلأَمْرِ أَو بالأَمرِ") بە كارەكەی نەزانی/ هەســتی بــە كارەكە نەكــرد/ بیری نەكەوتەوە.

بَأو: (ألبــاوْ باب) (ن): باوبــاب. درەختێكی مەزنە لــە ئەفەریقای هێڵكە مــەرەدا هەیە، تــیرەی قەدەكەی هەشــت مەتــرە دەبێت، لە وڵاتە گەرمەكاندا دەروێت، چێوەی قەدەكەی ٢٤ مەتر دەبێت.

بَأی: ١-بَأَي- عَلَيهِمْ. بَأْواً): شانازیی بە سەردا كردن/ فیزی بەســەردا لێدان/ خۆی بەسەردا بادان.

٢-(بايْ): وشەیەكی توركییە واتا دەوڵەمەند یان خاوەن خانووەكە، لە ناوەراســتی ئاسایدا بۆ گەورەو سەردار بەكاردێت (واتا نازناوە).

بَبَ: (ألبَبَ): چۆنیەتی/ رێگا.

بَبر: (ألبَبْر والبَبر (ج) بُبُور) (ح): بەور. جۆرە پڵنگێكــە. جــۆرە درندەیەكی هندســتانە، ژێر سكو ئەملاولای سپییە لەشی میلی رەشدارە.

ببغ: (أَلبَبَّغاء والبَبْغاء والبَبَغاء (ج) بَبْغاوات) (ح) تووتــی. باڵندەیەکە قسـە وەردەگرێت و دەیڵێتەوە (بە نێرو مێی دەوترێت).

أَلببغائِیَّـة: ئەوەیـە مـرۆڤ قسـەیەك كە تێینەگـات بــە بێئــەوەی بـیری لێبكاتەوە بیڵێتەوە.

بــت: ١-(بَتَّ وأَبَــتَّ-هُ. بَتّاً وإِبْتاتــاً): بڕی. بڕاندیەوە.

-الأمرَ: كارەكەی بەئەنجام گەیاند.

(بَتَّتَ-ه): پارچەپارچەیكرد.

(-الوَعْدَ): جەختی لەسەر بردنە سەریكرد.

(تَبَتَّتَ): پارچەپارچە بوو.

(إِنْبَتَّ): پچڕا.

(أَلبات): بڕاوە/ كۆتایی پێهێنراو.

(بَيــعُ بــات): فرۆشــتنێكی (یەكجارەكــی/ بێپاشگەزیی).

(البَتَّةَ): بڕابڕ- بڕیارێكی كۆتایی.

(بَتَّــةً وبَتاتاً) : بەیەكجارەكــی/ بێگەڕانەوەو پاشگەزبوونەوە ٢-هەرگیز/ (لا أفْعَله البتَّةَ): هەرگیــز/ بڕابــڕ ئــەوە ناكەم، ئــەو كارە ناكەم.

٢-(بَتَّ وَأَبَتَّ- الرَجُلَ. بَتّاً وأبْتاتاً): پیاوەكەی ماندوو كرد.

٢-(بَتَّــتَ-هُ): ١-خواردنــی دایــەو كەلوپەلی دایە.

(تَبَتَّتَ): خواردنەكە یان كەلوپەل و شتەكەی وەرگرت.

(أَلبَتَات (ج) أَبتَّة): ١-خۆراك/ توێشــوو). ٢-نامێر/ ٣-كەلوپەلی پێویستی ماڵ.

(«هُوَ علــى بَتــاتِ أَمرٍ»): «ئــەو خەریكی كارێكە»

٤-(أَلباتّ): لاواز/ بێهێز.

أَلبَتّ (ج) بُتُوت: بەرگێكی ئەستوور.

١-(البَتّــات والبَتّــيّ): ١-دروســتكەری بەرگــە ئەستوورەكە. ٢-فرۆشیاری بەرگە ئەستوورەكە.

(أَلْبَتِّيَّــةَ (ج) بَتَاتِــيّ): پیپێكــی گــەورەی دارین.

بتر. (بَتَرَ- هُ. بَتراً): قرتاندی.

(بَتِرَ وانْبَتَرَ) بَتَراً: قرتا/ پچڕا.

(أَبْتَرَ- هُ اللهُ): خــودا كۆڵیكرد یان كوڵیكرد/ كلك قرتاویكرد..

(أَلباتِــر والبَتَــار والبَتّــار (ج) بَواتِيــر): شمشێری (تیژی بڕەر/ بڕندە).

(الأَبْتَــر (م) بَتْراء): ١-كوڵ/ كلكبڕاو ٢-بڕاو/ قرتــاو –(مِنَ الحَيّات): ١مــاری كوڵەوەیباب یان ماری وەزنــدەدار. ٢مرۆڤی وەجاخ كوێر/ بێوەچە.

(ألأَبْتَران): كۆیلەو كەری ماڵیی یان كێویی.

(أَلبَتْراء – مِنَ الخُطَب): وتارێك كە سوپاسی خودای تێدا نەبێت.

٢-(البِتْــرُول) (لاتينيــة) = أَلنِّفط: نەوت. ڕۆنێكی كانزاییە، دەسووتێت، لە ژێرزەمینەوە

دەردەهێنرێت بۆ رووناکیی و گەرمیی و چەورکردنی مەکینە بەکاردێت.

بتع: (بَتِعَ. بَتَعاً):ملی یان جومگەکانی پتەوو بەهێز بوون.

(أبتَع (م) بَتْعاء:لەش و مل قایم و جومگە تۆکمە.

(ألأبْتَع (م) بَتْعاء (ج) بُتْع:تێکسمراو.

(«جاؤوا كُلُّهم أبتَعون»)هەموو پێکەوە هاتن بە هێزو تێکسمراو.

بتك: (بَتَكَ وَبتَّكَ- هُ بَتكاً):لەتیکرد.

(تَبَتَّك و انْبَتَك):بررا/ لەتبوو.

(البَتْكَةُ (ج) بِتَك):پارچەیەك لە شتە براوەکە یان بەشێکی/ کوتێکی.

(البَاتِك والبَتُوك):لەتکەر/ برەر: ٢شمشێر.

بتل: ١-(بَتَلَ وبَتَّلَ- الشيءَ. بَتلاً):شتەکەی لەت لەت کردو لێکی جیاکردنەوە.

(إنْبَتَلَ):پچرا- لەتبوو/ بررا.

(عَطاءٌ بَتْلٌ):بەخشینێکی بێوێنە یان بەخشینێکی براو/ وەستاو.

(ألبَتيلة والبَتلاء)(ز) بێچووڵەی دارخورما کە سەربەخۆ بژی و پێویستی بە دایکی نەبێت.

(ألمُبتِل) (ز)دار خورمایەك کە بێچووڵەکەی لێکرابێتەوەو بە تەنها سەربەخۆ بژی.

٢-(بَتَّلَ وتَبَتَّلَ):١بۆ خوداپەرستیی خۆی لە جیهان بری ٢خۆی ڕەبەن کرد.

(ألبَتول):١حەزرەتی مریەمی کچ ٢-کەسێکە کە ڕەبەن یان کچبێت.

(ألبَتيل (ج) بُتُل = ألبَتول):کەسێکە کە ڕەبەن بێت یان هەر کچ بێت.

(البُتيلَة = ألبَتُول):کچی شوونەکردوو.

(ألبُتولَة والبُتولِيَّة):ڕەبەنیی یان بە کچێنی مانەوە/ هاوسەر نەگرتن.

٣-(ألبَتيل (ج) بُتُل):(ناوەڕۆگەی/ شیوی) دامێنی دۆڵ.

(«خَضْرُ بَتيل»):(ناوقەدی/ کەمەری) باریك.

٤-(البَتُولا) (ن):تێروو. درەختێکی چرە. تەختەکەی بەنرخە، لە ڕوسیادا زۆر دەروێنرێت و مازووی لێدەگیرێت.

بث: ١-(بَثَّ وبَثَّثَ الخَبَرَ. بَثّاً) هەواڵەکەی (بڵاوکردەوە/ جاردا/ پەخشی کرد).

(بَثَّ و باثَّ وَأبَثَّ- فُلاناً الخَبَرَ):هەواڵەکەی بە فیسار کەس گەیاندو لێی ئاگادار کردەوە.

(تَباثَّ- القَومُ الأسرارَ): خوێشگەل نهێنیەکانیان بۆ یەکتر ئاشکرا کرد.

(إنْبَثَّ):بڵاوبووەوە/ پەخشبوو.

(إستَبَثَّه- الخَبَرَ):داوای لێکرد هەواڵەکەی بۆ بڵاوبکاتەوە.

٢-(بَثَّ وبَثَّثَ- الشيءَ. بَثّاً)شتەکەی جیاو بڵاوکردەوە (إنْبَثَّ): جیاجیا بووەوە/ بڵاوبووەوە.

(ألْبَثّ):پەراگەندەو بڵاو/ پەرت پەرت.

٣-(بَــثَّ و بَثَّــثَ- الغُبــارَ. بَثّــاً): تۆزەکەی وروژاندو هەستاندو.
(إنْبَــثَّ): ورووژاو هەســتاو بلاوبــووەوە/ پەرشبوو.
٤-(ألبَثّ) ١-گرانترین (پــەژارە/ خەم) ٢-بار/ رەوش.
٥-(بَثبَثَ-الخَبَرَ): هەواڵەکەی (بلاوکردەوە/ پەخشــکرد/ جــاڕدا) (الغُبــارَ): تۆزەکــەی وروژاندو هەستاند.
بثر: ١-(بَثَرَ وبَثِرَ وبَثُرَ وتَبَثَّرَ وَجْهُهُ. بَثْراً وبَثَراً وبُثُــوراً): ڕووی زیپکەی وردی دەردا/ عازەبەی دەردا.
(ألبَثْــرُ (ج) بُثُــور): زیپکــەی دەموچــاو/ عازەبە.
(بَثْرَةٌ): زیپکەیەك/ دەنکە عازەبەیەك.
(بَثِر وبَثير): دەموچاو زیپکاوی
(ألبَثْــر (ج) بُثور الواحِــدَةُ بَثيرَة): زیپکە/ عازەبە.
٢-(الباثِر) (فا): بە ئیرە/ حەسوود.
(المَبثُور): بەر ئێرە پێکەوتوو/ حەســوودیی پێبراو.
٣-(البَاثر) (فا): کانیاو/ کانی.
(ألبَثير): زۆر/ فرە.
(«کثيرٌ بَثيرٌ»): زۆر زۆر/ زۆرو زەبەندە.
(ألبَمْثور): زۆر دەوڵەمەند/ دارای قورس.
بثع: (بَثِعَ- تِ الشَّفَةُ): لێوەکە پڕ خوێن بوو سوور هەڵگەرا.
(أبْثَع (م)): لێو پڕ خوێن‌و سوور هەڵگەراو.
(بثق): ١-بَثَقَ وَبَثَّقَ- النَهْرَ (بثْقاً وتَبْثاقاً): بەســتی ڕووبارەکەی شــکاند بۆ ئەوەی ئاوی لێبڕوات.
(ألبَثْق والبِثْق (ج) بُثُوق): شوێنی شکاندنی بەستی ڕووبارەکە.
٢-(بَثَقَ و بَثَّقَ- السَّيْلُ المَوضِعَ. بَثْقاً وتَبْثاقاً): لێشاوەکە شوێنەکەی هەڵدڕیو دادڕی.
(إنْبَثَقَ- الماءُ): ئاوەکە سەری کردو دەرپەڕیو بلاوبووەوە(الكَلامُ): بێئاگایانە قسەکە لە دەم دەرپەڕی. (وعند النَصــارى: الروحُ القدس ينبَثِــقُ مِنَ ألأب ولإبن): لای دیانەکان گیانی پیرۆز لە خوداو عیساوە دەردەکەوێت.
الملحق:
(ألبَث): بلاوکردنەوە بە ڕادیۆو تەلەفزیۆن.

بجّ ١-(بَجَّ.ە. بَجّاً): شــەقی پێبرد/ قڵیشاندی (ەُ بالرمح): نێزەکەی پێدا کرد.
(إنْبَجَّ): شەقی برد/ تلیشی تێبوو/ قڵیشا.
٢-(بَجَّ- الكَلأُ الناقَةَ بَجّاً): گیاکە حوشترەکەی درانــد، واتا زۆر قەڵەوی کــردو کەلەکەکانی دەرپەڕاند. (ألأَبَجّ (م) بَجّاء): چاو مەســت/ درزی چــاو گەورە.(عَينٌ بَجّاء): چاو مەســت/ چاو گەورە گەورە.
٣-(ألبُجّ (ح): جووچکی پەلەور.
٤-(بَجْبَــجَ- الصَبِــيَّ): منداڵەکــەی لاواند/

گۆرانـــی بــۆ وتـو یــاری لەگەڵــدا کـــردو خڵافاندی.

(تَبَجبَجَ- اللَّحْمُ):گۆشتەکە نیشتە سەریەك و داکەوت.

(اَلبَجْبــاجُ):قەڵەوێکی (بە گۆشـــت/ چەوری هەڵاوساو).

(رَمْلٌ بَجْباجٌ):لمێکی زۆری کەڵەکە بوو.

بجـــح: (بَجَحَ- بِهِ):دڵی پێخـــۆش بوو/ دڵی پێکرایەوە.

(تَبَجَّحَ= تَباتَحَ):شـــانازی کـــردو بە فیزەوە خۆی هەڵکێشا.

(- فِي الغِنى):دەوڵەمەندتر بوو.

(تَباجَحَ):شانازی کردو خۆی هەڵکێشاو خۆی بەزل گرت.

(«النِّســاءُ يَتَباجَحْنَ فيمــا بَيْنَهُنَّ»):ژنان لەناو خۆیاندا بە فیزەوە خۆیان بەسەر یەکدا بادەدەن و شانازی دەکەن.

(البَجّاح):زۆر بە فیزو خۆهەڵکێش.

بجــد: (بَجَدَ وبَجَّــدَ- بِالمَكانِ. بُجــوداً):لە شوێنەکەدا نیشتەجێ بوو.

(اَلبَجْــدُ- مِــنَ النــاسِ):کۆمەڵــە خەڵکێك

(البُجْــدُ- مِــنَ الخَيــلِ):رەوە ئەســـپێك کە سەدیان پتر بن.

(بُجْــدَةُ الأَمرِ وَ بَجْدَتُه وبُجُدَتُهُ):راســـتی و دروستیی و ناواخنی کارەکە.

(«عِندَهُ بُجْدَةُ الأَمْرِ وَهُوَ ابنُ بُجْدَةِ الأَمْرِ»): لە کارەکەدا کوڵاوە، ئاگای لە هەموو حەیسەو بەیســـەیەکی هەیـــەو راســـتیەکەی دەزانێت

(أَلبِجاد (ج) بُجُد):بەرگێکی میلدار.

بجـــر: ١-(بَجِرَ- الرَجُـــلُ. بَجَـــراً)پیاوەکە ورگی لێهات هێندە ئاوو شیری خواردەوە هەر تینوێتی نەشکا.

(بَجِرٌ وأَبْجَر):ورگ لێهاتووی ئاوو شیری زۆر خواردوو تینوێتی نەشکاو.

(بَجِـــرَ- الرَجُلُ):ناوکـــی پیاوەکە دەرپەری و بنی ناوکی ئەستوور بوو.

(الباجِـــر (ج) بَجِرَة) (قـــا):ورگ لێهاتوو/ ورگ هەڵاوساو.

(أَلبُجْرَةُ (ج) بُجَر):ناووك.

٢-(تَبَجَّرَ- النَّبيذَ):زۆر ســـەری کردە ســـەر مەیخواردنەوە.

٣-(أَلبُجْـــر (ج) أَباجِـــر وأَباجِـــير والبُجْرِيّ (ج) بَجـــارِيّ)١خراپە ٢لێقەومانی ســـەخت ٣جورتوم.

(«لَقَيْـــتُ مِنهُ البَجـــارِيَّ»):بە دەســـتیەوە تووشی وەی و چوترومی سەخت بووم.

(البُجْـــرَةُ (ج) بُجَـــر): خـــەوش/ لەکـــە/ کەموکوریی.

(«ذَکَـــرَ عُجْـــرَهُ وبُجْرَهُ»):خەوشـــی دیارو نادیاری دەرخست.

(أَلبُجْرَة):روو.

بجـــس: ١-(بَجَـــسَ وبَجَّـــسَ الماءَ. بَجْســـاً):

ئاوەکەی تەقاند.

(إِنْبَجَسَ وتَبَجَّسَ الماءُ):ئاوەکە تەقیی‌و فیچقەی کردە دەرەوە.

(البَجْس والبَجيس= المُنْبَجس):ئاوی تەقیوو دەرپەریو.

(«عَينٌ بَجيس»):کانییەکی تەقیوو فرە ئاو.

(«مـاءٌ بَجيـس»):ئاوێکی زۆری لەبەر رۆیشتوو.

(«سَحائِبُ بُجَّس»)هەورێکی باراان داکردوو/ باراناوی.

(باجِس (ج) بُجَّس):هەوری باران داکردو.

٢-(بَجَسَ وبَجَّسَ- الجُرْحَ. بَجْساً)برینەکەی هەڵدڕی‌و تەقاند.

بَجع: (بَجَعَ- هُ. بَجْعاً):بە شمشێر لەتیکرد. بری.

(أَلْبَجَعَ) (ح):سەقاقوش. باڵندەیەکی دەنووك پان‌و درێژە، کیسەیەك بە بن دەنووکیەوەیە.

(أَلبَجْعَة):سەقاقوشێك.

بجل: ١-(بَجَلَ وبَجِلَ. بَجْلاً وبُجُولاً): شادمانبوو/ دڵخۆشبوو/ دڵیکرایەوە.

٢-(بَجَلَ وبَجِلَ. بِجْلاً):خۆشحاڵ‌و خۆشگوزەران بوو.

(باجل):خۆشحاڵ‌و دڵخۆش/ بارلەبار.

٣-(بَجُلَ. بَجالَةً وبُجُولاً):بەرێزو شکۆدارو پایەبەرز بوو.

(بَجيل):شکۆدار/ پایەدار/ مەزن.

(بَجَّلَ-هُ):بە گەورەیگرت/ مەزنیکرد.

٤-(أَبْجَلَ- هُ الشيءُ) شتەکەی بەس بوو/ شتەکە بەشی کرد.

(بَجْل):بەسبوون.

(«بَجْلُكَ»):بەستە/ بەشت دەکات.

٥-(بَجَلْ= نَعَم):بەڵێ.

(ألأَبْجَل (ج) أَباجِل) (ع ا):دەمارێکی ئەستوورە لە پێ یان لە دەستدایە.

بَجَم: (بَجَمَ. بَجماً وبُجُوماً)١-لە تۆقیندا یان لە بێتوانایدا زمانی بەسترا، کپ بوو/ چوو ٢-کرژو سست بوو، چاوی ئەبڵەقبوو.

(بَجَّمَ):سست بوو. ئەبڵەقبوو.

بحّ: ١-(بَحَّ: بَحّاً وبَحَحاً وَبُحُوحاً وبَحاحاً وبُحُوحَةً وَبَحاحَةً):دەنگی گر بوو (بە نەخۆشیی یان هاوارو گۆرانیی یان لە زگماکییەوە وابوو).

(أَبَحّ (م) بَحّاء وبَحَّة (ج) بُحّ):دەنگگر.

(أَبَحَّهُ و بَحَّحَهُ):دەنگی گر کرد.

(البُحَّةُ):دەنگگریی/ دەنگقەبەیی.

٢-(بَحبَحَ وتَبَحبَحَ):جێی خۆی کردەوەو پایەی خۆی بەرزکردەوەو ژیانی خۆش بوو.

(- تِ العَرَبُ في لُغاتِها):عەرەب زمانەکەی خۆی فراوانکرد.

(- تَبَحبَحَ- الدارُ):چووە ناو خانووەکەوە.

(بَحبوحَة الدار):ناوەندی خانووەکە.

(- العَيشِ): تێروتەسەلیی‌و ئاسانیی‌و

ناسوودەیی ژیان.

بحـــث: ١-(بَحُـــثَ. بُحُوثَةً): ســـاغو پوختە/ پەتیبوو.

(باحَـــتَ- هُ الـــودَّ): (خۆشەویســـتیی/ دۆستایەتی) ساغی لەگەڵدا بەست.

(البَحْت): ساغو پوختە/ پەتی.

(«شَرابُ بَحْت»): شـــەرابی ساغو ڕووت (کە هیچی تێکەڵ نەکرابێت).

(مِســـكُ بَحْت): بۆنێکی خۆشی ساغو پوختەو ڕووت.

(عَرَبِيُّ بَحْت): عەرەبێکی ڕەسەن تەواو.

(البَحْت (م) بَحْتَة): بۆ تاكو جووتو کۆ دەکرێتو دەشتوانیت، دەبێتو دەشـــکرێت، جووتو کۆیشی بکەیت.

٢-(باحَـــتَ – فُلانـــاً): دڵی خـــۆی بۆ یەکالا کردەوە. ئاگاداری کارەکەی کرد.

٣-(أَلبُحْتُر وَالبُحْتُـــرِيُّ): کورت/ کورتەبنە/ خرپن لە خوداییەوە.

بحث: ١-(بَحَثَ- فِي الأَرضِ. بَحْثاً): زەوییەکەی هەڵکۆڵیو پیایدا گەڕاو پشکنی.

("کالبَاحِثِ عَن حَتْفِهِ بِظِلْفِهِ"): وەك یەکێك بە دەستی خۆی بۆ مەرگی خۆی بگەڕێت.

(أَلبَحْث (ج) أَبحاث) (مـــص): ١-لەژێر گڵدا بۆ شت گەڕان. ٢-لە کانزاکاندا بۆ زێڕو شت گەڕان.

(أَلمَبْحَـــث (ج) مَباحِـــث): ١-بۆ شـــت گەڕانو پشکنین. ٢-پشکنگا.

(«مَباحِثُ البَقَر»): شوێنی نادیار یان بیابانی چۆڵو وشك.

٢-(بَحَثَ- هُ): خوازیاری بوو.

(- عَنهُ): بۆی گەڕا/ بۆی پشکنی.

(تَبَحَّثَ وابْتَحَثَ واسْتَنبَحثَ- عَنهُ): هەواڵی پرســـی/ بەدوایـــدا گـــەڕا/ بـــۆی ئەملاولای پشکنی.

(أَلبَحث: (ج) أَبحاث): ١-پشـــکنین ٢-گەڕان بۆ شت لەژێر خاکدا ٣-ساغکردنەوەو لێکۆڵینەوە ٤-خوازیاریی زانستو زانیاریو وێژە.

(البَحَاث): توێژەرەوە/ لێکۆڵەرەوە/ کەسێکە زۆر لێبکۆڵێتەوەو بپشکنێت.

(المَبْحَثَـــة): ١-لێکۆڵینـــەوەو گـــەڕان بە دوای زانستیو زانیاریدا ٢-ساغکردنەوە.

(البَحيث): نهێنی.

٣-(بَاحَثَـــهُ): گفتوگۆی لەگەڵـــدا کردو ڕایان گۆڕییەوەو شەرە بەڵگەی لەگەڵدا کرد.

(تَباحَثـــوا): پێکەوە گفتوگۆیـــان کردو ڕایان گۆڕییەوە.

٤-(بَحْثَرَ- الشيءَ بَحْثَرَةً): ١-شتەکەی پەرشو بڵاو کردەوە ٢-شتەکەی خستەڕوو و دەرخست ٣-جیای کردەوە.

(تَبَحْثَـــرَ): پەرشو بڵاو بووەوەو کەوتەڕوو/ جیابووەوە.

الملحق:

(بحث): البَحَّاثَة): زانایەك کە هەر خەریکی

لێکۆڵینـــەوەو وردبوونەوەو دۆزینەوە بێت لە بواری زانستو زانیاریدا.

بحر: ١-بَحِرَ. بَحَراً: حەپەساو/ سەرسامبوو/ لە ترساندا زەندەقی چوو.

(اَلبَاحِر: سەرسامو ئەبلەقبووی ترس.

٢-(بَحِرَ. بَحَراً): زۆر تینـــوی بوو تینوێتیی نەدەشکا.

(بَحِرٌ): کەسێکە زۆر تینوی بێتو تینوێتیی نەشکێت.

٣-(بَحَـــرَ- الأَرضَ. بَحْـــراً): زەویەکـــەی هەڵدری.

(-النَاقَـــةَ): گوێـــی مێحوشـــترەکەی لە باری درێژیی هەڵدری.

(النَاقَةُ البَحِيرَةُ (ج) بَحَائِروبُحُر): مێحوشترى گوێ هەڵدراو.

٤-(أَبْحَرَ- المَاءُ): ئاوەکە سوێر بوو.

(- الرَجُــلُ المَــاءَ): پیاوەکە ئاوەکەی ســوێر چەشت/ بە سوێری زانی

(- تِ الأَرْضُ): لــە زەویەکــەدا ئاوێکــی زۆر کۆبووەوەو کەڵکێکی زۆری بەخشی.

(اَلبَحْـــر (ج) أَبْحُر وبُحُور وَبِحار): ١-ســوێراو ٢-دەریا.

أُبَيحِر: ١-سوێراوگە ٢-دەریاچە.

٥-(أَبْحَرَ): ســواری دەریا بوو/ بە دەریادا گوزاری کرد.

(تَبَحَّرَ- فِي العِلْمِ): لە زانستدا قووڵ بووەوە/ زۆری خوێند.

(- فِي المالِ): خۆی زۆر دەوڵەمەند کرد/ زۆر دارا بوو.

(إِســـتَبْحَرَ- فِي العِلمِ أَو المالِ): لە زانستدا یان ساماندا دەست باڵاو بەربڵاو بوو.

(- الشَـــاعِرُ أَو الخَطِيـــبُ): هۆزانڤانەکەیان وتاربێژەکە زمانپاراوو بەدەسەڵات بوو.

(اَلبَحْر (ج) أَبْحُر وبُحُور و بِحار): دەریا.

أُبَيْحِر: دەریاچە.

بحر: (البَحرِيَّة): هێزی دەریایی کیشوەر کە سەربازو پاپۆری جەنگو ژێردەریاییو فڕۆکە هەڵگرو شتی تری سەربازییە.

(وزارة البحرية): وەزارەتی دەریایی.

(بَحرِيَّة تجارِيَّـــة): گەلە گەمیـــی بازرگانی (کۆمەڵـــە پاپۆرێکە بـــە پاپۆڕەوانەکانیەوە/ دەریاوانەکانیـــەوە. کـــە کەلوپـــولو گـــوزار کاروانەکان دەگوێزنەوە.

(اَلْبَحْرُ المحِيط): ١-ئۆقیانووس/ شـــادەریاکان کـــە دەوری کیشـــوەرەکانیان داوە. ٢-هەمـــوو رووبارێکی مەزن وەك نیل.

(اَلبَحْـــر (ج) بُحُـــور مِـــنَ المَجـــاز): پیـــاوی بەخشـــندەی زۆر میهرەبـــان/ خێرخواز (بۆ خوازەوای پێدەڵێن).

(البَحريّ): دەریایی.

(البَحّار): دەریاوان (ج) بَحّارَة

اَلبَحْرَةُ (ج) بِحَـــار وَبُحْر): ١-زەلکاوو گۆماو.

٢-نەستێل/ ناوێکی زۆری کۆومبوو.
(ألبُحَيْرَة) دەریاچە.
٦-(البَحـــر (ج) بُحُـــور (في اصطـــلاح العروضيين): کێشی شیعر/ کێشی هەڵبەست. هۆزان.
(البُحْرَةُ (ج) بِحَار وبُحْر):١-نزمە ولاتو شار ٢-باخێکی زۆر فراوان.
(ألباحِر)١-گەوج و دەبەنگ. ٢-خۆتێهەڵقورتێن. لاپرەسەنگ.
(ألباحـــور والباحـــوراء): قرچـــەی گەرمای مانگی گەلاوێژ/ مانگی میوەگەنان.
(ألبُحْـــران): ١-لێکۆڕینی نەخۆشـــیی خراپ. (نەخۆشـــییەکە لێـــی گۆریـــوە). ٢-(طـــب): ورێنەکردنو تێکچوون، بێئاگایی نەخۆش لە سەختیی نەخۆشیەکەی.
(ألبَحْرَين): ولاتی بەحرەین.
(بَحْرانيّ): خەڵکی بەحرەین.
(دَوار البَحر): سەرەگێژەی ناودەریا.
الملحق:
بحر: (ألبَحريَّة): هێـــزی دەریایی دەوڵەتێك کە پیاوانـــی جەنگـــاوەرو پاپـــۆڕی جەنگو ژێردەریـــاو فڕۆکە هەڵگرو گەلێك شـــتی تر دەگرێتەوە.

بخ: ١-(بَخَّ- في النَّوم).
بَخّاً:١:لە نوستندا پرخە پرخی کرد/ پرخەی هـــات ٢-رقەکـــەی دامـــردەوە/ تووڕەییەکەی نیشتەوە.
(بَـــخْ): (ناوی کرداره). بۆ لاســـەیربوونو بۆ لاباش بوون یان بۆ هەڵنانو شانازیی.
ئیف ٢-ئافەرین ٣بەه بەه کە باشە.
(بَخٍ بَخٍ): ئیف ئیف/ بەه بەه/ هەی ئافەرین هەی دەست خۆش/ ئای کە باشە.
٢- (بَخبَـــخَ- في النَّوم): لـــە خەوتندا پرخە پرخیکرد/ پرخەیهات
(البُعـــيْرُ): حوشـــترەکە وروژاو بۆرانـــدی لە دەمیەوە شتێکی دەرهێنا کە وەك سی وابوو.
(بَخبَخَ- الرَّجُلَ): ئافەرینی پیاوەکەیکرد.
(تَبَخْبَخَ- الحَرُّ): گەرماکە نیشتەوە/ هێواش بووەوە.
بخـــت: ١(بَخَـــتَ- هُ. بَخْتاً): لێیـــدا/ پیایدا کێشا.
بُخِتَ- الرَّجُـــلُ: (زراوی چـــوو/ تۆقی/ زۆر ترسا.
(بَخَّتَه): پیادا هەڵشاخاو شکاندی.
(البَخت (فارسية): بەخت/ شانس.
(ألبَخيـــت وَالمَبْخُوت): بەختدار. شانســـدار/ بەشانس.
٢-(بَخْتَرَ وتَبَخْتَرَ. بَخْتَرَةَ):١-باش رۆیشـــت ٢-بە گەنجەفەو فیزو خۆبادانەوە رۆیشت.
(ألبختِير):١-شۆخو شەنگ. ٢-بە کەشو فشو لەخۆبایی/ بەدەعیەو فیز.
(ألبَخْتَرِيَّـــة والتَّبَخْتَرِيَّـــة): بـــە فیـــزو بە

خۆنازینەوە ڕۆیشتن.
(«فُلانٌ يَمشــي البَختَرِيَّة»):فیسارکەس بە فیزو بەخۆنازین‌و خۆبادانەوە دەڕوات.
بخــر: ١-(بَخِــرَ- الفَمُ. بَخَــراً):دەمەکە بۆ گەنیکرد/ بۆگەنبوو.
(فَمٌ أَبْخَر):دەمی بۆگەن.
٢-(بَخَــرَ-ت القِدرُ). (بَخــراً):مەنجەڵەکە هەڵمیی کرد. هەڵمی لێهەستا.
(بَخَّرَ):هەڵمی کرد، هەڵمی هەستاند.
(تَبَخَّرَ الماءُ):ئاوەکە بوو بە هەڵم.
(اَلبُخــار (ج) أَبْخِرَة):هەڵــم/ ئەوەی کە لە شــلەی گەرمکراوەوە بە شــێوەی گــاز بەرز دەبێتەوە).
(اَلباخِرَة):پاپۆڕی هەڵمی.
٣-(بَخَّــرَ-هُ وَعَلَيــهِ):دووکەڵــی بوغــوردی بەســەرداکرد- بە بوغــوردو داری عوود بۆنی خۆشیدا.
(تَبَخَّــرَ):دووکەڵی بوغوردی بەردایە خۆی/ بە بۆنی خۆشــی بوغــوردو داری عوود خۆی بۆنخۆش کرد.
(اَلبَخُــور (ج) أَبْخِرَة وَ بَخُــورات):بوغورد کە مادەیەکــی کەتیرەییــە کە ســووتێنرا بۆنێکی خۆش دەداتەوە.
(بَخُّور مريــم وبَخّور الأَكــراد وبخور البَرِّ وبُخُور السُّودان وبخور البَرْبَر) (ن)ئەمانە هەموویــان گیای تەمەنــدارن گەڵاکانی وەك

چەپکێــك لــە زەویــدا کۆدەبنەوە، لاســکی درێــژو خواریــان لێــوە دەردەچێــت، گــوڵ لــە تەنیشــتەکانیەوە دەگرێت، بــۆ جوانیی دەروێنرێت.
(المِبْخَرَة):بۆغورددان.
الملحق:
بخر: (التَّبخير):بەهەڵمکردن.
(تَبْخيرُ الماءِ):بە هەڵمکردنی ئاو.
(اَلتَدخــين بالبُخُور):بوغورد. ســوتاندن‌و بڵاوکردنــەوەی بۆنی خۆش بە ســووتاندنی بوغوردو داری عود.
(اَلتَبخير):ڕێگەیەکەیان کردەیەکە بۆ گۆڕینی شتی شل بە هەڵم‌و بە کوڵاندن.
(اَلتَبَخُّــر):١-کردنی بوغورد بە دووکەڵ ٢-بە ســوتاندنی بوغوردو داری عــود بۆنی خۆش بڵاوکردنەوە. ٣-گۆڕینی شلەمەنی بە هەڵم بە گەرمکردنێکی هێواش نەگاتە پلەی کوڵاندن.

بخز: (بَخَزَ- عَينَهُ. بَخْزاً):چاوی دەرپۆقاند/ دەرهێنا.
بَخــس: ١-(بَخَسَ-هُ بَخْســاً):١-کەمبایەخی کرد ٢-کەمیکرد.
(«لاتَبْخَــس أَخــاكَ حَقَّهُ»):مــافی براکەت کەم مەکەرەوە. ٢-زۆرداریــی بەرامبەر کرد/ ستەمی لێکرد.
(تَباخَسَ القَومُ):١-خوێشــگەل مافی یەکتریان خوارد ٢-زۆریــان لە یەکتری کرد ٣-لە کڕین‌و

فرۆشتندا فێڵو دەغەڵییان لەگەڵ یەك كرد.
(اَلْبَخْس) (مص): ١-كەمكردوو ٢-هەرزان
(«شَرُوهُ بِثَمَنٍ بَخس») : بەنرخێكی هەرزان كرییان/ بەنرخێكی وەك بەلاش كرییان.
٢-(بَخَسَ- عَيْنَهُ): چاوی دەرهێنا.
٣-(البَخــس): زەویی دێـــم/ دێمەرۆك كە بە باراناو رووەك تیایدا دەروێت.
(البَخسِيّ- مِنَ الزرع)/ (ز): كشتوكاڵی دێم.
(ألأياخِس (ع ا): پەنجەكانو بنی پەنجەكانو دەمارەكانی.
بخش: ١-(بَخَشَ- الشَّيءَ. بَخشاً): (عاميه): شتەكەی كونكرد.
(ألبُخش) (عامِيه): كون.
٢-(بَخشَشَ) (عاميه): بەخشی.
(البَخشــيش) (فارسية): بەخشیش- خەڵات- بەرتیل (عامية).
بخص: (بَخَــصَ- عَينَــهُ. بَخْصــاً): چاوی دەرهێنا.
(- الرَّجُلُ): لە ســەروو چاویـــەوە یان لەژێر چاویدا گوشـــتێكی دیارو دەرپەڕیو پەیدابوو یان هەبوو.
(أبخَص (م) بَخصَاء (ج) بُخص): كەسێكە كە زیادە گوشـــتێكی دەرپەڕیو لەژێر چاویدا یان لە سەروو چاویەوە پەیدابوو بێت.
(تَبَخَّصَ): ١-چاوی تێبڕیو لێینەترووكاند ٢-پێڵووی هەڵگەڕایەوە.

(البَخــص): ١-گۆشـــتێكە لەژێـــر پێڵـــووی خوارەوەدا دەردەكەوێت كــە تیژ چاو ببڕێتە شـــتێكو بە لایەوە شـــتێكی بـــاش یان خراپ بێتو سەیربێت.
بَخصَة: ١-دانەیەكی ئەو گۆشـــتەیە ٢-گۆشتی پێ ٣- (اع) گۆشتی بنی پەنجەكانی دەست.
(مَبْخُو. ص القَدَمين): پێ كە گۆشـــتی كەم بێت.
بخع: (بَخَعَ- نَفسَــهُ. بَخْعاً): خۆی پەرێشان كــردو بــە خەفــەتو داخ یــان بــە قــینو دەمارگیریی خەریك بوو خۆی بفەوتێنێت.
(- الأرضَ بالزِّراعَةِ): زەویەكەی بە كشتوكاڵ پەككخست، پشوی نەدا تا ساڵێكیش.
(- بِالشّــاة): مەڕەكــەی ســەربڕی، ملــی لێكردەوە.
(- لَــهُ نُصْحَــهُ): ئەوپــەڕی ئامۆژگاریــی دۆستانەو دڵسۆزانەیكرد.
(- هُ): (عامية): دەستی بە روویەوە ناو ڕ.وی شكاند یان تەریقیكردەوە.
(بَخِعَ- بِالحَــقِّ. بُخُوعاً وبَخاعَــةً): پێی لە مافەكە، لە ڕاستییەكە ناو ملی بۆ شۆڕ كرد.
(بَخَّــعَ- هُ): (عاميــة): تــەرزە شــكێنێك/ سەرزەنشتێكی زۆریكرد.
بخق: (بَخَقَ وأبْخَقَ- عَيْنَهُ. بَخْقاً): ١-چاوێكی كوێركرد ٢-چاوی دەرهێنا.
(رَجُــلُ أبْخَق وباخِق وبَخيــق. ومَبْخُوق):

پیاوی یەکچاو: چاوێکی کوێر بێت/ تاکچاوبێت.

(عَينُ بَخقاء وباخِقَة وبَخيق وبَخيقة ومَبخُوق):چاوێکی دەرهاتوو کوێر بوو/ تاکچاویی.

(بَخِقَت- عَينُهُ. بَخَقاً)نچاوی تەواوو ناشیرین کوێر بوو.

بخل: (بَخِلَ وبَخُلَ. بَخَلاً وبُخْلاً)نچرووکبوو/ ڕژدبوو/ پیسکەبوو.

(بَخيل (ج) بُخَلاء):ڕژد/ چرووک/ ڕەزیل/ پیسکە.

(بَخِلَ وبَخُلَ- عليه وعَنهُ):چرووکیی دەرباره کرد، شتەکەی لێوەشاندو نەیدایه.

(باخِل (ج) بُخّل): ڕژد/ دەسقوچاو/ شتوەشین.

(بَخّلَهُ):به چرووکی دانا/ به ڕژدی زانی.

(أبْخَلَ- هُ):به ڕەزیلو چرووکی هاته بەرچاو.

اَلبُخْل والبُخُل والبَخَل والبَخْل والبُخُول): چرووکیی/ ڕژدیی/ ڕەزیلی/ بەرچاو تەنگیی.

(البَخَال والبَخّال والمُبَخّل والبَخَل):زۆر (چرووک/ ڕژد).

(المَبخَلَة):(هۆکار/ مایە)ی چرووکیی.

(«الوَلَدُ مَبخَلَةٌ مَبْجَبَنَةٌ»):منداڵ مایەی ڕژدیی و زۆر ترسنۆکییه.

بَدّ: ١-(بَدَّ- رِجليهِ. بَدّاً):هەردوو قاچی بلاوکردەوه.

(- الرَجُلَ عَنِ الشيء):پیاوەکەی له شتەکه دورخستەوەو نەیهێشت دەستی بیگاتێ.

(بَدَّ. بَدَداً):له بەر قەڵەویی ڕانەکانی له یەك دوورکەوتنەوه.

بَدَّدَ- الشيءَ):شتەکەی پەرش و بلاوکردەوه.

تَبَدَّدَ:بلاوبووەوه.

(أباديد تَباديد = تَبَدَّدوا)پەرش و بلاو بوونەوه.

(«ذَهَبُوا أباديدَ تَباديدَ»):هەریەکه به لایەکدا پەراگندەو پەرش و بلاو بوونەوه.

(«طِيْرُ أباديدُ وتَباديدُ»):باڵندەی نەملاولاو پەراگەندە.

(الأبَد (م) بَدّاء):١-کەسێکه دەستی یان ڕانی له ڕێکی یەك نەبن و له یەك دوور بن. ٢- چەتەوڵێك چوارپەلی بلاوبن.

٢-(بَدَّدَ الرَجُلُ):پیاوەکه ماندوو بوو.

٣-(بادَّ- القَومُ في السَفَرِ):خوێشگەل له گوزارەکەدا پێکەوه بۆ بژێوییان کۆمەکییان کرد.

(أبَدَّ-الشيءَ بَيْنَهُم):شتەکەی لێ بەشکردن و هەریەکه بەشی خۆی دانێ.

(تَبَدَّدَ- القَومُ- الشيءَ):خوێشگەل شتەکەیان لەناو خۆیاندا بەش بەشکرد.

(اَلبُدُّ وَالبُدَّةُ والبُدادُ):بەش/ بەرکەوت.

٤-(بادَّ- هُ مُبَادَّةً وبِداداً): بە گۆڕینەوە شتی پێفرۆشت.

أَلبُدُّ: برریتی/ قەرمبوو.

٥-(أَبَدَّ- يَدَهُ): دەستی خۆی بۆ زەوی درێژکرد.

٦-(تَبادَّ- القَومُ): ١-خوێشگەل شەرە شیریانکردو هەریەکە هاوکووفی بۆ خۆی هەڵبژارد. ٢-دوو دوو رۆیشتن و هەریەکە هاوکووفی خۆی هەڵبژاردبوو.

(أَلبِدّ والبَدِيد): هاوچوون. هاوتا/ هاووێنە/ هاوکووف.

(«هذا (بِدُّهُ وبَدِيدُهُ»): ئەمە وەك ئەوەو هاوتای ئەوە/ لە وێنەی ئەوە/ هاوکووفیەتی.

أَلبَداد: ١-بەرەنگاربوونی دوژمن. جەنگ شەرەشمشێر ٢-هاوکووف.

لَقُو بَدادَهُم: بە هاوکوفەکانی خۆیان گەیشتن.

(«بَدادِ أو بَدادِ بَدادِ»): با هەر پیاوەی هاوکوفی خۆی هەڵبژێرێت.

(«جاءَتِ الخَيْلُ بَدادِ»): ئەسپسوارەکان (تاکە تاکە/ بە جیاجیا) هاتن.

٧-(إبتَدَّ- الرَجُلانِ فُلاناً بِالضَّرب): دوو پیاوەکە لە هەردوو لاوە کەوتنە لێدانی فیسار.

٨-(إستَبَدَّ- بِكَذا): بە زۆرو بە تەنها چنگی بۆ خۆی بە شتەکەدا گرت.

(- الأَمرُ بِفُلان): جڵەوی کارەکەی لە دەست دەرچوو و دەرفەتی نەهات.

(المُستَبِدّ) ١- کەسێکە کە کارێکی گرتە دەست وازی لێنەهێنێت تا تەواوی نەکات ٢-زۆردار ٣-چنگ لێگیرکەر/ بە چنگ.

٩-(البَدَد والبِدَّة): ١-وزە ٢-پێداویستی.

(البُدُّ): ١-چارەرێ/ چارەهەڵاتن. ٢-دەرفەت.

«لابُدَّ مِن هذا»: چارەرێ هەر ئەوەیە. هەر دەبێت ئەوە بێت/ چار هەر ئەوەیە.

بدأ: ١- (بَدَأَ وابْتَدَأَ أوتَبَدَّأَ الشيءَ وَبِهِ. بَدْأً): پێشەکیی دەستی بەو شتە کرد. کردنی شتەکەی پێشخستن.

(- بِفُلان): ١- لە فیسارەوە دەستی پێکرد/ ئەوی پێشخست.

(- الشيءَ): شتەکەی سازدا/ شتەکەی دروستکرد.

بَدَّأَهُ: ١-وای لێکرد دەست پێبکات. ٢-پێشیخستو لە هیتری بە باشتر دانا.

(أَلبَدء (ج) أَبْداء وبُدُوء والبَدْأَةُ والبَداءَةُ والبَديئَة): ١-سەرەتا ٢-یەکەمین ٣-سەرەتای پەیدابوون.

(أَفْعَلُهُ بَدْأً وبَدْءَ بَدءٍ وأَوَّلَ بَدْءٍ وبادِئَ بَدْءٍ وبَدْأَةَ ذي بَدْءٍ): لە پێش هەموو شتێکدا دەست بەوە دەکەم.

(أَلبَدْأَةُ): دەستپێکردنی گوزارەکە بۆ شوێنێك.

(«إكتَرَيتُ الفَرَسَ لِلبَدأةِ والرَّجْعَةِ»): ئەسپەکەم بۆ هەردوو سەری گوزارەکە بەکرێگرت بۆ رۆیشتن‌و هاتنەوە.

(أَلمَبْدَأ (ج) مَبادِيء): ١-سەرچاوە ٢-هۆ/ بنەما ٣-بنەرەت ٤-رێبیر.

(المُبْتَدَأ): ١-پاڵدراو ٢-سەرەتا ٣-یەکەمین.

(اللهُ باريءُ العالم) اللهُ: سەرەتای رستەکەیەو بەوە دەست بە رستەکە کراوەو (الله) پاڵدراوە.

(ألإبتِدائيّ): سەرەتایی.

(«المَحْكَمَة الإبتِدائِيَّة»): دادگای سەرەتایی کە تەماشای کێشە شارستانییەکان یان تاوانە بچووکەکان دەکات کە هی دادگاکانیتر نییە.

(«التَّعليمُ الإبتِدائي»): خوێندنی سەرەتایی.

(«الشهادة الإبْتِدائية»): بڕوانامەی خوێندنی سەرەتایی.

٢-(بَدَأَ وأَبْدَأَ اللهُ الخَلْقَ): لە نەبوو خودا بوونەوەری هێنایە دی.

(بادِيء ومُبْدِيء): دروستکەرو دەستپێشخەرو بەدیهێنی هەموو شتێکە.

٣-(أَبْدَأَ – الرَّجُلُ): پیاوەکەو شتی جوان‌و ناوێزەی داهێنا کە کەس نەیکردبێت.

(«فُلانٌ ما يُبدِيءُ ومايُعيد»): فیسار نە بە خراپەو نە بە چاکە نادوێت.

الملحق:

بدأ: (البدائِيّ): ١-سەرەتایی ٢-کارسروشتیی.

(عادات بدائِيَّة): نەریتی دواکەوتووانەو سەرەتایی مرۆڤ.

(مُجْتَمَعٌ بدائِي): کۆمەڵگایەکی سەرەتایی‌و دواکەوتوو.

(البدائِيَّة): ١-قۆناغی یەکەمی کارسروشتیی مرۆڤ و کۆمەڵگای مرۆڤ ٢-نیشانەو خەسڵەتی مرۆڤ‌و کۆمەڵگا لەو قۆناغە سەرەتاییەدا.

بدح: (بَدَحَ- هُ بالعَصا. بَدْحاً): بە داردەستەکە لێیدا.

(بَدَحَ- بالسِرِّ): نهێنیەکەی (درکاند/ ئاشکرا کرد).

(تَبادَحوا- بالشيءِ): شتیان گرتەیەك.

ألبَدْح (ج) بُدوح وَبداح والبَداح (ج) بُدُح والبُدْحَة: زەوییەکی بەرفراوان.

بدخ: (بَدَخ) وبَدُخ. بَدَخاً وبَداخَةً): پایەمەزن‌و گرنگ بوو.

(بَديخ (ج) بُدَخاء): کەسێکی پایەمەزن‌و بەرز و گرنگ.

(تَبَدَّخَ- عَلَيهِ): گەورەیی خۆی بەسەردانواند.

بدر: ١-(بَدَرَ- الى الشيءِ بُدُوراً): دەستپێشکەری شتەکەیکردو پەلەیکرد.

(- هُ إلى الشيءِ): پێش ئەو شتەکەی ئەنجامدا/ پێشدەستیی کرد.

(بادَرَ- الى الشيءِ مُبادَرَةً وبِداراً): زوو بۆ شتەکە چوو، پەلەی تێدا کرد.

(- الشيءَ): زووتر (شتەكەى ئەنجامدا/ بۆى چوو/ دەستپێشكەريكرد).

(- فُلاناً الشيءَ وإليهِ): بۆ شتەكە پێش فيسار كەوت/ زووترو پێش ئەو گەيشتە شتەكە.

(تَبادَرَ- القَومُ): خوێشـگەل تاوياندايە خۆ/ پەلەيانكرد.

(إبْتَدَرَ- القَومُ أمراً): خوێشـگەل پێشـبركێى گەيشتنى ئەو كارەيان بوو كێيان زوو بيگاتێ.

(بَدار): خێراكە/ گورجبە/ پەلەبكە.

(ألبادِر (ج) بَوادِر): پێشكەوتوو و پەلەكەر/ زوو دەستپێكەر.

(ألبادِرَةُ (ج) بَوادِر):١-سـەرەتاى دەركەوتنى توندوتيژيى. ٢-ئەوەى كە لە كاتى تووڕەبووندا لـە مـرۆڤ دەردەكـەوێ ٣-تووڕەبوونێكـى كوتووپڕ.

(«بدرت منه بـوادر الغَضَب»): نيشـانەى تووڕەبوونى لێدەركەوت.

(ألبَدَرى): پێشبركێ.

(المُبـادَرَة) (مـص): دەستپێشـخەريى لـە پێشنيازێكدا يان پێشدەستى لە كارێكدا.

(المُبـادَرة في الحربُ): (ا ع):زوو دەستوەشـاندن لە جەنگدا.

٢-(أبدَرَ):١-مانگى چـواردەى لێهەڵهات. ٢-لە شەوى چواردەى مانگدا ڕۆيشت.

(ألبَـدر (ج) بُـدُور):مانگـى پـڕ/ مانگـى چواردە.

(ليلة البَدْر):شەوى چواردەى مانگ.

٣-(البَـدْرَةُ (ج) بِـدَر وبُـدور):١-دە هەزار درهەم ٢-(مِن المال):سامانێكى يان داراييەكى بێشومار.

(«فُـلان يَهَـبُ البُـدورَ»): فيسـار ماڵێكى بێشـومار دەبەخشـێت يان دە هەزار درهەم دەبەخشـێت. ٣-ئـەو توورەكەيـەى ئەو پارە زۆرەى تێدەكرێت دەيبەخشێت.

ألبَدْرِيّ:بارانى پەلە. پايزە باران.

(«جِئتُ بَدْري») (عامية):زوو هاتم.

(ألبَادِرَةُ (ج) بَوادِر):سەرى تير.

(«أصابَتْهُ بادِرةُ السَّـهم»):سـەرى تيرەكەى بەركەوت. ٢-(ا ع): گۆشـتى نێوان سەرشان و مل.

(ألبَيدَر (ج) بَيادِر):(ز) خەرمان: جۆخين.

بدع: ١(بَدَعَ- الشيءَ. بَدْعاً):شتەكەى داهێنا كـە لەوەپێـش نەبـووە (- ه):يەكەم كەس دايمەزراندو دەستى پێكرد/ دايهێنا.

(بَدُعَ. بَدْعاً وبَداعَةً وبُداعاً)شتێكى ناوێزە/ بێوێنەو تازە بوو.

(أبْدَعَ وابتَدَعَ- الشـيءَ):١-شـتەكەى چاك و كارامانە ئەنجامدا ٢-شتەكەى داهێنا.

(تَبَدَّعَ):بالا داهێنەر بوو- جوان. سـازاندى و دروستيكرد.

(إستَبْدَعَ- الشيءَ):شتەكەى بە ناوێزەو ناياب دانا.

(اَلبـــدْع. (ج) اَبْـــداع وبُـــدُع): شـــتی (تازه داهێنراو/ تازه دەست).
(«فُلان بِدعٌ فِي الأمرِ»): فیســـار یەکەم کەس بوو کارەکەی کرد.
اَلبـــدْعُ (مِنَ الرِّجـــال): پیاوی ناشـــیو کەم ئاوەز/ هەڵمەتە کاسە.
(البِدْعَةُ (ج) بِدَع): تازە، داهێنراو/ تازەباو.
(اَلبَدِيعُ مَن الأســـماءِ الحُســـنى): یەکێکە لە ناوە پیرۆزەکانی خودا.
(«أللهُ بَديـــعُ السَّـــماواتِ والأرض»): خـــودا دروستکەرو داهێنەری زەوی‌و ئاسمانەکانە.
(اَلبَدِيع): ١-داهێنراو. ٢-داهێنەر.
(الإبْـــداع والإبتِـــدَاع: عِنْـــدَ الحُكَماء): لای داناکان داهێنانێکە کە لەوەپێش نەبووبێت.
٢-بَدَّعَ- هُ): بە شـــتێکی تازەباو تازە داهاتووی دانا.
(اَبْـــدَعَ وابتَدَعَ الرَّجُلُ): شـــتی تـــازەی وای داهێنا کە پێچەوانەی بڕواو ئاین بێت.
(اَلبِدْعَة (ج) بِـــدَع): بڕوایەك تازە بێت کە پێچەوانەی ڕێڕەوی ئاین بێت.
(اَلمُبتَدِعُـــون): داهێنەران: ئەوانـــەی بڕوای تازەی پێچەوانەی ئاین دادەهێنن.
٣-(اَبْدَعَ): چاك کارەکـــەی ئەنجامدا: چاك‌و نایاب دروستیکرد.
(عِلمُ البَدِيع): زانستیی جوانبێژیی.
٤-إستَبدَعَ- الشيءَ: شتەکەی سەیر لێهات. بە شـــتێ‌ی ســـەیری دانا/ بە لایەوە سەیر بوو/ بەناوێزەیدانا.
(اَلبِدع): سەیر لێهاتن/ سەیر.
«لابِدَعَ مِن ذلك»: ئەوە سەیر نییە.
٥-(اَبْدَعَ- بِهِ): بە تەنگیەوە نەهات‌و پشتیی تێکرد.
(اَلبَدِيع): ١-قەڵەو ٢-کوندەی تازە.
الملحق:
بدع: (الإبْداعِية: أو الإبتِداعِيَّة = الرومانطيقيَّة): ڕێڕەوێکـــی وێژەییە هەســـت‌و ئەندێشـــە تیایدا بەسەر ئاوەزدا باڵایەو تاکەکەسیی دەنوێنێت.
(اَلبَدِيعِيَّـــات): بـــەو هەڵبەســـتانە دەڵێن کە دەربـــارەی زانســـتیی جوانکاریـــی وێژەییە. بەناوبانگترینیان.
(بَديعِيَّة صَفيّ الدّين الحِلّي وبَديعِيَّة عائِشَة البَاعونِيَّة الدِمَشقِيَّة): و (بدِيعِيَّة ابن حُجَّة الحَمَوِيّ)

بـــدغ: (بَـــدِغ. بَدَغـــا): لەســـەر ســـك خۆی خشاند.
(- بالشَّـــرِّ أو بالأقـــدارِ): بـــە خراپە یان بە پیسیی لەکەدار بوو.
(بَدَغَ- الجَـــوزَ أو اللَّوزَ. بَدْغاً): گوێزەکە یان بادامەکەی شکاند.
بدل: ١- (بَدَلَ- الشـــيءَ. بَدْلاً): ١-شـــتەکەی گۆڕی ٢-شتەکەی ئاڵوگۆڕ کرد.
(اَبْـــدَلَ- الشـــيءُ مِنـــهُ): شـــتەکەی لە بری

شتەکەیتر لێومرگرت.
(بَدَّلَ- هُ): ١ـگۆڕییەوە. ٢ـگۆڕی.
(- الشـيءَ مِنهُ): شـتەکەی لە بری شتێکیتر لێومرگرت یان لە جیاتی لێومرگرت.
(- الشيءَ شَـيئاً آخَرَ): شتەکەی بە شتێکیتر گۆڕییەوە.
(«بَدَّلَ اللهُ الخَوفَ أمناً»): خودا ترسەکەی بە دڵنیابوون گۆڕیو ومرگێڕا.
(بـادلَ- هُ بِكَذا): ئەوەی بە شـتێکیتر وەك خۆی گۆڕییەوە.
(تَبَدَّلا وتُبـادُلا ثَوبَيهما): جلەکانیان لەگەڵ یەك گۆڕییەوە.
(تَبَدَّلَ): گۆڕرا/ گۆڕانی بەسەردا هات.
(- هُ بِكَذا): ئەوەی بەوەی گۆڕییەوە.
(«تَبَدَّلَـتِ الدارُ بِأُنْسِـها وَحْشـاً»): خانووە ئاواکە چۆڵ بوو.
(إسْـتَبدَلَ- هُ بِكَذا): ئەوەی بەوە گۆڕییەوە: لە بری ئەوە ئەوەی ومرگرت یان هەڵگرت.
أَلمُبادَلَة: ئاڵوگۆڕکردن.
(ألبِدْل وَالبَدَل والبَديل (ج) أبْدال وبُدَلاء): ١ـبـری/ بریتـی/ لـە جیاتی/ قەرەبـوو. ٢ـ جێنشین/ جێگر.
(ألأبْـدال)/: وەکـو دەڵێن: مرۆڤـی چاك لە جیهان نابڕێت، ئەگەر پیاوچاکێك مرد، خودا بە یەکێکیتر جێی پڕدەکاتەوە.
٢-(بَـدِلَ. بَـدَلاً): جومگـەی یـان ئێسـکی ژانیکرد/ یەشا.
(ألبَدَل): (طب): ئازاری جومگەکانو دەسـت یان ژانی ئێسقان.
(«رُبَّ بَدَلٍ شَرٌّ مِن بَدَلٍ»): لەوانەیە ئازاری فرزمندیك لە ئازاری جومگەو ئێسقان زۆرتر بێت.
٣-(ألبـدْل والبَـدَل والبَديـل (ج) أبْـدال وبَدَلاء): ١ـجوامێر ٢ـخانەدان.
رَجُلٌ بَـدلٌ وبَـدَلٌ: پیاوێکـی جوامێر یان خانەدان.
(البَدكَةُ): کۆمەڵە شـتێکی پێکەوە گونجاوەو بە یەکەوە بەکاردێن بە تایبەتی لە پۆشاکدا. وەك جلی کار.
(ألبَدَّال): خۆراکفرۆش.
ألبَقّال): (عامية): خۆراکفرۆش/ بەقاڵ.
بـدن: ١- (بَدَنَ وبَدُنَ. بَدَنـاً وبُدْناً دبُدْونَ بَدانَةً وبَداناً): قەڵەوو گۆشتن بوو/ تەنگەورە بوو.
(بـادِن (م) بادِن وبادِنَـة (ج) بُدَّن. وبَدِين (ج) بُدْن): قەڵەو/ خرت/ گۆشتن.
(ألبَدَن (ج) أبدان): بەدەن/ لەش/ جەسـتە/ تەنی مرۆڤ.
(ألبَدَنَةُ): مێحوشـتر یان مانگای دابەسـتەو قەڵەوکراو.
(ألمِبْـدان والمَبَدَّن): قەڵەوو گۆشـتنو کەتە. تێکسمراو.

٢-(بَدَّنَ): تەمەنگەورە بوو.
٣-(بَــدَّنَ- هُ): زرێیەکــی کورتــی لەبەر ئەو کرد.
ألبَدَن (ج) بُدُون): زرێی کورت.
(ألبَدَنَةُ): کراسی ژنانەی بێبزمە.
بده:١-(بَــدَهَ وَبادَهَ- الرَجُــل. بَدْهاً): بێئاگا گیریکرد/ ناکاوگیریکرد.
(بادِه (م) بادِهَة) (ج) بَوادِه) (ف): بێئاگاگیر. لەناکاودا گیر.
(البُداهَة والبَداهَة): یەکســەر/ لەناکاودا؛ لە پرێکدا/ ڕاستەوخۆ بێئاگایی. سەرەتای شت.
(البَديهَــة (ج) بَدائِــه): لەپــڕ/ لەنــاکاو/ یەکسەر/ ڕاستەوڕاست.
(المِبْــدَه): ١- نــاکاو کــردە: لەپــڕ شــتێك بکات. ٢-کەســێکە کە یەکسەر شــتێك بڵێت، بێبیرکردنــەوەو خۆئامادەکــردن بــۆ بێت/ یەکسەر بۆهاتوو.
٢-(تَبادَهــوا الشِّــعرَ أو أز الخُطــبَ): هۆزانڤانو وتاربێژەکان بە بۆهاتنی یەکسەر پێشبرکێیانکرد.
(إبْتَدَهَ الخُطبَةَ): وتارەکەی یەکسەر بۆهاتو دای.
(مُبْتَدِه ومِبدَه): یەکسەر بۆهاتوو.
بَديهاً وعلى البَديهِ): بە بۆهاتنی یەکسەریو بێ خۆئامادەکردنو وەستان.
(ألبَديهَة (ج) بَدائِه): یەکســەریی بۆهاتنو بێبیرکردنەوە.
(«أجــابُ علــى البَديهَــةِ»): یەکســەرو بێبیرکردنەوە بۆ هاتو وەڵامیدایەوە.
(«هذا مَعلــومٌ في بَدائِهِ العَقول»): ئەمە بێ بیرکردنەوە، یەکسەر تێیدەگەنو دەزانرێت.
(«لِفُلان بَدائِه في الكَلام»): فیســار کەس لە ئاخاوتنندا وتەی جوانو سەیری بۆ دێت).
(«فلانٌ ذو بَديهَة»): فیســار یەکسەر لە شت دەگات.
(ألْبَديهــيّ) ١-ڕوونو ئاشــکرا ٢-یەکســەریی ٣-بەڵگەنەویست.
ألمِبــدَه: کەســێکە بێبیرکردنــەوە. یەکســەر بۆیبێت بزانێت یان ئەنجامێك بدات.
٢-(البُداهَــة والبَداهَة): ســەرەتایی هەموو شتێك.
(«لحِقَــهُ في بَداهَــةِ جَريِه»): هــەر لەگەڵ کەوتەڕێ یەکســەر پێیگەیشــت/ ســەرەتای ڕۆیشتنەکەی بوو ئەو گرتیەوە.
(ألبَديهي): بەڵگەنەویست – ئەوەی پێویستە لە ڕووی ئاوەزەوە.
(ألبَديهيّــات- عِنْــدَ العُلَمــاء): لای زاناکان ئەوەیە ســەرەتای هەموو زانســتو زانیاریی بێت کە سەلمێنرابێتو بیرکردنەوەی نەوێت.
بــدا: ١-(بَدا. بُــدُوّاً وبَداءً وبَــدْواً وبَداءَةً): دەرکەوت/ ئاشکرابوو.
(بــادٍ (ج) بــادُون وَبَدىً وبُدّى): ئاشــکرا/ دەرکەوتوو.
(بــادَى- هُ): بــۆی ڕوونو ئاشــکرا کــرد –

دەربخست.
(- ە بِالعَـــداوَةِ): دوژمنایەتییەکەی خۆی بۆ دەربڕی‌و ئاشکرایکرد.
(أَبْدی – الأَمْرَ): کارەکەی دیارکردو دەرخست.
(تَبَدَّی): دیاربوو/ دەرکەوت/ ئاشکرابوو.
(تَبـادی – القَـومُ بِالعَـداوَةِ): خوێشـکەل دوژمنایەتییـان بـۆ یەکـتری بـە ئاشـکرا دەربڕی.
(بَداوَةُ الأَمْرِ): سەرەتای دەرکەوتنی کار.
٢- (بَدا- لَهُ فِي أَمرٍ بُدُوًّا وَبِداءً وَبَدْوًا وبَداءَةً): لە کارەکەدا بیرێکی بە مێشکدا هات.
(البَـداءَة (ج) بَـدَوات): رایـەك کـە بێت‌و دەربڕرێت.
(أَلبَدَوات): رای جیاجیا.
٣- (بَدا وَتَبَدَّی. بَداوَةً وَ بِداوَةً): ١-روویکردە بیابان ٢-بیابانشین بوو.
(بَدَوِيّ): بیابانشین.
(تَبادی): لاسایی بیابانشینی کردەوە.
(أَلبَدو): عەرەبی بیابانشـین کە کۆچەرین کە بە چەندەها خێڵ بەشدەکرێن.
(بَدَوِيّ وبَـدْوِيّ (م) بَدَوِیَّــە. وبَدْوِیَّة (ج) بَداوِيّ): بیابانشـینی خێڵەکی‌و کۆچەریی/ بیابانیی.
(أَلبادِیَةُ والبَداوَةُ (ج) بادِیات وبَوادٍ): بیابان-دەشت‌و چۆڵەوانیی/ سارا.
٤- (بادا- ە): بەرەنگاریبوو، شـەری لەگەڵدا کرد.
٥-(أَبدی فِي كَلامِهِ): زمانپیسی‌و زماندرێژیی کرد.
(«أَبْدَیتَ فِي مَنطِقِكَ»): قسـەی نارەواتکرد، لە گوفتارەکەتدا سنوورت بەزاند.
(«أَلسُلطانُ ذُو عَدَوانٍ وذو بَدَوانٍ»): سوڵتان دەستدرێژکاری سەر خەڵکەو زۆردارە.
٦-(أَلبَدوَةُ): تەنشتی دۆڵ/ کەناری دۆڵ.
(أَلبَداة (ج) بَدَوات): ١-دومەڵان ٢-خاك/ گڵ/ خۆڵ.
بـذّ: ١- (بَذَّ. بَذَذاً وبَذاذاً وبَـذاذَةً وبُذوذَةً) ١-بـاری گران‌و ناگـوزەران بـوو. ٢-قەلافەتی پەرپووت‌و رەجاڵ بوو.
(بَـذّ وبــاذّ (م) بَذّ وبَذَّة وباذّ): ١-کەسـێکی بارگـران‌و ناگـوزەران. ٢-کەسـێکی بەرگ‌و قەلافەت پەرپووت‌و رەجاڵ.
(«فُـلانٌ بَـذُّ الهَیئَـةِ»): فیسـار قەلافەت پەرپووت‌و رەجاڵە.
(«بَذُّ البَخْتِ»): بەدبەخت/ چارەرەش.
٢-(بَذَّ- ەُ): بەزاندی/ بەسەریدا زاڵ بوو.
(باذَّ- ەُ): پێشبڕکێی لەگەڵدا کردو شانازییان بەسەریەکدا کرد.
(أَلبذّ والبَذیذ): نموونە.
("رَجُلٌ فَذٌّ بَذٌّ): پیاوێکە شاپیاوو نموونەیە/ تاکە پیاوە/ ئای چ پیاوێکە!
٣-(إبتَـذَّ- مِنــهُ حَقَّــهُ): مافەکــەی خۆی

لێسەندەوە.

بذأ: ١- (بَــذَأَ وَ بَذِئَ وبَذُؤَ. بَــذاءً وبَذاءَةً): کردارو گوفتاری ناشیرینی نواندو جنێوی دا. ٢-بێئابڕوویی کرد/ بەدگۆییکرد.

(بَــذِيء): زمانپیــس‌و بەدرەفتــارو بەدگۆو داوێنپیس.

(«أرضٌ بَذِيئَــةٌ»): زەوییەکــی بێکەڵــك کە رووتەن بێت.

(أَبْذَأ): زمانپسی نواندو بێئابڕوویی کرد.

(باذَأَ- هُ): قسەی بیرعەت‌و ناشیرینیان بە یەك وت‌و رەفتاری ناشیرینیان لەگەڵ یەککرد.

البَذاءَة: دەمپســی/ قسەی سووك‌و ناشیرین‌و بیرعەت‌و بێئابڕوویی.

٢-(بَــذَأَ- الشــيءَ. بَــذْأً): رقــی لە شــتەکە بووەوە.

(بَذَأَ- الشَّخصَ و عَلى الشَّخصِ): ١-کەسەکەی سووك‌و ڕسواکرد. ٢-سووك هاتە بەرچاوی. ٣-بە خراپە ناویبردو شکاندی.

(باذَأَ- هُ): دوژمنایەتیی لەگەڵدا کرد/ شەڕیان بە یەکتری فرۆشت.

بــذح: (بَــذَحَ – هُ. بَذْحــاً): هەڵیــدڕی/ هەڵیقڵیشاند.

(- الجلدَ عَنِ العِرقِ): پێستەکەی لە دەمارەکە کردەوە/ پێستەکەی گورووو.

(تَبَذَّحَ – السَّحابُ): هەورەکە باراندی.

(ألبَذح (ج) بُذوح): قڵیش/ درز.

(«فِي رِجلِهِ بُذُوح»): پێی قڵیش قڵیشە.

أَلْبِذْح: بڕینی دەست/ بڕین لە دەستدا.

بذخ: (بَــذِخَ وبَــذَخَ وبَذُخَ وتَبَــذَّخَ. بَذَخاً وبَذْخــاً وبَذَاخَةً): ١- بەرزبــووەوە. ٢-فیزی نواند. ٣-مەزن‌و پایە بڵند بوو.

(بــاذِخ (ج) بُــواذِخ وبَذيــخ (ج) بُذَخاء): ١-پایەبڵند ٢-مەزن ٣-بەفیز/ لووتبەرز.

(«شَرَفٌ باذِخ»): خانەدانییەکی باڵا.

(«جبالٌ بَواذِخ»): شــاخانی قووچ‌و لووت لە ئاسمان.

(بــاذَخَ- هُ): شــانازییان بەســەریەکدا کرد/ خۆیان بەسەریەکدا بادا.

(ألبَذَّاخ): بە فیــزو دەعیە/ لوتبەرد/ تڕزل/ فیزن.

(بَــذْخ): تێــرو تەســەلیی‌و دەســتبڵاویی لەسەری.

(بَــذر: ١- (بَــذَرَ- الحَــبَّ) (ز): تۆومکــەی وەشاند.

(- تِ الأَرضُ): زەوییەکــە تۆومکەی دەرکردو تیایدا ڕووا.

(البَــذْر (ج) بُذُور وبِــذار) (ز): ١-تۆو/ تۆم. ٢-توخم.

(«إِنَّهُ بَــذْرُ ســوءٍ»): توخمێکی ناجســنە/ نارەسەنە.

٢-(بَذَرَ- المالَ. بَذراً): پارەکەی/ سامانەکەی تەخشــان‌و پەخشــانکردو بەفیڕۆیــدا/

دەستبلاوانە لەناویبرد.

(بَذِرَ وَتَبذارُ وتِبذارَةُ): دەستبلاو/ ماڵ بە فیڕۆدەر.

(تَبَذَّرَ وانبَذَرَ): ١-پــەرش‌و بلاوبووەوە ٢-بە فیڕۆ ڕۆیشت/ لەناوچوو.

(بَذُرَ وبَذَرَ): پەرش‌و بلاو بوو.

(«ذَهَبوا شَذَرَ بَذَر وشِذَر بِذَر»): بە هەموو لایەکدا پەرش‌و بلاو بوونەوە.

(ألبَذِر والبَيْذار والبَيْــذَرَةُ والتِبْذار): داراو ماڵ بە فیڕۆدەر/ دەستبلاوو ماڵ لەناوبەر.

٣-بَــذَرَ- العِلْمَ. بَذراً: زانســتی بلاوکردەوەو تۆوی زانستیی وەشاند.

البَذرُ والبَيْذار والبَيْذارة والتِبْذار): زۆربلێی گاڵتەباز.

(ألبَــذُور والبَذيــر (ج) بُــذُر): ١-دووزمان ٢-تێنەوەســتاوو کەســێك کــە نهێنیی خۆی نەپۆشێت.

٤-(تَبَــذَّرَ- المــاءُ): ئاوەکــە (گەڕاوەتــەوە/ بۆگەنیکردووە).

٥-(بَذرَقَ): ئێشکیگرت.

(- المالَ): داراکەی بێدەربەســانە بەختکردو لەناویبرد/ دەستبلاویی تێداکرد.

(مُبَذْرِق): ئێشکگرو پاسەوان‌و دیدەوان.

الملحق:

(ألبُذَيرَة): ئەندامــی مێینەیە لە هێلکەدانی گوڵــدا دەبێتە تــۆو پاش گرتنی تــۆوی نێر هەڵیدەپێچێت.

بذع: ١- (بَذَعَ- هُ. بَذْعاً): تۆقاندی.

(أبْذَعَ- هُ): تۆقاندی.

٢-(بَذَعَ- الإناءُ): قاپەکە دەڵاندی/ تکاندی.

(ألبَذْع): ئەو ئاوەی کە قاپەکەی تکاندوویەتی/ دەڵاندوویەتی.

(بذق: ألباذَق والبَأذِق) (فارســیه): باسووق (ئاوی ترێ دەکوڵێنرێت تا خەست دەبێتەوەو پاشان دەبێتە باسووق).

بذل: ١- (بَذَلَ- الشيءَ. بَذْلاً): شتەکەی (دا/ بەخشی).

(«بَذَلَ نَفسَــهُ دون أو عَن فلان»): خۆی بە قوربانی ئەو کەســە کرد/ خۆی لــە پێناوی ئەودا بەختکرد.

(بــاذِل وبَــذُول): ١-بەختــکار ٢-بەخشــندە ٣-بەقوربانبوو.

(مَبذُول): بەختبوو/ بەختکراو/ بەخشراو.

(بَــذَلَ جُهْــدَهُ): ئەوپــەری ڕەنجیداو خۆی ڕەتاند.

(ألبَذل): ١-بەخشین ٢-ڕەنجدان. ٣-جوامێریی.

(«رَجُــلٌ بَــذْلٌ»): پیاوێکــی جوامێــرە/ بەخشندەیە.

(ألبَذَّل وألمِبْذال): زۆر دڵفراوان‌و بەخشندە/ خۆبەخش.

٢-(بَــذَلَ وابتَــذَلَ- الثَّوبَ): کاتــی کار یان هەموو ڕۆژێك بەرگی کارکردنی لەبەرکرد.

(إبْتَذَلَ): جلی کاری لەبەرکرد.

(اَلْبِذْلَــةُ مِنَ الثِّيابِ): ئــەو بەرگەی هەموو ڕۆژێــك لەبــەر دەكرێــت. بۆ كاریــش و بۆ ماڵیش.

(اَلمِبْــذَل والمِبْذَلَــةُ (ج) مَبــاذِل): بەرگــی هەمیشەیی – جلی كۆنی دڕاو.

(«جــاءَ فُــلانٌ في مَباذِلِهِ»): فیســار بە جلە شڕەكانیەوە هات.

(مُبْتَذَل): سوواو/ زۆر بەكارهێنراو.

(«كَلامٌ مُبتَذَل»): قسەی بێسەروبەر/ قسەی هەرچیو پەرچی.

(«سَـيفٌ صَدْقُ المُبتَذَلِ»): شمشـێری تیژو بڕەر.

٣-(تَبَذَّلَ وابْتَذَلَ): شەرمو شكۆی لێهەڵگیراو لانەما.

بذم: بَذُومَ. بَذامَةً): لەسەر ڕای خۆی (سوور / هەتەر) بوو. بڕیاری لەسەردا.

(بَذِیم): خاوەن ڕاو هەڵوێست/ كارتوندگر.

(اَلبُذْم): ١-كار توندگرتن. ٢-وزەو توانا ٣-ڕای (دروست/ بەجێو چاك) ٤-مەردایەتی.

(اَلمِبذَم): مێحوشتری بەهێزو قایم.

بذا: (بَذا وأَبْذی- عَلَیهِ: بَذْواً وإبْذاءً): قسەی (سووك/ بێئابڕوانەو ناشیرینی) پێبووت.

(بَذُوَ. بَذاءً وَبَذاءَةً): قسەی بێئابڕوییكرد.

(بَــذِيٌّ (ج) أَبْذِیــاء (م) بَذِیَّة): دەمپیــس. بێئابڕوو.

(اَلبَــذاءُ): قســەی (ناشــیرین/ بیرعــەتو بێئابڕووانە.

بــرَ: ١- (بَرَّ- خالِقَهُ. بِرّاً وبَــرَرَةً وبُرُوراً): ملكەچیی پەروەردگاریكرد.

(بَرَّ- والِــدَهُ. بِرّاً ومَبَرَّةً): ١-ملكەچیی باوكی كــرد ٢-لە خۆشەویســتییەوە ڕەفتاری جوانی بەرامبەر بوو.

(بَــرٌّ (ج) أَبْرار وبــارّ (ج) بَــرَرَة): ڕەفتار (چاك و جوانو زمانشیرین) پێزانو ملكەچ.

(تَبَرَّرَ): ملكەچی خوداو دایكو باوك بوو.

(- هُ): بە گوێیكردو ملكەچیبوو.

(اَلبِــرّ (ج) بُــرُور): بە ئەمــەكو ملكەچی خوداو دایكو باوك.

(اَلبِرّ): ملكەچیی/ بەگوێكردن.

٢-(بَرَّ- فِي قَولِهِ. بَرّاً و بِرّاً و بَرارَةً و بُرُوراً): ڕاستگۆ بوو.

(- تِ الیَمینُ): سوێندەكە ڕاست خورا/ ڕاست بوو.

(أَبَرَّ- الیَمینَ): سوێندەكەی ڕاست بردە سەر.

(اَلْبَرّ): ١-ڕاستگۆ ٢-یەكێكە لە ناوە پیرۆزەكانی خودا.

(اَلبِرّ): ١-ڕاستگۆیی ٢-چاكیی.

(اَلبَــرُّ والبارُّ (ج) أَبْرار و بــرَرَة): ١-مرۆڤی چاك ٢-خێرەوەمەنــد/ خێرخواز ٣-گوێدێر ٤-زۆر بەخشندە ٥-ڕاستگۆ.

(أَبَرّ): چاكترین ١-ڕاستگۆترین ٣-بە ئەمەكترین ٤-خێرخوازترین.

(«أَصْلَحُ العُــرُبِ أَبَرُّهُــم»): زمانپاراوترین عــەرەب ئەوەیە کە لــە دوورتریــن بیاباندا بێت.

(اَلْمَبْــرُور- مِنَ الأفعال): کاری پیرۆز/ (کاری پوختو دروستو پاكو بێمەراییو خەوشو درۆ).

٣-(بَــرَّ – اللهُ الصَّــلاةَ): خــودا نوێژەکــەی وەرگرتو دروست بوو.

(- تِ الصَّلاةُ): نوێژەکە دروست بوو/ خودا وەریگرت.

(أَبَــرَّ- اللهُ حُجَّتَــهُ): خــودا بیانووەکــەی لێوەرگرت.

٤-(بَــرَّ. بِرًّا): خێــرو چاکەکــەی فراوانترو پترکرد.

(بــارَّ- هُ): ١-چاکەی لەگەڵدا کرد ٢-دەســتی سۆزی بەسەردا هێناو لاواندی.

(بَــرَّرَ- هُ): ١-بە چاکی دانــا/ بەخێرخوازی لە قەڵەمدا ٢-چاکیکردو خســتیە ســەر رێی راست.

(تَبَرَّرَ): ١-ویســتی پیاوچاکیی خۆی بنوێنێت ٢-بوو بە پیاوچاك.

(تَبارَّ- القَومُ): خوێشــگەل (چاکە/ فەریان) بەرامبەر یەککرد.

(ألبِرّ): ١-چاکە ٢-بەخشین ٣-سۆزو بەزەیی.

(ألبُرّى): قسەی باش خێرو چاکەیە.

(اَلْمَبَــرَّةُ (ج) مَبَارُ وَمَبَرَّات): ١-بەخشــین ٢-مایەی فەرو چاکە.

٥-(أَبَرَّ- عَلَيهِ): شکستی پێهێناو بەسەریدا زاڵ بوو.

٦-(أَبَرَّ): بە وشکانیدا گوزاریکرد/ سەفەریکرد.

(إبتَرَّ): خۆی لــە هاورێکانی پچڕیو تەریك بوو/ گۆشەگیر بوو.

(ألبَرّ (ج) بُرُور): ١-وشکانی ٢-دەرەوەی ماڵ.

(«جَلَســتُ بَــرًّا»): لــە دەرەوەی ماڵــەوە دانیشتم.

(«خَرَجَ بَرًّا»): چووە دەشتو دەر.

(«أُرِيدُ جَــوًّا و يُرِيــدُ بَرًّا»): مــن نهێنیم گەرەکە ئەو ئاشکرای دەوێت.

(ألبَرِّيُّ): ١-وشــکانی (پێچەوانــەی دەریایی) ٢-(ح): کێویی یان دەشــتەکی (بۆ زیندەوەر) پێچەوانەی زیندەوەری ماڵییە.

(ألبَرِّي) (ن): ڕووەکی دەشتەکی یان کێویی.

(البَرِّيَّة (ج) بَرارِي): دەشتو بیابان.

(ألبَرِّيْــت (ج) بَراريــت): ١-دەشــت ٢-دەرو بیابان.

(ألبَرَّانيّ): ١-دەرەکی ٢- سەرەوەیی/ دەرەوەیی (پێچەوانەی ناوەوەیی).

(«مَــن أَصْلَــحَ جَوَّانِيَّــهُ أَصْلَــحَ بَرَّانِيَّهُ»): هەرکەســێك دەروونو نــاوەوەی چاك بکات خودا ژیانی دەرەوەی بۆ چاك دەکات.

(ألْبَرمائِيّ): ئاوو خاکیــی. (زیندەوەری دوو ژیانیی کە لە ئاوو خاکدا دەتوانێت بژی).

٧-(اَلبُــرُّ (ج) أبرار وبَــرَرَة (ن): گەنم. كە گرنگترین رووەكی خۆراكییە.
(اَلبُرَّة): دەنكە گەنمێك.
بــرأَ: (بَــرَا- هُ. بَــرْءً و بُــرُوءً): لــە نەبوو دروستیكرد/ بەدیهێنا.
(البارئ): پەروەردگار/ بەدیهێنەر.
(اَلبَریَّــه (ج) بَرایــا): ١-بوونەوەر ٢-مرۆڤ/ خەڵك.
٢-(بَرئَ وبَرَأَ وبَرُؤَ- مِنَ المَرَض. بَرْءٌ و بُرْءٌ و بُرؤٌ): لە نەخۆشییەكە چاك بووەوە.
(أَبْرَأَ- المَريضَ): نەخۆشەكەی خۆشكردەوە/ چاككردەوە.
(اَلبارئ): نەخۆشی روو لە چاكبوونەوە.
٣-(بَرِئَ- مِنَ العَیْبِ أو الدَّینِ. بُرؤً و بَراءً و بُراءَةً): لە خەوش‌و ناتەواویی یان لە وام پاك بووەوەو رزگاری بوو.
(بَــرَّأَهُ. تَبْرِئَةً): ١-ســەرفرازیكرد ٢-لە گوناح پاكیكردەوە.
(بَرَّأَهُ مِنَ التُّهْمَةِ): گومانبارییەكەی لەســەر لابرد.
(أَبْرَأَ- هُ مِنَ الدَّینِ): وامەكەی لەسەر لابرد/ بەخشی/ لە قەرز پاكیكردەوە.
(تَبَرَّأَ مِنَ الذَّنْبِ): لە گوناه پاكبووەوە.
(إسْــتَبْرَأَ): لــە وام‌و گونــاه پاكبوونــەوەی خواست‌و ویست.
(البَرئ والبَــرِيّ (ج) بَرِیئون وَ بُرَآء وبِراء وَأَبْــراء وأَبْرِیــاء (م) بَرِیئَــة وَ بَریَّــة (ج) بَرِیئــات وَ بَرِیَّات وبَرایا): ١-پاك‌و بێخەوش ٢-پاكگومان ٣-پاكگوناە/ بێتاوان ٤-لە نەخۆشی رزگاربوو.
أَلبَراءُ = بَرِئ: پاك‌و بێتاوان‌و بێگوناە.
(«أَنا بَراءٌ مِنهُ»): من لێی بێسووچ‌و گوناهم/ من لەوە دوورم.
(بُــراء): (چاوگە نە بە جووت دەكرێت نە بە كۆ دەكرێت‌و نە بە مێ دەكرێت)
(اَلبَــراءَةُ (ج) بَــراءات): ١-پاكبوونــەوە/ بێگوناهبوون ٢-پاكنامەی وام ٣-رێپێدانی هەر شتێك كە پێویستی بە پاكنامە بێت.
اَلبَــراءَة الســلطانیة: لــە لایەن ســوڵتانەوە رێپێدانێك بوو بەو كەسانە دەدرا كە نوێنەری كیشوەرەكانیان بوون لە كیشوەری عوسمانیدا تا كاربكەن.
(اَلبَراءَة): بروانامەی داهێنان.
٤-(بارَأَ- شَریكَهُ): لە هاوبەشەكەی جیابووەوەو بەجێیهێشت.
(تَبــارَأَ- الزَوجــانِ): دوو هاوســەرەكە دەستبەرداری یەكبوون‌و لە یەك جیابوونەوە.
٥-(أَبْرَأَ — الرَجُلُ): پیاوەكە چووە یەكەمین شەوی مانگەكەوە.
(البَراء): یەكەمین شەوی مانگ.
(اِبنُ البَراء): دووا شەوی مانگ.
٦-(البَراءَة (ج) بَرءات): بلاوكراوە.

(أَلبَــراءَة البابَويَّــة): بلاوكراوەیــه كه پاپا فەرمانه كلێسەییەكانی تێدا تۆمار دەكات و بە لاتینی پێیدەڵێن (بوڵە).

(البُرْأَة (ج) بُراء): بنە/ كۆڵیت/ حەشــارگە كەراوكەر بۆ خۆشاردنەوە دروستیدەكات.

برأل): (بَــرْأَلَ و تَبَرْأَلَ وابْــرَأَلَّ- الطائِرُ): باڵندەكە خۆی بۆ شەرگیفكردەوە. پەڕی ملی فشكردەوە.

(أَلبُرائِل والبُرائِلى): پەڕی ملی باڵندە.

(«بُرائِلُ الأَرض»): گژوگیای زەوی.

برب: ١- (أَلبَرْبَــخ (ج) بَرابِخ): گونجی ئاو (كە ســوور دەكرایــەوەو دەدرایە دەم یەك بۆ ناوەڕۆو شتیتر).

٢-(بَرْبَــرَ): چەنەچەنێكــی زۆرو بێكەڵكی كرد. كەوتە هات و هاوارو تورەبوون.

(بَرْبــار): چەنەچەنكــەرو هاتوهاواركــەری دەماریگر.

(بَرْبَرَ- المَعزُ): بزنەكە باراندی.

(تَبَرْبَر): چووە پاڵ بەربەری و كێویلە بوو.

(أَلبَرْبَــرِيُّ (ج) بَرابِر وبَرابِرَة): ١-نەتەوەی بەربەر كە لە ژوورووی ئەفەریقادا، لە مەغریب نیشتەجێن ٢-لە میسرداو لەوانەیە لە شوێنی تریشدا بە قولەرەش و حەبەشییەكانیش بڵێن ٣-درندەو كێویلەو بەرەڵا (بەخوازمیە).

(البَربَريّ): بەربەرییەك.

٣-(بَربريس) (ن): زریشــك دەوەنێكی چڕی دڕكاوییە بەرەكەی هێلكەییە، بۆ مەبەســتی جوانیــی و پزیشــكیی بەكاردەهێنرێــت، لە ئەورووپاو ئاسیاو ئەمەریكای خوارووا زۆرەو بلاوە، گوڵی زۆر دەگرێت.

٤-(بَربَــصَ – الأَرضَ): ئــاوی كــردە ســەر زەوییەكە تا باش بێت و بەرهەمی چاك بدات.

٥-(البَرْبَــط) (مــو): ١-عــوود ٢-گوڵــدان (فارسیە).

برت: ١- (بَرِتَ. بَرَتاً): سەرسام بو.

(بَرَت الشئَ. بَرْتاً): شتەكەی بڕی.

(أَلبُرْت والبِرْت والبِرِّيْت (ج) أَبْرات): رابەری شارەزا/ رێپیشاندەرێكی كارامەو بەلەد.

(أَلبُرْت والمِبْرا): شەكری سپی.

٢-(أَلبَريت (ج) بَراريت: دەشت و دەر.

٣-(البُرْتُقال والبُرتُقان) (ن): پرتەقاڵ.

(بُرتُقالَــة بُرتُقانَــة): (یــەك پرتەقــاڵ/ پرتەقاڵێك. درەختی پرتەقاڵ كە لە چینەوە هاتووە خۆشــترین بــەر دەگرێت و زۆر بلاوە، كــە شــەربەت و كوهولی لێدەگیرێــت. لەوانە (كوراســاو) لە ناوچــە گەرمەكانــی دەریای ناوەڕاستدا دەروێنرێت.

الملحق:

برت: أَلبُرتُقالِيّ: رەنگی پرتەقاڵی.

نَسيجُ بُرتُقالِيّ: چنراوی رەنگ پرتەقاڵی.

بــرث: (أَلبُرْثُــن (ج) بَراثِن- مِنَ السَّــباع والطّير): چنگی درندەو باڵندە.

بــرج: ١-(بَــرِجَ- بَرَجــاً): بــۆ خــواردنو خواردنەوە ورگی لێبەرەڵاكرد/ ورگدراو بوو.
٢-(بَــرِجَ- ت عَينُــهُ): ١-چــاوی بەڵەك بوو ٢-چاوی جوانو مەست بوو.
(أَبْرَج): چاومەست
(عَــينٌ بَرجــاء (ج) بُرْج): چــاوی بەڵەكو مەست.
(أَلبَرَج (ج) أَبْراج): جوان.
٣- (بَــرَجَ- الشَّــيْ): شــتەكە دەركــەوتو بەرزبووەوە.
(بَــرَّجَ وأَبْــرَج): بورجێكــی دروســتكردو هەستاند.
(تَبَرَّجَ- تِ المَرْأَةُ): ژنەكە ئارایشتیكردو خۆی بۆ پیاوی بێگانە ڕازاندەوەو جوانكرد.
(أَلبَرَج (ج) أَبْراج): دیارو ڕوونو دەركەوتوو.
(أَلبُرْج (ج) بُروج وَأَبْــراج وَأَبرِجَة): ١-قەڵا ٢-كۆشك ٣-خانەیەكی/ بینایەكی بەرزە، شێوە خڕ یان شێوە چوارگۆشە لە شوێنێكی تەنیادا یان بەشێك بێت لە بینایەكی گەورە ٤- (فك) یەكێــك لە كۆنگرەكانی ئاســمان كــە دوازدە كۆنگرەن.
(بُرج الحَمَل أَو الكَبش): كۆنگرەی بەران.
(بُرْجُ الثَّور): كۆنگرەی گا.
(بُــرجُ الجَوزاء): كۆنگــرەی: جووتە ئایدەی چەرخ.
(بُرجُ السَرَطان): كۆنگرەی قرژاڵ.
(بُرجُ الأَسَد أو اللَّيث): كۆنگرەی شێر.
(بُــرجُ السُــنبُلَة أَو العَــذراء): كۆنگــرەی گوڵەگەنم.
(بُرجُ الميزان): كۆنگرەی ترازوو.
(بُرجُ العَقْرَب): كۆنگرەی دووپشك.
(بُرجُ القَوسُ أو الرمي): كۆنگرەی كەوانە.
(بُرجُ الجَدی أَو التَیس): كۆنگرەی سابرێن.
(بُرجُ الدَلو أو الســاقِي أو ســاكِبُ الماء): كۆنگرەی دۆلكە.
(بُرجُ الحوُت أَو السَمَكَة): كۆنگرەی نەهەنگ.
(فَلَكُ البُروج) (فك): گەردوونی كۆنگرەكان. بازنەیەكە خۆر لە ئاسماندا و لە كاتی گەڕانیداو لە ســاڵێكدا وێنــەی دەكێشــێت، بازنەكە بە دوازدە بەشــەوە دەكرێــت هەرمیكەی (٣٠)ی پلەكە، ئەمڕۆ بێپێویســت ناونــراوە بازنەی خۆرگێران.
٤-(أَلبارِجُ): پاپۆڕەوانی كارامە.
(أَلبارِجَة (ج) بَوارِج): شاپاپۆڕی جەنگ.
(سَفینَةٌ بارِجَة): پاپۆڕە جەنگی سەر بەرەڵا.
(«مافُلانٌ إلاَّ بارِجَةٌ قَد جُمِعَ فیه كُلَّ الشَرِّ»): فیسار مرۆڤێكی بەدو شەڕانیو زۆر خراپە.
(تَباریجُ النَّباتِ): گوڵەكانی ڕووەك.
(أَلإبریــج): جۆرە مەســینەیەكە بۆ ژەندنی ماستو كەرە لێوەرگرتنی.
٥-(أَلبِرجاس) (ع): كورتان.
٦- (أَلبُرجُد): پۆشاكێكی ئەستووری میلدار.

٧-(أَلبُرْجُمَــةُ (ج) بَراجم) (ا ع): جومگەی پەنجەکان یان ئێسکە وردەکانی دەستو پێ.
(أَلبَراجم): بەرەیەکی خێڵی تەمیمی عەرەبن.
(«إنَّ الشَّــقِي وافِــدُ البَراجِــم»): کوڵۆڵــی هاتــووی بەراجیمــە (دەڵێن عەمــروی کوری هینــد نەوەدو نۆ کەســی لە خێڵــی بەراجیم سووتاندووەو سوێندیشی خواردووە کە دەبێت سەدیان لێبکوژێت. پیاوێکی بەراجیمی بەویدا تێدەپەرێت بۆنی گۆشتە سووتاوەکە دەکات وا دەزانێت میوانداریی کراوە کە عەمرو دەیبینێت لێدەپرسی تۆ لە چ بەرەیەکیت ئەویش دەڵێت بەراجیمیم. دەیکوژێتو بەوە ســەدەکە تەواو دەکات، ئەمە بە یەکێك دەوترێت کە بۆ تەماع خۆی بە فەوتانن بدات.
٨-(أَلبرجيس): (فك) فارسيە.
= أَلمُشتري): ئەستێرەی پەرچیس
(أَبــو بُرجيس (ن): درەختێکە چرو درکاوی گوڵەکەی ئاڵرەنگە.
الملحق:
أَلبَرْجَل: ١-البركال = پەرگال

برح: (بَرِحَ- المَكانَ وَمِنــهُ بَراحاً و بَرحاً): شوێنەکەی جێهێشت. لە شوێنەکە لاچوو
(مابَرِحَ): هێشتا.
(«بَرِحَ الخَفاءُ»): نهێنیەکە پەردەی لەســەر لاچوو/ کارەکە ئاشکرابوو.
(أَبْــرَحَ- هُ): لــە شــوێنەکەی خــۆی لایبردو دەریپەراند.
(بــارَحَ- المَــكان): جێگەکەی بەجێهێشــتو دوورکەوتەوە.
(بَراح): خۆر.
(أَلبَارح والبارِحَة): دوێشەو.
(أَلبارِحَةُ الأُلى): پێرێشەو.
(هٰذِهِ فِعلَــةُ بارِحَة): ئەمــە کارێکە بێنیاز روویداوەو لە دڵەوە نەبووە.
٢-(بَــرِحَ- الرَجُــلُ. بَرْحَــاً): تــوورە بوو/ رقیهەستا.
٣-(بَرِحَ- الصَّيــدُ: بُرُوحاً): نێچیرەکە بەلای راستی راوکەرەکەدا تێپەری.
(بارِحٌ و بَرُوحٌ و بَريحٌ): نێچیرەکە کە بەلای راستی راوکەردا تێپەرێت.
٤-(بَــرَّحَ- بِــهِ الأَمــرُ): کارەکە شــەکەتو شپرزەیکردو ئازارێکی زۆری پێگەیاند.
(- اللهُ عَنــكَ): خــودا بارت ســووك بکاتو ستارەی دڵت بدات.
(أَبْرَحُ): بۆ لە پشتگرتنە.
(«هــذا أَبرَحُ عَلَيَّ مِــن ذاك»): ئەمەم لەوە لەلا (سەختترە/ زەحمەتترە).
(«قَتَلوهُم أَبْرَحَ قَتْلٍ»): پیســترین کوشــتن کوشتیانن.
(أَلبَرْح (ج) أَبْــراح وَالتَبْريــح والبُرَحَاء): ١-گرفتاریی ســەخت ٢-ئازار ٣-خراپە/ شەرو تووشیی.

(ألتَبارِيحْ): سەختیی ڕەنجی نان پەیداکردن.
(تَبارِيحُ الشَّوقِ): گڕو سوێی تاسەو حەز.
٥-(أَبْــرَحَ- هُ): بــە گەورەیگرتو ســەری لێ سوڕما. (بۆ سەرسوڕمان دێت).
(«ماأَبْــرَحَ هذا الأَمرَ»): ئای ئەمە چ کارێکی سەیرو سەمەرەیە.
(أَلبَرح): کاری سەیرو سەرسوڕمێن/ سەمەرە.
(«أَمــرٌ بَــرحٌ»): کارێکــە (ســەرت لێــی سوڕدەمێنێت/ بە لاتەوە سەیرە).
٦-(البَراحُ): دەرکەوتن‌و ڕوونبوونەوە.
(«لابَراحَ»): گومانی نییە.
(«جاءَنا الأَمرُ بَراحــاً»): کارەکەمان ڕوون‌و ئاشکراو بێگومان بۆ هات.
(«جاءَ بِالكُفرِ بَراحاً»): جاڕی کفرو ڕەفیدا/ ئاشکرای کردی.
(أَلبَراح): زەوییەکی فراوانی ڕووتەن‌و چۆڵ.
(بَرحــى): نــە ئافارەین (وشــەیەکە کاتێك دەوترێت کە تیرەکە نەپێکێت).
(مَرحــى): ئافەریــن، کاتێــك دەوترێت کە بپێکێت.
(ألبارِح (ج) بَوارِح): بای گەرم‌و گڕاویی.
(إبن بَريح): قەلەڕەشە.
برد: ١-(بَرَدَ و بَرُدَ. بَرْداً و بُرودَةً): ساردبوو. ساردبووەوە.
(بَرْد وَبارِد و بَرُود وَبُراد): ســارد. ساردیی. سەرما.

(بَرَدَ و بَرُدَ- الخُبزَ): نانەکەی تەڕکرد
(-العینَ): چاوی ڕشت.
(-اللَّيلُ): شەوساردیکرد.
(- بَرَدَ- عَلَینا): شــەو ســاردیکردو سەرمای شەو لێیداین/ شەو سەرمای لێکردین.
(بَرَدَ وبَرَّدَ- هُ): ساردی کردەوە.
(- الوَجْعَ): ژانەکەی سوککردو دایمرکاند.
(- فُــلانٌ): فیســار کەس ســاردبووەوە/ خاو بووەوە.
(«جَدَّ فِي الأَمرِ ثُمَّ بَرَدَ»): لە کارەکەدا گەرم بوو پاشان خاو بووەوەو پشتی لێساردبووەوە.
(بُرِدَ- تِ الأَرضُ): زەویەکە تەرزەی لێباری
(- القَومُ): خوێشــگەل تەرزە یان لێباری یان سەرمایان بوو.
(أَبــرَدَ): کەوتــە ســەرماکەوە یــان تــەرزە بارینەکەوە.
(- الشيءَ): شتەکەی ساردکردەوە.
(تَبــرَّدَ): خۆی فێنــك کــردەوە/ حەزی لە ساردیکرد.
(«نَزَلَ فِي الماءِ يَتَبَرَّدُ»): خۆی خستە ئاوەکەوە تا فێنك ببێتەوە.
(«لاتُبَرِّد عَن فُلان»): باری گوناهی فیســار ســووك مەکە بــەوەی ئەگەر ســتەم‌و زۆری لێکردیت جنێوو قسەی پێبڵێیت.
(تَبارَدَ): خۆی وا پیشــاندا کە ســەرمایەتی، خۆی بە سەرمابردوو پیشاندا.

(إبْتَرَدَ): بە ئاوی سارد خۆی شت.
(إستَبْرَدَ- هُ): بە ساردی زانیو دانا.
(ألْبَرْد): سەرما.
البَرَد: تەرزە.
(ألبَــرَدَةُ):١-یەك دەنكە تــەرزە/ تەرزەیەك. ٢-تلْخە/ ئینتەلا (بۆیــە وای پێدەڵێن چونكە گــەدە ســارد دەكاتــەوەو ناهێڵێــت خواردن بكێشێت یان هەرسیبكات).
(ألْبَرُود): جۆرە كلێكە چاوی پێدەرێژرێت.
(«ثَوبٌ بَرودٌ»): بەرگێكە نەرم نەبێتو پرووشــی نەبێت.
(ألبُرَداء):تا بە لەرزە.
(ألبَرَّاد): بەفرگرە.
(ألبَرَّادة): ئاو بەستە.
(ألمَبْرَدَة): ساردكەرەوە. فێنكەكەرەوە.
(«هذا مَبْــرَدَةٌ لِلْبَــدَن»): ئەمە لەش فێنك دەكاتەوە.
(ألبارِد) (فا): ١ فێنككەرەوە ٢-ساردكەرەوە.
(«عَيشٌ بارد»): ژیانێكی شادو هێمن.
(«غَنيمَــةٌ بــارِدَة»): دەســكەوتێكی (ئیف/ بەلاش/ خۆرایی).
(ألبَرْدان والأبْرَدان): سەرلەبەیانیو سەرەتای شەو/ سەرلەئێوارێ.
٢-(بَرَدَ- الحَقُّ عَلَيهِ أو لَهُ. بَرْداً): مافەكەی لەســەر ســاغ بووەوە یان مافەكەی بۆ ســاغ بووەوەو پێویست بوو كە بدرێت.

(بَــرَدَ و بَــرَّدَ- الحَقَّ): مافەكەی ســەلماندو پێویستی دانەوەی كرد.
٣-(بَرَدَ- فلانٌ): فیسار نوست.
(ألْبَرْد): نوستن/ خەوتن.
٤- (بَــرَدَ- الحَديــدَ. بَرْداً): ئاســنەكەی بە برِبەند رنی.
(إستَبْرَدَ- عَلَيهِ لِسانَهُ): زمانی لێبەربوو تێر جنێوی پیسیو بێشەرمانەی پێدا.
(ألبُــرادَةُ): برِشــتی ئاســن كە بــە برِبەند دەوەرێت.
(ألمِبْرَد): برِبەند.
(ألبارِد): برەر.
ألمُرْهِفاتُ البَوارِد): شمشێرە تیژە برەرەكان.
٥-أبْــرَدَ- هُ المَــرَضُ: نەخۆشــییەكە لاوازو بێتینیكرد.
(ألبارِد): لاواز/ بێتین.
(«حُجَّــةٌ بــارِدَة»): بەڵگیەكــی لاواز/ بیانوویەكی بێهێز.
٦-(أبْرَدَ- إليهِ البَريدَ): پۆســتەكەی بۆ نارد یان فرستادەكەی بۆ نارد.
(البَريد (ج) بُرُد):١-فرستادە ٢-ماوەیەكە كە فرستادەكە دەیبرێت كە (١٢) فۆناغەو نزیكەی ١٢ میلە.
(ألبَريد): پۆستە.
(«إدارة البَريد والبَــرق»): بەرێوەبەرێتیی پۆستەو برووسكە. (نووسینگەیەكە كە پۆستەو

شـتی نێرراو وەردەگرێتو دابەشـیدەكاتو وەریشـدەگرێتو دەینێرێت بـۆ خاوەنەكانی (فارسیە) ٣-نامەو دەستە شتە نێرراوەكان.
٧-(ألبَرد (ج) بُرود وأبراد وأبْرُد): بەرگێكی میلدارە.
(«وقـع بَینَهُم قَدٌ بُـرودٌ یَمانِیَّـة»): واتا بـە گژیەكدا چـوون تا جلـە بەنرخەكانیان بە بەریەكەوە نەهێشـت ئەمـە پەندێكە بۆ دوژمنایەتیەكی زۆر دەوترێت. ٢-سەربەرگێكە لە خوریی ڕەشەو لە خۆوە دەپێچرێت.
(بُرْدَة): دانەیەكە لەو سەربەرگە ڕەشە.
(ألأبْرَد (ج) أبارِد (م) ألأبرَدَة) (ح): پڵنگ.
(ألبَردِيّ) (ن): قەرەم، ڕووەكێكە وەك قامیش. جارانی زۆر زوو توێكڵەكەی بۆ لێنووسین بە كاردەهێنرا.
(- البَردِيّ): باشترین خورمایە.
٨- (البَرذَعَـة والبَرذَعـة*): جلـی وڵاخ، كورتانی لوریی.
٩-(بَردیوط (یونانیة): پایەی كاهینێكە كە قەشە دەینێرێت بۆ سەردانی دیانەكان. ئێستا لای مارۆنیەكان پایەیەكی خۆرهەڵاتیە.
الملحق:
برد: (التّبرید): ساردكردنی شت/ ساردكردنەوەیشت.
(تَبریـدُ المأكـولات): خـواردن سـاردكردن. سـاردیدان بـە خـواردن/ بۆ پاراسـتنی یان بـە هـەوا زانسـتیانە خۆشـكردنی هـەواو فێنككردنی.
(جهازُ التَبرید): ئامێری ساردیدان.
(تبریـدُ الأَلَـم): سـووككردنو دامركاندنی ئازار.
(غرفَـةُ التَبریـد): ژووری سـاردكردنو ساردكردنەوە.

بـرذ: (بَرْذَنَ- الرَجُـلَ): پیاوەكەی بەزاند/ ملی بە پیاوەكە شۆڕكرد.
(- الفَرَسُ): چارەوێكە وەك بارگیر ڕۆیشت.
(البِرذون (م) برذونَة (ج) براذین): ئەسپو ماینی باریی/ بارگیر.
برز: ١-(بَرَزَ. بُرُوزاً): چووە سەر پێشاو.
(بَرَّزَ): پێشاویكرد/ گوویكرد/ پیساییكرد.
(تَبَرَّزَ): چووە سەر پێشاوو خۆی داتەكاند.
(ألبَراز): ١-دەشتی پانو چۆڵو بێدارو درەخت ٢ چوونە سەر پێشاو (ئیدیۆمە).
(ألبراز): ئەوەی لە كۆمەوە دەردەچێت/ گوو/ پیسایی.
ألمَبْـرَز والمُتَبَـرَّز): ئاودەسـت/ شـوێنی پیساییكردن، ئاودەستخانە.
٢-(بَـرَزَ و بَرِزَ. بَـرَزاً): دەركەوت پاش ون بوونو سستییو خاوبوونەوە.
(بارز): دەركەوتوو/ دیار/ سەركەوتوو.
(بَرَّزَ- الشيءَ): شتەكەی دەرخست/ نواند.
(أبْرَزَ- هُ): قوتیكردەوە/ دەریخستو نواندی.
(أبْرَزَ- الكِتـابَ): پەرتووكەكەی/ كتێبەكەی

بڵاوكردەوە.
(إسْـتَبرَزَ- ەُ): دەریهێنـا یـان داوایكـرد دەربهێنرێتو پیشانبدرێت/ دەربخرێت.
٣-(بَـرُزَ. بَرازَةً): لـە هاورێكانـی لە رووی ئازایەتـیو چاكـەو رووییـترەوە لە پێشـترو دەركەوتووتر بوو.
(بَرْزٌ (م) بَرْزَةٌ): دەركەوتووترین/ دیارترین.
(بَرَّزَ- الفَرَسُ): ئەسپەكە لە پێشبركێكەدا لە پێشەوە بوو بردیەوە.
(بَرَّزَ- الرَجُلُ في العِلْم): پیاوەكە لە زانستدا دەركەوتووترینی هاورێكانی بوو.
٤-(أبْرَزَ- الرَجُـلُ): پیاوەكە بۆ گوزار لێبراو نیازیكرد.
٥-(بـارَزَ- ە. مُبارَزَةً وَبِـرازاً): ١-بەرەنگاری بوو، شـەری لەگەڵدا كرد ٢-شـەرە شمشێری لەگەڵدا كرد.
(ألبَراز (مص): دەرپەرین بۆ بەگژداچوونو بەرەنگاربوونەوە.
٦-(ألبَرزَخ (ج) بَرازِخ): ١-لەمپەر/ تیغەیەكی نێوان دوو شـت ٢-لەلای جوگرافیەناسـەكان زەوییەكـی تەسـكی نێـوان دوو دەریایە كە وشـكاییەك بە وشـكاییەكیتر بگەیەنێت یان نیمچە دوورگەیەك بە وشكاییەك بگەیەنێت. ٣-نێوان ژیانی دنیـاو زیندووبونەوە/ واتا لە مردنەوە تا زیندووبوونەوە.
(بَرازِخُ الإیمان): لە سـەرەتای برواهێنانەوە تا كۆتایی/ واتا نێوان گومانو برواهێنانی تەواودا.
٧-(تَبَـرْزَقَ- القَومُ): خوێشـگەل بێ ولاخو سواریی كۆبوونەوە.
(ألبَرازِیق): كۆمەڵانی خەڵك.
(برزِیق): ١-كۆمەڵە خەڵكێك ٢-كۆمەڵە رێگەی ئەملاولای شەقامە سەرەكییەكە (فارسیە).
(ألبَـرازِق) (ط): جـۆرە چۆرەكێكە تەنكو كونجیدار.
(بُرزُقَـةُ): دانەیەكـە لەو چۆرەكـە تەنكە كونجیدارە.
برس: ١-(بَرِسَ. بَرَساً): تەنگی بە نەیارەكەی هەڵچنی: زۆری بۆ هێنا.
(بَرَّسَ- الأرضَ): زەویەكەی تەختو خۆشكرد.
(ألبُرْس والبِراسُ): لۆكە/ پەموو.
٢-(ألبِرْسِیان): جۆرە خورمایەكە.
٣-(ألبِرسْـكُون) (یونانیة): زەمینبین كە لە سەروو بەرچاوگرەوە شتی پێی دەبینرێت.
٤-(بَرْسَم- ەُ): تووشی هەوی سورێنچكیكرد.
(بُرسِمَ): تووشی هەوی سوورێنچكبوو.
(مُبَرْسَم): هەوی سورێنچكگرتوو.
(ألبِرسـام «طب»): هەوی سوورێنچك كە لە نێوان جگەرەو دڵدایە/ ئاوبەنگ.
برش: ١-(بَرِشَ وابْرَشَّ. بَرَشاً): خاڵاویبوو- شـڵبوو یـان خاڵی سـپی كە لە پێسـتەكەی نەچێت.
(أبْرَشَ و مُبْرَش): خاڵدار. خاڵاویی. شڵ.

(مَكانُ أَبْرَش): شـوێنێك گژوگیـای هەمەڕەنگی لێبڕوێت.
(سَنَةٌ بَرْشاء): ساڵێكی تەڕكە گژوگیای زۆر بێت.
(ألبَريش= الأَبْرَش): خاڵاویی.
(ألبُرشَـةُ = ألبَـرَش): ١-پەڵەی سـپی بێخی نینۆك ١-خاڵی لەشـی ئەسـپ كە لـە ڕەنگی تووكەكەی نەبێت/ كونج كونج بێت.
٢-(بَرْشَـمَ – الرَجُلُ بَرْشَـمَةً و بِرشـاماً): ماتبوو و پەژارە دایگرت.
(- إلَيهِ): تیژ چاوی تێبڕی.
(ألْبُراشِم): چاوتیژ.
(ألبُرشُم): پەچە/ ڕووپۆش.
٣-(بَرشَـنَ- الرِسـالَةَ): نامەكەی لۆكو مۆر كرد.
(البرشـان): ١-لۆك/ نانێكی تەنكە نامەی پێ لۆكدەكەن. ٢-(طب) گولاجی بۆش كە دەرمانی تێدەكەن ٣-نانـی تەنكی نەبڕاو بۆ پیرۆزیی لە كڵێسەدا بەكاردەهێنرێت (سریانیه).
برص: (بَرِصَ. بَرَصاً): تووشی بەڵەكییبوو.
(أَبْرَصَ- الرَجُلُ): پیاومكە كوڕێكی بەڵەكیبوو.
(- اللهُ فُلاناً): خودا فیساری تووشی بەڵەكیی كرد.
(ألبَرَص): نەخۆشیی بەڵەكیی كە پێست توێژ هەڵـدەدات‌و خورووییەكـی ئازاراوی تووشـی نەخۆشەكە دەكات.
(ألأَبْرَص (م) بَرْصَاء) (ج) بُرْص): كەسێكە توشوی بەڵەكیی بووبێت.
(«حَیَّةٌ بَرصاء»): ماری بەڵەك/ پێست خاڵ سپی.
٢-(تَبـرَّصَ- الأرضَ)/ گیـای زەوییەكـەی پەڵەپەڵە خۆر كرد.
(«ارضٌ بَرْصَـاء»): زەوییـەك پەڵەپەڵـە گیاكەی خورابێت‌و ڕووتكرابێت.
٣-(ألأَبْرَص): مانگ.
(سـام أبرَص= أبو بريص) (ح): شـەوگەرد، بۆكردنی بەدوان دەڵێن (هذان سامّا أَبْرَص): ئەو دوو شـەوگەردە. بۆ كردنی بە كۆ دەڵێن (هؤلاء سُـوّامُ أَبْـرَص و أَبـارِص): ئەوانە شەوگەردن.
برض: (بَـرَضَ- النَّباتُ بُرُوضاً): ڕوومكەكە سەری دەرهێنا.
(بَرَّضَ وأَبرَضَ المَكانُ): گیای شوێنەكە جوان سەریدەرهێنا/ شوێنەكە گیای زۆری دەركرد.
تَبَرَّضَ- تِ الأرضُ: ڕووەكی زەوییەكە سـەری دەرهێنا. ڕووا.
(ألبارِض): سەری ڕووەكی تازە دەرهاتوو.
(ألبُرضَـةُ): زەوییـەك كـە درەختـی تێدا نەڕوێت.
٢-(بَرَضَ – المـاءُ مِنَ العَـينِ بَرْضاً): ئاوی كانییەكە چۆڕچۆڕ هاتە دەرێ.
(العَينُ البَروض): كانیە چۆڕە/ كانیی كەم ئاو.
(تَبَـرَّضَ- المـاءَ): چۆڕچـۆڕ ئاوەكـەی

خواردەوە.

(- الشـيءَ): ١-شـتەکەی کەم کـەم برد ٢-بە گوزەرانێکی کەم قایل بوو/ ملی بۆ گوزەرانێکی کەم شۆڕکرد.

(ألبَـرْض (ج) بَراض و بُـرُوض وأبراضْ): کەمێك- جۆرێك/ کەمەکێك.

(«هـذا بَرْضٌ مِن عِـدٍ»): ئەمە کەمەکێکی زۆرێکە.

(ألبُراض والبُراضَة): کەم/ تۆزێك.

(ألْمَبْرُوض): هەژارکەوتوو لەبەر بەخشـینی زۆرو جوامێریی.

برط: ١-(البَرْطاش): بەردەرگاکە لە بەرداش بێـت. (ئەمـە بێگانەیـەو عەرەبیەکـەی) (ألأُسْكُفَّة).

٢-(بَرْطَلَ- هُ. بَرطَلَةً): بەرتیلی دایە.

(تَبَرْطَلَ): بەرتیلی وەرگرت.

(ألبُرطُلْ): کڵاو.

(ألبرطيل= الرَّشْـوَة): ١ بەرتیل ٢-بەردێکی لاکێشـەییە، یان ئاسـنێکی درێـژە بیرازی بەرداشی پێدەکرێت.

٣-(بَرطَم- اللَّيلُ): شـەو تاریك بوو/ بوو بە شەوەزەنگ.

(- الرَّجُلُ): لە تووڕەییدا لچی داهێشت.

(بَرْطَمَ وتَبَرْطَمَ): لە ڕقو تووڕەبووندا سکی هەڵاوسا.

(ألبِرطام والبُراطِم): لچو لێو ئەستوور.

الملحق:

برط: (ألبَرْطَمان أو المَرْطَبان) (فارسـية): قاپێکە شووشـەیە یان کاشـییە مرەبای تێدا هەڵدەگیرێت.

برع: ١-(بَرَعَ و بَرِعَ و بَرُعَ. بَراعَةً و بُروعاً): لە جوانیدا یان زانسـت یان ڕەوشـتبەرزییو چاکیـدا لە هەموان بالاتر بوو/ دەرکەوتووتر بوو.

بـارِع: ١-بالادەسـت/ کارامـەو دەرکەوتوو/ سەرکەوتوو. ٢-دڵبەر لە جوانیدا ٣-مامۆستا.

(بَرَعَ- هُ بُرُوعاً): لە زانسـت یان جوانی یان ڕەوشتبەرزیو چاکیدا لەو لە پێشتر بوو

(- الجَبَلَ): سەرکەژەکە کەوت.

(ألبَريع): ژیرو جوانی بێهاوتا.

(«البَرقُ البَريع»): هەورە بروسکەی دوور.

(البَراعَة): ١-کارامەییو چالاکیی. ٢-بالابوون لە زمانزانییو زمانپاراوییدا.

٢-(تَبَـرَّعَ- بالعَطـاءِ): خێری بەخشـی یان پارمەیتـدا بێئـەوەی داوای لێبکـەن یـان چاوەڕێی پاداشت بێت.

(«فَعَلَـهُ تَبَرُّعـاً و مُتَبَرِّعـاً»): ئەوەی کە کـر وەك کۆمەککردنێـك یـان یارمەتییەك بێپاداشت.

٣-(بَرعَـمَ وتَبَرْعَـمَ الشَّـجَرُ. بَرعَمَـةً): درەختەکە گۆپکەیکرد.

(ألبُرعُم والبُرعُمَـة (ج) بَراعِم والبُرعُوم

والبُرعُومَة (ج) بَراعِيم (ز): چرۆ/ گۆپكەی چڵو گەڵا یان گوڵ/ خونچەی گوڵ پێش كردنەوەی.

بـرغ/ ١-(بَرغَثَ- المَكانُ): شوێنەكە كێچی هەڵهێنا/ كێچی زۆر بوو.

(بُرغُوث (ج) بَراغِيث (ح): كێچ. (مۆریچەیەكە لەسەر لەشی مرۆڤ و زیندەوەرە شیردەرەكان دەژیو لەسەر خوێنی فرێدراویش. گەشتنەكەی ژەهراویەو لەوانەیە ببێتە هۆی تاعون.

(بَرغوث البَحر) (ح): كێچەدەریایی/ ڕۆبیان جۆرێكە لە توێكڵدارە دە پێییەكان لە كێچ دەچێت. خەڵكە ڕەمەكییەكە پێیدەڵێن: (القُرَیْدس).

٢-(ألبَرغَش) (ح): مێشوولە.

ابَرغَشَة: مێشوولەیەك.

٣-(ألبُرغُل والبرغِل) (تركیة): ساوەر.

٤-(ألبَرغیّ والبُرغِيّ (ج) بَراغِيّ) (حي) (تُركیَة): جەڕ: بورغوو.

برف: (ألبرفیر) یونانیة: ڕەنگێكە لە سوورو شین پەیدا دەبێت/ ئەرخەوانی.

برق: ١-(بَرَقَ- البَرقُ. بَرْقاً وَبُرُوقاً و بَرَقاناً و بَریقاً): هەورە تریشقەكە برووسكەیدا/ برووسكەكە شەوقیدایەوە/ درەوشایەوە.

(تِ السَّماءُ): ئاسمان برووسكەیدا/ چەخماخەیدا.

(- الشَّيءُ): شتەكە شەوقیدایەوە/ بریسكایەوە/ كەوتە باق و بریق.

(أبْرَقَ): هەورەتریشقە لێیدا/ برووسكەی بەركەوت.

(- تِ السَّماءُ): ئاسمان چەخماخەیدا.

(- بسَیفِهِ): شمشێرەكەی لە هەوادا هەڵسوراندو بریسكەی پێهێنا.

(- عَن وَجهِهِ): ڕزوی خۆی دەرخست.

(ألبَرْق (ج) بُرُوق (ف): چەخماخە/ هەورە برووسكە/ برووسكە/ هەورە تریشقە (ڕووناكییەكە لە ئاسماندا شەوق دەداتەوە لە ئەنجامی تەقینەوەیەكی كارەبایی ناو هەور).

(«بَرقُ خُلَّبٌ و بَرقُ خُلَّب و بَرقُ الخُلَّب»): (چەخماخەی / برووسكەی) بێباران.

(ألبارِقَةُ): ١-هەورێكی بە برووسكە ٢-شمشێرەكان.

(بَرَّاقَة): لریقەدار/ ورشەدار/ شەوقدار/ بریسكەدار.

(سَحابَةُ بَرَّاقَة): هەورێكی بە برووسكە.

(مَبْرَقُ الصُبْح (ح) مَبارِقَةُ: شەبەقی بەیان/ سپێدە/ بەرەبەیان.

٢- (بَرِقَ- الرَجُلُ): هەرەشەیكرد.

(أبْرَقَ): هەرەشەیكرد.

٣-(بَرَقَ وَأبْرَقَ- تِ المَرأَةُ. بَرْقاً): ژنەكە خۆی ڕازاندەوەو جوانكرد/ خۆی ئارایشتكرد.

(بَرَّقَ- هُ): ڕازاندیەوە.

(- تِ المَرأَةُ): ژنەكە خۆی ئارایشتو

جوانكرد.

٤-(بَـرِقَ- بَرقَـاً): حەپەسـاو نەبلەقبـوو. نەيدەبينى.

(ألبَــرِق (ج) أبْــراق وبُرقــان): تۆقــينو حەپەسانو نەبلەقبوون.

(ألبَرقَةُ): ترسو سەرساميى.

(ألبَروق- مِــن الرِجال): پياوى زيرەكردوو/ زۆر ترسنۆك.

٥-(بَرَّقَ عَينَيهِ وبِعَيْنَيْهِ): چاوى بزكردەوەو تيژ تەماشايكرد.

٦-(بَرَّقَ): بــۆ شــوێنێكى دوور گوزاريكرد/ سەفەريكرد.

(أبْرَقَ): برووسكەيەكى نارد/ تەلێكى نارد.

(ألبَــرْق) (ف): برووســكەنێر. (نامێرێكــە برووسكەى پێدەنێرن).

(دائــرةُ البَريد والبَرق): پۆســتەو تەلخانە. فەرمانگەيەكــە كاى وەرگرتنــى پۆســتەو بروسكەو ناردنيانە.

(ألبَرقِيَّة): بروسكە (ناخاوتنێك يان نامەيەك بە هۆى برووسكەوە دەنێررێت.

٧-(ألبَرْق (ج) أبْراق و بُرقَان) (ح): كارمامز/ كارئاسك.

(ألبُرقَــةُ (ج) بُــرَق والأبْــرَق (ج) أبارِق): زەوييەكــە رەقــەن كــە بــەردو لــمو قورى تێدابێت.

(ألأُبَــيرِق): زەمينۆكێك رەقــەنو بەردو لەمو قورى ببێت.

(الأبْرَق): رەنگى دێز/ ماشو برنج.

(ألتَباريق): رۆنى شــل يان چەورييەكى كەم كە كرابێتە خواردنێكەوە.

٨-(بَرْقَــحَ وتَبَرْقَــحَ- وَجْهُــهُ. بَرْقَحَــةً): روخسارى ناشيرين بوو.

(- الثَّــوبُ): جلەكــە پيــس بــوو، پەڵــەى بەركەوت.

٩-(بَرْقَــشَ- هُ. بَرقَشَــةً): رەنگئامێزيكرد/ رەنگاورانگيكرد.

(- في الــكلام): ورێنەيكرد/ قســەى تێكەڵو پێكەڵيكرد.

(تَبَرْقَشَ): بە هەموو رەنگ خۆى رازاندەوە.

(ألبِرْقِش) (ح): پەرگەش جۆرە (باڵندەيەكى بچووكى دەنگ خۆشو پەر رەنگينە).

(أبــو بَراقِــش) (ح): باڵندەيەكــى بچووكە سەرەوەى پەرەكەى رەنگ خاكييەو ناوەراست سوورە، ژێر سكى رەشــە كە خۆى فشكردەوە رەنگەكەى زۆر جۆر دەنوێنێت.

(أبــو بَراقِش): پياوى بێبــار، كە هەردەمەى خۆى بە رەنگێك بنوێنێت.

(ألبَرْقُوش): پێڵاوى كۆن.

١٠-(بَرْقَــطَ): ١-هەنگــاوى وەك يەكــى نــا ٢-تێيتەقانــدو نــاورى بەمــلاولاى خۆيــدا دەدايەوە.

(- الكَلاَم): شرم برم قسەيكرد/ بێسەرو بەر دوا.

١١-(بَرْقَعَ- المرأة): پەچەی بە ژنەکە گرتەوە/ رووی ژنەکەی پۆشی.
(تَبَرْقَعَت): ژنەکە پەچەیگرتەوە.
(ألبُرْقُع (ج) بَراقِع): پەچە/ رووپۆشی ژن.
١٢-(بَرْقَلَ): درۆیکرد.
(ألبَرقَلَةُ): قسەی بێکردار.
(ألبِرْقيـل) (ا ع): قۆچەقانـی (ئامێرێکـی جەنگ بوو، بەردو شتیتری پێ هەڵدەدرا.
١٣-(ألبُرْقُـوُق) (ن): هەڵووژەیەکـی کێویی وردە.
١٤-(ألبَـرْواق والبَـرْوَق) (ن): دارە زیـوی، رووەکێکـە لە کۆمەڵەی شـلێر لاسـك درێژە گوڵـی زۆرە بـۆ مەبەسـتی رازاندنـەوەی باخچەکان بەکاردێت. دەڵێن ئەگەر هەوریکرد لە خۆیەوە دەروێت بێئەوەی باران بێت. بزن نایخوات.
برك: ١-(بَرَكَ- بالمَكانِ بُرُوكاً): لە شوێنەکەدا نیشتەجێ بوو. نیشتەنی بوو.
(بَـرَكَ و بَرَّكَ واسْـتَبرَكَ- البَعيرُ. بُرُوكاً و تَبْراكاً): حوشـترەکە سـنگی دادا. بخەوێت/ سنگی بەزەیەکەوە نووساند.
(أبْرَكَهُ): خەواندی/ سـنگی پێبە زەویەکەوە دادا.
(إبْتَرَكَ- فُلاناً): دای بە زەویداو چۆکی نایە سەر.
(- فُلاناً في عَرْضِهِ وعَلَيهِ): جنێوی پیسـی پێداو ناموسی شکاند/ سوکیکرد.
(- القَـومُ): خوێشـگەل بـە چۆکـدا هاتن‌و کەوتنە شەرەوە.
(ألبَرْك): ١-سنگ ٢-حوشترگەلی سنگداداو.
(بـارِك (م) بارِكة (ج) بُرُوك): حوشـترێکی سنگدا داو.
(ألبِركـةُ (ج) بِرَك): شـێوەی سـنگدادانی حوشترو خەوتنی حوشتر.
(ألبَريك = البارِك): سنگدادەر.
(ألمَبْـرَك): شـوێنی سـنگدادان‌و خەوتنـی حوشتر.
("لَيـسَ لفُـلانٍ مَبْـرَكُ جَمَـلٍ): شـوێنی سـنگدادانی حوشترێکیشـی نییە. واتا هیچی نییە.
٢-(بَرَكَ — فيه): نزای فـەرو بەرەکەتی بۆ کرد.
(بـارَكَ- الرَجُلَ):١-پیرۆزبایی لێکرد، دۆعای فەری بۆ کرد. ٢-لێی قایل بوو.
(- بـارَكَ اللهُ لَكَ و فيـكَ وعَلَيكَ و بارَكَكَ: خـودا لێت پیرۆز بکات‌و ببێتـە مایەی فەر/ فەرو بەرەکەتت بەسەردا ببارێنێت.
(«بـارَكَ عَلى الأنْبِيـاءِ وآلِهِـم»): خودا لە پێغەمبـەران‌و بەرەیان گەورەیی‌و سـالاری‌و پایە بلندییان لێ هەمیشەیی‌و پیرۆز کرد.
(«بورِك فيكَ»): خودا بتداتێ (بە سـواڵکەر دەڵێن بۆ ئەوەی بڕوات‌و هیچیش نەدەنێ).

(تَبَرَّك – بِهِ)/١ خۆی پێ فەردراو موبارەك كرد- لێوەی پیرۆزیی‌و موبارەكیی وەرگرت.
(تَبارَكَ- اللهُ): خودا پاك‌و پیرۆزو بێخەوشە.
(- بـهِ): بە پـاك‌و پیرۆزی داناو گەشـبینی لێبینی.
(إستَبْرَكَ): پیرۆزیی‌و فەری لێ چاوەڕێكرد.
(ألبَريك): پیرۆزكراو – نزای فەرو پێگەیشتن بۆ كراو.
(ألْبَرَكَـةِ: ١-بەختیاریی/ شـادمانیی ٢-فەرو بەرەكـەت ٣-پڕبوون ٤-وتەیەكە قەشـە پاش نوێژ خەڵكەكەی پێ بەرێدەكات.
٣-(إبْتَرَكوا- في العَدْوِ): چابووكانە/ گورجانە رایانكرد.
٤-(ألْبُركَـةُ (ج) بُـرَك وَأبْـراك و بُرْكان): مزەئـاش – (ح) باڵندەیەكـی ئاویی بچووكی سپییە.
(ألبركَـةُ (ج) بِـرَك) (ح): مەری شـیردەر ٢-چاڵاو/ گۆلاو/ گۆل/ گۆماو/ ئەستێرك.
(بركِيَّـة) (ن): قامیشـۆك (لـە ڕووەكـی زەلكاوەكانە) گەڵا درێژو لاسك ڕاستە).
(ألبَرّاك): ١-ئاشەوان ٢-مزەگری ئاش.
(ألبـاروك): ١-ترسـنۆكی زیرەكـردوو ٢-مێردەزمە.
٥-(ألبـركار وَالبيـكار) (هـ) (فارسـية): پەرگاڵ. بۆ وێنەكێشانی بازنە.
٦-(البُركان) ايطاليَّة) كانئاگرین/ بوركان.

٧-(بَرْكَعَ- الفَـرَسُ): بەپێوە بوو بە چۆكدا كەوت.
(بَركَعَ- هُ): بری‌و دایبەزەویدا.
(تَبَركَعَ- الرَجُلُ): پیاوەكە بە قنگدا كەوت.
(ألبُركُع): پیاوی كورتەباڵا.
بـرل (ألْبَرلَمـان) (فرنسـية): پەرلەمان/ ئەنجومەنی نوێنەران.
(النظام البرلماني): ڕژێمی پەرلەمانی.
برم: ١-(بَرَمَ وَبَـرَّمَ وَ أبْرَمَ- الحَبلَ. بَرْماً): پەتەكەی دوولۆنە كردو بایدایەوە.
(إنْبَرَمَ): دوولۆنە بایخوارد.
(حَبـلُ مَـبروم وبَريـم): پەتی/ گوریسـی دوولۆنەكراوو بادراو.
(- بَـرَمَ و بَرَّمَ وأبْـرَمَ- الأمـرَ): كارەكەی دامەزراوو قایمكرد.
(«قَضـاءُ مُـبرَم»): بنبڕكردنێكـی تـەواو چارەنەماو.
(ألبَرّام): بنجبەستكار/ ١-دامەزرێن ٢-پێچدەر/ بادەر/ لوولدەر.
(ألبَريم والبَرام): ١-پەتی بادراو ٢-دەزوو یان هەر شتێك كە بابدرێت.
(ألمِبْرَم (ج) مَبارِم): تەشی.
(ألمَبرومَة): بازنە پێچی زێڕ.
٢-(بَرِمَ. بَرَماً): وەڕس بوو/ بێزارو دڵتەنگ بوو.
(أبْرَمَ- هُ): بێتابوشت‌و بێزاریكرد/ وەڕسیكرد.

(تَبَرَّمَ): بێزارو دڵتەنگ بوو، وەڕسبوو.
٣-(بَــرِمَ- بحُجَّتِهِ بَرَمــاً): نەیتوانی بەڵگەو بیانوو بهێنێتەوە.
(أبْرَمَ- علیــه في الجــدال): زۆری بۆ هێناو بــە شــەڕە بەڵگە ویسـتی دەمکوتــی بکاتو بیبەزێنێت.
٤-(البَرَم): ١-بەدزمانــی ڕژدو ڕەزیل. ٢-وردە بەرسیلە کە سەرەتا دەردەکەوێت.
(ألبُرُوم): خەڵکێکی بەدڕەوشــتی بەدخوو/ سەرسەری.
(ألبُرما) (ترکیة): برمە (جۆرە شیرینییەکە).
(ألبُرْمَــة)ج) بُــرَم و بِــرام): مەنجەڵــی بەردین.
(ألبَریم): لەشکر/ سوپا.
(البَریمــة): برێــم/ کونکــەرە (ئامێــری کونکردن).
٥-(البَرمائِــيّ- مِــنَ الــدَّوابِّ والزَحافات): چوارپێو خوشـۆك کــە لە وشـکانیو ئاودا دەژی.
(ألْبَرْمائِیَّــة): ئوتومبیلێکــە کــە لــە ئــاوو وشکانیدا دەڕوات.
٦-(ألْبِرمیــل (ج) بَرامیــل): پیــپ کــە لە تەختەدار دروستدەکرێتو بۆمەیو شتیترە.
برن: ١-(ألبَرناسِــیَّة) (فرنسیة): ڕێڕەوێکی ویژەیی ئەو شــاعیرانەیە کــە بەربەرەکانێی شــیعری ڕۆمانتیکیو گۆرانیســازییان کردو

ڕوویانکــردە وشەســازدانو شــێوەکاریی ڕازاندنەوەی پەردەی هەڵبەســتو وشــەیان لامەبەست بوو.
٢-(البَرنامــج (ج) بَرامِــج) (فارسـیة): ١-لە بنچینــەدا بەو کاغەزە وتــراوە کە کۆی ژمێرە بووە/ لیســتەی ژمێرە. ٢-بلاوکراوەی بەرنامەی ئاهەنگێرانە یان مەرجی پێشبڕکێیە ٣ بەرنامەو پلانــی کاری یەکێکە کە بیەوێت بیــکات. عەرەبییەکــەی: ١-المنهــاج: بەرنامە ٢-المیزانیة: بۆدجە.
٢-(بَرْنَــسَ- هُ): بەرگــە کڵاودارەکەی لەبەر ئەو کرد (فرنسیة)
(تَبَرْنَــسَ): بەرگەکڵاودارەکــەی لەبەرکرد (فرنسیة)
(ألبُرْنُس) ١: هەموو بەرگێك کە کڵاوێکی پێوە بێتو لێبکرێتەوەو لێیجیابێت. ٢ کڵاوقووچ کە لە سەرەتای ئیسلامدا لەسەر دەکرا.
(بْرِنْس (م) بْرِنسِسْ) ١: میر ٢-نازناوی هەموو ئەندامێکی فامیلیای شاهی بوو (فرنسیە).
٤-(ألبُرْنَیطَة) = (القلنسُوة) (ایطالیة): کڵاو.
٥-(البَرْنِیَّــة) (ج) بَرانــيّ): گۆزەڵەیەکــی کاشی.
برە: ١-(بَرِهَ. بَرَهاً): لەشــی خۆش بووەوەو هاتەوە بــە خۆیــدا/ پاش نەخۆشــییەکەی بەخۆیدا هاتەوە.
(أبْــرَە (م) بَرْهــاء (ج) بُــرْە): لــەش

بەخۆداهاتوو/ خاسەوەبوو.

(أَبْرَهَ): بەڵگەی هێنایەوە.

أَلبُرهَة والبرهَـــة (ج) بُرَه و بُرهات): دەم: ســاتێك/ ســەردەمێكی كەم یــان زۆر/ تاو – چاخێكی كەم یان زۆر.

٢-(أَلبَراهِمَة): نۆكەرانی خودای هیندییەكان كە براهمایە.

(بَرَهْمَن): نۆكەرێكی ئەو خودایەیانە.

٣-(بَرهَنَ- الشـــيءَ وعَلَيهِ وعَنهُ): شتەكەی بە بەڵگە سەلماندو بە بەڵگە روونیكردەوە.

(تَبَرْهَنَ الشيءُ): شتەكە بە بەڵگە سەلمێنرا.

(أَلبُرهــان (ج) بَراهِين): ١-بەڵگــەو بیانوو ٢-سەلماندن.

بــرو: ١-(أَلبــرواز) (فارســية) = إطــار: چوارچێوەی وێنەو شتیتر.

٢-(أَلبُروتِســـتو (لاتينيـــة):١-ســكاڵاكردن و دەبرینـــی جۆری ئەو ســكاڵایەو دیاریكردنی زیانــەكان. دووانــی: (بروتســتوان) (ج) (برۆتســتوات) ٢-ئــەو نامەیەی ئــەو جۆرە سكاڵانامەیەی تێدا دەنووسرێت.

(«عَمَــلَ البُروتســتو»): ســكاڵانامەیەكی نووسیو بەڵگەی پیشاندا.

(سَحَبَ البُروتستو): سكاڵانامەكەی كێشایەوەو بەڵگەی پیشاندا.

٣-(البُروتِستانتي) (فرنسية) ئەوەی سەر بە رێرەوی پروتستانت بێت (لە ئاینی دیانەكاندا كە بەشێكن لە جیهانی دیان.

٤-(بروتوت) (ف): برۆتۆن (ناوكی هایدرۆجین واتا ئوتۆمەكەیەتی كە كارەباییەكەی لەدەستدا بێت.

٥-(أَلبُروليتاريا) (لاتينية): چینی كرێكار.

٦-(أَلبروم)(ك): تەنێكی سادەیە، بۆگەنە، لە ئاوی دەریا دەردەهێنرێت بە شێوەی شلەیەكی سووری ژەهرداره هێماكەی (Br)ە.

(بَروُمُــور) (يونانية): ناوێتەیەكە پێكهاتووە لە برۆم و تەنێكی سادە/ یەكێكە لە ئاوێتەكانی برۆم.

٧-(أَلبرُونز أو الصفر) (ك): زەرد: تێكەڵییەكی مس و قورقوشــمە بۆ دروســتكردنی زەنگ و پەیكەر بەكاردەهێنرێت و بۆ شتیتریش.

٨-(أَلبَروميــتر): بارومەتــر پەســتانپێوی هەوایە لەوانە پەستانپێوی هەوای تۆماركەر.

بــرا: (بَرا وأبْــرَى- الناقَةَ بَــرْواً و إبْراءً): قوڵفەی كردە لووتی مێحوشترەكەوە.

(أَلبُــرَةُ (ج) بُرَى وبُــرات و بُرِين وبِرِين): هەموو ئەڵقەیەك/ قوڵفەیەك ســا بازن بێت یان لووتەوانە بێت یان پاوانە بێت.

(«أعْطَتْهُ الدُنيا بُرَتَها»): جیهانی دەســتگیر بووەو تیایدا سەركەوتوو بووە.

بری: ١-(بَرى وابتَرى السَّهَمَ والقَلَمَ. بَرْياً): نووكی تیرەكەو قەڵەمەكەی دادا.

(إنْبَرى القَلَمُ والسَّهمُ): نووكی پێنووسەكەو تیرەكە دادرا.

(بُرِيٌّ و مَبْرِيٌّ): نووكدادراو.

(بَرى – الشَخْصَ): زەلامەکەی لە رو بێهێزکرد.
(ألْبارِي): نووکـدادەری پێنووس‌و تیژکەری نووکی تیر.
(«أعطِ القَوسَ باريها»): کارەکەت بە شـارەزا بسپێرە.
(ألْبرايَــة والبُــراء): داتاشـین و تاشـین‌و نووکتیژکردن.
(ألبَرَّاءَة والمِبْــراء والمِبْراة): ١-چەقۆ ٢-رەندە ٣-نووکدادەر ٤-خامەتاش.
(ألإبْرِيَــة والتِبْرِيَة): کرێشـی سـەر کە بە داهێنان بەردەبێتەوە.
٢-(أبْرى): خۆڵی لێنیشت.
(ألبَرَى): خۆڵ/ گڵ.
٣-(بارَى- إمرَأتَه): ژنەکەی لەسـەر دەسـت لێکبەردان/ تەلاقدان قایلکرد.
(- الرَجُلَ): پێشبڕکێی لەگەڵدا کرد.
(تَبارَيـا): پێشـبڕکێیانکردو بەریـان لـە یەکتریگرت.
(إنْبَرى- لَهُ): بەری لێگرت‌و بەرەنگاری بوو.
(تَبَرَّى- لِمَعروفِهِ): بەرچاکەو پیاوەتیی ئەو کەوت.
٤-(ألبارِي (فـا): ١-پەروەردگـار/ داهێنەرو دروستکەر ٢-تیرتاش.
(ألبَرِيَّــة): ١-دروسـتکراوی خـودا ٢-مرۆڤ/ خەڵك.
٥-(ألبرِيفِه): بروانامەی سەرەتایی بالا.

الملحق:
بري: (ألبَروَة): بنیسکە سابوون.
(ألْمُبــاراة (ج) مُبارَيــات): پێشـبڕکێ یان ململانێ لە نێوان دوو کەس یان پتر. دوو تیپ لە بــواری بیر یان وەرزش یــان هی تردا و بە پێی دەستوورێك کە بۆی دانرابێت.
(مُرَشَّــحون لِمُباراة): پاڵێوراوانی پێشبڕکێی یارییەك.
(مُباراةٌ في كُرَة الطائِرَة): پێشـبڕکێی یاریی تۆپی باسکەی نێوان دوو تیپ.

بزّ: ١-(بَزَّ- ُه. بَزّا و بِزِّيزَى: بەسـەریدا زاڵ بوو/ بەزاندی.
٢-بَــزَّ- ُه. بَــزّ و بِزِّيزَى: بەزۆر لێیســەند/ رووتیکردەوە.
(بَزَّ- الشــيءَ مِنــهُ): بە زۆر لێیســەند/ بە نابەدڵیی لەدەستی دەرهێنا.
(إبْتَزَّ- مِنهُ الشيءَ): شتەکەی بە زۆر دارەکەی لە چنگ دەرهێنا.
٣-(البَزّ (ج) بُزوز): ١-چەك ٢-پۆشـاکێك کە لە کەتان یان لۆکە دروستکرابێت.
(أَبِزَّة): ١-پۆشاك/ جل ٢-چەك ٣-سەروسیما/ قەلافەت/ دیمەن.
البَزّاز: بازرگانیی کوتاڵ.
(ألبِزازَة): کووتاڵفرۆشی.
٤-(بَزْبَز): ١-خێرا رۆیشــت ٢-خێرا لێیخوری ٣-هەلات ٤-زۆر بزوا/ بزێویی زۆر کرد.

يزب: (ألْبَزبورط وبَسابورط = جَوازُ السَّفَر (ايطالية): پەساپۆرت/ گوزەرنامە.

بزج: (بَزَجَ- عَلَيَّ فُلاناً. بَزْجاً): فیساری لێ هاندام: لێیتیژکردم.

٢-(بَزَجَ. بَزْجاً): شانازییکرد.

(بازَجَ- هُ وتَبازَجا): شانازیی بەسەردا کردو شەرە شانازییانکرد.

٣-(بَزَّجَ- هُ): رازاندیەوەو چاكو جوانیکرد.

بزخ: ١-(بَزِخَ. بَزَخاً): سنگی دەرپەڕیو پشتی بەناودا چوو.

(أبْزَخ (م) بَزخاء (ج) بُزخ): کەسێکە سنگی دەرپەڕێتو پشتی بەناودا بچێت.

(تَبازَخَ): وەك سنگدەرپەڕیوو پشت بەناواچوویەك رۆیشت یان دانیشت.

٢-(بَزَّخَ- لَهُ): سەری بۆ شۆڕکردو لەبەردەستیدا زەبوونیی نواند.

(تَبازَخَ- عَنِ الأمرِ): لە کارەکەدا سستیکردو خۆی دواخست.

بزر: (بَزَرَت الإناءَ. بَزْراً): قاپەکەی پڕکرد.

٢-(بَزَرَ و بَزَّرَ- القِدرَ): بەهاراتی کردە مەنجەڵەکەوە.

(«فُلانُ بَزَرَ کَلامَهُ وتَوبَلَهُ»): فیسارکەس بەهاراتی بە قسەکەیەوە کرد واتا خۆشیکردو لێیزیادکرد.

(ألبِزْر (ج) أبْزار و (جج) أبازیر): بەهارات.

(«مِثلي لا یَخفی عَلَیهِ أبازِرَكَ»): یەکێکی وەکو من قسەرازاوە فشەهەڵدراوەکانت نامخەڵەتێنێت.

(ألبَزّار): بەهاراتفرۆش.

(البَیزَر): چەکوشی بەهاراتهاڕ بەهاراتفرۆش.

٢-(بَزَرَ- الحُبوبَ. بَزْراً): تۆوەکانی وەشاندو چاند.

(ألبِزْر (ج) بُزُور): تۆو/ تۆمە/ تۆوی چاندن/ ناوکی بەری درەخت.

(ألبِزرَةُ): دەنکە تۆوێك بە بەرێکیش دەوترێت کە وشك بووبێتو دەمی نەکردبێتەوەو تۆوێکی تێدابێت، هەروەها بە کۆمەڵە تۆوێك کە لە بەرێکدا بێت — (ز) هەموو دەنکە تۆوێکە کە بچێنرێتو بوەشێنرێت.

(ألبَزّار): تۆوفرۆش/ دانەوێڵەفرۆش.

٤-(البَیزَر): داری/ چیلکەی خومگەر.

(البَزراء): بە تۆو. بە بەر.

(المَرأةُ البَزراء): ژنێکە کە سك زۆر بکات. منداڵی زۆر بێتو بەبەربێت.

(البَیْزار (ج) بیازِرَة) (فارسیة): ١-بازهەڵگر/ بازدار ٢-کێڵەر/ جوتیار.

بزغ: ١- (بَزُغَ الغُلامُ. بَزاغَةً): مێردمنداڵەکە جوانبوو هەڵیداو بەخۆیدا هات.

(بَزیغ (م) بَزیغَة): کوڕ یان کچی بەخۆدا هاتوو و شێوە شیرینو رووکراوەو ژیر.

(تَبَزَّغَ الغُلام): مێردمنداڵەکە بە خۆیدا هات ژیرو روو کراوە بوو.

(البُزاغ والبَزيغ- مِنَ الغلمان): مێردمنداڵی زمانشیرینو رووکراوەو ڕۆح سووك.
٢-(تَبَزَّغ – الشَّرُ): خراپە لە ئەندازە بەدەر بوو.
٣-(ألبُزاغ): مێردمنداڵی ڕووکراوە کە بێشەرم قسە بکات.
(ألبَزيغ): گەورەیەکی خانەدان/ وەجاخزادە.
بـــزغ: ١-(بَزَغَ- تِ الشَّـــمسُ: بَزْغاً و بُزُغاً): خۆرهەڵهات/ گزنگیدا.
(إبتَزَغَ- الرَّبيعُ): بەهار سەریهەڵدا.
(بَوازِغ): هەڵهاتووەکان.
(نُجومٌ بَوازِغ): ئەستێرە زوو هەڵهاتووەکان.
٢-(بَـــزَغَ- دَمَهُ. بَزْعاً و بُزوعاً): خوێنەکەی لەبەر ڕشت.
(- الحاجم أو البيطار): عەجاماتگرەکە یان بەیتاڵەکـــە پێســـتەکەی هەڵدڕی تـــا خوێنی لێبگرێت یان خوێنی لەبەر بهێنێت.
(المِبـــزَغ): ئامێـــری هەڵدڕیـــنو ئامێـــری عەجاماتگرتن.
بزق: (بَزَقَ. بَزْقاً): تفیکردەوە/ تفیڕۆکرد.
(البُزاق = البُصاق): تفی ناودەم.
(ألبَزّاق)(ح): جۆرە هێلکە شـــەیتانۆکەیەکە زیندەوەرێکـــە لـــە بنەچـــەی زینـــدەوەرە نەرمەکانـــە بـــە زۆری لە وڵاتە ســـاردەکانو زەویە شـــێدارەکاندا دەژی گیای زەویو بەری وەریو دەخوات.
(بُـــزُق) (ترکیـــة): تەمـــوورە (ئامێرێکـــی مۆسیقایە).
(ألباش بوزوق) (ترکیة): دەستە سەربازێکی سوارەن.
(بـــزل: بَـــزَلَ و بَـــزَّلَ الشـــيءَ): شـــتەکەی کوناودەرکرد.
(تَبَزَّلَ و إنْبَزَلَ)/ کوناودەر بوو/ سمرا.
(تَبَـــزَّلَ الشَّـــرابَ): شـــەربەتەکەی پاڵاوتو سافکرد.
(تَبَـــزَّلَ وابْتَـــزَلَ الخَمْرَ): قاپـــی مەیەکەی کونکرد.
(إسْـــتَبزَلَ –الخَمْـــرَ): مەیەکـــەی پـــاڵاوتو سافکرد.
(ألبَزال): کونکەرە/ سمۆ.
(ألبُزال): شـــوێنی کونکردنی قاپی مەی/ ئەو شـــوێنەی کە شـــەراب یان مەیەکـــە، یان هەر شتێکیتری لێوە ڕۆدەکرێت.
(المِبزَل):١ کونکەرە ٢-شەربەتپاڵێو/ مەیپاڵێو.
٢-(بَـــزَلَ و بَزَّلَ- الشَـــيءَ بَزْلاً): شـــتەکەی قڵیشاند دەرکیتێکرد.
(بَـــزَلَ- البَعيرُ. بُزُولاً): حوشـــترەکە کەڵبەی دەرکرد/ کەڵبەی سەری دەرهێنا.
(- نابُ البَعيرِ): کەڵبەی حوشترەکە دەرهات.
(بـــازل) (ج) بَوازِل وبُزَّل وبُـــزُل:١-کەڵبەی حوشتر ٢-حوشتیری کەڵبەدەرهاتوو.
(تَبَزَّلَ الشيءُ): شتەکە قڵیشیبرد.
(إبتَزَلَ- الجَسَدُ): لەشەکە خوێنی لێتکا.

(- السَّقاءُ): ئەوەی لە مەشکەکەیان کوندەکەدا بوو تکەتکە لە بەری ڕۆیشت.

(إستَبْرَلَ- الشيءَ): شتەکەی کردەوە.

(ألبـازِل): دانێـك کـە لـە کاتـی خۆیـدا سەردەربهێنێت.

٣-(بَـزَلَ- الأمرَ): کارەکەی بردە سـەرو کۆتایی پێهێنا.

(بَـزَلَ و بَـزَّلَ- رَأيَـهُ): ڕای تـازەی خۆی خستەڕوو و داهێنا.

(ألبازِل): پیاوی پسپۆڕ.

(«رُمِيَ بِأشـهُبِ بـازِل»): تووشـی کارێکی گرانیانکرد.

(ألبَزْلاء): ١-ڕای چاكو دروست.

(«إمْرَأةٌ بِزلاءُ الرأي»): ژنێکی ڕا دروسـتو چاك.

(«خِطَّةٌ بَـزْلاء»): ڕەنگرێژێك/ پلانێك کە ڕاسـتو ناڕاست لە یەك جیابکاتەوەو دەریان بخـات/ تۆکمە بێـت. ٢-گرفتاریی سـەخت/ چورتومو وەیی گران.

(ألبَزْل): سەختیی/ توندوتیژیی.

٤-(ألبُزْل) (ح): جۆرە بزنە کێوییە کە ڕۆنی بیزواری لێدەگیرێت.

بزم: (بَزَمَ- عَلَيهِ. بَزْماً): بە دانی پێشەوەی گازی لێگرت.

(- بالشَّيءِ): شتەکەی هەڵگرت.

(- فُلاناً ثَوبَهُ): جلەکەی لێ داگیرکرد.

(- النّاقَةَ): مێحوشـترەکەی تەنها بە پەنجە گەورەو پەنجەی شایەتمان دۆشی.

(- وَتَـرَ القَـوس): بـە پەنجـەی گـەورەو شـایەتمان ژێی کەوانەکەی ڕاکێشاو تیرەکەی هاویشت.

(ألبَزيـم): ١-گەڵا یان توێکڵـی دارخورماکە. سـەوزەی پێدەبەسـترێت. ٢-مـاوەی شـلەی بێگۆشـت کـە لـە بنـی مەنجەڵەکـەدا دەمێنێتەوە.

بزا: (بَزا- عَلَيهِ. بَزواً): بە گژیدا چوو.

(بَزا- هُ و أبْزاهُ وأبْزى عَلَيهِ): بەزاندیو پێی وێرا/ دەرەقەتی هات.

(بَـزا و بَزِيَ. يَبْـزى وأبزى بَـزاً و إبْزاءً): سنگی دەپەڕیو پشتی بەناودا چوو.

(أبْزى (م) بَزواء): سنگ دەرپەڕیوی پشت بەناودا چوو.

(تَبـازي): ١-خۆی کـرد بە بازدار ٢-سـمتی دەرپەڕاندو/ لە ڕۆیشتندا لەنجاندی.

(ألبَزو): هاوچەشن/ هاو وێنە.

(ألبَزيّ): مەمکەخۆرە.

(«هُـو بَزِيّـی»): ئـەو هاوشـیرمە/ بـرای شیریمە.

(البَزاء): چەرداوەرووی بێنابرو.

(ألبـاز والبـازي) (ح): بـاز (باڵندەیەکـی گۆشتخۆرە ڕاوی پێدەکەن.

بـسّ: ١- (بَـسَّ- الإبِـلَ بَسّـاً): هێـواش

حوشترەکەی لێخوڕیو یخەی لێکرد.
(بس بس): یخە یخە.
أ (بَسَّ- الإبِلَ): هێواش حوشترەکەی لێخوڕیو یخەی لێکرد.
(أبَسَّ-بالنَّاقَةِ): مێحوشترەکەی بۆ دۆشین لاواند.
(إنْبَسَّ): کشا.
(بِسْ بِسْ و بُسْ بُسْ): یخە یخەو گدی گدیو وەحە وەحە لە حوشترو مەڕ دەکەیت بۆ بانگکردنو دەرکردنیانو لێخوڕینیان.
ألبَسوس (ج) بُسُس: مێحوشترێك کە بە بێ لاواندن شیرنەدات.
٢-(بَسَّ- القَومَ – عَنهُ): خوێشگەلی دەرکردو لێی دوورخستەوە.
(إنْبَسَّ): وازیهێناو لاچوو.
(بَسْ= حَسَبْ): بەس.
٣-(بَسَّ- المالَ في البِلادِ): داراو ماڵەکەی ناردە وڵاتو بڵاویکردەوە.
(- عَقارِبَهُ): پیاوە بەدزمانەکانی خۆی بەم لاولادا بڵاوکردەوە.
٤-(بَسَّ – السَّوِيقَ): ئاردە وردەکەی چاندە ناو ڕۆنە شلەکەوە یان ڕۆنەکەوە.
(ألبَسِیسَةُ): پەسیسە، ئارد تێکەڵ بە ڕۆن بکرێت یان ڕۆنی شل بکرێت. ڕەشە خەڵکەکە پێیدەڵێن: (ألَمسِیسَة).
٥-ألبَسّ و البِسّ (ج) بِسَاس (ح): ١-پشە/ پشیلە ٢-ڕەنج/ کۆشش.
(ألبَسِیس): کەمەکە خواردنێك.
(أبَسُوس): ئافرەتێکە لە خێڵی بەکر کە بە هۆمیوە شەڕێکی چل ساڵیی لە نێوان بەکرو (تەغلوب)دا ڕوویداو پێیدەڵێن شەڕی بەسوس. بۆ شوومیی کراوە بە پەند دەڵێن: لە بەسوس چارە ڕەشترە.
٦-(بَسبَسَ) بِالغَنَمِ أو الإبِلِ): دەنگی لە مەڕەکە یان حوشترەکە کرد یان بانگیکردن.
(بَسبَسَ – بِهِ): پێیوت بەسە بەسە.
(ألبَسْبَسَ: (ج) بَسابِس): چۆڵەوانییەکی وشكو بێئاو ٢-فیشاڵو درۆو دەلەسە.
تُرَّهاتُ البَسابِس: فیشاڵو درۆو دەلەسەی هیچو پووچ.
بست: ١-(ألبُستان (ج) بَساتِین): باخو بێستان (کە دارو/ کشتوکاڵی تێدایەو پەرژینو دیواری هەیە.
(ألبُستانِي): ١-باخەوان ٢-خاوەن باخ.
(- (ن) مِنَ النَّباتِ: ڕووەکی ناوباخ کە ڕووێنرابێت پێچەوانەی ڕووەکی دەشتیو سروشتیی.
٢-(بِسْترِینَة) (ایطالیة): خەڵاتی ڕۆژی سەری ساڵی فەڵەکان/ دیانەکان.
الملحق:
بست: (بَسْتَرَ): بەستەرەی شتەکەی کرد.
(ألبَسْتَرَةُ): ڕێگەو چۆنیەتی پاکژکردنی

هەندێك خۆراك وەك شیر بە ڕێگەی باستۆر کە زانایەکی فەرەنسیی بوو ئەویش بە گەرمکردنی تا ٧٥-٨٥ پلەی سەدیی بەوە میکرۆب دەمرێت چێژو ڤیتامینەکانیش دەمێنێتەوە.

(اَلبَسْتَنَة): زانستی باخداریی.

بسر: (بَسَرَ. بَسْراً و بُسُوراً): ڕووی گرژ کرد.

(باسِر): ڕووگرژ/ مۆن. لەمەوە بە شێر دەڵێن: (اَلبَسور): شێر واتا ڕوو گرژو تاڵ.

(اُبْتُسِرَ- لَونُهُ): ڕەنگی (گۆڕرا/ تێکچوو).

٢-(بَسَرَ- هُ. بَسْراً): شکاندی/ بەسەریدا زاڵ بوو/ بەزاندی.

(- القُرحَة): برینەکەی پێش گەیشتنی گوشیو بەستی.

(أَبْسَرَ القُرحَة): برینەکەی گوشیو بەستی.

٣-(بَسَرَ- هُ بَسْراً): پەلەی لێکرد.

(- النَخلَةَ): پێش دەم خورماکەی تۆوە نێر پرژێنکرد.

(بَسَرَ وتَبَسَّرَ وابْتَسَرَ الحاجَةَ): پێش کاتی خۆی پێداویستیەکەی خواست.

(أَبْسَرَ- النَخلُ): بەری دارخورماکە ماتەیدا.

(أَبْسَرَ- النَخلَةَ): پێشدەم دارخورماکەی تیو نێر پرژێنکرد.

أَلبُسر: فەریکە خورما خورماکە ماتەیدا بێتو پێنەگەیشتبێت.

(أَلبُسرَة): دەنکە خورمایەکی ماتەداوی زەردبووی پێنەگەیشتوو.

(«ج» بِسار) / فەریکە خورماکان.

٤-(بَسَر وأَبْسَرَ- النباتَ): ڕووەکە ساواکەی کرد بە قەرسیلو ئاژەڵەکەی تێکرد. کردی بە لەوەڕگا.

(إِبْتَسَرَ- الشيءَ): بە تەڕو بڕیی شتەکەی بردو وەرگرت.

(أَلبُسر): نۆبەرەی هەموو شتێك/ تەڕو تازەی هەموو شتێك.

٥-(إِبْتَسَرَ- بالأَمر)/ دەستی بە کارەکە کرد.

٦-(البَسر): ئاوی سارد.

(وَجهٌ يَسْرٌ): ڕوویەکی سارد.

(أَلباسور (ج) بَواسِير) (طب): مایەسیریی (دەردێکی کۆمە کە بە هۆی کشانی دەماری کۆمەوە پەیدا دەبێتو خوێنی لەبەر دەڕوات.

(أَلمَبسور): مایەسیریدار.

(أَلمُبسِرات): بای باران.

بسط: ١- (بَسَطَ- الرَجُلَ بَسْطاً): دڵی پیاوەکەی کردەوەو دڵی خۆشکرد.

(بَسُطَ- بَساطَةً): ١-سادەو ساویلکە بوو ٢-زمانی بە گەمەو خۆشیی کرایەوە.

(باسَطَ- هُ): ڕووی خۆشی تێکردو لەگەڵیدا کراوە بوو.

(تَبَسَّطَ): گەڕانو سەیرانیکرد.

(إِنْبَسَــطَ): ١-دڵیكرایەوەو ڕووی گەشایەوە/ ڕووخــۆش بــوو. ٢-كەوتە گەمەو ســوعبەت ٣-كەوتە گەڕانو سەیرانكردن.

(ألبَســیط (ج) بُسَــطاء): ســاكار/ ســادەو ڕووخۆشو گەمەباز.

(بَسِیطُ الوَجهِ): ڕووخۆش.

٢-(بَســطَ- الرَجُلَ. بَسْطاً): پیاوەكەی بوێر كردو شادیشیكرد.

(تَبَسَّــطَ وانبَسَــطَ): بوێر بوو شەرمیشكاو ڕووی كرایەوە.

٣-(بَســطَ- فُلاناً عَلَیهِ. بَسْطاً): فیساری لەو لە پێشتر گرت.

(- العُذرَ): بیانووی پیشاندا: ١-عوزرخوایی بۆ هێنایەوە. ٢-بیانووی لێوەرگرت.

٤-(بَسَطَ- الیَدَ- بَسْطاً): دەستی درێژ كرد.

(-السَّیفَ): شمشێرەكەی هەڵكێشا.

(- المَكانُ القَومَ): شوێنەكە خوێشگەلیگرت.

(تَبَسَّطَ وانبَسَطَ): ١-بڵاوبووەوە ٢ درێژبووەوە.

(- تَبَسَّطَ وانبَسَطَ و بَسَطَ- الثَّوبَ): جلەكەی هەڵخستو بڵاویكردەوە.

(یَدٌ بُسْطٌ و بُسُطٌ): دەستێكی كراوەو بەرەڵاو درێژەوەبوو.

(«بَسیطُ الیَدَینِ»): جوامێر/ بەدەستو دڵ/ خێرخواز.

(ألبَســیط (ج) بُسَــطاء): زەویــی بەربڵاوو فراوان.

(بَسیطُ القَلب): ساویلكەو بێفروفێڵ. (هـ).

بَسیط: ڕوو.

(بَسیطُ إسطواني): ڕوویەكی لوولەكیی.

(ألبَسَاط): زەویی بەربڵاوو فراوان.

(ألبساط) (ج) بُسُط: ڕایەخ. فەرش. كلیم.

(ألباسِــطُ): خودای مەزن، چونكە بۆ ئەوەی بیەوێت ڕۆژیی بۆ فراوان دەكات.

(ألباسِطَة): ماوەی دوور.

(ألبَســیطَة): زەمین/ ڕووی زەمین/ زەوییو هەرچی لەسەریەتی.

(ألبَسْطَة): فراوان بوون.

(«زادَ بَســطَةً في العِلمِ والجِسْــمِ»): زانست زۆرو گوشادو لەش تەواو بوو.

(بُسْــطَةُ العَیْــشِ): خۆشــگوزەرانییو تێرو تەسەلیی/ دارایی.

(بَسطُ العیَش): خۆشبوونی ژیان.

٥-(بَسطَ العَملیات الجَبریَة بَسطاً مِن ضَربٍ وجَمعٍ وغَیرِهما) (ع. ح): كردە جەبریەكانی كردو كورتیكردنەوەو بە ئەنجامی گەیاندن.

(ألبَســیطُ): ١ سادە/ ساكار/ سووك ٢-كێشێكە لە كێشەكانی شیعری عەرەبی كە (مُسْتَفْعِلُن فاعِلُنْ مُسْتَفْعِلُنْ فَعِلُنْ).

٦-(ألبَسطُرْما (تركیة): باستورمە.

الملحق:

(بسط): (ألبَسْط – في عِلم الحساب قدیما): ســەرەی كەرتی ئاســایی كە ئەمڕۆ پێیدەڵێن

(اَلصُورَة).

(اَلبَسْــط – فِي التَصَوُّف): ڕەوشی یەکێکە کە هەمــوو دنیا دەگرێتە باوەش و هیچ نییە ئەو بگرێت.

(بســق): ١-(بَسَق. بَسْــقا): بەلغەم یان تفی فرێدا/ ڕۆکرد.

٢-(بَسَــقَ- النَّخْــلُ. بُسُــوقاً): دار خورماکە (بالآیکرد/ بەرزبووەوە).

باسِق: بەرز/ بلِّند.

(بَسَقَ أَصحابَهُ و علَى أَصحابِهِ): لە پیاوەتی و مەردایەتیــدا لە هاوڕێ و دۆســتەکانی بەرزتر بووەوە.

(بَسَّقَهُ): درێژیکرد.

(تَبَسَّقَ): درێژ بوو/ بالآیکرد/ بەرزبووەوە.

٣-(الباسِقَهُ (ج) بَواسِــق):١-چورتوم/ وەی/ کۆست. ٢-هەوری سپی بێگەرد.

(بَواسِــقُ السَّــحابِ): هــەوری ســەرەتا دەرکەوتوو.

(بسك): (اَلبِســكوتی) (فرنسي): ١-پسکیت. جــۆرە نانێکــی ڕەق و وشــکە دەتوانرێــت ماوەیەکــی زۆر هەڵبگیرێــت بــە تایبەتی بۆ ســەربازو دەریاوانەکان. ٢-جۆرە شیرینییەکە لە ئاردو شــیرو شــەکر یان لە ئــاردو هێلکەو شەکر دروستدەکرێت. (فرنسیە).

٢-(اَلّبِســكُولُوجيا) (یونانیــة): زانســتیی دەروون یان زانستیی فەلسەفەی ئاوەزیی.

بســل: ١- (بَسَــلَ- الرَجُلُ. بُسولاً): پیاوەکە لە تووڕەبووندا یان لە ئازایەتیدا ڕووی گرژو تاڵکرد.

(بَسْــل و بَسِيل): گرژو تاڵی ڕق هەستان یان ئازا بوون.

(بَسُلَ. بَسالَةً و بَسارً): دلێرو نەبەرد بوو. لە ئازایەتیدا ڕووی گرژ کرد.

(إِسْتَبْسَلَ): قارەمانانە جەنگی و خۆی هاویشتە باوەشی مەرگەوە بکوژێت یان بکوژرێت.

(اَلبَسالَة): دلێریی/ ئازایەتیی. نەبەردیی.

(الباسِــل (ج) بَواسِــل): ١-شــێر ٢-قارەمان/ نەبەرد/ دلێر/ ئازا.

(«یَومٌ باسِل وغَضَبٌ باسِل»): ڕۆژی سەخت و تووش و توورە بوونێکی توندو سەخت.

٢-(بَسَلَ النَبیذُ بسُولاً): مەیەکە تیژ بوو.

(البَسَل): توندوتیژیی.

(اَلبَسيل): پاشماوەی مەی لە قاپەکەدا.

٣-(بَسَلَ- اللَّحْمُ. بُسُــولاً): گۆشتەکە بۆگەن بوو.

٤-(بَسَلَ- هُ. بَسْلاً): سەرزەنشتیکرد.

٥-(بَسَــلَ- هُ عَــن حاجَتِهِ بَسْــلاً) (ضد): ١-ڕێــی پێداویســتیەکەی لێگرت. نەیهێشــت دەســتی بیگاتێ/ نەیدایە ٢-(ضد) بۆی شیاو حەڵاڵکرد ٢-بۆی ناشیاوو حەرامیکرد.

(أَبْسَلَ- اللهُ الشيءَ): خودا شتەکەی حەرامکرد.

(اَلبَسْــلُ) (ضد): ١-حەڵاڵ/ شــیاو ٢-حەرام/

نەشـــياو. (بۆ تاك و كۆو نێـــرو مێ وەك يەك بەكاردێت).

(«هذا بَسْلٌ عَلَيْكَ»): ئەمە بۆت حەرامە.

(«بَسْلاً لَهُ»): جەهەنەمی لێپربێت.

(اَلْبَسيل): حەرام/ نەشياو/ ڕێپێنەدراو.

٦-(بَسَّلَ- هُ): نەويستيكرد/ بێزراويی.

(اَلْبَسيل): بێزراو/ ڕەزاتاڵ/ چارمگران.

(اَلْبَســالَة): ڕقلێبـــوون/ لێبێزاربـــوون/ بێزراويی.

٧-(أَبْسَــلَ- هُ): ١-بارمتەيكــرد/ بــە بارمتە داينا.

٨-(البِسلّى) (ن): پۆڵكە.

بسم: ١- (بَسَــمَ و تَبَسَّمَ وابْتَسَــمَ. بَسماً): زەردەخەنەيگرت.

(باسِــم مُبتَسِــم): زەردەخەنەگرتــوو/ دەم بەخەندە.

(اَلْمَبْسِم) (ج) مَباسِم): دەم.

(اَلْبَسّــام والمِبْســام): هەميشــە دەم بــە زەردەخەنەو بە خەندە/ ڕووخۆش.

٢-(البَسْــمَلَةُ- عِنــدَ النَّصــارى): لــەلای فەلەكان: بــە ناوی باوك و كوڕو گيانی پيرۆز. لــە لای موســڵمانەكان: بە ناوی خــودای پڕ بەزەيی و دڵاوا (بِسْــمِ اللهِ الرَّحمنِ الرحيم): بيسميلايكرد.

بســن: (أَبْسَــنَ): ڕەنــگ و ڕووی چاكبــوو و قەڵافەتی ڕێكبوو.

بشّ: ١- (بَشَّ. بَشّــاً و بَشاشَــةً): ڕوی خۆش بوو/ ڕووی كرايەوە.

(-لِلشَّيءِ): دڵی بە شتەكە كرايەوە/ شتەكەی پێخۆش بوو.

(- بالصَّديق): ١-بە ڕوی گەشــەوە پێشوازيی لە دۆســتەكەيكرد. ٢-بە بينينی دۆســتەكەی شاد بوو.

(بَشّ و باشّ و بَشُوش و بَشّاش): ڕووكراوەو پێ شاد بوو. ڕووخۆش.

أَبَــشَّ- تِ الأَرضُ/ زەويەكــە گيــاو ڕووەكی چاكی هێناو تێكئاڵاند.

٢-(بَشْــبَشَ الرَجُل): ڕووی گەش و خۆشــی نواندو شادبوو.

(تَبَشْــبَشَ- بِهِ): ڕووی خــۆش بۆ نواند/ بە ڕووخۆشييەوە پێشوازيی لێكرد.

بشــت: (أَلبشــتَخْتَة) (تركيــة): ســنوقی بچووك.

بشــر: ١-(بَشَــرَ الجلــدَ بَشــراً): پێســتە تووكاويەكەی تاشی.

(- الشــارِبَ): ســمێڵەكەی ســووككرد تــا پێستەكەی دەركەوێت.

(- الجَــرادُ الأَرْضَ): كوللەكــە زەويەكــەی ڕووتكــرد/ هەرچی ڕووەكێك لــە زەويەكەدا بوو خواردی.

(أَبْشَرَ- الشيءَ): شتەكەی پاككردو توێكڵەكەی گرت.

أَلبَشرة (ج) بَشر): پێستی سەرەوەی لەش.
(أَلبُشـارَة): ئەوەی لـە پێسـت کراوەتەوەو تاشراوە.
(-المِبْشَرَة): مەکینەو ئامێری تاشین.
(مِبْرَشة) (عامية): توێکڵتاش.
٢-(بَشَـرَ- الأمرَ. بَشْراً): بە تەنگ کارەکەوە هاتو گرتیە ئەستۆی خۆی.
(باشَـرَ- الأمْـرَ): کارەکەی گرتە ئەسـتۆی خۆیو دەستی پێکرد.
٣-(بَشَـرَ و بَشِـرَ و أبْشَـرَ واسْتَبْشَرَ- بِهِ): پێیدڵخۆش بوو/ لای خۆشبوو.
(«بَشَـرَني بِوَجْهِ حَسَـن»): بـە ڕوویەکی خۆشـەوە (بـەرەو ڕوووم هات/ پێشـوازیی لێکردم).
(بَشَّـرَ-هُ): مـژدەی خۆشـی دایـەو دڵـی خۆشکرد.
(أبْشَرَ- فُلاناً): مژدەی خۆشیی بە فیساردا.
(- الأمْـرُ وَجْهَـهُ) کارەکـە ڕووی گـەشو ڕوونکردەوە.
(باشَرَ- هُ النَّعيمُ): فەرو سامانی بێئەندازەی بەسەردا ڕژاو خۆشگوزەران بوو.
(تَباشَروا بالأمر): مژدەی خۆشیی کارەکەیان بە یەك گەیاند.
(ألبِشْر): ١-ڕووخۆشیی/ دەمبەخەندە بوون. ٢-مژدە.
(ألبَشير) (ج) بُشَراء): مژدەدەر.

(ألمُبَشِّر): مژدەدەر.
(ألبُشرى (ج) بُشرَيات أو البِشارَة (ج) بِشارات و بَشائِر): هەواڵی خۆش/ مژدەی خۆشیی.
(بِشـارَةُ الإنجيل): مـژدەی ئینجیل چونکە واتای ئینجیل بە یۆنانی مژدەیە.
(ألبَشارَةُ (ج) بَشائِر): جوانییو قەشەنگیی.
(«بَشائِرُ الوَجهِ»): جوانیی دەموچاو/ ڕوو.
(«بَشائِرُ الصُبحِ»): سەرەتای بەیان.
(ألبُشارَة): مزگێنی.
(ألتَباشِـير): ١-مـژدە ٢-سـەرەتای هەمـوو شتێك.
(«تَباشيرُ الصُبحِ»): سپێدەی بەیان/ سەرەتای بەیان.
٤-(أبْشَـرَ- تِ الأرضُ): زەوی سـەر تۆمـەی دەرخست.
(ألبَشَرَةُ (ج) بَشَر): ١-ئەو ڕووەکەی لە زەوی دێتەدەرەوە. ٢-سەوزەو گژوگیا.
٥-باشَرَ- المَرأةَ: لەگەڵ ژنەکەدا جووتبوو.
٦-(ألبَشَـر): مرۆڤ (چ نێـر چ مێ بێت. تاكو کۆی).
(أبو البَشَر): باوکی مرۆڤان (ئادەم).
(إبنُ البَشَـر): نازناوی حەزرەتی عیسایە لای دیانەکان.
الملحق:
بشر: (ألبَشَريّات): هەرچی دەربارەی مرۆڤ بێت.

(ضُعف البَشَــرِيَّة): بێتوانایــی مرۆڤایەتیو بێدەسەڵاتیی).
(«الجنسُ البَشَرِيّ»): رەگەزی مرۆڤ.
(«تَأريخ البَشَرِيَّة»): مێژووی مرۆڤایەتی.
(التَّبشير): مژدەگەیاندن.
ألتَّبشير بالنَّجاح): مژدەی سەرکەوتن پێدان.
(ألتَّبشير- دينِيّاً): بەڵێنی پاداشتی چاك.
(ألتَّبشير- مَســيحِيّاً): بانگکردنی خەڵکی بۆ ئاینی عیساییو کردنیان بە دیان.
(تَبشــيرُ الريــحُ بالمَطَرِ): باهێنانــی بارانو مژدەی باران.

بشع: ١-(بَشِعَ- الشَيءُ والمَرْءُ. بَشَعاًو بَشاعَةً): شتەکە ناشیرینو پیس بوو. مرۆڤەکە حراپو (بەدفەساڵ/ ڕەزاگران) بوو.
(تَبَشَّــعَ): ١-دزێو بوو/ بەدفەساڵ بوو ٢-خۆی پیسو ناشیرین نواند.
(إسْتَبْشَعَ- هُ): ناشیرینو پیس هاتە بەرچاوی یان بەدو بێرەزای دانا/ قێزی لێهاتەوە.
٢-(بَشَــعَ- فُــلانٌ بالأمر): فیســار قێزی لە کارەکە هاتەوەو لێیوەرس بوو.
بشــق: (بَشَــقَ و بَشِــقَ- هُ بالعَصا. بَشْقاً): دارکاریکرد.
(ألباشِق (ج) بَواشِق) (ح): واشە (باڵندەیەکی بچووکی گۆشتخۆرە).
بشك: (بَشَكَ. بَشْكاً): هەڵەشانە پەلەییکرد.
(- الثَّوبَ): جلەکەش شاش دروو.
(- في عَمَلِه): کارەکەی ناپوخت کرد.
(- الخَبَرَ): هەواڵەکەی بە درۆ هەڵبەست.
(إبْتَشَكَ): درۆیکرد.
(- الكَلام): قســەکەی هەڵبەستو لە خۆیەوە یەکسەر کردی.
(أبَشَّاك): درۆزن- قسە هەڵبەست.
الملحق:
(ألبَشكير): خاولییەکی گەورەیە لە گەرماودا بەکاردێت.

بشــم: (بَشِمَ- مِنَ الشَّــيءِ بَشَماً): لە شتەکە (وەڕسبوو/ بێزاربوو).
(بَشِم): وەڕس/ بێزار.
(- امِنَ الطَّعــام): بە خواردنەکە تلْخەیکرد/ ئینتەلایکرد.
(البَشَام) (ن): درەختێکی بۆنخۆشە گەڵاکەی قــژرەش دەکات چیلکەکــەی بــۆ دانئاژنــین بەکاردێ. تۆوەکــەی لای دەرمانگرەوەکان بە تۆوی (بَلسان) دەناسرێت.
بــصَ: ١- (بَــصَّ. بَصيصــاً و بَصّــاً): ورشەورشیبوو/ درەوشایەوە/ شەوقیدایەوە.
(بَصَّصَ- الجَــرْوَ): تووتکەکە چاوی ترەکی/ چاوی هەڵهێنا.
(- تِ الأَرضُ): زەویەکــە ترەکــیو گیاکــەی سەری دەرهێنا.
(- تِ الشَجَرَةُ): درەختەکە گەڵای دەرکرد.
(ألبَصيص): بروسکە/ شەوقدانەوە/ تریسکە/

درەوشانەوە.
(اَلبَصَّاصَةُ): چاو، چونکە بریسکە دەداتەووە.
٢-(بَصَّ- الماءُ. بَصيصاً و بَصّاً): تکەتکەو وردە وردە ئاوەکە لە بەربرۆیشت/ دایدا.
(- لِيَ بيَسيرٍ): کەمەکێکی دامێ.
٣-(بَصبَصَ. بَصبَةً) = بَصَّصَ: ترەکی.
بَصَّصَ- فلان: مەراییکرد.
(-الكَلبُ): سەگەکە کلکی ڕاوەشان.
تَبَصبَصَ- الكلبُ: سەگەکە کلکی ڕاوەشاند.
بصر: (بَصَرَ وبَصِرَ-هُ بَصَراً وبَصارَةً): دی/ چاویکرد.
(بَصَّرَ- الجَروَ): توتکەکە چاوی هەڵهێنا.
(أَبْصَرَ-هُ): ١-دی ٢-چاویکردەوە.
(باصَرَ- الشيءَ): لە سەرەوەو لە شتەکە دوورەوە ڕوانیە.
(تَبَصَّرَ- الشَّيءَ): سەرنجی وردو تەواوی لە شتەکە دا.
(- فِي الشَّيءِ): لە شتەکە وردبووەوەو بیری لێکردەوەو لێیکۆڵیەوە.
(تَباصَرُوا): ١-پێشبڕکێی دیتنیانکرد ٢-یەکتریان چاوکرد/ یەکتریان دی.
(إِستَبْصَرَ- الأَمرَ): چووە بنجو بناواتی کارەکەوە تا تێیبگات.
(-فيه): بیری لە کارەکە کردەوەو لێیکۆڵییەوە.
(اَلبَصَر) (ج) أَبْصار): چاو/ بینا/ هەستی بینین.
أَلباصِرَةُ (ج) (بَواصِر): چاو/ دیدە/ بینا.
(«خَيرُ العَشاءِ بَواصِرُهُ»): باشترین خواردنی ئێواران هی ئێوارانێکە کە هێشتا تاریك دانەهاتبێت.
(اَلمُبصِر): چاوساغ/ چاودێر.
(«رَتَّبْتُ على بُستاني مُبْصِراً»): باخەکەم داوەتە دەست چاوساغێك چاودێریی بکات.
٢-(بَصُرَ و بَصِرَ- هُ و بِهِ بَصَراً و بَصارَةً): پێیزانی/ چاویکرد.
(بَصُرَ- هُ الأَمرَ): لە کارەکە ئاگاداریکرد. کارەکەی تێگەیاند.
(- لَهُ) (عامية): بەختی بۆ گرتەوە/ بەختی بۆ تەماشاکرد.
(أَلبَصَر (ج) أَبصار): زانست.
(عِلْمُ البَصَرِيّات) (ف): بەشێکە لە فیزیا، ئەو زانستیەیە کە لە یاسای ڕووناکییو بینین دەدوێتو دەکۆڵێتەوە.
(البَصيرَة (ج) بَصائِر): ئاوەزی ژیریی‌و هوشیاریی/ تێگەیشتن/ هەستپێکردن. ٢-پەند.
(أَلمُبَصِّر والبَصّارَة) (عامية): بەختگرەوە/ فاڵگرەوە.
(التَبْصير) (عامية): بەختگرتنەوە/ فاڵگرتنەوە.
٣-(بَصَرَ- الشَيءَ. بَصْراً): شتەکەی بڕی/ شتەکەی لەتکرد.

٤-(أَبْصَـــرَ- الطَريقُ): ڕێگەکــە دەرکەوت‌و دیاربوو.
(إسْــتَبصَرَ- الأَمْرُ): کارەکە ڕوون‌و ئاشــکرا بوو.
(- الأَمْرَ): کارەکەی ڕوونکردەوەو دەریخست/ ئاشکرایکرد.
(اَلبَصــيرَة (ج) بَصائِــر)/١-بەڵگــەو بیانوو ٢-شایەت/ گەواه.
(«جَوارِحُــهُ بَصيرَةٌ عَلَيــهِ»): ئەندامەکانی لەشی لەسەری شایەتن.
(«فِراسَــةٌ ذات بَصــيرَةٌ»): ســەرنج لێدانێکی دروســت‌و چاك کە لە شــت بگات، بەڵگەهەڵهێنە.
(اَلمَبْصَر والمُبْصَرَة): نیشانەو بەڵگەی دیارو ڕوون.
٥-(أَبْصَرَ- الرَجُلُ): هاتە بەسرە.
(بَصَّرَ): هاتە بەسرە.
(اَلبَصْرَة): شاری بەسرە.
(اَلبَصْرَتان): شاری کووفەو بەسرە.
(اَلبَصْــرَةُ (ج) بِصــار)(ط١): زەوییەکــی ڕەقــەن‌و قوڕێکی مڵی قاچگرتــوو کە چەوو بــەردی نەرمی ســپی تێدایە/ ئــا بەوانەوە بەسرە ناونراوە.
الملحق:
بصــر (اَلبَصــير (ج) بُصَــراء)= المُبصِــر: ١-چاوســاغ (پێچەوانەی چاوکوێر) ٢-پسپۆڕی شارەزا.
(بَصيرٌ بِالأُمور): شارەزای کاروبار.

بصع: ١-(بَصَعَ- هُ. بَصْعاً): کۆیکردەوە.
٢-(بَصَــعَ- الماءَ. بَصْعاً): ئاوەکەی ڕشــت یان پاڵاوت.
(اَلبَصْع): درزێکی بچوك‌و تەسك.
(اَلبَصيع (ج) بُصْــع): ئارەقی لەش کە ئاوی لێوە دەردەدرێت.
٣-(اَلبَصْع): پەنجــەی باڵابەرزە کە لە نێوان برای تووتەو پەنجەی شایەتمانە.
(اَلبصْع): بەشێکی شەو.
(اَلأَبْصَــع (م) بَصْعاء (ج) أَبْصَعُون و بُصْع): گەوج.
بصــق: (بَصَقَ بَصْقاً= بَــزَقَ): تفی کردەوە. تفی ڕۆکرد/ بەڵغەمی فڕێدا.
(البُصاق= البُزاق): تفی ئاودەم/ بەڵغەم.
(باصِقاتُ اللَّهَب) (ا ع): ئاگرپرژێن.
(باصِقَةُ اللَّهَــب): ئاگرپرژێنێــك ئامێرێکی جەنگە شلەیەکی گڕاویی بەسەر ئەو شوێنەدا دەپرژێنێت‌و ئاگر لەو شــوێنە بەردەدات کە بۆی هەڵدەدات.
بصــل: (بَصَّــلَ و تَبَصَّــلَ- هُ مِــن ثيابِهِ): جلەکەی لەبەرداکەند/ ڕووتیکردەوە.
(تَبَصَّلَ- القِشرُ): توێکڵەکەی ئەستوورو چڕ بوو.
(البَصَــلُ (ت): پیاز، لە بنەپەی زەمبەقە لە

ئاسیای ناوەراستەوە هاتووە، کەڵکێکی زۆری هەیە بە کاڵو کوڵاوی دەخورێت.

(بَصَلُ القَأر (ن): پیازە خووگانە/ پیازی دەشتەکی خەڵکە ڕەشۆکەکە پێیدەڵێن (البصَّیلة).

(البصَّیلَة) (البَصَلَةُ (ن): ١-پیاز، قەدێکی خڕی ناوزەوییە کە لە گەڵێك خەپکەی گۆشتییو توێکڵی گۆشتیی پەیدا بووە کە پاڵیان بە یەکەوەداوە ٢-کڵاو ئاسن کە بۆ جەنگ لەسەر دەکرێت.

(«خَرجوا كَأنَّهُم الأَصَلُ و على رؤوسِهِمُ البَصَلُ»): دەرپەڕین وەك مارێکی کوشندەو کڵاوی ئاسن لەسەر.

بصم: ١-(بَصَمَ القِماشَ. بَصْماً): نیگاری لەسەر (چیتەکە/ کوتاڵەکە) کێشا.

(أَلبَصْمَةَ): نیشانە (عامیە).

(أَلبُصْم): قولانج.

(«ثَوبٌ ذو بُصْم»): بەرگێکی سفتو چاك چنراو.

(«رَجُلٌ ذو بُصْم»): پیاوێکی سروشت توند/ سروشت ڕەق.

٢-(البَصْما) (تركية): بەسمەك (جۆرە شیرینیەکە).

بصا: (بَصا- غَريمَهُ. بَصْواً): هەرچی لە بندەستی قەرزارەکەدا بوو لێیسەند/ هەرچیی هەبوو نەبوو لێیسەند.

(أَلبَصْوَةُ): پشکۆ.

بَضَّ: ١-(بَضَّ. بَضاضَةً و بُضُوضَةً): لەبەر چەوریىو گۆشتی پیست تەنكو نەرمو نۆڵ بوو.

(بَضٌّ و باضٌّ و بَضيضٌ): ناسكو نەرمو نۆڵو پێستتەنك.

(بَضَّةٌ و باضَّةٌ و بَضيضَةٌ): ژنی ناسكو نەرمو شلو ملو پێستتەنك.

٢-(بَضَّ- تِ العَينُ. بَضّاً و بُضُوضاً و بَضيضاً): چاوەکە فرمێسکی ڕشت.

(فُلانٌ ماتَبِضُّ عَينُهُ): فیسار فرمێسك نارێژێتو بە ئارامەو لەسەر نەهامەتیی شوکرانەبژێرە.

(- الماءُ): ئاوەکە چۆڕەچۆڕە ڕۆیشت.

(-الحَجَرُ): بەردەکە کەم کەمە ئاوی لێڕۆیشت وەك ئاو دەربدات.

(فُلان مايَبِضُّ حَجَرُهُ): فیسار هیچی لێهەڵناوەرێت/ ئاولەدەستی ناتکێت (ئەمە بە مرۆڤی چرووك دەترێت).

(بَضَّ):

- لَهُ بَضَضاً و بُضاضَةً: شتێکی کەم یان چۆرەناوێکی دایە.

أَبَضَّ- لَه: شتێکی کەمی دایە/ کەمەکێکی دایە.

(تَبَضَّضَ- حَقَّهُ مِن فُلان): مافەکەی خۆی کەمەکەمە لە فیسار وەرگرتەوە.

(تَبَضَّضَ – فُلاناً): هەرچی سامانێکی فیسار بوو بردی‌و رووتیکردەوە.
(ألبَضوض (ج) بَضاض- مِنَ الآبار): چاڵاوی کەم ئاو.
(ألبَضيضَةُ): هەرچی مرۆڤ هەیەتی‌و لەژێر دەستیدایە.
(«أخرَجتُ لَهُ بَضيضَتي»): هەرچی هەبوو لەبەردەستمدابوو دامێ.
٣-(بَضَّ- أوتارَ العودِ): (مو): ژێی عوودەکەی بزواند تا ئامادەی لێدانی بکات.
(بَضَّضَ. تَبضيضاً): ساماندارو خۆشگوزەران بوو.
(إبْتَضَ- القَومَ): خۆیشــگەلی لە رەگ‌و ریشە دەرهێنا.
بضــع: ١-(بَضَــعَ و بَضَعَ- الشــيءَ. بَضْعاً): شــتەکەی بە نەشــتەر لەتکرد. ٢-شــتەکەی هەڵدری.
(إنْبَضَعض): لەتبوو بەنەشتەر هەڵدڕا.
(ألباضِع): شمشێری بڕەر.
(ألمِبْضَع (ج) مَباضِع): گازنە/ شفرە.
(البِضْعَةُ والبَضْعَةُ (ج) بَضْع و بِضَع و بِضاع و بَضَعات): کوتە گۆشت/ گوڵمە گۆشت.
٢-(بَضَــعَ- الــكَلامُ. بُضُوعــاً): ئاخاوتنەکە روون‌و ئاشکرا بوو.
(- الكَلامَ): لە ئاخاوتنەکە گەیشت.
(أبْضَــعَ- هُ الــكَلامَ): ئاخاوتنەکــەی بــۆ روونکردەوەو تێیگەیاند.
٣-(أبْضَعَ- الشــيءَ) (ت): شــتەکەی هێنایە سەر فرۆشتن‌و نرخی دیاریکرد.
(تَبَضَّــعَ):ماڵــی فرۆشــتنی پەیداکــرد بیفرۆشێت.
- (الشَّيءَ): شــتەکەی هێنایە سەر فرۆشتن‌و کردی بە ماڵی فرۆشتن.
(إســتَبضَعَ): ماڵــی فرۆشــتنی پەیداکــرد بیفرۆشێت.
(- الرَجُلُ الشَيءَ): پیاوەکە شتەکەی (کرد بە ماڵی فرۆشتن/ هێنایە سەر فرۆشتن).
(ألباضِــع): ١-وردەواڵەفرۆش. ٢-کووتاڵفرۆش کە بەمەلاولادا دەیبات. ٣-چەرچی.
(ألبِضاعَــة) (ج) بَضائِع): کاڵای فرۆشــتن: شتی بزرگانیی‌و فرۆشتن.
٤-(بَضَعَ- فُــلانٌ بُضُوعاً): کابرا وەڕس بوو/ چارسبوو.
(تَبَضَّعَ- العَــرَقُ): ئاو/ ئەرەق وردە وردە لە بن تووکەکانەوە دەرچوو.
(ألبِضْعُ و البَضْعُ): ١-بەشێکی شەو. ٢-برێك/ هەندێك چەند لە نێوان سێ تا نۆیە.
(«بِضعُ عَشَرَةَ مِنَ النِّساء»): دەژن تا نۆزدە.
(«بِضعٌ و عِشرون): امْرَأَة»): بیست‌و چەند ژنێك.
(بِضْعَــةَ عَشَــرَ مِــنَ الرِّجــالِ): دەوچەند پیاوێك.

(بِضْعَةٌ و عشــرون رَجُلاً): بيســتو چەند پیاوێك. (پێویسته وشەی (بضع) پێشبخرێت ناوترێت (عشرون و بضع).

بضم: (بَضَمَ- الزَرْعُ. بَضْماً): دانی کشــتەکە پرو قەڵەوو پتەو بوو.

(ألبُضْم): گوڵە گەنم یان جۆ ٢-دەروون.

(«هُـوَ کریــمُ البُضم»): ئــەو دەروونپاکەو پیاوچاکە.

بــط: (بَــطَّ- الجــرحَ. بَطّاً): بە/ نەشــتەر برینەکەی هەڵدڕی.

(ألمِبَــط (ج) مَباطــه و المِبَطّة): مەقەســتی پێهەڵدرین/ نەشتەر/ چەقۆی نەشتەرگەریی.

٢-(بَطَّطَ): شەکەتو پەککەوتە بوو.

(ألبَطّ (ج) بُطوط و بِطاط) (ح): مراوی.

(ألبَطَّةُ): یەك مراوی (بۆ نێرو مێی).

(ألبَطّةُ): ســوراحیی ملباریك کە لە شــێوەی مراویدایە.

(تَبطِيــط أو تَفَلْطُــح الأَرض): (ع ف): ئەندازەی شــێوە هێلکەیی زەوی = جیاوازیی نێوان تیرەی کەمــەرەی زەویو تیرەی هەردو جەمســەری گۆی زەوی دابەش بکرێت بەسەر کەمــەرەی ناوقەدیــدا کــە دەکاتــە ١/٢٩٧. (ئەنــدازەی هێلکەیــی پەرچیــس دەکاتــە (١/١٥)ە.

٣-(بَطْبَــطَ. يُبَطبِطُ- البَــطُّ): مراوییەکە واکاندی. ٢-خۆی بە ئاوەکەدا کرد.

(- الرَجُلُ): توانای بیرکردنەوەو ڕادەربڕینی کز بوو.

(ألبَطْبــاط) (ن)/ دارەشــوانە ڕووەکێکــە، ساڵانەیە، یان تەمەندرێژە، لەوانەیە کەپرۆکە بۆ خۆی بکات، گوڵەکەی بێکاســەیە سپی یان پەمەیی دەبێت.

٤-(ألبَطاطــا) (ن) القلقــاس): ڕووەکێکــە دەچێنرێت لە ئەمەریکای باشوورەوە هاتووە لە کۆمەڵەی باینجانە/ پەتاتە.

(بَطاطا حلــوة او قلقاس هندي) (ن): وەك پەتاتەی تر، ڕســت دەگرێتو ســەلك دەکات، بــەڵام ســەلك گەورەتــرە زۆر جــۆری هەیە هەندێکــی شــەکردارە هەندێکــی وردەڵەیە، تامــی وەك تامی بــەڕووی هیندیە، لە وڵاتە گەرمەکاندا زۆر دەخورێتو بەکاردێت.

(بطاطا صينية) (ن): ڕووەکێکە هی ئاسیایە پەلدەهاوێــت ڕەگەکانی هەڵدەئاوســێت وەك پەتاتــە دەخورێــت لــە وڵاتــە گەرمەکاندا دەروێت.

بطؤ: (بَطُــؤَ و أبطأَ. بُطْأً و بِطاءً و بُطُوْءً): خاوەخاویکــرد. ســســتییکرد: هێواشــبوو/ خۆیخایاند.

(بَطِــيء (م) بَطيئة (ج) بطــاء): هێواش/ لەسەرخۆ/ خاو/ سست.

(أَبْطَأَ و بَطَّأَ. عَلَيه بالأمر): دوایخست.

(باطَأَ-ه): خایاندی/ دەستی دەستیی پێکرد/

ئەمرۆ بە سبەیی پێکرد.

(تَبَطّــأَ و تَباطَأَ- في سَــيرِهِ): لە رۆیشــتندا سستییکرد/ خاوەخاویکرد. دواکەوت.

(إسْــتَبْطَأَ- هُ): سســت هاتە بەرچــاوی/ بە خاوی دانا.

(أَلمَبْطَأَةُ): دواخەر/ هۆی سستیی‌و خاویی.

(بطــح): - (بَطَــحَ- هُ. بَطْحاً): بــە دەمدا دایبەزەویدا.

(إنْبَطَــحَ- الرَجُلُ): لە پەوروو ڕاکێشــا/ لە سەردەم کەوت.

(أَلباطِــح) (فــا): لە پــەوروو کەوتــوو/ لە سەردەم کەوتوو/ بەرووداکەوتوو.

٢-(بَطَحَ- هُ): ڕایخست.

(بَطَّحَ- البَيتَ): چەوو لی لەماڵەکەدا ڕشت‌و تیایدا تەختیکرد.

(تَبَطَّحَ وانْبَطَحَ واسْتَبطَحَ- الوادي): دۆڵەکە تەخت‌و بەرفراوان بوو.

(أَلبَطحــاء (ج) بِطاح وبَطائِح وبَطْحاوات و الأَبْطَــح (ج) أَباطِح والبَطيحَة (ج) بَطائِحو البَطيح): شــیوو خرگە/ ئاومرۆیەکی فراوان کە پر لە خرەکە بەردو لەو چەو بێت.

(أَلبَطْحَةُ): ماوە.

٣-(البَطْحَةُ): بەژن/ باڵا.

أَلبُطْحَةُ: سروشت‌و خەسڵەت/ پیشە/ خوو.

هــذه بُطحــه صــدق: ئەمە سرووشــتێک‌و نیشانەیەکی ڕاستەقینەیە.

(أَلبُطَاح): (طب): بزرکاندنی تای زۆر.

(أَلبُطاحِــيُّ): دمردێکــە وەك هەوکردنــی پەردەی سی.

الملحق:

بطح: (الإنبطاح): (جووڵەیەکی سەربازییە): لە سەردەم کەوتن.

بطخ: (بَطَخَ- هُ. بَطْخاً): لستیەوە.

(أَبْطَخَ): کاڵەکی لە لا زۆر بوو.

(البِطّيــخ) (ن): شــووتی (ڕوومکێکــە لــە کۆمەڵــەی کووڵەکەیــە بەرمکــەی گەورمیە کورۆکەکەی سوورەو خۆشە).

(الطِيخُ الأَصْفَر) (ن): کاڵەك/ گندۆرە.

(أَلمَبْطَخَة (ج) مَباطِخ): شــوێنی شــووتی‌و کاڵەك‌و جێی ڕواندنیان.

بطر: ١-(بَطَرَ- هُ): قلیشــاندی/ شــەقیکرد/ لەتیکرد.

(مَبطــور و بَطــير): شــەقکراو/ لەتکراو/ قلیشێنراو.

٢-(بَطِرَ- الحَقَّ- بَطَراً): بێزی نەهات پێ لە مافەکە لە ڕاستیەکە بنێ‌و پێی قایل نەبوو.

(- الشــيءَ): ڕقی لە شــتەکە بوو بێ ئەوەی شتەکە ئەو ڕقە بهێنێت.

٣-(بَطِــرَ. بَطَراً): خۆشــی نــازو دارایی لە پر سەرســام‌و گەشــکەی کرد- دارایی‌و سامان تێکیداو لە ڕێ لایداو بایی بوو.

(بَطِــرَ- النِعْمَــةَ): بایەخــی ســامانەکەی

نەزانیو نەفامانە لە ڕێی خراپدا بە فیڕۆیداو بەختیکرد.
(بَطِر): بە دارایی لەپڕ بابیو پێنەزان.
(بَطِرَ و أبْطَرَ- هُ): خەپەساندی/ سەرسامیکرد- گەشکەی پێگرتو خستیە هەلەکەسەما.
٤-(بِطراً): بە فیڕۆو نارەوا/ بە خۆڕایی.
(ذَهَبَ دَمُهُ بِطراً): خوێنی بە فیڕۆوو نارەوا ڕۆیشت.
(البَطّاريَّــة) (ا ع): کۆمەڵــە تۆپێکــە، وا دادەمەزرێنرێت کە پێکەوە ئاگربارانی دوژمن بکەن.
(ألبَطّاريَّــة الكهربائيَّة) (ف) (فرنســية): پاتریی کارەبــا. (کۆمەڵە بۆرییەکی تایبەتیە هێــزی کارەبــا پەیــدا دەکات.لــە ڕادیۆ یان ئوتومۆبیلدا.
٥-(بَيْطَرَ- الدابَّةَ): وڵاخەکەی چارو ناڵکرد.
(مُبَيْطِــر و بَطير و بَيطــار (ج) بَياطِرَة): بەیتاڵ.
طَبيب. بَيطَري: پزیشکی ئاژەڵ.
٦-(البِطريــر): ١-دەمهــەراش/ زمانــدرێــژ ٢-شاتەشاتکەر.
٧-(ألبَطْرَشــيل والبَطْرَشــين): چنراوێکی درێژە قەشــە لە کاتی کارگوزاریــدا دەیکاتە ملیو بەسەر سنگیدا بەریدەداتەوە.
٨-(ألبَطْــرَك والبَطريــرَك والبَطريك (ج) بَطارِكة وبَطارِيك): ســەرداری ســەرۆکانی قەشەکانی سەر وڵاتانێکی دیاریکراون یان هی سەر بەرەیەکی فەلەن.
٩-(ألبِطريــق (ج) بَطــارِق وبَطارِيــق وبَطارِقَــة): ١-سوپاســالارێکی رۆم ٢-(ح) باڵنــدەی پەنگوین. لە پۆپــەی باکووری گۆی زەویــدا دەژی سەرپشــتی ڕەش‌و ژێرســکی ســپییەو پەردەیــش لــە نێــوان پەنجەکانی قاچیدا هەیە.
بطــش: (بَطَــشَ- بِــهِ. بَطْشــاً): زەبرێکی ســەختو توندی لێوەشاندو لە گۆیخست یان فەوتانی.
(- عَلَيهِ): دەســتی ســەختی لێوەشاند خۆی بەسەردادا بەزاندی.
(باطِــش وبطّــاش و بَطيــش): ١-زەبــرو زەنگوەشێن ٢-دەستباڵا.
(«فلان بَبطِش في العِلم بباع بَســيط»): لە زانستدا دەستباڵاو بە توانایەو چابوکە.
(باطَشَ- ه): هەریەکەیان زەبری لەویترد‌ا.
بطع: (الأَبْطَع): کەسێکەدانی پێشەوەی، هی خوارەوەی کەوتبێت.
بطــق: (البطاقــة (ج) بَطائِــق) (آرامية): ١-نامە ٢-بلیت ٣-پسووڵە ٤-کارت کە بە جلەوە دەکرێتو نرخەکەی لێدەنوسرێت.
بطل: ١-(بَطَلَ. بَطْلاً وبُطولاً): لەدەستچووو/ فەوتا/ بەفیڕۆ چوو.
(باطِل): لەدەستچوو/ فەوتاو/ لەناوچوو.

(أَبْطَـلَ- الشـيءَ): ١-شـتەکەی لەدەسـتدا/ لەناوبرد. ٢-نادروستیکرد.
(أَلبُطْـلِ ألباطِل): ١-بەفـیڕۆ چوو ٢-فەوتاو/ لەناوبراو/ پووچ.
(«ذَهَـبَ دَمُهُ باطِـلاً»): خوێنەکەی بەفیڕۆ ڕۆیشت.
(أَلبُطّلات): شتی (هیچو پووچ/ بێبایەخ).
٢-(بَطَـلَ- الفاعِـلُ مِـنَ العَمَـلِ بَطالَة): کارکردەکە بیکار بوو- دەستبەتاڵ بوو.
(بَطّال): بێکار- دەستبەتاڵ.
(بَطَّلَهُ): بێکاریکرد/ لەکاریکرد/ ١-بێئیشـی کرد. ٢-پەکیخست.
(تَبَطَّلَ): پەکـی کاریکەوت/ لەکار وەسـتا/ بێکار بوو.
(أَلبَطالَة): بێکاریی/ دەستبەتاڵیی/ لەکاربوون.
٣-(بَطَـلَ. بُطْـلاً و بُطُـولاً وبُطْلانـاً): ١-گەندبـوو/ خراپبـوو ٢-نادروسـت بـوو/ ناڕاستیی دەرکەوت.
٤-(بَطَـلَ- فِي کَلامِهِ بَطالَةً): قسـەکەی بە گەمـەو سـوعبەتکرد/ کردی بە فشـقیات/ کەوتە گەمەو قسەی سوعبەت.
(أَبطَلَ- الرجُلُ): گەمەیکرد/ سوعبەتیکرد.
٥ – (بَطُلَ. بَطالَـةً وبُطولَةً): قارەمانێتیی نواند/ دلێریکرد/ ئازا بوو.
(بَطَلٌ (ج) أَبْطـال (م) بَطَلَة (ج) بَطَلات): قارەمان پاڵەوان.

(تَبَطَّلَ): ١-گەمەو فشـقیاتی نواند ٢-ئازا بوو ٣-بێکاربوو.
٦-(أَبْطَلَ): ١-نارەواییکردو پیشاندا ٢-درۆیکرد.
(مُبْطِل): نارەواکردە/ درۆزن.
(تَبَطَّـلَ- القَـومُ بَیْنَهُـم): ١-کاری نـارەواو ناراسـتیان لەگەڵ یەککـرد ٢-درۆیان لەگەڵ یەککرد.
(أَلبُطْل): درۆ.
(الباطِل (فـا) (ج) أَباطیل): کاری نابەجێو نارەوا ٢-شەیتان ٣-تەلیسمباز/ ئەفسونباز.
(بطـم): (ن): دار قـەزوان. گـەڵا وردە، لە درەختـی فسـتق دەچێت مـادەی تربەتینی تێدایە
(بطـن) ١-(بَطَنَ. بُطوناً وبَطْناً): شـارراوە بوو/ پەنهانبوو.
باطِن: شارراوە/ پەنهان.
(- الأَمْرَ. بَطناً): ناوەڕۆك کورۆکی کارەکەی زانی.
(باطَنَ- هُ): دڵی ڕاکێشایەوەو هێنایەوە جێو رازی دڵی خۆی بە چرپە پێوت.
(بَطَّ- الثَّوبَ): بەری بۆ جلەکە کرد.
(أَبْطَنَ- الشيءَ): شتەکەی شاردەوە.
(- الثَّوبَ): بەری بۆ پۆشاکەکە کرد.
(تَبَطَّنَ واسْـتَبْطَنَ- الأَمْرَ): بـە ناوەڕۆكو ڕاستیی کارەکەی زانی.
(الباطِنَـةُ): نهێنیی دەروونی مرۆڤ/ ئەوەی

له دڵو مێشکی مرۆڤدایه.
(بَطانَــة (ج) بَطائِــن): نهێنــیو تایبەتیی دەروونی مرۆڤ.
(-الثَّوب): بەری پۆشاك/ بەری جل.
(-الرَّجُلِ): خێزانو فامیلیای پیاوەكە/ كەسی نزیكی پیاوەكە.
٢-(بَطَنَ. بُطوناً و بَطانَةً): ورگن بوو/ ورگی پەیداكرد.
(بَطِنٌ و بَطينٌ و مِبْطانٌ): مرۆڤی ورگن.
(بَطَــنَ- ه وبَطَنَ- لَهُ): كێشــای بە ورگیدا/ بە سكیدا.
(- الواديَ): چووە ناو دۆڵەكەوە.
(بُطِنَ. بَطَناً): سكی هاتە ژان.
(مبطون): سكیەشاو/ ژانكردوو.
(بَطَّنَ وأَبْطَــنَ- الدابَّةَ): تەنگەی وڵاخەكەی بەستو توند كرد.
(تَبَطَّــنَ واســتَبطَنَ الشَــيءَ): چــووە نــاو شتەكەوە.
(تَبَطَّنَ الواديَ): چووە ناو دۆڵەكەوە.
(اَلبَطــن (ج) بُطــون و أَبْطــن و بُطْنان): ناوەوەی شت ــ ناخ/ دیوی ناوەوە (پێچەوانەی دەرەوە).
(بَطنُ الأَرض): ناخی/ بنی زەوی/ چاڵایی.
(«أَلْقَــتِ الدَّجاجَــةُ بَطنِها»): مریشــكەكە هێلكەیكرد.
(«صاحَــت عَصافــير بَطنِهِ»): لە برســاندا سكی قۆرەیهات.
(اَلبَطَن): ژانە سك/ دەردی ناوسك.
(اَلبطان (ج) أَبْطِنَة وبُطُن): ١-تەنگەی وڵاخ كە لەژێر ســكیەوە دەبرێتو كورتانەكەی پێ قایمدەكرێــت ٢-پارچەیەكە ورگی وڵاخی پێ لە مێش دەپارێزرێت.
(«فُلانٌ عَريضُ البطان»): فیسار دەوڵەمەندە یان دڵ ئاسوودەو ئارامە.
(«إلْتَقَت حَلَقَتا البطــانِ»): وەیەكە گرانەو نەهامەتیەكە دوو سەرەیە.
(اَلبِطْنَةُ): هەناسەسواری زۆر خواردن/ گەدە سیخناخكردنی خواردن.
(اَلبَطين): سیخناخبوون/ پڕپڕبوون.
(ركيسٌ بَطــين): توورەكەیەكی ســیخناخ/ پڕپڕ.
(اَلبُطَيْن): ١-سكۆڵكە ٢- (ا ع) سكۆڵكەی دڵ.
(البُطَيْنِ الأيْمَن والبُطَيْنُ الأَيسَر لِلْقَلْب):سكۆڵكەی راستو سكۆڵكەی چەپی دڵ، كە بەرامبەر گوێچكە پچكۆڵەی ڕاستو هی چەپی دڵن.
(اَلْمُبَطَّن): ناوسك تێقوپاو/ كەمەرەباریك.
٣-(تَباطَنَ- المكانُ): شوێنەكە دووركەوتەوە.
(اَلْبَطين): دوور («شَــأوٌ بَطين»): ماوەیەكی دوور.
٤-(اَلْمُبَطَّنَة): جۆرە بەلەمێكە.
الملحق:
بطن: (الباطِني): ناوەمیی، دەروونی، هەناویی.

(الطب الباطِني): پزیشکیی هەناویی.
(ألباطِني): سەر بە کۆمەڵەی دەروونیی ئەو کەسەیە کە لەسەر ڕێڕەوی دەروونیەکانە.
(ألباطِنِیَّة): دەستەیەکن لەسەر بیرێکی ئاینیی پێکهاتوون بەوەی کە هەموو دیارێك ناوەوەیەکی هەیەو هەموو شەرعێك لێکدانەوەی خۆی هەیە.
٢-(الباطِنِيّ): کەسێکە کە کردارێك و قسەیەك دەکات کە ئەوە نییە لە دەروون و دڵیدایە.
(ألبَطَّانِیَّة): بەتانی/ پەتوو.

بَطِي: (ألباطِیَة (ج) بَواطِ): قەرابە قاپێکی شووشەیە لە شەربەت یان لەمەی پڕدەکرێت. (کورد دەڵێت بە قەرابە خواردیەوە).
بظ: (بَظَّ- العُودَ. بَظّاً): (مو) ژێی عودەکەی بزواندو بۆ لێدان ئامادەیکرد.
(أَبَظَّ- الرَجُلُ): پیاوەکە قەڵەو بوو/ گۆشتو چەوریی زۆر گرت.
(بَظِیظ): پیاوی قەڵەوو چەورن.
(ألبَظّ): چەوریی/ بەز.
(هُوَ فَظُّ بَظُّ): هەر غەزو بەزە.
بَعّ (بَعَّ- الماءَ. بَعّاً): ئاوەکەی زۆر ڕۆ کرد. بە جارێك ڕۆیکرد.
(ألبَعاع): ١-هەموو ئاوی هەڵگرتووی هەورەکە ٢-کەلوپەل.
(«ألقی السَّحابُ بَعاعَهُ»): هەورەکە هەموو ئاوەکەی داکرد.
(ألبَعْبَعَةُ): ١-لە قسەکردندا پلتەپلتکردن/ بە پەلە قسەکردن و بەیەکدادان. ٢-بلقە بلقی ئاو کاتی دەرچوونی لە قاپێك.
بعث: ١-(بَعَثَ- هُ. بَعْثاً و تَبْعاثاً): بە تەنیا ئەوی نارد.
(- بِهِ): لەگەڵ خەڵکدا ناردی/ بەفرستادەیەکدا ناردی.
(إبتَعَثَهُ): ناردی/ ڕەوانەیکرد.
(ألبَعْثَ والبَعَث (ج) بُعُث و بُعُوث): سوپایان هەر میللەتێك کە پێغەمبەرێکی بۆنێررابێت یان جووڵێنرابێت ٢-فرستادە.
(ألبِعْثَة= البَعث): هەموو میللەتێك کە پیغەمبەرێکی بۆ نیچررابێت.
(«بُعْثَةُ عَسْکَرِیَّة»): گروپێکی (سەربازی نێرراو/ راسپاردە).
(«بِعْثَةُ سیاسیة»): گروپێکی ڕامیاریی ڕاسپێردراوو نێرراو.
(«بعثة ثقافیة»): گروپێکی نێرراوی ڕۆشنبیری.
(البَعیث = المَبعوث): فرستادە/ نێرراو. راسپاردە.
(ألباعوث (ج) بَواعیث): ١-نوێژی ڕۆژی دووەمی جەژنی قوربانیی فەلەکان ٢-نوێژەبارانە (سریانیە).
٢-(بَعَثَ — هُ. بَعْثاً و تَبْعاثاً): ورووژاندیو ڕاپەڕاند/ هەڵیسان.

(«بَعَثَــهُ مِن نَومِهِ»): لە خــەو (ڕاپەڕاند/ هەڵیساند/ بێداریکردەوە).

(«بَعَثَهُ على الشيءِ»): ناچاری کردنی کارێکی کردو هانیدا.

(- بَعْثاً): خەوی لێزڕا.

(تَباعَثــوا- على الشــيءِ): یەکتریان ناچاری ئەنجامدانی ئەو کارە کردو هانی یەکتریاندا.

(إنْبَعَثَ): ١-وروژاوو ڕاپەڕی ٢-بە تەنیا نێررا ٣-لەگــەڵ هیتردا نێررا ٤-لە خــەو ڕاپەڕی ٥-هاندرا ٦خەوی لێزڕا. ٧ زیندووبووەوە.

(ألَبعث والبَعَث (ج) بُعُث و بُعُوث): کەسێك مەراق نەهێڵێت بنوێت و بێداری بکات.

(ألباعِــث والباعِثَــةُ (ج) البَواعِــث): هــۆ/ هۆکار/ بیانوو.

٣-(بَعَثَ- المَيْتَ. بَعْثاً و تَبعاثاً): مردووەکەی زیندوو کردەوە.

(يَومُ البَعــث): ڕۆژی زیندووبوونەوە/ ڕۆژی قیامەت/ حەشر.

٤-(تَبعَّثَ- الشَّيءُ): شتەکە دەرپەڕی.

(- الشِــعرُ مِنهُ): شــیعر بە لێشــاو لە دەمی دەرپەڕی وەکو لە بەری بڕوات.

(إنْبَعَثَ): دەرپەڕی.

(- في السَّــيرِ): لە ڕۆیشــتندا تەکانی خۆیداو پێیهەڵگرت/ خێرایکرد.

٥-(بَعْثَرَ- هُ. بَعْثَرَةً): تەخشان و پەخشانیکرد/ پەرش و بلاویکردەوە.

(- المَتاعَ): کەلوپەلەکەی بەسەریەکدا دا.

(تَبَعْثَرَ): ١-پەرشــوبلاو بووەوە ٢-ژێرەوژوور بوو.

(«تَبَعْثَرَتْ نَفسي»): دڵم هەڵچوو/ تێکەڵهات و نێڵنجمدا.

بعــج: (بَعَــجَ- البَطَــنَ بَعْجــاً): ســکەکەی هەڵدڕی.

(باعِج): سك هەڵدڕ.

(مَبعــوج و بَعيج): ســکهەڵدڕاو (بَعيج) بۆ نێرو مێ وا دەوترێت).

(بَعَــجَ- الأرضَ آبــاراً): چاڵاوێکــی زۆری لە زەویەکەدا هەڵکەند.

(بَعَــجَ- المَطَرُ الأرضَ و بَعَّجَ فيها): بارانە بە خوڕەکە زەویەکەی ڕووتکردو شتیەوەو چەوو بەردی دەرخست.

(تَبَعَّــجَ و انبَعَجَ – السَّــحابُ): هەورەکە بارانی دارشت.

(- السَّبيلُ): لافاو هەستاو هات.

(- عَلَيَّ بالكَلام): بە قسە دایگرتم.

(ألباعِجَــةُ (ج) بَواعِج): لای پانتایی دۆڵ کە لێشاو لێوەی دەڕوات و دەردەچێت.

بعد: ١-(بَعُدَ و بَعِدَ. بُعْداً و بَعَداً): ١-فەوتاو مرد ٢-دوورکەوتەوە.

باعِد (ج) بَعَــد و بَعِد (بۆ کۆو تاك) فەوتا/ مرد.

و بَعيد (ج) بُعَــداء و بُعُد و بُعدان: فەوتاو

مردوو دوورەوەکەوتوو.
(«لاتَبْعَـــد»): نەمریت (لە پێش ئیسـلامدا وایاندەوت).
٢-(بَعُدَ و بَعِدَ. بُعداً و بَعَداً): دوورکەوتەوە.
(أَبْعَدَ): دوورکەوتەوە.
أَبْعَدَ و بَعَّدَ و باعَدَ- هُ: دووریخستەوە.
تَبَعَّدَ: دوورکەوتەوە.
(تَباعَدوا): لەیەك دوورکەوتنەوە.
إستَبْعَدَ- تَباعَدوا: لە یەك دوورکەوتنەوە.
(إسْتَبعَدَ- الشَــيءَ): شتەکەی بە دورو زانی/ بە دوور هاتە بەرچاوی.
(تَباعَــدَ وابْتَعَــدَ واسْــتَبعَدَ- عَنـــهُ): لێدوورکەوتەوە.
(أَلبُعْدُ والبَعَدُ والبُعْدَةُ): دووریی.
(«بُعداً لَــهُ»): لەوەلاتر چێــت/ خودا لەوە دوورتری بخاتەوە. (دوعالێکردنە).
(«بُعْدُ نُقطَتَین علی کُرَة») (هـ): بچووکترین دووکەوانــەی بازنــە گەورەکەیە کــە بە دوو پنتەکەدا تێپەرێت.
(«بُعدُ المُســتطیل») (هـ): درێــژیو پانیی لاکێشەکە.
(أَبعادُ المُتوازي المُســتَطیلات) (هـ): درێژیو پانییو بەرزیی لاکێشەی تەریبی.
(بُعدُ نُقْطتَین) (هـ): هێڵێکی راســتە کە ئەو دوو پنتە بە یەك بگەیەنێت.
(بُعدُ مُســتَوِیَین مُتوازِیَین أَو مُســتَقیمَین مُتَوازِیَین أَو مُسْــتَقیمٌ و مُستَوٍ مُتَوازِیَین): ستونێك لە ســەریانەو کە پێیاندەگات (ئەمە دووریــی دوو رووی تەریبــی یــان دوو هێڵی تەریبــی یــان هێڵێــكو روویەکــی تەریبی پیشاندەداتو دەنوێنێت).
(البُعاد): دووریی.
مِبعَد: دوور رۆیشتوو.
(رَجُلٌ مِبعَد): پیاوێکە کە گوزاری دوور دوور دەکات.
(الأَبْعَد (ج) أَباعِد): دوور تریان دوور ترین.
٣-(بَعْدُ: (ئاوەڵکرداری کاتیيە): هێشتا/ هەتا ئێستا.
بُعْــدُ و بُعــداً ومِن بَعــدٍ): لە پاشــاندا/ لە دواییدا/ دوایی.
(أَلبُعْــدُ والبَعَــدُ والبَعْــدَةُ): رای دروســت. لەسەری هەتەربوونو سووربوون.
(ألأَبْعَدُ (ج) أَباعِد): ١-دوورترین. ٢-ناپاك.
بعــر: ١- (بَعِرَ- الجَمَلُ. بَعَراً): حوشــترەکە کەڵبەی دەرهاتو پتەو بــوو، بە کەڵکی بارو سوار بوون بوو.
(أَلبَعیر (ج) بُعــران و أَبعِرَة و (حج) أَباعِر و أَباعیر): حوشــترێك کە کەڵبەی کردبێتو بە کەڵکی ســواربوونو بارهەڵگرتن بێت. (بۆ نێرو مێ دەوترێت).
٢-(بَعَّرَ و أَبْعَرَ و تَبَعَّرَ- المِعی): حوشــترەکە پشقلی هەڵرشت.

(البَعر والبَعَرْ (ج) أَبْعار. واحِدَتُهُ بَعْرَةٌ (ج) بَعَرات): پيسـايى چوارپێ (پشـقلى حوشتر، تەرسى گوێدرێژو چارەوێ/ هى ولاخى بەرزە، شياكەى مانگاو گامێش).

(المَبْعَـر و المِبْعَـر): قنگى حوشـترو ولاخى چوارپێيتر.

بعـز: (بَعْـزَقَ-هُ. بَعْزَقَـةً): لە دەسـتيداو بلاّويكردەوە.

بعض: ١-(بُعِضَ الرَجُلُ): مێشوولە (پياوەكەى گەست/ پێوەيدا).

(أَبْعَضَ- المكانُ): شـوێنەكە مێشـوولەى زۆر بوو.

(بَعِض و مَبعوض): شوێنێكى مێشوولاوى.

(ألبَعُوض) (ح): مێشـوولە (مێرووچەيەكى زيانبەخشـە، بێچووەكانى لـە زەلكاوەكاندا دەژى، پێوەدانى گەلێك ميكرۆبى نەخۆشـى بلاّودەكاتەوە.

٢-(بَعَّضَ- هُ): هەندە هەندەيكرد.

(تَبَعَّضَ): هەندە هەنـدە بوو/ پارچەپارچە بوو.

(بَعـضُ- الشـيءِ (ج) أَبْعـاض): هەندێكى شـتەكە/ برێكى/ كەرتێكى شتەكە/ بەشێكى شـتەكە. (جـارى وا هەيـە بـۆ تاكى شـت دەوترێت).

(«بَعـضُ اللَّيالـي»): شـەوێك لە شـەوان/ هەندێك شەو.

بعط: ١-(بَعَطَ- الحَيَوانَ. بَعْطاً): ئاژەلّەكەى سەربڕى.

٢-(بَعَـطَ- في الجَهْـلِ. والشُّـؤم. بَعْطاً): لە تێنەگەيشتنو چارە ڕەشيدا خنكاو ئەوپەڕى گرت.

(أبْعَـطَ- في الجَهـلِ): لـە تێنەگەيشـتندا ئەوپەڕى گرتووە.

(- فُـلانٌ): لـە ئەنـدازەو توانـاى خـۆى بەدەريكرد/ زيادەڕەوييكرد.

(- الرَجُلَ): كارێكى ئەركێكى بەسەردا دا كە لە تواناى ئەودا نەبوو.

بعق: ١-(بَعَقَ- الجَمَلَ. بَعْقاً): حوشـترەكەى سەربڕى.

٢-(بَعَـقَ- البِئْـرَ. بَعْقـاً): (چالاّوەكـەى/ بيرەكەى) هەلّكەند.

(- المَطَـرُ الأَرضَ): بارانەكە بە خوڕ بارىو زەويەكەى دادرى.

(بَعَّقَ-الزِقَّ): هێزەكەيانمەشكەكەىهەلّدڕىو پارچە پارچەيكرد/ شەقارشەقاريكرد.

(تَبَعَّقَ و انْبَعَقَ و ابتَعَقَ- السَّحابُ): هەورەكە دايكردە بارانێكى بەخوڕ.

(- في الـكَلام): قسـەى هەلّڕشـتو درێژەى پێدا.

(ألبُعاق): هەورى (بـە لێزمە باران/ بەخوڕ باريو).

٣-(البُعـاق): هـاوارو قيژە قيژ- شيرەشـير/

گرمەگرم.

(مَبعَقُ المَفازَة): بواری رزگاربوون.

بعــك: (بَعِــكَ- الجِســمُ. بَعَكاً): لەشــەكە ئەستوورو پڕ بوو.

بُعْكُوكَةُ الناسِ): كۆمەڵگای خەڵك؟

(- الشَرِّ): نێرینەی خراپەو بەدیی.

(- الصَّيفِ): گورەی گەرمای هاوین.

بعل: ١-(بَعَلَ- الرَجُلُ لِلمَرْأَةِ بَعالَةَ وبُعُولَة): پیاوەكــە بــوو بە مێــردی ژنەكــە/ بوو بە هاوسەری.

(-تِ المَرأَةُ): ژنەكە (بە شوو/ بە مێرد) بوو/ مێردیكرد.

(باعَــلَ- القَــومُ قَومــاً): خوێشــگەل ژنــۆ ژنخوازیان لەگەڵ قەومگەلیتردا كرد.

(تَبَعَّــلَ-تِ المَــرأَةُ): ژنەكــە گوێرایەڵیــی مێردەكەیكرد.

(إسْــتَبْعَلَ- الرَجُلُ لِلْمَرأَة): پیاوەكە بوو بە هاوسەرو مێردی ژنەكە.

(ألبَعْــل (ج) بُعُول و بِعال و بُعُولَة): مێردو ژن/ هاوسەر.

ألبَعل): مێرد.

١-(ألبَعلَة): ژن ٢-بەخێوكەرو خاوەن/ گەورە/ ئاغا.

(مَــنْ بَعْلُ هــذه النّاقة): كــێ بەخێوكەرو خاوەنــی ئەم مێحوشــترەیە. (ئا بــەم واتایە كەنعانیەكانو هێتریش كە بتپەرست بوون بە گەورەترین خوای خۆیان وا وتووە «بَعل».

٢-(بَعَلَ — علــى الرَجُلِ بُعُولَةً): لە پیاوەكە یاخی بوو/ سەری بۆ شۆڕنەكرد/ لێی بوو بە نێرە.

٣-(بَعِلَ- بِأَمره. بَعَلاً): ســەری لە كارەكەی سورماو بەدەستیەوە داما.

(بَعِل (م) بَعِلَة): سەراســیمەو دەستەوسانو داماو بوو.

٤-(إستَبْعَلَ- المَكانُ): شوێنەكە تەنها بە ئاوی باران ئاو درا.

(ألبَعْل- مِــن الأَرض): زەوی دێم كە هەر بە باراناو ئاو بدرێت.

٥-(بَعْلَبَكُّ): شاری بەعلەبەك.

بَعْلَبَكِيّ و بَعْلِيّ: خەڵكی بەعلەبەك.

الملحق:

بعم: (ألبَعام) (ح): مەیمونێكی ئەفەریقاییە كــە زوو ماڵی دەبێتو لــە هەموو مەیمونێك زۆرتر لە مرۆڤ دەچێت.

بعــا: (بَعــا. يَبْعَى وبَعــواً و يَبْعــي. بَعياً): تاوانیكرد یان گوناهیكرد.

(- عَلَيْهِمُ الشَرَّ): خراپی بەسەرهێنان.

(-هُ بِالعَين): بە چاویەوە كرد.

(- الشَيءَ): شتەكەی بە ڕوتی برد بەو نیازەی بۆی بهێنێتەوە.

بغ: ١-(بَــغَّ- الدَّمُ. بَغّــاً): خوێن (هوروژمی هێنا/ ورووژا).

٢-(بَغْبَغَ- البِساطَ بَغْبَغَةً): پێی بە فەرشەکەدا نا.

(أَلْمُبَغْبِغ): ١-جرپن/ هاروهاج ٢-کەسێکە قسە تێکەڵو پێکەڵ بکاتو بەسەریەکیدا بدات.

بغت: (بَغَتَ و باغَتَ- هُ. بَغْتاً): ناکاوگیری کرد/ لە ناکاودا هاتە لای.

(بَغْتَةً عَلى بَغْتَةٍ): لە ناکاودا/ کوتو پڕ/ لە پڕێکاو بێئەوەی بە خۆی بزانێت.

(«لَسْتُ آمَنُ مِن بَغَتاتِ العَدُوِّ»): لە ناکاوگیریی دوژمن دڵنیا نیمو لێیدەترسم.

بغث: ١-(بَغِثَ. بَغَثاً): ١-ڕەنگی سپیو مەیلەو سەوز هەڵگەڕا. ٢-دێز بوو.

(أَبْغَث (م) بَغثاء): دێز ڕەنگ.

أَلبُغَاث: کەرگەز/ داڵەکەرخۆر.

(ج) بِغْثان و بُغْثان و بَغْثان) (ح): باڵندەیەکی دێـزە لـە سیسارکە کەچەڵـە بچووکـترەو خاودەفڕێت.

(ألأَبْغَث (ج) بُغْث و أَباغِث) (ح): باڵندەیەکی ئاوییە ڕەنگ نیمچە خۆڵەمێشییە.

(أَلبُغْثَةُ): ڕەنگ دێزیی.

(أَلبَغْثاء- مِنَ الناس): خەڵکە ڕەمەکییەکە/ ڕەشە خەڵکەکە.

٢-(بَغْثَرَ- القَومُ): خوێشـکەل لە خورۆشانو بەیەکیاندا/ تێکەڵ بوون.

(- هُ): پەرشو بڵاویکردەوە.

(-تَ نَفْسُهُ و تَبَغْثَرَتْ): دڵـی تێکەڵهاتو خەریك بوو برشێتەوە.

(البَغثَر): گەوج.

بغـد: (تَبَغْـدَدَ): ١-بوو بـە بەغدایی ٢-وەك بەغدایی هەڵسووکەوتیکرد.

بغر: (بَغَرَ- النَجمُ بُغُوراً): ئەستێرەکە کشا.

(- تِ السَّماءُ): ئاسمان دایکردە باران.

(بُغِـرَتِ الأَرضُ): زەوییەکە باران گرتیەوە/ باران لێیدا.

(أَلبَغر والبَغْر): تاوەبارانی توند.

(«تَفَرَّقـوا شَـغَرَ بَغَرَ»): بـە هەرچوار لادا پەرشو بڵاوبوونەوە.

(أَلبَغْرَةُ): هێزو گوڕی ئاو.

٢-(بَغِـرَ. بُغْـراً و بَغَراً): ئـاوی خواردەوەو تینوێتی نەشکا.

(بَغِرٌ و بَغِيرٌ (ج) بَغارى و بُغارى): کەسـێك تینوێتی هەر نەشکێت.

(ألبغر): تینوێتییەك کە هەر نەشکێت.

بغز: ١-(بَغَزَ- هُ. بَغْزاً): بە داردەسـت لێیدا/ کوتای.

(أَلبَغْـز): خێرایی/ چابووکیـی/ گورجییو چالاکیی.

(أَلباغِـز): چابـوك/ گورجوگـۆڵ ٢-پیـاوی سەرسەریو داوێنپیس/ شەروالپیس.

(أَلباغِزِيَة): جۆرە بەرگێکە وەك ئاوریشم.

٢-(أَلبوغاز (ج) بَواغيز) (تركية): تەنگەئاو. ئاوباریکێکـە کە هەردوولای زەوی بێتو دوو

دەریا بە یەك بگەیەنێت.

بغش: (بَغَـش- الصَبِـيُّ الى أُمِّهِ- بَغْشـاً): كۆرپەكە بۆ دایكی كورووزایەوە.

(- تِ السَّماءُ): نمەنمە دایكردە باران.

(بُغِثَتِ الأَرضُ): زەویەكە نمەبارانێكی لێدا/ رشێنەبارانێكی لێباری.

(ألبَغْشَـةُ): نمەبـاران/ نەرمەبـاران/ رشێنەباران.

بغض: (بَغَـضَ و بَغُضَ و بَغِـضَ بَغاضَةً): رەزاتاڵ بوو/ بێزرا.

(«ما أَبْغَضَهُ إلَيَّ»): ئای كە رقم لێیەتی‌و لام رەزای تاڵە.

(بَغَّضَ- هُ إليهِ): پەشمو رقی ئەوی (لێخستە دڵیەوە/ لێهەستاند).

(أَبْغَضَ- هُ): رقی لێیبووب/ قینی لێبوو.

(«ماأبْغَضَني لَهُ»): ئای كە رقم لێیەتی.

(تَبَغَّضَ- إليهِ): رقی خۆی بەرامبەر دەربری/ قینی لێكێشا.

تَباغَضـوا: قینیـان لەیـەك كێشـا/ رقیان لەیەكبوو..

(أَلبُغْـض): رق لێبـوون. قینلێكێشـان/ حەزلێنەكردن.

(ألبَغيض = مَبْغوض): زۆر بێزراو/ زۆر رەزا تاڵ/ حەز لە چارەنەكراو.

(ألبِغضَةُ): ١-كینەكێشانی زۆر/ رقەبەرایەتی/ دوژمنكاریی ٢-خوێشانێك كە رقیان ببێتەوە.

(ألبغضَةُ والبَغْضـاء والبَغاضَة): ناحەزیی‌و رق لێبوونێكی زۆر.

(ألتباغُض): رق لەیەك بوون/ چارەی یەكتری نەویستن/ ناحەزیی/ كینە لەیەككێشان.

بغل: (بَغَلَهُـمْ. بَغْلاً): بەچەكانی لە باوكەوە دوورەگە كرد.(ئەمە لە ئێسـترەوە هاتووە كە دوورەگە باوكـی كەرەو دایكـی ماین یان بە پێچەوانـەوە. ئەمە بۆ هەمـوو زیندەوەرێك دەوترێت.

(بَغَّلَ: بَغَلَ): دوورەگیكرد.

(-فِي المَشي): شەكەت‌و كەودەنانە رۆیشت.

(ألبَغْـل (ج) بغـال و أَبْغال) (ح): ئێسـترە نێرەكی (م).

(بغْلة (ج) بَغَلات (ح): ئێسـترە ماچەكی بە وڵاخێكـی ماڵی دەڵێن كە باوك‌و دایكیان دوو جۆر بن وەك ئێستر.

(البَغّـال): ١-ئێسـتردار/ قاترچـی ٢-ئێسـتر لێخور.

بغم: ١-(بَغَمَ. و تَبَغَّم- تِ الظبيَةُ. بُغُوماً و بُغاماً): ئاسكەكە بە دەنگێكی زۆر نەرم‌و ناسك باراندی.

(باغِمَة و مَبْغوم): ئاسكی بارەكردووی دەنگ نەرم‌و ناسك.

(باغَمَهُ): بە دەنگێكی نەرم‌و ناسك دواندی.

(ألبُغام): بارەی ناسك‌و نەرمی ئاسك.

٢-(بَغَـمَ- تِ الناقَةُ. بُغاماً): مێحوشـترەكە

بۆرەكەی بڕیو نەیكردەوە.
(- الرَّجُـلُ- صاحِبَـهُ): كابرا قسـەكەی بۆ هاوڕێكەی وانەكرد تێیبگا/ بڵتە بڵتیكرد.
٢-(البُغمَةُ (ج) بُغَم) (تركية): ملوانكەیەكی ژنانەیە.
بغو: ١-(بَغا- علیـه. بَغْواً): دەسـتدرێژیی كردەسەر/ ستەمی لێكرد.
(بَغُو): دەستدرێژیكەر/ ستەمكار.
(بَغا- الشيءَ): سـەرنجی لـە شتەكەداو بیری لێكردەوە كە چۆنە.
(اَلبَغْوَة) (ز): میوەی نەگەییو/ میوەی كرچو كاڵ.
(- مِنَ النَّبات): ڕووەكێـك. گیایەك كە تازە سەردەردەهێنێتو سـەرەكەی لە پێشدا سپی دەبێت.
٢-(بَغْزنیا) (ن): بـە گۆنیا. ڕووەكێكە گوڵی هەمەرەنگـی هەیە بۆ جوانیـیو ڕازاندنەوە دەروێنرێـت، لـە ڕووەكەكانـی ناوچـەی گەرمەسێرە.
بغی: ١-(بَغی- الشَّـیءَ. بُغَـاءً و بَغْیاً و بَغیً و بُغْیَـةً و بغیَةً): شـتەكەی ویسـت/ نیازی شتەكەی بوو/ حەزی لێبوو.
(أَبْغـا- هُ الشـيءَ): ١-خواسـتی ئـەوی بـۆ شـتەكە جووڵاند. ٢-بۆ بەدەستهێنانی شتەكە یارمەتیدا.
(«أَبْغني ضالَّتي»): یارمەتیم بدە. با ئەوەی دەمەوێت دەستگیرم ببێت.
(إِنْبَغی): بۆی ئاسـانو سـووك بـوو. (وەكو بیەوێت شتێك بكاتو بۆی ببێت).
(«لاینبَغي لَـكَ أن تَفعَلَ ذلك»): بۆت نیەو نابێت (ئەوە بكەیت/ ئەوە ئەنجام بدەیت).
(إِبْتَغی و تَبَغّی- الشـيءَ): شتەكەی ویستو خواست/ حەزی لێكرد.
(إِسْـتَبغی- الشـيءَ): شـتەكەی ویسـتو خواست.
(- القومَ فَبغوهُ أَو بَغَوا لَهُ): داوای لە خوێشگەل كـرد كە بـۆ دەسـتگیربوونی خواسـتەكەی یاریدەی بدەن ئەوانیش كۆمەكیانكرد.
(اَلبُغْیَـةُ و البِغْیَةُ والبَغیَّـةُ و البُغا): نیاز/ خواسـت/ ئارەزوو/ ئامانـج/ خۆزگەو حەز/ ئەوەی كە دەویسترێت.
(اَلمَبْغی و المَبْغاة): ١-جۆری نیازو خواسـتەكە ٢-شوێنی (خواست/ نیاز/ داواكە).
(«بَغَیتُ المالَ مِن مَبغاتِهِ»): ماڵو داراكەم لە سەرچاوەكەیەوە ویست.
٢-(بَغی- الرَّجُل): پیاوەكە لە ڕاسـتو هەق لایدا/ سەرپێچیكرد.
(- علیـه): دەسـتدرێژی كردە سـەر/ زۆرو ستەمی لێكرد.
(بـاغٍ (ج) بُغاة و بُغْیان): دەسـتدرێژكەر/ زۆردار/ ستەمكار.
(تَباغی- القَومُ): خوێشـگەل دەستدرێژییان

کرده سەرپەك/ ستەمو زۆریان لەیەککرد.
(أَلبَغـي): ١ـسـتەمو زۆرداریـی ٢ـتـاوان ٣ـ یاخیبوون/ سەرپێچی.
(«أَلبغْـي مَرتَعُـهُ وَخيـم»): زۆرداریـی ئەنجامەکەی خراپە.
٣-(بَغى): یاخی بوو.
(- تِ الأَمَةُ): کەنیزەکەکە/ کۆیلەکە زینایکرد. داوێنپیسیکرد.
(باغَـتِ — الأَمَةَ: بِغاءً و مُباغاةً): کەنیزەکە کۆیلەکە زینایکرد. سۆزانییکرد.
(أَلْبَغيّ (ج) بَغَايا): ئافرەتی قەحبە/ سۆزانی/ داوێنپیس.
٤-(بَغـى — تِ السَّـماءُ): ئاسـمان بـە خوڕ دایکردە باران/ لێزمەیکرد.
(البَغْي): لێزمەباران/ بارانی زۆرو بەخوڕ.
٥-(بَغَـى- الجـرحُ): برینەکـە ئاوسـاو بۆگەنیکردو تەنییەوە.
(أَلبَغْي): بۆگەنبوون- گەندەڵی.
("بَرِيءَ جُرْحُهُ على بَغْيٍ): برینە پیسەکەی قەتماغەیبەست.
٦-(أَلبَغِيَّـةُ (ج) بَغايا. بَغِيَّةُ الجَيْش) (ا ع): پێشـەنگی سـوپا، پێشهاتەی سـوپا/ بەرایی سوپا.
بق: ١-(بَقَّ-النَبْتُ. بَقّاً و بُقُوقاً): ڕووەکەکە سەری دەرهێنا.
(-الماءَ مِن فِيـهِ): ئاوەکەی توند لە دەمیەوە دەرهاویشت.
٢-(بَقَّ- الجرابَ: بَقّاً): هەمانەکەی هەڵدڕی/ لەتکرد.
٣-(بَقَّ- لَنا العَطاءَ. بَقّاً): دەسـتی بەخشینی بۆ فراوانتر کردین/ زۆرتری پێبەخشین.
(بَقَّ- مالَهُ): داراکەی تەخشانو پەخشانکرد.
(بَقَّ و أَبَقَّ- تِ السَّماءُ بَقّاً و بُقُوقاً): ئاسمان دایکردە بارانێکی سەرومڕ.
(أَبَـقَّ- تِ المَـرأَةُ): ژنەکـە منداڵێکی زۆری (هەڵڕشت/ بوو).
(- على القَوم): قسـەی بە سەر خوێشکەلدا هەڵڕشت.
(بَقَّقَ- مالَهُ): ماڵەکەی/ داراکەی تەخشـانو پەخشانکرد/ بڵاوکردەوە.
(أَبـقَّ- وَلَدُ فُلانٍ): وەچەی فیسـارکەس زۆر بوو.
(أَلبَقـاق و البَقاقَـة مِنَ الرجـال): پیاوانی سازندە/ چەنەباز/ زۆربلێ/ هەڵەوەر.
٤-(بَـقَّ- البَيـتُ بَقّـاً و بُقُوقـاً): ماڵەکەی قالۆنچەی زۆر بوو.
(بَقَّقَ و أَبَقَّ- البَيتُ): ماڵەکە قالۆنچەی زۆر بوو.
(أَلبَـقَّ) (ح): قالۆنچـە. مۆریچەیەکـن لـە کۆمەڵـەی قالۆنچە خوێنی مـرۆڤ دەمژن، لە شـوێنە گەرمەکاندا دەبن هەیانە باڵدارن لەسەر درەخت پان لە کێڵگەکاندا دەژین.

(أَلبَقَّةُ) (ح): قالۆنچەیەك.

٥-(البَقاق): شرکەو پرکەی ناومالْ.

٦-(بَقْبَــقَ- الرَجُــلُ. بَقبَقَــةً): پیاوەکــە دریژدادرییکرد.

(- الكَــوزُ في الماء): گۆزەکە لە ئاوەکەدا. بلْقە بلْقیکرد.

(- تِ القِدرُ): مەنجەڵەکــە هاتە کوڵو بلْقە بلْقیکرد.

(أَلبَقْبــاق): هاوئــاوازی وشــەی (بَقلاق)ە، فلْتەفلْت.

(رَجُــلٌ لَقلاقٌ بَقبــاق): پیاوێکــی زۆربلێی فلْتەفلْتکەرە.

بقــج: (أَلبُقجة) (ترکیــة): بوخچەی جلو کەلوپەل.

بقد: (بَقْدونس) (ن): سەوزەی مەعدەنووس.

بقــر: ١-(بَقَــرَ- هُ بَقْــراً): هەڵیهێنایــەوە/ هەڵیدری/ دەرکی تێکرد/ والآیکرد.

(إِبْتَقَرَ): هەڵــدررا/ هەڵهاتەوە/ دەرکیتێکرا/ فراوانکرا.

(أَبْقَــرَ- المَــرأةَ عَــن جَنینِهــا): ســکی ژنە سکپڕەکەی بۆ کۆرپەکەی هەڵدری.

(إِبْتَقَــرَ): لە ناوەراســتدا شــەقیبرد/ تەقی/ لەتبوو.

(أَبَقــیر- مِنَ النُّــوق): مێحوشــترێك کە بۆ بەچکەکەی سکی هەڵدررابێت.

٢-(بَقِرَ. بَقَراً): چاو وا کز بوو کە بە ئاستەم ببینێت.

٣-(تَبَقَّــرَ- الرَجُــلُ): پیاوەکە لە زانســتو داراییدا بالآیکردو پێشکەوت.

٤-(بَقَر): بە گاو مانگا دەوترێت.

(بَقَرة) (ج) (بَقَرات و بَقَر و بُقَر و أَبْقُر و أَبْقار و أَباقِر و أَباقِیر): چێڵێك/ مانگایەك.

(بَقَرٌ هِنْدِي) (ح): جۆرە مانگایەکە، گەورەو سەرشانی دووگنە.

(بَقَــرٌ وَحْشِــيّ) (ج): بــە هەمــوو ئەمانە دەوترێت:

(أَلأيَّل): گەوزەن.

(أَلوَعْل): بزنەکێویی.

(أَلظبی الكَبــيرَة المُجَوَّفَة القرون): ئاســکی گەورە کە شاخەکانی بۆشن.

(الوَعل): بزنەکێویی.

(أَليَحمور): کەرەکێویی.

المَهــاة: گاکێــوی، دەڵێــن بقروحشــی، مانگا کێوی.

(بَقَرُ الماء) (ح): ئەهمەنگە گا/ گا ئاوی.

(عُیونُ البَقَر): جۆرە ترێیەکە. (چاوەگا).

(جوعُ البَقَر): جوعەلبەقر. دەردێکی برسێتییە کە ئەو کەسە تێرخواردنی بۆ نابێت.

(أَلبَقَّار): ١-گاوان ٢-خاوەن گاومانگا.

(أَلْباقِر والباقُور و البَيْقور): گاگەل.

("فِتنَةٌ باقِرَة"): ئاشوبێکی گەورەی تێکدەرو لێکپچڕێن.

(أَلْبَقِيرَة والبَقِيرُ): ڕۆبی ژنانه.
(أَلْبُقَر والبُقَارى): ١-درۆ/ كەڵەكلێدان ٢-وەی/ چورتوم.
(جـاءَ فُـلانٌ بالصُقر و البُقَـر أو الصُقَّرى والبُقَارى): فیسـار درۆو كەڵەكو نەهامەتیی هێنا.
(أَلبُقِّيرى): حەماموٚكێی مندالآن.
بقس: ١-(أَلْبَقْس) (ن) (يونانية): شمشـاد. درەختێكی چرە گەڵاكەی هێلكەییە لە شوێنە گەچینەكاندا دەروێت هەیەتی بۆ جوانیی لە باخچەكاندا دەروێنرێت لە تەنیشـت ڕێڕەوی باخچەكاندا. دارەكەی بەنرخە.
(أَلْبَقْسَةُ): دارێكی شمشاد.
٢-(أَلبقسماط) (فارسـية): بەكسەم. جـۆرە چۆرەكێكە.
بَقط: ١-(بَقَطَ- مَتاعَهُ. بَقْطاً): كەلوپەلەكەی بۆ گوزار پێچایەوە/ بەستی.
٢-(بَقَـطَ- الشـيءَ. بَقْطـاً): شـتەكەی جیاجیاكردەوە. بەشبەشیكرد.
(بَقَط)- فُلاناً بُسْتانَهُ): باخەكەی بە سێیەك یان چواریەك دابە فیسار.
(بَقَّطَ- الشـيءَ): شـتەكەی جیاجیاكردەوە بەشبەشكرد.
(أَلبَقَـط): ١-كۆمەڵێكی جیاجیـا ٢-خورمای وەریوی كاتی بڕین.
(أَلبُقْطَةُ): پەڵەزەوییەكی جیا لەوانیتر.
٣-(بَقَطَ- في الجَبَل): سەركێوەكە كەوت.
(تَبَقَّطَ- الشيءَ): شتەكەی تۆزمتۆزە خوارد.
(- الخَبَـرَ): هەواڵەكەی وردە وردەو كەم كەم وەرگرتو هەڵچنی.
بقـع: ١-(بَقَـعَ و بَقَعَ. بَقْعـاً): ڕووی كردە شوێنێك/ ڕۆیشت.
(«مـا أدري أيـن بَقَـعَ»): نازانم بـۆ كوێ ڕۆیشت.
(إنْبَقَعَ): خێرا بۆی دەرچوو/ ڕۆیشت.
٢-(بَقـعَ- فُلانٌ بالشَّـيءِ. بَقَعاً): فیسـار بە شتەكەدا كەوتو بەسی بوو.
٣-(بَقِعَ- الطَيرُ. بَقَعاً): باڵندەكە ڕەنگاوڕەنگ بوو.
(أَلْبَقع (م) بَقْعاء (ج) بُقْع): ڕەنگاوڕەنگ.
(أَبتَقِعَ- لَونُهُ): لە ترسـاندا یان لە پەژارەدا ڕەنگی هەڵبزركاو گۆڕا.
(أُمْتُقِـعَ): ڕەنگی هەڵبـزركا (وەها جوانترو ڕاسترە كە بە میم بێت).
(أَلأَبْقَع (م) بَقعاء (ج) بُقْع): بەڵەك (ڕەش و سپی تێدابێت).
٤-(بَقِعَ- المُستَسقي. بَقَعاً): ئاوكێشەكە ئاوی بەركەوتو پەڵەپەڵە تەڕ بوو.
(بَقَّـعَ- الثَّوبَ): جلەكە تـەواو ڕەنگ نەبوو پەڵەپەڵاوی بوو.
(تَبَقَّعَ الثَّوبُ): جلەكە پەڵەپەڵاوی بوو ڕەنگی تەواو نەگرت.

(تَبَقَّعَت- الثِّيـابُ): جلەکە ناوی بەرکەوتو هەندێك شوێنی تەڕ بوو.
٥-(البُقْعَــةُ و البَقعَــةُ (ج) بقاع و بُقَع): ١- پەڵە/ پارچە ٢-پەڵە زەوییەك کە لە زەویەکەی دەوری نەچێت/ پەڵەڕەنگێك کە لە ڕەنگەکانی دەوروپشتی نەچێت ٣-پلەو پایە.
(«فُلانٌ حَسَـــنُ البُقعَةِ عِندَ الأَميرِ»): فیسار پلەو پایەی لای میر باشە.
(ألبَقْعَةُ (ج) بقاع و بُقَع): زەلکاو.
(ألبَقيع): شــوێنێکە کە داری هەمەجەشـــنی لێڕوابێت.
(إبنُ بَقيع): سەگ.
(ألباقِعَــةُ (ج) بَواقِــع): مێی وشــەی (الباقِع)ە ١-ئەو باڵندەیەی لە ترسی ڕاوکەر خۆی دەکوتێتە زەلکاوەکانــەوە ٢-مرۆڤــی هوشــیارو زۆرزان کە فریو نادرێت.
(«مافُلانٌ إلاّ باقِعَةٌ مِنَ البَواقِع»): فیسارکەس زۆرزانو وریایە کە لــە زۆرزانەکان کە کەس نایبەزێنێت.
(بَقعاء): دوو (تەڕح/ جۆر).
(سَنَةٌ بَقْعاء): ساڵێکە فەڕ ماماناوەندییە.
(ألأُبَيقِع): ساڵی کەم باران.
الملحق:
بقع: (ألتَّبَقّع): ١-پەڵەپەڵەبوون ٢-دەردێکە بە هۆی کەرووەوە تووشی سێوو هەرمێ دەبێت.
(تَبَقُّعُ ثَوب): پەڵەپەڵە بوونی جلێك.

بقــل: ١-(بَقَــلَ و أَبْقَــلَ بَقْــلاً و بُقــولاً): دەرکەوت/ دەرهات.
(- نــابُ البَعيرِ): دانی حوشــترەکە دەرهات/ سەرکەوت.
(- وَجهُ الغُلام): ڕووی مێردمنداڵەکە مووی لێڕووا/ ڕیشی هات.
(بَقَّلَ- وَجهُ الغــلام): ڕووی مێرد منداڵەکە مووی لێڕووا.
٢-(بَقَــلَ و أَبْقَــلَ- المَكانُ. بَقــلاً و بُقولاً): شوێنەکە سەوزایی دەرکرد/ سەوز بوو.
(باقِــل و بَقِل و بَقيل): شــوێنی ســەوزیی لێڕواو/ مێرگ.
(بَقَّلَ- لِبَعيرِهِ بَقلاً): گژوگیای بۆ حوشترەکەی کۆکردەوە.
(أَبْقَــلَ- القَــومُ): خوێشــگەل ســەوزاییان دۆزییــەوە یــان لــە مێــرگو ســەوزاییدا حوشترەکانیان لەوەڕاند.
(تَبقَّلَ وابْتَقَلَ): بۆ سەوزایی گەڕا.
(- تِ الماشِــيَةُ): ئاژەڵەکــە لــە مێرگەکەدا/ سەوزاییەکەدا لەوەڕان.
(ألبَقْــل (ج) بُقــول): هەمــوو ئــەو تەڕەو سەوزانەن کە مرۆڤ دەیانخوات.
(ألبَقَلَةُ): سەوزەیەك.
(بَقلَــةُ الحَمْقــاء = الهِندُبــاء او الرِجلَــة): پەڵپینە.
(بَقلَةُ الزَهراء و البَقلَة اللَّيِنَّة = الفَرفَحين):

پەڵپینە
(ألبَقلَة الباردة): لاولاو.
(بَقلَةُالأنصار): کەلەرم.
(ألباقِــلاء و الباقِلَّــى و الباقِلَــى) = الفول: پاقلە.
أرضٌ بَقِلَــةٌ و بَقیلَــة و بَقَّالَــة و مَبْقَلَةٌ و مَبْقُلَةٌ): زەوییەکی سەوز بوو یان سەوزەدار.
(ألبَقّال): سەوزیفرۆش.
(ألمَبْقَلَة): سەوزەگا/ شوێنی سەوزەو تەرە.
٣-(ألبَقْــلاوی) (ترکیــة): قاپــلاوە (جۆرە شیرینییەکە).
٤-(ألبُوقــال و الباقُــول (ج) بَواقیــل): ١-شووشەی مەرەکەب/ مەرەکەبدان ٢-گۆزەڵە شووشەی بێدەسك.
بقم: (بَقَّمَ- الثَّوبَ): جلەکەی (ســوور کرد/ لە رەنگی سوورهەڵکێشا).
(ألبَقَّــم) (ن): (داری/ درەختــی) هەژدیهــا. درەختێکــە هــی ئەمەریــکای ناوەراســتە، گەڵاکەی لە گەڵای بــادەم دەچێت، قەدەکەی ســوورەو مادەیەکــی رەنگســووری تێدایە لە پیشەسازیدا بۆ رەنگکردن بەکاردێت.
(ألبُقامَــة – مِــنَ الصُّــوف): ١-ئــەو تاڵــە خورییانەی کە لە شــیکردنەوەیدا دەوەرێت و بە کەڵکی رستن نایەت ٢-پیاوی بوودەڵەو کەم ئاوەز.
بقــا: (بَقَــا و بَقَى – فُلاناً بِعَینِــهِ بَقاوَةً و بَقْیاً): چاوی تێبری. تەماشایکرد.
(- هُ): چاوەرێیکرد.
بقــي: (بَقِيَ- بَقاءً و بَقــی. بَقْیاً): ١-مایەوە ٢-بنجبەست بوو.
(أبقی- هُ = بَقّاهُ): هێشتیەوە.
(- عَلَیــهِ): ســۆزی بــۆی جــووڵاو بەزەیی پێداهاتەوە.
(بَقَّی- هُ): ١-جێگیریکردو هێشتیەوە ٢-لێیگەڕا بمێنێتەوە.
(تَبقَّی = بَقِيَ): مایەوە.
(تَبقَّی – هُ): هێشتیەوە.
(إسْتَبقی – هُ): هێشتیەوەو لێیگەڕا.
(- مِنهُ): بەشێکی لە شتەکە هێشتەوە.
(ألباقــي (م) ألبارقیَــةُ (ج) ألباقِیــات و البَواقي): ١-ئەوەی کە ماوەتەوە/ ماوە جێگیر/ بنجبەست ٢-خودای مەزن/ یەزدان.
(ألبَقــوی والبُقــوی والبُقِیــا والبَقیَّة (ج) بَقایا): پاشماوە/ ئەوەی کە ماوەتەوە.
(«فلانُ بَقِیَّةُ قَومِهِ»): فیســار لە چاکەکانی (خوێشگەلەکەیەتی/ نەتەوەکەیەتی).
(ألمَبْقی (ج) ألمَباقي): مانەوە.
الملحق:
بَقي: (ألباقِیَةُ): الحیاةُ الباقِیَةُ): ژیانی ئەوە دنیاو ژیانی نەمریی.
(ألبَقَــاء): ١-لەناونەچوونو تا ســەر مانەوە ٢-نەمریی.

(دارُ البَقاء): ئەوە دنیا.

(تَنــازُع البَقــاء): زۆرانــی مانــەوەو ژیان/ شەرەمان.

بـك: ١-(بَـكَّ- الرَجُـلُ. بـكّاً): پیاوەكـە نەبووبوو/ پێویستی هەبوو.

(بَـكَّ- الشَـيءَ): شـتەكەی درانـدو لێكـی هەڵوەشاند.

(بَـكَّ – الدابَةَ): بـە لێخوڕیـن ولاخەكەی ماندوو كرد.

(- هُ): تەنگی پێهەڵچنی.

(تَباكَّ- القَومُ): خوێشـگەل قەڵەباڵغیانكردو بەیەكدا چوون.

(- الشَيءُ): شتەكە كەڵەكە بوو.

٢-(ألباك) (فا): گەوج/ بێمێشك.

٢-(بَكْبَـكَ و تَبَكْبَـكَ- القَـومُ عَلَيـهِ): قەڵەباڵغییان لێكردن‌و لێیكۆبوونەوە.

(ألْبَكْباكُ- مِنَ المجمـوع): ١-كۆمەڵێكی زۆر/ قەڵەباڵغی.

٢-(مِنَ الرِّجال): پیاوی كەتەو پتەو یان قسە نەكوڵۆك.

بكأ: ١-(بَـكأَ و بَكُؤَت البِئرُ. بُكوءً و بَكاءَةً و بَـكاءً و بُكاءً): ئـاوی چاڵاوەكە (هاتە كزیی/ كەمیكرد).

(- تِ الناقَةُ): شیری مێحوشترەكە كەمیكرد.

(- تِ العَينُ): چاوەكە فرمێسك كەمبوو.

(بَكـيءٌ و بَكيئَةٌ و بَكِيٌّ و بَكِيَّةٌ (ج) بِكاء و بَكايا): چاوی كەم فرمێسك.

(«أيدٍ بِكاء»): دەستی كەم بەخش.

(أبْكَأَ الدرَّ أي اللَّبَنَ): شیرەكەی بە كەم زانی.

٢-(بَكِيءَ. بَكْأً): پێداویسـتیەكەی دەسـتگیر نەبوو.

٣-(ألبَكْءُ و البكأ) (ن): كووزەڵە.

(بَكْأة): كووزەڵەیەك.

بكت: ١-(بَكَتَ- هُ. بَكْتاً): ١-بە شمشـێر لێیدا یـان بـە دار كوتای ٢-بـە بەڵگـە بەزاندیو بەستیەوە.

(«بَكَتَـهُ حتى أسْـكَتَهُ»): بە بەڵگەو قسـە دایگرت تا بێدەنگیكرد.

(بَكَّتَـهُ): ١-بـە بەڵگـە دایگـرت‌و بەزاندی ٢-بە شمشێر لێیدا یان بە دار كوتای.

٣-تەرزەشـكێنیكردو سەرزەنشتیكرد/ پیایدا هەڵشاخا.

(«تَبكيـتُ الضَمير»): ئـازاری ویژدان‌و خۆ سەرزەنشتكردن.

٢-(بَكْتِريَـة) (طـب) يونانيَـة): بەكتریـا (زیندەوەرێكی زۆر وردە، یەكخانەیە پێیدەڵێن میكـرۆب‌و بـە میكرۆسـكۆب دەبینرێـت. میكرۆب هۆكاری ترشـاندن‌و لێكهەڵوەشـانی مادەی ئەندامی‌و هۆی نەخۆشییە پەتاكانە.

جرثومة: میكرۆب.

(ألبَكتِريولوجيا) (يونانية): زانستی میكرۆب، لە تاقیگەكانـدا دەزانرێت، ئەم زانسـتیە بۆ

لەناوبردنــی نەخۆشــیو دۆزینــەوەی زۆر گرنگە.

بكر: ١-(بَكَرَ- عَلَيهِ و إِلَيهِ بُكوراً): شەبەقیی گەیشتە سەری/ بۆ لای هات.

(- فِي الشَّيءِ): سەرلەبەیانی زوو كارەكەیكرد.

(أَبْكَرَ- فُلاناً): سەرلەبەیانی زوو هاتە لای.

بَكَّرَهُ: زوو گەیشتە لای.

(بَكَّرَ- هُ عليهم): وای لەو كرد كە زوو بگاتە لایان.

(باكَرَ- هُ): بەیانی زوو بۆ لای ئەو چوو هاتە لای.

(إِبْتَكَرَ فُلاناً و على فُلانٍ): زوو سەرلەبەیانی هاتە لای.

(أَلباكِر) (فا): ١-كەسێكە شەبەقی هەستێتو زوو كارەكەی ئەنجام بدات ٢-كەسێكە شەبەقی بكەوێتە ڕێ بۆ لای یەكێك.

(«أَتاهُ باكِراً»): بەیانی زوو پێشــهەتاوكەوتن هاتە لای.

(أَلبُكْرَة): بەیانی زوو پێشهەتاوكەوتن.

(«أَتَيتُــهُ بُكْــرَةَ»): زوو پێــش هەتاوكەوتن هاتمەلای.

٢-(بَكَرَ. بُكوراً): پێشكەوت.

(بَكِرَ- الى الشيءِ. بَكَراً): پەلەی شتەكەیكرد/ خێرای بۆ شتەكە كرد.

(أَبْكَــرَ و بَكَّــرَ): ١-پێشــكەوت ٢-پەلەیكرد/ زوویكردم خێرایكرد.

(تَبَكَّرَ): هاتە بەرەوە/ پێشكەوت.

(الضَّربَــةُ البِكْــر): یەكەم دەستوەشــاندنی كوشندە.

(أَلبَكــير و الباكُور و البَكُور): ١-هەر شــتێك زوو بگات/ هەموو شــتێكی پێشــدەم هاتوو/ پێشدەم گەیشتوو. ٢-بارانی پەڵە.

(أَلمِبكار (ج) مَباكِر): میوەی زوو گەیشتوو.

(أَرْضٌ مِبْــكار): زەویەكــە زوو ڕووەكەكەی دەربكات/ زەوی بە پیت.

٢-(بَكَّرَ- المُعَلِّي):نوێژكەرەكە زوو نوێژیكرد/ پاش بانگ یەكسەر نوێژیكرد.

(باكَرَ-هُ): بەیانی زوو گەیشــتێو فریایكەوت – بەیانی لەو زووتریكرد.

(إِبْتَكَرَ الفاكِهَةَ): نۆبەرەی میوەكەیكرد.

ابتَكَــرَ/ نوبەرهەمــی شــتەكەی ژێر چنگ گرت.

(«إبتكار المعاني»): داهێنانی تازە واتا.

(مَعْنى أَوفَــنٍ مُبْتَكَر): واتایان هونەری تازە داهێنــراوە كە بــاو نەبێــتو نەبینرابێتو نەبیسترابێت.

(أَلبِكــر (ج) أَبْــكار): (للذكــر والانثــى): ١-منداڵی نۆبەرە چ كچ چ كوڕ بێت ٢-نۆبەرەی هەموو شتێك ٣-گشــت كارێكی تازە كە كەس لەوەپێش پێیهەڵنەسابێت.

(نــارٌ بِكْرٌ): ئاگرێك كە لە خۆیەوە بووبێتو لە ئاگری ترەوە وەرنەگیرابێت.

(كَــرْمٌ بِكْــرٌ): مێوێكــی تــازه (بەرهاتوو/ بەرگرتوو).
(ألباكوره (ج) بَواكِير و باكُورات): ١-نۆبەرەی میوه ٢-نۆبەرەی هەموو شــتێك/ ســەرەتای هەموو شتێك/ تازەبەرهەمی هەموو شتێك.
(ألبَكِــير والباكُور و البَكــور): بارانی پەلە/ یەكەم باران.
(ألمُبْكِــر) (فا): یەكەم بارانــی بەهار، بارانی پێشوەخت.
(ألبَكيرَةُ (ج) بَكائِــر): میوه یان خورمایەك كە زوو پێبگات.
(ألمِبْــكار (ج) مَباكِــر): داری میــوه یان دار خورمای كە زوو بەربگەیەنێت.
(ألبِكْرِيَّــة و البُكُورِيَّــة): نۆبەرەبوون/ زوو پێگەیشتن ٢-كچێنی ٣-تایبەتمەندیی تازەیی و مافی ئەو تازەبوونە.
٤-(البِكْر (ج) أبكار): ١-كچی شــوونەكردووی بە بن ٢-نۆبەنی كەڵنەگرتوو.
(«الدُرَّة البِكْر»): دوری كوننەكراو.
(خَلّ بِكْر): ســركەی زۆر ترشی ئاوتێنەكراو كە زەمان بكوورێنێتەوە.
(ألبَكْــر (ج) أبْكُر و بُكــران و بِكار و بِكارَة (م) بَكْرَة (ج) بكار): جوانە هوشتر.
(ألبَكارَة): پەردەی كچێنی ئافرەت.
(ألبَكْرَةُ): گشتیان/ پاكیان/ هەموویان.
(جاؤوا على بَكْرَةِ أبيهِمْ): پاكیان هاتن و كەس دوانەكەوت. هەموو هاتن و كەس دوانەكەوت.
(ألبَكَرَةُ (ج) بَكَر و بَكَرات): ١-بەكرەی شــت پێهەڵكێشــان و هەڵگرتــن ٢-خولخولۆكــە كە دەزووی لەسەر هەڵدەكەن.
(«البَكَراتُ شَــرُّهُنَّ الصائِمَــةُ»): خراپترین بەكرە ئەوەیە كە نەسوورێتەوە.
بكس: (بَكَسَ- ەُ. بَكْســاً)): بەســەریدا زاڵ بوو/ بەزاندی.
بكــع: (بَكَــعَ- ەُ) بَكْعــاً: ١-پێشــوازییەكی خراپیكــرد ٢-زۆری لێداو شــلكوتی گیانیكرد ٣-تەرزە شكێنیكردو سەرزەنشتیكرد.
(بَكَّــعَ- ەُ): ١-لەتلەتیكرد/ پارچەپارچەیكرد ٢-تەرزەشكێنیو سەرزەنشتیكرد.
(ألأبْكَع- مِنَ الناس): ١-كەســێكی دەستقرتاو ٢-كەر.
بكل: (بَكَلَ و بَكَّلَ- الشَّــيءَ. بَكْلاً): شتەكەی تێكهەڵدا/ تێكەڵكرد.
(- الرَجُلَ): پیاوەكە حەڵوای ئاردیكرد.
(- تَبَــكَّلَ- فِي الــكَلام): قســەی تێكــەڵ و پێكەڵیكرد.
(ألبَكالَــة والبَكيلَة) (ط): حەڵــوای ئارد بە رۆنی شل یان رۆنیتر.
٢-(بَكَلَ الإزرارَ): قۆپچەكانی یان دوگمەكانی داخست.
(زَرَّر) = (عاميــة): دوگمەكانــی، قۆپچەكانی داخست.

(ألبكلَةُ) (عامية): نێـرەو مێیەی تەرەقەی جل/ دوگمەو کونی دوگمەی جل.

٣-(تَبَكَّلَ- الرَجُلُ): پیاوەکە خۆشـگوزەران بوو/ بە خۆشیدا کەوت.

(- الشـيءَ): شتەکەی بە تالآن برد/ شتەکەی تالآنکرد.

(ألبَكيلَة): تالآنیی/ دەسکەوتی بەلاش.

٤-(تَبَكَّلَ- هُ و عَلَيهِ): بە جنێوو لێدان خۆی بەسەردا سەپاندو ملی پێشۆڕکرد.

٥-(تَبـكَّلَ- فِي مَشـيَتِهِ): بـە خۆبـادانو گەنجەفە رۆیشت.

(ألبِكْلـةُ (ج) بِــكَل): ١-ڕەوش/ بـار/ دۆخ ٢-سەروقەلآفەتو پۆشاك ٣-سروشت.

٦-(بكالوريـا) (يونانيــة): بەکەلۆریــی/ بڕوانامەی دەرچوونی خوێندنی ئامادەیی.

٧-(ألبَكْليك) (تركية): شـتی تایبەتمەندی میریـی وەك خانــەو زەویو هەموو شـتێکی میریی.

بکم: (بَكِمَ. بَكَماً و بَكامَة): لالبوو.

(أبْكَم)ج) بُكْم و بَكِيم (ج) بُكْمان): لالْ.

(بُكْــمَ- بَكامَــةً): زمانی خۆی بــە ئارەزوو بەست.

(تَبَكَّــمَ الكَلامُ عَلَيهِ): لە قسـەی بۆ نەکرا/ زمانی بەسترا.

(بكى: بَكى. بُكاءً وبُكَىً): لە خەفەتدا گریا.

(بــاكٍ (ج) بُكاة) (م) باكيَــة (ج) باكِيات و بَواك): گریاو، چاوبەفرمێسکی/ خەفەت.

(بَكى – المَيِّــتَ): بۆ مردووەکــە گریاو بۆی لاواندەوە.

(بَكّى- المَيِّتَ): بۆ مردووەکە گریاو شیوەنی بۆ کرد.

(- الرَجُلَ): پیاوەکەی گریاند/ هێنایە گری.

(أبْكى- الرَجلَ): دەروونی پیاوەکەی جۆشاندو هێنایە گریان.

(تَباكــى): بــە درۆ گریا/ فرمێسـکی درۆی هەڵڕشت.

(إستَبكاهُ): ١-داوای لێکــرد کە بگری ٢-هێنایە گریان.

(ألبَكّاء والبَكيّ): گرینۆك/ کەسـێکە کە زۆر بگری.

(ألتَبكاء والتِبــكاء): گریان یان گریانی زۆرو شینو شەپۆڕ.

(ألمَبْكى (ج) مَباكٍ): شوێن گریان/ گریانگە.

(حائــطُ المَبكــى): دیوارێکــە لــە قودســدا پاشــماوەی هەیکەلی حەزرەتی ســولەیمانە، جوولەکەکان سەریدەدەنو زیارەتیدەکەنو لە حاستیدا دەگرین.

(بل): (ئامرازی پەیوەندییــە) بەڵکو. بەلآم، کاری پێــش خۆی پووچەکاتــەوەو دەیداتە پاش خۆی.

(«قَطَفَ الأَزهارَ بَــلِ الأثمارَ»): گوڵی چنی، نەو، بەڵکو بەری چنی (بۆوەبیرخستەوە).

(«ماذَهَبَ زَيدٌ بَل عَمر»): زەید نەڕۆیشت بەڵكو عەمر ڕۆیشت.

بَــلَّ: ١-(بَلَّ- مِن مَرَضِهِ بَلَلاً و بَلاً و بُلولاً): لە نەخۆشیەكەی چاك بووەوەو هەستایەوە.

(أَبَــلَّ- مِــن مَرَضِــهِ): لــە نەخۆشــییەكە هەستایەوەو خۆش بووەوە/ چاكبووەوە.

(إِبْتَلَّ و تَبَلَّلَ و اسْــتَبَلَّ- مِن مَرَضِهِ): چاك بووەوە.

(أَلبِــلّ): لــە نەخۆشــی چاكبوونــەوە/ خۆشبوونەوە.

(أَلأَبلّ): باشــترین شت بۆی/ دروستترین شت كە بگونجێت باش بێت بۆی دەوترێت:

(«لاشَــيءَ أَبلُّ لِلجِســم مِن كذا»): بۆ لەش هیچ شتێك لەوە باشترو بەكەڵكتر نییە.

٢-(بَــلَّ- بَــدَهُ. بَــلاً و بِلَّــةً و بَلَــلاً): پێیبەخشی.

(أَلبِلَّةُ): ڕۆژیی‌و فەڕ/ خێرو بێر.

٣-(بَلَّ- بِكَذا. بَلَلاً و بَلالاً): دەستیگەیشتی‌و گرتی/ دەستگیربیوو.

(«إذا بَلَّــت بِقائِمِــهِ يَدي»): هــەر ئەوەندە دەستم بگاتە قاچی‌و بیگرێت.

(أَلبِلّ): ڕێ پێدراو/ شیاو.

٤-(بَلَّ- فِي الأَرضِ. بَلاً): بەسەرزەویدا گەڕاو گوزاریكرد.

(أَبَــلَّ- هُ فِي الأَرضِ): بــۆ گــوزارو گــەران ڕەوانەیكرد.

(ذو بِلِّــى و بِلِيّان و بِلِّيٍّ): شــوێنێكی دووری نادیار/ نەزانراو.

(هُوَ بِــذي بِلّى): ئــەو لە شــوێنێكە دوورو نەزانراوە.

٥-(بَــلَّ- هُ بِالمــاءِ. بَــلاً و بِلَّــةً و بَلَلاً): بە ئاوتەڕیكرد.

(- تِ الريــحُ بُلُــولاً): بایەكــی باراناوی، بە تەڕییەوە هەڵیكرد.

(بَلَّلَ- الثَّوبَ): جلەكەی تەڕكرد.

(تَبَلَّلَ و ابْتَلَّ): تەڕ بوو.

(أَبَلَّ- العــودُ): پەلە درەختەكــە ئاوی پێدا ڕۆیشت.

(- الشَجَرُ): درەختەكە بەریگرت.

(البِلَّةُ): تەڕ بوون.

(أَلبَلَّــةُ): ناســكیی‌و جوانیــی‌و گوڕوتینــی گەنجێتیی.

(أَلبَلَّةُ- مِنَ الرِّياح): باوبۆران/ بای شێدار.

(«جاء فُلانٌ فَلَم يَأتِنا بِهَلَّةٍ و لا بَلَّة»): فیسار بۆ لامان هات نەخۆشی‌و گوشادیی بۆ هێناین، نە بێروخێرێكی دەستگیر كردین.

(«ما أَصابَ هَلَّةً و لا بَلَّة»): هیچ شــتێكی دەستگیر نەبوو.

(أَلبُلالَــة): ١-ئاورنــگ ٢-تەڕییەكــی كەم كە شتێك تەڕبكات.

(أَلبَلال و البِلال والبُلال): ١-تەڕایی ٢-ئاو ٣-جۆرە ئاوێك یان شیرێك كە گەروو تەڕبكات.

(ألبَليل و البَليلَة): بای ســارد به ترِپییەوە/ به شێوە.
(ألبَلاَّن): ناتری حەمام (ئەو كەســەی كه لە گەرماودا خەڵك دەشوات).
(ألبَلاَّن (ج) بَلاَّنات) (یونانية): گەرماو.
٦-(ألبل): زۆرزان.
(«هُوبلٌ أبْلال»): ئەو زۆرزانی زۆرزانەكانە.
(ألأبــلّ (م) بَلاَّء (ج) بُــلّ): ١-بەد دەروون/ دەروونپیس ٢-داوێنپیس.
(ألمِبَلّ): وازنەهێن/ ڤیننەستوور.
(«خَصْمٌ مِبَلٌ»): تەیارێكی ڤیننەستوور.
(ألْبُللةُ): ڕەوشو سەرو ڤەلافەت.
(«طَوَيــتُ السَّــقاءَ علــى بُلَتِــهِ و بَلَلتِهِ»): مەشــكەكەم بــه تەڕیــیو چۆنیەتییــەوە پێچایەوە.
(«طَوَيتُ فُلاناً على بَلَلَتِهِ و بُلُلَتِهِ و بُلَلتِهِ و بَلَّتِهِ و بُلَّتِهِ و بُلالَتِهِ»): لەگەڵ ڤیسار كەسدا بەو هەموو خراپەو ناتەواویو خەوشەیەوە هەڵمكرد.
(ألبُلالَة): چكێك- هەندێكی كەم.
(ألبَــلاَّن) (ن): ڕووەكێكــه زۆر دڕكاوییــە گــەلاوردەو بەرەكــەی خــڕەو ڕەنگیــتر، به زەویدا بلاودەبێتەوەو زەویەكه بێهێز دەكات وایلێدەكات به كەڵكی كشتوكاڵ نەیەت.
٧-(بَلْبَلَ- القومَ. بَلْبَلَةً و بِلْبالاً):١-خوێشكەلی وروژووژانــد/ هەژانــد ٢-تووشــی مــەراقو دڵخوردیكردن.
(ألْبَلْبال): مەراقو دڵخوردیی سەخت.
٨-(بَلْبَلَ- الألسِــنَةَ. بَلْبَلَةً و بِلْبالاً): گەلێك زمانی تێكەڵكرد.
(بَلْبَــلَ- الآراءَ): ڕاكانی شــێواند/ تێكیدانو جیایی تێدا پەیداكردن.
(- الأَمْتِعَــةَ): شــتوومەكەكانی پــەرشو بلاوكردەوەو جیایكردنەوە.
(تَبَلْبَل): تێكەڵو پێكەڵو خراپ بوو.
(«تَبَلْبَلتِ الألْسِنُ في بابل»): گەلێك زمان له بابلدا تێكەڵ یەكبوون.
٩-(البُلْبُــل (ج) بلابــل (ح): بلبــل): بــۆ زمانپاراویــی دەكرێتــه نموونــە) به كوردی دەڵێن: (دەڵێی بلبله ڤسەدەكات.
(بُلْبُل الإبْريق): لوولەی مەســینە، لای ڕەشە خەڵكەكــه بــه مــزراح دەڵێن لــه عەرەبییە ساغەكەی. (دَوّامة)یە.
الملحق:
بــل: (الإبْلال): له نەخۆشــی ڕزگــار بوونو چاكبوونەوە/ خۆشبوونەوە.

بلــت: ١-(بَلَــتَ- الشــيءَ. بَلْتاً): شــتەكەی لەتكردو لێكی جیاكردنەوە.
(بَلَت. و بلِت. بَلْتاً و بلَتاً و انْبَلَتَ): پچڕا.
(أبْلَتَ- الرَّجُل): كابرا له ئاخاوتن كەوت.
(ألبَلِيــت و البِلِّيت): ١-كەســێكه ڤســەی چڕوپڕو كورت بكات. ٢-زمانپاراوێك كه ڤسه

بە خەڵك ببڕێتو نەهێڵێت درێژەی پێبدەن/ بە زمانپاراویی خـۆی خەڵك دەمكوت بكات.
٢-هوشیارو ژیری كارامە.
(اَلمُبَلِّت): قسەی چڕو پڕو جوان.
٢-(أَبْلَتَ- هُ يَميناً): سویندیدا.
بلج: ١-(بَلَجَ و أَبْلَجَ و تَبَلَّجَ و انْبَلَجَ و ابْتَلَجَ- الصُبحُ. بُلوجاً): سپێدەیدا/ بەرەبەیان بوو/ شەبەقیدا.
(بَلِجَ- الحَقّ: بَلَجاً): هەقو ڕاستی ڕوونبوەوەو دەركەوت. ئاشكرابوو.
(أَبْلَج (م) بَلْجاء): ڕوون/ ئاشكرا/ دیار.
(إبْــلاجٌ وابْــلأَجٌ. إبليجاجــابٌ): دەركەوت/ ڕوونو ئاشكرا بوو.
(اَلبُلْجَةُ و البَلْجَةُ): شەبەق/ سپێدەی بەیان.
٢-(بَلِــجَ- صَــدْرُهُ. بَلَجــاً): دڵــی (كرایەوە. ڕوونبووەوە).
(- الرَجُلُ): ڕووی ڕوونبووەوە/ گوشاد بوو.
(تَبَلَّجَ- إلَيهِ): بـۆی پێكەنیو ڕووی (گەش/ خۆشی) تێكرد.
(اَلبَلْج و البَلِج): ڕووخۆش ڕووكراوەو گەش.
(اَلأَبْلَــج): ١-كەســێكی بــرۆ لەیــەك بــڵاو ٢-دەڵێــن: یەكێكــی دەموچاو ســپیو جوانو دەموچاوپان.
(اَلبُلْجَــةُ والبَلْجَــةُ و البَلَــج): بــرۆ لە یەك دووریيو پاكیی نێوانیان.
بلــح: ١-(بَلَحَ- الثــری. بُلُحــاً): (خۆڵەكە/ خاكەكە) وشك بووەوە.
(- تِ البِئرُ): چاڵاوەكە/ بیرەكە وشكبوو.
(بُلُوح): چاڵاوی وشكبوو.
(اَلبالِح (ج) بَوالِحُ): زەوییەك كە هیچی تێدا نەڕوێت.
٢-(بَلَحَ- الغَرِيمُ. بَلْحاً): واموەرگرە كە نابووت بوو.
(بَلَحَ و بَلَّحَ و تَبَلَّحَ: بُلُوحاً): شەكەتو پەككەوتە بوو.
(«بَلَــحَ و بَلَّــحَ عَلَــيَّ»): هیچــم لێدەســت نەكەوتو نەمبینی.
٣-(بَلَحَ- الرَجُلُ بِشَهادَتِهِ. بَلْحاً): شایەتیەكەی (شاردەوە/ نەدا).
(-الرَجُلُ بالأَمر: پێی لێنەنا/ حاشای لێكرد.
(تَبالَحــا): پێیــان لە شــتەكەی یەكتر نەناو حاشایان لێكرد.
٤-(بالَحَ- القَــوم): بە گژ قەومەكەلدا چوو تا بەزاندنی گەرچی ئەم لەسەر هەقیش نەبوو.
٥-(أَبْلَحَ- النَخلُ): خورماكە (زەرد بوو/ بوو بە فەریكە خورخا).
(اَلبَلَحُ) (ن): فەریكە خورما.
٦-(اَلبُلَــح (ج) بِلْحَــان) (ح): داڵەكەرخۆرە باڵندەیەكی گۆشــتخۆرە لە سیساركە كەچەڵە گەورەترە.
(بُلَيحــاء) (ن): جــۆرە گوڵێكــە جۆرێكــی بۆنخۆش هەیە لە میسر دەروێنرێت.

بلــخ: (بَلِخَ و تَبَلَّخَ. بَلخاً): فيزی پەیداكردو خۆی گەوج كرد.

(أَبْلَــخ (م) بَلْخــاء و بلْخٌ و بَلْــخ: لوتبەرزو گەوجە مرۆڤ.

(أَلْبَلْــخ و البُــلاخ (ن) شــجر الســنديان): درەختی بەروو.

بلد: ١-(بَلَدَ- بالمَكان. بُلُوداً): ١-نیشتەجێی شوێنەكە بوو ٢-بە زۆر كردی بە وڵاتو شاری خۆی.

(بالِد (ج) بَلَدَة): شارنشین.

(بَلَّــدَ- هُ): (لەلای هەندێــك) بە ئاوو هەوای ئەو شارە ئەو شوێنە رایهێنا.

(حَديقَــةُ التَبْليــد): باخــی پێراهێنــانو ماڵیكردن. ئەو باخــەی رووەكو زیندەوەری لاوەكیــیو نامــۆی تێدا بە ئاوو هــەوای ئەو شــوێنە رادەهێنرێت كە لە شــوێنانی ترەوە بۆی دەهێنرێت.

(أَبْلَــدَ- القَــومُ): خوێشــگەل لە شــارەكەدا نیشتەنی بوونو تیایدا مانەوە.

(أَبْلَــدَ- هُ البَلَــدَ): لــە شــارەكەدا بــە زۆر هێشتیەوە.

(تَبَلَّدَ القَومُ): ١-شــوێنێكیان ئاوا كردەوە كە كەســی تێدا نەبــوو ٢-بەو شــوێنەو خەڵكەو ئاووهەوای راهات.

(أَلْبَلَــدُ (ج) بــلاد و بُلــدان): ١-ئاوەدانیــی ٢-وڵات. ٣-شار ٤-هەر جێیەكی سەرزەوی چۆڵ یان ئاوا بێت ٥-گۆڕ.

(أَلبَلَدان): شاری بەسرەو كووفە.

(أَلبَلْدَةُ (ج) بِلاد و بُلْدان): ١-هەر شــوێنێكی ســەر زەوی ئاوابێت یان چــۆڵ ٢-پارچەیەكی وڵاتەكە وەك دیمەشــق كە بەشێكە لە وڵاتی شامو بەسرە لە عیراقدا.

(«في البَلْدَة»): ناوی ئەو شــارەی كە لەســەر پشــتی نامەكە دەنووســرێتوئەو كەســەی بۆیدەنێررێت لەو شارەدایە.

(أَلبَلْدة): شارێكە كە فراوانیی مامناوەندییە.

(أَلبَلَدي): شاریی یان وڵاتیی.

(«إنتاج بَلَــدِي»): بەرهەمی ئەو وڵاتەی كە تۆ تێیدایت.

(أَلبَلَدِيَّة): شارەوانیی.

(أَلمَجلِس البَلَدِي): ئەنجومەنی شارەوانیی.

(قَــرارُ بَلَــدِي): بڕیــاری ئەنجومەنــی شارەوانیی.

بَلَدٌ و بَلْدَة (ج) بِلاد: وڵات یان نیشتمانێك.

(بِلادُ العالَم): وڵاتانی گێتیی.

(أَلدفاع عَن البِلاد): بەرگریكردنی نیشتمانو وڵات.

(مصالِحُ البلاد): كەڵكی وڵاتەكە.

(يابلادي): ئەی نیشتمانەكەم.

(أَلبُلْدان): وڵاتان یان نیشتمانان.

(بَلَدٌ و بَلْدَةٌ): وڵاتێك یان نیشتمانێك.

(بُلْــدانُ العالَــم): وڵاتانــی گێتیــی یــان نیشتمانان.

٢-(بَلُـدَ. بَـلادَةً): كەودەن بوو، بێمێشـك‌و نازیـرەك بـوو. پێچەوانـەی زیرەكیـی‌و هوشیاریی.
(بَلید و أبلَد): كەودەن/ نازیرەك/ بێمێشك.
(بَلَّدَ): (بێبڕاو دەستەپاچە/ بوودەڵە) بوو.
(- ألفَرَسُ): ئەسـپەكە پێشبڕكێكەی دۆڕاندو كەوتە دواوە.
(- السَّحابَةُ): هەورەكە نەیباراند.
(- الرَّجُلُ): پیاوەكە ڕژدیكرد/ چرووكبوو.
(تَبَلَّدَ): ١-كەودەنبوو یـان خۆی بە نازیرەك نواند ٢-ڕاڕاو سەرسام بوو.
(ألمَبلود): ١-حەپەساو/ سەرسام ٢-كەمئاوەز/ مێشكپووت/ گێل.
٣-(بَلِدَ. بَلَداً): برۆكانی بە یەكەوە نین.
(أبْلَد): كەسـێكە برۆكانـی بڵاوبن‌و پێكەوە نەبن.
(تَبَلَّـدَ الصُبـحُ): ڕۆژ بـووەوە/ بەیانیـدا/ سپێدەیدا.
٤-(تَبَلَّدَ): تاسەیكرد/ بۆی بە پەرۆش بوو.
(-الرَجُـلُ): پیاوەكـە لـە ژان/ لـە داخ/ لە خەفەتدا دەستی بە دەستدادا.
٥-(ألبَلْدَةُ): سنگ.
(«هُوَ واسِـعُ البَلْـدَةِ»): ئەو سـنگی (پانە/ فراوانە).
الملحق:
(بلد: ألتَّبَلُّد): ١-هەوارهەڵدان لە شوێنێكدا كە چۆڵەوانی بێت/ كەسی تێدا نەبێت.
(«تَبَلُّـد الحاكِـمُ»): (دەستبەسـەردا گرتنی سەردارو چوونە سەر خاك‌و زەویی خەڵكیتر) ٢-ڕاهاتنی ڕووەك یان زیندەوەرێك بە ئاوو هەوای شـوێنێك كە هی خۆی نەبێـت ٣-خۆڕاهێنانی یەكێكی لاوەكیی‌و تازە وڵات‌و شـارێك‌و گرتنی ڕەوشت‌و خووی ئەو شارو وڵاتەی تێیهاتووە ٤-كەودەنی‌و بێمێشكیی یان خۆ وا پیشاندان.
(ألتَّبليد): ڕاهێنانی ڕووەك یان زیندەوەرێك بە ئاووهەوای شوێنێكیتری جیا لە شوێنەكەی خۆی ٥-بێبڕاو دەستەپاچەو بوودەڵە بوون.
(تَبْليـدُ الفَـرَس): بێتوانایی ئەسـپەكە لە پێشبڕكێدا.

بلذ: (البَلاذُر) (ن): گوێزی ئەكاجۆ/ گوێزی كاشـۆ درەختێكە لە ئەمەریكای ناوەڕاستەوە بڵاوبۆتەوە دارەكەی سـوورەو بەنرخە، دارو تەختـەی ناوماڵـی لێدروسـتدەكرێت‌و لـە قەدەكەی كەتیرە دەگیرێت.
بلـر: (تَبَلَّرَ و تَبَلُـوَرَ): وەك بلووری لێهات/ بوو بە كریستاڵ.
(ألبَلَّـور والبِلَّـور): ١-جـۆرە شووشـەیەكە ٢-گەوهەرێكی سپی ڕوونە/ كریستاڵ (فارسیە).
(تَبَلْـوَرَ- الأمرُ أو الـرَأْيُ): كارەكە یان ڕاكە ڕوونبووەوە هێڵە سەرەكییەكانی دەركەوت.
الملحق:
بلـر: (ألبِلَوريّـات): ١-قـاپ‌و قاجاخ‌و شـتی

کریستاڵ ٢- زانستییەکە لە چۆنیەتی دروستبوونی کریستاڵو ڕێکبوونی گەردەکانی بە شێوەیەکی ئەندازەییانە دەکۆڵێتەوە هەروەها پێیدەڵێن زانستیی کریستاڵ.

بلـز: (ألإبليز و طينُ الإبليـز) (يونانية): ئەو لیتەیەیە کە ڕوباری نیل پاش کشانەوەی لەسەر زەوی بەجێیدەهێڵێت.

بلس: ١-(أبْلَسَ): ١-چاکەو خێرو بێری کەم بوو. ٢-دڵشکست بوو و پەژارە دایگرت.

(-فِي أمْرِهِ): سەری لە کارەکەی سوڕماو سەراسیمە بوو.

(بَليس و مُبْلِس- ە): سەراسیمە.

(أبْلَسَ- ە): سەرسامیکرد.

(- مِـن رَحمـةِ اللهِ): نائومێـدی بەزەییو دڵاوایی خودا بوو.

(ألْبَلَس): نەگریس/ بێفەڕ/ بێخێر.

(إبْليس (ج) أبالِس أبالِسَة): شەیتان.

٢-(ألْبَلاس (ج) بُلُـس): ١-بەرگێکی مووینی زبـر کـە دنیـا نەویستەکان لەبەریدەکەن ٢-ڕاخەرێکـی موویین (فارسـیە) کە لە موو دروستدەکرێت.

ألبَلاس (يونانية): پەلاس.

ألبَلاّس: پەلاسفرۆش.

٣-ألبَلاسـتيك (ف ج) (يونانيـة): هونەری نواندنـی کەسـانو شـت بەوینـە یـان بە پەیکەری بچووك بچووك لە دار یان لە گەچو بۆرەك یان لە کانزاو شـتیتر- (ك) مادەیەکی ئەندامییـە لە بنچینـەدا یـان ئاوێتەیە کە دەتوانرێـت دابڕێژرێت لە ژێـر کاریگەریی گەرمی یان پەسـتاندا. شـتی جـۆراو جۆری لێدروست بکرێت.

٤-(بَلْسَـمَ: تۆقیو زمانی بەسـتراو بێدەنگ بوو.

(- ەُ): ڕقی لە چارەی بووەوە.

(بُلْسِـمَ): ١-ڕەزای تـاڵ بوو ٢-تووشـی هەوی پەردەی سی بوو. سینەپالوو بوو.

تَبَلْسَمَ: تۆقیو زمانی لە ترساندا بەسترا.

(ألبَلْسَـم) (طـب): ١-مادەیەکـی کەتیرمییە برینـی پـێ تیماردەکرێت ٢-جـۆرە بۆنێکی عەترە (یۆنانیە).

(ألبَلْسـام) (طب) = البرسـام= داءُ الجنب): هەوی پەردەی سی/ سینەپاڵوو.

٥-(ألبَلَسـان (ن): درەختێکـە گوڵەکـەی هێشـوویيو سـپییە. ڕۆنێکـی لێدەگیرێـت کـە بۆنـی زۆر خۆشـە. ئەمە لـە بنەچەی بوغوردە.

ألبُلْسُن (ن): ١-نیسك ٢-دانەوێڵەیەکە لە نیسك دەچێت.

(ألبَيلَسـان أو الخَمـان) (ن): درەختێکە لە بنچینـەدا هی ئەورووپـاو ئاسـیای باکوورە، گوڵەکەی سـپیو پانە بـە زۆریی بۆ جوانیی دەروێنرێت گەڵێك کەڵکی هەیە.

بلــش: (أَلبَلْشــون (ج) = مالِــكُ الحَزِين): شینەشاهۆ. مەلێکی لاق و باڵ و مل درێژە.

بَلصــاً: ١-(بَلَصَ- ـُ. بَلْصــاً): ڕوونیکردەوەو تاڵانیکرد.

(بَلَّصَ- فُلاناً مِن مالِهِ): فیســاری تاڵانکردو هیچی بۆ نەهێشتەوە.

(أَلبَلْص): زەوتکردنی ماڵی خەڵك بە ناڕەواو بە زۆر/ بە زۆرو ناڕەوا دەســت بەســەر ماڵی خەڵکدا گرتن/ تاڵانکردن.

٢-(بالَــصَ-ـُ): لە یــەك ڕاپەڕین و پەلاماری یەکتریاندا.

(تَبَلَّــصَ- الشــيءَ): بە دزییەوە بۆ شــتەکە چوو.

(-تِ الغَنَمُ): مەڕەکە شیری کەمبوو.

٣-(البَلْصُوص (ج) بلنصى) (ح): باڵندەیەکە.

(أَلبَلُّوصِيُّ) (مــو): دەمی بلوێری قامیش کە بۆ لێدانی دەخرێتە دەمەوە.

بلط: (بَلَــطَ و بَلَّطَ و أَبْلَطَ الــدَّارَ. بَلْطاً): خانووەکەی کاشــیڕێژکرد کاشیکرد بەردڕێژ یان خشتڕێژ کرد.

(أَبْلَطَ- اللصُّ. الرَجُل): دزەکە کابرای ســاف لە ساف تاڵانکرد.

(أَبْلَط و أُبْلِطَ): سوخت و هەژار بوو.

(أَلبَــلاط): ١-کاشــیی فەرشــکردن – بەردی فەرش- مۆزاییك.

(بَلاطُ المَلِك): کۆشــکی شا. (بە خوازەیش بە ئەنجومەن و کۆڕی شــاو ســەرکردەکانی لای دەوترێت) ٢-زەویی تەختی لووس (لاتینیە).

٢-(بَلِطَ- الرَجُلُ): شەکەتی ڕۆیشتن بوو.

(بالَطَ- في أُمورِهِ): لــە کاروباریدا خۆی زۆر ڕەتاندو کۆششی زۆریکرد.

٣-(بالَطَ-ـُ): جێیهێشت و لێیهەڵات.

(- القومُ): خوێنشــگەل بە شمشێر لە یەکتری بەربوون.

(تَبالَطَ- القَومُ): خوێشگەل بە شمشێر لەگەڵ یەك شەڕیانکرد.

٤-(أَلبَلوط. ن): ١-دار بەڕوو.

(أَلبَلوطَــة): داربەڕوویــەك. درەختێکە قەد ئەستوورو پتەو ٢-بەری دار بەڕوو کە کڵاوی هەیەو هێلکەییەو توێکڵێکی ڕەقی هەیە.

(أَلبَلوط العَفصيّ) (ن): دارمازوو.

(بَلــوط الأَرضي): ڕووەکێکــە گەڵاکەی وەك هی گاسنێ وایە.

(شاه بَلَوط): شابەڕوو/ کەستانە.

(أَلبُلْطِيّ) (ح): جۆرە ماســییەکە کە پێشــی دەڵێن (المشط).

٥-(أَلبَلْطَــة) (ترکیــة): جــۆرە تەورێکــە/ تەورزین.

(أَلْبَلْطَجــيّ) (ترکیة): ئەوانــەن کە لەگەڵ ســوپادا دەڕۆن و ڕێــی بــۆ خۆشــدەکەن، داردەبڕن و قەڵا دروستدەکەن.

٦-(بَلْطَحَ): خۆی بە زەویدا دا.

(- الشَّيءَ): شتەکەی پانکردەوە.
(تَبَلْطَحَ): پان بوومەوە.
بلع: ١- (بَلَعَ وابتَلَعَ- الشَيءَ. بَلْعاً): شتەکەی قووتدا.
بَلَّعَ و أَبْلَعَ- هُ الشيءَ): شتەکەی پێ قووتدا.
(«بَلَعَــهُ رِيقَــهُ»): بە ئەنــدازەی قووتدانی تفەکەی لە سەری وەستا/ مۆڵەتیدا..
(تَبَلَّعَهُ): پێی قووتدا.
(اَلبُلَّعَةُ): پیاوی زۆرخۆر.
(اَلبُلْعَــةُ (ج) بُلَــع): کونی بــەرداش و کونی دەستار.
(البَلوع): فرە قووت/ زۆرخۆر.
(اَلمَبْلَع): گەروو (لە دەمەوە تا گەدە).
(اَلمِبْلَع): زۆرخۆر.
(البالُوعة والبَلاّعَة و البَلّوعَة (ج) بَوالِيع و بَلالِيع): زێرابی ناومال/ ئاوەڕۆگەی خانوو/ گونج.
٢-(بَلَّعَ و تَبَلَّعَ- الشَــيبُ في رأسِــهِ): پیرێتی داویتیە سەری.
٣-(بَلْعَمَ اللُّقمَةَ): پاروومکەی قووتدا.
(اَلبَلْعَم): زۆرخۆرێکی خێرا قووت.
(البُلْعُم و البُلْعُوم): سووریێنچك.
بلغ: (بَلَــغَ- الثَمَرُ. بُلوغاً): بەرمکە/ میوەکە پێگەیشت.
(بَلَغَ- الغُلامُ): مێردمندالّەکە پێگەیشت. بالّق بوو/ فامیکردەوە.

(ألبالِــغ): بالّــق بــوو/ هوشــیار بــوو/ پێگەیشتوو.
(«غــلامٌ بالِــغ و جارِيَــةٌ بالِــغ وبالِغَة»): مێردمندالّێکــی بالّق بوو و کەنیزەکێکی بالّق بوو/ پێگەیشتوو.
٢-(بُلِــغَ- الرَجُلُ): ١-پیاوەکە شــەکەت بوو/ پەکیکەوت ٢-تووشی خەفەت بوو.
(بَلَغَت- العِلَّةُ. بُلُوغاً): دەردەکە گرانبوو.
(«بَلَــغَ مِنّي كَلامُك»): قســەکەت زۆر کاری تێکردم.
(بالَغَ- في الأمرِ): رەنجی تەواوی لە کارەکەدا داو کەم‌وکووڕی تێدا نەکرد.
(تَبَلَّغَت- بِــهِ العِلَّةُ): دەردەکــە تەواو کاری تێکردو لێی گرانبوو.
(تَبالَــغَ- فيه المَرَضُ): نەخۆشــییەکە زیفی لێسەندو کوشندە بوو.
(-ألدِّباغُ في الجِلْدِ): پێســتەکە تەواو خۆشــە بوو.
(الأَبْلَغُ): زیادرەویی تێداکراو.
٣-(بَلُــغَ- بَلاغَةً): رەوانبێــژ بوو/ زمانپاراو بوو.
(بَليغ (ج) بُلَغاء): رەوانبێژ/ زمانپاراو.
(تَبالَــغَ- الرَجُــلُ في كَلامِــهِ): خــۆی وەك رەوانبێژێك نواندو وایش نەبوو.
(ألبِلغ والبَلْغ= البَليغ): رەوانبێژو زمانپاراو.
(اَلبَلاغی والبُلاغی): رەوانبێژێکی زمانپاراو

كه ئامانجى خۆى روون بگەيەنێت.
٤-(بَلَغَ- ەُ بُلوغاً): گەيشته لاى/ گەيشتێ.
(بَلَّغَ-الفارِسُ): سـوارەكه دەستى بۆ جڵەوى چارەويكه بردتا تيژترى بكات.
(بَلَّغَ- ەُ و أبْلَغَ- ەُ إلَيهِ): گەياندیه دەسـتى/ پێيگەياند.
(«بَلَّـغَ عَنْهُ الرسـالَةَ الى القَومِ»): نامەكەى ئەوى بە خوێشكەل راگەياند.
(ألبَلاغ (ج) بَلاغات): گەياندن ٢-پێراگەياندن فەرمانێـك، هەواڵێك، بەيانێـك بڕيارێك بە يەكێك يان بە كۆمەڵێك بگەيەنرێت.
(تَبليغ): ١-پێراگەياندن. ٢-گەيشـتنه ئامانج يان ئەو شتەى دەخوازرێت.
(ألمَبْلَغ (ج) مَبالِـغ): ١-بڕى پاره ٢-كۆتايىو ئەو سەرى ئەو شتە.
(ألبِلْغ والبَلْغ): ئەوپەڕى.
(«هُـوَ أحمَـقُ بِلْـغ»): ئـەو لەوپـەڕى گەوجيدايە.
(«حَمقـاءُ بِلغَـةٌ»): ئافرەتێكـە لەوپـەڕى گەوجيدايه.
(«أمْرُاللهِ بَلْغٌ»): خواستى خودا دەستوبردەو جێبەجێيه.
(أمْـرٌ بالِـغٌ): فەرمانو دەسـتوورێكه كه له گشت شوێنێ دەبێت پەيڕەو بكرێتو ئەنجام بدرێت.
(جَيشٌ بَلْغٌ): سوپايەكه دەگاته ئەو شوێنەى بۆى نێرراوه.
(ألبُلْغَةُ): ئەوپەڕى گەوجيى.
٥-(تَبَلَّغَ- بالشَّيءِ): به شتەكه داكەوتو پێى قايل بوو.
(ألبَـلاغ) (ج) بَلاغـات): بـەس بـوون پێداكەوتن.
(«إنَّ هـذا لَبَلاغـاً لِقَـومٍ عابِديـن»): ئەم پێراگەياندنـه بەسـه بـۆ خەڵكانێـك كـه خوداپەرستى راستەقينەبن.
(ألبَلاغ و البُلْغَة والتَبليغ): ژيانو گوزەرانێك كه پێى داكەويت، بەسى بێتو چاوى له زۆرتر نەبێت.
٦-(ألمَبْلَغ (ج) مَبالِغ): بڕى پاره.
(ألبَـلاغ (ج) بَلاغـات): نوسـراوێكه كه بۆ خاوەنەكەى لەسەر كاروبارێك بڕيارێكى تێدا نوسرابێت.
(ألبَلاغات): بوختانو درۆى هەڵبەستراو.
(«لايَفلَـحُ أهْـلُ البَلاغـاتِ»): بوختانكەرو قسەچنو بەدزمانەكان سەرناكەون.
٧-البَلْغَم: بەڵغەم.
الملحق:
بلـغ: (البَلاغَـةُ): ئاخاوتنەكـە ئاوێنـەى پێويسـتى نياز بێت يان هى جـوان دەربڕين بێتو كاريگەر بێت.
(«بَلاغَة القُـرآن»): رەوانيىو بالآجوانيىو زمانپاراويـىو كاريگەريـى زمانـى قورئانى

پیرۆز.
(«بَلاغَة الخطيب»): زمانپاراویی‌و ڕەوانبێژیی‌و کاریگەریی وتاری وتاربێژەکە.
(عِلمُ البَلاغَة أو البَلاغَة): زانستییەکە کە ڕەوانبێژیی بە ئاخاوتنەکە بدات ئەویش بە سێ شت دەبێت زانستیەکانی واتاو ڕوونکردنەوەو جوانیی بێنێتە دی.

بلق: ١-(بَلَقَ. بُلوقاً): پەلەیکرد/ خێرایکرد.
(بَلَقَ و أَبْلَقَ- البابَ): ١-دەرگاکەی (والاکرد/ خستە سەر گازیپشت) ٢-خێرا دایخست.
(إنْبَلَقَ- البابُ): دەرگاکە (کەوتە سەر گازیی پشت/ تەواوکرایەوە).
٢-(بَلِقَ. بَلَقاً): سەرسام بوو.
٣-(بَلِقَ و بَلُقَ و أَبْلَقَ و ابْلَقَّ و ابْلاقَّ و ابْلَوْلَقَ. بَلَقاً): ڕەنگ بازوو بوو/ بەڵەکبوو/ ڕەنگ ڕەش‌و سپی تێکەڵبوو.
(أَبْلَق (م) بَلْقاء (ج) بُلْق): بازوو/ بەڵەک/ ڕەنگ ڕەش‌و سپی.
(أَلْبَلَق): مەڕمەڕ.
(الأَبْلَق): تاک- قەڵاکەی سەمەوئەل کە بە بەردی ڕەش‌و سپی دروستکرابوو.
أَلبَلَق والبلْقَة: ڕەش‌و سپی.
(الأَبْلَق): سوێسکە. لە سوریا پێیدەڵێن (أَبو بُلَيق).
(«طَلَبُ الأَبْلَقَ العَقُوقَ»): (ئیدیۆمە) داوایەکە کە هەر نەیەتە دی.
(أَلْمُبَلَّق = الأَبْلَق): بازوو/ بەڵەك.
٤-(أَلبَلَق): ڕەشماڵ.
(البَلُوق والبَلُّوقَة (ج) بَلالِيق): ١-فەوتگە/ بیابانێکی وشك کە مردنی تێدابێت. ٢-زەمینێك کە هەرگیز ڕووەکی لێنەڕوێت.
٥-(بَلْقَعَ- المَكانُ): شوێنەکە وشکایی گەیشتێ بوو بە چۆڵەوانی‌و خاکێکی بیابانی.
(أَلبَلْقَع والبَلْقَعَةُ (ج) بَلاقِع): خاکێکی وشك‌و چۆڵ.
(«دارٌ بَلْقَع»): خانوویەکی چۆڵ.
(«أَلبَلْقَعُ والمَرأةُ البَلْقَعَة»): ئافرەتی بێکەڵك‌و بێفەڕو بێجوانی.
(أَلبَلْقَعِيّ): ساغ‌و ساف‌و لووس.
(سَهْمٌ أو سنان بَلْقَعِيّ): تیرێکی یان نووکی ڕمێکی ساغ‌و ساف‌و لووس.
(بَلَّمَ- الرَجُلَ): پیاوەکەی لەکەدارو ناشیرین کرد.
(أُبْلُمَت شفتَهُ): لچی هەڵاوسا.
(أَبْلَم): لچ هەڵاوساو.
(أَلبَلَم) (ح): ماسییەکی بچووکی دەریایە.
بلن: (أَلبَلاّن) (ن): ڕووەکێکی دڕکاوییە پێزی زەوی دەبڕێت.
بله: (بَلِهَ- بَلَهاً و بَلاهَةً): مێشکی پووت بوو/ بێئاوەز بوو/ گێل بوو.
(أَبْلَه (م) بَلْهاء (ج) بُلْه): گێل/ مێشك پووت.

(أَبْلَـهَ- الرَجُـلَ): كابـراى بـه گێـل هاته بەرچاو.

(تَبَلَّـهَ): ١-گێـل بـوو ٢-نەیتوانـی بەڵگـە بهێنێتەوه.

(تَبالَـهَ): خۆی گێل كردو پیشـانداو گێلیش نەبوو.

٢-(بَالَهَهُ: هۆشی لێبری‌و لەخشتەیبرد.

٣-(تَبَلَّهَ: بە دوای ونبووەكەیدا گەرا.

(- الطَريقَ): گێلانەو بێپرسـیار له كەس بە رێگەكەدا رۆیشت كە بەڵەدی نەبوو ونبوو.

(بُلَهْنِيَـةُ العَيْـشِ): خۆشـگوزەرانی‌و تێرو تەسەلیی.

٤-(بَلْـهَ): (كرداری داخوازیيـە): وازبهێنە/ لێگەرێ.

(«بَلْـهَ هذا الأمـرِ»): واز لـەم كاره بهێنە/ لێیگەرێ.

٥-(بَلْهَسَ): گوری دایە رۆیشـتنەكەی/ خێرا رۆیشت.

بـلا: بَلاَ- الرَجُـلَ بَلْواً و بَـلاءً: پیاوەكەی تاقیكردەوه/ پیاوەكەی هەڵەسنگاند.

بلـي: (بَلِيَ- الثَـوبُ بِلىً و بَـلاءً): جلەكە (شڕبوو/ رزی).

(بالٍ و بَلِيّ: شڕ/ دڕاو/ رزیو.

(بَلَّى وأَبْلَى – الثَّوبَ. تَبْلِيَةً و إبلاءً): جلەكەی (شڕكرد/ دڕاند).

(ألبِلْو والبِليُ (ج) أَبْلاء): كۆنی دڕاوو شڕو دڕ.

٢-(بُلْيَ- الرَجُلُ): پیاوەكە تاقیكرایەوه.

(أَبْلى – اللهُ عِبـادَهُ): خودا بەندەكانی خۆی تاقیكردەوه بەوەی چاكەی لەگەڵدا كردن.

(أَبْلى في الحَرب بَلاءً حَسَناً): له جەنگەكەدا دەستی چاكی لە دوژمن وەشاندو قارەمانێتی نواند.

(تَبَالا- هُ): تاقیكردەوه/ هەڵیسەنگاند.

إبْتَلا-هُ): تاقیكردەوه.

(إبْتَلى- الشيءَ): شتەكەیزانی‌و پەی پێبرد.

(إسْتَبْلا-هُ): تاقیكردەوه.

(ألبَلْوى والبِلوَة والْبلية والبَلِيَّة (ج) بَلايا): ١-تاقیكردنـەوه/ هەڵسـەنگاندن. ٢-چورتوم/ وەی/ بەڵا/ گرفتاریی/ گێرۆدە/ تووشبوون.

(ألبَـلاء): ١-بە (چاكەو فـەرو وەی‌و خراپە) تاقیكردنەوەی مـرۆڤ ٢-گـیرۆدەی پەژاره/ داخی زۆر هەروەكو لەش تاقیبكاتەوه.

(ألبِلْـو والبِلْيُ (ج) أَبْلاء): خاوەن ئەزموون‌و دەرهاتوو/ ڤاڵ.

(«هُـوَ بِلْـيُ أَسْـفارٍ وبِليهـا»): ئـەو ڤاڵ‌و دەرهاتووی گوزارو مەراق‌و ئەزموونی زۆره.

(«بِليوُ شَرٌ و بِلْيُهُ»): زاڵە بەسەر گرفتاریی‌و ناهەمواریداو زۆر لێقەوماویی دیوه.

٢-(بالَى-ه): كەموكووریی دایە پاڵ ٢-شانازیی بەسەردا كرد.

٤-(بـالَى- الأَمـرَ وبالأمـرِ. مُبـالاةً و بِلاءً و بالَـةً وبالاً): بـە تەنگ كارەكـەوه هات/

مشووريخوارد.
(أَبْلى- فُلاناً عُذرَه): بیانووی بۆ هێنایەوە تا لێیبورێت. ئەویش لێیخۆش بوو/ عوزرخوایی بۆ هێنایەوەو ئەویش چاوپۆشیی لێکرد.
٥-(أَبْلَى- هُ يَميناً): سوێندی بۆ خواردو دڵی هێنایەوە جێ.
(إبْتَلى): سوێندیدا/ داوای لێکرد سوێند بخوات.
٦-(إبْلَولى- العُشبُ): گیاکە درێژ بوو.
٧-(ألْبَلِيَّة) (ح): ئەو حوشترەی کە لە سەردەمی پێش ئیسلامدا لەسەر گۆڕی خاوەنەکەی بەبێ ئاوو ئالیك دەبەسترایەوە تا مردار دەبووەوە.
(ألْبَلِيّات): ئەو ژنانەی کە شیوەنیان لەسەر حوشترە مردارەوەبووەکە دەکرد.
٨-(بَلى = نَعَم): بەڵێ/ ئەرێ/ با (وەڵامی پرسیارە، پرسیارەکە بە ئەرێ بێت یان نەرێ بێت).
(أقامَ زَيدٌ): ئایا زەید هەستا؟
بَلى: بەڵێ.
(«أما قامَ زَيدٌ؟»): ئایا زەید هەڵنەستا؟
(بَلى): بەڵێ واتا هەستا/ با هەستا.
٩-(البليار) (فرنسية): یاریی بلیارد (یارییەکە بە تۆپی عاج لەسەر مێزێکە چنراوێکی سەوزی بەسەرەوەیە، بە دارێکی سەر لاستیك یاری دەکرێت.

الملحق:
بلي: (ألبَلْيُون: ملیۆن ملیۆون.
(ألبَلْيون في الولاياتُ المتحدة يساوي ألف مليون): لە وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمەریکادا دەکاتە هەزار ملیۆن واتا ملیارێك.
(«اللامُبالات»):گوێنەدان/ بەتەنگەوەنەهاتن/ بەدەربەسەوە نەهاتن.
(أللامُبالات بِمَصائِب الغَير): بە دەربەست چورتومو گرفتاریی‌و گرفتاری‌و دەردی ئەمو ئەوەوە نەهاتن.

بم: (البَمّ (ج) بُموم) (مو): ١-ئەستوورترین ژێی عوود. ٢-گرو قەبەترین دەنگی عوود.
بن: ١-(بَنَّ بالمَكان. بَنّاً): لە شوێنەکەدا بەند بوو/ مایەوە/ جێگیر بوو.
(أَبَنَّ- بالمَكان): لە شوێنەکەدا نیشتەنی بوو/ بەند بوو.
(أَبَنَّ- تِ السَّحابُ): هەورەکە چەند رۆژێك مایەوە.
٢-(بَنَّنَ- الشاة): مەڕەکەی بەستەوەو هێشتەوە بۆ قەڵەوکردنی/ کردی بە دابەستە.
(ألبَنين): دابەستە/ قەڵەو.
٣-(تَبَنَّنَ- في الأَمرِ): لە سەر کارەکە ستارەیگرت‌و مایەوە ٢-لە کارەکەدا هێمن‌و لەسەرخۆ بوو.
(ألبَنين): ستارەگر لەسەر کارو ژیرو

لەسەرخۆ.

٤-(البُـنّ) (ن): درەختــی قــاوە. درەختێکە بەرێکــی وردی هەیە دەهاڕرێت‌و دەکرێت بە قاوە. لە نیوە دورگــەی عەرەبدا دەرکەوتووە قــاوەی عەدەنیــی‌و قــاوەی بەرازیلیــی دووجۆرین.

(ألبِنّ- مِنَ الأمْكِنَة): شوێنی بۆگەن.

(ألبَنّــة): (بــۆن‌و بەرامــە)ی خــۆش یــان ناخۆش.

(ألبَنان): ١-سەری پەنجەکان ٢-پەنجەکان.

(ألبَنانَة (ج) بَنانات): هەموو پەنجەکە.

(ألبَنــان): ١-یەك پەنجە ٢-گرێی ســەرەوەی پەنجەکە نینۆکەکەی پێوەیە.

(ألبُنانَــة): باخچەی گەشــاوەو شــکۆفەدار/ میرغوزار.

بنــت: ١-(بَنَّــتَ- عَنهُ): بــە دوای هەواڵیدا گەڕا/ سۆراغیکرد.

(- هُ بِكَذا): بەوە لێیدا.

٢-(ألبَنتوغراف) (حــي): ئامێرێکە هەموو وێنەیەك بە میکانیکی دەگوێزێتەوە.

بنج: ١-(بَنَجَ. بَنجاً): چووەوە ســەر ڕیشــەو بنج‌و بێخی خۆی.

ألبنـج: بنج/ بناوان/ ڕیشە/ بێخ/ نەژاد.

٢-(بُنَّــجَ- هُ): ١-بەنجیکــرد/ بــە بەنــج بێهۆشیکرد/ نواندی ٢-بە بەنج سڕیکرد.

(ألبَنْج) (ن): ڕووەکێکە ژەهردار لە بنەچەی باینجانە گەڵا گەورەو لینجە، گوڵەکەی ســپی یان زەردە یان خاڵ بنەوشــەییە لە کەلاوەیان نێوان کشــتوکاڵیتردا دەڕوێت بۆ سڕکردن یان بێهۆشــکردن بەکاردێت/ بێهۆشــداروو/ هی ئەوە.

٣-(ألبَنْجَــرَةُ (ج) بَناجــر) (ا ع) (تركية): لوولەی تۆپ.

٤-(ألبَنْجَكِشت) (ن) (فارسية): مێخەك.

بنــد: ١-(ألبَند (ج) بُنود): ١-ئاڵایەکی گەورە ٢-دەریاچە ٣-کــەرت یان بڕگەی کتێب ٤-کۆت ٥-فێڵ.

(«فُــلان كَثــيرُ البُنــود»): فیســار زۆر بە بەندوباوە/ فێڵبازە (فارسیە).

٢-(ألبَنــدَر (ج) بَنادِر): ١-بەســتگەی پاپۆڕ لەســەر ڕۆخی دەریا ٢-ئەســکەلە ٣-لەنگەرگا ٤-(ت) مەڵبەندی بازرگانەکان لە شاردا.

(ألشاه بَندَر): سەربازرگان (فارسیە).

(البَنْدير) مــو) (أعْجَمِيَّة): دەهۆڵی گەورەو مەزن.

٤-(بَنادُورَة) (ن): تەماتە.

٥-(ألبَنديرَة) (ايطالية): ئاڵا.

٦-(بَنْدَقَ- إليهِ): تیژ چاوی تێبڕی.

(ألبُنْدُق): ١-(ن) فستق.

(البُنْدُقــة): دەنکە فســتقێك- درەختێکە لە بنەچەی بەرووە لە دارســتانەکاندا دەڕوێت‌و لەناوچە هــەوا مامناوەندییەکاندا، بەرەکەی

بادامیو خۆشـەو بچووك زۆر جۆریشی هەیە
٢-ساچمە.
(اَلبُنْـدُ قِیَّـة): (ا ع): تفەنـگ ١-تفەنگـی ساچمەزەن ٢-شەسـتیر (ا ع) = الرَّشـیش: تفەنگێکـە تازەیەکە بە جارێك فیشـەکێکی زۆر دەردەهاوێت وەك ئاورشێن بکات.
١- (البُندُقِیَّة المُواتِرَة) (ا ع): جۆرە تفەنگێکە کە دەتوانێـت بێپڕکردنەوەی یـەك لە دوای یەك. چەند فیشەکێك بهاوێت/ گولله پرژێن.
بنـز: (اَلبِنزِین) (ك) (فرنسـیة): بەنزین: مادەیەکی ئەندامییە پلەی گڕگرتنی نزمە زوو دەبێتە هەڵـم لە نەوتی خاو پوختەدەکرێت، یەکێکە لە سـووتەمەنییەکانی ئوتومۆبیلو هۆکانـی تـری هاتوچـۆ. هەروەهـا بۆ جل پاکردنەوەش بەکاردێت.
(بنـس): ١-(بَنِـسَ و أَبْنَسَ. بَنَسـاً): لەتاو شەرو خراپە هەلات/ خۆی لێلادا.
(بَنَّسَ- عَنهُ): لێیدواکەوت.
٢-(بنسِـلین): (طب) پەنسـلین دەرمانێکە بۆ چارەسـەرکردنی هەوی ناوسـكو هەناوو دەرەوەی لەش.
بنص: (اَلبِنْصِر (ج) بَناصِر) (ع ا) (مؤَنَّثة): پەنجەی برای تووتە/ پەنجەی پاڵ تووتە.
بنـط: (بنطلون) (ایطالیة) = (سـراویل): پانتۆڵ/ شەرواڵ.
بنـف: (اَلبَنَفْسَـج) (ن): گوڵەوەنەوشـە: گوڵـی تەمـەن سـاڵێکە یان تەمـەن درێژە. گوڵەکـەی زۆر دەمێنێتەوەو جوانە، سـپیو زەردو وەنەوشـەییە. یەکێك لە جۆرەکانی وەنەوشـەی بۆنە کە لـە ئەوروپاو ئاسـیادا هەیـەو کە لە پزیشـکیدا. بـۆ رەوانیی گەدە بەکاردێت.
(اَلبَنَفسَـجُ الثالوث): وەنەوشەی سیانیی کە گوڵەکەی گەورەیە.
(اَلبَنَفْسَجَة): یەك گوڵە وەنەوشە.
بنق: (بَنَقَ و أَبْنَقَ- إلَیهِ. بَنْقاً): گەیشتێ.
(بَنَّقَ- بالمَکانِ): لە شوێنەکەدا نیشتەنیبوو.
(- الـکَلامَ): ئاخاوتنەکـەی کۆکـردەوەو رێکخستو رازاندیەوە.
(- الکَـذِبَ): درۆکـەی هەڵبەسـتو بەجێو رێیکرد.
(- الشـيءَ): لاسایی شـتەکەیکرد/ لە وێنەی ئەو شتە شتی دروستکرد.
(-ظَهْـرَهُ بالسَّـوط): بـە قامچـی پشـتی شیکردەوە.
(- القَمیـصَ): پارچـەی لە کراسـەکەدا تا گەورەتر بێت.
(- إلَیهِ): گەیشتێ.
(اَلبَنیقَـةُ والبِنَقَـةُ): پارچەیەکە دەدرێتە ملی کراس تا فراوانتر بێت.
(مُبَنَّق): پان/ فراوان.
(طَریقٌ مُبَنَّق): رێگەیەکی پانو فراوان.

بنــك: ١-(بَنَّــكَ- تِ الجاريَتــان): دوو كەنیزەکەکە هەریەکە لە گەرمەکەی خۆیەوە دەرچوو هەواڵی گەرمەکەی خۆی‌و خوێشانی بەویتر گەیاند.

٢-(تَبَنَّكَ- بالمَكان و في المَكان): لە شوێنەکەدا مایەوەو نیشتەنیبوو.

(تَبَنَّكَ- في عِزِّه): لە سـەروەریی‌و خۆشـیدا مایەوە.

٣-(البَنـك (ج) بُنـوك) (ت) (لاتينيــة) = المَصْرَف (ج) مَصارِف: بەنك.

(أَلبُنــك): ١-رەچەڵــەك/ بنــەرەت/ نــەژاد سەرچاوەی شت ٢-کاتژمێرێکی شەو.

("مَضى بُنكٌ مِنَ الليل): کاتژمێرێکی شـەو تێپەڕی.

(بنکریــاس) (ع ا) = (لــوزَةُ المَعْــدَة): پەنکریــاس. (لوویەکــی گەورەیە) لە پشــت گەدەوەیە ناوێکی تایبەتیی بەکار دەرژێنێتە ناو گەدەوە بۆ هەرسکردنی خواردن.

بنی: ١-(بَنى- البَيْــتَ. بَنْياً و بِناءً و بُنْياناً و بِنيَــةً و بِنايَــةً): خانووەکــەی ســازاند/ دروستکرد.

(- الأَرضَ): خانوویەکی لە پارچە زەویەکەدا هەستاند/ دروستکرد.

(بَنّا-هُ: تَبنيَةً): خانوویەکی پێکەوەنا.

(أَبْنا- هُ): ١-خانوویەکی دایە یان گەرمســەی پێدروســتکردنی خانــووی دایــە ٢-وایلێکرد خانوویەك دروست بکات.

(بانا- هُ): لە خانەســازیدا پێشبڕکێی لەگەڵدا کرد.

(تَبَنَّــى- الرَجُــلُ): پیاوەکە خۆی دارشــت‌و لەش تۆکمە بوو.

(«إذا جلَســتْ تَبَنَّــت»): هەرکــە دانیشــت بنجبەست‌و دامەزراو دەبێت.

(إبْتَنَــى- بَيْتــاً): خانوویەکــی پێکەوەنــا/ دروستکرد.

(إسْتَبْنى- المَنْزِلُ): خانووەکە شڕبوو پێویستی بە دەستپێداهێنان بوو.

(أَلبنــاء (ج) أَبْنِيَة (جــج) أَبنيات): خانە/ خانوو/ پێکەوەنراوە/ بینا.

(«بناءً عليه»): بــە پێی ئەوە/ بە گوێرەی/ لەبەرئەوەی.

(بنــاءً على ذلك): کەواتە/ بە پێی ئەوە/ بە گوێرەی ئەوە.

(أَلباني (فا) (ج) بُناة (م) بانِيَة (ج) بَوانٍ): خانەساز/ دروستکەر/ بنیاتنەر/ بەنا.

(«بنــى البَيتَ عَلى بَوانيــهِ»): خانووەکەی لەسەر بنچینەکانی هەستاندو دروستکرد.

(حائِــط علــى بنيَتَــين (ب): دوو دیواری لێکدراو ڕەشە خەڵکەکە پێیدەڵێن (الكلين).

(أَلبُنيَة (ج) بنى وبنىً): ئەوەی دروستکراوە/ ئەوەی پێکەوەتناوە.

(أَلبِنيَــة (ج) بُنــىً وبِنــيً): ١-ئــەوەی

پێکەوەنراوە/ دروستکراوە ٢-سروشتکراو.

(فـلان صَحيـحُ البِنيَـةِ): لەشسـاغە،/ تەندروستە.

(ألبِنايَـةِ): ١-خانە/ بينـا ٢-خانەی گەورەی چەند نهۆمو چەند بەش.

(ألبُنيـان) (مـص): خانـەی هەڵسـێنراوو دروستكراو.

(«كأنَّهم البُنيانُ المَرصُوص»): وەكو خانەی پتەوی تێهەڵكێشن. (لێرەدا (بُنيان) چاوگە لە بری (بناء ومَبنی)هاتووە.

(ألبَنّاء (ج) بَناؤون): خانەساز/ بەنا. كەسێكە پیشەی خانوو دروستكردن بێت.

(المَباني): خانووەكان. خانەكان/ بیناكان.

٢-(بَنـى- الرَجُـلَ): پیاوەكـەی پێگەیاند/ چاكەو پیاوەتیی لەگەڵدا كرد.

(إبتَنى- الرَجُلَ): چاكەی لەگەڵدا كرد.

٣-(بَنى- الطَعامَ بَدَنَهُ): خواردنەكە لەشـی دارشتو قەڵەویكرد.

٤-(بَنى- على كَلامِهِ): شـوێن قسەكەی ئەو كەوتو بە قسەی ئەویكرد.

٥-(بَنى علـى أهليه وبِأهلِهِ أي عَروسَـهُ): ١-بووكـی بۆ گوێزرایـەوە ٢-چـووە پەردەی زاوایەتییەوە.

(إبْتَنـى- علـى أهلِـهِ و بها أي عَروسَـهُ): ١-بووكـی بۆ گوێزرایـەوە ٢-چـووە پەردەی زاراوەیەتییەوە.

(إسْـتَبْنى- الرَجُـلُ): پیاوەكـە بووكـی گوێزایەوە/ ژنی هێناو شاییكرد.

٦-(بَنى- الكَلِمةَ): بە پێی ڕێزمانو پێویست سەرو بۆری بۆ وشەكە كرد.

(بنـاءُ الكَلِمَـةِ علـى حَرَكَةٍ مِـنَ حَرَكاتِ الإعـراب. هُوَ أن تَلزَم الكَلِمَـةُ هذهِ الحَرَكةَ في آخِرِهـا): (بنـای) وشـە لـە دەركەوتنی شـیكردنەوەیدا ئەوەیە كە بە پێـی ڕێزمان سـەروبۆر بخرێتە دوا پیتی وشەكەوە وەكو: (أمسِ) (كە مەبنییە بە ژێر): دوێنێ.

(حُـرُوفُ المَبانـي = حُرُوف الهِجـاء) پیتی دەنگەكانی زمانی عەرەبی.

٧-(تَبَنّـى- هُ): كـردی بە زارۆڵـەی خۆیو بەخێویكرد.

(إبْتَنى- الرَجُلُ): پیاوەكە كوڕی زۆر بوو.

(ألإبن (ج) بَنون وأبناء): كوڕ (م).

(إبنَة): كچ/ دۆت/ كیژ/ كەنیشك.

(بُنَيَّ): كوڕە بچكۆلە.

(إبنِيّ و بَنَوِيّ) بَنَوِيّ: كوڕانە.

(إبْنُ بَطْنِهِ): گەدەپەرست/ خەمخۆری ورگ.

(إبْنُ جلا): مرۆڤی ناودار/ بەناوبانگ.

(إبْنُ ذُكاء): بەیانی.

(إبْنُ السَبیل): ڕێبوار/ ڕاگوزار.

(إبْنُ الطُور): دەنگدانەوە.

(إبْنُ لَیلِها): كوڕی كاری گەورە.

(إبْنُ یَومِهِ): كوڕی ئەو ڕۆژەیە كە تیایدایەو

به دەربەس سیەیەوە نایەت.

(اَلبُنُوَّة): زارۆڵەیی/ فرزەندێتی.

(اَلأُبْنُم): کوڕ (میمەکەی زیادە بۆ زیادڕەویی وا وتراوە)

(اَلبِنْــت (ج) بَنــاة): کــچ/ دۆت/ کیــژ/ کەنیشك.

(بِنتِيّ و بَنَوِي): کچانە.

(بِنتُ الأَرْض): چەو.

(بِنتُ الشَّفَة): وشە.

(بِنتُ العُنْقود أو الكرم): مەی.

(بِنتُ العَين): فرمێسك/ ئەسرین.

(بِنتُ اليَمَن): قاوە.

(بَناتُ الأَرض): چەمەکان.

(بَنــاتُ اللَّيلِ و بَناتُ الصَــدرِ): پەژارەکان/ خەفەتــەکان/ خەمــەکان/ ناســۆرەکان/ داخەکان/ جەخارەکان.

٨-(بِنتُ (ج) بَناتُ القُنصُل) (ن): کلاوبووك: جۆرە ڕووەکێکە لە مەکسیکەوە هاتووە. گەڵای پانە لە ناوچــە گەرمەکان یان شــوێنێك کە ناووهەوای دەریای ســپی بێتو بەستنی کەم بێت باش دەڕوێت.

(وَرْدان أَو صُرْصُــور) (ح): سیســرك. جۆرە مۆریچەیەکە باڵ ڕاســت شاخی درێژی هەیە لە چێشــتخانەو ئاودەســتو ماڵو فڕنەکاندا زۆرە.

(بَنــاتُ نَعْشِ الكُبرى) (فــك): حەوتەوانەی گەورە حەوت ئەســتێرەن لەلای جەمســەری باکوورەوە دەبینــرێت.

(بَنــاتُ النَّعــشِ الصُغــرى): حەوتەوانــەی بچــووك: حــەوت ئەســتێرەن وەك هــی حەوتەوانە گەورەکان. ئەو ئەســتێرەیەی کە سەرەکییە. پێیدەوترێت.

(النَّجمُ القُطبي): ئەستێرەی جەمسەریی کە نیشانەیە بۆ پنتی جەمسەری سەروو.

٩-(البِنايَة): خانەدانیی و مەزنیی.

(اَلبِنيَــةُ): (ف ج): ڕەنگرێژیکە/ پلانێکە کە بەشەکانی وێنەکەی پێ ڕێکدەکەوێت.

(اَلبَوانــي) (ع ا): ١-دانــە پەراســووەکان ٢-چوارپەلی مێحوشتر.

(بُنَيَّاتُ الطَرِيقِ): ئەو قوڵانەی کە لە شەقامە سەرەکییەکە دەبێتەوە.

(«دَعْ بُنَيّاتِ الطَّرِيقِ»): کارە ســەرەکیەکان بگرەو واز لە پێچو پەنا بهێنە.

الملحق:

بَنــيَ: (اَلبَنّــاؤون الأَحْــرار): کۆمەڵەیەکی نیمچــە نهێنییە دروشــمیان برایەتییە لەناو ئەندامەکانیانــداو بــە هێماو ئامــاژە یەکتر دەناسن پێیان دەڵێن (ماسۆنییەکان).

(اَلتَّبَنِّــي): هەڵگرتنــەوەو بەخێوکردنــی منداڵێــكو کردنــی بە زارۆڵــەی خۆ کە هی خۆیشی نەبێت.

(اَلتَّبَنِّــي بِالوَصِيَّــة): زارۆڵەیەك بکەیت بە

كـوڕی خـۆت بە وەسـيـەتێك كە لـە تۆيش نەكەوتبێتەوە.

(تَبَنّي الرأي): رايەك وەربگيرێت‌و پەيڕەويی بكرێت.

بهـا: (بَهَأ و بَهِـيءَ و بَهُؤَ لَهُ. بَهـأً و بَهاءً و بُهُوءً): پێيزانی/ پەيپێبرد/ هەستی پێكرد.

(«مابَهَـأتُ لَـهُ و مابَأَهْتُ لَـهُ»): بيرم بۆی نەچوو/ پەيم پێنەبرد.

(بَهَأَ و بَهِيءَ و ابْتَهَأَ- بِهِ): دڵی بەو كرايەوە/ هاودەميی ئەوی پێخۆش بوو.

(بَهَأَ و أَبْهَأَ- البَيْتَ. بَهْأً): ماڵەكەی لە كەلوپەل چۆڵكرد.

بهت: ١-(بَهَتَ- هُ. بَهْتاً): لە ناكاودا گرتی.

(بَهِتَ و بَهُتَ وبُهِتَ. بَهْتاً و بَهَتاً): واقيوڕماو بێدەنگ بوو/ حەپەساو چوو/ زمانی بەسترا.

(بَهَّتَ- هُ و باهَتَـهُ-هُ): بەو درۆو بوختانەی بو بيكرد حەپەساندی‌و سەرساميكرد.

(البَهوت (ج) بُهُت): وڕو كاسكەری خەڵك كە بە درۆو بوختانانەی دەيداتە پاڵيان.

(ألبَهيتَةُ): سەرساميی‌و كاس بوون/ چوون.

٢-(بَهَـتَ- هُ): بَهتاً و بُهتانـاً): بوختانی بۆ كرد/ درۆو قسەی بۆ هەڵبەست.

(بَهّاتَ و بَهُوت (ج) بُهُت): بوختانكەر/ درۆو قسە بۆ هەڵبەست.

(باهَتَ- الرَجُلُ): كابرا بوختانيكرد.

(ألبَهيتَـةُ و البُهْـتُ والبُهتـانُ): درۆ بـۆ هەڵبەستن/ بوختان/ بە ناڕەوا تاوانباركردن/ گوناهدانە پاڵ.

(بهـج: ١-: بَهَـجَ- هُ و أَبْهَـجَ- هُ. بَهْجـاً): دڵيگەشاندەوەو دڵخۆشيكرد.

(بَهِـجَ- بِـهِ بَهَجاً): دڵـی پێكرايـەوە/ دڵی پێخۆش بوو. شاد بوو.

(بَهِـجٌ و بَهِيـجٌ): دڵخـۆش/ دڵكـراوە/ كەيفخۆش.

(إبْتَهَجَ و تَبَهَّجَ و تَباهَجَ واستَبهَجَ- بِهِ): دڵی پێخۆش بوو/ دڵی پێكرايەوە.

(ألبَهْجَـةُ): ١-دڵخۆشـيی/ كەيفخۆشـيی/ دڵكراوەيی/ گوشاديی ٢-جوانيی- گەشاوەيی.

(ألبَهِج): كەيفخۆشی/ دڵخۆش.

٢-(بَهُجَ. بَهاجَةً و بَهَجاناً): جوان‌و گەشـاوە بوو.

(بَهيـج) (م) (مِبهـاج): ئافرەتـی (جوان‌و ڕازاوە/ شۆخ‌و شەنگ).

(بَهَّجَ- هُ): چاك‌و جوانيكرد.

(«بَهَـجَ اللهُ وَجْهَهُ»): خـودا (ڕووی گەش‌و جوان/ پاراو كرد).

(باهَجَ- هُ): نازی جوانيی‌و قەشـەنگيی خۆی بەسـەردا كردو شانازيی بەسـەردا كرد، يان بەسەريەكياندا كرد.

(أَبْهَـجَ و تَباهَجَ –المَكانُ): شـوێنەكە دڵگيرو خۆشبوو ڕووەكەی گەش‌و جوانبوو.

(تَبَهَّجَ): جوان‌و دڵكێشبوو.

(أَلبَهْجَةُ): ١-ناسـكيىو جوانيى/ گەشـاوەيى ٢-خۆشـيى/ كەيفخۆشى/ دڵخۆشـيى ٣-تەڕو پاراويىو شكۆفە.

بهر: ١-(بَهَرَ- ەُ. بَهْراً): بەسـەريدا زاڵ بوو/ بۆرى پێداو لەو باشتر بوو.

(-الرَجُـلُ): پياوەكە سـەركەوتووى هەموو هاوەڵەكانى بوو.

(-القَمَـرُ): تيشـكى مانگەكـە تيشـكى ئەستێرەكانى برى.

(-ت فُلانَةُ النِساءُ. بَهْراً و بُهوراً): نافرەتەكە لـە جوانيىو شـۆخيدا هيـچ ژنێكـى ترى نەگەيشتێ.

(باهَرَ- ەُ. مُباهَرَةً وبِهاراً): شانازيى بەسەردا كردو شەرە شانازى لەگەڵدا كرد.

(أَبْهَرَ): شتێكى سەيرى هێنايە كايەوە سەرى سورماند.

(أَلبَهار): جوانيى/ قەشەنگيى.

٢-(بَهَرَ- الشَّمسُ. بَهراً و بُهوراً): خۆر تيشكى دايەوەو رووناكيى بلاّوكردەوە.

(تبهَّرَ- تِ السَّحابَةُ): هەورەكە روون بووەوە، شەوقيدايەوە.

٣-(بَهَرَ- فُلاناً. بَهْراً): بوختانى بۆ فيساركردو تاوانباريكرد.

(أَبْهَرَ): هەردەمەو لەسەر رەوشتێك بوو.

(إِبْتَهَرَ): فيشاڵيكردو هيچيشى نەكردبوو/ وتى ئەوەو ئەوەم كردووەو هيچيشى نەكردبوو.

(إِبْتَهَرَ- ەُ): رِسـوايكردو هەموو نەنگييەكى دەرخست.

٤-(بَهَرَ- فُلاناً. بَهْراً): هەناسـەى سواركرد/ هەناسەى لەبەر برى.

(بُهِرَ و انْبَهَرَ): لە رەنجو شەكەتيدا هەناسەى سواربوو/ هەناسەى لەبەر برا.

(بَهـيرٌ و مَبْهُورٌ): هەناسەسـوار/ هەناسـە لەبەربراو.

(إِنْبَهَرَ): لـە شـتەكەدا زيادرەويكردو خۆى بۆشەكەتكرد.

(إِبْتَهَرَ): ئەوپەرى رەنجيداو خۆى شەكەتكرد/ هەناسەبركێى بەخۆيكرد.

(أَلبُهْـرُ): هەناسەسـواريى/ هەناسـەبركێى شەكەتيى.

(«بُهـراً لَـه»): هەناسـەى لەبەربرِێـت/ پەتۆنەبات.

(أَلبَهِيرَةُ (ج) بَهائِر): ژنێكى خانەدانى كەتەى سمت پان لەبەر گۆشتو قورسى لە رۆيشتندا هەناسەى سوار بێت.

٥-(أَبهَـرَ): پـاش هەژاريى پێگەيشـتو دارا بوو.

(تَبَهَّرَ- الإِناءُ): قاپەكە پڕبوو.

٦-(أَبْهَرَ): كەوتە قرچەى گەرماى نيوەڕۆوە.

(إِبْتَهَرَ- السَّـيفُ): شمشێرەكە لەناوەڕاستيدا دوولەت بوو.

(إِبهـارَّ- اللَّيلُ أَو النَّهارُ): شـەويان رۆژ نيوە

بوو.
(اَلبُهرَةُ مِنَ المَكانِ والزَّمان): ناوەڕاستی شوێن یان ناوەندی کات.
٧-(إبْهارَّ عَلَيْنا اللَّيلُ): شەو درێژەی لێکێشاین‌و درێژ بووەوە.
(إبْهارَّ واسْتَبهَرَ- اللَّيل): شەو تەووا تاریك بوو/ بوو بە شەوەزەنگ.
٨-(اَلبَهارُ) (ن): چاوەگا. ڕووەکێکە بۆنخۆش. پێشی دەوترێت هەمیشە بەهاری دەشتی.
(اَلبُهار): ١-بت ٢-پەرەسێلکە ٣-لۆکەی شیکراوە ٤-نەهەنگی سپی.
(اَلأَبْهَر): ١-پشت/ پاڵ. («فلانٌ شديدُ الأبْهَرِ»): فیسار پتەو پشتە. ٢-(ع): شادەماری خوێنبەر لامل.
(اَلأَبْهَران) (ع ا): دوو شاخوێنبەرەکەی کە لە دڵەوە دەردەچن‌و خوێن بۆ لەش دەبەن‌و لێیانەوە پەلوپۆی خوێنبەرەکان دەردەچن.
(«مازالَ يُراجِعُهُ الأَلَمُ حتى قَطَعَ أَبْهَرَهُ»): نەخۆشیی‌و ئازار لێینەگەڕا تا مراندی.
(اَلباهِرَةُ) (ن): ڕووەکێکە لە بنەچەی نێرگزە. گەڵا گەورەیە، بەیەکدا دەچێت. دڕکاوییەو سێبەر دەکات. بۆ جوانی دەروێنرێت لە تەمەنیدا تەنها جارێک گوڵدەگرێت.
بهر: ١-(بَهَرَجَ- الدِّماءَ): ١-بەفیڕۆ خوێنی ڕشت ٢-ڕێی بە خوێنڕشتن دا.
(- المَكانَ): شوێنەکەی بێپەرژین‌و بەرەڵا کرد.
(«مَكانٌ بَهْرَجٌ»): شوێنێکی بەرەڵاو بێپەرژین‌و پاراستن.
(تَبَهْرَجَ- المَكانُ): شوێنەکە بەرەڵا بوو، هەرچی هات لێیلەوەڕاند.
٢-(بَهْرَجَ- بِهِمُ الدَّليلُ): ڕانوماکە بەڕێی ڕاستدا نەیبردن‌و ڕێیتری پێگرتن.
(اَلبَهْرَج): ١-ناڕاست‌و ناڕەوا ٢-خراپ/ ساختە/ قەڵب.
(«لُؤلُؤٌ بَهْرَجٌ»): مرواریی ساختەو قەڵب.
(«درهم بَهْرَج»): پارەی قەڵب.
٣-(تَبَهْرَجَ- تِ المَرأَةُ): ژنەکە خۆی نەخشاندو ڕازاندەوە/ ئارایشتیکرد. ٢-فیزی نواند.
بهرم: (بَهْرَمَ- شَعْرَهُ. بَهْرَمَةً): خەنەی گرتە قژی.
(تَبَهْرَمَ): قژی بە خەنە سوور بوو.
(اَلْبَهْرَم): خەنە.
(اَلبَهرَم والبَهْرَمان): ڕەنگێکی زەردە.
(اَلبَهَرمَةُ): خونچەی گوڵ.
٢-(البَهْرَمَةُ): براهمایی ئایینی هندستانییەکان.
بهز: (بَهَزَ- هُ و أَبْهَزَ- هُ. بَهْزاً): ١-توند پاڵی پێوەنا ٢-بەزاندی.
(اَلبَهَز): بەرگریی/ بەرگریکردن.
(بَهْز): ١-پاڵپێوەنانێکی توند ٢-بەزاندن.
بهش: ١-(بَهَشَ- إلَيهِ. بَهْشاً): ١-بە تاسەو خۆشییەوە بەرەو ڕووی چوو ٢-تاسەیکرد.

(اَلْبَهْش مِنَ الرِّجال): پیاوی ڕووخۆش/ دەم بە پێكەنین.
٢-(بَهَشَ- بيَدِهِ إلَيهِ): دەستی دۆستایەتیی بۆ درێژ كرد.
(- لِلبُكاء): دڵی قوڵپی گریانیداو خەریك بوو بگری.
(- عَنهُ): بۆی گەڕا.
٣-(تَبَهَّشَ- القَومْ): خوێشكەل گردبوونەوە/ كۆبوونەوە.
٤-(اَلبَهْش): فەریكی بەری درەختی (دوم) كە درەختێكە لە خورما دەچێت.
(اَلبَهْشَيَة) (ن): دەومنێكە لە بنەچەی بەهشیەكانە لە ناوچە ناووهەوا مامناوەندییەكاندا دەڕوێت گەڵاكەی دڕكاوییە بەرەكەی خڕو سووره دارەكەی نایابە بۆ دەسكی هەندێك شت بەكاردێت.
بهص: (بَهْصَرلَ و تَبَهْصَلَ): جلەكانی داكەندو كردی بە خۆمار.
(«بَهْصَلَ القَومَ مِن مالِهِم»): خوێشكەلی لە داراو سامانەكەیانی دەرپەڕاندن و ڕووتیكردنەوە.
بهظ: (بَهَظَ و أَبْهَظَ- هُ الحَمْلُ أو الأمْرُ): گرانیی باریان كار تووشی زەحمەتیكرد.
(اَلباهِظة): ١-هەر شتێكە، هەر كارێكە كە گران بێت و هۆی ماندوێتیو ئازار پێگەیاندن بێت ٢-وەی/ چورتوم/ ئاپۆره.

(اَلبَمْهوظ): كەسێكە كارێكی گرانی وای بەسەردا درابێت كە لە توانای ئەو دانە بێت/ شكست پێهێنراو/ بەزێنراو.
(اَلقرنُ المَبْهوظ): هاوكوفی شكستخواردوو.
٢-(أَبْهَظَ حَوضَهُ): گۆلەكەی/ حەوزەكەی پڕكرد.
بهق: (اَلبَهَق): پەڵەی سپیی لەش كە نیشانە بێت.
(بَهَقُ الحَجَر) (ن): قەوزە بەردینە.
بهل: (بَهَلَ- هُ اللهُ بَهْلاً): خودا نەفرەتی لێكرد.
(باهَلَ بَعضُهُم بَعْضاً): نەفرەتیان لە یەكتریكرد.
(تَبَهَّلوا و تباهَلوا): شەرە نەفرەتیان لەگەڵ یەككرد/ نەفرەتیان لە یەككرد.
(إبْتَهَلَ- الرَجلانِ): شەرە نەفرەتیان كرد.
(اَلْبَهْلَةَ والبُهْلَةَ): نەفرەت/ لەعنەت.
٢-(بَهَلَ: بهل و ابْهَلَ- هُ): بەجێیهێشت/ وازی لێهێنا.
(بَهَل واستَبْهَلَ- الوالي رعِيتَضهُ): والییەكە لە خەڵكەكەی گەڕا سەربەستیكردن چی دەكەن بیكەن.
(بَهلتِ- الناقَةُ. بَهَلاً): تووڕەكەی گوانی مێحوشترەكە لێكرایەوە تا بەچكەكەی بیمژێت.
(اَلباهِل (ج) بُهْل و بُهَّل- مِنَ النُّوقِ):

١-مێحوشـــتری گـــوان بێتوورمکه ٢-کەســـێکی بێچـــەك ٣-شـــوانێکی بێگۆچـــان/ گۆپـــاڵ ٤-کەسێکی بێکار که هەر بێتو بچێت.
٢-(إبْتَهَــلَ – إلى اللهِ): لــه خــودا پارایەوەو نزایکرد.
(ألبُهْلُــول (ج) بهالِيــل): ١-گەورەپیاوێکــی خاوەن هەموو خەســڵەتێکی باش ٢-قۆشمە/ کەسێکه خەڵك دەهێنێته پێکەنین.
٤-(البَهْلَوان): تەنافباز.
بهــم: ١-(بَهَّــمَ- بالمَــكانِ): له شــوێنەکەدا نیشتەجێ بوو به جێی نەهێشت.
(أبْهَــمَ- ه عَــنِ الأمــرِ): لــه کارەکــەی (دوورخستەوە/ لایدا).
٢-(بَهَّــم البَهْــمَ): گوێرەکەیــان کارەکه یان بەرخەکــەی له دایکی جیاکردەوە تا به تەنیا بۆ خۆی بلەوەرێت.
(ألْبَهَــم والبَهْم والبِهَــام): گوێرەکەیان بەرخ یان کار.
(ألبَهْمَة والبَهمَــةُ): گوێرەکەیەك بەرخێك، کارێك.
(ألبَهيمَة (ج) بَهائِــم): هەموو چوارپێیەکی وشــکانیو ئاو جگه له درنده گۆشــتخۆرەکان هەموو باڵندەکان.
(أبْهَمَ- المكانُ): شوێنەکه گیایەکی وەك جۆی دەرکرد.
(البُهْــى) (ن): ڕووەکێکــه له جــۆ دەچێت/ قەلاس.
٤-(أبْهَمَ- البابَ): دەرگاکەی داخست.
(أبْهَمَ- الأمرَ): کارەکەی نادیارو بێســەروبەر کرد.
(تبَهَّمَ واستَبسَــمَ- الأمرُ عليــه): کارەکەی لێچەواشه بوو.
(أسْــتُبهِمَ- عليه): زمانی بەستراو قسەی بۆ نەکرا.
(ألبَهَم): گیروگرفتی کار.
(ألبُهمةُ (ج) بُهَم): ١-کاری ئاڵۆزو تێهەڵکێش ٢-ئەو ئازایەی هاوەڵەکانی شوێنی لێوە هاتنی نەزانن.
(ألبهيمة): هەموو بێزمانێك که قسه نەکاتو قسەی نەبێت.
(ألمُبْهَــم): ناڕۆشــن/ نادیار تاریــك به پێچو چەنا/ ئاڵۆز.
(أمْرٌ مُبْهَم): ئاخاوتنێکی ناڕوون.
(طريــقٌ مُبْهَــم): ڕێگایەکــی نادیــارو بێسەرودەر.
(حائطٌ مُبْهَم): دیوارێکی بێدەرگا.
(الأبْهَــم (ج) بُهْــم): لاڵو کەســێکه کــه له زمانەکەی باش نەگەن.
٥-(ألبُهْمَة (ج) بُهَم): تاوێری ڕەقی لووس.
(ألبَهيم (ج) بُهْم و بُهَم): ڕەش.
(فَرَسٌ بَهيم): ئەســپێکی یــان چارەوێیەکی ڕەنگ تاریكو یەك ڕەنگ.

(لَيلٌ بَهيم): شەوەزەنگ.
(الإبْهام (ج) أباهِم وأَباهيم): پەنجە گەورەی دەســتو قاچ (لە عەرەبیدا مێیە دەیشکرێت بە نێر).
بهن. (تَبَهْنَسَ): بە کەشو فشو خۆبادانەوە رۆیشت.
بهــا: (بَهــا. بَهــاءً): جــوانو ناســك بــوو/ قەشەنگبوو.
بَهِي: جوانو شۆخو ناسك (م).
بَهِيَّة: جوانو قەشەنگو ناسك.
(بَهــا- هُ): لــەو جوانــترو ناســكتر بــوو/ قەشەنگتربوو.
(بَهُوَ. بَهاءً): جوانو قەشەنگو ناسك بوو.
بهی: ١-(بَهِيَ. بَهاءً): ناسكو جوانو قەشەنگ بوو.
(بَهِيٌّ): جوانو شۆخو ناسك (م).
(بَهِيَّة): جوانو قەشەنگو ناسك.
(باهَا- هُ فِي الحُسْــنِ): شانازیی جوانیی خۆی بەسەردا کرد. خۆی لەو بە جوانتر زانی.
(بَها- هُ): شــانازی جوانترو قەشــەنگتری لەو کرد.
(أَبْهى): روخساری جوانو ناسك بوو.
(إِبْتَهى- بِهِ): شانازیی پێوە کرد.
(تَباهَوا): شــانازییان بەســەر یەکــدا کرد/ بەسەریەکدا خۆیان بادا.
٢-(بَهِيَ- البَيتُ بَهــىً): خانووەکە داتەپیو بێکەڵك بوو.
(بَهّىَ – البَيتَ): خانووەگەی فراوانتر کرد.
(أَبْهــى- البَيــتَ): خانووەکــەی بــە چۆڵیی بەجێهێشت.
(- الخَيلَ): ئەســپەکەی رووتکردو بۆ شەڕی نەبردو سورای نەبوو.
(- الإناءَ): قاپەکەی بەتاڵکرد.
(ألبَهْــو (ج) أَبْهــاء و بُهُوّ و بُهــيّ): ١-ژووری میوان لە ماڵدا/ دیوەخان/ ژووری پێشوازیی/ هــۆڵ/ ٢-(خانوویــەك یان دەوارێــك بە جیا لە بەردەمــی ماڵەکەدا دەکــراو هەڵدەدرا بۆ میوانو نەناس).
بــاء: (باءَ يَبُــوءُ- إِلَيهِ. بَــوْءً): گەڕایەوە بۆ لای.
(- هُ وَ بِهِ): گێڕایەوە.
(باءَ بِالحَــقِّ أَو بِالذَّنْب): پێیلــە مافەکە لە راستیەکە نا یان لە گوناهەکەنا.
(أَبــاءَ- الشــيءَ و بِالشَّــيءِ إِلَيــهِ و عَلَيهِ): شتەکەی گەڕاندەوە- شتەکەی بۆ گەڕاندەوە/ بۆ گێڕایەوە.
٢-(بــاءَ- فُلانٌ بِفُلان بَواءً): قیســار لە بری کوژراوەکە کوژراو/ خوێن بە خوێن بوو.
(«دَمُ بَواءُ دَم»): خوێن بە خوێن بوو/ خوێن لە بری خوێن بوو.
(أَباءَ – القاتِلَ بِالقَتيل): کوژەرو کوژراوەکەی وەك یــەك لێکــرد. واتا لە بــری کوژراوەکە

کوژەرەکەی کوشت.

(تَباوأَ- الشيئان): دوو شتەکە یەکسان بوون/ هاوتا بوون.

(إستَباءَ- القاتِلَ بالقَتيل): کوژەرەکەی وەك کوژراوەکە لێکرد.

٣-(بَوَّأَ- الرمحَ نَحْوَهُ): نێزەکەی ئاراستەی ئەو کرد.

(-هُ و لَهُ مَنزِلاً): خانوویەکی بۆ ئامادە کردو تیایدا دانا.

(-المَكانَ): لە شوێنەکەدا نیشتەنی بوو/ چووە ناوی.

(أَباءَ- بالمَكان): لە شوێنەکەدا نیشتەنی بوو.

(- هُ مَنْــزِلاً و في المَنــزِل): لــە خانووەکەدا داینا.

(تَبَوَّأَ- المَــكانَ وبِهِ): لە شــوێنەکەدا جێگیر بوو/ نیشتەجێبوو.

(إســتَباءَ – المَنْــزِلَ): خانووەکــەی کرد بە شوێنی نیشتەجێی خۆی.

(ألبــاءَة والبِيئَة والمَبْوَأ والمَباءَةُ): ١-هەوارگە/ خانــە/ نیشــنگە/ ژینگــە ٢-ناوەنديــی/ دەوروبەر.

٤-(أَباءَ- مِنهُ): لێیهەلات/ لە دەستی هەلات.

٥-(البيئَة): ١-رەوش/ بار ٢-ژینگە/ دەوروبەر.

(«إنَّهُ حَسَنُ البيئَة»): بارو گوزەرانی باشە.

(ألمُبيئَــةُ- مِــنَ الحاجــات): شــتە زۆر پێویستیەکان.

(ألبُواء) (ح) (لاتينية): مارێکی زۆر گەورەیە ژەهــردار نییــە چوار مەتر درێــژ دەبێت لە وەچەی ئەسەلەیاتە.

باب: ١-(بابَ- لَهُ. بَوباً): بوو بە دەرگاوانی.

(تَبَــوَّبَ- الرَجلَ): پیاوەکــەی (بە دەرگاوان راگرت/ کرد بە دەرگاوان).

(ألبــاب (ج) أبواب و بيبــان): دەرگا/ قاپی/ دەروازە.

(ألبَوَّاب): دەرگاوان.

(ألبوابَة): ١-دەرگاوانی ٢-کرێی دەرگاوانیی.

٢-(بَــوَّبَ- الكِتــابَ): (پەرتووکەکــەی/ کتێبەکەی) بەشبەش کرد.

(ألبــابُ- مِنَ الكِتــاب): بەشــێکی تایبەتیی پەرتووکەکە کە بابەتێکی جیا بێت.

٣-(ألبابَةُ (ج) بَابَات في الحِســاب والحُدُود): ١-ئامانجو کۆتایی لە ژمێرەو سنووردا. ٢-مەرج ٣-جۆرو بابەت ٤-نیشانەو خەسلەت ٥-دەربارە بابەت ٦-شێوە.

(«هذا شــيءُ مِــن بابَتِكَ»): ئەمە شــتێکە دەربارەی ئەوەیە کە بۆ تۆ باشە.

(بابــاتُ الكِتــاب): دێرەکانــی (کتێبەکــە/ پەرتووکەکە).

بوت: ١-(ألبُوت) (ن): رەشە درك: درەختێکە کورتەبــالا یان بــالا ناوەندییە لــە بنەچەی گوڵە، وەك گوێزەو دڕکاوییە، گەلا دادڕدادڕە، گوڵەکەی سپی یان ئاڵە، لە شوێنە فێنکەکاندا

دەبێت.

٢-(ألبوتاس) (ك): پۆتاس/ ترتە/ مادەیەكی وشكی سپییە، یەق دەكاتەوەو لە ئاودا زوو دەتوێتەوە. پۆتاس لە لای خەڵك كاربۆناتی پۆتاسیومە (K2CO3) كە بۆ پاكژیی بەكاردەهێنرێت.

(ألبوتاسیوم) (ك): تەنێكی سادەیە، كانزایەكی سپی زیوینەو نەرمە، یەكێكە لە پێكهێنەرەكانی مادە زیندووەكان، خوێكانی بۆ دروستكردنی پەینی كیمیاوییە. هێماكەی (K)یە.

٣-(ألبوتان (ك): گازێكیە كە لە ماڵاندا بۆ سووتەمەنی زۆر بەكاردەهێنرێت، هێماكەی (C4H10) بە زۆری (بروپان)ی تێكەڵدەكرێت كە هێماكەی (C3o8)تا زوو هەست بە بەرەڵابوونی گازەكە بكرێت.

٤-(ألبُوتَقَة والبُودَقَة) (فارسیة): بۆتە كە زەرنگەر كانزای تێدا دەتوێنێتەوە.

باث: (باثَ و أباثَ و آبتاثَ- الشيءَ و عَنِ الشَّيء. بَوثاً): بۆ شتەكە گەڕا. سۆراغیكرد.

(- التُرابَ): خۆڵەكەی بڵاوكردەوە.

(-المَكانَ): شوێنەكەی هەڵكەندو گڵی تێكەڵكرد.

(-الرَّمادَ): خۆڵەمێشەكەی وروژاندو جیاجیایكردەوە/ بڵاویكردەوە.

(إستَباثَ- التُّرابَ): گڵەكەی دەرەدا.

(«ترك دارَهُم حُوثَ بُوثَ»): خانووەكەیان بە پێی وڵاخەوە رۆیشتۆ كاول بوو.

باج: ١-(باجَ- الشَّرُّ فُلاناً عَلَیهِ بَوْجاً): نەهاتی تووشی فیسار بوو. نەهامەتی دایە سەریدا.

(إنْباجَت- عَلَیهِمُ الدَّواهي): (چورتوم/ ئاپۆرەیان) بەسەردا باری.

(ألبائِجَةُ (ج) بَوائِج): نەهامەتیی/ چورتوم/ ئاپۆرە/ بەڵا.

٢-(باجَ- البَرقُ. بَوْجاً): هەورە تریشقەكە بریسكەیدا.

(إنباجَ و تَبَوَّجَ- البَرقُ): هەورە تریشقەكە چەخماخەیداو شەوقیدایەوە.

٣-(باجَ- البَعیرُ. بَوجاً): حوشترەكە شەكەت بوو.

٤-(الباج):١-هاواركردنو قیژاندن ٢-مەرانە (باجی مەڕ) ٣-جۆرو شێوە.

باح: ١-(باحَ- الشَّيءُ. بَوحاً و بُؤوحاً وبُؤوحَةً):شتەكە دەركەوتو ناوی پەیداكرد/ ناوێر بوو.

(- إلَیهِ بالسِّرِّ): نهێنیەكەی (لادركاند/ ئاشكرایكرد).

(أباحَ- السِرَّ): نهێنییەكەی (ئاشكرا كرد/ دركاند).

(البَواح): ئاشكراو دیار.

(«فَعَلَهُ بَواحاً»): بێپەرواو ئاشكرا

کردەکەیکرد.

(ألبَؤُوح): کەسێکە کە ڕازو نهێنی لا ڕاگر نیە/ زمانی تێنەوەستاوە.

٢-(أباحَ- الشَّيءَ): ڕێی بە شتەکە داو ڕەوایکرد.

(إستَباحَ- الشيءَ): ڕێی بە شتەکە دا/ شیاویکرد یان بە شیاوی دانا ٢-شتەکەی تالآنکرد ٣-خۆی ئەو کارەی کرد.

(-القومَ): خوێشگەلی ئەتککردو ڕیشەکێشی کردن.

(ألإباحِيّ): ١-کەسێکی بەرەڵای هەموو دەستووروئاین‌وئەرك‌ونەریتێکی‌کۆمەڵایەتی ٢-هەموو کردەوەو شتێك بۆ خۆی‌و خەڵکی بە حەڵاڵ‌و ڕەواو شیاو بزانێت.

٣-(الباحَة (ج) بُوح): ئاو ١-ئاوێکی زۆر ٢-دارخورمایەکی زۆر ٣-حەوشەی خانوو.

(باحَةُ الطَريق): ناوەڕاستی ڕێگا/ چەقی ڕێگا.

(البَوحى): بە زەویدا خراو/ لاڵ‌و پاڵخراو.

(«تَرَكَهُم بَوحى»): هەموویانی لاڵ‌و پاڵ خستن‌و بەجێیهێشتن واتا کوشتنی.

الملحق:

بوح: (الإباحِيَّة):١-بەرەڵایی‌و گوێنەدانە هیچ یاساو دەستوورو ئاین‌و نەریتێکی کۆمەڵایەتی ٢-ڕووتبوون.

(إباحِيَّة مَشهَدٌ سينمائي): بینگەیەکی سینەمایيە کە تیایدا ڕووت‌و قووتیی‌و بەرەڵایی یاساو شەرم‌و شکۆ پیشان بدات ٢-دەستە سۆفیگەلێکن دەڵێن مرۆڤ ناتوانێت خۆی لە خراپە بە دوور بگرێت، هەروەها دەڵێن نابێت کەس خاوەنی هیچ بێت، ماڵ‌و سامان تا ژنیش هی هەموان بێت/ هاوبەشبن لە هەموو شتێکدا.

باخ: (باخَ- اللَحمُ. بُؤُوخاً): گۆشتەکە بۆگەنبوو.

(-بَوْخاً): شەکەتبوو.

(عَدا حتى باخَ): ڕایکرد تا شەکەتبوو.

(باخَ- الحَرُّ والغضَبُ والنارُ): گەرماکەو ڕقەکەو ئاگرەکە کزبوون‌و نیشتنەوە/ دامرکانەوە.

(أباخَ- النَّارَ): ئاگرەکەی کوژاندەوە.

(«أبِهْ عَنْكَ الظَهرَةَ»): دانیشە تا گەرمای ڕۆژ دەنیشێتەوە.

باذ: (باذَ. يَبُوذُ. بوذاً):١-نەدارا بوو/ هەژار کەوت. ٢-(بێفیز/ بێهەوا) بوو.

بار: ١-(بارَ- تِ السُوقِ أَوِ السِلعَةُ. بَوْراً و بَواراً): بازار کەوت‌و وەستا یان کەلوپەل‌و کالآکە بازاری کز بوو.

(- العَمَلُ): کارەکە وەستا.

(-تِ الأرضُ): زەویەکە بە هیچ کشتەیەك نەکرا.

(بَوَّرَ- الأرضَ): زەویەکەی بە بەیاریی

هێشتەوەو هیچی تێدا نەچاند.

(البائِر (ج) بُوْر): زەویی بەیار/ نەچێنراو.

(«حائِرٌ بائِرٌ»): نە بە قسەی کەس دەکاتو نە روو لە هیچیش دەکات.

(اَلْبُور- مِنَ الأَرض): زەویی بە یار کە بە هیچ نەکرێت/ هیچی تێدا نەچێنرێت.

(البَوار): بێبازاڕیی.

٢-(بارَ وابتارَ- الرَجُلَ): پیاوەکەی تاقیکردەوەو خستیە ژێر ئەزموونەوە.

٣-بارَ. بَوراً و بَوَاراً): فەوتا/ لەناوچوو.

(أبارَ- هُ): فەوتاندی. مراندی.

(تَبَوَّرَ- نَفْسَهُ): بۆ بەدبەختییو پەرێشانیی خۆی گریاو ناڵاندی.

(البُور): ١-گەند/ بۆگەن ٢-فەوتاو ٣-بێفەڕ/ بێکەڵك.

(«إمرَأَةٌ بُورٌ»): ئافرەتێکی خراپو بێکەڵك.

(«قَوْمٌ بُورٌ»): خوێنگەلی بێفەڕو ناتەواو.

(البَوار): فەوتان/ لەناوچوون.

(«دارُ البَوار»): دۆزەخ/ جەهەنەم.

٤-(البُورجوازِيَّة) (فرنسية): چینی ناوەندی گەل کە لە نێو کرێکارو خاوەن پلە ماماناوەندییەکانو خانەدانە کۆنەکانو پارەدەرەکانن، ئەم چینە تا ئەندازەیەك خۆشدەژینو گوزەرانیان باشە.

٥-(البورصة) (ايطالية)= المثابة: بۆرسە/ کۆمەڵگایەکە بۆ کڕینو فرۆشتنی بەشدارییو پارەمەنیو ئاڵتونو کەلوپەل دەگێڕێت ٢-فەرمانگەیەکی داراییە کاری کڕینو فرۆشتنی بەشدارییو پارەمەنیو زێڕو کەلوپەلی تێدا دەکرێت.

٦-(اَلبُوْرَق (ك) (فارسية و قيل يونانية) = النطرون: بۆرەك.

٧-(اَلبوري (ج) بَوَاري) (ج) (فارسية): جۆرە ماسییەکی رووبارەو زۆر جۆری هەیە.

(اَلبُورِيَّة و البُورياء) (فارسية): حەسیرێکە لە قامیش دروستدەکرێت.

(اَلبَوَّاريّ): فرۆشیاری حەسیری قامیش (فارسیە).

باز: (اَلباز (ج) بيزان وأَبْوان) (ح): باز.

(اَلبُوز والبُوزَة) (ط) (فارسية): دۆڵدرمە شیرینییەکە لە شەکرو شیر یان شتیتر دروست دەکرێتو بە ساردکردنەوە دەبەسترێت. وشەکە بە فارسی سەهۆڵ دەگەیەنێت.

باس: ١-(باسَ- هُ. بَوساً): ماچیکرد (لە وشەی (بوش)ی فارسییەوە وەرگیراوە).

٢-(اَلبوسير= الباسور (ج) بَواسير): مایەسیری.

٣-(البُوسطه): ايطاليَّة = البَريد): پۆستە.

باش: (باشَ و بَوَّشَ و تَبَوَّشَ- القَومُ. بَوْشاً): خوێنگەل بە یەکیاندا داو کردیان بە دەنگەدەنگو غەڵبەغەڵب.

(اَلبُوش والبَوش): کۆمەڵە خەڵکێکی

هەمەچیزەی بەیەکداچوو.
(«تَرَکَهُـم هَوشـاً بَوشـاً»): کۆمەڵە خەڵکە هەمەچیزە بە یەکداچووەکەی بەجێهێشت.
(ألَأوباش): تاقمێکی سەرســەری/ خوێریی‌و هەمەچیزەی ناو خەڵك.
(ألبوشِيّ و البَوشِيّ): هەژاری خێزاندار.
بــاص: ١-(بــاصَ- ەُ. بَوصاً): پێشـیکەوت‌و ئەوی بەجێهێشت.
(-فِي الأَمــرِ): پێی لەســەر کارەکــە داگرت‌و هەتەریبوو.
(-مِنهُ): لێیهەڵات‌و خۆی لێشاردەوە.
(بَوَّصَ): لە مەیدانەکەدا پێشکەوت.
(البَوص ج أبواص): دووریی/ ماوە.
(ألبائِصْ مِنَ الطُرُقْ): ڕێگەی دوورو سەخت‌و نارەحەت.
٢-(بَوَّصَ- الشــيءُ): ڕەنگی شتەکە سافبوو/ ڕوونبووەوە.
(ألبُوص): ڕەنگ‌و شێوە.
(البُوص): ڕەنگ‌و ڕوخسارو شێوە.
ألبَوص= البُوص: ئاوریشمی سپی یان کەتانی سپی.
٣-(إنْباصَ): کرژبوو.
(ألبَوْص (ج) أبواص): پاشین/ دامێن.
الملحق:
بــوص: (البُوصَلَــة): قیبلەنمــا (ئامێرێکە دەرزییەکــی موگناتیســاویی تێدایە لەســەر تەوەرەیەکی بچووك دەســووڕێتەوە هەمیشە سەرێکی ڕوودەکاتە باکوور.

(باضَ. بَوضاً): ڕووی لەو پەلانەی کە پێوەی بوو سپی‌و پاك بووەوە/ جوانبوو.
(-بالمَكانِ): لە شوێنەکەدا نیشتەجێ بوو.
باط: (باطَ. بَوطاً): لێکەوت‌و هەژارکەوت کە لــە پێشــدا دارا بوو یان بێدەســت بوو کە لە پێشدا دەستدار بوو.
(ألبُوطَــة (ج) بُــوَط= البُوتَقَــة): ١-بۆتــە ٢-نیگارێکی شێوە خڕە کە لە سەر پۆشاك یان شتیتر دەکرێت (فارسیە).
(البُوط) (فرنسية): چەکمە/ پۆتین.
باع: ١-(باعَ و تَبَوَّعَ- الحَبلَ. بَوْعاً): پەتەکەی بە باڵ پێوا.
(-لِلمَساعي): باڵی یارمەتیی درێژکرد.
(ألباع (ج) أبواع وباعات و بيعان): هێندەی درێژیی هەردوو باڵی کراوە.
(طَويــلُ البــاعِ): بە دەســتەڵاتە/ دەستی درێژە.
(رَحــبُ البــاعِ): دەســتکراوەو ســەخییە/ خێرخوایەو بە دەسەڵاتە لە بەخشیندا.
(قصيرُ الباعِ و ضَيِّقُ البَاعِ): دەســتقووچاوو کەمدەسەڵاتە/ بەرچاوتەنگە.
(ألبَوع (مص) البُوع= الباع: ١-باڵ ٢-توانا.
(«لا يَعرِفُ لَوْعَهُ مِن بَوْعِهِ»): ڕاست‌و چەپی خۆی لێکجیاناکاتەوە/ گەمژەیە.

٢-(بــاع- ت الفَرَس. بوْعاً): چارمویێکە پەلی بڵاوی هاویشت/ خێرا ڕۆیشت.

ألبَيِّع: هەنگاو بڵاو.

«فَــرَسٌ بَيِّــع»: چارموێیەکی بــە هەنگاو/ هەنگاوبڵاو.

٣-(باعَ. بوْعا): دەســتی بەخشینی کردەوەو درێژ کرد.

(إنْبــاعَ- الرجُــل إليــهِ): دەســتی کۆمەك و بەخشینی بۆ درێژ کرد.

(-له في البِضاعَةِ): لــە نرخی کەلوپەلەکەدا خاتریگرت.

(-العَرَقُ): ئاوو ئارەقی دەردا.

(-تِ الحَيَّــةُ): مارەکە خۆی کــردەوەو خۆی ئامادەی بازرەقە کرد.

(-الشّــجاعُ مــن الصــفِّ): دلێرەکــە بــۆ بەرەنگداربوون لە ڕیز هاتە دەرێ.

(باعَةُ الدّارِ): حەوشەی خانووەکە.

٤- (البوع): ئێسکێکە کە دوای پەنجە گەورەی پێدێت.

بــاغ ١-(باغَ- هُ. بَوغاً): بەســەریدا زاڵ بوو/ بەزاندی/ بۆریدا. ٢-هاوتای بوو.

(«إنَّكَ لَعالِمٌ لاتُبــاغ»): تۆ زانایەکیت کەس هاوتات نابێت و ناتگاتێ.

(تَبَوَّغَ- فُلانٌ عليه): فیســاری بەسەردا زاڵ بوو. پێشیکەوت.

٢-(تبــوَّغَ- الدَمُ بــهِ): پێی خوێــن وروژاو سەریکرد.

(ألبَوغاء): گەردو تۆزی هەستاو.

(-بَوغــاءُ الطيــب): بەرامەی بۆنیخۆشــی هەستاو.

٣-(بوغ) (ن): جــۆرە ڕەگەزێکی درەختە لە بنەچەی گوڵەباخە لە بەشــی سەرووی گۆی زەویــدا بــڵاوە، بەرەکــەی وردەو ناوکەکەی جاری وا هەیــە دەخورێ دارەکەی چاکەو بۆ جوانیش دەروێنرێت.

٤-(البُوغنفليَّــة) (ن): ڕووەکێکە کەپرۆکەی هەیــە لــە ئەمەریــکاوە هاتــووە گوڵەکــەی لوولەییــەو گەڵای تەمەندرێــژ خولیدەدات و گوڵەکە ڕەنگ ئاڵ و واڵیە سوورو وەنەوشەیی و ئەرخەوانــی، لەناوچە گەرمــەکان و وڵاتانی لێــواری دەریــای ناوەڕاســتدا بــۆ جوانــی دەروێنرێت.

بــاق: ١-(بــاقَ. بَوْقــاً و بُؤوقــاً): خراپەو دوژمنایەتی بەرپا کردو هێنایە کایەوە.

(-تِ البائِقَةُ القومَ):ناهەمواریی و لیقەوماویی دای بەسەر خوێشگەلدا.

(-القومَ): ناپاکیی لەگەڵ خوێشــگەلدا کرد. دزیی لێکردن.

(-القَــومُ عَليهِ): گەلەکۆمەکێیان لێکردو بە نارەوا کوشتیان.

(إنْباقَ بهِ): ستەمی لێکرد.

(-عليهِمُ الشَــرُّ): تووشی ناهەمواریی و وەی

بوون.

(تَبَوَّقَ- الوَبَاءُ في الماشِيَةِ): پەتاو دەرد لەنێو ئاژەڵەکاندا بڵاوبووەوە.

(أَلبائِقَةُ): ناهەمواری/ خراپەو چورتوم.

(«رفعت عَنكَ بائِقَةُ فُلان»): خراپەو وەیی فیسارم لەسەر لابردیت.

(- البائِقَــة (ج) بَوائِق): گرفتاریی/ ئاپۆرە/ بەڵا/ وەی/ چورتوم.

٢-(باقَ): درویکرد.

(تَبَوَّقَ): درۆی (کرد/ هەڵبەست).

(المُبَــوَّق): قســەی هەڵبەســتراوی (نــاڕەوا/ ناڕاست).

٣-(باقَ- الشــيءُ) (ضد):١-شتەکە دەرکەوت ٢-شتەکە ونبوو.

(- تِ السَفينَةُ): پاپۆڕەکە نوقوم بوو.

٤-(باقَ- الشيءُ): شتەکە (خراپ/ گەن) بوو.

٥-(بَــوَّقَ- في البُوقِ): فووی بــە کەڕەناکەدا کرد.

(البُوق (ج) أَبْواق و بیقان و بُوقات) (مو): کەڕەنا/ شەیپوور/ بۆریی.

(«جــاءَ بالبُوقِ و نَفَــخَ في البوقِ»):١-فووی بــە بۆریی درۆو فیشــاڵەکانیدا کرد ٢-لە بنی کوولەکەکەیــداو بــە بەرچــاوی هەموانەوە جاڕیدا/ بانگی شتە ناڕەواو ناڕاستەکەیدا.

(البَوّاق) (مو): بوریە ژەن/ شەیپوورژەن.

٦-(أَلبائِقا- مِنَ المَتاع): کەلوپەلی پەڕپووتو بێهوودە.

(مَتــاع بائِــق): کاڵای بێبایــەخو داڕزاو/ پەڕپووت.

(أَلباقَــة (ج) باقــات): دەســکەگوڵ/ چەپکە گوڵو گیا.

(أَلبُوقَة (ج) بُوَق): تاوە بارانێکی توند.

٧-(بوقیصــا) (ن): دەردار درەختێکــە گەورەو قەبەیە، گەڵاکانی بچووکو ســادەن، لە جەمســەری ســەروی گۆی زەوی دەڕوێت، دارەکــەی نەرمە. جــاری وا هەیە بۆ جوانیی دەروێنرێت.

(بــاك: (بــاكَ- المَتــاعَ بَــوكاً) (ضــد): ١-کەلوپەلەکەی فرۆشت ٢-کریی (- الرَجُلَ): تێکەڵی بووو تەنگی پێهەڵچنی.

(باك – الأمــرُ): کارەکە (ئاڵۆز/ چەواشــە) بوو.

(-القَومَ رَأيَهُم): ڕاکانی خوێشــگەل بەیەکدا چــوونو چەواشــە بــوون، چارەیــان بــۆ نەدۆزرایەوە.

(إنباكَ- علیه الامر): لێیچەواشە بوو/ ئاڵۆز بوو.

بال: ١-(بال. بولا و مَبَالاً): میزیکرد.

(بَوَّلَ- هُ وأَبالَ- هُ): میزی پێکرد.

(أَلبُوَال): دەردی میزەچوڕکێ.

(البَوْل (ج) أَبْوال): میز.

(أَلبُوَلَةُ): کەسێکە زۆر میز بکات.

(المَبولَة): هۆی میزکردن/ میزپێکەر.

(المِبوَلَة): (لەگەنی، دۆلکەی) میزتێکردن.

٢-(البال): مێشكو بیرو دڵ.

(«ماخَطَرَ الامـرُ ببالي»): کارەکە بە بیرمدا یان بە دڵمدا نەهات ٢-بارو گوزەران.

(«فُلانٌ رَخيُّ البال»): فیسـار دڵئاسوودەیەو سەر ڕەحەتە.

(فـلان كاسِـفُ البـال): سـەری جەنجاڵەو دڵنائاسوودەیە.

٣-(البـال): ئـەوەی کە بە بیرتـدا بێتو بە تەنگیەوە بێیت.

(«لَيْسَ هذا مِن بالي»): ئەوە ئەوە نییە کە من بە تەنگییەوە بێم/ بە بیرو دڵمدا بێت.

(«أمـرٌ ذوبـال»): کارێکـە گرنگـەو بیری لێدەکرێتەوە.

(«مابالُك»): چی خەریکی کردوویت/ چیتە.

(ألبـال) (ح): نەهەنگێکی مەزنـی دەریایە، بێپەرەکەی سەر پشـتە درێژیی (٥٠) تا (٦٠) پێیە. (لاتینیە).

(البالَة) (ایطالیة):١-قاپێکی شووشەی درێژە، شووشـەی بۆنە ٢-بەستەك کەلوپەلو کاڵا کە دەپێچرێتەوەو شەتەك دەدرێت.

٣-(بولقار) (فرنسیة): شەقامی ئوتوموبیل، پان، چـاك قیرتاوکراوە. لەمبەرو لەوبەریەوە شۆستەی پیادەڕەوە داریشی لێ ڕوێنراوە.

٤-(البولیـس): (یونانیـة) = (الشـرطيّ والجلـوَز): ١-پۆلیس ٢-ئەو پۆلیسـەی کە لە بەردەمی دادوەردایەو هەمیشـە بە دەنگیەوە دەچێتو لە هاتوچۆدایە.

٥-(البولیصـه والبولِصَـة (ج) بَوالِـص) (ایطالیـة): = الوصـل:١-گەیاننامە ٢-کارتی نێرراو بۆ ئاگاداریی ٣-پسوولەی بڕە پارەیەکی نێرراو ٤-نامە.

(«بولیصة الشَّحن»): بارنامە (هلایطالیم).

بـوم: (ألبُـوم والبُومَـة (ج) أبْـوام) (ح): ١-کوندەبـوو (بۆ نێرومـێ بەکاردێت) و لە کەلاوەکانـدا دەژی بـۆ بە دوومی/ شـوومی بەکاردێت.

٢-(بـوم صَغـير أو خَبَـلْ) (ح): بایەقوش باڵندیەەکـی بچووکی گۆشـتخۆرەو بە شـەو دەگەڕێـتو لـە بنەچـەی کوندەبووە بە تایبەتی لە دارسـتانەکانی ئەوروپادا دەژیو زۆرە.

بان: ١-(بانَ- هُ. بَوْناً): لە چاکەو باشیدا لەو لە پێشتر بوو.

(ألبُون والبَونَة): باشتریی‌و بەسەرداشکانەوەو چاکە.

٢-(البُون والبَوْن): جیاوازیی‌و میانەی نێوان دوو شـت یان دوو کار. ٢-دووریی ٣-جیاوازیی چاکیی‌و خەسڵەت.

(ألبـان): درەختێکـە قـەد مامناوەندیـی سـەرچاوەی بوونـی ئاسـیای جەمسـەرە،

گەڵاكـــەی نەرمە وەك گەڵای بی، لە تۆوەكەی ڕۆنێكی بۆنخۆشی لێدەگیرێت، قەدی مرۆڤو بـــە تایبەتـــی قـــەدو بە ژنـــی نافرەتـــی پێ دەچوێنرێت.

(أَلبـــوان والبُوان (ج) أَبْونَة) و بُون و بُون): ستونی ڕاگری ڕەشماڵ/ دەوار.

٢-(بُوْنْسـيانە): (ن): درەختێكـــی جوانـــە، درێژیی لە هەشـــت تا دە مەتـــر دەبێت گەڵا گەورەیە گوڵەكەی شـــێوە هێشووەو سووریکی شـــەوقدارە، بۆ جوانیی دەروێنرێت، لە وڵاتە گەرمەكانـــداو لە خۆرهەڵاتی ناوەڕاستیشـــدا دەرووێت.

باه: (باهَ- لِلشَّـيءِ. بَوْهاً): بیری بۆ شـــتەكە چـــوو/ بـــە شـــتەكەیزانی هەســـتی پێكـــرد پەیپێبرد.

(«مابِهْتُ وما بُهْتُ لِلأمرِ»): بیرم بۆ كارەكە نەچوو/ دەركم پێنەكرد/ پێیمنەزانی.

(باهَةُ الدّارِ): حەوشەی خانووەكە.

(أَلْبُوهَة): ١-گەوجە پیاو ٢-خوریی شـــیكراوە بـــۆ مەرەكەبدانو پێش تەركردنی كە تەركرا پێیدەڵێن (لیفە).

(أَلبوهَة) (ح): مێی (بـــوە)ە كە باڵندەیەكە وەك كونەبەبـــووە یـــان هـــەر كونەبەبـــوو خۆیەتی.

(أَلبوّ): ١-بەچكە حوشـــتر ٢-پێســـتی بەچكە حوشـــتر لە كا یان لە شـــتیتر دەئاخنرێتو لە حوشترە شیردەرەكە نزیك دەكرێتەوە تا باش شیر بدات، بەوە فریویدەدەن.

(«فلانٌ أَخدَعُ مِن البَوِّ»): فیســـار لە بەچكە حوشترە درۆزنەكە بە فریوترە.

بوَی: (بَوَی: بَبوي. بَيّاً): لاسایی كەسێكیتری كردەوە/ چاوی لەیەكێكیتر كرد.

(أَلبَوَی): ١-لاساییكردنەوەو چاولێكردن ٢-هیوا ٣-خۆرســـك ٤-ئازار/ ژان ٥-ســـركیی/ لێجارس بوونو لێدووركەوتنەوە.

بـــات: ١-(باتَ – في المَـــكانِ بَيْتـــاً و بَياتاً و بَيتُوتَةَ و مَبيتاً و مَبَاتاً): شەو (لە شوێنەكەدا مایەوە/ گلیخواردەوە).

(-فُلاناً و بِهِ وَ عِنْدَهُ): ١- شـــەو لای فیســـار كەس گلیخواردەوە ٢-لای ئەو شەوی بەسەردا هاتو مایەوەو شەوی بەسەربرد.

(«باتَ يَفعَلُ كذا»): شـــەوانە كارەكەی كرد/ نەوەیكرد (وەكو چۆن دەوترێت («ظَلَّ يَفْعَلُ كـــذا»): ڕۆژانە یـــان بـــە ڕۆژ ئەوەیكرد ئەو كارەیكرد.

(أَباتَهُ): شەو گلیدایەوە.

(«أَباتَهُ اللهُ أَحْسَـــنَ بيتَةٍ»): خودا باشـــترین هێشـــتنەوە هێشـــتییەوە (ئەمـــە دۆعـــای باشییە).

(بيتَة= إباتَة): گلدانەوە/ هێشتەوە.

(بَيَّتَ- الشيءَ): بەشـــەو پلانـــی شتێكی گێڕا یان بە شەو ئەنجامیدا.

(بَيَّـتَ- العَـدُوَّ): دوژمنی شـەبەیخونکرد/ بەشەو هەڵیکوتا سەر دوژمن.

(بَيَّتَ رأيَهُ): بە شـەو بیریکـردەوەو راکەی گەڵاڵە کرد.

(إستَبات): خواردنی شـەوی بۆ خۆی ئامادە کرد.

(ألبَيات): شـەبەیخونکردنی دوژمن/ بە شەو هەڵکوتانە سەر دوژمن.

(ألبائِت): شیر یان ئاوێ کە شەو هێڵرابێتەوەو سارد بووبێت.

(ألبَيّوت): شیر یان ئاوێك شەو هێڵرابێتەوەو ساردبووبێت.

(«أسْـقِني مِـن بَيُّوتِ السَّـقاءِ»): شـیرێکم بدەرێ شـەو دۆشرابێت و کرابێتە مەشکەوەو شەو هێڵرابێتەوەو سارد بووبێت.

(ألبَيُّـوت): ١-کارێك كە شـەو پێوەی خەریك دەبێت و بە تەنگیەوە دێت ٢-ئەو مەراقەی كە شەو مرۆڤ پێوەی دەتلێتەوە.

٢-(باتَ الرَجُلُ. بَيْتاً): پیاوەکە ژنی هێنا.

(- الرَجُلَ): ژنی بۆ پیاوەکە هێنا/ کردنی بە خاوەن هاوسەر.

٣-بُيِّتَ- الشَـيءُ: وا دانرا کە شـتەکە بێت و ئەنجامی هەبێت.

٤-(بَيَّتَ- الشيءَ): شتەکەی خانەخانە کرد.

(-البَيْـتَ): خانووەکـەی (پێکەوەنـا/ دروستکرد).

(ألبَيْـت (ج) بُيُوت وأبيات و (حج) بُيُوتات أبابيت): خانە/ خانوو/ نشینگە.

(بيوتـات وأباييـت): وا وتـراوە کـە ئـەم دوانە بۆ ماڵـە گەوران و نـاوداران وترابێت. بچووکراوەکەی.

(بُيَيت): خانوچکە/ خانوو چ دەوار بێت یان گڵ بێت.

(«هُوَ جارى بَيتَ بُيتَ»): ئەو دراوسێمە ماڵ بە ماڵەوە/ خانوو بە خانووەوە.

(ألبَيت): شکۆیی/ مەزنیی.

ألبَيْـتُ العَتيـق والبَيْتُ الحَـرام- الكعبة): کابە.

(بَيتُ الرَجُلِ): (خێزانی/ خانەوادەی) پیاو.

(بَيـتُ المَقْدِس أو البَيـتُ المُقَدَّس): قودس/ ئۆرشەلیم.

(بَيتُ المال): گەنجینەی کیشوەر.

(بَيـتُ العَنكَبوت): ماڵـی جاڵجاڵکە/ تەونی جاڵجاڵۆکە.

(بَيتُ الشَّـعر): دێرێکی هەڵبەسـت کە دوو بەرە، بەری پێشەوەی و بەری دواوەی.

(- القَصيدَة): جوانترین دێری هەڵبەستەکە کە ئامانجی هەڵبەستەکە بنوێنێت یان هەموو هەڵبەستەکە.

(المَيـت): هەوار/ سـتارگە/ نشـینگە/ لانە/ ماڵ/ ئەوا.

(ألبِيْت والبيتَة): خۆراك/ رۆژیی/ قووت.

(لَهُ بيــتُ لَيلَــةٍ): **تەنها خۆراکی شـەوێکی هەیە.**

(المُبَيِّتَةُ- مِنَ النِّســاءِ): **ئافرەتــی مێرددارو خانەدار.**

(ألمُستَبيت): **هەژار.**

بيــج: (بيجاما (ج) بيجامـــات) (اعجمية): **بیجامەی نوستن.**

باد: ١-(بادَ. بَيْداً و بَياداً و بُيُوداً و بَيْدودَةً): **فەوتا/ مرد/ لەناوچوو/ بەفڕەهات.**

(أبادَ- هُ): **فڕیهێنا/ فەوتاندی/ لەناویبرد.**

(ألبَيــداء (ج) بيــد و بَيْــداوات): **بیابانــی فراوانی وشكو بێئاو.**

٢-(بادَ- الشَّمسُ. بُيوداً): **خۆرئاوابوو.**

٣-(بَيْدَ): **کەچی/ بەڵام- هێشتا/ هەر/ لەگەڵ ئەوەدا.**

(«فُلانٌ كثيرُ المال بَيْدَ أَنَّهُ بَخيل»): **فیســار کــەس دەوڵەمەندە بــەڵام چرووکە/ کەچی چرووکە.**

(البَيَّادَة (ا ع) (فارسية): **سەربازی پیادە.**

(البَيَّادِيّ): **کەسێکی سەربازی پیادەڕەو.**

٤-(بيــدا غُوجيــا) (يونانيــة): **هونــەری پەروەردەو فێرکردنی منداڵ.**

٥-(بَيدَرَ- الحُنطَة): **گەنمە دوروراوەکەی کرد بە خەرمان.**

(البيدَر) (ز): **خەرمان/ جۆخین.**

٦-(البَيــدَق) (ح): **باڵندەیەکــە گۆشــتخۆرە ئەوەندەی واشەیەکە.**

بيــذ: (البَيــذق (ج) بيــاذِق) (فارســية): **١-ڕانومای گوزار ٢-ڕێبواری پیادەڕەو.**

(بَيْــدَقُ الشَــطرَنـج): **ســەرباز لــە یاریــی شەترەنجدا.**

بير: ١-(البَيرَق (ج) بَيارِق): **ئاڵا.**

(البَيرقدار) (تركية): **ئاڵاهەڵگر.**

٢-(ألبَيرَمــون والبارامون) (يونانية): **ڕۆژی پێش جەژنی هەندێك فەڵەکان، وەك جەژنی لەدایکبوونی حەزرەتی عیســا کــە تیایدا بە ڕۆژوو دەبن و خوداپەرستیی تێدا دەکەن.**

٣-(بيرة) (ايطالية): **ئاوی جۆ/ بیرە (لە جۆی ترشــێنراوو لــە ڕووەکە گورگەی ترشــێنراو دروستدەکرێت).**

٤-(بيروقراطية) (يونانية): **دەسەڵاتی بەڕێوەبەری نووسینگەکان هی بەڕێوەبەرێتییەکان بێت یان هی میری بێت.**

بيــز: (ألبَيــزار (ج) بَيــازِرَة) (فارســية): **١-بازهەڵگر/ بازدار ٢-کێڵەر/ جوتیار.**

(ألبَزدَرَة) (فارسية): **١-بازداریی ٢-جوتیاری/ کێڵەریی.**

الملحق:

بيز: (البيزنطيّ): **خەڵکی بیزەنتە یان شتی بیزەنتە.**

(الفَنُّ البيزنطي): **هونەری بیزەنتەیی.**

(جَدلٌ بيزنطي): **چەلەحانێــی بیزەنتیانە**

کە هەر نابڕێتەوەو درێژە دەکێشێتو لەسەر هیچیشو بێسوودیش.

بیـش: (بَیَّـشَ اللهُ وَجْهَـهُ): خـودا ڕووی جوانکرد/ قایم چەقاند.

(أَباشَ- الشَـجَرَةَ): درەختەکەی بنجبەستو قایمکرد.

(ألبیش (ج) أیبـاش) (ز) (عامیة): ١-چاڵی درەخـت تێدا ناشـتن ٢-(ن) کۆمەڵە گیایەکە تەمەندارو ژەهراوییە لە ناوچە شاخاوییەکاندا دەڕێ ژەهرێکی کوشندەی هەیە لە پزیشکیدا بۆ کرژنەبوونی لەش بەکاردەهێنرێت.

بیص: (ألبَیص والبیص): تەنگو چەڵەمە/ تەنگانەو گیروگرفت.

(«وقَعـو في حَیصَ بَیص و حیص بیص»): کەوتنـە گێـژاوی تەنـگو چەڵەمەیەکەوە دەرهاتنیان نەبێت.

بـاض: ١-(بـاضَ- بالمَكان): لە شـوێنەکەدا نیشتەنی بوو.

٢-(بـاضَ- السَّـحابُ): هەورەکە دایڕشـتە باران.

٣-(باضَ- الحَرُّ): گەرما تاویسەند.

(بَیضَـةُ الحَـرِّ): نەوپـەڕی تینـی گەرما/ قرچەی گەرما.

٤-(باضَ- فُلاناً): لەو سپیتر بوو.

(بَیَّضَ- هُ): سپیکردەوە.

(تَبَیَّضَ): سپیبووەوە.

(«تَبْیـضُ الكِتابَـةَ»): پاکنووسـکردنی نوسراوەکە.

(تَبیضُ الآنِیَة): سپیکردنەوەی قاپو قاچاخ/ مزگەریکردنی دەفرو قاپو قاچاخ.

(«بَیَّضَ اللهُ وَجْهَهُ»): خودا ڕووی سپیکرد.

(بایَضَ): کەڵکی لە ڕووناکیی ڕۆژ وەرگرت.

(بایَضَ- هُ): ١-لەو سـپیتر بوو ٢-شـانازیی بە سپێتی خۆیەوە کرد.

أَباضَ- ت المَرْأَةُ): ژنەکەی منداڵی سپیکەلانەی زۆری بوو.

(إبْیَضَّ و إبْیاضَّ): سپی بوو/ سپی هەڵگەڕا.

(ألبَیاض): ١-سـپێتیی ٢-(ط) سپیایی (شیر) (ماسـت) ٣-(ط) گۆشتی سـپی، ئەوەی کە لە خواردندا سـپی بێت وەك سپێنەی هێلکە کە لە پارێزدا پەیڕەو دەکرێت.

(«بَیاضُ العَین») سپێنەی چاو.

(«بَیاضُ البَیْضَة»): سپێنەی هێلکە.

(«بَیاضُ الجِلْد»): پێستی بێتووك.

(«بَیاضُ الوَجه»): ڕوو سپێتیی کە ڕێزداریو ناوچاکیی پێوەیە.

(«بَیاضُ النَّهار»): ڕووناکیی ڕۆژ.

(«بیاضُ الیَوم»): درێژایی ڕۆژ.

(«بَیاضُ الأَرض»): ڕووتیی زەوی کە خانەی لەسەر نەکرابێت.

(«بَیـاضُ البَطن»): چەوریی ناوسـك وەك چەوریی گورچیلە.

(«فُلانٌ يَلْبَسُ السَّوادَ والبَياضَ»): فيسار رەشپۆش‌و سپیپۆشە (رەش هێمایە بۆ گەنیی‌و خراپی سپیش بۆ چاکیی).
(الأبْيَض (م) بَيضاء (ج) بِيض): ١-سپی. ٢-شمشێر.
(«ألمَوت الأبْيَض»): مردنی لە ناکاو.
(«ألخَيط الأبْيَض»): سپێدەی بەیان.
(«البِيضُ- مِنَ اليالي»): شەوانی مانگەشەو.
(«الأيّامُ البِيض»): ڕۆژانی ڕووناك.
(الأبْيضتان): شیرو ئاو یان ماستاوو ماست یان چەوری یان نان‌و ئاو.
(«مارَأيْتُهُ مُذ أبْيَضَين»): دوو ڕۆژی ڕووناکە یان دوو مانگە نەمدیوە.
(«هذا أبْيَضُ من ذاك»): ئەمە لەو سپیترە (کە ئەمە شازە دەبێ بوترێت.
(«أشَدُّ بَياضاً») (اليَدُ البَيْضاء): دەستی سپی واتا دەستی (پیاوەتیی‌و چاکە/ جوامێریی).
(«أتيتُهُ في بَياضِ القَيظِ»): لە قرچەی نیوەڕۆدا هاتمە لای.
(«كَلَّمْتُهُ فَما رَدَّ عَلَيَّ بَيضاءَ ولا سَوداءَ»): دواندم کەچی نە بە چاك‌و نە بە خراپ وەڵامینەدامەوە.
(البيضان- مِنَ الناس): سپیپێستەکان پێچەوانەی (السودان): ڕەشپێستەکان.
٥-(باضَ- الطائِرُ بَيْضاً): باڵندەکە هێلکەیکرد.

(بائِض (م) بائِض (ج) بَوائِض): هێلکەکەر.
(بَيُوض (ج) بُيُض و بِيض): زۆر بە هێلکە.
(البَيضَةُ (ج) بَيضات بَيْض (ج) بُيُوض): ١-(ع ا) هێلکە ٢-گەرای هێلکە/ تۆپەڵە هێلکۆکەیە/ توخمێکە کە لە هێلکەدانی زۆرینەی زیندەوەراندا دروستدەبێ، هێلکەیەکی تێدایە واتا تۆوی زیندەورەکە کە لەو زیندەوەرە دەچێت کە هێلکەکەی لێپەیدا دەبێت‌و لە هێلکەدانیدا دروستدەبێت. ٢-گون.
(«بَيضَةُ الديك»): هێلکەی کەڵەشێر (بۆ شتێك دەوترێت کە هەرگیزاو هەرگیز نەبێت. چونکە کەڵەشێر هێلکە ناکات).
(البُيَيضَة (ج) بُيَيْضات) (ع ا): گەرای هێلکۆکەی هێلکەدانی (توخمی) مێیینە.
(بَيوض) (ح): ئەو زیندەوەرانەن کە بە هێلکەکردن زۆر دەبن، ئەمەش بەشی هەرە زۆری ئەو زیندەوەرانەن کە شیردەر نین.
(المَبيَض) (ع ا): ١-هێلکەدان ئەو ئەندامەیە لە لەشی زیندەوەردا کە هێلکۆکە/ گەرای تێدا دروستدەبێت. ٢-ن: تەختی گوڵ/ تۆو دان.
(البيّاضَة): بە هێلکە/ ئەوەی هێلکە زۆر بکات/ پرهێلکە.
٦-(بايَضَ- هُ): کردی بە هاورازی خۆی/ دڵی خۆی بۆ یەکالا کردەوە.
٧-(إبْتاضَ): خودە ئاستەکەی لەسەرکرد.
(البَيْضَة) (ا ع): کلاوئاسن/ خودەی ئاسن کە

له شەڕدا لەسەر دەكرێت.
٨-(إبتاضَ-القَومَ): ١-فڕی‌خستە خوێشگەلەوەو لەناوبردن ٢-چووە گۆڕەپانەكەيانەوە.
(بَيضَـــةُ القَــوم): مەيدانـــی/ گۆڕەپانـــی خوێشگەل.
(- البَلَدِ): سەرداری شارەكەيان ولآتەكە.
(البَيْضَـــةُ): بێناوێكی كەس نەناس كە كەس نەزانێت كوڕی كێيە.
(بَيْضَةُ الخدر): كەنيزەك.
(-العُقرِ): مندالّی پاشەبەرە.
(باظ: (باظَ): قەلّەو بووەوە كە لە پێشدا لەڕ بوو.
(ألبَيظَ): گەرای مێرووله.
بـــاع: ١-(بـــاعَ- فُلاناً كِتابـــاً أو مِـــن فُلانٍ كِتابـــاً. بَيْعاً و مَبيعاً) (ضـــد): كتێبێكی بە فيسار فرۆشـــتو پارەكەی لێوەرگرت. يان بە پێچەوانەوە كتێبێكی لێكڕیو پارەكەی دايە.
(بائِع): فرۆشـــيار (ج باعة): فرۆشيارەكانو كڕيارەكان.
(مَبيع): كالآو شتی فرۆشراو يان كڕراو.
(أَبـــاعَ- الشَـــيءَ): شـــتەكەی هێنايـــە ســـەر فرۆشتنو پيشانيدا.
(إبتاعَ- الشيءَ): شتەكەی كڕی.
(إنباعَ- الشَـــيءُ): شـــتەكە فرۆشـــراو بازاری گەرمبوو.
(تَبايَعا = بايَعا): كڕينو فرۆختيانكرد.
(إستَباعَ- هُ الشيءَ): سەودای شتەكەی لێكرد يان ويستی لێيبكڕێ.
(البَيع) (ت): كڕينو فرۆشتن.
(باعَهُ): لێيكڕی.
(باعَهُ): پێيفرۆشت.
(ألبياعَـــة (ج) بياعـــات): ئـــەوەی ســـەودا دەكرێت/ ١-كڕراو ٢-فرۆشراو.
(أَلْبَيِّع والبَيَّاع): ١-فرۆشيار ٢-كڕيار.
٢-(بايَـــعَ- هُ. مُبايَعَةً): پەيمانيدايە/ بەلّێنی لەگەلّدا بەست.
(«بايَعـــوهُ بالخَلافَـــةِ»): پەيمانياندايـــە كە بيكەنە (خەليفە/ جێنشين).
(بُويعَ لَهُ بالخَلافَةِ): كرا بە خەليفە.
(البَيْعَـــةُ): كار گرتنەدەســـتو پەيمـــان بـــە بەڕێوەبردنی.
(المُبايَعَـــة بالخَلافَـــةِ): گەورەپياوانـــی ولآت دەست دەخەنە ناو دەستی ئەوەی بە خەليفە دەكرێـــت كە نيشـــانەی پێقايل بوونو مل بۆ كەچكردنو پەيمان پێدانی دەبێت.
٣-(البَيْعَـــة (ج) بَيـــع وبَيعـــات وبيعـــات): پەرستگای فەلەو جوولەكە/ كلّێسە هی دیانە، كەنيشتە (هی جوولەكەيە).
بـــاغ: (بـــاغَ. يَبيـــغ. بَيْغـــاً): خوێنەكـــە هوروووژميكردو هەستا.
(تَبَيَّغَ- الدَمُ): خوێنەكە هەستاو هوروووژميكرد.
بيق: ١-(ألبيقَةُ (ن): گيادانە/ گيندەلّ: جۆرە

ڕووەكێكی گیاییە. گوڵەكەی وەنەوشـەییە. دەچێنرێت‌و بۆ لەوەڕی ئاژەڵ باشە لەناوچە مامناوەندیەكاندا هەیە.

٢-(بَيقَرَ): شـەكەتبوو/ پەكیكـەوت ٢-مرد ٣-سـەری شـۆڕكردەوەو خێرایكرد ٤-سـەری خۆی هەڵگرت‌و نەیزانی كەس بۆ كوێ چوو.

(بَيقَرَ- فِي مالِهِ): تالانی بە داراكەی خۆیداو گەنیكرد.

(-الدارَ): چووە خانووەكەوە.

(الأُبَيْقَر): پیاوی بێفەر/ بێكەڵك.

بيـك: ١-(ألبيـك (ج) بَكـوات وبيـكات) (تركية): بەگ دەوترێت.

(بِـهِ وبَهَـوات): نازنـاوی كـوڕی وەزیران‌و دەركەوتووەكانـی كۆمـەڵ‌و هەمـوو خاوەن دەسـەڵاتێكبوو ٢-لەسـەربازیدا كـورت دەكرێتـەوەو دەوترێـت (قایمقام)یـان ئەمیرەلای.

٢-(البيكار = البركار): پەرگاڵ.

(= بَيكَر و بَوْكَر) = پەرگاڵ.

بيل: (البَيلَسان والبَلَسان = (ن): گلێجە گیا. ڕووەكێـك‌و درەختێكـی جوان‌و پزیشـكییە گوڵەكەی وردە، سپییە، بۆنخۆشە.

بيم: (البيمارسـتان والمارستان) (فارسية) (طب = مُستَشفى): خەستەخانە.

بـان: ١-(بـانَ. بَيانـاً و تَبيانـاً و تِبياناً): ڕوونبووەوەو دیاربوو/ دەركەوت/ ئاشكرا بوو.

(بَيِّـن و بائِن (ج) أبينـاء و بُيَناء و أَبْيان): دیار/ ڕوون‌و ئاشكرا/ دەركەوتوو.

(بَيَّـنَ- الشَّـيءُ): شـتەكە دەركـەوت‌و ڕوونبووەوە.

(بَيَّـنَ- الشـيءَ): شـتەكەی دەرخسـت/ ڕوونكردەوە.

(- الشَـجَرُ): درەختەكە گـەڵای دەركەوت‌و گرت.

(أَبانَ- الشـيءُ): شـتەكە دەركەوت/ ئاشكرا بوو.

(مُبين): دیار/ ئاشكرا/ دەركەوتوو.

(«ضَرَبَهُ فَأَبان رأسَـهُ مِن جَسَدِه»): پیایدا كێشاو سەری لە لەشی جیاكردەوە.

(أَبـانَ- الشَّـيءَ): شـتەكەی ڕوونكـردەوە/ دەرخست.

(تَبَيَّـنَ- الشـيَءُ): شـتەكە ڕوونبـووەوەو دەركەوت‌و ئاشكرابوو.

(- الشيْ): ١-شتەكەی دەرخست‌و ئاشكرایكردو ڕوونكردەوە ٢-سـەرنجی لێداو لێیكۆڵییەوەو زانی.

(إسـتَبانَ- الشـيءُ): شـتەكە ئاشـكرابوو ڕوونبووەوە/ دەركەوت.

(- الشيءَ): سەرنجی لە شتەكەدا لێیكۆڵییەوە، بۆی ڕوونبووەوە/ دەركەوت.

(البَيـان) (مص): ١-دەرخسـتن/ ئاشـكراو دیاریكردن ٢-بـاش دەربڕینی نیـازو ئامانج

بــە بەڵگــەو زمانپاراویی‌و شــتیتر ٣-گفت‌و دەربڕینــی ڕوون‌و زمانپــاراوی کە ئەوەی لە مێشك‌و ویژدان‌و دڵدایە دەریبخات.

(«إنَّ مِــنَ البَيانِ لَسِــحْراً»): جاری وا هەیە دەربڕینێکی زمانزان‌و زمانپاراوانە تەلیسمێکە بۆ خۆی‌و سەرسامدەکات.

(أَلْبَيِّنَــة (ج) بَيِّنات): مێی وشــەی «أَلبَيِّن» بەڵگەو بیانوو و نیشانە.

٢-(بــانَ- عَنــهُ. بَيْناً و بُيُونــاً و بَينونَةً): پەیوەندیــی لەگەڵدا بڕی‌و لێــی جیابووەوە بەجێیهێشت.

(أبانَ – الشيءَ): شتەکەی لەتکردو جیایکردنەوە.

(تَبايَــنَ – الرَجُــلانِ): پەیوەندییــان لگەڵ یــەك پچــڕی‌و لــە یــەك دوورکەوتنــەوە/ جیابوونەوە.

(- الشَــيئان): دوو شــتەکە لەگــەڵ یەکــدا جیاوازییان پەیدا کرد/ جیاواز بوون.

(أَلبَين): ١-جیاوازیی ٢-لەیەك پچڕان/ لە یەك بوون ٣-گەندەڵیی ٤-دوژمنایەتیی/ ناحەزیی.

(أَلبيْن (ج) بُيُون): ١-بەستی نێوان دوو پارچە زەوی ٢-پارچە زەوییەکی بەرفراوانی هێندەی چاو بڕکات ٣-لاکەنار.

٣-(بَيَّنَ- البِنْتَ): کچەکەی بە شوودا.

(البائِنَة): جیازیی بووك.

(ذات البَيْن): ١-بنەما/ ڕەچەڵەك‌و خزمایەتی/ فاجیلیا ٢-دۆستایەتی.

(«سَــعى في إصــلاحِ ذاتِ بَينهِــم»): کەوتە نێوانیانەوە ڕێکیان بخاتەوە. ٣-پەیوەندیی.

(البَيْن): پەیوەندیی نێوان.

(«تَقَطَّعَ بَيْنُهما»): پەیوەندیی نێوانیان پچڕا.

٤-(بَيْنَ): ظرف: (ناوەڵکارە): نێوان/ میانە.

(«بَينــا أو بَينَما نَحنُ نَضرِبُ»): لە کاتێکدا ئێمە دەستمان دەوەشاند.

(بَيْــنَ بَيْنَ): لە نێوان ١-چــاك‌و خراپدا ٢-لە ناوەڕاستدا/ لە ناوەندا ٣-ناوبەناو.

٥-(البيْن (ح) بُيُون) (تركية): هەزار.

(أَلبينباشي): سەرۆکی هەزار سەرباز.

٦-(البيانو = المِعْزَف) (مو) ايطالية: پیانۆ.

باه: (باهَ. يَباهُ- لَهُ. بَيْهاً): لێیئاگاداربووەوە/ پێیزانی/ وریابوو.

بیــو: (البُيُوردي والبُيُورلْــدى) (تركية) = (التَقليــد): فەرمانی ســوڵتان یان وەزیر یان ئاگانامەیەکی ئەوان واتاکەیشــی: فەرماندرا/ بڕیاردرا/ دەستوور درا.

بيّ: (بَيّاكَ اللهُ = بَوّاكَ اللهُ): خودا دەسەڵات‌و میریەتیت بداتێ ٢-پایە بڵندت بکات.

(«هَيَّ بن بَيّ أو هَيَّان بن بَيَّان»): ئەو کەس نەناســێکە/ نازانرێت کێیــەو کوڕی کێیەو چ چیزمیەکە.

(«لَســتُ أَدْري أَيُّ هَيٍّ بن بَــيِّ هُوَ»): نازانم چ چیزمیەکەو لە کوێــوە پەیدا بووەو کێیەو کوڕی کێیە.

ت: (التاء (ج) تاءات): سێهەمین پیتی عەرەبییە.

(تائي وتاوي و تَيوِيّ): سەر بە پیتی (تێ)یە.

(«قصيدَةٌ تائِيَّة و تاوِيَّة و تَيوِيَّة»): هۆنراوەیەك كە سەرواكەی پیتی دواوەی (تێ) بێت. لە ژمێرە كۆی پیتەكاندا (٤٠٠)ە چوارسەدە.

(ت) بە ڕاناو دێت واتا دەبێتە ڕاناوی قسەكەرو گوێگرو بە دوای كردارەوە دەلكێنرێت وەك:

(قُمتُ): هەستام.

(قُمتَ): تۆ هەستایت (بۆ نێر).

(قُمتما): هەردووكتان هەستان (بۆ دوان نێر بن یان مێ).

(قمتُم): ئێوە هەستان (بۆ كۆی نێر گوێگر).

(قُمتُنَّ): ئێوە هەستان بۆ كۆی مێ گوێگر.

(ت): دەبێتە نیشانەی مێ وەك:

١- (مێ)؛ وەك (قائِمَة). هەستاو یان (ضَرَبَتْ): ژنەكە پیایدا كێشا/ لێیدا.

٢- بۆدەرخستنی ڕەگەزی یەكێك یان ڕەگەزی شتێك یان جۆری. وەك (شَجَرَةُ): درەختێك.

٣- لە كۆتایی وشەدا بۆ زیادڕەویی دێت. (مُبالَغَة) دێت وەك (فَهّامَة): زۆر تێگەیشتوو.

٤- بۆ سوێند دێتو دەچێتە سەر وشەی (الله) و ژێرداری دەكات، (تَاللهِ): سوێندم بە خودا. ڕەنگە وشەی تریش ژێردار بكات وەك (تَرَبّي): سوێند بە پەروەردگارم.

٥- یان جاری وا هەیە زیاد دەبێتو دەچێتە سەر وشەیەكی كۆ كە سەر پێبوون بگەیەنێت وەك: (مَهالِبَة) كە كۆی (مَهْلَبِيّ) بە یان لە بری پیتێكی لابراو دێت وەك (زَنادِقَة) كە كۆی (زِنديق)ە.

٦- لە سەرەتای كردار یان ناوەڕاستیدا دێت وەك: (تَقاتَلَ واقتَتَلَ): شەڕیكرد هەروەها

له كۆتایی ناودا دێت وەك: (مَلَكوت): شـــكۆو دەسەڵات.

٧- لــە بری پیتێكی فرێدراو كە لە ســەرەتای وشەكەدا بووە وەكو: (غِطَة) كە لە بنچینەدا (وَغْظ) بــووە: ئامۆژگاریی. یان فرێدراوە كە لە كۆتایی وشــەكەدا بووە وەك: (شَفَة): لێو كە لە بنچینەدا (شَفَه) بووە.

(تا): ناوە ئاماژەیە بۆ مێیەك.

(تان) بۆ دوو مێ ((ج) أُولاءِ): ئەوان.

(هـ)ی ئاگاداركردنەوە دەچێتە سەریان دەبنە: (هاتــا) و (هاتــان) ئــەو دوانــە. و (هؤلاءِ): ئەوانــە. بۆ گوێگرێك (اك) دەخرێتە دوایەوە دەبێتە: (تاكَ و تِلْكَ و تِيكَ و تَلْكَ) (هەموو ئەوانــە بە واتای ئەو دێــتو بۆ مێیە. بەڵام ســەرداركردنی (تَيكَ)ناتەواوە لە زماندا. بۆ دوو مێ دەوترێت (تانِك و تانِّك): ئەو دووانە بۆ كۆ دەوترێت.

(أُولئِكَ و أُولاكَ و أُولالِك) (هـ)ی ئاگاداركردنەوە دەچێتە سەریان تەنها (تِلكَ) نەبێت.

تــأب: ١-(أَلتّابــوت (ج) تَوابيت): ســنوقی دارین.

(تابُوت المَيِّت): سنوقی مردوو.

٢-(تابــير): تابــير (ح): گیاندارێكــی ناوچە گەرمەكانە، لە بەراز دەچێت لە گا گەورەترەو لە فیل بچووكترە سمی هەیە لووتو لێوی بووە بە لمۆز، لە دارستانە شــێدارەكانی ئەمەریكاو ناوچەی كەمەرەی ئاسیادا دەژی، گۆشتەكەی وەك گۆشتی مانگا وایەو دەخورێت.

تأتأ: (تَأْتَأَ. تَأْتَأَةً و تَأتاءً): لە ئاخاوتندا دەنگی (ت)ی زۆر هێناو لاڵە پەتانە قسەیكرد.

(تَأْتَاء): كەسێكە كە لە قسەكردندا دەنگی تێ زۆر بهێنێت.

(تَأْتَأَ- الطِفلُ): منداڵەكە دارەوە دارەوەیكرد/ رۆیشت.

(- المُحــارِبُ): جەنگاوەرەكە لــە جەنگەكەدا گەنجەفەی ئازایەتی گرتبووی.

تأر: (تَأَرَ- هُ. تَأراً): پێدا هەڵشاخا.

أتْــأَرَ- هُ بالعَصــا. إتــآراً: بــە دار لێیــدا/ داركاریكرد.

(- نَــظَــرَ هُ إلَيهِ): چاوی لێدەرپەڕاندو بە چاو دوایكەوت).

(أَلتــارَةُ (ج) تَارات و تِيَــرو تِئَرَ): جارێكو تاوێك.

(تارات و تِيَر و تِئَر): جارەهای جار/ گەلێك جار. (هەمزەكەی) لەبــەر زۆر بەكارهێنانی وازی لێهێنراوە.

(«فَعَلْتُ تارَةً هذا وَتارَةً ذاك»): جار لە دوای جار- تاو لە دوای تاو ئەوەمكرد.

(تأز: تَــأَزَ- الجِرحُ. تَأْزاً): برینەكە ســارێژ بوو/ هاتەوەیەك.

(- القَومُ في الحَربِ): لە شەڕدا خوێشان لێكنزیك بوونەوەو شانیان بە شانی یەكەوە نا.

تئق. (تَئِقَ – الإناءُ. تَأَقاً): قاپەکە پڕبوو.
(- الرَجُـلُ): پیاوەکە دڵ پـڕ لە ڤین بوو و توورە بوو/ ڕقیهەستاو توورە بوو.
(تَئِق و مِتآق): دڵ پڕ لە ڤینو توورە بوو.
(«أنا تَئِقٌ و أنْتَ مَئِقٌ فَكَيفَ نَتَّفِق»): من دڵ پڕ لە ڤینو شەڕانیو تۆیش نووزنو گرینۆك ئیتر چۆن ڕێكدەكەوین.
(أَتْأَقَ- الإناءَ): قاپەکەی پڕکرد.
(التَّأَقَةُ): ئەوپەڕی توورەیی و شەڕەنگێزیی.
تأم: ١-(أَتْـأَمَ- تِ المَرْأَةُ): ژنەکە دوانەی بوو/ جووتەی بوو.
(مُتْئِم): ژنی دوانە بوو.
(مِتْـآم (ج) مَتائِيـم): ژنێ هەمیشـە دوانە بوو.
(تـاءَمَ- أَخـاهُ): لەگـەڵ براکەیـدا منداڵی دوانەن/ پێکەوە بە سکێك لەدایك بوون.
(تِئمُهُ و تُؤْمُهُ و تَئِمُهُ): لەگەڵیدا بە سـكێك لەدایك بووە جووتەی ئەوە.
(ألتَوأم (ج) تَوائِم و تُؤَام (م) تَوأَمَة): منداڵی دوانە/ منداڵی جووتە.
(هذا تَـوْأَمُ هذا و هذهِ تَوْأَمَـةُ هذِهِ): ئەمە تاکـەی ئـەو دوانەیەیـە/ بـرای جووتەیە. خوشکی جووتەیە.
(«هما تَوْأَمان» و تَوأَم): ئەو دووانە دووانەن/ جووتەن.
٢-(أَتْأَمَ- الثَّوبَ): جلەکەی دووبەرە کرد.
(ثَوبٌ مِتآم): جلێکی دوو بەرە.
٣-(التَّـوأَم): تیرێك لـەو تیرانەی کە قوماری تیربازیی پێدەکرا.
(«تَوائِمُ النُّجوم أَو اللؤلؤ»): ئەو ئەستێرانە یا مرواریيانەی ئاڵاونەتە یەك/ جووتەن.
تبّ: (تَبَّ- الشـيءَ. تَبّاً): شـتەکەی قرتاند/ بڕی.
٤-(تَـبَّ. تَبّاً و تَبَباً و تَباباً و تَبيباً): فەوتا/ مرد.
(«تَبّـاً لَهُ»): خـودا لەناویبباو نوشوسـتیی بهێنێت.
(تَبَّـت يَـداهُ): هەردوو دەسـتی بـە بڕین بچێت.
(تَبَّ- فُلانـاً): ١-پێیوت: خودا لەناوتبەرێت/ خـودا نوشوسـتیت بهێنێـت ٢-لەناویـبرد/ مراندی.
(ألتَّبـاب): ١-زیانکـردن/ نوشوسـتیهێنان ٢-فەوتانو مردن.
(ألتَّبَّـةُ): زۆر پەرێشـانیی/ گرفتارییەکـی سەخت.
٣-(أَتَبَّ- هُ): بێهێزیکرد/ هێزی لەبەر بڕی.
(إسْـتَتَبَّ- الرَجُلُ): کابرا بێهێزو پەککەوتە بوو.
(التّاب (ج) أتياب): پیـاوی ئیختیارو لاوازو پەککەوتە.
(«كُنتُ شـابّاً فَصِرتُ تابّاً»): گەنج بووم وا

پیرو بێهێزو پەککەوتە بووم.

(ألتَّباب): کەموکوڕیی/ ناتەواویی.

٤-(إسْتَتَبَّ- الطَّريقُ): ١-ڕێگەکە تەختو خۆش بوو ٢-دیارو لەبار بوو.

(- الأمرُ): کارەکە ئاسانو بێ گیروگرفت بوو، ڕاست هاتە پێشەوە.

٥-(تَبْتَبَ- الرَّجُلُ): پیاوەکە پیر بوو.

تبر: ١-(تَبَرَ. تَبراً): مرد/ فەوتا.

(-هُ تَبْراً): ١-مراندی/ لەناویبرد ٢-شکاندی.

(تَبَّرَ- هُ): فەوتاندی/ لە ناویبرد ٢-تێکیدا/ ڕووخاندی/ کاولیکرد.

(ألتَّبار): لەناوچوون/ فەوتان.

(ألمَتْبُور): فەوتاو/ لەناوچوو.

٢-(أتْبَرَ- عَنِ الأمرِ): لە کارەکە دواکەوتو کارەکەو کۆتایی هات.

٣-(ألتِبْرُ): خۆڵی زێڕ، یان زێڕ کەسەکەی پێ لێنەدرابێت یان نەکرابێت بە خشڵ.

(ألتِبرَة): زێڕێك کە نەکرابێت بە هیچ.

(ألمَتبُور): ناتەواو/ بە کەموکووڕ.

(ألتّابور (ج) تَوابیر): (ترکیة) تابوری لەشکر/ کۆمەڵە سەربازێکە.

(التِبْرِيَّة): (طب) = (ألهِبْرِيَّة): کرێشی بنی قژ.

تبع ١-(تَبِعَ- هُ واتَبَعَ- هُ. تَبَعاً و تَباعاً و تَباعَةً): دوایکەوت/ لە پشتیەوە ڕۆیشت ٢-پەیڕەویی ئەویکرد ٣-لەگەڵیدا ڕۆیشت-

شوێنکەوتووی ئەو بوو.

(تَبَعٌ) (بۆ کۆو تاك دەبێت).

(ج) (أتْباع و تابع (ج) تَبَع و تَبَعَة وتَوابِع و تُبّاع): ١-لایەنگر ٢-دواکەوتوو/ شوێنکەوتوو ٣-سەر بەو دوایکەوتوو. ٤-پەیڕەو کار.

(تَبِعَ واتَّبَعَ- الشَّيْءَ): بۆ شتەکە گەڕاو دوایکەوت.

(تَبَّعَ- هُ = إتَّبَعَهُ): شوێنپێی ئەوی هەڵگرت ٢-پەیڕەویی ئەویکرد دوایکەوت.

(تَبَّعَ- بِهِ كذا): ئەوەی شوێن خستو بە دوایدا نارد/ پێیگەیاند.

(تابَعَ- بَيْنَ الأعمالِ): هەنگاو بە هەنگاو دوای کارەکان کەوتو ئەنجامیدان.

(- الحَديثَ): حەدیسەکەی باش دەگێڕایەوەو تێیدەگەیاندن.

(- العَمَلَ): کارەکەی چاكو بە سەلیقانە ئەنجامدا.

(- فُلاناً على الأمرِ): لە کارەکەدا لەگەڵیدا (ڕێککەوت/ گونجا).

(«تابَعَني بِما لَهُ عِندي») چی لام هەبوو داوای لێك کردەوە.

(أتْبَعَ- هُ = تَبِعَهُ): شوێنیکەوتو گەیشتێ.

(- هُ كذا): ئەوەی بە دوادا ناردو پێیگەیاند.

(تَتابَعَتِ الأخبارُ): هەواڵەکان بەرووددوا گەیشتن/ بە دوای یەکدا هاتن.

(تَتَبَّعَ- الأمرَ): ورد بە پەرۆشەوە شوێن

کارەکە کەوتو بۆی گەڕا لێکۆڵییەوە.

(«تَتَبَّعتُ أحوالَهُ»): ورد سەرنجی گوزەردانیمداو بە شێنەیی لێکۆڵیمەوە.

(إستَتْبَعَهُ): دوایلێکرد شوێنی بکەوێت.

(التّابع): ١-داهاتوو ٢-نۆکەر ٣-لك ٤-پاشکۆ ٥-سەر بە یەکێك یان لایەك پەیڕەوکار/ شوێنکەوتوو.

(التابع لمقدار مُتَحَوِّل) (ع ج) هو مقدار تتعين قيمته بتعين قيمة المتحول: مساحة المربع. تابع لضلعه فهي تتعين بمعرفة الضلع رمز تابع (س): ناس: پاشکۆ یان نیشانەی (ع ج) بۆ بڕێکی گوراو بریتیە لە بڕێك کە دیاری دەکرێت بڕەکەی بە دیاریکردنی نرخی گۆڕاو. رووبەری چوارگۆشە نرخی دەگەڕێتەوە بۆ لاکەی. رووبەرەکەی بە پێی لاکەیەتی کە دیاریدەکرێت هێمای پاشکۆی س: (ناس)ە.

(تابع متزايد): يزداد اذ ازداد المتحول وينقص اذا انقص: پاشکۆیەکە زیاد دەبێت کاتێ گۆڕاوەکە زیاد بکات: کەمدەکات ئەگەر کەمیکرد.

(تابع متناقص يزداد اذا نقص المتحول وينقص اذا زادَ): پاشکۆی ناتەواو زۆر دەبێت کاتێك گۆڕاوەکە کەمدەکاتو کەمدەبێ کاتێ زیاد دەکات.

(التابع دائري أو مثلثي تابع المتحول هُوَ قوس الدائرة مثل الجيب و الظل): پاشکۆی بازنەیی یان سێگۆشەیی پاشکۆی گۆڕاوە کە کەوانەیە کە بازنەییە وەکو تەڕێیو سایەیە.

(تابع منتظم متحول س هو: ص = ب س + وحيث (ب د) ثابتان): پاشکۆیە کەرێکە گۆڕاوی (س) بریتییە (ص = ب س + و (ب د) نەگۆڕاون.

(تابع تناظري لـ (س) هو): پاشکۆی هاوجێیی س = ص له کاتێکدا (د) = (تابع صحيح لـ (س) و يعرف ايضا بالتابع التام): پاشکۆی ڕاست بۆ (س) هەروەها بە پاشاکۆی تەواو دەناسرێت بۆ (لـ س).

(يُعَدِّل) عبارة جبرية صحيحة من س): (ل) بە دەربڕەیەکی جەبری تەواوی (س)ە وەك ص = ٣ س٢ – ٤ س – ٤س ١+

(التّابِعَة): کارەکەر.

ألتِبْع= التابع: ١-دڵدار ٢-مێباز ٣-شوێنکەوتوو ٤-نۆکەر ٥-سەربەو.

(ألتَّبع): زۆر بە دوادا چوو/ زۆر پەیڕەوکردە.

(ألتَّبِعَةُ): (ج) (تَبِعات والتِباعَةُ (ج) تِباعات): ئەنجامی باش یان خراپی کردارێك/ پاداشت یان سزای ئەو کردارە (بە زۆریی بۆ خراپ دێت).

(«لِهذا الفِعلِ تَبِعَة»): ئەم کردەیە ئەنجامی خراپو زیانبەخشی بەدواوەیەو بەرپرسیاریی هەیە.

(أَلتَّبيع (ج) تِباع وتَبَائِع: ١-پشـتگیر ٢-یاوەر ٣-نۆکەر ٤-شوێنکەوتوو.

(أَلتِّبــاع): ١-ســەر بەو بوون/ شــوێنکەوتن/ پەیرەویکردن ٢-یەك لە دوای یەك ٢-بێپشوو/ پێپسان هاتن.

(«وشَهدناهُنَّ اياماً تِباعا»): ئەوانمان ڕۆژ لە دوای ڕۆژ دی/ هەموو ڕۆژێك دی.

(أَلتَبَّع (ج) تَبابيع): سایە/ سێبەر.

(تَتَبُّــع): بــەدوادا گــەڕان/ شــوێنکەوتن سۆراغکردن- مشوورخواردن.

(الإتباع (مص): شوێخســتن‌و بە دواداهێنان (هێنانی وشــەیەك بە دوای وشەیەکیتردا کە هاوکێشــەی بێت بۆ بەهێزکردنــی واتاکەی، وەکو:

(كـثـيرٌ بَثـير) یان «خبــث نبيــث»): «بە کوردیــش دەڵێــن هارومــار. دەرگــاو مەرگا. پیس‌و میس».

(التَّابِعِي): ي) پيتى ســەر پێبوونە، بۆ (تابع و تابِعَة): واتا شوێنکەوتوو.

(التابِعِــيّ): موســوڵمانێکە پێغەمبــەری نەبینێبێت‌و یەکێك لە یارەکانی پێغەمبەری دیبێت‌و خۆی شــوێن ئاینەکە کەوتبێت‌و بە برواوە مردبێت.

(الصَّحابِي): یــاری پێغەمبەر کــە لەگەڵیدا ژیابێت‌و دیبێتی.

٢-(التّابِع) (م) التّابِعة: جنۆکە.

(أَلتِبْع): دڵدار/ شەیدا/ ئەویندار.

«هُوَ تِبْــعُ الكَرَم»: ئەو شــەیداو کوشــتەی جوامێرییە.

(أَلتُّبَّع (ج) تَبابيع): شای هەنگ.

(- (ج) أَلتَّبَابِعَة): ناســناوی شــاکانی یەمەن بووە.

الملحق:

تبع: (التابِعِيَّة): ڕەگەزنامە.

(أَلتَّبَعِيَّة): شتێك هی یەکێك بێت یان کەسێك سەر بە یەکێك یان لایەك بێت.

(تَبَعِيَّــةُ المُســتَخدَم): کارگوزارێك ســەر بە شوێنێك یان کەسێك بێت.

(التَّبَعِية الجنســيَّة التَّابِعيّة): ڕەگەزنامەی دەوڵەتێکــی هەبێــت- هاووڵاتیــی دەوڵەتێك بێت.

(- في الفَلْسَفَة): سەر بە فەلسەفەیەك بێت.

(-في السِّياسةُ الدَولِيَّة): لایەنگیری دەوڵەتێك یان هێزێکــی ڕامیاری بێت‌و بە پەنجەی ئەو بسووڕێتەوە.

(التَّوابِــع في اللُغَــة العَرَبِيَّــة): (ســيفەت‌و پەیوەست‌و جەخت‌و بریی) لە زمانی عەرەبیدا دەگرێتەوە.

(الإتِّباعِيّ): ئەوەیە سەر بە کلاسیکی بێت.

(أَلإتِّباعيَّة الكلاسيكيَّة): کلاسیکی یان وێژەی کلاســیکی ئــەو قوتابخانــەو وێژەییەیە کە لەســەر ڕێڕەوی وێژەی گەورە وێژەوانەکانی

لایتــینو یۆنانییه کۆنەکان بړواتو لاســایی ئەوان بکاتەوە.

تبغ: ١-(التَّبغ (ن):تووتن.
(وعــرف بـ»تتن أو الدخان»):ڕووەکێکە لە ئەمەریکاوە هاتووە، مادەیەکی ژەهری تێدایە، وشــەکە لە وشەی (تاباکۆ)وە هاتووە کە ناوی دوورگەیەکە لە کەنداوی کەکسیکدایەو لەوێوە هاتووە. (اسبانیه).
٢-(تَبغیَّة): (ن)تووتنۆك. گوڵێکە لە بنەچەی باینجانــە لــە بنچینــەدا ئەرجەنتینییــە، گوڵەکەی گەلێك ڕەنگــی هەیە، بۆ جوانییو ڕازاندنەوە لە باخچەدا دەروێنرێت.
تبل: (تَبَلَ- هُ و أتْبَلَ- هُ الحُبُّ أو الدَّهرُ. تَبلاً): حەزو دڵداریی یان ڕۆژگار دەردەداریکرد.
(- هُ):هۆشی لێسەندو پەتیارەیکرد.
(مَتْبول و تَبیل):پەتیارە/ دێوانە.
٢-(تَبَّــلَ و تابَــلَ و تَوبَــلَ – الطَّعــام): خواردنەکەی بەهاراتاویکرد.
(التابــلُ التابِــلُ و التَّأبَــل (ج) تَوابِــل): بەهارات (ئاڵەتو زەردەچەوەو زیرەو کەبابەو دارچینیو شتیتر).
(التَّبّال):بەهاراتفرۆشو خاوەنبەهارات.
٣-(أَلتَبْــل (ج) أتْبال و تُبُول): (مص):ڕق/ قین/ پەشمەو دوژمنایەتی.
(«بَینَهُمــا تَبْــلٌ): ڕقو ناحەزیــیو دوژمنایەتییان لە نێواندا هەیە.

(التُّوبال مِنَ النُّحاس والحَدید): (فارسیة): پەلاسەی ئاسنو مس (ئەو پارچەیە وردانەی کە لە ئاسنو مس دەبێتەوە لە کوتانیدا.
تبن: ١-(تَبِنَ. تَبَناً و تَبانَةً):مێشکی کرایەوەو هوشیار بوو/ پەیبەربوو.
(تَبــنٌ):مێشــککراوەو هوشــیار/ پەیبەر بە شت.
(تَبَّنَ_ الرَّجُلُ):پیاوەکە ورد سەرنجیدا.
٢-(تَبَنَ- الدابَّةَ تَبْناً):کای بە چوارپێکە/ بە وڵاخەکەدا.
(تَبَّنَ):کای لە کادێنەکە کرد.
(أَلمَتبَن):کادێن.
(أَلتِبن):کا.
(التِبنَة):دەنکەکایەك.
(التِبنِيّ):ڕەنگ کایی.
(أَلتَبّان):کافرۆش.
(المَتْبَن) (عامیة):کادێن.
٣-(أَلتَبّــان): (فارســیة):کورتــە شــەرواڵ کە دەریــاوانو زۆرانبــازو مەلەوانــەکان لە پێیدەکەن.
(دَرب التَبّانة) (فلك): (المَجَرَّة وهي مِن کلامُ العامَّة):کاکێشــان (ئەســتێرەیەکی زۆرن لە ئاسماندا کە بە چاو نابینرێن بەڵکو شەوقیان بڵاوەو پێکــەوەن وا دەزانرێت کە پەڵەیەکی سپییە لە ئاسماندا.
تبا: (تَبا. تَبْواً)شوێنی داگیرکردو تاڵانیکرد/

دەسکەوتیبوو.

تـتر: (أَلتَّتَـر: أَلواحـدُ تَتَـرِيُّ): ئەتـەر: نەتەوەیەکـن نیشـتەجێی نێـوان دەریـای خەزەرو چینو هندستانن.

(«جـاءَ القَـومُ تَتْـری و تَتْـریً): یەك لە دوای یـەك هاتـن. (لە بنچینەشـدا (وَتْری) دەوترێت.

تتـن: (أَلتُتُن = (ترکیـة) = الدخان): توتن (بە تورکی دووکەڵ دەگەیەنێت.

تجر: (تَجَرَ و تاجَرَ و أَتْجَرَ و اتَّجَرَ. تَجْراً و تِجارَةً): بازرگانیکرد.

(التاجِرُ (ج) تِجـار وتُجَّار وتَجْر): بازرگان. زووعەرەب بە مەیفرۆشیان دەوت بازرگان.

(التاجِر (ج) تَواجِر): شـتی گەرمە بازاڕ کە زوو بفرۆشرێت.

«بِضاعَةٌ تاجِرَة»): کەلوپەلێکی بازاڕ گەرم.

(بضاعَة کاسِـدَة): کاڵاو کەلووپەلێکی بازاڕ سارد/ بازاڕکەوتوو.

(التِّجـارَة): ١-بـۆ قازانـج کڕینو فرۆشـتن ٢-ئەوەی کە بازرگانیی پێوە دەکەن.

١-(المَتْجَر):١-بازرگانیی ٢-ئەوەی کە بازرگانیی پێوە دەکرێت.

(المَتجرَةُ (ج) مَتاجِر): شـوێنی بازرگانییو کڕینو فرۆشتن/ کۆگا/ موغازە.

(أرضٌ مَتجرَة): زەوییەك کەشتی بازرگانیی بۆ بێت بفرۆشرێتو لێوەی دەرچێت/ کڕینو فرۆشتی تێدا بکرێت.

تحت: ١-(تَحْتَ (ج) تُحُـوت): (ئاوەڵکرداری شوێنییە) لەژێر/ ژێر/ لە بن/ بن. (دەخرێتە پاڵ وشەیەك وەك:

(تَحتَها): لە ژێریدا. لە بنیدا.

(تَحتَ الشَجَرَةِ): لەژێر درەختەکەدا (ئەگەر نەخرایە پاڵ دەبێتە (مەبنیو بۆردار دەبێت وەك:

(مِن تَحتُ): لە ژێرەوە.

(التُحُوت): مرۆڤە سووكو رسواکان.

(التَحْتانِيُّ): ژێرین/ بنکەوتوو/ ژێرکەوتوو.

٢-(تَحْتَـحَ- ہُ مِـن مَکانِہِ): لە شـوێنەکەی خۆی بزواندی.

(«فُـلانٌ لا یُتَحتَحُ مِن مَکانِہِ»): فیسـار لە شوێنەکەی خۆی نابزوێنرێت.

(أَلتَّحْتَحَةُ): ١-بـزوان/ جووڵە/ جوڵەجوڵ ٢-جیرەی پێڵاو.

تحف: (أَتْحَفَ- ہُ الشَّيءَ و بِالشَّيءِ واتَّحَفَ- ہُ بِہِ): شـتەکەی دایە یان خەلاتکرد/ بەمو شتە خەلاتیکرد.

(أَلتُحْفَـةُ والتُحَفَـةُ (ج) تُحَـف): خـەلات: دیاریی ٢-شـتی نایابو ئەنتیکەو گرانبەها ٣-خێرو پیاوەتییو میهرەبانیی مرۆڤ.

الملحق:

(المَتْحَف):ئەنتیکەخانە/ مۆزەخانە (شوێنێکە شتی ئەنتیکەو پاشماوەی دێرینو هونەریی و

زانستيی دێرینی تێدا هەڵدەگیرێت.
(أَلمَتْحَفُ الوَطَني): ئەنتیکەخانەی/ مۆزەخانەی نیشتمانی.
(أَلمَتحَفُ العَسْكَري): مۆزەخانەی/ئەنتیکەخانەی سەربازیی.
(المَتحَف الزراعي): ئەنتیکەخانەی کشتوکاڵیی.
تَحم: (تَحَمَ= الحائِكُ الثَّوبَ. تَحماً): جۆلاکە جلەکەی ڕەنگو نیگارکێش کرد.
(ألتاحِم): جۆلا.
٢-(إتْحَمَّ. إتْحِماماً): بە ڕەنگی ڕەشی قەترانی یان سووری تێر ڕەنگ بوو.
(أَتْحَمْ): ڕەنگی ڕەشـی قەترانی یان سـووری تێر گرتوو.
(أَلتُحْمَةُ): ڕەنگی ڕەشی قەترانی یان سووری تێر/ تۆخ.
(ألأتحَم): ڕەشی تاریكو تۆخ.
تخ: ١-(تَخَّ: العَجـينُ. تُخوخَة): هەویرەکە هەڵاتو کەمێك ترش بوو.
(تَـخَّ و أَتَخَّ- العَجينَ أو الطِّـينَ تَخّاً): ئاوی زۆر کردە قوڕەکەوە یان هەویرەکەوە تا شـل بێتەوەو هەڵبێت.
(أَلتَخّ): هەویری هەڵاتووو ترشاو.
٢-(أَلتَخّ): ڕۆنی کونجی.
تخـت: ١-(أَلتَّخت (ج) تُخُوت): (فارسـية): ١-تەخت/ کورسی ٢- تەختی نوستن/ سیسەم. ٣-کەنتۆری جل.

(تَخْتُ المَلِك): (فارسية) تەختی شاهی.
(تَخْتُ المَمْلَكَة): پایتەختی وڵاتەکە.
٢-(التَّخْتَخَةُ): زمانقورسی/ لاڵاپەتەیی.
(ألتَّختاخ و التَختَخانِيّ): کەسـێکە کە زمانی قورس بێتو بیگرێت/ لاڵەپەتە.
تخذ. (تَخِذَ- هُ. تَخْذاً): وەریگرت. بردی.
تخـم: ١-(تَخَـمَ- هُ): سـنووری بـۆ دانــاو جیایکردەوە.
(تاخَمَ مُلكي مُلْكَكَ): موڵکەکانمان هاوسنوور بوون/ سنوور بە سنوورەوەن.
(أَلتُّخُـم والتَّخْـمْ (ج) تُخـوم): سـنوور/ توخوب.
٢-(تَخِـمَ و اتَّخَـمَ): تلْخەیکـردووە/ ئینتەلایکرد/ گەدەی قورسبوو.
(أتْخَـمَ- هُ الطَّعـامُ): خواردنەکـە گـەدەی قورسکردو تلْخەی پێکرد.
تـدر: (التَدْرُج والتَـذرُج (ج) تدارِج) (ح): (فارسـية) چوڕپۆڕ/ قرقـاوڵ (باڵندەیەکی جوانــی کونج کونجە، خاڵ سـپیو ڕەشـەو کلکدرێژە).
ترّ: ١-(تَرَّ- الرَجُلُ. تَرارَةً): زۆر قەڵەو بوو و لەشی شلو قورس بوو.
(تارّ): زۆر قەڵەوی لەش شلو قورس.
٢-(تَـرَّ- عَـن قَومِـهِ. تَـرّاً و تُـروراً): لە خوێشگەلی (دابڕا/ تەریکبوو).
(-العَظمُ): ئێسکەکە قرتاو بەربووەو کەوت.

(أتَرَّ- هُ): دووريخستەوەو تەرمیکرد.

(-يَدَهُ): دەستی ڤرتاند.

(التُرّي- مِنَ الأيدي): دەستی ڤرتاو.

٢-(ألتُّـــر): ١-ریشـــە/ بنـــەرەت ٢-تەنـــاڤ خانەسازیی/ تەناڤ بەنایی (فارسیە).

تـــرب: ١-(تَرِبَ- المَـكانُ. تَرَباً): شـــوێنەکە خۆڵی/ گڵی زۆر بوو.

(- الشيءُ): شتەکە خۆڵاویی بوو.

(-الرَجُلُ. تَرَباً و مَتْرَباً): کابرا هەژارکەوتو خاکنیشن/ خاك بە دامان بوو.

(تَرِيبٌ و تَروبٌ (ج) تِراب): هەژاری خاك بە دامانو کەوتوو.

«اتـــرِبَ بَعدَ أنْ أتْـــرَبَ»): دارا بوو لێکەوتو هەژار کەوت/ نەدارا بوو.

(تَـــرَّبَ وأتْـــرَبَ): (ضد): ١-هێنـــدە دارا بوو وەك خۆڵ داراو سامانی هەبوو. ٢-سامانەکەی دامالراو کەمیکرد.

(-الشَـــيءَ): خۆڵی بەســـەر شـــتەکەدا کرد/ خۆڵاوییکرد.

(تَتَرَّبَ): ١ بوو بە خۆڵ ٢-خۆڵاویبوو.

(ألتُـــراب (ج)أتْربَـــة وتِربان): گـــڵ/ خۆڵ/ خاك/ زەوی نەرم.

(التُرْب والتَرْب): خاك/ گڵ/ زەویی نەرمان.

التَّرباء): خاك/ زەوی.

(«بَنَيهما مابَينَ الجَرباء والتَرباء»): نێوانیان هێندەی دووریی ئاسمانو زەوییە.

(ألتُربَة (ج) تُـــرَب = التُّراب): ١-گڵ/ خۆڵ/ خاك ٢-گۆرستان.

(تُرْبَةُ الإنســـان): گڵکۆی مـــرۆڤ کە تەختی زەوی بێت.

(ألتَرب): هەژار/ نەدارا/ نەبوو.

(ريحٌ تَرِبَةٌ): بایەکی خۆڵاویی.

(لَحمٌ تَرِبٌ): گۆشتێکی خۆڵاوی.

(مَكانٌ تَرِبٌ): شوێنێکی پر لە خۆڵ.

(ألمَتْرَبَة): نەدارایییو هەژاریی/ نەبوونیی.

(«مِســـكين ذو مَتْرَبَ»): هەژارێکی دارزاو/ بەزەویدا کەوتوو/ خاك بە دامان/ خاکنشین.

٢-(تـــارَبَ- هُ): هاوتەمەنی بوو/ لەدایکبووی سالێك بوون.

(- فُلانَةُ فُلانَةَ): ئەم ژنە هاوسالی ئەو ژنە بوو و دۆستی بوو/ دۆستایەتی لەگەڵدا گرت.

(التِرْب (ج) أتراب): کەســـێکە کـــە لەگەڵدا لە دایـــك بووبێت/ هاوتەمەن بێـــت (بە زۆریی بۆ مێ بۆ ئافرەت دەوترێت دەوترێت(«هذه تِربُ فُلانَة»): ئەم کچە یان ژنە هاوتەمەنی فیسارە.

٣-(ألتَرِبَة (ج) تَرِب): رووەکێکە.

(ألتَرِبَة (ج) تَربات): سەری پەنجە.

(ألتَريبَـــةُ (ج) تَرائِب): ١-ئێســـقانی ســـنگ ٢-سەرووی سنگ.

(تَريبَةُ البَعير): ڤورڤوراگەی حوشتر.

الملحق:

تَرب: (التَّرابَة): (ك): چیمەنتۆ.

الملحق:

تربس: (أَلتِّرباس) (ج) تَرابَيس = مِزلاج): سورگيى دمرگا.

ترتـــر: (تَرْتَرَ. تَرْتَـــرَةً): ١-زۆرى وتو خێرا خێرا قسـﻪيكرد. ٢-لەشــى خاوبووەوەو خاو دوا.

(-الشَّـــيءَ): شــتەكەى بزواندو شــوێنەكەى لەقكرد/ شلۆقكرد.

(تَتَرْتَرَ): كەوتە لەرزەلەرز.

(أَلتَراتِـــر): گرفتاريى ســـەخت/ لێقەومانى سەختو گران.

ترج: ١-(تَـــرِجَ- الرَجُل. تَرَجاً): شــتەكەى لێچەواشەو ونبوو. سەرى لێدەرنەكرد.

(تَرَجَ. تَرْجاً): خۆى شاردەوە/ داپۆشرا.

(أَلتَرِيج (م) تَرِيجَة): خوێنســـارد/ هەســـتە دەمار پتەو/ قايم/ توند.

(-التَريج): توند.

(«رِيحٌ تَرِيجَة»): بايەكى توند.

١-(تَرْجَمَ- الكَلامَ): قسەكەى وەرگێرايە سەر زمانێكيتر.

تَرجَمان وتُرْجُمان (ج) تراجِمَة وتَراجِم): وەرگێرى زمانێك بۆ زمانێكيتر.

(تَرجَمَ- عَنهُ): ١-كاروبارى‌نەوى‌روونكردەوەو دەرخست ٢-لێوەى وەرگێرا.

(أَلتَّرجَمَـــةُ: تَراجِـــم): ١-لێكدانـــەوە ٢-روونكردنەوە بارى كەســـێك يان كەسانێك

٢-وەرگێران لە زمانێكەوە بۆ زمانێكيتر.

٣-(تُرجِمَ- الكَلامُ): قسەكە شارراوەو ناروون بوو/ تەمو مژاوى بوو/ ئالۆز بوو/ چەواشـــە بوو.

٤-(تَرجَمَ- الرَجُلَ): باســـى ژيـــانو رەفتارو هەڵسوكەوتى پيوەكەيكرد.

(التَّرجَمَـــة (ج) تَراجم): باســـكردنى ژيانو رەچەڵەكو رەوشتو هەڵسوكەوتى كەسێك.

(تَرجَمَةُ الكِتاب): پێشەكيى كتێبێك.

ترح: (تَـــرِحَ وتَتَرَّحَ. تَرَحـــاً): داخيخوارد/ پەژارە دايگرت/ خەفەتيخوارد.

(تَـــرَّحَ- هُ و أَتْـــرَحَ- هُ): خەفەتيدايـــە/ داخيدايە.

(أَلتَرَح (ج) أَتْراح): ١-خەفەت/ جەخار/ داخ/ پەژارەو مەراق ٢-هەژاريى.

(أَلتَـــرِحْ): ١-خەفەتبـــار/ دڵ پـــڕ لە جەخار ٢-كەمخێر.

(أَلمِـــتراح- مِنَ النوق): مێحوشـــترێك كە زوو شيرەكەى وشك بكات.

ترز: ١-(تَرِزَ- هُ. تَرْزاً): دايبەزمويدا.

(أَلتُراز): مردنى لەناكاو.

٢-(تَرِزَ و تَرِزَ- الشيءُ تَرْزاً و تَرَزاً و تُرُوزاً): ١-شتەكە وشك بوو ٢-رەقو پتەو بوو.

(-الماءُ): ئاوەكە بەستى

(-الشيءَ): شتەكەى رەقكردو وشكيكرد.

(«أَلجَـــرِيُ يَتْـــرِزُ لَحْمَ الدابَّـــةِ»): غاركردن

گۆشتی وڵاخەکە توندو پتەو دەکات.

(أَلتارِز): ١ـهەموو شـتێکی رەقی پتەوو توند ٢ـرەقــی پتــەوو توند ٢ـوشــك کــە بێگیانە ٣ـمردوو چونکە وشکەو بێگیانە.

تــرس: (تَــرَّسَ- هُ): قەڵغانێکــی دایــە یان پێیلەبەرکــرد ٢ـوایلێکرد قەڵغان بپۆشــێت/ هەڵگرێت.

(تَــرَسَ وتَتَــرَّسَ): قەڵغانەکەی پۆشــی یان خۆی پێ پاراستو خۆی پێ شاردەوە.

(تارِس): قەڵغان هەڵگر/ قەڵغانپۆش.

(«لایَســتوی الراجِــلُ والفارِسُ و الأَکْشَــفُ والتارِس»): نە پیادەو ســوارە وەك یەکن نە بە قەڵغانو بێقەڵغان وەك یەکن.

(الأَکْشَف): بێقەڵغان.

(إِتَّرَسَ بالتِّــرسِ أو غَیرِه): خۆی بە قەڵغان یان شتێتر پاراست.

(أَلتُــرْسُ (ج) أَتــراس وتِــراس وتُــرُوس وتِرَســة): قەڵغان (پارچە پۆڵایەکی پانە بۆ خۆپاراستن لە شمشێرو شتێتر هەڵدەگیرا).

(تُرسُ الشَّمسِ): خەپلەی خۆر.

(غابَ تُرسُ الشَّــمسِ): خەپلەکەی خۆرئاوا بوو (بە خوازە وادەوترێت).

(أَلمِتْرَس والمِتْرَسَــة (ج) مَتــارِس و المِتْراس (ج) مَتاریس): ســەنگەر یان دیوار یان قەڵاو هەر هۆیەكو شــتێك خۆتی لە دوژمن پێپەنا بدەیتو بپارێزیت.

(أَلتَــرَّاس): ١ـقەڵغانگەر ٢ـخاوەن قەڵغان یان هەڵگری قەڵغان.

(أَلتِراسة): قەڵغانگەریی.

٢-(أَتْــرَسَ- البــابَ): دەرگاکەی (پشــتکۆڵ خست/ داخست).

(أَلمِتْرَسةُ (ج) مَتارِس والمِتراس (ج) مَتاریس): پشتکۆڵ/ دارێکە دەدرێتە پشت دەرگاکە.

٣-(التَرْســانَة والتَرْسْــخانَة) (ترکیــة): ١ـعەماری ئازۆخەو چەكو ئامێرو پێویستیی جەنگ ٢ـکارگەی پاپۆرسازیی.

ترش: (تَرِشَ. تَرَشاً): بەدخوو و بەدرەوشت بوو.

(تَرِش): بەدخوو و بێرەوشت/ تەرەس.

ترص: (تَرُصَ- الشــيءُ. تَراصَةً): شــتەکە تۆکمەو قایمکرا.

تَریص: (دامەزراو/ تۆکمە/ توندوتۆڵ).

(تَرَّصَ و أَتْــرَصَ- المیزان)/ شــایەنەکەی/ ترازووەکەی راستکردەوەو توندوتۆڵیکرد.

(میزانٌ تَریصٌ و مُــتَرَّصٌ): ترازووی رێکدا دامەزراوو توندوتۆڵ.

(«أَتْــرِص میزانَــكَ فَإِنَّــهُ شــائِلٌ»): باری ترازووەکەت راســت بکەرەوە با باری خراپیی هەڵنەگریت.

(أَلمُتَرصَات): رمی راستو تیژکراو.

تــرع: ١-(تَــرِعَ. تَرَعــاً): گــورج روویکردە خراپەو ناپیاویی/ بەدیی.

(تَــرِعٌ وَ تَريــعٌ): خراپەخــواز/ شــەڕانی/ بەدخواز.
(تَتَرَّعَ- إلَيهِ الشَرِّ): خێرا شالآوی پیاوخراپیی بۆ برد/ شەڕی پێفرۆشت.
٢-(تَرِعَ- ہُ عَــنِ الأَمرِ): نەیهێشــت کارەکە بکات/ دەستی نایە بەری/ پەشیمانیکردەوە.
(تَرَّعَ- البابَ): دەرگاکەی داخست.
(أَلتُّرعَةُ (ج) تُرَع): دەرگا. دەروازە.
(«فَتَحَ تُرعَةَ الــدّارِ»): دەرگای خانووەکەی کردەوە.
(أَلتَرّاع): دەرگاوان/ دەروازەوان.
٣-(تَــرِعَ- الكُــوزُ. أَوِ الحَــوْضُ. تَرَعــاً): (گۆزەکەیان گۆلەکە/ حەوزەکە) پڕبوو.
(تَرِعٌ): پڕ.
(أَتْرَعَ- الإِناءَ): قاپەکەی پڕکرد.
(إِتَّرَعَ- الإِناءُ): قاپەکە پڕبوو.
(أَلتَّرّاع و الأَتْرَع- مِنَ السَّــيل): لێشاوێك کە دۆڵ پڕبکات.
(أَلتُرعَــةُ (ج) تُــرَع): ١-گوڵــزار/ مێرغوزار ٢-جۆگەی گــەورەی ئاوی بــاخ ٣-نوکەندێکی قوڵی گــەورە/ کەناڵ، کە دوو ڕووبار یان دوو دەریا بە یەك بگەیەنێت و دەستکرد بێت.
ترع: (أَلتِرغَلَــة): (ح)، کۆترە گایلە/ کۆترە شینکە.
ترف: ١-(تَرِفَ و تَتَرَّفَ. تَرَفاً): خۆشگوزەران و تێروتەسەل بوو.

(تَرِفٌ و تَريفٌ): خۆشگوزەران و تێروتەسەل و بەناز.
(تَرَّفَ وأَتْرَفَ- ہُ المالُ): ١-داراو ســامان غەڕاو بایکرد ٢-تێکیداو بەدڕەوشــتیکرد ٣-خستیە هەلەکەسەماو ڕابواردن.
(أَتْرَفَ- الرَجُلُ): کابرا لەســەر پیاوخراپیو زۆرداریی سوور بوو.
(إستَتْرَفَ): ١-لووتبەرزو یاخی بوو ٢-ستەمی لە ئەندازەبەدەر بوو.
(أَلتُّرفَة): خۆشــگوزەرانییو ئاسوودەیی/ پڕ ناز بوون.
(المُتْرَف والمُتَرَّف): ١-خاوەن نازو خۆشگوزەران ٢-دەسترۆیشــتوو کەچی بوێت بیکاتو کەس نەبێت دەست بنێتە بەری ٣-زەهەندە.
٢-(أَلتُرْفَة): نیشــانەی سەر ناوەڕاستی لێوی سەرو کە خودا کردەو زیادەگۆشتە.
(ألأَتْــرَف): کەســێکی نیشــانەداری ســەر ناوەڕاستی لێو.
٣-((ألتِرفــاس) (ن): جــۆرە قارچکێکــە لە بیابانەکانی ئاســیاو ئەفەریقادا دەڕێو لەژێر زەوییەوە لەسەر ڕەگی هەندێ ڕووەك دەڕێو خواردنێکی خۆشە.
ترق: (أَلتَّرقُوَة (ج) ألتَّراقِي والتَرايق) (ع ا): ئێســکی چەلەمە کە لە سەروو سنگەوەیە کە دوانن.
(«تَرقاہ. تَرقاةً»): لە ئێسکی چەلەمەیدا.

(«بَلَغَــت روحُهُ التَّراقيَ»): گیانی گەیشــتە سەر ئێســکی چەڵەمەی/ گیانی گەیشتە سەر کونە لووتی/ لە گیانکەنشتدا بوو.

ترك: (تَرَك واتَّرَكَ- هُ. تَرْكاً و تِركاناً): وازی لێهێنا ٢-توخنی نەکەوتو پشتگوێی خست.

(تارَكَ- هُ. مُتارَكةً و تِراكاً): بەرەڵایکردو لێیگەڕا.

(- الرَجُلَ): لەگەڵیدا ئاشت بوو.

(تَتارَكوا- الأمرَ بَينَهُم): کارەکەیان بەرەڵا کرد.

(تَراكِ = أترُكْ): وازی لێبهێنە/ لێیبگەڕێ.

(ألتَرْكَــةُ والتَريكَةُ): ١-قــەدرە کچێك کە لە ماڵی باوکیدا دەمێنێتەوەو کەس نایهێنێت ٢- هێلکەی بەجێماوی وشــترمرخ ٣-خودە ئاسنی سەری سەرباز ٤-قاوغی هێلکە پاش دەرچوونی جووچکەکە تیایدا.

(ألتركةُوالتَركةُ): شتی لە پاش بەجێماو.

(تَركَــةُ الميِّــت): شــتی لە پــاش بەجێماوی مردوو/ میرات.

(ألتَريْك= ألمَتْروك): بەجێهێڵراو.

(-مِنَ الكَــرْم أو النَخلِ): ئەوەی بەهێشــوی ترێوە یان هێشووی خورماوە دەمێنێتەوەو بە دارەکەوە دەبێت پاش خواردنی یان لاسکەکەی بە دارەکەوە دەمێنێتەوە.

(التَرَّاك): زۆر بە جێبهێڵی.

الملحق:

ترك: (تَتَرَّكَ): بە تورکی دواو خووی ئەوانی گرتو لەسەر نەریتی ئەوان ڕۆیشت.

ترم:١-(ألتَراموای) (انكليزية): شەمەندەفەری بە کارەبا.

تِراميســين (طــب): دەرمانــی چارەکردنی هەوی کۆئەندامی میز/ تەرەمایسین.

٢-(تَرْمَسَ): خۆی لە کۆڕی شەڕدا دزییەوەو لە کۆڕەکەدا نەبوو.

٣-(تَرْمَــسَ- تِ الدابَّةُ): ناودەمی وڵاخەکە/ چوارپێکە زیبکەی گەورەی وەك بەری پاقلەی میسریی دەرکرد.

(ألتُرْمُس) (ن): پاقلەی میسریی. ڕووەکێکە لە بنەچەی لۆکەیە لاسکەکەی ڕاستو قایمە، گوڵەکــەی وەنەوشــەییەو گەورەیــە کیســە بەرەکەی پڕو پانە دەنکــی تاڵی تێدایە پاش ئاوکردنو چارەکردنی دەخورێت.

٤-(ألترمُــس (ف) (یونانیــة): تەرمــۆس (شووشەیەکە بەرگێکی کانزایی هەیە گەرمیی شلەمەنی دەپارێزێت).

٥-(ألترمومِترا (طب): گەرماپێو (یونانیە).

ترن: (ألتُرُنج (ن) = الأتْرُنج = الكَبَّاد): ترنج. درەختێکــە لــە بنەچەی لیمۆیــە. بەرەکەی دەکرێت بە مرەباو لە ناوچەی دەریای ســپی ناوەڕاستدا دەڕوێت.

(ألتُرُنجان) (ن): قاتمەدارو باخی (ڕووەکێکی بۆنخۆشــی دەشــتەکییە لە خــوار ئەورووپاو ناوچەی خۆرهەڵاتــی ناوەڕاســتدا دەڕوێت. ناوەکەی وەك مەی بەکاردەهێنرێتو سوودی

پزیشکیشی هەیە.

٢-(ألترانزیــت) (ت) (لاتینیــة): مــانی تێپەڕکردنی کەلووپەل، ئەوەیە کە ڕێ بدرێت بە شــارێکدا یــان زەوی ولاتێکــدا تێپەڕێت بێئەوەی باجی تێپەربوونی لێبسێنرێت.

ترە: (تَــرِهَ. تَرَهاً): کەوتە قســەی هەڵەق و مەلەق/ هیچ و پووچ.

(ألتُرَّهَــةُ (ج) ألتُرَّهات): ١-قســەی بێســەرو بەر/ نادروست ٢-تووڵەرێ.

ألتُرَّهُ (ج) تَراریە: قســەی نارەواو نابەجێ و هیچ و پووچ ٢-درۆ.

تــری: ١-(تَرَی- فِي الأمرِ. تَرْیاً): لە کارەکەدا (سست/ خاو بووەوە).

٢-(ألتِریــاق): دەرمانێکە ژەهر لادەبات. دژە ژەهر.

التِریاق و التِریاقَة (یونانیة): مەی، چونکە گوایا دڵتەنگیی لادەبات.

تســع: (تَسَــعَ- القَــوْمَ): ١-نۆهەمینکەســی خوێشــگەل بــوو ٢-بەخۆیــەوە کردنی بە نۆ کەس ٣-نۆیەکی ماڵەکەیانی وەرگرت/ برد.

(- المالَ): نۆیەکی ماڵەکەی برد/ وەرگرت.

(أتْسَــعَ- القَــوْمُ): خوێشــگەل بــوون بە نۆ کەس.

(ألتِّسْعَةُ (ج) تِسعات (م) تِسعٌ): نۆ.

(تِسعَةُ رِجالٍ): نۆ پیاو.

(تِسْعُ نِساءٍ): نۆ ژن.

(تِسعَةَ عَشَرَ رَجُلاً): نۆزدە پیاو.

(تِسعَ عَشرَةَ إمْرَأَة): نۆزدە ژن.

(ألتُسْعُ والتَسیعُ): نۆیەکی شتێك.

(ألتُسْع (ج) أتْسَاع): نۆیەك.

(ألتاسع): نۆهەم.

(تِسعون): نەوەد.

(تُساع): نۆنۆ.

(«جاءَ القَومُ تُساعَ»): خوێشگەل نۆنۆ هاتن.

(ألتُساعِيُ): نۆیی.

(ألتُســاعِیَّةُ): نوێژێکە عیســاییەکان نۆ ڕۆژ لەســەریەك پێش هەندە جەژنێکیان دەیکەن پێشی دەڵێن:

(ألتِسعَوِیَّة). (التَّاسُــوعاء): نۆهەمین ڕۆژی مانگ.

(مُتْسوع): نۆ قات/ نۆلۆ — نۆتاڵ.

(«حَبْــلٌ مَتســوع») (ســریانیة): پەتێکی نۆتاڵ/ گوریسێکی نۆتاڵ/ نۆ لۆ.

تشــر: (تِشْــرین (ج) تَشــارین): ناوی دوو مانگی ساڵی خۆرییە.

(تشــرین ألأوَّل): دەهەمین مانگە، سی و یەك ڕۆژە پێشی دەوترێت (ئۆکتۆبەر)، گەلاڕێزان.

(تشرين الثاني): نۆڤەمبەر، ٣٠ ڕۆژە، مانگی سەرماوەز.

(التَّشارین): تشــرینەکان مەبەستیان وەرزی پایزە، ڕەشــە خەڵکەکە بــە گەڵای توو دەڵێن کە لە دارەکەی دەکەنــەوەو لەو دوو مانگەدا

بە مانگاکانیان دەدەن.

(«تَشْـرَنَ بَقَرَهُ»): مانگاکـەی بە گەلا تووی پاییز بەخێوکرد.

تـع: (تَـعَّ. تَعَّةً و تَعّـاً): ١ـدڵـی خاوبووەوە ٢ـرشایەوە.

تعب: (تَعِبَ. تَعَباً): ١ـماندوو بوو ٢ـشەکەت و کفت بوو/ لە پەلوپۆ کەوت.

(تَعِبٌ): ١ـماندوو ٢ـشەکەت و کفت.

(أَتْعَبَ- ه): ماندو و شەکەتیکرد.

(-فُلانٌ نَفْسَـهُ): خـۆی زۆر ڕەتاندو ماندوو کرد/ پەکی خۆی خست.

(- القَومُ): وڵاخەکانیان ماندوو بوون.

(اَلتَّعَب (ج) أَتْعاب: ماندوویّتی.

(المَتْعَب والمَتْعَبَة): (ج) مَتاعِب): ١ـماندوویّتی ٢ـشـەکەتیی ٣ـکاری گران و هۆی ماندویّتیی ٤ـشوێنی ماندووبوون.

(«إسـتِخراجُ المُعَمّـى مَتْعَبَـةُ لِلخَواطِر»): دۆزینەوەی شتی نادیار مێشك ماندوو دەکات و سەردەیەشێنێت.

٢ـ(أَتْعَبَ- الإناءَ): قاپەکەی پڕکرد.

تعتع: (تَعْتَعَ- هُ): توند ڕایوەشـاند/ تەکانی دایەو لەقەلەقی پێخست.

(- في الكَلام): لە قسـەکردندا زمانی بەستراو قسەی بۆ نەکرا.

(اَلتَّعاتِـع): هەواڵی درۆو دەلەسـە/ قسـەی بێسەروبەر.

(«وَقَعُوا في تَعاتِعَ») کەوتنە فیشـاڵ و درۆو/ هەواڵی هەڵبەستراو.

تعـس: ١ـ(تَعَسَ و تَعِسَ. تَعْسـاً و تَعَسـاً): مرد.

(- هُ أَتْعَسَـهُ اللهُ): خـودا کۆلۆلێکـردو فەوتاندی.

(«تَعْسـاً لَهُ»): خودا سـەرگەردان و کولۆلی بکات و خودا فەوتیکات.

(اَلتَّعْـس) (مـص): ١ـلەناوچـوون/ مـردن ٢ـکولۆلیی/ کوێرەوەریی/ ناهەمواریی.

(اَلمَتَعَسَـةُ): هـۆی فەوتـان و کولۆلیـی/ کوێرەوەریی.

(«هذا الأمرَ مَنحَسَـةُ مَنعَسَـةٌ»): ئەم کارە هۆی کولۆلیی و فەوتان و چارەڕەشییە.

٢ـ(تَعَسَ و تَعِسَ. تَعْساً و تَعَساً): هەڵنووت و بەدەمدا کەوت.

(تَعِـس و تاعِـسٌ و تَعيـس): نووچبردوو/ بارکەوتوو/ کولۆل/ بەدبەخت.

اَلتَّعْسُ: پەککەوتن/ نووچبردن و کەوتن.

اَلتَّعْسَةُ: ١ـپەککەوتنێکی سەخت ٢ـبەدبەختیی/ کولۆلیی.

تعـص: (تَعِصَ. تَعَصاً): گولۆڵەی ڕۆیشـتنی زۆر بوو و هاواری دەماری لەشیکرد.

تغب: ١ـ(تَغِبَ. تَغَباً): لەناوچوو/ فەوتا.

(أَتْغَبَ- هُ): مراندی/ فەوتاندی/ لەناویبرد.

(اَلتَّغَب): لەناوچوون/ مردن/ فەوتان.

(أَلتَغْب والتَّغْبَةُ): ١ـگوناه و كردەوەی ناشیرین ٢ـلەكە ٣ـگومان.

(«مافیــه تَغبَــة»): نەنگیی نییــەو لەكەو خراپەی پێوە نییە.

(أَلتَّغَــب): ١ـخــەوش‌و گەنیــی ٢ـنەنگیــی ٣ـبرسێتیی ٤ـچەپەڵیی/ پیسیی.

تغر: (تَغَــرَ- تِ القِدرُ. تَغرانا): مەنجەڵەكە كوڵا.

(تِ السَّحابَةُ تَغَراً وتُغُوراً): هەورەكە دایرشتە باران.

(- العِــرقُ): دەمارەكە خوێنێكی زۆری لەبەر رۆیشت.

(جُرحٌ تُغَّار): برینێكە خوێنی زۆری لێدێت.

تــفَ: ١-(تَفَّفَ- هُ: قالَ لَهُ تَفّــاً أو تُفَّ لَكَ): تفــی لێكــرد. پێیوت: تف لە چــارەت واتا لە وەلاتر چیت. پیسبێت.

(أَلتُفُّ (ج) تِفَفَة): پیسیی بن نینۆك.

(أَلتُفَّةُ): ئافرەتی سووك/ بێرێز.

(أَلتِفّان): دەم‌و كات.

(«أَتَیتُــكَ بتَفَّانِه وعَلــى تِفَّانِه»): لە دەم‌و كاتی خۆیدا هاتمە لات.

٢-(أَلتْفاف) (ن): خوژیلك (رووەكێكە لاســك لوولەیی، گەڵا گرنج گرنجە، ئەگەر بشكێنرێت شیری لێدێت.

(أَلتُفَفَةُ) (ح): كرمی پێستەخۆرە.

تفيء: (تَفِيءَ. تَفَأً): تووڕەو توند بوو.

(تَفِئَــةُ و تَفِیَّةُ الشــيء): ســەردەم‌و چاخی شتەكە.

تفــت: (تَفَتَــغَ- الضِحْــكَ): پێكەنینەكەی خواردەوە/ شاردەوە.

(- الــكَلام): بە منجــە منج قســەكەیكردو دەرینەخست.

(أَلتَّفْتَغَة): زمانقورسیی.

تفــث: (تَفِــثَ. تَفَثــاً): چڵكن بوو/ پیســی سەركەوت.

(تَفِثٌ): چڵكن/ پیسبوو.

(تَفَّثَ- تِ الدماءُ مَكانَهُ): خوێن شوێنەكەی خۆی پیسكرد.

(أَلتَّفَث): چڵك‌و پیسیی.

(«قَضى تَفَثَهُ»): پیسیەكەی لابرد.

تفح: (أَلتُفّاح) (ج) تفافیح (ن): سێو.

(تُفّاحَةُ): سێوێك(دارێكە لەكۆمەڵەی گوڵەباخە بەرێكی گوشــتینی رەق دەگرێــت، دەتوانرێت زۆر بهێڵرێتەوە بە تەرپی دەخورێت‌و مرەبای خۆشیشی لێ دروستدەكرێت).

(أَلمَتفَحَة): باخی سێو.

(أَلتَّفاحَتان) (ع ا): هەردوو ســەری هەردوو ئێسكی ران كە لە كولۆتدایە.

تَفَرَ: (أَتْفَرَ- الشَّجَرُ): درەختەكە گۆپكەیكرد/ چرۆیكرد.

(أَلتَّفَرَةُ) (ز): ئەوەی لە بن درەختدا دەروێت‌و لەبەر بچووكی بەردانی ئاژەڵەكە ناكەوێت.

(تَفرَةُ الشَّجَر): گەڵای دوو گوێچکەبووی دار.

٢-(أَتْفَرَ- الرَّجُلُ): تووکی لووتی هاتە دەرێ، گەیشتە چاڵی لێوی.

أَلتِفْــرَةُ والتُفْرَةُ والتُفَــرَةُ): چاڵی لێو کە لە ناوەراستی لێودایە.

(أَلتافِــر والتَفِــر والتَفْران- مِــنَ الرجال): پیاوی پۆخڵو چەپەڵ.

٢-(أَلتُفْرُوق): کلاوی دەنکە خورما.

تفل: (تَفَلَ. تَفْلاً): تفیکردەوە یان بەڵغەمی فرێدا.

(أَلتُّفْلُ التُّفال): ١-بەڵغەم ٢-تف.

(أَلمَتفَلَةُ (ح) مَتافِل): شــوێنتفو بەڵغەم کە تێیدەکەن شتێك یان قاپێك بێت.

٢-(تَفِلَ- الرَجُــلُ. تَفَلاً): بۆنی ناخۆش بوو لــە بــەر خۆنەشــتنو بەکارنەهێنانی بۆنی خۆش/ بۆدرنی لێهات.

تَفِــلٌ (م) تَفِلَــةٌ و مِتْفالٌ: بــۆدرن لێهاتوو/ بۆنناخۆش.

(أَتْفَلَ- ەُ): بۆ مچكو بۆنەرنیكرد.

٢-أَلتُتْفُل والتَتْفُل والتِتْفُل (ح): ڕێوی.

تفە: (تَفِهَ الرَجُــلُ. تُفُوهاً): کابرا بێناوەزو هەستو هۆش بوو.

(تافِه): بێناوەزو هەست.

(تَفِهَ- الطَّعامُ. تَفاهَــةً): خواردنەکە بێتامو چەشە بوو، نەترشیی، نە سوێریی، نە شیرینی هەبوو.

(أَلشَــيءُ أَو الطَّعامُ تَفِهٌ وتافِهٌ): شــتەکە یان خواردنەکە بێتامو بێبایەخ بوو.

٢-(تَفِــهَ- الشَــيءُ. تَفَهاً و تُفوهاً): شــتەکە کەمو بێنرخ بوو.

(«تَفِهَ عَطاءُ فُلان»): بەخشــینەکەی فیسار هیچ نەبوو، کەمو بێکەڵکبوو.

(أَتْفَــهَ- الشَــيءَ): شــتەکەی بێنــرخ کــرد، کەمکردەوە.

(أَعْطَيْــتَ فأَتْفَهــتَ): بەخشــیت بــەڵام کەمتبەخشی.

تقــن: (أَتْقَنَ- الأَمــرَ): ١-کارەکەی دروســت ئەنجامدا ٢-کارەکەی تۆکمە کرد.

(تَقَّنَ- الأَرضَ): زەوییەکــەی هێواش ئاودا تا بەری باشی هەبێت.

(أَلتِّقــن(: ١-ئاوێکی لیخن کــە لە حەوزەکەدا مابێتەوە ٢- قوری وشــکی شــەقار شەقار بوو ٣-سروشت.

((«أَلفَصاحَة مِن تِقْنِه»): زمانپاراوییەکەی هی سروشتیەتی/ لە سروشتیەوەیە.

(أَلتِقنِيَّة (ا ع) = التِكنيك): تەکنیك.

(مُتْقَن): چاك دروستكراو.

(مُتْقِن): وردو کارزان.

(تَقى = وَقى): خۆی پاراست.

(تَقِيّ): خۆپارێز- خۆ لە گوناهپارێز.

تــك: ١-(تَــكَّ- ەُ. تَــكّاً): پێی لێناو شــەقی پێبرد.

٢-(تَـكَ- هُ النَبيـذُ): مەیەكـە (گرتـی/ سەرخۆشیكردو خستیە جرتو فرت).
٣-(تَكَّ- الرَجُلُ. تُكوكاً): ١-كابرا گاڵتەجاڕی خەڵكبوو ٢-گەوجبوو.
(تاك (ج) تاكـون و تَكَكة و تُكّاك و تُكَّك): كەرۆكەو گاڵتەجاڕی خەڵك/ گەوج.
٤-(إسْـتَنتَكَّ- التِكّة): بەندە خوێنی خستە شەرواڵەكەوە.
(اَلتِكَّةُ (ج) تِكَك): بەندە خوێنی شەرواڵ.
(اَلمِتَك): داربەندە خوێن.
(مِدَك) (عامية): داربەندەخوێن.
تـكأ: (تَـكَأَ وَكَأَ): ١-پاڵـی پێـوەدا. پشـتی پێبەست ٢-خۆی بەسەردا داو پێڕۆیشت وەك داردەست.
تكت: (تَكْتَكَ – هُ تَكْتَكَةً): ١-زۆر پێبخست تا قرنجاندی ٢-لەتلەتیكرد.
(- تِ الساعَةُ): كاتژمێرەكە تیكتاكی كرد.
٢-(اَلتَّكتيـك أَو التَّكتِيَّـة») (یونانيـة): ١-ئەو هۆكارانـەی كە بۆ باش بە ئەنجامدانی كارێك بەكاردێت ٢- (ا ع) هونەری ڕێكخستنو بزواندنی سوپا.
تكـن: (اَلتِّكنيـك أَو التَّقنِيَّـة) (یونانية): تایبەتیـە زانسـتییەكانو هونەرییـەكان ٢-هەموو ئەو ڕێو شـێوازانەی كە تایبەتە بە پیشەیەك یان هونەرێك.
تكل: (تَكَلَ= وَكَلَ): سپاردی.

تـل: ١-(تَلَّ- هُ. تَلاًّ): ١-دایبەزەویدا ٢-دای بە ملو ڕوومەتیدا.
(اَلتَلَّةُ والتِلَّةُ): بەزەویدا كەوتن.
(«رَماهُ بِتَلَّةِ سـوءٍ»): شتێكی ناشیرینی دایە پاڵ.
(اَلتَليل (ج) تَلّی): بەزەویدا دراو.
(اَلتَّليـل (ج) أَتِلَّـة و تُلُـل و تَلائِل): مل/ گەردن.
(اَلمَتَلّ): ئەوەی كە پێی بەزەویدا دەدرێت.
(رمحٌ مِتَلّ): نێزەیەكی قایمو پتەو.
(اَلمِتَـلّ): پاڵـەوان/ پیاوی بەهێـزو بەكارو حوشتری بەهێزو قایم.
٢-(تَلَّ- الشَـيءَ إليهِ) تَلاًّ: شتەكەی بۆ هەڵدا یان دایە دەست.
(- الشـيءَ في يَـدِهِ): شـتەكەی خسـتە دەستیەوە.
(- الحَبـلَ في البِئـرِ): پەتەكەی داهێشـتە چاڵاوەكەوە.
٣-(تَلَّ- إليهِ): لێیپاڕایەوە.
٤-(أَتَلَّ- الدابَّة): (ضد): ولاخەكەی/ چوارپێكەی بەستەوە ٢-چوارپێكەی جڵەوكێشكرد/ هەوساری ولاخەكەی گرتو بە دوای خۆیدا ڕایكێشا.
٥-(اَلتَـلّ) (ج) (تِلال وتُلُـول- مِنَ الأَرض): گرد/ تەپە.
(تَلَّةٌ): گردێك/ تەپەیەك/ زەوییەك كەمەكێك لە دەوروپشتی بەرزتر بێت.

(أَلتِلَّةُ): بار/ ڕەوش.
(أَلتَلال والتَلالَة): گومڕاییو گومڕابوون.
تلأ. (إتْلأَبَّ- الأَمرُ. إتْلِئْباباً): کارەکە ڕاستو دروست بوو. باری چاکی خۆی وەرگرت.
(- الحِمارُ): کەرەکە سەرو سنگی ڕاستکردو ڕێککرت.
(- الطَريقُ): ڕێگەکە درێژ بووەوەو دوورکەوتەوە.
(مُتْلَئِبّ): درێژەوە بوو.
(قِياسٌ مُتْلَئِب): پێوەرێکی درێژەوەبوو زۆر درێژ.
(طَريقٌ مُتلَئِب): ڕێگەیەکی ڕاستی درێژەوەبوو.
تلب: (أَلتَّلْبُ: زیان
(«تَباً لَهُ و تَلْباً): خودا بەر زیانی بخاتو بیفەوتێنێت.
(أَلتالِب): فەوتگەو شەرگە.
تلد: (تَلَدَ و تَلِدَ – في القَوم وَبالمَكان. تُلُوداً): لەلای خوێشگەل یان لەو جێگەیەدا نیشتەنی بوو مایەوە.
(«تَلِدَ فُلانٌ عِنْدَنا»): دایكو باوکی فیسار لەلای ئێمە هاتوونەتە دنیاوە.
(تَلَدَ- المالُ كالإبلِ والغَنَم. تُلُوداً): حوشترو مەڕی بەرماڵ بووەو هەر لە کۆنەوە بووە/ خانەزا بوون.
(تالِد وتَلْد و تُلْد و تَلَد وتِلاد و تَليد): هی بەرماڵییەو لەلای خۆپەیدابووە/ کۆنە پێچەوانەکەی.
(طارِف): تازەگی.
(تَلَّدَ): داراو سامانی کۆکردەوە/ پێکیەوەنا.
(أَتْلَدَ- الرَجُلُ): پیاوەکە کۆنە دەوڵەمەند بوو/ کۆنە بووە بوو.
تلس: (أَلتْلَسْكُوب) (يونانية) = (المِرقَب): تەلیسکۆب (ئامێرێکە بۆ بینینی شتی دوور یان ئەستێرەکان)/ ئەستێرەبین.
تلع: ١-(تَلَعَ. النَّهارُ. تَلْعاً و تُلُوعاً): ڕۆژ بووەوە.
(- تِ الضُحى): پێشتەنگاو بوو.
(- الرَجُلُ أَو الظَبيُ): کابرا یان ئاسکەکە سەری دەرکێشاو سەرەتاتکێیکرد.
٢-(تَلِعَ- الرَجُل. تَلْعاً و تَلاعَةً): پیاوەکە ملی یان باڵای درێژو بەرز بوو.
أَتْلَع وتَليع: ١-باڵابەرز یان گەردنبەرز.
(تَلِعَ- ت عُنقُهُ): ملی درێژ بوو.
(أَتْلَعَ و تَتالَعَ و تَتَلَّعَ- في مِيَشيَتِهِ): لە ڕۆیشتندا ملی درێژکردو سەری بەرزکردەوە بڕوانێت.
(أَلتِّلِع): کەسێکە زۆر تەماشای ئەملاولا بکات.
(أَلتَّلْعَةُ (ج) تَلَعات و تِلاع و تَلِع (ضد): ١-بەرزایی زەوی/ هەڵمەت ٢-نشێوو نزمی زەوی.
٣-(تَلِعَ- الإناءُ. تَلَعاً): دەفرەکە/ قاپەکە

پڕبوو.

(أَتْلِع- مِنَ الآنِيَة): قاپی پڕ.

تلغ: (ألتِلغـراف) (يونانيـة) = (ألبَرْق): برووسكه/ تەلەگراف.

تف: (تَلِفَ. تَلَفاً): خراپ بوو/ لەناو چوو.

(أَتْلَـفَ- هُ): ١-فەوتانـدی ٢-خراپیکـردو لەناویبرد.

(أَلتَّلِيفَة): شتی فەوتاو/ لەناوچوو.

(ألمَتْلَـف و المَتْلَفَة (ج) مَتالِف): هۆی فەوتان هـۆی لەناوچوون ٢-شـوێنی تێـدا فەوتان/ شـوێنی لەناوچـوون- زەوی وشـكو چۆڵو فراوان.

(ألِتـلاف و التَّـلاَف): زۆر لەناوبـەر/ فره فەوتێن.

٢-(تَلْفَنَ): تەلەفۆنیكرد.

(ألتِلِفُون: (يونانية) = الهاتِف): تەلەفۆن.

٣-(تِلِيفيزيون: (يونانية= تِلفاز): تەلەفزیۆن.

(ألتَلْفَزَة): له دوورەوه بینین.

تلك: (تِلْكَ): (ئامرازی ئاماژەیه بۆ مێی دوور) ئەو ژنه. ئەو مێیه/ ئەو مێینەیه.

(تانِّك): دوو مێینه ئەو دوو ژنه.

(ج) أُولائِكَ: ئەوانه.

تلم: ١-(أَلتَّلَمْ (ج) أَتْلام): هێڵی جووت.

(ألتِلـمُ: تِـلام): ١-مێـرد منـداڵ. ٢-كێڵەر/ جوتیار ٣-زەڕەنگەر یان مووشەدەمەی درێژی زەڕەنگەر.

٢-(التَلْمُـود): كتێبێكـی جـووه كه باسـی شـەریعەتو دەسـتووری ئاینـی جوولەكـه دەكات.

٣-(تَلْمَذَ و تَتَلْمَـذَ- الوَلَدَ): كوڕەكەیكرد به قوتابیی خۆی.

(- لِفُلانٍ): بـوو به قوتابیـی/ خوێندكاری فیسار.

ألتِلميـذ (ج) تَلاميذ و تَلامِـذَة: ١-قوتابی/ خوێندكار ٢-شاگرد.

تلن: أَلتُّلُنَة والتُّلُونَة: پێداویستیی.

تله: (تَلِهَ. تَلَهاً): حەپەسا/ سەرسام بوو.

(- هُ وتَلِهَ عَنهُ): ئەوی لەبیرچووەوه.

(«رَجُلٌ تالِهُ العَقلِ ومَتلُوهُ العَقْل»): پیاوێكی هۆشلەدەستداوه. پیاوێكه لەسەرخۆی نییه.

(تَلِهَ- الشيءُ): شتەكه پۆرتكاو لەناوچوو.

(أَتْلَهَ- الشيءَ): شتەكەی فەوتاندو لەناوبرد/ لەباربرد.

تلا: ١-(تَلا- هُ. تُلُوّاً): شوێنیكەوت به دوایدا هات.

(تَلَّى- هُ تَتْلِيَةً): دوایكەوت/ بەدوایدا چوو.

(تـالی- هُ): ١-پەیڕەوی ئەویكـرد/ به دوایدا ڕۆیشت ٢-لەگەڵیدا ڕێككەوت.

(أَتلی- هُ): پێشیكەوت.

(-هُ فُلانـاً): وای لـه فیسـار كـرد شـوێنی بكەوێت/ فیساری شوێن خۆی خست.

(تَتَلّـی- هُ): پێبەپێـی ئەو ڕۆیشـتو دوای

کەوت.
«تَتَلَّيْتُ حَقي»: دوای مافەکەم کەوتم تا (سەندمەوە/ دەستگیرم بوومەوە).
(تَتالَتِ- الأُمور أو الخَيْل): کارەکان یان ئەسپەکان یەك لە دوای یەکدا هاتن.
(جاءَتِ الخَيلُ تَتالِياً): ئەسپەکان (یەك بە دوای یەکدا/ یەك لە دوای یەك) هاتن.
(إسْتَتلى- هُ الشيءَ): داوای لێکرد بەدوایدا بێت.
(ألتَّالي (ج) تالِيات (م) التالِيَةُ) (ج) ألتَوالي): ١-شوێنکەوتوو/ پەیرەوکرد/ بەدوادا هاتوو. ٢-ئەویتر ٣-چوارەمین ئەسپی پێشبرکێ غارغارێن.
(ألتِلو (ج) أتْلاء (م) تِلوَة): ١-بەدواداهاتوو/ شوێنکەوتوو/ ئەویتر. ٢-بەچکە حوشتری لەشیر براوە کە دوای دایکی دەکەوێت.
(ألتُّلو): ئەوەی هێشتا هەر بە دوادا دەروون/ پەیرەوی دەکەن/ شتێکی باو.
(ألمُتالي): ١-شوێنکەوتوو ٢-(مو) کۆرسی بە دەنگی نزم شوێنکەوتووی گۆرانیبێژەکە.
(ألتَّوالي): ١-یەك لە دوایەك بەدواداهاتووەکان ٢-بەشی دووەم دێڕێکی هەڵبەست کە پێیدەڵێن.
(ألإعجاز): کە دوای (الصدور)، واتا بەشی یەکەمی دێڕە هەڵبەستەکەیە.
(تَوالي الخَيل): دواوەی ئەسپەکان واتا کلكو پاشینو قاچەکانی.
٢-(تَلا- عَنهُ تُلُوّاً): وازی لێهێناو خۆی تێنەگەیاند/ دەستی لێبەردا.
٣-(تَلا فُلانٌ بَعدَ قَومِهِ): لە خوێشکەل دواکەوتو مایەوە.
(تَلِيَ- مِنَ الشَّهرِ يَومٌ): ڕۆژێکی مانگە کە ماوەتەوە/ مایەوە.
(أتلى- هُ): دوایخست.
(أتْلى و تَتَلَّى- حَقَّهُ عِندَهُ): شتێکی لە مافەکەی لا هێشتەوە.
(ألتُلاوَة والتَّلِيَّة): پاشماوە.
(تُلاوَةُ الدَّين): پاشماوەی وامەکە/ قەرزەکە.
(«ذَهَبَت تَلِيَّةُ الشَّباب»): پاشماوەی گەنجێتیش تەواو بوو/ تێپەری.
(«فلانٌ بَقِيَّةُ الكِرام وتَلِيَّةُ الأحرار»): فیسار کەس لە جوامێرە ماوەکانەو پاشماوەی پیاوە مەردەکانەو ئازادیخوازەکانە.
٤-(تَلا- الكِتابَ. تِلاوَةً): کتێبەکەی خوێندەوە.
٥-(تَلَّى- الرَجُلُ): ١-پیاوەکە نەزرەکەی بردە سەرو کردی/ ئەوەی لەسەرخۆی دانابوو، پێویستیکردبوو، بەجێیهێنا. ٢-لە دوادوای تەمەنیدا بوو ٣-کۆچی دواییکرد/ مرد.
٦-(أتلى- ه على فُلان): بەرەو ڕووی فیساری کردەوە/ دایە دەست ئەو.
٧-(أتلى- ه ذِمَّةً): ئەوی کردە دەستەبەری/

خستیه ئەستۆی ئەوەوە.
(اَلتَـلاء): هاوسـایەتیی‌و دەسـتەبەریی/ کەفالەت.
٨-(تَتَلَّـی- الرَجُلُ): کابرا لە دەسـتکەوت/ سامانێکی زۆری پێکەوەنا.
(اَلتَلِيُّ):١-سامانداریێکی قورس/ لەدەستکەوتوو ٢-خاوەنبڕوای قایم‌و چاك.
٩-إِسْتَتلی- هُ): چاوەڕێیکرد.
تــمّ: تَمَّ. تَمّاً و تِمّــاً) و تُمّاً و تَماماً و تِماماً و تُمامــاً:١-تەواوبــوو ٢-بە ئەنجام گەیشــت ٣-کۆك بوو.
(- بالشَّــيءِ و عَليــهِ): شــتەکەی بــە کۆك گەیاند/ تەووا تەواویکرد.
(- علی أَمرِهِ): لەســەر کارەکە رۆیشــت‌و بە ئەنجامیگەیاند.
(تَمَّــمَ- هُ = أَتَمَّــهُ): تەواویکــرد. کۆتایــی پێهێنا.
(أَتَــمَّ- القَمَرُ (فك): مانگ بــوو بە چواردە شەوو پڕ بوو.
(- الحُبلــی): ســکپڕەکە مــاوەی ســکەکەی تەواوکرد/ سکپڕەکە کاتی منداڵبوونی هات.
(تَتامَّ- القَومُ): خوێشگەل لە گشتیان هاتن.
(إِسْتَتَمَّ- الشَّيءَ):١-شــتەکەی بە کۆتا هێناو تەواویکــرد ٢-داوای بــە ئەنجامگەیانــدن‌و تەواوکردنی شتەکەیکرد.
(اَلتَّمــام و التُّمام و التِّمــام):١-تەواو تەواو/ دروست‌و بێکەموکووڕیی/ کۆك ٢-تەواوکەری شت.
تَمَّ و تِمٌّ و تُمٌّ و تِمامَةٌ و تَممَةٌ:١-تەواوکەری شت ٢-زۆر تەواو پڕ/ کۆك.
(- فك): لَیلَــةُ تَمامُ القَمَــرِ = لَیلَةُ البَدر): شەوی چواردەو مانگیپڕ.
(«بَدرُ تَمــامِ وبَدرٌ تَمــامٌ»: مانگی چواردەو پڕ.
(أَلتَّمیم):١-جەســتە تەواوو بێکەمووکووڕیی ٢-تۆکمەو توندوتۆڵ.
(اَلتَتِمَة): تەواوکەری شتێك.
٢-(تَــمَّ- عَنهُ العَینَ): بــە چاوەزار لە چاوی پیسی پاراست.
(تَمَّمَ- المَولُــودَ): چاوەزاری بــە کۆرپەکەدا کردو پیایدا هەڵواسی.
(اَلتَّمیمَة (ج) تَمائِم و تَمیمات): چاوەزار، کە کووژەکەی شین یان مووروی چاوەزار کە گوایا کۆرپەلە لە جنۆکەو چاوی پیس دەپارێزێت.
(«إماطَــةُ التَّمائِم»): چــاوەزار لێکردنەوە. لەبەر ئەوەی منداڵەکە گەورە بووەو لە خەم ڕەخسیوە.
٣-(تَــمَّ- إِلی مَوضَــعِ کَــذا): گەیشــتە ئەو شوێنە.
(تَمَّمَ- هُ): گەیاندیە ئاکامی خۆی.
(«تَمَّمَ علــی الجَریــحِ»): برینداڕەکەی بە مەرگ گەیاند/ مراندی.

(أَتَـمَّ- هُ = تَمَّمَـهُ): تەواویکـرد/ گەیاندیە ئەنجام.
(- إلى المَحَـل): نیازی شـوێنەکەیکردو بۆی چوو.
٤-(ألتَمّ) (ح): قازی نێراقی/ قازە مل (قازێکی مل درێژە).
(ألتِمّ): تەور.
(ألتُّ التَّمامَة): پاشماوە.
٥-)تَمْتَـمَ- في الكَلام. تَمْتَمَةً): بە پەلە دواو قسەکەی بەیەکداداو کەس تێینەگەیشت.
(تَمْتـام (م) تَمتامَة): دەمپەلەپەل کە کەس لە قسەی نەگات.
تمـر: ١-(تَمَرَ- هُ و تَمَّرَ- هُ. تَمْراً): خورمای دەرخواردا.
(تَمَّرَ الرُّطَبُ): فەریکە خورماکە پێگەیشت/ بوو بە قەسپ.
(- تِ النَّخلَةُ): دارخورماکە خورمایگرت.
(أتْمَرَ- القَـومُ): خوێشـگەل خورمایان زۆر بوو.
(ألتَّمر): خورما.
(تَمْـرَة (ج) تَمرات وتُمُـور و تُمْران) (ن): دەنکە خورمایەك کە گەییبێت.
(ألتَمرُ الهِنديّ) (ن): تەمری هیند. درەختێکی گەورەیـە سـەرچاوەکەی هندسـتانە لەوێوە بۆ زۆربەی ولاتە گەرمـەکان هێنراو روێنرا. بەرەکەی بۆ رەوانیی بەکاردێت، گوڵەکەی بۆ وورووژانی جگەر باشە، دارەکەی زۆر چاکە.
(ألتّامِر): خورمادار یان کەسێکە خورمای زۆر بێت.
(ألتَمّار): خورمافرۆش.
(ألمُتْمُور): خورماپێدراو.
٢-(تَمَرَ و تَمَّرَ- اللَّحمَ. تَمراً): گۆشـتەکەی وردە کـوت کـرد/ کوتکوتـی وردیکـردو وشکیکردەوە.
(تَتَمَّـرَ- اللَّحـمُ): گۆشـتە کوتکوتکراوەکە وشكو رەق بووە.
٣-(ألتَأمُرِيُّ و التّأمورِيُّ): مرۆڤ.
(«مابالدّارِ تأمـورُ أو تُؤمُورٌ): خانووەکە نە کەسی تێدایەو نە هیچ شتێك/ چۆڵە.
تمز: (تَمُوز وتَمُّوز) (سـريانية) = (يوليو): مانگی میوەگەنان کە (٣١) رۆژە.
تمـس: (تِمسـاح (ج) تَماسـيح) (ح): زیندەوەرێکـە لـە قۆرپیەکی گـەورە دەچێ، لەش گەورەیە، کلـك درێژە چوارپەل کورتە، سەری و پشتی و کلکی پێستی قەڵغانیی پێوەیە وەك پێستی کیسەڵ کە پوولەکەی سەختی بە یەکەوە لکاوە.
تمـه: (تَمِـهَ- الطَّعـامُ: تَمَهـاً و تَماهَـةً): خواردنەکـە چێشـتەکە ترشـاو تێکچوو یان بۆنی کرد.
(طعامُ تَمِهٌ): خواردنێکی چێشـتێکی ترشاوو بۆنکردوو.

تــنّ: ١-(تــانَّ – بَنَيهُمــا): بــەراوردی دوانەکەیکردو بەیەکیگرتنو ئەندازەیکردن.

(ألتِــنّ (ج) أتْنــان): چونیــەك/ هاوکووف/ وێچوو/ هاوتا ٢ کەس.

٢-(أتَنَّ- المَرَضُ الصَبيَ): نەخۆشی نەیهێشت منداڵەکە گەورە بێتو پێبگات.

(صَبِــيٌّ تِنّ): منداڵێکی گەورە نەبوو بە هۆی نەخۆشییەوە.

أتَنَّ- الرَجُلُ: دوورکەوتەوە.

٣-(التِنِّــين (ج) تَنانــين (ح): ١-نەهەهەنــگ ٢-هەژدیهــا ٣-فــك: شــوێنێکە لە ئاســماندا، بورجێکە.

(ألتُــنّ): توونە جۆرە ماســییەکە بەناوبانگە پەرەکەکانی درکدارە.

٤-(ألتَنــوُّب): گرنگترین درەختــە چرەکانە لــە گێتیدا لە کۆمەڵــەی داری کاژە قەدەکەی ڤیتەو راســتە بــۆ رازاندنــەوەی باخچەکان بەکاردێت.

تَنّوبة: دارێك لەو جۆرە دارە.

٥-(ألتَنّور (ج) تَنانير) (سريانية): تەنوور.

(ألتَنُّــورَة والتَنّوريَّــة): (عامية ســريانية الاصــل): تەنــوورەی ئافــرەت کــە جــۆرە بەرگێکە.

تنأ: (تَنَــأَ- بِالمَــكانِ. تُنوءً: لە شــوێنەکەدا نیشتەنیبوو.

(تانيء (ج) تُنّاء): ستارەگرتوو، نیشتەنی.

تنــب: ١-(ألتَنْبــك (ن) تنباك (فارســية): تەماکــۆ (جــۆرە توونتنێکە کە بــە نێرگەلە دەکێشرێت).

٢-(ألتِنبَــل والتِنبــال والتُنبــول والتِنبالَة (ج) تَنابيــل و تَنابِلَة (تركية): ١-کورتە بنە ٢-تەمەڵو گەمژە.

(ألتَنبَل و التانَبُول (ن): رووەکێکە گەڵاکەی وەك بنێشــت دەجوورێت، هی هندستان بووە لە کۆمەڵەی دەلووبیبەرە.

تنــج: ١-(ألتنجســتين = الوُلفــرام) (ك): کانــزای تەنگســتن، تەنێکی ســادەیە، رەقەو خۆڵەمێشــییە، لە گوڵۆپــدا بەکاردەهێنرێت وەك دەزوولەیەك، هەروەها لە دروســتکردنی جۆرە پۆڵایەکیشدا بەکاردێت. هێماکەی (W).

٢-(التَنَجرَة) (تركية): مەنجەڵو گامەنجەڵ.

تنخ: (تَنَخَ و تَنَّخَ و تَتَنَّخَ- بِالمَكان. تُتُوخاً): لە شوێنەکەدا مایەوە نیشتەنی بوو.

(تَنِــخَ. تَنَخــاً): ئینتەلایکــرد/ تلْخەیکرد/ گەدەی بە خواردن تێکچوو.

(أتْنَخَ- هُ): ئینتەلای پێکرد، تلْخەی پێکرد.

تنض: (ألتَنْضُب): جۆرەبر بوون.

تنــف: (ألتَنوفَــة والتَنوفيَّــة (ج) تَنائِف): دەشتی بێناوی چۆڵو هۆڵ.

تنك: (ألتَنَك (ك) (تركية): تەنەکە. پەرەکە ئاسنی تەنکە بە تۆتیا سواغدراوە.

(ألتَنَكجي): تەنەکەچی.

تهت: (تَهتَهَ): به شـتى (هيـچو پووچەوە/ شتى تووڕە هاتەوە خەريككرا.

(اَلتَّهاتِه): شتى هيچو پووچ/ شتى تووڕەهاتو درۆو دەلەسە.

تهـم: ١-(تَهِـمَ- اللَحـمُ. تَهَماً): گۆشـتەكە بۆگەنيكرد.

(تَهِم: گۆشتى بۆگەن.

(اَلتَّهَمَةُ: بۆنى ناخۆشو پيس. بۆگەنيى.

٢-(أتْهَمَ و تاهَـمَ و تَنَهَّمَ): هاتە تيهامە يان دابەزييە تيهامە.

(تِهامَة): ١-مەككە ٢-ولآتى خوارووى حيجاز.

(تَهامِـيّ و تَهـام (ج) تِهامِـوُن وتَهامُون): خەلكى تيهامە.

٣-(إتْهَمَ و تُهمَة): ترسخوليا سوارى سەرى بوو.

(اَلوَهْم): ترسخوليا.

تهن: (تَهِنَ. تَهَناً): خەوبرديەوە/ نوست.

(تَهِن): خەوتوو/ نوستوو/ خەوبردوو.

تها: (تَها. تَهواً): بێئاگابوو/ دالغەيليدا.

(اَلتِهواء): بەشێكى شەو.

(«قَضى تِهواءُ مِنَ اللَّيل»): بەشـێكى شـەو تێپەرى.

توَ: اَلتَوّ (ج) أتْواء): ١-تاكەكەس/ تاك/ تەنها ٢-تالە دەزوويەك/ داوێك ٣-يەكسەر.

(«اَلحَبـلُ. يُفتَلُ طاقاً واحداً»: گوريسـەكە پەتەكە پێكەوە بادەدرێت.

(«جاءَ تَوّاً»): (يەكسەر/ بێلادانو دواكەوتن) هات.

تاب: تابَ الى اللهِ. تَوباً وتَوبَةً و تابَةً و مَتاباً و تَنوبَةً: لە گوناهەكانى پەشـيمان بووەوەو گەرايـەوە بۆ لاى خـوداو داواى لێبوردنى لە خودا كرد/ تۆبەيكرد.

تائِب: تۆبەكار/ لە گوناهگەراوەو پەشيمان.

(تـابَ- اللهُ عليـه): خـودا لێيخـۆش بوو، تۆبەكەى لێوەرگرت.

(اللهُ تَوّابٌ): خودا تۆبە وەرگرو لێبوردوە.

(إسْتَتابَ- هُ): داواى لێكرد پەشيمان ببێتەوەو تۆبە بكات.

(توت: ١-اَلتُّوت) (ن): توو گەلآكەى بە كرمى ئاوريشـم دەدرێتو هەندێكى بەرێكى خۆش دەگرێت سوورو سپىو مۆر.

(تُوت العَليق): تووتـرك (ن) دەوەنێكى پەل بە يەكدا چـووەو چڕ لە كۆمەلەى گولەباخە بەرێكى وردى رەشى خۆش دەگرێت.

(تـوت الأَرض): (ن) چـرك. رووەكێكـى گياييـە لە كۆمەلـەى گولەباخە بۆ بەرەكەى دەروێنرێـت زۆر جـۆرى هەيـە دوو جۆرى دەشـتەكييە لە ئەوروپاو ئاسياو ئەمەريكاى باكووردا دەروێت بەرێكى ورد دەدات جۆرێكى هەيە هـى ئەمەريـكاى باشـوورە بەرەكەى گەورەيەو دەشكرێت بە مرەبا.

٢-(اَلتُوتيـا (ك) (يونانية): تۆتيا. بەردێكە چاوى پێدەرێژن.

(ألتوتيـا المَعدَنِيّة = الزنــك): كانزايەكە لە تەنەكە دەچێت/ تۆتيا.
(ألتوتياء) (ح): توتيـای دەریا زیندەوەرێکی دەریاییە لە کۆمەڵەی ژیشـکە لەشی سەدەف دایدەپۆشـێت کە کونی تێدایە لەو کونانەوە تاڵە ریشە پەلی باریکی لێوە دەردەچێت کـە یاریـدەی رۆیشـتنی دەدەن. هەندێك جۆریشی دەخورێت.
تاج: ١-(تاجَ. تَوْجاً): کڵاو تاجی لەسەرخۆی نا.
(تَوَّجَ- هُ): کڵاو تاجی نایە سەری.
(تَوَّجَ): کڵاو تاجی نرایە سەر.
(ألتَّاج (ج) تيجان): کڵاو تاجی شاهان.
(تاجُ العَمُود) (ب): تەپڵەکی کۆڵەکە.
(تاجُ الجَبّار) (فك): ئەستێرەن.
(التائِج): خاوەن تاج.
(ألتُّوَيج) (ن): گەڵا رەنگینەکانی گوڵە کە دەوری ئەندامـی نێرو مێـی گوڵەکـە دەدات، بە زۆری رەنگینە، دەشێت لە هەندێك گوڵدا هەر نەبێت.
(ألتُّوَيجيَّـة أو القُعالَـة) (ن): گەڵایەکـی رەنگینی گوڵە کە بە زۆریی پێنج گەڵا دەبن/ لە گوڵی زۆر رووەکـی بەرداردا پێکەوەن و لە بنەوە لە یەکتری جیان.
تاح: (تاحَ- لَهُ الشَّـيءُ). تَوْحاً: شـتەکەی بۆ ئامادە بوو.
تاخ: (تـاخَ- تِ الأُصْبُعُ في الجسـم الوارم أو الرخو. تَوخاً و تَوَخاً): پەنجەکە بە لەشـە هەوکردووەکەدا یان لەشە نەرمەکەدا چوو و تیایدا ونبوو.
تود: (ألتُّودَري و التُّوذَري) (فارسـية) (ن): رووەکێکە لاسك درێژە کەلووی هەیە تۆوێکی لاکێشـەیی تێدایـە پێیدەڵێـن: (قَصيصَة): کەسیسە.
تار: (تَارَ- الماءُ. تَوْراً): ئاوەکە کشا/ رۆیشت.
(أتـارَ- هُ. إتـارَةً): جـار لـە دوای جـار دووبارەیکردەوە.
(ألتَّور): ١-قاپولکە/ کۆچەڵەی ئاو خواردنەوە ٢-پەیامبەری ئاو میللەت و نەتەوە.
(ألتارَة): پێداهەڵشاخان.
٢-(التَّوراة والتَّورِيَة (ج) تَورات و تَوريات): ١-تەوراتی حەزرەتی موسا ٢-پێنج کۆچەکەی حەزرەتی موسا ٣-گشت سەردەمی کۆن.
تاز: (تازَ- الشيءُ. تَوزاً): شتەکە ئەستوور بوو.
تـاف: (تافَ- البَصَرُ. تَوفـاً): چاوەکە گێژو وێژ بوو.
(ألتَّافَةُ و التَوفَةُ والتُوفَةُ): ١-خەوش. («مافيهِ تَوفَةٌ»): بێخەوشە ٢-گوناە.
تـاق: (تاقَ- هُ وإليهِ. تَوقاً و تُؤُوقاً و تَوقاناً و تَوَقاناً و تِياقَةً): تاسـەیکرد/ بە ئاواتیەوە بوو/ تاسەی بینینی کرد.
(- الى الغايَة): پەلەی ئامانجەکەیکرد.
(تائِق و تَوَّاق): دڵ پڕ لە تاسـە/ تاسەمەند/ بە ئاوات/ حەزکردوو.

(تــاقَ- ت عَينُــهُ بِالدُّمُوعِ): چــاوی پڕ له فرمێسکبوو.
(- مِنهُ): سڵێلێکردەوەو خۆی لێپاراست.
(- بِنَفسِهِ): خۆی کرد به قوربانیی.
(تَنَــوَّقَ- إلى الشَــيءِ): دڵی بۆ شــتەکە لێدا/ حەزی لە شتەکە کردو ئاواتی بۆ خواست.
تال: (تالَ يَتولُ. تَــوْلاً): جادووگەرییکرد/ ئەفسونبازییکرد.
(ألتُولَةُ و التِوَلَةُ): جادوو/ ئەفسوون.
(ألتُولَــة والتَولَــةُ (ج) تَــولات): زۆرزان- ئەفسوونباز.
تــوم: (ألتُــوم (ن) ســير) (عامية): ڕەشــە خەڵکەکە وایپێدەڵێن.
(ألتُومَــة (ج) تُومُ و تُوم): ١-گوارە ٢-هێلکەی وشترمرغ ٣-دەنکە زیوێك لە دوڕ بچێت.
(ألمُتَوَّم): ١-ســکپڕی گوارە لــە گوێ ٢-گەردانە لە مل.
تون: (تَتاوَنَ و تَتــاءَنَ- الصَّيدَ): نێچیرەکە جارێــك لای ڕاســتیەوە هــاتو جارێــك لای چەپییەوە هات/ ئەملاولای لێدەکرد.
تاه: (تاهَ. تَوْهاً): فەوتاو لەناوچوو/ ڕۆیشت.
(تَوَّهَ- هُ و أتا- هُ): مراندی/ لەناویبرد.
(ألتَــوْه والتُوه (ج) أتْــواه و (حج) أتاويه): مردن/ فەوتان/ لەناوچوون.
٢-(تاه. تَوْهاً): لووتبەرزییکرد/ فیزینواند.
٣-(تــاهَ. تَوهــاً): ١-ونبــوو/ ڕێیهەڵە کرد ٢- چەواشە بوو/ ئەقڵی شپرزە بوو.
(ألتُوه- مِن الفَلَوات): بیابانی وشك و چۆڵ کە تیایدا ون دەبن.
تــوى: (تَــوِيَ- المــالُ تَــوًى): ماڵیاتەکــە/ مرداربووە/ لە دەستچوون.
تَوِ و تــاوٍ): ماڵیاتی لەدەســتچوو/ ئاژەڵەکە مردارەوە بوو.
(«أتْواهُ اللهُ إتواءً): خودا مراندی/ لەناویبرد/ فەوتاندی.
(ألتَّوى): لەدەسچووەو زیان.
(«لاتَوى عليه»): نە تووشی زیانبێتو نە لە دەستچوون.
(ألمَتــواة (ج) مَتاوِ و مَتوَيــات): لەناوبەرو زیانبەخش/ هۆی لەناوچوونو لەدەستچوون.
(«ألشُــحُ مَتواةٌ»): چرووکیی ماڵوێرانکەرەو هۆی زیانە.
تيت: (ألتِياتــرُو) (ايطالية): ســەماخانە/ شانۆ.
تــاح: ١-(تاحَ- في مَشــيِهِ. تَيحــاً): بەلارەوە لارەوە ڕۆیشت.
٢-(تاحَ- لَــهُ. تَيحاً): ١-بــۆی ڕێکەوت/ بۆی هەڵکەوت ٢-بۆی لووا.
(أتــاحَ – هُ إتاحَةً): ئامادەیکــرد/ لوواندی/ ڕێی بۆتەختکرد.
(«أتاحَ اللهُ لَهُ الشَــرَّ»): خودا بەدی بۆ هێناو خــراپ تووشــیکرد/ گرفتــاری خراپەیکرد/

وايبۆدانا.
(أَلمُتاح و المِتياح):١-كاری ڕێپێدراو ٢-كاری بۆ ئاسانكراو ٣-بۆ دانراو.
٣-(أَلتِيــاح و التَّيحان والتَّيَّحــان والتَّيَّحان والمِتيَــح): لووتتێژمنــی كاری ئــەمو ئــەو/ خۆتێهەڵقورتێن.
(«رَجُلٌ مِتَيح»): پیاوێكی خۆتێهەڵقورتێنه هەمیشه بەڵای بەسەرەوە دەبێت.
تاخ: (تاخَ- ةُ. تَيْخاً): بەداردەست یان بە لقی دارخورما لێیدا.
(أَلمِتيَخة):١-داردەست ٢-لقی دارخورما.
تاد: (أَلتَّيْد): دڵ پێسووتان/ بەزەیی.
(«تَيْدَكَ زَيداً»): دڵت بەزەیدا بووســتێتو لەگەڵیدا هێواش بەو نەرمبە.
تار: ١-(تارَ- البَحرُ. تَيراناً): دەریاكە هەستاو كەوتە شەپۆڵدان.
(أَلتَّيار): تەوژمی شەپۆلی دەریای هەستاو.
(التَّيــاراتُ الفِكريَّــة): تەوژمــی شــەپۆلی بزووتنــەوەی هــزر/ بــیر كە وەك شــەپۆل دەبێت.
(قَطَعَ عرقاً تَيّاراً): ڕەگێكی گورجی بڕی.
(«فَــرَسٌ تَيّــار»): چارەوێیەكــی تیژڕەوی شەپۆلیی/ غار بە تەوژم.
(أَلتَيّــارُ الكَهرُبائي) (ف): تــەزووی كارەبا. ڕۆیشــتنی لێشــاوی ئەلیكترۆنات بە تەلێكی گەیەنــەردا یــان ئــەو شــلانەی كــە توانای شیبوونەوەیان هەیە.
(التَّيّــارُ المُتَّصِل) (ف): تــەزووی نەگۆڕ ئەو تــەزووە كارەبایەیــە كــە لە بڕو ئاراســتەدا ناگۆڕێت.
(أَلتَّيّــارُ المُتَنــاوِب): تــەزووی گــۆڕراو ئەو تەزووەیە كە بڕو ئاراســتەكەی دەگۆڕێتو لە كارەبای ماڵاندا بەكاردێت.
٢-(أَتارَ- ةُ): جار لە دوای جار دووپاتیكردەوە/ گێڕایەوە.
(تارَةً (ج) تارات): جارێك/ كەرەتێك.
٣-(أَلتِيْر): گومڕایی‌و لووتبەرزیی/ فیز.
(أَلتَيّار): پیاوی گومڕاو لەخۆبایی/ بەفیز.
تاز: (تــازَ- ةُ و تايَزَ- ةُ. تَيْــزاً): بەزاندی/ بەسەریدا زاڵبوو.
(«تازَ السَّــهمُ في الرَّمِيَّة»): تیرەكە چەقییە نیشانەكەوەو تیایدا لەرییەوە.
(أَلتَيّــاز): پیاوی كورتەبنــەی جومگە قایم‌و تۆكمە.
تاس: ١-(تاسَ. يَتيسُ- الجِديُ): كارە نێرەكە بوو بە سابرێن.
(تَتايَس ت و اســتَتْيَسَ تِ- العَنزُ): بزنەكە وەك سابرینی لێهات.
(أَلتَّيــس (ج) تُيُــوس و أَتْياس و تِيَسَــة): ســابرینی بزن‌و كەڵی بزنــە كێویی‌و بەرانی مەرەكێویی‌و كەڵی ئاسك.
(لِحْيَةُ التَيس) (ن): ڕیشە بزن/ شەنگ.

(أَلتَّيسِيَّة و التَّيُوسِيَّة): سروشتی سابرێنیی‌و خۆ وەك سابرێن لێكردن.

(«فِي فُلانٍ تَيْسِيَّةٌ أَو تَيُوسِيَّة»): فیسارکەس وەك سابرێنە/ سابرێن ڕەفتارە.

(أَلتَّيّاس): خاوەن سابرێن/ سابرێندار.

(أَلأَتْيَس): کەسێکی حەســڵەت سابرێنی یان بەرانیی.

٢-(تَيَّسَ- هُ عَن كذا): بەری ئەوەی لێگرت‌و گێرایەوە/ دەستی نایەبەری.

(- فَرَسَهُ): چارەوێکەی ڕامکرد.

(تايَسَ- هُ): شــەڕەپاڵی لەگەڵدا کردو تەنگی پێهەڵچنی.

(تَتايَسَ- الماءُ): شەپۆلەکانی ئاوەکە بەیەکیاندادا.

تاع: ١-(تاعَ- القَيُّ. تَيْعــاً و تَيَعاً و تَيَعاناً): ڕشانەوەکە دەرپەڕییە دەرەوە.

(أَتــاعَ- ماأَكَلَــهُ): ئــەوەی خواردبــووی هەڵیهێنایەوە.

(- الشيءَ): شتەکەی گێرایەوە.

٢-(تــاعَ- الماءُ. تَيعاً و تَيَعاً و تَيَعاناً): ئاوەکە ڕۆیشت‌و بەسەر زەویەکەدا بڵاوبووەوە.

٣-(تاعَ- الطَّريقَ. تَيْعاً): ڕێگەکەی بڕی.

(- السِــمنَ): ڕوونەکەی بــە پارچەیەك نان لێکردەوەو هەڵیگرت.

٤-(- إلَيــهِ. تَيعاً و تَيَعــاً و تَيَعاناً): هەڵپەو پەلەی بۆ لایکردو تاسەیکرد.

(تَتَيَّــعَ- فِي الأَمرِ): بە کارەکەدا هەڵەشــەیی بێدەربەسانەیکرد.

(«إنَّــهُ يَتَتايَــعُ فِي الأُمــور»): لــە کاروباردا هەڵەشانەو بێدەربەسانە تێهەڵدەچێت.

(تَتَيَّعَ- إلي الشَــرِّ و تَتايَعَ- فيه): جرپنانەو هەڵەشــانە خۆی هاویشــتە خراپەکارییەوەو لەسەری ڕۆیشت.

«تَيِّع و تَيِّعان»: کەسێکی شپرزەو هەڵەکاری خراپەخوازیی.

(تَتَيَــعَ- تِ الرِّيحُ بِالــوَرَقِ): باکە گەڵاکەی ڕافڕاند.

تاك ١-(تاكَ. تُيُوكاً): گەوج بوو.

(تائِك): گەوج.

(أَتاكَ- الشَعرَ): تووکەکەی هەڵکێشا.

٢-(تيك): ئامــرازی ئاماژەیە بۆ مێیەك زۆر دوور نەبێت، ئەو/ ئەوە.

«تانك»: ئامرازی ئاماژەیــە بۆ دوو وەمێ کە زۆر دوور نەبن، ئەوانە/ ئەوان.

(ج) أُولئِكَ): ئەوانە، ئەوان.

(تيّاك): بچووککراوەی (تِيك)ە.

(ها)ی وریاکردنەوەی دەچێتە ســەر دەبێتە: (هاتيك): ئا ئەوە.

تال: (أَلتِّيل) (ن): تۆڵەکەی گۆش. ڕووەکێکە لــە بنەچەی تۆڵەکەیە گوڵــی گەورەی هەیە، ســورن یان ســپی، لە وڵاتــە گەورەکانداو لە وڵاتی دەریای ناوەڕاستیشدا دەڕوێنرێت.

تــام: ١-(تــامَ- هُ و تَيَّمَ- هُ الحُــبُّ): حەزو

دلداریـی‌و نەویـن زەبـوون‌و کۆیلەیکـرد/ شەیدایکرد.
(أَلتَّيْـم): ١-بەنـدە/ کۆیلە ٢-هـۆش لێبراو/ دێوانە/ شەیدا.
(«هوَ تَيْمُ الله»): ئەو بەندەی خودایە.
(أَلتَّيمـاء): بیابانێکی وشـك کـە تیایدا ون دەبێت‌و دەفەوتێیت.
(أَرضٌ تَيمـاء): ١-چۆڵەوانییەکـی وشـك‌و بیابانیی تیایدا ون بیـت‌و بفەوتێیت ٢-ناوی شوێنێکە.
٢-(أَلتِّيمَـة والتِئمَـة): ١-مەڕ کـە لە ماڵەوە بەخێـو بکرێـت‌و بدۆشـرێت ٢-مـەڕ کە لە رۆژانی گرانیی‌و برسێتیدا سەرببڕرێت.
تان: (أَلتّين): هەنجیر.
تِينَة: قلە هەنجیرێك.
(تـينُ البُنغـال): هەنجیری بەنغـال. جۆرە هەنجیرێکە پەلەکانی شـۆڕدەبنەوەو بە هەر چـوارلای دارەکەدا دەخەوێنرێـن‌و دەروێن‌و دەبنە داریتر.
«أَلمَتانَـة = أَرضٌ مَتانَـة»: هەنجیرسـتان شوێنێکە کە هەنجیری زۆر تێدا بروێنرێت.
(التَّيَّان): هەنجیرۆش‌و هەنجیروشککەرەوە.
تیـو: ١-(أَلتَيُّوع) (ن): هەموو سـەوزەیەك/ رووەکێك کە بڕیت. شیرێکی سپی دەربکات.
٢-التیوقراطِيَـة: میرییـەك/ دەسـەلاتێك/ کاربەدەستانێك ول دەروانێتە دەسەلاتەکەی‌و دەڵێـت کە لە خـوداوە پێیـدراوەو نوێنەری خودایە لەسەر زەویدا (یونانیە).
تاه: ١-(تاهَ. تِيهاً): فیزینواند/ لووتبەرزیکرد.
(أَلتّائِـه و التَّيهـان والتَيِّهـام والتَّيّـاه): ١-لووتبەرز، بە فیز/ ترزل ٢-بیابانێکی وشـك کە تیایدا وندەبن.
(أَلتِّيـه (ج) أَتْيـاه وَ أَتاوِيـه وَأَتاوِهَـة): چەرداومرووبی‌و لەخۆباییبوون.
٢-(تـاهَ. تَيهـاً و تَيَهانـاً): ١-ڕێیگومکـرد ٢-سەراسیمانە رۆیشت.
(تَيّاه و تَيْهان): ١-ڕێ لێونبوو ٢- سەرگەردان/ سەراسیمە.
«تَيَّهَ- هُ و أَتـاهَ- هُ»: ١-گومڕایکرد ٢-ونیکرد ٣-چەواشەیکرد.
(أَلتِّيـه (ج) أَتْـاه وأَتاوِيـه وأَتاوِهَـة): ١-لە خۆباییبوون/ لاف لێدان‌و فیز ٢-گومڕایی ٣-دەربەدەریی‌و ونبوون ٤-بیابانی وشکی چۆڵ کە خەڵك تێیدا ونبێت.
«أَرضٌ تَيهـاءٌ و مَتيَهَـةٌ و مَتِهَةٌ ومَتيهَهٌ و تِيهٌ»: خاکێك کە مرۆڤ ونبکات مرۆڤ تیایدا سەردەرنەکات.

ث

ث: (الثـــاء): **چوارەمـــین پیتـــی ئەلفوبێـــی عەرەبییە (ث) لە ژمێـــرە کۆی پیتەکاندا بە (٥٠٠) دادەنرێت.**

ثئـــث: ١-(ثئـــب و ثئـــب وتثائـــب. ثأبا): **باوێشکیدا.**

(مثؤوب): **باوێشکدەر.**

(الثأب والثؤباء = التثاؤب): **باوێشکدان.**

(«أعـــدى مـــن الثؤباء»): **لە باوێشـــکدان بە تەشەنەترە.**

٢-(تثاءب- الأخبار): **سووسەی هەواڵەکانیکرد.**

ثأثـــأ: (ثـــأ ثـــأ- ة) (ضـــد):١-**تینوویکـــرد ٢-تینوێتی شکاند.**

(- النار): **ئاگرەکەی کوژاندەوە.**

(- الغضب): **تووڕەییەکەی دامرکاندەوە.**

(ثأثـــأ- ة عن الأمر): **لـــە کارەکەدا دایبڕی و ڕێلێگرت.**

ثأج: (ثأج- ت الغنم ثأجا): **مەڕەکان باڕاندیان.**

(الثؤاج): **بارەی مەڕ/ بارەباری مەڕ.**

ثئد: ١-(ثئـــد- النبـــت. ثـــأدا): **ڕووەکەکە ئاورنگیگرت/ تەڕ بوو.**

الرجل أو المكان): **پیاوەکە ســـەرمای بوو یان شوێنەکە سارد بوو.**

(ثئد و ثئيد): **پیاوی سەرما بوو یان شوێنی سارد بوو.**

(الثـــأد والثـــاد):١-**ئاورنـــگ ٢-خـــۆڵ/ خاك ٣-سەرما.**

٢-(الثأد والثاد):١-**کاری دزێو ٢-ڕووەکی تازە چووز.**

(الثأدة): **ئافرەتی (زۆر قەڵەو/ گۆشتن).**

(الثأدة): **قەڵەوییو لەش پڕ غەزوبەز.**

(الثـــأداء): **کەنیزەکـــی کۆیلـــە/ کارەکـــەری کۆیلە.**

ثـــأر: (ثـــأر- القتيـــل و بالقتيـــل. ثـــأرا): **بکوژەکەی کوشتەوە و تۆڵەیسەند ٢-بە شوێن**

خوێنی کوژراوەکەدا گەڕا.

(ثائر): تۆڵەسێنی کوژراو خوێنگری کوژراو.

(«ثأر- هُ بِكذا»): بەوە تۆڵەی کوژراوەکەی سەندەوە.

(«ثُئِرَ زَيدٌ»): تۆڵەی کوژراوەکە لە زەید سەنرایەوە/ کوژرایەوە.

(أثْأرَ و إِثَّأرَ- مِنهُ): تۆڵەی خوێنڕژاوەکەی لێسەندەوە.

(إِستَثْأَرَ): هاواری کۆمەکیو تۆڵەسەندنەوەی خوێنەکەیکرد.

(ألثَّأر و الثُّؤرَة (ج) أثآر و آثار و ثائر: ١-داوای تۆڵەو سزادانی کەسێك کە زیانی پێگەیاندبێت ٢-تۆڵەی کوژراو بە کوشتنی کوژەرەکە.

(«هُوَ ثأرُك»): ئەو خوێنەخوێنە/ کوژەری کەسەکەتە.

(ألثَّأرُ المُنيِم): تۆڵەی تەواو، کە خاوەن خوێنەکە/ خوێنگرەکە، کە بکوژەکەی کوشتەوە واز دەهێنێتو دڵئارام دەبێت.

(ألثّائِر): تۆڵەسێن/ کەسێکە تا تۆڵە نەسێنێت سرەوتی نابێت.

ثئط: ١-(ثَئِطَ- اللَّحمُ. ثَأطاً): گۆشتەکە بۆگەنیکرد/ خراپ بوو.

ألثَّأْطَة (ج) ثَأط): قوڕاوی بۆگەن.

٢-(ثُئِطَ- الرَّجُلُ): کابرا هەڵامەتیگرت.

(مَثْؤُوط: هەڵامەتگرتوو.

(ألثُؤاط: هەڵامەت.

٢-(ألثَّأطاء): ئافرەتی گەوج.

(إمرَأة ثأطاء): ئافرەتێکی گەوج.

(ثأل: (ثُؤْلِلَ و تَثَأْلَلَ جَسَدُهُ): لەشی زیپکەی رەقی خڕی دەردا.

(ألثُؤْلول (ج) ثآليل) (طب): ١-زیپکەی ڕەقی خڕی دەرکەوتوو ٢-(اع) گۆی مەمك.

(ثأى: ثَأى و أثْأَى- الشيءَ. ثأياً): ١-شتەکەی کونکرد ٢-هەڵیدڕی/ هەڵیقڵیشاند.

(ثَئِبَ- الشيءُ. ثَأًى): شتەکە ١-کونکرا ٢-هەڵقڵیشا/ هەڵدڕا.

٢-ثَأى- هُ وأثأى- هُ ثَأْياً): کزو بێهێزیکردو تێکیدا/ گەنیکرد.

(ألثَّأي: گەندەڵیی.

(«فُلانٌ يَرْأَبُ الثّأْيَ»): فیسار خراپبوونەکە گەندەڵییەکە چاکدەکاتەوە/ دێنێتەوە قەوام.

١-(أثْأى- في القَوم): لە خوێشگەل ڕاپەڕیو کەوتە کوشتنو بڕینیانو برینداركردنیان.

(ألثأى): شوێنبرینداركردن.

ثبّ: (ثَبَّ. ثَباباً): ئامادانە خۆی ناوەتەوە.

(- الأمرُ): کارەکە تەواو بوو.

ثبت: ١-(ثَبُتَ. ثَباتَةً و ثُبوتَةً): خۆڕاگرو ئازا بوو.

ثَبيت: خۆڕاگرو ئازا.

(ألثُّبات): سوارەیەکی دلێر کە نەبەردانە بجەنگێت/ بە ڕاست پەلامار بدات..

٢-(ثَبَتَ- في المَكانِ. ثَباتاً و ثُبُوتاً):

یەکشەوە/ داسە مانگ ٢-(ح) تورمتە/ هەڵەکە باڵندەیەکی گۆشتخۆرە لە واشە دەچێت و کەمەکێك لەو بچووکترە دەنوکی وەك قەوچی وایە پێشی دەڵێن: (ألبُؤْبُؤْ وأبي رياح): لە بەر سووکەڵەیی و خێرایی وایپێدەڵێن.

(ألجَلَم (ج) جلام): ١-سابرێن و نێرەی ئاسك و بەرانەکێوی ٢-کارژۆلە.

(ألجُلامَة): خوریی برراوە.

(ألجَيْلَم): مانگی پڕ/ مانگی چواردە.

٢-(جَلَمَ واجْتَلَمَ – الجَزُورَ. جَلْماً): گۆشتی بە ئێسقانی ئاژەڵە سەربرراوەکەوە نەهێشت و دایماڵی/ ئێسقانەکەی رووتکرد.

(ألجَلْمَةُ والجُلْمَةُ والجَلَمَة): هەموو شتەکە/ سەراپای شتەکە.

(«أخَذتُ الشيءَ بِجَبَلمَتِهِ»): شتەکەم (تێکرا/ سەراپا/ هەموو/ گشت) برد.

(«هذه جَلْمَةُ الجَزورِ»): ئەمە هەموو گۆشتی سەربرراوەکەیە.

٣-(ألجَلْمَدُ (ج) جَلامِد والجُلْمود (ج) جَلاميد): ١-تاوێری گەورەو سەخت.

(«رَجلٌ جَلْمَد»): پیاوی توندو قایم/ پتەو/ رەق.

(«أرضٌ جَلْمَدَة»): زەوییەکی بەردەڵانی.

(«رَشَحَ أو بَضَّ جَلْمَدُهُ»): بە چروك دەڵێن: شتێکی لەدەست بووەوە ٢-حوشتر گەلێکی گەورە/ رەوە حوشترێکی گەورە.

٤-(جَلْمَقَ – القَوسَ): شتی گرتە شوێن دەستی داری کەوانەکە.

(ألجلماق): شتی/ شوێندەستی داری کەوان.

جلن ١-(ألجُلَّنار (فارسية)): گوڵنار/ گوڵهەناری فارسی.

٢-(جَلَنْجَبين) (فارسية): مرەبای گوڵ و هەنگوین.

جلە: (جَلَهَ- الشيءَ. جَلْهاً): شتەکەی دەرخست و لایخست/ لایدا.

(- المَرْءَ): گێڕایە دواوەو بەریگرت.

(- العَمامَةَ): مێزەرەکەی/ سەروبەستەکەی لەسەر ناوچەوانی لادا.

(جَلِهَ جَلَهاً): قژەکەی لەسەر ناوچەوانی لاچوو و ناوچەوامانی دەرکەوت.

(أجْلَه): ناوچەواندەرکەوتوو.

(ألجَلْهَةُ (ج) جِلاه- مِنَ الوادي): ١-(لێواری/ قەراغی/ ناوچەوانی) دۆڵ ٢-ئەو لایەی کە لەبەر دەمتدایە.

(بَيْتٌ مَجلُوه): خانوویەکی بەرەڵای بێدیواری حەوشەو بێدەرگا.

٣-(جَلاهِق) (فارسية): ١-تەنێکی بچووکە/ قورە یان قورقوشمە خرە دەگیرێتە شت و بۆی هەڵدەدرێت. ٢-ئەو کەوانەیەی پێیهەڵدەدرێت.

جلا: ١-(جَلا- عَن بَلَدِهِ ومِنهُ): لە شارەکەی یان وڵاتەکەی باریکرد/ دەرچوو/ بۆ

پوختەکردنو بە ئاو شتنیەتی.

ثبـج: (ثَبَـجَ و ثَبَّـجَ- الـكَلامَ. ثَبْجـاً): ئاخاوتنەکەی بە پێچو پەنا کردو دەرینەخست.

(- الخَطَّ): نووسـینەکەی ئاڵۆز کرد/ هیچی بەسەر هیچەوە نەبوو/ دیارنەبوو.

٢-(ثَبَجَ. ثَبْجاً و ثُبُوجاً): لەسەر نووکی پێی چیچکەیکرد/ بە چیچکانەوە دانیشت.

٣-(ثَبَّجَ و تَثَبَّجَ- الراعي بالعَصا): شوانەکە گۆچانەکەی خستە پشتیەوەو هەردو دەستی لەمسەرو لەوسەریەوە ئاڵاند.

(إثْبأَجَّ- الرَجلُ): پیاوەکە کەتەو شلگۆشت بوو.

(- السَقاءُ): کوندەکە پڕبوو.

أَلثَّبَـج (ج) أَثباج و ثُبوج- مِن كُلِّ شـيءٍ): ١-ناوەراستی هەموو شتێك ٢-زۆرینەی شتەکە.

(«يَركبـونَ ثَبَـجَ هذا البَحر»): بە بەشـی زۆری ئەم دەریایەدا دەگەڕێنو سواری شەپۆلە بەرزەکانی دەبن.

(-أَلثَّبَج): سـەرەوەی شـت ٤-نێوان کەمەرو سەرشان.

(أَلأَثبَج): ١-کەسـێکی ناوشـان پانو ناوشـان دەرپەڕیو ٢-قەمبوور.

(أَلمُثَبَّج- مِنَ الرِجال): پیاوی درێژی ناقۆڵاو ناوشانکوور.

ثـبر: (ثَبَـرَ- هُ. ثَبْـراً): ١-نەفرەتـی لێکرد ٢-دەریکرد ٣-نائومێدیکرد.

(- عَن كَذا): نەیهێشت/ ڕێی ئەوەی لێگرتو دەریکرد.

(ثَبرو ثَبَّرَ- فُلاناً بِالشَّيءِ): شتەکەی لێگرتو نەیهێشت دەستی بیگاتێ.

(أَلمُثَبَّر): بێبەش.

٢-(ثَبَرَ. ثُبُوراً): مرد/ فەوتا.

(- هُ): مراندی/ فەوتاندی.

(ثَبَّرَ- اللهُ فُلاناً): خودا مراندی/ لەناویبرد.

(أَلثُّبُـور): فەوتـان/ مـردن ٢-بارکەوتـنو گرفتارییو پەژارە ٣-فەوتاندن ٤-چورتوك.

«دعـا بالوَيـلِ والثُّبُور» أي قـالَ «واوَيلاه واثُبـورا»: یەکێـك وا دەڵێـت کە تووشـی چورتومێکی گەورە بێت یان گرفتارو مەترسی لەناوچوونی بێت، دەڵێت: ئەی خاك بەسـەر خۆم هەیهاوار سەرگەرداندو فەوتاو خۆم.

٣-(ثَبِـرَ- ت. القُرحَةُ ثَبَـراً): دوومەڵەکە تەقییو کێمو زووخەکەی لەبەر ڕۆیشت.

٤-(ثابَرَ- على الأَمر. ثِباراً و مُثابَرَةً): لەسەر ئەنجامدانی کارەکە ڕۆیشتو سەرومڕ بوو.

(ثِبـارة مَثابَـرَة): لەسـەر ئەنجامدانی کار هەتەر بوونو ڕۆیشتن/ بەردەوامبوو.

(مُثابِـر): پشـتگەرمی کار/ لەسـەر کارو ئەنجامدانی هەتەرو بەردەوام.

٥-(تَثابَروا): لە یەکتر ڕاپەڕین.

(أَلثَّبْرَة): ١-زەوی تەخت/ تەختانی ٢-چاڵ لە زەویدا یان لە شاخدا.

(أَلمَثْبِر): ١-سـەربڕگەی ئاژەڵ ٢-ئەو شوێنەی ژن منداڵـی تێـدا دەبێـت یان حوشـتر تێدا

دەزێت/ زانگە.

أَلْمُثَبَّر: بە ئەندازە/ سنووردار.

ثبط: (ثَبَطَ- هُ و ثَبَّطَ- هُ عَنِ الأَمرِ. ثَبْطاً): پشتی لە کارەکە ساردکردەوەو بەری لێگرت‌و خلافاندی.

(- هُ علــى الأَمرِ): کارەکەی هەر بەرەو ڕووی ئەو کرد/ بەوی سپارد.

(أَثْبَــطَ- هُ المَــرَضُ): نەخۆشــیەکەی هــەر لێنەبووەوە.

(تَثَبَّطَ- عَــنِ الأَمرِ): لە کارەکەدا دواکەوت/ خاوەخاویکرد/ شینەیبوو.

(أَلثَبِــطُ (ج) أَثْبــاطَ و ثِبــاط (م) ثَبْطاء: ١-نەتواناو سست ٢-گەوج.

ثبق: (ثَبَقَ- النَّهرُ. ثَبْقاً و تَثْباقاً): ڕووبارەکە ئاوی زۆرو خوڕو تیژ بوو.

(- تِ العَينُ): فرمێسك بە خوڕ بە چاوەکەدا هاتەخوارێ.

ثبل: (أَلثُبْلِ و الثَبَل): پاشــماوەی بن قاپ‌و دەفرو شتیتر.

ثبن: (ثَبَتَ- الثَــوبَ ثَبْناً و ثِباناً): قەراغی جلەکــەی نوشــتانەوەو درووی/ تێکوبنتیکی جلەکەیکردو درووی.

(- الشَــيءَ): ســەرەوەی شــەرواڵەکەی لــە شتەکەوە پێچایەوە.

(ثَبَنَ و تَثَبَّنَ- الشَيءَ): شتەکە لە دامێنی/ پێش‌و لۆچی جبەکەیەوە ئاڵاندو بە دەستیەوە گرت.

أَلثِّبين: لۆچی جبە یــان عەبا/ دامێنی جبە یان عەبا/ کە بینوشتێنیتەوەو بە دەستیەوە بگریت.

(أَلثُبْنَــةُ (ج) ثُبَن والثِبان (ج) ثُبُن): لۆچی کراس/ دامێنی کراس کە دەینوشــتێنێتەوەو شتی تێدەکەیت‌و هەڵیدەگرێت.

(أَلمَثْبَنَــةُ (ج) مَثابِن): توورەکەی ئارایشــتی ژنان.

ثبــی: ١-(ثَبــى- الشــيءَ ثَبياً): شــتەکەی کۆکردەوە.

(ثَبَّى- الشيءَ): شتەکەی گرد کردەوە.

(«ثَبَّى اللهُ لَهُ النِعمَ»): خودا ســامان‌و فەڕی بە سەردا ڕشت.

(أَلثُبَّــةُ (ج) ثُبَــات و ثُبُــوت): ١-کۆمــەڵ ٢-ناوەڕاستی گۆل/ حەوز ٢-دەستەیەك سوار.

(أَلأُثْبِيَّــةُ) (ج) أَثَابِــيّ: گەلەیــەك خەڵك/ خەڵکێکی زۆر.

٢-(ثَبَى- الشَيءَ): شتەکەی مەزنکرد.

(- على فُلان): فیساری هەڵناو ستایشیکرد.

(أَلثَّبِيُّ): زۆر ستایشکەری خەڵك.

٣-(ثَبَّى- الشــيءَ): ١-شــتەکەی چاککردەوە ٢-شتەکەی تەواوکرد.

(- على الأمرِ): لەسەر کارەکە بەردەوام بوو/ سەرومڕ بوو.

ثج: (ثَجَّ- الماءُ. ثُبُوجاً): ئاوەکە کشا/ ڕۆیشت.

(- الماءَ. ثَجّاً): ئاوەکەی کشاند/ ڕاکێشا.

(إنثَجَّ- الماءُ): ئاوەكە كشا/ ڕۆیشت.

(ألثَجَاج- مِن الأمطار): لێشاوی تیژی بارانی بەخوڕ.

(ألثَجُوج- مِنَ العُيون): سەرچاوەی فرەئاو.

(ألثَّجيج): لێشاوی گەورە.

(ألمِثَج): وتاربێژی زمانپاراوی زمانزان.

٢-(ثَجثَجَ- الماءَ): ئاوەكەی ڕاكێشا.

(تَثجْثَجَ- الماءُ): ئاوەكە كشا/ هات.

ثجر: (ثَجَرَ- الثَّمرَ. ثَجَراً): خورما گەیوەكەی تێكەل بە كاڵەكە كرد.

(ثَجَّرَ- هُ): فراوانو پانیكرد.

(ألثَجْرو والثَّجر والأَثْجَر- مِنَ الوَرَقِ و نَحْوَهُ): گەڵاو شتی لەو جۆرەی ئەستوورو پان.

(ألثُجرَةُ (ج) ثُجَر): ١-دەوروبەری كون ٢-ناوەڕاستی شت.

(«أقاموا فِي ثُجَرةُ الوادي»): لە ناوەڕاستی دۆڵەكەدا هەڵیانداو نیشتەنیبوون.

(ثَجيرُ البُسر): خڵتەی خورمای نەبەكام/ نەگەیو.

ثجل: (ثجِلَ. ثَجَلاً): ورگی لێهات.

(أثجَل: ورگن/ ورگلێهاتوو.

(ألثَّجلاء (ج) ثُجْل- مِنَ النِّساء): ١-ژنی كەتەو ورگن ٢-جەوەندەی فراوان.

ثجم: (ثَجَمَ- تِ السَّماءُ. ثَجْماً): باران بە خوڕ باری/ لێزمەیكرد.

(- هُ عَنهُ): زوو ئەوی لێلاداو دووریخستەوە.

(أَثْجَمَ- تِ السَّماءُ): ئاسمان كردی بە لێزمەو باران.

(ثَجا: ثَجا: ثَجواً): كپبوو/ خامۆشبوو/ بێدەنگبوو.

(أثجى-ه): بێدەنگیكرد.

ثخن: (ثَخُنَ- ثِخناً وثَخانَةً وثُخونَةً): ١-ئەستوور بوو ٢-ڕەقو پتەو بوو.

(ثَخين (ج) ثُخَناء): ١-ئەستوور ٢-ڕەقو پتەو.

(أثخَنَ- فِي الأمر): لە كارەكەدا زیادڕەویكرد.

(-فيي العَدُوَّ): دڵڕەقانەو زیادڕەوانە دوژمنی كوشت.

(-فِي الأرض): كوشتاری زۆریكرد.

(-تْهُ الجراحُ): برینەكان پەكیخستنو لاوازو بێهێزیكرد.

إثَّخَنَ: لاوازو بێهێزی برینەكانی بوو.

(إسْتَثْخَنَ- مِنهُ المَرَضُ أوَ النَومُ): نەخۆشییەكەیان خەوەكە بە سەریدا زاڵ بووداى بە زەویدا.

ثوغ: (ثَدَغَ- رَأسَهُ. ثَدْغاً): سەری قرنجاند.

(إنْثَدَغَ): سەری قرنجا.

ثدق: (ثَدَقَ- المَطَرُ. ثَدقاً): بارانەكە دایڕشت.

(- السَّحابُ): هەورەكە دایڕشتە باران.

(ثادِق): هەوری باران داڕشتە.

(إنْثَدَقَ- الناسُ عَلَيهِ): خەڵك بەسەریدا داباریڕنو پەلاماریاندا.

ثـدم: (ثَـدَّمَ – الإبريـقَ): ئاوپاڵێوی نا به مەسینەکەوە.
(أَلثِّدام): پاڵێو.
(أَلثـدْم: (م) ثَدْمَة): ١ـمرۆڤـی بێدەموپل/ قسەنەزانو بێبەڵگە ٢ـگەوج.
ثـدن: (ثَـدِنَ- اللَّحـمُ: ثَدَناً): گۆشـتەکە بۆنیکرد.
(ثَدِنَ وثُدِّنَ- الرَجُلُ): پیاوەکە گۆشتی زۆری گرتو قورس بوو.
(ثَدِن و مُثَدَّن): گۆشتگرتو و قورس بوو.
(أَثْدَنَ- الشيءَ): شتەکەی کورتکرد.
ثدا: (ثَدا- هُ: ثَدْواً): تەڕیکرد.
(ثَديَ. ثَدىً): تەڕ بوو.
(ثَدّا- هُ تَثْدِيَةً): خۆراکی دایە.
(أَلثَّـدي و الثَّـدى (ج) ثُدِيّ و ثِـدِيّ و أَثْدٍ (ع ا): (دەکرێتــە نێرومــێ): مەمــك کە ژن شیرەکەی پێدەداتە کۆرپەکەیو گۆی هەیە.
(أَلثَّدْياء): ژنی مەمك گەورە/ مەمك زل.
ثر: ١-(ثَرَّ- الشَـيءُ. ثَرّاً و ثُرُوراً و ثُرُورَةً و ثَرارَةً): شتەکە فراوان بوو.
(- تِ السَّـحابَةُ أَوِ العَـيْنُ): هەورەکــە ئاوو بارانــی زۆر بوو یان چاوەکە فرمێســکی زۆر بوو/ بە فرمێسك بوو.
(ثَرَّة و ثَرُور): هەوری پڕ ئاو/ ئاودار.
عَينٌ ثَرَّةٌ و ثَرور: چاوی بە فرمێسك.
عَينٌ ثَر (ج) ثِرار: کانی فرەئاو.
(- تِ السَّـحابَةُ ماءَهـا): هەورەکە ئاوەکەی داکرد/ بارانەکەی داکرد/ دارشت.
(أَلثَّرارَةُ- مِنَ العيُون): کانییو سـەرچاوەی فرەئاو.
(أَلثَرّ): زۆر بلێ.
«مَطَـرٌ ثَـرّ»: بارانی دڵۆپ گـەورە گەورەو لێزمە.
(«فَرَسٌ ثَرّ»): چارەوێیەکی بە هەڵپەو هەڵمەت.
(«شـاةٌ ثَرَّة»): مەڕێکی بەشیرو دەماری شیر فراوان.
(أَلثّارَّة): زۆربلێ/ چەنەباز.
٢-(ثَرَّ- هُ. ثَرّاً): پەرشو بڵاوی کردەوە.
(ثَرَّرَ- المَكانَ): شوێنەکەی تەڕکرد.
٣-(ثَرْثَرَ- الشيءَ. ثَرثَرَةً): شتەکەی پەرشو بڵاوکردەوە.
(- الـكَلامَ): چەنــەی زۆرداو قســەی هیچو پووچی بەسەریەکدا کرد.
(ثَرثار (م) ثَرثـارَة): چەنەبــاز/ زۆربلێ/ قەرەچەن.
(أَلثَّرثـارَة والثُرثُـورَة- مِنَ عيُـونُ الماء): سەرچاوەو کانیی ئاو زۆر/ فرەئاو.
(أَلثَرْثَرَةُ): زۆر وتن/ زۆر بلێیی/ چەنەبازیی/ هەڵەوەڕیی.
ثـرب: ١-(ثَـرَبَ و أَثْـرَبَ-هُ ثَرْبـاً): ١ـسەرزەنشـتیکرد ٢ـکردارەکەی بە شـتێکی دزێو دانا.

(ثَرَّبَ- هُ و عَليهِ): ١-سەرزەنشتیکردو تەشەری لێدا ٢-کردارەکەی بە شتێکی ناشیرین دانا.

(اَلْمُثَرِّب): چەواشەکارو تێکدەری خەڵك.

٢-(أثْرَبَ- الكَبشُ): ورگ و ریخۆڵەی بەرانەکە بەزی زۆر گرت.

(أثْرَبَ (م) ثَرْباءُ): بەز گرتوو/ بەرانی ورگو ریخۆڵە بەزدار.

(اَلثَّرب (ج) ثُرُوب و أثْرُب و (جج) أثارِب): ئەو بەزە تەنکەیە بە ورگ و ریخۆڵەی بەرانەکەوەیە/ بەزی ناوسك.

ثرد: ١-(ثَرَدَ و أثْرَدَ و إثَّرَدَ. ثَرْداً): تریتیکرد.

(- الخُبزَ): نانەکەی وڵیە ناو شلەکەوە/ شۆرباکەوە/ تریتیکرد.

(الخُبزُ الثَرید و مَثْرُود): نانی وڵیوراوی شۆرباوە.

(اَلثَّرید و الثَّریدَة (ج) ثَرائِد و ثَرود) (ط): تریتی ئامادە کراو/ تێگوشراو/ تێگوشین.

(اَلثَّرْد): نمەباران/ نەرمەباران.

(اَلمَثْرُودَةُ و المُثَرَّدَةُ- مِنَ الأرضي): زەوییەك رشێنەبارانێکی بەرکەوتبێت.

٢-(ثَرَدَ- الثَّوبَ): جلەکەی لە رەنگ نا/ لە رەنگ هەڵکێشا.

(ثُرِدَ و ثُرِّدَ- مِنَ المَعرَكَةِ): لە جەنگەکەدا بە بریندارییی هەڵگیراو گوێزرایەوە.

٢-(اَلثَّرد): قڵیشانی لچ و لێو.

(اَلأثْرَد): لچ و لێوی هەڵقڵیشاو.

ثرع: ١-(ثَرِعَ- الرَجُلُ. ثَرَعاً): کابرا مشەخۆرییکرد.

ثَرَع: مشەخۆریی.

٢-(الثُرْعُلَةُ): پەری ملی کەڵەشێر.

ثرغ: (اَلثُرغَل) (ح): دێڵەرێوی.

(اَلثُّرغُول) (ن): برۆمی گیایەکە لە کۆمەڵەی گەنمە، رووەکێکە.

ثرم: (ثَرَمَ و أثرَمَ- هُ. ثَرماً و ثَرَماً): دانی لە بێخەوە شکاند.

(ثَرِمَ وانثَرَمَ): دانەکە لە بێخدا شکا.

(أثرَم) (م) ثَرماء (ج) ثُرم): کەسێکە دانی لە بنجەوە شکێنرابێت.

(اَلثَّرمَان) (ن): درەختێکی بێگەڵایەو لاسکەکەی ئاوی زۆرەو ئاژەڵ دەیخوات.

(اَلأثَرَمان): ١- شەوو رۆژ ٢-رۆژگارو مردن.

ثرا: (ثَراءَ- القَومُ. ثَراءً): خوێشکەل زۆر بوون.

(- اللهُ القَومَ): خودا ژمارەی میللەتی زۆر کرد.

(- هُ): لەو داراتر بوو.

(ثَرى و ثَرِيَ- الرَجُلُ. ثَرىً): پیاوەکە دەوڵەمەند بوو/ دارا بوو.

(أثرى. إثراءً): دەوڵەمەند بوو/ دارا بوو/ سامانداربوو.

(ثَريّ و مُثرٍ وأثرى (م) ثَرواء): دەوڵەمەند/ دارا/ سامانداز.

(اَلثراء و الثَّروَة): ساماندارِیی/ دەوڵەمەندیی/ دارایی یان زۆربوونی ژمارەی نەتەوەیەك.

اَلثَّـريّ و الثَري- مِنَ المال): ماڵو سـامانی زۆر. دارایی فرە.

(- مِنَ النّاس): دەوڵەمەند- خاوەن سـامانی زۆر/ دارا.

(- مِنَ الرِّياح): بای زۆر.

(ألأثرى (م) ثَرواء): سـاماندار/ دەوڵەمەند/ دارا.

(الثَروان (م) ثَروى): ساماندار/ دارا.

(اَلثُّرَيّـا (فك): ١-ئەسـتێرەی كـۆ/ پەروین (كۆمەڵە ئەستێرەیەكن، بۆیە ناونراوە لەبەر زۆرییان كە لە شـوێنێكی تەسـكدانو ڕێكو پێكن، نزیك یەكن بە شـێوەیەك هەروەكو لە یەك جیانەبنەوە وان) ٢-چلچرای ماڵان.

ثري: ١-ثَريَ: دەوڵەمەند بوو/ ساماندار بوو/ دارا بوو/ بووە بوو.

٢-ثَـريَ و أَثـرى- الـتراب. ثَـرىً): خاكە وشكەكە تەڕو نەرم بوو.

(ثَريَ و أثرى): نەرمو تەڕ.

(ثَرِيَةٌ وثَرياء): نەرمو تەڕ.

(ثَرّى- هُ): تەڕو نەرمیكرد.

(ثَرّى- المَكانَ): شوێنەكەی تەڕو ئاوڕشێنكرد.

(أَثْرَ- تِ الأَرضُ): زەوییەكە تەڕبوو، گڵی زۆر بوو.

(- المَطَرُ): بارانەكە خاكەكەی تەڕو نەرمكرد.

(اَلثَّرى (ج) أَثـراء): ١-زەویی تەڕ ٢-ئاورنگ- تەڕیی.

(اَلثَّـرى و الثَّراء (ج) أَثـراء): گڵی تەڕبوو/ خاكی شێدار.

(«يَبِـسَ الثَّـرى بَينَهُم»): بوونـە دوژمنی یەك، كە لەوەپێش دۆستی یەك بوون.

(اَلثَّرى): خێرو بێر.

(« فُلان قَريبُ الثَّرى»): فیسـار خێری لێوە نزیكە/ خاوەن چاكەو پیاوەتییە.

ثـعّ: (ثَـعَّ. ثَعّـاً): خوارنەكـەی هێنایەوە/ ڕشایەوە.

(إنْثَـعَّ الأَكلُ مِـن فَمِهِ أَو الدَّمُ مِـن أَنفِهِ أَو جرحِهِ): ڕشایەوە، خوێنی لووتی بەربوو یان خوێن لە برینیەكەیەوە ڕۆیشت.

ثعـب: (ثَعَـبَ- عَلَيهِمُ الغارَةَ): شـاڵاوی بۆ بردن/ پەلاماریدان/ هەڵیكوتایە سەریان.

(- الماءَ): ئاوەكەی كشاند/ ڕاكێشا.

(إنثَعَـبَ- المـاءُ): ئاوەكە بە پلووسـكەكەدا ڕۆیشت.

(اَلثَّعْب (ج) ثُعبان): شیوی ناو ۆدڵ/ ئاوەڕۆی ناو ۆدڵ.

(اَلثَّعـب و الثَّعَـب و الأُثعُوبُ- مِـنَ الماءِ أَو الدِّماءِ): ئاو یان خوێنی لەبەر ڕۆیشتوو.

(اَلمَثعَب): پلووسكی گۆل یان سەربان.

(اَلثُعْبان ج) ثَعابين (ج): مار (نێرو مێی).

ثعط: (ثَعِطَ- اللَّحمُ أَوِ الماءُ. ثَعَطاً): گۆشتەكە

یان ئاوەکە بۆگەنبوو.
ثعل: ١-(ثَعِلَ- تِ اســنانُهُ. ثَعلاً): دانەکانی خوارو خێچ دەرهاتنو سواری یەکبوون.
(أثعَل (م) ثَعلاء (ج) ثُعل): دان خواروخێچ.
(ألثُعْــل: ١-دانــی زیــادە کــە لە پشــت دانە ڕەسەنەکەوە دەردێت. ٢-دانێك کەلەژێر دانە ڕەسەنەکەوە دەردێتو خورا دەبێت.
(ألثَّعْــل و الثَّعَــل): گوانــە دروّزنــەی مەڕو مێحوشتر کە لە پاڵ گوانەکەیدا دەبێت.
٢-(أثْعَلَ- الأمــرُ): ١-کارەکە گەورەو ئاڵۆز بوو/ سەری لێدەرنەدەکرا. نەدەزانرا چۆن بۆی بچن.
٢-الضُیُوفُ: میوانەکان زۆر بوون.
٣-(الثُعْل): ١-مرۆڤی بــەد ٢-(ح) کرمێکە لە کوندەی بۆگەندا پەیدا دەبێت.
(ثُعَال و ثُعالَة): دێڵە ڕێوی.
(أرضُ مَثْعَلَة): شوێنێکە ڕێوی زۆر بێت.
ثعلــب: ١-(ثَعْلَــبَ و تَثَعْلَــبَ): فێڵباز بوو/ ڕێوییانە ڕەفتاریکرد.
(ألثَّعْلَب (ج) ثَعالِب و ثَعال): ڕێوی.
(ثَعْلَبَة): دێڵە ڕێوی.
(ثُعلبــان): گۆڵە ڕێــوی، گیانداریکە بە فێڵ بەناوبانگــەو هەمــوو ســاڵێك تووکەکــەی هەڵدەوەرێتو دێتەوە.
(داءُ الثَّعلَــب): مووە ڕزە/ تــووك هەڵوەران کە تووشی دەبێت هەمو مووی لەشی هەڵدەوەرێت.
(مَکانُ مُثَعْلِبَة): شوێنێکە ڕێویی زۆربێت.

(أَرضُ مُثَعْلَبَة): خاکێکە ڕێویی زۆرە.
٢-(أَلثَّعلَب): سەری نێزەیەکە دەچێتە نووکی نێزەکەوە.
(عِنَبُ الثَّعلَب) (ن): ڕەزڵە/ تووڵەزەرە.
(أَلثَّعْلَبَةُ): ١-ئێسقانی کلك ٢-بنچ/ بن.
ثــغ: (ثَغْثَــغَ- کَلامَــهُ. ثَغْثَغَةً): قســەکەی بەیەکداداو بلتەبلتیکرد.
(ثَغْثاغَ و ثَغْثَغُ): پلتە پلتکەر.
(«فُلان یُثَغْثِغُ فِي کَلامِهِ») لە قسەکردنەکەیدا فیسار هەر بلتەبلتیەتی.
ثغــب: ١-(ثَغَــبَ- الشــاةَ ثَغْبــاً): مەڕەکەی سەربڕی.
(ثَغَبَ- هُ بالرِّمح): نێزەیەکی پێداکرد.
٢-(ثَغِبَ- الجَمَدُ): بەستووەکە توایەوە.
(- الدَمُ): خوێنەکە لەبەری ڕۆیشت.
(تَثَغَّبَــت لِثَّتُهُ بالــدَّم): پووکی پڕ لە خوێن بوو/ خوێنی لێهات.
(أَلثَّغْــب (ج) ثِغــاب و أَثْغــاب والثَغَب (ج) ثِغبان و ثُغبان): گۆمێك/ لە شوێنێکی نسێدا کە ئاوەکەی سارد دەبێت.
ثغر: ١-(ثَغَرَ- الإناءَ. ثَغْراً): قاپەکەی کەلکرد یان شکاندی.
(- الجــدارَ): کەلەبــەر یــان درزی کــردە دیوارەکەوە.
(أَلثَّغْر(ج) ثُغور): ١-کەلەبەر/ دەرە/ دەلاقە کە دوژمن لێوەی دزە دەکاتو پەلامار دەدات.

٢-ئەسـكەلە/ شـارى سـەر دەريـا ٣-هەموو كەلەبەرێك يان دەرەيەك كە لە شـاخو دۆڵدا بێـت ٤-سـنوورى نێـوان دوو (دوژمن/ دوو ناحەز) دا.

(«أَمْسَو ثُغُوراً»): سـنووريان بۆ يەك داناو لە يەك جيانو بران.

(الثُغْرَة): كەلەبەر/ كەلێن/ دەلاقە.

(أَلْمَثْغَـر (ج) مَثاغِـر): ١-كـون/ كەلێـن/ كەلەبەر/ دەرە كە لێوە بچنە ژوورى٢-شوێنى پاڵ دوژمنو نزيك دوژمن.

(أَلثُّغْـرورو): مـەرزو سـەر سـنوورێك كە مەترسيى هاتنە ناوەوەى دوژمنى لێبكرێت/ ترسەكە لەبەر.

٢-(ثَغَـرَ- الثُلْمَـةَ. ثَغْـراً): درزەكـەى/ كەلەبەرەكەى گرتو قەپاتكرد.

(«ثَغَرَهُم و ثَغَرَ عَلَيهِم»): دەرەى كێوەكەى لێ بەستن.

٣-(ثَغَـرَ- سِـنَّهُ. ثَغْـراً): دانى پێشـەوەى پياوەكەى شكاند.

(ثُغِر و أَثْغَرَ): ناودەمى هاڕرا يان شكێنرا.

(- الصَبِـيُ): ١-دانى شـيريى منداڵەكە كەوت ٢-دانى پێشەوەى رووا/ دەرهات.

(إِثَّغَـر و اثْغَـرَّ- الصَبِـيَ): ١-دانى شـيريى منداڵەكە كەوت ٢-دانى پێشەوەى هاتەوە.

(أَلثَغْر (ج) ثُغور): ١-دانى پێشەوە ٢-دەم.

٤-(أَلثُغْـرَةُ (ج) ثُغَـر): ١-خۆشـەڕێ/ خۆشەڕێباز.

(«هُـوَ يَختَرِقُ ثُغَـرَ المَجدِ»): ئـەو ڕێبازو شەقامى شكۆيى دەبڕێت ٢-چاڵى قورگ كە لە نێوان دوو چەڵەمەكەدايە.

ثغم: (ثاغَمَ- هُ): ماچيكرد.

٢-(أَثْغَـمَ- الرَجُلَ): ١-كابراى قوشـقيكرد/ توورەيكرد ٢-توشى (گرفتيكرد/ ئينتەلايكرد).

٣-(أَثْغَـمَ- الوادي): دۆڵەكـە دارى (ثغام)ى لێرووا.

(- الرأْسُ): سەرەكە وەك (ثغام) سپى بوو.

(أَلثَغَام) (ن): درەختێكە لە شاخدا دەروێتو گوڵەكەى سپيە.

ثُغامة (ن): دانە درەختێك لەوە.

٤-(أَلثَغم): سەگى نەهێنبرو در.

ثغا: (ثَغا- تِ الشاةُ. ثُغاءً): مەڕەكە باڕاندى.

(أَثغى- الشـاةَ. إِثْغـاءً): بارەى بـە مەڕەكە خست.

(«أَتَيتُهُ فَما أَثْغى ولا أَرْغى»): هاتمە لاى نە مەڕى داوەمێو نە حوشتر.

(أَلثاغي) (فا): بارەكەر.

(«مابالـدارِ ثـاغٍ ولا راغٍ»): لـە ماڵەكـەدا دەنگێكـى تێدا نيە/ كەسـى تێـدا نييە. نە قارەيە نە بارەيە.

(«مالَهُ ثاغِيَةٌ ولا راغِيَةٌ»): نە مەڕى هەيەو نە حوشتر.

(أَلثَغْيَةُ): ١-برسـێتيى ٢-هەژاريىو برسێتيى

ناوایی.
اصـاب الحَـيَّ (ثَغيَـةُ): ئاواییەکە تووشـی برسێتیی‌و نەبوونیی بوو.
ثفا: (ثَفأَ- القِدرَ. ثَفْأً): مەنجەڵەکەی لە کوڵ خست.
ثغد: (ثَغَدَ- الدِرعَ): ناوی گرتە قەڵغانەکە/ بەری بۆ قەڵغانەکە کرد.
(اَلثَغافِيـد: ١-بەری پۆشـاك ٢-هەوری سـپی لەسەر یەك کەڵەکە بوو.
(مِثْفَد (ج) اَلمَثافيد): بەری پۆشاك.
ثفـر: (أَثْفَرَ و ثَفَّرَ- الحِمارَ): ١-کەرەکەی بە دوای خۆیدا بەکێشـکرد ٢-پاڵووی بۆ کەرەکە کرد یان پاڵووەکەی لە کورتانەکەی بەسـت‌و توند کرد.
(إِسـتَثْفَرَ – الكَلبُ بِذَنَبِهِ): سـەگەکە کلکی بەناو گەڵیدا کرد.
(- المُصـارِعُ بِثَوبِـهِ): زۆرانبازەکە جلەکەی پێچایـەوەو لـە بـن ڕانیـەوە دەریهێناو بە کەمەریەوە بەست.
(اَلثَّفْر و الثَفَرُ (ج) أَثفار): پاڵوو کە چەرمەو لە پشـت زینەکەوەیە بە پاشووی وڵاخەکەوە دەبەسترێت.
ثفل: (ثَفَلَ و ثَفَّلَ- الشيءَ. ثَفْلاً): شتەکەی بەیەکجار بڵاوکردەوەو پانکردەوە.
٢-(ثَفَلَ و ثَفَّلَ- الرحى. ثَفلاً): دەستاڕەکەی بە پێستێك پاراست کە لە ژێریدا ڕایخست.
(اَلثِّفال): چەرمێکە ژێردەستار دەخرێت.
(اَلثِفَـال و الثُفـال): بـەردی ژێـرەوەی دەستارەکە.
٣-(ثافَـلَ- هُ): هاونشـینی بـوو/ لەگەڵیدا دانیشت.
(تَثَفَّلَ- إِسْتَهُ): بە قنگەوە دانیشت.
٤-(أَثْقَـلَ- الخَمْرُ): خڵتەی مەیەکە نیشـتە بنی.
(- الشَّرابُ): شەربەتەکە خڵتەیگرت.
(اَلثُفْل و الثافِل): خڵتەکە دەنیشێتە بن.
٥-(تَثَفَّلَ): کەم‌و کوریی لە چاکەدا کرد.
(«تَثَفَّلَهُ عِرقُ سـوءٍ»): دەماری نارەسەنیی ڕێگەی پیاوەتی‌و ڕەفتاری جوانی لێگرت.
٦-(اَلثَفال): حوشترو هێتری خاوو سستەپێ.
ثفن: ١-(ثَفَنَ- هُ ثَفْناً): پاڵی پێوەناو لێیدا.
(- تِ الناقَةُ): ئەژنۆی دادا بۆ خەوتن.
(اَلثَفِنَـةُ (ج) ثَفِنـات- مِـنَ البَعـيرِ): ئەو شـوێنەی لەشـی حوشـتر کە دەکەوێتە سەر زەوی کاتی یخبوونی کە ئەستوور دەبێت وەك ئەژنۆی.
(«خَـوى البَعيرُ على ثَفِناتِهِ»): حوشـترەکە بەسەر ئەژنۆیدا خۆی دادا بکەوێت.
(اَلثَفِينَةُ – مِنَ الخَيلِ): ڕەفیچکی ئەسپ.
(- مِنَ الانسان): ئەژنۆی مرۆڤ.
٢-(ثَفَنَ – الشـيءَ. ثَفْناً): بە شتەکەوە لکاو لەگەڵیدا بوو.

(ثافن- هُ): لەگەڵیدا دانیشت تا بزانێت چی لە دڵیدا هەیە.
(- هُ علی كذا): بۆ ئەوە كۆمەكیكرد.
(ألثَفِنَةُ): كۆمەڵە خەڵكێك.
٣-(ثَفِنَ- ت يَدُهُ): دەستی بە هۆی كاركردنەوە ئەستوور بوو.
(أثْفَنَ- العَمَلُ يَدَهُ): كاركردن پێستی دەستی ئەستوور كرد.
ثفا: (ثَفا-هُ. ثَفْواً): شوێنیكەوت.
(ثَفَى و أثْفَى- القِدرَ): مەنجەڵەكەی خستە سەر سێپاكە.
(ألأُثْفِيَّة (ج) أثافِيَة): سێپا.
(أثفى- الرَجُلُ): پیاوەكە سێ ژنی هێنا.
(ألمُثَفَّى): سێ ژنی مردبێت یان زیاتریش.
(ألمُثَــفَّاة): ژنێك ســێ مێــردی مردبێت یان زیاتریش.
ثقــب: ١-(ثَقَبَ- الشَّــيءَ. ثَقْباً): شــتەكەی كونكرد.
(إنثَقَبَ- الشيءُ): شتەكە كونبوو.
(ثَقَّبَ- الشَّيءَ): شتەكەی كونكرد.
(تَثَقَّبَ- الشَّيءُ): شتەكە كونبوو.
(تَثَقَّبَ- هُ): شــتەكەی كونكــرد/ كونیكردە شتەكەوە.
ألثَقْب (ج) أثْقَب و ثُقُوب): كونی كوناودەر.
(ألثَّقــب (ج) ثُقوب) (مو): كونی شمشــاڵ و زورناوز نامێریتری مۆسیقا.

(ألثُقبَةُ (ج) ثُقْــب و ثُقَب): كونی بچووكی كوناودەر.
(ألمِثْقَب) (حي): كونكەرە/ سمۆ/ درەوشە.
(ألمِثْقَــب و المَثْقَب): شــەقامێكی گــەورە كــە خەڵك پیایدا بڕوات. شــارێ/ شاشــەقام ٢-ڕێگەی سەخت و بەردەلانیی.
(ألمُثَقَّب = المَثْقُوب): كونتێكراو.
٢-(ثَقَــبَ- تِ النَــارُ. ثُقُوبــاً): ئاگرەكــە تەشەنەیكردو بڵاوبووەوە.
(- الرائحة): بۆنەكە (پەخشبوو/ بڵاوبووەوە).
(- النَّجْمُ): ئەستێرەكە درەوشایەوە.
(- الطائِر): باڵندەكە زۆر بەرزبووەوە.
(ثَقُبَ- ثَقابَةً): وەك سووریی ئاگر سوور هەڵگەڕا.
(ثَقيــب (م) ثَقيبَــةُ): ڕەنگ ئاگــری/ زۆر سوور.
(ثَقَّبَ- النَّارَ): ئاگرەكەی كردەوە.
(- هُ الشَــيْبُ و ثَقَّبَ فيه الشَّــيْبُ): پیریێتی لێیدەركەوت/ سپێتی سەری دەركەوت.
(-أثْقَبَ- النارَ): ئاگرەكەی كردەوە.
(ألثِقــاب و الثُقُــوب): ئــەوەی كــە ئاگری پێدەكرێتەوە وەك شقارتە (كە ڕەشە خەڵكەكە پێیدەڵێت (شخط) یان نەوت. یان چیلكە.
٣-(ثَقَــبَ- تِ الناقَةُ. ثَقْباً): مێحوشــترەكە شیری زۆر بوو.
٤-(ثَقَــبَ – رَأيُهُ. ثَقْباً): ڕاكــەی جێبخۆی گرت و كاری پێكرا.

(ألثاقِب): جێگیر بوو/ دروست/ وەرگیراو.
(«رَأْيٌ ثاقِب»): رایەکی دروستی وەرگیراو.
(«عَقْلٌ ثاقِــب»): ئاوەزێکی دووربینو تیژو پێزان.
(«حسبٌ ثاقِب»): رەچەڵەکێکی بەناوبانگو ناودێر.
(«نَحنُ أَثْقَبُ النَّاسِ أَنساباً»): ئێمە لە هەمووان رەسەنترینو لە هەموو کەسێکەوە دیارین.
(ألمثقَّب): را وەرگیراوو دروست/ قسەڕۆیشتوو.
(«رَجُلٌ مِثقَب»): پیاوێکی پســپۆڕو لێزانو هوشیارو را وەرگیراوو پەیپێبەرە.
(«هُوَ. طَلاَّعُ المَثاقِب»): ئەو پێشەنگی بوێرو نەبەردو جەربەزەکانە.
ثقــف: ١-(ثَقِفَ و ثَقُــفَ. ثَقْفــاً و ثَقَفاً و ثَقافَةً): کارامەو فاڵو چابوكو شارەزا بوو.
ثَقْــفُ و ثَقُــفُ و ثَقِــفُ و ثَقِــفُ: کارامەو چابوكو شارەزا.
(ثَقِفَ- الكَلامَ: ثَقْفاً و ثَقافَةً و ثُقُوفَةً): زوو لە ئاخاوتنەکە گەیشتو لای روون بوو.
(- هُ ثَقْفاً): بەسەریدا زاڵ بوو یان گەیشتێ.
(ثَقَفَ- هُ ثَقْفاً): لەو شارەزاو کارامەتر بوو.
(- هُ بالرمح): نێزەکەی/ رمەکەی پێداکرد.
(ثاقَــفَ- هُ): ١-بەربەرەکانیو پێشــبڕکێی لە شــارەزاییدا لە پســپۆڕیدات لەگەڵــدا کردو بەزاندی.
(«ثاقَفَهُ فَثَفَهُ»): پێشــبڕکێو بەربەرەکانیی شــارەزاییو پســپۆڕیی لەگەڵــدا کــردو بەزانــدی ٢-بە چەك نیشــانە شــکێنیانکرد ٣- دوژمنایەتیکرد.
(تَثاقَفا): ١-پێشــبڕکێی پسپۆڕیو شارەزاییان لەگــەڵ یەکدا کــرد ٢-دوژمنایەتیــان لەگەڵ یەکدا کرد/ ناتەبا بوون.
(أَلثِّقاف مِنَ النِّســاءِ): ژنــی (کارامە/ وریاو دەرهاتوو).
(ألثِقاف): ناحەزییکردن/ دوژمنایەتیکردن/ ناتەبایی/ ناکۆکیی/ نەیاریی.
(ألثِّقيـف): زۆر شارەزاو کارامە.
٢-(ثَقَفَ- الرمحَ): نێزەکەی ڕاستو لووسو سافو تیژ کرد.
(- الوَلَدَ): کوڕەکەی پەروەردەو بەرەوشــتو خوێندەوار کرد.
(تَثَقَّــفَ: تَهَــذَّبَ و تَعَلَّــمَ): بــە ڕەوشــتو رۆشنبیرو خوێندەوار بوو.
(مُثَقَّف (م) مُثَقَّفَة): رۆشنبیرو خوێندەوارو رەوشــدار بــوو (ئەمــە لــە ڕاســتکردنەوەو سافکردنی نێزەوە وەرگیراوە).
(ألثِّقــاف): ئامێــری لووسو ڕاســتکەرەوەی نێزە/ رم.
(ألثَّقافَة): رۆشنبیریی و شارەزایی لە زانیاریی و زانستو وێژەو هونەردا.
(أَلْمُثَقَّف) ١-لەلای شــاعیرەکان نێزەی ڕاســتو لووسکراوەیە ٢-مرۆڤی رۆشنبیرو تێگەیشتوو.

٢-(اَلثِّقِّيف): زۆرترش.

(«خَلٌّ ثِقِّيف»): سرکەیەکی زۆر ترش.

ثقل: ١٠)ثَقُلَ. ثِقلاً و ثَقالَةً»): قورسبوو.

(ثَقيل وثُقــال و ثَقال (ج) ثُقَلاء و ثِقال و ثُقْل: سەنگین/ قورس/ گران.

(- تِ المَــرْأَتُ): ژنــە سـكپڕەكە قورســبوو/ سكەكەی دەرکەوت.

(- القَولُ): قسەکە لەبەر گوێ ڕەق‌و ناخۆش بوو.

(- المَريضُ. ثَقَلاً): نەخۆشــەکە کە شەنگبوو نەخۆشەکە دەردەکەی گرانبوو.

(ثَقَلَ- هُ. ثَقْلاً): بەدەســت هەڵیســەنگاند/ سەنگیکرد.

(ثَقَّلَ- هُ): قورسیکرد.

(- عَلَيــهِ): بــاری گرانکــرد. شــتی گرانــی پێهەڵگرت.

(ثاقَــلَ): خواردنــی قورســی خــوارد یــان خواردنی قورسی دەرخواردی یەکێکدا.

(أثْقَــلَ- هُ): باری گرانی بــە کۆڵیدادا/ باری گرانکرد.

(- تِ المَرأةُ): ســکی ژنەکە قورس بوو دەمی منداڵبوونیبوو.

(مُثْقِل و مُثْقِلَة): ئافرەتی ســکپڕی قورس‌و نزیك منداڵ بوونی.

(- هُ المَرَضُ): نەخۆشییەکە زیفی لێسەند.

(تَثاقَــلَ): خاوەخاوەیکــرد/ تەمەڵیکــرد/ قنگگران بوو.

(- عَنهُ): سست‌و بێدەربەسیی نواند.

(- القَومُ): خۆیشگەل بە دەنگە فریاکەوتنەکەوە نەچوون کە هانایان بۆ بردن.

(إسْتَثْقَلَ- الشَّيءُ): شتەکە قورس بوو.

(- الشَّيءَ): شتەکەی لا قورس بوو/ بە قورسی زانی.

(- بِفُلانٍ): هەستی بە قورسیی فیسار کرد.

(اَلثَّاقِــل (ج) ثَواقِــل): ١-قورس/ ســەنگین ٢-توندو سەخت.

(- مَرَضٌ ثاقِل): نەخۆشییەکی گران.

(أصْبَحَ ثاقِلاً): نەخۆشییەکە کەشەنگیکرد.

(اَلثَقَــل (ج) أثْقال): بارگــەو بنەو خێزانی گوزارکار/ سەفەرکەر.

«لِلمُســافِرِ ثَقَلٌ كَبيرٌ): گوزارکار بارگەوبنەو عەلەو جەلەی گەورەو زۆرە.

(اَلثِقْــل (ج) أثْقــال): ١-باری قــورس/ کۆڵی گران ٢-سەنگ.

(«أعْطِــهِ ثِقْلَهُ»): ســەنگی خــۆی بدەرێ/ بایەخی خۆی بدەرێ.

(اَلثِقْلُ): قورسیی/ سەنگینی/ بارگرانی.

(اَلثَقْلَةُ و الثِقلَــةُ الثَقَلَةُ والثِقَلَةُ و الثَقِلَةُ): کەلوپــەل‌و کــۆڵ‌و بــارو هەمــوو شــتێکی کاروانکرد.

(«إرْتَحَلو بِثِقلِهم»): بە هەموو کەلوپەلێکی گــران‌و بــاری قورســیانەوە باریانکــرد/

کۆچیانکرد.

(أَلثَقْلَــةُ): ١-قورسـیی خـواردن لـه گەدەدا ٢-وەنەوز کە بتباتەوە.

(«وجدتُ ثَقْلَةً فِي جَسَـدي»): هەسـتم بە خاویی‌و لەشقورسیی کرد.

(أَلمِثْقــال (ج) مَثاقِيل): سـەنگێك کەشـتی قورس یان سوکی پێدەکێشـرێت بە تایبەتی شتی گرانبەها.

(مِثقالُ الشيءِ): سەنگی ئەو شتە یان شایەنی ئەو شتە/ مسقاڵی ئەو شتە.

٢-(ثَقَلَ- السَّـمعُ ثِقــلاً و ثَقالَــةً): گوێکە گرانبوو.

٣-(ثَقَّلَ- الحَرْفَ): دانـی توند بە پیتەکەدا نا/ پیتەکەی گرت.

٤-(إثّاقَــلَ- إلى الدُّنيا): دنیـــای/ جیهانی بە گرانگرت.

٥-(أَلثّاقِل): تەواوو ساغ/ بێکەموکوریی.

(دِينارٌ ثاقِل): دینارێکی تەواوو ساغ.

(أَلثَّقَل (ج) أَثقال): هەموو شتێکی گرانبەها.

(أَلمِثقال): مسـقاڵ. (بـاو وایە کە درهەمێك یان نیو درهەم یان زۆرتریان کەمتر بێت).

(أَلأَثْقال): گەنجی ناو سکی زەوی‌و ئەوەی لە خاکدایەو شاراوەتەوە بە مردووە کانیشەوە.

(«أَخْرَجَتِ الأَرضُ أَثقالها»)»: زەوی هەرچی تێدابوو هەڵیدایە سەرەوە.

(أَلثَّقَلان): مرۆڤ‌و جنۆکە.

ثکل: (ثَــكِلَ- إبْنَهُ. ثُكْلاً و ثَــكَلاً و ثَكْلاً): کورەکەی لەدەستچوو/ سکیسووتا.

(ثــاكِل و ثَــكْلان): باوکـی زارۆڵــە مردو/ کوستکەوتوو.

(ثاكِل و ثاكِلَة و ثَكْلى (ج) ثَواكِلْ و ثَكَالى): ژنــی سکســووتاو/ جگەرســووتاو- زارۆڵــە مردوو.

(أَثْكَلَ- الأُمُ وَلَدَها): دایکەکە جەرگی سووتاو زارۆڵەکەی لەدەستچوو/ مرد.

(أَثْــكَلَ- الوَلَدُ أُمَّــهُ): زارۆڵەکە دایکی مرد/ بێدایکبوو.

(أَثْكَلَ- تِ المَرأَةُ): ژنەکە جەرگســووتاو بوو زارۆڵەکەی مرد.

(أَلثَكُــول و المِثكال (ج) مَثاكِيل): کەســێکە کۆستی زۆر بکەوێت/ جەرگی زۆر بسووتێت.

(نِساءُ الغُزاةِ مُثاكيلُ): ئافرەتانی غەزاکەرەکان کۆســتیان زۆر دەکەوێــت/ جەرگیــان زۆر دەسووتێت.

(أَلمَثْكَلَة): هۆی سکسووتان‌و هۆی کۆستکەوتن.

(«رمْحُهُ لِلوالِداتِ مَثْكَلَــةُ»): نێزەکەی ئەو مایەی جەرگسووتانی دایکانە.

(أَلثُكْل): سکسووتان/ جەرگسووتان/ کۆستکەوتن.

ثكم: (ثَكَمَ- بالمَكان. ثَكْماً): لە شـوێنەکەدا نیشتەنیبوو/ دانیشت.

(- الأَمْرَ أَو الطَّريق): بە کارەکەوە لکا دەستی لێبەرنەدا یان ملی ڕێگەکەیگرت‌و بەرینەدا.

(- الآثارَ): بەدوای پاشماوە دێرینەکاندا گەڕا.
(- لَهُ الأمرَ): کارەکەی بۆ ڕوونکردەوەو دەرخست.
ثَكِمَ- بالمكان. ثكماً): لە شوێنەکەدا نیشتەجێ بوو.
(ثكن: ألثُّكْنَةُ (ج) ثُكَن) (اع): ١-لەشکرگا ٢-پۆلە کۆترو هیتر.
(«حَمامُ ثُكَنٍ»): ١-کۆتری مۆڵخواردوو/ مۆڵ ٢-کۆمەڵە خەڵك و گەلە چوارپێ جگە لە درندە ٣-ملوانکە ٥-ئاڵا.
ثـل: ١-(ثَلَّ- البئرَ. ثَلاًّ): گڵی بیرەکەی دەردا.
(- الوعاءَ): چی لە قاپەکەدا بوو بردی.
(ألثَّلَةُ (ج) ثِلَل و ثِلال): گڵی دەردراوی چاڵاو/ بیر.
٢-(ثَلَّ- التُّرابَ. ثَلاًّ و ثَلَلاً): گڵەکەی ڕۆکرد/ ڕشت.
(إنثَلَّ التُّرابُ): گڵەکە ڕۆکرا.
٣-(ثَلَّ- القومَ. ثَلاًّ و ثَلَلاً): خوێنشگەلی لەناوبرد/ فەوتاند.
(- البَيتَ): خانووەکەی ڕووخاند.
(«ثَلَّ اللهُ عَرْشَهُم»): خودا تەختو تاراجی تێکدان.
(ثُلَّ عَرْشَهُم): شکۆو سەروەرییان لەدەستدا/ پایەماڵبوون.

(أثَلَّ- هُ إثلالاً): فرمانیدایە کەل و کۆمو لارووخاوییەکە چاك بکاتەوە).
(- فَمُهُ): دانەکانی کەوت.
(تَثَلَّلَ- البَيتُ): خانووەکە وردە وردە ڕووخاو کاول بوو.
(ألثَّلل): ١-مردن/ فەوتان ٢-دانکەوتن.
(ألثِلَّةُ (ج) ثِلَل): مردن/ فەوتان/ لەناوچوون.
٤-(ثَلَّ- كُلُّ ذي حافِرٍ ثَلاًّ و ثَلَلاً): چوارپێ سمدارەکە تەرسیکرد (کەرو ئێسترو بارگیرو ئەسپ و ماین) (گاو گامێش) شیاکەیکرد. بزن و مەڕو حوشتر پشلقیانکرد.
٥-(أثَلَّ- الرَجُلُ. إثْلالاً): کابرا مێگەلی زۆر بوو/ ڕانە مەڕی زۆربوو.
(ألثَّلَّةُ (ج) ثِلَل و ثِلال): ١-ڕانە مەڕی گەورە ٢-خوریی (بە خوازە وای پێدەڵێن).
(«كَساءٌ جَيِّدُ الثَّلَّةِ»): پۆشاکێکە لە خورییەکی چاکە ٢-خوری و موو و بەرگنی حوشتر پێکەوە تێکەڵ.
(ألثُلَّة): دەستەخەڵك/ گروپێکی خەڵك.
(«فُلان لايُفَرِّقُ بَينَ الثَّلَّةِ والثُّلَّةِ»): کابرا دەستە خەڵك و مێگەلەمەڕ لەیەك جیاناکاتەوە.
(ألمَثَلَّة): ڕەشماڵێکی گەورەی ناو بیابان.
ثلب: ١-(ثَلَبَ- هُ ثَلْباً): دەریکرد.
٢-ثَلَبَ- هُ. ثَلْباً): ١-لە پاشملە بە خراپیی

ناویهێنا/ غەیبەتیکرد. ٢-خەوشی لێدەرهێناو سەرزەنشتیکرد ٣-جنێوی پێدا.

(ألثِلْــب والثِلِــب): ١-نەنگینکراو/ ســووكو رِســواكراو ٢-لەكەدار كراو/ خەوشــداركراو/ ناتەواو.

(ألمِثْلَب): خراپگۆ/ نەنگۆ/ كەســێكە كە هەر عەیب لە خەڵك دەربهێنێت.

(ألمَثْلَبَةُ (ج) مَثالب): ١-خەوش و كەموكورِیی.

«ما عَرَفتُ فيه مَثلَبَةً»: خەوش و كەموكورِیم لێنەدیوە/ بیخەوشە ٢-جنێو.

(«مَثالِــبُ الأمــرِ»): خــەوش و كەموكورِیی كارەكە.

٣-(ثَلِبَ- الجلدُ. ثَلَباً): پێســتەكە كرژ بوو/ چووە یەك.

٤-(ثَلِبَ- الشَّــيءُ. ثَلَباً): شتەكە كەڵبوو یان درزی تێبوو.

(ثَلُبَ الشيءِ): كەڵبوونی شت.

(ثَلَبَ الشَّــيءَ: ثَلْباً): شــتەكەی كەلكرد یان درزی تێكرد.

(ثَلَّبَ- الرَجُلُ): كابــرا پیرو پەككەوتە بوو. كەل و كۆمبوو و دانەكانی هەڵوەری.

(ألثَلِب- مِنَ الرِّماح= المُتَثَلِّم): نێزەی كۆڵ.

(ألثِّلْــبُ (ج) ثِلَبَة وأَثْلاب): حوشــتری پیری دانكەوتوو.

(ألإثْلَــب و الأثْلَب (ج) أثالِــب): وردە بەردو گڵمتك.

ثلــث ١-(ثَلَــثَ – الشَّــيءَ. ثَلْثاً): ســێیەكی شتەكەیبرد.

(- القَومَ): سێیەكی ئەوەی برد كە خوێشكەل هەیانبوو ٢-سێهەمكەسی خوێشكەلبوو.

(ثَلَّثَ – الإثْنَين): دوانەكەی بە خۆیەوە كرد بەسیان.

(- الشيءَ): شتەكەی سێگۆشە كرد، سێسووچ كرد.

(- الشَّرابَ): شەربەتەكەی كوڵاند تا سێیەك بە هەڵم بوو.

(«العَرَقِ المُثَلَّث»): ئارەقی خەستەوەبوو.

(ثَلَّثَ- الشيءَ): شتەكەی سێبارەكرد/ سێجار ئەنجامدا.

(أثْلَــثَ- القَومُ): ١-خوێشــكەل لوون بە ســێ ٢-بوون بە سێ.

(«كانوا تِسْعَةً و عِشرون فَأثْلَثوا»): بیستو نۆ بوون بوون بە سێ.

(ألثَلاثَةُ (م) ثَلاث (ع ح): ژمارەی سێ.

(ثَلاث قوى): سێلۆنە.

(«حَبــلٌ ذو ثَــلاث قِــوى»): گوشــێكی/ گوریسێكی/ پەتێكی سێلۆنە.

(فَعَلَهُ ثلاث مــرات): ســێجار (ئەنجامیدا/ كردی).

(ألثِلْث): سێهەم بەچكەی، مێحوشترەكە.

(«سَــقَى زَرعَهُ ألثِلْثَ»): كشــتەكەی سێرۆژ جارێك ئاودا/ سێرۆژەیكرد.

(أَلثُلْث و الثُلُث (ج) أثلاث): سێیەك.
(أَلثَلِيْث): سێیەم.
(أَلثَلاثــاء والثُلاثــاء ويَومُ الثَلَثــاء): رۆژی سێشەممە.
(ثَلاثاءان): دوو سێشەممە (ج).
ثَلاثاوات وثُلاثاءات و أَثالِث): سێشەممەکان.
ثُلاثَ أَو مَثْلَثَ): سێ سێ.
(أَتو ثُلاثَ أَو مَثْلَثَ): ســێ سێ هاتن (لێرەدا نێرو مێ تیایدا وەك یەکن).
(أَلمِثْلَث (ج) مَثالِث (مو): ١-ئەوەی کە لەسەر سێ ژێیە ٢-ژێی سێهەمینی عود.
(أَلمَثلــوُث): ســێلانە ســیانیی ٢-ئــەوەی کە سێیەکی وەرگیرابێت.
(- مِنَ الجِبال): گوریسی سێلۆنە.
(أَلثَّالوث): ئەوەی لە ســێ پێکهاتبێت/ ســێ بنکەی هەبێت.
(«الثالوث الأَقْدَس. لأَقانيــم الذات الإلهِيَّة. ســر التَثْلِيث»: لای دیانــەکان نهێنی بوونی سێ ئەقانیم لە زاتی خوادا.
المُثَلَّث (- مِنَ الأَحْرُف): پیتێك سێ پنت یان سێ بزوێنی هەبێت.
(مُثَلَّــث): (هــ): ڕوویەکــە بــە ســێ هێڵ دەورەدرابێت.
(مُثَلَّثُ مُضَلَّع): سێگۆشەی سێلا.
(مُثَلَّث مُخْتَلِفُ الأَضلاع): سێگۆشەی جیالا.
(مُثَلَّثْ متساوي السَّاقَين): سێگۆشەی دوولا.
(مُثَلَّث متساوي الأَضلاع): سێگۆشەی یەکلا.
(مُثَلَّــث قائِمُ الزاوية): سێگۆشــەی گۆشــە وەستاو.
(مُثلث حاد الزوايا): سێگۆشەی گۆشەتیژ.
(مُثَلَّــث مُنفَــرِجُ الزَوايــا): سێگۆشــەی گۆشەکراوە.
(مُثَلَّــثُ كُرَوِيّ): سێگۆشــەیەکە کە لەســەر بازنەیــەك کێشــرابێتو لاکانــی کەوانــەی بازنەی گــەورەن کە هەمــوو کەوانەیەك لە نیوە بازنەیەك بچووکتر بێت.
(إِرتِفاعُ المُثَلَّث): بەرزی سێگۆشە ستونێکە لە ســەرێکەوە دێتە خوارەوە بۆ لای بەرامبەری هەرسێ بەرزییەکەیش لە پنتێکدا یەکدەگرن کە جەرگەی بەرزییەکانە.
(متوسط المثلث): ناوەندی سێگۆشە: پارچە هێڵێکە ســەری سێگۆشەکە بە ناوەڕاستی لای بەرامبەرەکەی دەگەیەنێ سێناوەندییەکەش لە پنتێکدا یەکدەگرن کە جەرگەی قورسایی سێگۆشەکەیە.
(مُنَصِّــفُ المُثَلَّــث): یەکســانە کەرتکــەری گۆشە: سێکەرتکەرەکە لە پنتێکدا یەکدەبڕن کــە ناوەندی بازنــە هێڵکێشــراوەکەیە لەناو سێگۆشەکەدا.
(قاعِدَةُ المُثَلَّث المُتَســاوي السّــاقَين): بنکەی سێگۆشــەی جووتلا: ئــەو لایەیە کە هێندەی دوولاکەیتر نییە.

(اَلقاعِـدَة فِي المُثَلثـاتِ الأُخـرى): بنكـەی سێگۆشـەکانیتر. هەمـوو لایەکی بـە بنکەی سێگۆشەکە دادەنرێت.

(رأسُ المُثَلَّث المُتَسـاوي السـاقَين): سـەری سێگۆشـەی جووتـلا ئـەو سـەرەیە کە هی هاوبەشی دوولا وەك یەکەکەن.

(اَلمَثلُوث- مِنَ الأَكسِـيَة): پۆشـاکێکە کە لە خوریی‌و موو و تووکی حوشتر چنرابێت.

(الثلاثون: سی/ سێ دەیی (بۆ مێ‌و نێر).

٢-(الثُلُثِيّ- مِنَ الخُطوط): نووسینی درشتە پیت.

(اَلمُثَلَّث و المُثلِث): کەسێکە بە هۆی خزمیەوە لە شا نزیکبێتەوە.

أَلثَّلثان و الثُّلثان (ن): رەزلە/ رێزەلە.

ثلـج: ١-(ثَلَجَ و أَثْلَـجَ- تِ السَّـماءُ. ثَلجاً): بەفرباری/ ئاسمان بەفریداکرد.

(«ثَلَجَتْنا السَّماءُ»): ئاسمان بەفری لێباراندین وەك چۆن دەڵێن: (مَطَرَتْنا): بارانی بەسەردا باراندین.

ثُلِجَت وأَثْلَجَتِ- الأَرضُ: زەوی بەفری لێباری.

(أَثْلَـجَ- القَـومُ): خوێشـکەل چوونـە نـاو بەفرەکەوە.

(اَلثَّلج (ج) ثُلوج: بەفر.

(ثَلجَةٌ): بەفرێك.

ماءُ ثَلْجٌ: بەفراو.

(اَلثَلاّج): بەفرفرۆش.

(اَلمَثْلَجَة): بەفردان سەهۆڵدان.

(اَلمَثْلُوج): بەفراوی/ بە بەفر ساردکراوە.

(أَلثلاجيّ): سپی وەك بەفر ڕەنگ بەفرین.

(«نَصلُ ثَلاّجـي»): دەمێکی ڕەنگ بەفرینی تیـغ. نووکی ڕمی ڕەنگ بەفرین (واتا سـپی وەك بەفر).

(أَلثَّلاجَة): بەفرگرە.

٢-(ثُلِجَ- فُؤادُهُ): کەودەن بوو).

_مَثلوج الفُؤاد): کەودەن.

(أَثْلَجَ ماءُ البئرِ): ئاوی چاڵاوەکە برا.

(- ت عَنهُ الحُمّی): تاکەی ساردبووەوە/ تاکە بەریدا.

٣-(ثَلِـجَ و أَثْلَـجَ- ت نَفسـي بِـهِ. ثَلَجاً): فێنکایی‌و خۆشی بە دڵمدا هێنا.

(ثَلَجَت – نَفسـي بِهِ و إِلَيـهِ. ثُلوجاً): دڵم پێیکرایەوەو سرەوتیکردو دڵنیابووم.

(أَثْلَجَ- هُ): فێنکی‌و خۆشیی بە دڵیدا هێنا.

ثلـع: (ثَلَعَ- رأسَـهُ. ثَلْعاً): سـەری قرجاند، شکاند.

ثلـغ: (ثَلَـغَ- رأسَـهُ): سـەری قرنجانـد/ شـکاند..(أَلمُثَلَّغ- مِنَ الثَّمرِ): دەنکە خورمای هەڵوەریوی رووشاو.

(«تَناثَرَتِ الثِّمارُ فَتُلُغَت»): بەری درەختەکە وەری‌و شەقیبرد یا پان بووەوە یان رووشا.

(ثلـم: (ثَلِـمَ- فِي مالِـهِ. ثَلْمَةً): شـتێك لە ماڵەکەی، لە داراکەی لەدەستچوو و ڕۆیشت.

(ثَلَّمَ- الإناءَ. ثَلْماً): قاپەکەی کەلکرد/ لێوی قاپەکەی شکاند.

(ثلَّمَ و تَثَلَّمَ و انثلَمَ- الحائِط. ثَلْماً): درزی کردە دیوارەکەوە یان دیوارەکەی کەلکرد.

(اَلثَّلْـم (ج) أَثْـلام و الثُّلْمَـة- فِي الحائِـط ونَحْـوَهُ): ١-درزی دیـوارو کەلیـیو کـونو کەلەبـەری شـت ٢-کەلێنی شـتێکی شـکاو/ شوێنی شکاوی شتێك.

(اَلأَثْلَـم): درزی زۆر دیـار- کەلیـی دیـارو دەرکەوتوو.

ثم: ١-(ثَمَّ- الشَّيءَ ثَمّاً): شتەکەی چاکسازکرد، کۆککردەوە.

«(ثَمَمْتُ أُمُـوري»): کارەکانم (ڕێکخسـتو چاککرد/ کۆککرد).

(اَلثَّمُّ): چاکسازی/ کۆککردن.

«کنّا أهلَ ثِمَّةٍ و رِمةٍ»: ئێمە بووین کارسازو راسکەرەوەی کاروبار.

(«هُـوَ ثَمُّـهُ وَرَمُّهُ أَو ثُمُّهُ ورُمَّـهُ أَو ثِمُّهُ و رِمُّهُ»): ئـەوە چاکەکەیەتیو خراپەکەیەتی یان زۆرەکەیو کەمەکەیەتی.

(«مالَهُ ثُمٌّ ولا رُمٌّ»): نەکەمی هەیەو نەزۆر/ هیچی نییە.

٢-(ثَـمَّ- تِ الشـاةُ النَبتَ بِفيهـا): مەڕەکە گیاکەی بە دەم هەڵکێشا.

(اَلثُّمَّةُ): قولێك گیا.

(اَلثَّمـام واحِدتُـهُ ثُمامَة: کـزن ڕووەکێکی بێهێزەو بالاّ ناکات.

الثُّمامَة: بنجێك لەو کزنە.

(اَلمِثَـم- مِنَ النـاس): خەڵکانێکن خواردنی چاكو خراپ (دەماشنەوە/ دەخۆن).

٣-(إنْتَـمَّ- الشَّـيخُ): پیرەمێردەکە تەواو بە ساڵدا چوو ئیفتادە بوو.

(ثِمَّة): پیری ئینقادە.

(إنْثَمَّ- الجِسْـمُ): لەشەکە پووکایەوەو بێهێز بوو.

٤-(إنثَـم — عَلَيـهِ): بەسـەریدا داباری/ بە سەریدا ڕژا.

٥-(ثَـمَّ و ثَمَّـةَ و ثَمَّـتَ= هُنـاك): ئەوێ/ ئەولایە/ ئەو جێیە.

(ثُمَّ): پاشـان/ لە پاشـان/ دوایی/ پاشنەوە/ لە دوايیـدا/ لە ئەنجامدا/ ئەوسـا (ئامرازی پەیوەسـتە بۆ بەرودواو بۆ ریـزی کارەکان/ شـتەکانو مـاوە لـە نێوانیاندا بێـت) ت)ی دەچێتە سەرو دەوترێت (ثُمَّتَ).

ثمـأ: (ثَمَـأَ- هُ ثَمْـأً): خواردنـی چـەوری دەرخواردا.

(- الرأسَ): سەری قرنجاند، شکاند.

(إنْثَمأَ — الرأسُ): سەرەکە قرنجا.

(ثَمأَ- الأَنْفَ): سـەری لووتی شکاندو خوێنی ڕژا.

ثمـج: (ثَمَـجَ- هُ. ثَمْجـاً): تێکەڵیکـرد/ تێکیهەڵدا.

(أَلْثْمِــجُ): خومگەر/ ئــەوەی جل بە هەموو ڕەنگێك ڕەنگدەكات.

ثمد: ١-(ثَمَدَ- الشيءُ فُلاناً. ثَمْداً): شتەكە. سامانەكەی لەدەست فیساردا.

(- الناقَةَ بِالحَلَب): شـیری مێحوشـترەكەی تەواو دۆشی.

(أَلْثْمُــود – مِــنَ الرجال): پیاوێك بۆ شـت سەری بكەنە سەرو هیچی پێنەهێڵن.

٢-(ثَمَــدَ و أَثْمَدَ واسْــتَثْمَدَ- المــاءَ. ثَمداً): گۆلێكی بۆ ئاوەكە كرد تا تێیدا كۆببێتەوە.

(إِثَّمَــدَ و اثْتَمَدَ): ئاوەكە هاتــە گۆلەكەوەو تیایدا كۆبووەوە.

(أَلثَمْــد و الثَمَــد (ج) ثِمــاد): بارانــاو كە لــە گــۆلاودا كۆدەبێتــەوە، بــە زســتانو بە هاویــن نامێنێت ٢-چاڵێك كــە باراناوی تێدا كۆدەبێتەوە.

٣-(إِسْتَثْمَدَ- هُ): داوای چاكەی لێكرد.

٤-(أَلإثمِــدْ والأُثْمُــدُ) (ك): بەردێكە چاوی پێدەڕێژرێــت. لای زانایانــی كیمیــا بــە (ئەنتیموان) دەناسرێت.

ثمــر: ١-(ثَمَرَ و أَثْمَــرَ- الشَــجَرُ. ثُموراً): درەختەكە هاتە بەر/ بەریگرت.

(ثامِر ومُثمِر): درەختی بەرگرتوو/ بەردار.

(أَثْمَــرَ- الشَــجَرُ الثَمَــرَ): درەختەكــە بەریداهێشت. میوەیگرت.

(- القَومَ): میوەی دەرخواردی خوێشاندا.

(إِســتَثْمَرَ- الشَــيءَ): شــتەكەی خســتە بەرهەمــەوە/ وەبــەری هێنــا كــە ســوودی هەبێت.

(- الرَجُلُ): میوەی دەستگیر بوو.

(أَلثَمَرُ): میوە/ بەر.

(ثَمَرَة و ثَمْرَة): میوەیەك/ بەرێك (ج).

ثِمــار (جــج) أثمــار وثُمُــر): ١-(ز) بەری درەخــت/ میــوە (گوڵــە دەبێتە میــوە پاش پیتانــدن (یەكگرتنــی تــۆوی نێــرو مــێ) ٢-بەرهەم/ بەروبووم.

(أَلثَّمْــرَة= الثَمَرَة): ١-میــوە/ بەری درەخت ٢-زارۆڵە/ فرزەند/ وەچە.

(ثَمَرَةُ السَــوطِ): گرێی ســەری قامچی (كە وەك بەری شۆرەوەبوو وایە).

(«أَمَــرَ الجَــلَّادَ أَن یَــدُقَ ثَمَرَةَ سَــوطِهِ»): جەڵدەلێدەرەكە فەرمانیدا كە گرێی ســەری قامچیەكــەی بقرتێنێــت، تــا كەمــتر ئازار بگەیەنێت.

(أَلثَمْراء- مِنَ الشَجَر): درەختی بەردار.

(أَرضٌ ثَمْراء): زەوییەكی زۆر بەبەر.

(أَلثامِر): لۆبیا/ ماشە سپی.

٢-(ثَمَرَ- الرَجُلُ. ثُموراً): ١-دارای پێكەوەنا/ ســامانداربوو ٢-پارەكەی خستە كارەوەو پێی دەوڵەمەند بوو.

(ثَمَّــرَ- مالَهُ): (ســامانەكەی/ داراكەی) زۆر كرد.

الثَّمَر: بەری ڕەنج‌و ئەنجامی بەرهەمی ماڵ‌و سامان/ دارا.
(ثَمَــرَة و ثَمْرَة (ج) ثِمــار و (جج) أَثْمار و ثُمُرٌ): هەموو جۆرە ماڵ‌و سامان‌و دارایيەك.
٢-(ثَمْرَةُ اللِّسانِ): سەری زمان.
«ثَمْرَةُ القَلْبِ»: خۆشەويستی‌و سۆزی ناودڵ.
(خَصَّنــي بِثَمْــرَةِ قَلبِــهِ): گەرميی ســۆزو خۆشەويستيی دڵی دامێ.
ثمل:١-(ثَمَلَ-ه.ثَمْلاً): بەخێويكرد/ خواردن‌و خواردنەوەی دايەو سەرپەرشتيكرد.
(- هُ: بەفريايەوە چوو كۆمەكيكرد.
(ثمــالُ القَوم): فرياكەوتەی خوێشــگەل كە كاروبارَيان بۆ جێبەجێ‌و بەڕێوە دەبات.؟
٢-(ثَمِلَ. ثَمَلاً): سەرخۆشبوو/ مەستبوو.
(ثَمِلٌ): سەرخۆش/ مەست.
(أَثْمَلَ- هُ): سەرخۆشيكرد.
(تَثَمَّــلَ- مافي الإنــاءِ): جۆرمبڕی ئەوەی ناو قاپەكەيكرد/ هەمووی خواردەوە.
٣-(أَثْمَلَ- اللَّبَنُ): شيرەكە كەمێ زۆر بوو.
(أَثمَــلَ و تَثَمَّــلَ- اللَّبَــنَ): ماســتەكەی ژەندو ڕاوەشــاند تا كەرەكەی ســەركەوێت‌و جيابێتەوە.
(أَلثُّمالَة): كەف.
(أَلثَّميل): ماستی ترش.
٤-(ثَمَّلَ- الشيءَ): شتەكەی هێشتەوە.
(أَثْمَلَ- الشيءَ): شتەكەی هێشتەوە.

(أَلثَّمَلَــةُ (ج) ثُمُــول و الثُمَلَــةُ (ج) ثُمَل و الثَمِيلَة (ج) ثَميــل و ثَمائِل و الثُّمالَة (ج) ثُمال): ئاو يان خڵتەو هەر شــتێك كە لە بنی قاپ‌و دەفرو گۆلدا دەمێنێتەوە.
(ألثُمال و المُثَمَّل): ئەو ژەهرەی كە دەيخەنە ناوەوە چەند ڕۆژێك تا دەترشێت‌و هەڵدێت.
(أَلثَّمَلَــة): تانكيــی ئــاوو نــەوت/ عەماراو ٢-زەلكاو.
(أَلمَثْمَلَــة): ١-خڵتەو ليتەی بنی گۆلاو/ حەوز ٢-تووركەی شوان كەدەيخاتە سەرشانی.
ثمن: ١-(ثَمَنَ- الرَجُلَ. ثَمْناً): هەشــتيەكی (ماڵی/ دارای) پياوەكە برا/ وەرگيرا.
(- الشيءَ): هەشتيەكی شتەكەی برد.
(- القَومَ): هەشتەمينی خوێشگەلبوو.
(ثَمَّنَ- الشــيءَ): (هەشت پايە، يان هەشت لا، يان هەشت كەنار)ی بۆ شتەكە كرد.
(أَثْمَنَ- القَومُ): خوێشــگەل بوون بە هەشت كەس.
(أَلثُمْن والثُمُن (ج) أَثمان): هەشتيەك.
(أَلثَمين): هەشتيەك.
(أَتوثُمانَ و مَثْمَنَ): هەشت هەشت هاتن.
(أَلثَّمانِيَة و (م)ثمانٍ) (ع ح): هەشت.
(ثمانِيَةَ عَشَرَ رَجُلاً و ثَمانيَ عَشْرَةَ إمرَأَة): هشەت پياوو هەشت ژن.
(أَلثامِن): هەشتەمين.
(أَلثَمانون): هەشتا.

(أَلْمُثَمَّن) (هـ): هەشتلا.
٢-(ثَمُنَ- الشـيءُ ثَمانَةً): شـتەكە گرانبەها بوو/ نرخی گران بوو.
ثَمَّنَ- الشيءَ): شـتەكەی نرخاند/ نرخی بۆ شتەكە دانا.
(أَثْمَنْتُ المالَ زَيداً و لِزَيدٍ): نرخی شـتەكەم بە زەید دا.
(أَلثَمَـن (ج) أَثْمان و أَثْمِنَة وأَثْمُن): نرخی شتی فرۆشراو/ پارەی شتی فرۆشراو.
(أَلْمُثَمَّن): نرخێنرا/ نرخ بۆدانراو.
(أَلثَّمين): بە نرخ/ گرانبەها.
ثن: (أَلثُنَّة (ج) ثُنَن): تووكی پشت قولەپێی چارەوێ.
ثنـد: (أَلثُنْدُؤَة و الثَنْـدُوَة (ج) ثَنادٍ (ع ١): مەمكی پیاو.
ثنـى: (ثَنـى- الشـيءَ. ثَنْيـاً): شـتەكەی نوشتانەوە/ پێچایەوە/ لاكانی بەسەریەكدادا.
(«ثَنِيَ صَدرُهُ»): رك و كینەی پەچنییە دڵیەوە یان ئەوەی لە دڵیدا بوو دەرینەخست.
(تَثَنَّـى –الشـيءُ): شـتەكە (١-پێچپێچـوارد ٢-خواربووەوە).
(- في مَشـيِهِ): لە رۆیشتندا بە لارەوە لارەوە رۆیشت.
(- في صَدري كذا): ئەوە هاتە دڵمەوە/ ئەوە بە دڵمدا هات/ رابورد.
(إنْثَنى وأَثَنَّى): ١-نوشـتایەوە ٢-هەندێك لای بەسەرهەندێكیتردا شكایەوە.
(إثْنَونى- صَـدرُهُ على البَغضاءِ): دڵی پڕ لە كینەو رق بوو و پەچنیە دڵیەوە.
(أَلثِنْـي (ج) أَثْنـاء- مِنَ الثَّـوب): (توێی/ لۆچی) جل.
(«أَرسَلْتُهُ ثَنيَ كِتابي»): لە توێی كتێبەكەدا نامەكەدا ناردم.
(أَلثَني- مِنَ الحَيَةِ): پێچی مار.
(- مِنَ الوادي): پێچی دەرەوە/ دۆڵ.
(- مِنَ اللَّيل): كاتژمێرێكی شەو یان دەمێكی شەو.
(أثناءُ الكَلام): كاتی ئاخاوتنەكە/ لە گەرمەی قسەكردنەكەدا.
(«جـاؤوا في أَثْنـاءِ الأَمـر»): لـە كاتی/ لە گەرمەی كارەكەدا هاتن.
(أَلثِناء): پەتی پێچداری بەستنەوەی حوشترو ولاخیتر.
(أَلمَثْنى (ج) المَثاني مِن الوادي): پێچی دۆڵ/ دەرە.
(أَلمَثاني): ئایەتەكانی قورئان.
مِنَ الشيءِ): هێزو وزەی شت.
(أَلمَثناة (ج) مَثانِيَة): ١-پێچو لۆچو چرچییو نوشتاوە ٢-گوریسی خورییو موو و شتیتر.
٢-(ثَنى- زَيداً. ثَنياً): زەید دووهەمبوو.
(«هـذا واحِـدٌ فاثنِهِ»): ئەمـە یەكەمە تۆ دووەمین ببە.

(«فُلانٌ لايَثني ولا يَثلُثْ»): فیسار ناتوانێت بڕوات.

(- ثَنَى – عليه بضَربَةٍ ثانِيَة): لێیگەڕایەوەو دووبارە پیایدا کێشایەوە.

(ثَنّـى- الشَـيءَ. تَثنِيَةً): شـتەکەی کرد بە دوان/ شتەکەی دووقاتکرد.

(- الكلِمَةَ): نیشـانەی دوانیی خسـتە سـەر وشەکە.

(- الحَرفَ): دوو پنتی خستە سەر پیتەکە.

(-بالأَمرِ): ئەو کارەیکردو کارێکیتریشی دایە پاڵو کردی.

(أَثنى- الرَجُلَ): کابرایکرد بە دووەم کەس.

(أَثنــى و انْثَنى و أَثَنَّى- عَلَيــهِ بالضَّرْبِ): دووبارە دەستیکردەوە بە لێدانی.

(اَلثاني (م) اَلثانِيَة (ع ح): دووەم/ دووهەمین.

(اَلثَّنــى (ج) ثِنْيَة): دووبــارە پاتکردنەوەی کارەکە.

(اَلثَّني و الثُنيان): یاریدەدەری سـەرۆك یان بەڕێوەبەر/ دووەم کەســی هەر کارێك بێت/ خەلفەی وەستا.

(اَلثَنِي (ح) ثِناء و ثُنيان): کەسـێکە کە دوو دانی پێشەوەی بکەوێت.

(اَلثَّنِيَــة (ج) ثَنايــا): دوو دانی پێشــەوەی سەرەوەو دوانی پێشەوەی خوارەوە.

(اَلمَنينى (ج) اَلمَثاني) (مــو): دووەمین تاڵی ژێی عوود.

(اَلمَثنــى – مِــنَ الدابَــةِ): هــەردوو ئەژنۆو هەردوو ئانیشکی چوارپێ.

(«أَتَو ثُناءَ و مَثنى): دوو دوو هاتن/ جووتە جووتە هاتن.

(اَلمَثنــى): جــووت (نێــرو مێ تیایــدا وەك یەکە).

(إِثْنان (م) ثِنتان و إِثنَتان): دوو/ دووان).

(اَلإثنان و يَومُ الإثنَين): دوو شەممە.

(اَلثُّنائِيُّ- مِنَ الأَلْفاظ): وشەی دوو پیتی.

٢-(ثَنى- الشَيءَ. ثَنْياً): ئەملاولای شتەکەی بە سەریەکدا داو پێچایەوە.

(- زَيــداً): زەیــدی لــە پێداویسـتیەکەی نائومێدکرد/ دەستی پێوەنا.

إنثَنى و أَثَّنى- عَنهُ: لێیدوورکەوتەوەو وازی لێهێنا.

(إِسْتَثنى- الشَيءَ): شتەکەی (هەڵبوارد/ لاداو کەلاخست) لەوانیتری جیاکردەوە.

(- فُلاناً و على فُلانٍ): فیساری هەڵبواردو بە چاوێکتر تەماشایکرد.

(اَلثَّنيَّة = الإستِثناء): کەلاخستن/ هەڵبواردنو نەخستنە ژێر دەستورەوە.

(«حَلَـفَ يَمينــاً لَيــس فيهــا ثَنيَّــة»): سـوێندیخوارد کە هیچی لێ هەڵنەبواردووەو جیانەکردۆتەوە یان بــە پێچەوانەی ئەوەوە کاری نەکردووە.

(اَلثَنوى و الثُنيا): هەڵبوێراو/ جیاکراوە.

(- مِنَ الجَزور): سـەروپێی ئاژەڵ/ (لە پێش ئیسلامدا لادەخراو لە عەرەبستاندا گۆشت بێسەروپێ دەفرۆشرا).

٤-(أثنى- عَلَيهِ): ستایشیکرد/ پێداهەڵدا.

(تَثانَوا عَلَيهِ): شـتە باشەکانیان دەرخستو ستایشیانکرد.

(ألثَّنـاء (ج) أثنِيَـة): سـتایش/ هەڵنـان/ پێداهەڵدان.

٥-(الثانِيَة): چرکە.

(ألإثنـي عَشَـري) (ع ا): ڕێخوڵـەی دوازدە گرێ.

(ألثَّنِيَّة): ڕێی سەختو دژوار.

(فُـلانٌ طَـلاَّع الثَّنايـا): فیسـار (تـووش/ سەختیی/ دژوار) بەزێنە.

(تَثْنِيَةُ الإشتِراع = السِّفرُ الخامِس مِن أسفار موسـى): پێنجەمین گوزاری/ سەفەری موسا پێغەمبەر.

الملحق:

ثني: (ألثانَويّ): دووەمین – ناسەرەکیی.

(سَـبَبٌ ثانَـويّ): هۆیەکی ناسـەرەکیی کە بایەخی یەکەمو سەرەکیی نییە.

(أمرٌ ثانَوي): کارێکی ناسەرەکیی.

(ألتَّعليمُ الثانَويّ): خوێندنی دوا ناوەندی.

(الثَّانَويَّة): مێی وشەی (الثانَوي)یە.

(الثانَويَّة): قوتابخانەی دواناوەندیی.

(ألثَّنَويَّـة): ڕێرەوێکـی فەلسـەفیی ئاینییە دەڵێـت: دوو بـڕوای سـەرەکیی دژ بە یەك هەن، هەمیشە لە زۆراندان. بڕوای ڕووناکیی‌و چاکەو بـڕوای تاریکیی‌و خراپـە یان مادەو گیان، بەناوبانگترینی ئەوانەی ئەم بڕوایەیان بڵاوکردەوە زەرادەشت‌و مانیی بوون.

ثاب: ١-(ثابَ. ثَوْباً و ثُؤُوباً): گەڕایەوە.

(ثابَ و أثْـوَبَ- المريضُ. ثَوَبانـاً و إثْواباً): نەخۆشـەکە (خۆشـبووەوە/ تەندروسـت بووەوە/ چاکبووەوە).

(ثَوَّبَ- الرَجُلُ): پاش ڕۆیشتن گەڕایەوە.

(أثابَ- الرَجُلُ. إثابَةً): پیاوەکە تەندروستبووەوە.

(إسـتَثابَ- المـالَ): داراکـەی سـەندەوە/ گێڕایەوە/ دەستیکەوتەوە.

٢-(ثابَ- الناسُ. ثَوْبـاً و ثُؤُوباً): خەڵکەکە کۆمەڵیانبەست/ کۆبوونەوە.

(- الماءُ): ئاوەکە لە گۆلەکەدا کۆبووەوە.

(أثابَ- الحَوضَ. إثابَةً): گولەکەی پڕکرد.

(ألثائِب- مِنَ البَحر): ئاوی بەجێماوی دەریا پاش کشانەوەی دەریاکە.

(ألمَثـاب والمَثابَـة): کۆمەڵبەسـتی خەڵـك/ کۆمەڵگا.

٣-(ثَوَّبَ- هُ مِن كذا): هۆی ئەوەی بۆ کردەوە/ قەرەبوو پاداشتی ئەوەی دایە.

(أثـابَ- الرَجُـلَ. إثابَـةً): پاداشـتی پیاوەکەیدایەوە/ هۆی بۆ کردەوە.

(- جَزاءَهُ): پاداشتی چاکەکەی دایەوە.

(تَثَوَّبَ): پاداشتی وەرگرتەوە.
(إسْـتَثابَ- الرَجُلَ): داوای لـە پیاوەکە کرد پاداشتی بداتەوە.
(اَلثَـواب و المَثوَبَـة والمَثُوبَـةَ): پاداشـتی چاکـە یان خراپە. بەڵام بـە زۆریی بۆ چاکە دەوترێت.
(ثَوَّبَ- الداعِيَ): بانگکەرەکە جلەکەی خۆی راوەشاند تا بیبینن.
(اَلثَّوْب (ج) ثياب و أثْواب و أثْوُب= اللباس): پۆشاك/ جل/ بەرگ.
(«أسْـلَل ثِيابَـكَ مِن ثِيابي»): دەسـتت لە یەخەم بکەرەوە/ داوێنم بەربدە/ خۆتم تێوە مەدە/ لێم جیابەرەوەو لێمگەڕێ.
(«طاهِـرُ الثِّيبا»): داوێنپـاكو دەروونپاك/ بێخەوش/ بێکەموکووریی.
(«دَنِـسُ الثِّيـابِ»): ١-داوێنپیـس ٢-بـەد/ بیروبەد کردار.
(اَلثَّوّاب): ١-بەرگفرۆش ٢-خاوەنبەرگ.
(اَلثِّيابِيّ): بەرگەوان/ پاسەوانی پۆشاك.
٥-(ثَوَّبَ وتَثَوَّبَ- المُصَلّي): نوێژکەرەکە پاش نوێژی فەرز نوێژی سوننەتیکرد.
٦-(اَلثّائِـب): بـای بـاران کـە پێـش باران هەڵدەکات.
(اَلثَواب): ١-هەنگوین ٢-هەنگ.
(مَثاب و مَثابَة- البِئرِ): بەردی دەوری دەمی (چاڵاوەکە/ بیرەکە).

ثـاخَ: (ثـاخَ- تِ الأُصْبُعُ فِي الـوَرَم. ثَوخاً و ثَيْخاً): پەنجەکە لە ئاوساوییەکەدا ون بوو.
(- الرجـلُ في الوَحلِ): قاچەکە لە قوڕەکەدا چەقیو ونبوو.
ثار: ١-(ثارَ. ثَوراً و ثَوَراناً و ثُؤُراً): هەسـتا/ وروووژا/ خرۆشا/ کەوتە جۆشو خرۆش.
(«ثـارَتِ الفِتنَـةُ بَينَهُـم»): ئاشـووب لـە نێوانیاندا بەرپا بوو.
(- ت نَفسُـهُ): دەروونی هەڵچوو/ هەسـتا/ جۆشیسەند.
(- إلَيـهِ وبِـهِ): هەڵیکوتایـە سـەری/ بۆی هەستا/ پەڕییە سەری/ پەلاماریدا.
(- الغُبـارُ أوِ الدُّخـانُ): تۆزەکـە هەسـتاو بەرزبووەوە یان دووکەڵەکە بەرزبووەوە.
(- الجَرادُ): کوللە پەیدابوو/ دەرکەوت.
(ثَـوَّرَ و أثـارَ و اسـتَثارَ- هُ): وروووژاندی/ خرۆشـاندی/ هەڵیسـاند/ خسـتیە جۆشو خرۆش.
(تَثَوَّرَ): خرۆشا/ هەستا.
تَثـاوَرَ (ثاوَرَ- ه. مُثاوَرَةً و ثِواراً= واثَبَهُ): لە یەکتری راپەڕینو ئامبازی یەکتری بوون.
(مُثاوَرَة و ثِوار): ئامبازی یەکتریبوون.
(اَلثَورَة): ١-شۆڕش ٢-خرۆشان/ وروووژان.
(اَلثائِر) (فا): ١-شۆڕشگێڕ ٢-وروووژاو ٣-تووڕەو گرگرتوو.
(«ثـارَ ثائِرَهُ و فارَ فائِـرُهُ»): خوێنی گەرم

بوو/ گڕی گرت/ تووڕەو توند بوو.

(«رَأيتُهُ ثائِرَ الرَأسِ»): دیم تووکە سەربوو بوو/ قژی بژ، یان سەری سپی بوو بوو.

(ألثائِـرة (ج) ثَوائِر): فەرتەنەو ژاوەژاوو ئاژاوە/ ئاشووب.

(ثَوَرانُ و ثَورُ- الشَّفَقِ): سووریی‌و رووناکیی شەفەق/ سپێدەو بڵاوبوونوەی رووناکی.

٢-(ثَوَّرَ- الأمرَ): لە کارەکەی کۆڵییەوە.

(- الكِتابَ): رافەی واتاکانی کتێبەکەیکرد.

٣-(ألثَّـوْر (ج) ثِيران و أثْوار و ثِيار و ثِيَرَة و ثَوَرَة) (ح): ١-گا (فك) برجی گا لە ئاسماندا ٢-خاڵی سپی لە بنکی نینۆکدا.

ألثَورَة: ١-مێی وشەی (الثَّـور): مانگا: چێڵ ٢-زۆریی/ فرەیی.

(«ثَورَةُ رِجـالٍ أو رِمالٍ»): پیاوێکی زۆر یان لمێکی بێشومار.

(ألمَثْوَرَةُ): شوێنێك گای زۆر تێدابێت.

ثـاع: (ثـاعَ- المـاءُ. ثَوْعـاً): ئاوەکە کشـا/ رۆیشت.

ثـول: (ثَولَ و ثالَ- تِ الشَّـاةُ خاصَّـةً. ثَوالاً و ثَوْلاً): مەڕەکە تووشی شێتگیری‌و تێکچوون بوو.

(- الرَجُلُ): گەوجبوو.

(أثْـوَل (م) ثَوْلاء (ج) ثُول و (حجج) أثاوِلَة): گەوج.

٢-(تَثَوَّلَ- النَحْلُ): هەنگەکە پوورەیدا.

(- عَلَيهِ القَومُ): خوێشـگەل گەلەکۆمەکێیان لێکردو تێریان لێداو پڕ جنێویانکرد.

(إنثـالَ – عَلَيـهِ التُـرابُ. إنْثِيـالاً): خۆڵی بەسەردا هات.

(«إنثـالَ عليـه الناسُ مِـن كُلِّ وَجهٍ»): لە هەموو لایەکەوە خەڵکی لێموروکاو بەسەریدا داباری.

(«إنثالَ عَلَيهِ القَولُ»): وەك لێشـاو قسـەی بەدەمدا هات.

(ألثَـوْل): پـووره هەنگ (ئەم وشـەیە تاکی نییە).

ألثَويلَة: ١-کۆمەڵگای گەل ٢-کۆمەڵە خەڵکێك کە لە خانووی جیاجیا بێنەدەرێ.

(«أتى ثَويلَةٌ مِنَ النّاس»): کۆمەڵە خەڵکێك هاتن کە هەریەکە لە لایەکەوە هاتن.

ثوم: (ألثُّوم (ن)): سیر.

ألثُّومَة: (ن) سەلکە سیرێك.

(ألثُومَة): کلاویچکەی دەسکی شمشێر.

«سَـيفي ثُومَتُهُ مِن فِضَّـةٍ»): کلاویچکەی دەسکی شمشێرەکەم زیوە.

ثون: (تَثاوَنَ): فێڵیکرد/ تەڵەکە بازییکرد.

(ألثُوَيْنى): پەینکەی نانکـردن کە دەیخەنە ژێر گونکەوە کاتی کردنی بە نان.

ثـوي: ١-(ثَـوَى المَكانَ و فيه و بِـهِ ثَواءً و ثُوِيّاً): لە شوێنەکەدا نیشتەجێبوو.

(أثْـوى- المَـكانَ وفيـهِ و بِـهِ. إثْـواءً): نیشتەجێبوو.

(- هُ فِي المَكَانِ): له شوێنەكەدا نیشتەجێیكردو هێشتیەوە.

(- هُ): میوانداریكرد.

(ثَوَّى – هُ فِي المَكَانِ. تَثْوِيَةً): له شـوێنەكەدا هێشتیەوەو نیشتەجێیكرد.

(تَثَوَّى- هُ): میوانداریكرد.

(ألثَّاوَة و الثَّايَة): گەوری حوشتر./ پشتیر.

(ألثُّـوَّة (ج) ثُـوىً): ١-كەلوپەلـی ناوماڵ ٢-نیشانەی سـەرمرێگا بۆ دیاریكردنی رێگەكە. كە بەرد یان ئاڵا یان شتیتر دەبێت.

(ألمَثْـوى (ج) مَثـاوٍ): خانە/ لانـە/ هەوار/ نەوا.

(أبو مَثْواهُ): خانەخوێكەی.

(أبو المَثْوى): میوان.

(أُمّ مَثْواهُ): ئافرەتە خانەخوێكەی.

(ألثَّوِيّ (ج) أثْوِياء (م) ثَوِيَّة): ١-دیل ٢-میوان. ٣-جێی بۆ میوان تەرخانكراو.

(ألثَّوِيَّة): ١-ژن.

(«هـذه ثَوِيَّةُ فـلان»): ئەمە ژنی فیسـارە ٢-(پشـتیری/ گـەوری) مانگـاو حوشـترو تەویلـەی مەرو بزن ٣-كەڵەكە بەردی شـوان كە دەیكاتە نیشـانەی مێگەلەكەی بەوە شەو دەیاندۆزێتەوە.

٢-(ثَوى – الرَّجُلُ ثَواءً و ثُوِيّاً): پیاوەكە مرد.

(ثُوِيَ): نێژرا/ خرایە گۆڕەوە.

(مَثْوى الميت): گڵكۆی مردوو/ گۆر.

ثيـب: (ثَيَّـبَ و تَثَيَّـبَ- تِ المَـرأةُ زَوجَها): لە مێردەكەی جیابووەوە/ بێوەژنكەوت سایا بە مردنی مێردەكەی یان بە دەستبەردانی/ تەلاقدانی.

(ثَيِّب): بێوەژن.

(ألمُثَيِّب): ژنی بێوەژنكەوتوو.

(ألثَيـب): بێوەژنـی شـووكردوو بێوەپیاوی ژن هاوردوو/ هاوسـەرگرتوو (بـۆ ژن‌و پیاو دەوترێت).

رَجُلٌ ثَيِّبٌ: پیاوێك ژنی هێنابێت.

إمرأةٌ ثَيِّبٌ: بێوەژن.

ثَيِّبات: ژنانی بێوەژن.

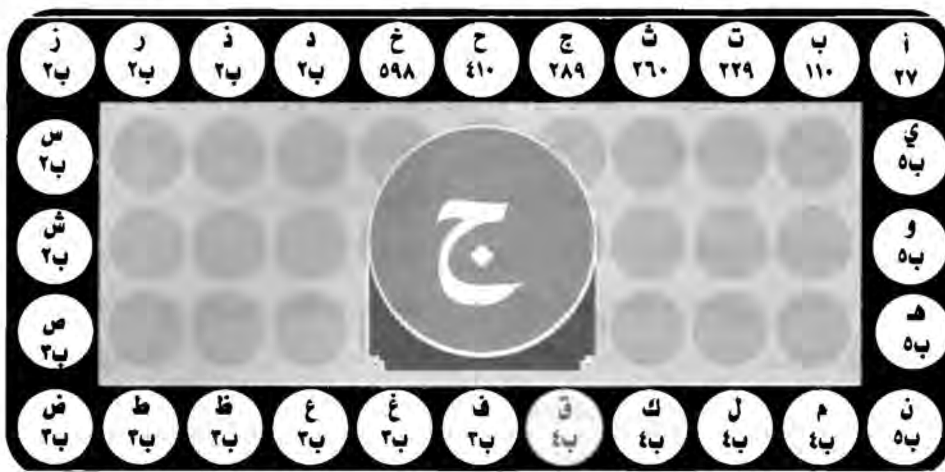
ثيتـل: (ثَيْتَلَ و تَثَيْتَـلَ – الرَّجُلُ): پیاوە ژێرەكە خۆی گەوجكردو گەوج پیشاندا.

(ألثَّيتَل) (ح): ١-جـۆرە گاكێوییەكە ٢-پیاوی ژنانی.

ثيل: (ألثِيل و الثَّيِّل) (ن): هەرێز. (رەشـە خەڵكەكە پێیدەڵێن.

(الثِّين و عرق الإنجيل)

ثـين: ألثِـين: ١-مرواریدەرهێن لـە دەریادا ٢-كونكـەری مـرواری ٣-ئامێـری كونكردنی مرواری/ كونكەرەی مرواری.

ج: الجيـــم: پێنجەمین پیتــی (ئەلفـو بێی) عەرەبیـیــە. لــە ژمێـــرەی كــۆی پیتەكاندا (٣)یە.

الملحق:

جـــاز: (ألجـــاز): موســـیقایەكە هـــی قولـــە ئەمەریكاییەكانـــە لـــە ئاوازێكی ســـەرومڕو بێپچڕی موســـیقاو ئاوازێكـــی پارچەپارچەو پچڕ پچڕ موسیقا پێكهاتووە.

جـــأب: (جأبـــز جابـــا): ١-دارابـــوو/ دارای پەیداكرد٢-قوری ڕەنگی سووری فرۆشت.

(ألجأب (ج) جُؤوب): ١-قوڕێكی سوورە ڕەنگی پێدەكرێت ٢-توندوتیژو ڕەق/ كەم چیكڵدانە ٣-شێر.

(«فلانٌ جأبُ الصبر»): فیسار كەم چیكڵدانەو بێئارامە.

(باع- الجأب): قوڕە ســـوورەكەی فرۆشت كە بۆیاخی پێدەكرێت/ ڕەنگی پێدەكرێت.

(جأبةُ البطن): ناوك.

جئث: ١-(جَئث. جأثاً و جُؤوثاً): تۆقی.

(مجُؤوث = مذعور): تۆقیو.

٢-(جَئث- الرجل. جأثاً): لە هەســـتاندا یان لە هەڵگرتنی شتێكدا لەشقورسی نواند.

(أجـأث- الحمل): بارەكە یـــان كۆڵەكە بۆی گرانبوو.

(الجـــأث): لە ڕۆیشـــتندا ســـستەپێ/ پێگران ٢-بەدرەوشتو گرمەگرمكەر.

جاجـــا: (جأجـــأ- بالإبل. جَأجَـــأةً): بانگی حوشترەكەیكرد/ ئاوبخواتەوە.

(جـــيء جـــيء): كوركوڕ دەنگـــی بانگكردنی حوشترە بۆ ئاوخواردنەوە.

(تجأجـــأ- عَن كـــذا): لـــەوە دووركەوتووەو نەیكردو وازی لێهێنا.

(الجُؤجُـــؤُ (ج) جآجـــيء- مـــن الطَـــير و السَفينة): سنگەجۆڵەی باڵندەو پێشی پاپۆڕ.

جــأر: ١-(جَــأَرَ- إلى اللهِ جــأراً و جُــؤاراً): بەدەنیگبەرز کەوتە نزاو پارانەوە لە خودا.

(- ألثَّورُ): گاکە بۆڕاندی.

٢-(جأَرَ- النَّباتُ. جَأْراً و جُؤاراً): ڕووەکەکە بەرزبووەوە.

(- تِ الأَرضُ): ڕووەکی زەویەکە ســەرکەوت/ بەرزبووەوە.

(ألجأْر- مِــنَ النَّباتِ): ڕووەکــی بالآکردووی ناسکو تەڕ/ پاراو.

(ألجــأْر و الجَئِــر و الجأَّر): پیــاوی کەتەی قەڵەو.

(- مِنَ الغَيثِ): لێزمەباران/ شەستەباران.

جــأش: ١-(جَــأَشَ- إلَيهِ. جَأْشــاً): خۆی بۆ کوتا/ بەرەو ڕووی ڕۆی.

٢-(جأَشَ- قَلْبُهُ. جَأْشاً): لە خەفەتدا یان لە مەراقدا یان لە ترسدا شپرزە بوو، دڵی کەوتە کوتەکوت.

(ألجأْش (ج) جُؤُوش): دەروون/ دڵو سنگ.

(«رابِطُ الجَأشِ»): ورە قایم/ دڵقایم/ دلێر.

(الجائِشَةُ): دەروون.

جأف. (جَأَفَ و جَأَّفَ- هُ جَأْفاً): ١-دایبەزەویدا ٢-تۆقاندی.

(تَجْئيف: ١-بەزەویدا کوتان ٢-تۆقاندن.

(جَــأَفَ- الشَــجَرَةَ): درەختەکــەی لــە بــن دەرهێنا.

(إنْجأَفَت: لە بنو بێخ هەڵکەنرا.

جأل: ١-(جَأَلَ- الصوفُ. جَأْلاً): خوریەکە بە یەکدا چوو/ تۆپەڵە بوو.

(- الصــوفَ): خوریەکــەی گــرد کــردەوە/ تۆپەڵەیکرد.

(جَيْأَلُ و جَيْأَلَةُ): دوو ناوە بۆ کەمتیار.

٢-(جَئِلَ. جَأْلاناً: شەلیی.

جــأو: (ألجــاوَرْس (ن): کــزن/ ڕەشــەدانە. ڕوەکێکــە دەنکەکــەی لــە دەنکــی برنــج دەچێت.

جــأی (جَــأَى- الفَرَسُ. جُــؤَةً و جُــؤْوَةً): چارەوێکە ڕەنگ سوورێکی تێری مەیلەو ڕەش بوو/ جەرگیبوو.

(أَجْوَأُ (م) جَأْواء): ئەســپ یان ماینی ڕەنگ سووری تێری مەیلەو ڕەش/ جەرگیی.

(جــأَى- الثوبَ. جَأْياً): جلەکــەی درووەوە چاکیکردەوە.

(- الشيءَ): شتەکەی شاردەوەو نەیخستە بەر چاوو نەیدرکاند.

(- عَلى الشَّــيءِ): شــتەکەی گەســت، بە دان گرتی.

جب: ١-(جَبَّ- هُ. جَبّاً): لەتیکرد/ بڕی.

(إجتَبَّ- الشيءَ): شتەکەی لەتکرد.

(الجُــبّ (ج) أَجْبــاب و جِبــاب و جِبَبَــة): ١-چاڵاوی/ بیری قووڵ (بۆیە وا ناونراوە چونکە پارچە پارچە بڕراوەو هەڵکۆڵراوە ٢-چاڵ.

(ألأَجَــبُّ- مِــنَ الأَبْعِرَة): حوشــتری گۆپارە

برراو.

٢-(جَبَّ- ـُه) جَبّاً: بەسەریدا زاڵبوو.

(جــابَّ- ـُه. مُجابَّــةً و جِبابــاً): ململانێــی زاڵبوونیــان لەگــەڵ یەکدا کردو شــانازییان بەسەر یەکدا کرد.

٣-(جَبَّ- النَّخلَةَ. جَباباً): دارخورما مێکەی تۆورشێنکرد.

(تَجــابَّ- الرِّجــلانِ): دوو پیاوەکــە ژن بە ژنیانکرد. هەریەکە خوشکی ئەویتری هێنا.

٤-(جَبَّبَ- الفَرَسُ): ئەســپەکە ســپێتیی لە چوارپەلیــدا گەیشــتۆتە ئەژنۆی دەســتیو رەفیچکی قاچی.

(مُجَبَّــب): چارەوێــی چوارپەل تــا ئەژنۆو رەفیچك سپی.

(جَبَّبَ- الفَرَسُ): چارەوێکە (دایەغار/ خێرا رۆیشت).

٥-(إجتَبَّ): جبەی لەبەرکرد.

(ألجُبَّةُ (ج) جُبَبٌ و جِباب): ١-جبەکە ســەر بەرگێکە لەبەردەکرێت ٢-زرێ.

(- مِــنَ السِــنان): ئەوەی بەســەری نێزەوە دەکرێت.

٦-(ألجُبَّــةُ (ج) جُبَب و جِبــاب): ١-کالانەی چــاو/ ئــەو ئێسـکەی دەوری چــاو دەگرێت ٢-چاڵی سمی چوارپێ.

(ألجَباب والجُباب): گرانییو قاتوقریی.

٧-(جَبْجَبَ- الرَّجُلُ): ١-گەشتی سەرزەویکرد ٢-قەڵەو بوو.

(ألجَباجِــب): ١-مێحوشــتری کەتــە/ زل ٢-تەپڵەکان.

(ألجَبْجاب و الجُباجِب- مِنَ المِياه): ئاوی زۆر لێشاو.

(ألجُبْجُبَةُ (ج) جَباجِــب): دەفری لە چەرم دروستکراو بۆ گوێزانەوەی گڵ.

جبأ: (جَبَأَ- البَصَرُ. جَبْأً و جِباءً و جُبُوءً و جُبوءَةً): چاوەکە کزبوو.

(- السَّيفُ): شمشێرەکە کوڵبوو.

(- الرَّجُلُ): پیاوەکە لە ترســاندا پاشەکشەی کردو قووچاندی.

جُبَّأ و جُبّاءٌ): زۆر ترسنۆك/ زیرەکردوو.

٢-(جَبَأَ- تْ عَلَيهِ الحَيَّةُ): مارەکە لە کونەکەی بۆی دەرپەریو تۆقاندی.

(- علــى القَــوم): لە نــاکاو بۆ خوێشــگەل دەرپەری.

(أجْبَــأَ- عَلى القَــوم): لە پڕ لە شــوێنێکی بەرزەوە بۆ خوێشگەل دەرپەڕی.

(ألجَبْء): گرد.

٣-(جَبِيءَ: جَبَأً): خۆی ونکرد/ ونبوو.

(- عَنــهُ): لێیســڵەمییەوەو ترســاو لێیدوورکەوتەوە.

(أجْبَأَ- الشَيءَ): شتەکەی شاردەوە.

(- تِ الأَرضُ): زەویەکــە دوومەڵانــی زۆری تێدا پەیدابوو.

(أَلجَبء): دوومەڵانەسووره.

(أَلجَبْأَةُ): ١-سەلکە دوومەڵانێك.

(ج) أجبُو و جباة): ٢-قورەســوور کە رەنگی پێدەکەن ٣-چاڵی ناوشــاخ کــە باراناوی تێدا کۆدەبێتەوە.

(أَرضٌ مَجْبَــأَةٌ): زەوییەکــی پــڕ دوومەڵانی سوور.

جبت: (أَلْجِبْتُ): ١-بت ٢-تەلیسم ٣-تەلیسمباز/ جادووگەر. ٤-مرۆڤی بێفەر/ بێخێر.

جبخ: ١-(جَبَــخَ. جَبْخاً): ١-بــە دەعیەبوو/ فیزینواند/ لووتبەرزییکرد.

(- القَــداحَ والكِعــابَ في القمــارِ): تیرەکانو زارەکانــی قوماری ڕاوەشــاندو هەڵســوڕاندو بەزەویدادا.

٢-(أَلجَبَخانــةُ): (ا ع) (تركية) = أَلمَسْــلَحَة: ئەماری چەكو تەقەمەنیو بۆمباو شــتیتر/ جبەخانە.

جبذ: (جَبَذَ- هُ. جَبْذاً = جَذَبَهُ): بەکێشیکرد/ بۆ لای خۆی ڕایکێشا.

(- العِنَبُ): ترێکە پووکایەوەو وشك بوو.

(إجْتَذَبَ- هُ): بۆلای خۆی بەکێشیکرد.

جَباذِ: مەرگ/ مردن.

جبر: ١-(جَبَــرَ. العَظْمَ. جَبْــراً و جُبُوراً و جِبارَةً): ئێسکە شکاوەکەی گرتەوە.

(- جُبُــوراً و جَبْــراً): ئێســقانە شــکاوەکە گیرایەوەو خۆی گرتەوە.

(إنْجَبَرَ): یەکیگرتەوە.

(جَبَّــرَ- العَظْــمَ): ئێســقانە شــکاوەکەی گرتەوە.

(إنْجَبَرَ و تَجَبَّرَ و اجتَبَرَ): ئێسقانە شکاوەکە یەکیگرتەوە/ چاکبووەوە.

(أَلجَبْر: یەکگرتنەوەی ئێسکی شکاو.

(جابر) (فا): ئێسقانگرەوە.

(أَبو جابر): نان (چونکە برســێتی دەبڕێتو ناهێڵێت).

(«أُم جابر»): هەریسە/ چێشتی گەنمەکوتاو/ کەشــکەك. (چونکە گەنمی تێدایە کە بە نان دەکرێت).

(أَلجبارَة): پیشەی ئێسقانیشکاو گرتنەوە.

(أَلجَبارَة و أَلجَبيرَة (ج) جَبائِر): کەرەســەی ئێسکیشکاو پێگرتنەوە وەك تەختەو قامیشو ئێســقانو مشــەماو هەر شــتێك کە بۆ ئەوە بەکاربهێنرێت.

٢-(جَبَــرَ- اللهُ مُصيبَتَــهُ. جَبْراً و جُبُوراً و جِبــارَةً): خــودا ئەوەی لە دەســتی چووبوو دایەوە یان هۆی بۆ کردەوە.

(جَبَــرَ و جَبَّــرَ- الفَقــيرَ): دەســتکورتیو ناتاجیی لەســەر هەژارەکە لابرد/ دارایکرد/ بووەیکرد.

(تَجَبَّــرَ): ئــەوەی لــە دەســتیچووبوو بۆی هاتەوە.

(- المَريضُ): نەخۆشەکە بە خۆیدا هاتەوە.

(- النَبتُ): رووەکـە خوراوەکە هەڵیدایەوەو پەلوپۆی دەرکردەوە.

(إجْتَبَرَ و اسْتَجْبَرَ): هەژار بوو دارایی رووی تێکرد/ دەوڵەمەند بوو.

٣-(جَبَـرَ- هُ علـى الأَمـرِ): زۆری لێکـردو ناچاریکرد ئەو کارە بکات.

(أَجْبَـرَ- هُ علـى الأَمـرِ): زۆری لێکـرد، ناچاریکرد ئەو کارە ئەنجام بدات.

(أَجْبَرَ- هُ): بە قەزاو قودرەتی خودای دانا.

(أَلجَبْـرِ): رەنگرێژیـیو فەرمانـی خودا کە کەس دەسـەڵاتی بەرەنگاربوونەوەی خودای نییە.

(أَلجَبرِيَّة والمُجَبِّرَةُ): دەستەیەکی ئیسلامن کە دەڵێن: رەنگرێژییو خواسـتو دەسەڵات هی خودایە مرۆڤ هیچ دەسـەڵاتێکی لە کردنو نەکردنی هیـچ کارێکدا نییە ئەو هەمیشـە ناچارە ئەمەش بە پێچەوانەی (أَلقَدَرِيَة): یە کە بروایان وایە کە بەشێك خواستو دەسەڵات هی مرۆڤەو بە دەست خۆیەتی.

٤-(تَجَبَّـرَ): بەلووتبەرزییەوە سـتەمکارانە زەبروزەنگی نواندو یاخیبوو.

(جِبِّير): لە خۆباییو ستەمکار.

(أَلجَبْر): ١-بە ساڵدا چوونو پیری/ بێتوانیی ٢-زانستیی جەبر ٣-گرتنەوەی ئێسقانی شکاوو ٤-ناچاریـیو بێدەسـەڵاتیی ٥-پیـاوی ئـازاو نەبەرد ٦-بێدەسەڵاتیی چارەنووس مرۆڤ.

(أَلجَبّـار): باڵادەسـت کە سـیفەتی خودای مەزنە.؟

(أَلجَبّـار- في صِفـاتِ الخَلـق): کەسـانێکی ١-زەهەندە بە زەبر ٢-فیزدار ٣-باخی ٤-نەیار بەزێنی بە چنگو توانا ٥-زۆردار/ ستەمکار.

(- فك): ناوی ئەستێرەی ترازووە.

(طَلَعَ الجَبّار): ئەسـتێرەی تـرازوو هەڵهات. بۆیە وای پێدەڵێن چونکە وەك شایەك بێتو تاجی لەسـەر نابێتو لەسـەر تەختی شاهی بێت.

(«نَخلَةُ جَبَّارة): دارخورمایەکی بەرزەباڵا کە دەستی کەس نایگاتێ.

(أَلجَبّـارَة) (ن): دارە زاڵ، درەختێکـە چڕ پەلـە لـە کۆمەڵـەی کاژەو گەورەترین داری ناسـراوە، بەرزیی سەد مەتر دەگات، تەنها لە هەندێك شـاخی تاوێرییەکانـدادا هەیە، زوو گەورە دەبێتو جوانیشە.

(أَلجَبْروتوالجُبْرُوتوالجَبَروت): زەهەندەیی‌و مەزنییو تواناو دەسەڵاتی بێئەندازە.

٥-(أَلجَبـر): جەبـر، یەکێکـە لـە زانسـتە بیرکارییەکان پیـتو نیشـانە تایبەتییەکان بـۆ دۆزینـەوەی نادیـارەکان تیایـدا بەکاردەهێنرێت.

(أَلجُبَار): بەفیرۆ.

(«ذَهَبَ دَمُهُ جُبـاراً»): خوێنەکەی بە فیرۆ رۆیشت. واتا تۆڵەی نەسێنرا.

(«أنا مِنهُ خَلاوَةٌ و جُبار»): من لێی بێبەریو پاكو دوورو بێگوناهم.
(ألجَبائِر): بازنو باڵبەزمكان.
جبز: ١-(جَبزَ- هُ): لەتیكرد.
(ألجَبيزَةُ): كەرت/ پارچە/ لەت.
(«جَبزَ لَهُ مِــن مالِهِ جَبزَةً»): لە ماڵەكەی/ سامانەكەی لەتێكی/ بەشێكی بۆ جیاكردەوە.
٢-(جَبُزَ- الخُبْزُ. جَبازَةً): نانەكە رەقبووەوە/ وشكبوو.
(ألجَبيز): نانی رەق.
ألجبز: چرووك/ رژد/ پیسكە.
جبــس: (تَجَبَّسَ- في مَشْــيَتِهِ): بە (كەشو فش/ خۆبادانەوە) رۆیشت.
(ألجِبــس (ج) أَجْبــاس): ١-ترســنۆكی زیرەكــردوو ٢-بەدزمــان ٣-ئێســكقورس/ خوێنتاڵ ٤-داوێنپیس/ گوناهكار. ٥-(ب) گەچ ٦-بەچكەورچ.
(ألجِبيــس (ج) أَجْبــاس): ١-بەچكــەورچ ٢-بەدكارو بەدزمانی بەدفەر.
(ألأَجْبَس): ١-بوودەڵەی زیرەكردوو ٢-بەدكارو بەدفەرو بەدزمان.
جبــص: (جِبصِيَّة) (ن): جۆرە رووەكێكە لە كۆمەڵەی مێخەكە زۆر چەشنی هەیە هەندێكی لە ئەورووپادایەو هەندێكی لە ئاســیادا هەیەو هەندێكێ لەبەر گوڵەكەی دەروێنرێت.
جبــل: ١-(جَبَــلَ- هُ اللهُ. جَبْــلاً): خــودا بەدیهێناەو ئەو سروشتەی داوەتێ.
(«جَبَلَــهُ اللهُ علــى الكَــرَم»): خــودا بــە بەخشندەیی هێناویەتیە دی.
(ألجَبْلَــةُ والجِبلَــةُ والجَبَلَــةُ والجِبلَّــةُ): ١-بەدیهێنانو سروشت.
(فُلان ذو جِبْلَة): فیسار رەقو توند سروشتەو قسەنەكوڵۆكە.
(«جَبْلَتُــهُ علــى الخَــير»): سروشــتی خێرخوازانەیــە ٢-نەژاد/ رەســەن ٣٠-چارەو رووی گەش یان تاڵ.
(ألجُبلُ والجُبلَةُ): كۆمەڵە خەڵكێك.
(الجَبَل): ئەستوورو قەبە.
(«هُوَ جَبَلُ الوَجْهِ»): ئەو دەموچاو قەبەیە.
(ألجِبلّي): سروشــتیی/ لەخــۆوە/ خواكرد/ خۆرسك.
(ألجَبيل والمِجبال): شێوە ناشیرین.
(رَجُــلٌ جَبيلُ الواجــهِ): پیاوێكی دەموچاو ناشیرین ٢-قەبەو ناقۆڵا.
(«إمرأةٌ مِجبالٌ»): ئافرەتێكی كەتەی ناقۆڵا.
(ألجُبُلَّة): رەسەن/ نەژاد/ رەچەڵەك.
٢-(جَبَلَ- التُــرابَ. جَبْلاً): گڵەكەی كرد بە قورو گرتیەوە.
٣-(جَبَّلَ- هُ): لەتو كوتیكرد.
٤-(أَجْبَلَ- هُ): بە چــرووك هاتە بەرچاویو بە چرووكی دانا.
(ألجَبل): رژد/ پیسكە/ چرووك/ رەزیل.

(«رَجُـلٌ جَبَلٌ»): پیاوێکـی ڕژد/ چرووکە/ پیسکەیە.
٥-(أجْبَلَ): سەرنەکەوت/ تێکەوت.
«طَلَبَ حاجَةً فَأجْبَلَ»: شـتێکی خواسـتو دەستگیری نەبوو/ سەرنەکەوت.
٦-(أجْبَـلَ و تَجَبَّـلَ و جابَـلَ- المُسـافِرُ): ١-گوزاریارەکـە ڕووی کـردە کێوەکە ٢-چووە ناو کێوەکەوە ٣-تیایدا نیشتەجێ بوو.
(ألجَبَلُ (ج) جبال وأجْبال و أجْبُل): شـاخ/ کێو/ کەژ/ چیا.
(إبنَـةُ الجَبَل): ١-مـار ٢-دەنگدانەوە ٣-وەیی سەخت (چونکە وەك کێو بە شانەوە گرانە).
(ألجِبْلَـةُ والجبْلَةُ والجُبَلَـة والجِبِلَّة): ١-هێز ٢-پتەویی زەوی.
(ألجبال): لەش/ جەستە/ تەن.
(«فُلانٌ خَطيرُ الجبال): فیسـار لەش پتەوو کەتەیە.
(ألمَجبُول): کەتە/ زەلام/ چەتەوڵ/ زەبەلاح. (بەکێو چوێنراوە).
٧-(تَجَبَّلَ- ما عِنـدَهُ): هەرچی ئەو هەیبوو (پاکی/ هەمووی) برد.
٨-(ألجبْل): ١-حەوشەی خانوو ٢-زۆر/ فرە.
(حَيٌّ جبلٌ): گەرەکێکی گەورەو زۆر.
(ألجِبلَـةُ) (ع ا): مادەیەکـە لەگـەڵ ناوکدا لـە خانەکـەدا توخمی بنچینەییـە لە خانە زیندووەکانـدا کـە گەلێك توخمـی کیمیای جیاجیای تێدایە.
(ألجُبُلَّة): هەموو شـتێکی زۆرو بە لێشـاو ٢-وشکەساڵ.
(ألمِجبالَ — مِنَ السُّـيوف): شمشـێری چاك نەکراوو تەنك نەکراو.
الملحق:
جبل (الجَبَّالَة): ناوێتەگەر. ئەو ئامێرەیە کە شـت تێکەڵدەکات بە تایبەتی لە خانەسازیدا کە ئاوو چەوو لەو چیمەنتۆ تێکهەڵدەشێلێتو تێکەڵدەکات.

جـبن: (جَبُنَ. جُبْناً و جُبُناً و جَبانَةً): دڵی چوو/ لە ترساندا ورەیبەردا/ زیرەیکرد.
(جَبَـان (ج) جُبَناء (م) جَبَانَة و جَبَان (ج) جَبانات): زۆر ترسنۆکی زیرەکردوو.
(جَبَّنَ- الرَجُلَ): زیرەی بە پیاوەکە کرد.
(جَبَّـنَ و أجْبَـنَ واجْتَبَـنَ- الرَجُـلَ): ١-بە ترسـنۆكو زیرەکـردووی دانا ٢-بە زۆر ترسنۆکی زانی.
(قاتَلناکُم فَما أجْبَينّكم): شـەرمان لەگەڵدا کردنو کۆمان لێنەکردنەوە.
(ألجَبين): زۆر ترسنۆك (بۆ نێرو مێ).
(ألجَبّـان (م) جَبَّانَـة): زیرەکردوویەکـی تەواو.
(ألمَجْبَنَة): هۆی (زیرەکردن/ ترسانی زۆر).
(«الوَلَـدُ مَجبَنَـةٌ مَبخَلَـة»): زارۆڵـە هۆی ترسنۆکیی زۆرو ڕژدییە.

٢-(جَبَّنَ – اللَّبَن) (ط): شـيرەكەى بە پەنير كرد.

(تَجَبَّنَ- اللَّبَنُ): شـيرەكە بـوو بە پەنير يان وەك پەنير بەستى.

(ألجُبْنُ والجُبُنُ والجُبُنُّ): پارچە پەنير.

(ألجُبْنَةُ): پارچە پەنيرێك.

(ألجَبَّان): پەنيرفرۆش يان خاوەنپەنير.

(ألمَجْبَنَةُ): شـوێنى پەنيركردن يان شـوێنێك پەنيرى زۆر لێبێت وەك عەمارى پەنير. خەڵكە رەشـۆكەكە بە هەوێنى پەنيرى ناودەنێن كە ريخۆڵەى كارژۆلەيە.

٢-(تَجَبَّنَ- الرَجُــلُ): پياوەكە (رەقو توند/ قسەنەكولۆك) بوو.

٤-(الجَبــين (ج) أَجْبُن و جُبُــن و أَجْبِنَة): ١-تەوێڵ/ ناوچەوان. ٢-لاى تەوێڵ.

(ألجَبّان و الجَبّانَــة (ج) جَبابين): ١-تەوێڵە زەوييەكـى تەختـى بــەرزى بێدارودرەخت ٢-گۆرستان ٣-بيابان.

جبــه: (جَبَــهَ- الرَجُــلَ. جَبْهــاً): لەپڕ لە بەردەميــدا بوو يان لە ناكاودا پەلاماريدا يان ناكاوگيريكرد.

(- الشِــتاءُ القَومَ): زســتان لەپڕێــكا هاتو خوێشگەل چاوەڕێينەبوونو خۆيان بۆ ئامادە نەكردبوو.

١-(جَبَهَ- فُلاناً. جَبْهاً): دەستى بە روويەوە نا/ پێداويســتيەكەى نەدايەو بۆى جێبەجێ نەكرد.

٣-(جَبَهَ- هُ بالمَكْروه): بە خراپيى پێشــوازى لێكرد.

(ألجَبْهَةُ (ج) جباه و جَبَهات): سەرشۆڕى.

(لأَنَّ مَن اُسْــتُقْبِلَ بِما يَكرَهُ أَصابَتْهُ مَذَلَّةً): چونكە كەسـێك كە خــراپ بەرووييەوە بچن تووشى سەرشۆڕيىو دڵشكستى دەبێت.

٤-(جَبــهَ- الرَجُــلَ. جَبْهــاً): كێشــاى بــە ناوچەوانى پياوەكەدا.

(جَبَّهَهُ): سەرى پێ شۆڕكرد.

(ألجَبَه): پانيى ناوچەوانو جوانيى.

(ألجَبْهَــةُ (ج) جبــاه و جَبَهــات) (ع ا): ناوچەوان/ تەوێڵ.

(- مِنَ النّاس): كۆمەڵە خەڵكێك/ گروپێك/ بەرەيەك.

(- مِنَ العودِ) (مو) (الجزء العلوي الحلزوني بعد الملاوي فوق الناصيــة): تەويلە عوود: بەشــى ســەرەوەى پيچاوييــەو لــە ســەرو تەويلەكەوەيە.

(الجَبْهَــة الحَربيَّــة (ا ع): بــەرەى جەنــگ كە وڵاتێــك قايميدەكات بەرامبــەر دوژمن/ رايدەگرێت.

(جَبهَةُ القَوم): سەردارى نەتەوە/ سەرگەورەى خوێشگەل.

(ألأَجْبَه (م) جَبْها): ١-كەسێكى ناوچەوان زۆر جوانو پان ٢-شێر (لەبەر ناوچەوان پانيى).

٥-(إجْتَبَهَ- الماءَ و غيرَهُ): ئاوەكە یان شتیتری بە دڵ نەبوو، لای تامی ناخۆشبوو.

جبا: ١-(جَبا و جَبى- الخَراجَ. جَباً و جَبواً و جَبياً و جَبوَةً و جَباوَةً و جِبايَةً): باجەكەی كۆكردەوە.

(- الماءَ في الحَوضِ): ئاوەكەی لە حەوزەكەدا/ گۆلەكەدا كۆكردەوە.

(ألجَبا (ج) أجْباء والجابيَــة (ج) جَواب): گوڵی ئاودانی حوشتر.

(ألمَجبى): باجو خەراج.

(جَبَّــى. تَجْبِيَةً): كاتی/ كوڕنووش دەســتی خستە ســەر ئەژنۆی‌و كاتی ســوجدە دەستی خستە سەر زەوی.

٢-(أجبــى- زَرعَــهُ): بــەری كشــتەكەی بەسەلەمدا: بەسەوزیی فرۆشتی.

(«مَن اَجبَى فَقَد أربى»): هەر كەسێك سەلەم بكات زۆرتر وەردەگرێ لەوەی كە داوێتی.

٤-(إجتَبى- هُ): هەڵیبژاندو پاڵاوتی.

٥-(ألجَبا (ج) أجْباء) (تركية): بە خۆڕایی.

(«هذا لَكَ جَبا»): ئەمە بۆ تۆ بە خۆڕایی.

(جَبَى): كۆیكردەوە.

جث: ١-(جَــثَّ- هُ واجتَثَّ- هُ جَثّاً): لە بنو بێخ هەڵیكەند.

(ألمِجثّە و المِجثَاث): بێڵەكان/ ڕووەكهەڵكەن.

(ألجَثيث- مَن النَّخلِ): برالەی دارخورما كە لە بنی دارخورماكە دەكرێتەوەو دەڕوێنرێت.

٢-(ألجَث والجُث): ١-كوللەی مردوو یا هەنگی مــردوو ٢-بەرگی خورمــا ٣-هەمــوو پارچە باڵێكــی هەنگ یان شــتێكیتر كــە تێكەڵ بە هەنگوینەكە ببێت.

(ألجُثَّــةُ (ج) جُثَث): لەشــی مــرۆڤ یان لاشەی مردوو كە بە زۆریی بەوە دەوترێت تەرم.

(«هُوَ كَبيرُ الجُثَّة»): ئەو لەشگەورەیە.

(«وَقَعَ جُثَــةٌ هامِدَة»): لاشــەیەكی بێگیان كەوت.

جثل: ١-(جَثِلَ و جَثُلَ- الشَــجَرُ. والشَــعَرُ. جَثاكَــةً و جُثُولَةً): درەختەكــە یان قژەكە درێژبوو. پڕوچڕو بەیەكدا چوو، ڕەشی نواند.

(جَثْــل و جَثيــل): چڕوپــڕو بەیەكداچوو ڕەشهەڵگەڕاو.

٢-(جَثْلَتــهُ — الريحُ. جَثْــلاً): با هەڵیبڕی‌و لەگەڵ خۆیدا بردی.

(ألجُثالَة): گەڵای وەریوو بڵاوی درەخت.

٣-(ألجَثْلَةُ (ج) جَثْلٌ): مێروولە.

٤-(إجْثــأَلَّ- الطَّــيرُ): باڵندەكــە پەڕەكــەی فشكردەوە.

(- النَّبتُ): ڕووەكەكە باڵایكردو تێكئالا.

(-الرَجُلُ): پیاوەكە تووڕە بوو خۆی ئامادەی (شەڕكرد/ جەنگكرد).

٥-(ألجَثْليــق و الجاثِليــق (ج) جَثالِقَــة) (يونانية): پێشكەوتووی ناو قەشەكان.

الملحق:

جثل: (ألجِثْليق (ج) (جَثالِيق): وشــەيەكى يۆنانيــە. واتاكەى «گشــتى» دەگەيەنێت. لە سەرەتاى ئاينى عيسايیدا بەو چوار كورسييە وتــراوە كــە هــى كورســيى ئەنتاكيــە بوو، ئێســتاش نازناوەكەى لاى نەســتوورييەكانو كلدانييەكانو ئەرمەنييەكان هەر ماوە.

جثــم: ١-(جَثَم- اللَّيلُ. جَثْمــاً و جُثُوماً): شەو نيوە بوو/ شەو زرنگايەوە.

(ألْجاثــوم والجُثام): مێردەزمــە. ئەوەيە لە خەودا هەســت بە قورســى بكەيت ســوارت بووبێتو خەوى ناخش ببينيت.

٢-(جَثَــمَ- الرَجُــلُ أو الطائِــرُ أو الحَيَوانُ. جَثْماً و جُثُومــاً): پياوەكە يان باڵندەكە يان زيندەوەرەكە خۆى بە زەوييەكەوە مەڵاسكرد.

(جاثم (ج) جُثَّم): خۆ مەڵاسكەر.

(ألجُثَمَــةُ و الجَثّامَة والجُثَــم والجَثُوم مِنَ الرِّجال): ١-پياوێكە كــە زۆر بنوێت يان زۆر راكشێت/ خەوخۆش ٢-خەوتن.

(ألمَجْثَم (ج) مَجاثِم): ١-خەوتن يان راكشــان ٢-شوێنى خەوتنو راكشان.

(ألمَجثِم): شوێنى خەوتنو راكشان.

(ألجُثمان): ١-لەش/ تەن ٢-كەس.

جثا: (جَثَا و جَثى. جُثُوّاً و جَثِيّاً و جُثِيّاً): لەســەر چۆك دانيشــت يان لەســەر نوكيپێ وەستا.

(جــاثٍ (ج) جُثِــيٌّ و جِثِــيٌّ (م) جاثِيَــةُ): لەســـەرچۆك دانيشتوو يان لەســەر نووكيپێ وەستاو.

(أجثى- هُ): لەسەر ئەژنۆ داينيشان يان لەسەر نووكيپێ وەستاندى.

(جاثــى- هُ): بەرامبەرى دانيشــت ئەژنۆ بە ئەژنۆوە.

(تَجاثَوا): لەسەر ئەژنۆ دانيشتن ئەژنۆيان بە ئەژنۆى يەكترەوە نووساند.

(ألجَثْــوَة والجُثْــوَة و الجِثْــوَة (ج) جُثىً و جِثــىً): ١-كەڵەكــە بەرد ٢-كۆمەڵــە خۆڵ ٣-گڵكۆ/ گۆڕ.

(جَثى): لەســەرچۆك دانيشــت يان لەســەر نووكيپێ راوەستا.

جحَ: (جَحْجَحَ- عَنِ الأمْرِ): لە كارەكە گەڕا/ وازى لە كارەكە هێناو دەستى لێهەڵگرت.

(- الشيءَ): ١-بۆ شتەكە زۆر گەڕا ٢-دەستى بە شتەكەيكرد.

(ألجَحْجَــحْ و الجَحْجــاح (ج) جَحاجِــح و جَحاجيــح و جَحاجِحَــة): گەورەپيــاوى لێبوردووى دڵفراوانى بەخشندە.

جحــد: ١-جَحَــدَ- هُ. جَحْــداً و جُحــوداً): ١-بړواى پێنەهێنا ٢-بەدرۆيخستەوە.

(- هُ حَقَّــهُ و بِحَقِّــهِ): لەگــەڵ پێزانينيــدا نووكووليى لە مافەكەيكرد/ حاشاى لێكرد.

(جاحِد): ١-نوكووليكەر/ بێبڕوا/ حاشالێكەر/

دانپێدانەناو/ سپڵە.

٢-(جَحِدَ- الشَيءَ جَحَداً): شتەکە کەمیکرد.

(- النَّبتُ): ڕووەکەکە درێژ نەبوو/ هەڵینەداو سست بوو.

(- الرَجُلُ): پیاوەکە فەرو خێری کەمبوو.

(جَحْـدٌ و أَجْحَـدُ و جَحِـداً): کەمچاکـە/ کەمخێر.

(«عام جَحِد»): ساڵێکی کەم باران.

(جَحِـدَ- تِ الأَرضُ): زەویەکـە وشـکەڕۆی گەیشتێو فەریبرا.

«أَرض جَحِدَةٌ»: زەوییەکی وشکی بێبەرهەم.

٣-(جَحْدَرَ-هُ): دایبەزەویداو تلیکردەوە.

(تَجَحْدَرَ- الطائِـرُ): مەلەکە کەوتە جووڵەو فڕی.

(اَلجَحْدَر): کورت.

٤-(جَحْدَلَ- هُ): دایبەزەویدا.

جحـر: ١-(جَحَرَ و تَجَحَّـرَ وانجَحَرَ- الضَبُّ أَو السَّـبعُ): مارمێلکەکە یان دڕندەکە چووە کونەکەیەوە.

(جَحَرَ وأَجْحَرَ – السَّـبعَ): دڕندەکەی کردە کونەکەیەوە/ خزاندە کونەکەیەوە.

(- هُ الى کذا): ناچاری ئەوەیکرد.

(إِجْتَحَـرَ): کونێکـی بـۆ خـۆی کـرد یان دۆزییەوە.

(اَلجُحْـر (ج) أَجْحَـار و جِحَـرَة وأَجْحِرَة): کونێك کە جانەوەرو دڕنـدە هەڵیدەکۆڵێت و دەیکاتە لانەی خۆی.

(اَلجَحْر): ئەشکەوتی قووڵ.

(اَلمَجْحَر (ج) مَجاحِر): پەناگا/ کۆڵێت.

٢-(جَحَـرَ- ت العَینُ. جَحْـراً): چاوەکە بە قووڵدا چوو.

(تَجَحَّرَ- تِ العَینُ): چاوەکە بە قووڵدا چوو.

(عَیْـنُ جَحْـراء): چاوێکی بـە قووڵداچوو/ چاوێکە کە لە قووڵاییدایە.

٣-(جَحَـرَ- فُـلانٌ جَحْـراً): دواکـەوت/ پاشکەوتەبوو/ درەنگی پێکەوت.

(- الخَـیرُ): (خێرەکە/ فەرەکـە) دواکەوت/ درەنگ گەیشتە دەست.

(«جَحَـرَ الخَیرُ عَنا»): خێرو بێرەکە درەنگ هاتو بەر ئێمە نەکەوت.

(جَحَـرَ- هُ): تەنگـی پێهەڵچنـیو کردیـە کونەوە.

(أَجْحَرَ- تِ السَّماءُ): ئاسمان بارانی گرتەوەو نەباری.

(- القَـومُ): خوێشـکەل تووشـی گرانـیو بێبارانیو نەهامەتیی سەخت بوون.

(- هُ): تەنگی پێهەڵچنی.

(اَلجاحِر): دواکەوتووی لەوانیترو فریانەکەوتوو.

(اَلجَواحِـر): ئـەو زینـدەوەرو دڕندانـەی چوونەتـە کونـەوە یـان چوارپێیانـەی دواکەوتوون.

(اَلجَحْـرَةُ و الجَحَـرَةُ): وشکەسـاڵ/ سـاڵی

نەهامەتیی.

جحس: (جَحَسَ- الجلدَ): جَحساً: پێستەکەی ڕنیو پاکیکردەوە/ تووکەکەی لێکردەوە.

(جاحَسَ- عَن نَفسِهِ و عَن غیرِهِ): بەرگریی لە خۆیو خەڵکیتر کرد.

جش: (جَحَشَ- الجلدَ. جَحْشاً): پێستەکەی ڕنیو تووکەکەی لێکردەوە.

(جاحَشَ- عَنهُ): بەرگریی لێکرد.

(- هُ): ١-تەنگی پێهەڵچنیو بەربەرەکانێیکرد ٢-بەگژیدا چوو/ شەڕی لەگەڵدا کرد.

(اَلجَحْش (ج) جِحاش و جِحْشــان و جِحَشَة (ح) ١-جاشەکەر.

(م) جَحْشَةٌ: جاشەمێچکە ٢-جوانووەماین.

(جَحْش (ج) جُحوش و جُحُوشَة) (عامیة): داربەســت کــە لــە شــێوەی کەردایــە لــە خانەسازییدا بەکاردێت.

(اَلجَحْشَــةُ): خوریــی کــە لــە دەســتەوە دەئاڵێنرێتو دەرێسرێت.

(اَلجَحُوش): ١-کوڕۆکە/ مێرد منداڵ.

جحظ: (جَحَــظَ- عَینُهُ جُحوظــاً): چاوی زەقو دەرپەڕیو بوو.

(«رَجُــلٌ جاحِظُ العَینــین»): پیاوێکی چاو زەقو چاودەرپەڕیو.

(جَحَّظ — إلَیهِ): تیژچاوی تێبڕی.

(اَلجاحِظَتان): دو گلێنەی چاو.

جحف: ١-(جَحَفَ- هُ): توێکڵەکەی لێکردەوە/ پاکیکرد.

(-هُ): ڕایماڵی.

(- لَهُ الطَّعامَ): (خواردنەکەی/ چێشتەکەی) بۆ تێکرد.

(«جُحِفَ- الرَجُلُ): پیاوەکە سکیچوو.

(أَجْحَفَ السَّــیلُ بِهِ): لێشاوەکە لەگەڵ خۆی بردی.

(- الدَّهْــرُ بِالنَّــاسِ): ڕۆژگــار خەڵکەکــەی فەوتاندو لە بنی هێنان.

(إجتَحَفَ- السَّیلُ الوادي): لافاوەکە/ لێشاوەکە دۆڵەکەی ڕنیو گڵەکەی ڕامالی.

(- ماءَ البِئرِ): ئاوی بیرەکەی دەلاندو وشــکی پێکرد.

(- هُ): لە ڕەگو ڕیشە دەریهێناو فەوتاندی.

(اَلجَحْفَةُ والجُحْفَةُ): پاشــماوەی ئاوی لێواری گۆلەکە.

(اَلجُحاف): ســکچوونی ئینتەلاو تووشــبووی سکچوونی ئینتەلا.

(مَجحــوف): ١-ســکچووی ئینتــەلا ٢-ئەوەی کە هەموو شــتێك ڕادەماڵــێو لەگەڵ خۆیدا دەیبات.

(«مَــوتٌ جُحــافٌ»): مردنێکــە خەڵــك ڕادەماڵێت.

(«سَیلٌ جُحاف»): لێشاوێکی ڕامالْ.

(المُجحِفَة): وەبیی گران/ چورتوم/ بەلا.

٢-(جَحَــفَ- هُ بِرِجلِــهِ. جَحْفاً): بە شــەق

تێیهەڵدا/ دایە بەرشەق.
٣-(جَحَفَ- مَعَهُ و لَهُ علی غَیْرِهِ. جَحْفاً): لە دژی ئەمو ئەو پشتیگرت/ لایەنی ئەویگرت.
(أجْحَفَ- فُلانٌ بِعَبدِهِ): بەندەکەی (زۆر رەتاند/ شەکەتیکرد)و ستەمی لێکرد.
(إجتَحَفَ- هُ): رووتیکردەوەو نابووتیکرد.
(هذا إجحافٌ بِحَقِّهِ و مُجحِفٌ بِحَقِّهِ): ئەمە بێویژدانیەکی زۆرە بەرامبەری و مافخواردنێکی تەواویەتی.
٤-(جاحَفَ- هُ): تەنگی پێهەڵچنیو پاڵەپەستۆی لەگەڵدا کرد.
(- عَنهُ): بەرگری لێکرد.
(تَجاحَفُوا): پەلاماری دارو شمشێریان لەیەکدا.
(- بِالکُرَةِ): تۆپەکەیان بە/ جرید لە یەکتر فڕاند/ جریدبازییان کرد.
(ألجحاف): شەڕ/ جەنگ.
٥-(جَحْفَلَ- هُ. جَحْفَلَةً): ١-دایبەزەویداو تووریدا ٢-پیایدا هەڵشاخاو تەرزەشکێنیکرد.
(تَجَحْفَلوا): گردبوونەوە.
(ألجَحْفَل (ج) جَحافِل): سوپایەکی گەورە.
(- مِنَ الرِّجال): پیاوی پایەدار/ سالار/ گەورەپیاو/ زۆر بەرێز.
(ألجَحْفَلَةُ): لچی ئاژەڵو وڵاخی سمدار.
جحل: ١-(جَحَلَ- هُ و جَحَّلَ- هُ. جَحْلاً): دایبەزەویدا.
٢-(ألجَحْل (ج) جُحُول و جِحْلان): ١-بەچکە مارمێلکە ٢-شاهەنگ ٣-گووخلێنکە/ جۆرە قالۆنچەیەکە.
٤-ألجَحْل (ح): خۆرپەرست/ مارپەلاس.
(ألجحْل (ج) جِحَال): کوندەی گەورە.
(«رَجُلٌ جَحْلٌ»): پیاوی ناوچەوانپانی توندوتیژ.
(ألجُحَال): ژەهر.
(ألجَیْحَل): ١-شاخ/ کەژ ٢-گاتاوێر ٣-هەموو شتێکی گەپ/ گەورە/ زلو قەبە.
جحم: ١-(جَحَمَ النارَ. جَحْماً): ئاگرەکەی کردەوە.
(جَحُمَ و جَحِمَ- تِ النارُ. جَحَماً و جَحْماً): ئاگرەکە خۆشبوو/ کلپەیسەند.
(أجْحَمَ- تِ النارُ): ئاگرەکە تاویسەندو گڕی بەرزبووەوە.
(تَجَحَّمَ): ١-لە رژدیو بەرچاوتەنگیدا گڕیگرت ٢-تەنگەتاو بوو.
لە («جاحِمُ الحربِ»): تەنگانەو ئاگری شەڕەوە هاتووە.
(ألجاحِك (فا)): پشکۆی سوور.
(- مِنَ الحَربِ): ناوەندو گەرمەی جەنگو سەختیی پەلامار تیایدا.
(«نارٌ جاحِمة»): ئاگرێکی بەتینو بێئەندازە گەرم.
(ألجَحیم): ١-هەموو ئاگرێکی بەتینی کلپەسێن

٢-شوێنی زۆر گەرم ٣-دۆزەخ/ جەهەنەم.
(جُحْمَة (ج) جُحَم النار): کلّپەی ئاگر/ نێلەنێلی ئاگر.
٢-(جَحَمَ- العَيْنَ. جَحماً): چاوی کردەوە.
(جَحَّمَ- هُ بعَينَيهِ): تیژ چاوی تێبڕی.
(الجاحِمَةُ): چاوێکی سەرنجدەر/ تێبڕ.
(ألجُحام) (طب): چاوپەشەو هەوکردن/ هەڵاوساویی چاو.
(ألأجْحَم (م) جَحْماء (ج) جُحْم و جُحُم و جَحْمی: ١-چاوی زۆر سوورهەڵگەڕا ٢-چاوی هەویکردو هەڵاوسا.
٣-(جَحَمَ- هُ عَنِ الأمرِ جَحْماً): وازی لە کارەکە پێهێنا.
(أجْحَمَ- عَنِ الأمرِ): وازی لە کارەکە هێنا/ کارەکەی نەکرد.
٤-(ألجَحْمَرِش (ج) جَحامِر): ١-پیرێژنی زۆر پیر.
جُحَيمِر: ١-پیرە ئافرەتێکی بچووک ٢-ئافرەتی ناشیرین ٣-کەروێشکی شیردەرو بەچکەدار.
جحن: (جَحَنَ و أجْحَنَ و جَحُنَ. جَحْناً): لە هەژاریدا یان لە چرووکیدا خێزانەکەی بەدخۆراک کردو دەستی لێگرتنەوە.
٢-(جَحِنَ- الصَبيُّ. جَحَناً): منداڵەکە لە بەدخۆراکیدا لاواز بوو.
(جَحِن): منداڵی لاوازی بەدخۆراکیی.
(أجْحَنَ- هُ): بەدخۆراکو کەمخۆراکیکرد.
(ألجَحِن): لاوی چرووساوی بەدخۆراکیی.
(- مِنَ النَّبات): ڕووەکی لاوازی کورتو بێشکۆفە.
جحا: (جَحا. جَحْواً): ڕۆیشتنو هەنگاوینا.
(ألجَحْوَة): هەنگاوێك.
٢-(جَحا- بِالمَكانِ جَحْواً): لە شوێنەکەدا مایەوەو نیشتەنی بوو.
٣-(جَحا- فُلاناً أوِ الشَّيءَ جَحْواً): فیساری دەرپەڕاند یان شتەکەی لە شوێنەکەی دەرهاورد.
(إجْتَحى- هُ. إجْتِحاءً و اجتاحَ- هُ): ڕیشەکێشیکردو لەبن دەریهێنا.
جَخَّ: (جَخَّ. جَخّاً): ١-ڕاکشاو لەشی خاوکردەوە ٢-جێگۆڕکێیکرد ٣-کاڵاو شتێکی بەکارهێنا کە جێی شانازی پێوەکردن بێت.
(ألجَخَّة) (عامية): شانازیکردن بە بەرگو شتەوە.
(جَخَّ- بِرِجلِهِ): بە قاچی گڵەکەی شێواندو تێکدا.
جخر: (جَخَرَ و جَخَّرَ- البِئرَ. جَخْراً): چاڵاوەکەی فراوانکرد.
(جَخِرَ- جَوفُ البِئرِ. جَخَراً): ناوەوەی بیرەکە/ چاڵاوەکە فراوان بوو.
(تَجَخَّرَ- الحَوضُ): قووری گۆلەکە درزیبردو ناوەکەی ڕۆیشت.
(ألجَخِرُ): ١-زۆرخۆر ٢-زیرەکردوو.

جخـف: (جَخَفَ و جَخِفَ. جَخْفـاً و جَخَفاً و جَخيفـاً): شـانازیی به شـتێکەوه کرد که نەیبوو.

(جَخّـاف): خۆهەڵکێـش‌و شـانازیکەر بـە هیچەوەو بە فیز.

(ألجَخيف): ١-بە فیـز/ لووتبەرز ٢-دەروون‌و گیان.

(«وَقَعَ ذلِك في جَخِيفي»): ئەوە دڵ‌و دەروونی بردم/ ڕۆحی بردم.

(ألجَخيف): ٣-قۆرەی سـك ٤-سـوپای گەورە ٥-هەموو شتێکی زۆر.

جخا: (جَخـا- الكـوزَ. جَخْـواً): گۆزەکەی قلپکردەوە/ گۆزەکەی ڕشت.

(جَخّـى و تَجَخّـى- الكـوزُ): ١-گۆزەکـە سـەرەوخوار بـووەوەو ئـەوەی تێیدابوو ڕژا ٢-لاربووەوە.

(- الشَّيخُ): پیرەمێردەکە چەمییەوە.

(جَخَّى- اللَّيلُ): شەو تێپەڕی‌و بەرەو کۆتایی چوو.

جدّ: ١-(جَدَّ- الشَيءَ جَدّاً): شتەکەی بڕی.

(ألجُـدّ): ١-(تەنشـتی/ لای) هەموو شـتێك ٢-شوێنی بڕینی شـتەکە ٣-(لێواری/ ڕۆخی) دەریا.

ألجَدّ: قەراغی ڕووبار.

ألجِدَة: قەراغی ڕووبار.

(ألجَديد والمَجدود: بڕراو/ لەتکراو.

(ألجَداد والجداد): هەڵبڕینی بەری دارخورما.

(جُـدادَةُ (النَّخلِ و غـيرِه): بەری دارخورما یان هیتر کە هەڵدەپاچرێت‌و لێدەکرێتەوە.

٢-(جَـدَّ- في الأَمـرِ. جِـدّاً): لـە کارەکەدا دەستوبردیکردو کارەکەی بە گران‌و بایەخەوە گرت/ بۆی لێبڕا.

٣-(جَـدَّ- بِهِ الأَمْـرُ جِدّاً): کارەکە سـەری لێسەندو نارەحەتیکرد.

(جَـدَّ. جِـداً في أَعْيُنِ القَـوم): لەبەرچاوی خوێشگەل مەزن بوو.

٤-(جَـدَّ. جِـدّاً): گـەرم (تێهەڵچـوو/ کۆششیکرد).

(- في الأَمرِ): بە تەنگ کارەکەوە هاتوو پەلەی تێداکرد.

(أَجَدَّ- في الأَمرِ): ١-کارەکەی بە ڕاسـت گرت‌و گەرم تێهەڵچوو ٢-بۆ کارەکە لێبڕاو کۆششیکرد بە ئەنجامی گەیاند.

(أَجَدَّ- الأَمرَ): ١-چووە بنجوبناوانی کارەکەوە ٢-کارەکەی دامەزراو کرد.

(ألجِـدّ) (مـص): ١-کۆشش‌کـردن ٢-چـاك تێهەڵچـوون/ بـۆ لێـبڕان‌و بە ڕاسـتیگرتن ٣-زیادەڕەویکرد.

(«عَـذابٌ جِدٌّ»): ئازارێکی بە ڕاسـت ئازار/ ڕاستەقینە.

(«فُـلانٌ عالِمٌ جِدُّ عالِمٍ»): فیسـارکەس بە ڕاستی زانایەکی تەواوە/ بە ڕاست زانایە.

(«عَظيمٌ جــدّاً»): ئەوپەڕی مەزنیی هەیە/ بە ڕاستیی مەزنە.
(اَلجادّ): ١ـبە ڕاست (تێهەڵچوو/ کارگرانگرتوو) ٢ـمرۆڤی سەنگین ٣ـکۆششکار.
(الجادَّة (ج) جَواد): مێی وشەی (اَلجادّ).
٥ـجَدَّ و جُدَّ- جَدّاً): بەختدار بوو/ شانسدار بوو.
(مَجدود): بەختدار/ بەشانس/ بۆهاتوو.
(جُدِدت یا فُلان): ئەی فیسار کەس (بووی بە خاوەن شانس/ بۆتهات).
(اَلجُدّ): بەخت/ شانس.
(«فُــلانٌ ذو جُدٍّ في کــذا»): فیســار لەوەدا شانسدارە.
(اَلجُدُّ واَلجُدِّيُّ): زۆر شانسدار/ بەختیار.
اَلجَدّ: ١ـبەخت/ شانس ٢ـڕوونواندن ٣ـڕۆژیی.
(«عَثَــرَ جَــدُّهُ أَو تَعِسَ جَــدُّهُ»): کۆڵۆڵیی شانیگرت/ زیانیکرد یان فەوتا.
(اَلجَدید والمَجــدود): بەبەخت/ بەختەوەر/ شانسدا/ بەختدار.
٦ـ(جَــدَّ- الثَّوبُ. جِــدَّةً): بەرگەگە/ جلەکە (تازەبوو/ نوێ بووەوە).
(جَدَّدَ و أَجَدَّ الشيءَ): شتەکەی نوێکردەوە.
(تَجَدَّدَ): تازە بووەوە.
(أَجَدَّ- ثَوْباً): بە تازەیی جلەکەی لەبەرکرد.
(إِسْــتَجَدَّ- الشَّــيءُ): شــتەکە تازەگــی بوو/ تازەداهات.

(إِستَجَدَّ- الشَــيءَ): شتەکەی تازەکردەوە یان بە تازەی دانا.
(- الثَّوبَ): کاڵاکەی بە تازەیی لەبەرکرد.
(جِدَّةُ الثَّوب): تازەیی جلەکە.
(اَلجَدید (م) جَدیــدٌ و جَدیدَة (ج) جُدُد): تازە/ نوێ/ نۆ/ نەو.
(اَلجَدیــدان والأَجَدّان): شــەووڕۆژ. (چونکە کۆن نابن و لە یەك ناپچڕێن).
(«لا أَفْعَلُــهُ مااِخْتَلَــفَ الجَدیــدان»): هەتا شــەووڕۆژ بــە دوای یەکــدا بێن بــەلای ئەو کارەدا ناچم.
(اَلمُجَدَّد (مفع) — مِنَ الأَكِيَة): پۆشــاکێك کە میلی جیاجیای تێدابێت.
٧ـ(جَدَّ- الثَدْيُ أَو الضَرْعُ جَدَداً): مەمکەکە یان گوانەکە وشکیکرد.
أَجَدُّ: مەمك یان گوانی وشککردو.
(اَلنَاقَةُ جَدَّاءُ): مێحوشترەکە گوان وشکبووە.
(«سَــنَةٌ جَدَّاء»): ساڵێکی ســەختو وشكو بێبەرهەم.
٨ـ(أَجَدَّ- الطَّريــقُ): ڕێگەکە تەختو پتەو بوو.
(- الرَّجُلُ): کابــرا ڕێگەی (تەختو پتەوی/ خۆشی) گرت.
(اَلجَدَد (ج) أَجــداد): زەویی ڕەقەنی پتەوو تەخت.
(«مَن سَــلَكَ الجَدَدَ أَمِــنَ العِثارَ»): هەرچی

ڕێگەی تەختو ڕاستیگرت هەڵنانووتی واتا هەرچی ڕێی کۆمەڵیگرت شکست ناهێنێت.

(الجادَّةُ (ج) جَوادّ): ١ـبەشی زۆری شەقامەکەو ناوەڕاستی شەقامەکە ٢ـشەقامیی سەرەکییو پان لەمبەرو ئەوبەریەوە درەخت ڕوواوە.

٩-(جادَّهُ- في الأَمرِ. مُجادَّةً): نەیاریی لەگەڵدا کردو لە کارەکەدا بەشیوتردانا.

١٠-(أَلجُـدُّ (ضـد): ١ـچاڵاوێ کـە ئاوی زۆرە ٢ـچاڵاوێکی کەمئاو ٣ـئاوێکی کەم لە لایەکی بیابانێکی وشکدا.

(أَلجَدُّ (ج) أَجْداد و جُدُودو وجُدُودَة): باپیر لە باوکەوەو لە دایکەوە/ باوکی باوکو باوکی دایك.

(أَلجُدَّةُ (ج) جُدَد): ١ـنیشانە ٢ـڕێڕەو/ ڕا.

(«رَكِـبَ جُدَّةُ الأَمرِ أَو جُدَّةً مِنَ الأَمرِ»): لە کارەکەدا ڕایەکی تایبەتیی خۆی هەبوو.

(أَلجَـدَد (ج) أَجـداد): لـەوردەی کـۆی لێژەوەبوو.

(أَلجِدَّةُ): ١ـتەوقی ملی سـەگ ٢ـپارچەپەڕۆی دڕاو.

(أَلجَديد (م) جَديـدَ و جَديدَة (ج) جُدُد): جـۆرە پارەیەکی کۆنە، یەکسـانە بە نۆیەکی پارەی ئەوسا.

(أَلجُـدَّاد): هەمـوو دەزوو یـان لـقو پۆپی ئاڵۆزکاوو بەیەکداچوو.

١١-(أَلجَدْجَـدُ (ج) جَداجِد): زەویی ڕەقەنی تەخت.

الجُدْجُدُ (ج) جَداجِد (ح) = صَراصِر اللیل: سیسرك.

جدب: ١-(جَـدَبَ و جَدُبَ و تَجَدَّبَ- المَكانُ) جَدبـاً وجُدوبَةً: شـوێنەکە بارانـی لێبڕاو زەوییەکەی وشکایی گەیشتێ.

(جَـدْب و أَجْـدَب و جَديـب و مَجدُوب): بێبارانییو وشکاییو بێبەرووبوومیی زەوی.

(أُجْـدَبَ- المَكانُ): شـوێنەکە بارانـی لێبڕاو وشکایی گەیشتێ.

(أَجْدَبَ- القَومُ): خوێشگەل تووشی بێبارانیو وشکاییو بێبەرهەمیی بوون.

(- الأَرضَ): زەوییەکەی بە وشـكو بێبەرهەم دی یان بە بێبەرهەمدانا.

(أَجْدَبَ- فُلاناً): لایدایە لای فیسـارو هیچی لێدەست نەکەوت/ دەست وشکبوو.

(أَلجَـدْب (مص) (م) جَدْبَـة (ج) جُدُوب): ١ـوشکییو بێبەرهەمیی ٢ـبێپیتیی.

(«مَـكانٌ جَـدْبٌ»): شـوێنێکی وشـكو بێبەرهەم.

(«أَرضـون جُـدُوبٌ و أَرَضُـون جَـدْبٌ» = مُجدِبَة): زەویی وشكو باران نەبوو/ بێبەر.

(أَلجَـدُوب والجَديـب): زەویـی وشـكو بێبەرهەمو بێپیت.

(الجَدبـاء): مِـنَ الأَراشـي: زەوی بێبارانو بێبەرهەمو بێپیت.

(ألَمِجـــداب (ح) مَجـــادِب- مِــنَ الأَراضـــي): زەوییەكی زۆر بێپیتو بێبەرهەم.

(ألأَجادِب): زەویانی وشكەمەرۆ كە هیچ گیاو رووەكێكی تێدا نەبێت.

(ألَمجدوب= ذو الجَدب- مِنَ الأمْكِنَة): شوێنی بێئاوو بارانو بێبەرهەم.

٢-(جَــدَبَ- فُلاناً. جَدْبــاً): عەیبی لێگرت/ خەوشو كەموكوڕیی لێدەرهێنا.

تَجَدَّبَ: ١-چــارەڕەش بوو ٢-خەوشــدار بوو/ كەموكووڕدار بوو.

(ألجَدْب): كەمووكوڕیی/ خەوش.

(جَدَّبَ- هُ): بێهێزو لاوازیكرد/ بێتوانایكرد.

جدث: (إجْتَدَثَ): گۆڕێكی گرت.

(ألَجَدَث (ج) أجداث و أَجْدُث): گۆڕ/ گڵكۆ.

جدح: ١-(جَدَحَ و أجْدَحَ و اجْتَدَحَ – السَّوِيقَ. جَدْحاً): ئاردەكەی بە كەمێك ئاو یان شیر یان شلەیەكیتر تێكەڵكرد.

(«جَدَحَ جُوَينٌ مِن سُوَيقِ غَيرِهِ»): پیاوەتیی بە شتی خەڵكەوە كرد.

(جَدَّحَ- هُ): تێكەڵیكردو تێكیهەڵدا.

(المِجدَح): ئامێــری ئاوێتەكردن/ تێكهەڵدان/ ئەسكوێ.

٢-(ألَمِجْدَح (فك): ئەستێرەیەكە.

مِجدَحُ السَّماءِ: ئەستێرەی باران.

«مَجاديحُ السَّــماءِ»: ئەو ئەستێرانەن كە بە قســەی عەرەبی پێش ئیسلام بە ئاوابوونیان باران دەبارێت.

مِجدَح: ئەستێرەیەكی باران.

(ألَمِجداح): رۆخی دەریا.

جدر: ١-(جَدُرَ بِكَذا. جَدارَةً): شــایانی ئەوە بوو/ شانی ئەوەی هەڵدەگرت.

جَــدارَة: شــایانبوون/ شــان هەڵگرتــن/ شایستەبوون.

(جَديرٌ: شایانی ئەوەیە/ لایەقە شایستەیە.

(جَدَرَ- هُ جَــدْراً): شــایانی ئەوەیكرد/ وای لێكرد لێیبێت.

(جَدير (ج) جَديرون و جُدَراء (م) جَديرَةٌ (ج) جَدِيــرات و جَدائِــر بِكَــذا أو لِكَــذا): شایانی ئەوەیە/ شایستەیەتی/ لایەقە/ شانی ئەوە هەڵدەگرێت.

(ألجَدِرُ (ج) جَدِرُون – بالشَّيء ولَهُ): شایانی ئەو شــتەیە، ئەو شتە بەو لایەقە/ شایستەی ئەو شتەیە.

(ألَمجــدَرَة= الجَديــر): شــانهەڵگرتن/ شایستەبوون/ شایەنبوون/ لایەقبوون.

(«أنَّــهُ مَجْدورٌ بأَن يَفعَلَ كَذا»): شایســتەی ئەوەیە ئەوە بكات/ ئەو كردارەی لێدەوەشێتەوە (تاكو كۆو نێرو مێ لێرەدا وەك یەكە).

٢-(جَدَرَ- الرَّجُل. جَــدْراً): خۆی دایە پەنا دیوارەكەو خۆی شاردەوە.

(جَدَرَ- الجدارَ): دیوارێكی بەدەوردا كرد.

(جَــدَّرَ و اجتَــدَرَ- الحائِــطَ): دیوارەكــەی

دروستكردو هەڵیساند.

(ألجَــدْر (ج) جُدران والجِــدار (ج) جُدْر و جُدُور): دیوار.

(الجُدْرانيَّة (ج) جُدرانِيّات) (ف. ج): فەرشی بچووكی دیوار كە وێنەو نیگاری تێدایە.

٢-(جَــدَرَ و جُدِرَ و جُدِّرَ. جَــدْراً): ئاوڵەی دەردا/ ئاوڵەیگرت.

(مَجْــدور و مُجَــدَّر): ئاوڵــە دەركــردوو/ ئاوڵاویی/ ئاوڵەگرتوو.

(جَــدَرَ و جَدُرَ و جَــدَّرَ و أَجْــدَرَ النَّبتُ و الشَّجَرُ): رووەكەكە یان درەختەكە هەڵتۆقیو سەری دەرهێنا (ئەمە خوازەیە).

(ألجُدَرِيُّ والجَدَرِيُّ) (طب): نەخۆشیی ئاوڵە كە زوو تەشەنە دەكات.

(ألجُــدَر والجَــدَر): ١-زیپكــەی ســەرلەش ٢-جێبریــن یان جێلێدان كە بــە بەرزیی بە لەشەوە دەمێنێتەوەو هەڵدەمزڵەیێت.

جُدَرَة وجَدَرَةُ: زیپكەیەكو جێلێدانێك.

(ألمَجدَّر والمُجَدَّرَةُ) (طب): ئاوڵەگرتوو.

-(ط): نیســكو برنــج یــان مــاشو برنج پێكەوە لێینرێن نیسكەكە یان ماشەكە تیایدا هەڵدەتۆقێتو بەرزدەبێتەوە وەك ئاوڵە.

(ألمَجْــدُور) (طــب): تووشــبووی/ ئاوڵــە/ ئاوڵەگرتوو.

(أرضٌ مَجْــدَرَة): خاكێــك ئاوڵــەی زۆر تێدا بڵاوبووبێتەوە.

٤-(ألجَــدْر و الجِــدر (ج) جُــدُور) (ن): رووەكێكی لەكییە.

(جَــدرَة وجِــدْرَة): رووەكێك لــەو رووەكە لەكییە.

(ألمَجدور): كەمگۆشت/ لەر.

(ألمِجــدار = ألفَزّاعَــة): (داهــۆڵ) (بــۆ ترســاندنی پەلەورو درندە لەناو كشــتوكاڵدا دادەچەقێنرێت.

جدع: ١-(جَدَعَ- الأَنْفَ و ماشــاكَلَهُ جَدْعاً): لووتی یان گوێی یان لچی، ئا لەوانەی بری.

(«لأمرٍ مــا جدع قَصيرٌ أَنْفَهُ»): بۆ شــتێك لووتی خۆی بــە بریندا (بە یەكێك دەوترێت كە هەڵپەی زۆر بۆ ئامانجێك بكات).

(جَدِعَ- الرَجُلُ. جَدَعاً): لووتی یان شوێنێكی وای بە برین چوو.

(أَجْدَع (م) جَدْعــاء (ج) جُدْع): لووتقرتاو یان گوێبراو یا شوێنێكی تری قرتاو.

(جــادَعَ- هُ. مُجادَعَــةً و جِداعــاً): شــەرە جنێویــان لەگــەڵ یەكدا كردو بــە گژیەكدا چوون.

(تَجادَعا): شــەرە جنێویانكردو بە گژیەكدا چوون.

(«تَركــتُ البــلادَ تَتَجــادَعُ أَفاعِيهــا»): وڵاتەكەم بەجێهێشــت كاتێك پیاوخراپەكانی دەستیاندابووە یەخەی یەكتری.

(ألجَدَعَــةُ): ١-پاشــماوەی ئەندامە قرتاوەكە

٢-شوێنی فڕتاندنی ئەندامەکە.
(اَلمِجدَع): ئامێری پێفڕتاندن.
٢-(جَـدَعَ- فُلانـاً. جَدْعاً): فیسـاریگرت و بەندیکرد.
(- الرَّجُـلُ عِیالَهُ): کابرا خێرو خۆشـیی لە خێزانەکەی بڕی و گرت.
(جَـدَّعَ- هُ = قالَ لَـهُ جَدْعاً لَـكَ): دۆعای کەمئەندامی و بڕینی خێروخۆشی لێکرد.
(جَداع): سـالی قاتوقڕیی و وشکەسـالیی کە رووەك پێناگات و خەڵك پەرێشان دەکات.
(«أجْحَفَـت بِهِـمُ جَـداعٌ»): قاتوقڕیـی لەناویبردن و ریشەکێشیکردن.
٣-(جَدِعَ. جَدَعاً): بەدخۆراك بوو.
(جَدِع): کەسـێکی بەدخۆراك/ خواردنەکەی خراپ و کەم بێت.
(جَدَعَ و جَدَّعَ و أجْدَعَ- الوَلَدَ): خواردنی کەم و خراپی بە منداڵەکە دا/ بەدخۆراکیکرد.
جَـذَفَ: ١-(جَذَفَ- الطَّـیرُ. جُذوفاً): باڵندە باڵقرتاوەکە فڕی.
(- الرَّجُلُ): پیاوەکە بە دەم خێرارۆیشتنەوە باڵی راوەشاند.
(- المَلاّحُ السَـفینَةَ جَذْفاً): پاپۆڕەوانەکە بە سەوڵ پاپۆڕەکەی پێشدا.
(جَذَّفَ- المَـلاّحُ): بە سـەوڵ بەلەمەوانەکە بەلەمەکەی پێشدا.
(اَلمِجْداف (ج) مَجادیف): سەوڵ.
(مِجدافا الطَّیرِ): دوو باڵەکەی باڵندە.
٢-(جَذَفَ- الشَيءَ. جَذفاً): شتەکەی فڕتاند/ بڕی، لەتیکرد.
(- الظَبـيَ): ئاسـکەکە هەنگاوەکانـی کورتکردەوە.
(ظِباءٌ جَوادِف): ئاسکانی هەنگاو کورت.
(جُـذِّفَ- عَلَیـهِ): تەنگەتاویکـرد/ تەنگی پێهەڵچنی.
(«أنَّـهُ لَمُجَذَّفٌ علیهِ العَیشُ»): بە راسـتی ژیانی لێ تاڵکراوەو لێهێنراوەتەوە یەك.
(مَجْدوف): بڕراو/ فڕتاو، کورت.
(رجلٌ مَجدوفُ الیَدِ): پیاوێکی دەسـتقرتاو یان دەستکورتە.
(«هُـوَ مَجـدوفُ الإزارِ أو القَمیـصِ»): بەرگکورتە یان کراسکورتە.
(«مَجدوفُ الیَدَینِ»): دەسـتقوچاوە/ رژدە/ دەستنوقاو.
٣-(جَذَفَ- تِ السَّماءُ بِالثَّلجِ): ئاسمان بەفری لێهاتە خوارەوە/ بەفرباری.
٤-(جَـذَّفَ): ئاشـکوریی نـازو خۆشـیی ژیانیکرد.
(«لاتَجذِفـوا بِنِعَـمِ الله»): ئاشـکوریی نازو نیعمەتی خودا مەکەن.
(- على الله): بەرامبەر بـە خودا کفرو رەق گەورەیکرد.
(اَلتَجذیف (ج) تَجادیف): رەفکردن و قسەی

کفرو زیاد بەرامبەر بە پەروەردگار کردن.
٥-(أَجْـدَفَ- القَومُ): خوێشـگەل کردیان بە هاتو هاوار.
(اَلجَدفَةُ): ژاوەژاوو هاتو هاوار.
٦-(اَلجُدافی والجَدافاء): تالأنیی.
جدل: (جَدَلَ- الشيءُ. جُدُولاً): شتەکە ڕەقو قایم بوو.
(جَدِلٌ وجَدْلٌ): قایمو سەختو پتەو.
(جَـدَلَ و جَـدِلَ- الحَبُّ. جَـدْلاً و جَدَلاً): دانەکە لە گوڵەکەدا ڕەق بوو.
(- الوَلَـدُ): منداڵەکـە ئێسـکی بەهێزو ڕەق بوو.
(اَلجَـدْلَ (ج) جُدُول) (مـص): ١-پتەوییو ڕەقبوون ٢-ئەندامی لەش.
(اَلجَدْلَةُ): دەسکی دەسکەوان.
(اَلجَدِيلَةُ): سوورخواستیی ڕا.
(اَلأَجْـدَل والأَجْدَلِـيُّ (ج) أَجـادِل): هەڵۆ-نیشـانەیەکی زاڵە کە لە توندیی خواسـتەوە هاتووە.
٢-(جَـدَلَ- الحَبْـلَ. جَدْلاً): (گۆشـەکەی/ پەتەکەی) بادا.
(جَدَلَ- الشَـعَرَ): قژەکەی هۆنییەوەو کردی بە پرچ.
(اَلأَجْدَل): بادراو لوولکراو.
(«سـاعِدٌ أَجدَل»): بازوویەکی ئەسـتوور و پتەو، وەك بادرابێت.

(اَلجَديـل (ج) جُدُل): گوریس یان گوش یان پەتی بادراو.
(جُـدُلُ الإنسـانِ): لوولاقـی قاچو دەسـتی مرۆڤ.
(اَلجَدِيلَة): ڕێگاو شێوەو چۆنیەتی.
(«عَمَلَ على جَدِيلَتِهِ»): بەو ڕێگاو شـێوەیە کردی کە لە سەری ڕاهاتووە.
(اَلجَدِيلَة): (عند العامة): پرچ.
(جَدالَةُ الخَلْـقِ): جوانو چاك (داڕێژراویی/ دروستکراویی).
أَلمَجْـدول: چاك بادراو یان بـادراو هۆنراوەی پتەو.
«رَجُلٌ مَجدول»: پیاوێکی لـەش داڕێژراوو ئێسك قایم.
(جَـدْلاء (ج) جُدْل): قایـم/ پتەو/ تۆکمە/ چاك دامەزراو.
٢-(جَـدِلَ- الرجُـلُ. جَـدَلاً): نەیاریـیو قینەبەرێتیەکەی توند بوو.
(جادَلَ- هُ. جِدالاً و مُجادَلَةً): قینەبەرایەتیو شـەڕە بەڵگـەی لەگەڵـدا کرد/ مشـتومڕی لەگەڵدا کرد.
(تَجـادَلا): چەقەچەقیان لەگەڵ یەکدا کردو کەوتنە مشتومڕەوە/ کەوتنە شەڕە بەڵگەوە/ چەلەحانێوە.
أَلجَـدَل: ١-ناکۆکیـی تـەواوو شـەڕە بەڵگە ٢-کارامەیـی لـە گێڕانـی شـەڕە بەڵگـەو

مشتومڕەکەدا.

(أَلجَدَل عِندَ المَنطِقِيين): شەڕە بەڵگە لای خاوەن ئاخاوتنە ڕاستو دروستەکان: پێوەرێکە کە بریتییە لە گەلێك پێشەکیی دیارو زانراوە، یان پێلێنراو، واتا پێوە ڕێکە بە کەڵکە بۆ بڕواپێکردن نەك دەرکەوتنی ڕاستی یان ناڕاستیی بەڵکو پێلێنانو بڕواپێکردنێکی تەواو بێت وەك بڵێیت («فُلان يَطوفُ في اللَّيلِ فَهُوَ لِصٌ»): فیسار بە شەو دەسووڕێتەوە ئەوە دزە. ئامانج لەمە ناحەزەکە ببەسترێتەوەو بەسەریدا بسەپێنرێتو بەوە ئەوەی دەرك بە بەڵگەکان ناکات بڕوابهێنێت.

(أَلجَدِل والجَدَّال والمِجْدَلْ والمِجْدال): چەقەچەن/ کەسێکە زۆر حەز لە (شەڕە بەڵگە بکات/ مشتومڕ بکات/ حەز لە حەپەشێکات).

٤-(جَدَلَ و جَدَّلَ- هُ جَدْلاً): دایبەزەویداو کەوت.

(تَجَدَّلَ وانجَدَلَ): بەزەویدا درا.

(الجَدالَة): بووم/ زەوی.

٥-(الجَدِيلَة): ١-خێڵ ٢-کەنار/ لا.

(أَلمِجْدَل (ج) مَجادِل): کۆشك.

المَدجَدَل: کۆمەڵە خەڵك.

(أَلجَدوَل و الجِدوَل (ج) جَداوِل): ١-جۆگە/ چەم ٢-شێوەی ڕێخستنی کێشەیەکە بە کورتیی وەك.

(جدول الضَرب): خشتەی لێکدان.

(«إستَقامَ جَدْوَلُ القَوم»): کاری خوێشگەل ڕاستو ڕێك بوومتەوە.

جدم: (جَدَمَ- تِ النَّخلَةُ. جَدماً): دارخورماکە بەریگرتو وشك بوو.

جادِم: دارخورمای بەرگرتووی وشکبوو.

(جَدَمَ- هُ): بڕی.

(إنْجَدَمَ): بڕرا.

(أَلجَدَم): کەسانێکی خوێریی‌و هیچو پووچ.

(أَلجَدَمَةُ): مرۆڤی کورتەباڵا.

(أَلجَدَمَة والجُدامَة): ئەوەی لە گوڵە گەنمەکە نەیەتە دەرێو نەوەرێت/ سەرکۆزەر.

جدا: ١-(جَدا عليهِ. جَدواً): بەخششەکەی دایە.

(جَدا واجتَدى واستَجدى- فلاناً): ١-داوای شتێك، کەڵکێکی لە فیسار کرد/ پێداویستیەکی لێخواست ٢-دەستی لێ پانکردەوە/ سواڵی لێکرد.

(أَجدى. إجداءً): بەخششەکەی وەرگرت/ پێداویستیەکەی دەستکەوت.

(- فُلاناً): بەخششەکەی دایە.

(إجتَدا- هُ): بەخششەکەی دایە.

(أَلجَدِيّ): بەخشندە/ دڵئاوا/ سەغی.

(أَلجَدا والجَدوى): بەخشش/ دەستگیرۆیی.

(أَلجَداء): بەخشین.

(أَلجادي): ١-خوازلۆك/ دەرۆزەکەر/

کۆمەکخـــواز/ ســوالْکەر ٢-ئـــەوەش شـــت بە سوالْکەر دەدات/ بەخشندە.

٢-(أَجـدى- الأَمرُ إِجـداءً): کارەکە کەلْکدار بوو/ بەسوود بوو.

(«مایُجدي عَنكَ هذا»): ئەمە بۆت بێسوودو بێکەلْکە.

(أَلجَداء): سوود/ کەلْك.

(إجداء): سوودبەخشین.

(أَلأَجـدی): بەکەلْکترین/ سوودبەخشـــترین/ بەسوودترین.

(أَلجَدا): بارانی گشت لاگرتوو

٣-الجُدْوَة (ج) جَدْوٌ): ١-پۆل ٢-ران/ گەلە.

(الجادي) (ن): زەعفەران.

جدی: (جَدَی. جَدْیاً): بەخشش‌و دەستگیرۆیی خواست/ ئەوەی بە سوالْکەر دەدرێت.

(أَجدی- الجرحُ. إِجــداءً): برینەکە لەبەری رۆیشت.

(أَلجَـدِي (ج) أَجْدٍ وجِـداء وجِدیان) (ح): کاری یەکساڵە/ کارژۆلە.

أَلجَـــدي (فــك): ١-ئەســتێرەی کـــۆرەك. ئەســتێرەیەکە لـــەلای جەمســـەرەوەیە کـــە قیبلـــەی پـــێ دەدۆزرێتـــەوە، پێیدەوترێـــت کۆرەکی باکوور ٢-(فك) برجێکە لە ئاســـماندا پێیدەوترێت برجی دەغدەغان، لە پاڵ برجی سەتڵدایە.

(أَلجَدْیَـــة (ج) جـــدی وجَدَیـــات): ناواخنی ژێـــر زیـــن یـــان کورتـــان کـــە دوو ناواخنن لەملاولەولادان.

جـــذ: ١-(جَـــذَّ- هُ. جَـــذّاً): بڕییـــەوە یـــان شکاندی.

(إنْجَذَّ): بڕرایەوە یان شکا.

(تَجَذَّذَ): پارچەپارچە بوو، لەت وکوت بوو.

(أَلجِذّ (ج) أَجْذَاد): ڕیزاڵ/ پارچەی بچووکی‌و وردوخاشبووەکە.

(أَلجُذَّة): ڕیزاڵێك/ پارچەیەکی ورد.

(أَلجُذاذ والجَذاذ والجِذاذ): ١-وردوخاشـــبوو/ لەتی شکاو ٢-شتی شکاو ٣-بەردی زێڕ. چونکە بەردەکە وردوخاش دەکرێت.

(أَلجَذاذ والجَذاذَة): ١-زیادەی هەموو شـــتێك ٢-بڕشتی هەموو شتێك/ سەرە مەقەست.

(أَلأَجَذّ (م) جَذّاء): لەتوپەتبوو – شکاو.

(أَلجُذاذات) بڕشتی شت‌و شکاویی یان پارچەی بڕراوی شت.

(«عِندي جُذاذاتُ مِنَ الفِضَّة»): وردە سەرە مەقەست یا بڕشتی زیوم هەیە.

٢-(جَذَّ- فِي سَـــيرِهِ): لە ڕۆیشتندا پەلەیکرد/ پێیهەڵگرت.

(جَـــذَّذَ): بانگـــی خوێشـــگەلیکرد دوویکەون بەلاّم کەس شوێنی نەکەوت.

جـــذب: ١-(جَذَبَ- واجتَذَبَ- هُ إلَيه جَذْباً): بۆ لای خۆی ڕایکێشا/ بەکێشیکرد.

إجْتَذَبَ- إلَيهِ: بۆلای ڕاکێشبوو.

(جاذَبَ- هُ و تَجاذَبا- الشيءَ): لەسەر شتەکە کەوتنە کێشــمەکێش‌و هەریەکە بۆ لای خۆی رایدەکێشا.

(جَذاب): مەرگ، چونکە خەڵك رادەکێشێت.

(ألجَذّابَة): فاقــەو داو کە کلاّوکورەو جورەی پێدەگیرێت.

ألجاذِبيَّــة (ف): هێزی کێشــکردن لەتەندا. وەك لە موگناتیزدا هەیە.

(«جاذبية الأرض»): کێشهێزی زەوی.

(جاذبية الجَمال): کێشهێزی جوانی کە دڵ‌و سەرنج رادەکێشێت (خوازەیە).

٢-(جَذَبَ- الشَّهرُ): هەیڤەکە زۆری رۆیشت.

(إنْجَذَبَ- في السَّــيرِ): لە رۆیشتندا خێرایکرد یان دوور رۆیشت.

(إنْجَــذَبَ بِهِــم السَّــيْرُ): دوور رۆیشــتن‌و دوورکەوتنەوە.

(ألجَذبَة): ماوەی دوور.

(بَيْنَهُ و بَيْــنَ المَنزِلِ جَذْبَــةٌ): نێوان ئەوو هەوار ماوەیەکی دوورە/ بۆ ماڵەوە یان زۆری ماوە.

٣-(جَذَبَــتِ النَّاقَةُ): مێحشترەکە شیرەکەی کز بوو.

(- المُهْــرَ عَــن أُمِّهِ): جوانووەکەی لە شــیری دایکی بڕییەوە/ لە شیری دایکی کرد.

(تَجَــذَّبَ- اللَّبَــنَ): شــیرەکەی (هەڵقوراند/ خواردەوە).

(ألجــاذِب (ج) جَــوانِب و جِــذاب) (فــا): مێحوشتری شیر کز بوو/ شیرکەمبوو.

جــذر: ١-(جَــذَرَ- هُ. جَــذْراً): ١-بــڕی ٢-هەڵیکەند.

(جَذَّرَ و أَجْذَرَ-هُ):ریشەکێشیکرد/ هەڵیکەند/ لە بن‌و بێخ دەریهێنا.

(إنْجَذَرَ): ریشەکێشبوو/ لە بن‌و بێخ دەرهات/ هەڵکەنرا.

(الجِذْر والجَذْر (ج) جُذُور): رەگ/ ریشە.

(جَذرُ النَّبــاتِ) (ز): رەگی رووەك ریشــەی رووەك. گەڵێــك جۆری هەیــە وەك مینجی/ رەگی سەرەکی‌و ریشەیی.

٢-(جَــذَّرَ- العَــدَدَ) (ع ح): رەگی ژمارەکەی دەرهێنا.

(ألجِذْر والجَذْر (ع ح): رەگی ژمارە. دە رەگی ژمارەی ســەدە چونکە ئەگەر، دەکەرەتی دەی بکەیت دەکاتە سەد.

(المَجــذور (ع ح): ژمارەیەکــە بــە لێدانــی رەگی ژمارەکە لەگەڵ خۆیدا پەیدابووە ســەد ئەنجامی لێدانی دەیە لەگەڵ خۆیدا.

٣- (الجِــذْر- مِنَ البَقَرَةِ): (قۆچی/ شــاخی) مانگا.

(ألجَــوْذَر والجُوْذُرو ألجَــوْذُر (ج) جَواذِر و جآذِر) (ح): گوێرەکەی مانگا کێویلە.

(ألمُجذَّر): زۆر کورت/ بستەبالاّ.

(ألجِذرِيَّــة): دانــی کەڵبە کە پــاش چواری

پێشەوە دێت.

جذع: ١-(جَذَعَ- الدابَّةَ. جَذْعاً): چوارپێکەی بێئالف بەندکرد.

(- بَــيـنَ البَعيرَيــن): دوو حوشــترەکەی بە پەتێك پێکەوە بەستەوە.

٢-(جذَعَ مِــذَعَ): بەمەلاوبــەولادا/ پەرش‌و بلاو.

(«ذَهَبــوا جِذَعَ مِذَعَ): بەمــلاولادا پەرش‌و بلاوبوونەوە.

٣-(ألجِــذع (ج) جُذوع و أجذاع) (ز): قەدی دارخورما.

جِذعُ الإنســان) (ا ع): قەدی مرۆڤ جگە لە هەر چوارپەلی‌و سەری.

(ألجَذَع (ج) جِذَاع وجُذْعان- مِنَ البَهائِم): ١ـبەچکەی چوارپێ.

(«جُذعــانُ الجبــالِ»): ١ـکێــوی بچــووك/ گردەکێو ٢ـهەرزەکار.

(«فلان في هــذا الأمرِ جَذَعٌ»): فیســار لەم کارەدا تازە شارەزایە/ تازە کوورەیە.

(«أعَــدْتُ الأمــرَ جَذَعــاً»): کارەکــەم وەك لەوەپێشی تازەکردەوەو ئامادەکرد.

(ألمُجــذَع والمُجَــذَّع): هەرچــی بنچینــەو سەرچاوەی نەبێت‌و نەچەسپیو بێت.

جذف: ١-(جَــذَفَ- الطائِرُ جَذْفاً): بالندەکە تیژ فری/ خێرایکرد.

(أجْذَفَ- القــارِبَ): بە ســەوڵ بەلەمەکەی برد.

(جَذَّفَ – القارِبَ): بە سەوڵ بەلەمەکەی پاڵ پێوەناو بەرەو پێشەوەیبرد.

(تَجذَّفَ – في مَشْيِهِ): لە ڕۆیشتندا پەلەیکرد.

(ألمِجْذاف): سەوڵ.

٢-(جَــذَفَ- تِ وأجْذَفَ- تِ المــرأةُ): ژنەکە هەنگاوەکانی کورتکردەوە/ ورد ڕۆیشت.

(جَذَفَ و جَذَّفَ- الشيءَ): شتەکەی لەتکرد/ بری/ کوتکوتیکرد.

جــذل: ١-(جَــذِلَ واجتَــذَلَ. جَــذَلاً): دڵخۆشبوو.

(جَــذِلَ وجَــذْلان (ج) جُــذَلان (م) جَذِلَة وجَذْلى): دڵخۆش/ کەیفخۆش.

(أجذَلَ-هُ): کەیفخۆشیکرد، دڵخۆشیکرد.

جذل: ٢-(جَذِلَ واســتَجْذَلَ جُــذُولاً): قنج بووەوەو ڕاست ڕاوەستا.

(ألجِــذْلُ (ج) أجْــذال وجُــذُول و جِذال و جُذُولَــة) (ز): بنــی درەخــت‌و ناوەڕۆکــی (ئەگەر ڕێك درەختێك ببڕیت ڕیزە بازنەیەك دەبینیت بە دەوری یەکدا هەر بازنەی ساڵێکی تەمەنی درەختەکە پیشاندەدات).

(«عادَ الشيُ الى جِذْلِهِ»): شتەکە چووەوە سەر ڕەگەزی خۆی/ ڕیشەی خۆی/ بنی خۆی.

(ألجِــذل): دارێکــە بــۆ حوشــتری گــەر دەچەقێنرێت تا خۆی پێبخورێنێت.

(ألجُذَيل): داروچکەی حوشتری گەر.

(«أَنـــا جُذَيلُها المُحَكّك»): هەمیشـــە خۆی لە من هەڵدەســویت. واتا هــەر کارێکی هەبێت راوێژ بە من دەکات.

(«هُــوَ جِذلُ مــالٍ»): ئەو مــیر خوناوکەی سامانەو دەزانیت چۆن هەڵیسوورێنێت.

٢-(تَجاذَلَ- القَومُ): خوێشگەل رقیان لە یەك هەڵگرتو بوونە ناحەزی یەکتری.

جذم: (جَذَمَ- هُ و جَــذَّمَ- هُ. جَذْماً): خێرا بڕی و قرتاندی.

(إنْجَذَمَ و تَجَذَّمَ: زوو بڕراو قرتا.

(جَذيمٌ و أَجْذَمٌ): بڕراو/ قرتاو.

(جَذِمَ. جَذَماً): ١-قرتا ٢-کۆڵبوو.

(جُذِمَ): تووشی گولیبیبوو.

(أَجْذَمُ و مَجذوم و مُجَذَّمٌ): گول.

(أَجْذَمَ- يَدَهُ): دەستی قرتاند.

(أَلجِذْم والجَذم (ج) جُذُوم وأَجْذام): ١-ریشە/ رەگەز ٢-سەرچاوە ٣-شوێنی لێوە پەیدابوون/ بن/ بێخ.

(أَلجُذمَة): کەمیی/ ناتەواویی.

(أَلجُذمَة والجَذَمَة): شوێنی قرتانی دەست.

(الجذمَة): ١-پارچەی شتێك ٢-قامچی.

(أَلجُذام) (طب): گولیی. دەردێکە دەبێتە هۆی هەڵوەرینی ئەندام و گۆشتی لەش.

(أَلجُذامَــة): پەرێز/ پاشـماوەی کشـت پاش دروێنەی گشت.

(لأَجْذَم (ج) جَذمى و جِذْماء): پەنجەکۆڵە/ پەنجە قرتاو یان دەستقرتاو.

(«هُوَ أَجْذَمُ الحُجَّةِ»): ئەو بێزمان و بێبەڵگەو بێبیانووە.

(أَلمِجــذام والمِجذامَة): ١-کاربڕێنـــەرەوە/کار کۆتاپێهێن ٢-ناوبڕێکەر ٣-تۆرنۆك و دڵناسك کە زوو دۆستایەتی و خۆشەویستی دەپچڕێنێت.

٢-(أَجــذَمَ- عَنِ الشَــيءِ): وازی لە شـتەکە هێنا.

(- عَلَيهِ) (ضد): ١-هەتەری کردنی شـتەکە بوو ٢-وازی لە کردنی شتەکە هێنا.

٣-(أَجْذَمَ – في سيرِهِ): پەلەی لە ڕۆیشتنەکەدا کرد.

جــذا (جَذا وأَجــذى- على الشــيءِ. جَذْواً وجُــذُوّاً): لەســەر شــتەکە ئۆقرەیگــرت و مایەوە.

(تَجاذى. الحَجَرَ): بەردەکەی بەرزکردەوە.

(أَلجَذاة (ج) جذاء): بنکی داری گەورە.

(أَلجُــذوَة والجَــذْوَة والجِــذوَة (ج) جُذىً و جِذىً و جِذاءً): پشکۆی سوور/ سکڵی بەگڕ.

(«فُــلانٌ جَــذْوَةُ شَــرٍّ»): فیســار کــەس خراپەخــوازو ئاشــووبگێڕە/ ئاگرکــەرەوەی ئاشووبە.

جذى: (جَذى وأَجــذى- فُلاناً عَنهُ جَذياً): فیســاری لێ دوورخســتەوە/ بەری فیســاری لێگرت/ لێیقەدەغە کرد.

تَجــاذى تَجاذياً): بە بێخشـپەو بە دزییەوە

بۆی دەرچوو.

(ألَجِـذي والجِذْية- مِـن الشَّـجَرَةِ): بنكی درەخت.

جـرّ: ١-(جَرَّ- ـُه و بِـه. جَرّاً): ١-رایكێشا/ پەلكێشیكرد ٢-درێژیكردەوە.

(- الإبلَ): حوشترەكەی بە نەرمیی لێخوری.

(جَـرَّرَ- ـُه و بِـهِ): توند (رایكێشا/ بەكێشیكرد).

(جارَّ- ـُه رَسَـنَهُ): جڵەوی بۆ بەرەڵا كرد چی دەكات بیكات.

(أَجَـرّ- الرَسَـنَ): (رەشـمەكەی/ جڵـەوی) راكێشا.

(- ـُه رَسَـنَهُ): جڵـەوی بـەردا چـی دەكات بیكات.

(- ـُه الرِمْـحَ): نێزەكـەی تێچەقاندو تیایدا هێشتەوە رایبكێشێت.

(إنْجَرَّ): راكێشرا/ بەكێشكرا/ راكێشبوو.

(إجْتَرَّ و أَجْدَرَ الشيءَ): شتەكەی (بەكێشكرد/ رایكێشا).

(إسْتَجَرَّ- الشيءَ): شتەكەی راكێشا.

(- المـالَ): وردەوردە داراكـەی، ماڵەكـەی راكێشاوی بردی.

(- لِفُلانٍ): پەلكێشـی فیسـار بوو/ شـوێنی كەوت.

(ألَجَـرّ) (مـص): بەدواداهاتن/ راكێشـان/ بەكێشكردن/ هەروەها.

(«كان ذلـك عـامُ كـذا و هَلُـم جَـرَّ الی الیَوم»): ئەوە ساڵی ئەوەندە بوو تا ئێستەش هەروەهایە.

(جَـرّ): لەبـەر («فَعَلـتُ ذلك مِـن جَرَّاكَ و جَرَّائِـكَ و جَراكَ و جَرائِـكَ): لەبەرتۆ/ لەبەر خاتری تـۆ ئەوەمكرد. (ئەمە لە واتای راكێشان و پێوە بەندبوونەوەو بەكێشكردنەوە هاتووە).

(ألجُـرَّةُ (ج) جُـرّ): تەڵـەی تەختەیـە بۆ راوكردنی ئاسك.

(ألجَرَّةُ (ج) جَرّ و جِرار): جارە راكێشانێك.

(ألجِـرَّةُ): چونیەتـی راكێشـان/ شـێوەی راكێشان.

(ألجَرو- مِنَ الآبار): بیری قوڵ.

(ألجَـرور- مِنَ النِّسـاء): ژنی گردەنشـین/ پەككەوتـە چونكـە بە سـەرزەویدا بەكێش دەكرێت.

(فَـرَسْ و جَمَـلْ جَـرُور): چارەوێیـەك یان حوشـترێكی مانگـر كە ناڕوات و شـوێن خاوەنەكەیشی ناكەوێت.

(ألمَجَرّ): ئاوەڕۆی ئاو.

(ألمِجَـرُّ): چەرخراكێش/ پەتێكە ئەسـتوور لە چەرخەوە دەئاڵێنرێت و پێی دەسووڕێنرێتەوە.

(ألمَجَرَّة) (فك): كاكێشان. شوێنێكە لە ئاسماندا كە ئەستێرەیەكی بێشومار پێكیهێناوە، بە چاو لـە یەك جیاناكرێنەوە چـاو وەك پەڵەیەكی

سـپی دەبینێـت كـە خەڵكـە ڕەمەكییەكە پێیدەڵێن: (دَربُ التَّبانَة) (عامية).

أَلجارُور): ١-ئاورەۆ ٢-شـیو كە لافاو دروسـتی دەكات ٣-چەكمەجە.

(أَلجَرّار): ١-زۆر بەكێش.

(جَيشٌ جَرّار): سـوپایەكی بێشـومار (بۆیە وای پێدەڵێـن چونكـە تۆزێكی بێشـوماری شـەڕ لەگەڵ خۆیدا دەهێنێت) ٢-چەكمەجە (عاميه).

(أَلجَرّارَةُ (ج) جَـرّارات) (حي): ١-تراكتۆر. مەكینەیەكـە ئامێـری جـووتو دروو لەو بابەتانە ڕادەكێشـێت ٢-دووپشـكە زەردە. كە كلكی بە زەویدا بەكێشدەكات.

٢-(جَـرَّ و اجتَرَّ-البَعـيرُ): حوشـترەكە كاوێژیكرد.

(أَجَرَّ- البَعيرُ): حوشترەكە كاوێژیكرد.

أَلجِرَّةُ والجَرَّةُ: شتی كاوێژكراو.

(حَيَـوانٌ مُجتَر): زیندەوەرێكـی كاوێژكەر كاوێژكـەرەكان بڕبـڕەدارنو شـیردەرنو كۆهەرسیان چوار پارچەیە.

(أَلكرش): ورگ.

(أَلقَلنسُوَة): شیلاوگ.

(أُمُّ التَلافيف): هەزار لۆغان.

(أَلإنْفَحَة): كلاّوقازی. بەناوبانگترین كاوێژكەر حوشترو مانگایە.

٣-(جَـرَّ- الكَلِمَةَ): وشـەكەی ژێرداركرد یان بەژێردار خوێندیەوە.

(أَلجَـرُّ): بزوێنی ژێرە لـە عەرەبیدا. (جۆرە شـیكردنەوەیەكە لـە ڕێزماندا). بـە بزوێن یـان بە پیت بۆیە وا ناونراوە چونكە پیتەكە واتای كردارەكە بۆ ناوەكە دەبات.

٤-(جَرَّ- على نَفسِـهِ. جَريـرَةً): گوناهێكی بەسەر خۆیدا هێناو خۆی گوناهبار كرد.

(أَلجَريـرَة): گونـاە و سـووچ/ بەدكاریـیو تاوان.

(«فَعَلْتُ ذلِكَ مِن جَريرَتك»): لەبەرخاتری تۆو بۆ تۆ ئەوەمكردو خۆم تووشكرد.

٥-(جَرَّ- لِسانَ الفَصيل. جَرّاً): زمانی بەچكە حوشـترەكە، یان گوێرەكەكەیان قڵیشـاند تا دایكی نەمژێت.

(أَجَرَّ- الفَصيلَ): زمانی بەچكەكەیان قڵیشاند تا دایكی نەمژێت.

(- لِسـانَهُ): زمانـی بـڕی واتـا نەیهێشـت بدوێت.

٦-(أَجَرَّ- هُ الدَّينَ): وامەكەی/ قەرزەكەی بۆ دواخست.

(جارَّ- هُ): خایاندی/ دەستیدەستیی پێكرد.

(«جـارَّهُ الدَّينَ»): لـە دانـەوەی وامەكەدا دەستیدەستیی پێكرد.

٧-(أَلجَرّ): ١-نشێو.

٢-(جَرُّ الجَبَل): دامێنی چیا.

(أَلجَرّ): ٣-كونە كەمتیارو هی هیتر.

(اَلجُــرَّةُ (ج) جُــرّ): دەفــری تۆو وەشــێن. دەفرێکە کون کونە بۆ تۆو وەشاندن.

(أَلجَرَّة (ج) جَرّ و جرار): ١-گۆزەڵەی کاشــی کە ورگێکی گەورەی هەیە دوو قوڵفو دەمێکی گەورەش ٢-نانی سەر پشکۆ یان هی ژێلەمۆ.

(أَلجِرَّةُ): خوێشــگەلێك کە نیشــتەنی دەبن‌و کۆچیش دەکەن.

(أَلجِرِّيّ: حنكليس) (ح): ماسیی نقە.

(أَلجِرِّيَّــة والجِرِّيئَــة): (ع ١) ســیقەتۆرەی مەل.

(أَلجَــرّار): ١-تراکتۆرســاز ٢-فرۆشــیاری تراکتۆر.

(أَلأَجَرّان): مرۆڤ‌و جنۆکە.

(أَلمَجَرّ): نیرگــەی خانوو/ حەماڵ کە دارەڕای لەسەر دەکرێت‌و ســەری دارەکانی دەخرێتە سەر.

٨-(جَرْجَرَ- الجَمَلُ): حوشترەکە لە گەروویدا بنگە بنگیکرد.

(المــاءُ فِي حَلقِــهِ): ئاوەکــە قوڵتەقوڵتــی لە گەروودا کرد.

(جَرْجَــرَ وتَجَرْجَرَ- المــاءَ): ئاوەکەی کردە دەمیەوەو لە گەروویدا قوڵتەقوڵتی پێکرد.

(أَلجَرْجَــرْ (ج) جَراجِــر): قوڕقوڕاگــە/ گەروو.

(الجَرجارَة): بەرداشی ئاش.

٩-(أَلجَرْجَرْ (ج) جَراجِر) (ز): جەنجەڕ. کە بۆ کوتانی دەغڵ بەکاردێت.

(ألجِرْجِرْ والجَرْجِرْ) (ن): پاقلە.

(ألجِرْجير) (ن): کووزەڵە. سەوزەیەکە گوڵێکی وردی هەیــە گەڵای ئاوێتەیە زۆر ســەوزە لە دەشــت، لە شــوێنە فێنکەکاندا لە ئەورووپاو ئاســیادا لــە گــوێ کانیــاوەکان‌و چەمەکان‌و زەلکاوەکان دەڕوێت‌و بۆ زەڵاتەو بە ســەوزی دەخورێت‌و تامی خۆشە.

جــرؤ: ١-جَرُؤَ- عَلَيــهِ. جَــراءَةً و جُرْأَةً و جُرَةًو جَرائِيَةً): پێیوێراو پەلاماریدا.

(جَرِيءٌ): بوێر/ بەزات.

(جَــرَّأَ- هُ. تَجْرِيئــاً): زاتــی نایەبــەر/ بوێریکرد.

(تَجَرَّأَ): وێرای/ زاتی پەیداکرد.

(إِسْــتَجْرَأَ): خــۆی بــە بــەزات‌و بــە بوێر نیشاندا.

(جَرِيءٌ (ج) أَجْراء وأَجرِئاء): بوێر/ بەزات/ نەبەرد/ پرکێش/ بێباك.

(أَلجُرْأَة): زات/ بوێریی/ پرکێشیی.

(الجَرِيئَةُ (ج) جَرائي): کۆڵیت/ خانوویەکە درندەی تێدا ڕاودەکرێت.

٢-(الجَرِّيئَــة) (اع): ١-ســیقەتۆرەی باڵنــدە ٢-قوڕقوڕاگە/ قورگ/ گەروو.

جــرب: ١-(جَــرِبَ. جَربا (طب): تووشــی گەڕیی بوو.

(جَــرِبٌ و جَربــان وأَجْــرَب (ج) جِراب و

جَربی وأجارِب و جُرْبْ): گەڕ.

(أَجْرَبَ- القَومُ) حوشتری خوێشگەل گەڕبوون.

(أَجْرَبَ- هُ): توشی گەڕییکرد.

(أَلجَرْبْ (طب): گەڕیی، جۆرە دەردێکە پێست زیپکەی ورد دەردەدات‌و زۆر دەخورێت.

(أَلجَرْبــاء): مێی وشــەی (الأَجْــرَب): ١-ژنی گەڕ ٢-ئاســمان بە هەســارە دەرکەوتووەکانی وەك گەڕبووبێــت‌و زیپکــەی دەردابێــت وا دەنوێنێت.

٢-(جَــرِبَ- السَّــیفُ. جَرَباً): شمشــێرەکە گروێبوو واتا ژەنگیگرتووە.

(أَلجَرَب): ژەنگی شمشێر.

٣-(جَرِبَ — الرَجُلُ. جَرَباً): زەویی پیاوەکە پەکیکەوت.

(أَلجَرباء): زەویی وشك‌و بێئاو کە هیچی تێدا نەبێت.

٤-(جَرَّبَ- هُ: تَجریباً و تَجربَةً): تاقیکردەوە تَجریب وتَجربَــة): تاقیکردنەوە/ ئەزموون کردن.

(أَلمُجَرَّب): تاقیکراوە ئەزموونکراو.

(دَراهِــم مُجَرَّبَــة): پارەیەکــی تاقیکراوەو تەواو.

٥-(أَلجَــرَب): خــەوش/ ناتەواویــی، خووی ناشیرین/ سیفەتی دزێو.

(أَلجُــراب): پاپــۆڕی بــۆش کــە هیچــی هەڵنەگرتبێت/ باردانگیراو.

(أَلجِــراب)ج) أَجْرِبَــة و جُــرُب و جُرْب): ١-کێلانی شمشێر ٢-هەمانە ٣-ناوەوەی چاڵاو/ بیر ٤-پێســتی گون کە هەردوو هێلکەی گونی تێدایە.

(أَلجَرَّبَة): ١-پێری شەلاتی‌و قەبەو جەربەزە ٢- خێزانی زۆرخۆری بێکەڵك‌و کار.

(أَلجِربِیــاء): بــای باکــوور/ ڕەشــەبا یــان سەرماکەی.

(أَلجِرِّبــان والجُرُبّان- مِنَ السَّــیف): کالانی شمشــێر ٢-دەمــی تیــژی شمشــێر ٣-پەتــی هەڵگرتنی شمشێر.

(فارسیَّة) (- مِنَ القَمیص): یەخەی کراس.

٦-(جربارَة) (ن): جۆرە گوڵێکە لە خوارووی ئەفەریقــاوە هاتووە لاســکێکی درێژی هەیە. بەوە جیایە کە لە زســتاندا گوڵ دەکات‌و تازە بڵاوبۆتەوە، لەو شــوێنانەدا نارژی کە بەفری هەبێت‌و ئاو تیایدا بیبەستێت.

٧-(جَربیَّة) (ن):گوڵی داودەفەندی گوڵێکە لە ئەوروپاو ئاسیادا زۆرە بە تایبەتی لە وڵاتانی دەریای ناوەڕاست، گوڵەکەی بەهێشووە.

٨-(جَورَبَ- هُ): گۆرەویی لە پێی ئەو کرد.

(تَجَورَبَ): گۆرەویی لەپێکرد.

(أَلجَوْرَب (ج) جَوارِب وجَوارِبَة) (فارسیة): گۆرەوی.

الملحق:

جرب: (أَلجَربَندِیَّة) (فارســیة): توورەکەی

راوچی، له پێسته یان شتیتره، راوچییەکه راوکراوەکانی تێدەخات.

جرث: ١-(الجریِّث (ح): نقه، جۆره ماسییەکه.

٢-(تَجَرْثَمَ): له بەرزییەکەوە کەوته خوارەوەو کوور بوو له ترساندا گرمۆڵه بوو.

(إِجْرَنثَمَ): گرمۆڵەو کوور بوو و له شوێنەکەی خۆیدا مت بوو.

(اَلجُرثوم والجُرثومَة (ج) جَراثیم – مِنَ الشيءِ): ١-بنکەو ریشەی هەموو شتێك ٢-ئەو گڵەی به بنکی درەختەکەوە دەبێت.

(جُرثومَة النَّمل): شاره مێرووله.

الجُرثومَة: میکرۆب.

جرج: (جَرِجَ- الرَجُلُ. جَرَجاً): به زەوییەکی رەقەنی بەردەڵانیدا رۆیشت.

(- الخاتِمُ في أَصبُعِهِ): ئەموستیلەکه به پەنجەی شل بوو هاتوچۆیکرد.

(جَرِج): ئەموستیلەی شل به پەنجه.

(اَلجَرَجْ): زەویی رەقەنو بەردەڵانیی.

(اَلجُرجَةُ (ج) جُرَج): خورجی نانو توێشوو.

جرح: ١-(جَرَحَ- هُ. جَرحاً): بریندارێکرد/ لەشی بری.

(جَرِحَ. جَرَحاً): لەشی بریندار بوو/ زامدار بوو.

(جَرَّحَ- هُ): برینێکی زۆری تێکرد/ زۆر (بریندارێکرد/ زامدارێکرد).

(اَلجُرح (ج) جُرُوح وأَجْراح): زام/ برین.

(اَلجارِحَةُ (ج) جَوارِح): برِمر/ چەقۆ/ تیغ.

(اَلجِراحَة (ج) جِراحٌ و جِراحات) (طب): ١-برین/ زام. ٢-نەشتەرگەریی.

(اَلجَرّاح والجِراحِيّ): پزیشکی نەشتەرگەریی و ئەوەی تیماری برین دەکات.

(اَلمَجرُوح (ج) جَرحی مَجاریح والجَریح) (ج) جَرْحى: بریندار/ زامدار.

٢-(جَرَحَ- هُ بِلِسانِهِ): دڵی بریندار کرد/ نەنگی دایه پاڵو جنێوی پێدا.

(«جَرَحَ- الشَّهادَةَ»): شایەتیەکەی پووچکردەوە.

(جَرَّحَ- الشَّهادَةَ): بەرپەرچی شایەتیەکەی دایەوەو وەرینەگرت/ پێی قایلنەبوو.

(إِسْتَجرَحَ- الشَيءُ): شتەکه خەوشدارو خراپ بوو/ گەن بوو.

(اَلجرحَةُ): بەڵگەی هەڵوەشانەوەو بەتاڵکردنەوەی شایەتیو بیانووی ناحەزەکه.

٣-(جَرَحَ- الرَجُلُ. جَرْحاً): رەنجیدا/ کاسبیکرد.

(جارِح): کاسبکار/ رەنجدەر.

«مالَهُ جارِحَةٌ»: کاسبی نییه دەستبەتاڵه.

(إِجتَرَحَ- الشَيءَ): شتەکەی دەستگیر بوو/ شتەکەی پەیداکرد.

(اَلجارِحَة (ج) جَوارِح): ئەندامی لەشی

مــرۆڤ بــە تایبەتی دەســت چونکە شــتی پێدەستگیر دەبێت.

(ألجارحة) (ح): ئەو زیندەوەرو مەلانەی کە ڕاودەکەن‌و وەك دڕندەو باڵندەو سەگ کە شت بۆ خۆیان پەیدا دەکەن.

(ألجوارح مِنَ الطیور): باڵندە گۆشتخۆرەکان وەك هەڵۆو کۆلارەو باز.

٤-(إجتَــرَحَ- الإثمَ): خــۆی گوناهبار کرد/ گوناهیکرد.

ألجِراحَة (ج) جِراح و جِراحات): گوناح.

(جــوارِحُ النَّهــارِ): گرفتاریــی‌و چورتوومی ڕۆژانە.

«نَعــوذُ باللله مِــن طَوارِقِ اللَّیــلِ وجَوارِحِ النَهارِ»): پەنا بە خودا دەگرم لەوەیی شــەوو شەوکوتان‌و چورتومی ڕۆژ.

جــرد: ١-(جَــرَدَ و جَــرَّدَ- العودَ جَــرْداً): تووڵەکەی ڕووتکردو توێکڵەکەی لێکردەوە.

(- ألجلدَ): پێســتەکەی داماڵــی/ تووکەکەی لێکردەوە.

(- السَّیفَ): شمشێرەکەی هەڵکێشا.

(جَرِدَ. جَرَداً): ڕووت بوو.

(جَــرَّدَ- هُ ثَوبَــهُ و مِــن ثَوبــهِ): جلــی لەبەرداکەندو ڕووتیکردەوە.

(- الکِتابَــةَ): نووســینەکەی بێســەرو بۆرو خاڵکرد.

(تَجَرَّدَ): ڕووتبووەوە.

(- لِلأَمــرِ): خــۆی بۆ کارەکــە تەرخانکردو کۆششی تێداکرد.

(- الفَــرَسُ): ئەســپەکە ســەرکەوت‌و لەپێشبرکێکەدا لە پێشەوە بوو/ بردیەوە.

(إنْجَــرَدَ): ١-ڕووتبــووەوە ٢-توێژەکــەی یان تووکەکەی لێبووەوە ٣-بۆ کارەکە لێبڕا.

(إنْجَرَدَ- بنا السَّیرُ): ڕۆیشتنەکەمان بیلادان درێژەیکێشا.

(إجْتَرَدَ – القُطنَ): پەمووەکەی شیکردەوە/ چیکەنەی کردو پەموانەکەی لێ جیاکردەوە.

(ألجُرْد): سوارەکە پیادەیان لەگەڵدا نەبێت.

(ألجُردَة): ڕووتیی.

(ألأَجْــرَد (م) جَــرْداء (ج) جُــرْد): لووس‌و بێتووك ٢-تەواوی بێکەموکووریی.

(یَومُ أَو شَــهْرٌ أَو عامُ أَجْــرَد): ڕۆژێکی یان هەیڤێکی یان ساڵێکی پڕ/ تەواو/ سەرانسەر/ ڕەبەق.

(«مارَأَیتُهُ مُنذُ أَجْرَدَین): دوو ڕۆژی یان دوو هەیڤێکی یان دوو ساڵی تەواوە نەمدیوە.

(الأَجْرَد- مِنَ الخَیل): ئەسپی پێشبڕکێبەرەوە.

(لَبَنٌ أَجْرَد): شیری بێکەف.

(خَمْرَةُ جَــرداء): مەیەکی ســاف‌و بێغەڵەو خڵتە.

(صَخْــرَةُ جَرداء): تاوێرێکی لووس‌و ســاف‌و ڕووت.

(ألمِجرَد (حــي): ١-چیکەنەی لۆکە ٢- ئامێری

دانپاککردنەوە/ فلچەی دانپاکردنەوە.
(اَلجَــرَّاد): مزگــەر. کەمــسو شــتیتر پاکدەکاتەوە.
(اَلجُرادَة): تووڵی پاککراو/ توێکڵگیراوە.
(اَلجَریدَة (ج) جرائد): دەستەی ئەسپسواران کە پیادەیان لەگەڵدا نەبێت.
(اَلتَّجریــد عِندَ النحــاة): لای زمانەوانەکان ڕووتکردنــی وشــەیە لە هــۆکارە دەنگیەکان وەك: (زید قام)
(اَلتَّجریدَة): کۆمەڵە ســەربازێکی لە ســوپا دابڕاو.
٢-(جَــرَدَ وجَرَّدَ- القَحــطُ الأَرضَ. جَرْداً): بێبارانیــی زەویەکــەی وشــكو ڕووتکــرد. ڕووتەنیکرد.
(جَــرِدَ- المَــکانُ. جَــرَداً): کولله بەســەر شوێنەکەیدادا.
(جُرِدَتِ الأَرضُ): کولله زەویەکەی ڕووتکردو ڕوومەکەی فرتکرد.
(اَلجَرْد) (مص): ڕووت.
(مَکانٌ جَرْد): شوێنێکی ڕووتەن.
(اَلجَرَد والجَرْد): شوێنی ڕووتەن/ بێڕووەك.
(اَلأَجْرَد): ڕووتەن/ بێڕووەك.
(جَرادَة (ج) جَراد (ح): کولله.
(اَلجــارُورَد والجــارُودَة- مِــن السِّــنین): ساڵانێکی زۆر وشكو قاتو قڕی/ وشکەساڵو نەهامەتی.

٣-(جَــرِدَ- الجَریدَة): پەلــی دارخورماکەی ڕووتکرد.
(ج) (اَلجَریــد): لقــی/ پەلــی دارخورمــای بێگەڵا.
(جَریدَة): لقێکی دارخورمای بێگەڵا.
(اَلجَریــدَة (ج) الجَرائد (عنــد المولدین): داردەســت- ئــەو دارەی کــە لــە جریدبازیدا سوارەکان بە سوارییەوە دەیگرنە یەك یان لە یەکی پێدەدەن.
٤-(جَــرِدَ – الفَــرَسُ. جَــرَداً): چارەوێکــە تووکەکەی کورت بوو.
(فرسٌ أَجْرَد): چارەوێی تووك کورت.
(اَلجَرَد): کورتیی تووك.
٥-(جَرِدَ- الثَّوبُ. جَــرَداً): جلەکە کۆن بوو درا.
(ثَوبلٍا أَجْرَد): بەرگێکی کۆنی دڕاو.
(إِنْجَرَدَ- الثَّــوبُ): بەرگەکە جلەکە کۆن بوو درا.
(اَلجَرْد): کۆنو دڕاو.
(اَلثَّوبُ الجَرْد): بەرگی کۆنو دڕاو.
(اَلجَرْدَة): کۆنو دڕاو.
(اَلمُنْجَرِد): ١-شــوێنی ڕووتەن ٢-لووسو بێمو ٣-مووکورت.
٦-(اَلجُرد (ج) جُرُود): کێوی بەرز کە ١٣٠٠- ٢٠٠٠م بەرزبێت.
(اَلصُــرود) (عامیــة). (اَلجَــرْد): قەڵغان/

سوپێر ٢-پارەو دارای/ماڵی.
(ألجَرِيــدَة (ج) جَرائِــد): ١-داراو ماڵێك كە مابێت ٢-رۆژنامە.
(جَريــدَةُ الضَّبــط): ئــەو كاغەزانەيــە كە بنووسەكە لە دادگادا تۆماری رووداوی سكاڵاو كێشەكەی تێدا دەكات.
٧-(ألجَــرْدَق والجَرْدَقَــةُ (ج) جــرادِق) (فارسية): كولێرە.
الملحق:
جرد: (ألجارودِيَّــة): لكێكن لە زەيدييەكان. دەيانگێڕنەوە سەر باپيرەيان كە (أبي الجارود زيــاد بن أبي زياد) ە. لە زەمانی پێغەمبەرەوە قسە لەسەر ئيمامەتی حەزرەتی عەلی دەكەن ئەويش بە وەسف نەك بە ناو.
(ألتَّجريدِيــة): ڕێڕەوێكی فەلســەفانەيە لە رووی بايەخەوە شــتی رووتو هەست پێكراو بە وەك يەكو يەكسان دادەنێن.
(ألفــنُ التجريــديَ): ڕێڕەوێكــی هونەرييە دەڵێــت: كە هێــڵو ڕەنگ توانــای دەربڕينی سۆزو واتای جياجيای هەيە.
جــرذ: ١-(جَرِذَ- الجُرحُ. جَــرْذاً): برينەكە پيس بوو، تەشەنەيكردو هەويكرد.
(جَرَّذَ- الشَجَرَةَ) (ز): گرێكانی درەختەكەی لێكردەوە.
(ألجَــرَذ): هەمــوو لوويەك كە لــە قولەپێی ولاخدا پەيدادەبێت.

٢-(أجْرَذَ- هُ إليــهِ): ناچاريكرد پەنا بۆ ئەو بەرێت.
(- هُ): تاكيكــردەوەو دەرپەڕانــدو ناچــاری پەنابردنی خەڵكيكرد.
٣-(ألجُرَذ (ج) جِرْذان) (ح): جرج/ رِزق.
(«تَفَرَّقَت جرذان بَيتِهِ»): مشــك لە ماڵيدا كلك سپی ناكات واتا هەژارە/ مشكەكانی ماڵی تەرە بوون.
(ألجَرذ (م) جَرذَة): شوێنێكە لە مشك پڕە.
(ألمُجَرَّذ: خاوەن ئەزموونو دەرهاتوو.
جرز: (جَرَزَ. جَرْزاً): بە پەلە خواردی.
(«جَــرَزَ ماعَلــى المائِــدَةِ»): چــی لەســەر خوانەكەدا بوو ماشــييەوەو خواردیو هيچی لەسەر نەهێشت.
(جَرُزَ. جَرازَةً): زۆر خۆرو خێرا خۆر بوو.
(ألجَرُوز): ١-زۆرخۆرێك كە هيچ لەسەر خوان نەهێڵێتەوەو بە پەلە بێت ٢-پەلەخۆر.
٢-(جَــرَزَ- هُ الزَّمــانُ. جَــرْزاً): ڕۆژگــار (پەرێشانيكرد/ داماويكرد/ فەوتاندی).
(- هُ): لەتيكرد، لە بنو بێخيهێنا، كوشتی.
(ألجَرْزَةُ): لەناوچوون/ فەوتان/ مردن.
(«رَمــاهُ اللهُ بِجَــرْزَةٍ»): خــودا تووشــی فەوتانيكرد.
(ألجُراز): شمشێری بڕەری تيژ/ بە بڕشت.
(ألمَجرُوز- مِن الأمكِنَة): پەرێز/ شوێنێك كە ڕووەكەكەی بڕرا بێت/ دروابێتەوە.

٣-(جَــرَزَ- هُ بالشَّــتم. جَــرْزاً): دايــه بەر جنێو.

(جــارَزَ- هُ. جــرازاً و مُجــارَزَةً): گاڵتــەی ناشــیرینی لەگەڵدا کرد کە وەك جنێو بێت/ گاڵتەی پێکرد.

(تَجارَزَ- القَــومُ): خوێشــگەل لەگەڵ یەکدا شەرە جنێویانکرد.

٤-(جَــرِزَ- تِ الأرضُ): زەویەکــە رووتکراو گیاکەی قرتکرا. یان هیچی لێنەروا.

(جــارِزَة (ج) جَــوارِز): زەوییەکــی رووتەوەکراو.

(أجْرَزَ- المَكانُ): شوێنەکە وشکەرۆی گەیشتیو بێباران بوو.

(مِجراز): شوێنێکی وشکی بێباران.

(أجْرَزَ- البَعيرُ): حوشترەکە وشك بووەوە واتا لەر بوو.

(ألجَــرْزُ والجَــرَزُ والجُــرُزُ (ج) أجْراز- مِنَ الأراضي): زەوییەك کە هیچی لێنەروێت یان رووەکەکەی خورابێتو قرتکرابێت.

(أرضٌ جَرزٌ وأرضٌ أجْرازٌ وأرضون أجرازٌ): زەویی رووتی بێرووکو رووتەن.

(الجَرَزُ): وشکە ساڵی بێبەرهەم.

٥-(ألجُرز (ج) أجراز و جِرَزَة): ستوونێك لە ئاسن یان زیو بێت.

(ألجِرْز): بەرگێکی ژنانەیە.

(ألجَرز (ج) أجْراز): ١-گۆشــتی پشتی حوشتر ٢-سنگی مرۆڤ ٣-لەش.

(«طَــوَت الحَيَّةُ أجرازَها»): مارەکە لەشــی گرمۆڵە کردو خۆی پێچایەوە.

(«طَوى فُلانٌ أجرازَهُ»): فیســار کەس لەشی خاوبووەوە.

(ألجُرْزَةُ (ج) جُرَز): گورزەشت.

جــرس: ١-(جَرَسَ. جَرســاً): ١-قســەیکرد ٢-دەنگی بەرگوێ خست.

(- الكَلامَ): ئاوازی بە قسەکردنەکەیدا.

(- الحــادي): حوشــترەوانەکە گۆرانــی بــۆ حوشترەکان وت.

(- الطائرُ): وژەی فڕینی باڵندەکە بیسترا.

(-الجَرَسَ): لە زەنگەکەیدا.

(أجْــرَسَ وانجَــرَسَ – الحلــيُ): خشــڵەکە خرنگەو زرنگەی لێوەهات.

(تَجَرَّسَ): بە ئاوازو لەرەوە قسەیکرد.

(ألجِــرْس والجَرْس (ج) أجماس): دەنگ یان چرپە/ دەنگی نزك.

(ألجَــرَس (ج) أجْراس): زەنگ – زەنگوڤۆڕ/ زیل/ زەنگوڵە.

(حيــة ذات الأجــراس) (ح): زەنگەمــار. مارێکی کوشندەیە زۆر جۆری هەیە دەنگێکی لێوەدێت وەك زەنگە.

(جُرَيْس) (ن): گوڵەگەزیزە رووەکێکی جوانە گیاییە یەکساڵەیە یان تەمەندرێژە. گوڵەکەی لە شــێوەی زەنگدایە سپی یان وەنەوەشەییە،

لە بەشی سەرووی گۆی زەویدا دەژیو لە رۆژهەلاتی ناوەراستیشدا زۆرە. بۆ جوانیی دەروێنرێت.

٢-(جَرَسَ- الشَيءَ. جَرْساً): شتەکەی بە زمان لستەوە.

٣-(جَرَّسَ- بِهِم): دەهۆڵی ئابرووبردنی لێکوتان ناویزراندن.

(الجُرْسَةُ): ١-زەنگلێدان ٢-دەهۆلێخراپ لێکوتان.

(جَرَّصَهُم) (عامية): دەهۆلێخراپی لێکوتان، ئابرووبردن.

(ألَتجريس): دەهۆللێکوتانو ئابرووبردن/ ناوزراندن.

٤-(جَرَّسَ- هُ الدَّهْرُ): رۆژگار ڤالیکرد/ خاوەنئەزمونیکرد.

(ألمُجَرَّس): ڤالبووی خاوەنئەزموون/ دەرهاتوو.

(ناقَةٌ مُجَرَّسَةٌ): مێحوشتری باربوو، فێرە کاروانو بارو سواربوون.

٥-(إجْتَرَسَ- المالَ): داراو سامانی دەستگیر بوو.

٦-(الجَرْس): بەشە شتێك.

(«مَضى جَرْسٌ مِنَ اللَيل): بەشێکی شەو رابورد.

(ألجِرْس (ج) أجراس): نەژاد/ رەسەن/ جسن.

«(هُو مِن خَيرِ جِرْسٍ»): ئەو لە باشترین رەسەنە/ نەژادە.

(ألجارِسَةُ (ج) جَوارِس): ئەو مێروانەی سەرقرتی رووەك دەکەن.

(ألجَوارِس): هەنگ.

جرش: ١-(جَرَشَ- الشيءَ. جَرْشاً): شتەکەی کرانو پاکیکرد/ توێکلێگرت.

(- الحَبَّ والقَمْحَ): دانەکە یان گەنمەکەی درشت هاریو کردی بە برویش/ کرمیکرد.

(- تِ الأفعى أنْيابَها): مارەکە دانی لە یەك خشاندو کیرەکیری پێهێنا.

(جَرَشَ و جَرَّشَ- الرَأسَ): سەری خوراند تا کرێشی سەری بومرێت.

(ألجَرش): ١-دەنگی گۆرینی کاژەمارە کاتێك مار کاژەکەی دەگۆرێت ٢-کیرەکیر ٣-خرمەی خواردنی شتی رەق ٤-دەنگی کرەکردن.

(جُراشَةُ الحَبِّ): برویش.

(جُراشَةُ): کرێشی سەر کاتی ومرینی بە شانە.

(ألجَريش والمَجرُوش): برویش.

ألجاريش والجاروشة (ج) جَواريش) (حي): دەستار.

٢-(إجْتَرَشَ- الشيءَ): شتەکەی بەدزییەوە برد.

(- العِيالِهِ): رەنجی بۆ خێزانەکەیدا/ کاسبی بۆ خێزانەکەیکرد.

٣-(أَلجَرْش والجِرْش والجُرْش والجُرَش (ج) أَجْـراش و جُـرُوش- مِنَ اللّيل): بەشـێكی شەو.

(مَضی جُرْشٌ مِنَ اللَّيلِ»): بەشـێکی شـەو رابورد.

(أَلجَـوارِش (ط): جـۆرە حەڵوايەكـە/ شيرينييەكە.

(جرض): ١-(جَرِضَ- ـُ جَرْضاً): خنكاندی/ تاساندی.

(جَرِضَ. جَرَضاً):١-قورگی گیرا/ شتەكەی لە بين گیرا. ٢-پيشخواردەوە.

(هُوَ يَجْـرَض بنَفسِـهِ): پيشـدەخواتەوەو خەريكە بتاسێت.

(جَرِضَ- بريقِهِ):لە داخ و خەفەتدا (تفەكەی لە بين گیرا/ بە زۆر تفەكەی قووتدا).

(- رِيقَهُ): تفی بە گران بۆ قووتدرا.

(«فُلان يَجْـرَض عَلَيْكَ رِيقَهُ عَيضاً»): ئەو لە رقی تۆ تفەكەی بۆ قووت ناچێت.

(أَجْرَضَ- ـه بريقِهِ): تفەكەی لە بينگیراند.

(أَلجَـرَض والجَرِيض): گەرووگـير/ تف كە گەروو بگیرێت.

(«حـالَ الجَريـضِ دونَ القَريـضِ»): پيشـخواردنەوەی داخيـدڵ جيايـە لەگـەڵ هەڵەكەسەماو كەيفكردن و شيعر.

(أَلجَريـض (ج) جَرضَـى): پيشـخواردوو/ داخلەدڵ.

(أَلجَـراضُ والجِرْيـاضُ والجِـرْآضُ): زۆر داخلەدڵ/ زۆر خەفەتبار.

٢-(أَلجُرْضُم والجُراضِم): زۆرخۆر.

(أَلجِرْضِم — مِنَ النُوق): مێحوشـتری كەتە/ زەبەلاح.

(أَلجِرْضَم): زۆرخۆر- مێحوشتری كەتە/ زلە/ زەبەلاح.

جرع: ١-(جَرَعَ واجتَرَعَ الماءَ. جَرْعاً و جَرَعاً واجْتِزاعاً): ئاوەكەی (بە جارێك/ بە قومێك) هەڵقوراند/ قووتدا.

(جَـرَّعَ- ـهُ المـاءَ): قـوم قـوم ئاوەكـەی پێخواردەوە.

(أَجْـرَعَ- تِ الناقَـةُ): شـيری حوشـترەكە جۆرچۆرەی تێكەوت/ كزيكرد.

(مُجرِع (ج) مَجارِع و مَجاريع): مێحوشتری شير كز/ جۆرچۆرە تێكەوتوو.

(تَجَرَّعَ- الماءَ): قوم قوم ئاوەكەی خواردەوە.

(- الغَيـظَ): رقەكەی خـواردەوە/ پەچنييە دڵيەوە.

(الجُرعَةُ والجَرعَةُ والجرعَةُ مِنَ الماءِ):قومێك ئاو يان ئەوەی بە قومێك بيخۆريتەوە.

(أَلجُرَيعَة): قومەكێك/ قومۆكێك.

(«ما أَفْلَتُّ مِنـهُ إلاّ بجَريعَـةِ الذُقن»): بە هـەزار گوپچر گوپچـر لێی رزگـارم بوو كە خەريك بوو بفەوتێم.

٢-(أَلجَرَعَـةُ (ج) جَرَع و جِرْعان والجَرْعاء

(ج) جَرْعـاوات والاجْـرَع (ج) أَجـارِع): زەوییەكـی لمینـی تەخت كـە هیچـی تێدا ناڕوێت.

جرف: ١-(جَرَفَ و جَرَّفَ و تَجرَّفَ واجتَرَفَ —الطينَ. جَرفاً): قوڕەكەی ڕادا/ ڕاماڵی‌و بە خاكەناز كراندی.

(- الشَـيءَ): هەموو شـتەكەیان بەشی زۆری ڕاداو بردی.

(أَجْرَفَ — المَكانُ): شـوێنەكە بەر لێشاوی بە خور كەوت‌و هەموو شتێكی ڕادرا.

(أَلجُـرُف (ج) جِرَفَة والجُرْف (ج) أَجْرُف): كەنـاری ڕووباری ئاو كە دادڕ بـوو/ ئاودڕی ڕووبارەكە/ كەند/ كەندەڵانی.

(الجُـراف- مِنَ السَّـيل): لێشـاوی ڕاماڵ كە هەموو شتێك پێش خۆی دەدات‌و دەیبات.

(«رَجُلٌ جُراف») پیاوێكە هەموو خواردنەكە دەماشێتەوەو دەیخوات.

(أَلجُـراف والجِـراف): پێـوەر/ پێوانـە/ ئەندازە.

(أَلجارِق) (خا): ١-تاعون (چونكە وەك لێشاو خەڵك بەرەو مەرگ دەبـات) ٢-قڕی خەڵك‌و لێشـاوی مـردن ٣-وەبی گشـتی كـە خەڵك ڕادەماڵێت (خوازەیە).

أَلمِجْرَف والمِجْرَفَة (حي): خاكەناز/ پێمەرە.

(أَلجَرّاف): ١-توندەڕاماڵ.

(أَلجاروف (م) جاروفَة) ٢-بەدووم/ چارەرەش ٢-زۆرخۆر/ ورگدڕاو ٣-توندەڕاماڵ.

(أَلمُجَـرَّف والمُجْتَرَف): هەژارێكـی داماڵراو/ سوخت بوو كە ڕۆژگار هەژاریكردووە.

٢-(أَجْرَفَ — الراعي): شوانەكە حوشترەكانی لە لەوەڕگا چرە بەیەكداچووەكەدا لەوەڕاند.

(أَلجَرْف): ١-گیای بەیەكداچوو ٢-نیشانەیەكە لە نیشـانەكانی حوشــتر ٣-سـامانێكی زۆری پووڵ‌و پارەو ماڵیاتێكی زۆرو زێرو زیو ٤-فەڕو پیت‌و خۆشیی ژیان/ تێروتەسەلیی.

٣-(جَرفَسَ- ە): بەزەوییدا كوتا.

(- الشيءَ): شتەكەی چاك خوارد.

الملحق:

جرف (أَلجَرّافَة): ماشـینە ڕاماڵ: ماشینێكی بەهێـزە بـۆ ڕاماڵینـی خۆڵ‌و بەفـری زۆر بەكاردێت.

جرل: ١-(جَـرِلَ- المَكانُ جَرَلاً): شـوێنەكە ڕەقەن‌و پتەوو بەردەڵانیی بوو.

(أَلجَـرَل (ج) أَجْـرال): ١-زەویـی ڕەقـەن‌و چەوڵگ ٢-زەویی بەردەڵانیی.

(أَلجَرْوَل (ج) جَراوِل): زەویی بەردەڵانیی.

٢-(أَلجِرْبـال والجِرْيالَـة): ١-مــەی ٢-ڕەنگ مەیی/ ڕەنگشەرابی.

جرم: ١-(جَرَمَ- الشَـيءَ. جَرْماً): شـتەكەی بری.

(- الناقَةَ): تووكی مێحوشترەكەی برییەوە.

(جَرَّمَ- هُ): لەت‌و كوتیكرد.

(أَلجَرِيمة- مِن الأشجار): درەختی بڕراوە.
٢-(جَرَمَ- النَّخْلَ.جَرْماً و جَرَماً):خورماکەی چنی.
(جَرِمَ. جَرَماً):خورماوەریوەکەی خوارد.
(أَلجَــرَام والجُــرَام والجَرِيــم): خورمــای وشکەوەبوو.
(جُرامَةُ النَّخِــل):دەنکە خورمای هەڵوەریو کاتی چنینی.
(أَلجَرِيمَة):ناوکە خورما.
٣-(جَرَمَ- الشَيءَ. جَرْماً)شتەکەی تەواوکرد. گەیاندیە ئەنجام.
(تَجَرَّمَ- الزَّمانُ أَو الشِّــتاءُ): چەرخ و ڕۆژگار تێپەری یان زستان تەواو بوو/ بەسەرچوو.
(مُجَرَّم):تەواو/ پڕ.
(عامٌ مُجَرَّم):ساڵێکی خشت/ ساڵێکی تەواو/ ساڵێکی پڕ.
٤-(جَرَمَ واجْتَرَمَ- لأَهلِهِ. جَرْماً):ڕەنجی بۆ خێزانەکەیدا/ کاسبی بۆ کردن.
٥-(جَــرَمَ واجتَــرَمَ وأَجْرَمَ- إِليــهِ وعَلَيهِ. جَريمَــةً):گوناهــی بەرامبەر کــرد/ تاوانی بەرامبەر کرد.
(جَرُمَ. جَرِيمَةً):تاوانەکەی گەورە بوو.
(جَــرَّمَ- هُ تَجَرَّمَ- عَلَيــهِ)تاوانی دایە پاڵ/ تاوانبارێکرد.
(أَلجَرَمَ والجُرْم (ج) جُرُوم وأَجْرام):هەڵەو سووچ و گوناە.
(«لاجَرَمَ ولاجُرْمَ»):چار نییە یان بێگومانە یان هەردەبێت ببێت یان بە ڕاســتی (دەشێت ببێتە سوێند).
دەوترێت: (لاجَرَمَ لأَفْعَلَنَّ):سوێند بێت ئەو کارە هەر دەبێت بکەم.
(أَلجَرِيم (م) جَرِيمَة (ج) جِرام):گوناهبار- تاوانبار.
(أَلجَرِيمَة):تاوان و گوناە.
٦-(جَرِمَ- لَونُهُ. جَرَماً)ڕەنگی (ڕوونبووەوە/ ساخبوو).
(أَلجِرْم (ج) أَجْرام وجُرْم وجُرُوم):ڕەنگ.
٧-(الجَــرْم (ج) جُــرُوم):١-بەلەم ٢-خاکێکی زۆر گەرم/ تاوسەندوو.
(«أَلجُــروم مِنَ البِلاد»):وڵاتی گەرمەســێر/ گەرمەتــاو بەرامبەرەکەی: الصُــرُود:وڵاتی بەرزو سارد/ کوێستان.
(لجِــرْم (ج) أَجْرام وجُــرُوم وجُرُم (فك): ١-ئەســتێرەیەك ٢-تەنی/ لەشــی زیندەوەرو هیتر.
(أَلجَرِيم (م) جَرِيمَة (ج) جِرام):لەشگەورە/ قەبە/ زل و زەبەللاح/ چەتەوڵ.
٨-(جَرْمَــزَ واجْرَمَّزَ- الرَجُــلُ):١-پیاوەکە لەشی گرژو گرمۆڵە بوو ٢-هەڵات ٣-پاشەوپاش گەڕایــەوە/ پاشەکشــەیکردەوە ٤-بــە هەڵــە وەڵامیدایەوە.
(أَلجَرامِيــز- مِــنَ الحَيَــوان):چوارپەلــی

زيندەوەرەكە.

((«ضَمَّ الثَّـورُ جَرامِزَهُ»): گاكـه چوارپەلی (هێنايەوەيەك/ كۆكردەوە).

(«أخَذَهُ بِجَرامِيزِهِ»): هەمووی گرتو برد.

٩-(ألجُرْهوف): ١-كالۆش، كە بە سەر پێڵاودا لەپێدەكرێت (فارسيه) ٢-كەوش.

ألكالوش (عامية): كالۆش.

جـرن: ١-(جَـرَنَ- علـى الأمـر. جُرُوناً): مەشقی لەسەر كارەكە كردو لە سەری ڕاهات.

(«جَرَنَـت يَدُهُ علـى العَمَلِ»): دەسـتی بە نيشەكە ڕاهات.

(جَرَن الثَّوبُ): بەرگەكە كۆنو شل بوو درا.

(ألجارِن- مِنَ المَتاع):كەلوپەلی بەكارهێنراوی كۆنبوو.

(ألجـارِن- مِـنَ الطَّريق): ڕێگـەی كوژاوەو ونبوو.

(سَقاءُ جارِن): جەوەندەی زۆر بەكارهێنراوی كۆنو وشكو ڕەقەوەبوو.

(ألجارِنَةُ (ج) جَوارِن وجارِنات- مِنَ الدروع): قەڵغانی نەرم.

(ألمُجَـرَّن – مِنَ السِّـياط): قامچی چەرمی شلەوەبووی نەرم بوو.

٢-(جَـرَنَ- الحَـبَّ. جَرْنـاً): دانەوێڵەكەی هاری.

(أجْـرَنَ- الحَـبَّ): دانەوێڵەكـەی لـە خەرمانگاكەدا كۆكردەوە.

(أجْـرَنَ- الثَّمرَ): خورماكەی لـە كۆگەكەدا كۆكردەوە.

(إجْتَرَنَ): خەرمانی پێكەوەنا.

(ألجُـرْن والجَريـن (ج) جُـرُن): خەرمان/ جۆوخێن. كۆگەی خورماو شـتيتر كە تيايدا وشكيدەكەنەوە/ مشتاخ.

(ألجُـرْن (ج) أجْران وجِران): جورنەی ئاو. بەردێكە كونكراوە بۆ ئاوو هيتر.

(ألمِجْرَن):خەرمان/ كۆگەی ميوە وشكردنەوە/ مشتاخ.

٣-(ألجارِن): توولەمار.

(ألجِـرَان ج جُرُن وأجْرِنَـة – مِنَ البَعير): پێشملی/ گەردنی حوشتر.

«ألْقى البَعيرُ جِرانَهُ»: حوشترەكە پێشگەردنی خستە سەر زەوی تايخبێت.

(«ألْقـى فلانٌ على هــذا الأمـرِ جِرانَهُ»): فيسـار بۆ ئەم كارە خۆی تەرخانكردو خۆی بەسەردادا.

(«ضَرَبَ الإسـلامُ بِجِرانِهِ»): ئيسـلام خۆی داكوتاو جێگيرو بنجبەست بوو.

(«ضَرَبَ اللَّيلُ بِجِرانِهِ»): شـەو هاتوو خۆی سەپاند.

(«ألْقى عليهِ جِرانَهُ»): خۆی سەردادا.

(ألمِجْرَن- مِنَ الرجال): پياوی زۆرخۆر.

جــره: (جَرهَـدَ واجْرَهَـدَّ- في السَّـيرِ): لـە ڕۆيشـتندا (خـۆی گوشـیو خێرايكرد/

تەکانیدا).

(ألجَرهَد والجُرْهُد): پیادەی چابوم/ تیژڕەوو خێرا.

جرا: (أَجـرى- تِ الكلبَـةُ. إجـراءُ): دێڵە سـەگەکە ترەکـی/ توتکی بوو یـان تووتکی لەگەڵدا بوو.

(ألجِرْوُ والجَـرْوُ والجُـرْوُ (ج) جِراء وأَجْرٍ و (جـج) أَجرِيَة): بێچووی هەموو شـتێك و زیندەوەرێـك، تا هەناری وردو کوڵەی کاڵەك، بەڵام بە زۆریی بە توتکە سـەگ و بێچوە شێر دەوترێـت توتکـە مێینەی سـەگ و بەچکە مێینەی شێر.

(«ضَـرَبَ عَلى الأَمرِ جِرْوَتَـهُ»): بۆ کارەکە لێبڕا یان ئارامی لەسەر گرت.

(كَلْبَةُ مُجْرٍ و مُجْرِيَةٌ): دێڵە سەگەکە ترەکی و تووتەڵەی بوو یان تووتکی بە شوێنەوە بوو.

جـرى: (جَـرى – الماءُ. جَريـاً و جَرَياناً و جِريَةً): ئاوەکە کشا لەبەری ڕۆیشت.

(نَهْرٌ سَرِيعُ الجِرْيَة): ڕووبارێکی خوڕ.

(جَرَّى وأجرى- الماءَ): ئاوەکەی ڕاکێشا.

(ألجاري (فا): هەمیشە لەبەر ڕۆیشتوو.

(نَهرٌ جـارٍ): ڕووبارێکی هەمیشـە ئاولەبەر ڕۆیشتووی/ ئاودار.

(ألجارِيَةُ (ج) جارِيات و جَوارٍ): مێی وشەی (الجاری).

(ألمَجرى (ج) مَجارٍ): ئاوەڕۆ/ ئاوەڕۆگە.

٢-(جرى- الفَرَسُ. جَرياً و جَرَياناً وجِريَةً): چارەوێکە غاریدا – هەڵیتیزان.

(إستَجرى- فُلاناً): فیساری بە کرێگرت ئیشی بۆ بکات (-داوای لێکرد بریکاری بێت).

(الجارِيَـةُ (ج) جارِيات وجَوارٍ): ١-کەنیزەك ٢-کچۆڵەی کۆیلەی کارەکەر (لەوەوە ناونراوە کە سووکەڵەو گورجوگۆڵە).

ألجَراية والجَراء والجِراء): لاوێتی/ گەنجێتی هەرزەکاریی.

(«جارِيَةٌ بَيِّنَةُ الجَرايَة»): کەنیزەکێك دیارە هەرزەکارە.

(ألجَـرِيّ (ج) أجرياء = الأَجير): بەکرێگیراو یان بریـکار. ٣-(جَرى. جَريـاً و جَرَياناً و جِريَةً): ڕۆیشت و ڕابورد.

(جارا وتجارَيا): پێکەوە ڕۆیشـتن و لەگەڵیدا ڕۆیشت.

(«الدَّيـنُ والرَّهـن يَتَجارُيـان»): قـەرز/ دەستەوام و بارمتە شان بە شانی یەك دەڕۆن.

(ألجاري في المكاتبَات): لە نووسینەکاندا واتای ئێستاکەیە.

(«الشَّـهرُ الجـاري»): ئـەم مانگەیـە کە وا دەڕوات و کە تیایداین.

ألجارِيَـةُ (ج) جارِيـات و جَـوارٍ): ١-پاپۆڕ ٢-خـۆر (چونکە لە خۆرهەڵاتـەوە دەچێتە خۆرئاوا) ٣-مار.

(ألمَجْـرى ج مَجـارٍ): ڕاڕەو/ ڕێڕەوی هەموو

شتێك/ ڕێباز وەك ڕێڕەوی هاتووچۆی خۆر.

(ألإجرِيّا والإجرِيّاء):١-ئـــەو ڕێڕەوەی/ ئەو ڕێگەیەی/ ڕێبازەی مرۆڤ لەســـەری دەڕوات ٢-ڕەوشتو سروشت.

(«جرى علـى إجرِيّاهُ وإجرِيّائِهِ): لەســـەر سروشتو ڕەوشـــتو چونیەتیی دروستبوونی کرداریکرد.

٤-(جَرى- الأَمرُ. جَرْياً و جَرَياناً وجَرِيَةً): کارەکە ڕوویداو قەوما.

(أَجــرى القَصاصَ): ســزاکەیدا/ ســزاکەی بەسەردادا.

(ألَجَراية): ئەرکو ئـــەوەی لە فەرمانبەریدا دەکرێت.

(أَلماجَريـــات= الحَـــوادِث): بەســـەرهاتو قەوماوەکان.

(«کانَـــت بَينَهُـــم مُناظَـــراتُ و ماجريـــات يطولُ شرحها»):لە نێوانیاندا شەڕە بەڵگەو مشتومڕو بەســـەرهاتێکی وابوو کە هەر باس ناکرێت.

٥-(جَـــرى- إلى الشـــيءِ. جَريـــاً و جَرَياناً و جريَةً):بۆ شتەکە چوو.

(أَجرى- إلى الشيءِ):ڕوویکردە شتەکەو بۆی چوو/ نیازی بوو.

٦-(جَـــرَّى فُلاناً):فیسارکەســـی بە بریکاری خۆی نارد.

(أَجـــرى- الأَمـــرَ إلى فُـــلان):کارەکـــەی بە فیســـارەکەس ســـپارد یان کارەکـــەی دایە پاڵ ئەو.

(إسْـــتَجْرى- فُلاناً):فیساری کرد بە بریکارو متمانەکراوی خۆی.

(الجَريّ (ج) أَجْرِياء):١-بریکار ٢-دەســـتەبەر (بۆ هەموان دەوترێت) ٣-فرستادە.

«هُوَ جَريُّ لَهُ»:ئەو دەســـتەبەریەتی/ جێی دڵنیاییەتی ٣-فرستادە.

(ألجَريّ):پەیامبەر.

(ألجرايه ولجَرايه):بریکاریی.

(أَلجَرى):لەبەرخاتر/ لەبەردڵ/ لەبەرتۆ.

(«مِن جَراكَ أَو مِن جَرائِكَ):لەبەر خاتری تۆ/ لەبەرتۆ/ لەبەردڵی تۆ.

٧-(أَجْـــرَى- لَـــهُ الحِســـابَ):ژمێرەکەی بۆ تۆمارکرد/ بۆ نووسی.

(- عَلَيـــهِ الحســـابَ):ژمێرەکـــەی لەســـەر نووسی.

(أَلحِســـاب الجاري) (ت):ژمێرەی هاتو ڕۆی بازرگانیی دەفتەرێکە بۆ بازرگانێك کەســـێك دەکرێتـــەوە چـــی وەردەگرێتو چـــی دەدات تیایـــدا تۆمار دەکرێـــتو دەتوانێت لە بانکدا پارە کاربکات.

٨-(أَجـــرىَ- الکَلِمَـــةَ):ســـەروژێرو بۆری بۆ وشەکە دانا.

٩-(أَجرى عليه الرزق):ڕۆژیی بۆ بڕییەوە.

(أَلجَرايه):مووچەی ڕۆژانەی سەرباز/ ئەوەی

ڕۆژانە دەیدرێتێ.

١٠-(أَجــرى- الأمــر): كارەكەی بــە ئەنجام گەیاند/ كارەكەی كرد.

(جــارا- هُ وتَجاريا- فِي الأمــر): لە كارەكەدا لەگەڵیدا ڕێككەوت پێكەوە پێكهاتن.

١١-(الجاري): شــێوە نووســینێكە/ خەتێكە، توركییــە لە (نەســخ‌و (دیوانی) و (تەعلیق) وەرگــیراوە لار دەنوســرێت‌و لەســەرەوە بۆ خــوارەوە، دێرەكانــی دامێنەكــەی شــێوە هێلكەیی دەبێت زوو فەرمانەكانی عوسمانیی پێدەنوسرا.

(ألجــرِّي والجرِّيث) (ح): مارماســی. جۆرە ماســییەكی ناو ڕووبارە لە میســر پێیدەڵێن ماری ئاوی تەنها لەســەرو برپرەیدا نێســقان هەیە.

(ألجرِّيَّة (ع ا): سیقەتۆرەی مەل.

الملحق:

جري: (ألإجْراء (إجْراءُ الماء): ئاوراكێشان.

(إِجْراءُ المَطِيَّة): لێخوڕینی وڵاخی سواربوون یان غارپێكردنی.

(إِجْــراء القَصــاص): پیادەكردنــی ســزا/ جێبەجێكردنی سزادان.

(إِجْراءُ الحِساب لِفُلانٍ أو عَلَيه) تۆماركردنی ژمێرمیەك كە هەیەتی یان لەسەریەتی.

(إِجْــراءُ الأمــرِ): جێبەجێكردنــی كارەكەو مۆركردنی.

(- إجْــراءُ الــرزقِ): دیاریكردنــی ڕوزی‌و پێدانی.

(إِجْراُ الكلمة): ســەروبۆرو ژێر بۆ وشــەكە بكرێت.

إجراء (ج) إجْراءات): تەگبیرو جێبەجێكردن.

(إجراءُ تَعَسُّــفِي): جێبەجێكردنێكی نارەواو توندوتیژ/ كارڕاییەكی نارەوایانە.

(إجْراء فِي القانون): كارڕایی یاسایی.

(إجْراءاتُ جِنائِيَّة): كارڕایی تاوانیی.

(إجراءاتٌ إدارِيَّة): كارڕای بەڕێوەبەریی.

(إِجْــراءاتُ التَنفيذ): كارڕای جێبەجێكردن/ كارڕای پیادەكردن.

جزَ: (جَزَّ- التَّمرُ. جُزُوزاً): خورماكە وشــك بوو.

(- الغَنَمُ أو البُرُّ أو النَّخلَةُ): كاتی بڕینەوەی مــەڕو دروێنــەی گەنم‌و چنینــی خورماكە هات.

(جَــزَّو جَزَّزَ واجتَزَّ- الصُّوفَ أو العُشــبَ أو النَّخلَ. جَزّاً): خورییەكەی بڕییەوە گیاكەی دروێنە كردو خورماكەی چنی.

(أَجَــزَّ- الغَنَــمُ أو البُــرُّ أو النَّخْلَــةُ): كاتی دروێنــەی گەنــم‌و بڕینەوەی مــەڕو چنینی خورماكە هاتووە.

(- القَــومُ): مــەڕی خوێشــگەل بڕرایــەوەو كشتەكەیان دروایەوەو كۆكرایەوە.

(- التَّمرُ): خورماكە وشك بوو.

(إسْــتَجَزَّ- الغَنَــمُ أَو البُـــرُّ أَو النَّخلَةُ): كاتى برينـــەوەى مـــەڕو درويٚنەى گەنـــم چنينى خورماكە هاتووە.

(أَلجــزَّةُ (ج) جزَز وجَزائِــز): ئەو خورەى ساڵانە لەمەڕ دجەكريٚتەوە.

(و عنــد العامَّة): لاى ڕەشــە خەڵكەكە. ئەو گەڵا تووميە كە پاشماوەى كرمى ئاوريشمە.

(أَلجَــزَز): ئــەو خوريــە بــڕراوەى كــە كار نەكراوە.

(الجُزاز والجُزازَة): ئەو تاڵە خورييەى كاتى برينـــەوەى مەڕەكە دەكەويٚتە ســەر زەوى و هەڵدەوەريٚت.

(جُزازٌ- مِنَ اللَّيل): بەشيٚكى شەو.

(أَلجَزاز والجِــزاز): ١-درويٚنەو كۆكردنەوەى بەروبوومى كشــتوكاڵ ٢-دەميــمەڕ برينەوەو درويٚنەو كۆكردنەوەى بەروبووم.

(أَلجَزوزَة (ج) جُــزُز – مِنَ الغَنَم): مەڕ كە بېريٚتەوە.

(الجَزيز = المَجزوز): مەڕى بڕراوە.

(أَلجَزيزَة): تۆپەڵە خورييەك.

(أَلجَزّاز): ١-كەســى خوريــبڕەوە ٢-خورماچن ٣-درويٚنەكەر/ سەپان.

(أَلمِجَز): برن/ قەيچەى مەڕ برينەوە.

جزأ: (جَزَأَ –الشَيءَ): ١-شتەكەى پارچەپارچە كرد ٢-بەشيٚكى/ پارچەيەكى شتەكەى برد.

(جَزْء): كەرتكەرتكردن/ پارچە پارچەكردن/ لەتلەتكردن.

(جَزَّأَ- الشــيءَ. تَجْزِئَةً و تَجزيئاً): شتەكەى لەتلەتكــرد/ كەرتكەرتكــرد/ پارچەپارچــە كرد.

(تَجَزَّأَ): لەتبوو/ كوت كوت بوو/ بەشبەشبوو/ پارچەپارچە بوو.

(أَلجَزْء) (مص): هەنديٚك/ بەشيٚك/ لەتيٚك/ پارچەيەك.

(أَلجُــزء (ج) أَجْــزاء. والجَــزْء والجَــزاء): هەنديٚكــى شــتەكە/ پارچەيــەك/ كەرتيٚك/ لەتيٚك.

(أَلجُزأَةُ): دەســكى كونكەرە يان دەسكى هەر شتيٚك لەو بابەتە.

(أَلجُزئِيّ): بەشــەكى/ تۆزقــاڵ (پيٚچەوانيە هەمەكى)يە.

(أَلجُزئيــة (ج) جُزئِيّــات): ميٚــى وشــەى (أَلجُزئِيّ) كەرتيى تۆزقاڵ.

٢-(جَزَأَ و تَجَزَّأَ واجتَزَأَ- بالشَّــيء): قنياتى بە شــتەكە كرد/ قنياتى بە شتەكە هات/ بە شتەكە داكەوتوو بەسيبوو.

(جَزَّأَ- هُ بالشَّيءِ): بە شتەكە قايليكرد.

(«جَزَّ الماشِيَةَ بالرَّطب عَنِ الماء: بە گياتەڕەكە لە برى نــاو ئاژەڵەكەى داكرد. بــەوە ئاويان نەويستو بە سيانبوو.

(أَجزَأَ- هِ بُالشَّيءِ): بە شتەكە دايكرد/ قنياتى پيٚهيٚنا/ قايليكرد.

(- عَنــهُ): ئەوی نەویســت/ پێویســتی بەو نەبوو.
(ألجَزْء): بەسبوون.
(لَكَ في هذا غِناءٌ و جَزءٌ»): ئەمەت بەســەو هیچیترت ناوێت.
(ألمَجْزَأ والمَجزَأةُ والمُجْزَأ والمُجْزَأةُ): بەسبوونی شتێك.
(ألجَــزِيءُ والمُجــزِيءُ- مِــنَ الطَّعــام): تێرەخۆرمیەكی خواردن.
(ألجَــوازِيء): گاكێوی كە بــە گیا لە بری ئاو دادەكەوێتو بەسیەتی.
الملحق:
جــزأ: (التَّجْزِئَــة): بەشــكردن/ لەتكردنو جیاكردنەوەی بەش یان لەتەكانی.
(«تَجْزِئَــةُ المــادَة الى أجســام مُنعَزِلَــة»): كردنی مادەكــە بە تەنی وردو جیاكردنەوەی تەنەكان.
(ألتَجْزِئَة- في الاقتصاد): بەشبەشــكردن لە ئابووریدا واتا فرۆشتنی شت بە دانەو پارچەو تاك.
(تِجارَةُ التَّجزِئَــة): بازرگانیی پارچەپارچە/ بەتاكو دانەفرۆشتن.
(أثمانُ التَجْزِئَة): نرخی دانەو تاكو پارچە، كە دەفرۆشرێت.
(ألتَّجزِئَة- في العَرُوض): دابەشــكردنی دێرە شیعرەكە بەسەر چەند كەرتێكی كێشەدارەوەو بە پێی سەرواى دێرەكە.
(ألتَّجزِئة في البَلاغَة): واتاكە دیاری بكرێتو جۆرەكانی كە لە ژێــر ركێفی ئەو واتایەدایە دەربخرێت.

جــزح: ١-(جَــزَحَ- الرَجُــلُ. جَزْحــاً): بۆ پێداویستیەكەی، بۆ كارەكەی ملینا/ رۆیشت.
(- تِ الظباءُ): ئاسكەكە چووە پەناگاكەیەوە/ لانەكەیەوە.
٢-(جَــزَحَ- الرَجُلُ. جَزْحاً): بەخشــینێكی زۆری بەخشی.
(- لَــهُ مِنَ المالِ): لــە داراییەكەی/ماڵەكەی خۆی بەشێكی بۆ ئەو بڕییەوە.
(ألجَزْح (مص): بەخشش.
جزد: (الجزدان: (تركية): ١-جزدان/ كیســە پارە ٢- لیستەی پاراستنی كاغەزو نوسراو.
جزر: (جَزَرَ واجْتَزَرَ- الشاةَ. جَزْراً و جَزَراً و جِزاراً): مەرەكەی سەربری/ كوشت.
(أجْــزَرَ- فُلانــاً): مەرێكــی بــە فیســاردا سەربببرێت.
(تَجَزَّرُوهُــم واجتَزَرُوهُــم- في القِتال): بە كوژراویــی لە كــۆری شــەڕدا بــۆ درندەكان بەجێیانهێشتن.
(ألجَزْر (مص): سەربڕین/ كوشتن.
(ألجَــزَر): ١-هەموو شــتێك كە ســەربڕینو كوشتنی حەڵاڵ بێت/ رێپێدرابێت.
(جَــزَرَة): یــەك شــتی حەڵاڵی ســەربڕین

٢-ئــەوەی کــە بە کەڵکــی ســەربڕین بێت‌و حەڵاڵ بێت.

(جَزَرُ السِّــباع): ئەو لاکە گۆشتەی کە دڕندە دەیخوات.

(«تَرَکوهُم جَزَراً»): لە بیاباندا کوشــتیان‌و بەجێیانهێشتن.

(أَلجَزُور): (ح) جُزُر و جَزُورات و جَزائر): حوشترو مەڕی سەربڕراو.

(أَلجَزّار والجِزِّير): سەربڕ/ قەساب.

(أَلجِــزارَة): ١-ســەروپێ بێــورگ ئەومیە کە قەساب لە بری کرێی سەربڕین دەیبات. کرێی قەسابیکردن‌و سەربڕینی ئاژەڵەکەیە.

(أَلجِزْارَة): قەسابی/ کوشتاریی.

(أَلمَجْــزَر (ج) مَجــازِر): قەســابخانە/ کوشتارخانە.

٢-(جَــزَرَ- النَّخلَةَ. جَــزْراً): دارخورماکەی هەڵپاچی.

(أَجْــزَرَ- النَّخــلُ): دەمــی هەڵپاچینــی دارخورماکە هات.

(أَجْزَرَ- الشَّيخُ): کاتی مردنی پیرەکە هات.

٣-(جَزَرَ – الماءُ. جَزراً): ئاوەکە کزیکرد یان وشکیکرد.

(- البَحْرُ): ئاوی دەریاکە کشایەوە.

(أَلجَزر): کشانەوەی ئاوی دەریا کە پێچەوانەی هاتنی ئاوی دەریایە.

(أَلجَزَر): زەوییەکە ئاوی دەریای لێبکشێتەوە.

(أَلجَزيــرَة (ج) جَزائــر و جُــزُر و جُزْر): ١-دوورگــە ٢-زەوییەکــە ئــاوی دەریــای لێبکشێتەوە.

٤-(تَجازَرا): شەڕە جنێویانکرد.

٥-(الجَــزَر ولجزار) (ن): گێــزەر ڕووەکێکە ڕەگەکەی بە کاڵی‌و بە کوڵاوی دەخورێت. زۆر جۆری هەیە، لە ئەوروپا لە دەشت دەڕوێت.

الملحق:

جزر: (أَلمَجْــزَرَة): نانەوەی قەســابخانە واتا کوشــتنی بێدەســەڵاتان دڕندانەو بە کۆمەڵ/ قەلاچۆکردنیان.

(مَجــزَرَة فِي معســکر اعْتِقــال): نانــەوەی قەسابخانەیەك لە ئۆردووگای بەندەکاندا.

جــزع: ١-(جَــزَعَ- لَهُ مِــن مالِــهِ. جَزْعَةً. جَزْعاً): کەرتێکی ماڵەکەی/ ســامانەکەی بۆ ئەو بڕییەوە.

(أَجْزَعَ- مِنهُ جِزعَةً): پارچەیەکی لە شتەکە هێشتەوە.

(إِنْجَزَعَ وتَجَزَّعَ): لەت‌و کوت بو ٢-شکا.

(إِجْتَزَعَ- هُ): لەتیکردو شکاندی.

(أَلجِزْعَــةُ والجُزعَــةُ (ج) جِــزَع): کەمەکە شــتێك وەك جــۆرە ناوێــك یان پاشــماوەی شتەکە.

(أَلمُجَزَّع- مِنَ الأحواض): ئەو گۆلانە/ حەوزانە کە کەمەکە ناوێکی تێدا دەمێنێتەوە.

(أَلجَزيعَــةُ (ج) جَزائِــع): گەلەمەڕێــك/

بەرەمەرێك/ رانەمەرێك.
٢-(جَـزِعَ- مِنـهُ. جَزَعـاً و جُزوعاً): بۆی شـپرزە بوو/ کەوتە مەراقیـەوەو خەمی بۆ خوارد.
(- عَلَیه): بەزەیی پێداهاتەوە/ دڵیپێسووتا.
(جَـزِعٌ و جازِعٌ و جَزُعٌ و جَزاعٌ و جَزُوعٌ): ١-شپرزە/ پەشۆكاوو ئارام لێبڕاو ٢-بەبەزەییو خەفەتبار.
(جَـزَّعَ- هُ): ئارامیكـردو ترسو شـپرزەیی نەهێشت.
(اَلمِجـزاع (ج) مَجازیـع): زۆر مەراقاویـیو شپرزەو ئارام لەبەربڕاو.
٣-(جَـزَعَ- الـوادِيَ. جَزَعـاً): بـە پانایی دۆڵەكەدا ڕەتبوو/ تێپەڕی.
(اَلجـزع (ج) أجـزاع - مِنَ الـوادي): ١-ئەو شوێنەی لێوەی دۆڵەكە دەبڕرێت ٢-ناوەڕاستی دۆڵەكە ٣-گەرمكی خوێشگەل.
جـزف: (جَزَفَ واجتَزَفَ- الشـيءَ. جَزْفاً): شـتەكەی لـە گۆتـرە كـڕی یان فرۆشـت. بێكێشانو پێوان.
(جازَفَ- هُ مُجازَفَةً): لە گۆترە سەودایانكرد/ كڕینو فرۆشتیانكرد.
(«جـازَفَ في كَلامِـهِ»): بێلێكدانـەوەو هەڵەشانەو نایاسایانە قسەیكرد.
(اَلجـزاف والجَزیـف والجُـزاف والجِزاف): كڕیـنو فرۆشـتنی لـە گۆتـرەو بـە چـاو خەملاندن.
(«بَیـعُ جَزیـف وبَیـعُ جُـزاف»): كڕینو فرۆشتنی لە گۆترە.
٢-(جـازَفَ- بِنَفْسِـهِ): گیانبازییكرد/ خۆی خستە مەترسییەوە.
٣-(الجَـزُوف- مِنَ الحَوامِل): سـكپڕێك كە كاتی زانی/ كاتی منداڵبوونی/ دانانی سكەكەی تێپەڕیبێت.
(اَلجَزّاف): ڕاوكەر/ ڕاوچی.
(اَلمِجزَفة): تۆڕی ڕاوەماسی.
(جازَفَ): سەرمرۆییكرد- گیانبازییكرد.
(مُجازَفة): گیانبازیی/ سەرمرۆیی.
جـزل: (جَزُلَ- الشـيءُ جَزالَةً): ١-شـتەكە ئەسـتوور بوو ٢-گەورە بـوو ٣-پتەوو بەهێز بوو.
(إسْتَجزَلَ- هُ): بە گەورەو توندیدانا.
(اَلجَـزْل) (مـص): ١-گـەورەو ئەسـتوور ٢-بەهێزو توند.
(اَلجَزّال والجَزیل): مەزن.
٢-(جَـزُلَ- الرَجُـلُ): جَزالَـةً: پیاوەكە ڕا پەسەندو ڕا بەهێز بوو.
(إسْـتَجزَلَ- رأیَـهُ): ڕاكـەی پەسـندكردو بەهێزیزانی.
(اَلجَزْل): ١-خاوەن ڕای چاك و پەسند ٢-خاوەن ڕای سوودبەخشو دروست.
٣-(جَزُلَ- المَنْطِقُ. جِزالَةً): گوفتەكەی پاراوو

ڕەوانبوو.
(جَـزْلٌ (ج) جِزَالٌ و جَزِيـلُ (ج) اَجْزالٌ و جِزالٌ): گفتڕەوانو پاراوو بەهێز.
(ألجَزْل): وتەی ڕەوانو سفتو دروست.
٤-(جَزَلَ- الشَـيءَ. جَزْلاً): شتەکەی بە دوو کەرتەوە کرد.
(- القَتْبُ غارِبَ البَعيرِ): کورتانەکە پشتیملی حوشترەکەی بڕییەوە.
(ألجَـزال والجِـزال): بڕینـی دارخورمـاو لەتکردنی.
٥-(أجْزَلَ- العَطاءَ و في العُطاء و مِنَ العَطاء- لِفُلانٌ و عَلَيهِ): بەخششێکی زۆری پێبەخشی/ بەخشینێکی زۆری دایە.
(إسْتَجزَلَ- هُ): بە بەخشندەو دڵفراوانی دانا.
(ألجَزْل): ١-دڵفراوانو زۆر بەخشـندە ٢-زۆر/ فرە/ گەلێك.
(ألجـزَال والجَزيـل): هەموو شـتێکی زۆر/ گەلێك/ فرە.
٦-(ألجَوزَل (ج) جَوازِل): بێچووە کۆتر.
جـزم: (جَزَمَ- هُ. جَزماً): ١-بڕی ٢-بڕییەوە/ لەتیکرد.
(- الأمــرُ): نیـازی تـەواوی کارەکەیکرد کە گەڕانەوەی نەبێت.
«أمَرْتُهُ أمــراً جَزمــاً»): فەرمانی کۆتاییو تەواوی کارەکەم بەسەردادا.
(«هذا حُکَمٌ جَزمٌ»): ئەمە بڕیاری کۆتاییەو گەڕانەوەی نییە.
(جَزَمَ- علی الأمْرِ): سوورخواسـتی تەواوی کردنی کارەکە بوو.
(- اليَمينَ): سوێندەکەی بردەسەر.
(«حَلَـفَ يَميناً جَزْماً»): سـوێندی تەواوی خـوارد کە کارەکـە بباتە سـەرو جێبەجێی بکات.
(- عليه الشيءَ): شتەکەی کردە ئەرك بۆیو لەسەری پێویستکرد.
(- الحَــرفَ): پیتەکـەی بێدەنــگو زەنەدار کرد.
(جَزَمَ الفِعْلَ): پیتی دوایی وشەی کردارەکەی زەنەدار کرد یان پیتە ناتەواوەکەی (علەکەی) لابرد- یان ئــەو نوونەی کە لە بری بۆرەو لە دواوەیە (لە کردە پێنجەکاندا) لابرد.
(جَزَمَ و جَزَّمَ- عَلَيهِ): لێی بێدەنگ بوو.
(عَنــهُ): لێیتۆقیو بەرامبەری دەسـتەپاچە بوو/ بێدەسەڵاتبوو.
(تَجَزَّمَ- العـودُ): چیلکەکە قڵیشـی تێبوو/ قڵیش قڵیش بوو.
(إنْجَــزَمَ- الحَرفُ): دوایـی پیتەکە زەنەدار بوو/ بێدەنگ بوو.
(- العَظمُ): ئێسقانەکە شکا.
(ألجَــزمُ- مِنَ الأقلام): پێنووسـی/ قەڵەمی نووك ساف. بێنوك.
(ألجـازِم (ج) جَـوازِم) (فـا): ئامـرازی

زەنەدارکردنی وشەو بێدەنگکردنی وەك (لَمْ)

(أَلجزْمَة): گەلەمەڕێك، کەلە دە سەرو بەرەو ژوورتر بێت.

٢-(جَـزَمَ واجتَـزَمَ- النَّخلَـةَ): بـەری دارخورماکەی خەملاند.

٣-(جَـزَمَ- الرَجُـلُ): پیاوەکـە ژەمێـك نانیخوارد.

(أَلجَزْمَة): ژەمێك نانخواردن، بە شەو یان بە رۆژ.

٤-(جَـزَمَ و جَـزَّمَ- القَربَـةَ): کوندەکـەی پڕکرد.

(أَلجازم (ج) جَوازم): پڕ.

(سَقاءٌ جازِم): کوندەی پڕ.

(«بَعيرٌ جازِم»): حوشتری تێرناو.

(مِجْزَم): پڕ.

(إناءٌ مجزَم): قاپێکی پڕ.

٥-(أَلجزْم): بەرکەوت/ بەش.

(- مِنَ الأَمور): ئەو کارەی کە پێشدەمی خۆی دێت/ پەیدادەبێت.

(أَلجَزْمَـة) (تركية): جزمـە/ چەکمە کە تا ئەژنۆیە.

جـزى: (جَـزى- الرَجُل بِکَـذا و على کَذا جَـزاءً): پاداشـتی پیاوەکەی بـەوە دایەوە. پاداشتی لەسەر ئەوەدایەوە.

(جازى- هُ مُجازاةً و جِزَاءً): پاداشتیدایەوە/ چاکەیدایەوە.

(مُجازاة وجزاء): پاداشتدانەوە/ چاکەدانەوە.

(إجْتَـزا- هُ): چاکەدانـەوەی خواسـت/ پاداشتدانەوەی خواست/ ویست.

أَلجزاء والجَزاء و (الجازِيَة والمَجازاة): چاکەو پاداشتدانەوەی شتێك.

(الجازية (ج) الجَوازي): پاداشت.

(«جَزَتْـكَ الجَـوازيَ): پاداشـتی ئەوانـەت وەرگرت کە کردووتە.

٢-(جَزى – فُلاناً حَقَّهُ): مافی فیسارکەسـی دایەوە.

(تَجـازى- دَيْنَـهُ و بِدَيْنِـهِ علـى فُـلان: تَجازِيـاً): داوای وامەکـەی لە فیسـار کردو لێیوەرگرتەوە.

٣-(جَزى – هُ الشيءُ): شتەکەی بەس بوو.

(جَزى وأَجزى- الأَمرُ مِنهُ أَو عَنهُ): کارەکە ئەوی نەویستو جێی ئەویگرتەوە.

(«يَجزى هذا مِنْ أَو عَنْداك»): ئەمە لە بری ئەوەو ئەوی ناوێت.

(أَلجِزيَـة (ج) جِـزىً و جِـزيٌ و جِزاءٌ):١- سـەرانە کە لە بێباوەڕەکان دەسەنرا ٢-باجی زەوی.

(أَلأَجزى): تەواو بەسبوون/ بەستر.

(«اَلحمُ السَمين أَجزى مِنَ المَهْزول»): گۆشتی قەڵەو لە هی لەڕ بەکەڵکترەو بەسترە.

جسّ: ١-(جَسَّ واجتَسَّ- الأَرضَ. جَسّاً): پێی بە زەویەکەدا نا/ پێی خستە زەویەکەوە.

٢-(جَسَّ واجتَسَّ- هُ بعَينِهِ. جَسّاً): چاك ديقەتيدايە تا بۆى دەركەويّت.
(جَسَّ واجتَسَّ- هُ): دەستى ليّكوتا تا بيناسيّتەوەو بزانيّت چييە.
(اَلمَجلَس): ١-شويّنى دەستليّكوتان ٢-سنگ.
(«فُلان ضَيّقُ المَجَسِّ أو المَجَسَّة): فيسار كەمسۆزە/ سنگ‌و دەروونتەسكە.
(اَلمَجَس) (ع ا): شاخى ميّرووچەكە بە سەريەوەيەو لە برى هەستى پيّزانينە.
(اَلمَجَسَّة (ج) مَجاسّ= المَجَسّ) (طب): شويّنى دەست ليّكوتانى نەخۆش بۆ زانينى گەرمى‌و ساردىى‌و ليّدانى دلّى نەخۆشەكە.
(«مَجَسَّتُهُ حارَّة»): مەچەكى يان لەشى گەرمە.
(اَلمَجِسَّة (ج) مَجاسّ و مِجَسّات): گەرميپيّوى لەش. ئاميّريّكە بۆ ئەوە.
(جاسَّة (ج) حَواسُّ الإنسانِ الخمسة): هي اليَدُ والعَينُ والفَمُ والشَّمُ والسَّمعُ): هۆى هەستى مرۆڤ پيّنجە دەست، چاو، دەم، (زمان بۆ چيّژ) بۆنكردن بيستن.
٣-(جَسَّ و تَجَسَّسَ واجتَسَّ الاخبارَ والأُمورَ): ١-سووسەى هەوالّ‌و كاروباريكردو بۆى گەرا ٢-هەلّگيّرو داگيّريكرد سيخوريكرد.
(اَلجَسيس (ج) أجِسَّة والجاسوس (ج) جَواسيس والجَسّاس): سيخور/ ئەوەى سووسەى هەوالّ دەكات‌و دەيگەيەنيّت.
(اَلجَسّاس (ج) جَسّاسات (ف)): تەلى هەوايى، كە گەيەنەرە، بۆ گەياندن‌و ناردنى شەپۆلى كارەبا يان وەرگرتنى.
(اَلجاسوسيَّة): ١-سيخوريى ريّخراويّكە دەولّەت پيّكيدەهيّنيّت بۆ وەرگرتن‌و گەياندنى هەوالّ‌و نهيّنيەكان.
(ضد الجاسوسيَّة): ريّخراويّكە بۆ بەرەنگاريى سيخوريى ولاّتانيتر لە ولاّتەكەيدا/ دژى سيخوريى بيّگانەيە.
جسأ: (جَسَأَ- تِ اليَدُ مِنَ العَمَلِ جَسأً وجُسوءً وجُسأَةً): دەستەكە بە هۆى كارەوە رەق‌و زبر بوو.
(جاسِئَة وجَسْآء): دەستى رەق‌و زبر بوو بە هۆى كاركردنەوە.
(الجَسيء): ١-پيّستى رەق بوو ٢-ئاوى بەستوو.
(اَلجاسِيء – مِنَ النَّبات و نَحوَهُ): رووەكى وشكبوو و شتى وەها وشكبوو.
جسد: جَسِدَ- الدَّمُ بِهِ جَسَداً): خويّنەكەى پيّوە نووسا.
(دَمٌ جَسِدَ جاسِد): خويّنى پيّوە نووساو/ پيّوە مەيو.
(اَلجَسَد (ج. أجساد): خويّنى وشكەوەبوو.
(اَلجَسيد): خويّنى وشكەوەبوو/ خويّنى وشك.
٢-(جَسَّدَ- هُ): بە زەعفەران رەنگيكرد.

(اَلجَسَــد (ج) أجســاد والجســاد) (ن): زەعفەران.

٢-(تَجَسَّــدَ): تەندار بوو لەشدار بوو/ لەشی پەیداکرد.

(سِــرُّ التَّجَسُّــد- عِنْدَ المَسِــيحين): نهێنیی وەرگرتنی حەزرەتی عیســا وشــەی خودا لە منداڵدانــی حەزرەتی مریەمداو بە شــێوەی مرۆڤ بوونی.

(اَلجَسَد (ج) أجْساد): لــەش/ تەن/ جەستەی مرۆڤ.

(جَسَــدِيٌّ و جَسَــدانِيٌّ): لەشــیی/ تەنیی/ جەستەیی.

(اَلمجَسَد): ژێرکراس.

(اَلجُساد): سکیەشە/ ژانەسك.

(اَلتَّجسيد): تەندار بوون/ دروستبوون.

جســر: ١-(جَسَــرَ- على الأمر. جَســارَةً و جُســوراً): پرکێشــیی کارەکەیکردو کردنی/ بەزاتەوە نیشتە سەر کارەکە.

(جَسَــرَ و تَجاسَــرَ): ١-سەرکێشــی نوانــدو دەستدرێژیکرد/ چەتوونییکرد ٢-نەبەردییکردو وێرای.

(جَسَّرَ-هُ): زاتی نایەبەر ورەی دایە/ هانیدا.

(الجاسِــر (ج) جُسّار و جاسِــرون و جَسُور (ج) جُسُــر و جُسْــر (م) جاسِــرَة): دلێر/ بوێر/ ئازا/ بەهەڵمەت/ بێباك/ پرکێشــکار/ بەزات/ بێپەروا.

(اَلجَسَــرَة = اَلجَســارَة والجُرأة): ئازایەتیی/ نەبەردیــی/ بەهەڵمەتی/ بێباکیی/ بوێریی/ پرکێشیی/ زاتکردن.

(اَلجَسّــار): زۆر ئازا/ چاوقایــم/ کۆ لە هیچ نەکەر/ بێپەروا/ نەترس/ بێباك/ دلێر.

٢-(جَسَرَ. جَسْراً): پردێکی دروستکرد.

(جَسَرَ واجتَسَرَ- مَفازَةً): بە بیاباندا تێپەڕی وەك بەسەر پرددا تێپەڕێت.

(اَلجَسْر والجِسْر (ج) جُسُور وأَجْسُر): پرد.

٢-(اَلجَسر (م) جَسْرَة – مِنَ الرِّجال): پیاوی کەتەو درێژ/ داڵاش/ چەتەوڵ.

(- مِنَ الإبل): حوشــتری لەشــگەورەو قەبە/ کەتە.

جســع: (جَسَــعَ- عَــن العَطــاءِ. جُسُــوعاً): لە بەخشینو خێر دەستیگرتەوە/ دەستقووچاو بوو.

(الجاسِع- مِنَ السَّفَر): سەفەریدوور/ گوزاری دوور.

جســم: ١-(جَسُــمَ. جَسَــامَةً): کەتــە بوو/ چەتەوڵبوو/ تەنداربوو.

(جُسام و جَســيم (ج) جِسَام (م) و جُسامَة و جَسيمَة): زەبەلاح/ تەنگەورە/ زۆر مەزن/ زۆر زەلام/ چەتەوڵ.

(جَسَّــمَ- هُ): تەنداریکــرد/ تەنگەورەیکرد/ زۆر زلیکرد.

(تَجَسَّــمَ): تەندار بوو/ لەشــگەورە بوو/ بە قەبارە بوو.

(- الأَمْـــرَ أَو الرَمْـــلَ): كاره گەورەكـــەی بە دەستەوە گرت‌و ئەنجامیدا یان سەر بەرزاییە لینەكە كەوت.

(- فلانٌ فِي الكَرَم): فیسار كەس زۆر بەخشندە بـــوو وەك بڵێـــی فیســـار گیانی لە بەخشـــین دروستبووبێت.

(- فلاناً مِن بَين القَوم): لەناو خوێشـــكەلدا فیساری هەڵبژارد.

(الجســـم (ج) أَجســـام وأَجْسُـــم و جُسُوم): ١-لـــەش/ تـــەن ٢-ئـــەوەی درێژیـــی‌و پانیی‌و قووڵیی هەبێت.

(جِسْـــمِيّ و جِسْـــمانِيّ): لەشـــی/ تەنیـــی/ جەستەیی.

(الجُسُم): كاری گەورەو گرنگ.

(أَلأَجْسَـــم): زەلامـــتر/ قەبەتـــر/ كەتەتـــر/ زەبەلاحتر.

(أَلمُجَسَّـــم): ١-قەبـــارەدار ٢-هەرچـــی پانیی‌و درێژیی‌و قووڵیی هەبێت ٣-ئەنجامی لێكدانی پانیی‌و درێژیی‌و قوڵیی تەنێك لە یەك.

(الجُسْمان = الجسم): تەن/ لەش/ جەستە.

٤-(تَجَسَّـــمَ- فِي عيني كـــذا): وا گەورە هاتە بەرچاوم.

(- الأَرضَ): نیـــازی ئەو شـــوێنەیكردو ڕووی تێكرد.

الملحق:

جسم: (التَّجْسيم):١-گەورەكردن/ مەزنكردن/ ٢-قەبارە پێدان.

(التَّجسيم- فِي التوصف): شـــتەكە وا نیشان بدرێت‌و وەسف بكرێت كە بهێنرێتە بەرچاوو تەنداربكرێـــت وەك (« حَدَّثَنـــي نفســـي»): دەروونم دواندمی.

(أَلتَّجســـيم- فِي عِلـــمُ الـــكَلام): لە زانســـتی ئاخاوتندا ئەوەیـــە بوترێت كە خودا مەزنەو هەیە.

(التَجسيم) (هـ): قەبارەپێدان ئەوەیە پانی‌و درێژی‌و ئەستووریی بدەینێ.

جســـا: (جَسا. جَســـواً و جُسُـــواً): ڕەقبووو زبربوو.

(جاســـي- هُ مُجاســـاةً): دوژمنایەتی لەگەڵدا كرد/ بوو بە ناحەزی.

(مُجاسَاة): دوژمنایەتیكردن.

جش: ١-جَشَّ- هُ. جَشّاً): كوتای‌و شكاندی.

(أَجَشَّ- الشيءَ): بە شتەكەیدا كێشا/ كوتای‌و شكاندی.

(- البُرَّ): گەنمەكەی درشت هاری.

(أَلبُرُّ الجَشيش وجَشُوش): بروێشی گەنم.

(أَلمِجَش والمِجَشَّة): دەستار.

٢-(جَشَّـــي- القَـــومُ) (ضـــد):١-خوێشـــكەل كۆبوونـــەوە ٢-بڵاوەیـــان لێكـــردو لـــە یـــەك دووركەوتنەوە.

(أَلجَشَّة والجُشَّة):كۆمەڵە خەڵكێك بە كۆمەڵ بێن‌و بوروژێن.

٣-(جَشَّ- المَكان): شوێنەکەی گەسکداو پاکیکردەوە.
(جَشَّ دَمْعَهُ): گریاو فرمێسکی ڕشت.
٤-(جَشَّ- هُ بالعَصا): بەدار لێیدا.
٥-(أَجَشَّ واجْتَشَّ- المَكانُ): ڕووەك گیای شوێنەکە بەیەکداچوو.
٦-(ألجَش- مِنَ المَواضع): شوێنی بەردەڵانیو بەرد گەورە گەورە.
(ألجَشَّةُ والجُشَّةُ): دەنگی گڕ.
(ألأَجَشَّ (م) جَشَّاء): مرۆڤی دەنگگڕو دەنگقەبە.
(جشأ: (جَشَأَ- ت نَفسُهُ: جُشُوءَ و جُشْأً و جَشَأً): دەروونی هەڵچوو و هێڵنجیدا/ لە ترسو بێئارامیو خەفەتدا دڵی تێکەڵهات.
(- البَحْرُ): دەریاکە هەستاو کەوتە شەپۆڵدان.
(جَشَأ و تَجَشَّأَ. تجشِئَةً و تَجَشُّؤً): قرقێنەی دایەوە.
(إجتَشَأَ — البِلادَ): لە وڵاتەکە دەرپەڕی.
(تَجَشَّأَتْهُ البِلادُ): وڵاتەکە دەریپەڕاند.
(ألجُشَاء): قرقێنە.
(جُشْأَة وجُشَأَة): یەك قرقێنە.
٢-(جَشَأَ- المَكانُ. جُشُوءَ و جُشْأً و جَشَأً): شوێنەکە هەموو ڕووەکەکەی سەر دەرهێنا/ تیایدا ڕرواند.
(- مِنَ المَكانِ): لە شوێنەکە هاتەدەرێ/ دەرچوو.
جشب: (جَشُبَ و جَشِبَ- وجَشُبَ- الطَعامُ جَشَباً و جَشابَةً): خواردنەکە قورسو توندبوو.
(جَشْب وجَشِبْ و جَشيب ومِجشابِ و مجشوب): خواردنی توندو قورس.
(جَشُبَ- الرَجُلُ): خواردنی پیاوەکە خراپو قورس بوو.
(ألمِجشَب) ١-(کەتە ٢-ئازا/ دلێر.
جشر: ١-(جَشَرَ- المَواشِيَ. جَشْراً): ئاژەڵەکەی بۆ لەوەر دەرکرد.
(- الرَجُلُ. جُشوراً): بۆ گوزار چوو/ سەفەریکرد.
(جَشَّرَ- المَواشِيَ): ئاژەڵەکەی بۆ لەوەڕاندن دەرکرد.
(ألجَشَر والجُشار): ١-ئاژەڵ لە لەوەڕگادا دەمێنێتەوە ٢-خوێشگەل بە دیار حوشترەوە لە لەوەڕگاکاندا شەو بەکێو دەبن شەو دەمێننەوەو نایەنەوە ماڵەوە.
(الجُشارِيّ): شوانی شەو بەکێو.
٢-(جَشَرَ- الصُبحُ. جشوراً): سپیدەیدا/ شەبەقیدا.
٣-(جَشِرَ. وجُشِرَ. جَشَراً): ١-دەنگی نووسا ٢-تووشی کۆکە بوو.
(أَجْشَر (م) جَشْراء (ج) جُشْر): ١-دەنگنووساو ٢-کۆکەگرتوو.

(اَلجُشرَة)دەنگنووسان ٢ـكۆكە.

٤-(جَشَّـرَ- الإِنـاءَ)دەفرەكـەی/ قاپەكەی بەتاڵكرد.

(اَلمِجشَرُ (ج) مَجاشِرُ)گۆل/ حەوز.

جشـع: (جَشِـعَ و تَجَشَّـعَ. جَشَـعاً): بەرچاوتەنگییكـردو چاوچنـۆك بـوو/ زۆر تەماعكار بوو.

(جَشِـعٌ (ج) جَشِعُون و جَشَـاعی و جُشَعَاء وجَشَـاع)زۆر چاوچنـۆكو بەرچاوتەنگ/ زۆر تەماعكار كەبە هیچ داناكەوێت.

(تَجاشَعا- الماءَ)لەسەر ئاو (لە یەك توندبوونو شەڕەشانیانكرد/ یەكتریان تەنگەتاوكرد).

جشم: ١-(جَشِـمَ- الأَمرَ. جَشْماً وجَشامَةً): كارەكـەی بـە زەحمـەتو گرانییـەوە گرتەئەستۆی خۆی.

(جَشَّـمَ وأَجْشَـمَ – هُ الأَمـرُ):كارەكـە ماندوویكردو نارەحەتیكرد.

(تَجَشَّم- الرَّملُ)بەسەر لمەكەدا بە شەڕەشەق سەركەوت.

(تَجَشَّمَ- الأمرَ)گرانییو زەحمەتی كارەكەی لە ئەستۆگرت.

(اَلجَشَـم والجُشُـم)گرانیـیو زەحمـەتو قورسیو كاری گران.

(اَلقى عَلَيَ جِشْمَهُ)گرانییو زەحمەتی خۆی بەسەر مندادا.

(اَلجَشَم والجُشمُ- مِنَ البَعیرِ)سنگی حوشتر.

(اَلجَشِـم والجشِـیم)ئەسـتووری (گـران/ قورس/ سەنگین).

٢-(تَجَشَّـمَ- فُلاناً مِن بَینِ القَومِ)فیساری لەنـاو خوێشـكەلدا هەڵبـژاردو شـوێن ئەو كەوت/ ڕێی ئەویگرت.

جشـن: (الجَوْشَن)١ـسـنگ ٢ـزرێی سنگ ٣ـ قەڵغان.

(الجَوْشَن- مِنَ اللَّیلِ)نیوەشەو.

جصّ: ١-(جَـصَّ. جَصّاً و جَصیصاً)هاوارو ناڵەی توندی بەستنەوەكەی كرد.

٢-(جَصَّـصَ- الجَـروُ)توتكەكـە چـاوی (ترووكاند/ هەڵهێنا).

(- العُنقودُ)هێشووەكە لە دەركەوتندا بوو.

٣-(جَصَّصَ- على العَدُوِّ)پەلاماری دوژمنیدا.

٤-(جَصَّصَ البِناءَ): (ب)خانەكەی گەچكاریكرد.

(اَلجَـصّ والجِـصّ) (ب)گـەچ (مادەیەكە، بەردیگـەچ لـە كـوورەدا دەسـووتێنرێتو دەهاڕرێت).

(الجفضین) (عامیة) (یونانیة)گەچ.

(اَلجَصَّاص)١ـخاوەنگەچ ٢ـگەچفرۆش.

(اَلجَصَّاصَة)كارگەی گەچ/ كوورەی گەچ.

٥-(إِجْتَـصَّ و تَجـاصَّ- القَـومُ)لـە یەك نزیكبوونـەوەو كۆبوونەوە.. (اَلجَصیصَـة): كۆمەڵـە خەڵكێـك هـەوار نزیكـنو كۆبوونەتەوە.

جَضّ: (جَـضَّ- علیه بِالسَّـیفِ جَضّاً)بە

شمشێر هێرشی بردەسەر.

جع: ١-(جَعْجَعَ- البَعيرَ)حوشترەكەی بزواند یان بۆ پخدانی یان بۆ هەستانی.

(- البَعيرُ):ئەژنۆی بـۆ كەوتن بە زەویدادا/ چۆكی بۆ پخوون دادا.

(تَجَعْجَعَ- البَعيرُ أَو نَحْوُهُ):حوشـترەكە یان هیـوا. لەتاو ئـازار یان ژانی لێـدان خۆی بە زەویدادا.

(اَلجَعْجَعَةُ) (مص)١-بۆرەی حوشـترگەل كە پێكەوەبن و یەكبگرن ٢-چەقچەقەی ئاش.

(«أَسْـمَعُ جَعْجَعَـةً ولا أَرى طَحْناً»)گوێم لە چەقچەقەیەو هیچ نابینم. بهارێت. بە هاشەو هووشەكەرێكی هیچ لە باردا نەبوو دەڵێن. یان بە چروكێك دەڵێن كە گفتی بەخشین بداتو هیچ نەدات.

٢-(جَعْجَـعَ- بِالغَريمِ)هاواری بە قەرزارەكە خستو تەنگی پێهەڵچنیو داوای وامەكەیكرد.

٣-(جَعْجَـعَ- فِي المَكانِ)لە شـوێنەكەدا هەر قنگەجووڵێی بوو/ بێسرەوتبوو.

(- بِالقَـومِ):خەڵكەكـەی لـە شـوێنێكی تەنگەبەردا گیردا.

(اَلجَعْجَاع)١-شـوێنی تەنگەبـەری رەقەنو ناخـۆش ٢-بەگژداچوونێكی جەنگ ٣-وشـكە چۆڵەوانییەك/ خاكێكی وشكی بێبەر.

جعب:١-(جَعَبَ- الجَعْبَةَ. جَعْباً)تیردانەكەی دروستكرد.

(اَلجَعْبَةُ (ج) جِعَاب)تیردان.

(اَلجَعَّاب)تیردانگەر.

(اَلجِعابَة)تیردانگەریی.

٢-(جَعَبَ- هُ و جَعَّبَ- هُ و جَعْبَاً – هُ. جَعْباً و تَجْعيباً و جَعْبَاةً و جِعْبَاءً)سەرەوخواریكردەوە، بە زەویدادا، هەڵیگێڕایەوە.

(تَجَعَّبَ وانجَعَبَ)پشتی بە زەویدادرا.

(تَجَعبى = تَجَعَّبَ)بە زەویدادرا.

(- الجَيـشُ): سوپاكەدابەبەسـەریەكداو بەیەكداچوو.

(اَلجَعْبَاء)بنچینە، بن.

٣-(الأَجْعَـبُ (م) جَعْبَاء (ج) جُعْب)١-ورگن ٢-لە كاردا مردەلۆخە/ سست/ خاو.

اَلجُعْبُـوب (ج) جَعابيـب):كورتەبنـەی ناشیرین.

جعد: ١-(جَعُدَ الشَـعَرُ جَعَـادَةً و جُعُودَةً): قژەكە لوولو گڕ بوو.

(جَعَّدَ- الشَعَرَ)قژەكەی گرژو لوولكرد.

(تَجَعَّـدَ- الشَـيءُ):شـتەكە چوومیـەكو كرژبوو.

(-الشَعَرُ):نقژەكە لوولبوو.

(اَلجَعْد (ج) جِعَاد- مِنَ الشَعَر)قژی لوولو گرژ.

٢-(اَلجَعْدَ (ج) جِعَاد)پیسكەی بەد.

(«رَجُلٌ جَعْدٌ»)پیاوی چرووكی بەد.

(«جَعْدُ اليَدِ»)دەستقووچاو/ رژد.

(«رَجُـلٌ جَعدُ القَفـا»): پیاوی نارەسـەن/ بەدرەسەن.
(«تُراب جَعدٌ»): خاکێکی کۆمەڵبووی بەرز.
(«وَجـهٌ جَعْـد»): دەموچاوێکـی گـردی کەمجوانیی.
(«زبـدٌ جَعْدٌ»): کـەف دەریای لەسـەریەك نیشتوو.
(اَلجَعْـدَة) (ن): سـیرەمارانە ڕووەکێکـی بۆنخۆشە بەهارییەو زوو وشکدەبێت.
(أبُو جَعدَة وأبُو جَعادَة أو جُعادَة): ناسناوی گورگە.
جعر: ١-(جَعَـرَ وانجَعَرَ- السـبعُ. جَعْراً): درندەکە پیسایکرد/ ڕیا.
(اَلجَعْر (مص) (ج) جُعُور): پیسایی درندە.
(جَعـارِ وأبُـو جَعار وأُمّ جَعـارِ):١-کەمتیار (لەبەرئەوەی زۆر دەرییەو بای لێبەردەبێتەوە بۆیە وای پێدەڵێن).
(اَلجَعْراء والجعَر): پاشـەوە/ دواوە/ پشتەوە ٢-قنگ/ کۆم.
(أبُو جعران):گوخیلنکە/ قالۆنچە.
(أُمّ جُعْران = الرَّخمَة): سیسـارك، کەرگەز/ داڵ (باڵندیەکی گۆشتخۆرە).
٢-(تَجعَّـرَ):ناوقەدی بە پەتێك بەسـت بۆ داهێلان بۆ ناو چاڵاو/ بیر.
(اَلجِعَـرا):پەتـی خۆداهێـلان بۆ نـاو بیر، سەرێکی بەسنگێکەوە دەبەسترێت و سەرەکەی تری بەخۆداهێڵەکەوە.
(اَلجاعِرَتان): شـوێنی بەرکەوتنی کلکی وڵاخ کاتی ڕاوەشاندنی کە بە ڕانیدا دەدات.
(کوی دابَّتَهُ علی جاعِرَتَها): شوێنی پێداداني کلکی وڵاخەکەی داخکرد.
(جعس: جَعَسَ- الرَّجُل. جَعْساً): پیسایکرد/ گوویکرد.
(تَجَعَّس):١-پیسبوو ٢-قسەی ناشیرین و پیس (لە دەم هاتەدەریٚ/ کرد).
جعـظ: (جَعَـظَ وأجْعَـظَ- هُ. جَعْظـاً): دووریخستەوە/ پاڵی پێوەنا.
(جَعِظ. جَعَظاً): بەدرەوشـت و قیناوی بوو/ قینلەدڵ بوو و ناقایلبوو.
(جَعـظٌ و جَعِظ): بەدرەفتـارو قین لە دڵ و ناقایل.
جعف: ١-(جَعَفَ- هُ. جَعفاً): دایبەزەویدا.
(- الشَّجَرَةَ): درەختەکەی لە بن هەڵکەند.
(أجْعَفَ- هُ): دایبەزەویدا.
(اِجْتَعَـفَ الشَّـجَرَةَ): درەختەکـەی لە بێخ دەرهێنا.
إنجعفت: لە بنهات. (اَلجاعِف والجُعاف- مِنَ السُّيُول): لێشاوێك هەموو شـتێك ڕامالێت و درەخت لە بن هەڵکەنێت.
(اَلجَعْف) (مص): نانی بێمنەت.
٢-(اَلجَعْفَر): ڕووبار ٢-مێحوشـتری فرەشـیر/ بەشیر.

٣-(ألجَعْفيل) (ن): گیاکەڵە/ جۆرە رووەکێکە مشەخۆرە بە لاسکەکەیەوە گوڵی هەمەرەنگ دەگرێت، لە زۆر شوێنی گێتیدا بڵاوە، خوی لەسەر رەگی کشت دەچەسپێنێت و شیلەکەی هەڵدەمژێت بەوە دەژی، مادەی کلۆرۆفیلی نییە.

جعل: ١-(جَعَلَ- هُ. جَعْلاً): ١-هێنایەدی، دروستیکرد.

«جَعَلَ الله الظُلُماتِ» (خودا تاریسکتانەکانی هێنایە بوون) ٢-داینا ٣-کردی بە سەردار. بە دادوەر.

(«جَعَلَهُ حاکِماً»): کردی بە سەردار. بە دادوەر ٤-گۆری.

(«جَعَلَ الحُسنَ قَبیحاً»): جوانیەکەی تێکداو ناشیرینیکرد.

(تَجاعَلوا- الشيءَ): شتەکەیان بەناو کۆییکرد.

(إجْتَعَلَ- ه): پێکیهێنا/ دروستیکرد/ بەدیهێنا.

(- إجْتَعَلَ- الشيءَ): شتەکەی دروستکرد.

٢-(جَعَلَ- هُ. جَعْلاً): وایزانی/ وا تێگەیشت/ وایبۆچوو.

(«جَعَلَ الحَقَّ باطلاً»): وایزانی راستییەکە ناراستییە.

٣-(جَعَلَ. جَعَلاً): دەستی پێکرد.

(جَعَلَ یَکتُبُ): دەستی بە نووسینکرد.

٤-(جَعَلَ. جَعْلاً): دایە.

(«إجْعَلْ لي لِسانَ صِدقٍ»): زمانی راستگۆیم بدەرێ واتا وابێت بڕوام پێبکەنم لێم تێبگەن و بە قسەم بکەن.

(-جَعَلَ لَهُ کذا علی کذا): مەرجی ئەوەو ئەوەی لەگەڵدا بەست.

(جاعَلَ- هُ. مُجاعَلَةً و جِعالاً): بەرتیلیدایە یان کرێیدایە.

(أجْعَلَحَ- لَهُ): کرێی کارێکی بۆ دانا کە بیکات.

(- هُ جَعْلاً): کرێکەی دایە.

(إجْتَعَلَ- الشيءَ): شتەکەی وەرگرت.

(«جَعَلَهُ الشيءَ فاجتَعَلَهُ»): شتەکەی دایەو ئەویش وەریگرت.

(الجِعال (ج) جُعُل و الجِعالَة والجُعالَة والجَعالَة والجُعْلُ (ج) أجْعال و الجَعیلَة) (ج) جَعائِل): ١-کرێی کرێکار/ کرێی کارکردن ٢-ئەوەی بە شەرکەرێك دەدرێت کە بچێتە شەرەوە.

(ألجَعالة): بەرتیل.

٥-(جَعِلَ- الغُلامُ): مێردمنداڵەکە کورت و قەڵەو بوو.

٦-(جَعِلَ الرَجُلُ جَعَلاً): پیاوەکە وێرەویکەرو لەسەر شت رۆیشتوو بوو.

(جُعَل): وێرەویکەرو زۆر لەسەر شت رۆیشتوو.

٧-(جَعِلَ- الماءُ. جَعَلاً): ئاوەکە پڕبوو لە ئاورونکەرە.

(أَجْعَلَ- الماءُ): ئاوەكە پڕبوو لە ئاوڕوونكەرە.

(ماءٌ جِعْلٌ و جَعِلٌ): ئاوی پڕ لە ئاوەڕوونكەرە.

(جُعَل (ج) جِعلان (ح):١-ئاووڕوونكەرە ٢- زەلامی ڕەشی ناشیرین كە بە ئاوڕوونكەرە چوێنراوە.

٨-(أَلجُعْلُ): چاوتێبڕ/ چاودێر.

أَلجعال: پەڕۆی دەستگرە (بۆ داگرتنی مەنجەڵو شتی سەر ئاگر).

جعم: ١-(جَعَمَ- هُ. جَعْماً):شتێكی ئاخنیە دەمیەوە كە نە بخواتو نە گازیش بگرێت.

(جَعِمَ. جَعَماً) (ضد):١-دڵی زۆر چووە سەر خواردن ٢-دڵی خواردنی نەبرد.

(«جَعِمَ إِلى اللَّحم»):زۆر حەزی لە گۆشت كردو دڵی چووە سەری ٢-دڵی نەچووە سەری.

(جَعِمَ و تَجَعَّمَ- في الشَيءِ):چاوی بڕییە شتەكەو دڵی ویستی.

(جَعْمٌ و جَعِمٌ):چاوبرسی/ بە تەماع.

(أَلجعْم):برسێتی.

(أَلجَيْعَم):چاوبرسی/ چاوچنۆك كە چاوی بە هەرچی بكەوێت دڵی بچێتە سەریو بیەوێت بیخوات.

٢-(أَجْعَمَ- الشَيء):شتەكەی لەبنهێنا.

(- الشَّجَرَ):گەڵای بەدرەختەوە نەهێشت خواردی تا لاسكەكەیشی خوارد.

٢-(أَلمَجْعَم):پەناگا/ ژێرزەمین.

جعا: (جَعَا – البَعْرَ ونَحْوَهُ جَعْواً): پشقلی حوشترو هیتری كۆكردەوەو كۆمەڵیكرد.

(أَلجَعْوُ) (مص): ١-هەر شتێك بە دەست كۆبكرێتەوەو كۆمەڵ بكرێت ٢-بنچینە/ بێخ/ بن ٣-كۆم/ قوون ٤-قوڕ.

(أَلجِعَة=أَلبيرَة):ئاوجۆ/ بیرە.

جغر: (أَلجغرافِيَّة والجغْرافِيا) (یونانیة): جوگرافیا. زانستی نیشانەكردنی زەویو بەشەكانی.

(- الإقْتِصادِيَّة): زانستی بەروبوومی كشتوكاڵو بەرهەمی ئابوریی.

(- الطَّبيعِيَّة):زانستیی باری گۆی زەوی هی هەواو وشكاییو دەریایی.

(- الرِّياضِيَّة)زانستیی گۆی زەویو شوێنی لە نێوان ئەستێرەكانو هەسارەكان گەردووندا.

(التَّأريخِيَّة):زانست دەربارەی ڕەگەزەكانی مرۆڤو زمانو سنوری وڵاتانو دامەزراوەكان.

(- البَشَرِيَّة):زانستی دانیشتوانی سەرزەوی.

(أَلجغرافِيّ):زانای جوگرافیا/ جوگرافیاناس.

جف: (جَفَّ: جَفافاً و جُفوفاً):وشك بوو، وشكبووەوە.

(جاف و جَفيف):وشكو برنگ، وشكبوو/ وشك.

جَفَّفَ- هُ. تَجْفِيفاً و تَجْفافاً):وشكيكردەوە.

(تَجَفَّفَ):وشكبووەوە.

(إِجْتَفَّ- مافي الإِناءِ): قاپەکەی وشککردەوەو هەرچی تێدابوو خواردی.
(ألجُفّ): پیرێکی وشکهەڵاتوو.
(ألجَفَف): زەویی ڕەقەنی وشك.
(ألجَفيف): ڕووەك و گژوگیای وشك بوو.
(ألجُفاف): ئەوەی وشکبۆتەوە. لەو شتەی بۆ وشککردن دانراوە.
(جَفاف): وشکیی.
٢-(جَــفَّ- المالَ. جَفّاً): ســامانی کۆکردەوەو بردی.
(ألجَـفُّ و الجَفَّةُ والجُفّ و الجُفَّةُ): ١-کۆمەڵە خەڵکێك ٢-ژمارەیەکی زۆر.
(«جاءَ القَومُ جُفَّةً»): خوێشــگەل بە کۆمەڵ هاتن یان هەموو هاتن.
٣-(جَفَّفَ – الفَرَسَ): ئەسپەکەی زرێپۆشکرد.
(ألتِّجْفاف والتَجْفاف (ج) تَجافيف): زرێیەکە بە پێشــی ئەســپدا دەبەســترێت یان مرۆڤ دەیپۆشێت.
(ألجُفَيْف (ج) جُفَيفات (ا ع)): قاوغی فیشەك.
٤-(ألجُفّ): ١-چاکســاز/ وەســتای چاککردنی شت.
(«هُوَ جُفُّ مالٍ): ئەو چاکەڵسوورێنی سامانە ٢-هەموو شتێکی ناوبۆش/ لوولەکێك کە وەك لوولەی قامیش بێت.
٥-(جَفجَفَ- الإبلَ): حوشــترەکانی وا توندرا داتانیشتنە سەریەك.

(جَفْجَفَ- الثوبُ): جلە تەڕەکە کزر بووەوە.
(تَجَفْجَــفَ- الطّائِرُ): باڵندەکە بالی بەســەر هێلکەکاندا داو دایپۆشین.
(ألجَفْجَــفُ)- مِنَ الأرضِ (ضــد): ١-هەڵەت ٢-نشێویی.
(ألجَفْجَفَةُ): ورشەی بەرگی تازە.
(«جَفجَفَةُ الموكِبِ»): ترپەی پێی ڕۆیشــتنی گەلە خەڵك پیادە بن یا سوارە.
(الجَفاجف): سەرو قەڵافەت و پۆشاك.
جفأ: (جَفَــأَ- الرَجُلَ و بِــهِ الأرضَ. جَفْأً): پیاوەکەی بە زەویدا کوتا.
(أَجْفَــأَ- بِــهِ): ئەوی بــە زەویــدا کوتا/ بە زەویدادا.
٢-جَفَــأَ- النَّهــرُ. جَفْــأً): ڕووبارەکە کەف و پیسیی ناوی لادایە قەراغی
(- تِ القِدرُ): مەنجەڵەکە هەڵچوو.
(- القِدرَ): مەنجەڵەکەی لاداو ڕۆکرد.
(إجتَفَأَ- الشــيءَ): شتەکەی لە بن هەڵکەندو فرێیدا.
(ألجُفَاء): ١-ئــەوەی لافاو بەمبەرو بەوبەریدا دەدات ٢-ناراست/ نارەواو بێکەڵك.
(«ذَهَبَ جُفــاءً»): بە ناڕاســتیی و ناڕەوایی ڕۆیشت.
٣-(أَجْفَأَ – البابَ): دەرگاکەی داخست.
٤-(أَجْفَأَ- الناقَةَ): مێحوشترەکەی بە ڕۆیشتن (ماندوو کرد/ لە پەلوپۆیخست).

٥-(أَجْفَأَ- ت وتَجَفَّأَ- تِ البِلادُ): فەرو بێری وڵاتەکە ڕۆیشتو نەما.

جفت: ١-((جفت): جووت یان دوان وشەیەکی (تورکییە).

جفت: تفەنگی جووتلولە/ تفەنگی دوو لوولە.

٢-(جِفْتِلِك (ترکیة): زەوی چێنراو، بە ماڵی جوتیارەکانو زەویو زاری دەوروپشتیان دەوترێت.

جفخ: (جَفَخَ: جَفخاً): لووتبەرزیی نواند/ فیزی نواند.

(جَفّاخ): لووتبەرز/ بەفیزو دەعیە.

(جافَخَ- هُ): خۆی بەسەردا بادا/ فیزی بەسەردا لێدا/ فیزی بەسەردا کرد.

جفر: ١-(جَفَرَ و تَجفَّرَ واسْتَجْفَرَ- وَلَدُ الشاةِ. جَفْراً): بەرخەکە خەپەرە بوو ورگی پەیدا کرد.

(- الشَّيءُ): شتەکە فراوان بوو.

(الجَفْر (مص (ج) جِفار): چاڵاوی فراوان.

(الجُفْرَةُ (ج) جُفَر وجِفار – مِنَ الشَيءِ): ناوەڕاستی شت.

(- مِنَ الأرضِ): دەشتاییەکی پانو فراوانی خڕ شێوە.

٢-(جَفَرَ- مِنَ المَرَضِ. جَفْراً): لە نەخۆشییە چاك بووەوە.

(- ماكانَ فيهِ): وازی لەوە هێنا کە تیایدا بوو.

(- صاحِبَهُ): پەیوەندیی دۆستایەتی لەگەڵ دۆستەکەی پچڕیو توخنی نەکەوت.

٣-(أَجَفَر): وازلێهێنان، بەجێهێشتن.

٣-(الجَفْر): لەبەر/ بۆ ئەوە.

«فَعَلْتُ ذلك مِن جَفْراً ومِن جَفَرِ كذا»): لەبەر ئەو ئەوەمکرد.

(«فُلان مُنَهدِمُ الجَفْر»): فیسار بێراپەو حولحولییە.

(عِلمُ الجَفْرِ): زانستی پیتەکان. خاوەنەکانی دەڵێن گوایا بە هۆیەوە هەموو قەوماوێك پێدەزانن تا کۆتایی جیهان دێت.

(ألجَفير): تیردانێکە لە دارو بێچەرم یان لە چەرمو بێدار دروستکرابێت.

جفس (جَفِسَ. جَفَساً و جَفاسَةً): ئینتەلایکرد/ گرفتیکرد.

(ألجِفْس والجَفْس و الجَفيس): ١-لاوازو بێتوانا ٢-بەدخواز/ زمانبەد.

جفظ: (جَفَظَ- الإناءَ. جَفْظاً): قاپەکەی پڕکرد.

(إجفاظَّ واجْفَأَظَّ المَقْتولُ إجْفِئْظاظاً): کوژراوەکە هەڵاوسا.

جَفيظ: لاشەی کوژراوێکی هەڵاوساو.

جفع: (جَفَعَ- هُ جَفْعاً): دایبەزەوییدا.

جفل: ١-(جَفَلَ- البَعيرُ. جُفولاً و جَفَلاً): حوشترەکە ڕاچەنی/ هەڵسڵەمییەوەو هەڵێتیزاندو دایە دەشت/ تەرە بوو.

(جافِل وجَفّال): راچلەکیو/ هەڵسلەمسیوو تەرە بوو/ بەلەسە بوو.

(- تِ النَّعامَةُ): وشترمرخەکە هەڵات.

(جَفَلَ- الطائِرَ جَفْلاً): باڵندەکەی هەڵفراندو تەرمیکرد.

(«جَفَـلَ القَنّاصُ الوَحـشَ عَن مَراعیها»): راوچییەکـە زیندەوەرە دەشـتەکییەکەی لە لەوەرگاکەی تەرە کردو رایفراند.

(جَفَـلَ و تَجَفَّلَ وانْجَفَلَ- القَومُ): خەڵکەکە بە پەلەو لە ترساندا هەڵاتن.

(جَفَّـلَ- هُ): هەڵیسـڵەماندوەو تەرمیکـرد/ تۆقاندی.

(أجْفَلَ- البَعیرُ): حوشترەکە سڵەمیەوەو دایە دەشتو تەرە بوو/ بەلەسە بوو.

(تَجَفَّـلَ- الدِّیـكُ): کەڵەشـێرەکە راپەڕیو پەڕی ملو پۆپنەی بەرزو فشکردەوە.

(ألجَفْل (ج) جُفُول)٢-هەڵسلەمیو/ راچلەکیوو بەلەســە بوو ٢-نێرە وشترمرخەکە لە هەموو شتێك دەسلەمێتەوەو رادەکات.

(ألإجفیل): زیرەکردوو/ زۆر ترسنۆك.

٢-(جَفَـلَ- تِ الریحُ.جُفُـولاً وجَفْلاً): باکە تیژیکرد/ خێرا بوو.

(تِ الریـحُ السَّـحابَ): باکـە هەڵیکـردو هەورەکەی رافراند.

(أجْفَلَتِ الریحُ= جَفَلَت): باکە تیژ بوو.

(ألجَفَـل (مـص) (ج) جُفُـول): هەورێکە بارانددوویەتیو تیژ تێدەپەڕێت.

(ریحٌ جَفُول: (ج) جُفْل و مَجْفِل و مِجْفال): بایەکی تیژی هەور رافرێن.

٣-(جَفَلَ و جَفَّلَ – الطِینَ. جَفْلاً): قوڕەکەو لیتەکەی راماڵی.

٤-(جَفَـلَ- البَحرُ السَـمَكَ. جَفْلاً): دەریاکە ماسیی فڕێدایە سەر ڕۆخەکەی.

(- هُ): دایبەزەویدا.

(- المَتاعَ): کەلوپەلەکەی بەسەریەکدادا.

(ألجُفـال): ئـەوەی لافـاو بەمـلاو ئەولای ڕۆخەکەیدا دەدات.

(ألجُفالَة- مِنَ القِدرِ): کەفو پیسی مەنجەڵ کە بە کەوگیر دەگیرێت.

٥-(ألجَفْـل (ج) جُفُـول): ١-تەرسـی فیـل ٢-پاپۆر.

(ألجُفْلَةُ): خوریی برراوە.

(ألجَفْلَـةُ – مِنَ الشَّـجَر): درەختی پڕگەڵاو لقو پۆپ.

(ألجَفال): ١-کەفی شیر ٢-خوریی زۆر.

(ألجَفیـل): ١-زۆر/ فـرە ٢-سـەرقرتی رووەکێـك کە درێژ بووبێت بۆ سـووککردنی سەرقرتدەکرێت.

(ألجَفَلـی): ناندانێکی گشـتی کـە بە خەڵك بدرێت.

(«دُعِـيَ فُـلانٌ في النَّقَـری لا في الجَفلی»): فیسار بۆ نانخواردنێکی تایبەتی بانگکرا نەك

بۆ نانێکی گشتی.

٦-(اَلجَفْلَق): پیرێکی قەڵەو.

فجن: ١-(جَفَنَ- نَفْسَهُ. جَفْناً): خۆی لە خراپە گێڕایەوە.

٢-(جَفَنَ- الناقَةَ. جَفْناً): مێحوشترەکەی سەربڕیو لە لەگەنی گەورە گەورەدا گۆشتەکەی دەرخوارد دان.

(اَلجَفْنَة (ج) جِفَن جِفان و جَفَنات): ١-(لەگەنی/ تەشتی) گەورە ٢-چاڵاوێکی بچووك کە بە لەگەنی خواردن چوێنراوە.

٣-(جَفَنَ و تَجَفَّنَ- الكَرْمُ): مێوەکە بنیکردو پەلی پەیدا کرد.

(اَلجَفْن (ج) اَجْفان و جُفُون وأَجْفُن): بنیمێوو پەلەکانی.

(جَفْنَة): بنێکی مێوو پەلەکانی.

اَلجَفْنَةُ (ج) جِفَن و جِفان و جَفَنات: مەی.

٤-(اَلجَفْن (ج) اَجْفان و جُفون و اَجْفُن): ١-کێلانی شمشێر ٢-پێڵووی چاو هی سەروخواری.

جفا: (جفا يَجفُو. جَفَاءً و جَفَاءَةً): جێی بە خۆی نەگرت/ ستارەی نەبوو.

(-جَنبُهُ عَنِ الفَراش): لەسەر نوێنەکەی هەر تەپاوتلی بوو.

(أَجفى- الجَبْلَ): نەسپەکەی ماندوو کردو نەیهێشت بخوات.

(تَجافى): لاکەوتو لە جێی خۆی ستارەی نەگرت.

(«تَجافى السَّرْجَ عَن ظَهرِ الفَرَس»): زینەکە لەسەر پشتی چارەوێکە بزواو لەقەلەقی پێکەوت.

(«تَجافى جَنْبُهُ عَنِ الفراش»): لەسەر نوێنەکە تەپاوتلیکرد/ ستارەی نەگرت.

(- عَن مَكانِهِ): لە شوێنەکەیدا ستارەی نەگرت.

(إجْتَفى – الشيءَ): شتەکەی لە جێی خۆی لابرد.

٢-(جَفَا. يَجْفُو- الثَّوْبُ جَفاءً و جَفَاءَةً): جلەکە ئەستوورو زبر بوو.

(إِسْتَجْفى- الشيءَ. إِسْتِجْفاءً): شتەکەی بە زبر یان ئەستوور زانیو هاتە بەرچاو.

جاف: ئەستوور، زبر.

٣-(جَفَا. يَجْفُو- عَلَيه كَذا جَفاءً و جَفَاءَةً): ئەوەی لەسەرشان گرانبوو/ لا گرانبوو.

(- صاحِبَهُ): لەگەڵ دۆستەکەیدا وشكو لووتەلا بوو، ڕووی لێوەرگێڕا.

(جَفَّا- هُ): ڕووی پێ لێوەرگێڕا پەیوەندیی پێپچڕی.

(جافى- الرَجُلَ): لەگەڵ پیاوەکەدا لووتەلا بوو، پەیوەندیی لەگەڵدا پچڕی.

(أَجْفى- فُلاناً): دووریخستەوە.

(إِسْتَجفى- هُ إِسْتِجْفاءً): داوای لێکرد توخنی نەکەوێتو لێی دووربکەوێتەوە.

(اَلجَفْوَة والجِفوَة): لالووتیی/ بە تنگەوە

نەهاتن، ڕەقڕەفتاریی/ وشکیی ڕەفتار.
(ألجـافِي (ج) جُفَاة (م) جافِيَةُ (ج) جافِيات و جَوافٍ): ڕەق‌و وشك ڕەفتار/ بێدەربەست/ لووتەلا.
جافِيُ الخُلْق): تورەو تڕۆ، توندڕەفتار/ وشـك ڕەوشت/ شرودر.
جفی: (جَفی- الرَجُلَ. جَفْياً): پیاوەکەی بە زەویدادا.
(جَفَـى و اجتَفـى- النَّبـاتَ): ڕووەکەکەی ڕیشەکێشکرد/ لە بنەوە هەڵیکەند.
جقّ: (جَقَّ- الطائِرُ): باڵندەکە ڕیقنەیکرد.
جکر: (جَکِرَ و أَجْکَرَ. جَکْراً): لەفرۆشتنەکەدا زۆریکردو هەتەر بوو.
جـل: ١-(جَلَّ. جَـلالاً و جَلالَةً): بە سـاڵدا چوو. مەزن بوو- شکۆدار بوو.
(جَليـل (ج) أَجلاَّء و أَجِلَّـة وجِلَّة و جِلّ و جَلّ و جَلال وجُـلّال ألجَل = الجليل): ١-بە تەمەن/ پیر/ ئیختیار ٢-خاوەن شـکۆ/ مەزن، پایەدار.
(رَجُلٌ جـلٌ): پیاوێکی بە تەمـەن- مەزن/ شکۆدار.
٢-(جَلَّ و تَجالَّ- عَن کذا): خۆی لە نەنگیی‌و ناشیرینی ئەوە پاراست.
(أَجَـلَّ- هُ عَـنِ العَيبِ. إجْـلالاً): خەوش‌و نەنگیی لێ بەدوورگرت.
٣-(جَلَّ. جَلالاً و جَلالَـةً): ١-قەبارەدار بوو
٢-گەورەو دیاربوو.
(«جَلَّ فُلانٌ في عَينَيَّ»): فیسـار لەبەرچاوم مەزن‌و پایدار بوو.
(جَلَّـلَ الرَجُلَ): پیاوەکـەی بە گەورە گرت/ بەرزو پایەداریکرد.
(أَجَـلَّ- هُ. إجـلالاً): بـە گەورەیگـرت- شکۆداریکرد.
(تَجـالَّ- عَلَيهِ): خۆی لەو بـە مەزنتر داناو فیزی بەسەردا لێدا.
(تَجَلَّـلَ): گـەورەو پایـەدارو شـکۆدار بوو/ مەزنبوو.
(ألجِلّ): درشت.
(ألجَلَـلُ- مِنَ الأُمور) (ضـد): ١-کاری مەزن ٢-کاری ئاسان‌و سووکەڵە.
(«فَعَلْتُـهُ مِـنْ جَلَلِكَ و مِـنْ إجْلالِكَ و من تَجَلَّتِـكَ): بـۆ ڕێزلێنانی تـۆو گەورەیی تۆو خاتری تۆ ئەوەمکرد.
(ألجُلَّـةُ (ج) جِـلال و جُلَـل): قوڵینەیەکی گەورەی قیرین.
(جِلَّة): کۆی وشەی جَلِيل): مەزن‌و سەردارو پایەدار.
(«قَومٌ جِلَّة»): خوێشکەلێکی ڕێزدارو مەزن‌و سەردار.
(الجُلَّـي (ج) جُلَـل): مێی وشـەی (ألأَجَل): ١-مەزنترین ٢-کاری سەخت‌و دژوار ٣-چورتومی گران‌و ترسناك/ لێقەومانی سەخت.

(ألتَجلَّة): گەورەیی، مەزنیی، شکۆیی.

(ألمَجلَّة): گۆڤار، پەڕاوێکە دانایی تێدابێت.

٤-(جَـلَّ و اجتَـلَّ- الشـيءَ جَـلاً و جَلَّةً): زۆرینەی شتەکەی برد.

(جُلُّ الشـيءِ): زۆرینەی/ زۆربەی شـتەکە/ بەشی هەرە زۆری.

(جُـلُّ - البَيـتِ): ئـەو شـوێنەی خانووی لەسەر دروسـت دەکرێت یان هەواری لەسەر هەڵدەدرێت.

ألجَـل- مِـنَ الأرض (ج) جَلالـي): پارچە زەوییەکی سنوردارو دیوارکراو.

٥-(جَـلَّ. جُلُـولاً و جَلاً): لە شـارەکەی بۆ یەکێکیتر باریکرد/ کۆچیکرد/ ڕەویکرد.

(جـالّ (ج) جالَّة): کۆچکـردوو/ بارکردوو/ ڕەوکردوو.

(ألجالَّـةُ): کۆمەڵـە خەڵکـی ڕەوکـردوو/ کۆچکـردوو بۆ وڵاتێکیترو تیایدا نیشـتەجێ بوو.

٦-(جَلَّ واجتَلَّ- البَعْرَ جَلاً و جَلَّةً): پشقلی حوشتری هەڵچنی/ کۆیکردەوە.

(ألجَلَّـةُ والجِلَّـةُ ولجُلَّة): پشـقل/ پشـقلی حوشتر.

٧-(جَلَّ- الفَرَسَ) جلـلاً: کورتانی/ جلی لە چارەوێکەکرد.

(جَلَّـلَ- الشـيُ): شـتەکە تەشـەنەیکرد/ گشتیبوو.

(- الشيءَ): شتەکەی داپۆشی.

(«جَلَّلَ المَطَرُ الأَرضَ»): باران هەموو زەویی گرتەوە.

(جَلَّلَ- الفَرَسَ): جلی/ کورتانی لە چارەوێکە کرد.

(تَجَلَّـلَ- بالثَّـوبِ): بـە بەرگەکـە خـۆی داپۆشی.

(تَجَلَّلَ- هُ): سەریکەوت.

(ألجُلّ (ج) جلال وأَجْلال- للدابَّة): جل یان کورتانی وڵاخ بۆ پاراستنی.

(ألجِلّ (ج) جُلُول): چارۆکەی پاپۆڕ.

(ألجِلّ (ج) جِـلال و أجلال): جل/ کورتانی وڵاخ.

(ألجِلّ- مِنَ المَتاع): ١-هەموو ڕایەخێك، فەرش بەڕە، کلیم.. هتـد ٢-پێخەف لێفەو بەتانیە.. هتد.

(ألمُجَلِّل) (فا): گشتلاگرەوە.

(«سَـحابٌ مُجَلِّل»): هەورێـك کە بارانەکەی گشت لایەك بگرێتەوە.

٨-(أجَـلَّ- عَمْرٌ زَيداً. إجلالاً): عەمر شـتی زۆری بە زەیددا.

(«أَتَيْتُ فُلاناً فَما أَجَلَّني ولا أَدقَني»): هاتمە لای فیسار نە کەمو نە زۆری نەدامێ.

٩-(أجَلَّ- الرَّجُلُ. إجلالاً) (ضد): ١-پیاوەکە بەهێز بوو ٢-بێهێز بوو.

١٠-(ألجَل (ج) جُلُول): ١-گوڵە یاسەمین.

أَلجَلَّـةُ: تاكە گوڵێکی یاســەمین ٢ـگوڵەباخی زەردو سوورو سپی.

(جَلأَ- ـَ) جَلأً وجَلأً وجَلاءَةً: زۆرانی لەگەڵدا گرت و کوتای بە زەویدا.

(- ـَ بِالثَّــوبِ): جلەکــەی/ بەرگەکــەی بــۆ هەڵدا.

جلــب: ١-(جَلَــبَ- الرجُلُ. جَلْبــاً و جَلَباً): خۆی دایە پێش و بەکێشکرد.

(جَلَبَ- ـُ): دایە پێش خۆی و هێنای.

(جَلَــبَ و أَجْلَــبَ- لأَهْلِهِ): بــۆ خێزانەکەی رەنجیــداو کاســبیکردو نانی بــۆ پەیداکرد/ شوێنکەوت.

(إنجَلَبَ): درایە پێش/ بەکێش کرا/ رادرا.

(إجْتَلَبَ- ـُ): هێنای.

(إسْتَجْلَبَ- ـُ): بوو بە هۆی هێنانی یان داوای هێنانیکرد.

(جُلْــبُ الرَّحــلِ وجِلْبتُــهُ): داری کورتانی حوشتر.

(أَلجَلَب (ج) أَجْلاب): ئەو شتەی لە ولاتێکەوە بــۆ ولاتێکی تــر دەهێنرێت/ شــتی هێنراو/ هاوردە.

(أَلجُلْبَةُ (ج) جُلَب): چەرمی سەرزین.

(أَلجَلوبَــةُ): (یەکێك یان چەند حوشــترێك) ١ـحوشــتری بارهەڵگری خوێشــگەل ٢ـشــتی هێنراو لە ولاتێکی ترەوە.

(أَلجَليــب (ج) جَلْبی و جُلَبــاء = أَلمَجلُوب): هێنراو/ بەکێشکراو.

(«عَبْدٌ جَليــب وامرأةٌ جَليب و جَليبَة (ج) جَلْبــی و جَلائِــب): کۆیلەیەکــی هێنــراو/ بەکێشکراو.

(أَلجَليب (ج) جَلائِيب): بەکێشکراو هێنراو/ هاتوو.

(أَلجَــلَّاب): کۆیلەهێنــن کە لــە ولاتێکەوە بۆ فرۆشتنیان بۆ ولاتێکیتر دەیانهێنێت.

(أَلمَجْلَبَــةُ): ١ـهــۆی هێنان/ هانــدەری هێنان ٢ـئەوەی شتێك بهێنێت.

(أَلجُلُبّان): هەمانە.

٢-(جَلَــبَ و أَجْلَــبَ- القَــومَ): خوێشــگەلی کۆکردەوە.

(جَلَبَ و أَجْلَبَ- القَومُ): ١ـخوێشگەل لە هەموو لایەکەوە بــۆ جەنگ خرۆشــان و کۆبوونەوە ٢ـکردیان بە ژاوەژاو هات و هاوار.

(- على الفَرَسِ): دەنگی لە ئەســپەکە کردو هانیدا پێشبکەوێت.

(جَلِبَ- جَلَباً): کۆبووەوە.

(جَلَّــبَ- القَــومُ): خوێشــگەل کەوتنــە هاتووهاوارو ژاوەژاو.

(جَلَّبَ – عَلى الفَرَسِ): توند لە چارەوێکەی خوری و هانیدا.

(أَلجَلَب والجَلَبَةُ): ژاوەژاوو هات و هاوار.

(أَلجَــلّاب والمُجَلِّــب): گرمەگرمکــەرو شاتەشاتکەری بێناموس بێنابروو.

(رَجُلٌ جُلَّبان و جَلَبَّان): پیاوی گرمەگرمکەرو شیرەشیرکەر.

٣-(جَلَــبَ وأَجْلَــبَ- هُ): هەڕەشـــەی خراپی لێکرد.

٤-(جَلَــبَ- الدَّمُ. جَلْباً و جَلَبــاً): خوێنەکە وشك بووەوە.

(- الجــرحُ): برینەکــە خۆشــبووەوە/ گۆشتەوزوونیکرد.

(اَلجُلْبَةُ (ج) جُلَب): قەتماغەی سەربرین کە رووەو چاکبوون بێت.

٥-(جَلَــبَ- عَلَيهِ. جَلْبــاً): تاوانی بەرامبەر کرد.

(اَلجَلْب): گوناه/ تاوان. سووچ.

٦-(اَلجُلْب): ١-هــەوری بێباران یان هەورێکی کەڵەکەبوو وەك شاخ ٢-ڕەشیی شەو.

(اَلجُلْبَــةُ (ج) جُلَب): ١-کۆمەڵە بەردی ســەر ڕێگا، کەرێ لە ولاخ ببەستێتەوە ٢-پەڵەپەڵەی گیــا ٣-درەختــی گــەورەی دڕکاوی ٤-گەواڵە هەور.

(«جُلْبَــةُ الشِّــتاء»): توندوتیژیی زســتانو سەرماوسۆڵەی.

(اَلجَلَبَــة) (طب): ماڵەوێنچــە. ڕووەکێکە لە لاولاو دەچێت لە ڕەگەکــەی دەرمانی ڕەوانی دەردەهێنرێت.

(اَلجُلاب والجُلاَّب): هەنگوین یان شــەکر کە بە ئاوی گوڵاو پەروەردە کرابێت.

(اَلجُلاب) (فارسية): گوڵاو.

(اَلجُلْبــان والجُلُّبــان) (ن): گلێنــە جــۆرە ڕووەکێکە وەك ماش بۆ مەبەســتی خواردنی ئــاژەڵ بەکاردێــت. ٢-گیایەکە بــۆ گوڵەکەی دەروێنرێت کە زۆر ڕەنگە.

٧-(جَلْبَــبَ و تَجَلْبَبَ- هُ): جبەی لەبەر ئەو کرد.

(تَجَلْبَبَ): جبەی لەبەر کرد.

(اَلجِلْباب والجِلِّباب (ج) جَلابيب): جبە یان پۆشاکی پانوپۆری وەك جبە.

جلــت: (جَلَــتَ- هُ وأَجْلَــتَ- هُ جَلْتــاً): قامچیکاریکرد/ دارکاریکرد/ لێیدا.

(جلجــل: ١-(جَلْجَلَ- الرَجُــلُ): ١-نەڕاندی/ گرماندی/ توند هاواریکرد.

(السَّحابُ): هەورەکە گرماندی.

(- البَعيرَ): زەنگۆڵەی کردە ملی حوشترەکە.

(جِئلْجُل (ج) أَلجَلاجل): زەنگۆڵە.

(اَلجَلْجَلَــةُ) (مص): گرمــە/ گرمەی هەور، زەنگی زەنگۆڵە/ زەنگ‌وقۆر.

(اَلمُجَلْجِل): ١-گەورەی بەهێزی خاوەن هەرەو گــوڕەو بەبڕشــت ٢-گرمەی دوور ڕۆیشــتوو ٣-هەورە گرمەی بە تۆف‌و بروسکەو باران.

٢-(جَلْجَلَ- الوَتَرَ): ژێکەی توند کرژ کرد.

٣-(جَلْجَلَ- هُ): بزواندی.

(تَجَلْجَلَ): بزوا/ جووڵا.

(- في الأَرضِ): بە ناخی زەویدا چوو.

(- ت قَواعِــدُ البَيــتِ): بنچينەی خانووەکە لێکترازاو شلۆقبوو.
(- الأمرُ في نَفسِهِ): کارەکەی بەدڵدا هات.
(جَلاجِلُ النَّفسِ): مەراقیدڵ/ ئەوەی دەروون گینگڵی پێوە دەدات.
(بَثّتُهُ جلاجِلَ نَفْســي): مەراقو زوو خاوی دەروونم هەموو بۆ هەڵرشت.
٤-(الجُلاجِــل والجُلْجُــل): ١-زۆرســووك ٢-لەشسووك/ لەکارکردندا چابوك.
(ألجُلْجُلَة) (عبرانیة) و (الجُمْجُمَة): کەللەسەر (ناوی ئەو کێوەیە کە حەزرەتی عیسای لەسەر هەڵواسرا.
(المُجَلْجِــل): ١-دەنگــدەرەوە ٢-ژمارەیەکــی زۆر ٣-زۆر ڕێکوپێــك ناســكو بێخــەوشو کەموکووڕیی.
(ألجُلْجُلان) (ن): تۆوی گژنیژ ٢-کونجی.
(جُلْجُلانُ الشَيء): گەوهەری شت.
(«جُلْجُلانُ القَلب»): ناخیدڵ توێیدڵ.
(«خَرَجَ مِن جُلْجُلانِ القَلبِ الى قَمعِ الأُذُن»): لــە ناخــی دڵەوە دەرهــاتو دای بــە پەرەی گوێدا.
جلح: (جَلِــحَ. جَلَحاً): قژی ڕووتایەوە تەنها ئەملاولای سەری تووکی هەبوو.
(أجْلَــح (ج) جُلْــح وأجْــلاح وجُلْحان (م) جَلْحاء): کەســێکە تووك تەنهــا بەملاو لای سەریەوە مابێت/ سەرڕووتاوە.

(جَلِحَ- الثَّورُ): گاکە کۆڵ بوو.
(- تِ القُرى): ئاواییەکان بێشووراو قەڵابوون.
(بَقَرَةٌ جَلْجاء): مانگایەکی کۆڵ/ بێشۆق.
(سطوحٌ جَلْحاء): سەربانێکی بێستارە.
(ألجَلْحَــةُ): شــوێنی کۆتایــی قــژی ســەر لەملاولایەوە.
٢-(جَلِــحَ- تِ الأَرضُ جَلَحــاً): زەویەکــە ڕووتبــوو/ گیاکەی (قرت کراو لە بنە کۆتەرە درا).
(- تِ الشَّجَرَةُ): پەلی درەختەکە خورا.
(جَلَــحَ و جَلَّــحَ- تِ الماشِــيَةُ — الشَــجَرَ): ئاژەڵەکە لەســەر پۆپەی لقەکانی درەختەکە لەوەڕاو توێکڵی دارەکەیشی خوارد.
(أرضٌ جَلْحاء): زەوییەکی بێدارو درەخت.
(جالِحَة (ج) جَوالِح): ڕەشەوشکە ساڵ.
(ألمَجْلَحَة): زۆرخۆر.
(ألمَجالِح والمِجْــلاح والمُجَلَّحَة (ج) مَجاليح): مێحوشــتری بەرگەگری بەشــیر لە زستانداو وشکەساڵیش بێت.
(ألمَجاليح): ســاڵانی قاتو قڕی وشکەساڵ کە ئاژەڵ ماڵیاتی تێدا دەڕوات.
٣-(جَلَّــحَ- على الشَــيءِ): تونــد پەلاماری شتەکەیدا/ خێرا نیشتە سەری.
(- في الأَمرِ): کەللەڕەقانەو کوێرانە نیشــتە سەر کارەکە، بێبیرکردنەوە.
(- السَّــبعُ على القَــومِ): دڕندەکە پەلاماری

خوێشگەلیدا.
(جالَحَ – الشـيءَ): شـتەكەی ئاشـكرا كردو جاریدا.
(-ەُ): دوژمنایەتـی خـۆی بەرووییـداداو ئاشكرایكرد.
(أَلجُلاح): لێشاوی بە خوری رامالٚ.
(أَلمُجالِح) (فا): شێر.
٤-(أَلجَوالِح) (ز): ١-بـەرە پەپوولەی قامیش كە وەك لۆكەوایە ٢-كولووی بەفری باریو.
جلـخ: ١-جَلَـخَ- السَّـيلُ الـوادِي. جَلْخاً): ١-لافاوەكـە دۆلەكـەی پركـرد ٢-لافاوەكـە ئەملاولای دۆلەكەی دری.
أَلجُلاخ: ١-لافاوێكی/ لێشاوێكی گەروە ٢-(دەرە/ دۆڵێكی) قووڵ.
٢-(جَلَخَ – الشـيءَ. جَلْخاً): شـتەكەی درێژ كردو رایخست.
(- بِهِ): دایبەزەویدا.
٣-(جَلَـخَ- ەُ بِالسَّـيفِ): بە شمشـێر پارچە گۆشتێكی لە لەشی كردەوە.
٤-(جَلَـخَ و جَلَّخَ- المُوسـى): گوێزانەكە یان تیغەكەی تیژو تەنك و لووسكرد.
(مَجلَخ) (مي): چەرخی تیغ تیژكردن و مس پێ لووسكردن و بریقە پێهێنانی.
٥-(أَجْلَخَّ- الشَّيخُ): پیرەكە پەككەوتەو لاوازو بێهێز بوو.
جلد: (جَلَدَ- ەُ بِالسِّـياط جَلْـداً): دایە بەر قامچی/ قامچیكاریكرد.
(جَلَّد): بە قامچی لێدان.
(جالَدَ- ەُ بِالسَّـيفِ): شەرەشمشێری لەگەڵدا كرد.
(تَجالَدواواجْتَلَدوابِالسُّيوفِ): شەرەشمشێریان لەگەڵ یەككرد.
(أَلجَلّاد): ١-قامچیوەشـێن ٢-شمشێروەشـێن ٣-ئەشـكەنجەدەر ٤-ئەوەی بریاری لە داردانی تاوانبار پیادە دەكات/ جێبەجێدەكات.
المِجْلَـدُ والمِجْـلاد (ج) مَجالِـد ومَجاليـد): ١-قامچی ٢-پارچە چەرمێك بوو شیوەنكەر بە رووی خویدا دەكێشاو پێی لە خۆی دەدا.
(أَلمِجْلَدَة): قامچی.
(فَرَسٌ مُجَلَّد): ئەسـپێكی چەقاوەسـوو كە سوێی لە قامچی هاتبێتەوەو سڵی لێنەكات.
٢-(جَلِدَ وجُلِدَ وأَجْلَدَ- المَكانُ جَلَداً): جێگەكە سەهۆڵیگرت.
(مَجلود): شوێنی بەستوو.
(أَلجَلَد) (مص): ئاسمان یان گومەزە شینەكەی ئاسمان.
(أَلجَليد (ج) جُلَداء وجِلاد و جِلْد): سەهۆڵ/ ئاوی بەستوو.
(أَلجَلاّدَة): سەهۆڵی/ ئاوی بەستوو.
(أَلجَـلّادَة): سـەهۆڵی كەڵەكەبـووی نـاو شاخ/ سـەهۆڵبەندانی ناو شـاخە بەرزەكان/ بەستەڵەك.

٣-(جَلُـدَ- الرَّجُلُ. جَـلادَةً وجُلُوداً و جَلَداً و مَجلُـوداً): قايـمو بـه ئـارامو بەرگەگر/ خۆراگربوو.

(تَجَلَّدَ): دانی به خۆیـدا گرتو ئارامیگرت/ خۆی به قایمو بەرگەگر پیشانداو نواند.

(اَلجَلْـد (ج) أجـلاد (م) جَلْـدَة): قایـمو خۆراگرو بەهێز.

(اَلجَلَد والجَلادَة): ١- قایمی/ توانای خۆراگریی ٢-زەبــرو زەنگ/ هێزو تین ٣-ئـارام ٤-زەویی رەقەن.

(اَلجَليد (ج) جُلَداء و جِلاد و جِلْد): ١-خاوەن هێزو ئارام/ بەتوانای خۆراگری ٢-هوشــیارو زیرەك.

(اَلجـلاد): ١-دار خورمـا گـەورەو پتەوەکان ٢-مێحوشتری قایمو بەهێزو بەشیرەکان.

٤-(جَلَدَ- بِهِ الأرضَ. جَلْداً): دایبەزەویدا.

(- هُ عَلى الأمرِ): ناچاری ئەو کارەی کرد/ بە زۆر ئەو کارەی پێکرد.

(أجْلَـدَ- هُ إلَيهِ): ئاتاجی ئەویکردو پەنای بۆ ئەو پێبرد.

٥-(جَلَّدَ- الكِتابَ): بەرگی گرتە کتێبەکە.

(- الجَزورَ): ئاژەڵە سەربڕراوەکەی کەوڵکرد.

(اَلجِلْد (ج) أجْلاد و جُلُود): پێستە/ کەوڵ.

اَلجِلد والجِلْدَةُ (ج) جِلَد: پارچە پێستێك یان جۆرە پێستێك.

(«هُم مِـن جِلْدَتِنا»): ئەوان لــە خێڵەکەی ئێمەن/ ئێمە لە پێستێکین/ ئەوان لە پێستی ئێمەن.

(«هُـم أبناءُ جِلْدَتِهِ»): ئـەوان لە خێڵەکەی ئەون.

(اَلجَلَد= الجِلْد): ١-پێستە ٢-پێست.

(اَلجَلاّد): پێستەفرۆش.

عَظْـمٌ. مُجَلَّد: ئێسـقانێك کە پێسـتەکەی بەسەردا وشك بووبێتەوە/ ئێسکی پێستاوی.

(أجلاد و تَجاليدُ الإنسان): لەشو ئەندامانی مرۆڤ.

٦-(إجْتَلَدَ- الإناءَ): قاپەکەی نا بەسەریەوەو هەمووی (هەڵقوراند/ خواردەوە).

الملحق

جلـد: (اَلتَّجليـد): ١-بەسـتنی ئـاو بـە ساردکردنەوەو بە سەهۆڵکردنی ٢-بەرگتێگرتنی شـێتك ٣-جزوبەنـدی کتێـب/ بەرگتێگرتنی کتێب/ چەرم تێگرتنی کتێب.

جلذ: ١-(إجْلَوَذَّ. إجْلِوّاذاً): بە پرتاو دەرچووو/ خێرا ڕۆیشت.

(-اللَّيلُ): شەو تێپەڕی.

(بِهِمُ السَّـيْرُ): ڕۆیشتنەکەیان درێژەی کێشاو بە خێراییش بوو.

٢-(إجْلَـوَذَّ- اللَّيــلُ. إجْلِـوّاذا): شــەو درێژ بووەوەو کۆتای نەهات.

(- المَطَرُ): دواکەوتنو نەبارینی باران درێژەی کێشا.

٢-(أَلجُلْـذ (ج) مَناجِـذ (ح) = الخُلـد): مشكەکوێرە.

أَلجُلْذِيُّ والجُـلاذِيّ (ج) جَلاذِيّ: ١-مجێوری پەرسـتگای دیـانو جـوومکان ٢-رەبەنەدیان ٣-وەستای پیشەی دەستی.

أَلجُلْـذِيُّ و الجِلَّـوذ: حوشـتری (چەمـووش/ توندوتیژ) و قەبە.

جلز: جَلَزَ- الرأسَ. جَلْزاً): سەرەکەی پێچا/ بەست.

(- الشَّـيءَ إلى الشيءِ): شـتەکەی خستە پاڵ شتەکەیترو پێکەوە لولییدان.

(جَلَّـزَ- السِـكِّينَ): دەسـکی چەقۆکـەی توندکرد.

(جَلْزُ السِنان): ئەڵقەی دامێنی نووکی نێزە.

(أَلجلاز (ج) جَلائِز): قایشی سەری قامچی.

(أَلمَجلُوز): بەندو چەسپکراو.

(«فُلان مَجلوزٌ العَمَلِ»): فیسار کار کۆکە/ بە کارەکەوە بەسترا.

٢-(جَلَّـزَ- الرَجُـلُ): خێرا بـۆی دەرچوو/ ڕۆیشت.

(«جَلُوزَ بَينَ يَدَى الأَميرِ»): لە بەردەم میردا هێمن دەهاتو دەچوو.

(تَجَلَّـزَ- لِلأَمـرِ): بۆ کارەکە خـۆی ئامادەو گورجکرد.

(أَلجَلْـوَزَة): سـووکەڵەییو چابوکیـی لـە هاتوچۆدا/ چالاکیی.

(أَلجلواز (ج) جلاوِزَة): ١-پیاوی بەردەسـتی مـیر کـە چابوکانە بۆ کار دێـتو دەچێت ٢-پۆلیسی سووکەڵەو چابوك.

٣-(أَلجِلُّوز): کەتەیەکی چالاكو ئازا.

جلـس: ١-(جَلَـسَ. جِلوسـاً و مَجْلَسـاً): دانیشت.

(جالِس (ج) جُلُوس و جُلاَّس): دانیشتوو.

(جَلَّسَ و أَجْلَسَ- هُ): داینیشان.

(مُجالَسَـةَ): پێکـەوە دانیشـتن/ لەگەڵیـدا دانیشت.

(جَليس (ج) جُلَسَـاء و جُلاَّس): هاونشین/ هاودەم.

(إسْـتَجْلَسَ- ه): داوای لێکـرد لەگەڵیـدا داینیشێت.

(أَلجَلْـس): ١-زەویی ڕەقەن ٢-هەڵەت/ هەموو بەرزاییەکی زەوی ٣-گاتاوێرێکی سەختی زل.

(«جَمَلٌ جَلْسٌ»): حوشترێکی قایمو تۆکمەو قەبە.

(«شُـهْدٌ جَلْـسٌ»): هەنگوینێکی خەسـتی توند.

(أَلجِلْـس والجِلِّيس = المُجالِس): هاونشـین/ هاودەم.

(أَلجَلْسَة): دانیشتنێك.

(أَلجِلْسَة): دەستەی دانیشتووان.

(أَلجُلَسَة): زۆر دانیشتە.

أَلمَجلِـس: ١-ڕۆنشـینگە ٢-ئەنجومـەن/ کۆڕ/

کۆمیته.
(اَلمَجْلِسُ النِّيابي): ئەنجومەنی نوێنەران.
(اَلمَجلِسُ القَومِيّ): ئەنجومەنی نەتەوەیی.
(اَلمَجلِسُ البَلَدي): ئەنجومەنی شارەوانیی.
(اَلمَجلِسُ الحَربي): ئەنجەمەنی جەنگ.
(مَجلِسُ الأعيان= مَجلِسُ الشُّيُوخ): ئەنجومەنی پیران.
(مَجلِسُ الشُّورى): ئەنجومەنی راوێژکاران.
(اَلمَجلِسَة): دانیشگە/ نشینگە.
٢-(تَجالَسو- فِي المَحاكِم): لە دانیشتنی دادگادا سکالآیان لە یەکتر کردو خۆپارێزییان لەخۆ کرد.
(اَلجَلْسَة في إصطِلاح المَحاكِم): کاتی دانیشتنێکی دادگاکردن و بریاردان لەسەر ئەنجامی دادگاییەکە.
(اَلمَجْلِس): دادگا/ ئەو شوێنەی بۆ دادگاکردن تەرخانکراوە.
جلط: ١-(جَلَطَ. جَلْطاً): سوێندی درۆیخوارد/ سوێندیخواردو درۆیکرد.
(جالَطَ- هُ): کەڵەکی لێدا.
٢-(جَلَطَ- السَّيفَ): شیرەکەی هەڵکێشا.
(- الجِلْدَ): پێستەکەی داماڵی و کەوڵیکرد.
(- الرَّأسَ): سەری تاشی/ سەری سفر کرد.
(إنْجَلَطَ- البَعيرُ والشَّيءُ): حوشترەکە یان شتەکە رووت بوو.
(إجْتَلَطَ- مافي الإناء): هەرچی لە جاپەکەدا بو هەڵیقوراند/ خواردیەوە.
٣-(جَلَطَ- بِسَلْحِهِ. جَلْطاً): ریقنەکەی/ پیساییەکەی جیفاند/ فرێدا.
٤-(إجتَلَطَ- ه): دەستپێسی لە شتەکەدا کرد/ بە دزییەوە شتەکەیبرد.
٥-(اَلجُلْطَة): کوڵۆماست یان کوڵۆخوێنێکی مەیوی ناو بۆریی خوێن.
٦-(جُلْطَة دَمَوِيَّة): خوێن مەیین و تۆپەڵبوون/ لە بۆریی خوێندا وەستان.
(اَلجَلُوط- مِنَ النِّساءِ): ئافرەتی بێئابڕوو/ رووهەڵماڵراو/ بێحەیا.
ملحق
جلط: (تَجَلَّطَ): ١-بەستی ٢-مەیی.
تَجَلَّطَ الدَّمُ): خوێنەکە مەیی و تۆپەڵ بوو/ تۆپەڵیبەست.

جلع: ١-(جَلِعَ. جَلَعاً): لێو کورت بوو دانی دانەدەپۆشی/ یان دەمکراوە بوو.
(جَلِع وأجْلَع (م) جَلِعَة وجَلْعاء): مرۆڤی کورتە لێوو لچ کە دانی هەمیشە بە دەرەوە بێت.
(اَلجَلْعَة): دانریچ/ دانبەدەرەوە.
(«فلان لَطيفُ الجَلَعَة»): فیسار دەمبەخەندەیە.
٢-(جَلَعَ- الرَّجُلُ. ثَوبَهُ. جُلُوعاً): جلەکەی داکەند.
(- تِ المَرأةُ قِناعَها عَن رَأسِها): رووپۆشەکەی

لەسەر خۆی داماڵی.

(إِنْجَلَعَ- الشيءُ): شتەکە کەوتە ڕوو/ دەرکەوت.

(أَلجالِع): ١-دەکەوتوو دیار ٢-ڕوو بەرەڵاو بێپەچە ٣-ئافرەتی بێئابڕوو/ چەرداوەڕوو.

٣-(جَلِعَ- تِ المَرأةُ. جُلُوعاً): ژنەکە بێئابڕو بوو قسەی بێئابڕووانەیکرد.

(جالِع و جالِعَة): ژنی (بێئابڕووی زمانپیس/ بێحەیای چەرداوە ڕوو).

(جالَعَ- القَومُ): خویشگەل بێشەرمانە بەگژ یەکداچوون و قسەی سووک و ناشیرینیان بە یەك وت.

(أَلجالِع والجَلْعَم): بێئابڕو/ ئابرو تکاو/ بێحەیا/ بێشەرم و شکۆ.

٤-(إِجْلَعَبَّ= إِجْلَعَدَّ): کەوت بە زەویداو تەخت بوو.

٥-(إِجْلَعَدَّ): کەوت بە زەویداو تەختبوو.

(أَلْجَلْعَد): زۆر ڕەق و پتەو.

(أَلجُلاعِد (ج) جَلاعِد- مِنَ الإِبِلِ): حوشتری قایم و بەهێز.

جلغ: (جَلَغَ- هُ بِالسَّيفِ جَلْغاً): بە شمشێر. پارچەپارچەیکرد/ لەتیکرد.

جالَغَ: بە شمشێر خەباتیکردو بەرەنگار بوو.

جلف: ١-(جَلَفَ- هُ جَلْفاً): توێکڵەکەی لێکردەوەو دایماڵی.

(«جَلَفَ الطِّينَ عَنِ الحَجَرِ): قوڕەکەی لە بەردەکە کردەوەو پاکیکردەوە.

-(الشيءَ): شتەکەی (لەتکرد/ بڕی).

(- الظِفرَ): نینۆکەکەی لە بن دەرهێنا.

(- هُ بِالسَّيفِ): پارچە گۆشتێکی بە شمشێر لێکردەوە.

(إِجْتَلَفَ- هُ): هەڵیکەند/ لە بن و پێخ دەریهێنا.

(أَلجِلْف (ج) أَجْلاف و جُلُوف): لاشەی بێسەر.

(أَلجِلْف- مِنَ الغَنَم): ١-کەلاکی مەڕی کەوڵکراوی بێسەرو پەل و ناوسك ٢-کووپەی بۆش و بەتاڵ ٣-دەفر/ قاپ ٤-فەراغە کولێرە ٥-گەوج (کە بە کەلاکی بێسەرو پەل و ناوسك چوێنراوە).

(أَلجَلِيف (م) جَلِيفَة (ج) جَلائِف و جُلُف= المَجلوف): کەوڵکراو.

(أَلجُلبُفَة): پێستەی داتاشراو یان هەر شتێکی داتاشراویتر.

(أَلجِلْفَة (ج) جِلَف): لەتە نانێکی وشك و ڕەق.

(أَلجِلْفَةو و الجُلْفَة- مِنَ القَلَم): شوێنی داهێنانی پێنووس تا نووکەکەی یان شوێنی داهێنانی.

(أَلجُلاف): قوڕ.

٢-(جَلَفَ- هُ الدَّهرُ): جَلْفاً: ڕۆژگار نابووت و ڕووتیکرد/ سامان و دارایی لەدەستدا.

(«جُلِفَ فِي مالِهِ جَلْفَةً»): شتێك له سامانو ماڵەكەی لەدەستچوو.

(جَلَّفَ- الوَيْلَ أَحْوالَهُمْ): ساڵی نەهامەتیو لێقەومانی خراپ سامانەكەی لەدەستدان.

(إجْتَلَفَ – هُ الدَّهرُ): ڕۆژگار سامانەكەی بردو لەدەستدا.

(ألجَليف (م) جَليفَة (ج) جَلائِف وجُلُف و جُلْف): ١-وشكە ساڵ ٢-دڵڕەقو بێبەزەیی ٣-زۆر وشك.

(«أصابَتْهُم جَليفَةَ عَظيمة»): تووشی وشكە ساڵێكی سەخت بوون هەرچییان هەبوو بردی.

(اَلْمُجَلَّف): ١-لالێخوراو ٢-ئەوەی شتێكی لێمابێتەوە.

(ألجَلائِف): لێشا/ لافاو.

٣-(جَلِفَ: جَلَفاً و جَلافَةً): ڕەقیو وشكیی نواند/ ڕەفتار ناشیرین بوو/ نەزاندو بوو.

(ألجِلْف (ج) أجْلاف و جُلُوف): ١-ڕەقی نەزاندوو/ وشكی دڵڕەق ٢-ستەمكار.

(ألجَليف (م) جَليفَة (ج) جَلائِف و جُلْف): ١-زۆردار ٢-نەزاندووی وشكی ڕەق/ توند سرۆشت.

٤-(تَجَلَّفَ): وشكبوومومو لاوازو بێهێز بوو.

٥-(جَلْفَطَ و جَلْفَطَ- السَفينَةَ): پاپۆڕەكەی كونبڕ كرد (بە پەرۆو شتیتر درزەكانی گرتو قیروزفتی تێهەڵسوو) - قَلْفَطَ (عامية)

= جَلْفَطَ. (ألجِلْفاط و الجِلْفاظ): ئەو كەسەی كە كونبڕی پاپۆڕەكە دەكاتو قیری تێهەڵدەسوێت.

جلق: (جَلَقَ- الرَّأسَ. جَلَقَاً): سەرەكەی تاشی.

(- القَومَ بِالمَنجَنيقِ): خوێشكەلی دایە بەر مەنجەنیق.

(تَجَلَّقَ): وا پێكەنیو دەمیكردەوە تا خرێكانی دواویش دەركەوت.

(ألجُلاقَة): پلە گۆشت.

«رَجُلٌ جُلاقَة»: پیاوێكی لەشنابووت/ لاواز.

(ألجُوالِق والجوالِق (ج) جَوَالِق و جَوالِيق) (فارسية): جەواڵ كە لە خوری یا موو دەبێت.

(جِلَّق و جِلَّق): شام یان شوێنە ئاودارو پڕ درەختەكەی شام.

جلك: (ألجَلْكي والجَلَكي) (ح) (أعجَمِيَّة): جۆرە ماسییەكی كرکراگەییە وەك ماسی جوری وایە. بێخوێنە ئێسكو گۆشتەكەی پێكەوە دەخورێت.

جلم: ١-(جَلَمَ واجْتَلَمَ- هُ جَلْماً): بڕی (- الصوفَ): خوریەكەی بڕییەوە.

(ألجَلَم والجَلَمان): برنگ كە خوریی مەڕی پێدەبڕرێتەوە.

(جَلَمان): بۆ تاكو جووت بەكاردێت. دەڵێیت (شَرَيتُ الجَلَمَين) أو جَلَمانَ (ألجَلَم): ١-مانگی

یەکشەوە/ داسە مانگ ٢-(ح) تورمتە/ هەڵەکە باڵندەیەکــی گۆشــتخۆرە لە واشــە دەچێتو کەمەکێك لەو بچووکترە دەنوکی وەك قەوچی وایە پێشــی دەڵێن: (أَلبُؤْبُــؤْ وأبي رياح): لە بەر سووکەڵەیی‌و خێرایی وایپێدەڵێن.

(أَلجَلَم (ج) جِلام): ١-سابرێن‌و نێرەی ئاسك‌و بەرانەکێوی ٢-کارژۆلە.

(أَلجُلامَة): خوریی برراوە.

(أَلجَیْلَم): مانگی پر/ مانگی چواردە.

٢-(جَلَمَ واجْتَلَمَ – الجَزُورَ. جَلْماً): گۆشــتی بە ئێسقانی ئاژەڵە سەربرراوەکەوە نەهێشتو دایماڵی/ ئێسقانەکەی رووتکرد.

(أَلجَلْمَةُ والجُلْمَةُ والجَلَمَة): هەموو شــتەکە/ سەراپای شتەکە.

(«أَخَذتُ الشيءَ بِجَبلَمَتِهِ»): شتەکەم (تێکرا/ سەراپا/ هەموو/ گشت) برد.

(«هذه جَلْمَةُ الجَزورِ»): ئەمە هەموو گۆشتی سەربرراوەکەیە.

٢-(أَلجَلْمَــدُ (ج) جَلامِــد والجُلْمــود (ج) جَلامِيد): ١-تاوێری گەورەو سەخت.

(«رَجلٌ جَلْمَد»): پیاوی توندو قایم/ پتەو/ رەق.

(«أَرضٌ جَلْمَدَة»): زەوییەکی بەردەڵانی.

(«رَشَحَ أَو بَضَّ جَلْمَدُهُ»): بە چروك دەڵێن: شتێکی لەدەســت بووەوە ٢-حوشــتر گەلێکی گەورە/ رەوە حوشترێکی گەورە.

٤-(جَلْمَــقَ – القَوسَ): شــتی گرتە شــوێن دەستی داری کەوانەکە.

(أَلجلماق): شتی/ شوێندەستی داری کەوان.

جلن ١-(أَلجُلَّنار (فارسية): گوڵنار/ گوڵەمناری فارسی.

٢-(جَلَنْجَبين) (فارســية): مرەبــای گوڵ‌و هەنگوین.

جلــه: (جَلَــهَ- الشــيءَ. جَلْهاً): شــتەکەی دەرخستو لایخست/ لایدا.

(- المَرْءَ): گێرایە دواوەو بەریگرت.

(- العَمامَةَ): مێزەرەکەی/ سەروبەســتەکەی لەسەر ناوچەوانی لادا.

(جَلِهَ جَلَهــاً): قژەکەی لەســەر ناوچەوانی لاچوو و ناوچەوامانی دەرکەوت.

(أَجْلَه): ناوچەواندەرکەوتوو.

(أَلجَلْهَةُ (ج) جِلاه- مِنَ الوادي): ١-(لێواری/ قەراغــی/ ناوچەوانــی) دۆڵ ٢-ئەو لایەی کە لەبەر دەمتدایە.

(بَیْتٌ مَجلُوه): خانوویەکی بەرەڵای بێدیواری حەوشەو بێدەرگا.

٣-(جَلاهِق) (فارســية): ١-تەنێکی بچووکە/ قــورە یــان قورقوشــمە خــرە دەگیرێتــە شــتو بۆی هەڵدەدرێت. ٢-ئــەو کەوانەیەی پێیەهەڵدەدرێت.

جلا: ١-(جَلا- عَن بَلَدِهِ ومِنهُ): لە شارەکەی یــان وڵاتەکــەی باریکــرد/ دەرچــوو/ بــۆ

شوێنێکیتر چوو.

(جَلاء): لەو شوێنە دەرچوونو بارکردن.

(جَـلا- الرَجُلَ عَن بَلَدِهِ): لە شـارەکەی یان وڵاتەکەی دەریکرد دەریپەراند.

(أَجْلَـی- عَـن بَلَدِهِ): لە شـارەکەی دەرچوو باریکرد.

(- هُ عَن بَلَدِهِ): لە وڵاتەکەی دەریپەراند.

(- الرَجُلُ مَنزِلَهُ): پیاوەکە لە ترساماڵەکەی خۆی بەجێهێشتو تەرە بوو.

(إِجْلَـولی – الرَجُـلُ إِجْليـلاءً): پیاوەکـە شارەوشار، یان وڵاتەو وڵاتیکرد.

(اَلجالِيَة ٠ج) جَوالِ): مێی وشەی (الجالي)یەـ ئەو ئاوارەو نامۆیانەن کە نیشـتمانی خۆیان بەجێهێشـتووە وڵاتێکـی تریان کـردووە بە نیشتمان بۆ خۆیان.

(أَهـلُ الذِمَّة): ئەوانەن کە حەزرەتی عومەر دەریپەرانـدنو لـە نیوەدورگـەی عـەرەب دووریخسـتنەوە، بەوە ئەو ناوەیان بەسەردا برا پاشـان بـە هەمـوو یەکێـك دەوترا کە سەرانەی بدایە.

٢-(جَـلا= الأمــرَ جَلْواً و جَـلاءً): کارەکەی دەرخستو روونکردەوە/ ئاشکرایکرد.

(- عَنهُ الهَمَّ): مـەراقو خەفەتەکەی لە دڵ دەرکردو لایبرد.

(- السَّيفَ): شمشێرەکەی سافو لووسکرد.

(جَلا. جَلاءً): دەرکەوتو روونبووەوە.

(جَلّی فُلاناً و عَن فُلانٍ- الأَمرَ): کارەکەی لە فیسار ئاشکرا کردو بۆی دەرخست.

(- عَــن ضَميرِهِ): ئەوەی لە ویـژدانو دڵیدا بوو دەریبڕی.

(جالي- فُلانــاً بِالأَمرِ): کارەکەی لە فیسـار ئاشکرا کرد.

(أَجْلَــی- القَومُ عَنِ القَتيــلِ): لە کوژراوەکە دوورکەوتنەوەو بڵاوەیان لێکرد.

(أَجلــی اللهُ الهَمُــومَ عَنــهُ): خـودا پەژارەو مەراقی لە دڵ دەرکرد.

(تَجَلّی – الشـيءُ تَجَلِّياً): شتەکە دەرکەوتو ئاشکراو رونبووەوە.

(تَجَلّــي): ئاشــکرابوونو دەرکەوتــن/ روونبوونەوە.

(تَجالی القَومُ): لە یەکتری ئاشکرابوون.

(إِنْجَلی): دەرکەوتو ئاشکرا بوو.

(«إِنْجَلی الهَمُّ عَن قَبلي»): مەراقەکەم لە دڵ دەرچوو.

(إجتَلــی – العَمامــةً): مێزەرەکەی لەســەر ناوچەوانی لابرد.

إِسْــتَجْلی- الشَــيءَ): بۆ دەرکەوتنی شتەکەو زانینیو دەرخستنی پشکنیو گەڕا.

(اَلجلا): ئاشکرا/ روونو دیار.

(«إبِــنُ جَلا»): ١ـکاری ئاشــکراو روون/ دیار ٢ـبەیان ٣ـمانگ.

(اَلجَلاً= الأَمرُ الجَلِيّ) (مص): کاری ئاشــکرا/

ڕوون/ دیار.

(أَلجَلــيّ (م) الجَلِيَّة): ١-دیار/ ڕوون ٢-لووس‌و سافکراو.

(جَلِيَّـــةُ الأمر): ١-ڕوونییو ڕاســتیی کارەکە دەرکەوتـــووە: ئەوەی لە کارەکە دەرکەوتووەو ڕوونبۆتەوە ٢-هەواڵی ڕاست‌و تەواو.

(الأَجْلی (م) جَلواء): ڕووجوان‌و شێوە شیرین- کەســێکە قژی لەســەر ناوچەوانــی نەبێت‌و ناوچەوانی دەرکەوتبێت.

(«إبنُ أَجْلی»): بەیان.

٣-(جَلا- النَّحلَ. جَلواً و جَلاءً): هەنگەکەی فانگدا تا هەنگوینەکەی دەربهێنێت.

(إِجْتَلــی- النَّحــلَ): هەنگەکــەی فانگــداو دەرپەڕاندە دەرەوە بۆ هەنگوینەکەی.

٤-(جَلا- البَصَــرَ بِالكُحلِ جَلْــواً و جَلاءً): چاوی بە کل ڕشت‌و نواندی.

(أَلجَلا): کل. چونکە بە کل چاودەنوێنرێت.

٥-(جَلا- الشَّيءَ) جَلاءً: شتەکە بەرزبووەوە.

الجلاء: کل.

(تَجَلّــی- المَــكانَ تَجَلّياً): ســەرکەوتە ســەر شوێنەکە.

(- الشَيءَ): لە سەرەوە بە شتەکەیدا ڕوانی.

٦-(جَلا و جِلا و جُلا واجتَلی- العَروسَ علی زَوجِها. جَلْوَةً و جَلاءً): بووکەکە ئارایشتکراو ڕازێنرایەوەو دەستی بە دەستی زاوا درا.

(جَلا و جَلّی- الزَوجُ عَروسَــهُ هَدِيَّةً): زاوا شەوی پەردەو زاوایەتی خەڵاتی چاوڕۆشنیی بووکێیکرد.

(إِستَجلَتِ- العَروسُ): بووکیی ڕازاوەو جوان خۆی پیشانی زاوادا.

(أَلجِلوَة): خەڵاتی شــەوی پــەردە کە زاوا بە بووکێیدەدات.

٧-(جَلِــيَ. جَلــىً): قــژی ســەر ناوچەوانی لاچوو/ ناوچەوانی دەرکەوت.

أَجْلی (م) جَلْواء: ناوچەوان دەرکەوتوو.

(جَبهَةٌ جَلواء): ناوچەوانی ڕووت‌و پان.

(أَلجَلا): سەرەتای قژ ڕووتانەوە.

(أَلمَجْلی (ج) مَجالِ): پێشی سەر.

(الأَجْلــی (م) جَلْواء): ڕووجــوان ٢-لاجانگ داماڵراو.

(أَجــلاك = مِن أَجلِكَ فَعَلْتُــهُ مِن أَجْلاكَ): لەبەر خاتری تۆ ئەوەمکرد.

٨-(جَلّی= بِنَظَرِه): چاوی گێڕا.

(إِجْتَلی – الشَيءَ): چاوی بڕییە شتەکە.

(عَينٌ جَلِيَّة): چاوی تیژ.

(أَلمَجلوُّ): تەماشاکراو/ لەبەرچاوگیراو.

٩-(الجَلاتــين: جلاتــين (ك) (لاتينيــة): مادەیەکی لینجە لە پێســت‌و ئێســک‌و شــانە ڕیشاڵییەکانی گیاندار دەردەهێنرێت.

جلی: ١-جَلی- السَّــيفَ. جَلْياً: شمشێرەکەی ساف‌و لووسکرد.

جَلّی – الأَمرَ: کارەکەی ڕوونکردەوەو دەرخست.

الجِلي: كلاورۆژنه/ كونێكه له سەربانەوەیە بۆ رووناكیدان.

أَلجِليان: دەرخستنو روونكردنەوە.

أَلجِلِيَّان: كۆچی بە دڵی یۆحەنا.

٢-(جَلَّى- الفَرَسُ): ئەسپەكە پێشبڕكێكەی بردەوە/ پێشكەوتنە لە پێشبڕكێدا.

المَجَلِّي: براوەی پێشبڕكێ.

الملحق

جلو: (أَلتَّجَلِّي): دەركەوتن.

(- عِندَ المَسيحيين): ئەو رەوشە زۆر جوانەیە كە حەزرەتی عیسا لە كێوی تووردا بۆ سێ قوتابییەكەی دەركەوتو شەوقیدایەوە.

(عيد التَّجَلِّي): جەژنی دەركەوتنی حەزرەتی عیسا.

(أَلتَّجَلِّـي- في التَّصَـوف): لە سۆفیگەریدا ئەوەیە كە سۆفی نهێنیی غەیبی لە دڵدا بۆ دەردەكەوێت و بە دڵ دەرك بەو نهێنییە دەكات.

جم: (جَمَّ- الشَّـيءُ. جَمّاً وجُموماً): شتەكە زۆر بوو/ فرەبوو.

(- العَظمُ جُمُوما): ئێسكەكە گۆشتی زۆر گرت و زۆری بەسەرەوە بوو.

(جَمَّـمَ و تَجَمَّمَ- النَبتُ): رووەكەكە/ گیاكە زۆر بوو زەوییەكەی داپۆشی.

(جَمِيـم (ج) أَجِمّـاء): گیای زۆرو چڕی پەلهاوێژ.

(إِسْـتَجَمَّ- تِ الأَرضُ): گیای زەوییەكە دەرهات و رووا.

(أَلجَـمُّ (مـص): هەموو شتێكی زۆرو كەڵەكەبوو.

(جاؤوا جَمّاً غَفيراً و جَمَّ الغَفيرِ و جَمَّ الغَفيرَةِ والجَمَّ الغَفيرِ): هەموو هاتن بە كۆمەڵ، بە چاك و خراپیانەوە كەس دوانەكەوت، زۆریش بوون.

(أَلجَمَمْ): زۆرو كەڵەكەبووی هەموو شتێك/ هەموو شتێكی زۆرو كۆمەڵ.

(أَلجُمَّةُ (ج) جُمَم): تۆپەڵەی قژی سەر.

(أَلجُمَّـةُ والجَمَّةُ): بەشی هەرە زۆری یان زۆربەی ئەو شتەیان زۆری ئەو شتە.

(«جاؤُوا في جَمَّةٍ. كَثيرَةٍ»: بە كۆمەڵێكی زۆر گەورە هاتن.

(أَلجَمّاء): ١-پڕوچڕ ٢-لێوانلێو.

(«إِمْرَأَةٌ جَمّاءُ العِطام»): ئافرەتێكی قەڵەوی خرپن.

(«جـاؤوا جَمـاءَ الغَفـيرِ و جَمّـاءَ الغَفيرَةِ والجَمّـاءَ الغَفـيرَةَ و جَمّاءَ غَفـيرَةً و بِجَمّاءِ الغَفيرِ): بە كۆمەڵ هەموو هاتن.

(أَلجَميـم): ١-رووەكێكی زۆری پڕو چڕ ٢-هەموو شتێكی زۆری كۆ ٣-رووەكی نیمچە درێژەوەبوو.

(أَلجُمّانِـيّ والمُجَنَّم): خاوەنی قژێكی زۆری چڕوپڕ.

٢-(جَـمَّ- المـاءُ جُمُومـاً): ئاوێکـی زۆر کۆبووەوە.
(- تِ البئـرُ): ئاوێکـی زۆر لـە چاڵاوەکەدا کۆبووەوە/ بیرەکە ئاوی زۆر بوو.
(جَمُوم): چاڵاوێکی/ بیرێکی فرە ئاو.
(جَـمَّ- المـاءَ. جَمّـاً و جماماً و جُماماً و جَماماً): لە ئاوەکە گەڕا کۆببێتەوە.
(أَجَمَّ- الماءَ): لە ئاوەکە گەڕا کۆببێتەوە.
(إسْتَجَمَّ- الماءُ): ئاوێکی زۆر کۆبووەوە.
(- البئْرَ): وازی لە بیرەکە هێنا پڕببێت.
(أَلجَمُّ (ج) جِمام و جُمُوم- مِنَ الماءِ): بەشی هەرە زۆری ئاوەکە.
(إستَجَمَّ –الماءُ): ئاوەکە زۆر کۆبووەوە.
(أَلجَمَّة (ج) جِمام): چاڵاوی ئاو زۆر- نێرینەی ئاوی چاڵاوەکە/ بیرکە.
(«إسْـتَقِ مِن جَمَّةِ البئرِ): لە نێرینەی ئاوی چاڵاوەکەوە هەڵییەنجێنە.
(أَلمَجَمّ والجَمَمُ): سنگ.
هُوَ رَحْبُ الجَم: سنگفراوانە.
٣-(جَمَّ- الكَيـلَ جَمّاً و جِمامـاً وجُماماً و جَماماً): لێوانلێوی پێوانەکەی پێوا.
(- المِكيـالَ): پێوەرەکـەی لێوانلێـو کرد تا لێبڕژا.
جَمَّمَ- المِكيالَ: پێوەرەکەی لێوانلێو پێوا.
(أَلجَمـام والجِمـام والجُمـام والجَمَـم): قەڵاپەچنی پێوەرەکە.

(«جمـامُ القَـدَحِ مـاءً»): ئـاوی لێوانلێوی پەرداخەکە/ لێوانرێژی.
(أَلجَمّـام و الجَمّـان): پڕپـڕ/ لێوانرێـژی پێوەرەکە.
٤-(جَـمَّ- الفَرَسُ. جَمّاً و جَماماً): پشـووی ئەسپەکە دراو سواری نەبوون.
(- القَـومُ جُمُوماً): خوێشـگەل حەوانەوەو پشوویاندا.
(أَجَـمَّ- الفَـرَسَ): پشـووی چارەوێکەیـدا حەواندیەوەو سواری نەبوو.
(-الفُؤادَ): سرەوتی بە دڵیداو حەواندیەوە.
(«أَجْمِـمْ نَفسَـكَ يوماً أَو يَومَين»): یەك دوو ڕۆژ پشـوو بە خۆت بـدەو بحەوێرەوەو مەجووڵێرەوە.
(أَجَمَّ و أُجِمَّ- الفرسُ): پشـوو بە چارەوێکە درا بحەوێتەوە/ حەوێنرایەوە.
(إسْتَجَمَّ): پشوویداو حەوایەوە/ حەسایەوە.
(إسْتِجْمام): پشوودانو حەوانەوە/ حەسانەوە.
(«إني لأَسـتَجِمَ قَلى بِشَـيءٍ مِنَ اللَّهوِ): بە کەمێك ڕابواردنو یاریو گەمە ستارە بە دڵم دەدەمو دەیحەوێنمەوە/ دەیحەسێنمەوە.
٥-(جَـمَّ- الفِراقُ. جُمومـاً): لێکپچڕانو لە یەك دوورکەوتنەوە نزیکەو کاتی هات.
(أَجَمَّ- الفِراقُ): کاتی لە یەك دوورکەوتنەوە هات.
(- الأَمـرُ): کارەکـە کاتیەتـی یـان نزیـك

بۆتەوە.

٦-(جَمَّ- الكَبْـشُ. جَمَمـاً): بەرانەكە كۆڵ بوو/ بێقۆچ بوو.

(ألأَجَمّ (م) جَمّاء (ج) جُم): ١-بێشاخ/ بێقۆچ ٢-جەنگاوەری بێنێزە.

(ألحُصنُ الأَجَم): قەڵای بێتارمە.

(أرضٌ جَمَّاء): زەویی (لووس/ خز).

(شاةٌ جَمّاء): مەری كۆڵ/ بێقۆچ.

٧-(جَمْجَمَ وتَجَمْجَـمَ- الكَلامَ جَمْجَمَةً): بە منجەمنج قسەیكردو باش دەرینەبڕی.

(«تَجَمْجَـمَ عَـنَ الأَمرِ»): بـەلای كارەكەدا نەچوو.

(«جَمْجَمَ شـيئاً في صَدرِهِ»): شتێكی لە دڵدا شاردەوەو دەرینەخست/ دەرینەبڕی.

(ألجُمْجُمَة (ج) جَماجِم) (ع ا): ١-كاسەی سەر كە هەشـت پارچەیەو یەكیگرتووەو مێشكی تێدایە.

ألجُمْجُمَــةُ): ١-پیاڵەی دارین ٢-چاڵاوێك كە لە زەوییەكی شۆرەكاتدا هەڵبكەنرێت.

جمیء- (جَمِــيءَ- عَلَيه. جَمَــأً): لێیتووڕە بوو.

(تَجَمَّــأَ في ثيابِـهِ): جلەكـەی لـە خۆیەوە ئاڵاند.

(- القَومُ): خوێشگەل كۆبوونەوە.

(ألجَمأُ والجَماءُ): كەس.

جمـع: (جَمَـعَ- الفَـرَسُ: جَمْحـاً و جِماحـاً و جُمُوحـاً): ١-چارەوێكـە سـەری هەڵگرت/ سـوارەكەی هەڵگـرتو یاخی بوو ٢-سەركێشییكرد.

(جامِــح (ج) جَوامِح): ١-سـەركێش ٢-كۆتی هـەوەس/ چمووش/ لە جلەو بەربوو ٣-تۆراو (بۆ نێرو مێ)یە.

(- جَمَـحَ – تِ المَـرْأَةُ زَوجَهـا): ژنەكـە لە مێردەكەی تۆراو یاخیبوو چووە ماڵی باوكی.

(جَمَـحَ- الرَجُـلُ): دوای ئارەزوو هەوەسـی خۆی كـەوتو بە كـەس نەگێڕرایـەوە/ لە هەواو هەوەسـەكەی نەكەوت (لە سەركێشی چارەوێوە وەرگیراوە).

(«جَمَحَـتِ المَفـازَةُ بالقَـومِ»): بیابانەكـە ونیكردنو فەوتاندنی.

(«جَمَـعَ بِفُلان مُـرادُهُ»): نـاكام بوو/ بە ئامانج نەگەیشت.

(ألجُمــاح (ج) جَمامِــح و جَمامِيــح): ١-هەڵاتـووە/ بەزیـوە/ تۆقیوەكانـی جەنگ ٢-ڕمێكی بێنووك.

جمخ: (جَمَــخَ. جَمْخــاً): لووتبەرزییكرد/ فیزینوواند.

(جامِخ (ج) جُمَّــخ و جَمُوخ و جمِيِّخ): بە فیزو دەعیە/ لووتبەرز.

(جامَخَ- هُ): خۆی بەسـەردا بادا/ شـانازیی بەسـەردا كرد/ یان شـانازییان بەسەریەكدا كرد.

جمد: (جَمَدَ- الماءُ. جَمْداً و جُمُوداً): ئاوەكە بەستیو بوو بە سەهۆڵ.
(- الدَّمُ): خوێنەكە مەیی/ وشكبوو.
(- جَمَّـدَ- الأَموالَ المَنقولَـةَ (ت) تَجميداً): دەستی بەسەر ماڵە وەگوێزەكەدا گرتو ناوی ماڵی نەگوێزراوەی لێنا.
(جَمَّدَ وأَجْمَـدَ- هُ): مەیاندی بەسـتیو بە سەهۆڵیكرد.
(أَلجَمَد والجَمْد): ئاوی بەسـتوو/ سـەهۆڵ/ بەفر.
(أَلجَمَـدَ والجُمْـد والجُمُد): زەویـی بەرزو سەخت.
(أَلجَماد (ج) أَلجُمُد): بووم/ زەوی.
(الجَماد (ج) جَمادات والجامِد (ج) جَوامِد): هەموو شـتێكی بێگیان كە ژیانی تێدا نەبێت وەك بەرد.
(أَلفِعْلُ الجامِد): فرمانێكە كە پلەی كردەكانی نەبێت وەك (لَیسَ وعَسى).
٢-(جَمَدَ- تْ عَنُهُ): فرمێسكی وشكیكرد یان وەستا.
(جَمـادُ و جَمـودُ و جَمِیـدُ العَـینِ): چاو بێفرمێسك فرمێسك وشكبوو.
(جَمُـود): چـاوی بێفرمێسـك/ فرمێسـك وشكبوو.
(أَلجَماد (ج) جُمُد): تەرایی تێدا نەماو.
(«أَلنَّاقَةُ الجَماد»): مێحوشتری سستی بێشیر.
(سَنَةٌ جَماد): ساڵی بێباران/ وشكە ساڵ.
(أَرضٌ جَمـاد): زەوییەكـی برنـگو بارانی لێنەبارێت.
٣-(جَمَـدَ- ت یَـدُهُ: جُمـوداً و جَمْـداً): پیسكەییكرد.
(أَجْمَدَ): رژدو بێفەر بوو/ بێخێر بوو.
(أَلجَمـاد (ج) جُمُـد): دەستوشـك/ رژد/ چرووك.
(«فلانٌ جَمادُ الكَفِّ»): فیسـار دەستوشـكە/ هیچی لەدەست هەڵناوەرێت/ رژدە.
(«جَمادٍ لَه»): دۆعایەكە لە چرووك دەكرێت. واتا هیچی نەبێتو داماو بێت.
٤-(جَمَدَ- حَقُّهُ على فُلان. جُمُوداً و جَمْداً): مافەكەی لەسـەر فیسار سـاغبووەو پێویست بوو كە بیدات.
(أَجْمَدَ- حَقَّهُ عَلَیهِ): مافەكەی خۆی لەسەر ئەو پێویستكرد كە بیداتەوە.
٥-(أَجمَدَ): چووە مانگی جمادەوە.
(جُمـادِي (ج) جُمادَیـات الأول والآخـر: جەمـادی یەكـەمو دووەم مانگـی پێنجەمو شەشـەمی مانگەكانـی عەرەبـی. (بۆیـە وا ناونراون چونكە ئاوتیایدا دەیبەستێت).
٦-(جامَـدَ- هُ. مُجامَـدَةً): لـە پاڵیدا بوو/ هاوسایەی بوو.
(«هُوَ مُجامِـدي»): ئەو دراوسـێمە ماڵ بە ماڵەوە.

جمر: ١-(جَمَرَ- القَومَ على أمرٍ): خويْشانی بۆ سازدانی كارێك كۆكردەوە.

(جَمَرَ واستجَمَرَ- القَومُ على أمرٍ): خويْشگەل بۆ سازدانی كارێك كۆبوونەوەو يەكيانگرت/ چوونە پاڵ يەك.

(جَمَّرَ- القَومُ على أمرٍ): بۆ كردنی كارێك كۆبوونەوەو يەكيانگرت.

(- الأمرُ القَومَ): كارەكە خويْشانی ناچاری هاوناهەنگ كرد.

(- تِ المرأةُ شَعْرَها): ژنەكە قژی لەسەر مليۆ لە دواوە بەست، بەرينەدايەوە.

(تَجَمَّرَ- الجَيشُ): سوپاكە لە خاكی دوژمندا خۆی قايمكردو نەگەڕايەوە دواوە.

(- تِ القَبائِلُ): خێڵەكان گردبوونەوە/ كۆبوونەوە.

(ألجَمْرَة (ج) جَمَرات و جِمار): نەتەوە يەكدەستو يەكگرتوو بێتو هاوپەيمانيی بێگانە نەبێت.

(«بَنو فلان جَمْرَةٌ»): فيسار بەرميەكنو تەبانو بە دەستو دەسەڵاتن.

(ألجِمار): ١-كۆمەڵ/ گرۆ/ دەستە ٢-خويْشگەلی گرۆ بەستە/ كۆمەڵبوو.

(جَماری و جَماریً): كۆ/ پاك/ گشت/ هەموو.

(جاءَ القَومُ جَمادی): كۆی خويْشگەل هاتن/ خويْشگەل پاكيان هاتن.

(جُمار): كۆ/ پاكيان/ گشت/ هەموو.

جاءَ القَومُ جَماراً: پاكيان هاتن/ گشتيان هاتن.

(ألجَمير): كۆی خويْشگەل.

(«جَميرُ الشَعرِ»): قژی بەستە.

(إبْنُ جَمير): تاريكە شەو.

(إبنا جَمير): شەوو ڕۆژ (بۆيە وا ناو نراوە چونكە پێكەوەن).

(ألجَميرَة = الضَفيرَة): پرچ.

٢-(جَمَرَ- هُ. جَمْراً): پشكۆ ئاگرێكی دايە.

(جَمَّرَ- اللَّحْمَ): گۆشتەكەی خستە سەر پشكۆ ئاگرەكە.

(أجْمَرَ- النّارَ): ئاگرەكەی ئامادەكرد/ ئاگرەكەی كردەوە.

(- الثَّوبَ): كراسەكەی دايە بەر بۆنيخۆش/ بۆنخۆشيكرد.

(تَجَمَّرَ بالمِجْمَرَةِ): بە بوغوردان بوغوردی بە هەڵم كرد.

(إستَجْمَرَ واجْتَمَرَ بالمِجْمَرَةِ): بە بوغوردی بوغوردانەكە خۆی بۆنخۆشكرد.

(ألجَمْرَةُ (ج) جَمَرات و جِمار): پشكۆيەك.

(ألجَمرُ): پشكۆ.

(ألمجمَرَة والمِجمَر (ج) مَجامِر): ١-پشكۆدان ٢-بوغوردان ٣-ئاگردان.

٣-(جَمَّرَ- النَّخلَةَ): كورۆكی بنی دارخورماكەی بڕی.

(اَلجُمّار والجامُور): کورۆکی بنی دارخورما.
(جُمّارَة و جامورَة (ج) جُمّارات و جامُورات):
یەك کورۆکی بنی دارخورما.
٤-(أَجْمَرَ): پێیهەڵگرت و خێرا ڕۆیشت.
(«أَجْمَرَ بَینَ یَدَیهِ»): زوو هاتە بەردەستی.
٥-(اَلجَمْرَةُ (ج) جَمَرات و جمار): چەو.
(«جِمارُ الحَجِّ»): بەردی ڕەجمکردن و بەردبارانکردنی شەیتان لە حەجدا کە سێ جارەو لە (مونا)دایە.
(اَلمُجمِر والمُجْمِر- مِنَ الحَوافِر): سمی ڕەقی وڵاخ/ چوارپێ.
٦-(اَلجُمْرك والکمرك (ج) جمارك أَو کمارك) (فارسیة): گومرگ/ فەرمانگەی گومرگ.
جمز: ١-(جمَزَ- هُ. جَمَزاً): گاڵتەی پێکرد.
٢-(جَمَزَ. جَمْزاً): بە قەڵەمباز ڕایکردو خێرا ڕۆیشت.
(جَماز): خێرا/ توند ڕاکردوو/ پەلەکردوو.
(اَلجُمْزی): جۆرە ڕاکردنێکە/ گورگەلۆقە.
(یَعدو الجَمَزی): بە قەڵەمباز یان هەڵبەزینەوە ڕادەکات. گورگەلۆقە دەکات/ دەکات.
(«جُمازُ جَمَزي»): کەرێکە خێرا هەڵدەتیرێنێت و دەروات.
٣-(اَلجُمْـزَةُ (ج) جُمَز) (ز): ١-گۆپکەی تۆوناو.
(اَلجُمَّیز والجُمَّیزی (ن): درەختێکە بەرەکەی وەك هەنجیرە لە ئەفەریقاوە هاتووە، زۆر دەژی دارەکەی زۆر چاکە، گەڵاکانی پانە، بەرە وردەکەی لە پەلەکانییەوە دەرناچێت بەڵکو لە قەدەکەیەوە دەردەچێت ئێستا ڕواندنی وازلێهێنراوە.
الملحق
جمیز (اَلجُمْباز): جوملاستیك: شناوکردنە بۆ بەهێزکردنی لەش و ماسولکەکانی.

جمس: ١-(جَمُسَ و جَمَسَ — السَمنُ. جُموساً): ڕۆنەکە بەستی/ مەیی.
(الجامِس (فا) مِنَ النَّبات): ڕووەکی بێشکۆفە/ سیس بوو.
(جَمیس): وشکبوو.
(«دَمٌ جَمیس»): خوێنێکی وشکەوەبوو.
٢-(اَلجَمَسْت): جۆرە بەردێکی بەنرخە (فارسیە).
٣-(اَلجاموس (ج) جَوامیس) (ح) (فارسیة): گامێش (ماڵییەو هەیشیانە کێوییە).
جمش: ١-(جَمَشَ- الرأسَ. جَمْشاً): سەری گوێزانتاشکرد.
(«مَکانٌ جَمیش»): شوێنێکی ڕووتەن کە ڕووەکی تێدا نەبێت.
(اَلجَمُوش والجَمیش): داروو بۆ هەڵوەرانی تووك.
٢-(جَمَشَ- النَاقَةَ) جَمشاً: مێحوشترەکەی بە سەری پەنجە دۆشی.

جَمَّشَ- هُ: نوقورچى ليْگرتو گەمەى لەگەڵدا كرد.

أَلجَمْش: دەنگى نزم/ سرپە/ چرپە.

الملحق:

جمش: (أَلجَمَشْـت= الجَمَسْت): كەركەهان/ جەمشت (جۆرە بەردێكى بەنرخە).

جمع: (جَمَعَ- المُتَفرِّقَ جَمْعاً): پەراگەندەكانى كۆكردەوەو يەكخست.

(«جُمِعَتِ الجُمْعُه»): نوێژى جومعە كرا.

(جَمَّعَ): تەواو كۆيكردەوە.

(- المُسـلِمُ): موسـوڵمانان ئامـادەى نوێژى جومعە بوون.

(جامَـعَ- هُ على كذا. مجامَعَـةً و جماعاً): لەگەڵيدا لەسەر ئەوە رێككەوتو پێكهاتن.

(- ها): لەگەڵ ژنەكەدا جووت بوو/ گاى.

(أَجْمَعَ- القَومُ- على كذا): خوێشگەل لەسەر ئەوە رێككەوتن/ پێكهاتن.

(- الأَمْرَ وعلى الأمرِ): بۆ كارەكە لێبراو خۆى بۆ كۆكردەوە.

(- ماكانَ مُتَفَرِّقـاً): پەرشو بڵاوەكەى گرد كردەوەو نەيهێشت بڵاوبن.

(أَجْمَعَ- الإِبلَ): بە كۆمەڵ حوشترەكانى دايە پێش خۆى.

(تَجَمَّـعَ – القَومُ): خوێشـگەل (كۆبوونەوە/ كۆمەڵيانبەست).

(- الشيءُ المُتَفَرِّقُ): شتە بڵاوەكە كۆبووەوەو يەكيگرت.

(إِجْتَمَعَ- القومُ أَو الشيءُ المُتَفَرِّقُ): خوێشگەل هاتنو چوونە پاڵ يەك كۆبوونەوە يان شـتە بڵاوەكە كۆبووەوەو يەكيگرت.

(إِجْتَمَعَ- الغُلامُ): لاوەكە باڵق بوو پێگەيشت (بە كچ واناوترێت).

(إِنْجَمَعَ- الشيءُ): پارچەى شتەكە چوونە پاڵ يەكو يەكيانگرت.

(إِسْتَجمَعَ- القَومُ): خوێشگەل هەموو پێكەوە رۆيشتن.

(-لَهُ الأَمرُ): كارەكەى بە دڵى خۆى بۆ بوو.

(- البَقلُ): سەوزەكە هەمووى وشكبوو.

(الفَـرَسُ جَرياً): چارەوێكـە لە غاردا خۆى گردكردەوەو خۆى گوشى.

(أَلجَمع (مص) (ج) جُمُوع): كۆمەڵە خەڵك.

(يَومُ الجَمْـعِ): رۆژى زيندووبوونەوە/ رۆژى قيامەت.

(جُمْع (ج) أَجْماع): مشت. مشتە شتێك.

(جُمعُ الكَفِّ): مستەكۆڵە/ مست.

(ضَرَبْتُ بجمُعِ كَفي): بە مشتەكۆڵە لێمدا.

(أَلجامِـع (فا) (ج) جَوامِـع) الكَلامُ الجامع: ١-مزگەوتـى موسـوڵمانان/ ئاخاوتنى كورتو چڕو پڕ واتا.

(اليَومُ الجامِع): رۆژى هەينى.

(قِدرٌ جامِع): مەنجەڵێكى گمپ/ گامەنجەڵ.

(أَبو جامِع): سفرەى نانخواردن.

(الجامِعَــة): ١-مێـــی وشـــەی (ألجامـــع)ە ٢-پەیوەندیی ٣-گەرد نلغ کە زێڕە/ تەوقی گەردن ٤-دامەرزاوێکی رۆشـــنبیرییە کـــە پەیمانگای بەرزی فێرکردنی تێدایە گرنگترینیان لاهوت و فەلســـەفەو پزیشـــکی و یاســـاو ئەندازیاریی و وێژەیە ٥-بەشێکە لە ئینجیلی پیرۆز.

(قِدْرٌ جامِعَة): گامەنجەڵ/ مەنجەڵێکی زلە.

(ألجمـــاع) (مص) ١-کۆبوونەوەی شـــت/ کۆی شت ٢-لێپەڕین.

«جمـــاع الخِبـــاء الأَخْبِيَـــة»: کۆی وشـــەی الأخنيبة.

«ألخَمـــرُ جمـــاعُ الإثْمِ»: مەی کـــۆی هەموو گوناهێکە.

(قِدرٌ جماع): مەنجەڵێکی زلە.

(ألجُمْعَـــةُ): ١-کۆبوونـــەوە ٢-کۆمەڵبەســـتەی هۆگرانی یەك ٣-حەفتە.

«جُمْعَةٌ من تَمر»: مشتێك خورما.

ألجُمُعَـــةُ (ج) جُمَع وجُمْعـــات: رۆژی هەینی (چونکـــە بـــۆ نوێـــژ موســـوڵمانانی تێـــدا کۆدەبێتەوە).

(أجْمَـــعَ (م) جَمْعاء (ج) أجْمَعُون): (وشـــەی جەخـــت لەســـەرکردنە): ســـەراپا/ پاکیان/ تێکرا.

(«جاؤوا أَجْمَعُهُ وبأجمعِهـــم و باجْمُعِهم): پاکیان هاتن/ سەراپا هەموو هاتن.

(ألجَميـــع): ١-هەمـــووان/ گشـــتیان/ هەموو گشت/ پاکیان/ سەراپایان ٢-سوپا.

«رأيٌ جَميـــع»: ڕای کـــۆو پەســـەندکراوو یەککگرتوو.

(جاؤوا جميعاً): هەموو هاتن.

(ألمُجْمَـــع- مِنَ الأُمُور): کارێك کە لە ســـەری یەکرابن و ڕێکەوتبن.

(ألمُجْمَع- مِنَ الأمور): کارێکی هەموو لەسەر ڕێکەوتو و پێوە بەستراو.

(ألمجمَـــع (ج) مَجامِـــع): ١-کۆجـــێ/ کۆڕگە/ شوێنی کۆمەڵبەستن.

(«أخَـــذَتْ مَحَبَّتُـــهُ بمَجامِـــعَ قَلْبِـــي»): ١-خۆشەویستیەکەی هەموو سوێ و سووچێکی دڵمی گرتۆتەوە ٢-نامە نوسراوێکە بڕیارەکانی قەشـــە کۆبووەکانی تێدایە کە بـــۆ کاروباری ئاینی بڕیاریان لەسەرداوە.

(ألمَجْمَعُ العِلمي): کۆڕی زانستی.

(مُجامَعَة): حەفتانە.

(«إسْـــتَأجَرَ الأَجيرَ مُجامَعَةً): بۆ حەفتەیەك بەکرێیگرت/ حەفتانە بە کرێیگرت.

(أرضٌ مَجْمَعَـــة ومُجمِعَـــة ومُجَمِّعَـــة): کۆمەڵگا/ گردگە/ شوێنێکە خوێشگەل تیایدا کۆدەبنەوەو جیانابنەوە، (لە ترسی گومڕایی یان ترسیتر).

(ألمَجموع) (مقـــع) (ج) مَجاميع): ١-کۆمەڵە. وەك کۆمەڵە چیرۆك کە یەکخرابێت، کۆمەڵە هەڵبەســـت ٢-کـــۆی چەنـــد ژمارەیـــەك لـــە

ژمێرەدا.

(ألجميعَة (ج) جَمائِع): کۆبوونەوە.

(ألجماعَة (ج) جماعات): ١-کۆمەڵە خەڵکێك ٢-گەلە ئاژەڵ گەلە زینـــدەوەر ٣-کورە هەنگ ٤-پۆل.

(ألإجمـــاع): کۆدەنگیـــی/ یەکدەنگیـــی/ یەکڕایی/ هاودەنگـــی- کۆدەنگیی. یەکێکە لە چوار ســـەرچاوەکەی بڕوای ئاینی ئیسلامیی کـــە بە هاودەنگیـــی و کۆدەنگیـــی مجتهدینی ئیسلام ناودەبرێت و بۆ هەموو چەرخ و هەموو کارێکی ئاینی ئیسلامە.

(أَلمُجْتَمِع (فا)): کۆك.

(رَجُلٌ مُجْتَمِع): پیاوێکی کۆکەو پێگەیشتووە/ پیاوی تەواوی ناو پیاوانە.

(«مَشـــی مُجتَمِعـــاً»): گـــورج و چابـــوك و چالاکانەو بە تواناوە ڕۆیشت.

(أَلمجتَمَـــع): کۆمەڵگـــا/ ئەنجومەن/ شـــوێنی کۆبوونەوە.

(أَلمُجْتَمَع والقَومي): کۆمەڵگای نەتەوەیی.

(أَلمُجْتَمَعُ الإنسانيي): کۆمەڵگای مرۆڤایەتی.

(الجَماعِيَّة): ڕێبازێکی کۆمەڵایەتییە دەڵێت: گیروگرفتـــی کۆمەڵ بەوە چـــارە دەکرێت کە هەمـــوو هۆی بەرهەمهێنان هاوبەشـــی بێت/ هاوبەشیی. (لَوَّلکتیفیسم)

ألجَماعات والجَماعـــات (ع ح): پەڕاوی باج و سەواو سەودا.

(ألهَيئَة الإجتماعِيَّة): ئەو ڕەوشـــەیە کە لە کۆبوونەوەی خوێنـــدکارێك پەیدا دەبێت کە هاوکەڵك بن.

الملحق

جمع: (أَلجَمعِيَّة): کۆمەڵە، کۆمەڵێك خەڵکن کەڵکی ئامانجێـــك کۆیکردوونەتەوەو بە پێی شیرازەیەك بەڕێوە دەڕۆن.

جَمعِيَّة خَيرِيَّة): کۆمەڵەی خێرخوازیی.

(جَمعِيَّة مُساهِمين): کۆمەڵەی بەشداربووان.

(ألإجتِماع): کۆبوونەوە.

(إجتِمـــاعُ أصْدِقاء): یەکگرتنی دۆســـتان لە کات و شوێنێکی دیاریکراودا.

(إجتِماع عُلَماء): کۆبوونەوەی زانایان.

(إجتِماعُ حِزبي): کۆبوونەوەی پارتی.

(إجتمـــاع ســـفير بوزيـــر) یەکتربینینـــی باڵوێزێك و وەزیرێك.

(إجْتِماعُ الطُرُق): چواڕێیان.

(عِلـــمُ الإجْتِمـــاع): زانســـتیی کۆمەڵایەتی یەکێکە لە زانســـتیە مرۆڤایەتیـــەکان کە لە پەیدابـــوون و بەرەوپێشـــچوون و خەســـڵەتی مرۆڤ دەکۆڵێتەوە.

(هَيئَة إجتِماعية): دەستەی کۆمەڵایەتی.

(طَبَقـــات إجتماعِيَّـــة): چینـــی کۆمەڵگـــا/ چینەکانی کۆمەڵ.

(قضايا إجتماعِيَّة): کێشەی کۆمەڵایەتی.

(إصلاحـــاتُ إجتماعيـــة): چاکســـازیی

کۆمەڵایەتیی.
(إعانة إجتماعية): باربووی کۆمەڵایەتیی.
(ضَمانٌ إجتماعية): دابینەی کۆمەڵایەتی.
(دِرسَـــة إجتماعيـــة): لێکۆڵینـــەوەی کۆمەڵایەتی.
(الإنســان کائِــنٌ إجتماعــي): ١ـمــرۆڤ بوونەوەرمێکی کۆمەڵایەتییە کە حەز بە ژیان لەژێر سایەی شــیرازەیەکدا دەکاتو لەگەڵیدا دەگونجێــت ٢ـحــەز بــە تێکەڵاویــی خەڵك دەکات.
(التَجميع):١ـکۆکردنەوەو لێکدان٢ـخستنەپاڵو داهێنانو دانان.
(الضَّــم والتَّجميــع — في الصناعة): کردەی کۆکردنەوەو لێکدانــی پارچە جیاجیاکان بۆ دروستکردنی ئامێرێك یان دەستکەلایەك.
(اَلمجموعة): تۆپەڵە. کۆمەڵە. شــتێك کە لە جۆرێکین یان لە شتی وەك یەکدا هاوبەشبن.
(مَجموعَة طَوابِع): تۆپەڵە پوولێك.
(مجموعة بنايات): کۆمەڵە خانەیەك.
(مجموعَة دُولَ أفريقية الشَرقيَّة): کۆمەڵە دەوڵەتە ئەفەریقاییە خۆرهەلاتیەکان.
(اَلمجموعة الصِناعِيَّة):کۆمەڵەپیشەسازییەکان. کۆمەڵــە پیشەســازیەکن لــە دروســتکردنی بەرهەمێکی پیشەسازیدا بەشداریدەکەن.

جمك (الجامَکيَّــة (ج) جامَکيات والجَومَك (ج) جَوامِك) (ترکية): موچەی کارگوزارانی دەوڵەت سەربازی یان فەرمانبەر.
جمل: ١-(جَمَلَ- الشــيءَ جَمْلاً): شــتەکەی کۆکردەوە.
(أجْمَلَ- الشيءَ): شتەکەی کۆکردەوە یان کۆی شتەکەی وت بێدرێژەپێدانی.
(«أَجْمَــلَ الحِســابَ أَو الــكَلامَ ثُــمَّ فَصَّلَــهُ و بَيَّنَــهُ»): ژمێرەکــەی کۆکــردەوە یــان ئاخاوتنەکەی کورتە کردو نواندو پاشــان بە درێژی دەریخست.
(حساب الجُمَّل): ژمێرەی کۆی پیتەکانەکە بە هەڵبەست دادەنرێت بۆ دیاریکردنی مێژووی شتێکە.
(اَلجُملَة (ج) جُمَل): ١ـرستە ٢ـکۆمەڵە شت.
(الجُمَل): کۆمەڵە خەڵکێك.
(اَلجُمْل والجَمَل والجُمَل والجُمَّل والجُمالَة): گوریســی ئەســتوور (چونکە لە هێزی چەند تاڵێك پەیدابووەو کۆکراوەتەوە).
٢-(جَمــلَ واجتَمَــلَ — الشَّــحمَ. جَمْــلاً): بەزەکەی تواندەوە.
(جَمَّلَ- الشَّحْمَ): بەزەکەی تواندەوە.
(أَجْمَلَ): بەزە تواوەکەی/ پیوەکەی خوارد.
(-الشَّحْمَ): بەزەکەی تواندەوە.
(اَلجَميل): بەزی تواوە/ پێو.
٣-(جَمُلَ. جَمالاً): ڕەوشت بەرزو جوان بوو. ڕوخسار شێوە جوان بوو.
(جَميل جَميلَة) جوانو قەشــەنگو ڕەوشت

جوان‌و بەرز.
(جَمَّلَ- هُ): جوانیکرد/ ڕازاندیەوە.
(جامَلَ- هُ): ١-دۆستانەو ناسك‌و جوان لەگەڵیدا ڕەفتاریکرد ٢-بە زمانی شیرین/ ناسکانەو جوان دواندی.
(أجْمَلَ- الشيءَ): شتەکەی جوان‌و چاك‌و زۆر کرد.
(- في العَمَل): کارەکەی بە چاکیی‌و جوانیکرد.
(- في الكَلام): ناسك‌و خۆشدوو بوو.
(- في الطَّلَب): لە خواستدا زیادەڕەویی نەکردو لە سنوردا بوو.
(تَجَمَّلَ): ١-خۆی جوان‌و ئارایشتکرد/ ڕازادەوە ٢-ئارامیگرت‌و دانی بە خۆیدا گرت/ لە بەر باری ڕۆژگاردا مەردانە ئارامیگرت‌و خۆی بۆ نەنەواند ٣-خۆی نەشلەژاندو ترس‌و تۆقینی پیشان نەدا.
(إستَجمَلَ- الشَّيءَ): شتەکەی بە جوان هاتە بەرچاو/ بە جوانی دانا.
أَلجَمال (مص): ١-جوانیی/ قەشەنگیی ٢-چاکیی ٣-ڕەوشت جوانیی.
(أَلجَمالِيَّة): جوانێتیی/ زانستیی جوانیی.
(أَلجَميل): چاکەو پیاوەتیی.
(أَلجُمّال): جوانی بێئەندازە. جوانترین/ زۆر جوان.
(أَلجَمْلاء= الجَميلَة): زۆر جوان (بۆ ژن. بۆ مێ).

٤-(جَمَّلَ- الجَيشَ): سوپاکەی بەرامبەر دوژمن زۆر هێشتەوەو بەندیکرد.
٥-(أَجْمَلَ- القَومُ): خوێشگەل حوشتریان زۆر بوو.
(إسْتَجْمَلَ البَعيرُ): حوشترەکە پێگەیشت بوو بە نێرەی تەواو.
(الجَمَل (ج) جِمال وأَجمال و جُمْل و جِمالَة و جمالَة و جُمالَة (جج) جمالات و جِمالات و جُمالات و جَمائِل (ح): وشتری یەك کۆپارە یان دوو کۆپارە (لە دەستوور بەدەر بە مێحوشتریش دەوترێت (جَمَل). وتراوە(«شَرِبْتُ لَبَنَ جَمَلي»): شیری مێحوشترەکەم خواردەوە. («إتَّخَذَ اللَّيلَ جَمَلاً»): شەوی بە کۆڵەوە گرت واتا بە درێژایی شەو ڕۆیشت.
(جَمَلُ البَحر) (ح): گانەهەنگ واتا نەهەنگێکی زۆر گەورە.
(جَمَلُ اليَهُود = الحَرباء) (ح): خۆرپەرست/ تیرتیرە (جۆرە مارمێلکەیەکە کە ڕەنگی خۆی دەگۆڕێت).
(أَلجامِل) (فا): ١-حوشترگەل/ ڕەوە حوشترو شوانەکانی ٢-حوشتردار.
(جَمَلُ الماءِ= البَجَع): سەقاقوش.
أَلجَمّال (ج) جَمّالَة: حوشتردار یان سەرحوشترەوان.
جمس: ١-(أَلجُمان) (فارسية): مرواری.

(جُمانَة): مرواریيەك.

٢-(الجمناز) (یونانیة): زۆرخانە (شوێنێكە لاوان مەشقی یاریو وەرزشی تێدا دەكەن.

٣-(ألجُمناستیك) (یونانیة): جوملاستیك. مەشقی پەروەردەكردنی لەشو بەهێزكردنی/ شناوكردن.

جمە: ١-(جَمْهَرَ- الشيءَ. جَمْهَرَةً: شتەكەی كۆكردەوەو كەڵەكەیكرد ٢-زۆربەی شتەكەی برد.

(جَمْهَرَ و تَجَمْهَرَ- القَومُ): خوێشگەل/ تێچران/ كۆمەڵیانبەست/ قەڵەباڵغییانكرد/ كۆبوونەوە.

(ألجُمهور (ج) جَماهیر):١-جەماوەر ٢-زۆربەی هەموو شتێك ٣-لێكی زۆری لەسەریەك كەڵەكەبوو.

(ألجَمهوريّ): ١-كۆماریی ٢-جەماوەریی ٣-مەیی. مەستكەر یان شیلەیەكی ئامادەكراوو لێنراو (بۆیە وایپێدەڵێن چونكە زۆربەی خەڵك بەكاریدەهێنێت).

(ألجمهوریة): كۆمار/ رژێمی كۆماریی كە سەرۆكەكەی بۆ ماوەیەكی دیاریكراو هەڵدەبژێررێت.

(المُجَمْهَرات): حەوت هەڵبەستەكەی پێش ئیسلام هی بەرەی دووەمی پاش موعەلەقاتە.

٢-(جَمهَرَ- عَلَیهِ الخَبَرِ. جَمهَرَةً): شتێكی لە هەواڵەكە پێوت، بەلام ئامانجی هەواڵەكەی پێنەوتو شاردیەوە.

٣-(تَجَمْهَرَ): زمانلریێژیی بەرامبەر كرد لەگەڵیدا كردی بە گاڵە/ گاڵەی پێكرد.

(اَجمْهَرَ عَلَینا): زماندرێژیی بەرامبەر كردینو سوكیكردینو گاڵەی پێكردین.

جما: (ألجَماو الجُما): بەردێكی دەرپەریوی دەركەوتوو لە زەویدا- لوویەك لەلەشدا وەك لە مەمك.

جمی: (جَمی- الماءُ. جَمیاً): ئاوەكە گەرمو زۆر بوو.

(تَجمّی- القَومُ): خوێشگەل كۆمەڵیانبەست/ كۆبوونەوە.

(جَماءُ و جُماءُ و جَماءَةُ الشَيءِ): قەبارەی شتەكە یان شتەكە خۆی یان ئەندازەی شتەكە.

جن: (جَنَّ- اللَّیلُ جَنّاً و جُنُوناً و جناناً): شەو داهاتو تاریك بوو.

(- اللَّیلُ الشَّيءَ و عَلَیهِ. جَنّاً و جُنُوناً): شەو شتەكەی شاردەوەو داپۆشی.

(- الجَنینُ فِي الرَّحم): كۆرپەلەكە بزەكە لە بزدانەكەدا/ لە منداڵدانەكەدا شاردرایەوە.

جُنَّ- عَنهُ. جَنّاً وجُنوناً: لێیشاردرایەوە.

(أَجَنَّ- عَنهُ): لێیشاردرایەوەو لێیونبوو.

(- هُ اللَّیلُ): شەو شاردیەوەو پەردەپۆشیكرد/ ونیكرد.

(- المَيْـتَ): تەرمـی مردووەکـەی کفنکردو ناشتی/ بە خاکی سپارد.
(إجتَنَّ – الشَيءَ): شتەکەی شاردەوە/ پۆشی/ ونیکرد.
إجْتَنَّ واستَجَنَّ): پۆشرل/ شاررایەوە/ ونکرا.
(جنُّ اللَّيلِ): تاریکیی شەو.
(- النَـاسِ): خەڵکێکـی زۆر چونکـە ئەوەی بچێتە ناویان ونبدەبێتو دەشاررێتەوە.
(«لاجنَّ بِهذا الأمرِ»): ئەم کارە نهێنیی تێدا نییە.
أَلجِنُّ والجِنـَةُ): جنۆکە.
(جِنِّيُ (م) جِنِيَّةُ): جنۆکەیەك.
(أَلجـان (ج) جِنــان): جنۆکــەکان (بۆیە وا ناونراون چونکە لەبەرچاو ببن).
الجَنَّــةُ (ج) جِنــان و جَنَّــات): ١-باخــی دارودرەخت ٢-بەهەشــتی سەرزەوی‌و ئاسمان (بۆیە وا ناونراوە چونکە سـێبەرەکەی زەوی دادەپۆشێت).
(أَلجُنَّةُ (ج) جُنَن): پەردە.
(أَلجُنَّةُ والمِجَن والمِجَنَّة (ج) مَجَان) ١: قەڵغان، زرێ، سوپێر، پەناگا، سەنگەر (هەر شتێك لە شەڕدا بتپارێزێت) ٢ (ا ع) قەڵغان.
(«قَلَـبَ مِجَنَّهُ»): نـاوی ڕووی خۆی تکاندو چی کرد کردی.
(«قَلَبَ لَهُ ظَهْرَ المِجَنِّ»): پشـتی دۆستایەتیی تێکردبوو بە دوژمنی.

(أَلجَنَن (ج) أَجْنان): ١-گۆڕ ٢-مردوو ٣-کفن.
(أَلجُنانُ والجُنانَة): قەڵغان.
(أَلجَنان (ج) أَجْنان): ١-شەو یان زرنگانەوەی شــەو ٢-کاری شــاررراوەو نهێنیی ٣-دڵ (لەبەر ئەوەی لە سنگدا شاردراوەتەوە دەیشڵێن ئاگای لە شت هەیەو لە خۆیدا دەیشارێتەوە.
(- مِن كُلِّ شيءٍ): ناوەوەی هەموو شتێك.
(أَلجَنــين (ج) أَجِنَّة وأَجْنُن): ١-شــاردراوەی هەموو شــتێك ٢-گۆڕ ٣-بز کــە لە بزدانداپە/ کۆرپەلە ٤-گۆڕکراو.
(أَلمَجَنَّة): ١-شــوێنی تێدا شــاردراوە/ نادیار/ پەنا ٢-خاکی جنۆکەدار.
٢-(جُنَّ. جَنّاً و جُنُوناً): شێتبوو/ تێکچوو.
(مَجنــون (ج) مَجانــين): شــێت/ دێوانە/ تێکچوو.
(أَجَنَ وجَنَّنَ- هُ): شێتیکرد/ تێکیدا/
تَجَنَّنَ واسْتُجِنَّ: شێت بوو/ تێکچوو.
(تَجانَّ و تَجانَنَ): خۆی بە شێت زانی.
(«مــا أَجَنَّــهُ»): ئای کە شـێتە، چ شـێتو وێتێکە.
(أَلجِنَّة= الجُنون): شێتیی/ تێکچوون.
(أَلجُنُون والجُنُن): شــێتیی. چەواشــەبوونی ناوەز.
(أَلجُنون المُطبق): شێتیەیکی تەواو.
(أَلمَجَنَّة): شێتیی/ تێکچوون.
(«بِهِ مَجَنَّة»): دەماری شێتیی هەیە/ شێتیی

لەگەڵدایە.

٢-(جُــنَّ- النَبتُ: جَنّــاً و جُنُونــاً): گیاکە پەلیهاویشتو تێکئاڵا.

(- تِ الأَرضُ): زەویەکە گوڵەکانی دەرکرد.

(ألجِنُّ والجِنَّةُ- مِن النَّبتِ): شــکۆفەو گوڵی گیاو رووەکیتر.

(-مِنَ الشَّــباب): هەرەتی لاویی/ ســەرەتای گەنجێتیی/ هەرزەکاریی.

٤-(جُنَّ- الذُبابُ. جَنّاً و جُنوناً): گیزەگیزی مێش زۆر بوو.

(؟»جُــنَّ الذُّبابُ بالرَّوضِ»): لە ســەوزاییو باخەکاندا گیــزەی مێش بەرزبــووەوەو زۆر بوو.

(إسْــتَجَنَّ- فُلانا): فیساری بۆ بەزمو گۆرانی بانگکرد.

جنيء: (جَنيءَ. جَنَأً): بەســەر سنگیدا کووڕ و نوشتاوە بوو لەسەر سنگیدا.

(أَجنَأُ (م) جَنْآء): کوورو نوشتاوە.

(جَنَأَ و أَجْنَأَ و جانَأَ و اجْتَنَأَ وتَجانَأَ — عَلَيهِ جُنُــوءً و إخبــاءً مُجانَــأَةَ وتَجانُــؤاً): خۆی بەسەردادا بیپارێزێت.

جنــب: ١-(جَنَــبَ- هُ. جَنْبــاً): پاڵیپێوەناو لایداو دووریخستەوە.

(-هُ الشيءَ): شتەکەی لێلاداو لێدوورخستەوە.

(جَنَّبَ- هُ الشَيءَ): شتەکەی لێ دوورخستەوە/ لێلادا.

(جَنَّــبَ و تَجَنَّبَ و تَجانَــبَ واجتَنَبَ- هُ): لێیدووركەوتەوە/ خۆی لێلادا.

(أَجْنَبَ- هُ): دووریخستەوە.

(- الرَجُــلُ): پیاوەکــە دووركەوتەوە/ خۆی لێلادا.

(إستَجنَبَ): ١-دوور بوو ٢-بێگانەو نەناس بوو ٣-ســەركێش بوو ٤-چەپەڵ بوو ٥-نەناســێك هاوسێی ماڵ بە ماڵەوە بوو.

(ألجَنْب) (مص): تەنیشت/ لا.

(«قَعَــدْتُ الى جَنْــبِ فُــلان والى جانِبِــهِ و جَنابِه»): لە تەنیشت/ لەلای فیسارەوە لەپاڵ فیساردا دانیشتم.

(ألجُنُــب): ١-دوور ٢-ســەركێش ٣-نەناســێك دراوسێت بێت ٥-بێگانە/ نامۆ.

(«الجــار الجُنُب»):دراوســێیەك کــە لــە نەتەوەکەت نەبێت نەناسو دورو بێتو دیوار بە دیوارەوە بێت.

(ألجَنِــب): ١-گۆشــەگیر ٢-بێگانــە/ نەناس/ نامۆ.

(ألجانِب (ج) جَوانِب): کەنارو لا/ تەنیشتو قۆڵو پاڵ.

(ألجانِب (ج) جُنّاب): ١-ملنەدەر/ ســەركێش ٢-نامۆ/ بێگانە.

(ألجَناب (ج) أَجْنِبَة): لا/ کەنار ٢-تەنیشــت/ پاڵ ٣-حەوشەی ماڵ.

ألجُنبَةُ: ئەوەی خۆتی لێلادەدەیت.

أَلجَنْبَة: ١-لا/ تەنیشت/ کەنار ٢-تەریکیی/ گۆشەگیریی.
(أَلأَجْنَب (ج) أَجانِب): نافەرمان/ ملنەدەر/ یاخی.
(أَلأَجْنَب والأَجْنَبِيّ): بێگانە.
أَلمِجْنَب: ١-پەردە ٢-سپێر ٣-قەڵغان.
٢-(جَنَبَ- هُ. جَنباً): بەر تەنیشتی خست/ کێشای بە لایدا/ بەتەنیشتیدا.
(«ضَرَبَهُ فَجَنَبَهُ»): لێیداو بەر تەنیشتی خست.
(جَنَبَ- البَعيرَ جَنباً و مَجْنَباً): حوشترەکەی بە تەنیشت خۆیەوە ڕاکێشا.
(أَلبَعيرُ الجَنيب ومُجَنَّب ومَجنوب (م) جَنيبَة): حوشتری بە تەنیشتدا ڕاکێشراو.
(فَرَسٌ جَنيب و خَيلٌ جَنائِب): ماینێکە بە تەنیشتدا بەکێشکراوەو ئەسپێك کە بە تەنیشتدا ڕاکێشراوە.
(جُنِبَ= شَكا جَنبَهُ): ١-هاواری لایەکیکرد/ تەنیشتیکرد. ٢-تووشی هەوی پەردەی سی بوو.
(مَجنوب): تووشبووی هەوی پەردەی سی.
(جانَبَ- هُ): شان بە شانی ئەو ڕۆیشت/ بە تەنیشتیەوە ڕۆیشت.
(أَلجَنب (مص) (ج) أَجناب و جُنوب): لایەکی مرۆڤ یان لای هیتر.
(«جار الجُنْب»): دراوسێی تەنیشتو ماڵ بە ماڵەوە.
(ذات الجَنْب) (طب) = الجُناب: هەوکردنی پەردەس سی.
(أَلجَنَب): نیمچە شەلیی.
(جَنْبَتا و جَنَبَتا و جِنابَتا الأَنفِ): ئەملاولای لووت.
(أَلجانِب (ج) جَوانِب): ١-لایەکی مرۆڤ ٢-چارەوێیەك کە نێوان دوو پێکەی بڵاوبێت.
(«هُوَ لَيِّنُ الجانِب»): ئەو مرۆڤێکی نەرمەو هاوڕێیەتی خۆشە یان گوزەرانی ئاسانو خۆشە.
(«هُوَ رقيق الجانِب»): مرۆڤێکی ناسکەو میهرەبانە.
(الجُناب = ذات الجَنب (طب): هەوکردنی پەردەی سی کە کۆکەی لێپەیدادەبێتو تا دەیگرێتو خیزە پەیدا دەکات، بە تایبەتی لە هەناسەداندا.
(أَلجَناب (ج) أَجْنِبَة): ئەوەی لە شوێنو گەرمکی خوێشانەوە نزیك بێت.
(الجِناب): بە تەنیشت یەکێکەوە یان شتێکەوە ڕۆیشتن.
(«فَرَسٌ طَوْعُ الجِناب»): چارەوێیەکە ڕامەو لێخورینی خۆشو ئاسانە/ ژێر جڵەوە.
أَلجَنيب = أَلمَجْنُوب: ١-ملدەر/ گوێڕایەڵ ٢-ولاخێك کە یەدەك بێت یان لە تەنیشتەوە بەکێشبکرێت.

(أَلجَنيبَة): ولاخێکی یەدەگ یان لە تەنیشتەوە رابکێشرێت.

(أَلجُنّاب): ئەوەی شــان بە شــانت بڕوات/ بە تەنیشتتەوە بڕوات.

(أَلمُجَنَّبَة (ا ع): پارێزگاری لایەکی/ تەنیشتێکی سوپاکەن کۆمەڵە سەربازێکن.

(أَلمُجَنَّبَتــان- مِنَ الجَیــش) (ا ع): پارێزەری راستو چەپی سوپاکە.

٣-(جَنَبَ- الرِّیحُ جُنوباً): با لە باشــوورەوە هەڵیکرد/ بای وەشت هەڵیکرد.

(جُنِبَ وأَجْنَبَ و أُجْنِبَ- القَومُ): خوێشــان بەربای وەشت/ بای باشوور کەوت.

(أَلجَنُوب (ج) جَنائِب): ١-باشــوور لای قیبلە ٢-بای وەشت/ ئەو بایەی لە باشوورەوە دێت.

٤-(جَنَبَ و جَنِبَ- إِلَیهِ. جَنْباً و جَنَباً): دڵی بــۆی لێدا/ دڵی بۆی کورکاندیو بۆی دڵخورد بوو و تاسەیکرد.

٥-(جَنَبَ- الرَجُلُ جَنابَةً): لەشی پێس بوو.

(أَلجُنُب): لەشپیس (ئەمە بە کەسێك بە دوان بە کۆ بە نێر بە مێ هەروا دەوترێت.

(أَلجَنابَة): لەشپیسی.

٦-(أَلجَنْبَةُ (ج) جُنُــب مِنَ النَبات): بنچك/ دەوەن.

(أَلمَجْنَب): چاکەو خراپەی زۆر.

أَلمُجَنَّبَة: پێشەکیی.

٧-(جَنْبَــذَ- الکَیــلَ): پێوەرەکــەی لێوانلێو کرد.

(أَلجُنبُذَة): ١-پۆپەی هەموو شتێك ٢-باسکەی زەوی کە لابکاتەوە.

جنث: (تَجَنَّثَ- الرَجُــلُ): رەچەڵەکی خۆی بردەوە سەر رەسەنێکیتر.

(- عَلَیهِ): خۆشیویســت/ سۆزی بۆی جووڵاو لاواندی.

(- الطائِرُ): باڵندەکە باڵەکانی فشــکردەوەو نیشتەوە.

(أَلجُنْثــيُّ (ج) جُنثِیَّة): ١-باشــترین ئاســن ٢-شمشێر/ شیر.

جنــح: (جَنَحَ- إِلَیهِ جُنُوحــاً): بەلای ئەودا لایدا/ روویکردە ئەو/ بەلایدا لاربووەوە.

(أَجْنَحَ- هُ): لاریکردەوە- رووی وەرگێڕا.

(أَجْنَحَ- إِلَیهِ): بەلای ئەودا/ لایدا بۆ لای ئەو رووی‌و وەرگێڕا.

(إِجْتَنَــحَ): بەلایەکیــدا/ تەنیشــتێکیدا خواربووەوە.

إِجْتَنَحَ- إِلَیهِ: بەلای ئەودا لایدا/ رووی کردە ئەو.

(تَجَنَّحَ): کەوتە سەر لایەکی/ خۆیخستە سەر لایەکی.

(إِستَنْجَحَ- هُ): خواریکردەوە/ رووی پێوەرگێرا

(- إِلَیهِ): بەلای ئەودا لایدا/ رووی کردە ئەو.

(أَلجَنْح): ١-لا تەنیشتو بندەست ٢-کەنار.

(جِنحُ الطَّرِیقِ): (کەناری/ قەراغی) رێگاکە.

(ألجانِح (ج) جَوانِح): تەنیشت/ لا/ پاڵ.
(«جانِحُ البَیتِ»): تەنیشت خانووەکە.
(ألجَنــاح (ج) أجْنُــح وأجنِحَــة): ژێربال/ بنبال/ پاڵ/ لا/ ژێر سایە/ پەنا.
(«أنا فِي جَنــاحِ فلان»): من لەژێر ســایەی فیسارداو/ لە پەنای فیسارداو ٢-لا/ کەنار.
(ألجانِحَــة (ج) الجَوانِــح) (ع ا): دانــە پەراسووی خوار سنگ (چونکە چەمیوەتەوە/ لاربۆتەوە).
٢-(جَنَح- تِ السَــفینَةُ. جُنوحاً): پاپۆڕەکە نیشت. گەیشتە تەنکاوێك و چەقی.
(- الطائِرَ جَنْحاً): لە باڵی باڵندەکەیدا.
(جَنَّح- هُ): باڵی بۆ کرد/ باڵی بۆ پەیداکرد.
(ألجَنــاح (ج) أجْنُح وأجْنِحَــة) (ع ا): باڵو باڵی مەل.
(«رَكِبوا جَناحَي الطائِر»): باڵیان لێپەیدابوو فڕین. نیشتمانیان بەجێهێشت.
(«رَكِــبَ جَناحَــي النَّعامَــة»): کارەکەی بە توندیگرت و پەلەی لێکرد.
(«مَقْصوصُ الجَناحِ»): باڵشکاوو بێدەسەڵات/ بارکەوتە/ باربراو.
(ألجَناح (ج) أجْنُح – مِنَ الإنسان): باڵی/ قۆڵی مرۆڤ (دەست و بازوو باسك و بندەست).
(ذوات الجَناحَین) (ح): جۆرە مێرووچەیەکە لە بنەچەی مێشــە. دوو لکن باڵ ڕاست و باڵ خڕ.

(«مُسْــتَقیماتُ الأجْنِحَــة») (ح): جــۆرە مێرووچەیەکن لە نیشــتنەوەدا باڵەکانیان لە یەك نزیك دەبێتەوە. ئەمانەش جۆریان زۆرە هەیانە قاچــی بەهێزەو بازدی پێدەدات وەك کولله.
(«مُغَمَّــدَةُ الأجْنِحَة»): باڵشــارراوە جۆرێکن باڵەکانی ســەرەوە ڕەق دەبن و بەکەڵکی فڕین نایەن و دەبنە هۆ بۆ پاراســتن، ئەمانەش زۆر جۆرن، هەیانە زیانبەخشە.
(«نِصْفِیَّــةُ الأجنِحَة») (ج): نیــوە باڵەکان مێرووچەیەکــن چوارباڵ لە گــەراوە دەبێتە مێشــووله پێــش ئــەوەی شــێوەی کۆتایــی وەربگرێت.
(ألجَناحِیَّة) (ز): بەرەباڵدار. بەرێکی وشــکی ڕوومکە قاوغەکەی وەك باڵێکی درێژی تەنکی لێدێت، لەوانە بەری درەختی دارە ڕەش.
٢-(جَنَح- اللَّیلُ): شەوداهات.
(جُنوحُ اللَّیل): شەو داهاتن.
(ألجِنْــح والجُنْحُ- مِــنَ اللَّیلِ): بەشــێکی/ لایەکی شەو.
(ألجُناح): (بەشێکی/ لایەکی) هەموو شتێك.
(ألجَنــاح (ج) أجْنُــح وأجْنِحَة): بەشــێکی/ برێکی/ کەرتێکی/ لایەکی هەموو شتێك.
٤-(جَنَّــحَ- الرَجُــلَ): گوناهێکــی دایە پاڵ/ گوناهباریکرد.
ألجُناح: گوناه.

(«لا جُنــاحَ عَلَيكَ»): گوناهت نییه/ خەتات نییه/ قەیناکا.

جنــد: ١-(جَنَّــدَ- الجُنودَ): ســەربازیگرت/ سەربازی کرکردەوە/ سوپای خرکردەوە.

(جُنودٌ مُجَنَّدَة): سەربازی گیراو.

(تَجَنَّدَ): ١-بوو بە ســەرباز ٢-سەربازی گرتو کۆکردەوە.

(-لِلأمــرِ): خۆی بــۆ کارەکــە تەرخانکردو ئامادەی بوو.

(أَلجُنْد (ج) أَجْناد و جنُود): سوپا/ سەرباز.

(جُندِيٌّ): ١-(العَسْكَر): سەربازێك.

(أَلتَّجنيد): سوپا پێکەوەنان/سەربازگرتن.

(أَلتَّجنيــد الإجبــاري): زۆرە ســەربازیی/ سەربازگرتن بە زۆرەملێ.

٢-(أَلجُند (ج) أَجْناد): وڵات.

(«أَجْنــادُ الشــام»): دیمەشــق حومــسو قینەســرینو ئەردەنو فەلەستین. لە هەموو وڵاتێکدا لەوانە چەند شارو شارۆچکە هەیە.

(أَلجَنَد): ١-رەقەنــە زەوی ٢-بەردە نەرمە کە وەك قورە.

٣-(جَنْدَرَ- الكِتابَ): بەسەر نوسینی نوسراوە کاڵبووەکەدا ڕۆیشتەوەو تۆخیکردەوە.

(أَلجندار (ج) جَنادِرَة) (فارسية): پاسەوانی میر.

٤-(أَلجُنــدُب والجنــدَب (ج) جَنادِب) (ح): جۆرە کوللەیەکە/ کوللە نزارە.

(القَيوط (عامية): ئەو کولەیەیە.

٥-(جَندَلَ- هُ): دایبەزەویدا.

(أَلجَنْدَل): گاتاوێر.

(أَلجَنْدَلَة (ج) جَنادِل): گاتاوێرێك.

الملحق

جنــد: (أَلجُندِيَّة): ١-ســەربازیی/ پیشــەی سەربازی ٢-سوپا.

(دَخَــلَ الجُنْدِيَّــةَ): چووە ســوپاوە/ بوو بە سەرباز.

(أَلجُندِيَّة): پیشەی سەربازیو نیشانەکانی.

جنز: ١-(جَنَزَ و جَنَّزَ- هُ جَنْزاً): ١-داپپۆشی ٢-کۆیکردەوە.

٢-(جُنِــزَ): مردوو خرایە تابووتەکەوە/ دارە مەیتەکەوە.

(جَنَّــزَ- المَيْتَ): مردووەکەی خســتە ســەر نوێنەکەی/ ناو تابووتەکەوە.

(- الكاهِنُ المَيْتَ): قەشــەکە نوێژی لەســەر مردووەکە کرد.

(أَلجَنَّاز- عِندَ المَسيحيين): (لەلای دیانەکان) نوێژکردن لەسەر مردوو.

(أَلجَنــازَة والجنــازَة (ج) جَنائِز): ١-تەرمی مردوو لەگــەڵ مردوو بــەرەکان ٢-مردوو ٣-شــینو شــەپۆر بــۆ مردووەکە/ کۆتــەڵ بۆ مردووەکە کە خاوەن مردووەکەو خوێشــانی دەیکەن تا مردووەکە بە خاك دەسپێردرێت.

(أَلجَنائِــزِيّ): ئەو کەســەی لەســەر مردوو

دەخوێنێت.
٢-(ألجِنْزار والجِنزير): هەڵگێڕاوەی وشەی (زنجارو زنجیر)ە (فارسیة): ئەو ژەنگە سەوزەی کە مس دەیگرێت.
(ألجِنْزير) (فارسیة): هەڵگێڕاوەی وشەی (زنجیر)ە = (سلسلة)؛ زنجیر.
جنس: ١-(جَنَسَ- التَّمرُ جَنْساً): هەموو خورماکان پێکەوە گەیشتن وەکو بووبن بە رەگەزێك.
(جَنَّسَ- هُ بِهِ): بەویچواند شێوەی ئەویدایە.
(- هُ بِجِنسِيَةِ بَلَدٍ مِنَ البُلْدان): رەگەزنامەی ولاتێك لە ولاتانیدایەو بوو بە هاولاتییەکی ئەوێ.
(جانَسَ- هُ. جِناساً و مُجانَسَةً): لەو چوو، بوو بە هاورەگەزیو وەك ئەوی لێهات یەکیانگرت.
(«فُلانٌ يُجانِسُ البَهائِم»): فیسار وەك چوارپێ وەهایەو لە ئاژەڵ جودا ناکرێتەوە.
(تَجانَسا): بوون بە هاورەگەز یان چونیەك بوونو یەکیانگرت.
(«مع التَّجانُس التَّأنُس»): کە هاورەگەز بوون هۆگری یەکیشدەبن.
(ألجِنس (ج) أَجْناس): ١-جۆر ٢-رەسەن ٣-توخم ٤-رەگەز ٥-سروشتو نیشانەو راستیو لەیەکچوون وەك سیفەتی ئاژەڵی لە مرۆڤدا، ئاژەڵو چوارپێو مرۆڤ کە لە هەندێك شتدا لە یەکدەچنو وەك یەکن. هەموو یەکجۆر بوونو رەسەنییەك وەك حوشتر جۆرێکە لە چوارپێ.
(الجَنيس): رەسەنی تەواوی رەگەزەکەی خۆی.
(الجِناس- في البَديع): لێکچوون لە جوانکاریدا، لێکچوونی دوو وشە لە وتنداو جیا لە واتادا وەکو (ألعَيْن): چاو. (ألعَينُ): کانی. (الجنسية)، رەگەزنامە.
(تَجَنُّس): رەگەزنامە وەرگرتنی ولاتێك.
٢-(جَنِسَ- الماءُ و نَحوُهُ جَنَساً): ئاوەکەو هیتر: بەستی بوو بە سەهۆڵ.
(ألجَنَس): ئاوی بەستوو/ سەهۆڵ.
جنش: (جَنَشَ- إليهِ. جَنْشاً): ١-هەڵەمبازی بۆ برد/ لێراپەری ٢-رووبەڕوویچوو.
(- مِنهُ): لێیتۆقی.
(- المَكانُ. جَنْشاً): شوێنەکە وشكو بێبەرهەم بوو.
جنیص: (جَنَّصَ): لە ترساندا هەڵات.
(-بصرُهُ): تیژ چاوی تێبری.
(- الطَّريقُ بالنّاس): رێگەکە جمنجاڵ بوو خەڵکەکەی نەدەگرت.
جنط: (ألجَنْطِيان (ن): جینتیان/ مامیران. جۆرە گیایەکە گوڵێکی شینی جوان دەگرێت بە تایبەتی لە شاخدا دەڕێ بۆ گوڵە

جوانەکەی دەچێنرێت لە پیشەسازیی مەیدا بەکاردەهێنرێت کە بە ناوی خۆیەوە ناونراوە لە وڵاتی خۆرهەتی ناوەراستدا نییە.

(جنــف: جَنَــفَ و جَنِيفَ- عــنَ الطَّريقِ. جُنوفاً و جَنَفاً): لە ڕێگەکە لایدا.

(أَجْنَــفَ و جَنَــفَ- فِي الوَصِيَّــةِ): لــە وەسیەتەکەیدا لایەنگیریکردو ناهەقیکرد.

(جَنِــفَ و أَجْنَفَ): لە وەســیەتدا لایەنگیرو ستەمکارو ناهەق بوو.

(جانَفَ أَهْلَــهُ. جِنافاً): لە خێزانەکەی تۆراو رقی هەستاو لێیان جیابووەوە.

(تَجانَفَ- عَنِ الطَّريقِ): لە ڕێ لایدا.

(- لِلأِثم): بەلای گوناهدا لایدا.

(أَلجَنَف): لە دادو ڕاســتیی لادانو زۆر ستەم کردن.

(أَلمِجْنَف): کەســێکە سروشتی خراپەکارو لە ڕاستی لادەربێت.

(أَلأَجْنَــف (م) جَنفــاء (ج) جُنْف): قەمور/ کۆم.

(أَلتَّجانُــف) (ف ج): لادانی پارچەی وێنەکە یان شتێتر لە یەکتریو لە شێرازە ترازاندنیان ئەوە پێچەوانەی ڕێزو جوتبوونیانە/ لادان. الملحق

جنف: (أَلجُنفــاص أَو الجُنفَيص= الخَيش): گونیەی جانفاس/ چنراوێکی تەنکی شاشــی کەتانە.

جنق: (جَنَقَ و جَنَّقَ- الحَجَرَ جَنْقاً): بەردی بە مەنجەنیق هەڵدا.

(أَلمَنْجَنيق (ج) مَجانِق و مَجانِيق و مَنْجَنيقات (يونانية) (ا ع): مەنجەنیق. چەکێکی شــەڕ بوو بەردبارانی دوژمنیان پێدەکرد.

جنك: (أَلجُنك (ج) جُنوك (مو) (فارسية): ساج نامێرێکی مۆسیقایە.

جنــي: ١-(جَنــى جِنايَــةً): تاوانێکــی گەورەیکرد.

(جان (ج) جُناة و أَجْناء و جُنَّاء (م) جانِيَة (ج) جَوان و جانيــات): تاوانبار/ تاوانکار/ گوناهبار.

(جنى- الذَّنْبَ عَلَيهِ): تووشی تاوانیکرد.

(جانى و تَجَنَّى- عَلَيهِ مُجاناةً): تاوانێکی دایە پاڵ کە نەیکردبوو/ بە خۆڕایی تاوانباریکرد.

(أَلجَنِيَّة): ١-تاوان ٢سووچ/ گوناه.

٢-(جَنى- الثَّمــرً): جَنيــاً و جَنيً): بەری دارەکەی (ڕنی/ لێکردەوە/ چنی).

(«جنــى الثَّمَرَةَ لَهُ و جَناهُ إِياها): میوەکەی بۆ لێکردەوەو دایە.

(- الذَهَبَ جَنياً): زێڕی لە کانزاکەی دەرهێناو کۆیکردەوە.

(أَجنى- الشَّــجَرُ): بەری/ میوەی درەختەکە پێگەیشت/ درەختەکە بەری گەیاند.

(- تِ الأَرضُ): زەویەکە فەرو بەری چاکی دا.

(تَجَنَّى- الثَّمَرَ): بەری میوەکەی ڕِنی.

(إجتَنــى- مــاء المَطــرِ): بارانــاوی گــرت‌و خواردیه‌وه.
(- الثَّمَرَ): میوه‌که‌ی رنی.
(ألجَنى (ج) أجْنــاء و أجْنٍ): ١-به‌ری رنراوو چنراو ٢-هه‌نگوینی کۆکراوه ٣-زێری کۆکراوه‌و پوخته‌کراو.
(جَنــى الأرضِ): بــه‌ری زه‌وی وه‌ك قارچك‌و دوومه‌ڵان‌و گیای کۆکراوه.
(ثَمَرٌ جَنِيٌّ): به رێکی تازه چنراو.
(ألمَجنى (ج) مَجانٍ): ١-شوێنی چنینی میوه‌و دروای بــه‌ری رووه‌ك ٢-ئــه‌وه‌ی کــه بــه‌ری لێده‌کرێته‌وه‌و ده‌رنرێت وه‌ك دره‌خت.
(ألجُناة): به‌ری چنراو/ رنراو/ کۆکراوه. وه‌ك میوه‌و ته‌ره.
٣-ألجَنِيَّــة): به‌رگێکــه که له ئاوریشــم یان ئاوریشم‌و خوری بێت.
جهب: ١-(ألجِهْبِذ (ج) جَهابِذَة) (فارســية): ١-ره‌خنه‌گــر ٢-شــارەزایه‌ك که شــتی چاك‌و خراپ له یه‌ك جیابکاته‌وه.
٢-(ألجَهْبَر) (ح): مێشێر.
جهج: (جَهْجَهَ- بِالسَّبعِ): چه‌فه‌ی له درنده‌که کرد که دوور بکه‌وێته‌وه‌و وازبهێنێت.
(تَجَهْجَهَ – عَنهُ): وازی لێهێناو لێدوورکه‌وته‌وه.
(المُجَهْجَه): شێر.
٢-(جَهْجَهَ- الضَّوءُ) (عامية سريانية): رۆژ بوومه شه‌به‌قیدا/ به‌یانیدا.

جهد: ١-(جَهَدَ – في الأمرِ. جَهْداً): له کاره‌که‌دا خۆی رەتاندو خۆی ماندوو کرد/ کۆششیکرد/ به توندی کاره‌که‌یگرت.
(- هُ المَرضُ): نه‌خۆشییه‌که لاوازو بێهێزیکرد.
(جَهَــدَ و أجْهَــدَ- الدابَّــةَ): وڵاخه‌کــه‌ی شــه‌که‌تکرد/ له تواناى خــۆی زۆرتر ئه‌رکی پێهه‌ڵگرت.
(جُهِدَ): ١-تــه‌واو شــه‌که‌ت بــوو ٢-دڵی ته‌نگ‌و خه‌فه‌تبار بوو ٣-دایه باریك‌و بنێسی/ له‌ربوو/ لاواز بوو.
(جَهِدَ- عَيشُــهُ. جَهَداً): ژیانــی‌و گوزه‌رانی (گران‌و پر ئه‌رك بوو/ تاڵ بوو).
(أجْهَدَ- عَلَينا العَدوُّ): دوژمن ته‌واو سه‌ختیی به‌رامبه‌رمانکرد.
(- في الأمرِ): به پارێزکاریکرد.
(- الأمــرُ لِزَيدٍ): کاره‌که بۆ زه‌ید کراو توانی بیکات.
(جاهَدَ. مُجاهَدَةً جِهاداً): کۆششیکرد/ خۆی رەتاند/ رەنجی زۆریدا.
(«جاهِدوا في اللهِ حَقَّ جِهادِهِ»): له رێی خوادا خوتان ته‌واو برەنجێنن‌و به‌خت بکه‌ن.
جاهَدَ- العَدُوَّ: به‌رامبه‌ر دوژمن شــه‌ڕیکردو هه‌ریه‌که‌یان خه‌باتی به‌رامبه‌ر به‌ویترکرد.
(تَجاهَــدَ واجتَهَــدَ- في الأمرِ): لــه کاره‌که‌دا کۆششــی ته‌واویکردو خــۆی ماندوو کرد/ به توندیی کاره‌که‌یگرت.

(إِسْـتَجْهَدَ- فِي الأَمرِ): لـه كارەكەدا وریاییو سەرنجی تەواوی نواند.

(الجُهـد والجَهْـد والمَجهُـود): ١-وزەو تواناو رەنجی تەواو/ تەلاش.

«بَذَلَ جَهْدَهُ ومَجهُودَهُ»: توانای تەواوی خۆی بەختکرد/ خۆی رەنجاند ٢-رەنجو زەحمەتی زۆر.

«أَقْسَموا باللهِ جَهدَ أَيْمانِهِم»: سوێندی گرانو تەواویانخواردو کۆششیانکردو خۆیان رەتاند.

(ألجَهْدان): زەحمەتکێش/ کفتی شەکەتیی.

(الجهـاد) (مـص): جەنگـین لـه پێنـاوی پاراستنی ئایندا.

(الجاهِد): (فا) ئارەزوومەندێکی زۆر.

(جَهدٌ جاهِدٌ): ئەوپەری رەنجی خوازیار.

(«جُهادَاكَ أَن تفعل كذا»): ئەوپەری توانات نیـازت ئەوە بێت ئەو کارە ئەنجامبدەیت یان ئەوەت لێدەخوازن یان بتوانیت بیکەیت.

(أَلجُهَيْـدَى): ١-ئەوپـەری کۆشـشو رەنج/ تەلاشی بێدرێغی ٢-رەنجو توانا.

(«لأَبْلُغَنَّ جُهَيْـدايَ فِي الأَمرِ»): له کارەکەدا ئەوپەری توانام بەختدەکەمو کۆششـی تێدا دەکەم.

٢-(جَهَـدَ و أَجْهَدَ- الطَّعامَ. جَهْداً): دڵی زۆر چووە سەر خواردنەکەو حەزی لێکرد.

(جَهْـدُ الطَّعام): حەزی لێکـردن دڵ چوونە سەر خواردن.

(أَلجَهيـد): لەوەری پاکژو خۆش کە ئاژەڵ بە تاسووقەوە بیخوات.

(مَرعى جَهيد): لەوەرێکی خۆش.

٣-(جَهَـدَ- بِالرَّجُـلِ. جَهْـداً): کابـرای تاقیکردەوە.

٤-(جَهَـدَ اللَبَنَ. جَهْداً): ماسـتەکەی ژەندو کەرەکەی گرت.

(أَجْهَـدَ- المـالَ): داراو ماڵەکەی تەخشـانو پەخشانکردو لەناویبرد.

٥-(أَجْهَـدَ – الحَـقُّ): راسـتیەکە/ مافەکـە دەرکەوت.

(- فيه الشَـيبُ): نیشانەی پیرێتیی بە باشی لێیدەرکەوت.

٦-(أَلجَهَـاد (ج) جُهُـد): زەوییەکی رەقەنی رووتەن.

الملحق

جهـد: أَلاجتِهاد): کۆشـشو رەنجێکی زۆر/ تەلاشو تەقەلای زۆر.

(- فِي العِلم والتَّعليم): له بواری زانسـتییو فێربووندا کۆششـی زۆرکردنو چالاکیی تێدا کردنو بە حەزو خواستەوە بێت.

(أَلاجتِهاد- فِي الفِقه): له شەرعدا دەستووری گشتی له بەڵگە شەرعییەکاندا دەربهێنرێتو دابنرێـت یـان ئەوپەری کۆشـش بکرێت بۆ بۆچونێکی شـەرعیی دروسـتو دەرخستنی رایەکی شەرعی.

(ألإجتِهاد- فِي القَضاء): له دادوەریدا: كۆمەڵە بڕیارێكـی دادوەریـی بكرێتە سـەرچاوە بۆ دانانی دەسـتووری گشـتی چارەسـەركردنی كێشە لەیەكچووەكان.

جهـر: ١-(جَهَـرَ- الأمْرَ. جَهْـراَو جِهاراً)ك كارەكە ئاشكرابوو بڵاوبووەوە/ پێیزانرا.

(- الشَيءَ): شـتەكەی دۆزییەوەو بە بیر بۆی چوو.

(- الأمـرَ وبالأمرِ جَهْـراً و جِهاراً و جَهْراً): كارەكـەی ئاشـكرا كـردو پـەردەی لەسـەر هەڵماڵی/ جاریدا.

جاهَرَ- هُ بالشَيءِ مجاهَرَةً و جِهاراً): شتەكەی پیشاندا/ بۆی ئاشكرا كردو لێینەشاردەوە.

(أجْهَـرَ- الأمـرَ و بِـهِ): كارەكەی جـاڕدا/ ئاشكرایكرد.

(تَجاهَـرَ- بالأمـرِ): كارەكـەی دەرخسـت/ خستیە ڕوو و بە ئاشكرا ئەنجامیدا.

(ألجَهْـر) (مـص): ڕوونو ئاشـكراكردن/ بێپەردەو پێچو پەنا/ دیار.

(«كَلَّمتُهُ جَهْـراً و بِالجَهرِ»): (بە ئاشـكرا/ بێپێچو پەنا) قسەم لەگەڵدا كرد.

(ألجَهير): دیوی دەرەوەو ئاشكرای شت.

(«هُوَ عفيفُ السَـريرَةِ والجَهـيرَةِ»): دیوی نـاوەوەی دەروونـیو دیـوی دەرەوەی وەك یەكەو پاكە.

٢-(جَهَرَ- بالقَولِ. جَهْراً وجِهاراً): بە دەنگی بەرزو ئاشكرا دوا.

(- الصَّوتَ): دەنگی بەرزكردەوە.

(جَهُـرَ- الصَـوتُ. جَهـارَةً): دەنگەكـە بەرزبووەوە.

(صَوتٌ جَهير و جَهر): دەنگی بڵند/ بەرز.

(جاهَرَ- بالقِـراءَةِ. مُجاهَـرَةً وجِهاراً): بە دەنگی بەرز خوێندیەوە.

(أجْهَرَ- بالقِراءَةِ): خوێندنەوەكەی بە دەنگی بەرزبووە.

(جَهـورَ الصَـوتِ (ج) جُهْـرٌ): دەنگبـەرزو بەهێز.

جَهير: بڵند/ بەرز/ باڵا.

(«كَلامٌ جَهير»): ئاخاوتن بە دەنگی بەرز.

(إمرَأةٌ جَهيرَة): ئافرەتێكی دەنگبەرز.

(ألجَهوريُّ): بڵندو گەورە.

(صَوتٌ جَهوريٌّ): دەنگی گەورەو بەرز.

(«رجل جَهـوريّ»): پیاوێكی دەنگ گەورەو دەنگ بەرزە.

(ألمِجْهَر والمِجهار): كەسـێكە كە هەمیشـە بە دەنگـی بەرز بدوێـت. دەنگـدراو/ دەنگزل/ دەنگبەرز.

٣-(جَهَـرَ- هُ جَهْراً و جِهاراً): تەماشـایكرد/ تێیڕوانی.

(- الرَّجُـلَ): ڕووبـەڕوو پیاوەكـەی دی ٢-پیاوەكەی لەبەرچاو مەزن بوو. ٣-پیاوەكەی بە گەورە گرت.

(جَهَـرَ واجتَهَرَ- القَـومَ): كاتێـك بینینی خوێشانی بە زۆر هاتە بەرچاو.

(جَهُرَ- الرَجُلُ جَهارَةً): پیاوەکە لەبەرچاوی بینەرەکەی مەزن‌و شکۆدار بوو.

(جَهِرَ- تِ العَینُ. جَهْراً): چاوەکە لەبەر خۆر نەیبینی.

(أَجْهَر (م) جَهراء (ج) جُهْر): کەسێکە لەبەر خۆر چاوی نەبینێت.

(إِجْتَهَـرَ- الرَجُـلَ): ڕووبەڕوو و ئاشـکرا تەماشای پیاوەکەیکرد.

(- هُ): پیاوەکـەی بـە مەزن‌و شـکۆدار داناو هاتە بەرچاو.

(أَلجَهْر والجِهـار): ڕووبەڕوو بینین/ چاو بە چاو بینین.

(لَقیتُـهُ جَهراً أَو جهـاراً): ئاشـکرا/ دیار/ بەرچاو.

(أَلمِجْهَـر أَو المِجهـار): گەردیلەبین/ زەڕەبین کـە خڕۆکـە وردەکانـی خوێـن‌و میکرۆبی پێدەبینرێت زەڕەبینـە بەهێزەکان هەزار تا دوو هەزار جار ئەو شتە گەورە دەکات.

(أَلمِجْهَرُ الکَهْرُبائِي): گەردیلەبینی/ زەڕەبینی کارەبایی تازە دروسـتکراوە، وێنەی ئەو شتە بینراوانــە بــە هــۆی ڕووناکیــەوە نییە کە دەبینرێـت بەڵکـو بە تەوژمــی وردی کارەبا دەبینرێت‌و سەد هەزار جار تا دوو سەد هەزار جار ئەو شتە گەورە دەکات.

٤-(جَهَرَ- الشَيءَ. جَهراً و جَهاراً): جوانیی‌و شـیوەی ئەو شـتە سەرسـامیکردو سـەیری لێهات.

(أَجْهَرَ- الرَجُلُ): پیاوەکە کوڕی شێوە جوان‌و بە قەڵافەتی بوو.

(إِجْتَهَرَ- الشَيءُ فُلاناً): جوانیی‌و ڕێکوپێکیی‌و شـێوەی شـتەکە فیسـاری سەرسـامکرد/ حەپەساندی.

(أَلجُهـر): قەدوبـاڵای پیاوو جوانیی سـەرو ڕوخساری.

(أَلجَهارَة والجَهورَة): شۆخیی‌و جوانیی بەژن‌و چارەو شێوە.

(أَلأَجْهَر): شێوەو لە شولار. جوان.

(أَلجَهیر): جوان/ شـۆخ‌و شـەنگ/ قەشەنگ-شێوە شیرین.

٥-(جَهَرَ- السَقاءَ. جَهْراً وجِهاراً): مەشکەکەی ژەندو نفیشکەکەی لێگرت.

(الجَهیر – مِنَ اللبن): شیری خەست‌و ساغ کە ئاوی تێنەکرابێت.

٦-(جَهَرَ- الأَرضَ. جَهْراً و جهاراً): نەشارەزایانە بە زەویەکەدا (ملی ڕێگەیگرت/ ڕۆیشت).

(جاهَرَ- القَومَ بالأَمـر. مُجاهَرَةً و جهاراً): لە ململانێ لەگەڵ خوێشگەلدا لە کارەکەدا بە ئاشکرا بە سەریاندا زاڵبوو.

٧-(أَجْهَرَ- الرَجُـلُ): پیاوەکە کوڕێکی خێلی بوو.

٨-(إجْتَهَرَ- البئرَ): چاڵاوەکەی پاککردەوە.

٩-(ألجَهْر): ١-گردێکی پان ٢-دەمێکی ڕۆژگار.

(ألجَهير): شایستەی چاکەو خێر.

الملحق:

جهر: (ألجَهُور): نەبەرد/ بوێرو بەهەڵمەت.

جهـز: ١-(جَهَـزَ وأجْهَـزَ- عَلـى الجَريح): بەربووە برینداره‌کەو زوو کوشتی.

(ألجَهيـزُ- مِنَ الخَيل): ئەسـپی سـووکەڵەو چابوك.

(مَوتٌ جَهيز و مُجْهِز): مردنی زوو.

٢-(جَهَّزَ- هُ): سازاندی/ ئامادەیکرد ٢-تفاقی بۆ ئامادە کرد.

(جَهَّزَ- العَروسَ): جیازی بۆ بووکەکە ئامادە کرد.

(- المَيِّتَ): پێویستیی بۆ ڕاپیکردنی مردووەکە ئامادە کردو بەڕێیکرد.

(تَجَهَّزَ- لِلسَّفَر): بۆ گوزارەکەی/ سەفەرەکەی شتی پێویستی ئامادە کرد.

(تَجَهَّزَ واجهـازَّ- لِلأَمرِ): خـۆی بۆ کارەکە ئامادە کرد.

(جاهِز): ئامادەکراو.

(ألجِهاز): ١-ئامێر ٢-کۆئەندام.

(الجِهـازُ الباعِـث والجِهازُ المُرسِـل) (ف): تەلەگراف/ بێتەل/ ئامێری ناردنی بروسکەی لاسلکی/ بێتەل.

(ألجِهاز والجَهاز (ج) أجْهِزَة وأجْهِزات لِلبَيت أو لِلمُسـافِر أو لِلعَروس): پێداویستیی ماڵو گوزار کارو بووك.

(ألجِهاز- مِن جِسـم الإنسـان): کۆئەندامی مرۆڤ.

جهاز الهضم: کۆئەندامی هەرس.

(جهاز التَّنَفُّس): کۆئەندامی هەناسە.

(ألجِهـازَة) (ا ع): ئـەو پارچانەیـە کـە ئامێـری بزوانـدنو بەکارهێنانـی چەکێك پێکدەهێنێت.

٣-(جَهيـزَة): نـاوی ئافرەتێکە کـە پەندی لەسەر وتراوە. پەندەکەیش ئەمەیە «قَطعَت جَهيزَة قَـولُ خطيب»): جەهیزە ئاخاوتنی هەمـوو وتاربێژێکی بڕی. گوایا دەسـتەیەك خەریکی ئاوبـژی بوون بۆ خوێنی کوژراوێك لە پڕ جەهیزە هاواریکرد. کەسێکی کوژراوەکە بکوژە کەی گرتو کوشـتی. بـەوە وازیان لە باسی خوێنی کوژراوەکە هێنا.

ألجَهْزاء: هەڵمت/ زەویی بەرز.

الملحق

جهـز: (ألتَّجهيـز): سـازدانو ئامادەکردنی پێویست.

(تَجهيز السَّـفينَة): ئامادەکردنو بارکردنی پاپۆڕ.

(تَجهيـز بيـت): پڕکـردنو ئامادەکردنـی پێداویستی ماڵ.

(ألتَّجهيـز- تربَويّـاً): قۆناغـی خوێندنـی

دواناوەندی.

(- تَجهيز العَـــروس): ئامادەکردنی جیازیی بووكو پێدانی.

(تَجهيـــز الميت): ئامادەكردنی پێداويســـتيی ناشتنی مردوو.

(تجهيز الجَيش) (ا ع): ئامادەكردنی هەموو پێداويستيەكی سوپا/ چەكو پێداويستيتر.

جهش: ١-(جَهَشَ- إليه. جَهْشـــاً و جُهُوشاً و جَهَشـــاناً): بە دەم گريانەوە هـــاواری بۆ برد يـــان خەريك بوو بگـــری وەك گريانی منداڵ بۆ دايكی.

(جَهِشَ- مِنهُ. جَهَشـــاناً): لێیترسا. دەيشڵێن: لە بەری هەڵات.

(جَهَشَ – إِلَيهِ. جَهْشاً و جُهُوشاً و جَهَشاناً): پەنـــای بـــۆ بـــرد/ هـــاواری بـــۆ بـــردو دايە پرمەيگريان يان خەريك بوو بگری.

(أَجْهَشَ- إِلَيهِ): گرياو پەنای بۆ برد/ هاواری بۆ برد.

(- بِالبُـــكاءِ): دەســـتی بـــە گريانكـــرد يـــان خەريكبوو بگری.

(أَجْهَشَتِ النَّفْسُ): دەروونی هەڵچوو/ هەستاو خەريك بوو بگری.

(اَلجَهْشَةُ): ١-هەنسكهەڵدان ٢-فرمێسك.

٢-(أَجْهَشَ- هُ): پەلەی لێكرد.

(اَلجَهوش): (خێرا/ چابوك) لە ڕۆيشتندا.

٣-(اَلجَهْشَـــةُ والجاهِشَةُ): دەستەيەك خەڵك/ تاقمە خەڵكێك/ كۆمەڵە خەڵكێك.

جهض: ١-(جَهَضَ- هُ): بەســـەريدا زاڵ بوو/ بەزاندی.

(-هُ' عَـــن كَـــذا): لەوەيدوورخســـتنەو ڕێی ئەوەی لێگرت/ نەيهێشت.

(جاهَضَ- هُ): بەری لێگرت پێشدەستيكرد.

(أَجْهَضَ- فُلاناً): خزاندیو دەريپەڕاند.

(أَجْهَـــضَ- هُ عَـــنِ الأَمـــرِ): لـــە كارەكـــەی دوورخستەوەو لێيلادا.

(-هُ عَن مَكانِهِ): لە شـــوێنەكەی هەڵيكەندو دەريپەڕاندو لايبرد/ لايدا.

٢-(أَجْهَضَتِ – المـــرأَةُ): ئافرەتەكە بەرەكەی فڕێدا/ منداڵەكەی لەبارچوو.

(اَلجِهْـــض والمُجْهَـــض والجَهيـــض): منداڵی لەبارچوو.

(اَلمِجْهـــاض (ج) مَجاهيض – مِـــنَ الإِناث): ژن يـــان مێينەيەك كە هـــەر هەموو جارێك بە نەكامی منداڵەكە، يـــان بەچكەكەی لەبار بچێتو فڕێيدات/ بەراويتە ببێت.

(اَلجَهَّاضَـــة): مێی زينـــدەوەرو ئاژەڵ كە بەر هەڵنەگرێتو فڕێيبداتو بە ساڵدا چووبێت/ ئيفتادە بێت.

٣-(الجاهِض (م) جاهِضَـــة (ج) جَواهِض): دەروون قايمو توند.

(الجُهوضَة والجهاضَة): دەروون قايمیو تونديی.

جهـــل: ١-(جَهِـــلَ. جَهْـــلاً وجَهالَـــةً):

تێنەگەیشتوویی‌و ڕەقیی‌و گەوجیی نواند.

(جاهِــل (ج) جُهَّل و جُهَّال و جُهْلاء و جُهْل و جُهُــل و جَهَلَــة): تێنەگەیشــتووی ڕەق‌و سروشتگەوج.

(جَهَلَ- عَلَيهِ): بەرامبەری نادانیی‌و ڕەقیی‌و گەوجیی نواند.

جاهَلَ- هُ: نادانی‌و قسەی نابەجێیان بەرامبەر یەککرد.

٢-(جَهِلَ. جَهْلاً و جَهالَةً): (تێنەگەیشــتوو/ نەزان‌و نادان) بوو.

(جَهْــل و جَهالَــة): تێنەگەیشــتن/ نادانیی، نەزانیی.

(جَهِــلَ — الحَــقَّ): مافەکــەی ونکــرد/ ڕاستییەکەی لێونبوو.

(جَهَّــلَ- هُ): بــە تێنەگیەشــتووی دانــا/ بە نەزانی لە قەڵەمدا.

(تَجاهَــلَ): بــە درۆ خــۆی بە بێئاگــاو گێل پیشاندا: خۆی گێلکرد کەواشنەبوو.

(إسْــتَجْهَلَ- هُ): ١-بە نەفامی دانــا ٢-گاڵتەی پێکردو بە سووك هاتە بەرچاوی.

(ألجَهْلَــةُ): ١-نادانیــی‌و تێنەگەیشــتوویی ٢-نەزانیی.

(ألجَهُــول (ج) جُهَــلاء): نادانــی هــەرزەو لەخۆبایی.

(أَلمَجْهَل (ج) مَجاهِل): بیابانێك كە ڕێی تێدا دەرنەكرێت‌و بێنیشانەیەك بێت مرۆڤ تیایدا ونبێت.

(أَلمَجاهِل): ئەو شــوێنانەی لەگۆی زەویدا كە هێشتا نەزانراوبێت.

(جَهْل (ج) مَجاهِل): بێئاگا/ تێنەگەیشتوو.

(«إنّــا لَنَصفَــحُ عَــن مَجاهِــلِ قَومِنــا»): ئێمــە لە نەفــام‌و بێئاگایانــی نەتەوەكەمان چاوپۆشیدەكەین.

(أَلمَجْهَلَة): مایەی تێنەگەیشتن‌و بێئاگایی.

(أَلمَجهــول- مِــن الأَفعــال): كردارێــك كــە بكەرەكەی نەزانرێت.

(«ناقَةٌ مَجهولَة»): مێحوشــترێك كە هەرگیز نەدۆشرابێت.

٢-(المَجْهول): نەزانراو/ نادیار/ كەنیشــانەی نەبێت.

(الجاهِلِيَّة): ١-باری بێئاگایی‌و تێنەگەیشــتن ٢-سەردەمی بتپەرسیی پێش ئیسلام لە وڵاتی عەرەبدا.

(جَهالَة): نەزانین.

٣-(جَهِل- تِ القِدرُ): مەنجەڵەكە جۆشیسەند.

(إسْــتَجْهَلَ- تِ الريــحُ الغُصــنَ): باكە پەلی درەختەكەی (هێناو برد/ شكاندەوە).

(أَلمِجْهَل والمِجْهَلَة): كۆڵەووژ/ دارێكە پشــكۆی پێدەبزوێنرێت.

الملحق

جهــل: (أَلتَّجاهُــل): خۆگێلكــردن/ خۆ بە بێئاگاو نەزان پیشاندان.

(تَجاهُل العارِف في البَديع): پرسـيارکەرەکە لـە جوانکاریی وشـەدا پرسـیار لە شـتێك دەکاتو دەپرسـێت کە خۆی دەیزانێت، بەڵام بۆ زۆرتر ڕوونکردنـەوەو دڵنیایی لە زانینی باسەکە دەپرسێت.

جهـم: ١-(جَهُمَ. جَهامَـةً و جُهُومَةً): گرژو مـۆن بوو/ دەموچـاوی بە یەکـدا دا/ ڕووی گرژو تاڵ کرد.

(جَهْم): مۆن/ ڕوو گرژو تاڵ.

(جَهَـمَ و جَهِمَ و تَجَهَّـمَ- هُ و لَهُ جَهْماً): بە ڕوویەکی گرژو تاڵەوە پێشوازیکرد.

(«تَجَهَّمَـهُ أمَلُهُ»): ئاواتەکـەی نەهاتە دی/ ناکام بوو.

(إجْتَهَمَ): کەوتە تاریکەشەوو تیایدا ڕۆیشت.

(ألجُهمَـةُ والجَهَمَـةُ): نزیکی کۆتایی شـەو/ نزیکی ڕۆژ بوونەوە.

٢-(أجْهَمَ- الجَوُّ): ئاسـمان تاریكو تاڵ بوو/ بە هەوری بێباران.

(ألجَهام): هەوری تاڵی بێباران.

(ألجَهُوم): بوودەڵە/ بێدەسەتەڵات/ بێتوانا.

٣-(ألجَهمَة): مەنجەڵی گەورە/ تیان.

جهن: ١-(جَهَنَ. جُهُوناً): نزیکبووەوە.

(ألجَهْن): قەپۆڵە.

٢-(جَهَنَّم): دۆزەخ/ جەهەنەم (عبرانیە).

جهـي: ١-(جَهِيَ- البَيتُ. جِهـاً): خانووەکە کاول بوو.

(بَيتٌ جاه): خانەی وێران/ کاولبوو.

(جَهَّـى- الجَـرْحُ): برینەکەی گـەورە کرد/ فراوانکرد.

(أجْهى- البَيتَ. إجهاءً): خانووەکەی پشکنی.

(- الطَريقُ): ڕێگەکە دەرکەوتو دیاربوو.

(- الطريقَ): ڕێگەکەی دەرخستو دیاریکرد.

(- تِ السَّـماءُ): بـوو بە سـایەقەو هەورەکە ڕەوییەوە/ هەڵیبرواند.

(- القَومُ): ساماڵی بۆ خوێشکەڵ کرد.

(ألأجْهى والمُجْهي (م) جَهْـواء مِنَ البُيوتِ): خانووی سەرنەگیراو/ سەربەرەڵا.

(«خِباءٌ مُجْهٍ»): دەوارێکی بەرەڵاو بەدەرەوە.

(ألأجْهى (م) جَهْواء): سەر ڕووتاوە.

(بَيـتٌ جَهـوان): خانوویەکـی بێدیـواری دەرەوەی بەرەڵا.

(سَماءٌ جَهْواء): ئاسـمانێکی ساماڵ/ بێهەور/ سایەقە.

٢-(جاهَى- فُلاناً. مُجاهاةً): شانازی بە سەردا کرد/ خۆی بەسەردا بادا یان شانازییان بەسەر یەکدا کرد.

٣-(أجْهى- عَلَيهِ): چرووکیی لەگەڵدا کرد.

جاب: ١-(جابَ- البِلادَ. جَوْباً و تَجْواباً): بە وڵاتەکەدا گەڕا.

(إجْتابَ- البِلادَ): بە وڵاتەکەدا گەڕاو تێپەڕی.

(ألجائِب) (فا): گوزارکار.

(كائِبُ العَين): شێر.

(ألجائِبَةُ (ج) جَوائِب): هەواڵە ڤاو/ مقۆمقۆ.

(«هَل عِندَكَ مِن جائِبَةِ خبر»): ئایا هیچ هەواڵێکت نەگیەشتۆتێ کە لە شاردا ڤاو بێت/ مقۆ مقۆی هیچت نەبیستووە.

(ألجَوّاب): گەڕۆك/ گەڕیدە/ کەسێکە زۆر بگەڕێت.

(«جَوّابُ الآفاق»): چوارقورنەی دنیا گەڕ.

(ألجَوّابَة= ألجَوّاب): گەڕیدە/ زۆر گەڕۆك ((ق) کە بۆ زیادەڕەوییە).

٢-(جابَ- الصَخرَةَ. جَوْباً و تَجواباً): تاوێرەکەی کونکرد.

(إجتابَ- البِئرَ): چاڵاوەکەی هەڵکەند.

(ألجَوبَة (ج) جُوَب): چاڵ.

(ألمِجواب): کونکەرە/ سمۆ/ هەڵکەنە ٢-لەتکەرە.

٣-(جابَ- الثَوبَ. جَوباً): ١-کراسەکەی بڕی ٢-گیرفانی بۆ بەرگەکە کرد.

(جَوَّبَ الثَوبَ): گیرفانی بۆ بەرگەکە کرد.

(- الشيءَ): ناوەڕاستی شتەکەی بڕی.

(إنجابَ الثوبُ): پۆشاکەکە تلیشی تێبوو/ دڕا.

(- تِ السَّحابَةُ): هەورەکە ڕەوییەوە.

(إجْتابَ- القَميصَ): کراسەکەی لەبەرکرد.

(ألجَوب (مص) (ج) أجواب): ١-دیزداشەی ژنانە/ کراسی ئاودامانی ژنانە ٢-ئاگردان ٣-دۆلکەی (گەورە/ گەپ/ زل).

(ألجَوْب والمِجْوَب): قەڵغان.

(ألجوبَةُ (ج) جُوَب): بۆشایی نێوان خانووەکان.

(مُجَوَّب): شتێك ناوەڕاستەکەی بۆش بێت.

(ألجَيْب): گیرفان.

٤-(جاوَبَ- هُ): لەگەڵیدا دووا ٢-وەڵامی پرسیارەکەی دایەوە.

(أجابَ- هُ. إجابَةً إجاباً): وەڵامیدایەوە.

(أجابَ- سُؤالَهُ وعَن سُؤالِهِ و إلى سُؤالِهِ): وەڵامی پرسیارەکەیدایەوە.

(«أجابَهُ الى حاجَتِهِ»): پێداویستیەکەی بۆ جێبەجێکردو بە دەنگیەوە هات.

(تَجاوَبوا): بە دەنگ یەکترەوە چوونو پێکەوە دووانو وەڵامی یەکتریان دایەوە.

(إستَجابَ اللهُ فُلاناً ولفلانٍ ومِن فلانٍ): خودا بە دەنگ فیسارەوە چوو، نزاکەی گیرا کردو کارەکەی بۆ سازدا.

(إستَجوَبَ- هُ أو لَهُ): بە دەنگیەوە هاتو وەڵامی پرسیارەکەی دایەوە.

(إستَجوَبَ- ه في إصطلاح المَحاكِم): لە دادگادا کەوتنە پرسیارلێکردنیو هێنایانە قسە.

(ألجابَة): وەڵام.

«أساءَ سَمْعاً فَأساءَ جابَةً»): خراپ تێگەیشتو بیستیو خراپ وەڵامی دایەوە.

(ألجَواب (ج) اجوبَة وجَوابات): وەڵامی پرسیارێك یان نامەیەك یان نزاو دۆعایەك یان

وتاريك يان لەقەم ليگرتن/ پەرچدانەوە.. هتد.
(ألجيبَة): چۆنيەتيىو شێوازى وەڵامدانەوە.
(ألمَجُوبَة): وەڵام.
(ألإسْــتِجواب (مص) في إصطــلاح المَجالِس النِيابيَّة): لێپرسينو لێپرسينەوە پرسيارێكە لــە ئەنجومەنى نوێنەراندا لە ميرى دەكرێت، دەربارەى كێشەيەك، شتێكو بڕواپێبوونيانى پێوە دەبەسترێت.
(- في عُرف المَحاكِم): لە دادگادا هێنانە دووى ئەو كەسەى پێويست بێت لێپرسينى لەگەڵدا بكرێت.
٥-(أَجابَ- تِ الأَرضُ): زەويەكە ڕوومكى تێدا ڕووا.
جوت: (جوتِه أَو قِنَّب كَلْكوتا أَوقِنَّب هندي) (ن): گــوش/ گياكەندر- تاڵــە توێكڵە، كە بە برێكى زۆر لە هندستاندا بەرهەم دەهێنرێت بۆ دروســتكردنى گوريــس، توورەكەو گوێنى بەكاردەهێنرێت.
جــاح: ١-(جــاحَ. جَوْحــاً): لــە ڕێگەكە بۆ ڕێگەيەكيتر لايدا.
٢-(جاحَ- ه وأَجــاحَ- هُ و اجتاحَ- هُ. جَوحاً و جياحَــةً): لە بــنو بێخى هێنــا ڕايماڵى، فەوتاندى.
(أَلجَوْحَة): تەنگانەى ســەختو گرفتاريىو چورتوم.
(ألجائِحَةُ (ج) جائِجات و جَوائِح): وەييگرانو خاكەســاريى گــەورەو گرفتاريــىو فەوتانو كۆستيى قورس.
(سَــنَةٌ جائِحَة): وشكەساڵ/ ڕەشەساڵ/ ساڵى نەهامەتيى.
٣-(أَلأَجْوَح (م) جَوحاء (ج) جُوْح): فراوان.
جاخ: (جاخَ- السَّيلُ الوادِيَ. جَوْخاً): لافاوەكە ئەمــلاولاى دۆڵەكــەى شــكاندو شــيوەكانى دادرى.
(جَوَّخَ- السَّــيلُ الوادي): لافاوەكە دۆڵەكەى دادرى.
(جَوَّخَ- هُ): هەڵيكەندو دايبەزەويدا.
(تَجَوَّخَ): لە بێخ هەڵكەندراو بە زەويدا درا.
(- تِ القُرحَةُ): برينەكە تەقى.
(- البِئرُ): چاڵاوەكە تەپى.
(أَلجوخَــةُ): چــاڵ (وشــەكە لــە بنەڕەتــدا (كوجــاه)ى فارســيـيە كــراوە بــە عەرەبىو واتاكەيشى چاڵاوى بێبنە.
(أَلجُــوخ (ج) أَجْــواخ) (فارســية): چوغە. چنراوێكى خورييە.
(أَلجُوخَة): پارچە چۆغەيەك.
جــاد: ١-(جــادَ. جَــوْدَةً و جُوُدَةً): ١-چــاك دەرچوو/ باشبوو ٢-باشيكرد.
(جَودَة وجُودَة): ناياب/ چاك/ باش.
(- جادَ): چاك (ئەنجاميدا/ كردى).
(جَوَّدَ- الشــيءَ): ڕێكوپێكى سازدا- شتەكەى جوانو چاككرد.
(أَجــادَ): شــتى پاكــى بەرهەمهێنــا/ كارى

چاکیکرد.

(- هُ النَقدَ): پارەی باشی دایە.

(أَجـادَ وأَجـوَدَ- الشـيءَ): شـتەکەی باش پێکهێنا.

(تَجَوَّدَ): شتی چاکی هەڵبژارد.

(- في صَنْعَتِـهِ): لـە پیشـەکەیدا دەماخـی سووتاندو شتی جوانو نایابی بەرهەمهێنا.

(تَجاوَدَ- القَومُ): خوێشگەل بەڵگەی یەکتریان بـەراورد کرد بزانـن هی کێیـان بەهێزترو پەسەندترە.

(«هُـم يَتَجـاوَدون الحديث»): بـەراوردو پێشبڕکێی قسەی باشدەکەن لەگەڵ یەکدا.

(إسْـتَجادَ- هُ): بە باشی دانا. لای خاس بوو/ لای نایاب بوو.

(اَلجَيِّد (ج) جِياد (جج) جِيادات و جَيائِد): خاس/ چاك/ باش. نایاب. پێچەوانەی خراپ/ بەد. (دەبوایە بوترایە جَیاوِد. بە واو، واوەکە کرا بە هەمزە بە پێی دەستووریکی ناچیزە.

(مُجيد ومِجواد): چاکەهێن.

(رَجُلٌ أَو شـاعِرٌ مُجيد و مِجواد): پیاوێکی یـان هۆنەرێکـی چاکبێـژە یان خاسـگۆیە/ شاعیری چاکە.

٢-(جادَ- هُ): جودا: لەو بەخشندەتر بوو.

(جادَ- عَلَيـه): بەخشـندەیی لەگەڵدا کرد. پێیبەخشی.

(جَواد): بەخشندە/ سەخی/ جوامێر/ دڵفراوان.

(جـادَ- بالمـال): داراو ماڵـی بەخشـیو بەختیکرد.

(جادَ- بِنَفسِـهِ): خۆی بەختکرد خۆی کرد بە قوربانیی.

(«إنّي لأُجادُ الى لِقائِكَ»): من شەیدای بینینی تۆم/ تاسەی زۆری بینینی تۆم هەیە.

(جاوَدَ- هُ. مُجاوَدَةً): خۆی لەو بە بەخشندەتر زانیو شانازیی ئەوەی بەسەردا کرد/ شانازیی بەخشندەییان بەسەر یەکدا کرد.

(أَجـادَ- بالوَلَـدِ): فرزەندێکی بەخشـندەی خستەوە/ بوو.

(إستَجادَ- الأميرَ): داوای بەخششو یارمەتی لە میر کرد.

(اَلجَواد (ج) أَجْواد و أَجاوِد و أَجاوِيد و جُود وَجُودَة و جُوَداء): بەخشندە (بۆ نێرو مێ)/ دڵفراوان/ بەدەستو دڵ/ جوامێر.

(«رَجُـلٌ جَوادٌ وامـرأةٌ جَـواد»): پیاوێکی بەخشندەو ژنێکی بەخشندە.

(أَلجَـوَّاد): زۆر بەخشـندەو دڵفـراوان/ جوامێر.

(اَلأَجْوَد (م) جَوداء (ج) جُود وأَجاوِيد): (بە پێچەوانەی پێوانو ڕێڕەو) بەخشـندەترین/ بەدەسـتو دڵتریـن/ دڵفراوانتریـن/ جوامێرترین.

٣-(جـادَ- ه الهَـوى): دڵداریـی/ ئەشـق گرفتاریکردو زاڵیبوو.

٤-(جادَ- تِ العَينُ. جَوداً و جُؤُوداً): چاوەکە فرمێسکی زۆر ڕشت.
(- المَطَرُ): باران لێزمەیکرد.
(- جائِـد (ج) جَود): لێزمەبـاران/ بارانی زۆر/ شەستەباران/ ڕەهێڵە.
(جِيدَتِ الأَرضُ): زەویەکە بەر شەستە باران کەوت.
(أُجِيـدَتِ الأَرضُ): زەویەکە شەسـتە بارانی بەرکەوت/ بـەر لێزمەباران کـەوت/ بارانی زۆری لێباری.
(ألجَود): شەستەباران/ لێزمە باران/ ڕەهێڵە/ بارانی زۆر.
(ألتَّجاوِيد): بارانی زۆرو بەکەڵك (ئەم وشەیە تاکی نییە).
٥-(جـادَ و جَوَّدَ وأَجْوَدَ- الفَـرَسُ. جَوْداً): ئەسپەکە ئەسپێکی چاكو خێرا دەرچوو.
(جَوَّدَ- فِي عَدوِهِ): ئەسپەکە دایە تاو/ توندو خێرا ڕۆیشت.
(ألجَـواد (ج) جِيـاد وأَجْيـاد و أَجاوِيـد): تیژڕەو/ خێرا/ بەتاو.
فَرَسٌ جَواد: چارەوێیەکی ڕەسـەنو تیژڕەو/ خێرا.
«سِرتُ إِلَيهِ جَواداً»: خێرا ڕۆیشتمەلای.
٦-(جِيدَ- الرَجُلُ): پیاوەکە تینوویبوو.
(أَلجُواد): تینوو بوون یان تینوێتییەکی زۆر.
(أَلجَودَة والجُوادَة):ن تینوێتي.
(أَلمَجُود): تینو.
٧-(جِيـدَ- الرَجُلُ):١-خەرێکبـوو بمرێـت ٢-زۆری تینوو بوو.
(أَجادَ- الرَجُلَ): پیاوەکەی کوشت.
(أَلمَجود): کەسـێکە کە لە سەرەمەرگدا بێت/ خەریکی مردن بێت.
٨-(جَـوَّدَ- القـارِيءُ): بـە پێـی تەجویـد خوێنەرەکە خوێندیەوە.
(أَلتَّجوِيـد- فِي القِراءَة): هەمـوو تیپێك لە خوێندنەوەدا بە پێی دەستوورێکی تایبەتیو ڕێـڕەوی خـۆی دەنگ بـە پیتەکـە بدرێت لەبەرزکردنـەوەو نزمکردنـەوەو گرتـنو درێژەپێدانی یان پێنەدانیدا.
٩-(ألجاد): نارەوا/ پووچ/ ناراست.
(ألجَواد): دوور.
(«سِـرنا عَقَبَةً جَـوداً»): دوور ڕۆیشـتین.
دەوترێت (عَقَبَتَين جَوادَين و عِقاباً جِياداً): دوو ڕێی سەختی شاخو دوور.
الجادي (ز): زەعفەران.
ملحق
جود: (أَلجُودو): زۆرانێکی ژاپۆنییە مەشقی وەرزشـییەو هونەری لەخۆ بەرگریکردنە بە بێچەك.

جار: ١-(جارَ- عَنِ الشيءِ. جَوْراً): لە شتەکە لایدا.
(«جارَ عَنِ الطَّرِيقِ»): لە ڕێگەکە لایدا.

(- عَلَيهِ): زۆرداریی بەرامبەر کرد/ ستەمی لێکرد.
(جائِـر (ج) جَـوَرَة و جُـوَرَة و جـارَة): ستەمکار/ زۆردار/ زاڵم.
(جَـوَّرَ- هُ): بە زۆرداری دانا/ ستەمی دایە پاڵ.
(أَجارَ- هُ عَن کذا. إجارَةً): لەوەلایدا.
(إجارَة عَن): لێلادان.
(إستَجْوَرَ- هُ): بە ستەمکاریدانا.
(الجَـوْر) (مـص): ١-ستەمکار/ زۆردار ٢-زۆرداریی/ ستەمکاریی.
٢-(جارَ- جواراً): هانایبرد فریایکەون.
(أَجـارَ- فُلانـاً): بـە هانایـەوە چـوو/ فریایکەوت.
(- هُ مِـنَ العَـذاب): لـە ئازارو ئەشـکەنجە ڕزگاریکرد.
(- المَتاعَ): کەلوپەلەکەی بۆ پاراسـتن خستە دەفرەوە.
(إستَجارَ- فُلاناً و بِهِ): هانای بۆ بردو پەنای بۆ برد.
(-هُ مِن فُلان): پەنای بۆ ئەو برد لە فیساری ڕزگاربکاتو بیپارێزێت.
(أَلجـار (ج) جِیران و جیرَة و جِوار و أَجوار = الجَیر): دراوسـێ/ هاوسـێ ٢-هانـا بۆ بەر ٣-پەنادەر.
(أَلجارَة (ج) جارات): ژنی پیاو (چونکە پیاو پەناگایەتیو دەیپارێزێتو جێبڕوایەتی).
أَلجِوار: ١-پاڵ/ پەنا/ پشت ٢-دەستەبەربوونی پاراستن/ داڵدە ٣-پەیمان.
(«هُوَ فِي جواري»): ئەو لە ژێر سایەو پەنای منداو من داڵدەمداوەو دەیپارێزم.
٣-(جَوَّرَ- هُ): دایبەزەویدا.
(- البِناء (ب): خانووەکەی ڕماند/ ڕووخاند.
(تَجَوَّرَ- الرَجُلُ): کابرا بە زەویدا کەوت.
(- علی الفِراش): لەسـەر نوێنەکەی ڕاکشا/ پاڵکەوت.
(- البِناءُ (ب): خانووەکە ڕماو تەپی.
(البُجورَة): تەپین.
(«تَجَوَّرَ خِباءُ اللَّیل»): شـەو پەردەی لاچوو واتا ڕووناکبووەوە. تاریکی شەو ڕەوایەوە.
(أَلجَوار): ئاوی زۆری ناو زەویی قووڵ.
(أَلمُجَوَّر): قووڵ.
٤-(جـاوَرَ- هُ مُجـاوَرَةً و جِـواراً و جُواراً): ١-بوو بە دراوسێی ٢-لەگەڵیدا نیشتەنی بوو.
(- المَسْـجِدَ): لە مزگەوتدا خەڵوەتی کێشـا/ مزگەوتیگرت.
(تَجاوَرَ و اجتَوَرَ- القَومُ): خوێشان پاڵیان بە پاڵی یەکەوە داو بوون بە دراوسێ.
(أَلجار (ج) جیران وجیرَةو و جوار وأَجوار= المُجاوِر): هاوسـایە/ پاڵ بـە پاڵی یەکەوە بە تەنشت یەکەوە/ دراوسێ.
(جـارُ النَّهـرِ) (ن): گۆمەگیـا: ڕووەکێکە

له زەمەقــی ئاویی دەچێتو له نــاو ئاوەکدا دەبێت.
(أَلجــارَة (ج) جارات): مێی وشــەی (الجار)، هاوسێ ٢-هەوێ.
(أَلجِوار): نزیك/ تەنشت، پاڵ، أقامَ في جوارِهِ: له نزیك خانووەکەیەوە نیشتەنی بوو.
٥-(أَلجِوَرَ- مِنَ الغَيث): ناڵەو گرمەی توندی هەورەگرمەو لێزمەی باران.
(مــالٌ جــوَّار): دارایەکــی بێشــوماری نــه ئەندازەبەدەر.
٦-(جَوْرَبَ- هُ): گۆرەوی له پێی ئەو کرد.
(تَجَورَبَ): گۆرەوی له پێکرا.
(أَلجَورَب (ج) جَوارِب و جَوارِبَة) (فارسية): گۆرەوی.
(أَلكَلْسَــة والقَلشــينَة) (عامية) (فارسية): گۆرەوی.
٧-(أَلجاوَرْس) (ن): کزن/ رەشەدانە: ڕووەکێکە گیاییو دەچێنرێت گەڵاکەی پانەو دەنکەکەی/ بەرەکەی خڕە له وڵاتە گەرمەکاندا دەچێنرێت زۆر جۆری هەیە، هەندێکی شــەکری تێدایە، جۆرێکی دەکرێت بە گەسك.
جازَ: ١-(جازَ – المَكانَ وبالمَكانِ جَوزاً و جُؤُزاً و جَوازاً و مَجازاً): بە شــوێنەکەدا تێپەڕیو لە پشت خۆیەوە بەجێیهێشت.
(جَــوَّزَ الإبِلَ): حوشــترەکانی دایە پێشو بە زەوییەکەدا بردنیو تێیپەڕاندن.

(جــاوَزَ- المَــكانَ): لــە شــوێنەکە ڕەتبــوو، شوێنەکەی بەجێهێشت.
(أَجازَ- المَوْضِعَ): بە شــوێنەکەدا ڕۆیشــتو لێیرەت بوو.
(- هُ العَقَبَــةَ): لــە کۆســپەکە ڕزگاریکــردو تێیپەڕاند.
(- هُ بِأَلْــفِ دِرهَم): هــەزار درهەمی کرد بە خەڵاتی.
(تَجاوَزَ- المَــكانَ): بە شــوێنەکەدا تێپەڕیو ڕابورد.
(- في الشَــيء): لــە شــتەکەدا ئەنــدازە بــە دەریکرد.
(إجْتازَ): ڕێگەکەی گرت.
(- بالمَكانِ): بە شوێنەکەدا تێپەڕی/ ڕابوارد.
(- مِــن مَــكانٍ الى آخر): لە شــوێنێکەوە بۆ شوێنێکیتر ڕۆیشتو پەڕییەوە.
أَلجائِــز (ج) جَوائِز و جُــوزان و جِيزان و أَجوُز و أَجْوِزَة): شا نیرگە کەسەری دوو دیوار بە یەك دەگەیەنێت/ پردە دارینە.
(الجائِــزَةُ (ج) جَوائِز): خــەڵات بە تایبەتی بۆ براوەکانی پێشبرکێ یان سەرکەوتووەکانی بواریــتر. (ئەمــە لــەوەوە هاتــووە) میرێك بەرامبەر دوژمنێك دەوەستێت، ڕووبارێك لە نێوانیانــدا دەبێت، بە ســەربازەکانی دەڵێت: کــێ ڕووبارەکــە ببڕێت ئەوەنــدەی دەدەمێ، ئیتر هەر سەربازێك پەڕیبێتەوە خەڵاتەکەی

داوەتێ).

(جَوائِــزُ الأَشــعارِ والأَمثــال): خەڵاتی ئەو هەڵبەســتو پەندانەیە کە ناو دەردەکاتو لە وڵاتێکەوە دەپەڕێتە وڵاتێکیتر.

(ألَجواز): ئاوی تێپەڕبوون. ئەو ئاوەیە کە بۆ ڕێبواریی دەبرێت.

(ألَجــوزَة): لــە ســەرچاوەیەکەوە بــۆ سەرچاوەیەکیتر گۆزەیەك ئاو یان شەربەیەك کە ڕێبوار لەگەڵ خۆیدا دەیبات.

(ألَجیزَة) (ج) جِیز وَجیَز): شــەربە ئاوێکی ڕێبواریی.

(ألَمجاز والمَجازَة): دالان/ ڕێڕەو.

(مَجازَةُ النَّهر): پەرد.

٢-(جازَ- الأَمرُ. جَوازاً): کارەکە ڕێی پێدرا/ شیابکرێت/ گونجا.

(«جــازَ لَهُ أَن یَفعَل کــذا»): ڕێی پێدرا ئەو کارە بکات.

(جَــوَّزَ- الأَمرَ): ڕێی بە کردنــی کارەکە داو شیاویکرد.

(- الحُکمَ): بڕیارەکەی بە شیاو دانا.

(جــاوَزَ- الرجــلَ): ڕێــی بــە پیاوەکە دا/ پشتبەستیکرد.

(أَجازَ- الشــیءَ). إجازَةَ): شــتەکەی بە شیاو داناو ڕێی بە شتەکەدا.

(- الرَجلَ): مۆڵەتی بە پیاوەکەدا.

(إسْــتَجازَ إســتِجازَةَ): داوای ڕێپێدانیکــرد/ داوای مۆڵەتیکرد.

(- الأَمرَ): کارەکەی بە شیاوو بە ڕەوا دانا.

(ألَجائِــز (ج) جَوائِز و جُــوزان و جیزان و أَجْوُز و أَجوزَة): شیاو/ ڕێپێدراو.

(ألَجائِزَة): مێی وشەی (الجائِز).

(ألَجــواز (ج) أَجــوِزَة): ١-تواناپێــدانو بــۆ ئاسانکردن ٢-گوزەرنامە/ پەساپۆرت.

(ألإجازَة): ١-ڕێپێدان ٢-پشوو ٣-بڕوانامەیەکی بەرز (لیســانس) – مۆڵەت لە شانۆگەریدا، بە دەم یان ئەو ڕێپێدانە بە نووسین.

(أَلُمجیز) (فا): گەورەو سەرپەرشتیار ٢-وەسی هەتیو/ سەرپەرشــتیای هەتیــو ٣-بەندیەك ڕێی بازرگانی پێدرابێت.

(أَلُمجاز): ڕێپێدراو.

(مُجاز في الحُقُوق): بڕوانامەی یاساپێدراو.

(مُجازٌ فِي الآداب): خاوەن بڕوانامەی ئەدەب/ وێژە.

٣-(جازَ- البَیعُ. جَــوْزاً و جُؤوزاً و جَوازاً و مَجازاً): سەوداکە سەریگرتو جێبەجێ بوو.

(جــازَ- عَــنِ الصَّیــدِ جَــوازاً): تیرەکە بەر نێچیەکە کەوت لێشی دەرچوو.

(- السَّــهْمَ الی الصَّید): تیرەکە بەر نێچیرەکە نەکەوت بەر شتیتر کەوت.

(جَوَّزَ- رأیَهُ): ڕاکەی خۆی سەپاندو پیادەکرد.

(أَجــازَ- القاضــي البَیــعَ): دادوەرەکــە فرۆشتنەکەی بڕیاردا، ڕێی پێدا.

(أَجازَ- الرَّأيَ): راكەی پیادە كرد.

(ألجائِز (ج) جَوائِز و جُوزان و جيزان وأجوُز و أجــوِزَة): ١ـگوزەر كــردوو ٢ـجێبەجێكار/ پیادەكار.

٤-(جازَ- الدِرهَمُ. جَــوازاً): پارەكە ڕەواجی بوو/ چوو و كاری پێكرا.

(جَوَّزَ- الدارِهِــمَ): ڕەواجی بــە پارەكە دا/ چواندی.

(تَجــوَّزَ- الدَّراهِــمَ): پارەكــەی بــە هەموو خەوشــێكەوە وەرگــرتو نەیدایەوە بەســەر خاوەنەكەیدا.

٥-(جاوَزَ- عِنَ الذَّنبِ): لە گوناهەكە بورد.

(تَجَوَّزَ- عَنهُ): چاوپۆشیكردو بورد/ لێیخۆش بوو.

(- في الأمــرِ): كارەكــەی بــە ســووككرتو چاوپۆشیكرد.

(تَجاوَزَ- عَنهُ): چاوپۆشیكردو بورد.

(ألجَواز): نەرمینواندنو ئاسانگرتن.

(«مِن خُلُقي الجَواز»): سروشتم ئاسانگرتنی كارەو نەرمییە.

٦-(أجــازَ — الشــاعِرُ): هوزانڤانەكــە دێڕی هوزانی یەكێكیتری تەواو كرد.

(ألإجازَة — في الشِّــعر): لە شــیعردا ئەوەیە هوزانڤانێك نیوەدێڕی هەڵبەســتی یەكێكیتر تەواوبكات.

٧-(أجــازَ- على إسـمِهِ. إجازَةً): بــە هەڵە لەناوەكەیدا.

٨-(تَجَــوَّزَ- في الصَّــلاةِ): نوێژەكەی كورتو ناتەواو كرد.

(- في كذا): بە شتێكی كەمی ئەوە داكەوت.

٩-(تَجَوَّزَ- في الكَلام): بە خوازە قسەیكرد.

(ألَمجاز): خوازە. وشــەیەكە واتا ئاشــكراكەی واتایەكیتر دەدات كە شاراوەیە.

١٠-(جَــوز (ج) أجــوازُ الشــيءِ): جەرگــەو زۆربەی شتەكە.

(«قَطَعوا جَوزَ الفَلاةِ»): زۆربەو ناوەڕاســتی بیابانەكەیان بڕی.

(مَضى جَوزُ اللِّيلِ): زۆربەی شــەو/ بەشــی زۆری شەو ڕۆیشتووە.

(ألجَوز) (ن): گوێز.

(ألجَوزة) (ن): گوێزێك.

جَوزُ الهِندي: گوێزی هندی: درەختێكە وەك دارخورمایــە لــە هەموو وڵاتــە گەرمەكاندا دەروێنرێــت. بەرەكەی گەورەیــە پێیدەڵێن گوێزی هندی شلەیەكی تێدایە پێیدەڵێن شیر، جۆرە ڕۆنێكــی لێدەگیرێت توێكڵەكەی جۆرە گوشێكی لێدروست دەكرێت.

(جَــوز الفَوفَــل أو الفُوفُــل) (ن): جــۆرە دارخورمایەكی هیندییە لە ئاسیای جەمسەردا دەروێــت بەرەكــەی بۆ دروســتكردنی جۆرە بنێشتێكی ڕۆژهەڵاتیی توند بەكاردەهێنرێت (دارخورمای بیتیل/ فوفا).

(جَوزَةُ العُنُق) (ع ا): قورتوم كە لە پیاودا لە پێشی گەرووودا دەردەکەوێت.
(أَلجیــزَة (ج) جیز و جیَــز): ١-کەنار/ لا ٢-تەنیشت/ سوێی دۆڵ.
(مِجوَر) (مــو): جووزەلە کە دوو قامیشــی کوناوییەو ئامێرێکی مۆسیقایە.
(أَلمَجــازَة): زەوییــەك دارگوێــزی زۆری تێدابێت.
(«أرضٌ مَجازَة»): زەوییەکی پڕ دارگوێز.
(أَلجَوزاء (فك): ١-کەشکەشــان (لە ئاســماندا بورجی کەلووی سێهەمە) ٢-مەرێکی ڕەش کە لە ناوەراستی لەشیدا سپی تێدابێت.
١١-(الجَوْزَل): بێچوە کۆتر.
الملحق
جوز: (التَّجاوز): سنوور برین/ لێتێپەرین.
(تَجــاوُز خَطُ الوُصول): لە هێڵی یەکترگرتن تێپەرین.
(أَلتَّجاوُز): زیادەرەویی لە شتدا.
(أَلتَّجــاوز- عَــن الإســاءَة): لــە خراپــەو دەستدرێژیی خۆشبوون.
(- عَن الذَّنب): لێبوردنی گوناه.
(أَلتَّجاوز- في الاحترام): ڕێزلێگرتنێکی زۆرو زیادەڕەوییکردن تێیدا.
(أَلتَّجــاوز- في القانــون): لــە یاســالادانو سنورشکاندنی ئەوەی ڕێدەدات.
(- الصَّلاحِیّات): لە دەسەلات تێپەرکردن.

(- في السَّــیر): ئوتومبیلێــك ئوتومبیلێکیتر شکستەری بکات.
(مَمنوعُ التَّجاوز): رێ بە لادانو یاساشکاندن نادرێت/ لادان قەدەغەیە.

جــاس: ١-(جــاسَ- الشَــيءَ جَوســاً): بــە گەرمییو هەتەرەوە (ســۆراخی شتەکەیکرد/ بۆی گەرا).
(- القَــومُ بَــینَ البُیــوتِ والدور جَوْســاً و جَوَساناً): کەوتنە پشکنینو هەڵگێرو داگێری مــاڵو خانــووەکانو تالانکردنیانو دەســتی پیسیان تێخست.
(جاسی ـــه): دوژمنایەتی لەگەڵدا کرد.
(إجتاسَ- الشــيءَ. إجْتِیاســاً): بە گەرمییو هەتەرەوە بۆ شتەکە گەراو سۆراغیکرد.
(أَلجَــوّاس): ١-بەدخــوازی گێرەشــێوێن/ ناشوبگێر ٢-شێر.
(جَوسَةُ النّاظِر):تیژتەماشاکردنیسووسەکەرو بەدواداچوونی ئەوەی تەماشایدەکات.
٢-(الجَوْسَــق (ج) جَواسِــق و جَواســیق) (فارسیة): کۆشك.
جاش: ١-(جاشَ. جَوشــاً): بە درێژایی شەو رۆیشت.
(تَجَــوَّش- في الأَرضِ): چــووە زەویەکــەوە پیایادا گەرا.
(- اللَّیلُ): شەو بەشێکی تێپەری.
(أَلجَوش) (مص): ١-سنگ ٢-تێپەرین.

(مَضى جَوش مِـنَ اللَّيل): پێشـەوەی یان بەشێکی شەو تێپەڕی.
٢-(الجَوشَن (ج) جَواشِن): ١-سنگ ٢-زرێ.
(الجَوشَن- مِنَ اللَّيل): سەرەتا یان نیوەی شەو.
جـاظ: ١-(جـاظَ. جَوْظـاً و جَوَظاناً): بە خۆبادانو لووتبەرزییەوە ڕۆیشت.
(ألجَـوّاظ): بە فیزو بە دەعیـە/ لووتبەرزو خۆبادەر.
(الجَوَّاظَـة): زۆر بـە فیزو خۆبـادەر (ئەو (ت)یە بۆ زیادرەوییە).
٢-(جَوَّظَ و تَجَوَّظَ): کۆششیکرد/ تەقەلایدا.
٣-(جَوَّظ): وەڕس بـوو و ئارامی لەبەر بڕا/ بێتابوشتبوو.
٤-(ألجَوّاظ): ١-قسە نەکولۆك/ نەزاندوو ٢-زۆرخۆر.
(ألجَواظ): وەڕسییو بێئارامیی.
جاع: (جاعَ. جَوْعاً و مَجاعَةً): برسیبوو.
جائِع و جَوْعـان (م) جائِعَة و جَوعى (ج) جِياع و جُوَّع): برسی.
(- إليهِ): تاسـەی ئەویکرد/ دڵی بۆی کورکا/ تامەزرۆی بوو.
(جَـوَّعَ وأجـاعَ – هُ. تَجْويعـاً و إجاعَـةً): برسیکردو خواردنی لێگرت.
(تَجويع وإجاعَة): برسیکردن.
(«أجاعَ قِدْرَهُ»): مەنجەڵەکەی پڕ نەکرد.
(جائِعُ القِدر): مەنجەڵ بۆش.
(تَجَوَّعَ): خۆی برسیکرد.
(إسـتَجاعَ. إسـتِجاعَةً): ١-تێر سکی خۆی لە شـتەکەی نەخـوارد ٢-ژەمبوردە بـوو/ هەر جارەناجارێك شتەکەی دەخوارد.
(ألجُوعُ و المَجاعَة): برسێتی.
(«عام مَجاعَة أو مَجُوعَـة. (ج) مَجاوِع»): سـاڵی برسێتیو گرانیی سـاڵی قاتو قڕیو وشکەساڵیی.
(«ألجوعُ الأغْبَر»): ڕەشە برسێتی ڕەشەگرانی.
(«الجـوعُ الكُلّي أو الجـوعُ البَقَري) (طب): جوعەلبەقەر. دەردێکـی گەدەیە، خاوەنەکەی هـەر تێر ناخـوات، ئەگەر تێریشـخوارد زوو برسی دەبێتەوە.
(ألجَوْعَـة): ١-جارێـك برسـیبوون ٢ئاوایی چۆڵبوون.
جـوف: ١-(جـوفَ. جَوفـاً): بۆشـبوو/ هەڵۆڵبوو.
(جـافَ- هُ بالطَّعْنَةِ جَوفـاً): تیغەکەی پێدا کردو تا بۆشایی لەشیبرد.
(- هُ): قوپاندی.
(جَـوَّفَ- هُ): ١-بۆشـیکرد ٢-قوپانـدی ٣- هەڵیکۆڵیو چی لە ناوەوەیدا بوو دەریهێنا.
(أجافَ- هُ الطَّعْنَةَ وبالطَّعْنَةِ): تیغەکەی بە هەناویدا کرد.
(تَجَوَّف): بۆشبوو/ هەڵۆڵبوو.
(- تَجَـوَّفَ واجتـافَ- هُ): چـوو بـە بۆشاییەکەیدا.

(«إجتــافَ الوَحْشِــيُّ كَناسَــهُ و تَجَوَّفَهُ»): درندەکە چووە لانەکەیەوە/ چووە ناویەوە.
(إســتَجافَ و استَجْوَفَ- الشــيءَ إستِجافَةً): شتەکەی بە بۆشی بینی/ بە بۆشی زانی.
(- الشَّيءُ): شتەکە فراوانبوو.
(ألجَــوْف (مــص) (ج) أجْواف): بۆشــایی، ناوسك، ناوەوەی شت، هەناو، سك، ناخ.
(الجَوف مِن البَيت): ناوەوەی خانوو/ ماڵ.
(ألجَوَف) (مص): فراوانیی.
الجائِــف (م) جائِفَــة (ج) جَوائِــف): بــە بۆشاییگەیو.
(الجائِفَةُ (ج) جَوائِف): تیغلێدانێك کە بگاتە بۆشایی/ هەناو.
(الأجوَف (م) جَوفاء (ج) جُوف): بۆشاییدار یان بەتاڵ/ کلۆر/ پوت/ پووچەڵ/ زۆر بۆش/ بۆشاییدارێکی فراوان.
(ألجَوفــاء- مِــنَ الــدِّلاء): دۆلکــەی گەورەو فراوان.
(- مِــنَ القَنا أو الشَــجر): نێزە یان درەختی بۆش/ پووت/ پووچەڵ.
(ألمَجــوف): بۆشــایی گــەورەو فــراوان/ زۆر بۆش.
(ألمُجَوَّف): ١-تێقوپاو ٢-بەتاڵ.
(«رَجُــلٌ مُجَــوَّف و أجْــوَف و مَجــوف»): پیاوێکی تۆقیوی دڵسست/ بێورەوزات.
(ألمُســتَجاف): زۆر بــۆش- ناوســکفراوان/ ئاخفراوان.
٢-(أجافَ- البابَ): دەرگاکەی پێوەدا.
٣-(ألأجْــوَف- مِــنَ الأفعــال): ئــەو وشــە عەرەبییانەیە کە کردارن‌و کە ناوەراستەکەیان (عەینە) و پیتی (علە)یە وەکو (قال) یان وەکو باعَ کە ئەویان واوییە ئەویتریان یائییە.
جوق: ١-(جَوِقَ- الوَجْهُ جَوَقاً): دەموچاوەکە خواربوو/ کاکیلە کەچبوو.
(أجْــوَق و جَــوِقَ (م) جَوْقــاء (ج) جُوق): دەموچاوو کاکیلەخوار/ کەچ.
(ألأجوَق): مل نەستوور.
(«أجْوَقُ الفَك»): کاکیلەخوار/ دەمگێر.
(ألمُجَوَّق): هەردوو کاکیلەخوار.
٢-(جَوَّقَ- القَومَ): خوێشگەلی کۆکردەوە.
(- عَلَيهِ): لێیکرد بــە هەراو هوریاو خەڵکی لێکۆکردەوە.
(تَجَوَّقوا): کۆبوونەوە.
(ألجَــوْق (ج) أجْــواق والجَوْقَــةُ): کۆمەڵە خەڵك.
(«جَوقَةُ المَلائِكة»): کۆمەڵە فریشتەکان.
(جَوقَةُ المُوسيقى): تیپی موسیقا.
٣-(جَوْقَل) (ا ع): گوێزانەوەی شــت‌و خەڵك بە فرۆکە.
جالَ: ١-(جالَ – في المَـكان. جَوْلاً و جُولاً و جُؤولاً و جَوَلاناً و جيلاناً): بە شــوێنەکەدا سووڕایەوەو گەڕا/ خولیخوارد.

(- القَوْمُ جَولَةً): خویشــگەل لە کۆری شەردا پاشەکشــەیانکردو هەلاتن پاشــان گەرانەوەو هێرشیانبرد.
(جَــوَّلَ- الأرضَ تَجــوالاً): بــە جیهاندا زۆر سوورایەوەو پێدا گەرا.
(في المــکانِ): بــە شــوێنەکەدا ســوورایەوە/ خولیخوارد.
(أجــالَ- الشَــيءَ وبالشَّــيءِ): شــتەکەی سووراندەوە/ خولیدا/ هەڵیسوراند.
(«أجِــل جائِلَتَــكَ»): بــە دوای نیازەکەتدا بسووڕێرەوە.
(أجالَ- السَّیفَ): شمشێرەکەی هەڵسووراند.
(إجْتالَ إجتیالاً): سوورایەوە/ خولیخوارد.
(- القَومَ): خوێشگەلی لە ئامانجەکەیان لادا.
(تَجاوَلَ- القَومُ في الحَــربِ): لە جەنگەکەدا خــۆش خۆش یەکتریــان ڕاودەنــاو بۆ یەك و دەگەرانەوە.
(ألجَوَّال و الجَوَّالَة): گەریدە- جیهانگەر.
(الأجْوَل): زۆر سوورەوە/ زۆر گەرۆك.
(المَجال): گەرگا، بوار، مەیدان- جێگەران.
(المِجْوَل): ١-کراســێکی بچووکــە کەنیزەك لە ماڵدا لەبەریدەکات ٢-قەڵغان.
(جَوْلان الهُموم): سەرەتای مەراق و خەفەت.
(ألأجوَلِيّ): ئەســپێکە تیــژ چەرخەدەدات/ دەسووڕێتەوە.
٢-(حالَ- الشيءَ. جَولاً): شتەکەی هەڵبژارد.

(-مِنهُم جَوْلاً): یەکێکیانی لێهەڵبژارد.
(ألجَوالَة- مِنَ الشَيءِ): هەڵبژاردەی شتەکە/ پوختەی شتەکە/ ناوازەی شتەکە.
٣-(جالَ- التُرابُ جَوْلاً): خۆڵەکە هەستا.
(جــاوَلَ- هُ: مُجاولَــةً): هەڵیــبڕی/ ڕاویناو دەریکرد/ دایە پێش خۆی.
(إنجــالَ- الغُبــارُ): تۆزەکە هەســتاو بەرزو بڵاوبووەوە.
(إجتالَ – الرَجُلُ الشــيءَ): شــتەکەی پێش خۆیدا هەڵیبڕی و ڕاوینا.
(إجْتَــالَ أموالَهُــم): ماڵەکەی/ ســامانەکەی بردن.
(إســتَجالَ- أموالَهُم. إستِجالَةً): مەڵەکەیانی، سامانەکەیانی بۆ خۆی برد.
(ألجَوْل والجُول): خۆڵ و تۆز کە بە ئاسماندا دەچێت و با بەملاولادا بڵاویدەکاتەوە.
(ألجَــولان والجُــولان): تــۆزو خــۆڵ کە با هەڵیدەگرێت و بەملاولادا بڵاویدەکاتەوە.
(یَومٌ أجوَل): ڕۆژی خۆڵبارین/ تۆزبارین.
٤-(ألجــال والجُــوْل (ج) جــوال و جُوال و جوالَة و جُوالَة و أجْوال): ١-دیواری گۆڕ یان دیواری چاڵاو/ بیر.
(«مالَــهُ جــال أوْجُول»): ئــەرای هەیەو نە سوور خواستە. ٢-قەدپاڵی کێو.
(«جُول القَبرِ): دەوروبەری گۆڕ.
(ألجَوْل (مص) (ج) أجوال): ١-ڕەوە ئەســپ

یان ڕەوە وشترمرخ ٢-گوریس.
(اَلجَــوَلان) (مـــص): ماڵیاتـــی کەمبایـــەخ و بێقەبـــارە/ چوارپێـــی بچـــووک و بێنموو ٣-گەران/ گەشت- گەردش.
(اَلمِجْوَل): ١-پاوانە ٢-چاوەزار ٣-داسە مانگی لە زیو دروستکراو لە ناوەڕاستی ملوانکەدا.
(اَلمُستَجیل): گێلی بێمێشک و بێئاوەز.
جام: (جامَ. جَوماً): خوازیاری شـــایکی چاک یان خراپبوو.
(اَلجام (ج) جامات وأَجْـــوام وأجؤمُ وجُوم) (فارسیة) = الكَأس): جام/ کاسە.
(اَلجُوَیمَة): جامۆڵکە/ کاسولکە کۆچەڵە.
جان: ١-(جان. جَونا): ڕەشبوو/ ڕەشداگەڕا.
(تَجـــوَّنَ- بـــابَ المَیِّـــتِ) (ضـــد): ١-دەرگای مردووەکەی ڕەشکرد ٢-دەرگاکەی سپیکرد.
اَلجَون (ج) جُوْن) (ضد): ١-ڕەش ٢-سپی ٣-ڕووەک کە سەوزێکی تێر بێت بە ڕەشدا بڕوانێت.
(اَلجَـــوْن- مِـــنَ الخَیـــلِ و الإبِلِ): ئەســـپ و حوشتری ڕەش قەترانی.
(اَلجَوْنَة): ١-خەڵوز ٢-خۆرکاتی ئاوابوونی.
(اَلجُوْنِيّ (ج) جُوْن (ح): جۆرە کورکورێکە/ قەتێیەکە ژێرسکی و باڵی ڕەشە.
(اَلجَوناء): ١-مەنجەڵ ٢-مێحوشتری ڕەشی تێر.
٢-(تَجَوَّنَ- بـــابَ العَروس) (ضد): ١-دەرگای بووکێی سپیکرد ٢-ڕەشیکرد.
(اَلجَون (ج) جُون) (ضد): ١-سپی ٢-ڕەش ٣-ڕۆژ.
(اَلجَوْناء): خۆر.
٢-(اَلجَون (ج) جُون): سووری ڕووت.
(اَلجُون (ج) أَجْوان): کەنداوێکی بچووک.
(اَلجُوْنَة): ١-کووپەی بۆیەکراو ٢-سەبەتولکەیەکی خری چەرمتێگیراوی عەتار کە شووشەی بۆنی تێدەخەن.
جاه: ١-(جـــاهَ الرَجُـــلَ بالمَكـــروهِ. جَوْهاً): خراپ ڕووبەڕووی پیاوەکە بووەوەو پێشوازی لێکرد.
٢-(جَـــوَّهَ- هُ و أَجاهَ- هُ تَجویهـــاً و إجاهَةً): داراو پایەداریکرد.
(تَجَوَّهَ): ١-فیزی نواند/ لووتبەرز بوو ٢-خۆی بە داراو مەزن پیشانداو وایش نەبوو.
(اَلجـــاه والجاهَـــةُ): پایەبەرزیـــی و شـــکۆو خانەدانی/ شکۆمەندیی.
٣-(اَلجَوهَر): مادە/ ئەوەی کە لێی دروستکراوە- گەوهەری شـــت/ کورۆک. ٢-هەموو بەردێکی گرانبەهاکە کەڵکی لێببینرێت و شتی بەکەڵکی لێدەربهێنرێت.
(جَوهَرَة): دانە گەوهەرێک.
(اَلجَوهَـــر الفَـــرد): تاکە گەوهەری شـــت کە کەرکردن هەڵناگرێت ئەویش ئۆتۆمە.
(«جَوهَرُ الشَـــيءِ»): گەوهەرو سروشتی ئەو شتە کە لە بنچینەدا لە سەری هاتۆتەدی.
(جَوهَرُ السَّیف): نیگارو شەوقی شمشێر.
(اَلجَواهِـــرُ العُلوِیَّـــة): گەردوونـــەکان یـــان

هەسارەکان یان گیانە بەرزەکان.

(ألجَوهَـرِيّ): ١-گەوهەریی ٢-زۆر پێویسـتو بنچینەیی، پێچەوانەی لاوەکی ٣-گەوهەرساز ٤-فرۆشیاری گەوهەر.

جوی: ١-(جَوَّى- السِّقاءَ. تَجوِيَةً): کوندەکەی بە پارچەیەك پینەکرد.

(ألجُوَّة): پینەی کوندە.

٢-(ألجَوّ (ج) أجْواء و جِواء):١-حەوا/ بۆشایی نێوان زەویو ئاسمان ٢-دەشتو دەری تەختو بەرفراوان ٣-دۆڵو دەرەی بەرفراوان.

(جَـوُّ كُلِّ شَـيءٍ): هەناوو نـاوەوەی هەموو شتێك.

(- جَوُّ البَيتِ): ناوەوەی خانوو.

(- المـاءِ): ئـاوی ژێرزەمـین کـە زەویی بۆ هەڵدەکەنن.

(ألجُوَّة): کە ورگی ناوشـاخ چـاڵو کونی ناو شاخو شـوێنیتر ٢-پارچە زەوییەك کە ڕەقەن بێت ٣-ڕەنگی ئاسن ٤-ڕەنگی بۆرەقنە.

(ألجَّواني): ناوەکـی/ ناوەوەیی (پێچەوانەی دەرەکییە).

(الطائرة الجَومائِيَّة): فڕۆکەی ئاوو ئاسمانیی (ئەوەی بە ئاسماندا دەفڕێتو بەسەر ئاویشدا دەڕوات.

جـوي: ١-(جَـوِيَ. جَوِيً): بـۆ دڵدارەکەی/ یارەکەی یان لە خەفەتدا پرووکاو پەرێشـان بوو سوێی بووەوە.

(ألجَوى) (مص): سوێو دڵپەرێشانیی دڵداریی یان هی خەفەت.

(ألجَوي): دڵدار/ ئاشق، سەوداسەر.

٢-(جَوِيَ- الشـيءَ. جَوىً): ڕقی لە شـتەکە بووەوە.

(- ت نَفْسُـهُ مِـن البَلَدِ و عَـنِ البَلَد): دڵی لە شـارەکە، لە وڵاتەکە هەڵکەنرا، ئاووهەوای ئەوێی پێنەکەوت.

(إجتَوى- البَلَدَ): دڵی لە شـارەکە هەڵکەنرا/ حەزینەکرد تیایدا بێت/ لە بەرچاوی کەوت.

(إجتَوى واسـتَجْوى- الطَّعامَ): خواردنەکەی لەبەرچاو کەوت.

(ألجَـوى (طـب): ١-دڵتەنگیـیو هەناسـە توندی (تووشـی کەسـێك دەبێت کە دڵی لە شـوێنێك هەڵبکەنرێتو حەزنـەکات تیایدا بژی) ٢-درێژەکێشانی نەحۆشی ٣-تووشبووی دڵتەنگـیو هەناسـەتوندیی ٤-سـوێگرتنو پەرێشانیی دڵداری یان خەفەت.

(الجَوي (طب): تووشبووی هەناسەتوندییو دڵتەنگیی.

(الجَـوِيّ (م) جَوِيَّـة): تەنگـە نەفـەسو هەناسەتوند.

٣-(جَوِيَ- الماءُ. جَوىً): ئاوەکە بۆگەنیکرد.

(ألجَوي): بۆگەن.

(ألجِيَّـة (ج) جِـيّ): ١-ئاویان هەر شـتێکی بۆگەن ٢-زەلکاو.

٤-(جـــاوى- بالإبلِ. مُجـــاواةً): كوركوري بۆ حوشترەكە كرد تا ناو بخواتەوە.

٥-(ألجواء): ١-دۆڵی بەربلاّوو فراوان ٢-زەویی نزمو قووڵ ٣-توورەكەی نانی شـوان ٤-سیپای مەنجـەڵ خسـتە سـەر/ ئـەوەی مەنجەڵی دەخرێـە سەر.

ملحق:

(اَلتَّجوِيَة): لێكهەڵوەشـانی پارچەكانی تەن/ لەش.

جاء: ١-(جـاءَ. يَجـيءُ و يَجُـوءُ. مَجيئاً و مَجيئَةً و جَيأً و جَيْئَةً): هات.

(- بِهِ= أجاءَهُ): هێنای/ هاوردی.

(- هُ و إلَيهِ): هاتەلای.

(جاآني و جايأني فَجُئتُهُ): زۆر هاتە لام، من زۆرتر چوومەوە لای و سەرم لێدایەوە.

(أجاءَ- هُ): ١-هێنای ٢-زۆری لێكرد بێتە لای.

(ألجيئَةُ (مص): سـەردانێك/ جارێك هاتن/ دیمانەیەك.

(الجيئَة جيئات= ألمَجيء): هاتن/ دیمانە.

٢-(جاءَ-الشـيءَ): شـتەكەیكرد/ شـتەكەی ئەنجامدا.

(جاء (م) جائِيَة): كردوو/ ئەنجامدەر.

٣-(ألجيئَـــة): كێـمو زووخو خوێن ٢-پینەی پێلاّو.

جاب: ١-(جابَ —البِلادَ. جَيْباً): بە ولاّتەكەدا گەڕا، گەشتیكرد.

(- القَميصَ): گیرفانی بۆ كراسەكە كرد.

(جَيَّـبَ- القَمِيـصَ): گیرفانی بۆ كراسـەكە كرد.

(ألجَيب (ج) جُيوب- مِنَ القَميص): گیرفانی كراس.

(الجَيْبَة) (عامية): گیرفان.

(«جَيبُ الأرض»): دەرگای چوونە زەوییەوە.

٢-(ألجَيب (ج) جُيوب): دڵو سنگ.

(«ناصِـحُ الجَيب»): سـینەپاكو راسـتگۆو دەستو دڵ پاك.

جـاح: (جـاحَ. يَجيـحُ- اللهُ القَـومَ. جَيْحاً و جائِحَـةً): خـودا نەتەوەكـەی فڕهێنانو لەناویبردن.

جاخ: •جاخَ يَجيخُ- السَـيلُ الوادِيَ. جَيْخاً): لافاوەكە ئەملاولای دۆڵەكەی دادری.

جـاد: (جادَ و جَيدَ يَجـادُ. جَيَداً): گەردنی بەرزو جوان بوو.

(أجيَـد (م) جَيْداء وجَيْدانَـة (ج) جُودا): گەردن بەرزو جوان.

(ألجيد) (ج) أجْياد و جُيُود): گەردن/ مل.

(عُنُق أجْيَد): گەردنی جوانو بەرز.

جير: ١-(جَيَّرَ- الحَوْضَ): گۆلەكەی بە قسـڵ سواخدا.

(ألجير) (ك): قسڵ.

(ألجَيّـار) (ك): گـەچ پێـش ئـەوەی ناوی پێدابكەیت.

(أَلجَيّــار و الجائِر): ئاگــری دەروون بە هۆی برسێتییەوە یان لە ڕقەوە.

(مُجَيَّر): قسڵکراو.

(حوضٌ مُجَيَّر»: گۆلێکی بە قسڵ سواغدراو.

٢-(جَيْرِ = نَعَمْ): بەڵێ.

٣-(جَيَّــرَ- السَــنَدَ) (ت) (ایطالیــة): سەنەدەکەی جیرۆ کرد.

(ألجيرو) (ت): نووسینی ناو یان فەرمان پێدان یان بەرەو ڕووکردنەوەی کەسێکیتر (ایطالیة) جیرۆکردنــی پــارەو بــەرەو ڕووکردنــەوەی سەنەدەکە بۆ کەسێك.

٤-(مُجَيَّر): قوپاو/ تێقوپاو/ بەناوداچوو.

جاش: ١-(جاشَ- تِ النَفْسُ. جَيْشاً و جَيَشاناً و جُيُوشاً): دڵی تێکەڵهاتو خەریکی ڕشانەوە بوو.

(- الصَــدرُ): دەمارگیر بوو/ لە ڕقدا دەروونی هەستاو هاتە جۆش.

(- تِ القِدرُ): مەنجەڵەکە هاتەکوڵ.

(- تِ الحَــربُ بَيْنَهُم): شــەڕ لــە نێوانیاندا کڵپەو جۆشیسەند.

(- البَحرُ): دەریاکە هەستاو کەوتە شەپۆلدان.

(- الــوادي): دۆڵەکــە پــڕ لــە ئــاو بــوو/ بەرزبووەوەو هەموو لایەکی گرتەوە.

(- العَينُ): چاوەکە فرمێسکی بە خوڕ ڕشت.

(- الميزابُ): پلووســکەکە پڕ بــە پڕی ئاوی پێدا هاتە خوارێ.

(- ت نَفسُ الجَبانِ): زیرەکردووەکە ترســاو خەریکی هەڵاتن بوو.

(تَجَيَّشَ- ت نَفسهُ): دڵی تێکەڵهات.

(ألجائِشَة): دەروونو دڵ.

(أَلجَيشَــةُ (ج) جَيْشــات): دڵ تێکەڵهاتنێك، دەروون جۆشانێك/ دەروونهەڵچوونێك.

(أَلجَيّاش): شپرزە/ هەڵچوو/ جۆشگرتوو.

٢-(جَيَّشَ- الجُيُوشَ): لەشکری کۆکردەوە.

(تَجَيَّــشَ- القَومُ): خوێشــگەل خورۆشــان/ کۆبوونەوەو سوپایان پێکەوەنا.

(إســتَجاشَ- الجَيْشَ): لەشــکری کۆکردەوەو پێکەوەنا/ سوپای گردکردەوە.

(- الأَميرَ): لە میرسوپاو کۆمەکیخواست.

(- القَومَ): خوێشــگەلی هانداو خرۆشاند بۆ یارمەتیدانو بۆ کۆمەککردن تێزیکردن.

(أَلجَيــش (ج) جيُــوش): لەشــکر/ ســوپا/ کۆمەڵی سەرباز.

٢-(أَلجَيــش) (ن): شــمکێ ڕوومکێکە درێژە کولووی درێژی هەیە کە پڕە لە دان.

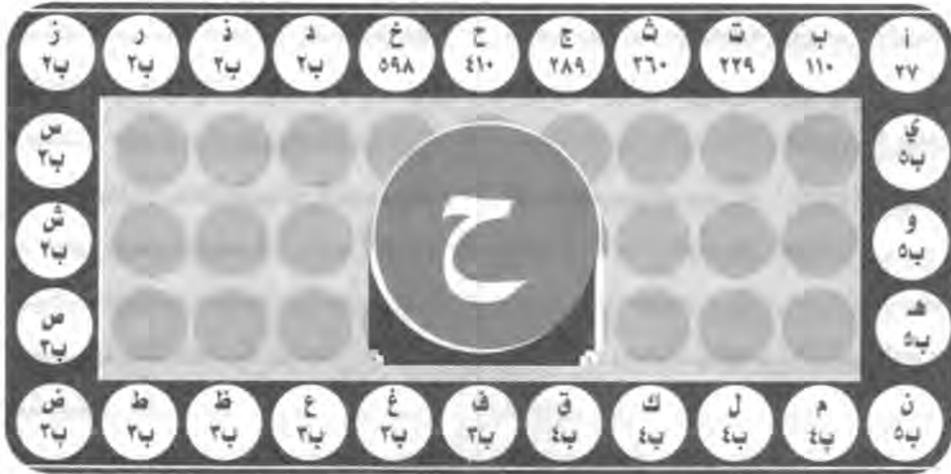
جــاض: ١-(جاضَ و جَيَّضَ- عنــهُ. جَيْضاً و تَجيضــاً): خــۆی لێلادانو کەچ ڕۆیشــت/ لایکردەوە.

(أَلجَيضَة): بە ڕاستو چەپدا لاربوونەوە.

(أَلجَيــضَ و الجَيَضَى): ڕۆیشــتنی بە کەشو فشو خۆبادانەوە.

٢-(جايَضَ- هُ): بەسەر یەکتردا شانازییانکرد/ فیزیان نواند.

جـاظ: (جـاظَ. جَيَظاناً): بـه گەنجەفەو خۆبادانەوە ڕۆیشت.
(جَیَّاظ): خۆبادەرو بەدەعیەو فیز.
(جاظَ بَحَملِهِ): بە بارەکەیەوە گران ڕۆیشتو بە لارەوە لارەوە ڕۆیشت.
جـاف: (جـافَ و جَيَّفَ و تَجَيَّـفَ واجتافَ و انجـافَ- تِ الجُثَّـةُ جَيفـاً): لاشـەکە بۆگەنیکرد.
(ألجیفَة (ج) جِیَف وأجیاف): ١-لاشەی مردووی بۆگەنکردوو ٢-کەلاکی بۆنکردوو/ بۆگەن.
جیـل: (ألجیـل (ج) أجیال وجیـلان): ١-بەرەیەکـی خەڵـك/ نەوەیـەك ٢-خەڵکـی سەردەمێك ٣-سەدەیەك.
(جیم) (ألجیـم): ١-جیـم پێنجەمین پیتی ئەلفو بێی عەرەبییە (بە نێرو مێ دەکرێت) ٢-بەرگێکی ئاوریشمین.
جیه: (ألجَیهَل والجَیْهَلَة): ١-کۆلەوژ، داریکەلە کە پشکۆی پێدەبزوێنرێت ٢-گەورە/ گەپ.
(صَفاةٌ جَیهَل): تاوێرێکی گەورە.
جیـو: ١-(ألجیُودیزیـة) (هــ) (یونانیة): زانسـتی ڕووبەری زەویـی زۆر پانو گەورەو فراوان.
(ألنُّقطَـة الجُیودیزیَّـة) (یونانیـة): پنتی دەسـتپێکردنی پێوانو دیاریکردنی سنووری هەرێمەکان.
٢-(ألجیلوجیا) (ط ١) (یونانیة): زانسـتیی چینەکانـی زەویو هـۆی وەرگرتنی شـێوە سروشتیەکەیان.

ح: (الحـــاء): شەشـــەمین پیتـــی ئەلفوبێـــی عەرەبییە لە ژمێرەی کۆی پیتەکاندا (٨)ە.

حبّ: ١-(حَبَّ- ہُ. حُبّاً و حِبّاً): دۆســـتایەتی لەگەڵدا گرتو خۆشیویست.

(- الشَّيءَ): حەزی لە شتەکە کرد/ دڵی چووە سەری.

(حَبَّ و حَبُبَ- إليهِ): لای خۆشەویست بوو/ بوو بە دڵداری/ حەزی لێکرد.

(حابَّ- ہُ. مُحابَّةً و حِباباً): خۆشەویســـتیی خـــۆی بـــۆ دەربـــڕی/ لاواندی/ دۆســـتایەتی پیشاندا.

(أَحَبَّ- ہُ= حَبَّهُ): خۆشیویست – دۆستایەتی لەگەڵدا گرت.

(مُحِبّ): ١-دڵدار/ حەزلێکردوو ٢-دۆستخواز.

(مَحبوب ومُحَبّ: خۆشەویست/ دۆست.

(تَحَبَّبَ- إليهِ): خۆشەویســـتیو دۆســـتایەتی خۆی بۆ دەربڕی، خۆی تێهەڵسوو/ لاواندی.

(تَحـــابَّ- القَـــومُ): خوێشـــان یەکتریـــان خۆشویستو دۆستی یەکبوون.

(إسْـــتَحَبَّ- ہُ): ١-ئەوی لاباشترو لەپێشتر بوو ٢-لای خۆشەویستبوو.

(«إسْـــتَحَبَّ الكُفرَ على الإيمانِ): کفری لا لە بڕواداریی پێباشتر بوو.

(ألحِب (ج) أحبـــاب و حِبّان وحَبَبَة و حُبّ و حُبُوب): ١-دۆســـت، پەیوەنددار، دۆســـتدار، دۆســـتخواز ٢-دۆســـتایەتی. ٣-خۆشەویســـت، دڵدار/ دڵخواز.

(ألحُبَّـــة (ج) حُبَـــب= المَحبـــوب. ألمَحْبُوبَة): خۆشەویســـت/ دڵدار/ دڵخواز/ حەزلێکردوو/ یار.

(«هـــذا حُبَّتُـــكَ»): ئەمـــە ئەوەیە کـــە دڵت دەیەوێتو دڵت تێیچووە/ ئەمە حەزەکەتە.

(حَبَّةُ القَلْبِ): خوێنی دڵ یان ناخی دڵ.

(«أصابَت حَبَّةَ قَلْبِهِ»): خۆشەویســـتیەکەی

کاری کردە پەرەو ناخی دڵی.
(اَلمُحِبّ) (فا): دڵخواز/ دڵدار.
(إمرَأةٌ مُحِبَّةٌ لِزَوجِهـا ومُحِبٌّ لَه»): ژنەکە مێردەکـەی خۆشـدەوێت ئەویـش ئـەوی خۆشدەوێت.
(اَلمَحَبَّـة): ١-خۆشەویـستیی، دڵبۆچـوون/ دڵداری/ حەز ٢-دۆستایەتی.
(اَلحُبـاب): ١-دڵ بـە دڵەوە نـان/ ئەوپەڕی دۆسـتایەتیو خۆشەویسـتی ٢-دڵـدار/ یار/ خۆشەویست.
(«حَبابُك أن تَفعَلَ كذا»): زۆر بە تاسەوەمیتو حەزتە ئەو کارە بکەیت.
(اَلحَبيب (ج) أحِبَّة و أحِبّاء و أحباب): یار/ خۆشەویست/ دڵدار/ دڵخواز/ دۆست.
(أنا حبيبُكُم): منم کە ئێوەم خۆشدەوێت.
(«هذا حبيبي»): ئەمە (خۆشەویستی منە/ یاری منە).
(اَلحَبّاب): ١-زۆر دۆسـت ٢-دڵدارێکی سوتاو/ زۆر خۆشەویست/ یارێکی دڵسۆز.
٢-(حَبَّـبَ و أحَـبَّ- الـزَرعُ): ڕووەکەکـە دانیگرت.
(اَلحَـبّ (ج) حُبـوب و حُبّـان): دان/ تۆو/ تۆمە.
(حَبَّة (ج) حَبّـات): ١-(دەنکە/ دانە) تۆوێك ٢- (طب) حەبی دەرمان.
(حَبُّ الغَمام): تەرزە.
(اَلحَبَّـة السَّـوداء (ن) = الشـونيز= حَبـة البَرَكة): ڕەشکە/ سیاوڵە (دەکرێتە نانەوە).
(اَلحَبَّة الخَضراء (ن) = البطم): قەزوان.
(اَلحُبَّةُ (ج) حُبَـب) (ن): ناووك/ تۆو. وەك ناوکەقەمیسی. ناوکی تۆوی تریو تۆوی سێو.
٣-(حَبَّبَ- القِربَةَ): کوندەکەی پڕکرد.
(تَحَبَّبَ- مِنَ الشَّراب): ئەوەندەی خواردەوە تا وەك کووپەی لێهات.
(اَلحُـبّ (ج) حِباب و حَبَبَة وأحباب): گۆزە یان کووپە یان مەرکانەی گەورە.
(اَلحَبّاب): گۆزەو کووپەکەرو مەرکانەکەر.
٤-(اَلحَبَب): سفتی دان/ ڕێکیی دان.
(اَلحَبَـبُ والحَبـاب): بڵقی سـەرئاو یان هی مەی.
(حَبَـبُ المـاءِ أوِ الرَّملِ و حِبَبُـهُ): زۆربەی ئاوەکە یان لمەکە.
(اَلحَبَّـةُ): سـەنگی دوو دەنکە جـۆ (١/٦٠)ی دینار/ حەبەیەکی زێڕ یان هەر شتێکی تر.
(اَلحُباب (ح): مار.
(«أم حُباب»): دنیا/ جیهان.
(اَلحُبابَة (ج) حُباب) (ح): ئاو ڕوونکەرەوە.
٥-(حَبْحَـبَ- الماءُ). حَبحَبَـةً: ئاوە کەمەکە کشا/ ڕۆیشت.
٦-(حَبْحَـبَ- تِ النّـارُ): ئاگرەکـە کڵپـەی سەند.
(اَلحَباحِـب وأُمُّ حُباحِـب) (ح): ١-گوڵـە

ئەستێرە.

(«نــارُ الحُباحِــب»): ئاگری کــز (بۆکزیی‌و بێتینی دەکرێتە نموونە) ٣-پریشــکی ئاگری سمی وڵاخ کە بەر بەرد دەکەوێت.

٧-(أَلحَبْحــاب (ج) حَباحِــب): ١-کورتەبنــە ٢-ناشــیرین‌و رەزا تاڵ ٣-بەدرەوشــت/ داوێن پیس.

(أَلمُحَبحِب): بەدخۆراك.

حبــج: (حَبَــجَ- هُ بِالعَصا حَبجــاً): بە دار کوتای/ لێیدا.

(حَبِجَ وأَحْبَجَ): نزیککەوتەوە ٢-دەرکەوت.

(- الأَمرُ): لە ناکاو کارەکە دەرکەوت.

(حَبِــجَ. حَبَجاً و حُباجاً): گەدەی لووی تێدا پەیدابوو ئاوسایش.

(حَبِج): گەدە گرێگرتوو ئاوساو.

(أَلحَبَج) (مص): پشقلی تۆپەڵبووی ناوسکی حوشتر.

حبذ: (حَبَّذَ- هُ): ئافەرینیکرد.

(- العَمَلَ): کارەکەی پەسند کردو بەدڵیبوو/ ئافورینی کارەکەی کرد.

(حَبَّــذا): ئافەریــن/ بەهبــەه (کە باشــە/ کەچاکە).

حبر: ١-(حَبَّرَ- الشيءَ): شتەکەی ڕازاندەوە، جوانیکرد- ڕەنگینیکرد.

(حَبَّرَ- الكَلامَ أَو الخَطَّ أَو الشِّعرَ): (ئاخاوتنەکە یان نووسینەکە یان هەڵبەستەکە)ی جوانکردو ڕازاندیەوەو چاك دایڕشت.

(تَحبَّرَ): خۆی ڕازاندەوەو جوانکرد.

(أَلحَبْر (ج) أَحبار و حُبُور): ١-زانای پیاوچاك (لە قوڵبوون لە زانستداو بەرەو پێشبردنیەوە وەرگیراوە ٢-یەکێکە لە ســەرۆکە ئاینییەکان ـــسەرۆکی مالوومانی جوولەکە.

(أَلحَبْر الأَعْظَم): پاپا کە جێنشینی حەزرەتی عیسایە لەسەر زەویدا.

(أَلحِبْر (ج) حُبُور): ١-جوانیی/ قەشەنگیی‌و شێوە شیرینی.

(«فُلانُ حَسَنُ الحِبرِ والسِبرِ»): فیسار جوان‌و شێوە شیرین‌و شۆخە.

(«فُلان لَيْسَ لَهُ حِبْرٌ»): فیســار لە جوانیدا بێوێنەیەو هاوتای نییە.

(«ذَهَبَ حِبرُهُ و سِبْرُهُ»): جوانیی‌و شۆخیی قەڵافەتی نەما ٢-نیگارو چنین.

(أَلحِبْر (ج) أَحْبــار و حُبور): ١-زاناو پیاوی چاك ٢-نیگار چنین.

(أَلحَبِــر والحَبِير (ح) حَبير و حُبْر): بەرگی یەمەنیی بە نەقش‌و نیگــار چنراو ٢-بەرگی تازەی نەرم‌و شل.

(أَلحَبَــرَةُ والحَبَرَةُ (ج) حَبَــرات و حِبَرات وحِبَــر): ١-جــۆرە بەرگێکــی یەمەنییــە ٢-عەبایەکــی ڕەش ژنانــە کــە کاتێك لــە ماڵ دەچنە دەرەوەو دەیپۆشن.

(أَلحُبُورَة): پێشەوایی ئاینی.

٢-(حَبَــرَ- هُ وأَحْبَــرَ- هُ. حَبْــراً و حَبرَةً): دڵخۆشیکرد/ دڵیکردەوەو شادیکرد.

(حَبِرَ): کەیفخۆشبوو/ دڵخۆشبوو/ شادبوو.

(حُبور- و حَبَر): دڵخۆشبوون/ شادبوون.

(أَلحَبْر والحِبْر (ج) أَحْبار و حُبُور): دڵخۆش و شادیی خۆشگوزەرانیی و خۆشیی.

(أَلحَبْرَةُ) ١-کەیفخۆشیی/ شادیی ٢-تێروتەسەلیی ٣-هەموو جۆرە دەنگ و ئاوازێکی خۆش.

٣-(حَبِرَ- تِ الأَســنانُ. حَبَراً): دانەکان زەرد هەڵگەران.

(أَلحِبر (ج) حُبور): زەردی دان.

(الحُبرَةُ والحِبْرَةُ): زەردییەك کە تووشی دان دەبێت.

٤-(حَبِرَ- الجرحُ حَبَراً): برینەکە سارێژ بوو بەڵام جێگەی دیارما.

(حُبَّر): کێچ گەستیی و جێگەکەی دیارما.

(أَحْبَــرَ-تِ الضَرْبَــةُ جِلْــدَهُ وبجِلْــدِهِ): پێداکێشــانەکە لەســەر پێســتەکە شــوێنی جێهێشت.

أَلحَبَرَ: (مص) والحِبْر (ج) حُبور: شوێنکار/ ئاسەوار.

(«بجلدِهِ حَبارُ الضَّربِ»): بە پێستیەوە جێ لێدانەکەی دیارەو پێوەیە.

(«في يَدِهِ حَبارُ العَمَلِ»): نیشــانەی کارکردن بەدەستیەوە دیارە.

٥-(حَبِــرَ- ت أَحْبَــرَتِ – الأَرضُ. حَبَــراً): زەویەکە گژوگیای زۆر بوو.

(تَحَبَّرَ- السَّحابُ): هەور پەیدابوو/ دەرکەوت و بڵاویش بووەوە.

٦-(حَبَّــرَ- الــدَّواةَ): مەرەکەبــی کــردە مەرەکەبدانەکەوە.

(أَلحِبر (ج) حُبُور): مەرەکەب.

(قَلَمُ الحِبْرِ): پاندان/ پێنووســی مەرەکەب، قەڵەمئووچ.

(أَلمِحْبَرَةُ والمَحْبَــرَةُ و المَحْبُرَةُ (ج) مَحابِر): مەرەکەبدان/ شووشەی مەرەکەب.

٧-(أَلحُبْرَة): گرێیدار.

(أَلحَبَّار) (ح): مەرەکەبوەشــێن زیندەوەرێکە دەریایــی لینجەو لــە نەرمەکانە لەشــی بە بەرگە ســەدەفێك داپۆشراوە، جۆرە شلەیەکی رەش دەردەکات، بۆ رەنگکردن بەکاردێت.

(أَلحُبارى (ح) حُبَارَيات): چێرگ/ مێشەسی (باڵندەیــە وەك قەلەمــوون، حوڵــە دەڵێــن («أَبلَــهُ مِن حُبارى»): لە مێشەســی حوڵترە (بۆیە وای پێدەڵێن چونکە هێلانەکەی گۆڕیی ناچێتەوە سەری و لەســەر هێلکەی هێلانەی هیتر هەڵدەنیشێت).

(أَلحُبُرُور والحِبرِيــر (ج) حَبارِير): بەچکە چێرگ.

حبس: ١-(حَبَسَ- هُ عَنِ الشــيءِ. حَبْســاً و مَحْبَساً): رێگەی شــتەکەی لێگرت/ شتەکەی لێ قەدەغەکرد.

(تَحَبَّسَ واحتَبَسَ – في الكَلام): قسەکەی بری/ لە قسەکردن وەستا.
(الحَبْس (ج) أحباس): بەربەستی ئاو.
(الحُبْسَةُ): لە زمانکەوتن/ زمانبەستن/ قسەبۆنەهاتن.
(الحُبَّس): پیادە.
(حابِس): پیادیەك.
(الحُبُس): پیادە.
(حَبُوس): پیادیەك.
(حَبِيس): پیادەیەك.
٢-(حَبَسَ- هُ. حَبْساً و مَحْبَساً): بەندیکرد/ زیندانییکرد.
(حابَسَ- هُ): بەندیکرد.
(مُحابَسَة): بەندکردن.
(إحْتَبَسَ-ه): بەندیکرد.
(مُحابَسَة): بەندکردن.
(إحْتَبَسَ- ه): بەندیکرد.
(إحْتَبَسَ): بەندبوو/ بەندکرا.
(إحْتَبَسَ- الرَجُلَ): پیاوەکەی گلدایەوە-بەندیکرد- رێی لێگرت.
(الحَبْس (ج) حُبُوس والمَحْبِس (ج) مَحابِس): بەندیخانە/ گرتووخانە/ زیندان.
(الحَبِيس (ج) حُبُس= المَحبوس): بەندکراو/ گیراو.
(المَحْبَسَة (ج) مَحابِس): گرتووخانە/ بەندیخانە/ زیندان.

٢-(حَبَسَ- المالَ على كذا. حَبْساً و مَحْبَساً): ماڵەکە یان داراکەی بۆ ئەوە (وەقفو تەرخانکرد/ هێشتیەوە).
(أحْبَسَ و حَبَّسَ- المالَ): ماڵەکەی/ داراکەی کرد بە وەقفی خودا.
(تَحَبَّسَ واحْتَبَسَ- على كذا): خۆی بۆ ئەوە تەرخانکردو دانا.
(الحُبَّس والحُبُس): هەر شتێك کە خاوەنەکەی بۆ رێی خودا تەرخانیکردبێتو دایـنابێت، ئاژەڵ بێت زەوی‌و بەروبوومەکەی، خانوو ماڵ بێت وەقف کرابێت.
(حابس وحَبُوس أو حَبيس): شتێك لەو شتە تەرخانکراوانەی رێی خودا.
(الحابِسَة): ١-مێی وشەی (الحابس)ە ٢- حوشترێك لەبەر رەسەنیی‌و خۆشەویستی. لە ماڵەوە دەهێڵرایەوە.
(الحَبِيس (ج) حُبَساء): بۆ خودا لە دنیا براوو گۆشەگیر.
(الحَبِيس (ج) حُبُس) – مِنَ الخَيل): ئەسپی وەقفکراو بۆ غەزاو رێیخودا دەبرا.
(الحَبائِس): ئەوەی بۆ رای خوداو خێر تەرخانکراوە.
(حَبِيسَة): شتێکی تەرخانکراوی رێی خوداو خێر.
(المَحْبَسَة (ج) مَحابِس): ١-بەندیخانە/ گرتووخانە/ زیندان ٢-خەڵوەتخانە/ شوێنی

خوداپەرستیی و گۆشەگیریی..

٤-(حَبَسَ- الشَيءَ- حَبْساً و مَحْبَساً): شتەکەی چاك (راگرت و هێشتیەوە/ دایمەزراند)..

٥-(حَبَسَ- الشيءَ بالشَّيءِ. حَبْساً و مَحْبَساً): شتەکەی بە شتێکیتر داپۆشی یان بەو شتە پێچایەوە.

(اَلحِبْس (ج) أَحْباس): سەرنوێن- چەرچەف سەرنوێن.

حبش: ١-(حَبَشَ و حَبَّشَ و احْتَبَشَ- الشَيءَ. حَبْشاً و حُباشَةً): شتەکەی گردکردەوە/ کۆکردەوە.

(تَحَبَّشَ- القَومُ): خوێشگەل کۆبوونەوە.

(اَلحُباشَةَ (ج) حُباشات والأُحْبُوش والأُحْبُوشَة (ج) أَحابِيش): کۆمەڵە خەڵکێك کە لە تیرەیەك نەبن/ لە خێڵێك نەبن.

٢-(أَحْبَشَ- تِ المَرْأَةُ): ژنەکە منداڵێکی ڕەشپێستی بوو.

(اَلحَبَشِيّ): ١-ڕەشپێستێك ٢-حەبەشییەك.

(اَلحَبَشَةُ): ولاتی حەبەشە.

(اَلأَحْبَش (ج) أَحابِش): حەبەشی.

(اَلحُبشِيَّة) (ح): ١-حوشترێکی ڕەشی قەترانی/ ڕەشیتێر ٢-(ح) جۆرە مێروولەیەکی گەورەی زۆر ڕەشە.

(اَلحُباشِيَّة) (ح): سیسارکە کەچەڵە.

حبض: ١-(حَبَضَ و حَبِضَ السَّهْمُ. حَبْضاً و حَبَضاً): تیرەکە بە لاریی کەوتە بەردەستی تیرهاوێژەکەو نەیپێکا/ ڕاست نەبووەوە.

(- فُلانٌ بالوَتر): فیسار ژێکەی بزواندو یاریی پێکرد بۆ ئەوەی دەنگی لێوە بێت.

(- السَّهمُ حُبُوضاً): تیرەکە بە لاری کەوتە بەردەستی تیرهاوێژەکەو تەیپێکا.

٢-(حَبَضَ و حَبِضَ- الرَجُلُ حَبْضاً وحَبَضاً): پیاوەکە بەلادا هات و مرد.

(-القَلْبُ): دڵەکەکە تووشی لێدانێکی توند بوو پاشان ئارام بووەوە.

(اَلحَبَض) (مص): شپرزەیی دەماری لەش.

(«مابهِ حَبَضٌ ولا نَبَض»): جووڵەی براوە.

٣-(حَبَضَ- ماءُ البِئرِ. حُبُوضاً): ئاوی چاڵاوەکە کەمیکرد.

(أَحْبَضَ- البِئرَ): ئاوی لە چاڵاوەکەدا نەهێشت.

٤-(حَبَضَ- حَقُّهُ. حُبُوضاً): مافەکەی پووچەڵبووەوە- فەوتا.

(أَحْبَضَ- حَقَّهُ): مافەکەی (پوچەڵ کردەوە/ خواردی).

٥-(حَبَضَ- الغُلامُ. حُبُوضاً): ئومێدی چاکەیان لە مێردمنداڵەکە کرد کەچی وا دەرنەچوو.

٦-(رَجُلٌ حابِض و حَبَّاض): پیاوێکی دەستقووچاو/ چرووك.

(اَلمِحْبَض (ج) مَحابِض و مَحابِيض): ١-چەك و کەوان ٢-چیلکەیەکە هەنگوینی پێ

دەردەهێنرێت.

حبط: ١-(حَبِطَ – عَمَلُهُ. حَبْطاً و حُبُوطاً): ١-کارەکەی سەرینەگرت/ پووچەڵبوو/ ڕەنجەکەی بە فیرۆ ڕۆیشت ٢-تێکچوو/ بۆگەنبوو/ گەند بوو.

(- دَمُ الفَتيل): خوێنی کوژراوەکە بە فیرۆ ڕۆیشت.

(-ماءُ البِئـرِ): ئاوی بیرەکە دایە کزیی وا کە وەك جاری جاران نەبێتەوە.

(أَحْبَطَ- عَمَلَـهُ): ١-کارەکەی پووچەڵکردەوە ٢-نەیهێشت کارەکەی سەربگرێت.

(- مـاءُ البِئر): ئاوی چاڵاوەکە دایە کزیی وا کە وەك جاران نەبێت.

٢-(حَبِـطَ- البَعـيرُ. حَبَطاً): حوشترەکە ورگی هەڵاوسا بە زۆر خواردنی (گیای کنێر/ سێپەرە).

(حَبِطٌ (ج) حَبَاطى): حوشتری ورگهەڵاوساو بە زۆر خواردنی (کنێر/ سێپەرە).

(حُبـاط): دەردی ورگهەڵاوسانی خواردنی زۆری سێپەرە.

(ألحَبَنطـى): لـە ڕقانـدا دڵسـەرکردو یان گەدە هەڵاوساوو ورگلێهاتوو ٢-کورتەبنەی ئەستووری ورگن/ گرگن.

٣-(أَحْبَطَ- عَنهُ): ڕووی لێوەرگێرا.

(«تَعلَّـقَ بـه ثـم أَحْبَـطَ عَنـهُ»): خۆی پێداهەڵواسیو بۆی سووتاو پاشان پشتی تێکردو ڕووی لێوەرگێرا.

٤-(أَحْبَـطَ- الضَّربُ زيـداً): لێدانەکە کاری کردە سەر زەیدو شپرزەیکرد.

(ألحَبَط (مص): ١-شوێنقامچیو شوێنبرین لە لەشدا ٢-هەڵاوسانی ئەنجامی قامچیو بریندارکردنی لەش.

(حبق: حَبَـقَ- هُ. حَبْقاً و حَبِقاً و حُبَاقاً): لێیدا.

٢-(حَبَقَ – العَنْزُ. حَبْقاً و حَبِقاً و حُباقاً): بزنەکە تری (بە زۆریی بۆ حوشترو مەڕ دەوترێت).

٣-(حَبقوا وتَحابَقوا- عَليهِ): جنێویان پێداو قسەی ناشیرینیان پێوت/ سووکیانکرد.

(ألحُبَـق و الحَبَقَـة): ١-ئاوەزسووك/ ئەقڵ سووك ٢-بەرە لای هیچو پووچ.

(«رَجُلٌ حَبقَة»): پیاوێکی نەفام/ بێمێشك.

(ألحَبِق): بێفەڕ/ بێمێشك.

(ألحَبق): بێفەڕ/ بێخێر.

٤-(حَبَّقَ- المَتاعَ): کەلوپەلەکەی بەسەریەکدا داو شەتەکیدان.

٥-(أَحْبَقَ): ملیداو شوێنکەوت.

٦-(ألحَبَق) (ن): ڕێحانە/ ڕێحانەڕەشە. هی هندستانە بۆ ڕازاندنەوەو شەراب بەکاردێت.

(حَبَقُ- الماءِ) (ن): ئونطة.

(حَبَقُ البَقَر= البابونج (ن): بەیبوون.

(حَبَقُ الفَتى أو الفيل) (ن): مەرزنجۆش.

حبك: (حَبَحَ- هُ. حَبْكاً): بەستیو قایمیکرد/ شەتەکیدا.

(- الحائِــكُ الثَّــوبَ): جۆلاکــە/ چنەرەکــە بەرگەکەی سفتو چاك چنیو دروستیکرد.

(حَبَّــكَ-هُ): توندوتــۆڵ بەســتی/ بــاش دایمەزراندو شەتەکیدا.

(أحْبَــكَ- هُ): قایمیکردو چــاك دایمەزراندو باش دروستیکرد.

(تَحَبَّك): بەرگەکەی لە خۆیەوە پێچا.

(- بإزار): پشتێنەکەی بەستو قایمیکرد.

(إحْتَبَكَ- الثَّوبَ): بەرگەکەی ســفتو چاك چنی.

(- بالإزارِ): بەرکۆشــەکە یان پەشتەماڵەکەی بە کەمەرەوە بەست یان پشتێنکەی بەست.

(ألحَبيــك (م) حَبيكَة = المحبوك): ١-ســفت چنراوو چاك دروستکراو ٢-قایم دامەزراو.

(ألحُبكَةُ): پشتێن/ کەمەربەند.

(ألمَحْبَــك): ١-کەمــەر/ ناوقــەد ٢-شــوێنی بەندەخوێنی شەرواڵو دەرپێ.

(ألحِبــاك (ج) حُبُــك): ١-گەورێــك کــە بە تەیمانی قامیش بۆ ئــاژەڵ کرابێت ٢-پەتێك کــە بەناوقــەدەوە دەبەســترێت ٣-رێگەیەك بەناو لمدا.

(ألمَحبــوك): ســفتو قایــم چنــراوو چاك دروستکراو.

(ألحَبيکــة (ج) حَبائِك وحَبيك و حُبُك): ١- چین چینی قژیسەرو لەو بابەتە.

(«رَأْسُــهُ حُبُــكٌ»): قژی ســەری چین چینە بە هــۆی لوولییــەوە وەك ئاو یــان لم کە با لێیدەدات شــەپۆلی وردی تێــدا پەیدا دەبێت ٢-وردە شــەپۆلی سەر لم کە با دروستیدەکات ٣- (فك) ڕێڕەوی ئەستێرەکانی ئاسمان.

(«السَّــماء ذات الحُبُــك»): ئاســمانی پڕ لە ڕێڕەوی ئەستێرەکان یان چاك بەدیهێنراو.

٢-(حَبْكَــرَ- الشَــيءَ): شــتەکەی (مۆڵکرد/ کۆکردەوە).

(تَحَبْكَــرَ- في طَريقِــهِ): لە ڕێگەیدا ســەری لێشێواو سەرسامبوو.

حبل: (حَبَلَ- الصَّيدَ. حَبْلاً): بە تۆڕ بە داو نێچیرەکەیگرت.

(حابل): ڕاوکەری داونێرەوە.

(إحْتَبَلَ- الصَّيدَ): بە جاو نێچیرەکەیگرت.

(«إحتَبَلَهُ المَوتُ بِحِبالِهِ»): مەرگ بەداویەوە کرد.

(إحتَبَــلَ وتَحَبَّــلَ- الصَّيــدُ): نێچیرەکە بە داوەوە بوو.

(ألحابِل): ڕاوکەر کە بە داو ڕاوبکات.

(«ثــارَ حابِلُهُــم علــى نابِلِهِــم»): لە یەك بەردران و ئاشووبیان تێبەردان.

(ألحابِل): داونێرەوە.

(ألنابِل): تیرئەنداز. دەوترێت.

(«إخْتَلَــطَ الحابِلُ بِالنابِــلِ»): پەندێکە بۆ

شلەژانو سەرلێشێوانو کار بەیەکداچوونو شیرازە پچڕان دەوترێت.
(حابِل): بەرگو (نابِل) بەری بەرگەکە.
(«حَوَّلَ حابِلَهُ على نابِلِه»): سەرەوژێریکرد.
(ألحِبالَة (ج) حَبائِل»): داوو تۆڕی ڕاوو تەڵە.
(ألأُحْبول والأُحْبُولَة (ج) أَحابيل= الحِبالَة): ١-داو ٢-تەڵە ٣-تۆڕی ڕاو.
٢-(حَبَلَ- هُ حَبلاً): پەتیکرد/ توند بە پەت بەستی.
(إحْتَبَلَ و تَحَبَّلَ- تِ الدابَّةُ): چوارپێکە قاچی لە پەتەوە ئالا/ بە پەتەوە بوو.
(ألحَبْل (ج) حِبال وأَحبُل و حُبُول وأَحْبال): ١-هەرچی پێیببەسترێتەوە: گوریسو پێوەندو پەتو دەزوو ٢-ڕەشمە.
(«صَرَمَ حِبالَهُ»): پەتی پچڕی/ پەیوەندیی پچڕی.
(«وَصَلَ زيدٌ حَبلَ عمرو»): زەید پەیوەندیی لەگەڵ عەمرۆدا بەست واتا کچەکەی خۆی لێمارە کرد ٣-الحَبل: کۆمەڵە لمێك درێژبوو بێتەوە بە پەت چوێنراوە.
(ألحابُول): پەتی سەرکەوتن بەسەر دارخورمادا کە لە ریشال یان توێکڵی دار دەبێت.
(ألحَبّال): پەتفرۆش/ گوریسفرۆش یان پەتدروستکەر/ گوریسهۆن.
(ألمُحَبَّل): ١-ڕەشمەی وڵاخ. ٢-هۆنراوە.
(شَعْرٌ مُحَبَّل): پرچ/ قژی هۆنراوە.
(مُحتَبَلُ الفَرَس): مەچەکی چارەوێ/ شوێنی بەستنەوەی دەستی.
٢-(حَبِلَ- تِ المَرْأَةُ): ژنەکە سکی پڕبوو.
(حابِلَة (ج) حَبَلَة وحُبلى (ج) حَبالى و حُبْلَيات وحَبْلانَة): ژنی سکپڕ/ ئاوس.
(حَبِلَ- مِنَ الماءِ): لە ئاو پڕبوو/ پڕی ئاو بوو.
(حَبلان): پڕ.
(حَبَّلَ وأَحْبَلَ- ها): سکی ژنەکەی پڕکرد.
(ألحَبَل): ١-کۆرپەلە لە سکی دایکدا/ منداڵدانی پڕ/ ئاوس ٢-پڕبوون.
(ألحُبال): پڕبوون.
(«بِهِ حُبالٌ مِنَ الشَّراب»): سکی پڕی خواردنەوەیە/ سکی هەڵاوساوی خواردنەوەیە.
(ألحَبَل): ماوەی سکپڕیی.
(ألحَبْلان (م) حَبْلانَة): ١-پڕ ٢-لە ڕكو کینە دڵپڕ.
٤-(أَحْبَلَ- النَّخلَ): دارخورماکەی هەڵاڵەپرژێن کرد/ تۆوی نێری بەسەردا پرژاند.
٥-(ألحَبْل): ١-پەیمانو بەڵێنو دەستەبەریی ٢-دەماری لەش وەك دەماری بازووخوێنهێنەر.

(«هُـوَ على حَبـلِ ذِراعِـكَ»): زۆر لێتەوە نزیکە وەك دەماری بازووت.

(اَلحَبَل): تووڕەیــیو ڕقو خەفەت/ پەژارە/ داخ.

(حَبَلَـة (ج) أحبـال) (ن): داری مێـو یان پەلەکانی.

(اَلحبْـل (ج) حُبُول): ١-زانای تێگەیشـتوو/ پەیپێبەر ٢-پیاوی زۆرزانو فێڵباز.

(اَلحابل): جادووگەر/ سیحرباز/ تەلیسمباز.

(اَلحَبَّالَة): ١-سەردەمێکی گونجاو بۆ شتێك ٢-سەنگو قورسایی.

حبن: ١-(حَبِنَ وحُبِنَ. حَبَناً وحَبْناً): سـکی هەڵاوساو لوو گرێی تێدا پەیدابوو.

(حابِـن وأَحْبَن ومَحْبُون): کەسـێکی سـك هەڵاوساوو سك لواوی.

(حَبِنَ و حُبِنَ- عَلَيــهِ): دڵی لێپڕبوو/ ڕقی لێهەستا.

(أَحْبَــنَ- هُ الداءُ): دەردەکە گرێی لە سـکیدا پەیداکردو هەڵیئاوساند.

(اَلحِبْن (ج) حُبُون): دوومەڵی کێماویی.

(أُم حُبَــين والحُبَينَــة (ح) أَبــو بُرَيــص (عامية): شەوگەرد.

٢-(اَلحَبْن والحَبين) (ن): درەختی ژاڵە.

(اَلحِبْن (ج) حُبُون) (ح): مەیمون.

حبا: ١-(حَبا. حَبْواً): نزیك بووەوە.

(«حَبَوْتَ الى خمسين»): نزیکی پەنجا ساڵیی بوویتەوە.

(حبـا- تِ الشَراسـيفُ): چەرچەفـەکان داکەوتنو درێژبوونەوە.

(اَلحَبا والحَبِيّ): هەوری چڕو داهاتوو/ نزیك بە زەویەوە بوو.

(اَلحابي) (فا): شانبەرز تا مل.

(«إِنَّـهُ لَحابِـيَ الشراسـيف»): ئەملاولای/ تەنشتنی لەشی بەرزە.

(الشُرسوف): سـەری ئەو دانە پەراسووانەی کە بەسەر گەدەوەنو نەرمن.

٢-(حَبا- ماحَولَهُ. حَبْواً): دەورو پشتی خۆیو خێزانەکەی پاراستو بەرگریی لێکرد.

(- هُ عَن كذا): بەری ئەوەی لێگرتو نەیهێشت توختی بکەوێت/ لێیدوورخستەوە.

(حَبَّى- هُ): پاراستیو بەرگریی لێکرد.

٣-(حَبــا- تِ السَـفينَةُ. حَبْــواً): پاپۆڕەکە ڕۆیشت/ کشا.

(- الوَلَـدُ): منداڵەکـە گاگۆڵکێیکـرد/ بـە گاگۆڵکێ ڕۆیشت.

(- السَّـهْمُ): تیرەکە نەگەیشـتە نیشـانەکەو بەسەر زەویدا بۆی خشا.

(أَحْبَى- الرّامي): تیرهاوێژەکە نەیپێکا.

(«رَمــى فَأَحْبــى»): تــیری هاویشــتو نەیگەیشتیو هەڵبەزییەوە تا بیپێکێت.

٤-(حَبَــا- هُ كــذا وبِكَذا): بێپاداشــتو بری دایە/ پێشکەشیکرد.

(ألحُبْـوَة والحَبْـوَة والحِبْـوَة): بەخشـش/ خەڵات.

(ألحباء): ١-بەخشش/ خەڵات ٢-مارەیی ژن.

٥-(حَبـا- الشـيءُ لَهُ حَبْواً): شـتەکە بەری ڕێگەی لێگرتو هاتە بەردەمی.

٦-(حابـى- الرَجُـلَ. مُحابـاةً وحِبـاءً): ١-پشـتی پیاوەکەی گرتو سەریخست ٢-لایەنی پیاوەکەیگرت ٣-ڕووی تایبەتی لەو کرد.

(حابى- القاضي زَيداً في الحُكم): دادوەرەکە لایەنـی زەیدیگـرت/ لـە بڕیارەکەیدا بەلای زەیددا لایداو نادادییکرد.

(-هُ في البَيـعِ): لـە فرۆشـتندا خاتـری ئەویگرت.

٧-(إحتَبى. إحْتِباءً): پشتیو هەردوو لاقی بە مێزەرێك یان شتێك بە یەکەوە بەست.

(- بالثَّـوبِ): بەرگەکـەی لـە خۆیـەوە پێچایەوە.

(ألحُبْوَة والحَبْـوَة (ج) حُبىً و حِبىً): هەر شـتێك کە لـە خـۆوە بئاڵێنرێـتو مرۆڤ خۆی پێ ببێچێتەوە، مێزەرێك، سـەرپێچێك بەرگێك.

(«حَلَّ حُبوَتَهُ»): شتەکەی لە خۆی کردەوەو هەستایە سەرپێ.

(«عَقَدَ حُبْوَتَهُ»): خۆی پێچایەوەو دانیشت.

حت: ١-(حَتَّ- الشـيءَ عَنِ الثَـوبِ. حَتّاً): جلەکەی کڕاندو پرواندو شـتەکەو لەکەکەی لێکردەوە.

(- الشَّـجَرَ): درەختەکـەی ڕووتکرد، گەڵای هەڵوەراندو توێکڵی لێکردەوە.

(- الـوَرَقَ أو القَشـرُ عَـنِ الشَّـجَرِ): گەڵای درەختەکە وەری یا توێکڵەکەی لێبووەوە.

(تَحـاتَّ وانْحَتَّ- الـوَرَقُ مِنَ الشَّـجَرِ تَحاتّاً وانحِتاتـاً): گـەڵای درەختەکـە هەڵوەریو پەرشو بڵاوبووەوە.

(- شَـعْرُهُ عَـن رَأسِـهِ): تووکـی سـەری هەڵوەری.

(-تِ الأسنان): دانەکان خورانو هەڵوەرین.

(ألحَتّ (ج) أحْتات): چابوك/ خێرا/ گورج.

(«فَرَسٌ حَتٌّ»): چارەوێیەکی چابوك/ خێرا.

(«تَرَکوهُـم حَتّـاً بَتّـاً أو حَتّاً فَتّـاً»): بە مردوویی بەجێیان هێشتن.

(«مافي يَـدي مِنهُ حَـتٌّ أو حُتاتَةٌ»): هیچ شتێکم لەوە بەدەستەوە نییە.

(ألحَتَت) (ز): دەردێکە دەداتە درەخت گەڵای پێوە ناهێڵێت.

ألحُتات: وەریو/ هەڵوەریو/ لێوەبوو و پەرشو بڵاو بووی هەموو شتێك.

(ألحَتوت والمِحتات- مِـنَ النَخيلِ): خورمای هەڵوەریوی دارخورما.

٢-(حَتَّ- هُ عَنِ الشـيءِ حَتّاً): لە شـتەکەی دوورخستەوەو گێڕایەوە.

٣-(ألحَتّ (ج) أحتات): کوولەی تۆپیو.

٤-(حَتْحَتَ): هەڵهەهەڵیکرد/ پەلەیکرد/ خێرا بوو.
(تَحَتْحَتَ الوَرَقُ): گەڵاکەوەری.
٥-(حَتّی): تا/ تاوەکو- بۆ ئەوەیکە -تەنانەت بۆ -هەتا.
(«أَكَلْتُ السَّمَكَةَ حتی رَأسِها»): ماسییەکەم هەموو خوارد تا گەیشتمە سەلکەکەیو نەمخوارد (تا کۆتایی شتەکە).
(«درسْ حتی تَنجَحَ»): کۆشش بکە بۆ ئەوەی کە دەرچیت (بۆ ئامانجە) بە واتاو (واو)ی پەیوەستیی دێت.
(«أكَلتُ السَمَكة حتی رَأسَها»): «ماسیەکەمخواردو سەرەکەیشی» (بە واتای واوی پەیوەستی دێت).
فَواعَجبا حتی كُلَيبٌ تَسُبّني): دەبێتە پیتی سەرەتا: سەیرە تا (کولەیبیش) جنێوم پێدەدا.
حَتّامَ= «حَتی ما» = الی مَتی: تاکەی.
حتأ: ١-(حَتَأ وأَحْتَأَ- العُقدَةَ. حَتْأً): گرێکەی توندکرد.
(- الجِدارَ): دیوارەکەی بنجبەستو قایەمو پتەوکرد.
٢-(حَتَأَ وأَحْتَأَ – الحِمْلَ عَنِ الدابَّةِ حَتْأً): بارەکەی لە ولاخەکە گرتەوە/ داگرت.
٣-(حَتَأَ وأَحْتَأَ- الشيءَ. حَتْأً): چاوی برییە شتەکە.

حتد: ١-(حَتَدَ- بالمكانِ حُتوداً): لە شوێنەکەدا نیشتەنی بوو/ نیشتەجێ بوو.
٢-(حَتِدَ. حَتَداً): زۆر ڕەسەن بوو/ نەژاد پوخت بوو.
(حَتِد): ١-ڕەسەن/وەجاخزادە ٢-ساغو بێخەوش.
(حَتَّدَ- الشيءَ): شتەکەی لەبەر چاکییو پوختەیی هەڵبژارد.
(ألحُتُد والحَتَد- مِنَ الشيء): گەوهەرو پوختەی شتەکە.
(ألحُتُد- مِنَ العيون): کانیو سەرچاوەیەکی ئاو لەبن نەهاتوو کە هەمیشە ئاوی هەبێت.
(ألمحتِد): ڕەچەڵەك/ ڕەسەن/ نەژاد.
(فلان كَريمُ المَحْتِد): فیسار خانەدانە/ وەجاخزادەیە/ نەژاد گەورەیە/ ڕەسەنە/ جسنە.
حتر: ١-(حَتَرَ. حَتْراً وحُتوراً): کەمیکردەوە/ خواردنەکە یان بەخشینەکەی کەمکردەوە.
(- لَهُ شيئاً): شتێکی کەمی دایە.
(- أهْلَهُ): بژێویی خێزانەکەی کەمکردو لێیگرتەوە.
(«ماحَتَرتُ اليَومَ شَيْئاً»): ئەمڕۆ هیچم دەستنەکەوت یان هیچم نەخوارد.
(حَتَّرَ): هیچی لەدەست نەبووەوە/ چرووکییکرد.
(أَحْتَرَ- الرَجُل): پیسکەییکردو خێرو

بەخشینی کەم بوو.

(أَحْتَـرَ- عَلَينـا الـرزقَ): بژێویـی لـێ کەمکردینەوە/ دەسـتیگرتەوە یان بێرۆژیی کردین .

(أَلحُتْـر والحَتْـر والحِتْـر): شـتی کەم یان بەخشینی کەم.

(أَلحَتَرَةُ): ژەمە شیردانێك.

(أَلحَتـيرَة أَو الحَتْـيرَة): خواردنێـك کە بۆ خانەسازەکان/ بەناکان دەکرێت.

٢-(حَتَـرَ- هُ. حَتْـراً و حُتُـوراً): تیـژ تێبرووانی.

٣-(حَتَرَ- هُ. حَتْراً و حُتُوراً): بەستیو توند شەتەکیدا/ قایمیکرد/ چەسپیکرد.

(حَتَّرَ- البَيتَ): شوورای بۆ خانووەکە کرد.

(أَحْتَرَ- الشَيءَ): شتەکەی قایمکرد.

(حِتار (ج) حُتُر- الشيء): شوورا/ پەرژین/ تەیمان/ چوارچێوە/ چێوەی شت.

(«حِتارُ الأُذُن»): گوێـی دەرەوە/ کرکراگەی گوێ.

(«حِتارُ الظفر»): گۆشتی چێوەی نینۆك.

(حِتارُ المِنْخَل والغِربال) إلخ: کەمەی بێژنگ‌و کەوو هێڵەك‌و شتی وەها.

٤-(حَتْرَشَ- الجَرادُ. حَتْرَشَـةً): کوللەکە لە خواردندا خشەخشیکرد.

(تَحَتْرَشَ- القَومُ): خوێشـگەل گردبوونەوە/ کۆبوونەوە.

(أَلحُتْـرُوش): مێردمنداڵێکـی سـووکەڵەی جرپن‌و بزێو.

(أَلحَتـارِش): جرپنیـی‌و هەڵبـەزو دابەزی منداڵ.

٥-(تَحَتْرَفَ الشَـيءُ): شـتەکە پەرش‌و بڵاو بووەوە.

(«تَحَتْـرَفَ الشَـيءُ مِن يَدي»): شـتەکە لە دەستم پەری‌و بڵاوبووەوە.

(أَلحَتْرَفَةُ): ١-سـووربوونی چاو/ سووریی ناو چاو ٢-زبریی/ رەقیی.

حتف: (أَلحَتْف (ج) حُتوف): مردن.

«ماتَ حَتْفَ أَنْفِهِ أَو حَتْفَ فِيهِ»): ناسـایی‌و بەدەردی خودا مرد/ لەسەر جێگا بێکوشتن‌و لێدان گیانی سپارد/ مرد.

حتك: (حَتَكَ و تَحَتَّـكَ. حَتْكاً و حَتَكاناً): هەنگاوی کورت‌و خێراینا.

(أَلحَتَـك والحَواتِـك (ح): بـەرخ یـان کارو کارژۆڵە یـان گوێرەکە یان بەچکە حوشـتر/ (بەچکەی ماڵات).

حتل: (حَتَلَ- هُ حَتْلاً): دایە.

(أَلحِتْـل والحاتِـل): وەك/ لەوێنەی/ چون/ چەشن/ لێچوون.

حتم: ١-(حَتَمَ- الشَـيءَ. حَتْماً): شـتەکەی قایمکرد/ باش دایمەزراند.

٢-(حَتَمَ- الشـيءَ عَلَيهِ. حَتْماً): شـتەکەی لەسـەر کرد بە ئەرکێکی پێویستی سەرشان/

بەسەریدا سەپاند.

(- بالشـــيءِ): شتەكەی پێویست كرد كە هەر دەبێت ببێت.

(تَحَتَّم- الشَيءَ على نَفسِهِ): شتەكەی كرد بە ئەركی سەرشانی خۆی.

(تَحَتَّـــمَ وانحَتَم- الأَمرُ): كارەكە بەســـەردا ســـەپێنراو كرا بە ئەركێكی پێویســـتو هەر دەبێت جێبەجێ بێت.

(أَلحَتْـــم (ج) حُتــوم): ١-ئەركـــی ناچاریی/ ئـــەركو پێویســـتی بەجێهێنان ٢-خواســـتی خودا.

(الحاتِم) (فـــا): ١-دادوەر ٢-بڕیاربەدەســـتو بڕیاردەر.

«حَتَمَ الحاتِمُ بِكَذا»: دادوەر/ بڕیار بەدەست/ بڕیاری لەســـەر ئەوەدا ٢-قەلەڕەشكە (چونكە قرانوویەتـــی گوایـــا بڕیـــاری جیابوونەوەی یەكجاریی خۆیداوە).

٣-(تَحَتَّـــمَ): بەرماوەی خواردنەكەی خوارد/ كاسەلێسییكرد.

(أَلحُتامَة): بەرماوەی سەرخوان.

٤-(تَحَتَّم): ڕوویگەشو پێخۆشـــبوونی خۆی نواند/ نیشاندا.

٥-(تَحَتَّـــمَ- الزُجـــاجُ بَعْضُهُ علـــى بَعض): شوشەكە بەسەریەكدا شكا/ تێكشكا.

٦-(أَلحَتم (ج) حُتُوم (مص): ١-پوخت/ ساغ/ تەواو ٢-ڕاستەقینە ٣-بڕیاری كۆتایی.

(«هُوَ الأَخُ الحَتْمُ»): ئەو برای ڕاستەقینەیە/ برای تەواوە.

(«هـــذا وَلَـــدُ حَتْـــمٌ»): ئەمە كوڕێكە ســـاغ لەدایكو باوكـــی خۆیەتیو، گوومـــان لەوەدا نییە.

(- الحَتْم): ڕەنگی ڕەش.

(ألحاتِم): ڕەش.

أَلحُتْمَة: ڕەشایی/ ڕەشیی.

(ألأَحْتَم): ڕەش.

الملحق

حتـــم: (الحَتمِيَّة): بڕوایەكی فەلســـەفانەیە دەڵێت: هەموو دیاردەیـــەك هۆكارێكی هەیە ئـــەو دیـــاردەو هۆكارانەیشـــی دەســـتووری تایبەتیی چەسپاویان هەیە.

حتـــن: ١-(حَتِنَ- الحَـــرُّ حَتَنـــاً): گەرماكە تاویسەند.

٢-(أَحْتَنَ- الرَجُلُ): تیرەكانی لە شـــوێنێكدا گیرسانەوە.

(تَحاتَـــنَ- القَـــومُ في الأَمرِ): خوێشـــگەل لە كارەكەدا وەك یەك وەستانەوە. یەكسانبوون.

(«تَحاتَنَ الدَمْعُ»): فرمێســـك جووت جووت دەهاتنە خوارێ.

(«تَحاتَنَت الريـــاحُ»): باكان بە دوای یەكداو جیاجیا هەڵیانكرد هەریەكەو لە لایەكەوە.

(إِحْتَتَـــنَ): وەك یـــەك بـــوونو جیاوازییان تێنەكەوت.

(اَلحَتْن والحِتْن):چونیەکیی/ هاوتا/ هاودان/ یەکسان.

(«هُمــا حَتَنــان»):ئــەو دوانە یەکســانن/ چونیەکن.

(اَلحاتِن- مِنَ الأَیام):رۆژانێك کە ســەرەتاو کۆتاییان لە گەرمیدا وەك یەك بن.

حتـــا: (حَتا. یَحْتــو. حَتْواً):تونــد رایکرد. توند رۆیشت.

حتــی: (حَتی وأَحْتــی – الحَبْــلَ. حَتْیاً): پەتەکەی بادا (- هُ):قایمو باش درووی.

(فَرَسٌ مُحتاةُ الخَلْـق):چارمووێیەکی قایمو تۆکمەی هێمنە.

حــث: ١-(حَثَّ وحَثَّـثَ وأَحَثَّ واسْــتَحَثَّ- الرَجُلَ علی الأمر. حَثّاً و تَحْثیثاً و إحْثاثاً): بۆ کارەکە پیاوەکەی هانداو تیژیکردو هێزی نایەبەر.

(حاثَّ- هُ):جوولاندیو هانیدا/ تیژیکرد.

(تَحاثَّ- القَومُ):خوێشگەل. یەکتریان هانداو جوولانــد/ حەزی کارەکەیان بــە یەك پەیدا کرد.

(إحْتَــثَّ. إحتِثاثــاً): هانــدرا/ تیژکــرا/ جوولێنرا/ حەزی تێدا پەیداکرا.

(اَلحَثیث والحَثُوث):خێرا/ توند/ هەڵەداو/ گورج/ بە پەلە.

(وَلَّی حَثیثاً):خێرا دەرپەری/ رۆیشت.

(اَلحَثاث والحِثَــاث):١-خێرایی/ گورجیی ٢-خەوی پچرپچرو کەم کەم.

«ماإکْتَحَــلَ فُــلانٌ حَثاثــاً»: خەوێکــی پچرپچریشی نەکرد/ خەو نەچووە چاوی.

٢-(اَلحُــثّ):١-وردەکا ٢-وردە نان ٣-وردە لەمو تەنکە لەم.

٣-(حَثْحَــثَ- البَــرْقُ):یەك لــە دوای یەك هەورە برووسکەیدا.

- (المِیــلَ فِي العَــینِ):کلچێوکەکەی لە چاودا گێرا.

(- فُلاناً):هانی فیساری بۆ شتەکە دا.

(تَحَثْحَثَ- القَومُ):خوێشگەل ئامادەبوون.

(اَلحَثحاث والحُثْحوث):گورجەپەلە/ خێرا/ چابوك.

حثر: ١-(حَثِــرَ- الجِلدُ. حَثَراً):پێســتەکە زیپکەی دەردا.

(- العَسَلُ):هەنگوینەکە بزربزر بووو خراپ بوو.

(حاثِر و حَثِر):هەنگوینی خراپی بزربزر.

(حَثَّرَ- الدَواءَ):دەرمانەکەی کرد بە حەب.

(اَحْثَرَ و تَحَثَّرَ- النَّخلُ):دارخورماکە دەنکی گرتووی دەرکەوت.

(اَلحَثَــر):١-دەرکەوتنــی بەرســیلە ٢-حەب دروستکردن ٣-بزربوونی هەنگوین.

(اَلحَثِر):خراپ بوو.

(«طَعــامٌ حَثِــر»):خواردنێکــی خراپبوو/ بێکەڵك/ ترشاو.

(«فُؤاد حَثِرٌ»):دڵێکی بێئاگا.
٢-(حَثِـرَ- الشَـيءُ. حَثَراً):شـتەکە فراوان بوو.
(حَثِرَ- تِ العَينُ):بە هۆی وەردێنەوە پێڵووی چاوەکە هەڵاوسا.
(اَلحَثَر) (مص):لێڵی.
٣-(حَثـرَبَ- الماءُ):ئاوەکە لێـڵ بوو/ لیخن بوو.
(-تِ البِئرُ):ئاوی چاڵاوەکە لێڵ بوو.
(اَلحُثْرُب)١-ئاوی لێڵ/ لیخن ٢- (ن)ڕووەکێك کە لە زەوییەکی قومیدا برِوێت.
حثل: ١-(حَثِلَ. حَثَـلاً):ورگی لێپەیدابوو/ ورگی هەڵاوسا.
٢-(اَحْثَـلَ- تِ الأُمُّ وَلَدَهـا):دایکەکەخراپ خواردنی بە منداڵەکەدا.
(ولَدٌ حَثِيل):منداڵێکی بەدخۆراك.
(- تِ الدَّهْـرُ فُلاناً):ڕۆژگـار بارو گوزەرانی فیساری خراپکرد.
(اَلحَثْل):١-باروگـوزەران خراپبوون ٢-خراپ شیردان بە ساوا.
(اَلحِثْل):لاوازی/ چرووساو/ پووکاوە.
٢-(اَلحُثال والحُثالَة):گەندەی هەموو شتێك ٢-توێکڵ لێوەبووی جـۆو گەنمو چەڵتووكو توێکڵی خورما.
(حُثالَة الدهن):خڵتەی ڕۆن.
(- حُثالَـةُ النـاس):هەرچـیو پەرچی ناو خەڵك/ سەرسەریو خوێریی.
(اَلحِثْلَةُ):کەمەکە/ پاشماوەی ئاوی ناوگۆل.
حثم: (حَثَمَ- الشيءَ. حَثماً):شتەکەی توند هەڵگلۆفتو دەستی پێداهێنا/ شێلای.
(- لَهُ):شتەکەی دایە.
(اَلحُثْمَة):دەمی ئاوەڕێژەی بەندەکە.
(اَلحَثْمَةُ والحَثَمَـةُ (ج) حِثام):١-گردۆڵکە/ تەپۆڵکە ٢-پەرەکەی لووت.
حثـا: (حَثا و حَثـى- لَهُ حَثـواً و حَثياً و تَحْثاءً):شتێکی کەمی دایە.
٢-(حَثـا وحَثى- التُرابَ. حَثـواً و حَثياً و تَحْثاءً):خۆڵەکەی ڕشت/ داکرد/ ڕۆکرد.
(- التُرابُ):خۆڵەکە ڕۆکرا/ ڕژا.
(«حَثى في وَجهِ الرَمـادَ»):تەریقیکردەوە شەرمەزاریکرد.
(«حَثا في وَجهِهِ التُرابَ»):شەرمەزاریکرد.
(«حَثا في وَجهِهِ التُرابَ»):پێشیکەوت.
(إسْتَحثوا):خۆڵیان بەرووی یەکتردا کرد.
(اَلحَثا والحَثى):١-خۆڵی ڕۆکراو ٢-وردەکا.
(اَلحَثْـي (مـص) (ج) حَثَيـات):ئەوەی بە مشـت بگوێزرێتەوە چ ئاو چ خـۆڵ یان هەر شتێکیتر.
(اَلحَثواء):گۆشتەزەوی.
حَثى:شتێکی کەمی دایە.
حج: ١-(حَـجَّ- هُ حَجّاً):نیـازی ئەویکرد/ ڕووی تێکرد/ بۆیچوو.

(«حَجَّ بَنو فلانٍ فُلاناً»): فیسار بەرە یەك لەسەریەك سەردانی فیساریانکرد.
(«حَجَجْتُ فُلاناً»): جار لە دوای جار هاتمە لای فیسار/ سەرم لێدا.
(حَجَّ- الأَماكِنَ المُقَدَّسة): زیارەتی شوێنە پیرۆزەکانیکرد/ حەجیکرد.
(حاجّ (ج) حُجَّاج و حَجيج وحُجّ (م) حاجَّة (ج) حَواجّ): حاجی.(حَجَّ- عَلَيهِ): بۆلای هات/ روویکردە ئەو.
(حَجَّجَ- ه وأَحَجَّ- ه. تَحْجيجاً و إِحجاجاً): ناردی حەج بکات.
(إِحْتَجَّ- البَيتَ): حەجیکرد.
الحاجّ: حاجی/ زیارەتکاری شوێنە پیرۆزەکان.
ألحاجّ: حاجییەکان.
(ألحِجَّة): ساڵ (چونکە حەج هەموو ساڵێك دەکرێت).
ذو الحِجَّة (ج) ذوات الحِجَّة: دوا مانگی ساڵی عەرەبییە لە نێوان (ذیلقەعیدە) و (موحەرەم)دایەو بیستو نۆ رۆژیشە بۆیە وا ناونراوە چونکە حەجی تێدا دەکرێت/ مانگی ناوجەژنان/ نۆمینەی حاجیان.
(ألمَحَجّ): ئەو شوێنەی حەجی لێدەکەن.
(ألمَحَجَّة (ج) مَحاجّ): (ناوەراستی/ چەقی) شەقام (چونکە روودەکرێتە ناوەراستی شەقام).
(ألمَحْجوج): ١-شوێننیاز ٢-نیازو خواست ٣-رووتێکراو. شوێنی حەجو زیارەتگا.
٢-(حَجّ- عَنِ الأَمر. حَجّاً): وازی لە کارەکە هێنا/ دەستی لە کارەکە هەڵگرت.
٣-(حَجَّ- هُ. حَجّاً): بەڵگەگیریکردو بەسەریدا زاڵبوو.
(حاجَّ- هُ حِجاجاً و مُحاجَّةً): بەگژیدا چوو. بەڵگەگیریکردو بەسەریدا زاڵبوو.
(تَحاجّا تَحاجّاً): ناحەزییان بەرامبەر یەك کرد.
(إِحْتَجَّ): ١-نارەزایی دەربری ٢-خواستی خۆی دەربریو بەڵگەی هێنایەوەو پەلپیگرت.
(- بالشَّيءِ): شتەکەی کرد بە بیانوو و بەڵگە.
(إِسْتَحَجَّ): داوای بەڵگەیکردو بەڵگەی خۆی پیشاندا.
(ألحُجَّةُ)ج) حُجَجُ وَحِجاج): بەڵگەو بیانوو- هۆی پێ سەلماندن. (- لای رەشەخەڵکەکە) ئەو بەڵگەنامەیەیە کە بە کرپار دەدرێت.
(ألحِجَّة): حەجکردن.
(ألحَجيج): کەسێکە بە بەڵگە زاڵ دەبێت.
(ألمِحجاج): هەمیشە مشتومر کەروبیانووگر/ ناحەزیکار/ شەرەنگێز.
ألمَحْجُوج: بە بەڵگە بەزێنراو/ ژێرکەوتوو.
٤-(حَجَّ- الجرحَ. حَجّاً): میلەکەی بە برینەکەدا کرد تا بزانێت چەند قووڵە.

(أَلحَجيج): ئەو کەسەی پزیشك برینەکەی بۆ تەماشا دەکات بزانێت چەند قووڵە.
(أَلمِحْجاج) (طب): میلی تاقیکردنەوەی قووڵیی برین.
٥-(أَلحَجَّةُ): ١-گوارە ٢-نەرمایی گوێ/ بەڵگی گوێچکە.
(أَلحِجَّةُ): نەرمایی گوێ.
(أَلحَجاج (ج) حُجُج وأَحِجَّة و حِجاج): ئەو ئێسکەی برۆی لە سەرە.
(حَجاجُ الشَّمسِ): قەراغی (خەپلەی/ تۆپی خۆر).
٦-(حَجحَجَ): لە قسە کەوت و کپ بوو.
(- بالمَکانِ): لە شوێنەکەدا نیشتەنیی بوو.
(- الرَّجُلُ): پاشەکشەیکرد/ گەرایەوەو پەشیمانبووەوە.
حجأ: (حَجَأَ- بِالشَّيءِ. حَجْأً): دڵی بە شتەکە خۆشبوو.
(- عَنهُ الشيءَ): شتەکەی لێگرت.
(حَجِيءَ و تَحَجَّأَ بالشَّيءِ. حَجْأً و حَجَأً): ١-شتەکەی لا خۆشەویست بوو ٢-چرووکیی تێدا کرد.
(أَلحَجِيءِ): ١-شایستە/ لێهاتوویی/ شایان.
(هُوَ حَجِيءُ بِکَذا): ئەو شایستەو شایانی ئەوەیە/ لێهاتووی ئەوەیە ٢-پەنابەر.
(«هُوَ حَجِيءُ إِلَيهِم»): ئەو لایان پەنابەرە.
(أَلمَحْجأُ): پەناگا.

حجب: ١-(حَجَبَ وحَجَّبَ- ہُ حَجْباً و حِجاباً): بەریگرت/ شاردیەوە/ لەبەرچاو ونیکرد.
(تَحَجَّبَ واحْتَجَبَ): خۆی شاردەوە/ خۆی داپۆشی/ رووی خۆی پۆشی.
(أَلحِجاب (ج) حُجُب): ١-پەچە/ رووپۆش ٢-دۆعای چاوەزار ٣-گوللەبەند (دۆعایە بۆ پاراستن لە هەمو تیغ و گوللەو تەقەمەنییەك ٤-نوشتە.
أَلحِجاب (مو): پەچەخشڵۆکە ئەو خشڵە بچکۆڵەیە کە لایەکی ئاوێنەی عودەکەی و رووەکەی پێدا پۆشراوە.
(أَلحِجاب الحاجز= حِجاب القلب): ناوپەنچك. (پەردەیەك لە نێوان دڵ و سکدا).
(حِجابُ الشَّمس): هەتاو/ تشکی خۆر.
(أَلحاجِب (ج) حَواجِب وحَواجِيب): ئێسقان و گۆشت و تووکی سەرچاو/ برۆ.
(حاجِبُ الشَّمسِ): ١-لایەکی خۆر ٢-لووتیخۆر کە سەرەتا خۆر هەڵدێت و دەردەکەوێت.
(حَواجِبُ الشَّمسِ): تیشکی خۆر/ هەتاو.
(حاجِبَةُ الشَّمسِ) (ا ع): ١-بەری هەتاوگرە-کاسکێت ٢-چەرداخ ٣-سێبەرە.
٢-(حَجَبَ- صَدرُہُ. حَجْباً وحِجاباً): سنگی توند بوو/ تەنگە نەفەسبوو.
٣-(حَجَبَ- ہُ. حَجْباً و حِجاباً): نەیهێشت بچێتە ژوورەوە- بەریلێگرت.
(«فُلانٌ يَحجِبُ لِلأَميرِ»): فیسار دەرگاوانی

میره/ بەرلێگری چوونه لای میره.
(حَجَبَ- بَینَهُما): لەیەکتریکردن/ نەیهێشت بە یەکتری بگەن.
(حَجَّبَ- هُ): بەریلێگرت.
(إسْتَحْجَبَ- هُ): کردی بە دەرگاوانی خۆی/ بە بەرلێگری خۆی.
(ألحِجاب (ج) حُجُب): بەرلێگر/ پەردە، دەرگاوان- هەرچییەك رێ لە بەیەکگەیشتنی دوو شت بگرێت.
(ألحاجِب (ج) حُجَّاب و حَجَبَة): دەرگاوان لەوانەیە بە دەرگاوانی شا بڵێن.
(ألحِجابَة): دەرگاوانیی.
٤-(حَواجِبُ الشَيءِ): لێوارو قەراغی شت.
(ألحاجِبِیَّة) (ن): گوڵە هەنگە، رووەکێکە لە ولاتە فێنکەکاندا دەروێت، جۆرێکە لە رووەکی سەعلەم، گوڵەکەی لە هەنگو مێشو مەگەز دەچێت.
حجر: ١-(حَجَرَ- هُ. حَجْراً وحَجْراناً و حِجْراناً و حُجْراً و حِجْراناً و حُجْراناً): بەریلێگرت/ نەیهێشت.
(- علیه القاضي): دادوەر رێی هەڵسووڕانو خاوەنداریی شتەکەی/ماڵەکەی لێگرت.
(- علیه الأمْرَ. حَجْراً و مَحْجَراً): کارەکەی لێ قەدەغەکرد/ بەری کردنی کارەکەی لێگرت/ لە کارەکەی بێبەشکرد.
(تَحَجَّرَ- علی فُلان): ١-بێبەشیکرد/ لێی حەرامکرد ٢-تەنگەتاویکردو دەستی نایە بەری.
(«تَحَجَّرَ- ماوَسَّعَهُ الله»): رژدیی بەرامبەر بە خۆی کرد.
(إحتَجَرَ- الشَيءَ): شتەکەی خستە کۆشیەوە.
(- بِهِ): خۆی دایە پاڵی/ پەنایبۆبرد.
(ألحُجْر): بەرلێگرتن/ نەهێشتنی کردنی کارێك/ لادان.
(حُجْراً لَهُ): لەوەلا ترچێت.
حُجْرَتا العسکر (ا ع): لای راستو چەپی سوپا.
(ألحَجْر) (مص): قەدەغەکردنی تەواو/ رێپێنەدانی تەواو.
(ألحَجْر والحُجْر والحِجْر): ١-حەرام/ بۆنەبوون/ نەشیان.
(«هذا حِجرٌ عَلَیكَ»): ئەمە لێت حەرامە/ بۆت ناشێت ٢-کۆشی مرۆڤ.
(«نَشَأَ فِي حُجرِ فُلان»): لە پاڵو بندەستی ئەودا گەورە بوومو پێگەیشتووە/ لە کۆشی ئەودا پێگەیشتووە.
(ألحِجر (ج) حُجُور و حُجُورَة وأحجار): ١-ئاوەز/ ئەقڵ (چونکە رێ لە مرۆڤ دەگرێت ناهێڵێت شتێك بکات شایانی مرۆڤ نەبێت) کە بۆ نەسپی رەسەن دانرابێت ٢-ماین.
(أحجارُ الخَیل): ئەسپێك کە هەر بۆ تۆو تەرخانکرابێت (ئەمە بە دەگمەن وشەکە تاك

دەكرێتەوە).
(ألحاجِـر (فا): هەوارێك كە لـە بیاباندا بۆ حاجییەكان تەرخان كرابێت.
(ألحاجِرو): بەستی لێواری ڕوبار.
(ألمَحْجَـر): ئـەوەی (ڕێتێچوونـی گیرابێت/ قەدەغەكرابێـت ٢-باخو باخاتو كشـتوكاڵی قەدەغەی سووری ناوەدانیو دێ.
(- ألمَحْجَر الصِحّي): قورنتێنە كە نەخۆشـی پەتاگرتـووی خراپـی تێـدا ڕادەگـرن تـا بلاونەبێتەوە.
(ألمَحْجَـر و المِحْجَـر (ج) مَحاجِـر): بـاخو باخچەی پەرژینكراو.
٢-(حَجَّـرَ- الطينُ): قورەكـە ڕەق بوو وەك بەردی لێهات.
(تَحَجَّرَ واسْـتَحْجَر): سەختبوو وەك بەردی لێهات.
(ألحَجَـر (ج) أحْجـار وحِجـار وحِجـارَة وأحْجُر): بەرد.
(«ألقَمَهُ الحَجَـرَ»): قوری بە دەمیدا دا. واتا وەلامێكی وای دایەوە بێدەنگیكرد.
(«أهْلُ الحَجَر والمَدَر»): بیاباننشـینەكان كە لە شوێنە بەردەلانییەكاندا دەژین.
(ألحَجَران): زێرو زیو.
(ألحَجِر والحَجير): شوێنی بەردەلانیی.
٣-(حَجَّرَ- القَمَرُ): مانگ خەرمانەیدا.
(أحْجَـرَ- ەُ): شـاردیەوە/ سـەنگوبەردینا/ دایپۆشی.
(إحْتَجَرَ):
(تَحجَّرَ واسْـتَحْجَرَ- الرَجُـلُ): پیاوەكە بۆ خۆی ژوورێكی گرت.
تَحَجَّرَ: بوو بە بەرد یان وەك بەردی لێهات.
(ألحَجْر- مِنَ العَين): چاڵی چاو.
(ألحُجُر): گۆشتی دەوری نینۆك.
(ألمَحْجَـر والمِحْجَر (ج) مَحاجِر- مِنَ العَين): چاڵی چاو كە تیایدا دەگەڕێت.
(ألحُجْـرَةُ (ج) حُجَرَ و حُجُرات و حَجَرات و حُجْرات): ژوور.
٤-(إستَحْجَرَ- عَلَيهِ): پێیوێرا.
٥-(ألحاجِر (ج) حُجْـران): زەویی نەملاولا بەرزو ناوەراست چاڵ.
(ألحُجرَة (ج) حُجـرَ وحُجُرات وحُجَرات و حُجْرات): لا، كەنار.
(ألحَجْرَة (ج) حَجَـر و حَجَرات وحَواجِر): لا/ كەنار.
("إنْتَشَـرَت حَجْرَتُه"): پەلی هاویشـتووەو خۆی پێكەوە ناوە/ دارا بووە.
حجز: ١-(حَجَـزَ- بَينَهُما حَجْزاً و حِجازَةً): لێكیجیاكردنەوە/ نێوانی خستن.
(- ەُ): ١-دەسـتی بەسـەردا گرت، نەیهێشتو بەری لێگرت/ قەدەغەیكرد.
(- عليه المالَ أوِ العَقارَ): دەسـتی بەسـەردا گرت/ بە داوایەك لە دادگا، ڕێی هەڵسوڕاندنی

ماڵەکەی یا خانووبەرەکەی لێگرت.
(حاجَــزَ- هُ): بەربەســتیکردو شــتەکەی لێگرتو کەوتە ناکۆکیی لەگەڵیدا.
(أحْجَــزَ وانحَجَزَ): بۆ حیجاز رۆیشــت- هاتە حیجاز.
(تَحاجَزوا): نەهێڵی یەکتری بوون/ پاڵیان بە یەکترەوە ناو ڕێیان لەیەکتریگرت.
(إنحَجَــزَ): ١-بــەری لێگیراو بەربەســتبوو ٢-دەستی بەسەردا گیرا/ گلدرایەوە.
("حَجَزَ- هُ فَانْحَجَزَ"): هێشتیەوەو هێڵرایەوە/ بەربەستکراو/ گلدرایەوە.
(إحْتَجَزَ- بِهِ): نەیداو نەیهێشت.
(- الرَجُلُ): هاتە حیجاز.
(ألحِجْز): دەستو داوێنپاك/ دوور لە خراپەو بێلەکە.
(ألحُجْز والحِجْز): خێــڵ کە خۆتی دەدەیتە پەنا.
(ألحاجِز (ج) حَجَزَة): تەگەرە/ کۆسپ/ ڕێگر: بەســت/ نەهێڵ/ لەمپەر ٢-دەمی شمشــێر ٣-پردە زەوی (زەوییەکی تەســکە لە نێوان دوو دەریادا دوو وشــکانی بە یــەك دەگەیەنێت ٤-جیاکەرەوەو نەهێڵ.
(ألحاجِــزُ الناريّ) (ا ع): بەســتێکی ئاگرین، بۆ بەربەســتکردنی دوژمن بە تۆپو هەموو جۆرە تەقەمەنییەك.
(ألحاجِزُ الحَراريّ) (فَ): بەربەســتەگەرمیی زاراوەیەکی زانســتییە، بــەو گەرماییە دەڵێن کــە فرۆکە لــە کاتی بــە هــەوا تێپەڕیندا/ بەرکەوتنی هەوادا پەیدایدەکات.
(ألحِجــاز): وڵاتــی حیجــاز دەڵێــن: بۆیە وا ناونــراوە چونکــە توهامەو نەجــد لە یەك جیادەکاتەوە.
(-) (مو) ئاوازێکی گۆرانییە.
٢-(إحْتَجَزَ- الشَيْءُ): شتەکە پەنگیخواردەوەو کۆبووەوە.
٣-(إحْتَجَزَ- الشــيءَ): باوەشــی بە شتەکەدا کردو هەڵیگرت.
(- بالإزار): پەشــتەماڵەکەی بــە کەمەرەوە بەست/ بەرکۆشەکەی لە کەمەر بەست.
(ألحُجْــزَةُ (ج) حُجَز و حُجُــزات): ١-پزووی شەرواڵ ٢-کەمەر.
(الحُجْزَة في المَجاز): (بە خوازە) واتا چنگ بە شتەوەگرتنو بەرنەدانی.
(«فلانٌ طيب الحُجزَة»): مرۆڤێکی دەســتو دڵو داوێنپاکە.
(«شَديدُ الحُجزَة»): بە ئارامەو بە کێشە.
(«هــذا كَلامٌ آخِذُ بَعضُــهُ بِحُجْزَةِ بَعضٍ»): ئەمە ئاخاوتنێکە ڕێکوپێکە چاك داڕێژراوەو یەکگرتووە/ چنگی داوەتە یەك.
(ألحِجاز): ١-پشــتێن، کەمەربەنــد/ کەمەرە هەرچی بە کەمەرەوە ببەســترێت ٢-پەتێك/ گوریسێك حوشترو چوارپێی پێدەبەستنەوە.

(اَلْمُحْتَجَـز): شـوێنی بەسـتنی پشـتێن‌و کەمەربەند لە کەمەردا.
٤-(اَلحِجْـز والحُجْز): ١-ڕەچەڵەك/ ڕیشـە/ بنەچە ٢-کەنار/ لا.
(اَلحاجِز (ج) حَجَزَة): ستەمکار/ زۆردار.
حجف: (حاجَفَ-هُ. مُحاجَفَةً) بەرهەڵستیکردو باڵەپەستۆی لەگەڵدا کرد.
إنْحَجَفَ: (پارایەوە/ لالاڵەوە.
(إحْتَجَفَ- هُ): هەڵیبژارد.
(- الشيءَ): شتەکەی چنگکەوت/ دەستکەوت.
(- نَفسَـهُ عَن كذا): خۆی (لـەوە گێڕایەوە/ لەوەلادا).
(اَلحَجَفَةُ (ج) حَجَف): ١-قەڵغانێك کە هەر لە پێست دروستکرابێت‌و بێداربێت ٢-سنگ.
(اَلحَجيف): قۆرەی سك.
حجل: ١-(حَجَلَ وحَوْجَلَ وحَجَّلَ- تِ العَينُ. حُجولاً): چاوەکە بە قووڵداچوو.
٢-(حَجَلَ. حَجْلاً و حَجَلاناً): هەنگڵەشەلێیکرد.
(حَجْل و حَجَلان): هەنگڵەشەلێکردن.
٣-(حَجَـلَ- البَعـيرَ. حَجْـلاً وحَجَلانـاً): حوشترەکەی بەستەوە/ پێوەندکرد.
(حَجَلَ- المُقَيَّدُ): قاچبەستراوەکە بە قەڵەمباز ڕۆیشت.
(حَجَّلَ- المُقَيَّدُ): قاچبەستراوەکە بە قەڵەمباز ڕۆیشت.
(اَلحَجْـل والحِجْـل والحِجِـل (ج) أحْجـال وحُجول): ١-کۆت/ پێوەند ٢-پاوانە.
٤-(حُجِلَ- بَينَهُما. حَجْلاً): نێوانیان بەستن/ نەیانهێشـت بـە یـەك بگەن/ لـە یەکتریان برین.
٥-(حَجَّلَ- الرَّجُلُ أَمْرَهُ): کارەکەی ئاشـکرا کردو جاریدا.
(اَلمُحَجَّل): بەناوبانگ/ ناودێر.
٦-(حَجَّـلَ — العَـروسَ): پەردە بـۆ بووك ڕازایەوە. (- بووکێ خرایە (پەردەوە/ پەردەی بووکێنییەوە).
(اَلحَجَلَـةُ (ج) حِجال و حَجَل): ١-پەردەیەکە بۆ بووکـێ لە نـاو خانووەکـەدا دەگێڕرێت ٢-خانوویەکە بۆ بووکێ دەڕازێنرێتەوە.
رَبّاتُ الحِجال: ژنانی ناو پەردە.
(اَلحُجُول لِرَبَّاتِ الحِجالِ): پاوانە بۆ ژنانە، بۆ ژنانی ناوپەردەیە.
٧-(حَجَّلَ- تِ المَرْأَةُ بَنانَها): ژنەکە پەنجەکانی ڕەنگکرد.
٨-(حُجِّلَ-تِ المَرأَةُ): ژنەکە پاوانەی لەپێکرا.
(اَلحَجْـل والحِجْـل والحِجِـل (ج) أحْجـال وحُجول = الخلخال): پاوانە.
٩-(حُجِّـلَ وتَحَجَّـلَ- الفَـرَسُ): چارەوێکە قولەپێـی هەر چوارپەلی سـپی بوو. قولەپێ سپی.
(مُحَجَّلَ و مَحْجول): چارەوێی چوار قولەپێ سپی.

(حَجيل): سێقولەپێ سپی.
(اَلحَجْـل والحِجْـل والحِجـل (ج) أَحْجـال وحُجول والتَحجيل): سـپێتی لـە قولەپێی چارەوێدا.
(اَلمُحَجَّـل – مِن الخَيـل): چارەوێی قولەپێ سپی.
("يَومُ مُحَجَّـل"): ڕۆژێکی ڕوونـاكو پڕ لە شادیی‌و خۆشیی.
١٠-(اَلحَجَل): (ح) کەو.
(حَجَلَةٌ): (ح) کەوێك.
(ج) حِجْـلان وحَجْلى. (اَلحَوْجَلَة والحَوْجَلَةً
(ج) حَواجـل و حَواجيـل): سـوراحیی ملبارێکی شووشە/ تونکەیەکی ملباریك.
(اَلحُجَيْلاء): ئاوی بەرنسێ.
حجم: ١-(حَجَمَ- الحَجَّامُ المَريضَ. حَجْماً): کەڵەشاخکگرەکە کەڵەشـاخی لە نەخۆشەکە گرت‌و بەوە چارسەریکرد.
(إحْتَجَمَ): داوایکرد کەڵەشاخی لێبگرن.
(اَلحاجـم (ج) حُجّـام وحَجَمَـة والحَجّام): کەڵەشاخگر.
(اَلحِجامَة): کەڵەشاخگرتن‌و چارسەرپێکردنی.
(اَلمِحْجَـم والمِحْجَمَـة (ج) مَحاجم): ئامێری کەڵەشاخ پێگرتن (شتێکە وەك پیاڵە هەوای تێدا ناهێڵن‌و دەینێن بەو شوێنەوە کە دەیانەوێت پێسـتەکە دەورووژێنێـت‌و خوێنەکـەی دەردەپەڕێت چونکە ڕایدەکێشێت.

(اَلمَحْجَم (ج) مَحاجم): ئەو شوێنەی لە لەشدا کەڵەشاخەکەی لێدەگرن.
٢-(حَجَمَ- هُ عَنِ الشـيءِ حَجْماً): شـتەکەی لێگرت/ نەیهێشت شتەکەی دەستبکەوێت.
(- البَعيرَ): حوشـترە هار بوومکەی لەواشـە کرد.
(- طَرفَهُ عَنهُ): ڕوی لێوەرگێڕا.
(أَحْجَمَ- عَنِ الشيءِ): ١-وازی لە شتەکە هێنا ٢-لە ترساندا بەلایدا نەچوو/ لێدوورکەوتەوەو خۆی پاراست.
(اَلحِجام): لەواشەکە دەکرێتە دەمی حوشترەوە تا نەگەزێت.
(اَلمِحْجام): کەسێکە ترسنۆك زوو زوو پاشەکشە بکات‌و لە شت پەشیمانبێتەوە/ نەوێر.
٣-(حَجَمَ- تِ الحَيَّةُ. حَجْماً): مارەکە گەزی/ پێوەیدا.
٤-(حَجَمَ- الصَبيُّ ثَديَ أُمِّهِ. حَجْماً): ساواکە مەمکی دایکی مژی.
(أَحْجَـمَ- تِ المَـرأةُ لِلمَولـودِ): دایکەکـە یەکەمجار شیری بە ساواکەیدا.
٥-(حَجَمَ وأَحْجَمَ- الثَديُ. حَجماً): مەمکەکە خڕ بوو گۆیکردو بەرزبووەوە.
(اَلحَجْـم (مـص) (ج) حُجُـوم): ١-قەبارەی لەش/ تەن ٢-بەرزیی‌و زبریی کە بە دەستلێدان پێیبزانرێت.
(اَلمَحْجوم): تەندار/ قەبارەدار/ قەبارەگەوە.

حجن: ١-(حَجَنَ- العُــودَ حَجْناً): تووڵەکەی چەماندەوە.
(حَجَــنَ واحْتَجَن- الشــيءَ): شــتەکەی بە گاڵۆکەکە/ دارە سەرچاماوەکە ڕاکێشا.
(حَجَّنَ- العُودَ): تووڵەکەی چەماندەوە.
(حَجَــنَ واحتَجَــن- الشــيءَ): شــتەکەی بەگاڵۆکەکە/ دارە سەرچاماوەکە ڕاکێشا.
(حَجَّنَ- العُودَ): تووڵەکەی چەماندەوە.
(تَحَجَّــنَ- العــودُ): تووڵەکــە چەمییــەوە/ خواربووەوە.
(ألحَجَن والحُجْنَة): چەمینەوە/ خواربوونەوە/ چەوتانەوە.
(الأَحْجَــن (م) حَجْناء (ج) حُجْن): چەماوە/ خوار/ نوشتاوە/ چەوتاوە.
(صَقرٌ أَحْجَنُ المَخالِب): هەڵۆی (چنگنوشتاوە/ چنگچەوتاوە).
(ألمِحْجَــن والمِحْجَنَــة): داری ســەرچەماوە/ گۆچان/ گاڵۆك هەموو شتێکی سەرچاماوە.
(- محْجَنُ الطائِر): دەنووکی باڵندە.
٢-(حَجنَ بالــدارِ. حَجَناً): لــە خانووەکەدا نیشتەنیی بوو.
٣-(حَجــنَ – علَيــه وَبــهِ حَجَنــاً): شــتی لێوەشاند/ چرووکیی لەگەڵدا کردو شتەکەی نەدایە.
إحْتَجَنَ- المالَ: ســامانو ماڵــی بەلای خۆیدا ڕاکێشــا خســتیە ژێر چنگی خۆی ٢-پەرش و بڵاوەکەی بەکێشکردو خستیە کارەوە.
(- عليه): نەیدایەو لێیگرت.
(ألحُجنَةُ): شتێك بۆ خۆکۆکرابێتەوەو تایبەت بەخۆ کرابێت.
(«مِحْجَــن مــالٍ»): کۆکــەرەوەو چــاك هەڵســوڕێنەری ســامانو ماڵیاتو حوشــتری بڵاوەبوو.
٤-(ألحَجون): ١-تەمەڵ ٢-درێژخایەن.
(«ســرنا عَقَبَــةً حَجونــاً»): ماوەیەکــی درێژخایەن ڕۆیشتین.
حجا: (حَجا. حَجْواً): وەستا.
٢-(حَجــا- هُ حَجْواً): ڕووی تێکردو بە نیازی ئەو بوو ٢-پشتی پێبەست.
(-بالمَــكانِ): لە شــوێنەکەدا نیشــتەنی بوو، مایەوە.
(حَجِــيَ- بِهِ حَجــىً): زۆر حــەزی لێکردو پێوەی لکا/ ئالوودەیبوو.
(تَحَجَّــى- بِــهِ): دڵی تێچــوو پێــوەی لکاو بەرینەدا/ بۆی سووتا/ ئالوودەیبوو.
(- الشيءَ): نیازی شتەکەیکردو بۆی چوو.
(- بالمَكانِ): لە شــوێنەکەدا نیشــتەنی بوو و مایەوە.
(تَحَجَّيْتُكُم الى هذا المَكانِ): پێش ئێوە هاتمە ئەم شوێنەو تیایدا گلمخواردەوە.
(ألحَجــا (ج) أَحجــاء): پەناگا/ حەشــارگە/ شوێنی گلتێداخواردنەوە.

٣-(حَجـا- السِّـرَّ. حَجْـواً): نهێنییەکـەی (شاردەوەو پاراست/ نەیدرکاند).

(- بالشَّـيءِ): شـتەکەی وەشـاندو نەیـدا/ چرووکیی لە شتەکەدا کرد.

(- هُ): رێیلێگرتو نەیهێشت/ قەدەغەیکرد.

(إحتَجی- الشَيءَ): شتەکەی بەرژێر لێوە کردو نەیدرکاند/ پەنهانیکرد.

٤-(حَجا- بِهِ خَـيراً. حَجْواً): بەخێرو چاکە هاتە بەرچاوی/ وایبۆچوو.

(- الأمرَ): وا بۆ کارەکە چوو بێنەوەی بچێتە بنجو بناوانی یان لێی دڵنیابێت.

(حاجی- هُ. مُحاجَاةً): مەتەڵی لێداهێنا یان لە مەتەڵەکەدا بەزاندی.

(تَحاجَوا): مەتەڵیان لە یەك داهێنا.

(ألحِجی (ج) أحجاء): ژیریی/ ئاوەزو وریایی‌و پێزانین.

("حاجَیتُهُ فَحَجوتُهُ"): بۆربۆرێنی وریایی‌و ژیریمانکردو بۆرەمدا.

(ألأُحْجِيَّـةُ (ج) أَحاجِـيّ وأَحـاجِ): مەتەڵ، قسەی بە پێچو پەنا.

(ألأَحاجيّ): جۆرێکە لە مەتەڵ.

(کَلِمَـةٌ مُحْجِيَّـةٌ و مَحْجِيَّـةٌ): وشـەیەکە کـە واتاکـەی بـە پێـی بێژەکـەی نەبێت‌و پێچەوانەیبێت.

٥-(حَجا- القَومَ): خوێشگەلی پاداشتدایەوە.

٦-(أَحْجی- هُ بِکَذا): شایانی ئەومیکرد.

(«ماأَحجاهُ بِکَذا»): ئای کە لایەقی ئەومیە!

(ألحَجي والحَجيّ): لایەقبوون/ شـیاوبوون/ شایستەبوون/ شانهەڵگرتن/ شایانبوون.

(مُحْجاة): شـیاو/ شایسـتە/ لێوەشـانەوە/ شایان.

(إنَّهُ لَمُحْجَاةٌ أَن یَفعَلَ کذا): لێیدەوەشێتەوە ئەوە بکات/ دەتوانێت‌و لەدەستیدێت/ شایانی ئەومیە.

٧-(ألحَجا (ج) أَحْجاء): ١-بڵندەزەوی ٢-پێچی دۆڵ‌و دەرە.

(حَجا- الشَيءِ): لێواری شت.

(ألحِجا (ج) أَحْجاء): لا/ کەنار.

(ألحَجاة (ج) حَجاً): بڵقی سەرئاو کە لە دڵۆپە باران پەیدادەبێت.

(حجی): نیازی ئەویبوو پشتی پێبەست.

حَدَ: (حَدَّ- الدارَحَدًا و حَدَداً): شـوورای بۆ خانووەکە کرد.

(- الشَّيءَ عَنِ الشَّيءِ): شتەکەی لە شتەکەیتر جیاکردوەو سنووری بۆدانان.

(حَـدَّدَ- الأَرضَ): سـنووری بـۆ زەویەکـە دیاریکرد.

(- الأمرَ): رادەی کارەکەی دیاریکرد/ پێناسەیکرد.

(حـادَتْ أَرْضُـهُ أَرْضـي): زەویەکانمـان هاوسنوورن/ لە پاڵ یەکدان.

(ألحَـدُّ (مص) حُـدُود): ١-سـنور/ تخووب ٢-بەرژین/ جیاکەرەوە/ مەرز.

("دارُهُ حَـدَّ داري"): خانوومكـەى لەپـاڵ هینەكـەى مندایە ٢-ئەوپەڕى كۆتایی شـت-مەودا.

(حَدُّ الشيءِ): پێناسەی ئەو شتەیە كە هەموو نیشـانەیەكی شـتەكەی تێدابێـتو نەهێڵێ ئەوەیە كە هی ئەو نەبێت.

(ألحَديـد): بـە پـاڵ یەكە/ هاوسـێ بوون/ تەنشت.

(هُـوَ حَديـدي): ئـەو دراوسـێمە/ لـە تەنشتمدایە.

(ألمَحْدود): سنووردار.

٢-(حَدَّ- اللهُ عَنّا الشَّـر. حَدّا وَحَدداً): خودا هەموو وەیی‌و چورتومێكی لێدوورخستینەوەو لێیلادایـن.

(حَدَّ- المُذنِبَ): داری حەدیان لە گوناهبارەكە داو تەمێیانكرد بۆ خۆی‌و خەڵك.

(ألحَدّ (ج) حُدود): سزا.

(ألحَـدَد (مـص): نەهێڵـراو/ ڕێپێنەدراو/ قەدەغە.

(«هذا أمرٌ حَـدَدٌ»): ئەمە كارێكە كە نابێت بكرێت/ ناشێت.

(«دون هذا حَـدَدٌ»): ئەمـە ڕێپێنادرێت/ قەدەغەیە.

(«هـذا خَبَـرٌ حَـدَدٌ»): ئەمـە هەواڵێكی نەشیاوەو درۆیە.

(«حَـدَداً أن یكـونَ هذا»): پەنـا بە خودا-خودانەخواستە.

(«حُدودُ اللهِ»): بەجێهێنانی فەرمانی خوداو دەستوورو شەرعی خوداو پەیرەوكردنی.

(ألمَحْدود): ١-سـنووركردنی چاكەو نەكردنی خراپە ٢-سنوور بۆ دانراو/ سنوور دیاریكراو/ نەهێڵراو/ حەرامكراو.

(ألحَدّاد): دەرگاوان یان وەردیان (چونكە ڕێ لە خەڵك دەگرێت بچنە ژووری).

٢-(حَـدّ وحَـدَّدَ وأحَـدَّ- السـكّینَ. حَدّاً): چەقۆكەی تیژكرد.

(حَدَّو واحْتَدَّتِ السـكّین. حِـدَّةً): چەقۆكە تیژبوو، دەمەكەیشی تەنكبوو.

(إسْتَحَدَّ): دەمەكەی تیژكردەوە.

(ألحَدُّ- مِنَ السَّیف): دەمی شمشێرەكە.

(ألحُداد (ج) أحِدَّة): بڕەر/ تیژ.

(«سكینٌ حُداد»): چەقۆیەكی تیژ/ بڕەر.

(ألحَدید (ج) أحِدّاء وحِداد): بڕەر/ تیژ.

(«سَـیفٌ حَدید»): شمشـێرێكی دەم تیژی بڕەر.

حَدید (ك): ئاسن كە هێماكەی (Fe)یە.

(الحَدیدُ الذَكَرَ): ئاسنی سەخت.

(ألحدیـدُ الأُنثـی والأَنیث): ئاسـنی نەرمو تورت.

(ألحَدیـدَة (ج) حَدائِـد و حَدیدات و (ج) (حَدائِدات): پارچە ئاسن.

(حَدیدَةُ الحَرْث): گاسن.

(أَلحَدَّد): ١-ئاسنگەر ٢-ئاسنفرۆش.
(أَلحِدادَة): ئاسنگەریی.
٤-(حَــدَّ- عليــه. حَــدّاً و حَــدَداً وحِدَّةً): لێیتووڕەبوو/ لێیتوند بوو.
(حَــدَّدَ – عَلَيــهِ): لێیتــووڕە بــوو/ ڕقــی لێهەستا.
(حادَّ- هُ): دوژمنایەتییان لەگەڵ یەکدا کردو لە یەکتری توند بوون.
(تَحــادّا): ڕقیان لەیەك هەســتاو لە یەکتری تووڕە بوون.
(إحْتَدَّ): توند بوو.
(إحتَدَّ عَلَيه): لێیتووڕەو توند بوو.
(أَلحَدُّ- مِنَ الإنسان): نەبەردییو بە بڕشتیی مرۆڤو توندیی.
(- مِنَ الشَّراب): تیژییو کارتێکردنی مەی.
(- مِن کُلِّ شَــيءٍ): پۆپەی هێزو کارتێکردنی هەموو شتێك.
(أَلحُــداد (ج) أَحِــدَّة): خــاوەن توانــاو بە بڕشت.
(رَجُلٌ حُــداد و رَجُلٌ حَديد): زۆر زیرەكو بە بڕشتو تێگەیشــتوو یان پیاوێکی تووڕەو کەللەشەق.
٥-(حَدَّ): بەرگی ڕەشی پرسەی پۆشی.
(حَدّ وحِدادّ): پرسەگرتن- ڕەشپۆشیی.
(حَدَّ- تِ المَرْأَةُ): ژنەکە بۆ مێردە مردووەکەی ڕەشپۆش بوو و وازی لەدەست بە خۆداهێنان هێنا.
(حادّ (ج) حَوادّ): ژنی پرسەدارو ڕەشپۆش.
(أَحَــدَّ- تِ المَرأةُ): ژنەکە بــۆ مێردەکەی لە ئارایشتو خۆڕازاندنەوە کەوتو ڕەشپۆشبوو.
(مُحِدّ ومُحِدَّة): ژنی پرســەگرتوو کە دەست بە خۆیدا نەهێنێتو ڕەشپۆشبێت.
(أَلحِــداد): ١-بەرگــی ڕەشپۆشــی ٢-واز لەخــۆ جەوانکــردن هێنــان/ پرســەداریی/ پرسەگرتنو واز لە خۆشیو ڕابواردن هێنانو ڕەشپۆشبوون.
(«لَبِــسَ الحِــدادَ»): پرســەگرەکە خــۆی ڕەشپۆشکرد.
(«ترك الحِداد»): بەرگی ڕەشپۆشی داکەندو تەعزییەی شکاند/ پرسەی شکاند.
(أَلحَدادَة): ژنی تەعزێدار/ پرسەدار.
٦-(حَــدَّدَ- إلَيــهِ ولَــهُ): بۆیچــوو- نیــازی ئەویبوو.
(أَلحُداد): نیازو ئامانجو کۆشش.
(«حُدادُك أَن تَفعَلَ كذا»): ئەوپەڕی کۆششو نیازت ئەو کارمیە کە بیکەیت.
٧-(حَدَّدَ- الزَرعُ): کشتەکە بە هۆی دواکەوتنی بارانەوە درەنگ دەرهات.
٨-(أَحَدَّ إليه النَّظَرَ): تیژچاوی تێبڕی.
(أَلحادّ): تیژ تێچوو/ تێچەقیو.
(«نَظَــرٌ حــاد»): تەماشــاکردنێکی تیــژ/ چاوتێبڕین.

٩-(تَحَـدَّدَ- بِهِـم): شـەری پێفرۆشـتن/ بەرەنگاریان بوو.

حدأ: ١-(حَدَأَ- الشـيءَ عَنهُ. حَدْأً): شتەكەی لێلادا.

٢-(حَدِيءَ- عَلَيهِ): لێیتووڕە بوو.

(- بالمـكانِ): فنگی بە شـوێنەكەدا داگرت/ شوێنەكەی بەرنەدا.

(- إليهِ): پەنای بۆ برد.

(إليهِ وعَلَيهِ): دڵی پێسـووتاو پشتگیریكردو نەیهێشت ستەمی لێبكەن/ لەسەریكردەوە.

٣-(ألحَـدْأَةُ (ج) حَـدَأ وحِـداء): تەورزین/ تەوری دوودەم.

(ألحَـدْأَة (ج) حِـدَأ وحِـداء و حِدآن) (ح): داڵەسوورە/ كۆلارە.

(ألحَدّايَـة والشُّـوحة) (عاميـة): كۆلارە/ داڵەسوورە.

حدب: ١-(حَدِبَ وأحْدَبَ – الرَّجُلَ. حَدَباً): پیاوەكە كۆم بوو. قەموور بوو.

(حَدِبٌ وأحْدَب (م) حَدِبَة وحَدباء (ج) حُدْب وأحْداب و حَدِبات): پشتكۆم/ قەموور.

(حَدَّبَ- الشيءَ): شتەكەی قۆقز كرد.

(حَدَّبَ- هُ): قەمووریكرد/ كۆمیكرد.

(أحْدَبَ- هُ = حَدَّبَهُ): قەمووریكرد/ پشـتی دەرپەڕاند/ كۆمیكرد.

(تَحَدَّبَ): پشتكۆمبوو/ قەموور بوو.

(تَحـادَبَ احـدَودَبَ): قەمـوور بـوو/ پشتكۆمبوو.

(ألحَدَب): تەپۆڵكە.

(ألحَدَبَة): ١-قەمووریی/ پشـتكۆمی ٢-شوێنی قەمووریی و دەرپەڕینی پشت.

(«في ظَهْـرِه حَدْبَةٌ»): پشـتی دەرپەڕینێكی تێدایە.

(ألحَدْبَـةُ مِـنَ الأرض): بەرزایـی زەویو ڕەقەنیی/ تەپۆڵكە.

(- مِنَ الأُمور): كاری سەختو گران/ دژوار.

(ألحَدْباء): ١-كاری سـەختو دژوار – (ح) ٢-وڵاخێك كە ئێسـكی لەشو پشـتی لە لەڕیدا دەرپەڕیبێت ٣-ساڵی تووشو وشكو سەخت.

(ألمُحَدَّب): قۆقۆز/ دەرپەڕیو.

(- مِنَ الخُطوط): هێڵی قۆقز.

٢-(حَدِبَ- عَلَيهِ حَدَباً): میهرەبانیی لەگەڵدا كرد/ سووزیدایەو لاواندی.

(تَحَدَّبَ عليه): لەگەڵیدا میهرەبانبوو/ سۆزی بۆی جووڵا/ بەزەیی پێداهاتەوە.

(- بِهِ): پێوەی بەند بوو/ پێوەی لكا.

(- تِ المَرأةُ): بێوەژنەكە بەسەر منداڵەكانیەوە دانیشتو شووی نەكردەوە/ بێوەژنكۆشییكرد.

٣-(ألحَدَب): ١-شـوێنكاری سەرپێست. ٢-(ن) ڕوومەكێكە.

(ألحَدْباء): تابووت.

(ألأحْـدَب): ١-شمشـێر ٢-(ا ع) دەمارێكـی بازووە.

٤-(إِحْـدَودَبَ- الرَّمــلُ): لەکە شەپۆلشـێوە بوو.

(أَلحَدَب): شـەپۆلی ئـاو/ ئاو کـە دەڕواتو بەرزیـیو نزمـی پەیـدا دەکاتو وردە شەپۆلدەدات.

حـدث: (حَدَثَ- الأَمْـرُ. حُدُوثـاً): کارەکە روویدا/ قەوما.

(أَلحَدَث (ج) أَحْداث): کاری رووداو/ قەوماو.

(«أَحْـداثُ الدَّهْرِ»): لێقەومـانو چورتومی رۆژگار/ رووداوی رۆژگار.

(أَلحُدثِـي= الحادِثَة): سـەربوردە/ قەوماو- بەسەرهات.

(حَـوادِثُ الدَّهرِ): گرفتاریـیو وەیی گرانی رۆژگار.

(حِدثانُ الدَّهْر وحَدَثانُهُ): بەڵای سـەخت/ چورتوومی گرانی رۆژگار/ ئاپوورەی چەرخ.

٢-(حَدَثَ حَداثَةً و حُدُوثاً): تازە پەیدابوو/ تازە روویدا/ نوێهاتوو.

("أَخَذني ماقَدُمَ وماحَدُثَ"): خەمەکۆنەکەیو نوێکەی گرتمی.

(حَداثَة وحُدوثَة): تازەگەریی/ نوێبوون.

(أَحْدَثَ- هُ): دایهێناو دۆزییەوە.

(إِسْـتَحْدَثَ- هُ): دایهێنا/ تازە هێنایە کایەوە ٢-بە تازەی زانی ٣-دۆزییەوە.

(- الخَبَرَ): هەواڵەکەی بە تازە دانا/ بە تازەی زانی.

(أَلحَـدَث (ج) أَحْـداث وحُدْثـان): لاو/ هەرزەکار/ گەنج.

(أَلحَـدَث (ج) أَحْداث): ١-شـتی خراپی تازە داهێنـراو تازەبـاو کە نـە باو بـووەو نە لە ئاینیشـدا بـووە ٢-شـتی تـازەی ئاینـی کە پێچەوانـەی سـونەتی پێغەمبـەرو قورئان بێت.

(أَلحادِث (م) حادِثَة (ج) حَوادِث وحادِثات): ١-سەرەتای گشت شتێک ٢-تازە/ نوێ/ نۆ.

(حُـدُوثُ العالَـم عِنـدَ الفَلاسِـفَة): فەیلەسـووفەکان دەڵێن گێتی دروسـتکراوەو داهێنەرێکی هەیەو تا هەتاش نییە.

(أَلحادِث ـم حادِثَة (ج) حَوادِث وحادِثات):

(أَلحَديـث (ج) حِداث وَحُدَثاء): تازە/ نوێ/ نۆ.

أَلمُحْدَث (ح) مُحْدَثات (مفع): ١-تازەداهێنراو ٢-ئـەوەی لـە سـونەتو قورئـانو رای کۆی زانایاندا نەبێتو تازە داهێنرابێت.

(أَلحَداثَة- مِنَ الأمرِ): سەرەتای کارو سەرەتای دەستپێکردنی کار.

(أَلحُدوثَة= الحَداثَة): سەرەتا- تازەگەریی.

(أَلحِدثـان): سـەرەتای کارو سـەرەتای دەستپێکردنی.

٣-(حَـدَّثَ- عَن فُلان): فەرمایشـتەکەی لە زمانی فیسارەوە گێرایەوە.

(- هُ كذا وبِكَذا): ئەوەو ئەوەی بۆ گێرایەوە.

هەواڵی ئەوەیدایە/ پێیراگەیاند.
(حادَثَ- هُ): لەگەڵیدا دووا/ قسەی لەگەڵدا کرد.
(تَحَدَّثَ- بالشَّيءِ وعَن الشَيءِ): دەربارەی شتەکە دوا/ لەسەر شتەکە دوا.
(تَحادَثوا): لەگەڵ یەکتردا دوان/ قسەیانکرد.
(ألحَـدِث والحَدُث): قسەخۆش و قسەزان/ دەمگەرم/ بە قسە.
(رَجُلٌ حِدثُ مُلوك): پیاوێکە حیکایەتخوان و داستانگێڕەرەوەو قسەخۆشی دیوانی پاشایانە.
(ألحَديث (ج) أحاديث وحِدثان و حُدثان):
١-هەواڵ ٢-ئاخاوتن ٣-وتووێژ/ گفتوگۆ ٤-سەرگوروشتە.
("صاروا أحاديثَ"): لەناوچوون و بوون بە قسەی گێڕانەوەی خەڵك.
(عِلمُ الحَديث عِندَ المُسلِمين): زانستی حەدیس لەلای موسوڵمانان (زانستێکە دەربارەی فەرمایشت و هەڵسوکەوت و باری ژیانی پێغەمبەر (ص) دەدوێت. واتا پێراگەیاندنی ئەوانە هەموو).
(«حَديثُ خُرافَة»): ئەفسانەو قسەی هیچ و پووچە کە روونادات.
(«الحَديثُ ذو شُجون»): قسەکە/ لکی تاڵ و داخی لێدەبێتەوە.
(ألحِدِّيث): زۆربلێ/ چەنەباز/ قەرەچەن/ هەڵەوەر.

(ألحُدّاث): کەسانێ: کە گفتوگۆ بکەن.
(ألحِدِّيثى): ئاخاوتن و هەواڵ.
(مُتَحَدَّثُ القَوم): ئاخاوتنگە.
(ألأُحْدوثَة (ج) أحاديث): قسەو باس- قاو-/ ئەوەی لێیدەدوێن ٢-چیرۆکۆك.
٤-(حادَثَ- السَّيفَ): شمشێرەکەی دەمەزەرد کردەوە/ دەمەکەی تازەکردەوو لووسیکرد.
(أحْـدَثَ- السَّيفَ): شمشێرەکەی ساف و بریقەدارو تیژ کرد.
٥-(أحْدَثَ- الرَجُلُ): کابرا چووە سەرپێشاو/ ریا.
(ألحَدَث (ج) أحداث): گوو/ پیسایی.
حدج: (حَدَجَ- البَعيرَ. حَدْجاً): بارەکە یان کەژاوەکەی لە حوشترەکە بەست.
(- الأحمالَ): بارەکانی بەست.
(أحْدَجَ- البَعيرَ): بارەکە یان کەژاوەکەی لە پشتی حوشترەکە بەست.
(ألحِدْج (ج) حُدُج وحُدُوج وأحْداج): باری حوشترو وڵاخ یان کەژاوەو بارو بنە.
(ألحِدْج والحِداجَة (ج) حَدائِج): کەژاوەو بەستەکی سەرپەرشتی وڵاخ و حوشتر/ کە لەسەریەوە ژنان سواردەبن.
٢-(حَدَجَ- الإبِلَ. حَدْجاً): حوشترەکەی داخکردو نیشانەیکرد.
(ألمِحْدَج): داخی نیشانەکردنی حوشترو ئاژەڵ.

٣-(حَدَج- هُ. حَدْجاً): لێیدا.

(- هُ بالسَّهم): تیری تێگرت.

(حَدَجَ وحَدَّجَ – بِبَصَرِهِ): چاوی تێبڕی/ تەماشایکرد.

٤-(حَدَجَ- هُ بالذّنبِ حَدْجاً): گوناهی دایە پاڵ.

(«حَدَجَهُ بَبَیعِ سوءٍ»): شتێکی پێفرۆشت کە خراپ بوو و تووشی زیانیکرد.

٥-(ألحَدج) (ن): گوژاڵکی نەگەیوی رەق.

(أبو حُدَیج) (ح): حاجی لەقلەق.

حدر: ١-(حَدَرَ. حَدْراً وحُدوراً): داپەڕییە خوارەوە/ هاتەخوارەوە/ دابەزیە خوارەوە.

(- الشَیءَ): شتەکەی سەرەوخوار خلۆرکردەوە – هێنایە خوارەوە/ دایگرت.

(- تِ العَینُ الدَّمعَ): چاوەکە فرمێسکی داهێشت/ گریا/ فرمێسکی ڕشت.

(- القِراءَةَ وفي لقِراءَةِ): پەلەی لە خوێندنەوەکەدا کرد.

(- الدَّواءُ بَطنَهُ): دەرمانەکە سکی چواند/ شۆڕیکرد.

(أحْدَرَ- هُ): تلۆریکردەوە/ خلیکردەوە سەرەوخواریکردەوە.

(القِراءَةَ أو المَشيءَ): پەلەی لە خوێندنەوەکەدا کرد یان گورجیی لە ڕۆیشتنەکەدا کرد.

(تَحَدَّرَو تَحادَرَ): سەرەوخوار بووەوە/ هاتەخوارەوە/ داکشا.

(«رأیتُ الدَّمعَ یَتَحادَرُ علی لِحْیَتِهِ»): دیم فرمێسك بە ڕیشیدا دەهاتەخوارێ.

(إنْحَدَرَ): داپەڕییە خوارەوە/ دابەزییە خوارەوە.

(«إنْحَدَرتُ مِنَ الجَبَلِ إلی المَدینَةَ»): لە کێوەکەوە بۆ شارەکە داپەڕیمە خوارەوە.

(ألحَدَر): ١-لێژگە/ باسکە/ سەرەوخوارە ٢-شوێنێك لێیداپەڕێتە خوارەوە/ سەرەوخوار بێتەوە.

(ألحادِر مِنَ الجِبالِ): شاخی بەرز.

(ألحادور (ج) حَوادیر): ١-لێژگە/ سەرەولێژە/ سەرەوخوارە ٢-ئەوەی شۆڕیی بدات/ سکرەوێن.

(ألحَدورَة والحُدُورَة والحادُورَة): ڕشتنی فرمێسکی چاو یان چاوی فرمێسك ڕشتوو.

(ألمُنحَدَر): لێژگە/ سەرەوخوارە.

(ألحَدُور والحَدْراء): شوێنێك لێوەی بێنەخوارێ.

٢-(حَدَرَ وحَدُرَ- الرَجُلُ. حَدْراً و حُدُوراً و حَدارَةً): قەڵەوو ئەستوور بوو/ تێکسمڕاو بوو.

(ألحادِر): قەڵەوێکی لەشجوان/ پڕ لەش.

(«ناقَةٌ حادِرَةُ العَینَینِ»): حوشترێکی چاوپڕو جوان.

(ألحادِر): ١-ئەستوور ٢-شێر (لەبەر ئەستووریی ملی وا ناونراوە).

(«حَبْلٌ حادِر»): پەتێکی/ گوریسێکی ئەستووری توند بادراو.

(«حَيّ حادِر»): گەڕەکێکی چڕ یان ئاواییەکی چڕو بەیەکداچوو.

(ألأحْدَر (م) حَدراء مِن الخَيل): چارەوێی لەشپڕ/ تێکسمڕاو.

(ألحَدْرَةُ مِنَ العُيُون): چاومەستو چاوبەدەرەوەو پڕ.

(ألحَيْدَر والحَيْدَرَةُ): شێر.

٢-(حَدَرَ- الجِلْدُ حَدْراً و حُدُوراً و حَدارَةً): پێستەکە هەویکرد/ هەڵاوسا.

(حَدَرَ- الجلدُ): هەویکرد/ هەڵاوسا.

(- الجِلدَ): پێستەکەی هەڵئاوساندو هەوی پێکرد.

(أحْدَرَ. الجِلْدَ): پێستەکەی هەڵاوساند.

(إنْحَدَرَ- الجِلدُ): پێستەکە هەویکردو هەڵاوسا.

(ألحَدْرَة) (طب): سیچکە سڵاوە لە پێڵووی چاودا دەردێت و هەڵیدەئاوسێنێت.

٤-(حَدَرَ- اللثامَ عَن حَنَکِهِ. حَدراً و حُدُوراً): پەچەکەی لەسەر دەم و لووتی لادا.

(ألحَدَر): خێلیی چاو.

٥-(حَدَروا- حَولَهُ وبِهِ): بەهەرچوارلایدا خولانەوە.

٦-(أحْدَرَ- الثَّوبَ): دامێنی کراسەکەی هەڵپێچاو درووی.

٧-(ألحُدْرَةُ): گەلەحوشتر.

(ألحَيْدَر): کورت.

(ألحَيدَرَةُ): فەوتان/ لەناوچوون/ مردن.

(«رماهُ اللهُ بِالحَيْدَرَةِ»): خودا (تووشی فەوتانیکرد/ لەناویبرد/چورتومیکرد).

٨-(ألحُنْدُر والحُندُور والحُنْدُورَةُ والحِندارَة): گلێنەی چاو.

(«هُوَ على حُندُرِ عِينِهِ»): ئەو چاوی بەسەری هەڵنایەت و واتا زۆر ڕقی لێیەتی.

(«جَعَلْتُهُ على حُندُورَةِ عَيني»): لەسەر گلێنەی چاومەو بە چاو نیگایدەدەم.

حدس: ١-(حَدَسَ- في الأمْر. حَدْساً): کارەکەی هەڵگێڕو داگێڕ کردو گومانی بوو وای بۆ چووو بە چاو قەبلاندی.

(«بَلَغَني عَن فُلان أمرٌ وأنا أحدُس فيهِ»): کارێکیان دەربارەی فیسار پێگەیاندووم من بە خەیاڵ و ئەندێشە بۆیدەچم کە چییە.

(«تَحَدَّسَ الأخبارَ وعَنِ الأخبارِ»): سووسەی هەواڵەکانیکرد بیئەوەی پێیبزانن.

(ألحَدْس (مص): زوو بۆ شت چوون لێتێگەیشتنی بێ بیرکردنەوە.

(ألحِداس): ئامانج، یان کارێکە کە وابزانیت ئەوە مەرامەکەیە.

(«بَلَغَت بِهِ الحداس»): بۆی چوو/ هەڵیهانی/ ئامانجەکەی پێکا.

(ألمَحْدِس): نیازو خواست.

(«فُلان بَعيدُ المَحدِس»): فیسار خواستی گەورەو دووری هەیە.
(ألحَدَسِيّات): كێشەو كارو ئامانجێك كە بە بۆچوون و ئەندێشەو خەیاڵ پێیدەزانیت/ بۆیدەچیت.
٢-(حَدَسَ- في السَّير. حَدْساً): پەلەی لە رۆیشتنەکەدا کرد.
(- في الأرض): بێئامانج و کوێرانە ملینا.
٣-(حَدَسَ- زَيداً. حَدْساً): زەیدی بە زەویدا کوتا/ بە زەویدا دا.
(- الشَيءَ برِجلِهِ): شتەکەی نایە ژێر پێی/ پێی پێدانا.
(- الشّاةَ وبالشّاةِ): مەڕەکەی بە زەویدادا سەری ببڕێت.
(- بِهِ الأرضَ): دایبەزەویدا.
(ألحَدِيس والمَحْدوس): بەزەویدا دراو.
حدق: (حدق: ١-حَدَقَ-القَومُ بِهِ. حَدقاً): خۆیشان گەمارۆیاندا/ چواردەوریان لێگرت.
(حَدَّقَ- بِهِ): لە هەموو لایەکەوە دەورەیدا/ چوارلای لێگرت.
(أَحْدَقَ- القَومُ بِهِ): خۆیشان چوارلایان لێگرت/ گەمارۆیاندا.
(- تِ الرَوضَةُ): مێرگوزارەکە بوو بە باخ.
(تَحادَقوا): یەکتریان گەمارۆدا.
(إحدَوْدَقَ- القَومُ بِهِ): خۆیشگەل گەمارۆیاندا/ چوارلایان لێگرت.

(ألحَديقَة (ج) حَدائِق): باخ کە پەرژین یان شووورای هەبێت.
٢-(حَدَقَ- المَريضُ. حُدُوقاً): نەخۆشەکە چاوی هەڵهێناو چاوی گێڕا.
(- هُ بَعينِهِ. حَدقاً): بە هەردوو چاو تەماشایکرد (- هُ) کێشای بە ڕەشێنەی چاویدا/ بە گلێنەیدا.
(حَدَقَ- إلَيهِ): چاوی تێبڕی.
(ألحَدَقَةُ (ج) حَدَق وحَدَقات وأَحْداق وحِداق): (ع ١) گلێنەیچاو/ ڕەشێنەیچاو.
(«هُم في مِثلِ حَدَقَةِ البَعير»): ئەوان لە تێروتەسەلیی و ئاوێکی زۆردان (چونکە چاوی حوشتر هەمیشە تێرئاوو تەڕە).
(«هُم رماةُ الحَدَق»): ئەوان چاوی کەو دەردەهێنن واتا زۆر دەستڕاستن.
(«تَكَلَّمتُ على حَدَقِ القَوم»): قسەمدەکردو خۆیشان چاویان تێبڕیبووم.
٣-(ألحَدَق) (ن): باینجان.
حدل: ١-(حَدَلَ- عَلَيهِ حَدْلاً وحُدُولاً): ستەمی لێکرد/ زۆرداریی (بەرامبەر کرد/ بەسەردا کرد).
(حَدِلَ – عَلَيهِ حَدْلاً): زۆرو ستەمی لێکرد.
(ألحَدْل): نادادیی.
(«إنَّهُ لَحَدْلٌ»): بە ڕاستی نادادی.
٢-(حَدَلَ- السَّطح. حَدْلاً حُدولاً) (عامية): سەربانەکەی بە باگردێن گێڕا.

(حَدِلَ. حَدَلاً): شانێکی خواربوو.
(أَحْدَل (م) حَدْلاء (ج) حُدْول): شانخوار.
(حَدِلُ (ج) حَدالى): شانخوار.
(تَحــادَلَ): خۆی (بەســەر کەوانەکــەدا دا/ خوارکردەوە).
(أَلحِدل): ئازاری مل.
(أَلأَحْدَل): کەســێکە کە هەردوو شــانی یان ملــی کووڕیــی تێدابێت و بەســەر ســنگیدا نوشتابێتەوە.
(أَلحُدال): لووس.
(أَلمُحْدَلَة): بانگردێن.
(مِحْدَلَةُ الطَريق): ڕۆڵە/ ڕێگردێن.
٣-(حــادَلَ- هُ): تەڵەکەبازیــی لەگەڵداکرد/ فێڵیلێکرد.
٤-(أَلحِدْل): کونەقۆپچە.
(أَلحَودَلَة): گرد.
حدم: (حَدَمَ- هُ. حَدْماً): زۆر سووریکردەوە/ زۆر گەرمیکرد.
(- الــدَمَ): خوێنەکــەی زۆر ســوور کــرد/ خوێنەکەی لە سووریدا ڕەشهەڵگەڕاند.
(تَحَدَّمَ واحتَدَمَ- الرَجُلُ): پیاوەکە ئاگریگرت وا توورە بوو.
(- النَهارُ): ڕۆژ زۆر گەرمبوو.
(- الدَمُ): خوێنەکە لە سووریدا ڕەشهەڵگەڕا.
(- الشَرابُ): شەربەتەکە زۆر تیژ بوو.
(- تِ القِدرُ): مەنجەڵەکە تەواو جۆشیسەند.
(الحَــدْم والحَــدَم): بڵێسەســەندنی ئاگــر/ خۆشبوونی گڕی ئاگرەکە.
(أَلحَدَمَــة): دەنگــی (نێڵەنێڵی ئاگر/ کرپەی ئاگر).
(أَلحِدام): توورەبوون/ ئاگرگرتنی ڕق.
حــدا: ١-(حَــدا. حَــدْواً وحِــداءً و حُداءً): گۆرانیی بۆ حوشترەکان وت.
(حــدا- الإبِــلَ وبالإبِــلِ): بــە گۆرانییەوە حوشترەکانی لێخوڕیی.
(حــادٍ (ج) حُــداة): لێخــوڕی حوشــتر بە گۆرانییەوە.
(- الريحُ السَحابَ): باکە هەورەکانی ڕافڕاندو پێشخۆیدا.
(- هُ علــى كــذا): ڕاپەڕاندو بۆ ئــەو کارە ناردی.
(أَلحادي): ئەو کەســەی حوشــتر لێخوڕێت و گۆرانییان بۆ بڵێت.
(أَلحَــدَّاء): حوشــترەوانی چــاك و بە دەنگ و گۆرانی.
(أَلأُحْــدُوَّة: والأُحْدِيَّــة): گۆرانییــەك بــۆ لێخوڕینی حوشتر بوترێت.
(أَلحَدواء): ڕەشەبا چونکە هەور ڕادەفڕێنێت و ڕادەدا.
٢-(حَدا واحتَدى-اللَيلُ النَهارَ. حَدواً): شەو کەوتە دوای ڕۆژ.
(أَلحادي): یەك.

(اَلحادي عَشَر): يازده.

(اَلحـادي وحـادي النجـم) (فـك): دوو هەسارەن.

(اَلحَوادي): ١-قاچەكان (چونكە دوای دەسـت دێت).

(اَلحوادي): دواینەكانی هەموو شتێك.

حدی: (حَدِيَ- بالمَكان حدىً): لە شـوێنەكە دامایەوەو بەرینەدا/ شوێنەكەیگرت.

(حَـدَّى- الشـيءَ): بـە ئـارەزوو و هەوەس كارەكەیكرد.

(تَحَـدَّى- الرَجُـلَ): بەرامبـەری وەسـتاو پێشبڕكێی لەگەڵدا كردو بەسەریدا زاڵبوو.

(- الشيءَ): بە هەوەسو بە ئارەزوو شتەكەی ئەنجامدا.

(اَلحُدَيّا): ناكۆكیو بەربەرەكانێو پێشبڕكێ.

(«هـو حُدَيّا النـاس»): ئـەو بەرەنگارییو بەربەرەكانیی خەڵك دەكات.

(«وأنـا حُدَيَّاك في هذا الأمـر»): لەم كارەدا من بەربەرەكانێو بەرهەڵستت دەكەم تۆیش ئەگەر ئازایت وەرە بەرەنگارم ببە.

حذّ: (حَذَّ- هُ. حَذّاً): چابوكانە/ خێرا بڕی.

(اَلحُذَّةُ): گوڵمە گۆشتێك/ پارچە گۆشتێك.

(اَلحَذَذ): لە دزیدا دەستسـووكی یان سووكیی كلك هەڵسووراندنی ولاخ.

(حَـذَذُ القَلْـبِ): دڵوریایـی/ زیرەكیـیو زووتێگەیشتن.

(اَلحَذّ): چابوكیی/ خێرایی.

١: (اَلأَحَذّ (م) حَذّاء (ج(حُذّ): خێرا/ گورج/ چابوك/ ئازا.

(«ناقَةُ حَذّاء»): حوشترێكی گورجەو.

(«قَصيدَةٌ حَـذّاء»): هەڵبەسـتێكی ڕەوانی بێكەموكووریی.

(«حاجَةٌ حَذّاء»): كەلووپەلێكی خۆفرۆشە/ زووفرۆش.

(«عَزيمَةٌ حَذّاء»): سوورخواستیەكی گەرمو توندوتیژ كە هیچ شتێك ڕێ لە خواستەكەی نەگرێت.

(اَلحَذّاء): ١-كلكسووك ٢-دەستسووك ٣-تێقوپاو.

(«قَلْبٌ أَحَذّ»): دڵێكی وریاو سووكەڵە.

(أَمـرٌ أَحَـذّ): كارێكـی بیرعـەت/ دزێـوو ناهەمواری بێوێنە.

حذ: (حَذِرَ- الرَجُـلُ ومِنَ الرَجُلِ. حَذَراً و حِذْراً و مَحْذُورَةً): سڵی لە پیاوەكە كردەوەو خۆی لێلادا.

(حَـذِرٌ حَـذُرٌ (ج) حَـذِرون و حَـذارى): سڵكەرەوەو خۆپارێز/ بە ئاگا.

(حَذَّرَ- هُ): ١-سـڵپێكردەوە/ ترسی ناپەبەر ٢-ئاگاداریكردەوە/ وریایكردەوە.

(حـاذَرَ- هُ): سـڵیان لـە یەكتری كـردەوەو ترسیان لە یەكتری هەبوو.

(حاذَرَ- هُ واحْتَذَرَ- هُ و تَحَذَّرَ- مِنهُ): سـڵی لێكردەوەو لێیبێئاگادار بوو خۆی لێلادا.

(إحْذاراً): پەستبوو/ تەنگەگرتیو توورە بوو.
(حَذارِ): ئاگاداربە/ وریابۆ.
(«حَذاريكَ زَيداً»): ئاگات لە زەید بێتو خۆتی لێبپارێزە.
(ألحاذِر) (فا): بە پارێزو چاو كراوە/ سڵكەرەوەو ئامادە.
(ألحُذُرَّى): نارەواو نادروست.
(ألمَحْذور): سڵلێكراو/ خۆلێپارێزراو/ قەدەغە.
(المَحْذورَة): ١-تۆقین ٢-جورتوم كە خەڵك خۆی لێلادەدات ٣-جەنگ.
(ألحِذْريان): بە ئاگابوونو بە پارێزبوون/ سڵكردنەوە.
(ألحاذورَة): زۆر وریاو بەپارێز/ بێدار/ سڵكەرەوە/ دووربین.
(ألحُذاريات): وریاكەرەوەكانو پارێزدەرەكان/ بە ئاگاهێنەرەكان.
الملحق:
التَّحذير: ١-ترساندن ٢-وریاكردنەوە/ سڵپێكردنەوە/ بەئاگاهێن.
(تَحذير مِن خطر): لە مەترسییەك وریاكردنەوە.
(ألتَّحذير- في النَّحو): لە رێزماندا: وریاكردنەوەی گوێگرەكە لە كارێكی خراپ، كە بە لایدا نەچێت.
(«إياك والظُّلم»): ئاگات لە زۆرداریبێت. واتا نەیكەیت. سڵی لێبكەرەوە.

إحذِر: سڵبكەرەوەو، وریابە/ بەئاگایە.

حذف: ١-(حَذَفَ-هُ)٢-لێیلابرد/ لێیداشكاند/ لێیبری ٢-كوژاندیەوە. لێیپەڕاند.
(حَذَّفَ- الشَيءَ): شتەكەی پوختەكرد/ چاككرد لە شتەكەی لابردو بری.
(- شَعْرَهُ): قژەكەی رێكخست. لەملاولای بریو خشتیكرد.
(ألحُذافَة): سەرەمەقەست/ ئەوەی لە شتەكە دەبریتو فرێیدەدەیت.
٢-(حَذَفَ-هُ بالعَصا أو الحَجَر): بە دار یان بە بەرد لێیداو تێیگرت.
(تَحَذَّفَ- هُ بالعَصا): بە دار لێیدا یان داری تێگرت.
٣-(حَذَفَ- في مَشيَتِهِ. حَذْفاً): لە رۆیشتندا هەنگاوەكانی كورتكردەوە.
٤-(ألحَذْف (ح): مەری بچووك.
(حَذْفُ الزَّرع): گەڵای رووەك.
(ألحَذَف) (ح): سۆنە/ مراوییەكی بچووكی دەریاییە.
(حَذَفَة) (ح): سۆنەیەك.
(ألحُذَفَة): ئافرەتی كورتەبنە/ كورتەباڵا.
(ألحُذافَة- مِنَ الشيء): كەمەكی شتێك/ چكێك.
٥-(ألحِذفار والحُذْفُور (ج) حَذافير): ١-ئەملاولا/ لا/ كەنار/ تەنیشت.
(«أخَذَهُ بحَذافيرِهِ أو نالَهُ بحَذافيرِهِ وبِحُذْفُورِهِ

وبِحِذْفارِه»): سەرپاکی شتەکەیبرد/ سەرتاپای شتەکەی دەستکەوت ٢-کۆمەڵێکی زۆرو گەورە ٣-ئامادەبوانی جەنگ.

(أُشْدُد حَذافيرَك): خۆت کۆبکەرەوەو ئامادە بکە.

حــذق: ١-(حَذَقَ وحَــذِقَ- الكِتــابَ. حَذْقاً وحِذقاً وحَذاقاً وحِذاقاً و حِذاقَةً وحَذاقَةً): بە تەواویی هەموو کتێبەکە فێربوو- تێدا ڤاڵ بوو.

حاذِق (ج) حُذّاق وحِذاق): کارامە/ شارەزا/ ڤاڵ.

(حَذَقَ- العَمَلَ): لە کارەکەدا کارامەو شارەزا بوو/ تێدا زاناو ڤاڵ بوو.

(حَذَّقَ- هُ): شارەزاو ڤاڵیکرد/ تەواو فێریکرد/ کارامەیکرد.

(تَحَذَّقَ): شارەزاو کارامە بوو.

(تَحَــذَّقَ- عليــه): کارامەیی خۆی پیشــانی ئەودا.

(ألحُذاقِيّ): زمانپاراوو بە زمان.

٢-(حَــذَقَ- الشــيءَ): شــتەکەی بــڕی/ پچڕاندی.

(إنحَذَقَ): پچڕا.

(«حَذَقْتُ الحَبلَ فَانحَذَقَ»): پەتەکەم بڕیو پچڕا.

(ألحِذقَــةُ (ج) حِذَق و حُذاق): پارچەیەك/ لەتێك/ کوتێك.

(ألحَذِيق): لەتبوو/ بڕراو/ کوتبوو.

(ألأَحــذاق): کــوت کــوت/ پارچەپارچــە. لەتلەت.

(حَبــلٌ أَحْــذاق): پەتێکــی (لەتلــەت/ پارچەپارچە/ کوتەکوتە).

(ألحُذاقِيّ): چەقۆی تیژ.

٣-((حَــذَقَ- الخَلُّ. حُذُوقاً): ســرکەکە زۆر ترشبوو زمانی چووزاندەوە.

(حَــذَقَ- الخَــلُّ فــاهُ): ســرکەکە دەمــی چووزاندەوەو ترتیکرد.

(ألحــاذِق) (فــا) (ج) حُذّاق و حِــذاق مِنَ الخَلّ): سرکەی زۆر ترش.

٤-(ألحُذاقَة): خواردنێکی کەم.

(ألحُذاقِيّ) (ح): جاشی گوێدرێژ/ جاشەکەر.

حذل: ١-(حَــذِلَ- تِ العَينُ. حَذَلاً): چاوەکە (برژانگەکانی هەڵوەری/ سووتەمەرۆ بوو).

(حَــذلاء): چــاوی ســووتەمەرۆ/ برژانــگ هەڵوەریو.

(أحْذَلَ- العَينَ): برژانگی چاوی هەڵوەراند.

(ألحَذَل): هەڵوەرینی برژانگی چاو.

(ألحُذالَة): ئاردە برنج یان توێژی شــتی وەك ئەو.

٢-(تَحَذَّلَ- عَلَيهِ): بەزەیی پێداهاتەوە/ دڵی بۆی سووتا.

(ألحَــذل): ڕوو بەلادا کردنەوە/ ڕووتێکردن/ بەلادا لادان.

٣-(أَلحَذْل والحَذَل والحُــذْل): چاکی دەوری دامێنی بەرگ.

ألحُذَالــة: ١-دەوری دامێنی کراس ٢-کەتیرەی سوور.

٤-(حَذْلَقَ وتَحَذلَقَ): خۆی بە شارەزاو کارامە دانا/ خۆی هەڵکێشاو فشەفشیکرد.

(«يَتَحَذْلَقُ في كَلامِهِ»): خۆی هەڵدەکێشێت/ فشەفشــدەکات/ خۆی بە تێگەیشــتوو ناسك پیشاندەدات و دەنوێنێت.

(حُذلِقَ- الشيءُ): شتەکە دیاریکراو سنووردار کرا.

(ألحِذْلِــق — مِنَ الرجال): پیاوی قەرەچەنی بەلاف و گــەزاف: زماندرێــژو خۆهەڵکێش و هیچ لەباردا نەبوو.

حَذلَمَ: پەلەیکرد.

٥-(-العــودَ): تووڵەکــەی داهێناو نووکەکەی تیژکرد.

(- السِّقاء): مەشکەکەی پڕکرد.

(تَحَذْلَمَ): ١-خێرایکرد ٢-ڕەوشتی جوانبوو.

(ألحُذلُوم): ســووکەڵەو ســووکپێ/ ســووکی گورج.

خدم: ١-(خَدَمَ- هُ): بڕی/ لەتیکرد.

(ألحَذَم): فڕینی باڵبراو.

(ألحَــذِم والحِذْيَم والمِحْذَم- مِنَ السُّــيوف): شمشێری تیژی بڕەر.

٢-(حَــذَمَ- في مَشْــيِهِ. حَذْمــاً و حَذَماناً) (ضد): لە ڕۆیشتندا ١-پەلەیکرد ٢-هێواشیکرد: خاوەخاویکرد.

(ألحُذام): تەمەڵی خاو.

(«إشــتَرى عَبداً حُذامَ المَشي»): کۆیلەیەکی کڕی سستەپێ بوو.

٣-(حَــذَامِ= زَرقــاءُ اليَمامَة): نــاوی ژنێکی یەمەنیی چاوتیژ بووە.

(«أَبْصَــرُ مِن زَرقــاءِ اليَمامَــةِ»): چاوی لە چاوی زەرقاوی یەمامە تیژترە.

حَــذا: ١-(حَذا- النَّعــلَ. حَــذْواً و حِذاءً): چەرمی پێڵاوەکەی بە پێی نموونە بڕی.

(- النَّعْلَ بالنَّعلِ): پێڵاوەکەی بەوپێر ئەندازە گرت و چەرمەکەی بڕی.

(«حَزَيْتُهُ حُذوَ النَّعلِ بِالنَّعلِ»): بە ئەندازەی خۆی پاداشتمدایە.

(حَذا- هُ ولَــهُ وأَحْذا- هُ نَعْلاً): ١-پێڵاوەکەی لەپێکرد ٢-پێڵاوەکــەی دایە ٣-پێڵاوەکەی بۆ دروستکرد.

(إحْتَذى): پێڵاوەکەی لەپێکرد.

(إستَحْذا- هُ): پێڵاوی لێخواست.

(ألحِذاء (ج) أَحْذِيَة): پێڵاوو قۆندەرەو سۆل و کەوش ٢- (ع ا) سمی وڵاخ و حوشتر.

(ألحِذْوَة والحُذْوَة): پلەگۆشتێك.

(ألحَــذَّاء (ج) حَــذَّاؤون): پێــلاودروو/ کەوشدروو/ قۆندەرەدروو.

٢-(حَذا- هُ وحَذْوَ- هُ. حَذْواً وحِذاءً): لاسایی

ئەویکردەوە/ وەك ئەویکرد.

(إِحْتَذَى- مِثالَ فُلان وعَلى مِثالِهِ): شوێنپێی ئەوی هەڵگرت لاسایی ئەویکردەوە/ خۆی وەك ئەو لێکرد/ پەیرەویکرد.

٣-(حَـذا و حَـاذَى- هُ مُحاذَاةً و حِـذاءً): بەرامبەر ئەو بوو/ ڕووبەڕووی ئەو دانیشت.

(تَحاذَيـا): ڕووبەڕووی یەکبـوون. بەرامبەر یەکبوون.

(«بَنو فُـلانَ يَتحاذَونَ الماءِ»): فیسـار بەرە لە ئاوەکـەدا بەرامبەرن/ وەك یەکن/ واتا بە یەکسانیی ئاوەکە بەشدەکەن.

(اَلحِذاء والحِذَة والحِذوَة والحَذْو والحُذْوَة): بەرامبەر/ ڕووبەڕوو.

(داري حِـذاءَ دارِهِ): خانووەکـەم بەرامبەر خانووەکەیەتی.

(«جَلَسَ حِـذاءَهُ و بِحِـذاءِهِ»): بەرامبەری دانیشت.

(اَلُمحاذى = الإزاء): بەرامبەر.

(«هُوَ مُحاذاكَ»): ئەو بەرامبەرتە.

٤-(حَذا- الشَّـرابُ لَسـانَهُ حَذواً و حِذاءً): زمانی چووزاندەوە.

٥-(حـذا- التُـرابَ فِي وُجوهِهِـم: حَذواً و حِذاءً): خۆڵی بەڕوودا کردن.

٦-(حَذا- زَيداً شَيْئاً. حَذواً وحِذاءً): شتێکی بەزەید دا.

(اَلحِذوَة والحُذوَة): بەخشش.

حذى: ١-(حَـذى- الخَـلُّ لَسـانَهُ. حَذياً): سرکەکە زمانی چووزاندەوە.

٢-(حَذى- يَدَهُ. حَذْياً): دەستی قرتاند.

(- هُ بِلِسـانِهِ): تێر جنێویکردو شڕیکردو لە پاشملەیش بە خراپە ناویبرد.

(اَلمِحْـذاء): زمانپیسو بەدگـۆو/ بەدزمان/ ناشووبگێر.

٣-(أَحذا- هُ طَعْنَةً. إحذاءً):١-تیغێکێ پێداکرد ٢-تەشەری لێدا.

(إحذاء): ١-تیغ پێداکردن ٢-تەشەر لێدان.

٤-(أَحْـذا- هُ. إِحْذاءً): لـە تالانییەکە یان لە دەسکەوتەکە بەشێکی دایە.

(اَلحُذيـا والحُذايَـة والحَذِيَّـة): بەشـێکی تالانی.

(اَلحُذَيّا): ١-مزدانەکە بـە مزدەدەر دەدرێت ٢-بەشێکی تالانی کە بدرێت/ ببەخشرێت.

حرّ: (حَرَّ- العَبدُ. حَراراً): کۆیلەکە ئازاد بوو.

(- حَراراً وحُرِّيَّةً): خۆی بە ڕەسـەن ئازادو خانەدان بوو.

(حَرَّرَ- العَبدَ): کۆیلەکەی ئازادکرد.

(- الوَلَـدَ أَو الشَـيءَ): کوڕەکـەی خۆی یان شتەکەی بۆ خوداپەرسـتیو ڕێی خودا دانا/ تەرخانکرد هیچیتری پێنەکرد.

(تَحَرَّرَ- العَبدُ): کۆیلەکە ئازاد بوو.

(اَلحُرّ (ج) أَحْرار وحِرار):١-ئازادو سەربەست ٢-خانەدانو ڕەسەن.

(- مِـــن كُلِّ شــيءٍ): هەڵبــژاردەو ناوێــزەو ڕەسەنی هەموو شتێك/ ساغی هەموو شتێك.
(«فَرَسٌ حُرٌّ»): چارەوێیەكی ڕەگەز ڕەسەن.
(«طين حُرٌّ»): قوڕێكی پوختەی بێلم.
(«حُرُّ الأرض»): بەپیتترین خاك.
(حُرُّ الوَجهِ): گۆنە/ كوڵمی دەموچاو.
(«لَطَمَهُ على حُرِّ وجهِهِ»): كێشای بەسەری كوڵمیــدا (كــە ئــەوە ناســكترین‌و جوانترین شوێنی دەموچاوە).
(ألحُــرَّة (ج) حَرائِــر وحُــرَّات): ١-ئافرەتی مەســتوور/ ئازاد/ سەربەســت/ پێچەوانەی كۆیلە ٢-خانەدان.
(أرضٌ حُرَّة) (ط ا): گۆشتەزەوی كە بە بێلم بێت.
(رَمْلَةٌ حُــرَّة) (ط ا): لمێك كــە خۆڵی/ گڵی تێدا نەبێت.
(ألحُرِّيَّة والحَــرُورَة والحَرورِيَّــة: ألحُرورَة والحُرورِيَّة= الحُرِّيَّة): ئازادی‌و سەربەستیی/ سەرفرازیی.
(حُرِيَّــة القَوم): وەجاخــزادان‌و خانەدانانی نەتەوە.
(«هُوَ مِن حُرِيَّةِ قَومِهِ»): ئەو لە خانەدانانی نەتەوەكەیەتــی/ لــە پیــاوە ماقوڵانــی نەتەوەكەیەتی.
٢-(حَــرَّ: حَرّاً وحَرَّةً و حُــرُوراً و حَرارَةً): گەرمبوو.
(- الماءَ): ئاوەكەی گەرمكرد.
(أَحَرَّ- النَّهارُ): ڕۆژەكە گەرمبوو.
(إسْتَحَرَّ القِتالُ): شەڕەكە گەرمبوو.
(ألحَرُّ (ج) حُرُور وأَحارِر): گەرما/ گەرمی.
(ألحَرَّةُ (ج) حَرَّات وحِرار وأَحَرُّون و حَرُّون) (ط ا): زەوییەكــی بەردەڵانی كە بەردەكەی ڕەشــهەڵگەڕابێ‌و كون كون بێت وەك بە ئاگر سووتابێت.
(ألحَجَرُ الحَــرِّيُّ= ألحَجَرُ الحورانيّ): بەردی ڕەشی كونكون.
(ألحارّ): گەرم.
(ألحَرُور):١-بای گەرم/ گڕەی گەرما ٢-گەرمای خۆر ٣-ئاگر.
(ألحَرير والمَحرور): كەســێكی گڕگرتوو واتا زۆر ڕقی هەستابێت.
(ألحرارة): گەرمایی/ گەرمیی.
(ألحَريــرَة= المَحْــرورَة غَيظــاً): ئافرەتــی ڕقهەستاوی دەروون گڕگرتوو.
٣-(حَرَّ. حَرَّةً): تینوی بوو.
(أَحَرَّ صَدرُهُ): تینوویكرد.
(ألحِرَّةُ): تینوێتیی.
("رمــاهُ الله بالحِــرَّة تَحتَ القِــرَّةِ"): خودا بەسەرما تووشی تێنوێتیكرد.
(ألحَــرّان (م) حَــرَّى (ج) حِرار و حَراري): زۆر تینوو/ كەسێكی زمانشكاوی تینوێتی.
٤-(حَرَّ- الأرضَ. حَرّاً): زەویەكەی تەختكرد.

(حَرَّرَ- الكِتــابَ): نامه یان کتێبەکەی جوان نووسی‌و پێداچووەوە.
(- الــوَزنَ): کێشــانەکەی بــاش ڕاگــرت یان ترازووەکەی ڕێك‌و ڕاست کرد.
٥-(حَرَّرَ- المَعنی): واتاکەی باش لێکدایەوەو دەرهێنا.
(اَلحُرِیَّة): پاکژیی/ پوختیی/ خاوێنی.
٦-(اَلحُــرّ) (ح): ١-هەڵــۆ، بــاز ٢-(ح) بەچکە کۆتر.
(حُرُّ الدارِ): ناوەڕاســتی خانوو/ حەوشــەی خانوو.
(ساقُ حُرٍّ) (ح): نێرەی کۆتری قومری.
(عَینُ حُرٍّ): باڵندەیەکە.
(أحرارُ البُقولِ): ســەوزەکە بە کاڵی بخورێت وەك کاهوو کە نەکوڵێنرێت.
(اَلحارّ- مِنَ الأعمال): کاری گران/ سەخت.
(اَلحَرَّة): ١-ئازاری ســەخت‌و بە ئێش ٢-وردە زیپکە ٣-تاریکایی/ تاریکییەکی زۆر.
(اَلحَریر): ١-ئاوریشــم ٢-بەرگی ئاوریشمین/ چنراوی ئاوریشمین.
(اَلحَریــرَةُ): ١-پارچــە ئاوریشــمێك ٢- (ط) خواردنێکە بە ئاردو ڕۆن یان بە شیر بکرێت.
(اَلحَریرِيّ): ئاوریشمچن یان ئاوریشمفرۆش.
الملحق:
حــرّ: (اَلحُرَیْــرَة): گەرمۆکێیــەك: ئەو برە گەرمایەیــە کە بۆ گەرمکردنی گرامێك ئاو تا پلەیەکی سەدیی پێویستە.
(اَلمُحَرِّر): ئازادکار.
(مُحَرِّرُ العَبید): ئازاد کاری کۆیلەکان.
١-(اَلمُحَرِّر): ١-ئازادیدەر
٢-(المُنقذ من احتِلالِ أجنَبي): ٢-ڕزگارکەری نیشــتمان لە چنگی بێگانەو لە داگیرکردنی‌و لە سەرپێشۆرکردنی میللەت.
(مُحَرِّرُ الوَطَن): ڕزگارکەری نیشتمان.
(مُحَرِّرُ الشَّعْب): ڕزگارکەری گەل.
(مُحَرِّرُ الرِسالَة: الکاتِب): نووسەر. نووسەری نامە.
(اَلمُحَرِّر): نووسەر لە گۆڤار یان ڕۆژنامەدا.
(اَلمُحَرِّر في الإدارة): ١-پلەوپایەیەکی کارگێڕییە ٢-کارمەندێکە خاوەنی ئەو پلەوپایەیە.
(مُحَــرِّر الوَلَــد): کەســێکە کوڕەکــە بــۆ خوداپەرســتن‌و ڕێبخــودا تەرخانــدەکات‌و ڕانووما دەکات.

حرب: (حَرَبَ- الرَجُــلَ. حَربا): پیاوەکەی ڕووتکردەوەو هیچی پێنەهێشت.
(حَریــب (ج) حَرْبی وحُرَبــاء ومَحْرُوب): ڕووتکراوە/ تالانکراوو هیچ پێنەهێڵراو.
(«حُــرِبَ- الرَّجُــلُ مالَــهُ»): ماڵەکــەی بە تالانبرا.
(حــارَبَ- هُ. حِرابــاً ومُحارَبَــةً): لەگەڵیدا جەنگی.
(أحْــرَبَ- فُلانــاً): ڕانومــای فیســاری بــۆ

تالانكردنى دوژمن كرد.

(أَحْــرَبَ- الحَــربَ): جەنگى هەڵگیرســاند/ شەرى نایەوە.

(تَحــارَبَ واحتَرَبَ- القَومُ): ئاگرى شــەڕیان نایەوە شەڕیان هەڵگیرساند.

(ألحَــرْب (ج) حُــرُوب): جەنــگ/ شــەڕو كوشتار.

(«وقعــت بَینَهُم حَــرْبُ»): شــەڕ/ جەنگ كەوتە نێوانیانەوە (وشــەكە مێیە بە نێریش دەكرێت).

(حُرَیب): شەڕێكى كەمو بچووك.

(ألحَربُ الصاعِقة): جەنگى برووســكەیى كە بە تۆپو گولله تۆپهاوێژو چابوكیىو خێرایى ســوپاو هەمــوو جــۆرە چەكێــك دەكرێتو پشتەبەســتێت پێشــى دەوترێــت: (ألحَربُ الخاطِفة): جەنگى لە ناكاو.

(رَجُلٌ حَربٌ): پیاوى جەنگاوەرو ئازا.

(«أنــا حَربٌ لِمَنْ یُحارِبُنــي»): من دوژمنى سەرسەختى ئەوەم لەگەڵمدا بجەنگێت.

(«دارُ الحَرب»): وڵاتى دوژمنو شەڕكەرەكانى.

(ألحَرَب): مەرگو ڕۆژە ڕەشیى.

(ألحَرْبَةُ) (ج) حِراب): ١ـسونگى ٢ـ تیغپێداكردن.

(ألحِرْبَة): دەستەى جەنگهەڵسووڕێن.

(«وقعت بَیْنَهُم حربَةُ شَدیدَة»): جەنگێكى قورس كەوتە نێوانیانەوە.

(ألحَرَّاب): ١ـسونگیهەڵگرو دروستكەرى.

(ألحِرباء): بزمارى قەڵغان.

ألمِحْرَب والمِحراب (ج) مَحارِیب): ١ـجەنگاوەر ٢ـدلێر/ نەبەرد/ ئازا/ دلاوەر.

٢-(حَرِبَ. حَرَباً): شــەڕى لێبووەوە/ ئاگرى ڕقى تێبەربوو.

(حَرِب): ئاگرى ڕق تێبەربوو/ ڕقهەستاو.

(حَــرَّبَ- هُ): ڕقیهەســتاند/ ئاگرى شــەڕى تێبەردا/ تووڕەیكرد.

(إحْرَنْبــى. إحْرِنْباءً): تــەواو دەمارگیر بوو خۆى بۆ شەڕ ڕاپسكاندو ئامادە كرد.

(ألحَرِب (ج) حَرْبى): كەسێكە زۆر قوشقى/ تووڕە.

٣-(حَرِبَ- الرَجُلُ): پیاوەكە هاوارى لێهەستاو كورووزایەوە وتى: ئــەى ماڵى وێرانمو خاك بەسەرم.

(واحَرَبا): هاوارێكە بە ژانەدڵەوە بۆ كۆســت دەوترێتو مردووى پێدەلاوێنرێتەوە.

٤-(حَرِبَ. حَرَباً): ڕقانییو بەرەڵاو ئاگرگرتوو بوو/ هار بوو.

٥-(حَــرَّبَ- السَّــنانَ): نووكــى نێزەكــەى تیژكرد.

٦-(أَحْرَبَ-النَّخــلُ): دارخورماكــە تۆو دانى هەلالەى دەركرد.

٧-(إحْرَنْبى- إحْرِنْباءً): لەســەر گازپشــت ڕاكشاو قاچى بۆ سەرەوە بەرزكردەوە.

٨-(إحْرَنْبــى- المَكانُ: إحرِنباءً): شــوێنەكە

بەرفراوان بوو.

٩-(ألحَرْبَـــة (ج) حَرَبــات وحَرْبــات):

١-بێدینیی/ ئاینبەردان ٢-ڕۆژی هەینی.

ألمِحْــرَب والمِحــراب (ج) مَحاریــب): ١-پێش ئەنجومەن ٢-ئەنجومەنو كۆمەڵگای خەڵك.

(«أنَّهُ یَكْرَهُ المَحاریبَ»): حەز لە سـەرەوەی ئەنجومەن ناكاتو خۆی بە گەورەیان پیشان بدات ٣-لانەی شێر.

(ألمِحراب): ١-پێشـخانوو، گرنگترین شـوێنی خانوو و پیرۆزترینی ٢- قیبلە.

(مِحرابُ المَسْجد): میحرابی مزگەوت/ شوێنی پێشنوێژ/ پێشنوێژگە.

(ألحِرباء): گۆشتی پشتەمەغزە.

(ألحِربـاء والحِربـاءَة (ج) حَرابـيّ) (ح): خمخۆك/ خۆرپەرسـت (بۆ بێباریی‌و ڕەنگی خۆگۆڕین دەهێنرێتەوە).

(حِربایه وبرَبَختني) (عامیة) (فارسـیة): خمخۆك/ خۆرپەرست.

١-(ألحِرْبِــش والحِربِش) (ح): ماری گەورەی ژەهردار.

حرت: (حَرَتَ الشَـيءَ. حَرْتاً): توند دەستی لە شتەكە خستو هەڵیگولۆفت.

(حَرِتَ- الرَجُلُ. حَرَتاً): پیاوەكە بەدرەوشت بوو.

(ألحَرت): كرمەكرمی خواردنی ئاڵف لە لایەن ئاژەڵەوە.

(ألحَریت) (ح): جۆرە ماسییەكە.

حرث: ١-(حَرَثَ. حَرْثاً): كێڵای- كشتوكاڵیكرد.

(حــارِث (ج) حُــرَّاث وحَــرَّاث): كێڵــەر- كشتكار.

(حَرُثَ- الأرضَ): زەویەكەی كێڵا، جووتیكرد.

(ألحَرْث (ز): كشـتوكاڵكردن ٢-كێڵانی زەوی/ جووت ٣-زەویی كێڵراو.

(الحارِث (ج) حُرَّاث((فا): كێڵەر- كشتكار.

(ألحِراثَة): ١-كێڵان/ جووتكردن ٢-جوتیاریی.

(ألمِحرَث (ج) مَحارِث والمِحراث (ج) مَحاریث (ز): گاسـن. ئامێـری كێـلان/ جووتكردن، هەوجارو گاسن.

٢-حَــرَثَ- المــالَ. حَرْثــاً: داراییپەیداكــردو پێكیەوەنا.

(إحْتَــرَثَ- المالَ): داراو سـامانی پەیداكردو دەستكەوت.

(ألحارِث وأبو الحارِث): شـێر (دەڵێن بۆیە وا ناونراوە چونكە نێچیر دەستگیری خۆیدەكاتو لە هەموو درندەیەكیش بەچنگترە.

٣-(حَرَثَ وأحْرَثَ واحتَرَثَ- الدابَّةَ. حَرْثاً): چوارپێكـەی مانـدوو كردو چرووسـاندی/ لەریكرد.

(حَریثَــه (ج) حَرائِث): ولاخی شـەكەتو چرووساوو لەر.

٤-(حَرَثَ- الخُبْزَ. حَرْثاً): نانەكەی وردكرد.

٥-(حَرَثَ- الشَيءَ): ١-شتەكەی خوێندو تیایدا

قاڵ بوو وانەی تێدا وتەوە.

٦-(حَرَث- الأمرَ): یـادی کارەکەی کردەوەو دەروونی بۆی (سووتا/ جۆشا).

(حَـرَثَ- النـارَ): ئاگرەکـەی پێشـکردو خۆشکرد.

(اَلمِحْرَث (ج) مَحارث والمِحراث (ج) مَحاریث): کۆڵەوژکە ئاگری تەنووری پێ تێکەڵدەدەن.

حرج: ١-(حَـرِجَ- الرَّجُل. حَرَجاً): پیاوەکە گوناهیکرد.

(أَحْـرَجَ- هُ): تووشـی گوناهیکرد/ تووشـی خراپەیکرد/ گوناهی پێکرد.

(تَحَـرَّجَ): خـۆی لـە گونـاح پاراسـتو بەدوورگرت.

(اَلحَرَج): گوناه.

(«لاحَـرَجَ عَلَیـكَ»): گوناهبـار نابیـت/ سەرزەنشت ناکرێیت/ قەیدناکات.

(«حَـدِّث عَنِ البَحـرِ ولا حَـرَجَ عَلَیك»): دەربـارەی دەریا بدوێ زۆریشـی پێوەبنێیت سەرزەنشت ناکرێیتو لێت ناگیرێت.

(اَلحِرْج (ج) أحراج وحِراج): گوناه/ سووچ/ خراپە.

٢-(حَرِجَ- الشيءُ. حَرَجاً): شتەکە تەنگبوو/ هاتەوە یەك/ تەسکبوو.

(- تِ العَینُ): چاوەکە بە قووڵدا چوو هاتەوە یەكو ڕێی بینینی کز بوو.

(- إلَیـهِ): لـە تـاو تەنگانـەو زۆر بۆهاتـن پەنایبۆبرد.

(- الغُبارُ): تۆزەکە لە شـوێنێکی تەنگەبەردا هەستاو کۆبووەوە.

(حَرَّجَ- هُ): تەنگی پێهەڵچنی/ تەنگەتاویکرد.

(- عَلَیهِ): زۆری بۆ هێنا.

("قـالَ لَـهُ أنتَ فِي حَـرَجٍ"): پێیـوت تۆ لە تەنگانەدایت.

(أَحْـرَجَ- هُ): ١-تووشـی تەنگانەیکـرد ٢-ناچاریکرد تووشـی تەنگانە بێت ٣-خستیە تەنگەبەرییەوە.

(- فُلانـاً إلَیهِ): فیسـاری ناچاری پەنای ئەو کرد/ زۆری بۆ هێنا پەنا بۆ ئەو بەرێت.

(اَلحَـرَج): شـوێنێکی تەنگەبەری پـڕ دارو درەختی چڕ.

(اَلحَرِج): ١-تەنگانە/ نارەحەتیی ٢-شوێنێکی تەنگەبەر لە دارستانێکی چڕدا.

(اَلحَرِیج): ١-تەنگانە ٢-تەنگەبەریی.

(اَلمُحَرَّج): ١-ڕێگر ٢-بڕوا پیرۆزەکان.

(«حَلَفَ بالمُحَرَّجات»): سـوێندی بە هەموو بڕوایەکی پـیرۆزو مەزن خوارد کـە ڕێگری هەموو سوێندخۆرێکەو ڕێی لادان دەگرێت.

٣-(حَرِجَ- عَلَیه الشَـيءُ: حَرَجاً): شتەکەی (لێ حەرامکرد/ لێقەدەغەکرد/ لێیگرت).

(أَحْرَجَ- علیه الأمرَ): کارەکەی لێ حەرامکرد/ ڕێی کردنی کارەکەی لێگرت.

(اَلحَـرَج): ١-قەدەغـە ٢-ڕێـزو پایەداریـیو

پارێزیی.

٤-(حَـرَجَ- أنيابَـهُ. حَرْجـاً): لـه ڕقانـدا كیرەكیری بەدانیخست.

٥-(حَـرَّجَ- تِ البضاعَـةُ فِي يَـدِ الـدَلاّل): كەلوپەلەكە بە دەسـتی دەلاّلەكەوە گەیشـتە ئەوپەڕی نرخ.

(ألحَراج): هەراجكردنی كەلوپەل.

(- سوق الحَراج): هەراجخانە.

٦-(ألحَرَج): داربەست/ دارەمەیت.

(ألحَرِج): ١-جەنگاوەرێكی دلێر كە كۆڕی شەڕ بەرنەداتو نەبەزێت ٢-نەوێرێكی بە سـڵ كە پرکێشی كار نەكات.

(ألحِـرْج (ج) أحراج وحِراج): ١-ڕەوە مەڕ ٢-بەشـی سـەگ لە نێچیرو ڕاودا ٣-داوی دڕندە ٤-هێلكە شەیتانۆكە.

(ألحَرَجَةُ (ج) حَـرَج وحَرَجات): ڕەوە مەڕ یان ڕەوە حوشتر.

(ألحَرَجَة (ج) حِراج وأحراج (ز): جەنگەڵ/ دارستان. بە پێی شـوێنی دارستانەكە جۆری دەگۆڕێـت جـاران دارسـتان ڕووی زەوی داپۆشیبوو.

(ألحِراج- مِنَ اللَّيالي): شەوانی زۆر سارد.

٧-(حَرْجَـلَ. حَرجَلَـةً): خۆیكێشـا/ درێژبووەوە/ بەلای ڕاستو چەپدا ڕایكرد.

(ألحُرجُل والحُراجِل): درێژ.

(ألحَرْجَل والحَرْجَلَةُ): ڕەوە چارەوێ.

(«جاؤوا حَراجِلَةً»): بە سواریی هاتن.

(ألحَرجَلَةُ): لەنگیی/ گێڕیی/ شەلیی.

٨-(حَرْجَـمَ- الإبِلَ): حوشـترەكانی ڕامالّیو بەسەریەكیدا دانو كۆیكردنەوە.

(إحْرَنْجَـمَ- القَـومُ أوِ الإبِلُ): حوشـترەكان كۆبوونەوەو تێكچڕان.

(- عَنِ الأمرِ): لە كارەكە پاشـگەزبووەوە كە لە پێشدا نیازی هەبوو.

الملحق:

حـرج (التَحريـج): بێشـەلاّن پێكەوەنان/ ڕواندنی درەختێكی زۆر لە پانتایی زەوییەكدا بە مەرجێك ببێتە جەنگەڵ.

حرد: ١-(حَـرِدَ – عَلَيهِ. حَـرَداً و حَرْداً): لێیتووڕە بوو.

(حارِد و حَرِد و حَرْدان): تووڕە/ كەللەشەق.

٢-(حَـرِدَ- الوَترُ. حَـرَداً وحَـرْداً): ژێكان تەكولوبـوون/ هەندێكیان لـە هەندێكیتریان درێژتر بوون.

(حَرْد): ژێی تەكولۆ.

٣-حَرَدَ- هُ. حَـرْداً): نیازی نەویكرد/ ڕووی تێكرد.

٤-(حَرَدَ- ه. حَرْداً): نەیهێشـت/ ڕێیلێگرت/ ڕێگەینەدا.

(حَرَّدَ- هُ): ڕێیلێگرت/ ڕێگەینەدا.

٥-(حَـرَدَ- الخَشَـبَ. حَـرْداً): دارەكـەی كونكرد.

٦-(حَرَدَ. حُرُوداً): له خوێشـان تەریکبوو/ گۆشەگیر بوو.

(حَـرْدٌ و حَـرِدٌ (ج) حِـراد و حَرِيد (ج) حُرَداء): گۆشەگیر/ تەریك.

(حَرَّدَ- الشَّعرُ): تووکەکە تاکەتاکە دەرهات.

(أَحْرَدَ- هُ): تاکیکردەوە.

(إِنْحَرَدَ): تاکبووەوە.

٧-(حَرَّدَ- الشـيءَ): شـتەکەی خوارکردەوە/ لاریکرد/ کەچیکرد/ گێڕیکرد.

٨-(حَرَّدَ- الحَبْلَ): گوریسـەکەی/ پەتەکەی باداو لوولیخوارد.

٩-(حَـرَّدَ): خۆیکوتایـە نـاو زنجەکـەوە/ کۆختەکەوە.

(أَلمُحَرَّد) (ا ع): زنجی پاسەوان.

١٠-(حارَدَ- تِ الناقَةُ): شـیری مێحوشترەکە کزیکرد.

(حَرود ومُحارِد): مێحوشتری شیر کز بوو.

(- تِ السَّنَةُ): ساڵەکەی کەمباران بوو.

(- الرَّجُلُ): پیاوەکە بەخشندە بوو دەستی لە بەخشین گرتەوە.

(أَلحَرِيـد): هەموو کەمبوونێکی لە شـتێکی زۆر.

(ألأحْرَد (ج) حُـرْد): چرووکیی بەد/ ڕژدی ناجسن.

١١-(أَحْـرَدَ- في المَشـي): لـە ڕۆیشـتنەکەدا پەلەیکرد/ پێیهەڵگرت/ گورجییکرد.

(إِنْحَرَدَ- النَّجْمُ): ئەستێرەکە کشاو داکەوت.

١٢-(تَحَـرَّدَ- الأَدِيـمُ): پێسـتەکە ڕووتبوو/ تووکەکەی هەموو هەڵوەری.

١٣-(أَلحَرَد (مص): شـلبوونی دەماری دەستی حوشتر/ شەلکە تووشبوون.

(ألأَحْرَد (ج) حُرْد): ١-حوشـتری تووشبووی شەلکە ٢-کەسـێکی پێقورس بە هۆی گرانیی زرێکەیەوە.

(أَلحَرِيد): ١-دوور ٢-ماسیی سوورەوەکراو.

حـرذ: (أَلحِـرْذَون (ج) حَرانِيـن) (ح): مارمێلکە (جۆرە خشۆکێکە).

حـرز: ١-(حَـرَزَ- المـالَ حَـرْزاً): ١-دارایی کۆکـردەوە سـامانەکەی پاراسـتو هەڵگرت ٢-دارایـی (کۆکـردەوە/ نایـە سـەریەكو هەڵیگرت).

(حَرَزَ- الشَـيءَ): توند چنگی بە شـتەکەدا گرتو پاراستیو هەڵیگرت.

(أَحْرَزَ- الشَـيءَ): ١-شـتەکەی دەسـتکەوت/ دەسـتگیر بـوو ٢-پاراسـتیو عەماریکـردو نیگایدا.

(أَلحِـرَز (ج) أَحـراز): ١-هەرچی دەسـتگیر بووبێت ٢-کۆکرابێتەوەو نیگا درابێت.

(أَلحِـرْز): ١-تێـدا پارێـزراو. وەك قوتـوو و سنووق/ تێگلدانەوە بۆ نەفەوتان ٢-بەش.

("أَخَذَ حِرزَهُ"): بەشی خۆی برد.

(أَلحَرِيـز): ١-دەسـتگیر بـوو/ پەیداکـراو

٢-قایمكراو/ توندهەڵگیراو.

(أَلْمَحْرَز والمُحْوَز): دەستگیركراو/ پەیداكراو/ دەستگیر بوو.

(«لاحَريزَ من بَيعٍ»): هیچ ڕێگرێك نییە بۆ فرۆشتنی ئەگەر نرخی باش بدرێت.

(أَلحَريـزَةُ (ج) حَرائِـز- مِنَ الإبِـلِ): ئەو حوشـترەی كـە لەبـەر باشـیو ناوێزەیـی نافرۆشرێت.

٢-(حَرِزَ. حَرَزاً): خۆی لە گوناحو ڕێی خراپ پاراستو خواپەرستیی تەواویكرد.

(حَـرُزَ- المَكانُ. حَرَزاً و حَرازَةً): شـوێنەكە قایمو پارێزراو بوو/ ڕێی تێچوونی نەبوو.

(حَرَّزَ وأَحْرَزَ- المَكانُ الرَجُلَ): شوێنەكە بوو بە پەناگای قایمی پیاوەكەو پاراستی.

(تَحَـرَّزَ واحتَـرَزَ- مِنـهُ): ١-خـۆی لـێ بەدووورگرتو پاراست ٢-خۆی لێ پەنادا.

(إستَحْرَزَ): لە شوێنێكی قایمدا بوو.

(أَلحِرز): شـوێنی قایـم/ پارێزگـە. (قەڵاو سەنگەر).

(«حِرزٌ حَريزٌ وحارِزٌ»): قەڵایەكی سەختی قایم كە ڕێی تێچوونی نەبێت.

(أَلحِـرز): نوشـتەو دۆعـای پاراسـتن لـە نەخۆشیو هەموو ومیەك، وەك دەڵێن.

٣-(أَلحَرَز (ج) أَحـراز): گوێزۆكێكە منداڵان یاری پێدەكەن.

حرس: (حَـرَسَ- هُ. حَرَسـاً): پاسـیكرد/ ئێشكیگرت/ پاراستی.

(حـارِس (ج) حُـرّاس و حَرَسَـة و حَرَسْ وأَحراس): پاسەوان/ پاساوڵ.

(أَحْرَسَ- بالمَكانِ): لە شـوێنەكەدا پاسیكرد/ پاساوڵ بوو.

(تَحَرَّسَ واحْتَرَسَ- مِنهُ): خۆی لێپاراستو لادا.

(أَلحَرَس): پاسەوانەكان/ پاساوڵەكان.

(حَـرَسُ المَلِكِ): ١-پشـتیوانو پیاوانی شـاو ئەوانەی سەر بە شان ٢-پاسەوانانی شا.

(أَلحَرَسِيّ): یەك پاسەوانی شا.

(أَلحَراسَـةُ): پاسـەوانیی/ پاسـاوڵیی/ پارێزگاریی/ پاراستن.

(أَلحَريسَة (ح) حَرائِس): دیوار كە بۆ شوێنی ئاژەڵ دەكرێتو تیایدا دەپارێزرێت.

٢-(حَرَسَ- الشيءَ): شتەكەی دزی.

(أَلحَريسَة (ج) حَرائِس): ١-مەڕی شەو دزراو ٢-بەشەو مەڕ دزین.

٣-(حَرِسَ. حَرَسـاً): زۆر ژیـا/ تەمەندرێژ بوو.

(أَلحَرْس (ج) أَحْراس): ڕۆژگار.

(«مَضى عَلَيه حَرْسٌ»): ڕۆژگارێكی بەسەردا تێپەری.

(أَلأَحرَس): زۆر كۆن كە ڕۆژگارێكی بەسەردا تێپەریبێت.

٤-(حارِسُ السَماءِ وحارِسُ السِماكِ): (فلك):

دوو تیرئەندازە. هەسارەن.
(ألحَرسانِ): شەوو رۆژ.
حرش: ١-(حَرَشَ- الضَبَّ حَرْشاً و تَحْراشاً):
قۆرییەکەی راوکرد.
(تَحَــرَّشَ- الضَــبَ وبِالضَــبِّ): قۆرییەکەی
راوکرد.
(إِحْتَرَشَ- الضَبَّ): گرتی/ راویکرد.
(- لِعیالِهِ): رەنجی بۆ خێزانەکەیداو شتی بۆ
پەیداکردن.
(ألحَــرَّاش- مِــنَ الحَیّات) (ح): رەشــمار کە
هەموو ساڵێك کاژەکەی فڕێدەدات و مارمێلکە
راودەکات.
٢-(حَرَشَ- البَعیرَ. حَرشــاً و تَحْراشــاً): لە
حوشترەکەوەی ژەند تا خێرا بڕوات.
٣-(حَــرَشَ- الرَجُــلَ. حَرْشــاً وتَحْراشــاً):
پیاوەکەی رووشاند.
٤-(حَرِشَ. حَرَشاً): زبر بوو.
(أَحْرَشَ): زبر.
(ألحَرِش): زبر.
(ألحُرشَــةُ والحَــرَش) زبــری (الأَحــرَش):
زبریی. (ج) حُرْش
"دینارٌ أَحْرَش": دینارێکی زبر (لەبەر تازەیی)
٢-قۆریی زبرو رەق.
٥-(حَرِشَ- الرَجُلُ. حَرَشاً): فێڵیکرد.
(حَــرَّشَ- بَینَ القَوم): خوێشــگەلی لە یەك
هاندا/ بەگژ یەکیدا کردن. هەروەها سەگەکانی
بە گژ یەکدا کردن/ لەیەك تیژیکردن.
(إِحْتَرَشَ- الرَجُلُ): فێڵیکرد/ فریویدا.
(ألحَــرْش (ج) حَــراش): فێــڵ/ فریودان/
تەڵەکەبازیی.
٦-(تَحَــرَّشَ- بِــهِ): بەرۆکیگــرت- شــەڕی
پێفرۆشت/ ڕێی پێگرت.
٧-(إِحْتَرَشَ- الشيءَ): شــتەکەی تۆپەڵکرد/
کۆکردەوە.
(- القَومُ): خوێشگەل کۆبوونەوە.
(ألحَرْش (ج) حِراش): کۆمەڵ/ گەلە/ پۆل.
٨-(ألحَــرش (ج) حِــراش): شــوێنکار/
شوێنەوار/ ئاسەوار.
(ألحَرِش): بێدار.
(ألحَریــش (ج) حُــرُش (ج) = أُمُ أَربعــه
وأَربَعین): ١-هەزارپــێ (لەناوچە گەرمەکاندا
زۆرە لەوانەیــە درێژیی بگاتە ســی ســانتیم
ژەهرداریشە.
(ألحَریش) (ح): زیندەوەرێکی دەریاییە.
٢-(ح): الكركدن: کەرکەدەن/ یەککەڵەشاخ.
(ألحَریشَةُ) (ن): رووەکێکە.
("أَخرجتُ لَهُ حَریشَــتي): هەرچیم هەبوو
دامێ.
٩-(ألحُرْشُفُ): زەویی رەقەن.
(ألحَرْشَــف (ج) حَراشِف (ا ع)١-پوولەکەی
ماســی ٢-(ح) پێکورە/ کوڵلەی باڵنەگرتوو ٣-
(ح) زەرنەقووتــەی باڵنــدە/ بەچکەی باڵندە

٤-قايشبەستی زری ٥-پیرو پەککەوتەو لاوازەکان.

(«لیس ثَمَّ غیرَ حَرشَفِ رجال»): تەنها پیاوی پیرو پەککەوتەو لاوازی لێهەیە ٦-کۆمەڵێك/ دەستەیەك پیادە.

(ألحَرْشَف) (ن): چاوبازەڵە/ چاوبازە ٢-بەردی گوێدەریا.

حرص: ١-(حَرَصَ الجلدَ. حَرْصاً): پێستەکەی داماڵی.

(- القَصّارُ الثَّوبَ): جلشۆرەکە بە شتن و کوتان بەرگەکەی پۆرتکاندو دری.

(«حُرِصَ المَرعى»): لەوەڕگاکە ڕووتکرا/ قرتکرا.

(ألحَرْصَةُ والحارِصَةُ والحَريصَةُ): ١-قلیشی پێست ٢-هەوری توندی بە لێزمە باران کە ڕووی زەوی بشواتەوەو ڕامالێت.

٢-(حَرَصَ وحَرِصَ واحتَرَصَ على الشَّيءِ. حِرصاً): بە تەنگ شتەکەوە زۆر هات و شتەکەی لا خۆشەویستبوو. چنگی لێگیرکردو ڕژدی لە شتەکەدا کرد.

(حَرِص (ج) حُرَصاء و حِراص وحُرّاص (م) حَريصَة و (ج) حِراص وحَرائِص): شت لا خۆشەویست و چرووك/ بەرچاوتەنگ.

(حَرَّصَ- ه على الشيءِ): هانیدا بەرچاوتەنگبێت/ ڕژدو شت خۆشەویست بێت.

(تَحَرَّصَ): خۆی بە بەتەنگەوەهاتوو بەرچاو تەنگ و ڕژد نواند

(ألحِرص (مص): چاوچنۆکیی و پیسکەیی/ بەرچاوتەنگی/ شت خۆشەویستیی.

٢-(تَحَرَّصَ): چاوەڕێی هەلبوو/ چاوەچاوی دەمبوو.

(«هُوَ يَتَحَرَّصُ غذاءَهُم و عَشاءَهُم»): ئەو چاوە چاوی بەشداریی نیوەڕۆژەو شێوانیانە.

حرض: ١-(حَرَضَ وحَرِضَ وحَرُضَ. حُرُوضاً و حَرَضاً وحَراضَةً): (کەنەفت و زەبوون/ پەککەوتە)ی نەخۆشی بوو.

(حَرِضٌ و حَرَضٌ و حارِضٌ و حارِضَةٌ): (پەککەوتە/ کەنەفت/ زەبوونی) نەخۆشی/ تێکچووی نەخۆشیی.

(«ناقَةٌ حَرِضٌ»): مێحوشترێکی لەڕو تێقوچاوی بێهێز.

(حَرَضَ- نَفْسَهُ. حَرْضاً): خۆی پەکخست و تێکدا.

(حَرَّضَ- الشيءَ): شتەکەی گەنکرد/ تێکدا/ لەکەڵك خست.

(حَرَّضَ- فُلاناً) (ضد): ١-فیساری پەکخست و زەبوونیکرد ٢-گومڕایکرد ٣-مێشکی تێکدا ٢-فیساری لە دەردو نەخۆشی ڕزگار کردو خستیەوە سەر ڕای ڕاست و مێشکی چاککردەوە/ تەندروستیکرد.

(أَحْرَضَ- هُ الحُزن أو المَرَضُ): مەراق و

خەفەت یان نەخۆشیی زەبوونیکردو پەکیخست/ تێکیدا.

(اَلحَـرَض) (مـص): لـە شتێکچوون یان گومڕابوون یان مێشکتێکچوون.

(اَلحِرضَـةُ (ج) حِـرَض): پیاوی پووشت/ ڕسوای ناو خەڵك.

(اَلُمحَـرَّضِ): کەسێکە خەفەت لـە برەوی خستبێت/ توانبێتیەوە.

٢-(حَرِضَ حَرَضاً): کەنەفتبوو/ لەپێکەوت.

(أحْرَضَ-ه): کەنەفتیکرد/ لەپێیخست.

(اَلُمحَـرَّض والحَریـض): پەککەوتە کـە نەتوانێت هەستێت.

٣-حَـرَّضَ-هُ علـی الأَمـرِ: هانیکردنـی کارەکەیدا/ تیژیکرد.

(أحْرَضَ- هُ علی الشيءِ): بۆ شتەکە هانیدا/ تیژیکرد.

(تَحارَضوا- علـی العَمَلِ): بۆ کردنی کارەکە هانـی یەکتریانـداو یەکتریـان تیژکـردو وورووژاند.

٤-(حـارَضَ- علـی العَمَلَ): لەسـەرکردنی کارەکە هەتەرو سەرومڕ بوو.

٥-(حارَضَ-فُلاناً): گرەوی تیربازیی لەگەڵدا کرد.

٦-(اَلحُـرْض والحُـرُض): ئەسـپۆن یـان خۆڵەمێشی ترۆشکە کە دەستی پێدەشۆرێت.

(حَـرَضُ – الثَّـوبِ): داوێنـی (قەراغـی/ پەراوێزی) بەرگ.

حرف: ١-(حَرَفَ- الشَيءَ عَن وَجْهِهِ حَرفاً): ڕووی شتەکەی وەرگێڕا/ لایدا.

(- عَنِ الشـيءِ): ڕووی لە شـتەکە وەرگێڕا/ لایدا.

(حَرَّفَ- الشـيءَ): ١-شـتەکەی خوارکردەوە/ لادا ٢-لێواری بۆ شتەکە کرد، دەمی بۆ کرد.

(- القَلَمَ): بە خواریی پێنووسەکەی داهێنا.

(- القَوْلَ): قسـەکەی (هەڵگێڕایەوە/ گۆڕی/ لایدا).

(تَحَرَّفَ- عَنهُ وانْحَـرَفَ واحرَورَفَ): خۆی لێلاداو لابەلا بوو و خۆی کەنار گرت.

(اَلحَرْف (ج) حَرف): کەنار/ قەراغ/ تەنشت/ لێوار یان نووك.

حَرْفُ الجَبَلِ: پۆپەی شاخ.

(«فُـلانٌ علی حَرفٍ مِن أمرِهِ»): فیسـار لە سەرەتای کارەکەیدایە ئەگەر کارەکەی بە دڵ نەبوو لێیلادەداتو وازی لێدەهێنێت.

(حَرْفُ النَّهر): تەنشـتی ڕووبارەکە/ کەناری ڕووبارەکە.

٢-(حَرَفَ- لِعِیالِـهِ. حَرْفاً): بۆ خێزانەکەی لەملاولا ڕەنجیداو کاسبیکرد.

(أحْرَفَ): ڕەنجی بۆ خێزانەکەیدا.

(تَحَرَّفَ- لِعیالِهِ): هەموو جۆرە پیشـەیەکی بۆ ڕۆژیی خێزانەکەی کرد.

(إحْتَرَفَ): پیشەیەکی گرت.

(- لأهلِه): بـۆ ماڵو منداڵەکـەی ڕەنجیداو نانی پەیداکرد.

(الحِرْفَةُ (ج) حِرَف): ١-پیشـە ٢-پیشەسازیی ٣-ڕەنجدانو شێوەی کاسبیی.

(المَحْـرِف والمُحْتَـرَف): پیشـەگا/ شـوێنی بژێویی پەیداکردن/ شوێنی پیشەی دەستییو هەڵسوکەوتی پیشەکە.

(حریـفُ- الرَجُـلِ (ج) حُرَفاء): شـاگردو بەردەستی وەستا/ هاوپیشە.

(المُحْتَـرِف): خـاوەن پیشـەکە/ وەسـتای پیشەکە/ پیشەکار.

٣-(حُرِفَ- في مالِه. حَرفَةً): شتێکی داراکەی لەدەستچوو.

(المُحَرَّف): دارا لەدەستچوو.

٤-(حـارَفَ- الجـرحَ): بە میلەکـە قووڵیی برینەکەی ئەندازەکرد.

(المِحْـرَف والمِحْراف): میل یان هەر شـتێك قووڵیی برینەکەی پێئەندازە بکرێت.

٥-(حـارَفَ- الرَجُـلَ): پاداشـتی چاکە یان خراپەکەیدایەوە.

(- هُ): لەگەڵیدا ڕەفتاریکرد/ هەڵسـوکەوتی لەگەڵدا کرد.

(قولُ الشـاعِر: «لَقد عَلِمـوا في الغَزو كيفَ نُحارِف»): تێگەیشـتن لە داگیرکردندا چۆن لەگەڵیاندا دەجووڵاینەوە.

(أَحْـرَفَ- الرَجُـلَ): پاداشـتی چاکـە یان خراپەکەی پیاوەکەیدایەوە.

٦-(أَحْرَفَ): پاش نەبوونی دەوڵەمەند بوو.

٧-(أَحْرَفَ- الناقَةَ): مێحوشترەکەی لاوازکرد.

٨-(تَحـارَفَ- عليـه في البَيع وغَـيره): لە فرۆشتنەکە یان شتێتردا فێڵی لێکرد.

(إحْتَرَفَ): داوایکردو فێڵیکرد.

٩-(أَلحُـرْف) = (ن) ١-: (حَـبُ الرَّشـاد): تەرەتیزە.

٢-أَلحَردَل (ن): خەرتەلە ٣-بێبەشی.

حُرْفَة: دەنکێك لەو ڕووەکانە.

(أَلحَرْف) (ج) حِرَف): ئاوەرۆگە.

(أَلحَرْف (ج) حُرُوف وأَحْرُف): پیت/ پیتێکی ئەلفوبێ.

(أَلحَـرفُ في النَّحو): لـە ڕێزمانی عەرەبیدا وشـەیەکە نە ناوە نە کردارە ئەوەیە کەوا تا بۆ شتێك بۆ ئامرازێك بدات وەکو (هَلْ) کە بۆ پرسـیارەو دەڵێن پیتی یان ئامرازی پرسیارو پێیدەڵێن پیتی واتا (الحرف) : وشە.

(«هـذا الحَـرْف ليس في القامـوس»): ئەم وشەیە لە قاموسدا/ لە فەرهەنگدا نییە.

(أَلحُرْفَـة): بەشـبڕاویی/ بەدبەختیـی/ چارەڕەشی.

(أَلمُحارَف): بە شبڕاوێکی کەم بەخت.

(أَلحَرافَة): توونێك زمان بچووزێنێتەوە.

(أَلحِرِّيف): دەمو زمان چووزێنەوە.

(«هذا بَصَلٌ حِرِّيف»): ئەم پیاز دەمو زمان

دەچووزێنێتەوە.
حرق: ١-(حَـرَقَ- هُ بِالنَّار. حَرْقاً): بە ئاگر سووتاندی.
(حَـرَّقَ وأَحْـرَقَ- هُ بِالنـارِ): بـە ئاگـر سووتاندی.
(تَحَرَّقَ واحتَرَقَ): بە ئاگر سووتا/ ئاگریگرت و سووتا.
(اَلحَـرْق والحَـرَق) (مـص): ١-سـووتاویی ٢-جێسووتان ٣-سووتان.
(اَلحُرقة والحَرْقَةُ): سووتانەوەو گەرمیی.
(«فِي جَوفِـهِ حُرقَـةٌ»): ناوسـکی گـڕی لێدەبێتەوە/ ناوسـکی دەسـووتێتەوە/ گەرم بووە.
(اَلحُرُوق والحَرُوق): زوو سووت/ خۆشسووت/ پووشوو/ ئەوەی بە بزیسك گڕدەگرێت.
(اَلحَريق (ج) حَرقَى): سـووتان/ ئاگرگرتن ٢-ئاگر ٣-سووتاو ٤-ئاگردان ٥-سووتانی ڕووەك و هەڵپرووکانـی بـە گەرمـا بێت یان سـەرما بێت ٦-ئاگرکردنـەوەو ئاگربەربوونەوە ٧-گڕ ٨-شوێنی ئاگرگرتن و ئاگرتێبەربوون.
(اَلحُراق والحِراق): ئەسـپی ئاگرگرتوو واتا تیژڕەو لە غاردا.
(اَلحَريقَة (ج) حَرائِق. (فِي اصطلاح العامَّة): ١-ئاگرکەوتنەوە ٢-تینی گەرما.
(اَلحَريقَـة والحَروقَـة): پەڵووڵـەی ئـارد. ئاوەکـە کەمێـك گەرمدەکرێـت و ئاردەکەی تێدەچێنرێت.
(اَلحَرَّاقة (ج) حَرَّاقات): ئاگرپرژێنی دوژمن لە پاپۆڕدا دەبێت.
(- عندالعامَّـة): ئـەوەی پێسـتی پـێ پاکدەکرێتەوە.
(اَلمُحْرَقَـة (ج) مُحْرَقـات): قوربانییەك کە بۆ خودا دەیکوژن و دەسـووتێنرێت بۆ ڤایلیی خوداو پێڵێنانی دەسەڵاتی تەواوی خودا.
٢-(حَرَقَ- هُ بِالمِبْرَدِ): بە بربەند ڕنی.
(- الشَّيء): شتەکەی لە یەك خشاند.
(- نابَهُ عَلَيهِ. حَرْقـاً و حَرِيقاً و حُرُوقاً): ١-بـەدان کرانديـەوە ٢-بـە دان کوڕۆشـتیو کیرەکیری بەدانیخست.
(«فُلان يَحْرُقُ عَلَيَّ الأَرَّمَ»): فيسـار لە ڕقدا دانم لێ جیڕدەکاتـەوەو دانم لێدەکوڕۆژێت و حەزدەکات بە دان بمکرۆژێت.
(اَلمِحْرَق = المِبْرَد): بربەند.
٣-(حَرِقَ- شَعرُ هُ. حَرَقاً): قژەکەی کوڕووز کوڕووز بوو/ هەڵکرووزا یان هەڵوەرین.
(حَـرِقَ الشَّـعَرِ): قژهەڵکـوڕووزاو یـان هەڵوەریو.
اَلحَرِق: قژی کوڕووز کوڕووز بوو/ کوڕتبوو.
٤-(حَرَقَ وحُرِقَ): دەماری ڤاچی پچڕا.
(اَلحارِقَـة): دەمـاری هەسـت یـان ڕەگێکی ڤاچە.
(اَلحُرَقَة والحارُوقَةُ والحُرَّاقَةُ- مِنَ السُّيوفِ):

شمشێری زۆر تیژی بڕەر.

٥-(حَــرَّقَ- المَرعــى الإبِــلَ): لەوەڕگاکــە حوشترەکەی تینووکرد.

٦-(ألحَرق): هەوری تونده برووسکه.

(ألحُراق والحُرَّاق): ئاوی زۆر سوێر.

(ألحُراق والحِراق): ئەوەی کە هەموو شتێك گەند بکاتو تێکیبدات.

(حُراق أصبُعه): جۆرە خواردنێکە.

٧-(ألحِرقِد (ج) حَراقِد): بنزمان.

(ألحَرقَدَة= تُفاحَةُ آدَم): قورتوم.

٨-(حَرقَــصَ- فِي المَشــي): لــە ڕۆیشــتندا هەنگاوەکانی کورتکردەوە/ ورد ڕۆیشت.

(- الكَلامَ): قسەکانی کورتو ورد کردەوە.

(- هُ): ســوعبەتی لەگەڵدا کردو پەســتیکرد (عامیە).

(- اللَّحمَ ونَحوَهُ) (عامیة): گۆشــتەکەی یان شتیتری سوورکردەوە.

(ألحُرقــوص (ج) حَراقيــص): ١-(ح) مۆریچەیەکــە لــە کێــچ دەچێــت، لەوانەیە باڵیشی هەبێتو بفڕێت ٢-سەری قامچی.

ألحُرقــوص والحرصــوص: (عامیة): پنکە گۆشتێکی بوچوکی سوورەوەکراو.

٩-(ألحَرقَفَةُ (ج) (حَراقِف وحَراقيف (ع ا): ئێسقانی سەری کولۆت.

(ألحُرقــوف (ح): چوارپێی چرووســێنراو/ لەرکراو.

حــرك: ١-(حَرَكَ. حَــرْكاً): نووکوولیی لەو مافە کرد کە لە لای بوو نەیدایەوە.

٢-(حَرَكَ. حَرْكاً): هاواری سەرشانیکرد.

(- هُ): کێشای بە سەرشانیدا.

(- حارِكَهُ): سەرشانی بڕی.

(حَرَكَ- هُ بِالسَّــيفِ): بە شمشــێر بە ملیدا کێشا.

(حَرِكَ. حَرَكاً): کەمەری شلبوو یان سەرشانی بێهێز بوو.

(حَريك (م) حَريكة): کەمەر شلبوو یان شان بێهێز بوو.

(ألحارِك) (فا): سەرشان.

(ألمُحَــرَك): جونگــەی مــل کە بەســەرەوە دەنووسێت.

٣-(حَرُكَ حَرْكاً و حَرَكَةً): جووڵا/ بزوا.

(حَرَّكَ- هُ): بزواندی/ جووڵاندی.

(تَحَرَّكَ): بزوا/ جووڵا/ کەوتە گەڕ. ڕۆیشت.

(حَــرَّكَ مِنيَّ الأمرُ): کارەکە شــپرزەیکردم/ خستمیە جووڵە.

(ألحَرَكَةُ): جووڵە/ بزوە/ گەڕ/ تەکاندان.

(- أليَومِيَّة الظاهِرِيَّة) (فك): بەبەر چاوەوە جووڵەو ســوورانەوەی گۆی ئاسمان بە دەوری تەوەرەی گەردووندا هۆکەیشــی سوورانەوەی زەویە بــە دەوری تەوەرەکەیدا کە نزیکەی (٢٤) کاتژمێــرو (٣) خولــەك کــەمو (٥٦) چرکەیە.

أَلحَراك = أَلحَرَكة): بزاوتن جووڵه/ بزوه.
(أَلحَرِك): بزێوىو وريا/ سووكەڵەى زيرەكو زيت.
(«غُـلامٌ حَـرِك»): مێردمنداڵێكى بزێوى زيت.
(أَلمِحراك): مەقاش/ شتى ئاگر پێخۆشكردن.
(أَلمُحَرِّك (ج) مُحَرِّكات): گەرخەر/ كارپێكەر/ هەڵسووڕێن. كـە فڕۆكەو ماشێنو ماتۆڕو شتيتر بە هۆى بەنزين يان گازۆيلو شتيترەوە كارپێدەكاتو هەڵدەسووڕێنێت.
حـرم: ١-(حَرَمَ و حَرِمَ – هُ الشـيءَ. حِرماً و حَريمـاً و حِرْمانـاً و حَرِمـاً و حِرمَة و حَرِيمَـةً): شـتەكەى لێگـرتو لە شـتەكە بێبەريكرد.
(«حَرَمَ الأَسقُفُ فُلاناً»): قەشەكە فيسارى لە بەشى برواداران بێبەريكرد.
(مَحروم): بێبەرى/ بێبەش/ شتلێگيراو.
(حَرِمَ وحَـرُمَ- عليه الأَمرُ. حَرَماً و حَراماً و حُرْمـاً و حُرُمـاً و حُرُمَـةً و حَرِمَـةً و حَرَاماً): كارەكەى لـێ (قەدەغە كرا/ لێگيرا/ لێحەرامكرا) كارەكە بۆى دوورە دەستبوو.
(حَرَّمَ): كەوتە مانگى محەرەمەوە.
(- الشَـيءَ): شتەكەى نادروسـتكرد/ ناشياو كرد/ حەرامكرد.
(أَحْـرَمَ): ١-كەوتـە مانگـى محەرەمـەوە ٢-ئيحرامى بەسـت يان كەوتە پيرۆزييەكەوە كە نابێت بشكێنرێت ٣-دەستەبەر بوو.
(- الشَيءَ): شتەكەى حەرامكرد.
(- عَنِ الشـيءِ): خـۆى لە شـتەكە بەدوور گرتو وازى لێهێنا.
(تَحَـرَّمَ- مِنـهُ بِحُرمَةٍ): لـە خراپەى ئەو پەنايبردە بەر لايەك دەسـتەبەرى پاراستنى بێت.
(- بِهِ): تێكەڵى بوو/ دۆسـتايەتيىو ڕێز لە نێوانياندا چەسپو پتەو بوو.
(إِحْتَرَمَ – هُ): بە گەورەيگرتو ڕێزيگرت.
(- الشَّيءَ): لە شتەكە بێبەش بوو/ لێيقەدەغە كرا/ ڕێى شتەكەى لێگيرا.
(إِسـتَحْرَمَ- الشَّـيءَ): شـتەكەى بە حەرامو نادروست دانا.
(أَلحُرْم = الاحرام بِالحَج): ئيحرامبەستن لە حەجدا.
(أَلحَل): ئيحرام شكاندن.
(أَلحُرُم): ١-(ژنانى/ هاوسەرى) پياوێك.
(أَلأَشهُرُ الحُرُم): چوار مانگە حەرامكراوەكان. (ذو القَعيـدَة وذو الحَجَّة ومُحَرَّم و رجب): بوون كە نەدەبوو عەرەب لەو مانگانەدا شـەڕ لەگەڵ يەك بكەن.
(أَلحَـرَم (ج) أَحْـرام): ١-ئـەوەى كـە پياو دەيپارێزێـتو بەرگريى لێـدەكات ٢-ئەوەى كە پـيرۆزە نابێت دەسـتى بۆ ببرێت/ شـتە حەرامەكان.

(«أَلحَرَمْ الأَقصى= بَيتُ المُقَدَّس»): قودس.
(أَلحَرَمان): مەكەو مەدینە.
(أَلحِرم (ج) حُرُم): ١-نەشیاو/ نادروست/ حەرام ٢-دەمی ئیحرامبەستن لە حەجدا ٣-ئەو ئەركەی كە دەشێت بیشكێنیتو وازی لێبهێنیت.
(أَلحِرمان): حەرامكراوەكان.
(أَلحِرمان): پرزەبڕاویی/ بێبەشیی بەشبڕاویی/ بێبەشكردن.
(أَلحُرْمَـة والحُرُمَـةُ والحُرَمَـةُ (ج) حُرَم و حُرَمات وحُرُمات): ١-ئەو ئەركو پێویستیانەی كە خودا لەسەر مرۆڤی داناوەو دەبێت لێیدەرنەچنو ملی بۆ شۆڕبكەن ٢-ئەوەی كە نابێت بشكێنرێت/ فەرمانە پیرۆزەكانە ٣-دەستەبەریی – ترسو سام خۆلێپاراستن.
(حُرمَـةُ الرَجُـلِ): ماڵو منداڵو خێزانی پیاو.
(أَلحَرْمَةُ): پاراستن.
أَلحَرام: حەرام/ نەشیاو.
(«حَرامُ اللهُ لا أَفعَلُ هـذا»): حەرامی خودا بێت ئەوە ناكەمو بەلای ئەوەدا ناچم.
(«يَمينُ اللهِ لا أَفعَلُ هذا»): سوێندم بە خودا بەلای ئەوەدا ناچمو نایكەم.
(«رَجُلٌ حَرام و قَـومٌ حَرام»): پیاوێك یان خوێشگەلێك كە پارێزراو بێت.
(أَلشَّهْرُ الحرامُ): مانگی موحەرڕەم.
(أَلبَلَدُ الحَرام): مەكە.
(أَلمَسْجِدُ الحَرام): كەعبە/ كابە.
(أَلحَريم (ج) حُرُم وأَحْرُم وأَحاريم): ١-ئەوەی كە حەرامكراوەو نابێت دەستی بۆ ببرێت ٢-پانتاییەكی فراوانە كە بە سووری كۆشكی شادایەو نابێت توخنیبكەونو دەپارێزرێت.
(ثَوبُ المُحْـرِم): ٣-بەرگی ئیحرام ٤-هەموو شوێنێك كە پێویستە بپارێزرێتو توخنی نەكەوت.
(حريـمُ الرَجُل): ئەوەی كە پیاو بەرگری لێدەكات بە هاوسەری ژنانی پیاو دەوترێت (حەریم).
(أَلحَريمَةُ): ئەو ئاواتانەی كە لەدەستچووبێت.
(أَلمُحرِم): ئەو كەسانەی كە لەژێر ڕكێفی تۆدا بنو بیانپارێزیت.
(«أَلمُحرِم عَنكَ»): ئەوانەی كە نابێت ئازاریان بدەیتو خراپەت بۆیان هەبێت.
(أَلمَحرَم (ج) مَحارِم): حەرامكراو.
(مَحارِمُ اللَيل): سامی شەو كە زۆر ترسنۆك ناوێرێت توخنبكەوێت.
(أَلحَرامِيّ): دز/ پیاوخراپ.
(أَلمَحرَمَـة والمَحرُمَـة (ج) مَحـارِم): كاری نادروستو نەشیاو- ئەوەی كە نابێت پەرژینی بشكێنیتو توخنیبكەوێت.
(مُحَرَّم): مانگی مەحەرڕەم كە یەكەمین مانگی

عەرەبییەو لە نێوان (ذي الحجة وسفر)دایەو (٣٠) رۆژە ٢-کەسێکە دەستەبەریبن و رێزی لیبگرن.

(اَلَحروم): ١-بێبەش ٢-نەداراو بێدەرامەت ٣-دەستکورت کە هیچی بە هیچ نەبێت (لە فەرو بێر بێبەش ٤-بەدبەختێك کە رەنجبێوەر بێت.

(اَلْحْتَرَم): بەرێز/ خاوەنرێز.

٢-(حَـرِمَ- في القمار حَرَمـاً و حَراماً): لە قوماردا دۆراندی.

(حَرَّمَ وأَحْرَمَ- هُ في القمارِ): قوماری لەگەڵدا کردو لێیبردەوە.

(اَلْحُرْمَـةُ والحُرُمَـةُ والحُرَمَـةُ (ج) حُرَم وحُرُمات وحُرَمات): بەش/ بەرکەوتە.

٣-(اَلْحْرم): بێوەی.

(مُحَرَّم): دەستبۆنەبراو.

(«جلدٌ مُحَرَّم»): پێستەیەکی خۆشەنەکراو/ دەستبۆنەبراو.

(«سَوطٌ مُحَرَّم»): قامچییەکی چاکنەکراو.

(أَعرابِـيٌّ مُحَـرَّم): عەرەبێکـی کۆچەریی/ دەشتەکی وشك کە شارستانیی نەدیبێت.

(اَلْحْرَمَةُ) (عامية): دەستەسر.

٤-(حَرِمَـدَ- في الأمـرِ): لەسـەر کارەکە بە گژداچوو فرەو چەلەحانێی زۆر لەسەر کرد.

(ألحِرمِـد والحَرمَد): ١-رەنـگ و بۆ گۆڕاوی تێکچوو ٢-قورە رەشی تێر.

٥-(حَرمَـزَ- هُ): نەفرەتـی لێکرد/ لەعنەتی لێکرد.

٦-(اَلْحَرْمَـل) (ن): ئەسـپەندەر/ قانـگ رووەکێکـە گەڵاکانـی بەمـلاولای چڵەکەیدا ریـز دەبێت گوڵەکەی کۆیـەو لە رێکی یەکن تۆوەکەی لەبەری کونجی دەچێت زۆر جۆری هەیە، لە باخچەکاندا دەروێنرێت، رووەکێکی پزیشـکییە کەڵکەکانی بۆ وەستانی رەوانییو خوێن پاککردنەوەو ئازاری جومگەیە.

الملحق:

حـرم: الحِـرام (ج) حِرامـات وأَحرِمَـة: بەرگێکـە خۆتی پـێ لەسـەرما دەپارێزیت/ قاپووت ٢-بەتانیەکە لە خوریی یان شـتیترە بۆ خەو پێیدەنوون.

حـرن: (حَـرَنَ وحَـرُنَ – البَغْـلُ. حُرُوناً وحُرانـاً و حِرانـاً): ئێسـترەکە مانیگرت و یاخیبوو/ وەستا.

(بَغلٌ حَرُون (م) حَرُون (ج) حُرُن): ئێستری مانگر/ چمووش/ سەهەند.

(- بالمَكانِ): لە شـوێنەکەدا خـۆی گیرکردو مایەوەو نەرۆیشت.

(- العَسَـلُ في الخَلِيَّـةِ): هەنگوینەکـە بـە شانەکەوە لکاوەو بە گران لێیدەبێتەوە.

(حَـرَنَ- في البَيع): بە نرخێکـەوە لکاو نە کەمیکردو نە زۆرتر/ سەهەندەییکرد.

(- القُطنَ): لۆکەکەی شیکردەوە.

(ألمِحــرَن): چەكوكــەوان/ ئامێــری لۆكــە شیكردنەوە.

حرا: (ألحَــرا (ج) أحْراء: ١-كــۆڕ/ مەیدان/ گۆڕەپان.

(«نَزَلْتُ بِحَراهُ»): دابەزیمە كورەكەی.

(ألحَــرا: ٢-دەنــگ ٣-گــری ٤-لانــەی ئاســك ٥-شایان.

(«بالحَرا أن یكون ذاك»): شــایانیەتی بەوە ببێت یان ئەوە بێت.

(ألحَرْوَةُ): ١-توند بوون و گڕێی قورگ یان سگ یان ســەر كە لە ڕقاندا یان لە ئــازاردا پەیدا دەبێت ٢-بۆگەنێكی تیژی كاسكەر.

(ألحَــراوَة): توونــی و كەســكوونیی/ تیژیی چێژی خەرتەلەو شتی لەو بابەتە.

(حــری: (حَری- الشَــيءُ. حَرْیاً): شــتەكە كەمیكرد.

(أحری- الشــيءَ): شــتەكەی كەمكــرد/ لە شتەكەی دابڕی.

(ألحاریَةُ): ماری كوڵەوەیباب مارێكە لەشــی كورتەو ژەهراویيە.

٢-(أحرِ- بِهِ): شــایانی ئەوە ببــە/ بۆ ئەوە بشێ.

(تَحَرّى): بۆ شایستەترو چاكتر گەڕاو پشكنیی ٢-بۆی گەڕاو پشكنی.

(- الأمــرُ): بە نیازی ئەو ئــەو كارەی كردو ئەوەی بە باشتر زانی و هەڵیبژارد.

(ألحَــريُّ (ج) حَرِیُّون وأحرِیــاء (م) حَرِیَّة (ج) حَرِیَّــات و حَرایا والحَــرِيُ (ج) أحْراء والحَری): (ئەمەیان نە بە دوان دەكرێت و نە بە كۆ): شــایان/ شایستە/ گونجاو/ شیاو_ لە پێشتر.

(إنَّهُ لَحَــرِيٌّ أو حَرٍ أو حَرىً بِكَذا وأن یَفعَلَ كَذا): ئەو شایانی ئەوەیە یان لەو دەوەشێتەوە ئەوە بكات/ شایستەی ئەوەیە.

(ألأحــری): شایســتەتر/ شــیاوتر/ باشــتر/ لەپێشتر/ شایانتر/ گونجاوتر.

(ألمَحری والمَحرْاة): شیاو/ شایستە.

(«هــذا الأمــرُ محــرىً أو مَحــراةٌ لذلك أو بذلــكَ»): ئەم كارە شــیاوی ئەوەیــە/ ئەوە هەڵدەگرێــت/ بــۆ ئەوە باشــە/ شایســتەی ئەوەیە.

٣-(تَحَرَّی- بالمَــكانِ): لە جێگەكەدا مایەوەو خۆی تێداگرت.

٤-(تَحَــرّی- عَنهُ): بۆیگەڕا/ بۆی پشــكنی/ بەدوایدا عەودالبوو.

(رِجالُ التَّحَرِّي): پۆلیسی پشكنێر كە بە دوای تاوانبــارو پیاوخــراپ و خراپــەكارو بەڵگەی تاواندا دەگەڕێت.

حــزَّ ١-(حَــزَّ واحتَــزَّ- هُ. حَــزّاً): بــڕی/ قلیشاندی.

(- العــودَ): هــەردوو ســەری چێوەكــەی تیژكرد.

(تَحَزَّزَ): برراو هەردوو سەری تیژ بوو.
(ألحَزّ): قلیش یان برین داتاشین.
(ألحزَّة): قلیشێك یان داتاشینێك.
(ألحِزَّة): کووزی کاڵەك بە درێژیی/ قاشێك.
(ألمَحَز): ١-شـوێنی کووز کووز کردنو برین/ جێقلیش/ درز.
(«قَطَـعَ فَأصـابَ المَحَـزَّ»): بـڕی برینەکە بەرجێ قلیشەکە کەوت.
(ألمِحَزّ): ئامێری (برینو قلیشاندن/ کووزکووز کردن.
٢-(حَـزَّ- الشَـيءُ في صَدرِه حَزّاً): شـتەکە سەردڵیگرتو کاری تێکرد.
(حَزَّزَ- أسنانَهُ): دانەکانی تیژکرد.
(ألحَـزَّةُ): ١-ژانــەدڵ ٢-کاری پڕ سەریەشــەو خەفەت لە دوا.
(ألحَـزازَة (ج) حَـزازات): ژانەدڵــی ڕقو ناخۆشییو ناکۆکیی نێوان.
(ألحَـزّاز والحُزّاز): مەراقو ئــەوەی ژانەدڵ بهێنێتو دڵ تەنگبکات.
(حَـوازُّ القَلبِ): هەموو ئەو شـتانەی دەبنە هۆی دڵگیرییو ژانەدڵو مەراق.
(حازَّة): یەکێك لەو شـتانەی دڵئازار دەدەنو دەبنە هۆی مەراقو ژانەدڵ.
٣-(حَـزَّ وأحَزَّ- علـى كَرمِ فُـلان): پایەو گەورەیی فیساری بڵندترو زۆرتر کرد.
٤-(حــازَّ- هُ. مُحــازَّةً و حِـزازاً): هەڵگێرو داگێریکردو لێیکۆڵییەوە/ بە دوایدا گەڕا.
٥-(ألحَــزّ (مص): ١-دەم/ کات ٢-پیاوی قســە ڕەقو نەراندوو/ قسەترن.
(ألحَزَّةُ): کاتژمێر/ سات.
("أيَّ حَزَّةٍ أتَيْتَنــي قَضَيْتُ حاجَتَكَ"): هەر کاتژمێرێك/ ساتێك هاتیت پێداویستیەکەت بەجێدەهێنم.
(ألمَحَــز(ج) مَحــاز): پیــاوی قســەڕەق/ نەراندوو.
(ألحَزيز (ج) حُزُز و حُزّان و حِزّان وأحِزَّة): پیاوی کارکردەو بەکار/ بە چنگو هەڵپە.
(ألحَزاز): ١-کرێشی سەر ٢-(طب) = ألقُوباء): قلیشــانی پێستو وشــکهەلاتنی. دەردێکە لە لەشــدا پەیدا دەبێت پێست وشــکدەکاتەوەو دەیقلیشــێنێت، قلیشــەکە گەر چار نەکرێت گەورەتر دەبێت.
(-) ن: جــۆرە قەوزەیەکــە لەســەر تاوێرو دیوارو توێکڵی دارو خاك دەڕوێت زۆر قایمەو بەرگەگــرە بەرامبــەر گۆڕانــی ئاووهەوا بە تایبەتی بەرگەی ســەرما زۆر دەگرێت ڕەنگ سپی یان سەوز دەبێت.
(ألحَزازَة (ج) حَزازات): ١-ســوێ چوونەدڵی (خەفەت/ قســەی بە توێکڵو ناخۆشی ئەمو ئەوو/ بۆرە بنار) ٢-کرێشی سەر.
ثُلاثِيَّــةُ الحَــزّات (ن): گوڵێکــی جوانــە لە کۆمەڵەی زەمبەقە گوڵەکە زەرد یان ســوورە،

دركاويیه له مەدەغەشقەرەوە هاتووە.
أَلحَـــزازِيُّ: پیاوی (بە برشـــتو بە چنگ/ بە هەڵپە لە كارو شەڕدا).
حـــزأ: (حَـــزَأَ- السَّـــرابُ الشَّـــخصَ حَزءً): تراويلكەكــە زەلامەكــەی بەرزكـــردەوە/ هەستاند.
(- الإبلَ): حوشترەكانی كۆكردەوە.
(إحْزَوزَأتِ الإبلُ) حوشترەكان گردبوونەوە.
(- الطائِــرُ): باڵندەكــە باڵەكانــی هێنایەوە يەكو وازی لە هێلكەكانی هێنا.
حـــزب: ١-(حَزَبَ- هُ الوَيْلُ والغَــمُّ. حَزْباً): كارەســاتی گــەورەو خەفەتــی جەرگــبڕ دایبەسەریداو زۆری بۆ هێنا.
(ألحازِب (ج) حَوازِب والحَزِيب (ج) حُزْب و حُزُب): كارەساتو قەوماوی سەختو گران.
("نَزَلت بِهِ حَوازِبُ الخُطوب): بەلای سەختو گرانی بەسەردا باریو هات.
("هـــذا أَمْرٌ حَزِيـــبٌ"): ئەمە بـــارو كارێكی گرانە/ جەرگبڕە.
ألحُزابَـــة: كاری گـــرانو گـــەورەو خەفەتـــی جەرگبڕ.
٢-(حَـــزَبَ- القُـــرآنَ. حَزْبـــاً): قورئانـــی بەشبەشكرد.
(حَـــزَّبَ- القَـــومَ): خوێشـــگەلی كـــرد (بـــە دەستەدەستە/ چەند پارتێك) بوون بە چەند پارتو دەستەيەك.
(تَحَزَّبَ- القَـــومُ): ١-كۆبوونـــەوە ٢-بوون بە چەند پارتێك.
(حـــازَبَ- هُ): ١-بوو بە دەســـتەی ئەو/ چووە پارتەكەيـــەوە ٢-لايەنگيريـــی ئەويكـــردو پشتيگرت.
(ألحِـــزب (ج) أحـــزاب): ١-پـــارت/ دەســـتەو كۆمەڵــە خەڵكێك ٢-هەمـــوو تاقمە خەڵكێك كە دڵيان بە يەكەوە بنووســێتو يەك شـــێوە كار بن ئەوە پارتن گەرچی يەكتريش نەبينن ٣-ســەربازو پياوانو دۆستانی يەكێك كە سەر بەو بنو بیروبڕوای ئەويان هەبێت ٤-بەشێكی قورئان يان شتيتر.
٢-(ألحِـــزب (ج) أحزاب): ١-چـــەك ٢-بەش/ بەركەوت.
(ألحَزابِـــيُّ والحَزابِيَّة – مِنَ الرجال): پياوی تەنگەئەستووری كورتەبنە.
٤-(ألحَيزَبون والحَيزَبور): پير/ ئيختيار.
حزر: ١-(حَزَرَ- الشـــيءَ. حَـــزْراً و مَحْزِرَةً): شتەكەی خەمڵاندو بە بۆچوون قەبلاندی.
(«حَزَرَ قُدومَهُ يَـــومَ كذا»): وای بۆچوو كە ئەو رۆژە دێت.
(ألحَـــزوَرَة= الأحجِيَة) (عاميَّـــة): مەتەڵ/ قسەی بە پێچو پەنا.
٢-(حَـــزَرَ- و حَزُرَ- النَّبيـــذُ أَو اللَّبَنُ. حَزْراً و حُزُوراً): مەيەكە/ شەرابەكە يان ماستەكە ترش بوو.

(حازر): ترشاو/ ترشبوو.

(ألحازِرَة): میّی وشەی (حازر).

٢-(ألحَــزْوَر والحَزَوَّر (ج) حَــزاوِرَة): میّرد منداڵێك هەڵیدابێتو هێزو گوریگرتبێت.

(ألحَزْرَةُ (ج) حَــزَرات والحَزيـرَةُ — مِن كُلِّ شيءٍ): ناوێزەو هەڵبژاردەی هەموو شتێك.

(ألحازِرَةُ): میّحوشتری بەهێزی چاك.

(ألمُحَزور): توورەكراو.

٤-(حَزيران) (ســريانية): مانگی خەرمانان ٣٠ رۆژە.

حــزف: (حَزْفَــرَ- القَومُ لِلقَوم): بۆ شــەرو بەگژداچوونیــان خوێشــگەل خۆیــان ئامادە كرد.

(- المَتاعَ): كەلوپەلەكەی شەتەكدا/ بەستی.

(- الإناءَ): قاپەكەی پركرد.

حزق: ١-(حَزَقَ- الوَتَرَ أو الرباطَ): ژێكە یان پێبەستەكەی ڕاكێشاو توند كردو بەستی.

(- الشيءَ): شتەكەی گوشیو پەستاوتی.

(- الحِمارُ): كەرەكە تری.

(أحْزَقَ- هُ): بەری لیّگرت/ نەیهێشت.

(تَحَزَّقَ): چووە یەكو كرژ بوو.

(ألحِــزْق والحازِقَــة والحَزاقَــة والحَزيقَة. وجمــع حَزيقَة حَزائِق وحَزيــق وحُزُق): كۆمەڵە خەڵكێك یان كۆمەڵی شتێ.

(ألحِزقَــةُ): ١-كۆمەڵە خەڵكێــك یان كۆمەڵی شتێ ٢-پارچەیەكی هەموو شتێك.

(ألحَــزُقُ والحُزُقَّــةُ والحُــزُق والأُحْزُقَّــةُ والحَزُقَّة): ١-كورتەبنەیەكی هەنگاو كورت.

(ألحَزُقُ والمُتَحَزِّق): ڕژدێكی بەدڕەفتار.

(ألحازُوقَة) (طب) (عامية): پژمین.

(ألمَحْرزُوق- مِن الإبْرِيق ونَحْوُهُ): مەســینە یان سوراحی ملتەسك.

حزك: (حَــزَكَ- هُ. حَزْكاً): پێچاپەوەو توند شەتەكیدا.

(- هُ بِالحَبــلِ): چەپكیكــردو توند بە پەت بەستی.

(إحْتَزَكَ- بِالثَّوبِ): جلەكەی لەناو قەدیەوە پێچا.

حزل: (إحْزَأَلَّ- الشَّيءُ): شتەكە چووە یەك/ گرد بووەوە.

(- القَلْــبُ): لە ترســاندا دڵەكــە چوو/ كرژ بوو.

(- الجَبَلُ): شــاخەكە بەســەر تراویلكەكەوە بەرز بووەوە.

(- البَعيرُ في السَّــيرِ): حوشترەكە لە ڕۆیشتندا پێشكەوت.

(ألحَوْزَل والحَّوْزَلَة): كورت.

حزم: ١-(حَــزُمَ. حَزْمــاً و حَزامَةً): توند/ دامەزراو بە بروا بەخۆوە كارەكەی گرت.

(حــازم (ج) حَزَمَة و حُزَّم وأحزام وحَزيم (ج) حُزَمــاء): بە وریاییــەوە توند قایم كار گرتوو.

(حَزَمَ- ه):گورزەیکرد/ توند بەستی.
(حَــزَمَ- الفــرسَ): تەنگــەی ژێــر ســکی چارەوێکەی بەست.
(حَزَّمَ- هُ):توند بەستی/ شەتەکیدا.
(أَحْــزَمَ- الفَــرسَ):تەنگەی ژێر ســکی بۆ چارەوێکە کرد.
(تَحَزَّمَ واحْتَزَمَ):پشــتێنی بەست/ کەمەری بە پەتێك بە شتێك بەست.
(«تَحَــزَّمَ فِي الأَمــر»):کەمەری بــۆ کارەکە بەست/ بە بڕوابەخۆیەوە لە کارەکەهەڵچوو/ کارەکەی بە توندیی گرت.
(أَلحِــزام (ج) حُزُم والحِزامَــة (ج) حَزائِم والمِحْزَم والمِحْزَمَة)١ـتەنگەی ژێر ســکی وڵاخ ٢ـپشتێن/ کەمەربەست.
(«أَخَذَ حِزامَ الطَّريقِ»): ناوەندی ڕێگەکەی گرت.
(أَلحُزمَة):گورزە/ بەستەك (دار/ یان شتیتر/ دەستەك).
(أَلحَزيــم (ج) حُــزُم وأَحْزِمَــة):١ـکەمەر/ پشــتێنە/ ناوقەد/ شوێنی بەســتنی پشتێن ٢ـناوەڕاستی سنگ.
(«شَدَدْتُ لِهذا الأَمرِ حَزيمي»):خۆم بۆ ئەو کارە ئامــادە کردووەو پشــتێنم بۆ لە کەمەر بەستووە/ خۆم خڕ هەڵدا.
(الأَحْزَم):سنگفراوان.
(أَلحَيزُوم (ج) حَيازِم وحَيازِيم):ناوەڕاستی سنگ.
(«شَدُّ الحَيازِم»):بە ئارامبوونو بەکێشبوون (ئیدیۆمە).
(أَلمَحْزِم- مِنَ الدابَّة):شوێنی بەستنی تەنگەی ژێر سکی وڵاخ.
٢-(حَزِمَ- حَزَماً):مەراقی بە چنیەوە دڵەوە/ دڵی تەنگبوو.
(أَلحَزَم):دڵتەنگیو مەراقی دڵ.
٣-(إِحْزَوزَمَ- الشــيءُ. إِحْزِيزاماً): شــتەکە تۆپەڵ بوو.
(أَلأَحْزام= الأَحزاب):پارت- دەستە- کۆمەڵ.
٤-(إِحْزَوزَمَ- المَكانُ):شوێنەکە ڕەقەنو بەرز بوو.
(أَلحَزم (ج) حزُوم):زەویی هەڵەتو ڕەقەن.
(أَلحَيْزوم (ج) حَيازِم وحَيازِيم):زەوی بڵند بەرز/ هەڵەت.
٥-(أَلحَزَم):خواردن هەرسنەکردن.
(أَلأَحْزَم):ورگن.
(أَلأَهْضَم):ناوقەد باریكو تێقوپاو.
(أَلحُزُمَّة):کورت/ کورتەبالا/ کورتەبنە.
حــزن: ١-(حَــزَنَ- هُ. حُزْناً)داخیدایــە/ خەفەتیدایە/ کەســەری کــردە دڵیەوە/ دڵی تەنگکرد.
(حَــزِنَ- لَهُ و عَلَيهِ. حَزَناً):خەفەت/ داخی بۆ خوارد.
(حَزيــن (ج) حُزَنــاء و حِــزان و حَزانی.

وحَــزَنَ و حَزَنَ ومَحزونَ ومُحْزَنَ مِحْزانَ و حَزنانُ): خەفەتبار/ دڵ پڕ لە کەســەر/ دڵ پــڕ لە پەژارە/ داخڵەدڵ/ خەمبار/ ســوێ لە دڵ.

(حَزَّنَ- الرَجُلَ): داخی کردە دڵی پیاوەکەوە/ خەفەتیدایە/ داخیدایە.

(- القارِيءُ): بە ســۆزو دەنگــی کارتێکەرەوە خوێندیەوە.

(أحْزَنَ- الرَجُلَ): سوێیکردە دڵی پیاوەکەوە/ داخیدایە/ خەفەتباریکرد.

(تَحَــزَّنَ- عَلَيه ولأَمــرِهِ): داخی خوارد بۆی ژان چووە دڵیەوە.

(تَحــازَنَ واحتَــزَنَ): پــەژارە دایگــرت/ داخیخوارد/ خەفەتبار بوو.

(الحُزْن والحَزَن (ج) أحْزان): خەفەت/ خەم، داخ/ پەژارە/ کەســەر/ دڵتەنگیی/ ناســۆر/ جەخار.

(الحُزَن): وەی/ چورتومی گران/ لێقەومان/ ئاپۆرە.

(الحُزانَــةُ): خێــزان/ماڵو منــداڵ کە پیاو خەمیان بۆ دەخوات.

(مالِكُ الحَزين= ألبَلشــون (ح): شینەشــاهۆ مەلێکــی ئاویی قاچو مل درێــژە دەڵێن گوایا کاتێك لــەلای کانیاوو ئــاوەوە دەبێت کاتێك وشکدەبن ئەم خەفەتیان بۆ دەخوات.

٢-(حَزُنَ المَكانُ. حُزُونَةً): شوێنەکە ڕەقەنو زبرو بڵند بوو.

(أحْــزَنَ): بــە زەوییەکــی ســەختی بڵنددا ڕۆیشت، یان تیایدا بوو.

(ألحَــزْن (ج) حُزُن و حُــزُون): زەمینێکی سەخت بە زۆریی دەبێت ئەو زەمینە بڵندیش ببێت.

(ألحُزنَةُ (ج) حُزَن): کێوی سەخت.

(ألحَزَنَــةُ- مِــنَ الأَرضِ): زەویی ســەختو بەرز.

(ألحُزُونَة): سەختیو بەرزیی زەوی.

(ألحَزَنْبَــل) (ن): ڕووەکێکــە بەرتــاڵ/ گیا دووپشکە/ قاپەکەوڵە/ دووبەسەرە.

حــزا: ١-(حَزا- الشــيءَ. حَزْواً): شــتەکەی خەمڵاند/ هەڵەسنگاند.

(- الطَّــيرَ): باڵندەکــەی هەڵفراند تا بزانێت ڕوو لە کوێ دەکات بەوە گەشبین یان ڕەشبین دەبێت.

(حَزَى و تَحَزَّى. حَزْياً): پێشبینیکرد.

(- الشيءَ): شتەکەی خەمڵاند/ هەڵسەنگاند.

(أحْزَى بِالشَّــيءِ. إحْزاءً): هەستی بە شتەکە کرد/ بە شتەکەیزانی.

(ألحازِي) (فا): دەستگرەوە/ ئەوەی تەماشای چرچو لۆچی دەستی ئەندام دەکاتو پێشبینی دەکات/ فاڵگرەوە.

٢-(حَزا و حَزَّى- السَّــرابُ الشــيءَ. حَزواً): تراویلکەکە شتەکەی بەرز بە هەواوە پیشانداو

نواند.
(أَحْزى- الشــيءُ. إحْزاءً): شتەکە بەرزو بالآ بوو.
٢-(ألحَزى والحَزاء) (ن): مەعدەنوس.
(حَزاة و حَزاءَة): يەك چڵ مەعدەنووس.
(حَزى = حَزا): هەڵيسەنگاند/ خەملاندى.
حسّ: ١-(حَسَّ- هُ حَسّاً): كوشتىو لە رەگو ريشەى دەرهێنا.
(إحْتَسَّ- الشيءَ): شتەكەى لە بێخ دەرهێنا/ فەوتاندى.
إنْحَسَّت- أَســنانُهُ: ١-دانى لە بن هەڵكێشرا ٢- دانى (كولۆر بوو هەڵوەرىو شكا/ تەختبوو).
(ألحَسيس): كوژراو/ فەوتاو.
٢-(حَسَّ- الدابَّة. حَسّاً): ولآخەكەى رنەككرد/ بە رنەك تۆزو پيسييەكەى لێكردەوە.
(ألمِحَسَّــة): رنــەك (كــە ولآخــى پــێ رنەكدەكەن).
٣-(حَسَّ- النّارَ) حَسّاً: ئاگرەكەى خۆشكردو بلآوكــردەوە تــا نانەكە يــان كەبابەكە چاك ببرژێنێت.
(- اللَّحْمَ): گۆشتەكەى نايە سەر پشكۆكە.
٤-(حَـسَّ- لِفُلانٍ. حَسَــاً و حِسّــاً): دڵى بە فيسار كەس سووتاو دڵى بۆى نەرم بوو.
(- هُ): هەستى بزواند.
٥-(حَسَّ- الشــيءَ وبالشَّــيءِ): هەســتى بە شتەكە كردو پێيزانى.
(- بالخَبَر: حَسّاً و حِسّاً): هەواڵەكەى لە دڵدا چەسپى/ لاى عايەن بوو بڕواى پێكرد.
(أَحَسَّ- الشَــيءَ وبالشَّيءِ): بە شتەكەيزانى/ هەستى پێكرد/ بۆيچوو.
(«حَـسَّ وأَحسَّ مِنــهُ خَبَـــراً»): هەواڵێكى (لێهەڵێنجا/ لێوە بەرگوێكەوت.
(تَحَسَّسَ): گوێى چاك هەڵخستو باش چاوى گێرا.
(- الخَبَرَ): گوێى بۆ هەواڵەكە هەڵخســت/ بە دوايدا گەڕاو هەوڵى زانينيدا.
(- الشيءَ): بە دەســتكوتانو هەستەكانيترى بۆ شتكە گەڕاو پێيزانى.
(- مِنــهُ): ١-هەواڵــى ئەوى بەدەســتكەوتو زانــى ٢-لەوەوە بە هەواڵەكەيزانىو هەســتى پێكردنو بۆيچوو.
(إحْتَسَّ- الشَيءَ): دەستى لە شتەكە كوتا.
(- الحِــسّ) (مــص): بــزوەو دەنگــى نزمى پەنهانى.
(«ماسَــمِعتُ لَــهُ حَسّــاً»): هەســتم نە بە جووڵەيكــردو نە بــە دەنگى نزمــى/ نە بە جووڵەيمزانىو نە دەنگێكيشى هاتە بەرگوێم ٢-هەســتپێكردنو پێزانين. كەســێك بەلاتدا تێدەپەڕێتو نايبينيت بەلآم دەنگێكى نزمى بەرگوێت دەكەوێت ٣-ئازارێكە كە زەيستانەكە پاش منداڵبوون هەستى پێدەكات.
(حِسُّ الحُمّى): هەست بە سەرەتاى تاگرتن/

لەشداگیرسانو داهێزران کردن.
(اَلحَسيّ): هەستیی/ هەستییانە ئەوەی کە بە ئاشـــکراو دیار پێیبزانیت. ئەمە پێچەوانەی ئاوەزییە.
(اَلَمذهَبُ الحِسيّ أَو الحِسيَّة): هەستە رێبازە/ بـــیرزای ئەوانەیە کە دەڵێن هەموو توانایەکی ئاوەز لە هەستپێکردنەوەیە.
(اَلحَسَّةُ والحِسَّةُ): بار/ رەوش.
("هُوَ فِي حِسَّةِ سوءِ"): ئەو لە بارێکی هەست خراپدایە/ حاڵی شرە.
(حِســاسُ الحُمَّــى): هەســـت بـــە تاڵیهاتنو لەشگرانبوون.
(اَلحَسِيس): دەنگی زۆر نزم. بزوە. جووڵە.
(اَلحاسَّة (ج) حَواس): مێی وشەی (الحاسّ):
١-هەست/ دەروونەهێزی پێزانین/ دەرکپێکەر.
(اَلحَــواس الخَمــس): پێنـــج هەســـتەکە کە بیســـتنو بینـــینو بۆنکـــردنو چەشـــتنو دەستلێدانە.
(حَسّــاس): پێبەنزیـــن/ بەنزینـــدەر لـــە ئوتومبیلـــدا، پێـــی پێدادەنێـــن بەنزیـــن بە ئاگرکـــەرەوەی ئوتومبیلەکـــە دەداتو ئـــەو خێراییە دەدات کە پێویست بێت.
حَسّاســـاتُ الحَياء: لە شتی بیرعەتو ناچیزە شەرمو شکۆکردن هەست بە بێز لێکردنەوەی شتی ناشیرین (ئیدیۆمە).
٦-(حَسَّ-البَردُ الزَرعَ): سەرماکە کشتەکەی بردو سووتاند.
(«أَلبَردُ مَحَسَّةُ لِلنَّبات»): سەرما رووەکبردەیە.
(حَــواسُّ الأَرض خَمْــس): فەوتێنی خاكو زەوی پێنجن.
(اَلبَردُ): سەرما.
(اَلبَرَدُ): تەرزە.
(اَلرِّيح): با.
(اَلجَرادُ): کوللە.
(اَلَمواشي): ئاژەڵ ئەمانە زەویفەوتێنن.
(«مَــرَّت بالقَوم حَواسٌّ»): ســالانی نەهاتو نەهامەتیی بەسەر خوێشگەلدا هات.
(اَلحَســوس): رەشەســاڵ/ ســاڵی نەهــاتو بێدەرامەتی یان کەمدەرامەتیی.
(اَلحُساس): نەحس/ چارەرەشی/ بەدوومیی و تاڵیی ژیان.
(اَلَمحْســوس): چارەرەش/ شـــووم/ بەدووم/ پێرەش.
(«أَرضُ مَحسوسَـــة»): زەوییەکـــی بەدفەرە، کوللە لێدراو یان تەرزەلێدراو.
٧-(اَلحَسّ): فێڵ.
(اَلحُساس): بەدرەوشتیی.
(اَلحُساس): بەردەوردەی شکاو/ تەلاشەبەرد.
(حُساسَة): تەلاشە بەردێکی بچووك.
(-) (ح): وردە ماسیەکە وشکیدەکەنەوە.
٨-(حَسْــحَسَ- لَهُ): بۆی ژان چووە دڵیەوە/ جەرگی بۆی ژانیکرد.

(- اللَّحْمَ): گۆشــتەکەی خســتە سەر پشکۆو هەڵگێڕو داگێڕیکرد.
(تَحَسْحَسَ- لِلقِيام): بۆ هەستان بزوا/ جما.
(- ت أو بارُ الإبِلِ): تووکی حوشترەکە پەرش‌و بڵاوبووەوەو بە ئاسماندا چوو.
الملحق:
حَــسَّ: (ألحَسّاسِــيَّة): ١-دەردە هەســتە ٢-هەستیاریی ٣-خارشــت. تایبەتمەندییەکی لەشــی زیندووە کە کاری تێبکرێت‌و بە هۆی وروژاندنــی شــتی دەرەکی یــان ناوەکییەوە دەبێت.
حَساسِــيَّةُ لِلبَرد: ١-ســەرمازوو کاری تێبکات ٢-دەردە هەستە بەرامبەر دەرمان یان هەڵاڵەی گوڵ یان سەرما.

حســـب: ١-(حَسَــبَ- ـُ. حَسْــباً و حَساباً و حِســباناً و حَسْــبَةً و حِســابَةً و حُسْباناً): ١-ژماردی ٢- وایدانا.
(حاسَبَ- ـُ. مُحاسَبَةً و حِساباً): لێپرسیەوە/ لێپرسینەوەی (لەسەر دانا/ لەگەڵدا کرد).
(تَحاسَبا): لە یەکتریان پرسییەوەو شتەکەیان بەسەرکردەوەو بەرچاوخست.
(إحْتَسَــبَ- الأمرَ): کارەکەی ڕەچاو کردو بە سەرکردەوە/ لێکیدایەوە.
(- عِندَ اللهِ خيراً): کاری چاکی بۆ قایلبوونی خــودا ئەنجامــدا/ لــە ڕێــی خــودادا کاری چاکیکرد.
(ألحَسَــب): ژمارەو بە پێی ئەوە/ بە گوێرەی ئەوەو چەندانە.
(«هذا بِحَسَــبِ ذاك»): ئەمە بــە (پێی/ بە گوێرەی) ئەوەیە.
(إعْمَل على حَسَــبِ ما أمَرْتُكَ): بە گوێرەی ئەو فەرمانەی داومیتێ کاربکە.
(«حَسْبَما ذُكِرَ»): وەك چۆن وتراوە ئاوا/ بە پێی ئەوەی وتراوە.
(ألحَسَب= ألمَحسُوب): ١-ژمارەکراو/ ڕەچاوکراو ٢-بەگوێرە/ بە پێی ئەوە.
(ألحِساب (مص): ژمێرە/ ژماردن.
(«يرزُقُ اللهُ مَن يَشــاءُ بِغَيرِ حساب»): خودا بە بێ ژماردە، بە لێشــاو دەیدات بەو کەسەی خۆی دەیەوێت.
(ألحِساب): خەڵکێکی بێشومار.
(«أتانــي حســابٌ مِــنَ النــاس»): کۆمەڵە خەڵکێکی زۆر/ بێشومار بۆ لام هاتن.
(حِســابُ الجُمَل): ژمێرەی کۆی پیتەکان لە رستەدا.
(يَومُ الحِســاب): ڕۆژی لێپرســینەوە/ ڕۆژی زیندووبوونەوە/ ڕۆژی قیامەت/ حەشر.
(ألحاسِبُ (فا) (ج) حَسَبَة): ژمێریار.
(ألحِسابِيُّ): زانای ژمێرە/ ژمێرەزان.
(ألحِسْبَةُ (ج) حِسَب): چاکەو پاداشت.
(ألحَسيب= ألمُحاسِب): ژمێریار- لێپرسەرەوە.
("كفى باللهِ حســيباً"): هێندە بەســە خودا

لێپرسەرەوە بێت.

(اَلحُسبان= الحِسَاب):ژمێرەکردن/ ژماردن.

(«مُحْتَسِبُ البَلَدِ»)کارمەندیبەسەرکەرەوەی شایەنو شتیتر لە شارەکەدا.

٢-(حَسِبَ- هُ حِسباناً و مَحْسَبَةً ومَحْسِبَةً): وایزانی/ وایبۆچوو.

(إحْتَسَبَ- الأمرَ):بۆ کارەکە واچوو/ وای بە بیردا هات/ وایزانی.

٣-(حَسُبَ. حَسَباً و حَسابَةً):رەسەنبوو/ خانەدانبوو یان جوامێرو بەخشندە بوو.

(حَسِیب (ج) حُسَباء):١-خانەدان/ رەسەن ٢-جوامێر.

(اَلحَسَب (ج) أحساب): ١-خانەدانیی/ رەسەنیی ٢-شکۆو گەورەیی باووباپیر کە شانازیی پێوە دەکەیت.

(اَلحَسیب):بە رەسەن/ خانەدانو بە نەژاد/ وەجاخزادە.

٤-(حَسَّبَ وأَحْسَبَ- ە):بە پێی دڵی خۆی دایەو تەواو تێریکرد/ هێندەی دایە تا وتی بە سمە.

(«أعطی فَأَحْسَبَ»):هێندەی بەخشیو دڵفراوانییکرد تا پێیگوترا بەسە.

(تَحَسَّبَ):بەسیبوو.

(إحْتَسَبَ- بِهِ):پێی بەسبوو/ بەوە داکەوت.

(«فُلانٌ لایُحْتَسَبُ بِهِ»):فیسار بە هیچ نازانرێت/ بێبایەخە.

(«فلان إسْتَعْطانی فاحْتَسَبْتَهُ»):فیسار داوایکرد منیش هێندەم پێبەخشی تا خۆی وتی بەسە.

(إحْتَسَبَ- عَنهُ):کۆتاییهات/ لەوەوە دەستی کێشایەوە.

(اَلحَسْب):بەسبوون، بەوە داکەوتن.

(«بِحَسبِك درهَمٌ»):پەنجاییەکت بەسە.

(«هذا رجُلٌ حَسْبُكَ مِن رَجُلٍ»):ئەمە پیاوێکە بەڵام چۆن پیاوێك، مەردە.

(مُحْسِبُ لَكَ):ئەو بۆ تۆ بەسە.

(«زَیدٌ صدیقي فَحَسبي»):زەید هاورێمەو ئیتر ئەوم بەسە.

(اَلحساب = الکافِي):تەواو/ بەس.

(«أَعطاهُ عِطاءً حِساباً»): بەخشینێکی تەواوی پێبەخشی/ ئەوەندە کە بەسیبێت.

٥-(حَسَّبَ- المَیتَ):مردووەکەی کفنکردو شاردیەوە یان لەناو بەرددا شاردیەوە.

(اَلحِسْبَةُ) (مص):ناشتنی مردوو بە کفنەوە یان لەناو بەرددا شاردنەوەی.

٦-(حَسَّبَ- هُ):سەرینی دایە پاڵی/ بە سەرین پاڵپشتیدا.

(تَحَسَّبَ):سەرینی خستە پاڵ خۆی. پاڵیدا بە سەرینەکەوە.

(اَلحُسبانَة والمِحْسَبَة):سەرینی بچووك/ گۆشەسەرین. پاڵپشتی بچووك.

٧-(تَحَسَّبَ- الخَبَرَ):هەواڵەکەی ساغکردەوەو

چووه بنچ و بناوانی.
(- هُ): ویستی بیزانێت و بە دوایدا گەڕاو ئەوی ویست.
(إحْتَسَبَ- ما عِندَ فُلان): لێکیدایەوە کە ئەوەی فیسار هەیەتی چەندەو تاقیکردەوە.
٨-(إحْتَسَبَ- علیه الأمرَ): کارەکەی ئەوی بە ناتەواوو ناشیرین دانا.
٩-(إحْتَسَبَ- وَلَداً لَهُ): کوڕێکی گەورەی لەدەست چوو. ئەگەر بە بچووکی بمرێت دەڵێت: إفْتَرَطَهُ).
١٠-(اَلحُسبان): تیری بچووك.
(حُسْبانَة): تیرێکی بچووك.
(اَلحُسْبانَة): هەورە تریشقە ٢-هەور ٣-تەرزە.
حسد: (حَسَدَ و حَسَّدَ- فُلاناً نِعْمَتَهُ و علی نِعمَتِهِ حَسَداً وحَسادَةً): ئیرەیی پێبرد/ حەسودیی پێبرد (ئاواتی ئەوەی خواست کە ئەوەی ئەو هەیەتی بۆ ئەو بێت و ئەو هیچی نەمێنێت).
(حاسِد (ج) حُسَّاد و حَسَدَة و حُسَّد): ئیرەخواز/ حەسوود/ لەچەر.
(أَحْسَدَ- هُ): بە حەسوودی دانا/ بەئیرەخوازی هاتە بەرچاو.
(تَحاسَدا): ئیرەییان بە یەکبرد.
(اَلحَسُودُ (ج) حُسَّد: (بۆ نێرو مێیە) سروشت ئیرەباز.
(اَلحَسَّاد): زۆر حەسوود/ فرە ئیرەکێش/ زۆر ئیرەباز.
(اَلمَحْسَدَة): مایەی ئیرەیی/ هۆی ئیرەیی.
حسر: ١-(حَسَرَ- البَصَرُ حُسُوراً): چاوەکە کزوکۆڵ بوو.
(- الرَّجُلُ أَو الدابَّةُ): پیاوەکە یان چوارپێکە ماندوو شەکەت بوو.
(- الدابَّةَ): چوارپێکەی هێندە لێخوڕی تا شەکەتبوو.
(حَسِرَ. حَسَراً): ماندوو و شەکەت بوو/ لەپەلوپۆ کەوت.
(أَحْسَرَ- الدابَّةَ): وڵاخەکەی لێخوڕی تا تەواو شەکەتیکرد.
(إسْتَحْسَرَ): ماندوو و شەکەت بوو.
(اَلحَسِر): شەکەت.
(اَلحَسِیر (ج) حَسْری): ١-لاواز ٢-کزو بێتوانا/ پەککەوتە/ داماو.
(اَلمُحْسُورُ البَصَر): چاوکز/ چاو کەمتین.
٢-(حَسَرَ- الشَّیءَ. حَسْراً): شتەکەی دەرخست/ پەردەی لەسەر لادا.
(«حَسَرَ کُمَّهُ عَن ذِراعِهِ»): بازووی لێهەڵمالّی.
(«حَسَرَتِ الجارِیَةُ خِمارَها عَن وَجْهِها»): کەنیزەکەکە پەچەی سەر ڕووی هەڵماڵی.
(حاسِر (ج) حُسَّر و حَواسِر): ڕووهەڵماڵ/ بێپەچە.
(حَسَرَ- الغُصْنَ): تووڵەکەی ڕووتکرد/

توێکڵەکەی لێکردەوە.

(ـ الشيءُ):شتەکە دەرکەوت و ئاشکرابوو.

(- الماءُ):ئاوەکە لە شوێنی خۆیدا وشکیکردو ڕۆچوو.

(حَسَّرَ- الطَّيرُ):باڵندەکە پەڕەکەی وەری.

(تَحَسَّـــرَ- تِ المَرْأَةُ):ژنەکە دانیشـت و ڕووی خۆی دەرخست و هەڵماڵی.

(- الشَـعَرُ أو الرِّيـــشُ):قژەکەیـان پەڕەکە هەڵوەری.

(- الطائرُ):پەلەوەرەکە پەڕەکەی هەڵوەراند.

(إنْحَسَـــرَ- الشَّـيءُ):شـتەکە کەوتــە ڕوو/ دەرکەوت/ ئاشکرا بوو.

(- تِ الطَّيرُ):مەلەکە پەری تازەی دەرکرد لە جێی پەڕە کۆنە هەڵوەریوەکەی.

(أَلحُسَّــر):پیــادە جەنگـاوەرەکان کە ڕووی خۆیان و سەریان ڕووتکردووە یان بێقەڵغان و بێخودەن.

(ألحاسِر) (فا):١-سـەر ڕووت یان بێقەڵغان و زرێ ٢-ژنی بێرووپۆش.

(أَلمحسِر والمَحْسَر (ج) مَحاسِر):١-ڕوو/ چارە ٢-شێوە ٣-سروشت ٤-بە هەواڵ زانینی شتێك.

("فُلان مَليحُ المَنظَر، كريم المَحْسَر»):فیسار شێوە جوانەو هەواڵی جوانیشی تەواوە.

(«أَرضٌ عارِيَةُ المَحاسِر»):زەوییەکی ڕووتەنە.

٢-(حَسِرَ حَسْرَةً و حَسَراً): بە پەرۆش بوو/ عەزرەتی بوو/ بۆی سوێلەدڵ بوو.

(حَسَّرَ- هُ)داخی بردە دڵیەوە/ عەزرەتیکرد/ ناسۆری پێنۆشی/ سوێی بردە دڵیەوە.

(- تَحَسَّـــرَ- عَلَيـــهِ)بۆی بە پـــەرۆش بوو/ داخی بۆ خوارد/ بۆی سوێ چووە دڵیەوە.

(أَلحَسِر):بە پەرۆش/ سوێلەدڵ- تاسەکردوو.

(أَلحَسير (ج) حَسرى):سوێلەدڵ/ عەزرەتی/ بۆ شپرزە/ بە پەرۆش.

(أَلحَسْـــران):دڵ پـــڕ لە جەخارو ناســۆر بۆ شتێك پەشیمان کە لە دەست چووبێت/ سوێی لە دڵ.

(أَلحَسْرَة):پەژارە/ سوێدڵ/ داخ.

(أَلتَحاسِـــير): نەهامەتیــی/ خاکەســاریی/ چورتوم و بەڵا.

(تَحسِـــير): چورتومێـــك/ خاکەســارییەك/ بەڵایەك.

٤-(حَسَـــرَ- البَيت حَسْراً):(ماڵەکەی. ماڵی) گەسکدا.

(أَلمَحْسَرَة):گەسك.

٥-(حَسَرَ- هُ):١-ئازاریدا ٢-سووك و رسوایکرد/ بە چاوی سووك تەماشایکرد.

حسف: ١-(حَسَفَ- السَّحابُ حَسْفاً):هەورەکە ڕۆیشت.

(- الغَنَمَ):مەڕەکانی ڕادا/ لێخوڕی.

(أَلحَسْفَةُ):تەنکە هەور.

(حَسَفَ و حَسَّفَ- التَمْرَ حَسْفاً): خورماکەی لە هی خراپ و توێکڵی خورماو قنچك و شتیتر

پاككردهوه.
(- القَرْحَة): تویژی سەربرینەکەی لابرد.
(أَحْسَفَ- الثَّمَرَ): خورماکەی تێکەڵ بە خراپەکەیو قنچكو توێکڵەکەیەوە کرد.
(تَحَسَّفَ- الجِلْدُ): پێستەکە توێژی هەڵدا.
(اَلْحُساف): پاشماوەی هەموو شتێك کە خورابێتو کەمەکێکی مابێت.
(اَلْحُسافَة): خورمای بۆگەنو خراپی وەریوو بڵاو بوو یان توێکڵو قنچکەکەیو شتیتری.
(فُلان لا یُعطی مِنَ البُرِّ إلاّ نُسافَتَهُ و مِن الثَّمرِإلا حُسافَتَه): فیسار تەنها بنبێژنگو خورمای خراپو بۆگەن نەبێت نایبەخشێت.
(اَلْحُسافَة): جۆرە ئاوێك.
(حُسافَةُ النـاس): (خوێریو سەرسەری/ هیچو پووچی) ناو خەڵك.
٣-(حَسِفَ- تِ الحَیَّةُ. حَسْفاً و حَسِیفاً): مارەکە فیشکاندی.
(حَسْف و حَسیف الحَیَّةِ): فیشکاندنی مار/ فیشکەی مار.
٤-(حَسَفَ- الزَرعَ. حَسْفاً و حُسافاً): کشتەکەی درووەوەو کۆکردەوە.
٥-(حَسِفَ- لَه. حَسَفاً): ڕقو کینەو دوژمنایەتیی لێ پەچنییە دڵیەوە.
(اَلْحُسافَة والحَسیفَة): دوژمنایەتیو ڕقلێبوون.
(«رَجع بِحَسیفَةِ نفْسه»): دەستبەتاڵو بە ڕقو داخی دڵەوە هاتەوە.

٦-(تَحَسَّفَ- ت أَوبارُ الإبِلِ): تووکی حوشترەکان با بردی.
٧-(إنْحَسَفَ- الشيءُ في يَدي): شتەکە لە دەستمدا ورد بوو.
حسك: ١-(حَسِكَ عَلَيه. حَسَكاً): لێیتووڕە بوو.
(حَسِك): تووڕەو دەمارگرژ.
(اَلْحَسِیکَة والحَسَکَة والحُساکَة): ناحەزییو قینەبەرایەتییو دوژمنایەتیی.
٢-(حَسِكَ- تِ الدابَةُ): چوارپێکە دانەوێڵەکەی کرماند.
(أَحْسَكَ- الدابَّةَ): دانەوێڵەی بە چوارپێکە دا بیکرمێنێتو بیخوات.
(اَلْحَسِیکَة): ئالیکێك کە چوارپێ بیکرمێنێتو بیخوات.
٣-(أَحْسَكَ- النَباتُ): ڕووەکەکە دڕکی دەرکرد.
(حَسَكَ): دڕك/ چقڵ.
(اَلْحَسَك) (ن): ڕووەکی دڕکاوی/ دڕکەزێ.
(حَسَکَة) (ن): ڕووەکێکی دڕکاوی/ دڕکەزێیەك.
(- (ع ا): دڕکە وردەی ماسی واتا ئێسقانە وردەی ماسی.
(اَلْحَسیکَة) (ح): ژیشك.
٤-(اَلْحَسیك): کورت.
حسل: ١-(حَسَلَ- الدابَّةَ. حَسْلاً): وڵاخەکەی توند لێخوڕی.

٢-(حَسَلَ- الشَيءَ. حَسْلاً): شتەکەی لەبەر پەککەوتوویی لاخست/ فرێدا.
(حُسِلَ- بِهِ): ڕسواو ترۆ کرا.
(حَسَّلَ- بِنَفسِهِ): ١-خۆی سووککرد ٢-خۆی تووشی کاری نزمو ناشیرین کرد.
(اَلحَسيل (ج) حُسُل): گەندەی شت.
(اَلحُسالَة): وردە توێکڵی جۆو شتیترو گەندەی هەموو شتێك.
(اَلحُسالَة والحَسيلَة): ڕسواو سووکی ناو کۆمەڵ.
(اَلمَحْسول): ١-پووشت/ نابرووبراو ٢-بێناموس/ ئەتککراو/ سووکی ناو کۆمەڵ/ بێزراو.
٣-(تَحَسَّلَ واحْتَسَلَ): ڕاوی بەچکە مارمێلکەیکرد.
(اَلحِسْل (ج) حِسْلَ وأحْسال وحُسُول و حِسلان) (ح): بەچکە مارمێلکە.
(«لا آتيكَ سِنَّ الحِسلِ»): تا دانی بەچکە مارمێلکە نەکەوێت نایەم. (دانی بەچکە مارمێلکە هەرگیز ناکەوێت تا دەمرێت): هەرگیز نایەم.
٤-(اَلحَسيل) (ح): گوێرەکە.
(حَسِيلَة): یەك گوێرەکە.
حسم: (حَسَمَ- هُ حَسْماً): کۆتایی پێهێنا/ بنەبڕیکرد.
(اِنْحَسَمَ): بنەبڕ بوو/ کۆتایی پێهات.
(حَسَمَ- العِرقَ): دەمارەکەی بڕیو داخیکرد تا خوێنی لەبەر نەڕوات.
(- الدَّاءَ): دەردەکەی بە دەرمان بنەبڕ کرد.
(- هُ الشَيءَ): نەیهێشت شتەکەی بۆ ببێت/ شتەکەی لێگرت.
(اَلأَحْسَم): پیاوی بە بڕشت/ بەکارو کارساز/ کاربڕەوە.
(اَلحُسام): شمشێری تیژی بڕەر.
(حُسامُ السَّيفِ): دەمی شمشێر.
(اَلحُسُوم): بەدووم/ چارە ڕەش.
(«أيامُ حُسُومٌ وأيامُ حُسوم»): ڕۆژانی بەدووم/ ڕۆژە ڕەش کە خێر لە خەڵکی دەبڕێت.
(اَلمَحْسَمَة): هۆی (بنبڕکردن/ کۆتایی پێهێنان).
(«هذا مَحْسَمَةٌ لِلداءِ»): ئەمە (بنبڕی دەردەکەیە/ کۆتایی پێدەهێنێت).
الملحق:
حسم: (اَلحَسْم): بڕینو لەبنهێنان/ لە بێخ هەڵکەندن.
(حَسْمُ الخِلافِ أَوِ الشَرِّ): نەهێشتنو بنبڕکردنی ناکۆکی یان خراپە.
(حَسْمُ الداءِ): بە دەرمان بنبڕکردنی دەردەکە.
(حَسْمُ العِرقِ): بڕینی دەماری خوێنو داخکردنی سەری دەمارەکە تا خوێنی لەبەر نەڕوات.
(حَسْم: (ت): داشکاندنی بڕێك پارە یان

نرخی شت كە لە نێواندا بە ژمێرە هەیە.
(حَسْمٌ- فِي الإدارة): لێبڕینی پارەی كارمەند لە بەڕێوەبردندا/ بڕینی بڕێك پارەی مووچەی كارمەندێـك بۆ تەمێكردنی یـان لەبەر هەر هۆیەكیتربێت.

حســن: ١-(حَسُنَ و حَسَــنَ. حُسْناً): ١-جوان بوو ٢-چاك بوو.
(حَسَنٌ (ج) حِسَــان و حُسَان (ج) حُسانُون وحاسِن و حَســین (م) حَسَنَة وحَسْناء (ج) حَسان و حَسَنات): جوان/ قەشەنگ.
(حُسَّــان) (م) (حُسَّــانَة): زۆر جــوان/ زۆر قەشەنگ.
(حَسَّــنَ- هُ): جوانیكــرد/ قەشــەنگیكردو ڕازاندیەوەو چاكیكرد.
(حاسَــنَ- هُ مُحاسَنَةً): ١-لە جوانیدا بۆڕیداو لەو قەشەنگتر بوو ٢-لاواندیو لەگەڵیدا جوان ڕەفتاریكرد.
(«إنّي لأحاسِنُ بِكَ الناسَ»): من بە جوانیتو كرداری جوانت لەناو خەڵكدا شـانازیت پێوە دەكەم.
(أَحْسَنَ): چاكەیكرد/ كاری باشی ئەنجامدا.
(- الشَّــيءَ): ١-شــتەكەی جــوانو باشــكرد ٢-شتەكەی باشزانی.
(«فُلانٌ يُحْسِنُ القِراءَةَ»): فیسار خوێندنەوەكە باش دەزانیت.
(أحْسَــنَ- إلَيهِ و بِهِ): خێری پێكردو چاكەی لەگەڵدا كرد.
(تَحَسَّــنَ): ١-چاكــتر بــوو/ خۆشــتر بــوو ٢-تەراشیكردو سەری تاشی.
(«دَخَــلَ الحَمّــامَ فَتَحَسَّــنَ»): چــووە گەرماوەكەوەو تەراشیكرد.
(تَحَسَّــنَ- بِكَــذا): بــەوە خــۆی ڕازاندەوەو جوانكرد.
(إسْتَحْسَــنَ- هُ): بە لایەوە چاكو جوان بوو/ بە چاكی لە قەڵەمدا.
(ألحُسْن (ج) مَحاسِن): جوانیی/ قەشەنگیی/ ڕازاوەیی/ چەلەنگیی.
(ألحُسْــن والحَسَــن) (ا ع): نێـسـكی دوای ئانیشك.
(المَحاسِن): شوێنی جوانو ڕێك لە لەشدا.
(حُسْنُ ســاعَةٍ) (ن): گوڵە سەعات ڕووەكێكە گوڵەكــەی كاتژمێرێــك پێــش خۆرهــەڵات دەگەشێتەوەو دوای خۆرهەڵات سیسدەبێت.
(سِتُّ الحُسن) (ن): هەنگوورە تاڵە، ڕووەكێكە دەناڵێتە درەختو گوڵێكی جوانی هەیە.
(ألحَسَــنَةُ (ج) حَسَنات): چاكە/ خێر/ بێر/ كردەوەی چاك/ پیاوەتی.
(ألأحْسَن (ج) أحاسِن (م) حُسْنى): ١-چاكەی زۆرتر ٢-جوانترین.
(«أحاسِــنُ القَوم»): ١-قەشەنگو جوانەكانی خوێشگەل ٢-چاكەكانی نەتەوە.
(الحُسْــنى (ج) حُسْــنَیات وحُسَــن): ١-

ئەوپەڕی چاکیی ٢-سەرکەوتن. دەستگیربوون
٣-پاشـــەڕۆژی ڕووناكو چاك/ ئەنجامی چاك
٤-شەهیدبوون، چونکە پاشەڕۆژ ڕوونو چاکە
٥-ڕووکردنە پەروەردگار.
٦-الاسماءُ الحُسنى: ناوە پیرۆزەکانی خودا کە
نـــەوەدو نۆن ڕێکخراونو یـــەك لە دوای یەك
دەوترێت.
(اَلحُسْنَیان): شـــەهیدبوونو دەستگیربوونی
سەرکەوتن.
("حُسَـــیناهُ و حُسَـــیناؤُهُ أن یَفعَـــلَ كـــذا):
ئەوپەڕی تواناییو باشـــترین شت ئەوەیە کە
ئەوە بکاتو ئەنجام بهێنێت.
(اَلحَسُّـــون) (ح): حەوتڕەنگیلە (باڵندەیەکی
بچووکی دەنگخۆشی ڕەنگینە پێشی دەوترێت
«الشّویکی».
(اَلمحسان): خێرخواز/ جوامێر/ خێرومەند.
(اَلمَحْسَنَةُ): کەڵکدار/ بەکەڵك/ جوانکار.
(«هـــذا طَعـــامٌ مُحْسَـــنَةٌ لِلجسـم»): ئەمە
خواردنێکە کەڵکدارە بۆ لەش جوانیدەکات.
(اَلتَّحاسین): شتی باشو جوان.
(«ما أَبْدَعَ تَحاسینَ الطاووسِ وتَزایینُهُ»): ئای
کە تاوس شـــتی جوانو باشی خۆرازاندنەوەی
پێوەیە.
٢-(أَحْسَـــنَ- الرَجُـــلُ): پیاوەکـــە لەســـەر
گردەڵێکی بەرز دانیشت.
(اَلحَسَن): گردە لی بەرز.

٣-(اَلحَسَنان): حەزرەتی حەسەنو حسەینی
کوڕانی حەزرەتی ئیمامی عەلی.
حسا: (حَسا و تَحَسَّى واحْتَسى المَرَقَ حَسواً):
شۆرباکەی وردە وردە هەڵقوڕاند.
(- الطائِـــرُ- المـــاءَ): باڵندەکـــە ئاوەکەی بە
دەنووك خواردەوە.
(حَسَّى واحتَســـى وحاسَى – الرَجُلَ المَرَقَ):
هێـــواش هێـــواش شـــۆرباکەی بـــە پیاوەکـــە
هەڵقوڕاند.
(اَلحَسو والحَسا والحَساء (ط): شۆرباو ئەوەی
هەڵدەقوڕێنرێت.
(تَحاسَیا): شۆربایان بە یەك هەڵقوڕاند.
(«یَـــومٌ کَحَســـو الطَّـــیرِ»): ڕۆژێکـــی کورت
هێندەی دەنووکە نـــاوی باڵندەیەك ئێمەیش
دەڵێین: (ڕۆژ کورتە کەرە زەرێکە).
(اَلحَســـوَ= الحَسْـــوُ): زۆر/ فـــرە شـــۆربا
هەڵقوڕێن.
(اَلحُســـوَة (ج) أَحسْـــیَته وأَحسُوَة) (جج)
أَحـــاس): فرێـــك/ فرێکـــی هەڵقوڕاندن یان
هەڵلووشین/ قومێك.
(«فِي الإنـــاءِ حُسْـــوَة»): قاپەکـــە قومێکـــی
تێدایە.
(اَلحَسْوَة (ج) حَسَوات): قومێك/ فرێك.
اَلحَسِیَّة: هەڵقوڕاندن.
حســـی: (حَسی واحْتَسى. حَسْـــیاً): چاڵێکی
هەڵکەند.

(اَلحِســى أَو الحَسْــيَ أَو الحِسْــيَ (ج) أَحْساء وحِســاء): زەوییەكــی تەخت كە نــاوی تێدا كۆدەبێتەوەو دەبێتە زەلكاو.

(حَسِــيَ واحْتَسی- مافي نَفسِــهِ): دەروونی جوڵاندو تاقیكردەوە بزانێت چی تێدایە.

حشّ: ١-(حَشَّ- تِ اليَدُ. حَشّــاً): دەستە كە وشكبوو/ لاكەوت یان تووشی گۆجیی بوو.

(- الوَلَدُ في بَطنِ الناقة): بەچكەكە لە ســكی مێحوشترەكەدا وشكبووەوە.

(أَحَــشَّ- تِ اليَــدُ): دەســتەكە ئیفلیج بوو لاكەوتو وشكبوو/ گۆجبوو.

(أَحَــشَّ- تِ الناقَةُ أَو المَــرْأَةُ): بەچكەكە لە سكی مێحوشــترەكەدا یان كورپەلەكە لە سكی ژنەكەدا وشكبووەوە.

مُحِــشٌّ: ژنێك یان مێناژەڵێك كە لە ســكیدا بەچكەكەیو كۆرپەلەكەی وشكبووبێتەوە.

اَلأُحْشُوش والمَحشُــوش): كۆرپەلەو بەچكەی وشكەوەبوو لە سكی دایكیدا.

(إِسْتَحَشَّ- تِ اليَدُ): دەستەكە وشكبوو.

٢-(حَــشَّ- الحَــربَ. حَشّــاً): شــەرەكەی ورووژاند/ ئاگری جەنگی كردەوە.

(- النــارَ): ئاگرەكەیكــردەوەو بــە مەقــاش تێژیكرد.

(- الفَرَسُ): ئەسپەكە وا خێرا غاریكرد وەك ئاگری گرتبێت وابوو.

(اَلمِحَش والمِحَشَّــة): مەقاش/ ئاسنێكە ئاگری پێخۆشدەكرێت.

٣-(حَــشَّ- المــالَ. حَشّــاً): ســامانو دارایی هەڵچنی/ زۆریكرد/ كەڵەكەیكرد.

٤-(حَشَّ- الصَّيدَ. حَشّاً): نێچیرە كوژراوەكانی بەملاولادا بەردایەوەو كەڵەكەیكردن.

(اَلحِشاش (ج) أَحِشَّة): (ئەملاولای/ تەنشتی) هەموو شتێك.

٥-(حَشَّ- العُشْــبَ. حَشّــاً): گیاكەی پاكۆدا/ دروێنەیكرد/ بڕیو كۆیكردەوە.

(الفَــرَسَ): گیا وشــكەكەی كــردە بەردەمی چارەوێكە.

(أَحَشَّ- الكَلأُ): گیاكە كاتی دروونەوەی هات.

(- تِ الأَرضُ): زەوییەكــە پــاوەنو گژوگیای زۆری لێڕوا یان تێدابوو.

(- هُ): لــە دروونەوەو ڕنینی پووشو گیاكەدا یارمەتیدا.

(إِحْتَشَ- الحَشــيشَ): پووشی ڕنیو بە دوای پووشدا گەڕا.

(اَلحُشّ والحَشّ والحِشّ (ج) حُشُوش): باخو بێستان.

(اَلمَحَــشّ والمَحَشَّــة (ج) مَحــاش): پــاوەن/ شوێنێك پووشو گیای زۆر لێبێت.

(اَلمِحَــش): داســی دروێنــەی پــووشو گیا/ كەرەنتوو/ داسی گەورە.

(اَلحَشيش): پووش.

(اَلحَشيشَة): چڵەپووشێك.

(أَلحَشيشَــةَ= قِنَّــبُ الهنــد) (ن): بەنــگ چــەز ڕووەكێكە یەكســاڵەیە دەروێنرێت، لە سركەرەكانە تۆزەكەی لە لاسكی ڕووەكەكەوە دەردەهێنرێت، كەڵكی پزیشكیی هەیە، ئەوەی بەنگكێش بێت بە دوایدا وێڵە.

(حَشیشَةُ الملاك) (ن): سەوزەیەكە لەوانەیە لــە ئەوروپــاوە داهاتبێت بــۆ ئامادەكردنی كوهوول بە كاردەهێنرێــت لەوانەیە تامێكی هێمنی بداتێ.

(حَشیشَــةُ الدینــار) (ن): هــۆپ/ گیایەكە گردەیــەو تەمەندرێژ لە كۆمەڵــەی بەنگە. گوڵەكەی لە دروستكردنی بیرەدا بەكاردێت لە ئەمەریكای باكورو ئەوروپــادا زۆرە بەڵام لە خۆرهەڵاتی ناوەراستدا دەگمەنە.

(أَلحِشاش (ح) أَحِشَّة): جەواڵی پووش.

(أَلحَشَّــاش (ج) حَشَّاشــون وحَشَّاشَــة: ١-پووشــكۆكەرەوە/ پووشــبڕو پووشفرۆش ٢-بەنگكێش.

٦-(أَحَــشَّ- هُ عَــن حاجَتِــهِ): پەلــەی داخوازییەكەی لێكرد.

٧-(إِسْتَحَشَّ- الغُصْنُ): لقەكە/ پەلەكە) خۆی كێشاو درێژ بوو.

٨-(إِسْتَحَشَّ- العَظْمُ): ئێسقانەكە باریكبووەوە.

٩-(إِسْتَحَشَّ- الرَجُلُ): تینوویبوو.

١٠-(أَلحُشّ والحَشّ والحِشّ):١-پەڵ دارخورما ٢-گــوو/ پیســایی ٣-ئاودەســتخانە/ شــوێنی سەراوكردن ٤-باخ/ بێستان.

أَلحُشَــاش والحُشاشَــة): (گیانەلایــی/ گیانكەنشتی) نەخۆش و برێندار.

(«حُشاشــاكَ أَن تَفعَــلَ كَــذا»): گیانــت دەردەچێت گەر ئەوە بكەیت.

١١-(حَشحَشَ- تْهُ النَّارُ): ئاگرەكە سووتاندی.

(حَشْحَشُوا وتَحَشْحَشوا): تەكانیاندا ڕاپەڕن.

(تَحَشــحَشَ- القَــومُ): خوێشــگەل بلاوەیان لێكرد.

ملحق:

حــش: (أَلحَشَّاشــون): تیپێكی ئیســماعیل نهێنین. حەســەنی كوری سەباح دایمەزراندو بــە تۆكمەیــی ڕێخراوییەكــەی بەناوبانگە. ناكاوكوژیــی هۆیەكیانــە بــۆ لەناوبردنــی دوژمن.

حشأ: (حَشَأَ- النارَ. حَشْأً): ئاگرەكەیكردەوە.

(- هُ بِسَهْمٍ): تیرێكی بەر هەناو خست.

(- هُ بِسَــوطٍ): بە قامچییەك لــە ورگی یان ئەملاولایدا.

(أَلمِحْشَــأ (ج) مَحاشِــيء): ڕۆب/ بەرگێكــی ئەستوورە لە خۆوە دەپێچرێت.

حشب: (أَحشَبَ- هُ): توورەیكرد.

(إِحتَشَبوا): كۆبوونەوە/ كۆمەڵیانبەست.

(أَلحَوشَبَة): كۆمەڵەخەڵك.

حشد: ١-(حَشَــدَ- الزَرعُ حُشوداً): كشتەكە گشتی سەری دەرهێناو ڕووا.

٢-(حَشَـدَ- الشيءَ. حَشْـداً): شتەكەی گەلە كرد/ كۆكردەوە.

(«حَشَـدَ الجُنودَ لِلحَرب»): سـوپای بۆ شەڕ كۆكردەوە/ لەشكریكرد.

(- القومُ): خوێشگەل بە دەنگ بانگەوازەكەوە هاتنو خێرا كۆمەڵیانبەست.

(- تِ الناقةُ): مێحوشترەكە شیری لە گوانیدا كۆكردەوەو زۆر بوو.

(حَشَّـدَ- الشَـيءَ): شـتەكەی (كۆكـردەوە/ كۆمەڵكرد).

(أَحْشَدَ وتَحَشَّدَ و تَحاشَدَ واحْتَشَدَ- القَومُ): خوێشـگەل گردبوونـەوە، بۆ كارێك لەسـەر كارێك كۆمەڵیانبەست.

(«إحْتَشَـدَ لَنا فِي الضيافَـة»): نانێكی چڕو پڕی بۆ كردین.

(«إحْتَشَدَ لِفُلانٍ فِي كذا»): لەوەدا كۆمەڵێكی تەواوی بۆ فیسار كەس كۆكردەوە.

(أَلحَشْـد (مص) والحَشْـود (ج) حُشـود): كۆمەڵ/ گەلە خەڵك/ گرۆ.

(«عنـدي حَشْـدٌ مِـنَ النـاس»): كۆمەڵە خەڵكێكی زۆرم لەلا هەیە.

(عَيْنٌ حُشُدٌ): كانییەكی هەمیشە ئاو.

(أَلحَشِد (ج) حُشُد): كەسێكە كە لە پیاوەتیدا درێخی ناكات بە سامانو بە ڕەنجو باربوویی لە كۆمەكی ئەمو ئەودایە.

(أَلحاشِد) (فا): ١-ئامادەو لەسەر پێ/ تەیار.

(«فُـلان حافِدٌ وحاشِـد»): لـە كارگوزاریی‌و كۆششەكەیدا گورج‌و دەستبالایە.

(أَلحاشِـد): ٢-حوشتر دۆشـەكە سستی ناكات ٣-هێشووی خورمای پڕ دەنكە خورما.

(أَلحَشُـود): مێحوشتری زۆر بە شیر/ زوو زوو گوانی پڕ شیر دەكات.

(أَلمَحْشُود): كەسـێكە كە خەڵك بە گیانو دڵ كاری بۆ دەگوزەرێنن چونكە بە قسەیدەكەنو خۆشەویستە.

(أَلمَحاشِـد): كۆڕگە/ گۆڕەپان/ مەیدانێك كە خەڵك تیایدا كۆدەبێتەوە.

حشــر: ١-(حَشَرَ- الناسَ. حَشْـراً): خەڵكی گردكردەوە.

(يَومُ الحَشـرِ): ڕۆژی زیندووبوونەوە/ ڕۆژی حەشر واتا كۆكردنەوەی خەڵك.

(أَلحاشِــر (ج) حاشِــرون وحُشّــار) (فــا): كۆكەرەوە.

(أَلمَحْشَــر والمَحْشِر): ١-شـوێنی كۆبوونەوەی میللــەت ٢-شـوێنی كۆكردنـەوەی خەڵــك بــۆ لێپرسـینەوەی ڕۆژی قیامــەت/ ڕۆژی زیندووكردنەوە.

٢-(حَشَرَ- هُ عَن بلادِه): ١-لە وڵاتەكەی خۆی دەریپەڕانـد ٢-گوێزایـەوە- الجَمـعَ: كۆمەڵە خەڵكەكـەی لە شـوێنێكەوە بۆ شـوێنێكیتر گوێزایەوە.

٣-(حَشَرَ- العُودَ. حَشْراً): چیلكەكەی تاشی‌و

ناسکیکردو دایدا.
(أَلحَشْــر (مص) (ج) حُشْر- مِنَ الآذان): بە گوێی ڕێكو پێكو ناسك دەوترێت.
(أُذُنٌ حُشْــر وأُذنان حُشْر وآذانٌ حُشْرٌ): هەر وشەیەکە بۆ یەكو جووتو کۆ بەکاردەهێنرێت چونکە (حَشر) لە بنچینەدا چاوگە.
(أَلحَشر - مِنَ الأَسِــنَّة): سەری نێزەی تیژو باریك.
(حَشُور): قەڵەم ڕێکوپێكو جوان.
(فَــرَسٌ حَشُــور): چارەوێیەکی لەشــجوانی ڕێکوپێك/ ناوقەد جوانو قەڵافەت ڕێك.
(أَلحَشَــرَة (ج) حَشَر): توێکڵی بە دانەوێڵەوە لکاو.
٤-(حَشَــرَ- تِ السَنَةُ الشَديدَةَ المالَ. حَشراً): ڕەشە وشــکە ســاڵەکە ماڵیاتەکەی لەڕ کردو لەناویبرد.
(حُشِــرَ-تِ الوحوشُ): دڕندەکان قڕیانهاتو لەناوچوون.
٥-(حُشِــرَ واحْتُشِرَ- فِي رَأسِــهِ): سەری زل بوو.
(حُشِرَ- فِي بَطنِهِ): ورگی گەورە بوو.
(حُشِــرَ): بۆ هەر شــوێنێکی لەش بوەترێت ئەوە گەورە بووە.
(أَلحَشُور): ١-ورگن ٢-هەردوولا هەڵاوساو.
٦-(أَلحَشَرَة (ج) حَشَــرات) (ح): مێرووچە. جــۆرە جانەوەرێکن بــە جومگەن لەشــیان دەکرێت بە ســێ بەشەوە سەرو سنگو سكو هەمیشــە ســێ جووت لاقو بــە زۆریی دوو جووت بــاڵ یــان جووتێك باڵیــان هەیە. لە هێلکەوە دەبنــە وردە کرمۆڵە ئینجا دەگەنە شــێوەی دوایی، بە بۆریچکە هەناسە دەدەنو داماڵینیــان هەیــە. مێرووچکــە گرنگەکان دەکرێن بە باڵ داپۆشراوەکانو دوو باڵەکانو نیوباڵــەکانو پەرەکــە باڵــەکانو پوولەکــە باڵەکانو دەمارە باڵەکانو ڕاستە باڵەکان.
(قاتِلُ الحَشَــرات): مێرووچە کوژ. مادەیەکە باشــە بۆ کوشــتنی ئەو مێرووچانــەی زیان بــە بەرگو کشــتوکاڵ دەگەیەنــن. زۆر مادە بەکاردەهێنرێــت: (ئەفتالــینو دیدیتــیو کەمیکسان).
(أَلحُشــارَة= الحُشــارَة): خەڵکــی گەجــەرو گوجەر.
٧-(حَشْرَجَ. حَشرَجَةً): لرخەلرخی سەرەمەرگیگرت.
(أَلحَشْرَج): ١-گۆزەی تەنگ کە ئاو سارد دەکات ٢-چاڵی سەر شاخ کە ئاوی تێدا پاك دەبێت.
حشف: ١-(حَشَفَ- الضرْعُ. حَشْفاً): شیرەکە لە گوانەکەدا سەرکەوتو وشك بوو.
(أَحْشَفَ- ضَرعُ الناقَةِ): گوانی مێحوشترەکە چووە یەكو کرژ بوو.
(إِستَحْشَــفَ ضَرعُ الأُنثى): گوانی مێکە کرژ بوو. سەرکەوتو چوومیەك.
(- ت أُذُنُ الإِنسانِ): گوێی مرۆڤەکە وشکبوو

و كرژبوو/ چرچبوو.
(أَلحَشَف): گوانی وشکەوەبوو/ چرچ.
٢-(حَشَّـفَ- عَينَهُ): پێڵووی چاوی هێنایەوە یەكو لەنێو برژانگەكانیەوە روانی.
٣-(أَحْشَـفَ- تِ النَخلَةُ): بەری دارخورماكە گەنو قرپۆك بوو.
(أَلحَشَـف): خراپترین خورمـا یان قورپۆك/ خورمای وشكەوەبوو/ خورمای بۆگەن.
(أَلحَشَـفَةُ (ج) حِشـاف): ١-هەویرترشـیو وشـكەوەبوو ٢-(ز) پاشـماوەی لاسكی دەغڵی دروێنەكراو.
٤-(تَحَشَّفَ): بەرگی شڕی لەبەر كرد/ شڕەی پۆشی.
(أَلحَشيف): پۆشاكی شڕ.
٥-(أَلحَشَفَةُ (ج) حِشـاف): دورگەی بچووك كە ئاوی سەرنەكەوێتو خربێت.
حشك: ١-(حَشَكَ- الضَرعُ. حَشْكاً و حُشُوكاً): گوانەكە پڕ شیر بوو.
(- تِ الناقَةُ لَبَنَها): مێحوشـترەكە شیرەكەی لە گواندا كۆكردەوە.
(حَشوك): مێحوشتری گوان پڕ لە شیر.
(- الناقَةَ): بواری دۆشینی شیری حوشترەكەیدا تا شیرەكەی كۆببێتەوە.
(- تِ السَّحابَةُ): هەورەكـە بارانی زۆری پێوە بوو.
(- الوادي): دۆڵەكە ئاوەكەی ڕۆیشت.
(- تِ النَّخْلَةُ): دارخورماكە بەری چاكیگرت/ بەری زۆریگرت.
(نَخلَةٌ حاشك): دارخورمای پربەر.
(حَشَكَ – القَومُ): خوێشان كۆمەڵیان بەست.
(حَشِـكَ- اللَّبنُ فِي الضَّرعِ. حَشَكاً): زوو شیر دایە گوانەكە.
(تَحَشَّكَ – الضَرْعُ): گوانەكە پڕ لە شیر بوو.
(اَلحَشْكَةُ): تاوەباران.
(أَلحَشَكَةُ): كۆمەڵە خەڵك/ دەستە خەڵك.
(جـاؤوا بِحَشَـكَتِهِم): بـە كۆمـەڵ هاتـن. كۆمەڵەكەیان هات.
٢-(حَشِـكَ- تِ الدابَّـةُ حَشَـكاً): چوارپێكە ئالیكەكەی كرماند.
(أَحْشَـكَ- الدابَّةَ): ئالیكێكی دا بە چوارپێكە كە بیكرمێنێت.
(أَلحَشـيكَة): ئـەو ئالیكـەی كـە چوارپـێ دەیكرمێنێت وەك جۆ.
٣-(حَشَكَ- تِ الريحُ. حَشْكاً و حُشُوكاً): باكە گێژیدا واتا لە هەموو لایەكەوە هەڵیكرد.
(الرياحُ الحَواشِك): بای هەمەلایەنە/ باگێژ.
(ريحٌ حاشـكة): بایەك كـە گێژیبداتو لە هەموو لایەكەوە بێت.
٤-(أَلحُشاكة والحِشاك): بەلاَمك/ چیلكەیەكە دەخرێتە دەمی كارو بەرخو هیترەوە تا گوانی دایكی نەمژێت.
حشـل: (حَشَـلَ- الشيءَ. حَشْـلاً): شتكەی

دارزاندو پەکیخست.

(اَلحَشــل): دارزاوو لەکەڵك کەوتووی هەموو شتێك.

حشم: ١-(حَشَمَ و حَشَّمَ واحْتَشَمَ- هُ حَشماً): تووڕەیکرد/ ڕقیهەستاند.

(حَشِمَ. حَشَماً): تووڕە بوو/ قینیهەستا.

(- هُ حَشْماً): ڕقیهەستاند/ تووڕەیکرد.

(حاشَمَ- هُ): لەیەکتری تووڕە بوون.

(إحْتَشَم — مِنهُ): لێیتووڕە بوو.

(حَشَمُ- الرَجُلِ): ١-ئەوانەی سەر بەون و لێیان تووڕەو دڵگیر دەبێت و لێی تووڕەو دڵگیر دەبن، ئەوانە فامیلیاو خزمو بەردەســتو کۆیلەیین ٢-خاوو خێزان ٣-خزمان ٤-نۆکەرەکانی.

(اَلحِشــمَةُ): تــووڕە بــوون/ تووندبــوون/ ڕقهەستان.

(اَلحُشمَةُ): ١-خزمایەتیی ٢-ژنی هاوسەر.

٢-(حَشَــمَ- هُ حَشْــماً): نــازاری دڵیــدا بە تەرزەشکێنی و قسەی ناشیرین.

(حَشَّمَ- هُ): ئازاری بە دڵی گەیاند/ ئازاریدا.

٣-(حَشَــمَ- هُ و حَشَّــمَ- هُ حَشــماً): شەرمەزاریکرد/ تەریقیکردەوە.

(حَشِم): شەرمەزارکردن.

(حَشِمَ- مِنهُ. حُشُــوماً): شەرمی لێکردو لە بەردەمیدا چوو.

(تَحَشَّمَ- مِن فُلان): شەرمی لێکرد خۆی لێ پەناگرت.

(إحْتَشَم- هُ): شەرمەزاریکرد/ تەریقیکردەوە.

(- مِنــهُ و عَنــهُ): ١-شــەرمی لێکردو خۆی لێکەنارگرت ٢-لێیدڵگیربوو.

(اَلحِشــمَةُ): ١-شــەرم/ شــكۆ ٢-ســەنگینی ٣-بێهەواوفیزیــی ٤- ڕەوشــتجوانی ٥-چوون و تەریقبوونەوە.

(اَلحُشْمَةُ): ژن/ ئافرەت.

(اَلحَشيم (ج) حُشَماء = المُحْتَشِم): بە ئابڕو/ بە شەرمو شكۆ/ شەرمن- خۆپێچەرەوە.

٤-(حَشَمَ- الشيءَ. حَشْماً): ١-شتەکەی ویست ٢-دەستگیر بوو.

«ماحَشَمَ الصَّیدَ»: نێچیری دەستگیر نەبوو.

(«ماحَشَــمَ مِــن طَعامِنــا»): هیچــی لــە خواردنەکەمــان چەشــەنە کردو دەســتگیر نەبووو نەیخوارد.

٥-(حَشِــمَ. حُشُوماً): ١-شــەکەت بوو ٢-پاش لاوازیی بە خۆیدا هات.

حشــن: ١-(حَشِنَ- السَقاءُ حَشَناً): مەشکەکە نەشۆرابوو بۆگەنیکرد.

(أَحْشَــنَ- السَّــقاءَ): بۆگەنی بە مەشــکەکە کرد.

(تَحَشَّنَ): پیس و بۆگەنبوو.

(اَلحَشَــن): (مص): بە هۆی چەوریی. شــیرو شتیترەوە پیس بوون و بۆنکردنی مەشکە.

(اَلحِشــنَةُ): ڕقو قینــی دڵ (دەڵێــن لــە بۆگەنبوون و پیسی مەشکەوە هاتووە).

٢-(حاشَـــنَ- هُ): شەرە جنێوی پیسی لەگەڵدا کرد.

حشـــا: ١-(حَشا- الوســـادَةَ بالقُطنِ. حَشْواً): سەرینەکەی لە لۆکە (ئاخنی/ پڕیکرد).

(اِحْتَشَى. إحْتِشاءً): پڕبوو/ سیخناخ بوو.

(«اِحتَش- تِ الرُمّانَـــةُ بالحَبِّ»): هەنارەکە پڕبوو/ لە دەنك سیخناخ بوو.

(«اِحْتَشـــى – مِـــنَ الطَّعام»): گـــەدەی (لە خواردن هەڵئاخنرا/ پڕ بوو).

(- تِ المَـــرأةُ الحَشِـــيَّةَ وبِهـــا): ژنەکە بەرگە بـــە ناواخنەکەی لەبەر کرد تا لەشـــی گەورە بنوێنێت.

(اَلحَشـــو (ج) اَلحَاشـــي): بـــە بـــێ پێـــوان و دەســـتوور ١-ناواخـــن- ئـــەوەی دەئاخنرێتـــە سەرین و شـــتیترەوە ٢-بریانی/ ناوسکی بەرخ لە خواردن و بەهـــارات پڕدەکرێت ٣-وشـــەی زیادەی ئاخاوتن/ زیادەگۆیی.

(اَلحَشا (ج) أَحْشاء): هەناو/ ناوسك.

(اَلحِشْوَةُ والحُشْوَة- مِنَ البَطن): ڕیخۆڵەکان.

(اَلحَشَـــوِيّ): بێهوودە گۆ/ ئەوەی شـــتی زۆر و بێهوودە دەئاخنێتە ئاخاوتنەکەیەوە.

(اَلمَحْشى): شوێنی خواردن لە گەدەدا.

(اَلمَحْشِيّ) (ط): چێشتی یاپراخ و شێخمەحشی و شتی لەو بابەتە (عامیە).

(اَلحَشِيَّة (ج) حَشَايا): ١-بەرو ناواخنی بەرگ کە ئافرەت لەشـــی خۆی گـــەورە پێدەنوێنێت ٢-نوێنی بە ناواخن.

(اَلمُحَشّاة- مِنَ البَطن): بەرموسڵدان.

٢-(حَشا- الرَجُلَ. حَشْـــواً): دای بە هەناوی پیاوەکەدا.

(اَلحَشـــا (ج) أَحشـــاء) (ع ا): هەناو/ ئەوەی پەراسوو لە باوەشـــیگرتووە (دڵ، جگەر، سی، گورچیلە ئەندامانی ناوەوەی لەشن).

(«أَنا فِي حَشـــا فُلان»): من (لەژێر سایەی / لەپاڵ/ لە باوەشی) فیساردام.

(«فلان خَيرُهُم حَشـــاً»): فیسار لە هەموان بەتەنگترەوەیەو چاکەی زۆرترە.

٣-(حاشى- هُ): شتێکی زۆر کەمی دایە.

٤-(اَلحَشـــو): خوێـــڕی و هیـــچ و پووچی ناو خەڵك/ گەجەرو گوجەر.

(اَلحَشـــو والحاشِـــيَّة- مِنَ النّـــاسِ والإبلِ): خەڵکـــی بووچك کە گەورەیـــان تێدا نەبێت- حوشتری بووچك.

(اَلحُشْوَة والحِشْوَة): کەندەی هەموو شتێك.

(«هُـــوَ مِن حُشـــوَةِ بني فـــلان»): ئەوە لە کەندەی فیسار بەرەیە.

حشی: ١-(حَشِـــيَ- الرَجُلُ. حَشىً): تووشی نەخۆشیی (تەنگەنەفەسیی/ هەناسە سواریی) بوو.

(اَلحَشـــى (ج) أَحْشـــاء) (طب): نەخۆشـــیی تەنگەنەفەسی/ هەناسەسواریی/ ڕەبۆ.

(اَلحَشِـــي (م) حَشِيَة والحَشيان (م) حَشياء)

(طب): هەناسەسـوارییگرتووو/ ڕەبۆگرتووو/ تەنگەنەفەس.
٢-(حَشِيَ- السِّقَاءُ: حَشىً): مەشکەکە بەڵغی گرت هی شیر یان ماست کە پیوەی لکاوە.
(ألحَشــى (ج) أحْشاء) (ا ع): ئەو ئەندامی لە شانەی لە خوار سووریێنچکەوەن وەك جگەرو سپڵو گەدەو ریخۆڵەو هتد).
٣-(حَشّــى- الثَّــوبَ): پەراویێــزی بۆ جلەکە کرد.
(- الكِتابَ): لە پەراوێزی کتێبەکەدا سەرنجو شتیتری نووسی.
(فالكِتاب مُحَشًى): کتێبەکە پەراوێزدارە.
(ألحاشِيَةُ (ج) حَواش): ١-پەراوێزی جل یان کتێب ٢-ئەو ڕوونکردنەوەو سەرنجو نووسینە پترانەی کە لە پەراوێزی کتێبدا دەنووسرێت ٣-خێزانو دەستوپێوەندی پیاو.
(«رَجُلٌ رَقيقُ الحَواشِي»): پیاوێکی ناسکەو هاودەمیی خۆشە.
(«كَلامٌ رِقيقُ الحَواشــي»): ئاخاوتنی نەرمو ناسك.
(عَيــشٌ رقيق الحواشــي»): ژیانێکی (تێرو تەسەلی بێگیروگرفت/ نەرمو خۆش).
٤-(حاشى- زَيداً مِنَ القَومِ مُحاشاةً): زەیدی (لە خوێشان جیاکردەوە/ هەڵاوارد).
(حاشا): بێجگە لە/ جگە لە/ بەدەر لەوە.
(ضَربتُ- القَومَ حاشــا زَيداً): لە خوێشانمدا جگە لە زەید.
تَحَشّــى- فُلانــاً: فیســاری جیاکــردەوە/ هەڵبوارد.
(- مِنَ الشَّيءِ وتحاشا- عَن الشِيءِ): خۆی لە شتەکە پاراست/ خۆی لێدوورخستەوە/ خۆی لێ پاراستو لادا.
(ألحاشِــيَة (ج) حَــواشٍ): کەنــار/ دامێن/ پەراوێز/ لێوار.
٥-(تَحَشّــى- فلانٌ): ١-فیسار شــەرمیکرد ٢-زمانی لە قســەیخراپ پاراســتو باسی ئەمو ئەوی نەکرد/ خۆی لە خراپە پاراست.
حصّ: ١-(حَصَّ- الشَعَرَ. حَصّاً): قژی تاشی.
(حَــصَّ- الرَجُلُ. حَصَصاً): قــژی هەڵوەری یان تەنکبوو.
(أحَصّ): قژ هەڵوەریو یان قژ تەنکبوو.
(إنْحَصَّ- الشَعَرُ): قژەکە وەری.
(- اللِّحْيَةُ): مووی ڕیشــەکە بەملاولادا شکاو کورت بووەوە.
(ألحَصَــص): ١-تەنکیــی قژی ســەر ٢-درێژ نەبوونو کورتیی قژیسەر.
(ألحاصَّةُ) (طب): دەردی قژ هەڵوەرین.
(ألأحَــصّ (م) حَصّــاء): ١-قــژ ڕووتاوەو قژ تەنك ٢-سنگ لووسو بێتووك.
(- مِنَ الطُيور): باڵندەی پەری باڵوەریو.
(ألحَصِص): تووکی وەریوی کەر یان حوشتر.
(ألحُصَــاص) (طب): گەرِیــی (چونکە تووك

پێی هەڵدەومرێت).
اَلحَصيصَـــة: ١ـتووكـــی كۆكـــراوەی تاشـــینو هەڵومریو. ٢ـمووی گوێچكە.
٢-(حَصَّ- هُ مِنَ المالِ كَـــذا حَصّاً): لەو ماڵە ئەوەندەی بەركەوت/ لەو ماڵە بەشی ئەوەندە بوو.
(أَحَصَّ- هُ): بەشی خۆی دایە.
(حاصَ- الغُرَمـــاءَ. مُحاصَّـــةً): داواكاران لە نێوان خۆیاندا شتەكەیان بەشكرد.
(تَحاصَّ- القَومُ الشيءَ): خوێشگەل شتەكەیان لەناو خۆیاندا بەشبەشكرد.
(ألحِصَّةُ (ج) حِصَص): بەش/ بەركەوت.
٣-(حَـــصَّ- الشَـــيءَ. حَصّاً): ١ـلە شـــتەكەی كەمكـــرد ٢ـلە شـــتەكەی بڕی/ لە شـــتەكەی قرتاند.
(إنْحَصَّ- الذَنَبُ): كلكە كە قرتا/ بڕرا.
٤-(حَـــصَّ- الجَليـــدُ النَّبـــتَ حَصّـــاً): ســـەهۆڵەكەو بەفرەكە ڕووەكەكەی سووتاندو هەڵپرووكاند.
(سَنَةٌ حَصّاء): ساڵێكی وشك كە ڕووەكی تێدا نەبێت.
٥-(أَحَصَّ- هُ المَكان): لەو شوێنەدا دایبەزاندو داینا.
٦-(حَصَّـــصَ- الأَمرُ): كارەكـــە (كەوتەڕوو/ ڕوون بووەوە ئاشكرابوو/ دەركەوت).
٧-(اَلحُـــصُّ (ج) حُصُـــوص وأَحْصـــاص): ١ـ مرواریی ٢ـن: زەعفەران.
(اَلحُصّ) (عامية): كووزی پرتەقاڵو ســـیرو سنەوبەرو شتیتر.
(أَحَصّ): بێلەكە/ بێپەڵە.
(يَومٌ أَحَـــصّ): ڕۆژێكـــی ســـایەقەی بێپەڵە هەورو وشكە سەرمایەكی زۆر.
(سَيفٌ أَحَصّ): شمشێرێكی ساف بێلەكە.
(اَلحَصيص): ژمارە.
(«حَصيصُهُم كذا»): ژمارەیان ئەوەندەیە.
(اَلحُصَـــاص): ١ـتوندوتیژیـــی لـــە ڕاكردندا ٢ـجرت.
(اَلحُصاصَة): پاشماوەی ڕنینی ڕەز.
٨-(حَصْحَـــصَ- الحَـــقُّ. حَصْحَصَةً): هەقو ڕاستیی پاش شاردنەوەی دەركەوت.
(- الرَجُـــلُ): هێـــواش وەك پێوەندكـــراو ڕۆیشت.
(- الشَـــيءَ في الشيءِ): شـــتەكەی لە شتەكەدا هێناو بردو جوولاند تا لە شتەكەیتردا جێگیر بوو/ تیایدا چەسپ بوو.
(- التُـــرابَ و غَـــيرَهُ): گڵەكـــەی بەملاولادا بزواند.
(تَحَصْحَـــصَ): بـــە زەویەكەدا پـــان بووەوەو تەختبوو پێوەی نووسا.
(- الوَبَـــرُ والزئبَرُ): تووكی حوشـــترەكە یان كەروێشكەكە لێبووەوە.
(اَلحُصْحُـــص والحُصْحُـــوص- مِـــنَ الناس):

مرۆڤـی زرنــگو ورد، لــه کارەکەیـدا/ میرخوناوکانــه باش ســەرنج لــه کار دەدات دەیزانێتو سەرژمێریدەکات.

(اَلحِصْحِص): بەرد.

(اَلحِصْحِص والحَصْحَاص): خاك/ خۆڵ/ گڵ.

حصــأ: (حَصَأَ و حَصِــيءَ- الرَضيعُ حَصأً): کورپەکە تا تێر تێر بوو مەمکی مژی.

(- مِنَ الماءِ): تێر ئاو بوو/ تینوێتی شکا.

(أَحْصَأَ- هُ): تێرئاویکرد/ تینوێتیی شکاند.

حصــب: ١-(حَصَــبَ- هُ. حَصْبــاً): چەوی تێگرت.

حَصَــبَ حَصَّــبَ- المَــكانَ: شــوێنەکەی چەورێژکرد.

(أَحْصَبَ- الفَرَسُ في عَــدْوِهِ): چارەوێکە لە غاردا چەوی پرژاند.

(تَحاصَبــوا): شــەڕە چەویانکــرد/ چەویان گرتەیەك.

(اَلحَصَــبُ): ١-وردە بــەرد/ چــەو ٢-هەرچی دەهاوێژرێتە ناو ئاگرەوە وەك دار.

(اَلحَصِبَةُ): بایەکی توند کە زیخو چەوو وردە بەرد هەڵدەداتو بورووژێنێت.

(أَرضٌ حَصِبَةٌ): زەویی چەولگ.

(اَلحَصباء): چەو/ وردە بەرد.

(حَصَبَةٌ): دەنکە چەوێك یان وردە بەردێك.

(اَلحاصِــب) (فــا): ١-بــای تونــدی زیــخو چەوهەڵگر ٢-تەرزە ٣-هەوری بە تەرزە.

(اَلمَحْصَبَــةُ): زەویی چەولگ/ کە چەوو وردە بەردی زۆر بێت.

٢-(حَصَبَ- فِي الأَرضِ حَصْباً): بە زەویەکەدا ڕۆیشتو تێپەڕی.

(- عَنهُ): خێرا هەڵاتو لێیدەرباز بوو.

(- هُ عَن كذا): لەوەی دوورخستەوە/ لێلادا.

(أَحْصَــبَ- هُ عَن كــذا): لێیدوورخســتەوە لەوەیلادا.

(- عَنهُ): لێدوورکەوتنەوە/ پشتی تێکرد.

(تَحَصَّــبَ- الحَمامُ): کۆترەکە بــۆ دان چوە دەشتو بیابان.

٣-(حَصِبَ و حُصِبَ. حَصَباً): سوورێژەیدەردا/ سوورێژەیگرت.

(مَحْصُوب): سوورێژەدار.

(اَلحَصْبَــةُ والحَصَبَــةُ والحَصِبَــةُ) (طب): ســوورێژە: نەخۆشــییەکە لەش زیبکەی ورد دەردەداتو لەش دەخورێتو دەنگ گڕدەبێت بە زۆریی ئەنجام باشەو پەتایشە.

٤-(حَصِبَ و حُصِبَ الوَتَرُ. حَصَباً): ژێکە لە کەوانەکە هەڵگەڕایەوە.

حصد: ١-(حَصَــدَ واحْتَصَدَ- الزَرعَ. حَصْداً و حِصــاداً و حَصَــاداً): کشــتەکەی بە داس دروێنەکرد- بەرووبوومەکەی کۆکردەوە.

(«مَن زَرَعَ الشرَّ حَصَدَ النَّدامَةَ»): هەرکەسێك خراپــە بچێنێــت پەشــیمانی دەدروێتەوەو دەستگیر دەبێت.

(حاصِد (ج) حَصَدَة وحُصّاد): دروێنەکەر/ درەوکەر/ دەسکەنەکەر/ بەرووبوومچن.
(حَصَدَ- القَومَ بِالسَّيفِ): خوێشکەلی پاکۆداو هەمووی کوشتن.
(أَحْصَدَ- الزَرعُ): (کاتی درەو/ دەسکەنە/ کۆکردنەوەی بەرووبوومی کشتەکە) هات.
(إِسْتَحْصَدَ – الزَرعُ): کشتەکە کاتی درەوکردنی هاتووە.
(أَلحَصَد والحَصيد والحَصيدَة (ج) حَصائِد)/ دروێنەکراو/ دەسکەنەکراو/ ئەو بەروبوومەی کە کۆکراوەتەوە.
(أَلحِصاد) (مـص): کاتی دروێنە/ کاتی کۆکردنەوەی بەروبووم.
(أَلحَصاد): ١-کاتی دروێنە ٢-کشتی دروێنەکراو/ کۆکراوە.
(حَصادُ الشَّجَرَةِ): بەری درەخت/ میوە.
(«أَخَذوا حَصادَ الشَجَرَةِ»): بەری درەختەکەیان چنی/ میوەی درەختەکەیان رنی.
(حَصادُ البَقولِ البَرِّيَّة): بەری ومریوی رووەکی دەشتو کێو کە دەومرێتو بلاودەبێتەوە.
(أَلحَصّاد= الحاصِد): سەپان/ دروێنەکەر/ کۆکەرەوەی بەرووبوومی کشتوکاڵ.
(أَلحَصيدَةُ (ج) حَصائِد): ١-دامێنی لاسکی کشت کە داسو دروێنە نەیگرێت ٢-کێلگە چونکە دروێنەی تێدا دەکرێت.
(أَيّامُ الحَصيد وأَيّامُ الحَصيدَة): (عامية): رۆژانی درەو.
(حَصائِدُ الأَلسِنَة): قسەکە بەمو بەو دەوترێتو زمان بەرامبەر بەمو بەو دەگێررێت.
(الأَحْصَد (م) حَصْداء): رووەکی وشکەوەبوو کە هێشتا بە پێوەیە.
(أَلمِحْصَد): داس/ ئامێری دروێنە.
٢-(حَصِدَ- الحَبلُ أَو الدِرعُ. حَصَداً): پەتەکە توندبادراو قایم بو یان زرێکە تۆکمە دامەزراو/ چاك دروستکرا.
(أَحْصَدَ- الحَبْلَ): پەتەکەی بادا.
(إِسْتَحْصَدَ- الحَبْلُ): گوریسەکە/ پەتەکە باش بادرا.
(«إِسْتَحْصَدَ حَبلُ الرَجُلِ»): کابرا چاك دەمارگیر بوو/ زۆر توورە بوو.
(- القَومُ): خوێشکەل کۆبوونەوەو هەرەوەزیانکرد/ یاریدەی یەکتریاندا.
اَلأَحْصَد (م) حَصْداء): گوریسو پەتو گوشی توند بادراو.
(دِرعٌ حَصْداء): زریی قولفە وردی توندو سفت.
(شَجَرَةٌ حَصْداء): درەختێکی پرگەلا.
الملحق:
حصـد: (الحاصِدَة أَو الحَصّادَة): مەکینەی دروێنە.

حصــر: ١-(حَصَرَ- ُه حَصْــراً): گەمارۆیداو تەنگی پێهەڵچنی.

(- الشَيءَ): هەموو شتەکەی گرت.

(- القَــومُ بفُــلان): خوێشــگەل تەنگیان بە فیسار هەڵچنیو ڕێیان لێبڕی.

(حَصِرَ. حَصَراً):١-زمانی بەســترا/ قسەی بۆ نەکرا (لە بنچینەدا لــە تەنگییەوە هاتووە). ٢-ڕژد بوو/ چرووکیکرد (لە تەنگەتاوکردنو ڕێبەستنەوەوە هاتووە).

(- الرَجُلُ): پیاوەکە سنگی تونگ بوو.

(- بالسرِّ): نهێنییەکەی شاردەوەو پۆشی.

(- عَنِ الشيءِ): شەرمی لە شتەکە کردو وازی لێهێنا یان نەیتوانی نیازی خۆی لێ بەدەســت بهێنێت وەکو کارەکە زۆری بۆ هێنابێت.

(حَصِر و حَصُور و حَصِير): زۆر بۆ هاتوو/ ناچار بوو/ کەسێکە کە لە شەرماندا دەست لە شــتێك هەڵگرێت یان بە ئارەزووی دڵی خۆی نەگەیشتبێت.

(حُصِرَ): میزی گیراو تووشــی قەبزیو گیران بوو.

(حاصَــروا- العَــدُوَّ. حِصــاراً و مُحاصَرَةً): گەمــارۆی دوژمنیانــداو نەیانهێشــت هیچی بگاتێ.

(أَحْصَرَ- ُه عَنِ السَّفَرِ): نەیهێشت گوزارەکەی بکات.

(- ُه المَــرَضُ أَوِ البَولُ): نەخۆشــیی یان میز تەنگی پێهەڵچنی لە جووڵەیخست.

(أُحْصِــرَ): تووشــی قەبزیــی بوو/ تووشــی گەدەگیران بوو.

(إنْحَصَرَ): تەنگاو بوو/ تەنگەتاو بوو/ تەنگی پێهەڵچنرا.

(اَلحُصْر والحُصُــر) (طب): گرفت/ قەبزی/ گیران.

(اَلحِصــار): گەمارۆگا/ ئەو شــوێنەی مرۆڤ تیایدا تەنگاو دەکرێت.

(اَلحَصير (ج) حُصُر وأَحْصِرَة): ١-لاقەبرغە (چونکە هەندێك پەراسوو بە یەکداچوون).

(دابةُ عَريضَةُ الحَصيرين): وڵاخێکە هەردوو قەبرغەی هەســتاوە ٢-گۆشــتی نێوان شانو کەمەر ٣-شــوێنی تەنگ/ شــوێنی تەنگەبەر ٤-بەندیخانە/ گرتووخانە ٥-بەندکراو ٦-شای لە خەڵك دابڕاو ٧-حەســیرو هەرچی ســفت بچنرێــتو تاڵەکانــی بدرێتــە پــاڵ یەك، لا تەنشت.

(- مِنَ المِياه): ئاوی کۆوەبوو لەناو سکی شاخدا کە بە شێوەی کانی دێتە دەرو دەردەپەڕێت.

(حُصُــر النِّفــطِ): نەوتی پەنگخــواردووی ناوزەوی/ پەنگاو نەوت.

(اَلحصــيرَة (ج) حَصائــر = البوريَّــة): ١-حەسیری قامیش ٢-گۆشتی لەبەی ئەسپ کە لە نێوان شانو کەمەریدایە.

٢-(حَصَــرَ- البَعــيرَ. حَصْــراً): کورتانی لە

حوشترەکە بەست.

(إِختَصَرَ- البَعيرَ): کورتانی لە حوشترەکە نا.

(أَلحِصــار): کورتانی حوشــتر/ شــتێکە وەك سەرین لە پشــتی حوشــترەکە دەبەسترێتو سواریدەبن.

(أَلمِحْصَرَة): کورتانی حوشتر.

٣-(أَلحَصــير (ج) حُصُر وأَحْصِـرَة): ١-رێگە ٢-ریزە خەڵکێك یان شتێتر ٣-ئەنجومەن.

(أَلمُحتَصِر): شێر.

٤-(حَصْرَمَ- الحَبْلَ): پەتەکەی توند بادا.

(- القَوسَ): کەوانەکەی تەواو کرژ کرد.

(- القِربَةَ): مەشکەکەی پڕکرد.

(- القَلَمَ): پێنووسەکەی دادا.

(تَحَصْرَمَ): زۆر ڕژدو دەستقووچاو بوو.

(أَلحِصْرِم): ١-ڕژدو بەرچاو تەنگی خۆ گوشیو ٢-بەرسیلە.

(أَلحِصْرِمَةُ): دەنکە بەرسیلەیەك یان میوەی فەریك ٣-کورت ٤-قرپۆڵــكو گەندەی هەموو میوەو شتێك.

الملحق:

حصر: (أَلحَصْر):گەمارۆدانو تەنگپێهەڵچنین/ گیردان.

(أَلإستيعاب): ١-وەرگرتنی تەواو ٢-گرتنی ئەو شتە.

(لاحَصْرَ لَهُ): لە ژمارەدە نایەت.

(يَفوقُ الحَصر): ژماردە ناکرێت.

(الحَصر الإحصار): سەرژمێر.

(حَصْرُ البَول): میزگیران.

(أَلحَصْــر في البَلاغَــة = القَصــر): گیردانو کورتکردنــەوە لــە ڕەوانبێژیدا: شــتێك بە واتایەکیــتر لە مێشــکدا ئاماژە بــۆ بکرێتو گیربدرێت ئامرازەکانیشی بۆ نەکردن.

(مــا) و (لا) بــۆ نەبوون و (غــير) و (الا): بــۆ جیاکردنــەوەو جگــە لــە (لا) و (بــل) بــۆ پەیوەســتیی و (إِنَّ لا إِلــهَ إِلاّ الله): هیچ خودایەك نییە بێجگە لە پەروەردگار.

(أَلحَصر في المَنطِق): گرتنو گیردان لە گوتاردا: هێنانی شتێك بە ژمارەیەکی دیاریکراو گیردان جۆری زۆرە.

(أَلحَصــر- عند العامَّــة: أَلغَم): گیردان (لای ڕەشە خەڵکەکە): جەخار/ ناسۆر/ حەسرەت/ خەم/ خەفەت.

حصف: ١-(حَصُفَ. حَصافَةً): ڕای ڕاســتو داناو ژیرانەی دەربڕی.

(حَصِف و حَصيف): ڕاڕاســتو ژیر/ تێبینو دانا.

(أَحْصَــفَ- الأَمــرَ): کارەکەی شــارەزایانەو تۆکمە دامەزراندو ئەنجامدا.

(- النَّسيجَ): چنراوەکەی سفتو قایم چنی.

إِسْتَحْصَفَ- الشيءُ: شتەکە دامەزراو بوو.

(-الحَبلَ): (پەتەکە/ گوریســەکەی) تۆکمە/ قایم بادا.

(-الدَّهرُ عَلَيــه): رۆژگار لەگەڵیدا ســەخت بوو.

(ألَحَصيف): هەموو شــتێکی باش دامەزراوو تۆکمە.

٢-(حَصِفَ. حَصَفاً): تووشــی وشــکەگەڕیی بوو.

(ألَحَصَف) (طب): وشکەگەڕیی.

٣-(حَصَفَ- ەُ): دووریخستەوە/ پەڕیکرد.

أحْصَفَ-ەُ: دووریخستەوە.

٤-(أحْصَفَ): تیژ تێیتەقان/ خێرا رایکرد.

مُحْصِف ومِحْصَــف و مِحصاف): تیژراکردو خێرا تێتەقێن.

٥-(إسْتَحْصَفَ- القَومُ) خوێشگەل گردبوونەوە/ کۆمەڵیانبەست.

حصــل: ١-(حَصَــلَ- الشــيءُ حُصُــولاً و مَحْصُولاً): ١-شــتەکە مایــەوە ٢-جێگیر بوو/ چەسپ بوو.

(«حَصَل عَلَيه مِن حَقّي كذا»): لە مافەکەم ئەوەندەم لە سەری مایەوە.

(«حَصَــلَ لــي عَلَيْــكَ كَــذا»): ئەوەنــدە مافم لەســەرت ســاغبۆتەوەو پێویست بووە بیدەیتەوە.

(تَحَصَّلَ الشــيءُ): شــتەکە ١-ســاغبووەوە ٢-چەسپی.

(الحاصِــل (ج) حَواصِل): ١-بەرئەنجام ٢-ئەو زیــوەی کە لە بەردی زیوین دەســتکەوتووەو دەرهاتووە/ پوختە.

(- مِن كُلِّ شَــيءٍ): ١-پوختــەو بەرئەنجامو دەرهاتووی هەموو شتێك.

٢-(ع ح): ئەنجامی لێکدانی چەند ژمارەیەك لە یەك ٣-ئەنجامی کار.

(الحَصَل والحُصالَة) (ز): ســووری خەرمان/ دانــە پاکراوەکەیــە پــاش شــەن و کــەوو پوختەکردن/ بەرهەم.

(ألَحَصيل): دەسکەوتی ماڵ و سامان و قازانج.

(ألَحَصيلَة (ج) حَصائِل): ١-پاشــماوەی شــت ئەوەی کە دەستکەوتووە.

٢-(حَصَــل- لَهُ كَــذا): ئەوەی بەســەرهات/ ئەوەی لێقەوما/ لێیرووودا.

٣-(حَصَل- عِندَهُ كذا. حُصولاً و مَحْصولاً): ئەوەی لە لای ئەو دەستگیر بوو/ پەیدابوو.

(- عَلى الشَــيءِ): شــتەکەی دەســتگیر بوو/ چنگکەوت/ پەیداکرد.

(حَصَّــلَ- الشــيءَ أو العِلْــمَ): شــتەکە یان زانستەکەی بەدەستهێنا/ دەستگیر بوو.

(- الــكلامَ): واتاو مەبەســتی ئاخاوتنەکەی دەستگیر بوو/ تێیگەیشت.

(- الدَّيــنَ): وامەکانــی/ قەرزەکانــی کۆکردەوە.

(تَحَصَّلَ مِنَ المَسْألَةِ): لە پرسە بابەت و کارەکە ئەوانەی هەڵێنجاو دەستگیر بوو/ وەرگرت.

(-الشيءُ): شتەکە کۆبووەوە.

(ألحاصِل (ج) حَواصِل (فا): عەمار.
(«حاصِلُ عَينِ الماءِ»): ئەستێل/ عەماراو.
(ألحَصيلَـةُ (ج) حَصائِــل): دەســتكەوت/ بەدەستهاتوو/ کۆکراوەی میوەو کشتوکاڵ.
(مـا حَصيلَتُكَ و ما حصائِلُك): دەســتگیر/ دەستکەوت و بەدەستهاتووت چەندەو چییە.
(أَلمَحصُــول = الحاصِــل): ١-دەســتکەوت ٢-بەرووبووم ٣-ئەنجام.
(«هــذا محصــولُ كَلامِــهِ»): ئەمــە واتاو مەبەستی قسەکەیەتی.
(مــا لِفُــلانٍ مَحْصولٌ ولا معقول): فیســار نەرایەکی جیای هەیەو نە هیچ لێکدەداتەوە.
(«مــا حَصيلَتُــك و ما حَصائِلُــكَ»): چیت دەستکەوتووە ٣-ئەوەی دادوەر لە وەرگرتنەوەی وامەکە وەریدەگرێت یان قازی لە سەندنەوەی مافەکە وەریدەگرێت.
٤-(حَصِلَ- ت الدابَّةُ. حَصَلاً): چوارپێکە گڵ یان بەردو چەوی قووتداو لە ورگیدا بووە بە ژان.
(- الفَرَسُ): چارەوێکــە ژانیکردووە گڵی بە رووەکەکەوە خواردووە.
(ألحَصيل) (ن): ڕووەکێکە.
٥-(حَصَّــل وأَحْصَلَ النَّخــلُ): دارخورماکە کۆڵنجە خورماکەی دەرکەوت.
(ألحَصَل): ١-کۆڵنجە خورما پێش جیابوونەوەو دەرکەوتنی.
(حَصْلَــةُ): کۆڵنجــە خورمایەکــی پێــش جیابوونەوەو دەرکەوتنی ٢-فەریکە خورمای قرپۆک و وەریو کە هێشتا سەوزە.
حصن: ١-(حَصُنَ. حَصانَــةً): قایەو دوورە دەست بوو/ پارێزراو بوو.
(حَصين): پارێزراوو قایم/ دوورە دەست.
(حَصانَة): دوورە دەست بوون.
(حَصَــنَ- ُ حَصْنــاً): لە شــوێنێکی قایمدا پاراستی.
(حَصَّــنَ وأَحْصَــنَ- المَــكانَ): شــوێنەکەی (قایمکرد/ قەڵا بەندکرد).
(تَحَصَّــنَ): خۆی قایمکرد/ ســەنگەریگرت/ قەڵایگرت.
(- الفرسُ): چارەوێکە بوو بە ئەسپ.
(ألحِصْــن (ج) حُصُــون وأَحْصــان وحِصَنَة) (ا ع): قەڵا/ شــوێنی قایەو مەحکەمو پارێزراو ٢-چەك.
(أَبــو الحُصَــين) (ح): ڕێــوی (چونکــە خۆپارێزە).
(ألحِصــان (ج) أَحصِنَة وحُصُن): ١-ئەســپی چــاك و ڕەســەن (چونکــە ســواربووەکەی دەپارێزێــت) ٢-باریگــرو هەمــوو جــۆرە ئەسپێك.
(ألحَصــين- مِــنَ الأَماكِن): شــوێنی قایمو مەحکەم وەك قەڵا، سەنگەر. شوورا.
(درعٌ حَصين): زرێیەکی مەحکەمو قایم.

(حِصْنٌ حَصِين): قەڵایەکی مەحکەم و سەخت.
(اَلمِحْصَن): ١ـکۆشك ٢ـکوڵۆم/ قفڵ.
(اَلحَصانَة): بەرگریی (طب) بەر گریی لەش بەرامبەر نەخۆشی.
(- النیابیَّة): کەمەر بەستەی نوێنەریی/ ئەندامی پەرلەمان دەستی بۆ نابرێت و ناگیرێت لە تاوانێکی بەرچاودا نەبێت. تاکە مەربەستەکەی بە بڕیارێکی پەرلەمان لێنەسەنرێتەوە.
٢-(حَصُنَ- تِ المَرأَةُ. حُصْناً و حِصْناً و حَصَانَةً): داوێنپارێز بوو/ داوێنپاکبوو.
(حَصان (ج) حُصُن وحَصانات وحاصِن وحاصِنَة (ج) حَواصِن وحاصِنات وحَصناء): ژنی داوێنپاك/ داوێنپارێز/ بەنامووس.
(أحصَنَ-تِ المَرْأَةُ): ژنەکە داوێنپارێز بوو.
(مُحَصَّنَة= عَفیفَة): بەمێرد/ بەنامووس/ داوێنپاك. (چونکە لەژێر ڕکێفی مێردەکەیدایە).
(أَحْصَنَ- الرَجُلُ): پیاوەکە ژنی هێنا.
(مُحَصَّن): ژنهاوردەو پاك.
(أَحْصَنَ- المَرأَةَ): ژنەکەی بەشوودا.
(تَحَصَّنَ-تِ المَرأَةُ): ژنەکە شوویکردو داوێنپارێز بوو.
٣-(اَلحَصان): دور.
(اَلمِحْصَن): سەبەتە/ زەمیلە.
حصا: (حَصاهُ. حَصْواً): نەیهێشت/ بەربەستیکرد/ ڕێیلێگرت/ بەریگرت.
(حصی: حَصَی- الرَجُلَ حَصْیاً): دایە بەر چەو.
(حَصِيَ- تِ الأَرضُ حَصاً): زەویەکە چەوی زۆر بوو/ چەولگبوو.
(مَحصاة): زەویی چەولگ.
(حُصِيَ) (طب): بەرد لە میزڵدانیدا پەیدابوو/ دروستبوو.
مَحصِي: کەسێکە بەرد لە میزڵدانیدا بێت.
(اَلحَصیی: بەردە وردە.
(حَصَاة (ج) حَصَیات و حُصِي وحَصِيّ): چەوە وردە/ بەردە وردە.
(«طَرقُ الحَصی»): بەردبازیی/ کارێکە کاهینەکان لە جادووگەریدا دەیکەن.
(اَلحَصاة) (طب): وردە لەم کەلە گورچیلەو میزڵداندا پەیدادەبێت و یەکدەگرێت وەك بەردی لێدێت.
(أَرضٌ حَصِیَة): زەوییەکی چەولگ.
(نَهرٌ حَصَوِيّ): ڕووبارێکی بەردو چەواوی.
٢-(حَصَّی- هُ. تَحْصِیَةً): پاراستی.
(تَحَصَّی): خۆی پاراست/ خۆی دوورەپەرێز گرت.
٣-(أَحصی- الشيءَ): شتەکەی سەرژمێر کرد/ ژماردی.
(«هذا أَمرٌ لا أُحْصِیهِ»): ئەمە کارێکە بە من ڕاناگیرێت و بۆم هەڵناگیرێت/ ئامار ناکرێت.

(ألحَصاة): ١-ژماره ٢-نمره ٣-ئاوەزو وردبینیو لەسەرخۆیی چونکە ئاوەز هەموو شتێك بەرچاو دەگرێتو لێکیدەداتەوە.

(ألحَصيّ): ژیر/ بەمێشك/ زیرەكو زرنگ.

(الإحصاء): سەرژمێریی ولاتو دانیشتوانی شوێنێك/ ئامار.

حض: (حَضَّ- هُ وحَضَّضَ- ه على الأمرِ. حَضّاً): هانی کردنی کارەکەیدا/ تێزیکرد/ فریویدا.

(تَحاضَّ- القَومُ): بۆ کارێك یەکتریان فریوو تێزو هاندا.

(إحْتَضَّ- نَفْسَهُ): غیرەتی نایە بەر خۆی.

(ألحُضُّ والحِضِّيض والحُضّيضَي): هاندان/ تێزکردنو فریودان/ پاڵپێوەنان/ تیژکردن.

٢-(ألحَضَض): شتێك (تەنها بۆ نییە دێت).

(«ماعِنْدَهُ لاحَضَضُ ولا بَضَضُ»): هیچ شتێکی نییە.

(ألحُضّيّ): بەردی دامێنی کێو.

(ألحَضيض (ج) أحِضَّة و حُضُض): دامێن شاخو پێدەشت.

(فك): بنی بن/ ناخ.

(ألحَضيضَة): ئەوەی بە دەستتەوەیەو لەژێر دەستتدایە.

(«أخرَجتُ إلَيهِ حَضيضَتي و بَضيضَتي»): هەرچی لە بندەستمدا بوو بۆم دەرهێناو دامێ.

(ألحَضوْضَى): ١-دووریی ٢-ئاگر.

حضب: (حَضَبَ وأحْضَبَ النارَ. حَضْباً): تاوی بە ئاگرەکە سەندو داری بە ئاگرەکەوە نا.

(ألحَضْب والحَضَب): داری سووتان. هەموو شتێك کە کڵپە بە ئاگر بسێنێت.

(ألمِحْضَب): کۆڵەوژ/ چێوە کە ئاگری پێ خۆشدەکرێت.

٢-(تَحَضَّبَ): ڕێگەی کورتو سەختیگرت.

٣-(ألحُضْب والحِضْب (ج) أحْضاب): ١- درنگەی کەوان ٢- تەنشتی چیاو ڕووو قەدپاڵی شاخ.

حضج: ١-(حَضَجَ- النارَ. حَضْجاً): ئاگرەکەی کردەوە.

(إنْحَضَجَ- الرَجُل): ئاگری رقی گرت/ ئاگری لێبووەوە/ ئاگریگرت.

(ألمِحضَج): مەقاش/ ئەوەی ئاگری پێ خۆشدەکەیت.

٢-(حَضَجَ- بِفُلان. حَضْجاً): دایبەزەویدا.

(- بهِ الأرض): کوتای بە زەویدا.

(- ألشَّيءَ في الماءِ): شتەکەی لە ئاوەکەدا نوقومکرد.

(ألمِحْضاج): گەلاکوتك کە جلی لە کاتی شتندا پێدەکوترێت.

٣-(حَضَّجَ- الكَلامَ): قسەکەی کورتکردەوە.

٤-(إنْحَضَجَ): ورگی دەرپەڕی/ ورگن بوو.

(أَلحُضَاج): پشتكۆمی ورگدەرپەڕیو.
(أَلحِضَاج): كوندەی گەورەی پڕ.
(أَلمِحضَــاج- مِنَ النِّســاء): ئافرەتــی ورگن/ ورگدەرپەڕیو.
حضر: (حَضَرَ. حُضُــوراً و حَضارَةً): لەوێ بوو/ لەوێ ئامادە بوو.
(- المَجلِــسَ): لە ئەنجومەنەكەدا بوو/ ئامادە بوو.
(«حَضَرتُ الأَمــرَ بِخَيرٍ»): كارەكەم بە چاك هاتە بەرچاو.
(حَضَرَ-هُ): ئامادەیكرد/ وایكرد لەوێ بێت.
(حَضِرَ- المَجلِسَ حُضوراً): لە ئەنجومەنەكەدا بوو.
(حَضَّــرَ أَحْضَــرَ- هُ): هێنایــە بەردەســت/ ئامادەیكرد.
(حاضَــرَ- هُ. مَحاضَــرَةً و حِضاراً): وەڵامی ئامادەكراوی پێشكەشكرد.
(- الجَــوابَ): وەڵامەكــەی بــە ئامادەكراوی دایەوە.
(تَحَضَّــرَ واحْتَضَــرَ): لــەوێ ئامــادە بوو/ لەبەرچاو بوو/ لەوێ بوو.
(- الرَجُــلَ): پیاوەكــەی هێنایــە بەرچاو/ ئامادەیكرد.
(اِسْــتَحْضَرَ- الشَــيءَ): شــتەكەی خســتە بەردەست/ ئامادەیكرد.
(أَلحَضَــر والحَضْــرَة): ١ لەو شــوێنە بوون/ ئامــادە بــوون/ لەبەرچاودا بوون ٢-شــوێنی لێبوون‌و ئامادەبوون ٣-نزیك.
(«كُنتُ بِحَضْرَةِ الدارِ»): لە نزیك خانووەكەوە بووم ٤-تەنشت/ لا ٥-ناو حەوشەی خانوو.
(أَلحَضِــرُ): ١-مرۆڤــی گوســتاخ‌و قســەزان/ دەمبەوەڵام ٢-مشەخۆر.
(أَلحَضِر): مشەخۆر/ مفتەخۆر.
(أَلحَضْرَة): لە بەردەم/ بەبەرچاو.
(كَلَّمتُهُ بِحَضْرَةِ فُلان): لە بەردەمی فیساردا دواندم/ بەبەرچاو فیسارەوە دواندم.
(أَلحَضرَة): حەزرەت (بۆگەورەیی) كەسێك وا دەوترێت.
(«أَلحَضرَة العالِيَــة تَأْمُرُ بكذا»): حەزرەتی باڵا فەرمانی بەوە داوە.
(أَلحُضْرَةُ والحِضْرَةُ والحَضْرَةُ): ١ بارو جۆرو شێوەی ئامادەبوون.
(«فُــلان حَسَــنُ الحُضْــرَة»): هاتنەكــەی/ ئامادەبوونەكــەی بەخێرە، فــەری پێوەیە ٢-نزیك ٣-تەنشت/ لا ٤-حەوشەی خانوو.
(أَلحاضِــرَة) (ج) حَواضِــر: ئامادەبوون (بۆ مێیە).
(أَلمَحْضَر (ج)(مَحاضِر): ئامادەبوون- تۆمار.
(«فلان حَسَنُ المَحْضَر»): فیسار ئامادەبوونی چاكەو خێرەو ناوی خەڵك لە پاشملە بە باشی دەبات.
(«كان ذلــك بِمَحْضَرِ مــن فلان»): ئەوە بە

بەرچاوی فیسارەوە بوو.
(- المَحْضَر) (القَومُ الحاضرون): خوێشگەلی لەوێ ئامادە بوو.
(«مَحْضَــرُ الضَّبط في إصطِــلاح المَحاكِم»): کۆنووس لە دادگا: گوفتاری نوســراو لە لایەن پۆلیس یان پیاوی ئاسایشەوە دەربارەی ئەوەی لــە بەردەمیدا وتــراوە ئــەوەی لەبەردەمیدا وتراوە یان ئەوەی بە چاو دیویەتیو فەرمانی دادوەری چۆن جێبەجێ کردووەو تاچرادەیەك بە ئەنجامی گەیاندووە.
(اَلمَحْضور) (مفع): دەرداوی.
(«لَبَــن مَحْضُور»): شــیرێکی دەرداوی وەکو عــەرەب دەڵێــن گوایــا جنۆکــەو چوارپــێ پیسیدەکەنو دەردی تێدەخەن.
(اَلمُحتَضَــر): زۆر دەرد هێــن. دەڵێن («اللبَن مُحْتَضَــرٌ فغَــطِّ إنــاءَك»): شــیرەکە زۆر دەردهێنە سەری قاپەکەی داپۆشە.
٢-(حَضَر- الوَقْتُ. حُضوراً و حَضارَةً): کاتی هاتووە/ دەمیەتی.
(حَضَــرَت الصَّلاةُ): دەمی نوێژە/ کاتی نوێژ هاتووە.
(- ەُ المَــوتُ): کاتــی مردنیەتــی/ مەرگی بۆ هاتووە.
(- ەُ الأمْرُ): کارەکەی بە دڵدا هات/ بەمێشکدا هات.
(- إلَيهِ): بۆیهات.

(حَضَّــرَ وأحْضَرَ- ه الشَــيءَ): شــتەکەی بۆ هێنا.
(حُضِرَ): کەوتە گیانەڵا/ مردن سواری سەری بوو/ بۆیهات.
(مَحْضُــور): کەوتــووی گیانــەڵا/ مەرگ بۆ هاتوو.
(تَحَضَّرَ- ەُ الهَمُّ): مەراق بۆیهاتو دایگرت.
(اُحْتُضِرَ): کەوتە گیانەڵا.
(إسْتَحْضَرَ- الشَيءَ): داوای هێنانی شتەکەیکرد.
(اَلمُحْضَر): خەریکی گیاندانە لە گیانکەنشتدایە/ لە گیانەڵادایە.
٣-(حَضَــرَ وحَضِرَ- عَن المَــكان: حُضُوراً): لە شــوێنەکە گوێزایــەوە/ کۆچیکرد (ئەمە خوازەیە).
٤-(حَضَر- حَضارَةً): لە ئاواییدا نیشــتەجێ بوو.
(تَحَضَّــرَ- البَــدَويُّ): خێڵەکییەکــە خووی شارییگرت/ وەك شاریی لێهات.
(اَلحَضَــر): ئاوایــی. دێو لادێو شــار. ئاواییشنشــینی ئەمــە پێچەوانــەی خێــڵو خێڵەکیو رەشماڵنشینییە.
(«هــذا كَلامُ الحاضِــرَة ولــم أرَ البَــوادِيَ لَفَظــوا بــهِ ولا عَرفُوهُ»): ئەمــە ئاخاوتنی ئاواییشنشــینانە نەمبینیــوە دەوارنشــینەکان بیڵێنو نەیشیانزانیوە.
(اَلحَضِر): نیشتنەنییەك کە نەیەوێت گوزارە

بكات یـان بـۆی نەكرێتو بـە كەڵكی ئەوە نەیەت.
(الحاضر (فا) (ج) حُضَر وحُضَّار و حُضور و حضرَة): ١-ئاوایینشـین/ شـارو دێنشـین. پێچەوانەی دەوارنشـینە ٢-گەرمكێكی گەورە. (دەڵێـن ئەمـە كۆیـە) وەك(حـاجّ) (حاجٌ لِلحُجّاج): كە واتای حاجییەكانە.
(الحَضارَة= الحَضَر): شارستانیی/ ئاوایینشینی.
(الحَضارَة والحِضارَة): ١-شـارو ئاوایینشینی ٢-شارستانێتی/ ژیاریی/ ئاوەدانێتیی.
(الحَضَريّ): شـاریی/ ئاوایینشـین (خەڵكی شارو لادێ) پێچەوانەی كۆچەرییە.
(الحاضِرَة): الحَضَر: شارو ئاوایی كە خەڵكی تێدا دەژی.
(الحاضِرَة (ج) حَواضِر): شاری گەورە.
(«حاضِـرَةُ الفاتیكان»): شـارە گەورەكەی فاتیكان.
(الحَضیرَة) (ج) حَضائِر و حَضیر): كۆمەڵە خەڵـك (دەڵێـن لـە سـەرەتادا بـە كۆمەڵە خەڵكێكیـان وتـووە كـە بۆ ئـاو داپەڕیونو كۆبوونەتەوەمو لەوێدا نیشتەجێبوون).
(المُحْتَضِر): شارنشـین ئاوایینشین- ڕووكردە ئاوایی‌و شار.
٥-(حاضَـرَ- هُ. مُحاضَـرَةً و حِضـاراً): ١-بە زینبازیی لەگەڵدا كرد ٢-لەگەڵیدا ڕایكرد.
(أحْضَـرَ- الفَرَسُ): ئەسـپەكە دایە غارێكی توند.
(إحْتَضر- الفرسُ): ئەسپەكە غاریكرد.
(إسْتَحْضَر- الفرَسَ): ئەسپەكەی غاردا.
(الحُضْر): غاردان/ غاركردن.
(المِحضار والمِحْضیر (ج) مَحاضِیر مِنَ الخَیل وغیرِها): ئەسـپو وڵاخی بەتـاو/ تیژغار/ تیژتاو.
٦-(حاضَرَ): وتارێكی دا/ باسێكی زانستی یان جۆرێكی تری پێشكەشكرد.
(المُحاضَرَة): وتار/ لە باسێك دوان هەر جۆرێك بێـتو لە بەردەمـی كۆمەڵێكدا باسـبێژەكە پێشكەشیدەكات.
٧-(جَمـعَ- الحَضَـرَةَ): كەرەسـەی خانـوو دروستكردنی كۆكردەوەو ئامادەكرد.
(الحاضِرَة (ج) حَواضِر): گوێی فیل.
(المَحْضَر (ج) مَحاضِر): تۆمار.
(الحَضـیرَة (ج) حَضائِـر و حَضـیر): ١-خورمادێن ٢-كێمو زووخی برین ٣-پێشەنگی سوپا ٤-دەستەیەك سەرباز.
٨-(حَضْرَمَ لِحاءَ الشَّجَرِ): توێكڵی درەختەكەی داماڵی.
(- القَوْسَ): كەوانەكەی توند كرژ كرد.
(- فِي الـكَلام): قسـەی بێسـەروبەرو نارێكیكرد.
(- الشَيءَ): شـتەكەی شێواندو بەسەریەكیدا داو زەمانیشی دەیگرت.

(اَلُمحضَرَم= المُخَضْرَم): دوورمگ- دوو شێوه.

(اَلحَضْرَمِيَّــة): ١-لالەپەتەیــی/ زمانگرتــن ٢-خەڵكی ولاتی حەزرەمەوت.

الملحق:

(المُحَضِّــر): كارمەندێكــە لــە تاقیگــەدا یاریدەی مامۆســتا دەدات، ئەوەی مامۆستا بۆ تاقیكردنەوەكانــی پێویســتیبێت بۆی ئامادە دەكات (هــەر مادەیــەك یان هــەر ئامێرێكی پێویست بێت).

حضــن: ١-(حَضَــنَ واحْتَضَــنَ- الصَبِــيَّ. حَضْناً و حِضانَةً): ١-منداڵەكەی لە كۆشگرت ٢-بە ســنگییەوە نووســاند كردیە باوەشیەوە ٣-بەخێویكردو گۆشیكرد.

(اَلحِضْــن (ج) أحْضان وحُضُــون): باوەش، كۆش ٢-كۆشێك شت.

(أعطاهُ حِضناً مِنَ التَّمرِ»): كۆشێك خورمای دایە.

(اَلحاضِنَة حَواضِن): دایەن.

(اَلحَضانَة): باخچەی ساوایان: دامەزراوێكە بە تەنــگ منداڵانەوە دێت لە ڕووی تەمیزییەوە ڕایاندەهێنێــت بۆ یاریكردنو فێركردنی ئەو شــتانەی لەگەڵ تەمەنــی ئەواندا دەگونجێت وەك مۆســیقاو ژمێــرەو گۆرانــیو ســرودو شتیتر.

(دار الحضانة): خانەی منداڵ پەروەردەكردن/ دایەنگە.

(الحِضانَة): دایەنیی ٢-پەروەردەكردن.

(اَلُمحْتَضَن): كۆش- باوەش.

٢-(حَضَــنَ واحتَضَــنَ- الطَــيرُ بَيضَــهُ و علــى بَيضِــهِ. حَضْناً و حِضانَــةً و حِضاناً و حُضُونــاً): باڵندەكــە كڕ كەوتو لەســەر هێلكەكانی هەڵنیشت.

(اَلحُضْنَةُ): كڕكەوتن لەسەر هێلكە هەڵنیشتنی باڵندە لە سەری.

(اَلحاضِنَةُ (ج) حَواضِن): كڕكەوتوو و لەسەر هێلكە هەڵنیشتوو.

(حَمامَةٌ حاضِنٌ و حَمامٌ حَواضِن): كۆترێكی كڕكەوتوو كۆترانی كڕكەوتوو و لەسەر هێلكە هەڵنیشتوو.

٣(حَضَــنَ- هُ عَن كذا. حَضْنــاً و حَضانَةً): لایــداو دووریخســتەوە (وەكــو خســتبێتیە كۆشیەوە).

(أحْضَــنَ بِحَقِّهِ): پڕی بــە مافەكەیدا كردو بردی (وەكو لە كۆشی گرتبێت).

(- الرَجُلَ وبالرَجُلِ): پیاوەكەی كەمبایەخو كەم مافكرد.

(اَلحِضْــن (ج) أحْضان وحُضُون): تەنشــتی شت یان كەناری/ لای.

٤-(حَضُــنَ- تِ المَــرْأةُ أو الشــاةُ أو الناقَــةُ حِضاناً): مەمكێكی ژنەكە لەویتری گەورەتر بــوو یان گوانێكی مێحوشــترەكە یان مەڕەكە لەویتریان گەورەتر بوو.

(حُضُون): مەمکشەل یان گوانشەل.
٥-(ألحِضْن (ج) أَحْضان و حُضُون): بنیشاخ.
(«عَشَّشَ الطائِرُ فِي حِضنِ الجَبَلِ»): مەلەکە لە بنی شاخەکەدا هێلانەیکرد.
(ألمِحْضَنَة): لەگەنی قورین.
حضـا: (حَضا- النارَ. حَضْواً): ئاگرەکەی بە کۆڵەوژەکە پێشکردو جووڵاندی.
(ألمِحْضَأ أوالمِحْضاء): کۆڵەوژ.
ألمِحضی: کووره/ ئاگردان/ کوانوو.
حـط: ١-(حَـطَّ. حَطّـاً): هاتە خـوارەوە/ دابەزی.
(- السِـعرُ. حَطّـاً و حُطُوطـاً): نرخەکـە (دابەزی/ شکا/ هەرزان بوو).
(حَـطَّ واحْتَطَّ الحِملَ. حَطّـاً واحتِطاطاً): بارەکەی لە پشتی وڵاخەکە داگرت.
(«حَطَّ رحلَهُ»): باریخست/ لایداو نیشتەنیی بوو/ مایەوە.
(إنْحَطَّ): بارەکە داگیرا.
(«حَطَّهُ فانحَطَّ»): رِسـوایکردو زەبوونیکرد نیتر کەساسبوو/ شکا.
(إنْحَـطَّ السِّـعرُ): نرخەکە دابەزی/ شـکا/ هەرزان بوو/ ترۆ بوو.
(«الأَسـعارُ حاطِّـةٌ و مُنْحَطَّة»): نرخ تەواو ترۆ بووە/ دابەزیوە/ شکاوە.
(إسْـتَحَطَّ): داوای (دابەزینیکـرد/ هێنانـە خوارەوەیکرد).
(«إسْـتَحَطَّ فُلاناً وِزرَهُ»): داوای لە فیسـار کـرد کە کۆڵەکەی لەسـەر لابەرێت- داوای لە فیسار کرد کە گوناهەکانی لەسەر سووکبکات و لێیخۆشبێت.
(- مِـنَ الثَّمَنِ شـیئاً): دوایکـرد نرخەکەی شتێك بۆ بشکێنێت.
(ألمَحَـطّ والمَحَطَّة (ج) مَحـاط و مَحَطّات): ١-وێستگە ٢-هەوارگە.
(«محطة قِطار السكَّة الحَدیدِیَّة»): وێستگەی شەمەندەفەر.
(ألحِطَّـة والحَطیطـی): داوای لێبـوردن و لێخۆشبوونکردن ٢-پایە نزمیی و سووکبوون
(ألحَطیط): بە هـۆی کاری خراپەوە مرۆڤی کورتەبنـەو بچـووك (لە داشـکانی نرخەوە وەرگیراوە).
(ألحَطیطَــة): بـڕی داشـکاندنی نـرخ یان کەمکردنی.
(ألإنحِطــاطُ النَّفسِـي): داتەپینـی (هێزی بیرکردنەوەو دەروون).
٢-(حَطَّ واحْتَطَّ – الشَّيءَ حَطّاً واحتِطاطاً): ١-شـتەکەی دانـا ٢-دابەزاند/ داگـرت ٣-وازی لێهێنا.
٣-(حَـطَّ وأَحَـطَّ- الوَجْـهُ. حَطاطـاً): دەموچاوەکـە زیپکەی گۆشـتگرەی دەرکردو دەردا (بە هۆی فەلەویی و چەوریی زۆرەوە).
(حَطـاطُ الوَجـهِ): زیپکـەی فەلەویـی لە

دەموچاودا.

(حَطاطَـــة): زیپکەیەکی فەڵەویی دەموچاو/ زیپکەی گۆشتگرە.

٤-(حَـــطَّ- البَعیرُ. حَطاطاً): حوشـــترەکە بە لایەکی جڵەوەکەی خۆدەگریت و دەوەستیت.

٥-(حَطَّ- الجِلْدَ حَطّاً): ١-پێستەکەی لووسکرد ٢-پێستەکەی بە نیگار کێشەکە نیگارکێشکرد.

(اَلْمِحَط والمِحَطَّة): ئاسنێکە یان تەختەیەکە/ دارێکە بۆ لووســکردن و نیگار لەسەر کێشانی پێست بەکاردێت.

(اَلحُطُط): لەشی نەرمەلیقە/ نەرم و نۆڵ.

(الأَحَط): هەردوو دیو لووس/ ساق.

(مَحْطُوط) (مفع): لووسکراو/ سافکراو.

(أدیمٌ مَحْطُوط): پێستی لوسکراو/ سافکراو.

(سَیفٌ مَحْطُوط): شمشێری دەمتەنک.

٦-(إنحَطَّ- تِ الناقَةُ فِي سَیرِها): مێحوشترەکە لە رۆیشتندا خێرایکرد.

(اَلحَطُــوط): حوشـــتری رەســـەنی چابوك/ خێرا.

٧-(اَلحَطـــاط): ١-کەرەی ماســـت ٢-عازەبەی دەموچاو.

(اَلحَطاطة): دەنکە عازەبەیەك.

(اَلحُطاط): بۆنی ناخۆش/ بۆمەچك/ بۆگەن.

(اَلحِطّان) (ح): سابرێن.

٨-(حَطْحَـــطَ- الشـــيءُ): شـــتەکە دارزاو یەکیکەوت.

(- الرَجُلُ): خێرایکرد/ پەلەیکرد.

حطأ: (حَطَأَ- الأَرضَ بِـــهِ. حَطْأً): ئەوی بە زەویدا کێشا.

(- بالشَّيءِ): شتەکەی (هەڵدا/ فرێدا).

(- بِهِ عَن کذا): لێیلاداو پاڵیپێوەنا.

(اَلحِطء): پاشماوەی ئاوی ناو قاپ.

(طحِطءٌ مِن تَمرٍ): کۆڵی مرۆڤێك خورما.

(اَلحَطِيءُ- مِنَ الناس): ســـووك و ڕسوای ناو خەڵك.

(اَلحُطَیْئَـــة): پیـــاوی کورتە بنەی ناشـــیرین (نازنـــاوی شـــاعیرێکی عەبەســـییە هـــی (جەروەل)ە. لەبەر ناشـــیرینی و کورتیی وایان ناوناوە).

حطــب: (حَطَبَ. حَطْبـــاً): داری کۆکردەوە/ داریکرد.

(حاطِب): دارکەر/ دارکۆکەرەوە.

(حَطَبَ- هُ): داری بۆ هێنا.

(«حَطَبَ فِي حَبلِهِ»): داری بۆ خستە سەردار. واتا پشتیگرت و یاریدەیدا.

(«حَطَبَ علیهِ بخیرٍ»): خێرو بێری دەستگیر کرد.

(حَطِبَ- المَکانُ): شوێنەکە پڕدار بوو.

(مَکانٌ حَطیب): شوێنێکی پڕدار.

(أَرضٌ حَطیبَة): خاکێکی پڕدار.

(أَحْطَبَ): داریکردو داری کۆکردەوە.

(أَحْطَبَ- المَکانُ): شوێنەکە داری زۆر بوو.

(أَحْطَبَ واسْــتَحْطَبَ- الكَرْمُ): مێوەکە کاتی هەڵپاچینو لق لێکردنەوەی هاتووە.
(إحْتَطَبَ): داری کۆکردەوەو داریکرد.
(ألحَطَب (ج) أحطاب): دار کە لە درەخت بۆ سووتاندن دەکرێتەوە.
(حَطَبَة): برە دارێکی سووتاندن.
(ألحاطِب): دارکۆکەرەوە/ دارکەر.
(هُــوَ حاطِــبُ لَيــلٍ): دارکەری شــەوە، بە یەکێك دەڵێن کە شــرم برم قسە بکات چاكو خــراپ پێکەوە تێکەڵ بــکات وەك دارکەرێك کە بە تاریکــی دار کۆبکاتــەوە باشو خراپ کۆبکاتەوە.
(ألحَطاب): ١-دارکەر/ دارکۆکەرەوە ٢-دارفرۆش.
(ألحَطُوبَة): گورزەدارێك.
(ألحَطّابَــة): ١-ئافرەتــی دارکــەر ٢-ئەوانەی دارکەریدەکەن.
(ألمَحْطَب): تەوراسی دارهەڵپاچینو دارکردن.
٢-(حَطَــبَ- بِــهِ و علَيــهِ): داری بــۆ کرد. واتــا زمانبەیــی دەربارەکــردو گرفتاریکرد/ توشیکرد.
٣-(ألحَطِــب (م) حَطِبَــة والأحْطَــب (م) حَطْبــاء (ج) حُطْــب): چیلکە لــەش/ زۆر لاواز/ بەداسکودەرزی بوو.
حطــم: ١-(حَطَــمَ- وحَطَّــمَ- هُ حَطْمــاً): تێکیشکاند/ تێکیهاری.
(تَحَطَّمَ وانْحَطَمَ): تێکشکا تێکهاڕرا.

(«تَحَطَّــمَ- الرَجُــلُ غَيضــاً»): کابــرا ئاگریگرت.
(إنْحَطَمَ الناسُ عَلَيه»): خەڵکان کەڵەکەیان لەســەر کردو سواری ســەری یەکتری بوونو یەکتریان داغانکرد.
(ألحُطَــم): شــوانی بێبەزەیــی کە شــێتانە ئاژەڵەکە بەسەریەکدا دەدات.
(ألحُطَــم و الحُطَــم): ورگــدراو/ زۆرخۆر/ چڵێــس. کــە هەمــوو جــۆرە خواردنێــك بەسەریەکدا دەکاتو دەیخوات.
(ألحَطوم): بای توندی تێکشکێن.
(ريحٌ حَطُوم): بای توندی تێکشکێن.
(ألحَطوم والحَطّام والمِحْطَم): شــێر. چونکە هەرچی بەرەنگاری بێت تێکیدەشکێنێت.
(ألحُطَمَــةُ): ١-ئاگــری بڵێســەدار (چونکــە هەرچــی تێفــڕێ بدرێــت لــە نــاوی دەبات ٢-ڕانی بێشوماری ئاژەڵو حوشتر (چونکە زەوی دەپەستێونو بەســەر هەر کشتوکاڵێکدا بڕۆن لەناویدەبەن، دەیخۆن ٣-ناوێکی دۆزەخە.
(ألحِطْمَــةُ والحُطامَة والحُطــام): پارچەی شکاوی شتی وشك/ لەتوپەتی شتی شکاو.
(حُطامُ البَيض): توێکڵە هێلکەی شکاو.
(- الدُّنيــا): ماڵی فەوتاوی دنیا/ جیهان ســا کەم بێــت یان زۆر بێت هــەر لەناودەچێتو نامێنێت.
(ألحَطيــم): دیــواری بەردینــی کابــە کــە

موسـلّمانان کەڵەکەی بۆ دەکەن‌و خۆیانی بۆ دەکوتــن دەڵێن کە لە نێوان گۆشــەو زەمزەمو شوێنی ئیبراهیمدایە.

(اَلحاطوم) (طب): دەرمانێك یان خواردنێك کە هەرس ئاسان بکات.

(اَلحاطوم والحَطْمَة والحُطْمَة): رەشە ساڵ/ ساڵی سەخت کە هەموو شتێك دەفەوتێنێت.

(اَلحُطَمِيَّــات): زرێــی وەســتا (حوطمــة): کە شمشــێری دەشــکاند (لە قایمــی‌و پانی‌و سەختیدا).

٢-(حَطِمَ. حَطَماً): تەمەنی (درێژ بوو/ زۆر بوو)/ چووە ساڵەوە.

حظ: (حَظَّ و حُظَّ وأَحَظَّ. حَظّاً): بەختدار بوو/ بەشانسبوو.

(حَظِــيٌّ وحَظيظ و مَحْظـوظ): بەختدار/ شانسدار/ بەشانس.

(اَلحَــظّ (ج) حُظـوظ وحِظــاظ وأَحُظّ): ١-بەخت/ شانس/ بەخت بۆ باشیی‌و خراپیی دەوترێت بەختیاریی‌و ژیانئاسانی‌و بوون یان بەدبەخت ٢-دەوڵەمەندیی‌و کامەرانیی.

حظب: (حَظَبَ و حَظِبَ- الرَجُل. حُظوباً و حَظَباً): پیاوەکە ١-قەڵەو بوو ٢-ورگی لێهات‌و خۆی کورتەبنە بوو.

(حَظِب (م) حَظِبَة): ورگنی کورتەبنە.

(اَلحُظُب): ١-گرگن/ کورتی ورگن ٢-نەزاندووی قسەترِن‌و قسەناخۆش ٣-کەمچیکڵدان ٤-رژد/ چرووك.

حظــر: ١-(حَظَــرَ. حَظْــراً): کۆزێکیکرد/ چیغبەندێکیکرد: گەورێکی کرد.

(حَظَرَ- هُ الشــيءَ و حَظَرَ- عليه الشــيءَ): شــتەکەی لێگــرت- شــتەکەی لێبەســتەوە/ لێحەرامکرد.

(- الشيءَ): شــتەکەی گرتە لایخۆی/ دەستی بەسەر شتەکەدا گرت‌و کردی بە هی خۆی.

(- المَواشــيَ): ئاژەڵەکەی کــردە کۆزەکەوە/ گەورەکەوە نەیهێشت دەرچن.

(حَظَّــرَ): وەکــو(حَظَرَ) یــە شــەددەکە بۆ زیادرەویی فرمانەکەیە.

(أَحْظَرَ): چیغبەندێکی بۆ یەکێکیتر کرد یان گەورێکی بۆ کرد.

(إِحْتَظَرَ): ١-گەورێکی دروستکرد.

(-بِهِ): ٢- خۆی دایە پەنای‌و خۆی پێپاراست.

(اَلحَظِــر): ١-درەختێك خــۆی بدرێتە پەنای ٢-تەرە درك- زی.

(«وقــع فِي الحَظِرِ الرَطْــب»): کەوتە زیپە تــەرەوە واتــا تووشــی داوی خــۆی بــوو کە نەتوانێت خۆی لێ رزگار بکات (عەرەب درکی تەریــان کۆکردۆتەوەو خۆیــان داوەتە پەنای لەوانەیە ئەو کەسە کەوتبێتە ناو ئەو درکەوەو دەرچوونی نەبووبێ یان شپرزەیکردبێت.

(«أَوقد فِي الحَظِرِ الرَطِب»): (ئیدیومە) دوو زمانیکرد.

(«جاءَ بِالحَظِرِ الرَطِب»): ماڵێکی زۆری هێنا یان درۆیەکی زۆری کردو هەڵرشت.
(أَلمَحْظـور): قەدەغەکـراو/ رێپێنـەدراو/ نەشیاو.
(«أَلضَّرورات تُبيحُ المَحْظورات»): نەبوونیی رێ بە شتی نەشیاو دەدات.
(أَلحَظـيرة (ج) حَظائِر والحَظار والحِظار): ١-هەرچی بەربەسـتی نێوان دوو شت بێت ٢-کۆز، گەور، تەویلە، پشـتێر کـە ئاژەڵ لە باو سەرما دەپارێزێت.
(«إنَّـهُ لَنَكِـدُ الحَظـيرَة»): ئـەو بێفـەرو بەرچاوتەنگە/ رژدە.
(«حَظيرَةُ القُدس»): بەهەشت.
٢-(حَظْرَبَ القَـوسَ): ژێیکەوانەکەی کرژتر کرد.
(- الحَبلَ): پەتەکەی چاکتر بادا.
(- السَـقاءَ): کوندەکەی یان مەشـکەکەی پڕ کرد.
(تَحَظْرَبَ): پڕبوو.
حظل: ١-(حَظَلَ- عَلَيهِ حَظْلاً و حِظْلاناً و حَظَلاناً): جووڵەی بڕی.
(- المَشـيَ): لـە ڕۆیشـتن کـەوت/ وەسـتاو چاوەڕێیکرد/ هێواشبوو.
(«هُوَ يَحْظُلُ حَظَلاً»): وەك یەکێکی دەمارگیر دەڕوات.
(أَلحَظِـل والحَظّـال والحَظول): پیسـکەی دەسـتقوچاو بەرامبـەر بـە خێزانەکـەی/ درێخیکەر.
٢-(حَظِـلَ- البَعـيرُ. حَظْلاً): حوشـترەکە گوژاڵکی زۆر خوارد.
(حَظِل): حوشتری زۆر گووژاڵکخۆر.
(حَظالى): حوشترە گووژاڵکخۆرەکان.
(حَظَلَ- المَـكانُ): شـوێنەکە گووژاڵکی زۆر بوو.
(أَلحَنْظَل): گووژاڵك.
حَظـا: ١-(حَظَا. حَظْواً): پیاسـەیکرد/ ورد ڕۆیشت.
(أَلحُظَيّا): پیاسە/ ورد ڕۆیشتن.
(مَشى الحُظَيّا): پیاسەیکرد.
٢-(حَظِـيَ: حُظْـوَةً و حِظْـوَةً و حِظَــةً): پایـەدارو بەهـرەدارو بەختدار بـوو/ چووە دڵەوە.
(- بالرزقِ): ڕۆزی باشی دەسکەوت.
(أَحظـى- هُ): شانسـداریکرد- پایەداریکرد/ بەختداریکرد.
(-هُ بالمال): کارێکیکرد ڕۆژیی‌و دارای باشـی دەستبکەوێت/ دارایی دەستخست.
(- هُ على فُلان): ئەوی لە فیسـار لە پێشـتر گرت.
(إحتَظى): پایەدارو بەهرەمەند بوو بەختیار بوو.
(أَلحَظْـو (حص): بـەش- بەخت/ شـانس-

بەهرەمەندیی.
(اَلحِظَّــة) (ج) حِظـاً و حِظــاءً): ١-بەخت/ شانس ٢-پلەوپایەو لەبەرچاوبوون.
(اَلحُظــوَة والحِظْوَة): جێگە لە دڵی خەڵكدا/ لەلای خەڵك بە پلەوپایە.
(اَلحَظِي: ذو الحُظْــوَة): خاوەن پایەو جێگە لە دڵی خەڵكدا.
(اَلحَظِيّ): خۆشەویســتی خەڵــكو پایەدارو پایەپێدراو لەناویاندا.
(اَلحَظِيَّــة (ج) حَظايــا): ١-ئافرەتی خاوەن پایــەو خۆشەویســتو رێــزدار لای خەڵك ٢-كەنیزەكــی لەبەر دڵو لــە پێش لای میر یان شایەك.
٣-(اَلحَظْوَة (ج) حِظاء وحَظَوات): ١-بێچووی تازە/ خەڵفی بنی درەخت ٢-تیرێكی بچووك.
(اَلحُظَيَّــة (ج) حُظَيــات): تیرێكــی بچووك كەنووكی پێوە نەبێت.
(حظی = لَحَظی) (ح): ئەسپێ.
(حَظاة) (ح): ئەسپێیەك.
(اَلحِظَی (ج) اَحْــظِ (جج) اَحاظِ): بەخت/ شانس/ ناوچەوان.
حفّ: ١-(حَفَّ- القَومُ الرَجُلَ و بِهِ و حَوْلَهُ): خوێشــگەل چــواردەوری پیاوەكەیــان گرت/ گەمارۆیاندا/ بازنەیەكیان بە دەوردا كێشا.
(حَفَّ- هُ بِكَذا): بەوە چوارلای لێگرت.
(«مَــن حَفَّنــا أو رَفَّنا فَلیقْتَصِــد): ئەوەی هەڵماندەنێــتو دەمانلاوێنێــتو بــە دەوروپشتماندا دێت یان كارگوزاریماندەكات با پێیلێهەڵنەبرێتو زیادرەویی نەكات.
(حَفَّفَ- القَومُ حَولَهُ و حَفَفُوهُ): خوێشــان چواردەوریاندا.
(حَفَّــفَ- هُ بِكَذا): بــەوە دەورەیدا. چوارلای لێگرت.
(اِحْتَفَّ- القَومُ بِهِ): خوێشگەل گەمارۆیاندا/ ئابڵوقەیاندا.
(اَلحَفّ): بە تەنگەوەهاتوو/ بە دەربەســەوە هاتوو/ مشوورخۆر.
(فلان حَفَّ علی نَفسِــهِ): بە تەنگ خۆیەوە هات.
(اَلحَف واَلحَفَف): كەنار/ لا.
(اَلحافّ): مشوورخۆر/ بەتەنگەوەهاتوو.
(فا) (مالَهُ حافٍ ولا رافٍ): نە مشــوورخۆری هەیــەو نە كەس بە تەنگیەوە دێتو كاری بۆ دەگوزەرێنێت.
(اَلحِفاف (ج) اَحِفَّة): لا/ تەنشت.
(اَلحَفّان): ١-بەردەستە/ نۆكەر ٢-دەفری پڕ.
(إناءُ حَفّان): قاپێكی/ دەفرێكی پڕ.
(اَلحَفَّةُ): ١-تەختەیەكە جلی پێوە دەپێچرێت ٢-زەوییەكی لێوار هەزار بە هەزارێك.
(اَلمِحَفَّــة): داربەســت كــە بــۆ گوێزانەوەی نەخــۆشو بــۆ گوزاركــەر بەكاردێــت/ تەختــەرەوان ٢-باروبنــەی وەك كــەژاوە بۆ

سواربوونی ژنان.
٢-(حَفَّ- الشَـيءَ. حَفاً و حِفافـاً): توێكڵی شتەكەی گرتەوە- پێستی شتەكەی لێكردەوە.
(- اللِّحيَةَ): ڕیشەكەی سووككردو كورتكردەوەو ڕێكیخست.
(- الوَجْـهَ): تووكـی بە ڕووەوە نەهێشـت/ هەڵیگرت/ تاشی.
(إحْتَفَّ- الشَيءَ): شتەكەی توێكڵگرت- پێستی لێكردەوە.
(- النَبتَ): ڕووەكەكەی بڕی.
(ألحِفاف (ج) أحِفَّة): قژی لاجانگ كە بەسەر ڕووتاویی سەردا دەدرێت یان دەوری ڕووتاوی سەردەدات.
(ألحُفافَة): تووكی هەڵوەریوی سەر.
٣-(حَـفَّ سَـمْعُهُ. حُفُوفـاً): گوێـی تەواو كپبوو.
(إحْتَـفَّ جميعَ مـافي القِـدْرِ): هەرچی لە مەنجەڵەكەدا بوو خواردی.
(إسْـتَحَفَّ- المال): سـامانو داراكەی هەموو برد.
(ألحَفَّةُ): ئەو هێندە گیاو پووشـەی حوشـتر خواردی.
(ألحِفاف (ج) أحِفَّة): ئەو هێندە خواردنەی كە دەخورێت.
(«كان الطَّعانُ حِفافَ ما أكَلوا»): خواردنەكە هێندە بوو كە خواردیان.

٤-(حَـفَّـ- تِ الأرضُ حُفُوفـاً): سـەوزەی زەویەكە وشكبوو.
(-بَطْنُ- الرَجُلِ): پیاوەكە سكی بە قوڵداچوو نە گۆشتو نە چەوری خوارد.
(خُبزٌ حافٌّ): نانی وشكی بێپێخۆر.
٥-(حَفَّ- تْهُ الحاجَةُ. حَفّاً): تووشی نەبوونی بوو.
(حَفَّـفَ- الرَجُلُ): لێكـەوتو كەمدەرامەت بوو/ دەستكورت بوو.
(ألحَفَـف): ١-كەمدەرامەتیی دەسـتكورتیی/ بێداراییی/ نەداراییی/ نەبوونیی.
(مَعیشَـةٌ حَفَـفٌ): ژیانێكـی كولەمەرگیی/ نەداراییی.
(طعامٌ حَفَفٌ): خواردنێكی كەم.
(ألمَحْفُوف (مفع): نەدارا/ نەبوو/ دەستەنگ/ ڕەزەڵخوا.
٦-(حَفَّ- الرَجُلُ. حُفُوفاً): پیاوەكە بەچاوەوە بوو.
(الحاف) (فا): بەچاوەبوویەكی تەواو.
٧-(حَفَّ- تِ الشَّـجَرَةُ أو الحَيَّـةُ. حَفيفاً): درەختەكە وژەیهات یان مارەكە فیشكاندی.
(حَفيف الشَجَرَة): وژەوژی درەخت.
(حفيف الحَيَّة): فیشكەی مار.
٨-(حَـفَّ- تِ اللِّحْيَةُ. حُفُوفاً): ڕیشـەكە بژ بووەوە.
(أحَفَّ- رَأسَهُ. إحْفافاً): قژی بژ كردەوەو بە

تەنگیەوە نەهات.

٩-(أحَفَّ- الرَجُل. إحْفافاً): شتی خراپی دایە پاڵو ناشیرینیکرد.

١٠-(ألحَفّ والحَفَف): شوێنپێ.

(«جاءَ علـى حَفِّـهِ أو على حَفَفِـهِ»): بە شـوێنپێی ئـەودا هـات/ شـوێنپێی ئـەوی هەڵگرت/ بە دوای ئەودا هات.

(ألحَفَّةُ): سەربەرزیی تەواو.

(ألحِفاف): شوێنپێ/ دوابەدوا.

(جاءِ على حِفافِهِ): شوێنپێی ئەوی هەڵگرت/ بەدوایداو دوابەدوای ئەو هات.

(ألحَفّان) (ح): بەچکە وشترمرخ.

(حَفّافَة): بەچکە وشترمرخێك.

(حَفّانُ النَّعام): پەری وشترمرخ.

(ألحُفافَة): پاشماوەی کا/ وردەکا.

١١-(حَفحَف): دەنگی لێـوە هات وەك دەنگی فرینی باڵندەو درنگەی شـتو کرپەی ئاگر.. هتد.

خفأ: (حَفَأَ- هُ): کوتای بە زەویدا.

(ألحَفَأُ) (ن): زەل/ تەرمزەل.

(حَفأة): چڵەزەلێك.

حفـت: (حَفَـتَ- هُ. حَفْتـاً): ١-مرانـدی/ فەوتاندی ٢-ملی قرتاند.

(- الشيءَ): شتەکەی ورد کردو کوتای.

حفث: (ألحِفْث والحَفِث (ج) أحْفاث والحُفاث (ج) حَفافِيث (ج): مارێکی زلەی بێزییانە.

حفـد: (حَفَـدَ واحْتَفَدَ- في العَمَـلِ. حَفْداً وحُفوداً وحَفَداناً): لە کارەکەدا دەستیبزواندو پەلەیکرد.

(أحْفَدَ- الظَّليمُ): وشترمرخە نێرەکە: خێرا ڕۆیشت.

(- الظَّليـمَ): وشـترمرخە نێرەکـەی ڕاونا/ خستە پەلە.

(ألحَفَد): گورجیی/ پەلەکردن/ خێرایی.

(ألمُحْتَفِد- مِنَ السُّـيوفِ): شمشـێری تیژی بڕندە.

٢-(حَفَـدَ واحْتَفَـدَ- هُ. حَفْـداً وحُفُوداً و حَفَداناً): کارگوزاریکرد/ خزمەتیکرد.

(ألحافِد (ج) حَفَد و حَفَدَة): ١-نۆکەر ٢-سەر بەو کەسە/ شوێنکەوتووی/ یاوەر ٣-پشتیوان ٤ کوڕەزا.

(ألحَفيد (ج) حُفَداء): کوڕەزا.

٣-(ألحَفَدَة): نیگارکێشی سەر بەرگ.

(ألمَحْفَـد (ج) مَحافِـد): ١-نیگارکـردنو ڕەنگکردنـی سەرپۆشـاك ٢-بنـی کۆپـارەی حوشتر.

(ألمَحْفَد والمِحْفَد): توورەکەی ئالیکی وڵاخ یان ئاخوری وڵاخ.

(ألمَحْفِد (ج) مَحافِد): ١-ڕیشە/ نەژاد/ ڕەسەن ٢-نیگارکردنـی پۆشـاك ٣ دامێنـی کراس ٤-پیاڵەی پێپێوان کە پێیدەپێون.

حفر: (حَفَـرَ- الأرضَ حَفـراً): زەویەکەی

هەڵکەند/ چاڵی تێداکرد.
(- الطَّرِيقَ): ڕێگەکەی پەستاوتەوەو شوێنپێی دیارکرد.
(- البئْرَ): چاڵاوەکەی هەڵکەند.
(حافَرَ- اليَربوعُ): گۆڕهەڵکەنەکە بێپشوو زەوییەکەی هەڵدڕی یان لە کونەکەیدا مایەوەو خۆی شاردەوەو خۆی پیشان نەدا چاوەڕێکەرەکەی بێزار کرد.
(«فُلان أروَغُ مِن يَربوع محافِر»): فیسار لە گۆڕهەڵکەنێکی هەڵکەند بە پێچ و پەناو فێڵبازترە.
(أحْفَرَ- هُ البئرَ): هاوکاریی هەڵکەندی چاڵاوەکەیکرد.
(تَحَفَّرَ- السَّيلُ): لافاوەکە زەوییەکەی دادڕ دادڕ کرد/ چاڵچاڵیکرد/ دادڕی.
(إحْتَفَرَ- الأرضَ): زەوییەکەی هەڵکۆڵی/ چاڵی کردە زەوییەکەوە.
(إسْتَحْفَرَ النَّهرُ): کاتی پاککردنەوەی ڕووبارەکە هاتووە/ کاتی ڕووبار ماڵکردنی ڕوبارەکە هاتووە.
(ألحَفْر): (چاڵاوی/ بیری) فراوان.
(ألحَفَر (ج) أحْفار و (جج) أحافِير): ١-چاڵاوی فراوان ٢-گڵی دەردراوی شوێنی هەڵکەندراو.
(الحُفْرَة: چاڵ (ج) حُفَرْ والحَفير (ج) حَفائِر).
(ألحَفير): ١-زەویی هەڵکەندراو ٢-گۆڕ/ گڵکۆ.

(ألحافِرَةُ): ١-مێی وشەی (الحافِر): ٢-زەویی هەڵکەندراو/ چاڵ ٣-سەرەتای بەدیهێنان.
(«الآنَ قد تَعَسَّفَ و قد كانَ نَجيباً في الحافِرَة»): ئێستا گومڕابووە لە بەدیهێنانیدا چاك بوو.
(ألحَفّار): ١-هەڵکەند ٢-گۆڕهەڵکەن.
(ألمِحْفَر والمِحْفَرَة والمِحْفار): پاچ و پێمەڕە/ ئامێری پێهەڵکەندن/ پێهەڵکۆڵین/ پاچولکە.
٢-(حَفَرَ وحَفِرَ و حُفِرَ. حَفراً وحَفَراً): دانی کولۆر بوو.
(- الصَّبيُ): منداڵەکە دانی شیریی کەوت.
(ألحَفْر والحَفَر): زەردییەکە سەردان دەکەوێت.
(ألمَحْفُور) (مفع): ١-دانکولۆر ٢ دان زەردبوو.
٣-(حَفَرَ- الشيءَ. حفراً): ئەوپەڕی شتەکەی زانی/ چووە بنج و بناوانی شتەکە/ لە شتەکەی کۆڵییەوە.
٤-(حَفَرَ- العَنْزَ. حَفْراً): بزنەکەی لاواز کرد.
٥-(ألحافِر (ج) حَوافِر) (ع ا): سمی وڵاخ ٢ یەکەم وشەی هەموو شتێك یەکەم وشەی سەودا ٣-پێشەکی یەکەم پاچ کە دەوەشێنرێت ٤-سەرەتای هەموو کارێك پێشەکی هەموو شتێك.
(الحافِرَة): ١-بۆ سەرەتای کارپێداچوونەوە بۆ یەکەم هەنگاوو گەڕانەوە بۆی یان لە کارێکدا

پاشەکشەیکردبوو پاشان بۆی گەرابووەوە.
٢-(«رَجَــعَ علــى أوفــى حافِرَتِــهِ»): بەو ڕێگەیەدا ڕۆیشتەوە کە پیایدا هاتبوو.
٣-(«رَجَــعَ في حافِرَتِهِ»): پــیرو ئیفتادەبوو ٤.یەکەم بەیەکگەیشتن.
(إلتَقــى القَــومُ فاقتَتَلــوا عِنــدَ الحافِرَةِ): خوێنشــگەل هەرکە بە یەکگەیشــتن کەوتنە شەڕەوە.
(ألحِفــرى (ن): ڕووەکێکــە لــە لمدایەو هەر سەوز دەنوێنێت.
(ألحافِرِيَّة) (ن): گوڵە ســـم جۆرە گوڵێکە لە ئەمەریکای باشوورەوە هاتووە لە شێوەی سمی وڵاخدایە گوڵەکەی گەورەیەو ڕەنگی زۆرە بە زۆریی زەردە یان سوورە.
الملحق:
حفر: (ألحَفّــارَة): ئامێرێکە بۆ هەڵکەندنی زەوی.
حفز: ١-(حَفَزَ- هُ بالرُّمحِ): نێزەی پێداکرد.
٢-(حَفَــزَ- هُ. حَفْزاً): ١-هانیــدا/ تێزیکردو فریویدا/ بزواندنی ٢-لە پشتەوە پاڵیپێوەنا.
(«حَفَزَ اللَّيْلُ النَّهارَ»): شەو ڕۆژی دایە پێش خۆی.
(«حَفَزوا عَلَينا الخَيلَ والرِكابَ»): ئەســپو سوارەیان بەسەرماندا هێنا.
(- هُ عَن كذا): لەوە دووریخســتەوەو پەلەی پێکردو بێزاریکرد.

(تَحَفَّــزَ): ئامادەی هەڵمەت یــان بازدان یان کارکردنبوو.
(إحْتَفَزَ): ئامادەی پەلاماردان یان بازدان یان کارکردن بوو.
(- في مَشيِهِ): خێرایکردو گورج هەنگاوینا.
(ألحَفــوز مِنَ القِســيّ): کەوانێکــی بەهێزی توندتیژی تیرهاوێژ.
٣-(حافَــزَ- هُ): ئەژنــۆی بــە ئەژنۆیەوە ناو لێینزیك بووەوە.
(تَحَفَّــزَ واحْتَفَزَ): چووە ســەرچۆكو خۆی ئامادە کرد یان لەسەر کولۆتی دانیشت.
٤-(ألحَفز): ١-ماوە/ دەم ٢-کۆتایی دەمێك.
(جَعَلْــتُ بَينــي و بَينَــكَ حَفَــزاً): مــاوەو کۆتاییەکمان لە نێوانماندا دیاریکرد.
الملحق:
الحَفّارَة: ئامێری هەڵکەندن.

حفس: (حَفَسَ. حَفْساً): خواردی/ لرفی لێدا.
(تَحَيْفَــسَ): لەســەر جێگەکــە/ نوێنەکەی تلاوتلیکرد/ بزواو لە جێی خۆی خزا.
(ألحِيفَس والحَيْفَــس): ١-کەمتەیەکی توورەو ترۆی بێفەڕ ٢-کەســێکە لە خۆیەوە قوشــقی دەبێتو زوویش بە بێ هیچ ملدەداتو ئاشت دەبێتەوە.
حفــش: ١-(حَفَــشَ- القَومُ عَلَيهِ حَفْشــاً): خوێنشگەل لە سەری کۆبوونەوە.
(- السَّــيلُ): لێشاوەکە لە هەموو لایەکەوە لە

شوێنێکیدا کۆبووەوە.

(- السَّیلُ الوادیَ): لافاوەکە دۆڵەکەی پڕکرد.

(ألحافِشَةُ (ج) حافِشات و حَوافِش): جۆگە/ ئاوەڕۆ.

٢-(حَفِشَ- تِ السَّحابَة حَفَشاً): هەورەکە تاوێکی بارانی توندی هێناو خۆشیکردەوە.

(ألحَفشَة): تاوە بارانێکی توند/ قایم.

٣-(حَفَشَ- المَطَرُ الأرضَ حَفْشاً): تاوەبارانەکە تۆمەی روواندو زەویەکەی سەوز کرد.

٤-(حَفَشَ- الفَرَسُ. حَفْشاً): چارەوێکە تاوی دایە خۆی غاریکرد تا دەهات باشتر غاریدەکرد.

(- فِي الأمرِ): لە کارەکەدا باش تێهەڵچوو/ توند کارەکەیگرت.

٥-(حَفشَ- فُلاناً. حَفْشاً): فیساری (دەرکرد/ دەرپەڕاند).

٦-(حَفشَ- هُ. حفْشاً): پاکیکرد/ توێکڵەکەیگرت.

٧-(حَفَّشَ و تَحَفَّشَ- الرَّجُلُ): پیاوەکە لە خانوەکەدا یان لە دەوارەکەدا خۆی (گیردا/ هێشتەوە).

(ألحِفش (ج) أحْفاش وحِفاش): خانووی بچووک یان دەوارێکی بچووک.

(أحْفاشُ البَیت): شرەو پڕەی ماڵ.

(- الأرْض): وردە زیندەوەری زەوی وەك مارمێلکەو گۆڕهەڵکەنەو ژیشكو شتیتر.

٨-(ألحِفش (ج) أحفاش و حِفاش): ١-شتی شرەو پڕە/ شتی کۆنو دڕاو ٢-کۆپارەی حوشتر ٣-پووڵەکەی ماسی.

حفص: (حَفَصَ- الشَيءِ. حَفصاً): شتەکەی کۆکردەوە/ خڕکردەوە.

(- الشيءَ مِن یَدِهِ): شتەکەی بەردایەوەو فڕێیدا.

(ألحَفْص (ج) أحْفاص و حُفُوص): ١-خانوچکە ٢-زەمیلەی چەرم ٣-(ح) بەچکەشێر.

(ألحَفَص): ناوکی گۆیژو شتیتر.

(المِحْفَصَة): زەمیلەی چەرم.

(ألحُفاصَة): ١-ئەوەی خڕکراوەتەوە ٢-ئەوەی کە لەدەست بەردراوەتەوەو فڕێدراوە.

حفض: ١-(حَفَضَ- العُودَ. حَفْضاً): تووڵەکەی چەماندەوەو خواریکردەوە.

حَفَضَ وحَفَّضَ- الشيءَ. حَفْضاً: شتەکەی لەدەست خۆی بەردایەوە/ فڕێیدا.

(- القَومَ): خوێشگەلی پشتخۆ خست.

(- اللهُ عَنهُ) خودا باری سەرشانی سووککرد.

٢-(حَفَضَ وحَفَّضَ الأرضَ. حَفْضاً): زەویەکەی وشککردەوە.

٤-(الحَفَض (ج) أحفاض و حِفاض): ١-هەموو جەواڵێك/ دەفرێك کە کەلوپەلی خوێشگەلی تێدابێت ٢-باروبنەی ماڵەکە ئامادەی بارکردنبێت ٣-حوشترێك کە بارەکە هەڵبگرێت ٤-دەوار ٥-حوشتری لاوازو

کەمتوانا.
(«نعمَ حَفضُ العِلم هذا): چاکەو باڵایە ئەم هەڵگری زانستە.
(«إنَّــهُ لَحَفُــضُ عِلــم»): کەمزانســتە کەمزانستیەکەی بە حوشتری بچووك و بێتوانا چوێنرا.
حفظ: ١-(حَفِظَ – الشيءَ): شتەکەی پاراست و نەیهێشــت لەناوبچێت ٢-یــان پەکیبکەوێت و کۆن ببێت.
(- المالَ): چاودێریی داراکەیکردو خەملاندی.
(- السِرَّ): نهێنیەکــەی شاردەوەو نەیدرکاند/ پەنهانیکرد.
(حافَــظَ- على الأمرِ حِفاظــاً و مُحافَظَةً): ١ لە کارەکە نەپچڕاو لەســەری ســەرومڕ بوو ٢-چاودێریکردو سەرپەرشتیکرد.
(- عَنهُ): بەرگریلێکردو پاراستی.
(«إنَــهُ لَــذو حِفــاظٍ و ذُو مُحافَظَة»): بە پارێزەو سەربەرزە.
(تَحَفَّظَ- بِهِ): بۆ پاراســتنی کۆششیکردو بە تەنگ پاراستنیەوە هات.
(- عَنهُ و مِنهُ): ســڵیلێکردەوە خۆی لێلاداو لێپاراست.
(إحْتَفَــظَ بِــهِ): لای خــۆی هێشــتیەوە/ گلیدایەوەو پاراستی.
(- الشَــيءَ و بِالشَيءِ لِنَفسِــهِ): شتەکەی بۆ خۆی هەڵگرت.

((إسْــتَحْفَظَ- هُ مالاً):ماڵەکەی پێسپارد کە بیپارێزێت.
(- هُ سِرّاً): پاراستنی نهێنیەکی پێسپارد.
(ألحافِــظ (ج) حُفّاظ و حَفَظَة وحافِظون) (فا): ١-پارێزگار/ پێسپێردراو/ نیگادار.
(«رجــلٌ حافِظُ العَين»): بێــدارە/ پیاوێکە چاولێکنانێــت ٢-راســتەڕێگەی دیــار کــە ونەبێت.
(«طَريقٌ حافِظ»): ڕێگەیەکی ڕاســت و دیار کە نەکوژێتەوە.
(- مِن المَلائِكة): فریشتەی کردە نووس باش و خراپی هی خەڵك دەنووسێت.
(ألحَفيظ= المَحْفُوظ): پارێزگار/ پاسەوان کە پاسکردنی شتی پێسپێردراوە.
(- مِنَ المَلائِكَة): فریشتەی پاراستن.
(ألحِفْظَــة): پرکێشــیی و پیاوەتیــی و بــە تەنگەوەهاتنی شتێك و پاراستنی.
(ألحَفيظَــة) (ج) حَفائِــظ): ١-پارێزگاریــی نامــووس، چاودێریــی و جڵەوگیریــی کاری ناشایســت ٢ پرکێشــیی و بــە تەنگەوەهاتنی شتێك و پاراستنی ٣-چاوەزار کە بە منداڵێکەوە دەکرێت.
(«أهــلُ الحَفائِــظ»): پارێــزەرو چاودێری نامووس و فامیلیایان.
(ألمُحافِــظ): ١-پارێزگار ٢-چاودێــر ٣-ڕاگری دۆستایەتی و هاودەمیی.

(مُحافِظُ البَلَد): پارێزگاری شارو ئاسایشی شارەکە.
(اَلَمحْفَظَة): ١-جزدانی پارە ٢-شتدان ٣-کاغەزدێن/ دۆسیە.
٢-(حَفِظَ- الكِتابَ): کتێبەکەی ئەزبەرکرد.
(حَفَّظَ- هُ الكِتابَ): کتێبەکەی پێ لەبەرکرد.
(تَحَفَّظَ- الكِتابَ): وردەوردە کتێبەکەی لەبەرکرد.
(الحِفْظ) (مص): ١-بیرتیژیی/ بە یادی/ پێچەوانەی بیرکۆڵیی‌و بێیادی ٢-لەبەرکردن ٣-پاراستن.
(الحافِظَة): بیرتیژیی.
٣-(أحْفَظَ- هُ): توورەیکرد رقیهەستاند.
(إحْتَفَظ): رقی هەستا/ توورە بوو.
(الحِفظَةُ والحَفيظَةُ): توورەیی/ رقهەستان.
(اَلُمحْفِظَةُ (ج) مُحْفِظات): هۆی توورەبوون/ رقهەڵسێن.
(اَلُمحفِظات): چورتووم/ وەی.
الملحق:
حفظ: (اَلُمحافَظَة على الأَمر): بەردەوام بوون لە کارێکداو وازلێنەهێنانی.
(اَلُمحافَظَة على الصَّلاة): لە نوێژکردن نەپچڕان‌و وازلێنەهێنانی.
(اَلُمحافَظة على القانون): بە تەنگ پاساوەهاتن‌و پەیڕەویکردنی.
(اَلُمحافَظة على النَّظافَة): پاکوتەمیزیی راگرتن‌و بەتەنگەوەهاتنی پاکیی/ تەمیزیی/ پوختیی.
(اَلُمحافَظة على الشيء): پاسکردن‌و پاراستنی شتەکە.
(اَلُمحافَظَة عَنهُ): بەرگریلێکردنی.
(اَلُمحافَظَة على النَّفس): خۆپاراستن لە ئازارو لەناوچوون.
(اَلُمحافَظة): پارێزگا/ وڵات دەکرێت بە چەند بەشێکەوە/ بە چەند پارێزگایەکەوە پارێزگار بەرێوەیدەبات‌و چاودێریدەکات پارێزگاش دەکرێت بە چەند قەزاو ناحیەیەکەوە.

حفل: ١-(حَفَلَ- الماءُ. حَفْلاً و حُفُولاً و حَفيلاً): ئاوەکە کۆبووەوەو پەنگیخواردەوە.
(-الوادي بالسَّيل): دۆڵەکە ماڵەو ماڵ/ لێوانلێو بە ئاوی لافاوەکە پڕ بوو.
(-تِ السَّماءُ): بەلێزمەباران باری.
(- الدَّمعُ): بە خوڕ فرمێسك هاتەخوارێ/ زۆر بوو.
(- القَومُ): خوێشگەل کۆمەڵەیانبەست.
(حَفَّلَ- هُ): گردیکردەوە/ کۆیکردەوە.
(- النَاقَةَ): مێحوشترەکەی بۆ چەند رۆژێك نەدۆشی تا شیر لە گوانیدا کۆببێتەوە.
(تَحَفَّلَ اللَّبن): شیرەکە لە گوانەکەدا کۆبووەوە.
(- المَجلِسُ): ئەنجومەنەکە قەڵەباڵغ بوو/

کۆڕەکە خەڵکێکی زۆری تێڕژا.
(إحْتَفَلَ- الوادي بالسَّيلِ): دۆڵەکە لێوانلێو بە ئاوی لافاوەکە پڕبوو.
(- القَومُ): خوێشگەل کۆمەڵمیان بەستو ئاهەنگیان گێرا.
(- المَجلِسُ بالنَّاسِ): کۆڕەکە خەڵکێکی زۆری تێڕژا.
(«إحْتَفَلوا — بِهِ»): ئاهەنگیان بۆ ڕێزلێنانی گێرا.
(حافِل (ج) حُفَّل و حَوافِل) (فا): کۆوەبوو. زۆر بوو.
(جَمعٌ حافِل): کۆمەڵێکی زۆر/ کۆڕگێڕ.
(ضَرعٌ حافِل): گوانێکی پڕ لە شیر.
(وادٍ حافِل): دۆڵێکی پڕ لە ئاوی پەنگخواردوو.
(ناقَةٌ أو شاةٌ حافِل): مێحوشترێکی یان مەڕێکی گوان پڕ لە شیر.
(دار حافِلَة):ماڵێکی چڕی قەڵەباڵغ/ پڕ لە خەڵك.
(سوقٌ حافِلَة): بازاڕێکی گەورەو پڕ لە شتو قەڵەبالغ.
(ألحافِلَة الكهربائِيَّة): فارگۆنی شەمەندەفەرێکی کارەبایی. (بۆیە ناونراوە (حافِلَة) چونکە خەڵکێکی زۆری تێدەڕژێت.
(ألحَفل) (مص): ١ پڕ ٢-کۆ ٣-زۆر ٤-کۆمەڵ.
(«عِندَهُ حَفلٌ مِنَ الناس»): خەڵکێکی زۆری لەلا هەیە.
(«جَمع حَفلٌ»): کۆمەڵێکی زۆر.
(ألحَفيل): زۆر.
(جَمعٌ حَفيلٌ): کۆمەڵێکی زۆرو چڕ.
(مَكانٌ حَفيل): شوێنێکی چڕ.
(ألحُفال): ١-کۆمەڵی گەورە/ قەڵەباڵغیی گەورە ٢-شیرێکی زۆری کۆوەبوو.
(ألحَفلَةُ): ئاهەنگێك.
(حفلة خِطابِيَّة): ئاهەنگێکی وتاردان.
(حَفْلَة تَكريمِيَّة): ئاهەنگێکی ڕێزلێنان.
(جاؤوا حَفْلَةً غِنائية): ئاهەنگێکی گۆرانی.
(بحَفْلَتِهِم و بحَفيلَتِهِم): گشتیان پێکەوەهاتن.
(ألحَفَلى): بانگەشەی گشتی بۆ کۆبوونەوە/ بۆ ئاهەنگ.
(ألمَحْفِل (ج) مَحافِل): ١-کۆڕ ٢ ئەنجومەن ٣-کۆمەڵ/ کۆمەڵگا.
(ألمُحْتَفَل): کۆمەڵگا.
(«مُحْتَفَلُ الأمرِ»): زۆربەی کارەکە/ بەشی هەرە زۆری.
٢-(حَفَلَ- الشَيء. حَفْلاً و حُفولاً و حَفيلاً): بریقەی بە شتەکە هێنا.
(حَفَّلَ- الشَيءَ): پاکیکردەوەو بریسکەی بە شتەکە هێنا/ شەوقی پێهەڵهێنا.
(إحْتَفَلَ- الطَريقُ): ڕێگەکە دەرکەوتو ڕووناك بووەوە.
(- الشَيءُ): شتەکە دیارو دەرکەوت/

ئاشكرابوو.

٢-(حَفَـلَ. حَفْلاً و حُفُـولاً و حَفيلاً): به تەنگەوەهاتو بەلايەوە چوو.

(«مَـا حَفَلَهُ وما حَفَلَ بِـهِ»): به تەنگيەوە نەهـاتو خـۆی تێنەگەيانـد/ بـه لايـەوە نەچوو.

(حَفَّلَ- هُ): رازانديەوەو جوانيكرد.

(تَحَفَّلَ): خۆی رازاندەوەو جوانكرد.

(إحْتَفَـلَ): بـه دەربەسـەوە هات/بـه تەنگەوەهات.

(«ماإحْتَفَلَ بِهِ»): بەدەربەسـيەوە نەهاتو بەلايدا نەچوو.

(- بالأمـرِ): به تەنـگ كارەكەوە هاتو باش ئەنجاميدا/ چاك له كارەكه هەڵچوو/ كارەكەی چاكگرت.

(- في الأمـرِ): كارەكـەی توند گرت/ باش به پيريەوە چوو.

(ألحَفيل): زيادڕەو/ كار توندگرتوو.

(رجلٌ حَفيـلٌ): پياوێكه زيـادڕەوەوەو كار توند دەگرێت/ زۆر بەتەنگەوە دێت.

(ألحَفلَةُ): ١-ئاهەنگێك ٢-چاك تێهەڵچوون.

(أخَـذَ لِلأمـرِ حَفلَتَـهُ): بـۆ كارەكه چاك تێهەڵچوو/ به هەتەرەوە رووی تێكرد.

(رَجُـلٌ ذو حَفلَةٍ و ذو حَفْلٍ): پياوێكه چاك تێهەڵدەچێتو به تەنگەوە دێت.

٤-(ألحُفالَة): ١-گەندەی هەموو شتێك.

٢-(رُذالَـةُ النـاس): خەڵكانـی خوێـڕیو سەرسەریو ڕسوا.

(حُفالَـةُ الطَّعـام): خواردنـی بێكەڵـك كه فڕێدەدرێت.

(- اللَبن): كەفی شير.

حفـن: (حَفَنَ- لَـهُ. حَفْناً): پـڕ چنگێكی دايه.

(- الشَّـيءَ): به هەردوو بەريدەسـت شـته وشكەكەی ڕادا.

(إحْتَفَنَ- الرَجُلَ): دەستی خسته ژێر كلاوەی ئەژنۆیو بەرزيكردەوە.

(ألحَفْنَةُ والحُفْنَةُ (ج) حُفَن): مشـتێك/ پڕ هەردوو چنگ.

٢-(إحْتَفَـنَ- الشَـجَرَةَ): درەختەكەی لەبن هەڵكەند.

٣-(إحْتَفَنَ الشيءَ- لِنَفسِهِ): شتەكەی بۆ خۆی برد/ چنگی بۆ خۆی به شتەكەدا گرت.

(- مِنَ الشيءِ): شتەكەی زۆر ويست.

٤-(ألحُفنَة (ج) حُفَن): ١-چاڵ ٢-مشـتێك يان لالەوێچێك.

حفـا: ١-(حَفـا- فُلانـاً. حَفْـواً): دايـه/ پێيبەخشی.

(- هُ مِنَ الشَـيءِ) (ضد): ١-شـتەكەی لێگرت ٢-شتەكەی دايه.

(- هُ اللهُ بِهِ): خودا بەوە ڕێزی لێگرت.

(حَفِـيَ — بِـهِ. حَفاً و حِفايَـةً و حِفاوَةً و

حَفاوَةً و تِحْفايَةً): به پێخۆشـــبوونەوە گەرم پێشوازیی لێکردو ڕێزی زۆری لێنا.
(حَفيَ وأحفـــى إلَيهِ في الوَصِيَّـــةِ. حَفاوَةً): لەوەسیێتەکەدا ڕاســـپاردەی زۆرو بە تەنگەوە هاتنی زیادی بەرامبەر پیشاندا.
(تَحَفَّـــى- لَـــهُ): زۆر بـــە چـــاوی بـــەرزەوە تەماشایکرد/ ڕێزی زۆری لێنا.
(إحتَفى- بِهِ): پێخۆشبوونەوە گەرم پێشوازی لێکردو ڕێزی لێنا.
(ألحَفـــي (ج) حُفـــواء): کەســـێکە زیادرەوی لە ڕێزگرتنو بەخشـــینو ڕووخۆشـــی لەگەڵ خەڵکدا بکات.
٢-(حَفـــا- البَـــرقُ. حَفْواً): لـــە گەلێك لای هەورەکەوە برووسکەو چەخماخەی کزیدا.
٣-(حَفا- شـــارِبَهُ. حَفْـــواً): ســـمێڵی تەواو سووککرد.
(حَفِـــيَ. حَفًـــا): ١-پێـــی ســـوواو تەنك بوو هێندە بەپێ ڕۆیشـــت ٢-بە پێپەتی ڕۆیشت/ پێخاوسبوو.
(حَـــفٍ و حـــافٍ (ج) حُفـــاة): پاپەتـــی/ پێخاوس.
(حَفِـــيَ- الفَرَسُ): چارەوێکـــە پێخاوس بوو زۆر ڕۆیشتو سمی سووا.
(أحفى- الرَجُلُ): وڵاخەکەی بێنال بوو.
(شارِبَهُ): سمێڵەکەی سووککرد.
(إحتَفى):١-بەپێخاوسیی ڕۆیشت ٢-پێڵاوەکەی داکەند/ خۆی پێخاوسکرد.
(- القَومُ المَرعى): خوێشـــگەل لەوەرگاکەیان قرتکردو هیچیان تێدا نەهێشت.
(- البَقلَ): دەســـکەنەی سەوزەکەیکرد لەبەر کورتیی و کەمیی بەسەری پەنجە هەڵیکەند.
(ألحَفـــاء): ١-پێخاوســـبوون ٢-پێســـوان لـــە ڕۆیشتنداو بە پێپەتی ڕۆیشتن.
(ألحِفايَة والحُفوَة والحِفيَة): پێخاوســـبوون یان نالی ئەسپکەوتنو بێنالبوونی وڵاخ.
٤-حَفِيَ- عَنهُ. حَفاً): زۆر پرسیارو سۆراغی بارو گوزەرانی ئەویکرد.
(أحفى- السُؤالَ. إحْفاءً): پرسیارەکەی چەند بارە کردەوە.
(- هُ):١-زۆری لێکردو پێیلێداگرت ٢-ناچاریکرد پێیلێداگرت کە بۆ هەواڵەکە بگەرێت.
(إسْـــتَحْفَلَهُ- عَن كَذا): دەربارەی ئەوە خۆش خۆشو بـــە پێداگرتنەوە پرســـیاری لێکرد/ زۆری لێکرد.
(ألحَفيّ (ج) حُفَواء):١-پرسیارکەری هەواڵی یەکێك بـــە پێداگرتنەوە/ پێداگری پرســـیار ٢-تەواو ئاگادارو زانیاری شتێك.
٥-(حافى- هُ. مُحافاةً): چەلەحانێی لەگەڵدا کرد/ چەنە بە چەنەی وەستا.
(تَحافَيا- إلى السُّـــلطانِ): دادیان لەسەر یەك بردە لای سوڵتان.
٦-(أحفى- بِهِ. إحْفاءً): تانەو تەشەری لێداو

سووكيكرد.

٧-(تَحَفَّـى- فِي الشَـيءِ): لـه شـتەكەدا كۆششيكردو ڕەنجيدا.

(حَفِيَ): پێبەخشی/ دايە.

حقّ: ١-(حَقَّ- ه. حَقّاً): ماڧ خۆی لێسـەندو لە ڕاستيدا بەسـەريدا زاڵ بوو و ڕاستيەكەی يان ماڧەكەی سەلماند.

(- حـاقَّ- ه فِي الأمرِ مُحاقَّـةً و حِقاقاً): بۆ كارەكە بە گژ يەكدا چوونو هەريەكە دەيوت كە ماڧ ماڧی ئەوەو ئەو ڕاستە.

(«إنَّ لَـهُ كَذا و كَذا يُحاقُّهُ فيه أَحَدٌ): ئەوەو ئەوە هی خۆيەتـیو كەس بۆی نييە بڵێ هی منە/ ئەو ڕاستە.

(أَحَقَّ): ڕاستيوت/ ئەو ڕاستە/ لەسەر هەقە.

(- ه): ماڧ هی ئەم بوو بە سەريدا زاڵ بوو.

(تَحاقّـا): شـەڕە ماڧيانكـردو هانايان بردە (لای/ بەر) دادوەر.

(إحْتَـقَّ- القَومُ): خوێشـكەل لەگـەڵ يەكدا شەڕە ماڧيانكردو هەريەكە دەيوت ماڧ منە. من ڕاستم.

(«ألحَـقُّ بِيَدي»*: مـاڧ هی منە/ لای منە/ من ڕاستم.

(ألحَقُّ (ج) حُقوق) (مص): ١-ڕاسـتيی/ ڕەوا ٢-ماڧ ٣-داد.

(«لَحَقُّ لا آتيك»): سـوێندم بە هەق نايەمە لات. واتا (بە خودا).

(«حَقّاً لاآتِيكَ»): بە ڕاستی نايەمە لات.

(أَلحَقُّ): ١-داد ٢-ماڵو سامان/ دارايی ٣-بەش/ بەركەوت ٤-شانس.

(ألحَقُّ المَدَني): كۆمەڵە ياسای شارستانێتی.

(أَلحَقُّ القانوني عِندَ المَسـيحيين): كۆمەڵە ياسايەكی كڵێسەيە.

(حُقُوقُ الدار): كەڵكو پێويستيی ناو خانوو وەك ئاودەست گەرماوو شوێنيتر.

(أَلحَقَّةُ): بەركەوت/ بەشی تايبەتی.

(هذِهِ حَقَّتي أَي حَقّي): ئەمە بەشی تايبەتی منە.

(أَلحاقَّة): ئەمە ماڧ تايبەتی خۆمە.

(الحاقة): ڕۆژی زيندووكردنەوەو لێپرسينەوە چونكە هەرچی بەرمنگارێكو خاوەن گومانێكی نايـنـی خـودا بووبێـت لـەو ڕۆژەدا تۆڵـەی لێدەكرێتەوەو سزای خۆی وەردەگرێت.

(ألحقيقَة (ج) حَقائِق): ڕاستی/ ماڧ/ هەق/ ڕەوا.

(ألحَقّانِـيّ): ڕاسـتيگر/ سـەر بە ڕاسـتيی/ ڕاستبێژ.

٢-(حَـقَّ- الأَمـرُ. حَقّـاً و حَقَّـةً): كارەكە ساغبووەوەو بەجێهێنانی پێويست بوو.

(- الأَمرَ حَقّاً): كارەكەو ماڧەكەی ساغكردەوەو كردی بە ئەرك/ بەجێهێنانی پێويستكرد.

(حَقَّ- عَلَيهِ أَن يَفعَلَ كذا): پێويستەو دەبێت ئەوە بكات.

(«حُـــقَّ لَكَ أَن تَفعَلَ كــذا»): ماڤ خۆت بوو شایستەی کردنی ئەو کارە بوویت.

(«حَقِقْتَ أَن تَفْعَل كذا»): دەبوو ئەو کارە تۆ بیکەیتو شایانی ئەنجامدانی بوویت.

(حَقَّــقَ- هُ): ١-جەختــی لەســەر کــردو ساغیکردەوەو لێکۆڵییەوە ٢-پێویستیکرد.

(أَحَقَّ- الأَمرَ): کارەکەو مافەکەی چەسپاندو ســاغیکردەوە/ ســەلماندیو بەجێهێنانــی پێویستکرد.

(«أَحَقَّ علیه القَضــاءَ»): دادگا بەجێهێنانو دانەوەی مافەکەی بڕیارداو پێویستیکرد.

(تَحَقَّــقَ- الخَبَــرُ): هەواڵەکە ســاغبووەوەو دەرکەوت/ چەسپی.

(إِسْــتَحَقَّ- هُ): ١-(شایان/ ڕەوا)ی ئەوە بوو ٢- ئەوەی هەڵدەگرت/ شایستەی ئەوە بوو.

(إِستَحَقَّ- الرَجُلُ): پیاوەکە گوناهی کردووەو سزا هەڵدەگرێت.

(- الدَّینُ): کاتی دانەوەی وامەکە هات.

(اَلحَــقُّ (ج) حُقُــوق) (مــص): ١-بوونێکی جێگــیری نەگــۆڕ ٢-کاری کۆتایــی پێهاتوو و براوە ٣-کارتوندگرتن ٤-شایان/ شایستە.

(«هــو حَقٌّ بِكَــذا»): ئەو شــایانی ئەوەیە/ شایستەی ئەوەیە.

(اَلحِق مِنَ الإِبِلِ): حوشــتری چوار ســاڵەکە بخرێتە ژێربار (بۆ نێرو مێی وا دەوترێت).

(اَلحُقَّةُ (ج) حُقٌّ وحُقَق حُقَق وحِقاق): ژن.

(اَلحِقَّةُ): مافو ئەرك/ پێویستیی سەرشان.

(الأَحَــقّ): شــیاوتر (بــۆ تایبەتمەندییە کە کەس لەگەڵیدا بەشدار نەبێت).

(«زَیــدٌ أَحَقُّ بِمالِــهِ»): ماڵەکە هەر بە زەید دەشێتو هی خۆیەتی ٢-بۆ شیاوتر.

(«هُــوَ أَحَــقُّ مِن فُــلان»): ئەو لە فیســار شیاوترە/ بە زەید زیاتر دەشێتو لەپێشترە.

(اَلحَقیــق (ج) أَحِقــاء): ١-شایســتەی بوون ٢-لێهاتن/ شانهەڵگرتن.

(«هو حَقیق بِكَذا»): ئەو شایستەی ئەوەیە/ ئەو شانی ئەوە هەڵدەگرێت.

(«حَقِیــقٌ أَن یَفعَــلَ کــذا»): ئــەو لێیدێت ئەوە بکاتو پیــاوی ئەوەیە/ ئەو کارە بکات/ لێیدەوەشێتەوە.

(اَلحَقیقَــة (ج) حَقائِــق): ئــەوەی کە پیاو دەبێــت بەرگریــی لێبــکات وەك ڕاســتیو دروستییو ماف.

(«هُــوَ من هامــی الحقیقــة ومِــن حُماةِ الحَقائِــق»): ئــەوەی کــە دەبێــت بەرگریی لێبکرێــت ئــەو دەیــکاتو دەیپارێزێت/ ئەو مافو ڕاستیپارێزە.

(اَلمَحْقُوق) (مفع): شیاو/ شایستە.

(«هُــوَ مَحْقــوقٌ بِكَــذا»): ئەو شایســتەی ئەوەیە.

(«محقوق أَن یَفعَلَ كذا»): ئەو لێیدێت ئەوە بکات/ شــانی ئەوە هەڵدەگرێــت ئەوە بکات/

شایستەی ئەوەیە.

٣-(حَــقَّ- الخَبَرَ. حَقّاً): چووە بنج و بناوانی هەواڵەکەوە.

(حَقَّقَ- القَولَ أَوِ الظَنَّ): بڕوای بە قسەکەیان بۆچوونەکە کرد.

(تَحَقَّــقَ- الرَجُــلُ الأَمــرَ): کارەکــەی بــۆ ساغبووەوەو بڕوای پێهێنا/ لێی دڵنیابوو.

(ألحَــق (ج) حُقُوق): بڕوای تەواو/ بڕوای لە دڵدا چەسپیوو/ دڵنیایی.

(اَلحَقَّةُ): ڕاستیی کار.

(وَقَفتُ على حَقَّةِ ذلِكَ الأَمرِ): ڕاســتیی ئەو کارەم (بۆ ساغبووەوە/ بۆ دەرکەوت).

(اَلحَقيقَة (ج) الحَقائِق): مانای ڕاستەقینە/ ڕاستیو دروستیی پێچەوانەی خوازە.

(حَقيقَةُ- الشيءِ): ڕاستییو تەواوی شتەکە/ سەرچاوەو ئەوسەری شتەکە.

٤-(حَقَّ- العُقدَةَ. حَقّاً): گرێکەی (توندکرد/ شەتەکدا).

(إِنحَــقَّ- الرِباطُ): هۆی پێبەســتنەکە تەواو توند بوو.

٥-(حَــقَّ- الرَجُــلَ. حَقّــاً): کێشــای بــە ناوەڕاستی/ بەتەپڵی/ بە کاسەی سەریدا یان بەسەرشانیدا.

(- الطريقَ): ناوەڕاستی ڕێگەکەی گرت.

(اَلحُــقّ (ج) حِقاق) (ع ا): ١-چاڵی سەرشــان ٢-سەری باسك.

(اَلحاق) (فا): ناوەڕاست.

(«سقط على حاقِّ رأسِهِ»): بە تەوقی سەردا کەوت.

(جِئتُهُ في حاقِّ الشِّتاءِ): لە ناوەڕاستی زستاندا بۆ لای هاتم.

(ركب حاقَّ الطَريقِ): بە ناوەڕاستی ڕێگەکەدا ڕۆیشت/ ناوەڕاستی ڕێگەکەیگرت.

٦-(حَــقَّ- تِ الحاجَــةُ. حَقّــاً و حَقَّــةً): تەنگدەستیی و نەبوونی بەسەردا هات و تەنگی پێهەڵچنی.

(إِحْتَــقَّ- هُ الى كذا): بۆ ئەوە بەگیریهێنا/ بۆ ئەوە (تەنگەتاویکرد/ تەنگی پێهەڵچنی).

(الحــاق) (فــا): ســەغڵەتیی- نەهامەتیــی/ نەبوونیی.

(أَخَذَني حاقُّ الجوعِ): پەرێشانییو سەغڵەتیی برسێتی شپرزەیکردم/ تەنگیپێهەڵچنیم.

(اَلحُقَّةُ (ج) حُقّ و حُقَق و حِقاق): چورتوم/ وەیی گران.

(اَلحَقَّةُ): لێقەومانی سەخت/ ئاپۆرەی گران/ چورتوم.

(اَلحاقَّــةُ): مێی وشــەی (الحــاق) ١-قیامەت ٢-ڕەشە لێقەومان.

٧-(حَــقَّ- الفَــرَسُ. حَقَقــاً أَي كانَ أَحَقَّ): چارەوێکە لە غاردا ســمی پێی خســتە شوێن سمی دەستی.

٨-(أَحَــقَّ- الرَّمِيَّــةَ): تەقەلێکراوەکەی (بە

تەقەکەی دەستبەجی‌کوشت/ بەیەکەم تەقە کوشت).

(إِحْتَقَّ- تِ الطَّعْنَةُ بِـهِ): تیغ پێداکردنەکە دەستبەجێ کوشتی.

٩-(إِحْتَقَّ- هُ الى كذا): بۆ ئەوەی دوایخست.

١٠-(إِحْتَـقَّ- الفَرَسُ) (ضــد): ١-چارەوێکە پووکایەوە/ لەبەری بوو ٢-قەڵەو بوو.

الملحق:

حق (ج) (ألحُقــوق): ١-مافەکان ٢-یاسـاکان بە گشــتیو بە هەموو جۆرێکی کە مادەیەکن دەخوێنرێن.

(مَعْهَدُ الحُقوق): پەیمانگەی یاسا.

(طالِب حقوق): فێرخوازی یاسا.

١-(الإستِحْقاق): ١-شایان/ شیاو/ شایستە.

(«إستِحقاق العِقاب»): سزاهەڵگرتن/ شایانی سزا ٢-لێهاتوویی/ شایستەیی.

٢-(«إستِحقاقُ جائِزة»): شایستەی خەڵات.

(«وِسام الإِســتِحقاق»): نیشانەی شایستەیو لێهاتوویی.

(«عَن إِســتْحقاق»): لــە لێهاتووییەوە/ هی شایستەیی/ هی هەڵگرتوویی.

٣-(إِســتِحقاقُ الدَيــن): دەمــی وامدانەوە/ قەرزدانەوەو ڕۆژی پێویستی.

(إِســتِحقاقُ السَــنَد): دەمی قەواڵە دانەوەو ڕۆژی پێویستی.

(ألإِســتِحقاق في عِلــم الكَلام): لە زانســتیی ئاخاوتنــدا کردنــەوە/ ســەرەتاو پێشــەکیی کارێك.

(أَلتَحْقيق): ١ جەختکردن ٢-جێبەجێکردنو ئەنجامدان.

(تَحقيق مَشروع): ئەنجامدانی پرۆژەیەك.

(تَحقيــق أُمنِيَــة): هێنانەدیــی هیوایــەك ٣-کۆکردنەوە.

(«تحقيق أَربــاح»): کۆکردنــەوەی قازانج/ قازانجکردن.

٤-(ألفحص): لێکۆڵینەوە.

«قــامَ بتحقيــق دَقيــق»: لێکۆڵینەوەیەکی وردی کرد.

٥-(معلومات تُنقَل بِصُورةٍ حَية عَن طَريق الصَحافَة أَو التلفزيون): ئەو زانیارییانەی کە یەکســەر بە هۆی ڕۆژنامە یان تەلەفزیۆنەوە دەگەیەنرێت.

(تَحقيقٌ صُحُفي): لێکۆڵینەوەیەکی ڕۆژنامەیی.

لێکۆڵینەوەی کێشەیەکی ڕامیارییان کۆمەڵایەتی یــان ئابووری بە پێی ڕاو بۆچوونی ئەمو ئەوو و شایەتییان.

(«تَحقيــقٌ إِحصائِــي»): ســاغکردنەوەو لێکۆڵینەوەیەکی ئاماریی.

(تَحقيــقُ القَــول أَو الظَّن): ســاغکردنەوەو لێکۆڵینەوەی قسەو بۆچوونو بڕواپێهێنان.

(أَلتَحقيق في الإِصطِلاح): ســەلماندنی پرسە بابەتێك بە نیشانەو بەڵگەکانی.

(أَلتحقيــق في الفَلسَــفَة): لــه فەلســەفەدا سەلماندنی خۆیی ئەو شتە.

(أَلتَحقيــق في القِــراءَة): لــه خوێندنەوەدا: هەمــوو پیتێك له دەربرینیــدا دەنگی خۆی بدرێتێ.

(أَلتحقيق في الإدارة والقضاء): لێکۆڵینەوە له بەرێوەبردن‌و دادوەریدا: پشکنین‌و گەڕان به لێپرســین‌و شایەتی‌و بەڵگەو شتیتر له تاوان‌و گومانبارییەکدا.

(«قاضي التَحقيق»): دادوەریی لێکۆڵینەوە.

(أَلمُحقِّق): لێکۆڵەرەوە.

(أَلمُحقِّــق في القَضاء): لێکۆڵەرەوە له دادگادا/ دادوەری لێکۆڵینەوە.

١١-(أَلحُقّ (ج) حِقاق): ١-زەوی خڕ یان زەوی نەرمــان‌و نەویــوو تەخت ٢- (ع ا): ســەری ئێسقانی کۆڵۆت ٣-داوی جەڵجاڵۆکە.

(حُــقّ الطِيــب): شوشــەی بــۆن/ بۆندان/ گوڵاودان.

(أَلحَقّ (ج) حُقُوق): مردن/ مەرگ.

(أَلحِــقُّ): حوشــتری دانکەوتــوو لەبــەر زۆر پیریی.

(أَلحُقَّةُ (ج) حُقّ و حُقَق و حِقاق): قاپولکە/ جامولکە.

(أَلحاقّ والحاقَّة): تەواوی شت.

(رَجُلٌ شُجاعٌ حاقُّ الشُّجاع): پیاوێکە دلێر بە ڕاستی تەواو دلێرە.

(رَجُلٌ حاقَّةُ الرَجُل): پیاوێکە تەواو پیاوە.

(أَلحَقيق (ج) أَحِقّاء- على الشَــيءِ): لەسەر شت سوورو هەتەر/ بە تەنگەوەهاتوو.

(مُحقَّق): ساغ/ دروست/ دامەزراو.

(كَلامٌ مُحَقَّــق): ئاخاوتنێکــی (دروســت‌و ڕێکوپێك/ دامەزراو).

(ثَوبٌ مُحقَّق): بەرگێکی: سفت چنراو.

حقب: (حَقِبَ وأَحقَبَ- المَطَرُ. حَقَباً): باران (برا/ هەر نەباری).

(- العــامُ): ســاڵەکە هــەر نەباری/ وشــکە ساڵبوو.

(- المَعــدِنُ): کانــزا تەواو بوو/ بــڕاو هیچی لێدەستنەکەوت.

(-نائِلُ فلانٍ): بەخشش‌و چاکەی فیسار کەم بوو و برا.

٢-(حَقِــبَ وأَحْقَبَ- الأَمرُ حَقَبــاً): کارەکە گەنبوو/ تێکچوو/ لەبارکەوت.

٣-(أَحْقَبَ- هُ): له پشت خۆیەوە سواریکرد.

(إِحْتَقَبَ- زيداً على ناقَتِهِ): زەیدی له پشت خۆیەوە سواری مێحوشترەکە کرد.

(- الإِثْمَ): گوناهێکی زۆری کۆکردەوە.

(إِحْتَقَبَ واسْــتَحْقَبَ- الشيءَ): ١-شتەکەی بە پاشەوەی کورتانی حوشــترەکەوە یا تەختەی سەرپشــتی حوشترەکەوە بەســت ٢-شتەکەی پاشەکەوتکرد یان عەماریکرد (چونکە مرۆڤ هەڵگری ئەنجامی کارو عەمارکردنیەتی).

(اَلحَقَب (ج) حُقْب): تەنگەی حوشتر.
(اَلحَقَبَ والحِقاب (ج) حُقُب): کەمەربەندی ژن کە لە کەمەری دەبەستن‌و خشڵی تایبەتیی پێوە دەکەن.
(اَلحَقِيبَـة (ج) حَقائِب): ١ـجانتا ٢ـتوورەکە کە شـتی تێدەکرێت‌و بە پاشـکۆی ولاخەوە دەبەسـترێت ٢ـنانـە بەرەکـە گوزارکـەر/ سەفەرکەر خواردنی تێدەکەن.
٤-(اَلحُقْـب (ج) حِقاب والحُقُب (ج) أَحْقاب وأَحْقُب): ١ـدەمێك کە هەشتا ساڵ یان زۆرتر دەبێت ٢ـرۆژگار ٣ـساڵ‌و ساڵان.
(اَلحِقبَة (ج) حِقَـب وحُقُوب): ١ـدەمێك ٢ـ ساڵێك.
(اَلحِقاب (ج) حُقُب): پەڵەی سپی لەژێر بنی نینۆکدا.
(الأَحْقَب (م) حَقباء) (ح): کەرەکێویی.
حقد: (حَقَدَ وتَحَقَّدَ- عَلَيهِ حِقداً وحَقْداً): قینـی لێهەڵگرت‌و چاوەڕێی هەلبوو دەسـتی لێبوەشێنێت.
(حاقِد (ج) حَقَـدَة): کینەکێش/ قینلەدڵ/ ڕقاوی/ قیناوی.
(أَحْقَدَ- هُ): قین لە دڵیکرد.
(تَحاقَـدَ- القَـومُ): خوێشـگەل (قینیان لە یەکتری هەڵگرت/ کینەیان لە یەکتری کێشا).
(إِحْتَقَـدَ- علـى فُـلانٍ): قینی لە فیسـار هەڵگرت.

(اَلحِقْـد (ج) أَحْقاد و حُقُود والحَقِيدَة (ج) حَقائِد): کینە/ قین‌و ڕقی چەسپاوی دڵ.
(اَلحَقُـود): زۆر کینەکێـش/ قینلـەدڵ/ ڕقنەستوور.
٢-(حَقَدَ وتَحَقَّدَ- تِ الناقَةُ حِقداً و حَقْداً): مێحوشترەکە بەزو چەوریی زۆر گرت.
٣-(حَقَدَ و تَحَقَّـدَ- المَطَرُ. حِقداً و حَقْداً): باران (بڕا/ هەر نەباری).
(- المَعْـدِنُ): کانزاکـە بـڕا هیچـی لێپەیدا نەبوو.
(إِحْتَقَـدَ- المَطَرُ): بارانەکە بـڕاو هەر هیچ نەباری.
حقـر: (حَقِـرَ وحَقُرَ. حَقَـراً و حَقارَةً): ١ـبچووك‌و بێبایەخ بوو ٢ـسووك‌و ڕسوا بوو.
(حَقـير و حَقِيْقَـر و حَيْقُـر): ١ـبێبایـەخ ٢ـسووك/ ڕسوا/ بێڕێز.
(حَقَـرَ- الشَـيءُ أَو الرَجُـلُ): شـتەکە یان پیاوەکە شەقڵی شکا/ بێبایەخبوو/ پایەنزم‌و بچووکبوو.
(حَقَرَ- هُ): سووکیکرد/ بێڕێزیکرد/ بچووکی کردەوەی بە چاوی سووك تەماشایکرد.
(حَقَّرَ- هُ): زەبوون‌و سەرشۆڕیکرد/ بچووك‌و بێڕێزیکرد/ سووك‌و ڕسوایکرد.
(أَحْقَـر واحْتَقَرَواسْـتَحْقَرَ -هُ): بە چاوی نـزم تەماشـایکرد/ سـووك‌و ڕسـوایکرد/ بێبایەخیکرد.

(تحاقَرَ): ١-نـــزمو بێبایەخبوو ٢-خۆی نزمو سووك پیشاندا.
(«تحاقَــرَت إليه نَفْسُــهُ»): خــۆی به نزمو بچووك هاته بەرچاو.
(اَلحَقــارَة والحِقــارَة والحُقــارَة والمَحْقَرَة): سەرشۆڕیی‌و سووکیی/ رسوایی/ بێبایەخیی/ بێرێزیی.
(هــذا الأمرُ مَحْقَــرَةٌ لَك): ئــەم کاره بۆ تۆ مایەی سووکیی/ سەرشۆڕیی‌و نزمییه.
(اَلمُحَقَّرات): کاره نزمو بێبایەخ‌و رسواکان.
حَقَط: اَلحَيْقُط والحَيقُطان (م) اَلحَيقُطانَة)
(ح): مێپۆڕ (وتراویشه) نێره پۆڕ.
حقف: (حَقَفَ- الظَبيُ حُقُوفاً): ١-ئاســكەکه لــه لێژگــەی کۆمەڵە لمەکەدا چۆکــی دادابوو ٢-وەك کۆمەڵــه لمی درێــژەوه بوو خۆی کورو گرمۆڵه کردبووو نوستبوو.
(- الشَيءُ): شتەکه چەمایەوه/ خوار بوو.
(حاقِف): چەماو/ خواربوو/ لار.
(إحْقَوْقَفَ): به خواریی درێژ بووەوه.
(اَلحِقــف (ج) اَحْقــاف وحُقُوف و حِقاف و حِقَفَة و (جج) حَقائِف): کۆمەڵه لمی خواری درێژەوه بوو.
(اَلمُحْقَــف): کەســێك کــه نــه بخــوات‌و نه بخواتەوه/ دڵگیراو.
حقل: ١-(حَقِــلَ- البَعيرُ أو الفَــرَسُ حَقلاً وحَقْلَــةً): حوشــترەکه یــان چارەویلکــه ژانیکردبوو چونکه گڵی خواردبوو.
(اَلحِقْــل والحَقَلَــة) (طــب): ژانــه ورگــی چارەوێ‌و حوشتر به هۆی خواردنی گڵەوه که لەگەڵ سەوزەدا خواردبوویان.
٢-(حاقَــلَ- هُ. مُحاقَلَةً): ســەلەمی لەگەڵدا کرد/ کشتەکەی به سەوزیی پێفرۆشت.
(أَحْقَلَ- الزَّرعُ): کشتەکه دووپەله بوو/ گەڵای دەرکرد پێش ئەستووربوونی لاسکەکەی.
(- تِ الأرضُ): زەوییەکــه بوو به کێڵگەو به کەڵکی کشتوکاڵ هات.
(إحْتَقَلَ): کێڵگەیەکی گرتەدەست.
(اَلحَقل (ج) حُقول): ١-کێڵگه.
(حَقْلَــة): یــەك کێڵگــه/ زەوییەکی باش که کشــتوکاڵی تێدا بکرێت ٢-کشــت که هێشــتا سەوز بێت.
(اَلمَحْقَلَة (ج) محاقِل): کێڵگەی چێنراو.
٣-(أَحْقَلَ- الرَجُلُ فِي الرُّكوبِ): ڕاست سواری کورتانی ولاخەکه بوو.
(اَلحِقْل): کەژاوه.
٤-(اَلحاقِل= اَلأكّار): کێڵەر/ جوتیار.
(اَلحَقَلَة والحِقْلَة والحُقْلَة): ١-پاشــماوەی شیر یان ئاو.
٢-حشــافة التمــر: خورمای وشــکەوەبوو و قرپۆڵکی بەجێماوی خورما.
حقــم: (اَلحَقيمان) (ع ا): هــەردوو قنچکی چاو.

حقن: ١-(حَقَــنَ- ُه. حَقناً): گیریدا/ گرتی/ راگرت.

(«حَقَنَ بَولَهُ»): میزەکەی گیردا/ راگرت.

(دَمَــهُ): خوێنەکــەی پاراســتو نەیهێشــت برژێت.

(- ماءَ وَجهِهِ): ئابرووی خۆی پاراست/ خۆی لەسەر شۆڕیی داخوازیی پاراست.

(- المَریضَ): دەستووری نەخۆشەکەیکرد.

(إحْتَقَنَ المَریضُ): نەخۆشەکە میزی گیرا.

(- الــدَّمُ): خوێنی برینداریی لەناو ســکیدا کۆبووەوە.

(- المَریــضُ): نەخۆشــەکە دەســتووری خۆیکرد.

(اَلحُقْنَةُ (ج) حُقَن (طب): دەســتوورکردن/ هەموو دەرمــانو چارەیەك کە لە کۆمەوە بۆ ڕۆیشتنی ناوەوەی نەخۆشەکە بەکاربهێنرێتو ڕەوانیبێت.

(اَلحَقنَــةُ (ج) أَحقــان): ئــازاری ناوســك/ سکیەشە.

(اَلحاقِن) (فا): کەسێکە لە میزڵدانیدا میزی زۆر کۆببێتەوە.

(«لارأيَ لِحاقِن»): تەنگەتاویی میز بێچارەیە (پەندێکە بۆ یەکێك کە بێچارەو بێدەســەڵات بێت لە کارێکدا).

(اَلحاقِنَة): ١-مێی وشــەی (الحاقِن): ٢-گەدە (چونکە خواردن گلدەداتەوەو مۆڵدەدات).

(اَلمِحْقَن): ترومپا. ڕەشە خەڵکەکە بە شوێنی ئاوتێداگردکردنــەوە دەڵێــن وەك عەماراوو تانکی.

(اَلمِحقان): ١-کەسێکە میزی خۆی زۆر ڕاگرێت ٢-عامیة: ڕەشە خەڵکەکە بە عەماراوو تانکی دەڵێن.

(اَلمِحْقَنَة): ئامێری١ ئاو عەمارکردن ٢-ئامێری دەستوورکردنی نەخۆش ٣-ترومپا.

٢-(حَقَــنَ- اللَّبَــنَ. حَقْناً): ماســتەکەی لە مەشکەدا کۆکردە بۆ ژەندنو کەرە لێگرتنی.

(أَحْقَنَ): هەموو جۆرە ماستەکانی کۆکردەوە تێکەڵکرد تا خۆشبێت.

(اَلحقــین (ج) حَقنی= المَحْقُــون): ١-ژەنراو ٢-کۆکراوە.

(«سَــقاهُ اللبن الحَقین»): ماستی کۆکراوەی مەشکەکەی دەرخوارد دا.

(اَلمِحْقَــن): مەشــکەیەکە ماســتی تێــدا کۆدەکرێتەوەو دەژەنرێت.

٣-(اَلحاقِنَة (ج) حَواقِن): چاڵی نێوان هەردوو ئێسکی چەڵەمە کە لەبەر گەرووداییە.

(«لأُلحِقَــنَّ حَواقِنَــكَ بِذَواقِنِــكَ»): (بــۆ هەڕەشــەیە) چەناگەت لە چاڵی بەرگەرووت توند دەکەم واتا دەتکوژم.

حقا: (حَقا- ُه حَقْواً): کێشای بە کەمەریدا.

(حُقِيَ): ١-هاواری کەمەریکرد ٢-ژانە کەمەری تووشبوو.

(مَحْقُوّ و مَحقِيّ): کەمەر ئازارگرتوو.

(تَحَقّی): هاواری کەمەریکرد.

(أَلحَقْو (ج) حِقــاء وأَحْقِ وأَحْقاءُ حُقِيّ): ١ـ کەمەر/ ناوقەد ٢ـپشــتێن. چونکە لە کەمەر دەبەسترێت.

(أَلحِقاء والحَقْوَة): کەمەر یا پشتێن.

٢ـ(أَلحَقْو (ج) حِقاء وأَحْقٍ و أَحْقاء وحُقِيّ): قەدپاڵی کێوەکە، ڕووی کێوەکە.

(أَلحِقاء والحَقْــوَة (طب): ژانە گەدەیەك کە لە گۆشتخواردنەوە بێت.

حــك: ١ـ(حَكَّ- الشــيءَ. حَــكّاً): کراندیو توێژی شتەکەیگرت.

(-الشــيءَ بالشَّــيءِ أَو عَلَيهِ): شــتەکەی لە شتەکەیتر خســت/ لە یەکی سوون/ لە یەکی خشاندن.

(حَكَّ و أَحَكَّ واحْتَكَّ واسْــتَحَكَّ- هُ رأسُــهُ. إحكاكاً): سەری خورا، سەری هاتەخوراندن.

(«ماحَكَّ جِلْدَكَ مِثلُ ظفرك»): بە نینۆکی خــۆت نەبێت خــورووت ناشــکێت واتا کەس وەکو خۆت مشووری خۆت ناخوات.

(إحْتَكَّ بالشَّــيءِ): خۆی بە شتەکە خوراند- خۆی لە شتەکە خست.

(أَلحِكّ والحِكاك): قەدیدارێك کە حوشتریگەر خۆی پێدەخورێنێت.

(«فُلانٌ حِكُّ أَو حِكاكُ شَــرٍّ»): فیســار چاك بەرەنگاری خراپە دەبێت.

(أَلحَكَك): بەردە خوروو. بەردێکە سپی‌و خاو وەك مەرمەر.

(أَلحِكَّةُ): خوروو/ خوراندن.

(-) (طب): دەردە خــوروو/ ئالۆش دەردێکە وەك گەریی خوراندنی دەوێت.

(أَلحاكَّةُ): ددان (چونکە لەیەك دەخشێنرێت یان خواردنی پێدەخورێت).

(«مابَقِــيَ في فَمِهِ حاكّــةٌ»): دان لە دەمیدا نەماوە.

(الحُكاك) (طب): دەردەخــوروو وەك گەڕی خوراندنی دەوێت.

(أَلحَكَكة): زەوییەکــە بەردەڵانی. بەردەکەی خاوەو وەك مەرمەرە.

(أَلحُكاكَة): کرێش کە بە خوران هەڵدەوەرێت ٢ برشت کە بە لێخســتن‌و کراندن لە شتەکە دەبێتەوە.

(أَلأَحَك): ١ـکەسێك کە دانی لە دەمدا نەمابێت ٢ـسمی سواوی چوارپێ.

(الحَكّاك): ١ـزۆر خورێن ٢ کەســێکە کە زێڕ لەبەردی مەحەك بۆ تاقیکردنەوە دەدات.

(أَلمِحَــك): ســەنگی مەحــەك/ بــەردی تاقیکردنەوەی زێڕ.

(أَلجِذْل المُحَكَّ): گیانخورێنی حوشــتری گەڕ. دارێکە قایم دەچەقێنرێت تا حوشــتری گەڕ خۆی پێبخورێنێت.

٢ـ(حَكَّ وأَحَكَّ واحْتَــكَّ- الكَلامُ في صَدرِهِ.

حَكّاً): قسەکە کاری تێکرد.

(«ماحَكَّ في صَدري كـذا»): ئەوەم پێخۆش نەبوو نەچووە دڵمەوە.

(ألحِك والحِكَّةُ): گومان.

(ألحَكّاكـة (ج) ألحـكّاكات): نیگەرانیـیو خەیاڵاتی خراپی دڵ/ وەسواسیی.

٣-(حاكَّ الرَجُلَ مُحاكَّةَ وحِكاكاً): پێشبڕکێو ململانێی لەگەڵ پیاوەکەدا کرد.

(تَحاكّا): پێشبڕکێیانکردن.

٤-(إحْتَكَ- بِفُلان): راوێژی بە فیسـار کردو رای ئەوی وەرگرت.

(تَحـكَّكَ – بِهِ): خـۆی تێگـرتو بیانووی پێگرت/ شەڕی پێفرۆشت.

(«تَحَكَّكَتِ العَقرَبُ بالحَيَّةِ»): دووپشـکەکە خۆیگرتـە مارەکەو شـەڕی پێفرۆشـت (بۆ یەکێـك دەهێنرێتەوە کە شـەڕ بە یەکێك لە خۆی بەهێزتر بفرۆشێت).

(تَحاكّا): خۆیان بە یەکترپدادا.

(ألحُكُك): خراپەخوازان/ و شەڕفرۆشان.

(حاكّ): خراپەخوازێك.

(ألأحكاك): رێبەخەڵکگرو شەڕفرۆش.

(«لَسْـتَ مِن أحكاكِهِ»): تۆ پیاوی ئەوە نیت خۆتی لێبدەیتو بەرەنگاری ئەو بێت.

٥-(ألحُـكّ): قیبلەنمـا کـە دەریاوانـەکان بەکاریدەهێنن.

(حِكَّةُ الأنفِ) (طب): لووتچووزانەوە. ئەوەیە کاتێك هەوایەکی زۆر سـارد هەڵمژێت لووتت چووزانەوەیەکی زۆری تووشدەبێت تا چاو لە فرمێسك پڕدەبێت.

(ألحَكَك): بە شان رۆیشتنو لەنجەکردن وەك کورتەبنەیەك کە بە شان بڕوات.

(ألحُكُك): مرۆڤی خوازۆڵۆك.

حاكّ: خوازلۆکێك/ کەسـێکە کە بە زۆر شت بسێنێتو هەتەر بێت لەسەر داواکەی.

(ألحُكاك) (ك): بۆرەك.

حكأ: (حَكَأَ- العُقْـدَةَ حَكْأً وأَحْكأ): گرێکەی توندکرد.

(إحْتَكَأَ- العُقْدَةَ): گرێکەی توندکرد.

(- تِ العُقْدَةُ): گرێکە توند بوو/ قایم بوو.

(إحْتَكَأَ- الشيءُ في صدري): شتەکە لە دڵمدا چەسپیو گومانم نەما.

(ألحُكأةُ والحُكّأةُ) (ح): بزنمژ.

حكر: ١-(حَكَـرَ- هُ حَكْراً): ١-لەگەڵیدا خراپ جووڵایەوە ٢-چەوسـاندیەوەو سزای پێنۆشی ٣-ستەمیی دەربارە کرد ٤ شکاندیو ڕسوایکرد.

٢-(حَكِرَ): کیرەکیریکرد/ لەوچەلەوچیکرد.

٢-(حَكِر): کیرەکیرکەر/ لەوچەلەوچکەر.

(حاكَرَ- هُ. مُحاكَرَةً): کیرەکیری لەگەڵدا کردو لەیەك هەڵچوونو لەیەك ورووژان.

٣-(حَكِـرَ- بالأمرِ. حَكَراً): بە زۆر دەسـتی بەسەر کارەکەدا گرت.

(حَكْر): دەسـت بەسـەر کەلوپەلـدا گرتنو

شاردنەوەی‌و بە گران فرۆشتنی.
(تَحَكَّرَ- واحْتَكَرَ- الشيءَ): دەستی بەسەر شتەکەدا گرت کۆیکردەوەو عەماریکرد تا بە گران بیفرۆشێت.
(ألحَكَر): شاردراوەی کەلوپەل بۆ بە گران فرۆشتنی/ پاوەنکراو.
(ألحُكر): ١-شاردنەوەی شت بۆ بە گران فرۆشتنی/ پاوەنکاریی ٢-هێشتنەوەی نرخی خانووبەرەو موڵکێك لەسەر نرخێك‌و نەدانی بە نرخیتر.
(ألحُكرَة): دەست بەسەرداگرتنی شت‌و هێشتنەوەی‌و شاردنەوەی بۆ گران فرۆشتنی، پاوانکردنی شت.
(ألحاكورة) (عامية): پارچە زەوییەك بۆ دارودرەخت نزیك خانووبەرە تەرخانبكرێت.
٤-(تَحَكَّرَ- عليه): هەناسەی ساردی بۆ هەڵکێشا/ داخی بۆ خوارد.
٥-(ألحَكْر والحُكْر): ١-جۆرە ناوێك یان خواردنێکی کەم ٢-پیاڵەیەکی بچووك.
(ألحُكَر): کەمەکە خواردنێك‌و جۆرە شیرێك.
حكش: (حَكَشَ- الرَجُلُ. حَكْشاً): پیاوەکە گرژ بوو خۆی گرمۆڵە کرد.
(- الشيءَ): شتەکەی گردکردەوە/ کۆکردەوە.
(- الرَجُلَ): زوڵمی لێکرد/ ستەمی دەربارە کرد/ زۆری بەرانبەر کرد.
(- السِّراج): بە بزمار یان چیلکەی نوکتیژ

پڵیتەی چراکەی سەرخست.
(ألمِحْكاش) (عامية): بزمار یان چیلکەی نووکتیژ.
حكف: (حَكَفَ- الرَجُلُ حُكوفاً): پیاوەکە لە کارەکەیدا سستییکرد،/ خاوەخاویکرد/ شێنەییبوو.
حكل: (حَكَلَ وأَحْكَلَ واحْتَكَلَ- الأَمرُ عَلَيهِ. حَكْلاً): کارەکەی لێچەواشە بوو سەری لێدەرنەکردو روون نەبوو.
(ألحُكْل): هەرچی دەنگی لێوە نەبیسترێت.
(«تَكَلَّمَ كَلامَ الحُكْل»): هەر پڵتەپڵتی بوو/ کەس لە هیچی تێنەدەگەیشت.
(ألحَكَل- في الفَرَس): شەلکەی چارەوێ.
(ألحُكْلَة): لاڵەپەتەیی.
«في لِسانِه حُكْلَة»: زمانی لاڵەپەتەیەو لە قسەی ناگەن.
٢-تَحَكَّلَ: نەفامانە گیرەگیرو لەوچەلەوچیکرد.
(ألحُكلة): (گیرەگیر/ لەوچەلەوچ)ی تێنەگەیشتووانە.
حكم: ١-(حَكَمَ- بالأَمرِ ولِلرَّجُلِ أَو عَلَيهِ و بَينَهُم. حُكْماً وحُكُومَةً): بریاری لەسەر کارەکە سەپاندو کارەکەی لە نێوانیاندا برییەوە/ دادوەریی خۆیکرد.
(حَكَّمَ- هُ في الأَمرِ): لە کارەکەدا کردی بە ناوبژیوان‌و خاوەن فەرمان‌و بریار.
(حاكَمَ- هُ الى الحاكِم): بۆ لێپرسینەوەی

سکاڵای بردە بەر دادوەر.
(- هُ): نەیاریی لەگەڵدا کرد.
(تَحَکَّمَ- في الأمرِ): ١-لە کارەکەدا ئارەزووکاریی‌و خۆویستیکرد لە بڕیاردان‌و هەڵسووڕاندندا بە بێنەوەی پشت بەرای کەس‌و هیچ بیانووبەڵگەیەك ببەستێت. خۆویستییکرد زۆردارانە ڕای خۆی سەپاند.
(تَحاکموا- الی الحاکِمِ): سکاڵایان بردە بەر دادوەر.
(إِحْتَکَمَ- الناسُ الی الحاکِمِ): خەڵکی سکاڵایان بردە بەر دادوەر.
(إِحْتَکَمَ – علی فُلان): هەرچی ویست لە فیساری داواکرد.
(إِحْتَکَمَ- في الشَيءِ): بە ئارەزووی خۆی شتەکەی هەڵسووڕاند.
(- في الأمرِ): لە کارەکەدا بە بڕیاری ناوبژیوان قایل بوو/ بڕینەوەی ناکۆکییەکەی خستە دەستی ناوبژیوانەوە.
(اَلحُکْم (مص) (ج) أحْکام): بڕیاردانی (دادوەریی/ دادگەریی/ دادپەروەریانە).
(اَلحَکَم): ١-دادوەر/ دادپرس ٢-ناوبژیوان (بۆ تاك‌و کۆ دەوترێت) ٢-بڕیاردەر/ فەرماندەر/ بڕیار پیادەکەر.
(اَلحاکِم (ح) حُکّام و حاکِمون):دادوەر/ قازی- جێبەجێکاری بڕیاری سەپێنراو.
(اَلمَحْکَمَة) (ج) محاکِمُ): دادگا.
(اَلأَحکومَة): فەرماندەرو بڕیاردەری کار.
٢-(حَکَمَ- في البِلادِ حُکماً و حُکُومَةً): کاروباری وڵاتەکەی (گرتە دەست‌و بەڕێوەیبرد) سالاریی وڵاتەکەیکرد.
(حاکِم (ج) حُکّام):فەرمانڕەواو کاربەدەستی وڵات/ سالاری وڵات.
(حَکَّمَ- هُ): فەرمانڕەوایی پێسپارد/ کردی بە سالاری وڵات یان شوێنێك.
(اَلحُکم (ج) أحْکام): بەڕێوەبردنی کاروباری وڵات/ فەرمانڕەوایی وڵات.
(اَلحُکومَة) (مص): میریی/ دەستەی رامیارو بەڕێوەبەرو فەرمانڕەوایانی کاروباری وڵات.
٣-(حَکَمَ. حَکْماً): گەڕایەوە.
(«أَحْکَمَهُ فَحَکَمَ): گێڕایەوەو ئەویش هاتەوە دواوە/ گەڕایەوە.
(أحْکَمَ- الفَرَسَ): ئاسنی لغاوەکەی لە دەمی چارەوێکە توند کرد/ جڵەویگرت.
(- هُ عَن کَذا): دەستی نایەبەرو نەیهێشت‌و گێڕایەوە/ جڵەوگیریکرد.
(حَکَّمَ- هُ عَن کذا): جڵەوگیریی ئەویکردو گێڕایەوە.
(أَحْکَمَ- هُ عَنِ الأمرِ): لە کارەکەی گێڕایەوەو نەیهێشت توخنی بکەوێت.
(- الفَرَسَ): جڵەوی ئەسپەکەی توندکردو رایگرت.
(اَلحَکَمَةُ): ئاسنێکە لە لغاوی ولاخدایە

هەروەها لەسەر لـوزو ژێرچەنەیدایەو ڕێی سەرپێچی لێدەگرێت.
(اَلحَكَمَـةُ- مِنَ الإنسـانِ): ١-ڕووی مرۆڤ ٢-پایەو پلەی مرۆڤ و ڕێزی.
(«رَفَعَ اللهُ حَكَمَتَهُ»): خودا پایەی بڵندکردو ڕاوەستاویکردو سەربەرزیکرد.
٤-(حَكُمَ. حِكمَةً): دانابوو.
(أَحْكَمَتْهُ التَّجارِبُ): ئەزموونی زۆر دانایکرد/ داناییدایە.
(أَحْكَمَ- السَفيهَ): دەستی مرۆڤە بەرەڵاکەی گرت و چاوی پێکردەوەو خستیە سەر ڕێی ڕاست.
(اَلحِكمَـة (ج) حِكَـم): ١-ئاخاوتنی ڕەواو ڕاست و دروست ٢-فەلسەفە ٣ڕاست و دروستیی کار ٤-داد ٥-زانست ٦-سەرمەندیی ٧-دانایی.
(اَلحَكيـم: (ج) حُكَمـاء (م) حَكيمَة): ١-دانا ٢-زانا.
(اَلحَكَم- مِنَ الرِّجال): پیاوی سەرەو ئیختیار/ دنیادیدەو پیر.
(قَصيدَةٌ حَكيمَة): هەڵبەستێکی پڕ لە پەندو دانایی.
(اَلمُحَكَّم): تاقیکراوەو خاوەن ئەزموون.
(اَلمُحَكَّـم والمُحَكَـم): کەسێکی بەویژدان و ڕاستیپەروەر کە دەربارەی خۆیشی ڕاستی بڵێت.
٥-(أَحْكَمَ- الشـيءَ): شتەکەی تۆکمە/ قایم/ چاك دروستکرد/ وردەکاریی تێداکرد.
(إِحْتَكَمَ- الأَمرُ): کارەکە باش دامەزراوو جێی پشت پێبەستن بوو.
(إِسـتَحكَمَ- الأَمرُ): ١-کارەکـە هی ئەوە بوو بکرێـت و ئەنجام بدرێت ٢-پتـەوو دامەزراو بوو.
٦-(إِسـتَحْكَمَ- عَليـهِ الـكَلامُ): قسـەکەی لێچەواشە بوو/ لێتێکچوو.
الملحق:
حكم: (اَلحاكِميَّة): دادوەریی- پلەی دادوەر.
(اَلحاكِميَّة): سەرداریی- دەسەڵات و پلەوپایەی سەردار.

حكى: (حَكى- الخَبَرَ- حِكايَةً): هەواڵەکەی دەرخست- گێڕایەوە.
٢-(حَكـى- عَنهُ الكَلامَ): لـە زمانی ئەوەوە قسەکەی گێڕایەوە.
اَلحاكي= الفوتوغراف= الغراموفون: سنوقی قەوان/ گرامەفۆن.
٣-(حكى- فُلاناً. حِكايَةً): لە فیسـار چوو/ لەویکرد.
(- الشَّـيءَ): وەك ئەو شتەی هێنا/ وەك ئەو شتەیکرد.
(حاكـى- هُ محـاكاةً): وەکو ئەو بـوو/ لەو چوو/ لاسایی ئەویکردەوە.
مُحاكاة: ١-لەیەکچوون ٢-لاساییکردنەوە.
٤-(حكـى- عَليـهِ. حِكايَـةً): (بەدگۆیـی/

دووزمانیی) له پاشمله بەرامبەر کرد.
(أَلحَكِـيّ): بەدگـۆ/ دووزمان (بـۆ نێرو مێ دەوترێت)/ بەدزمان.
٥-(حَكى العِقْدَةَ: حِكايَةً): گرێكەی توندكرد.
(إحْتَكى- الأمرُ. إسْتَحْكَمَ): كارەكە سەختو ئاڵۆزبوو/ بەیەكداچوو.
(أَلحِكايَــة): حەكایەت- چیرۆكی راســتەقینە یان ئەندێشــە- گێرانەوەی حیكایەت یان هەر جۆرە چیرۆكێك بێت.
حــلّ: ١-(حَــلَّ- العُقــدَةَ. حَــلاً): گرێكەی كردەوە/ گرێكەی خاوكردەوەو كرایەوە.
(یــا عاقِــد أُذكُر حَــلاً): ئــەی گرێلێدەرو كارئاڵۆز، گرفتەكە چارەســەر بكەو ســەختی مەكە.
(حُلَّ- الجامِدُ): بەستووەكە توێنرایەوە.
(إنْحَلَّ): خاوبوووەوە – كرایەوە/ لێهەڵوەشا.
(أَلحَلاّل): كارساز/ گرێكەرەوە.
(«فُلان حَلاّلٌ لِلعُقَدِ كافٍ لِلمُهِمّات»): فیسار كارســازی كێشــەكانەو رەوێنو بەجێهێنەری كارە گرنگو گرفتە سەختەكانە.
(أَلحَلالَــة): ئــەوەی ئاوریشــمی لەســەر هەڵدەكرێت.
(أَلتَّحليــلُ الكَهْرُبائِــيّ): (ف) شــیتەڵكردنی كارەبایی/ ئەوەیە كــە هەندێك تەنی ئاوێتە بگێردرێتەوە بۆ رەگەزە سەرەكیەكانی وەك ئاو بە هۆی كارەباوە ئۆكسجینو هایدرۆجینەكەی له یەك جیابكرێتەوە.
٢-(حَلَّ- الشَــيءُ. حِلاً): شتەكە حەڵاڵ بوو/ شیاو بوو.
(حَلَّــلَ- الشَــيءَ. تَحْليلاً وتَحِلَّــةً و تَحِلاً): شتەكەی حەڵاڵكرد.
(- ه): داوای لێكــرد رێكەوتنــی نێوانیــان هەڵبوەشێنەوەو دەستەبەری نەبن.
(أَحَلَّ- الشَــيءَ. إحْلالاً): شتەكەی بە حەڵاڵ وشیاو دانا یان حەڵاڵیكرد.
(تَحَلَّلَ-ه): لێیداواكرد كە ئەم بەو رێكەوتنەوە ئیتر پەیوەند نەبێت.
(إسْــتَحَلَّ- الشيءَ): شــتەكەی بە حەڵاڵ/ بە شیاو دانا یان حەڵاڵیكرد.
(- ه الشَــيءَ): داوای لێكرد كە شــتەكەی بۆ حەڵاڵ بكاتو بۆی بشێت.
(أَلحِلّ) (مص): حەڵاڵ/ شیاو.
ألحــالّ (ج) حُلَّــل و حُلول و حُــلاّل) (فا): ١-گرێكەرەوە ٢-لە شوێندا مانەوە.
(أَلحَــلال): حــەڵاڵ/ پێچەوانــەی حــەرامو نەشیاو.
(أَلحِــلال): ١-حــەڵاڵ/ شــیاو ٢- كەلوپەلــی پیاوەكە.
(أَلحَليل): حەڵاڵ.
٣-(حَــلَّ- المَــكان وبالمَكان. حَــلاً و حَللاً و حُلولاً): دابەزییە شوێنەكەو تیایدا نیشتەنی بوو.

(- بهِ فِي المَكانِ): دابەزاندە شوێنەکە.
(حُلَّ- المَكانُ): شوێنەکە ئاوابوو/ لێینیشتەجێ بوون.
(حَلَّلَ- هُ بالمَكانِ تَحْليلاً و تَحِلَّةً): لە شوێنەکەدا دایبەزاند/ جێگیریکرد.
(أَحَلَّ- هُ بالمَكانِ أو المَكانَ إحلالاً): لە شوێنەکەدا دایبەزاند/ نیشتەنییکرد.
(إحْتَلَّ- المَكانَ وبالمَكانِ): ١-لە شوێنەکەدا دابەزیو نیشتەجێ بوو ٢-داگیریکرد.
(«إحْتَلَّ- القَومَ وبالقَومِ»): بەسەر خوێشکەلدا دابارینو لە لایان نیشتەجێ بوون.
(ألحِل): دابەزیوو نیشتەنیبوو.
(«مازِلتُ حِلاً بِهذا البَلَدِ»): هێشتا هەر لەم شارەدا دانیشتەم/ نیشتەنیم.
(ألحَليل (ج) أحِلاء (م) حَليل وحَليلَة (ج) حَلائِل): ١-مێردو ژن/ هاوسەر چونکە لەگەڵ یەکدا پێکەوە دانیشتەن/ نیشتەنین ٢-ئەوەی لەگەڵتدا لە خانوویەك دانیشتوومو دەژی/ نیشتەنییە.
(«هذا حَليلُكَ»): ئەمە هاونشینتە.
(ألحِلال): هۆیەکی گوێزانەوەمو سواربوونە کە ژن سواریدەبێت.
(ألحَلَّة): جارێك لەیەکدا توانەوە.
(ألحَلَّةُ (ج) حِلَل و حِلال): ١-ئەنجومەنو کۆمەڵگاو کۆڕ کە خەڵك پێکەوە تێیدا دەبن ٢-گەرەك.
(ألحِلَّةُ (ج): جۆرو شێوەی یەکگرتن.
حِلَل و حِلال): ١-خوێشکەلێکی زۆر لە شوێنێکدا دابەزیبن جێگیربن ٢-ئەنجومەنو کۆمەڵگا کە لە شوێنێکدا نیشتەنیبن ٣-گەرەك/ شوێنی نیشتەنی.
(ألحُلول (مص) عند العُلَماء): توانەوە لە یەکدا، لای زاناکان: یەکگرتنی دوو تەنە بە شێوەیەك کە ئاماژە بۆ هەر کامێکیان بکەیت ئاماژەیە بۆ ئەویتریش وەك گوڵ لە گوڵاودا.
(مَذهَبُ الحُلول): ڕێڕەوە بیری توانەوەمو بوون: پەیڕەوکەرانی ئەم ڕێڕەوە بڕوایان وایە کە خودا چۆتە هەموو شتێکەوەمو هەموو ئاستەمێکی ئەو شتەوەمو لەگەڵیدا یەکیگرتووە تا دەشێت بە هەموو شتێك بڵێیت خودایە. بەوە بیروبڕوا ئاینی بەسەر سروشتی مرۆڤانەدا زاڵە.
(ألحُلولُ الحَيِّزيّ): شت چوونە ناو بۆشایی شتەوە وەك تەن بچێتە شوێنانەوەمو بگیرێت.
(ألحُلولُ الوَصفي): چوونو توانەوەی نیشانەگرتن وەك ڕەشی بچێتە ناو تەنەوەمو ڕەنگی ڕەشی بداتێ.
(ألحُلول السَرَيانِيّ): چوونە ناوەوەمو خۆتێکشان وەك دەردی دەروونی کە خۆ دەکشێنێتە دەروونەوە.
(ألحُلول الجَواري): چوونەناوەوەمو جێگرتن: وەك ئاو لە گۆزەدا جێی خۆی دەگرێت یەکێك

له دوو شتەکە دەبێتە دەفر بۆ ئەویتر.
(اَلحُلُولِيَّة): دەستەیەکی سۆفیگەرییە بڕوای بە ڕێڕەوی تەنگرتنە کە بە (بانتییسم) ناودەبرێت.
(اَلمَحَلّ (ج) مَحال): ١-نشینگە، خۆجێ ٢-جێکار.
(اَلمَحَلَّة): شوێنی لێدابەزینو جێگیربوون.
(ماءٌ مُحَلَّلٌ): ئاوێك حوشتر چووبێتە سەریو لێلیکردبێت.
(مَكانٌ مُحَلَّل): شوێنێك خەڵکێکی زۆری تێچووبێتو تیایدا هاتووچۆیکردبێت/ شوێنگوزاری خەڵك.
٤-(حَلَّ- الرَجُل. حِلاًّ): پیاوەکەو ئیحرامی حەجی شکاند.
(أحَلَّ. إحلالاً): دەستبەرداری پەیمان بوو/ لێدەرچوو.
(- المُحرِمُ): ١-ئیحرامگرتووە کە ئیحرامی شکاند ٢-چووە مانگی بەربوونەوە، ئەو مانگەی کە حەرام نییە.
(اَلحِلّ) (مص): ئەودیو خاکی حەرامی مەککە.
(أَرضُ الحُرُم): خاکی حەرامی مەککە.
(اَلحِلّ والحُلّ): دەمی ئیحرامشکاندن.
أَشهُر الحِلّ: مانگی بەربوون کە بە دەری مانگە حەرامەکانن.
(اَلحَلال): لە ئیحرام دەرچوو.
(اَلإحلال): لێبوونەوەی بەجێهێنانی مەرجو پێویستییەکانی حەج.
(مُحِلّ) (فا): مەرجی حەجشکێن-پەیمانشکێن.
(رَجُلٌ مُحِلٌّ): پیاوێکی بێپەیمانە/ پەیمانشکێنە.
٥-(حَلَّ- عَلَيهِ أَمرُ اللهِ حُلُولاً): فەرمانی خودای لەسەر پێویست بوو.
(- الدَّينُ. حِلاًّ): کاتی دانەوەی وامەکە/ قەرزەکە هات.
(أَحَلَّ- بِنَفسِهِ. إحلالاً): سزای بە خۆی گەیاند/ خۆی تووشی سزاکرد.
(- عَلَيهِ الأَمْرَ): کارەکەی لەسەر پێویستکرد.
(مَحِلُّ- الدَّينِ): کاتی دانەوەی وامەکە/ قەرزەکە.
٦-(حَلَّ- تِ اليَمِينُ. حِلاًّ): سوێندەکە برایە سەر/ بەجێهێنرا.
(حَلَّلَ- اليَمِينَ. تَحْليلاً و تَحِلَّةً و تَحِلاًّ): سوێندەکەی شکاندو کەفارەتی سوێندەکەیدا.
(تَحَلَّلَ- مِن يَمِينِهِ): لە سوێندەکە ڕزگاری بوو بەدانی کەفارەتەکەی.
(- فِي يَمِينِهِ): سوێندەکەی بە مەرجەوە خوارد. وەك بڵێ: («واللهِ لَأفعَلَنَّ ذلكَ إن شاءاللهُ أو إلاّ أن حَلَّ يَكونَ كذا)» بە خودا ئەو کارە دەکەم گەر خودا ڕێکیبخات یان

تەنها ئەوە نەبێت.
(اَلحِــلّ): ســوێند شــكاندن/ خۆ لە ســوێند دزینەوە.
(اَلتَّحِلَّةُ): كەفارەتی سوێندەكە.
٧-(حَــلَّ. حَلَلاً): پاژنەی یان قاچی تووشــی نەرمییو خاویی بوو.
(أَحَلُّ (ج) حُلّ): كەســێكە پاژنەی یان قاچی تووشی نەرمییو خاویی بووبێت.
(اَلحَلَّةُ والحِلَّةُ): لەش تێشكانو بێهێزیی.
(«فيــهِ حَلَّةٌ أَو حِلَّةٌ»: تێشــكاوییو بێهێزیی هەیە.
(اَلأَحَــلّ (م) حَلاَّء (ج) حُلّ): قاچ شكســتو بێهێز.
٨-(أَحَــلَّ- تِ الناقَةُ على وَلَدِهــا. إحْلالاً): مێحوشترەكە شیرەكەی بۆ بەچكەكەی دادا.
(اَلإِحْليل (ج) أَحاليل): ١-بوری شیر لە گواندا/ شیرەڕۆی گوان ٢-میزەڕۆكە لە مرۆڤدا.
(اَلتِّحْليل اَلإِحْليل): ١-شیرەڕۆكە ٢-میزەڕۆكە.
٩-(اَلحِــلّ): ١-ئامانــج/ نیــاز ٢-نەفســوون/ تەلیسم/ جادوو.
(اَلحَلال): جادووگەریی/ تەلیسمبازیی.
(اَلحُلَّةُ (ج) حُلَل و حِلال): ١-هەموو بەرگێكی تازە یان ئەو بەرگەی هەموو لەشی دابپۆشێت ٢-چەك.
(«لَبِــسَ المُحــارِبُ حُلَّتَــهُ وبِزَّتَــهُ»): جەنگاوەرەكە بەرگی جەنگی پۆشــیو چەكی شەری لە خۆیدا.
((اَلحَلَّةُ): سەبەتەیەكی گەورەی قامیش.
(اَلحَلَّــةُ والحِلَّــةُ (ج) حِلَــل و حِــلال- مِنَ الشَيء): لای شــتەكە/ ڕووی شتەكە/ ئاكاری شتەكە.
١٠-(حَلحَلَ- الشيءَ): ژێری شتەكەی بۆشكردو جوولاندی/ ترازاندی/ شلۆقیكرد.
(- القَومَ): لــە خانووەكانیانــی دەرپەڕاند/ دەریكردن.
(تَحَلْحَــلَ عَن مَكانِهِ): لە شــوێنەكەی خۆی بزواو ترازاو دەرپەری/ شلۆقبوو.
(اَلحُلاحِل (ج) حَلاحِل والمُحَلْحَل والمُلَحْلَح): ١-سەرداری خێڵ ٢-دلاوەری نەبەرد.
الملحق:
حلّ: (اَلإِحْتِلال): هەوارهەڵدان لە شوێنێكداو كەڵــك لێوەرگرتنیو گرتنــی ٢-داگیركردنی موڵكو ماڵێك.
(- في القانون الدَولي): لە یاســای دەوڵەتاندا ئەوەیە خاكێك داگیربكرێت كە بەشێك نەبێت لە نیشتمانی داگیركەرەكە.
(الإحتلال العَسْــكَري)، بەهێزی ســوپا خاك داگیركردن.
(جَيــش الإحتِــلال): ســوپای داگیركردنی خاكێك كە هی نیشــتمانی داگیركەر نەبێت/ سوپای داگیركەر.

حلأ: ١-(حَلأَ- هُ بِالسَّــيفِ): شمشــێری پێدا

کێشا/ بە شمشێر لێیدا.

(- هُ بالسَّوط): دایە بەر قامچی/ قامچیکاریکرد.

(- بِـهِ الأرضَ): کوتـای بـە زەویـدا/ دایبەزەویدا.

٢-(حَلأَ وحلأَ- هُ الشَّـيءَ حـلأً و تَحليئاً و تَحليئَةً): شتەکەیدایە.

٣-(حلأَ- الجِلْدَ. حلأً): پێسـتەکەی (داماڵی/ لێکردەوە).

(ألحَلْوء والحُلاءَة): گوروونی پێستو دارنین/ داماڵینی تووکەکەی کە پێستە خۆشەکەرەکە دەیکات.

(ألمِحْـلأُ والمِحلأَىُ): ئامێـری داماڵینی مووی تووکی پێستو پاککردنی/ داماڵینی.

٤-(حـلأَ- هُ. حـلأً): بـە ئامێرێکـی کرانن کرانی.

(حَلأَ- لَهُ حَلُوءً): بۆی کرانو بۆی لێخشـاند واتـا بەردێکـی لەبەردێکیتر خشـان پاشـان تۆزەکەی خستە سەر بەریدەستیو ناوێنەکەی پاککردەوەو چاوی پێرشت.

(ألحَلُـوء والحُـلاءَة): تـۆزی پەیدابـووی دەرمانێـك کە بخرێتە نێـوان دوو بەردەوەو لەیەك بخشێنرێتو چاوی پێبرێژن.

(ألحالئَة): مارێکی کوشندەی شەرەنگێز.

(أحـلأَ- ه): چـاوی بە دەرمانی لێکخشـانی نێوان دوو بەردەکە رشت.

٥-(حَلِيءَ. حَلأً): مووی لێپەیدابوو.

(ألحَـلأُ أَو التَّحِلْـيءُ أَو التَّحِلئَـةُ): مـوو/ تووکـی پێسـت یان ئەوەی کە خـراپ بووەو رەشبۆتەوە.

٦-(حَلِيءَ- تِ الشَّفَةُ): لچو لێوەکە تامیسکی دەردا.

(ألحَلأُ): تامیسك کە هی دوای نەخۆشییە.

٧-(حـلأَ- هُ عَـنِ المـاءِ تَحْلِيئـاً و تَحِلئَةً): دەریکردو نەیهێشت بێتە لای ئاوەکەوە.

أَلتَّحِلئَة: گران- رەزاگران/ رەزاقورس.

(رَجُلٌ تَحلِئَة): پیاوێکی (رەزا/ چارە) گرانەو دەبێزرێت.

حلب: (حَلَبَ- الشَّاةَ- حَلْباً و حَلَباً و حِلاباً): مەرەکەی دۆشی.

«حَلَبَ الدَّهرَ أَشْـطُرَ- هُ»: تاڵیو شـیرینی رۆژگاری نۆشیو چاکەو خراپەی تاقیکردەوە.

(أَشطُر): بەچکەی حوشتر.

(حَلَبْتَ بالسـاعِدِ الأَشَـدِّ): کارت بە کەسـی کارزانو بەتوانـا ئەنجامـداو پەنـات بردنە بەر.

(أَحْلَبتُ- الرَجُلَ): شیرم بۆ کابرا دۆشی.

(- تُـهُ ناقَتـي): مێحوشـترەکەمم دایـە بیدۆشێت.

(حالَبَ- هُ): لەگەڵیدا دۆشی.

(إِحْتَلَبَ- الناقَةَ): مێحوشترەکەی دۆشی.

(إِحْتَلَبَ واسْتَحْلَبَ): شیرەکەی دادۆشیو بۆی دادا.

(أَلحَلَب) (مص): دۆشین.

«مالَهُ حَلَبٌ ولا جَلَبٌ»: نەدۆشینی مێحوشتری هەیەو نە حوشتری نێریشی هەیە.

(أَلحَلَب والحَليب): شیری دۆشراوی تازە.

(دَمٌ حَليب): خوێنی تازەو گەرم.

(أَلحَلَبُ والحَليب): شەربەتی خورما.

(أَلحَلْبی): شیردەر.

(«ناقَةٌ حَلبــى رَكْبى أَو حَلْبانَــة رَكْبانَة»): مێحوشترێکە شیردەرەو بۆ سواربوونیشە.

(أَلحَلْبَــةُ (ج) حَلَبات وحَلائِــب): جارێك/ تاقێك دۆشین.

(أَلحَلْبَتان): دوو تاق دۆشین، تاقی بەیانی زوو و تاقی نێوارێ.

(أَلحالِب (ج) حَلَبَة) (فا): دۆشەر.

(حالِبَة (ج) حَوالِب): ڕەگی دەوری گوان.

(أَلحِلاب): جامی دۆشین.

(أَلحَلاّب): فرەدۆش.

(أَلحُلَّب) (ن): خوڕێلــك. ڕووەكێکە بریندار بکرێت شیری لێدەردەچێت.

(أَلحَلُوب والحَلُوبَة (ج) حُلُب و حَلائِب- مِنَ الإبِلِ أَو الغَنَم): ١-مێحوشــترو مەڕی شیردەر ٢-دۆشراو.

أَلتِّحْلابَــة والتُّحْلُبَــة والتَّحْلَبَــة والتِحْلِبَة والتُحْلِبَة والتِحْلَبَة – مِنَ الغَنَم): ئەو مەڕەی پێش ئاوسبوونی دەدۆشرێت واتا قسرەو ئاوس نییەو دەدۆشرێت.

(أَلمِحْلَب (ج) مَحالِب): قاپی تێدۆشین/ جامی شیر.

أَلمَحْلَب: بێرە/ دۆشینگە.

(أَلمُحلِب): کەســێکە مێحوشترەکەی مێچکەی بووە.

(«فلانٌ مُحلِبٌ مُجلِبٌ»): فیسار حوشترەکانی مێچکەیاندەبێت بۆ شیرو نێریشیان دەبێت بۆ فرۆشتن.

٢-(تَحَلَّبَ وانْحَلَبَ- العَرَقُ أَو الدَّمعُ أَو الماءُ أَو النَّدى): ئەرەق یان فرمێسك یان ئاوو ئاورنگ ڕژاو تکا/ لە بەری ڕۆیشت).

(- ت عَينُهُ): چاوی فرمێسکی ڕشت.

(- فَمُهُ): دەمی (ئاویکرد/ لێکی دەردا).

(حَلَبُ- الكَرْمِ و حَلَبُ العَصير): مەی.

(«ذاقُوا حَلَبَ أَمرِهِــم»): تاڵاوی کارەکەیان نۆشی.

(حَوالِبُ البِئرِ أَو العَين): ســەرچاوەی ئاوی چاڵاوو کانیاو یان فرمێسکی یان سەرچاوەکانی چاو.

(حَوالِبُ الأَنف): سەرچاوی ئاوی لووت.

(أَلحَلاّب- مِن الأَيــام): ڕۆژانی ئاورنگبارین/ ڕۆژانی بە ئاورنگ.

٣-(حَلَــبَ- الرَجُل- حَلْباً و حَلَباً و حِلاباً): لەسەر چۆك دانیشت.

٤-(حَلَبَ- القَومُ. حَلْباً وحُلُوباً): خوێشــگەل لــە هەمــوو لایەکەوە بــۆ کۆمەك تێــڕژان و

کۆبوونەوە/ هەرەوەزیانکرد.
(حالَبَ- هُ): پشتگیریکردو کۆمەکیکرد.
(أَحْلَبَ- القَومُ): خوێشگەل لە هەموو لایەکەوە بۆ کۆمەککردن هاتن.
(أَحْلَبَ- هُ): پشتیگرتو یارمەتیدا/ سەریخست.
(إسْتَحْلَبَ- القَومُ): بۆ (پشتگیری/ کۆمەك و سەرخستن) کۆبوونەوە.
(ألحَلائِب): ١-کۆمەڵان ٢-پشتگیران و لایەنگرانی پیاوەکە/ هەرەوەزکەران بە تایبەتی ئامۆزاو بنئامۆزایان.
(ألمُحلِب (فا)): پشتگیر کە لە خوێشگەل نەبێت.
٥-(حَلِبَ- الشَّعرُ. حَلَباً): قژەکە رەش بوو.
(ألحُلْبُوب): رەنگی رەشی تێر.
(أَسْوَدُ حُلْبوب): رەشێکی تێر/ تۆخ.
٦-(ألحَلْبَةُ ج) حَلْبات و حَلائِب): ١-رەوە ئەسپی پێشبڕکێ ٢-ئەسپ بۆ پێشبڕکێ کۆدەکرێتەوە.
(ألحَلَبَة): کوری پێشبڕکێ.
(«هو يَركُضُ في كُلِّ حَلبَةٍ مِن حَلَباتِ المَجدِ»): ئەو لە هەموو پێشبڕکێیەکی سەربەرزیدا تاودەدات.
(ألحُلْبَةُ (ج) حُلَب) (ن): شملی.
(ألحُلْبَةُ): رەوە مەرێك لە ران دابڕابێت.
(الحالِبان) (ع ا): دوو بۆرییەکەی میزە کە لە گورچیلەوە دێنە سەر میزڵدان/ میزکێش.
(ألمَحْلَب) (ن): درەختێکە بەرێك دەگرێت پێی بۆنخۆشدەکرێت/ کۆنار/ کینار/ جۆرێکە لە گێلاسە کێویلە.
(ألحَلْبوب) (ن): رووەکێکە لە کۆمەڵەی (قربونیات) گەڵاکانی بەرامبەر یەکن لە شوێنی ئاوەداندا زۆرە.
(ألحُلَّبان والحِلْباب) (ن): ناوی رووەکن: لاولاو.
(حُلْبوب): دارجیوە.
حلت: ١-(حَلَتَ- الرأسَ حَلْتاً): سەرەکەی تاشی.
(- الصُّوفَ): خوریەکەی لە پێستە بۆگەنەکە کردەوەو دارنی.
ألأحْلَت): خوریی لێ دارنراو یان تووك لێکراوە.
٢-(حَلَتَ- الدَّينَ. حَلْتاً): وامەکەی/ قەرزەکەی دایەوە.
٣-(حَلَتَ- ظَهْرَ الخَيلِ. حَلْتاً): بەسەرپشتی ئەسپەکەوە (بەند بوو/ مایەوە/ خۆیگرت).
٤-(حَلَتَ- هُ بِسَلْحِهِ. حَلْتاً): ریقنەکەی پێداکرد/ تێیگرت.
٥-(ألحَلِيت): ١-سەمغۆڵ ٢-تەرزە ٣-زوقم.
حلج: ١-(حَلَجَ- في المَشيِ حَلْجاً): لە رۆیشتندا (شێنەییکرد/ لەسەرخۆ رۆیشت/ هێواشبوو).
(- في العَدوِ): بە هەنگاوی گەورە گەورە

رایکرد.

(- القَومُ لَيْلَتَهُم): خویْشــگەل شــەو یان بە رۆیشتن بردە سەر.

(«باتَ القَومُ يَحْلَجونَ لَيْلَتَهُم): خویْشگەل بە دریْژایی شەو بەریْوە بوون.

(اَلحَلْجَةُ والحَلَجَةُ): ماوە.

٢-(حَلَــجَ- القُطْــنَ حَلْجــاً): لۆکەکــەی لە چیکەنــەدا/ چیکەنەیکــردو پەموانەکــەی لیْکردەوە.

(حَلاّج): هەلاج- چیکەنەکەر.

(اَلقُطــن الحَليــج ومَحلــوج): لۆکــەی چیکەنەکراو/ هەلاجیکراو.

(حَلَــجَ- الرَجُــلَ بِالعَصــا): بە دار لەشــی پیاوەکەی شیکردەوە.

(إحْتَلَــجَ- حَقَّهُ): مافەکەی خۆی وەرگرتەوە (لە شیکردنەوەی لۆکەوە وەرگیراوە).

(اَلحِلاجَة): چیکەنەکەریی/ لۆکەشیکردنەوە/ هەلاجی.

(اَلمِحْلَج (ج) مَحالِــج و مَحالیج): چیکەنە/ ئامیْری شــیکردنەوەی لۆکەو جیاکردنەوەی پەموانە.

(اَلمِحْلَجَــة): ئــەوەی چیکەنەکــەی لەســەر دەکریْت.

٣-(حَلَجَ- الخُبْزَةَ. حَلْجاً): نانەکەی بە تیرۆك گەورەو پانو خڕ کرد.

(اَلحُلَج): زۆرخۆر.

(اَلمِحــلاج (ج) مَحالِج ومَحاليــج): تیرۆکی نانکردنەوە کە نانەکە تەنگو گەورە دەکات.

٤-(حَلَجَ- الحَبْلَ. حَلْجاً): پەتەکەی بادا.

٥-(تَحَلَّــجَ- في صَــدرِهِ): لــە دلّــدا گومانی پەیداکرد.

٦-(تَحَلَّــجَ- الحَلُوجُ): هەورە بە بروســکەکە دایبەیەکداو کەوتە برووسکەلیْدان.

(اَلحَلُوج): هەوری بە برووسکە.

(اَلمِحْلَج): تەومەرەی (بەکرە/ خلخلۆکە).

حلــز: (حَلَــزَ- الجِلْــدَ أَو العُــودَ. حَلْــزاً): پیْســتەکەی داماڵــی یان تووڵەکــەی داماڵی/ تویْکڵەکەی لیْکردەوە.

(تَحَلَّزَ- القَلْبُ): دلّەکە هاتە ژان/ یەشا.

(- الشَيءُ): شتەکە مایەوە.

(- بِالمَكانِ): لە شویْنەکەدا نیشتەجیْ بوو.

(- لِلأَمرِ): بۆ کارەکە قۆڵی لیْهەڵماڵی/ خۆی خڕهەڵدا.

(إحْتَلَزَ- مِنهُ حَقَّهُ): مافی خۆی لیْسەندەوە.

(اَلحِلّــز): ١-ڕژد/ چــرووك ٢-بەدڕەوشــت ٣-کورتەبنە ٤- (ح)؛ کوندە بەبوو.

(الحِلِّــزة) (ز) الواحِــدَةُ حِلِّــزَة: جــۆرە دانەویْڵەیەکە.

اَلحَلَــزُون (ح): هیْلکــە شــەیتانۆکە/ جۆرە زیندەوەریْکە لە لەشــنەرمەکانە کە لە دەشت دەژی لە قاوغیْکی سەدەفیدایە لەسەر گژوگیا دەژی، جۆری زۆرە هەندیْکی دەخوریْت.

(أَلحَلَزونــه): مارپێــچ/ پێچــۆك. (حــي): بۆشــاییەکی مارپێچییــە بووغوومکــەی تێدەچێت و تیایدا بادەدرێت و قایمدەبێت.

أَلحَلَزونــي (هــ): مارپێچیــی پێچپێچیی/ پێچۆکیی.

(شَکل أَو خَطّ حَلَزوني): شێوە مارپێچی یان هێڵێکی مارپێچیی.

حلــس: ١-(حَلَــسَ- البَعــيرَ. حَلْســاً): ژێر کورتانی لە حوشترەکە نا.

حالَسَ البَعيرَ: ژێر کورتانی لێنا.

(أَحْلَسَ- تِ الأَرضُ): زەویەکە بەرگی سەوزی پۆشیو گیاکەی بەرز بووەوە.

(إِسْــتَحْلَسَ- تِ الأَرضُ): زەوی ســەوز بــوو گیاکەی بەرز بووەوە.

(- النَبــتُ): رووەك، گژوگیــا زەویەکــەی داپۆشی.

(- اللَّيلُ): شەو داهات و تاریکیکرد.

(أَلحِلْــس والحَلَس) (ج) أَحْــلاس و حُلوس وحِلَســة): ١-جلی ژێرزین یــان ژێر کورتان/ نەرمەزیــن و نەرمەکورتــان/ نارەقمــژ ٢- حەسیرو ژێر ڕاخەر.

(أَلمُحْلِسَــة – مِن الأَرض): زەویەك گیای وا زۆر بێت کە وەك فەرش بۆ زەوی ڕاخرابێت.

٢-(حَلَــسَ- تِ السَّــماءُ حَلْســاً): ئاســمان نەرمەبارانێکی بێپچڕی باراند.

(أَحْلَسَ- تِ السَّماءُ): ئاسمان نەرمەبارانێکی بێپچڕی باراند.

٣-(حَلِــسَ- الرجُلُ بِالشَــيءِ. حَلْســاً): زۆر حەزی لە شتەکە کرد/ دڵی زۆر چووە سەری و پێوەی بەندو ئالوودە بوو.

(حَلِسَ وتَحَلَّسَ- بِالمَكان. حَلَســاً): قنگی لە شــوێنەکەدا داگرت/ تیایدا مایــەوە/ پێوەی نووسا/ شوێنەکەیگرت.

(أَحْلَسَ- هُ الخَوفَ): ترسی خستە دڵیەوە.

(حالَــسَ- هُ): لەگەڵیــدا بوو/ پێــوەی لکاو لێینەبووەوە.

(إِسْتَحْلَسَ- الخَوفُ فُلاناً): ترس نیشتە سەر فیسارو لێینەبووەوەو دڵنیا نەبوو.

(أَلحِلْس): پێوە بەند/ پێوەلکاو.

(«فــلان حِلْسُ بَيتِــهِ»): فیســار بەند بووی ماڵەوەیەو پێوەی لکاوە/ بەری نادات (ئەمە لە لای ئــەوان خوویەکی خراپەو وەکو بەکەڵکی هیچ نەیەت و هیچی لە باردا نەبێت).

(«هــو حِلسٌ مِــن أَحْلاسِ البِــلادِ»): ئەو یەکێکــە لەوانەی وڵات لەبەر خۆشەویســتی بەرنادات و جۆڵی نــاکات (ئەمە پێداهەڵدانە، خۆشەویستی و سەربەرزیی دەگەیەنێت).

(أَلحِلــس): گەورەپیاوی نــاو خەڵك و پیاوی دلێر.

(أَحْلاسُ الخَيل): ئەسپسوارانێك کە هەمیشە ئەسپسواریی بکەن.

(«كونــوا أحــلاس بُيُوتِكــم»): هۆگــری

ماڵەکانتان بن، بمێننەوە.
(«هذا لَيسَ مِن أَحْلاسِ فُلان»: ئەم هاوکووفی ئەو نییەو لە ڕیزەی ئەودا نییە.
(ألحَلِس): ١-مەردێك کە هاورێکەی بەرنەدات ٢-هەتەرێکە کە بە شوێنەکەیەوە بەندبێت و بنووسێت/ بەجێینەهێڵێت.
(ألحَلوس): هەتەری پێوە بەندو لکاو.
٤-(حَلِسَ و تَحَلَّسَ- لِلأمرِ. حَلَساً): گرو خولی کارەکە بوو/ مەراقی کارەکەی بوو.
(«ماتَحَلَّسَ مِنهُ بِشَيءٍ وما تَحَلَّسَ شَيئاً»): هیچی لێوە چنگنەکەوت و هیچی دەستگیر نەبوو.
٥-(أَحْلَسَ- هُ): پەیمان و بەڵێنی دایە.
(ألحَلْس): پەیمان/ ڕێکەوتن/ بەڵێن.
(ألحِلْس): ١-پەیمان و ڕێکەوتن بەڵێن ٢-چوارەم تیری گرەوی تیربازیی.
٦-(أَحْلَسَ- الرَجُلُ): پیاوەکە نابووتبوو.
(أَحْلَسَ فُلاناً بِالبَيعِ): لە فرۆشتنەکەدا (دەغەڵیی لەگەڵدا کرد/ فۆڵی بری).
٨-(إِحْلَسَّ): ڕەنگی جەرگیی بوو (ڕەنگی نێوان ڕەش و سوور بوو).
(أَحلَس (م) حَلساء): کەسێکی ڕەنگ جەرگیی (ڕەنگێکە نێوان ڕەش و سوور).
(ألحِلْس): ئەوەی ڕەنگی نێوان ڕەش و سووربێت جەرگیی بێت.
(أُمُّ حِلْس): ماکەر.

حلط: ١-(حَلَط. حَلْطاً)= حَلَفَ: سوێندیخوارد.
(أَحْلَطَ- الرَجُلُ): سوێندیخوارد.
(-فِي اليَمين): سوێندی گەورەو گرانی خوارد.
(إِحْتَلَطَ- الرَجُلُ): سوێندیخوارد.
٢-(حَلَطَ. حَلْطاً): تووڕە بوو.
(حَلَطَ- فِي الأمرِ): بە کارەکەوە نووساو کەوتە پەلەقاژێ و خێرایکرد.
(حَلِطَ عَلَيهِ. حَلَطاً): لێیتووڕە بوو.
أَحْلَطَ- الرَجُلُ: تووڕە بوو.
(- هُ): تووڕەیکرد.
(إِحْتَلَطَ- الرَجُلُ): تووڕە بوو.
(- عَلَيهِ): لێیتووڕە بوو.
٣-(حَلِطَ واحْتَلَطَ- مِنهُ. حَلَطاً): لێیوەڕس بوو/ لێیبێزار بوو.
٤-(أَحْلَطَ- بِالمَكان): لە شوێنەکەدا نیشتەنی بوو/ مایەوە.
حلف: ١-(حَلَفَ- بِاللهِ. حَلْفاً و حِلْفاً و حَلِفاً و مَحْلوفاً ومَحْلوفَةً و مَحْلُوفاءَ): سوێندی بە خودا خوارد.
(حَلَّفَ وأَحْلَفَ واسْتَحْلَفَ- هُ): سوێندیدا.
(حالَفَ- هُ مُحالَفَةً): ١-پەیمانی لەگەڵدا بەست ٢-سوێندیان بۆ یەکتریخوارد.
(تَحالَفوا): پەیمانیانبەست.
(ألحَلْف والحَلِف والأُحلوفَة): سوێند.
(ألحِلْف (ج) أَحْلاف): ١-سوێند بۆ خواردن

کــە ناپاکی نەکات ٢-پەیمانو دۆســتایەتیو هاوپەیمانیی.
(اَلحَلاَّف و الحَلاَّفَة): کەسێکە کە سوێند زۆر بخوات.
(«كُلُّ حَــلاَّفٍ كَــذَّاب»): هەمــوو زۆر سوێندخۆرێك درۆزنە.
(اَلمُحْلِــف): هەرچــی گومانــی لێبکرێتو بۆ سەلماندنی سوێندی بۆ بخورێت.
(اَلحَليف (ج) حُلَفاء= اَلمُحالِف): هاوپەیمان.
(اَلدَّولَــة الحَليفَــة): دەوڵەتــی هاوپەیمان/ سوێندخۆرەکان/ دەوڵەتە دۆستەکان.
٢-(حالَفَ- فُلاناً حُزنُهُ مُحالَفَةً): پەژارەکەی لێینەبۆوە، هەمیشەیی بوو.
(اَلحِلْــف): هاوجــووت/ یەکگرتــوو/ پێکەوەبەند.
(«فُلانٌ حِلفُ كذا»): فیسار (بەوەوە بەندە/ لێینابێتەوە)/ لێیجیانابێتەوە.
(اَلحَليــف (ج حُلَفــاء): هەمــوو شــتێك بە شــتێکەوە بەندو لکاو بێــتو لێینەبێتەوە/ دۆستی هەمیشەیی/ هاوبەند.
(فُــلانٌ حَليــف الجود): فیســار بەخشــندە سروشتە/ هەمیشە بەخشندەیە.
(حَليــفُ اللِّســان): هەمیشــە بــە زمانــە/ زمانیتیژو زمانپاراوە.
٣-(اَلحَلفــاء (ج) حُلْف وحُلُــف): کارەکەری کۆیلەی بە گرمەو دەنگ.

(اَلحَلفاء (ن): نەیجوور/ نەیجە/ تەرکە.
(حَلَفَة و حَلْفات (ن): یەك تەرکە. ڕووەکێکە نووکتیژ وەك گــەڵای دارخورما، لە زۆنگاودا دەروێــت بــە گەڵاکەی ســەبەتەو حەســیرو گوشو کاغەزی لێدروســتدەکرێت، لە میسرو جەزائیردا دەروێنرێت.
(اَلحُلافِيُّ): شوێنی لێروانی تەرکە یان تیایدا زۆر بێت.
(اَلحَلْفَةُ والمُحْلِفَةُ مِن الأَراضي): ئەو زەویانەی تەرکەیان زۆر لێبڕوێتو زۆریان بێت.
حلــق: ١-(حَلَقَ- الرَأْسَ. حَلْقــاً و تَحْلاقاً): سەرەکەی تاشی.
(حَلَّقَ- الرأْسَ): سەرەکەی پاك تاشی.
(إحْتَلَقَ- الرأْسَ): سەرەکەی تاشی.
(اَلحِلْــقُ): ئاژەڵێکــی زۆر/ ماڵیاتێکــی زۆر (چونکە کشــتەکە فرتەبــڕ دەکاتو گیاکە لە کۆتەرە دەدات.
(اَلحَلِق): ڕووتو بێتووك وەك تاشرابێت.
(اَلحَلاَّق): سەرتاش/ دەلاك.
(اَلحُلاقَة): سەر یا مووی تاشراو.
(اَلحِلاقَة): سەرتاشی/ دەلاکیی.
(اَلحَليق (ج) حَلقى): تاشراو.
(اَلمحلوق): تاشراو.
(شَعْرٌ حَليق ولِحيَةُ حَليق): قژێکی تاشراوو ڕیشێکی تاشراو.
(اَلمِحْلَــق): ١-مەکینــەی تــەراش/ مەکینەی

تاشین/ گوێزانی تەراشکردن. ٢-توێژگرەوە.

٢-(حَلَقَ- الشيءَ. حَلْقاً)تویکلی‌شتەکەیگرت/ دایماڵی/ شتەکەی پاککرد.

٣-(حَلَــقَ- الرَجُــلَ. حَلْقــاً): کێشــای بــە بەربینیدا.

(حَلِقَ. حَلَقاً): هــاواری ئازاری بەربینیکرد/ قورگیکرد.

(ألحَلْــق (مص) (ج) أحْلاق و حُلُوق و حُلُق (ع ا): گەروو/ قورگ.

(ألحُلُوق- مِنَ الأرض): شیوو ئاوەڕۆو جۆگەو جۆگەلــەو دۆڵو دەرەی زەوی کــە بە گەروو دەچوێنرێت.

(«أخــذوا في حُلــوقِ الطّريــقِ»): ڕێگــە تەنگەبەرەکانیانگرت.

(ألحُلاق والحَوْلَق): ژانە گەروو/ قورگیەشە.

(ألحِلاق= الحَلْق): گەروو.

٤-(حَلَــقَ- القَــومُ بَعْضُهُم بَعْضــاً. حَلْقاً): خوێنشگەل یەکتریان کوشت.

(- تِ السنةُ القَومَ): ساڵ خوێنشگەلی تووشی نەهامەتیکرد.

(حَلْقَى): ساڵی نەهامەتیو تووش.

(حَلَقَ- تِ السَّنَةُ كُلَّ شَيءٍ): ساڵی نەهامەتی هەموو شتێکی لەبنهێناو فەوتاند.

(ألحالِقَــةُ (ج) حَوالِق): ١-ســاڵی نەهامەتیو مەرگ کە هەموو شتێك لەناودەبات ٢-مردن/ مەرگ/ فەوتان.

(ألحَلاق): مەرگ/ مردن.

(ألحالُوق): مردن.

(ألحَوْلَق والحَيْلَــق): وەی/ چورتومی گران/ ئاپۆرە.

(ألحالُوقَة): سەرەخۆرە/ بەدووم.

(سَيفٌ حالوقَة): شمشێری کوژەر/ فەوتێن.

(رجُلٌ حالوقَة): پیاوی بەکارو بە دەستەڵاتو کوژەر.

٥-(حَلَقَ- الحَوْضَ. حَلْقاً): گۆڵەکەی پڕکرد.

(حُلِّقَ- الإناءُ مِنَ الشَّــراب (ضد): ١-قاپەکە پڕی شەربەت بوو/ پڕ بوو ٢-ڕژا.

(- ضَــرعُ النّاقَــةِ): شــیری مێحوشــترەکە سەرکەوتەوە/ بڕا.

(أحْلَــقَ – الإناءَ أو الحَــوضَ): قاپەکەی یان گۆلەکەی پڕکرد.

(حَلْقَةُ الحَوْض): پڕبوونی گۆلەکە.

(ضَــرعٌ حالِق (ج) حُلَّــق و حَوالِق) (ضد): ١-گوانێکی لەشیر پڕ ٢-گوانێکی سەرکەوتووی بەسکەوە نووساو لەبەر کەم شیری.

(الحالِقَةُ): مێی وشەی (الحالِق)

٦-(حَلَّــقَ- ت عَــينُ الحَيَــوانِ): چــاوی زیندەوەرەکە بە قوڵداچوو.

٧-(حَلَّقَ- الشَيءَ):شتەکەی شێوە بازنەلێکرد/ وەك قوڵفەی لێکرد.

(- القَمَرُ): مانگ خەرمانەیدا.

(- الطائِرُ): مەلەکــە بەرزبووەوەو پێچە. بە

دەورمیکرد.
(- النَّجمُ): ئەستێرەکە بەرزبووەوە.
(تَحلَّقَ- القومُ): خوێشگەل بازنەیی دانیشتن/ خردانیشتن/ ئەڵقەیانبەست.
(- القَمرُ): مانگ خەرمانەیدا.
(ألحَلْقَةُ (ج) حَلَق و حَلَقات): بازنە/ قوڵفە/ هەموو شتێك بازنەیی بێت.
(حَلَقَةُ – القَوم): بازنەیی خوێشگەل.
(حَلَقَةُ الباب): قوڵفەی لە دەرگادان.
(ألحالِق (ج) حَلَقَة- مِنَ الجِبال): هەڵەمووت/ کێوی زۆر بەرزی ڕووت/ ماهیزەرد/ هەزار بە هەزار.
(«جاءَ مِن حالِقٍ»): لە هەلەمووتێکەوە هات (لە بەرزفرینی باڵندەوە هاتووە).
(«جاءَ مِن حالِق»): لە شوێنێکی زۆر بەرزەوە هات.
(«هَوى مِن حالِقٍ»): لە هەزار بە هەزارێکەوە کەوتە خوارێو مرد.
٨-(الحِلْق): ئەموستیلەی شا.
(ألحَلْقَــةُ (ج) حَلقَــة و حَلَقــات): ١-زرێ ٢-گوریس.
(ألحالْقَــةُ (ج) حَوالِــق): قســەی خــراپو ناشیرین/ دزێو.
٩-(ألحوقَلَة= لاحَوَ ولا قُوَّةَ إلاّ بالله): دەسەلات هەر دەسەلاتی خودایە.
١٠-(حَلْقَــمَ- هُ): قورتمــی هەڵهێنایــەوە/ قورقوراگەی بری.
(ألحُلْقوم (ج) حَلاقِيــم): قورتوم/ گەروو/ قورقوراگە.
حلك: (حَلِكَ واحْلَولَكَ واسْتَحْلَكَ. حُلُوكَةً و حَلَكاً و حُلُوكاً): ڕەشتارێك بوو.
(حالِك و حَلِك): ڕەشتارێك/ زۆر ڕەش.
(ألحَلَــك والحُلْكَــة): ڕەشــتاریکبوون/ زۆر ڕەشبوون/ ڕەشتێر بوون.
(ألحَلَكَةُ والحَلْكاء والحُلْكاء والحَلَكاء والحُلَكاء والحُلُكَّى) (ح): مارمیلۆك. هەر کە هەستی بە مرۆڤ کرد خۆی بە لمەکەدا دەکات.
حلــم: ١-(حَلَمَ في مَنامِهِ. حُلْماً و حُلُماً): لە خەویدا خەونێکی دی.
(حَلَمَهُ و حَلَمَ- بِهِ): خەونێکی پێوە دی.
(إنْحَلَــمَ واحْتَلَــمَ في نَومِهِ): لە نوســتندا خەونی دی.
(ألحُلْم (ج) أحلام (مص)): خەون.
«هــذه أحــلام نائــم»: ئەمــە خەونــی خەوتوویەکە واتا هیوایەکی درۆیە کە نایەتە دی.
٢-(حَلُمَ- حِلماً): سەرمەند بوو و لێبورد.
(حَليــم (ح) حُلَماء و أحْــلام (م) حَليمَة): سەرمەندو لێبوردوو.
(حَلَّمَ- هُ. تَحْليماً و حِلاماً): سەرمەندیکرد.
(تَحَلَّمَ): سەرمەندانە خۆی نواند.
(-الحِلْــمَ): ســەرمەندییو لەســەرخۆیی

بەكارهێنا.

(تحالَم): خۆی سەر ساردو سەرمەند نواندو وایشنەبوو.

(ألحِلْم (ج) أَحْلام وحُلُوم): ١-سەرمەندیی/ سەرساردیی‌و بە ئارامیی. پێچەوانەی هەڵەشەیی/ / لەسەرخۆیی. یان واتای تێنەگەیشتن‌و هیچ‌و پووچیی‌و بەدخویی بگەیەنێت ٢-ئارام‌و لەسەرخۆو بێدەنگیی لەگەڵ ئەوەی تواناو هێزیش هەبێت.

(«تَأمُرُهُم أحلامُهُم بِكَذا»): ئاوەزیان فەرمانی ئەوەیان دەداتێ/ ئەوەیان پێدەڵێت.

(«تَأمُرُهُم أحلامُهُم بِكَذا»): ئاوەزیان پێیاندەڵێت ئەوە بكەن.

٣-(حَلَمَ واحْتَلَمَ- الصَبيُ حُلْماً و حُلُماً): كورەكە شەیتانیی بوو/ بلووق بوو/ پێگەیشت.

٤-(حَلَمَ- الجِلْدَ. حَلْماً): كرمی لە پێستەكە (دۆزی/ كردەوە).

(حَلِمَ- الجِلْدُ. حَلَماً): پێستەكە بۆگەنیكردو كرمی تێدا/ كرمی هەڵهێناو كونیكرد.

(حَلِم و حَلِيمٌ): پێستی بۆگەنی كرمتێداوو كونبوو.

(حَلَّمَ- الجِلدَ): كرمبژێریكرد.

(ألحَلَمَةُ (ج) حَلَم (ح): كرمێكە دەداتە پێستەو دەیخوات.

(ألتَّحلِمَة (ج) تَحالِم): كرمێكی زۆر تێدراو.

٥-(حَلَّمَ- القِربَةَ. تَحْليماً و حِلّاماً): كوندەكەی پڕكرد.

(تَحَلَّمَ- تِ القِربَةُ): كوندەكە لە ئاو پڕبوو.

(- الرَجُلُ): پیاوەكە قەڵەو بوو و لە قەڵەویدا هەڵاوسا.

(ألحَليم): بەزو چەوریی.

(ألحَلَمَةُ (ج) حَلَم (ع ا): گۆی مەمك‌و سەری گوان كە شیری لێوە دەمژرێت.

٦-(ألحُلَيمات: ستالاكتایت ستالاكمایت (ألحُلَيماتُ العُليا والحُلَيماتُ السُفلى): نیشتووی گەچیی ڕەقبوو كە دڵۆپە دڵۆپە دێتە خوارێ لە بنمیچی ئەشكەوتەكاندا شۆڕدەبێتەوە پێیدەڵێن ستالاكتایت یان لە خوارەوە لە بن ئەشكەوتەكەوە بەرز دەبێتەوە پێیدەڵێن ستالاكمایت.

حلا: ١-(حَلا. حَلاوَةً و حُلْواناً): شیرینبوو.

(- تِ الفاكِهَةُ): میوەكە خۆشبوو/ گەیشت.

(- لَهُ الشيءُ): شتەكەی لا خۆشبوو/ لا شیرینبوو- پێخۆشبوو.

(حُلوٌ): شیرین- خۆش.

(حَلا- الشيءَ): شتەكەی شیرین‌و خۆشكرد.

(حَلُوَ حَلاوَةً و حُلواناً): ١-شیرین بوو ٢-خۆشبوو.

(-تِ الفاكِهَةُ): میوەكە شیرین بوو/ خۆشبوو.

(حَلِيَ. حَلاوَةً و حُلْواناً): شیرین بوو/

خۆشبوو.
-تِ الفاكِهَةُ: میوەکە خۆشبوو.
(حَلَّى- الشَيءَ: تَحْلِيَةً): شتەکەی شیرینکرد/ خۆشکرد.
(حالى- الرَجُلَ. مُحــالاةً): لەگەڵ پیاوەکەدا ناسكو زمانشیرین بوو.
(أَحلى- هُ. إحلاءً): شیرینیکرد یان بە شیرینی زانی.
(«مايُمِــرُّ و لايُحْلي»): نە قســەی خۆشو نە تاڵ دەکات یان نە کردەوەی شــیرینو جوانو نە هی دزێویش دەکات.
(تَحَلّى واسْتَحلى الشيءَ): شتەکەی لا شیرینو خۆشبوو.
(إحْلَوْلى- الشَيءُ): شتەکە شیرینو خۆشبوو.
(- الشَيءَ): شتەکەی لا شیرینو خۆشبوو.
(ألحُلْو): ١-شیرین ٢-چێژخۆش.
(ألحَلــواء والحَلْوى (ج) حَــلاوى): ١-میوەی خــۆشو شــیرین ٢-(ط) شــیرینیو حەڵــوا خواردنێــك کــە بــە شــەکر یــان هەنگوین دروستبکرێت.
(الحَلوانِيّ): ١-حەڵواچی ٢-حەڵوافرۆش.
(الحــلاوَة) (ط): حەڵوا/ شــیرینیو نوقوڵو هەرچی بە شــەکرو دۆشاو بکرێتو کونجیو شتیتری تێبکرێت.
(ألحَلِــيّ): چێژی خۆش/ تامخۆش لە دەمدا/ شیرین.

٢-(حَلى و حَلِيَ- مِنهُ بِخَيرٍ حَلاوَةً و حُلْواناً): لێوەی شیرینیو خۆشییو فەری دی.
(حلاهُ حُلْوانَهُ»): شــیرینی خۆی پێچەشتو چاکەی چاکەکەیدایەوە.
(ألحُلــوان): بەخشــیش بــە کارگوزارێــك یــان دەلاڵێك بدرێــت پاداشــتی کارەکەیانو خزمەتەکەیان/ دەمشیرینکردن.
٣-(حَــلا- هُ كَذا أَو بِكَذا حَــلاوَةً وحُلْواناً): بــەوە دەمــی شــیرینکردو بــەوە لای ئــەو شیرینبوو. چووە دڵیەوە.
(حَلِــيَ. حَلاوَةً و حُلْواناً): چووە دڵەوەو لای شیرین بوو.
(«حَلِــيَ في عَيني و بِعَينــي»): لەبەرچاوم جوانو شیرین بوو، چووە دڵمەوە.
(تَحَلّــى- تِ المَرأَةُ): ژنەکە خشــڵی بە خۆیدا کردو خۆی ڕازاندەوە.
(«تَحَلّــى فُــلانٌ بما لَيسَ فيــه»): خۆی بە شــێوەیەك جوانو شــیرین نواند کە خۆی وا نەبوو.
(تَحــالى): شــیرینکاریکرد. ڕەفتــاری جوانی نواند.
(ألحُلْو): جوان/ قەشەنگ/ شێوە شیرین.
(ألحُلــوَ- مِنَ الرجال): پیاوێك بچێتە دڵەوە، ڕەفتارو زمانی شیرین بێت.
(ناقَةٌ حَلِيَّة): مێحوشترێکی جوانو بەکەڵك/ شیرین.

٤-(حَــلا- ُه حَلْواً و حُلْوانــاً): كچەكەی یان خوشكەكەی لێمارە كردو دایە بە مارەییەكی دیاریكراو بە مەرجێــك هەموو مارەییەكەی یان شتێكی بۆ ئەو بێت.

٥-(ألحَـلاءَة والحَلاوَة والحَــلاواءُ والحُلاوی (ج) حَلاَوی- مِنَ القَفا): ناوەڕاستی (پشتمل/ ئەستۆ).

حلی: ١-(حَلی- المَرأةَ. حَلْیاً): خشڵی بۆ كردو خشڵی بە ژنەكەدا كرد- بەخشڵ ڕازاندیەوەو ئارایشتیكرد.

(حَلْيَ- تِ المَــرْأةُ): ژنەكە خۆی ڕازاندنەوەو خشڵی بە خۆیدا كرد.

(حــالِ و حالِیَــة (ج) حَــوالِ): ئافرەتی بە خشڵ ڕازاوە.

(حَلَّــی- المَــرْأةَ تَحْلِیَةً): خشــڵی بــۆ ژنەكە پەیداكرد یان بە خشــڵ ڕازاندیەوە/ خشــڵی پێداكرد.

(- الشيءَ): شتەكەی ڕازاندنەوەو جوانكرد.

(تَحَلّـی): خــۆی ڕازاندەوەو بە خشــڵ خۆی جوانكرد.

(ألحَلْــيُ (ج) حُلِــيّ و حِلِــيّ و الحِلْیَةُ (ج) حِلــیً و حُلــیً): (بەبــێ پێوانــە) خشــڵو متومــوورو بەردی بەنرخ كــە ئافرەت خۆی پێدەڕازێنێتەوە.

(حِلْیَةُ الإنســانِ): ڕەنگو ڕوخســارو شێوەو سەرو قەڵافەتی مرۆڤ.

(ألحالِیَةُ- مِنَ الأشجارِ): درەختی شكۆفەدارو بەردار.

٢-(حَلِيَ): شیرینو خۆشەویست بوو و چووە دڵەوە.

٣-(ألحَلــی (طــب): زیپكەو تامیســك كە لە دەمی منداڵدا دەردێت.

(ألحَلِيّ): وشك.

حمّ: ١-(حَمَّ- التَنّورَ. حَمّــاً): تەنوورەكەی گەرمكرد/ داخست.

(- الشَّحْمَةَ): بەزەكەی گەرمكردو توانەوە.

(- الماءَ): ئاوەكەی گەرمكرد.

(- الماءُ. حَمَماً): ئاوەكە گەرمبوو.

(حَمَّمَ- الماءَ): ئاوەكەی گەرمكرد.

(- الرَجُــلَ): ڕووی كابــرای بــە خەڵــووز ڕەشكرد.

(- فُلانــاً): بــە ئــاوی گەرم فیســاری شــت (عامیە).

(أحَمَّ- الماءَ): ئاوەكەی گەرمكرد.

(إحْتَمَّ): گەرم بوو/ توند بوو.

(تَحَمَّــمَ- بالمــاءِ): (عامیە) بە ئــاوی گەرم خۆیشت/ گەرماویكرد.

(إسْــتَحَمَّ): ١-خۆیشــت/ چــووە گەرماوەوە/ گەرماویكرد/ كوڵێكرد ٢-لەشی نیشتە سەرئاو/ ئەرەقیكردەوە.

(حَمُّ- الظَهیرَة): قرچەی گەرمای نیوەڕۆ.

(ألحَمَّــةُ): كانیــی ئاوی گەرماو كــە خەڵك بۆ

چاکبوونەوەی پێست خۆی تێهەڵدەکێشێتو پێیدەشوات.

(ألحِمَّة): ئارەقی لەش.

حُمَمَة (ج) ألحُمَم: ١-خەڵووز ٢-خۆڵەمێش ٣-هەرچی بە ئاگر بسووتێت/ سووتوو.

(ألحُمَم): ئەوەی کانئاگرین هەڵیدەداتە دەرەوە/ گرو سووتووی کانئاگرین/ گڕیکان.

(«صارَتِ الفِتيانُ حُمَماً»): لاوان بوونە خۆڵەمێش (ئەمە کاتی نائومێدییو کارێکی بێئەنجام دەوترێت کە چاوەڕێی باشتربوون..

(ألحَميم (ج) حَمائِم) (ضد): ١-ئاوی گەرم ٢-ئاوی سارد ٣-ئارەقی لەش ٤-پشکۆ کە بوغوردی پێدەسووتێنرێت ٥-قرچەی گەرمای نیوەڕۆ ٦-بارانی پاش تاوسەندنی گەرما.

(ألحَميمَة (ج) حَمائِم): ئاوی گەرم/ شیری گەرمکراو.

(ألمِحَم): قاپ/ دەفری ئاوگەرمکردن/ ئاوکوڵێن.

(ألحَمّام (ج) حَمّامات): گەرماو (بە زۆریی وشەکە بە نێر بەکاردەهێنرێت).

(«حَمّام ماريّا»): کارێکە پزیشکانو چێشتکەرانو کوهوولگەران دەیکەن ئەویش بەوەی قاپەکە دەخەنە ئاوێکەوە لەسەر ئاگرەکە بکوڵێت تا ئەوەی لە قاپەکەدایە بە تینی گەرمیی ئاوەکە پێدەگات.

(ألحَمّامِيّ): ١-گەرماوچی/ خاوەن گەرماو ٢-گەرماوپارێز.

(ألمُستَحَم): سەرشۆرك/ شوێنی خۆشتن.

٢-(حَمَّ- الإرْتِحالَ.حَمّاً): پەلەو گەرمیی لە کۆچەکەدا کرد/ پەلەی لە ڕۆیشتنەکەدا کرد.

(حُمَّ- الشَيءُ): شتەکە نزیکبووەوە/ هاتە بەرەوە.

(أحَمَّ- الشَيءُ): شتەکە هاتە بەرەوە/ نزیکبووەوە.

٣-(حَمَّ- اللهُ لَهُ كَذا. حَمّاً): خودا ئاوای بۆ ڕەخساندو بۆی دانا.

(حُمَّ- الأمْرُ): کۆتاییهات یان گەیشتە ئەنجام/ بڕایەوە/ بەسەرچوو/ تێپەڕی.

(- لَهُ كذا): ئەوەی بۆ بڕێنرایەوە/ دانرا/ ڕەخسێنرا.

(أحَمَّ اللهُ لَهُ كذا): خودا ئەوەی بۆ بڕییەوە.

(ألحُمَّةُ (ج) حُمَم و حِمام): چارەنووس/ هەرچی بڕەخسێتو بۆ ببڕێتەوە.

(«حُمَّةُ الفِراقِ»): چارەنووسی لێکپچڕانو گری لێکپچڕانو لێکدوورکەوتنەوە.

(عَجِّلَت بِنا و بِكُم حُمَّةُ الفِراق): چارەنووسی لێکبڕان پەلەی بە ئێمەو بە ئێوە کرد.

(ألحِمَّة): مەرگ/ مردن.

(ألحِمام): مردن.

(ألمَحْموم): چارەنووس/ بۆدانراو/ بۆ بڕاوە.

(«نَزَلَ بِهِ القَضاءَ المَحْموم»): ئەوەی بۆی

دانرابوو بەسەریهات.
(«القَضاء المَحتوم»): بەســەرهاتی بۆ براوە/ لە چارەنووسراو.
٤-(حَمَّ- الأَمْــرُ فلاناً. حَمّاً): کارەکە بوو بە مەراقی فیسارو لای گرنگبوو.
(«حَمَّ حَمَّهُ»): پەرۆشییەکەی ئەو ئەمیشی گرتەوەو شوێن ئامانجەکەی ئەو کەوت.
(أَحَــمَّ — الأَمــرُ فُلانــاً): کارەکــە مەراقی پێپەیداکردو بە پەرۆشیکرد.
(إِحْتَمَّ): لە مەراقدا خەوی لێنەکەوت.
(- تِ العَــيْنُ): چاوەکە بێئازار نەنووســت/ بێدار بوو.
(الحامَّــةُ): خێزانو فرزەندانی پیاو کە جێی مەراقو چاودێریی ئەون.
(اَلحَميم (ج) أَحِمّاء): ١-کەســی زۆر نزیك کە مەراقــی بۆ دەخورێتو بــە تەنگیەوە دێیت ٢-دۆست.
(«هُوَ حَمیــمٌ بِالحاجَةِ»): ئــەوە بە تەنگ ویستیەکەوە دێت کە پێیسپێردراوە.
(الأَحَــمّ (ج) حُمّ): نزیکتریــنو تایبەتترین کەس.
(اَلمُحِم): کەسی نزیك- خوێش.
٥-(حَمَّ. حَمَماً): ڕەشدا گەڕا/ ڕەشبوو.
(حَمَّمَ- الشيءَ): شتەکەی ڕەشکرد.
(- الغُــلامُ): هەرزەکارەکــە ڕیشــی لێڕووا/ ڕیشیکرد.

(- الرَأْسُ): سەرەتاشراوەکە تووکی لێهاتەوە.
(- المَکانُ): شوێنەکە ڕووەکەکەی سەوز بوو.
(أَحَمَّ الشَّيءَ): شتەکەی ڕەشکرد.
(تَحَمَّمَ): ڕەشبوو.
(اَلحُمَّــةُ (ج) حُمَــمٌ و حِمام): ١-ڕەشــیی ٢-ڕەشباو.
(حُمَمَة (ج) حُمَم): خەڵووز/ ڕەژوو.
(الأَحَمّ (ج) حُمّ (ضد): ١-ڕەش ٢-سپی.
(اَليَحموم): ١-هەموو شتێکی ڕەش ٢-دووکەڵ.
٦-(حُمَّ- الرَجُلُ): کابرا تایگرت/ تایلێهات.
(أَحَمَّ- هُ اللهُ): تووشــی تا بوو/ خودا تووشی تایکرد/ تای لێهێنا.
(- المَکانُ): شــوێنەکە تای زۆر بوو/ تای زۆر تێدا بڵاوبووەوە.
(اَلحُمّــی (ج) حُمَّیــات) (طــب): تا. جۆری زۆرەو ئەوەیە گەرمیی لەش بەرز دەبێتەوە.
(حُمّی التیفوئید): گرانەتا.
حُمّی التیفوس): ڕەشەگرانەتا.
(حُمّی الدِقّ): نەرمەتا/ گەندەتا.
(اَلحُمَّةُ (ج) حُمَم وحِمام): تا.
(اَلمَحموم): تاگرتوو/ تالێهاتوو.
(اَلحُمام (طب): تای چوارپێ بە تایبەتی هی ئەسپ.
٧-(حَمَّــمَ — المَــرأَةَ): پاش دەســتلێبەردانی ژنەکە بە شتێك دڵیخۆشکردو دایە.
٨-(حَمُّ- الشَيءِ و حُمُّهُ): بەشی هەرە زۆری

شتەکە/ زۆربەی شتەکە.
(«مالُـهُ حَمٌّ عَن ذلك أو منه»): نە بەشـی زۆری لەوە هەیەو نە بەشێکیشی.
(اَلحامَّة): هەڵبژاردەوو باشترین حوشتر.
(اَلحَمیمَة (ج) حَمائِم): حوشتری ڕەسەن.
(اَلحَمام (ح): کۆتر.
(حَمامَة (ح): کۆترێك
(ج) (حَمائِم و حَمامات (ح): کۆتر (بە نێرو مێـی هەروا دەڵێن ئەو تێیـە بۆ دیاریکردنی ڕەگەزە).
(حَمامُ الزاجِل أو الزجّال): کۆتری نامەبەر.
(عُنُقُ الحَمام): ڕەنگی وەنەوشـەیی ڕەنگێکە لە نێوان سوورو شیندایە.
(بَیضُ الحَمـام ورِعْیُ الحَمـام (ن) الحَمام (ن): گیا کۆترە.
بَیضُ الحَمام: ترێیەکی بۆڵ گەورەیە.
(ساق الحمام) (ن): پێکۆترە.
(اَلحُمام): سەرداری وەجاخزادەو جوامێر.
(اَلأَحَـمّ (ج) حُـمّ): تـیری گـرەوو یـاری پێکردن.
(اَلمُحامّ): بنجبەست/ چەسپاو.
(اَلحُمامـی (ن): ١-ڕووەکێکـە ٢-سـووریی پێست.
٩-(حَمحَمَ و تَحَمْحَمَ- البِرْذَون أو الفَرَس): بارگیرەکە یان ئەسپەکە لووشکەلووشکیکرد/ لووشکاندی بۆ ئالیك یان بۆ ئاو یان بۆ یەکێك کە بیناسێت.
(تَحَمْحَمَ): ڕەشبوو/ ڕەشداگەڕا.
اَلحِمْحِـم والحُمْحُـم (ح): ١-باڵندەیەکـە ٢-(ن): زمانەگا گیایەکی سـاڵانەیە گوڵەکەی شـینو جوانە لە وڵاتانی خۆرئـاوای دەریای ناوەراستەوە بڵاوبۆتەوە لە زۆر وڵاتدا هەیە لە گێتیی کۆنو تازەدا بۆ ئامادەکردنی هەندێك دەرمان بەکاردێت.
(اَلحَماحِم) (ن): ڕێحانە ڕەشە.
(حَماحِمَـة) (ن): ڕێحانــە ڕەشـەیەك کـە گەڵاکەی پانە.
حمــأ: (حَمَــأَ- البِئْــرَ: حَمْأً): قوڕە ڕەشــی چاڵاوەکەی دەردا.
(حَمِــئَ- المــاءُ حَمْأً و حَمَــأً): ئاوەکە قوڕە ڕەشی (تێدابوو/ تێکەڵبیبوو).
(حَمِئٌ): قوراوی ڕەش.
(أَحْمَأَ – البِئْرَ) (ضد): قووڕە ڕەشی بیرەکەی دەردا/ تێیهاویشت.
(اَلحَمَــأُ والحَمَــأَة): قوڕبڕەش/ قوڕە ڕەشــی بۆگەن.
(اَلحَمءُ والحَمَــأُ والحَمْوُ والحَما (ج) أَحْماء): ١-خــەزووری ژن ٢-هەرچی لە لایەن مێردەوە بێت وەك ژنبرا/ برای مێرد. باوکی مێرد.
حمــت: (حَمَتَ- هُ اللهُ عَلَیــهِ حَمْتاً): خودا بەسەریدا ڕژاند.
(حَمُــتَ- الیَــومُ حُموتَــةً): ئەمــڕۆ گەرما

تاویسەند.
(ألحَمْتُ- مِن الأَيام): ڕۆژانی زۆر گەرم.
(ألحَميت): توند/ گەرم.
(غَضَبٌ حَميت): توورەییەکی توند/ گەرم.
٢-(حَمِتَ – الجوزُ و غَيرُهُ. حَمَتاً): گوێزەکەو شتیتر خراپبوو/ بۆگەنبوو.
٣-(تَحَمَّتَ- اللوَّنُ أَو الطَّعْمُ): ڕەنگە کە ساغو تـەواو بوو یـان چێژەکە تـەواوو ئەندازەی خۆی بوو.
(ألحَمْتُ والحامِتُ- مِنَ التَّمرِ): خورمای زۆر شیرین.
(ألحَميت- مِنَ اللَّونِ أَو الطَّعم): ڕەنگی ساغو پوختو تەواو یـان چێژی خواردن کە تەواو دەبێت.
(تَمْرٌ حَميت و عَسَـلٌ حَميـتٌ): خورمای شـیرینو چێژ خۆشو هەنگوینـی پوختەو ساغو چێژ تەواو.
حمج: (حَمَّجَ- تِ العَيْنُ): چاوەکە بە قووڵدا چوو.
(- الوَجْهُ): ڕوخسـاری لە تـوورە بوون یان شتیتردا تێکچوو.
(- إلَيـهِ): چاوی تێـبڕیو نەیتروو‌کاند/ تیژ تەماشایکرد.
(- عَينُهُ): چاوی لێنەتروکاندو تێبڕی.
حمد: ١-(حَمِدَ- هُ. حَمْداً و مَحْمَداً و مَحْمِداً و مَحْمَـدَةً و مَحْمِـدَةً): ستایشـیکرد/ پێدا هەڵینا/ سوپاسیکرد.
(- الشيءَ): شـتەکەی پەسەندکردو بە باشی دانا.
حَمَدَ- هُ: ١-ستایشیکرد ٢-سوپاسیکرد.
(حَمَّـدَ- اللهَ): سـتایشو سوپاسـی بێپایانی خودایکـردو وتـی: (ألحَمْـدُ للهِ): سوپاسـی بێکۆتای خودابێت.
(أَحْمَـدَ): فسـەو کردارێکیکرد کە ستایشـی لەسەر دەکرێت/ ستایشی لەسەر دەکەن.
(- الشـيءُ): شتەکە پەسندو چاکبوو، نیشانە جوانبوو.
(- الشـيءَ): شـتەکەی لا پەسـندو جـوانو چاکبوو/ شایانی ستایشبوو.
(- هُ): ١-هەڵسوکەوتو کردارەکەی لا چاکبوو پێیقایـل بوو ٢-بۆی دەرکەوت کە شایسـتەی پێداهەڵدانو ستایشە.
(تَحَمَّـدَ- بالشـيءِ علـى فـلان): بـەو شـتەی فیسـاری (چـاو بـەرەو ژێـر کرد/ منەتبارێکرد).
(«انَّـهُ يَتَحَمَّدُ النـاسَ بِفَضلِهِ»): بە چاکەو پیاوەتی سـتایشو هەڵنانی خەڵکی بۆ خۆی هێناو دەریخست کە پیاوی چاکە.
(إسـتَحْمَدَ- اللهُ إلى خَلقِـهِ): خودا بەرامبەر بەو هەموو میهرەبانیی‌و فەرو بیرەی دەیدات لە خەڵکی خواست سوپاسو ستایشی بکەن.
(أَلحَمْد): (مص): ١-ستایشکردن/ پێداهەڵدان/

سوپاسکردن ٢-ستایشکراو.

(رَجُـلٌ حَمْـدٌ وإمْـرَأةٌ حَمْـدَةُ): پیاوێکە شایستەی پێداهەڵدانو ستایشە. ژنێکە شایانی ئەوەیە ستایشی بکەیتو پێداهەڵدەیت.

(ألحَمیـد والحَمود (م) حَمیـدَة= الحامِد): ١-سوپاسـگوزار ٢-ستایشـکار ٣-قایل ٤-خاوەن خەسڵەتی چاك/ جوان کە ستایش بکرێت.

(حَمادِ- لَهُ): سوپاسو ستایش بۆ ئەو.

(ألحَماد والحُمْدَة): ستایشو سوپاسگوزارێکی زۆر.

(ألمَحْمَـدَة (ج) مَحامِد): ١-مایەی سـوپاسو ستایشـکردن ٢-نیشـانەی چـاك ٣-رەوشـتی جوانو بەرزو کرداری چاك کە هۆی سـتایش ببێت.

ألمُحَمَّد: کەسێکە خاوەن رەوشتی بەرزو جوان/ چاکی زۆر بێـت بۆیە ناویان نـاوە (حَمَد و حامِد ومُحَمَد ومحمود و حَمید).

٢-(حَمِـدَ-هُ علی حَمْداً ومَحْمَداً و مَحْمِداً و مَحْمَدَةً و مَحْمِدَةً): پاداشتی کارێکی دایەوە.

٣-(ألحُمـاد): ئامانــجو ئەوپەڕی کۆشـش/ ڕەنج.

(«حُمـادُكَ أو حُمـاداكَ أنْ تَفْعَـلَ كذا»): ئامانجو کۆششـت ئـەوە بێت کە ئـەو کارە بەجێبهێنیت.

حمر: ١-(حَمَرَ- الجلدَ. حَمْراً): پێسـتەکەی ڕووتکرد/ تووکی بە پێستەکەوە نەهێشت.

(-الشـاةَ): مەڕەکـەی گورووو/ پێسـتەکەی داماڵی.

(إنْحَمَرَ- ماعلی الجلدِ):ئەوەی بە پێستەکەوە بوو لێکرایەوە/ ڕنرا.

(إلحمرَ- مِنَ الغَیثِ): لێزمەی توند کە زەوی بکرێنێتو گڵەکەی بەرێت.

(ألمِحْمَر (ج) مَحامِر): ئامێری پێستکرێن.

٢-(حَمَرَ- الـرأسَ حَمْراً): سـەرەکەی پاك تاشی.

٣-(حَمِـرَ- الفَـرَسُ حَمَـراً): ئەسـپەکە ئینتەلایکرد یان دەمی بۆگەنبوو.

(حَمِـرٌ): چارەوێـی ئینتەلاکـردوو یـان دەمبۆگەن.

(أحْمَرَ- الدابَّةَ):ئالیکێکی زۆری بە چوارپێکە دا تا دەمی بۆگەنکرد.

٤-(حَمِـرَ- الرَجُـلُ حَمَراً): وا تـوورە بوو ئاگریگرت/ سوورهەڵگەڕا.

٥-(حَمَّـرَ- الجلـدَ): پێسـتەکەی خـراپ خۆشکرد.

٦-(حَمَّرَ- الشيءَ): شتەکەی ڕەنگسوور کرد.

(أحْمَرَ): کوڕێکی سووری بوو.

احمَرَّ. إحْمِراراً: سوورهەڵگەڕا/ سوور بوو.

(إحْمـارَّ. إحْمـیراراً): وردە وردە تـەواو سوورهەڵگەڕا.

(ألحُمَر): جۆرە قیرێکە کە خەڵکە ڕەشۆکەکە پێیدەڵێن. (ألحُمَّر).

(أَلحُمَر والحُمَّر) (ح): بلبلەسوورە.

(حُمَرَة وحُمَّرَة) (ح): بلبلە سوورەیەك.

(أَلحُمَّرَة) (ح): بلبلە سوورە.

أَلحُمْرَة): ١-ڕەنگی سوور ٢-(بۆیاخی/ بۆیەی) سوور ٣- طب (نەخۆشییەکی درمە دەبێتە هۆی تاو پەڵەی سووری پێست. میکرۆبەکەی لە برین یان ڕووشاوییەکی پێستەوە دەچێتە لەشەوە).

(أَلحُمَّرَة) (ن): سوورگەڵە/ ڕووەکێکی ژەهردەرە لە کۆمەڵەی باینجانە لە ئەورووپاو ئاسیای خۆرئاوادا زۆرە، گوڵەکەی ڕەنگسوورێکی تەڵخە، بۆ جوانیی دەچێنرێت بۆ کاری دەرمانگەریی بەکاردەهێنرێت بە تایبەتی بۆ چارەکردنی چاو.

(أَلأَحْمَر (ج) أَحامِر): سوور ئەوەی ڕەنگی سوور بێت.

(- (ج) حُمْر و حُمْران): ١-بە بۆیەی سوور ڕەنگکراو ٢-زێڕ ٣-زەعفەران ٤-گۆشت و مەی.

(«نَحْنُ مِنْ أَهْلِ الأَسْوَدَين لا مِن أهل الأَحْمَرَيْن»): ئێمە لە بەرەی خورماو ئاوین نەك لە بەرەی گۆشت و مەی بین.

(أَلموتُ أَلأَحْمَر): مردنێکی سەخت/ مردنی کوشتن.

(أَلحَمراء): ١-مێی وشەی (أَلأَحْمَر) ٢-ساڵی (قات و قڕیی و برسێتیی) دەڵێن گوایا لەو ساڵانەدا ئاسۆ سوور هەڵدەگەڕێت.

(أَلأَحْمَرِيّ): سوورێکی تێر.

(أَليَحْمور): ١-ڕەنگ سوور ٢- (ح) باڵندەیەکە ٣-فیلەگێڕە/ گەوزەن.

٧-(حَمَّرَ - هُ): کەریکرد/ پێیوت: هەی کەر.

(أَلحِمار (ج) حَمير وأَحْمِرَة و حُمُر و حُمُور و حُمُرات): کەر/ گوێدرێژ.

(م) حِمارَة (ج) حَمائِر (ح): ماکەر.

(حمار الوَحش و حمارُ وَحش والحِمارُ الوَحشِيّ) (ح): کەرەکێویی.

(حِمارُ الزَرَد (ح): کەرەکێوییەکی سپی میلرەش.

(أَلحِمارُ البَرِّي) (ح): کەر ئەسپ. زیندەوەرێکە لە کۆمەڵەی ئەسپە، لەشی لە نێوان ئەسپ و کەردایە لە دەشت و شاخە پاوەندارەکاندا دەژی.

(أَلمِحْمَر (ج) مَحامِر) (ح): ١-ئەسپی دووڕەگ/ ئەسپی نارەسەن کە لە شێوەی کەردایە ٢- بەدمرۆڤی دووزمان بە کەر چوێنراوە لەبەر خراپیی و کەر ڕەسەنیی.

(أَلحَمَّارَة): ١-کەروان/ کەردار.

(حَمارّ): کەروانیك/ کەردارێك.

٢-(أَلحَمّارَة): چارەوێی دووڕەگ نارەسەن.

(أَليَحْمور: ١-ئاسکە سوورە/ شووڵ جۆرە ئاسکێکە/ شیردەر ڕەنگەکەی سووری مەیلەو گەنمییە لە کۆمەڵەی فیلە گێڕەیە..

٨-إِحْمَرَّ- البَأسُ): هێزو دلێریی لە ڕادەبەدەر

بوو.

(اَلحَمَّارَة (ج) حَمَّار): ئەوپەڕی تاوسەندنی گەرما/ ئەوپەڕی گەرمبوون.

(اَلحَمْراء): ئەوپەڕی گەرمیی.

(اَلحِمِرّ): ١-گەرمترین قرچەی نیوەڕۆ ٢-بەدترین و شەڕەنگێزترین پیاو.

(«إنَّ فُلاناً لِفي حِمِرِّه»): فیسار لەوپەڕی خراپەو توندوتیژیدایە.

٩-(حِمارَةُ القَدَم): لەسەرو پەنجەوە تا قولەپێ.

(اَلحَمراء أو الحَمائِر): سێدارە/ سێپای مەشکە ژەندن. سێ دارە سەریان بەیەکەوە دەنرێت و دەبەسترێت و بنیان بڵاو مەشکە یان کوندە یان شتێتری پێدا دەکرێت.

حمز: (حَمَزَ- الشَفرَة. حَمْزاً): گوێزانەکەی تیژکرد.

(- الخَردَلُ. اللِّسانَ): خەرتەلەکە زمانی چووزاندەوە.

(حَمُزَ. حَمازَةً): توندو ڕەق و پتەو بوو.

(- الشَّرابُ): شەربەتەکە ترش و تیژ بوو زمانی چووزاندەوە.

(اَلحَمِيز): ١-توندوتیژ ٢-زیرەك ٣-ناسك و بەوێڵ.

(حامِزُ الفُؤاد): ڕۆحسووك و ناسك و بەوێڵ.

حمس: ١-(حَمَسَ- ُ. حَمْساً): دەماری هەستان و وروژاندی/ توورەیکرد.

(حَمَّسَ- ُ وأَحْمَسَ- ُ): ١-دەمارگیریکرد ٢-وروژاندی/ ئاگری تێبەرداو زاتی نایەبەر.

(تَحَمَّسَ) دەمارگیر بوو/ زاتی بۆ کارێك پەیدا کردو دڵی گەرمبوو.

(إحْتَمَسَ): ورووژاو/ دەروونی هەستا.

٢-(حَمِسَ. حَمَساً): ١-دەروونی هاتە جۆش/ دڵی گەرم بوو بۆ ئاین یان لە شەڕدا ٢-ئازاو بوێر بوو.

(حَمِسٌ): دلێرو دڵگەرم.

(حَمِسَ – الوَغى): شەڕەکە گەرمبوو/ تاویسەند.

(- الأَمرُ): کارەکە گەرم بوو/ توونـد بوو/ دژوار بوو.

(حَمُسَ وحَمَسَ. حَماسَةً و حَمْساً): بوێر/ ئازا/ بەزاتبوو.

(تَحَمَّسَ): ١-خرۆشاو گەرمبوو/ توندوتیژ بوو ٢-بە پەرۆشبوو/ غیرەت و زات گرتی ٣-یاخیبوو/ بەرەڵا بوو.

(تحامَسَ- القَومُ): لە یەك توندبوون و کەوتنە شەڕەوە.

(إحْتَمَسَ القِرنانِ): دوو هاوکووفەکە بە گژیەکدا چوون/ لەگەڵ یەکدا شەڕیانکرد.

(اَلحُمْس): شوێنی ڕەقەن و سەخت.

(اَلحَماس) (ن): ١-درەختێکە ٢-(عند العامه) لای ڕەشە خەڵکەکە؛ توندوتیژی و بەربەرەکانێ و بەگژیەکداچوون.

(اَلحَماسَــة): گەرمیی/ توندوتیژیی لە کارو ئازایەتیدا.

(اَلحَمیــس): ١-دلێــر/ ئازا/ بوێــر ٢-گەرمو توندوتیژ.

(اَلأحْمَس (م) حَمساء (ج) حُمْس و أَحامِس):

١-بــۆ ئایــن رەق‌و توندوتیــژ یان لە شــەڕدا ٢-ئازاو سەرگەم/ سەرسەخت‌و نەبەرد.

(اَلأحامِس والحُمْس- مِنَ السِــنین): ســاڵی سەخت‌و نەهات.

(سَــنَةٌ حَمْسَاء): ڕەشە ســاڵ/ ساڵی سەخت‌و نەهات.

٣-(حَمَــسَ- اللَّحْــمَ حَمْســاً): گۆشــتەکەی سوورکردەوە.

(حَمَّسَ وأَحْمَسَ- الدَّواءَ ونَحوَهُ): دەرمانەکە یان شتی کەمەکێك بە ئاگر گەرمکرد.

(اَلحَمِیس): تەنوور.

(اَلحَمِیسَةُ) (ط): گۆشتاو.

(حمــش: ١-حَمَشَ- ەُ حَمْشــاً): وروژاندی‌و تووڕەیکرد.

(- القَــومَ): بە ڕقەوە خوێنشــگەلی دایە بەر خۆی.

حَمَــش و تَحَمَّــشَ واحْتَمَشَ واسْــتَحْمَشَ. حَمْشــاً و حَمْشَــةً): تووڕە بوو/ ڕقیهەستا/ قوشقی بوو.

(حَمَّــشَ- ە): تووڕەیکــردو وروژانــدی/ قوشقیکرد.

(أَحْمَشَ- ەُ): ڕقیهەستاند/ تووڕەیکرد.

٢-(حَمَــشَ- الشَــيءَ حَمْشــاً): شــتەکەی گردکردەوە/ کۆکردەوە.

حَمَّشَ- الشَيءَ: شتەکەی کۆکردەوەو دایە پاڵ یەك.

٣-(حَمَشَ و حَمُشَ- تِ الســاقُ. حُموشَةً): لاقەکە باریکبوو.

(حَمِشَ- الرَجُلُ حَمَشــاً و حَمْشاً): پیاوەکە هەردوو لاقی باریك بوون.

(حَمْــشٌ و حَمِــشٌ و أَحْمَشٌ (ج) حِماش و حُمْش: لاق باریك.

(رِجالٌ حِماشُ السوقِ): پیاوانی لاق باریك.

(سوقٌ حِماش): لاقانی باریك.

٤-(حَمَّشَ- الشَّــحمَ): پیوەکــەی تواندەوەو قرچاندو خەریکبوو بسووتێت.

(أَحْمَشَ- النّارَ): ئاگرەکەی خۆشــکرد داری پێوە ناو کڵپەی پێسەند.

(- القِدرَ): ئاگری ژێر مەنجەڵەکەی خۆشکرد تا بێتە کوڵ/ مەنجەڵەکەی هێنایەکوڵ.

(- الحَربَ): ئاگری شەڕەکەی هەڵگیرساند.

(اَلحَمیش): پیوی تواوە.

حمــص: ١-(حَمَــصَ- الجــرحُ حَمْصــاً و حُمُوصاً): ئاوساویی برینەکە نیشتەوە.

(حَمِیص): ئاوساوی برینی نیشتەوە.

(حَمَصَ- الوَرَمُ): ئاوساویەکە نیشتەوە.

(حَمَّــصَ- الــدَّواءُ الجُــرحَ): دەرمانەکــە

برینەکەی هێواشکردەوەو نیشاندیەوە.
(-الحَبَّ): برێشکەکەی سەرئاگر خستو برژاندی.
(تَحَمَّصَ- اللَّحْمُ): گۆشتەکە وشکبووەوەو چووەیەك.
(- الرَجُلُ): پیاوەکە کرژبوو.
(إنْحَمَصَ- الوَرَمُ): ئاوساوییەکە نیشتەوەو سووکبوو.
(- مِنهُ): بە هۆیەوە کرژبوو/ چووەیەكو بچووكو لاواز بوو.
(ألحِمِّص والحِمَّص) (ن): نۆك.
(حِمِّصَة وحِمَّصة)، نۆکێك.
(ألحميص= المُحَمَّص): نۆکی برژاو.
(ألمُحَمَصَةُ) (عامية): ئامێری برێشکە برژاندن/ برێشکەبرژێن.
٢-(حَمصَ- تِ الأُرجوحَةُ. حَمْصاً و حُمُوصاً): جۆلانێکە (وەستا/ لە جووڵە کەوت).
٣-(حَمَصَ- تِ الدابَّةُ حَمْصاً و حُمُوصاً): چوارپێکە ئارەقەکەی وشکبووەوە.
حمض: ١-(حَمَضَ. حَمْضاً): ترشبوو.
(- الجَمَلُ. حَمْضاً و حُمُوضاً): حوشترەکە گیای تاڵو ترشیخوارد.
(حَمِضَ و حَمُضَ. حَمَضاً و حُمُوضَةً): ترشبوو.
(حَمَّضَ وأحْمَضَ- الجَمَلُ): حوشترەکە گیای تاڵو ترشیخوارد.

(- الشيءُ): شتەکە ترشبوو.
(- الشيءَ): شتەکەی ترشکرد.
(- الإبلَ): گیای ترشو تاڵی بە حوشترەکەدا.
(أحْمَضَ المَكانُ): شوێنەکە گیای ترشو تاڵی زۆر بوو.
(مُحْمِض): شوێنی لێڕوانی ڕووەکی ترشو تاڵ.
(ألحامِض) (فا): شتی ترش.
(هُوَ حامِضُ الفُؤادِ): ئەو دڵبۆگەنو دڵگۆڕە/ سەگدڵە.
(«حامِضُ الرِئَتَين»): دەروونڕەشە/ دەروونتاڵە.
(الحامِضَةُ): مێی وشەی (ألحامِض)
(تَحَمَّضَ- تِ الشيءِ في المُعَدَّة لفساده- طب): شتەکە لە گەدەدا ترشاو ترشەڵۆکی پەیدا کرد لەبەر خراپیی.
(ألحَمْض): ڕووەکی ترشو تاڵ.
(حَمْضَة (ج) حُموض) (ز): ڕووەکی ترشو تاڵ.
ألحَمْض والحامِض (ك): پێکهاتەیەکی هایدرۆجینییە ئەگەر هایدرۆجینەکەی بە کانزایەك بگۆڕیت دەبێتە خوێ.
(ألحَمْض والحامِض) (ك): ترش، ئەوەیە کە چێژی ترش بێت وەك سرکە.
(حَمْض أو حامِضُ الكبريت (H_2so_4)) ترشی گۆگردیك کە لە کۆتایی سەدەی نۆهەمدا زانا

ڕازی دەریهێناو ناوینا (ڕوون زاخ).
(ألحمض النتريك) (No_3H) کە لە دروستکردنی بۆمبــادا (دینامێــت) بەکاردێت ئەویش وەك ترشــی گۆگرد بەکارهێنانی ترسناکە، ئەگەر پوخــت بێت (الحمــض الكلوريديك) ئەگەر پوخت بێت. ترشــی کلۆریدریــك (Hel)؛ ئەم ترشە گازە. ترشی ستریك ($C_6H_8O_7$)؛ لە لیمۆو هەندێك میوەدا هەیە.
(ألحمــض الخلّيك أو الأســتيك) ($C_2H_4O_2$)؛ ترشی سرکیك و ئەسیتیك لە سرکەدا هەیە.
(ألحُمّــاض أو الأُقْصلِيــس) (ن)؛ ترشــۆکە/ ڕووەکێکی گیاییە دەروێنرێت یان دەشتەکییە گەڵاکــەی ســێپەلکە چێژێکی ترشــی هەیە جۆرێکی دەروێنــرێت بە تایبەتی لە ئەورووپادا لە سەوزە چێنراوەکان دەژمێررێت.
(حُمّاضُ الكبّاد)؛ ترشیی ترنج.
(ألحَميضَةُ (ج) حُمْض والمَحْمَض والمُحْمَض)؛ زەوییەك کە ڕووەکی ترش و تاڵی زۆر بێت.
(ألحَمضيات)؛ ترشە میوە وەك لیمۆی ترش و ئەو بابەتانە.
(ألمُسْــتَحْمِض- مِنَ اللبن)؛ شیر کە لەسەرخۆ دەبێتە ماست.
٢-(حَمَضَ- بِهِ حَمْضاً)؛دەمی بۆی ئاوی تێزا/ دڵی چووە سەر/ حەزی لێکرد.
(أحْمَضَ- تِ الجَماعَةُ)؛ کۆمەڵەکە بە قسەی خۆش و بەتام کاتیان بردە سەرو ڕایانبوارد.

(ألحامِضَة)؛ دڵچوونە ســەر شتێك/ حەزێکی زۆری شتێك/ دەم ئاوبۆکردن.
(ألحَمْضَــةُ)؛ دەم ئاوتێزانــی خواردنێك زۆر حەزکردنی خواردنێك.
(الإحْمــاض)؛ درێــژە بــە قســەی خۆش و بەلەزەتدان.
٣-(حَمَضَ- عَنهُ. حَمْضاً)؛ دانی لێ ئاڵبووەوە/ ڕقی لێبووەوە.
(حَمَّضَ وأحْمَضَ الشَيءَ عَنهُ)؛ دڵی لە شتەکە هەڵکەندو لایدا.
(تَحَمَّضَ- الرَجُلُ)؛ پیاوەکە دڵەگۆڕکێیکرد/ دڵی لە شتێکەوە بۆ شتێکیتر گۆڕی.
(ألحَمْضَــةُ)؛ بــە بیســتنی ئــەو شــتە دڵی لێگیگیرێت و لێدووربکەوێتەوە.
(فُــؤادٌ حَمْــضٌ و نَفــسٌ حَمْضَــةٌ)؛ دڵ و دەروونێکی وا هەر بە بیســتنی شتەکە ڤینی لێبێتەوەو دڵی لێگیربێت.
(ألإحماض)؛ لە قســەو باســی ڕاستەقینەوە بچینە ســەر گاڵتەجاریی/ فشــقیات/ قسەی هەلەق و مەلەق.
الملحق:
حمــض: (ألتَّحْميض)؛ ترشــاندنی شــتێك/ گۆڕینی چێژی شــتێك بــۆ چێژی ترش - لە وێنەگرتن و دەرخستندا.
(- في التَّصويــر أو التَّظهر)؛ لە وێنەگرتن و دەرخستندا فلیمەکە دەخرێتە گیراوەیەکەوە

زیوەکە دەنیشێنێت کە بە رووناکییەکە کارتێکراوە. دەبێت ئەوەیش لە ژوورێکی تاریکدا بێتو فلیمەکە بشۆرێتەوە بەم کارەیش دەڵێن (اَلتَّظهير): واتا دەرخستنی وێنەکە.

حمط: (حَمَطَ- هُ): توێکڵکەیگرتو لێیکردەوە.
(حَمَّطَ- الكرْمَ): سێبەری بۆ مێوەکە کردو لە تیشکی خۆر پاراستیو درەختێکی بۆ رەخساند.
(- الشَّيءَ): شتەکەی بچووککردەوە.
(- الرَّجُلَ): کابرای نیوەکوتکرد/ باش لێینەدا.
(«إذا ضَرَبت فَلا تُحَمِّط»): ئەگەر کوتاتو لێتدا باشی لێبدەو نیوەکوتی مەکە چونکە نیوەکوت تەمێی ناکات.
(اَلحَماطَة (ج) حَماط وحَمائِط): ١-گەروو چووزانەوە ٢-(ن) درەختێکە وەك هەنجیرە ٣-ناخیدڵو کورۆکی دەیشڵێن خوێنی دڵەو دڵ خۆیەتی.
حمق: ١-(حَمِقَ و حَمُقَ. حُمْقاً و حُمُقاً و حَماقَةً): گەوجبوو/ گەوجیی نواند خۆی کەر کرد/ کەرێتی نواند. یان را گەوجانە بوو.
(أَحْمَق (م) حَمْقاء (ج) حُمْق و حُمُق و حَمْقى و حِماق و حَماقى و حُماقى): گەوج/ بێئاوەز/ بێئەقڵ.
(حَمَّقَ- هُ): گەوجیکرد/ بە بێئاوەزیدانا/ بە گەوجیزانی.
(أَحْمَقَ- هُ): بە گەوجو بێئاوەز هاتە بەرچاوی.
(- تِ المَرْأَةُ): ژنەکە منداڵێکی گەوجی بوو.
(مُحْمِق و مُحْمِقَة): ژنێك منداڵێکی گەوجی بووبێت.
(حامَقَ- هُ): بە پێی گەوجی ئەو هەڵسووکەوتیکرد.
(تَحامَقَ و تَحَمَّقَ): خۆی گەوجکرد/ خۆی گەوج پیشاندا.
(إنْحَمَقَ): گەوجیی نواندو خۆی گەوجکرد.
(إسْتَحْمَقَ): خۆی گەوجکرد/ گەوج بوو.
(- هُ): بە گەوجیدانا.
(اَلحُمْق) (مص): ١-کەمئاوەزییو تێکچوونی مێشك/ گەوجیی ٢-مەی چونکە مێشك لە سەردا ناهێڵێتو پیاو گەوجدەکات.
(اَلحَمِق= الأَحْمَق): گەوج/ بێئاوەز.
(اَلحُمُوقَة والحُمَيقَة والأُحموقَة): گەوجێکی تەواو/ زۆر بێئەقڵ/ بێئاوەز.
(اَلمُحْمِقات): شەوانی مانگەشەوی تەواو لە سەرەتای شەوەوە تا بەیانی کە ئاوەزی هەندێك کەس تێکدەدات وا دەزانێت رۆژبۆتەوەو گەوج دەبێت.
٢-(حَمِقَ حَمَقاً) (عامية): زۆر توورە بوو خۆی بێئەقڵکرد/ خۆی گەوجکرد.

٣-(إنْحَمَــقَ- الثَّــوبُ): بەرگەکــە شــڕبوو/ پەکیکەوت.

(- تِ السُّوقُ): بازاڕەکە وەستا/ کەوت.

٤-(أَلحمق): کۆستەـ ڕیشتەنك.

(نَومَةُ الحُمْقِ): نوستنی پاشنیوەڕۆ.

(أَلحُمـاق والحَمَـاق والحَمقیــق والحُمَیقی والحُمَیقاء) (طب): مێکوتە. نەخۆشــییەکە دەداتە مرۆڤ.

(أَلبَقلَـةُ الحَمْقـاء وبَقْلَةُ الحَمْقـاء) (ن) = رِجلة): پەلپینە.

حمل: ١-(حَمَلَ- الشـيءَ على ظَهرِه. حَمْلاً و حُمْلانــاً): شــتەکەی بە کۆڵــدادا/ بەکۆڵ گوێزایەوە.

(- على نَفسِهِ فِي السَّـيرِ): لە ڕۆیشتنەکەیدا خۆی ماندوو کردو زۆری لەخۆیکرد.

(- فُــلانٌ الحِقدَ على فُلانٍ): فیســار ڕقی لە فیسارکەس هەڵگرت.

(- عَنهُ): لێیخواردەوەو بەرامبەری سەرمەند بوو.

(حَمَــلَ وأَحْمَــلَ- هُ الحِمــلَ): لــە بردنــی کۆڵەکەیدا/ بارەکەیدا کۆمەکیکرد/ یاریدەیدا/ بەکۆڵیدادا.

(حَمَّــلَ- هُ الشَــيءَ. تَحْمیــلاً و حِمَّــالاً): ١-شتەکەی بە کۆڵیدادا/ شتەکەی بە زۆر بەو هەڵگرت ٢-لێیخواست بە کۆڵ بۆیببەرێت.

(تَحَمَّــلَ- هُ. تَحَمُّلاً و تِحِمَّالاً): شــتەکەی بە کۆڵیداداو بردی.

(- الأَمرَ): کارەکەی پێ بەرێبراو بۆی هەڵگیرا/ ئاوزای.

(- الرَجُلُ): پیاوەکە خۆی ڕاگرتو دەریبرد/ بەرگەگر بوو/ بە ئارام بوو.

(- القَومُ): خوێشگەل کۆچیانکرد.

(تَحامَــلَ- فِي الأَمــرِ وبِالأَمــرِ): ماندوێتیو شەرمەشــەقی زۆری لــە ئەنجامدانی کارەکەدا (نۆشی/ چەشت).

(- علــى فُلان): ١-ســتەمی لە فیســارکرد ٢-چەوســاندیەوە/ کارێکی پێســپاردو لێنا کە پێیهەڵنەگیرێت.

(- الشَّــيخُ فِي مَشــيِهِ): پیرەکە لە ڕۆیشتندا سستیکرد/ پێگرانبوو.

(- على نَفسِهِ): بۆ ئەنجامدانی کارەکە زۆری لە خۆیکرد/ خۆی تووشی شەکەتییکرد.

(إِحْتَمَلَ- الشَيءَ): شتەکەی هەڵگرت.

(- الصَنیعَةَ): سوپاسی چاکەکەیکرد.

(- الأَمــرَ): بەرگەی گرانیــی کارەکەیگرتو ئارامی لەسەرگرت.

(- ماکان مِنهُ): چاوپۆشییکرد/ لێیبورد.

(إِسْــتَحْمَلَ): بــۆ کارەکــە، بۆ بارەکــە ئازاو خۆڕاگر بوو/ توانی.

(- فُلانــاً): داوای لە فیســار کرد کە بارەکە/ کۆڵەکە هەڵگرێت.

(أَلحِمْل (ج) أَحْمال و حُمُولَة): بار- کۆڵ.

(أَلحُمُـول): كـﻪژاوەكان يـان حوشـترەكانى هەڵگرى كەژاوەكان.

(أَلحَمَل): هەورى ناوهەڵگر/ هەورى بە بارانى زۆر.

(أَلحُمْلَة والحِمْلَة): باركردن لە شوێنێكەوە بۆ شوێنێكيتر/ گوێزانەوە.

(أَلحَمْلَة): بارێك- كۆڵێك.

(أَلحامِلَـة): ١-بەرچنـە، كە ترێو شـتيترى پێهەڵدەگيرێت ٢-(حـى): ئەو دارەى كە جۆڵا چنراوەكەى لەسـەر دەچنێـتو چنراوەكەى لەسەر هەڵدەكات.

(حامِلَـةُ الطائِـرات) (ا ع): پاپـۆرى فرۆكەهەڵگر.

(أَلحَوامِل): قاچەكان/ پێكان.

(أَلحَمال (ج) حُمُل): جەزاى لايەك كەلايەكيتر هەڵيدەگرێت ٢-خوێنبايى.

(أَلحَمالَة): جەزاو خوێنبايى.

(أَلحِمالَـة (ج) حَمائِل): ١-قايشـى هەڵگرى شمشێر/ شمشێربەند ٢-پيشەى كۆڵهەڵگريى/ بارەبەريى ٣-پانتۆڵهەڵگرە/ پانتۆڵبەند.

(أَلمَحْمِل (ج) مَحامِل): ١-تێداهەڵگر ٢-كەژاوە.

(أَلمِحْمَل (ج) مَحامِل): شمشێربەند.

(أَلحَميل= المَحْمُول): ١-كۆڵ/ بار/ هەڵگيراو، بە كۆڵدادراو ٢-بێكەسو كەسـنەناس ٣-خاشاكو شتى لافاو بردوو ٤-منداڵى فڕێدراو كە خەڵك دەيگرێتە خۆىو بەخێويدەكات.

أَلحَميلَةُ (ج) حَمائِل: ١-كەژاوە ٢-تێداهەڵگيراو ٣-ئـەركو خاووخێـزان ٤-شمشـێربەند ٥-هەتيوو بێكەسو بێنەوا كە دەگيرێتە خۆو بەخێودەكرێت.

(«هُوَ حَميلَةُ علينا»): ئەو بێكەسـە بەسەر شانمانەوە بارەو بەخێويدەكەين.

(أَلحَمُول): سەرمەندى بە ئارام.

(أَلحَمَّال): كۆڵهەڵگر/ بارەبەر/ حەماڵ.

(أَلعَتَّال))عامية): كۆڵهەڵگر.

أَلحَمّـال (عامية): جانتاى كتێـبو كاغەزو نامە بچووكەو بە شـاندا دەدرێت. فَصيحُهُ = (القِمَطْر)

أَلحَمولَة: چوارپێى باربردن/ بارەبەر.

(أَلحُمْـلان): ١-چوارپێيەكـى بارەبەر كە بە كەسـێك ببەخشـرێت. بـارى بـۆ بەرێت ٢-كرێبار.

(أَلمَحْمُـول) (مفع): ١-كۆڵوبـار/ هەڵگيراو ٢-لـەلاى ڕێزماننـاسـان پاڵپێـوەدراوو پاڵدراوە نموونە: (زيدٌ كَريـمٌ): (زەيد) پاڵپێوەدراوو (كەريم) پاڵدراوە.

(أَلحامُولَة (ج) حَواميل): لێشاوى بە خوڕى باراناوو هى لێزمەباران.

٢-(حَمَلَ- الغَضَبَ. حَمْلاً و حُمْلاناً): ڕەقو توورەييەكەى دەربڕى.

(أُحْتُمِلَ): توورە بوو.

(- لَونُـهُ): ڕەنگـى پـەڕى/ گـۆڕا/ ڕەنگـى

تێکچوو.

٣-(حَمَــلَ- هُ عَلی الأَمــرِ حَمْلاً): بۆ کارەکە (فریویدا/ لاسیدا).

(إنْحَمَلَ- عَلَیهِ): پێی فریودرا/ فریویخوارد/ پێی لاسدرا.

٤-(حَمَــلَ- الشــيءَ علــى الآخَــرِ. حَمْلاً و حُمْلاناً): ١-شــتەکەی وەك ئەویــتر بریارداو تەماشــاکرد ٢-شــتەکەی بەســەر ئەویــتردا سەپاند.

٥-(حَمَلَ- تِ المَرأةُ. حَمْلاً و حُمْلاناً): ژنەکە سکی پربوو/ ئاوسبوو.

(- تِ الشَجَرَةُ): درەختەکە پر بەر بوو/ بەری زۆری پێوە بوو/ بەریگرت.

(ألحَمْــل (ج) حِمــال وأَحْمــال وحُمُــول): ١-ئەوەی لە ســکی ئافرەتو هەمــوو مێینەدا دەبێت کە ئاوس بێت ٢-بەری درەخت.

(ألحامِــل والحامِلَة- مِنَ النِّســاء) = الحُبْلى: ژنی سکپر/ دووگیان/ ئاوس.

(ألحَميل): کۆرپەی سکی دایك.

٦-(حَمَلَ- القُرآنَ. حَمْلاً و حُمْلاناً): قورئانی لەبەرکرد/ ئەزبەرکرد.

(- العِلْمَ): زانســتیی بۆ خەڵــك گوێزایەوەو گێرایەوە/ داینێ.

(حَمَلَــةُ القُــرآنِ): قورئانلەبــەرەکانو گوێزەرەوەکانیو گێرەوەکانی.

٧-(حَمَــلَ- فِي الحَــربِ عَلَیهِــم حَمْلَةً): لە جەنگەکــەدا هێرشــی بۆ بردن/ شــاڵاوی بۆ بردن/ سەیلەی لێکردن/ پەلاماریدان.

(ألحَمْلَــةُ) (ا ع): (شــاڵاوێك/ ســەیلەیەك/ هێرشــێك/ هەڵمەتێــك/ پەلامارێــك) لــە جەنگدا.

٨-(حَمَلَ- بِــهِ حَمالَةً): دەســتەبەری بوو/ گرتنە ئەستۆی خۆی.

(ألحَمالَة): دەســتەبەریی/ دەســتەبەربوون/ گرتنە ئەستۆ.

(ألحَميل): دەستەبەر/ کەفیل.

٩-(تَحامَــلَ- عَنهُ): پشــتیی تێکــرد/ رووی لێوەرگێرا.

(-إلیهِ) (ضد): ١-رووی تێکرد/ بەلایەوە چوو ٢-رووی لێوەرگێرا/ توخنینەکەوت.

١٠-(الحَمَــل (ج) حُمْــلان وأَحْمــال) (ح): ١-بەرخو تراویشــە بە کارژۆڵەی ئاسك دەڵێن/ کارمامز ٢-(فك) (کەلوو/ برج)ی بەرخ/ کە لە کەلووە بەهارییەکانە.

(لِسانُ الحَمل) (ن): زمانە بەرخ.

(حَمولُ البَحْر): رووەکەکانی ناودەریا.

(ألحَميل): لاوەکیی/ نەناس/ نامۆ ٢ زارۆڵەی بێگانەی بەخێوکراو.

(ألحَوامِل): دەماری پێو باسك/ بازوو.

١١-(حَمْلَقَ): چاوی (ئەبلەق بوو/ زەقکردەوە).

(حُمْــلاق و حِمْلاق وحُمْلُوق- العَین): ناوی پێڵووی چاو/ ژێرپێڵوو.

الملحق:

حمل: (اَلحَمّالَة= اَلنَّقّالَة): داربەست کە بۆ گوێزانەوەی نەخۆش‌و بریندار بەکاردێت.

(اَلإحْتِمال): ١-هەڵگرتنی شت ٢-هێزو دەرهەقەتهاتن ٣-تابوشتبوون.

(إحْتِمال تَصَرُّفات): تابوشتبوون‌و هەڵگرتنی هەڵسوکەوت‌و ڕەفتار.

(«صَعْبُ اَلإحتِمال»): هەڵگرتنی ئەو کردارەو تابوشتبوونی گرانە.

(- مُعاناةُ الأمرِ والصَّبر عليه): گینگڵدانی کارێك‌و ئارام لەسەر گرتنی‌و بەرگەگرتنی.

(- إحتمالُ الآلام): بەرگەی ئازارگرتن.

(اَلإحتِمال): ڕەنگە/ لەوانەیە بۆ کارەکە چەند ڕوو و بارێکی هەبێت.

(إحتمال عِدَّة تَأويلات): لەوانەیە ڕەنگە چەند ڕوویەك‌و بۆچوونێکی هەبێت.

(اَلإحتِمال): چاوپۆشین‌و لێبوردن.

(إحْتمالُ ماصَدَرَ عَن فُلان): چاوپۆشین لەوەی کە لە فیسارەوە ڕوویداو گوێنەدانی.

(اَلتَّرجيح والأرجَحِيَّة): لەوانەیە ئەوە ببێت، ئەوە باشتر بێت، ئەوە ڕووبدات.

(إحْتِمالُ حادث): ڕەنگە دوورنەبێت/ قەوماوێك ڕووبدات/ باری ڕوودانی بەسەرهاتێك.

(آراء مَبْنِيَّة على اَلإحتِمالات): بیروبڕواو ڕایەك کە لەسەر چاوەڕێکردنی باری ڕووداو لەسەر ڕەنگە دامەزرابێت.

(اَلإحتِمال في المَنطِق): ڕەنگە/ باری ڕوودان لە بۆچوونی گوفتەدا. پەیوەندییەکە لە نێوان دوو کێشەدا کە بە یەکەوە نەبەسترێت‌و لە یەکیش نەپچڕێن.

(اَلإحتمال في الفَلسَفَة): ڕەنگە/ لەوانە بیردۆزێکی یۆنانییە دەڵێت شتی چەسپاوو مسۆگەر نییەو زانیاریی پشت بە لەوانەیەو ڕەنگەو باری ڕێکەوتەوە دەبەستێت.

(اَلإحْتِمال في اللاّهوت): باری لەوانەو ڕەنگەی ڕوودان لە زانستی بیروبڕوا ئاینییەکان‌و باسە خوداییەکاندا بیردۆزێکە دەڵێت کە کرداری ڕەوشتانە بەستراوە بە باری لەوانەیەو ڕەنگەی ڕوودانەوەکەیە.

(اَلمَحْمَل (ج) مَحامِل): ئەو خەڵاتە نێرراوانەیە کە لە کاتی حەجدا لە حوشترێك دەنرێت کە جڵەوی ڕادەکێشرێت‌و کەس سواری نابێت‌و بۆ مەککە دەنێردرێت.

حمو: ١-(اَلحَمْوُ والحَما والحَمُو و الحَمْءُ): خەزوور.

(حَمَوان و حَمّان): دوو خەزوور.

((ج) أَحْماء): خەزووران. خوێشانی مێرد.

(هذا حَموُهُ): ئەمە خەزووریەتی.

(رَأيتُ حَماهُ): خەزووریم دی.

(مَرَتُ بِحَميهِ): بەلای خەزووریدا تێپەڕیم.

(حَماة (ج) حَمَوات): خەسووی ژن یان مێرد.

٢-حَمْوُ الشَمس): تینی گەرمیی خۆر.
(اَلحَمَاة أَو البَطَّةُ): پووز.
((حُمُـوَّةُ الأَلَـم): تیژیی ئـازار/ ئەوپەڕی ئازار.
حمی: (حَمَی- الشـيءَ مِـنَ الناس: حَمياً و حِميَـةً و حِمايَـةً و مَحمِيَةً): شـتەکەی لە خەڵك گرتو نەیدانێ.
(حَمِـيَ- مِنَ الشـيءِ. حَمِيَّـةً و مَحْمِيَّةً): خۆی لەو شـتە پاراسـتو لێیدوورکەوتەوە/ سەربەرزیی بەرامبەر نواند.
(حامی- عَنهُ. مُحامـاةً و حُماءً): بەرگریی لێکردو پاراستی.
(أَحْمى- المَكانَ. إِحْماءً): شوێنەکەی پارێزراو کرد/ توخنی نەکەوت یان شوێنەکەی پارێزراو دیو کەس توخنی نەدەکەوت.
(تَحامـی- هُ): خۆی لـێ دوورەپەرێز گرت/ توخنی نەکەوت/ لێیدوورکەوتەوە.
(إِحتمی- مِنهُ): خۆی (لێپاراسـت/ لێلادا) و سڵیلێکردەوە.
الحِمـی: ئـەوەی بەرگریـی لێدەکرێـتو دەپارێزرێت.
حِمَیان: دوو قەدەغەکـراوو پارێزراو/ دوور بەرگریلێکراو.
(اَلحِماء): شتێك لەژێر چاودێریو پاراستندا بێت/ پارێزراو.
(اَلحِميَة): ئەوەی لە شتێك قەدەغە بکرێتو بپارێزرێت.
١-(اَلحَمِيَّـة): مەردایەتـی/ سـەربەرزیی چونکە پاڵپێوەنەری پاراسـتنە ٢-پیاوەتییو جوامێریی/ مەردایەتیو غیرەت.
(اَلحامي (ج) حُماة و حامِيَة): ١-شێر (لەبەر پاراستنی) ٢-سەگ (لەبەر پاسکردنی).
(اَلحَمِيّ): ١-مەرد/ خاوەن غیرەت/ سەربەرز/ کەسێکە مل بۆ زۆرو ستەم شۆرناکات ٢-هەموو سەربەرزێك.
(الحامِيَةُ (ج) حَوَام): مێی وشەی (الحامي)یە-(ت) کە بۆ زیادرەوییە)
(الحامی): پارێزەران کە بەرگریی لە خۆیانو خەڵكو لایەر دەکەن.
(اَلُمحامي): پارێزەر لە دادگادا.
(اَلُمحاماة): پارێزەریی هونەری پارێزەریی لە دادگادا.
٢-(حَمـی- المَریضَ ما یَضرُهُ و عَمّا یَضُرُهُ) (طـب): پارێزی بۆ نەخۆشـەکە دانـاو ڕێی ئەوەی لێگرت کە زیانی پێدەگەیەنێت.
(تَحَمَّـی واحْتَمی – المَریضُ): نەخۆشـەکە پارێزیکرد.
أَلحِمْيَة: پارێزی نەخۆش/ خەستە/ بیمار.
(اَلمِعْدَةُ بَيْتُ الـدّاءِ والحِميَةَ رأسُ كُلِّ دَواءٍ): گەدە سـەرچاوەی نەخۆشـییەو خۆپارێزیی لەسەروو هەموو دەرمانێکەوەیە.
(اَلحَمِيُّ): پاێزگر- پارێزپێکراو.

٣-(حَمِيَ- ت النارُ. حَمْياً و حُمُوّاً و حُمِيّاً): ئاگرەكە تاویسەند/ خۆشبوو/ گڕیسەند.
(أحمَـى- الحَديـدَ. إحمـاءً): ئاسـنەكەی سووركردەوە/ داخكرد.
(حَمْيُ- الشَّمس): تینی گەرمیی خۆر.
(ألحُمَّـى (ج) حُمَّيـات (طب): تـا. تالێهاتن (لـە گرانەتێـدا، لـە ڕەشـە گرانەتێـداو نەخۆشیتردا).
٤-(حَمِـيَ- عَلَيهِ حَمْياً و حُمِيّـاً و حُمُوّاً): لێیگەرم بوو/ لێیتوند بوو/ لێیتووڕە بوو.
(حُمَّـةُ – البَردِ): ئەوپەڕی سـەرما/ پۆپەی سەرما.
(ألحُمَيّا): گەرمەی تووڕەییو سەرەتای.
("لاتُكَلِّمْـهُ في حُمَيّا غَضَبِهِ"): لە سـەرەتاو گەرمـەی تووڕەبوونیـدا مەیدوێنە/ لەگەڵی مەڵێ.
("فلانٌ شَديد الحُمَيّا"): فیسار ڕق ئەستوورە/ زۆر تووڕەیە.
(ألحُمَيـا: ٢-مەسـتیی تـەواو/ گەرمـەی سەرخۆشیی تەواو ٣ مەیەكە خۆی ٤ گەرمەو سەرەتای هەموو شتێك.
٥-(حامـى- على الضَّيفِ. مُحاماةً و حِماءً): ئاهەنگـی بۆ میوانەكە گێـڕاو ڕێزێكی زۆری لێنا.
٦-(إحْمَومـى. إحْميماءً): وەك شـەوو هەور ڕەشداگەڕا.
٧-(ألحُمَّـةُ (ج) حُمَـات وحُمَّـىً): ١-ژەهـر ٢-چزووی دووپشكو شتیتر ٣-(طب): هۆكاری هەندێك نەخۆشییە وەك هاریی كە نەزانراوەو بـە چاو نەبینـراوە سـاغنەبۆتەوە لە پێش دۆزینـەوەی میكرۆسـكۆبی ئەلیكترۆنیدا كە بە هۆیەوە توانرا هەندێكیـان بدۆزرێتەوەو دیاریبكرێت.
الملحق:
حمي: (ألحِمايـة): ١-نەهێشـتنو قەدەغەو بەرلێگرتن/ پارێزگاریی/ پاراستنی.
(حِمايَةُ المِلكِيَّة): پاراسنی موڵكایەتی.
(ألحِماية): ٢-خۆپاراستن.
(«تدابـير حِمايـة»): تەگبـیری چونیەتیـی پاراستن/ڕێوشوێنیپاراستن٢-سەرپەرشتیكردن، چاودێریو بە تەنگەوەهاتن.
(«تَحـتَ حِمايَتِـهِ»): لەژێـر چاودێریـیو پاراستنی ئەودایە.
(ألحِماية- في السِّياسَة): ولاتێك بخرێتە ژێر دەسەڵاتو چاودێریی ولاتێكیترەوە.
(ألحماية- في الإقْتِصاد): چاودێرییو پاراستن لـە ئابوریـدا، ئەومیـە هەندێك ڕێوشـوێن دابنرێت بۆ بەربەستكردنی هێنانی كەلوپەلی بێگانە یان هەر ڕێنەدانی ئەویش بۆ پاراساتنی بەرهەمی ولاتەكە خۆیو هاندانی بەرهەمەكە كە گەشـە بكاتو بەهێزبێت ئەویش بە یاسا دەبێـت كە پێیدەڵێن (قانـون الحماية) واتا

یاسای پاراستنی ئابوری وڵات.
(اَلمَحْمِيَّــة): ژێر چــاوە/ وڵاتێکە ژێر چاوەی دەســەڵاتی دەوڵەتێکی بێگانەیە، بە تایبەتی لە کاروباری ئاسایش‌و بەرگرییو دەرەوەیدا.

حــنّ: (حَنَّ حَنينــاً): لــە ناڵەیــدا/ ناڵەی لێوەهــات، ناڵاندی ئەویش لە خۆشــیاندا یان لە خەفەتدا.
(- تِ القَــوسُ): کەوانەکــە ناڵەیلێوەهــات، دەنگیلێوە هات/ درنگاندی.
(أَحَنَّ- القَوسَ): دەنگ‌و ناڵەی لە کەوانەکەوە هێنا/ درنگەی لێوەهێنا.
(اَلحَنّــان- مِن السِّــهام): تــیری وژەدار کاتی تێچەقاند.
٢-(حَنَّ- إِلَيهِ: حَنيناً): تاسەیکرد/ دڵی بۆی لێدا/ بیریکرد/ سۆزی بۆی جووڵا.
(حَنين): تاسەکردن/ دڵ بۆ لێدان/ بیرکردن/ سۆزبۆجووڵان.
(تَحانَّ): تاســەیکرد/ بیریکرد/ ســۆزی بۆی جووڵا.
(إِسْتَحَنَّ- الشَّــوقُ فُلاناً): تاسە ناڵەی سۆزی لێپەیداکردو خستیە گۆرانیچرین.
(- إِلَيهِ): بیریکرد/ ســۆزی بــۆی جووڵا/ بە عەزرەتیەوە بوو/ تاسەیکرد.
(اَلحانّ) (ف): کەیفخۆشــێك کە هەر گۆرانی بچرێت/ ناڵەکار.
(اَلحَنّان): ١-بە عەزرەتەوە بوو/ عەزرەتیی ٢ میهرەبان/ بەسۆز ٢-کەسێکە حەزو تاسەی بۆ شتێك بجووڵێت.
٣-(حَــنَّ- عَلَيــهِ. حَنَّةً و حَنانــاً): بەزەیی پێداهاتــەوە/ ســۆزی بۆی جــووڵا/ بۆی بە پەرۆش بوو/ دڵی بۆی سووتا.
(حَنُون): بە بەزەیی/ بەسۆز/ میهرەبان.
(تَحَنّــنَ- عَلَيــهِ): بەزەیــی پێداهاتــەوە/ میهرەبانیی لەگەڵدا نواند.
(اَلحَنان): بەزەیی/ دڵنەرمیی/ میهرەبانیی.
(«حَنانَيكَ و حَنانَكَ يــاربّ»): خودا هاوار میهرەبانیو بەزەییو دڵنەرمیت دەخوازم.
(اَلحَنــان): ١-فەرو بێر/ بەرەکــەت ٢ رۆزیی ٣-دڵناســکیی/ دڵنەرمیــی/ میهرەبانــی/ بە پەرۆشی/ سۆز.
(حَنانَ اللهِ): پەنابەخودا.
(حَنانَيْكَ): (بە شــێوەی دووبارەبوونەوەیە) بەزەییــت بەزەییت دەخوازم‌و ڕووی ســۆزم تێبکە.
(اَلحَنّــان): ١-زۆر بە بەزەیــیو دڵنەرم/ زۆر میهرەبــان ٢-یەکێکــە لــە نــاوە پیرۆزەکانی پەروەردگار.
(اَلتَّحنان): بەزەیی/ میهرەبانیی.
٤-(حَــنَّ- هُ. حَنّاً): بەریلێگــرت‌و نەیهێڵا و لایدا.
(«حُنَّ عَنّي شَرَّكَ»): خراپەتم لێلادە.
٥-(حَنَّنَ- الشَّجَرُ): درەختەکە گوڵیگرت.

٦-(أَحَـــنَّ- الرَجُــلُ): پیاوەکــە هەڵەیکرد/ بەهەڵەداچوو.
٧-(أَلحِنّ): دەستە جنۆکەیە.
(أَلحانَّة): مێحوشتر.
(«مالَهُ حانَّةُ ولا آنَّة»):نە مێحوشتری هەیەو نە مەڕ.
(طَریــقٌ حَنّـــان): ڕێیەکــی دیــار/ ڕوون/ ئاشکرا.
(الحِنّان) (ن): خەنە.
حنأ: (حَنَأَ- المَكانُ. حَنْأً):شوێنەکە سەوزەی زۆری لێرواو بەیەکیدادا.
(حانِیء):شوێنێکە سەوز بووبێت.
("أَخْضَــرُ حانِــيء"): ســەوزی گیایــی/ قەرسیلیی.
(حَنَّأَ- هُ تَحْنِيئاً و تَحْنِئَةً): خەنەی تێگرت- خەناویکرد.
(تَحَنَّأَ بِالحِنّاء): خەنەیتێگرت/ خەناویبوو.
(أَلحِنّاء): خەنە.
(حِنّاءَة): خەنەیەك (ج).
(حُنّآن) (ن):داری خەنە. ڕووەکێکە گەڵاکەی بــۆ لە خەنەگرتــن بەکاردێت کــە ڕەنگەکەی سووردەبێت گوڵەکەی بەهێشووە، سەرچاوەکەی هندستانە. لە وڵاتە گەرمەکاندا دەروێنرێت.
(أَبو الحِنّاء) (ح):بووکە ســوورە باڵندەیەکی بچووکە بەرسنگی سوورە.
حنب: (حَنِبَ- الشَّيخُ. حَنَباً)پیرەکە کۆمایەوە/ چەمایەوە/ خواروبوەوە/ پشکۆمبوو.
(حَنَّبَ- الشَّيخُ):پیرەکە چەمییەوەو پشتکۆم بوو.
(حَنَّبَ- الشَّيخُ):پیرەکە چەمییەوەو پشتکۆم بوو.
(- هُ الكِبَرُ):تەمەنگەورەیی شکستی پێلێهێناو پێهێنا چەماندیەوە.
(تَحَنَّــبَ- الشَّــيخُ): پیرەکــە کۆمایــەوە/ چەمییەوە.
(- عَلَيهِ):بەزەیی پێداهاتەوە/ دڵی پێسووتا/ سۆزی بۆی جووڵا.
٢-(حَنْبَــرَ البَــرْدُ حَنْبَــرَةً): ســەرماکە (سووڵەیسەند/ توند بوو).
(أَلحَنْبَر):کورت.
٣-(حَنْبَــلَ):١-ماشەســپیی خــوارد ٢-کاڵەی لەپێکرد.
(تَحَنْبَلَ):دانەوی/ نوشتایەوە.
(أَلحُنْبُل) (ن):ماشەسپی/ لۆبیا.
(أَلحَنْبَل):١-کاڵە/ پێڵاو ٢-فەروو ٣-شتی دراوو کۆن ٤-گرگن/ کورتەبنەی ورگن.
(أَلحُنابِــل- مِــن الأَوتــار): ژێــی تونــدو ئەستوور.
(أَلحِنْبــال):١-گۆشــتن/ قەڵــەو ٢-زۆربڵــێ/ قەرەچەناخ/ چەنەباز/ هەڵەوەڕ.
حنت: (أَلحانــوت (ج) حَوانِيت):١-دووکان/ کۆگا ٢-مەیخانە.

(حَانِيّ وحَانَوِيّ): (بە مێو بە نێر دەکرێت):
١ـمەیخانە ٢ـدوکاندار.
حنث: ١-(حَنِثَ. حَنْثاً): لە ڕێراست لایدا/ ڕووی کردە نارەوایی.
(- فِي يَمِينِهِ): سوێندەکەی شکاند/ سوێندەکەی نەبردە سەر/ لایدا.
(أَحْنَثَ- هُ): سوێندەکەی پێشکاند.
(تَحَنَّثَ- مِن كَذا): لەو گوناهە دوورکەوتەوە.
(اَلحِنْث (ج) أَحْناث) (مص): ١ـگوناه و تاوان/ خراپەکردن ٢ـهەستپێکردن/ پێزانین.
("بَلَغَ الغُلامُ الحِنثَ"): ١ـکورەکە هەستی بە گوناه پەیداکرد ٢ـبالّق بوو/ پێگەیشت.
٢-(تَحَنَّثَ): ١-(بێزی لە گوناهکردن هاتەوە لێیدوورکەوتەوە ٢ـکەوتە خوداپەرستیی ٣ـلە بت دوورکەوتەوەو ئیتر نەیپەرستن.
حنج: ١-(حَنَجَ- هُ حَنجاً): خواریکردەوە/ لایدا/ لاریکردەوە/ کەچیکرد.
(- الحَبْلَ): پەتەکەی توند بادا.
(أَحْنَجَ- الشيءُ): شتەکە لاربووەوە/ کەچبوو/ خواربووەوە.
(- الشيءَ): شتەکەی خوارکردەوە/ کەچیکرد.
(- الخَبَرَ): هەواڵەکەی شاردەوە.
(- الكَلامَ): قسەکەی وەرگێڕا تا تێینەگەن.
(- الرَّجُلُ): پیاوەکە بە هەڵەداوانو ئاوردانەوەوە ڕۆیشت.
(إِحْتَنَجَ- الشيءُ): شتەکە خواربووەوە/ کەچ بوو/ لاربووەوە.
٢-(حَنَجَ- تْ حاجَةٌ حَنجاً): پێداویستییەك بەرچاو کەوت/ هاتە بەردەم.
٣-(حَنْجَرَ- تِ العَينُ): چاوەکە بە قووڵداچوو.
(- هُ): قوڕقوڕاگەی هەڵهێنایەوە/ سەریبڕی.
(اَلحَنْجَرَة (ج) حَناجِر) (ع ا): قوڕقوڕاگە.
(اَلحُنْجُور (ج) حَناجِير): ١ـقورگ/ گەروو قوڕقوڕاگە ـسوراحیی ملباریك ٣ـبووڵەکەی بچووکی ماسی.
(اَلحَنْجور (ج) حَناجِير) (عامية): قاپولکەی شووشە بۆ مەرەکەب یان مەرهەم.
حنح: (حَنْحَنَ- البُنْدُقُ أَو الجَوزُ ونَحوَهما) (عامية): کاکڵەی گوێزەکە یان ناوی بندقەکە گەنی.
(حَمِتَ): گەنی.
(- عَلَيهِ): بەزەیی پێداهاتەوە.
حند: ١-(حَنْدَسَ و تَحَنْدَسَ- اللَّيلُ): شەوتاریکبوو.
(اَلحِنْدِس (ج) حَنادِس): ١ـشەوەزەنگ/ شەوی نەموستەچاو ٢ـتاریکیی.
(اَلحَنادِس): سێشەوەی کۆتایی مانگ کە زۆر تاریك دەبێت.
٢-(اَلحِنْدَقُوق والحَنْدَقُوق والحَنْدَقُوقى

والحِنْدَقُوقـى (نبطِيَّة): پياوى درێژداهۆڵى شێتۆكه.

(-) (ن) = (الـذُرَق): سـێپەره. له دەشـتو كێڵگەكاندا دەروێت.

حنـذ: ١-(حَنَـذَ- اللَّحْمَ حَنْـذاً و تَحْناذاً): گۆشتەكەى تەواو برژاندو پێگەياند.

(حَنيذ): گۆشتى باش برژاو.

(حَنَذَ- الفَرَسَ): ئەسـپەكەى تاودا تا ئارەق بكاتەوه.

(فـرسٌ مَحْنوذ وحَنيذ): ئەسـپى تاودراوى ئاودەرداو.

(حَنَذَ- هُ الشَّـمسُ): تيشكى خۆر تواندیەوه. سووتاندى.

(أَحْنَذَ- اللَّحمَ): گۆشتەكەى پێگەياند.

(إستَحْنَذَ): خۆى دايه بەر خۆرو خۆى داپۆشى تا ئاو دەردات/ ئارەق بكاتەوه.

(الحُنْذَةُ): گەرماى بەتين.

(حَناذِ): خۆر.

(الحَنيذ): ئاوى گەرم.

(-) جلى شۆراوى بۆندراو.

(الحِنذيـذ): چارەوێ يان مرۆڤێك كه ئەرەق زۆر بكاتەوه.

٢-(أَحْنَذَ): شـەربەتەكەى زۆر روونكرد يان زۆر ئاوى تێكرد دەيشڵێن كەمى تێكرد.

حنر(حَنَـرَ- الحَنـيرَة. حَنْـراً): تاقەكەى دروستكرد.

(الحَنـيرَة) (ج) حَنْـير و حَنائِـر) (ب): ١-كەوانـەى تاقـى دروسـتكراو ٢-كەوانـه ٣-هەرچى شێوه كەوانه بێت ٤-چەك و كەوانەى لۆكه شيكردنەوه.

حنس: (حَنِسَ. حَنَساً): ئازايانه له ناوەندى مەيدانى جەنگەكەدا مايەوه.

(الحُنُـس): لـه خـودا ترسـانى لـه گوناح دوورەپەرێز.

(حَنَـشَ- حَنَـشَ- ه حَنْشـاً): ١-دەريكرد/ دەريپەراند ٢-له شـوێنێكەوه بۆ شـوێنێكيتر راوەدووينا ٣-لايدا.

(- الصَّيدَ): نێچيرەكەى راوكرد.

(-تِ الحَيَّةُ فُلاناً): مارەكه به فيساريەوەدا.

(أَحْنَشَ- هُ): راويكرد.

(- عَنِ الأمر): له كارەكەيدا.

(الحَنَش (ج) أحناش و حُنْشان) (ح): ١-جۆره رەشـمارێكه ٢-هەرچى سـەرى وەكو سـەرى ماربێت وەكو بزنمژو قۆرييو هيترى وا.

حنط: ١-(حَنَط و أَحْنَطَ- الزَرعُ حُنُوطاً): كشتەكه دەمى دروێنەو كۆكردنەوەى هات.

(الحانِط) (فا): ١ گەنمى زۆر ٢-خاوەن گەنم.

الحِنْطَـة (ج) حِنَـط (ن): گەنـم جـۆره رووەكێكـه دانـدار بەناوبانگترينيان ئەوەيه كه بـه نـان دەكرێتو لـه ولاتـه ئاووهەوا مامناوەندیەكانـدا دەروێنرێـتو باشـترين خواردنى رەگەز سپيەكانه.

(حِنطَـةُ سـوداء) (ن): گەنمـە ڕەشـگوڵ: ڕووەکێکـە لـە کۆمەڵەی گوچانە شـوانەیە سـالآنەیە گەڵاکـەی سێگۆشـەییە ڕاسـت هەڵدەچێـت. چەنـد گوڵێك دەگرێـت ئاڵە. تۆوێکی ڕەشی سێگۆشەیی بەرهەمدەهێنێت. بۆ ئالیکی ولاخ بەکاردێت هەندێك حەڵوایشی لێدروسـتدەکرێت. ئەم ڕووەکـە نە لە ولاتی گەرمەسێرو نە لە ناوچەی ناوەڕاستدا نیە.

(الحِنطِيّ): ١ فرە گەنمخۆر ٢-هەڵاوساو.

(حِنطِيّ اللّون): گەنمرەنگ.

(الحَنّاطِيّ): دانەوێڵـە فرۆش/ گەنمفرۆش/ عەلاف.

٢-(حَنَـطَ- أَحْنَـطَ- الشَـجَرُ): درەختەکە بەرەکەی گەیاند.

(الحانِط): درەخت و گیای بەر پێگەیشتوو.

٣-(حَنَـطَ- الجِلْـدُ. حَنْطـاً): پێسـتەکە سوورهەڵگەڕا.

حانِط: پێستی سوورهەڵگەڕاو.

(الحانِط): سووری تێر/ تۆخ.

(أَحْمَرٌ حانِط): سووری تێر/ تۆخ.

٤-(حَنَّـطَ وأَحْنَـطَ – المَيِّـتَ): لاشـەی مردووەکەی مۆمیاکرد/ ناوسـك و هەناوی لە مۆمیا ئاخنی تا بۆگەن نەکات.

(تَحَنَّطَ): مۆمیای پێوەکرد.

(الحَنُوط والحِنـاط): هەموو بۆنێکی خۆش کە نەهێڵێت لاشە بۆ گەنبکات پاش دەرهێنانی ناوسك و هەناو لاشەکە لە دارزان بۆ ماوەیەکی زۆر بپارێزێت.

(ألحِناطَة): مومیاکردن.

(الحَنّاط): کەسـێکە کە مردوو مۆمیا بکات/ مۆمیاکار.

٥-(إسْـتَحْنَطَ): ئاواتی بە مردنی خواسـت و وەك مـردووی لێهـات و ژیانـی لەبەرچـاو تاریکبوو.

٦-(ألأَحْنَط): پیاوی تۆپەڵە ڕیش/ ڕیشن.

٧-(ألحِنطِيّ): ١-ئەوەی خواردنەکەی گەنمبێت ٢-کورتەبنە.

ألحِنْطَـأْ والحِنْطَـأْوَة): ١-کـورت/ کورتەبنە ٢-ورگن.

حنـظ: ١-(ألحُنْظُبـاء والحُنْظَبـاء (ح): ١-نێرەکوللە ٢-قالۆنچە نێرە.

(ألحِنظاب): کورتەبنەی درو شەڕانی.

(ألحُنْظُوب): ژنە کەتەی بێکارە/ خراپ.

(حَنْظَـلَ- تِ الشَـجَرَةُ): درەختەکە بەرتاڵ بوو.

(الحَنظَـل) (ن): گوژاڵـك/ کاڵەکەمارانـە. ڕووەکێکـە وەك کاڵـەك بەسـەر زەویـدا درێژدەبێـت سـەرچاوەکەی لێـواری دەریای سـپییە، بەرەکەی وەك بـەری کاڵەکە بەلام زۆر بچووکترە، زۆر ژەهراوییە لە پزیشـکیدا بەکاردێت. بە نموونە دەیهێننەوە دەڵێن.

(«أَمَرُّ مِـنَ الحَنظَل»): کارێکـە لە گوژاڵك

تاڵترە.

حنف: ١-(حَنَفَ. حَنْفاً): خوار بوو/ لار بوو/ گێڕ بوو.

(- رِجْلَهُ): قاچی بۆ ناوەوە خوارکردەوە.

(حَنِفَ و حَنُفَ. حَنَفاً و حَنافَةً): قاچی گێڕ بوو بۆ ناوەوە نوشتایەوە.

(حَنفاء)": قاچی گۆج/ گێڕ بۆ ناوەوە.

(أَحْنَف): پیاوی قاچ گۆج/ گێڕ.

(حَنَّفَ- هُ): قاچی گۆجکرد/ گێڕکرد.

(تَحَنَّـفَ): بوو بـە حەنەفی/ هەڵسـوکەوتی حەنەفیانەی کرد.

("شـافِعِيٌ تَحَنَّـفَ"): شـافیعیەك بـوو بە حەنەفی.

(تَحَنَّفَ- إلَيهِ): بەلای ئەودا لایدا.

(ألحَنيف (ج) حُنَفاء): ١-موسـڵمانی سـاغو ڕاست یان تەواو لەسەری جێگیرو لایەنگیر ٢-ئەوانەن کە لە پێش ئیسـلامدا لەسەر دینی حەزرەتـی ئیبراهیـم بوون ٣-ئـەوەی بڕوای بە تـاكو تەنهایی خودایە ٤-مرۆڤی ڕاسـتو دروست.

ألحَفاء: کەوان.

(ألحَنيفـيّ (ج) أحْنـاف وحَنَفِيَّـة): شوێنکەوتووانی ڕێڕەوی ئیمامی حەنیفە.

(ألحَنَفِيَّـةُ- فِي الأسـلام أوِ الديـن): ڕوو لە ئیسلامو پێوە بەندبوونیو زۆر پێوەلکانی.

٢-(ألحَنْفاء): ١-گوێزان ٢-(ح) خۆرپەرسـت/ ترترە ٣-کیسەڵ.

(ألحَنَفِيَّة) (حي): بەلووعە.

٣-(ألحِنفِـش والحِنفيـش (ج) حَنافِـش و حَنافيش) (ح): مارێکی گەورەیە سەری زۆر زلە. ملباریکە. زۆر پیسـەو ژەهرداره هەرکە تووڕە بوو دەماری ملی هەڵدەسێت.

حنـق: ١-(حَنِقَ- مِنهُ و عَلَيهِ. حَنَقاً): ڕقی لێهەستا/ لێیەکەوتە پڕژو غار.

(حِنِق و حَنيـق (ج) حُنُق): قینهەسـتاو/ ڕقهەستاو.

(أحْنَقَ- هُ): تووڕەیکرد/ ڕقیهەستاند.

(- الرَجُلُ): پیاوەکە قین وا چووە دڵیەوە کە دەرنەچێت.

(ألحَنَق والحَنِق): قینو ڕقی توند.

٢-(أحْنَقَ- الدابَّةَ): وڵاخەکەی (چرووساند/ پووکاندیەوە/ لەڕیکرد.

(إحْتَنَقَ): قەڵەو بوو.

(ألحُنَـق والمَحانِيق — مِنَ الإبل): حوشـترە قەڵەوەکان.

حنك: ١-(حَنَكَ- الشيءَ حَنْكاً): ١-لە شتەکە گەیشـت/ چووە بنجو بناوانی شتەکەوە ٢-لە شتەکەدا قاڵ بوو.

(حَنَـكَ وأحْنَكَ واحْتَنَكَ- الدَّهـرُ الرَجُلَ. حَنْـكاً و حَنَـكاً): ڕۆژگار پیاوەکـەی (قاڵ/ دەرهاتوو و داناکرد).

(حَنِيك (ج) حُنُك): قاڵو دەرهاتووی ژیان/

دانا.
(حَنَّـكَ- الصَبِـيَّ):کورەکەی جوانڕەوشـت پەروەردە کرد.
(- الدَّهــرُ الرَجُلَ):ئەزموونو بەسـەرهاتی ژیانو ڕۆژگـار پیاوەکـەی (دەرهاتوو/ ڤاڵو دانا) کرد.
(اَلحُنْـك والحِنْـك والحُنكَـة): دانایـیو ڤاڵبوویی/ دەرهاتوویی‌و کارزانیی.
(اَلحُنُك (م) حُنْكة):داناو دەرهاتوو/ ڤاڵ کە ڕۆژگارو ئەزمون کارزانی‌و لێزانی کردووە.
(اَلمُحَنَّـكَ):کارامەو خاوەن ئەزموون/ لێزان/ دنیادیدە/ چاوکراوە.
٢-(حَنَـكَ. حَنْـكاً):شـتی جـوو/ کاکیلەی جووڵاند.
(حَنَكَ واحْتَنَكَ- الفَرَسَ): چارەوێکەی لغاو کرد.
(حَنَّـكَ- تِ القابلـةُ الطِفـلَ) (عامیَّـة): مامانەکە پێش مەمکدانی کۆرپەکە مەلاشووی کۆرپەکـەی بـە ڕۆنـی بـادامو ڕبەهەنـار چەورکرد.
(تَحنیـكُ المَیِّـت):ئەوەیـە ژێـر کاکیلەی مردووەکە بە پەڕۆ بسڕرێت (عامیە).
(تَحَنَّكَ- في الكَلام):گوستاغانە قسەیکرد.
(اَلحَنَك (ج) أَحْناك) (ع ا):١-مەلاشوو ٢-ژێر چەناگە.
(اَلحِناك (ج) حُنُك و المِحنَك):پەتی ڕەشمەی ولاخ.
٣-(إحْتَنَـكَ- هُ): دەسـتی بەسـەردا گرت/ داگیریکرد.
(- الجرادُ الأَرضَ):کولله ڕووەکی زەویەکەی (بنەبرکرد/ ڤرتکرد).
(إستَحْنَكَ):ژەمبوردە بوو/ گەدەی کرایەوە کە لەوەپێش نەیدەخوارد یان کەمی دەخوارد.
٤-(اَلحَنَك):١-گردووڵکەی بەرز کە بەردەکەی سپی‌و خاوە.
(حَنَكَة):گردێکی بچوکی بەردینی بەرد خاوو سـپی ٢-خەڵکانێك کە بۆ لەوەڕی ئاژەڵیان بە وڵاتدا بگەڕێن.
(حَنَـكُ الغرابِ (ج) أَحْنـاك):دەنووکی یان ڕەشیی ڤەڵەڕەشکە.
(«أَسـوَدُ مِن حَنكِ الغُـرابِ»):لە دەنووکی ڤەڵەڕەش یان لە ڕەشیی ڤەڵەڕەش ڕەشترە.
(اَلحانِك= الحالِك):ڕەش تاریك.
(«أَسـوَدُ حانِك»):ڕەشی تاریك/ ڕەشی تێر/ زۆر ڕەش.
٥-(اَلحَنكَلیـس) (ح) (أَعجمیة) = (الجِرِّی): ماسیی نقە.
حنا: ١-(حَنا-الشَيءَ. حَنْواً): چەماندیەوەو پێچی پێدا/ بایدا.
(حَنا- الحِنیَّة):کەوانەکەی دروستکرد.
(حَنـى – الشـيءَ: حِنایَـةً): شـتەکەی چەماندەوەو پێچی پێدادا.

(حَنَّى- الشَيءَ تَحْنِيَةً): شتەکەی نوشتانەوە/ پێچی پێدا.
(تَحَنَّى): خواربووەوەو پێچیخوارد.
(اَلحِنْو والحَنْو) (ج) أَحْناء وحُنِيٌّ و حِنِيٌّ): ١-هەموو ئەندامێکی لەش کە کەچی تێدابێت وەك دانە پەراسوو ٢-هەموو چێوێکی خوار/ کەچ.
(اَلحَنِيَّة (ج) حَنايا و حِنِيّ): کەوانە (ب): ئەوەی کەوانە شێوە بێت وەك کەوانە تاق.
(حِنيَّةُ الكَنيسةِ): تاقی کڵێسە کە بەسەر پەیکەرەکەوەیەو پێشی کڵێسەکەیە.
(اَلمَحْنِيَّة والمَحْنُوة والمَحْناة (ج) مَحانٍ- مِن الوادي): پێچی دۆڵ/ دەرە.
(اَلحانِيَّةُ (ج) حَوانٍ والحَانَاة والحانُوت): دوکان/ فرۆشگا/ کۆگا.
(اَلحانَوِيّ والحانِيُّ): دووکاندار/ فرۆشگادار/ کۆگادار.
(اَلحَوانِي) (ع ا): دوو دانە پەراسووە درێژەکەی هەردوو لای پەراسوو (لەبەر خوارییان وایان ناوناون).
(اَلمُنحنى): پێچی دۆڵ.
(اَلحانِيَة): ١-مێی وشەی (اَلحانِي): ٢-مەی کە لە مەیخانەدا دەخورێتەوە.
(اَلخَمّارون): مەینۆشەکان/ مەیخۆرەکان.
(اَلأَحْنى (م) حَنْواء): قەموور/ کۆم.
٢-(حَنى وأَحنى عَلَيهِ. حُنُوّاً): لاواندی/ سۆزی دایە/ لەگەڵیدا میهرەبان بوو.
(تَحَنَّى- عَلَيهِ): سۆزی بۆی جوولا/ میهرەبانییدایە.
(اَلأَحنى): بەبەزەییترین/ میهرەبانترین.
("فُلان أَحْنى النَاسِ ضُلُوعاً عَلَيْكَ"): فیسار لە هەموو کەسێك پتر سۆزی لەگەڵتدایەو دڵی پێتدەسووتێت/ میهرەبانتە.
٣-(اَلحِنْوُ- مِنَ الشيءِ): لای تەنشتی شتەکە.
(-مِنَ السَّرجِ): هەردوو قەڵپوزی زین هی پێش و پاشی.
(أَحناءُ الأُمورِ): کارە لێکچووەکان.
(حنى= حَنا): بایدا/ چەماندییەوە.
حاب: ١-(حابَ- بِكَذا حَوْباً و حُوْباً و حَوْبَةً و حاباً و حِيابَةً): بەوە گوناهبار بوو تووشی خراپە بوو.
(أَحْوَبَ. إِحْواباً): رووی کردە خراپەو گوناهکردن.
(تَحَوَّبَ): خۆی لە گوناه و خراپە پاراست/ لادا.
(اَلحَرْب والحابُ والحابَة والحَوْبَة والحُوبَة): گوناه/ خراپە.
(اَلأَحْوَب (م) حَوباء): گوناهبار/ خراپەکار/ گوناهکار.
٢-(تَحَوَّبَ- مِنهُ): ئازاری لێچێشت و داخی بەدەستەوە خوارد.
(- في دُعائِهِ): لە نزاکەیدا کرووسکایەوە/

پارایەوە.

(إِسْتَحْوَبَ): هاواری ژانیکرد.

(الحَوْب والحُوب): ١-پەژارە/ جەخار/ خەفەت ٢-ترس و دڵتەنگیی/ تەریکیی.

(الحَوْبَـةُ): ١-دایك و باوك ٢-خوشـك و دۆت/ کەنیشك.

(الحَوبَةُ والحَيبَةُ): ١-خزمی دایکان.

("لي فيهم حَوبَة"): لە دایکەوە خزمایەتیمان لەگەڵیاندا هەیە ٢-پێداویستی ٣-بار/ رەوش.

("بـاتَ بِحَوبَةِ سـوءٍ"): لە بارێکـی خراپدا مایەوە.

(الحُوبَـةُ= الحِيبَةُ): ١-خزمی دایکان ٢-پیاوی دەستەپاچەو بێکەڵك.

(«إِنَّ لـي حُوْبَةً أَعُولُهـا»): تاقمێکی داماوو لاکەوتـەم بەسـەردا کەوتـووە بەخێویـان دەکەم.

(«إِنَّمـا فلان حُوبَـةٌ»): فیسـار بوودەڵەیە بێکەڵکە/ نە خێرو نەخراپەی هەیە.

(الحَوْبـاء (ج) حَوباوات): دەروون (دەڵێن لە (حَوبَة)وە وەرگیراوە کە پێداویسـتییە گوایا دەروون کانگای پێداویستییە.

حات: (حاتَ- الطَيْرُ أَو الوَحْشُ على الشيءِ. حَوْتاً و حَوَتاناً): باڵندەکە یان دڕندەکە گڕو خولی شتەکەیدا.

(حـاوَتَ- هُ): وەك نەهەنـگ فێڵێڵێکـرد/ دەستیبڕی/ لە خشتەیبرد/ تەفرەیدا.

(- هُ عَـن كـذا): بەری ئەو شـتەی لێگرت و نەیهێشت دەستی بیگاتێ.

(اَلحوت (ج) حِيتان وأَحْوات و حِوَتَةُ) (ح): ١-ماسی گەورە ٢-نەهەنگ ٣-(فك) (یەکێکە لە برجەکانی ئاسمان.

حاث: ١-(أَحاثَ- الأَرضَ. إِحاثَةً): زەویەکەی هەڵکۆڵی/ هەڵدڕی.

(إِسْـتَحاثَ- الأَرضَ إِسـتِحاثَةً): زەویەکـەی هەڵکۆڵی و بۆ شتی ناوی گەڕا.

(- الشَيءَ): شـتەکەی دەرهێنا شتی ناوسکی زەوی کە بە ژێرەوە بووە.

٢-(أَحاثَ- الشَـيءَ): شـتەکەی پەرت و بڵاو کردەوە.

(«تَرَكْتُهم حَوْثَ بَوْثَ أَو حَيْثَ بَيْثَ أَو حاثِ بـاثِ أَو حَوْثـاً بَوْثاً»): بە پـەرش و بڵاویی بەجێمهێشتن.

٣-(اَلحَوْثاء): ١-ئافرەتی قەڵەو ٢-(اع): جگەرو خوار جگەر.

حـاج: ١-(حاجَ. حَوجـاً): نەبووبوو/ هەژار بوو/ پێویستیی هەبوو.

(أَحْوَجَ- إِلَيهِ): نەبوو بوو/ پێویستی بەو یان بەوە هەبوو.

(- هُ): خوازیاریکـرد/ کەمدەسـتیکرد/ نەبوویکرد.

(تَحَوَّجَ): پێداویستیەکەی ویست/ داوایکردو بۆیچوو.

("خَرَجَ فـلان يَتَحَوَّجُ"): فيسـار بۆ كرينى پێداويستيەكانى دەرچوو.
(إحتاجَ- إلَيهِ): ئەوەى پێويست بوو.
(ألحاجَـة (ج) حـاج و حِـوَج و حاجـات وحَوائِـج): ١-پێداويسـتى/ نياز پێويسـتى/ خواست/ شتى نەبووى پێويست.
(حائجة): زۆر پێويست.
("حاجة حائِجَـة"): پێداويسـتييەكى زۆر پێويست ٢-سوال/ دەرۆزەكردن.
(ألحَوجاء): پێداويستيى.
("ماكان فِي نَفسِـهِ حَوْجـاءُ ولا لَوجاءُ"): لە دەروونـدا هيچى نەدەويسـتو نيازى هيچى نەبوو (بە بچووككردنەوەى).
(حُوَيجـاء ولا لُوَيْجـاء): پێداويسـتيەكى كەميشى نەدەويست.
(«كَلَّمْتُهُ فَما رَدَّ حَوْجاءَ ولا لَوجاءَ»): دواندم نە بە چاكو نە بە خراپ وەلامينەدايەوە.
(ألمَحاويـج): نەبـووەكان/ هـەژارەكان/ دەستكورتەكان- پێويستخوازەكان.
٢-(حَوَّجَ- بِهِ عَنِ الشَـيءِ): ئەوى لە شتەكە لادا/ واى لێكرد نەيەوێتو داواينەكات.
٣-(الحاج) (ن): ١-وشـترخوار جۆرە درکێکە وشتر دەيخوات ٢-(ن) جۆرە رووەكێكە ترش.
(ألحَوْج): بێوەيى.
(«حَوْجاً لَكَ»): بێوەى بيت.
حاد: (حادَ- عنهُ. حَوداً): خۆى لێلادا.
(حاوَدَ- هُ بالزِّيارَة): ناوبەناو سەريدا.
(- تَهُ): ناوبەناو سەريدا.
(- تَـهُ الحُمَّـى): جـارە ناجارێـك تـا بۆى دەهاتەوە.
حاذ: (حـاذَ- هُ حَوذاً): ١-خوليـدا/ دەوريدا ٢-پاراستىو بەتەنگيەوە هات.
(- الدابَّـةَ): ولاخەكـەى خێـرا (لێخـوڕى/ ئاژووت).
(- على الشَـيءِ): پاراسـتىو بەدەربەسـتى شـتەكەوە هات (لە كۆكردنـەوەو لێخوڕينى حوشترەوە وەرگيراوە).
(أحْـوَذَ- الدابَّةَ): چوارپێكـەى دايە پێشو خێرا لێيخوڕى.
(- السَّيرَ): زۆر گورج ڕۆيشت/ توند ڕۆيشت.
(- ثَوبَهُ): جلەكەى (گرمۆڵەكرد/ كۆكردەوە).
(- الشَاعِرُ قصيدَتَهُ): شاعيرەكە هەڵبەستەكەى تۆكمە هۆنييەوە.
(إسـتَحْوَذَ- عليه): ١-دەسـتى بەسەرداگرت/ داگيريكرد ٢-بەسەريدا زاڵ بوو.
(ألحُـوذِيّ): گاليسـەكەوان/ عەرەبانچـى- لێخوڕى- ولاخلێخوڕ.
(ألأحْـوَذِيّ): ١-چابوك لە هەموو كارێكدا/ بە دەستوبرد ٢-كارامە.
٢-(الحاذ) (ن): درەختێكە.
حاذَة (ج) آحاذ (ن): يەكێكە لەو درەختە كە خەڵكە ڕەشۆكييەكە پێيدەڵێن: (ألحَوز).

(ألحاذ): پشت/ پاڵ.

("فلانٌ خَفيفُ الحاذ أو خَفيفُ الظَّهر): فیسار ١-بێپاڵو پشته ٢-کەمدەستە/ دەستکورتە.

(ألحِواذ): ١-دووریی ٢-لەیەکپچڕان/ لەیەك بڕان/ لەیەك دوورکەوتنەوە.

٣-(ألحَـوْذان) (ن): کلاوەسـووره/ چونـگ/ گوڵەبەهارەلەوڵاتەئاووهەوا مامناوەندییەکاندا زۆرە گوڵەکەی جوانە بە زۆریی زەردە لە یونانو ئێـران زۆرە جۆرێکـی گوڵەکـەی گەورەترەو سوورێکی تێرە.

حـار: ١-(حارَ. حَـؤُراً و حُـؤُراً و مَحاراً و مَحارَةً): گەڕایەوە.

(حـاوَرَ- هُ. مُحـاوَرَةً و حِـواراً و حَواراً): لەگەڵیدا قسەی هێناو برد/ دواو وەڵامیدایەوە/ شەرە بەڵگەیکرد.

(أحارَ- الجَوابَ. إحارَةً): وەڵامیدایەوە.

(«لـم يُحْـرِ الجَـوابَ»): وەڵامــی نەبــوو/ نقەینەکرد/ وەڵامی نەدایەوە.

(«طَحَنَــتِ الطاحِنَةُ فَما أحارَت شَـيئاً»): بەرداشـەکە سـووڕیخوارد، بەڵام ئاردی هیچ نەدا.

(تَحاوَرَ- القَومُ): خوێشگەل وەڵامی یەکتریان دایـەوەو لەگەڵ یەك قسـەیان هێنـاو برد/ دوان/ وتووێژیانکرد.

(المَحارَة): ١-گەڕانەوە ٢-شـوێنی بۆ گەڕانەوە یان لێوەی گەڕانەوە.

(إستَحارَ- هُ): هێنایە دواندن.

(ألمَحْوَرَة والمَحُوْرَة): وەڵام.

٢-(حــارَ. تَحَيَّرَ حَوْراً و حُـؤُوراً و مَحاراً و مَحارَةً): حەپەساو/ سەرسامبوو/ سەریسوڕما/ واقیوڕما.

(الحائِـر (فـا): سەرسـام/ سەرسـوڕماو/ حەپەساو/ واقوڕماو.

(ألحائِرَة): ژنی سەرسوڕماو/ حەپەساو.

٣-(حــارَ- الثَّوبَ. حَوراً): بەرگەکەی شـتو سپیکردەوە/ گازریکرد.

(حَوَّرَ- الثَّوبَ): پۆشاکەکەی سپیکردەوە.

(إحْوَرَّ. إحوِراراً): سپیبووەوە.

(ألحَوَر (ج) أحْوار): ١-پێسـتەی سـپی تەنك ٢-مانگای سپی.

(ألحَـوارِيُّ): ١-ڕەنگپەڕێـن/ هەرچـی ڕەنگ سـپیبکاتەوە ٢-یارو دۆستی دڵسۆز ٣-ئامۆژگار ٤-پشتگیر (وتراوە) پشتگیرانی پێغەمبەران.

(ألحَوارِيّــون): پشــتگیرانو پەیامبەرەکانــی حەزرەتی عیسا (دەڵێن: لەبەر دەروونپاکییانو ڕاستو دروستیی بڕوایان وا ناونراون).

(ألحَوارِيَّــةُ (ج) حَوارِيّــات): مێــی وشــەی (ألحَــوارِيّ): ئافرەتــی شارســتانیی (لەبــەر سپێتی ئافرەتی شارستانیی وایپێوتراوە).

(ألأحْوَرِيُّ): سپیی نەرمو نۆڵ.

(ألحُوّارى): ١-ئاردی زۆر وردو سپی ٢- (طا): گڵەسـپی کە دیواری پـێ سـپیدەکەنەوە ٣-

هەرچی سـپیاوی پێ بکەن‌و شـتی پێ سپی بکەنەوە.
٤-(حارَ. حَوْراً): کەمیکرد، کورتیهێنا.
("حـارَ بَعد ماکارَ"): پاش ئـەوەی زۆر بوو کەمیکرد.
(حارَ- الشَيءُ): شتەکە کەوت/ بازاری شکا.
(حَـوَّرَ- هُ اللهُ): خودا نائومێدیکرد/ ئومێدی بری.
(أحارَ- البَعيرَ): حوشترەکەی سەربری.
(الحُوْر): ١-کەمبوون/ کەموکوریی.
("إنَّـهُ في حَـورٍ و بَـورٍ"): لەکەمبـوون‌و شکستیدایە.
٢-(الحُوْر): فەوتان/ لەناوچوون.
(الحَوْر): کەمیی.
(«ما أصَبْتُ حَوْراً»): هیچیم دەستگیر نەبوو.
(الحائـر (م) الحائِرَةُ): لاواز بـوو/ بێتوانا/ بێتین.
(«ماهو إلاّ حائِرَةٌ مِنَ الحَوائِر»): بێخێرێکە لە بێفەرەکان.
(المَحارَة): کەم‌و کورتیی/ کەمبوون.
٥-(حَورَ- تِ العَينُ): چاوەکە بەلەکبوو جوان بوو سپێتییەکەی زۆر سپی‌و رەشێنییەکەیشی زۆر رەشبوو.
(حَوراء): مێینەی چاو بەلەك چاوەمەست.
(أحْوَر (ج) حُور): نێرینەی چاوبەلەك.
(إحوَرَّ- ت العَينُ إحْـوِراراً): چاوەکە بەلەك بوو/ مەستبوو.
٦-(حَوَّرَ- القُرصَ): خەپلەکەی بە تیرۆکەکە گێرا - تیرۆکەکەی بەسەر خەپلەکەدا گێرا.
(المِحـوَر (ج) مَحـاور): ١-تـیرۆك ٢-(حَي): تـەوەرە کە بەکرەی لەسـەر دەسـوورێتەوە ٣-گرێژەنـەی دەرگا ٤-ئەو پارچەیەی شـتی لەسەر دەسوورێتەوە.
(«قَلِقَـت مَحاوِرُهُ»): تـەوەرەی کارەکانی لە گرێژەنە چوو/ تێکچوو.
(المِحْـوَر) (هـ): راسـتەهێڵێکە کـە هەردوو جەمسەری گۆکە بە یەك دەگەیەنێت.
(مِحـوَر الأرض) (فك): تەوەرەی گۆی زەوی کە زەوی بە دەوریدا دەسـوورێتەوە. ئێمە وا دەزانین کـە هەموو گۆی ئاسـمان بە دەوری زەویدا دەخولێتەوە.
(الحارَة): بۆشایی ئاسمان کە خڕ دەنوێنێت.
٧-(حَوَّرَ- الأديمَ): چەرمەکەی سوور کرد.
(الحَوَر (ج) أحوار): چەرمی سوورکراو.
(المُحَـوَّر): بـە چەرمـی سـوور ناوتێگیراو/ ناواخنکراو.
(خُفٌّ مُحَوَّر): پێلاوێکە ناواخنەکەی چەرمی سوورە.
٨-(أحارَ- تِ النَّاقَةُ): مێحوشترەکە بەچکەی هەیە کە هێشتا لەشیر نەبراوەتەوە.
(الحُـوار والحِـوار (ج) أحْـوِرَة و حِـيران) (ج): بەچکـەی حوشـتر کە هێشـتا لە شـیر

نەبرابێتەوە.
٩-(ألحَور): قوولایی‌و قوولیی بن‌و بێخ.
(«بَعیدُ الحَوْر»): ژیرمو بیری قووڵە.
(ألحَوَر (ن): سوورەچنار لە رەگەزی درەختی بییەو لە شـوێنی ئاوەنیـادا زۆرە زوو گەورە دەبێت‌و دارێکی سپی دەدات بۆ گەلێك ئامانج بەکاردێت.
(ألحـارَة): ١-گـەرەك کـە خانووەکانی نزیك یەکن ٢-کۆڵان.
(«نَزَلْنـا في حـارة بنی فـلان»): چووینە گەرەکی بەرەی فیسار.
(ألحَـوراء) (ح): لـە زانسـتیی مۆریاندا بە گوێزانەوەی کرمۆکە بۆ مۆریانی تەواو دەڵێن متبوو بە هی پەپوولە دەڵێن سر بوو بە مێش‌و مێشوولەو لەو بابەتانە دەڵێن کرمۆکە.
(ألمَحـارَة): ١-نووکـی پێـی حوشـتر کە وەك نینۆکی مرۆڤە ٢- مەلاشـوو ٣-گوێچکە ماسی یان سەدەف‌و هەر شتێك وەك ئەوە بێت.
(مَحارَةُ الأُذُن): ناوەوەی گوێ/ قوولایی گوێ.
حـاز: ١-(حازَ واحْتـازَ – الشَـيءَ حَوزاً و حیازَةً و احتِیازاً»): ١-شـتەکەی یەکخست‌و کۆیکردەوە/ هەڵیگرت ٢-دەستیکەوت.
(ألحَـوز): شـوێنی بەندکـراو/ دیوارکراو/ چوارلا گیراو.
(حَوزُ الدار):ئەو بەشانەی کە لە خانووەکەدان وەك ئاودەست‌و گەرماوو گەنجینەو شوێنیتر.
(ألحَوْزَةُ): کەنار/ لا.
(حَـوزَةُ المَلْکَـةِ): هەرچـی لـە سـنووری وڵاتەکەدا هەیە/ قەڵەمڕەوی وڵات.
(ألحَوّاز): بە چنگ/ بە هەڵپە/ پەیاکوندە.
(«الإثْـمُ حَـوّازُ القُلُـوب): خراپــەو گوناح دڵ رادەکێشـێت‌و بەسـەریدا زاڵ دەبێـت تا پێیدەقەومێنێت.
(ألحَـوزاء): جەنـگ کـە سـوپای قـورس‌و پێویستیی زۆری دەوێت‌و کۆیدەکاتەوە.
(ألحُوَیـزاء): ئازووخــە کە لە دۆسـتەکەتی دەشاریتەوەو بۆ خۆتی هەڵدەگریت.
(ألحَیْز والحَیِّز): شـوێن/ جێ کە لە وشـەی (الحَوز)ەوە وەرگیراوە.
٢-حــازَ- الرَجُلُ. حَوزاً): کابرا بە شـێنەیی رۆیشت.
(حازَ واحْتازَ- الإبِلَ إحْتیازاً): حوشترەکانی لەسەرخۆ/ هێواش لێخوڕی.
(حَوَّزَ- الإبِلَ. تَحْویزاً): یەکەمشەوی ئاودان حوشترەکانی بردەسەر ئاو بۆ ئاودانیان.
(لَیلَةَ الحَوْز): یەکەمشەوی بردنی حوشتر بۆ ئاودانی.
(ألحُوزِيُّ): شوانی حوشتر/ لێخوڕی حوشتر.
(ألأَحْـوَزِيُّ): ١-لێخـوڕی ١-چـاك‌و کارامــە ٢-کارامــەو لێزان/ شـارەزا ٣-چابوك‌و خێراو چالاك لە هەموو کارێکدا.
٣-(حـاوَزَ- هُ): مُحـاوَزَةً: ١-گرتیە ژێر خۆی

٢-هەڵسوكەوتی لەگەڵدا كردو تێكەڵیبوو.
(إنحـازَ- إلَيـهِ) (ضـد): ١-چـووە پاڵـی/ لایەنگیرییكـرد ٢-دژی وەسـتاو لێیـلادا/ لێیدابرا.
(ألحَوْزَةُ): سروشت.
٤-(حاوَزَ- هُ. مُحاوَزَة): راوەدووینا/ راوینا.
(تَحَـوَّزَ): جێگەكـەی بۆ جوڵكـرد/ لاچوو/ كەلاكەوت.
(«دَخَـلَ عَلَيهِ فَما تَحَوَّزَ لَـهُ»): چووە لای كەچـی جێگەكەی خـۆی بۆ چـوڵ نەكرد/ كەلانەكەوت.
(تَحَوَّزَ- تِ الحَيَّةُ): مارەكە پێچپێچخوارد.
(تَحـاوَزَ- الفَريقـان): دوو تیپەكە لە یەك دووركەوتنـەوەو هەریەكـە جێگـەی خۆی چۆڵكرد.
(إنْحازَ- القَومُ إنْحِيازاً): ١-خوێشگەل جێمۆڵی خۆیان بەجێهێشت ٢-هەڵاتن.
(إنحازَ- عَنهُ) (ضـد): ١-لێیدووركەوتەوە ٢-لایەنگیریكرد/ چووە پاڵی/ لایەنی ئەویگرت.
(ألحُـوزي): ١-لە كۆمەڵدابراو/ گۆشـەگیر ٢-رەشهەڵگەڕاو/ رەش.
الملحق:
حوز: (الإنْحياز): لایەنداریی‌و بەنیازبوون/ لایەنگیریی.
(أتُهِـمَ بِالتَّحِيـاز): بـەوە گومانباركراوە كە لایانگیرە.

(ألإنحِيـاز- في السِّياسـة): لایەنگیریـی لـە رامیاریـدا ئەوەیـە لایەنی یەكێـك لە دوو ناحەزەكە بگرێت.
(عَدَمُ الإنحِياز): بێلایەنیی لە نێوان كۆمەڵە دەوڵەتە ناحەزەكاندا.
(سياسـة عدم الإنْحِياز): رامیاریی بێلایەنی دەوڵەت.

حـاس: ١-(حـاسَ- القَـومَ حَوسـاً): ١-پێشێلیكردن‌و سووكیكردن ٢-تێكەڵیان بوو.
(- الذِئـبُ- الغَنَـمَ): گورگەكـە دزەی كردە نـاو مـەڕەكان‌و هەریەكـەی بـە لایەكـدا پەرەوازەكردن.
(- الجَـزّارُ الإهـابَ): قەسـابەكە پێسـتی سەربڕاوەكەی گوروو.
(- تِ المَـرأةُ ذَيلَهـا): ژنەكـە داوێنەكـەی بەكێشكردو پێیلێنا.
(ألأحْوَس ج حُوس): گورگ.
(ألحواسَة): تالانیی/ دەستكەوت.
٢-(حَوِسَ. حَوَساً): دلێریی نواند/ بێباكبوو/ ئازا بوو.
تَحَوَّسَ: وێرای/ ئازا بوو.
(- في الـكَلام): خۆی بـۆ ئاخاوتنەكە ئامادە كرد.
(ألأحْوَس (ج) حُوس): ئازای بوێر/ نەبەرد.
(ألحَوُوس): جەربەزەیەكی جەنگاوەری كەس خۆ لە بەردانەگرتوو.

٣-(تَحَوَّسَ- لِلشَّــيءِ): ژانی بۆ شتەکە چووە دڵ/ داخی بۆ خوارد.
(أَلأَحوَس (ج) حُوْس): کەسـێکە کە بە هیچ شــتێك داناکەوێــتو تێر لە هیـــچ ناخوات/ تێرنەخۆر/ دانەکەوت.
(أَلحُواسَةُ): پێداویستیی.
(أَلحُواسَــة والحُوَیســاء): خزمایەتیــی/ خوێشایەتی/ کەسایەتیی.
٤-(إسْــتَحْوَسَ. إستِحواساً): هەڵوێستەیکردو هێواشیکرد/ سستییکرد/ خۆیگرت.
(حـــاش: ١-(حـــاشَ- الإبِــلَ. حَوْشـــاً): حوشترەکانی کۆکردەوەو دانیە پێش خۆسی/ لێیخورین.
(حَوَّشَ- هُ): کۆیکردەوە.
(تَحاوَشُوا – عَلَیهِ): لێیکۆبوونەوەو گرتیانە ناوخۆیان،/ گەمارۆیاندا.
(إحْتَوَشَ- القَومُ الرَجُلَ و عَلیهِ): چوارلایان لێگرتو خستیانە ناوەراستیانەوە.
(إنْحاشَ): کۆبووەوە.
(أَلحَــوش): ١-حەوشــە ئــەوەی بـــە دەوری خانووەکەدایە ٢-کۆز/ نیمچە گەور- چەپەر.
(حائِــشُ – الشَّــجَرِ): پەلــی بەیەکداچووی خولی درەختەکە.
(أَلحُواشة): خزمایەتی/ خوێشایەتیی.
٢-(حاشَ وأَحاشَ وأَحْوَشَ- الصَّید حَوشاً و إحاشَةً و إحْواشاً): ڕاوەدووی نێچیرەکەیدا تا بە داوەکەوە ببێت.
(- علیــه الصَیدَ وأحْوَشَــهُ إیّــاهُ): یاریدەی ڕاوکردنـــی نێچیرەکەیـــداو ڕاوەدووی نێچیرەکەیدا بۆ ناو داوەکە.
(إنْحاشَ- لَهُ الصَّیدُ): نێچیرەکە ملیداو بەلای داوەکەدا هات.
(إحْتَــوَشَ- القَــومُ الصَّیــدَ): خوێشــگەل نێچیرەکەیـــان بـــۆ لای یەکـــتر ڕاونـــا. تـــا ڕاویبکەن.
(إسْــتَحْوَشَ الصَّیدَ. إسْتِحْواشــاً): ڕاوەدووی نێچیرەکەیدا تا بە داوەکەوە ببێت.
٣-(حَـــوَّشَ- الرَجُلُ): ١-خـــۆی ئامادە/ گورج کـــردەوە ٢-زاتی نایـــە بەر خۆی/ ئـــازا بوو/ ورەی هاتەبەر.
(حاوَشَ- هُ عَلی الأَمرِ): بۆ کارەکە تێزیکرد/ هانیدا.
رَجُلٌ (حُــوشُ الفُــؤاد): پیاوێکــی دڵپۆڵا/ دڵقایم.
٤-(تَحَوَّشَ- عَنــهُ): لێیدوروکەوتەوە/ وازی لێهێنا/ لاچوو/ لێیلادا.
(- مِنهُ): شەرمی لێکرد.
إنْحــاشَ- عَنــهُ): لێیتـــەرە بـــوو/ لێیدوورکەوتەوە.
(أَلحُوشِيُّ): ١-شەرمنو گۆشەگیر/ تەریك.
(- مِنَ الکَلام): قســەی ســەیرو ســەمەرە/ نەبیستراو.

(- مِنَ اللَّيالي): شەوانی تاریك/ نووتەك.

حاص: ١-(حاصَ- حَولَهُ. حَوْصاً و حِياصَةً): بە خولیدا گریخوارد/ بەدەوریدا سوورایەوە.

٢-(حاصَ- الثَّوبَ. حَوْصاً و حِياصَةً): بەرگەکەی شاش دروو.

(- بَيْنَهُما): نێوانیانی تەسك کردەوە/ نێوانیانی هێنایەوە یەك.

(حَوِصَ. حَوَصاً): قنچکی چاوی هاتەوەیەك وەك دوورابێت.

(أَحْوَص (م) حَوْصاء (ج) حُوْص وأَحاوِص): کەسێك قنچکی چاوی هاتبێتەوە یەكو چاوی تەسکبێت.

(حاوَصَ- هُ): بەدزییەوە لە ژێرەوە بەتیلەیچاو تەماشایکرد/ تێبڕوانی.

(إِحْتاصَ- في أَمرِهِ- إِحْتِياصاً): لە کاروباریدا کارقایمیکرد.

(أَلحَوص): ئازاری ناوسكو ریخۆڵە.

(«دَخَلَ في حَوصِ الناسِ»): خۆی کێشایە ناو کاروبارو هەواڵی خەڵکەوە.

(«ماطَعَنْتَ في حوصِهِ»): ئامانجەکەت نەپێکا.

(«لَأَطْعَنَنَّ في حوصِكَ»): دەبێت هەرچیت ڕەنگ دارشتووەو دامەزراندووە بۆت تێکبدەمو بۆت هەڵبوەشێنمەوە/ خراپیبکەم.

(أَلحَوَص): چاو وردیلە/ چاوکونەشووژن.

(أَلحِواص): دەرزیی دار/ سوژنی دار.

(أَلحِياصَة): تەنگەی وڵاخ.

٣-(إِحْتاصَ- في أَمْرِهِ. إِحتِياصاً): لە کارەکەیدا بە پارێز بوو.

٤-(حَوْصَلَ- الطائِرُ): باڵندەکە چیکڵدانەی پڕکرد.

(- الحِنطَةَ): گەنمەکەی کۆکردەوە.

(الحَوصَل): چیکڵدانەی باڵندەکە (لە بری گەدەی مرۆڤە).

(أَلحَوْصَلَةُ والحَوْصَلَّةُ والحَوصَلاء): چیکڵدانەی باڵندە.

حاض: (حاضَ. حَوْضاً): گۆلێکی دروستکرد.

(- الماءَ): ئاوەکەی کۆکردەوە/ ئاوەکەی گرت.

(حَوَّضَ): گۆلێکی دروستکرد.

(- حَولَ الأَمرِ): گرو خولی کارەکەیدا.

(تَحَوَّضَ واحْتاضَ): گۆلێکی پێکەوەنا/ دروستکرد.

(إِسْتَحْوَضَ – الماءُ): ئاوەکە کۆبووەوەو گۆلێکی دروستکرد.

(أَلحَوْض (ج) أَحْواض و حِياض و حِيضان): گۆل/ حەوز.

(حَوضُ الأُذُنِ): گوێی دەرەوەو کرکڕاگەکەی.

(أَلمُحَوَّض): (قووڵگەی/ چاڵی) بندرەخت.

٢-(أَلحَوْضِيَّة) (ن): گوڵە گۆلەیی جۆرە گوڵێکە لە کۆمەڵەی گوڵاڵەیە لەناوچە فێنکەکاندا دەڕوێت گوڵەکانی گەورەنو ڕەنگیان زۆرە پێنج گەڵای ڕەنگینی هەیە

کە لە شێوەی ئەستێرەدا دەبێت بۆ جوانیی دەروێنرێت.

حـاط: ١-(حـاطَ- هُ. حَوْطـاً و حیطَةً و حِیاطَـةً): ١-پاراسـتیو ئاگاداریکـردو بـە تەنگیەوە هات ٢-دەستەبەریبوو.

(حَوَّط- هُ): پاراستیو دەستەبەری بوو.

(إحتاطَ- الرَجُلُ): پیاوەکـە لە کاروبارییدا کار قایمو وریاو بەپارێز بوو/ بۆ پاراسـتنی خۆی پێشبینیکرد.

(- علی الشَيءِ): شتەکەی پاراست.

(لِنَفسِهِ): پشـتی بە خـۆی بەستو بە پارێز بوو.

(تَحَوَّطَ- هُ): پاراستیو چاودێریکرد.

(فُلان یَتَحَوَّط أخاهُ حِیطَةً حَسَنَة»): فیسار باش ئاگاداریی براکـەی دەکاتو دەیپارێزیو بە تەنگ کاروباریەوە دێت.

(إسْـتحاطَ فِي أمرِهِ أو تِجارَتِهِ): بە پەرۆشو وریاییـەوە بـە تەنـگ کاروبارەکـەی یـان بازرگانیەکەیـەوە هـات/ زۆر دووربینـی/ پێشبینیکرد.

(الَحـوْط): ملوانکەی چـاوەزار/ کووژەکەی شین کە بۆ لە چاوی پیس پاراستنە.

(الَحوْطَـة والحیطَـةُ): بـە پارێـز بوون/ پارێزەوەرگرتنو پێشبینیکردن.

(الَحیطَـةُ= (الَحْوطَـة): ١-پارێزەوەرگرتـن/ پێشبینیکردن ٢-ئافرەتی داوێنپاك/ سەربەرزو خانەدان.

(الَحائِــط) (ج) حیطــان و حِیــاط) (فا): پارێزەوەرگـرو پێشـبین. پارێزەوەرگـرو پێشـبین.(الَحوَّاط): زۆر بـە پارێـز/ زۆر پێشبینو دووربین زۆر بە تەنگەوەهاتوو.

(الأَحْـوَط): بە بڕوابەخۆوە پێشـبینیترینو بەئاگاترین.

٢-(حــاطَ- بِهِ. حَوْطاً و حیطَةً و حِیاطَةً): هەر چوارلای لێگرت/ خولیگرت/ گەمارۆیدا/ دەوریگرت.

(حَوَّط- السـاحَةَ): دیواری بـە چواردەوری مەیدانەکەدا کرد.

(- الحائِطَ): دیواری دروستکرد.

(- حَولَ الأمرِ): گڕو خولی کارەکەیداو چووە بنجو بناوانیەوە.

(حاوَطَ- هُ): گڕو خولیدا کارێکی پێبکات کە ئەو نەیەوێتو پێیناخۆش بێت.

(أحـاطَ واحْتــاطَ- بِـهِ): هەمـوو لایەکی لێگرت.

(«أحــاطَ بالأمــرِ عِلمــاً»): بـە هەمــوو کاروبارەکەی زانیو ئاگاداریبوو.

(الَحائِــط (ج) حِیطان و حِیاط): ١-دیوار ٢-باخ.

(الُمحِیط): ١-خولدەر/ دەورەدەر ٢-(هـ) چێوەی بازنە ٣-ژینگە.

(الَبحرُ الُمحِیط): ئۆقیانووس کە خولی هەموو

وشكايى دەدات.

(ألَمحــاط): دەورەگر، دیوار کــە بە چوارلای مرۆڤ یان ئاژەڵدا هەبێت‌و بیپارێزێت.

(حُــوَّط الأَمــرِ): کار راگــران- کاررێخەران/ راستیی کارەکە.

(ألحُواطة): گەنجینەی پاراســتنی خواردن/ خۆراك.

(ألتَّحویطَة): هەڵبەســت لە شــێوەی بازنەدا ریزکرابێت‌و نووسرابێتەوە.

٣-(ألحَوْط): (مانگە یەکشەوەی/ داسەمانگی) زیوینی ملی منداڵ.

(ألحِوَط): ئەو شتەی کە لە بری ئەو پارەیەی کەمدەبێت دەدرێت.

الملحق:

حوط: (ألاحْتیاط): پێشبینی‌و خۆپاراستن‌و ئاگاردابوون.

(ألإحتیــاط لِلمَــرَض): خۆلــە نەخۆشــیی پاراستن.

(«تَدابیر إحْتیــاط»): تەگبیری چۆنییەتیی پاراستن‌و خۆپاراستن.

(«على سبیل الإحْتِیاط»): رێگەی چۆنیەتی ئاگاداربوون.

(ألحَذَر والإحْتِراز): ســڵکردن‌و خۆپاراستن‌و وریابوون.

أَخَذَ إحتیاطاتِهِ: پێشــبینی کــردوە ئاگادار بووە/ تەگبیری پارێزگارییکرد.

(ألإحتِیــاط- علــى الشَــيء): ئاگاداربوون‌و پاراستنی شتەکە.

(ألإحتیاط بفُلان أَو بشَيء): ١-گەمارۆی فیسار یا شتێك بدرێت ٢-(ع ١)؛ هێزێك گل بدرێتەوە بۆ بەرەنگاریی قەوماوی چاوەرێنەکراو.

یقال: (فِي الإحتیاط): رەوشــێکی سەربازە لە کاتی سەربازیی زۆرەملێدا مەشقی پێکراوە کە پێویســت بوو دەبێتەوە بە سەربازو خزمەت دەکاتەوە.

(مالُ الإحتیاط): ئەو داراییەیە کە پاشەکەوتی دەرامەتــەو زیــادەی خەرجکردنیەتــی لــە بودجەیەکــدا، بۆ پرکردنــەوەی کورتهێنانی بودجەیەك بەکاردەهێنرێت یان بۆ ئەو کارە تازانەی کە دەهێنرێتــە کایەوەو پارەی تری پێویستدەبێت.

حاف: ١-(حافَ- الشــيءَ حَوْفاً): شــتەکەی خست سەرکەنار/ لێوار.

(حَوَّفَ- الشَّيء): شتەکەی خستە سەر لێوار/ کەنار/ تەنشت.

(- المَكانَ): لە شوێنەکەدا سوورایەوە.

(تَحَوَّفَ- الشَــيءَ): ١-لە لێواری شتەکەیگرت/ بری ٢-لە قەراغی شتەکەیکرد.

(ألحَوْف): تەنشت لێوار/ قەراغ/ لا.

(ألحافَةُ): لێوار/ تەنشت/ لا/ کەنار.

(ج) حافات و حِیَف. (حافَتا الوادي): ئەملاو ئەولای دۆڵەکە/ هەردوو تەنشتی/ لاکانی.

٢-(أَلحَوف): پێســته بەرکۆشــی منــداڵ له بەریدەکەن.

(أَلحافَــة (ج) حافات و حِيَف): ١ـســەختی/ تەنگانه ٢ـنەبوونیی/ پێداویستیی.

(أَلحافان): دوو دەماری سەوزی ژێر زمان.

حاق: ١-(حاقَ- الشَــيءَ. حَوْقاً): شــتەکەی هەڵگولۆفتو لووسیکرد.

٢-(حاقَ- البَيت. حَوْقــاً): ماڵەکەی (ماڵی/ گەسکدا).

حَــوَّقَ- عَلَيهِ): قسـەی نارێــکو نابەجێو تێکــەڵو پێکەڵــی بەگوێدادا وەك خاشــاکی ناوماڵ.

(أَلحُواقَة): خۆڵو خاشاکی ناوماڵ.

(أَلمِحْوَقَة) (ج) مَحاوِق): گەسك.

٣-(حاقَ- بِهِ. حَوْقاً): هەر چوارلای لێگرت/ گەمارۆیدا/ ئابڵووقەیدا.

(أَلحُوق): چوارچێوە/ کەمەی شت.

(أَلحَوْق والحَوْقَة): کۆمەڵێکی زۆر/ گەورە.

٤-(حَوقَــلَ. حَوْقَلَةً و حيقالاً): ١ـرۆیشــتو شەکەتبوو/ پەکیکەوت ٢ـپیرو بێتوانا بوو.

(- الشَّــيخُ): پیرەکە دەســتی بە کەمەریەوە گرت ئەوسا توانی بڕوات.

(أَلحَوْقَل): ئیختیار/ پیری بە ساڵداچوو.

٥-(حَوقَلَ.حَوقَلةً وحِيقالاً): لاحەولەوەلایکرد/ وتی: لاحەولە وەلا قوەتە ئیللا بیللاهیلعەزیم.

(أَلحَوقَلَةُ): ســوراحیەکی شووشەی ملدرێژی ملباریك.

حــاك: (حاكَ- الثَّــوبَ. حَــوْكاً و حِياكاً و حِياكَةً): بەرگەکەی چنی.

(حائِــك (ج) حاكَــة وحوكَــة (م) حائِكَة و حائِــك (ج) حائِــكات و حَوائِــك): جۆلاـ بەرگچن.

(«حاكَ الشَــيءُ فــي صَدري»): شــتەکە لە دڵمدا رەگی داکوتا/ بنجبەست بوو.

(حــاكَ الشــاعِرُ القَصيــدَةَ): شــاعیرەکە هەڵبەستەکەی هۆنییەوە.

(ماأَحــاكَ سَــيفُهُ): شمشــێرەکەی نەیبڕی/ کارینەکرد.

(«ضَرَبَهُ فَما أَحاكَ فيه سَيفُهُ»): شمشێرەکەی لێدا، بەڵام کاری تێنەکردو نەیبڕی.

(أَلحَوْك) (ن): ڕێحانە کێویلە.

(«هذا على حَوْكِ هذا»): ئەمە لە تەمەنو قەڵافەتی ئەودایە.

(أَلمَحاكَة): چنینگە/ شوێنی جۆلایی.

(أَلمَحْوَكَة): شەرکردن/ جەنگ.

حــال: ١-(حالَ- الشَّــيءُ حَــوْلاً و حُؤُولاً): شتەکە لە بارێکەوە بۆ بارێکیتر گۆڕا.

(- تِ القَــوْسُ): کەوانەکە باری وەرچەرخاو خواربووەوە.

(- العَهْدُ): پەیمانەکە شکا/ هەڵگەڕایەوە.

(- إلى مَــكانٍ آخَــر= تَحَــوَّلَ): گوێزرایــەوە شوێنێکیتر.

(حَــوَّلَ- هُ): ١-لايــبرد ٢-لــه شــوێنێكەوە بۆ شوێنێكيترى گوێزايەوە.

حَوَّلَ (- الرَجُلُ): پياوەكە شــوێنەكەى خۆى گوێزايەوە.

(- هُ إلَيــهِ): ڕووى شــتەكەى كــردە ئەو بۆ ئەوينارد.

(أَحالَ- الغريمُ بدَينِهِ على آخر): وامەكەى خــۆى بــەرەو ڕووى يەكێكيــتر كــردەوە كە وەريگرت.

(مُحيل): ئــەو ڕووبەڕووكەرەوەى وەرگرتنى وامەكەيەتى.

مُحال: ئەوەى قەرزارەو بەرەوڕوو كراوە.

(مُحــالٌ عليــه): ئەو كەســەى شــتى بەرەو ڕووكراوەتەوە.

(مالٌ مُحالٌ بِهِ): داراى بەرەو ڕووكراو.

حَوالَة: پــارەى بەرەو ڕووكــراو وامى بەرەو ڕووكراو لە يەكێكەوە بۆ يەكێكيتر.

(أَحالَ- الأَمرَ على فُلان): كارەكەى بە تايبەتى بە فيسار سپاردو بەرەو ڕووى ئەويكردەوە.

(تَحَوَّلَ- الرَجُلُ): پياوەكە لە شوێنێكەوە بۆ شوێنێكيتر گواستيەوە.

(- عَنــهُ): لاى ئەو بۆ لايەكيــتر گوێزايەوە/ وازى لەو هێنا.

(إحتالَ- بالدَّين إحْتِيالاً): وامەكەى خســتە ئەستۆى خۆى.

(إسْــتَحالَ. إســتِحالَةً): لە بارێكــەوە چووە بارێكيتر.

(- تِ القَــوسُ): كەوانەكــە ڕاســتبوو خوار بووەوە.

(ألحائِــل (ج) حُــوْل و حُــوَّل و حِيــال و حَوائِل): ١-ڕەنگگۆڕاو.

(ألحــال (ج) أحوال و أحوِلَة): ١-بار ٢-دۆخ ٣-گوزەران ٤-چۆنيەتى ٥-نيشانەو خەسڵەتى ئەو شتە (بە مێ دەكرێت و بە نێريش).

(حالَةُ الشيءِ): بارو ڕەوشى ئەو شتە.

(حالاتُ الدَّهرِ): هاتوبرد/ گۆڕان و قەوماوى ڕۆژگار/ چەرخى ڕۆژگار.

(ألحِوَل): ١-نەمان ٢-بارگۆڕان و گوێزانەوە.

(«لاحِوَلَ عَنهُ»): بار ناگۆڕێت و لێيلانادات.

(ألحَــوال والحَــوَلان والحُــولان): گــۆڕان و هەڵگەڕانەوە/ لەسەر بارێك نەمان.

(ألحُولَة): سەيروسەمەرە/ سەرسوڕهێن.

(«هذا مِــن حُولَةِ الدَّهرِ»): ئەمە لە شــتە سەيرو سەمەرەكانى ڕۆژگارە.

(ألحَوالَــة) (ت): گوێزانــەوەو بــەرەو ڕوو كردنــەوەى وام يان پارە لــە وامدەرێكەوە بۆ وامەرگرێك/ پارە گوێزە/ پارە گوێزەكەيش/ حەواڵەكەيــش جــۆرى زۆرە بازرگانــەكان پێيدەڵێن: چەك.

(ألحوالَة المُسَــطَّرَة): چەكێك كــە دوو هێڵى تەريبى بە ڕووى چەكەكەدا دەكێشرێت، ئەوە هەر ئەو كەســەى كە بۆى نێرراوە دەبێت لە

بانقدا پــارەی هەبێتو لە بانقــدا دەخرێتە سەر پارەکەی.
(أَلحَوالَــة المُعتَمَــدَة): چەکــی باوەرپێکراو چەکی پشتدار، ئەو چەکەیە کە مۆری واژۆی خاوەنەکەی پێوەبێت، بــە ڕووی چەکەکەوە بێت ئەوە هەر جەخت لەســەر بوونی پارەی بانقەکەی ناکات بەڵکو پارەکەیش ڕادەگرێت.
(ألحوالة لأمرٍ): ئەو چەکەیە کە هەڵگرەکەی دەتوانێــت بــەرەو ڕووی یەکێکیتری بکاتەوە بەوەی کە خۆی پشــتی چەکەکــە واژۆ/ مۆر بکات.
(أَلحَوالَــة لِمُسَــمّى): حەواڵەی ناونــراو ئەو حەواڵەیە کە ناتوانرێت ڕەوانەی کەســێکیتر بکرێت، مەگەر بە وازهێنان بۆ قەرزارەکە.
(أَلحَوالَــة الموقعة على بَيــاض): چەکی بە سپێتی واژە کراو: چەکێکە ناوی وەرگرەکەی لەسەر نەنوســرابێت تەنها نوسرابێت بەرەو ڕووکردنەوەی، دەستەواژەی ئاڵوگۆڕی لەسەر بێت.
(أَلحَوالَــة لأمــرِ حامِلِهــا): چەکێکــە ڕووبەڕوودەکرێتەوەو هەڵگری هەر کەســێك بێت دەتوانێت وەریبگرێت، پاش مۆرکردنی/ واژەکردنی.
(أَلمُحال): ١-خوار/ گێر/ کەچ.
(أَلمَحالَة (ج) مَحال و مَحاوِل): چەرخ.
(أَلمُســتَحالَة- مِنَ القِسِيّ): کەمانی ژێ (گێر/ لوولخواردوو).
٢-(حــالَ- الحَــوْلُ حَــوْلاً و حُؤُولاً): ســاڵ ڕۆیشتو بەسەرچوو/ تێپەری.
(«حالَتِ الدّارُ وحِيلَ بها»): خانووەکە گۆڕاو بارەهای بەسەردا هات.
(حــالَ- عَلَيهِ الحَوْلُ): ســاڵێکی بەســەردا تێپەری.
(- تِ النَّخلَــةُ) (ز): دارخورماکــە ســاڵە نا ساڵێك بەریگرت.
(- تِ الأُنثــى: حُــؤُولاً و حِيــالاً): مێکــە ئاوسنەبوو.
(حَوَّلَ- الأَرضَ) (ز): زەویەکەی ســاڵەو ساڵ چاند.
(أَحالَ اللهُ الحَوْلَ): خودا ساڵەکەی تەواوکرد.
(- بِالمَكان): لە شــوێنەکەدا ســاڵێك مایەوەو تیایدا دانیشت.
(- الشــيءُ): چەندین ســاڵ بەسەر شتەکەدا تێپەری.
(أَحْوَلَ- الصَبِيُ): منداڵەکە ساڵێکی تەمەنی تەواوکرد.
(إحْتالَ- الشَــيءُ. إحْتِيالاً): ســاڵێك بەسەر شتەکەدا هات.
(أَلحَــوْل (ج) حُــؤُول وأَحْــوال): ســاڵ (ج) ساڵان.
(أَلحَولِــيُّ (ج) حَوالِيّ): ســاڵەوەختینە/ ئەو ولاخو چوارپێیانەی ساڵەوەختینەبن.

(«حَولَياتُ زُهَير»): هەڵبەستەکانی زوهەیر کە ساڵێك خەریکی دانانو ڕێکخستنو بەرچاوخستنی دەبوو.

(اَلحائِل (ج) حُوْل و حُوَّل وحِيال و حَوائِل): ١-یەکساڵە/ ئەوەی تەمەنی ساڵێك بێت ٢-هەموو مێینەیەکی نەزۆك.

(«إمرَأَةٌ حائِل و نَخلَةٌ حائِل»): ئافرەتی نەزۆكو دارخورمای زڕ.

(اَلحائِلَةُ): مێی وشەی (الحائِل).

(اَلمُحوِل): منداڵی یەکساڵە/ یەکساڵانە.

(اَلمُستَحالَة- مِنَ الأَرضِ (ز): زەویی بوورە/ زەوییەك کە ساڵێك یان چەند ساڵێك نەکێڵراوەو نەکراوە بە هیچ.

٣-(حالَ. حِيلَةً و مَحالاً): فێڵیکرد/ کەڵەکی لێدا.

(حاوَلَ- هُ. مُحاوَلَةً و حِوالاً): ویستی بە فێڵ شتێکی لێببیسێت/ بە فێڵ داوای شتێکی لێکرد.

(- الشَيءَ): شتەکەی ویستو نیازی بوو بە فێڵ دەستگیری ببێت.

(تَحَوَّلَ- فِي الأَمرِ): لە کارەکەدا زۆرزانییو فێڵی خستەکار.

(إحْتالَ. إحْتِيالاً): فێڵیکرد/ کەڵەكو کولەکیلێدا/ تەلەکەبازییکرد.

(اَلحَوْل (ج) حُؤول و أَحْوال): کارامەیی/ وردبینیو کارزانیی.

(اَلحِوَل): ١-توانا باشی کاروبار هەڵسووڕاندن ٢-کارامەییو وردبینیو کارزانی.

(اَلحِيلَة والحَوْلَةُ (ج) حِيَل): ١-بە بڕشتیی/ توانای کار هەڵسوڕاندن ٢-کارامەییو کارزانییو وردبینیی.

(اَلحَوالِيّ والحُوَّل والحُوَّلِيّ): ١-فێڵباز/ زۆرزان/ کەڵەکباز ٢-زۆرفێڵباز/ کەڵەکبازی بە پێچو پەنا کە کار بەلای خۆیدا دەبات.

(أَحْوَل): فێڵبازترین/ زۆرزانترین.

(«هُوَ أَحْوَلُ مِنْك وأَحْيَلُ مِنكَ»): ئەو لە تۆ فێڵبازترو کەڵەکبازترە ٢-زۆر زۆرزانترە.

(«ماأَحْوَله وما أَحْيَله»): ئای کە فێڵباز/ کەڵەکباز/ بە پێچو پەنایە.

(اَلحُولَة): ١-زۆر کەڵەکبازو بە پێچو پەنا/ بەفریو.

(هذا رَجُلٌ حُولَةٌ): ئەمە پیاوێکە زۆر کەڵەکبازەو بەفێڵە ٢-پیاوی زۆرزانو فێڵاوی.

الحَول: زۆر فێڵباز/ زۆر بە فێڵو فەرەج.

الحائِلَة= الحِيلَةُ: فێڵ/ فەرەج/ پێچو پەنا.

(اَلمَحالَة (ج) مَحال و مَحاوِل): لێزانیی/ شارەزاییو توانای کار هەڵسوڕاندن.

(لا مَحالَةَ مِنَ الأَمرِ): چار نییە کارەکە هەر دەبێت ببێت/ یان گومانی تێدا نییە کە دەبێ بکرێت.

٤-(حالَ- فِي ظَهْرِ الدابَّةِ. حَوْلاً و حُؤولاً): خۆی هەڵدایە سەرپشتی ولاخەکەو ڕێك

دانیشت.

(أَحالَ- فِي ظَهرِ الدابَّةِ): خۆی هەڵدایە سەر ولاخەکەو ڕێك دانیشت.

(«أحالَ عَلَیهِ بالسَّوطِ یَضرِبُهُ): بە قامچی کەوتە لێدانی/ بە قامچی هاتە وێزەی.

(إحْوالَّ- تِ الأَرضُ): زەویەکە شین بوو گیاکەی هەستا.

(حالُ مَتنِ الفَرَسِ): ناوەڕاستی پشتی چارەوێکە.

(اَلمَحالَة (ج) مَحال و مَحاوِل): ناوەڕاستی پشتو بڕبڕەی پشت.

٥-(حالَ- الشَّخصُ. حَوْلاً و حُؤولاً): کەسەکە بزوا/ جوولا/ تەکانیدایە خۆی.

(حاوَلَ — البَصَرَ. مُحاوَلَةً و حِوالاً): چاوی لەسەر دانا/ چاوی تێبڕیو نەیتروکاند.

(إِحْتَوَلَ- هُ القَومُ): خوێشگەل (تێیمرووکانو چواردەوریان لێگرت/ ئابلۆقەیانداو خستیانە ناوەڕاستی خۆیانەوە).

(إِسْتَحالَ- فُلانٌ الشیءَ. إستِحالَةً): فیسار چاوبڕییە شتەکە بزانێت ئایا دەجوولێتەوە.

(عِلْمُ الحِیَلِ (حی)= میکانیك): زانستیی هاوسەنگکردنو بزواندنی تەنەکان.

٦-(حالَ بَینَهُما. حَولاً و حُؤولاً و حَیلولَةً): بەری لە یەکتری لێگرتن/ لەیەکیکردنو کەوتە نێوانیانەوە.

(حائِل (ج) حُوْل و حُوَّل و حِیَال و حَوائِل): ١-نێوانبڕ ٢-کۆسپ/ لەمپەر/ تەگەرە.

(اَلحِوال): نێوانبڕ/ هەرچی دوو شت (لە یەك ببچڕێت/ لە یەك بکات) لەمپەر.

٧-(حَولَ- ت عِینُهُ. حَوَلاً): چاوی تیلبوو/ خێلبوو.

(أَحْوَل (م) حَوْلاء (ج) حُوْل): چاو (خێل/ تیل).

(أَحالَ- العَینَ): چاوی خێلکرد/ تیلکرد.

(إِحْوَلَّ- ت عَینُهُ): چاوی خێلبوو/ تیلبوو.

(اَلحَوَل (طب): چاوخێلیی/ ئەومیە گلێنەیەکی چاو بە لای لووتدا خواربێتو ئەویتریان بەلای لاجانگدا.

(اَلحَول): خێل/ چاوتیل.

٨-(حَوَّلَ- الشيءَ): شتەکەی ستەمکرد کە هەر نەکرێتو نەبێت.

(أَحالَ- الرَجُلُ): کاری نەکردەی ئەنجامداو باسیکرد.

(إِستَحالَ. إِستِحالَةً): بوو بە کاری نەکردەوو نەشیاو/ کاری ستەم.

(اَلمُحال): کاری نەکردە/ نەکراوو ستەم/ هەر نابێت.

اَلمُحْوَال: هەر نابێت/ زۆر ستەم/ نەکراو.

(اَلمُستَحیل- مِنَ الکَلامِ= المُحال: قسەی خۆڕاییو بێکەڵك/ قسەیەك کە هەر نەیەتە دیو ستەمبێت.

٩-(اَلحال (ج) أَحْوال و أَحْوِلَة): ١-خۆڵەمێشی

گەرم ٢-قورە ڕەش.

(حَوْل وحَولَى و حَوَال و حَوَالَى- الشــيءِ أو الشَّــخصِ): ئەملاولای ئەو شــتە ئەو کەسە/ دەورو بەری.

(«قَعَدَ حَوْلَهُ و حَولَيهِ و حَوَالَهُ و حَوالَيهِ»): بە هەر چوار لایدا دانیشت.

(حَيالُ الشيءِ): بەرامبەر شتەکە.

(«قَعَــدَ حِيالَــهُ و بِحيالِــهِ»): بەرامبەری دانیشت/ ڕووبەڕووی دانیشت.

(«أعطــى كُلاً على حِيالِــهِ»): ڕووبەڕوو و دەست بە دەست بە تەنیا بەهەر یەکیانیدا.

(الحُولَــة): کاری بیدعــەت/ کاری خــراپو ناشیرین/ دزێو.

(المُحَــال): ١-کاری نــاڕەواو نادروســت ٢-خواروخێــچ ٣-هەر شــتێك هی ئــەوە بێت تێکبچێتو هەڵبوەشێتەوە.

(المُحيل= مِنَ النِّســاء): ژنێك کە کوڕێکی لە پاش کچێکــەوە بووبێت یان کچێکی بەســەر کوڕێکدا بووبێت.

(المُسْــتَحيل): ١-ئاخاوتنی ناڕەواو نادروست/ نەشیاو ٢-پڕ.

١٠-(الحَوْلَقَــة= الحَوقَلَة= لا حَولَ ولا قُوَّةَ إلاّ باللهِ): دەسەڵات هەر دەسەڵاتی خودایەو بەبێ ئەو کەس دەسەڵاتی نییە.

الملحق:

حول (الإحالَة) (مص): بەرەو ڕووکردنەوە.

(إحالَةُ الغريم): خــاوەن وامەکە قەرزەکەی بەرەو ڕووی یەکێکیتر بکات.

(«إحالَــةُ الدَّيــن الى شــخص»): قەرزەکە/ وامەکە بــەرەو ڕووی یەکێکیتر بکرێتو ئەو کەسە وەریبگرێت.

(الإحالَة إلى أو على التَقاعُد): خانەنشینکردن.

(الإحالَــة إلى القضــاء): بەدادگــادان/ داوای دادگاکردن.

(قاضــي الإحالَــة): دادوەری لێکۆڵینــەوە/ دادوەرێکــە گومانبارەکان بــەرەو ڕووی ئەو دەکرێتەوە لێیاندەپرســێتو لە گوناهەکەیان دەکۆڵێتەوە ســا یان بەندیــان دەکات یان بە کەفالەت/ بە دەستەبەری یەکێك بەریاندەدات یان بەرەڵایاندەکات

(إحالَة مشــروع قانون إلى لجنة مختصة): بــەرەو ڕووکردنــەوەی یاســای پرۆژەیەك/ پرۆژەی یاســایەك بــەرەو ڕووی لیژنەیەکی پســپۆڕ دەکرێت تا لێیبکۆڵێتەوەو ڕای خۆی لەسەر بدات.

(الإحالَــة في الادارة): بەرەوڕووکردنــەوە لە بەڕێوە بەرێتیــدا/ گێڕانــی کارنامەیەك لە یەکەیەکی بەڕێوەبەر بنێتەوە بۆ یەکەیەکیتر تا بە ئەنجام دەکات.

(الاحالــة في عِلــم الطبيعَــة): گۆڕیــن لە زانستیی سروشتیدا: گۆڕینی سروشتی شتێك وەك گەرمکردن ساردکردنەوە.

(الإستحالَة):١ـگۆڕان له بارێکەوه بۆ بارێکیتر وەك گۆڕانی سرکەو بەمەی بوونی.
(ألإســتحالة): ٢: عــدم الإمــكان والقدرة، الإمتِنــاع والتَّعذُّر):له توانــاو وزەدا نەبێت كارێك بكرێت. نەكردنو ستەمبوون.
(إستحالَة القِيام بِعَمَل): ستەمبوونی كردنی كارێك.
(الإســتحالَة في عِلــم الطبيعَــة):گۆڕینــی سروشتی شــتێك لەگەڵ مانەوەی جۆرەكەیدا وەك گەرمیــیو ســاردیی لەش له زانســتیی سروشتدا.

حام: ١-حامَ - على الشــيءِ و حَولَهُ حَوماً و حَوَماناً):گوڕو خولی شــتەكەیدا/ بەخولیدا (سووڕایەوە/ چەرخەلەیكرد).
(- حَــولَ غَرَضِهِ و عَلَيه):ســەرقاڵو وێڵی نیازەكەی بوو/ گڕو خولی ئامانجەكەیبوو.
(حَوَّمَ في الأمرِ):ســەرومڕ به كارەكەوە گلا/ لەگەڵیدا خەریك بوو.
(ألحُــوم): مەی كه ســەر دەســووڕێنێتەوەو گەرمیدەكات.
(حَومَة (ج) حَوماتُ القِتال):جەرگەی كۆڕی گەرمی شەڕ.
١-(البَحر أو الرَّمــل أو غير ذلك): نێرینەی ئاوی دەریا یان قووڵایی لمــستان یان جەرگەی هەر شتێكیتر.
(- المَوتِ): شالآوی مەرگ.

٢-(حامَ- الرَّجُلُ. حَوْماً و حَوَماناً):پیاوەكه تینوویبوو.
(حائِــم (ج) حُوَّم (م) حائِمَة (ج) حَوائِم و حُوَّم):تینوو.
٣-(حَوْمَلَة. حَومَلَةً):ناوی هەڵگرت.
(ألحَوْمَــل):١ـهەوری ڕەش/ تــاڵ كه بارانی زۆری پێوەیه ٢-(لێشاوی/ لافاوی) ڕوون.
حــون: (تَحَــوَّنَ- الرَّجُــلُ): ١ـزەبــوونو سەرشۆڕبوو ٢ـمرد/ فەوتا.
حــوي: (حَــوِيَ و أحْــوَوى أحــواوَى حَوَىً وإحويواءً و إحْوِواءً):ڕەشــی مەیلەو شینبوو یان سووری تۆخی مەیلەو ڕەشبوو.
(أحْوى):مەیلەو ڕەش بوو.
(أحْوى (م) حَوّاء (ج) حُوّ):یەكێكی ڕەشــی مەیلــەو شــین/ شــینباو یان ســووری تێری مەیلەو ڕەش/ ڕەشباو.
(ألحُوَّة):ڕەشییەكی مەیلەو شین/ شینباو یان سوورییەكی مەیلەو ڕەش/ ڕەشباو.
حوى: ١-(حَوى- الشَّــيءَ. حَوَايَــةً و حَيّاً): شــتەكەی گردكــردەوە/ كۆكــردەوەو بوو به خاوەنی.
(حَوَّى- هُ تَحْوِيَةً): چنگی لێگیركردو گرتی.
(تَحَوَّى- الشَّيءَ):شتەكەیگرت.
(إحتَوى- الشَّيءَ وعليه. إحتِواءً):١ـشتەكەی دەستكەوت/ بەرچنگكەوت ٢ـشتەكەیگرت.
(ألحــاوي (م) حاوِيَة (ج) حاوِيات و حَوَاوٍ)

(فا): ١-شتگرتوو ٢-چنگکەوتوو/ دەستگیربوو ٣-کۆکەرەوە.

(اَلحَويّ): خاوەنی شـتێك کە هی خۆی بێتو هەڵبگرێت هی خۆی بێت.

(اَلحَويَّةُ (ج) حَوايا): مێی وشەی (اَلحَويّ).

٢-(حَوى- الشَــيءَ. حَوايَةً و حَيّاً): شتەکەی کۆکردەوە.

(تَحَوّى): چووە یەك/ کرژو گرمۆڵە بوو.

(اَلحَويّ): گۆلی/ حەوزی بچووکی ئاو.

(اَلحَويَّةُ (ج) حَوايا): ١-ریخۆڵەی پێچخواردوو یان چەوریی ریخۆڵە ٢-گۆلی بچووك ٣-جلێکی حوشترەکە ناواخنەکەی پووشەو لە کۆپارەی حوشتر دەنرێت بۆ سواربوون.

(«اَلَمنايـا على الحَوايا»): بە پێی خۆی خۆی دەهاوێتە باوەشی مەرگەوە.

(اَلحِــواء (ج) اَحْوِيَــة): کۆمەڵــە خانــووی بەیەکەوە نووساو یان بەیەك نزیك.

(اَلحَواء والحَواة): دەنگ.

(اَلحَاوِياء (ج) حاوِياءات و حَواوٍ): ریخۆڵەی پێچخواردوو کرژ بوو.

٣-(تَحَــوّتِ- الحَيَّةُ): مارەکــە گرمۆڵە بوو/ پەپکەیخوارد/ خۆی پێچدا.

(اَلحــاوي (م) حاوِيَة (ج) حاوِيات و حَواوٍ): ئــەوەی ئەفســوون لــە مــار دەکاتو مارەکە بەکێشدەکاتو نەرمیدەکات.

(اَلحَوّاء): مارگر/ مارباز/ مارکۆکەرەوە.

الملحق:

حوي: (اَلُمحتَوى): ناوەرۆك/ ئاخنە/ ناواخن.

(مايَشتَمِلُ عليه الشَيءُ): ئەوەی لە شتەکەدا ئاخنراوەو هەیە.

(مُحتَــوى الخزانــة): ئــەوەی خراوەتــە دۆڵابەکەوە/ گەنجینەکەوە.

(محتويات كتاب أو عَــدَد مَجَلّةٍ): ناوخان/ ناوەرۆك/ ئەو بــاسو بابەتانەی لە کتێبەکە یان گۆڤارەکەدا هەیە.

(حيث): ١-لەو شــوێنەی ٢-چونکە ٣-لە کوێ ٤-لــەو رووەوە ٥-لەبەرئــەوەی ٦-هەرچۆنێك بێت/ بووبێت.

(مِن هٰذِهِ الحَيثِيَّة): لەو رووەوە/ بەوپێیە.

(حيث) (ظرف زمان): ئاوەڵفرمانی کاتیش دەبێت: لەو دەمەوە/ لەو کاتەوە/ لە کاتێکدا.

ملحق:

حيــث: (اَلحَيْثِيّات في القَــرارات والأَحْكام): هۆی بریارو ســەپاندنەکانی بریارەکان کە بە (لەبەرئەوەی) دەستپێدەکرێت.

حاج: (حاجَ. حَجيجاً): نەبووبوو/ ئاتاجبوو/ نەدارابوو/ دەستکورتبوو.

(اَحــاج واَحْيَجَ- المَكانُ): شــوێنەکە (حاج)ی لێروا.

اَلحــاج (ن): وشــترخوار رووەکێکی درکاوییە وشتر دەیخوات یان رووەکێکی ترشۆکە.

حاد: (حادَ- عَنِ الطَريقِ): لە رێگەکە لایدا.

(حـادَ- عَن الطَّريـق. حَيْـداً و حَيَداناً و مَحيـداً و حَيْدَةً و حُيُـوداً و حَيدودَةً): له ڕێگەكه لایدا/ لاڕێیگرت.

(حَيَّدَ- هُ): خستیه لاوه- لابەلایكرد/ لایخست.

(- السَّيرَ): لكی له ڕێگەكه كردهوه- تەگەرەی خسته ڕێگەكەوه.

(حايَـدَ- هُ. مُحايَدَةً و حياداً): ١-تریسـكەی لێبەست/ خۆی لێلادا/ لای لێبەست.

(-مُحايَدَة و حياداً): بێلایەنیی/ لالێبەستن/ لابەلابوون.

(ألحَيْـد (ج) حُيُـود و حِيَـد وأحْيـاد): ١-زمانه/ دەرپەڕینێك كه له شتدا پەیدابێتو دەركەوێـت/ شـاخكردن ٢-لووتی شـاخێك/ نوتكەیەك كه له كێوەكه ڕەتبێت.

(ألحَيْدُ والحَيْدَةُ): بـه تایبەتی گرێی قۆچی كەڵەكێوی.

(ألمَحيد): لادانگه.

(ألحَيـدى): ڕۆیشـتنی بەلارولەنجـه/ بـه خۆبادانو فیز.

(ألحَيْدان): زیخو چـەوی پەڕیوی پێی وڵاخ كه دەڕوات یان غاردەكات.

٢-(ألحَيْـد والحِيد): وەك ئـەو/ لەو چوو/ وێنـەی ئـەو/ نموونـەی ئـەو/ هاوشـێوه، هاوچەشن.

الملحق:

حيد: (ألحِيـاد): ١-دوورەپەرێز بونو خۆ له شت لادان ٢-بێلایەنیی له نێوان دو ناحەزدا.

(وَقَـفَ على الحياد): وەرگرتنی هەڵوێسـتی بێلایەنیی.

(الحياد الإيجابـي): ڕێڕەوێكـی ڕامیارییه. نەدانـه پاڵی هیـچ كۆمەڵـه دەوڵەتانێك كه ناحەزبن بەوانیتر/ بێلایەنبوون له نێواندا.

حـار: ١-(حـارَ- الرَّجُل. حَيْـراً و حَيَراً و حَيْـرَةً و حَيَراناً): ١-پیاوەكـه تیاما/ ڕاماو ڕەشكەوپێشـكەیكرد ٢-ڕێیلێهەڵـه بـوو/ نەچووەوه سەر ڕێگەكه.

(- في أمرِهِ): له كارەكەدا سـەری لێتێكچوو/ چەواشه بوو/ له كارەكەدا ڕاما.

(حَيْـران) م حَيْرى (ج) حَيَارى و حُيَارى): سەرسـام/ واقوڕمـاو/ حەپەسـاو/ ڕامـاو/ دۆشداماو.

(حَيَّرَ- هُ): سەرسـامیكرد/ سەرگەردانیكرد. حەپەساندی/ دۆشیداماند.

(تَحَيَّر واسْـتَحارَ): سەرسامبوو/ واقی وڕما- داما/ سەری لێتێكچوو.

(ألحائِر (ج) حُوران و حيران (فا)): حەپەساو/ سەرسام/ واقوڕماو/ دۆشداماو/ چەواشەبوو.

(ألمِحيـار): زۆر سەرسـام/ زۆر حەپەسـاو/ چەواشەی تەواو/ دۆشداماوی تەواو.

(ألمُسْـتَحير): ڕێگەی بێدەروو/ ڕێگەیەكه له ناوەراستی بیاباندا كه نەزانرێت ئەوسەری له كوێوه دەردەچێت.

(اَلْمُتَحَيِّرَةُ (ج) مُتَحَيِّرات) (فك): هەسارەی گەڕۆك.

٢-(حارَ- الماءُ. حَيْراً و حَيَراً و حَيْرَةً و حَيَراناً): ئاوەکە پێچپێخوارد وەك ڕێدەرنەکاتو کۆبووەوە.

(تَحَيَّرَ- الماءُ): ئاوەکە پێچپێخواردو پاشان کۆبووەوە سەری دەرنەچوو.

(- المَكانُ بالماءِ): شوێنەکە پڕبوو لە ئاو.

(إسْتَحارَ- السَّحابُ): هەورەکە بە ئاسمانەوە گیریخواردو بە هیچ لایەکدا نەڕۆیشت.

اَلحائِر (ج) حُوران وحِيران): ١-گۆماو/ ئەستێل ٢-زەویی نزم/ نشێو کە چواردەورەکەی بەرزبێت.

(اَلحَيْر): باخو بێستان.

(اَلحَيَر والحِيَر): کەسوکاری زۆرو دارایی چاك.

(«لا آتيهِ حِيَرَ دَهْرٍ»): هەرگیزاوهەرگیز نایەمە لای.

(اَلْمَحارَة): ئاوگر/ ئەستێل/ گۆماو.

(اَلْمُسْتَحِير): هەوری متی قورس کە بایەك نەبێت ڕاپێچیکات.

٣-(إسْتَحارَ- المَكانَ و بِالمَكانِ): چەند ڕۆژێك لە شوێنەکەدا مایەوە.

(اَلحَير): بەرگریلێکراو/ پارێزراو.

(اَلحارَة): گەڕەك.

٤-(اَلْمَحارَة (ج) مَحار): گوێچکەماسی.

(اَلْمَحارَتان): کاسەو تۆپی ئێسقانی کۆڵۆت.

حاز: (حازَ- الإبِلَ حَيْزاً): حوشترەکانی ڕادا/ لێخوڕی.

(تَحَيَّزَ- الشَّيءُ): شتەکە شوێنێکی گرتو جێگیر بوو.

(- تِ الحَيَّةُ): مارەکە پەپکەیخوارد.

(اَلحَيِّز): جێگە/ شوێن کە شت بگرێت.

حاس: ١-(حاسَ- الشَّيءَ حَيساً): شتەکەی تێکەڵکرد.

(حاسَ و حَيَّسَ- الحَيْسَ): خورماو ڕۆنی بە ئاردکرد.

(اَلحَيس) (ط): خورماو ڕۆنی بە ئارد.

(اَلْمَحيُوس): کۆیلەزادە/ کەسێکە باوکی کۆیلەو دایکی کەنیزەك کۆیلە بێت (لە وشەی (حيس)ەوە وەرگیراوە واتا: تێکەڵ/ ئاوێتە.

٢-(حاسَ- الحَبْلَ. حَيساً): پەتەکەی بادا.

(اَلحَيْس): کاری جەڵغەم/ ناتەواو/ شلو شێواو دانەمەزراو.

٣-(حِيسَ- حَيْسُهُمْ): فەوتانیان نزیکبۆتەوە.

حاش: (حاشَ- هُ حَيشاً): تۆقاندی.

(- مِنهُ): لێیتۆقی.

(- الرَّجُلُ): کابرا لە ترساندا لوولبوو تۆقیو تێیتەقاند/ کرژ بوو و قووچاندی.

(تَحَيَّشَ): تۆقی.

(اَلحَيْشان): تۆقنۆك.

٢-(حاشَ- الوادِي. حَيْشاً): دۆڵەکە درێژبووەوە.

حـــاص: (حـــاصَ وانحَـــاصَ وتَحايَـــصَ- عَن كـــذا. حَيْصـــاً و حَيْصَـــةً و حيُوصاً و مَحِيصاً و حَيَصانـــاً): خۆی لەوەلا داو خۆی دوورەپەرێزگرت.

(«مَن حاصَ عنِ الشرِّ سَلِمَ»): هەرچی خۆی لە خراپە لابداتو بسڵەمێتەوە بێومیدەبێت.

(حايَـــصَ- هُ): فێڵیان لە یەككردو ویـــستیان بەسەریەكدا زاڵبن.

(حَيْـــصَ بَيْـــصَ): ١-تەنگانـــەو داماویـــی/ چەواشەیی.

(«وَقَعَ في حَيْصَ بَيْصَ أو في حِيْصَ بيْصَ»): كەوتە تەنگانەو داماوی/ چەواشەبوونێكەوە كە لێبرزگار نەبێت.

(اَلمَحِيص= اَلمَحيد): دەرفەت/ دەروو/ رزگارگە/ هەڵاتنگە.

(«لا مَحيصَ لَهُ مِن هـــذا الأمر»): لەم كارە دەرفەتی رزگاربوونی نییـــە/ چاری ناچارەو بێدەرووە.

(«اَلحَيوص- مِنَ الدَّواب): وڵاخی/ چوراپێی چمـــووش/ ســـرك كە مـــل بـــۆ خاوەنەكەی نەدات.

حاضی: (حاضَ- تِ المَرأةُ و تَحَيَّضَت حَيْضاً و مَحِيْضـــاً و مَحاضاً): ژنەكـــە بێنوێژ بوو/ كەوتە حەیزەوە.

(حائِض و حائِضَة (ج) حُيَّض و حَوائِض): ئافرەتی بێنوێژ/ حەیزدار.

(حَيَّـــضَ- المـــاءَ): ئاوەكـــەی بەردا بـــروات/ رەواند.

(اَلحِيَاض): خوێنی بێنوێژیی.

(اَلحِيضَةُ و المَحيْضَةُ): پەرۆی بێنوێژیی.

حيـــع: (حَيْعَلَ- المُـــؤَذِّنُ): بانگدەرەكە وتی: «حَيَّ على الصلاة حَيَّ على الفَلاح».

حاف: ١-(حافَ- عَلَيهِ. حَيفاً): زۆرو ستەمی لێكرد.

(حائِف (ج) حُيَّف و حُيُف و حافَة): زۆردار/ ستەمكار/ زاڵم.

٢-(تَحَيَّفَ الشَيءَ): شـــتەكەی كەلوكۆمكرد/ لەملاو لای بری.

(حائِفُ الجَبَل): (كەنار/ تەنشت)ی شاخ.

(اَلحِيْفَـــة (ج) حِيَـــف): كەنـــار/ ســـووچ/ تەنشت.

٣-(اَلحِيفَةُ): پارچە پینە كە داوێنی كراســـی پێ پینەدەكەن ٢-راونراو.

(اَلأحْيَف (م) حَيْفاء- مِنَ الأمْكِنَة): وشكانیی كە بارانی بەرنەكەوتبێت.

حـــاق: ١-(حـــاقَ- بـــهِ حَيْقـــاً و حُيُوقاً و حَيَقاناً): دەورەیدا/ گەمارۆیدا/ ئابڵووقەیدا/ ئەملاولای لێگرت.

(-بِهِمُ العَذابُ): سزاو دەردیان بەسەردا باری/ گریدان.

(أحاقَ- بِهِ): دەوریگرت.

(-الشـــيءَ بِكَذا): ئەوەی بە دەوری شتەكەدا

گرت/ بەوە دەوری شتەکەیگرت.
(إحْتاقَ- على الشـيءَ): شـتەکەی پاراستو نیگایدا.
٢-(حـاقَ- فيه السَّـيفُ حَيْقـاً و حُيُوقاً و حَيَقاناً): شمشێرەکە کاری خۆی تێکرد.
٣-(حـاقَ- بهـمُ الأمْـرُ. حَيْقـاً و حُيُوقاً وحَيَقانـاً): کارەکە داوێنگیریانبـوو بوو بە ئەرکو پێویست بەسەریانەوە.
(ألحَيْق): گرفتاریی/ کـە بە هۆی کردارێکی خراپی خۆیەوە مرۆڤ تووشیدەبێت.
٤-(حايَـقَ- هُ. مُحايَقَـةً): ١-(ئێرەیـی/ حەسوودی) پێبرد ٢-رقی لێبوو.
(ألحَيْقَل): بێفەر/ بێکەڵك/ خوێریی.
حاك: ١-(حاكَ. حَيْـكاً و حَيَكاناً): بەفیزو خۆبادانەوە ڕۆیشت.
(حائِـك و حَيَّاك (م) حَيَاكـه و حَيْكانَة و حَيْكى): خۆبادەرو بەفیزو دەعیە ڕۆیشتوو.
(مَشْيَةُ حَيْكى): ڕۆیشتنی بە خۆبادانەوەو بە فیزەوە.
٢-(حاكَ و أحاكَ- السَّيفُ. حَيْكاً و حَيَكاناً): شمشێرەکە بری.
(- السَّـيفُ أوِ الـكَلامُ فيه): شـمێرەکە یان قسەکە کاری خۆیکردو جێکاری بەجێهێشت.
٣-(إحتـاكَ- بِثَوبِـهِ إحْتيـاكاً): خـۆی لە بەرگەکەوە ئاڵاندو خۆی تێدا شاردەوە.
حـال: ١-(حالَ- الشَـيءُ. حُيُولاً): شـتەکە گۆڕا.
٢-(حالَ- المـاءُ. حُيُولاً): ئاوەکە گەرایەوە لە دۆڵەکەدا بوو بە زەلکاو.
(ألحَيْـل (ج) أحْيـال و حُيُـول): زەلکاو لە نشێویی دۆڵەکەدا.
٣-(ألحَيْل (ج) أحْيال و حُيُول): توانا/ هێز/ تین.
(ألحَيْلَةُ): فێڵ ٢-ڕەوەمەڕ یان بزن.
(ألحِيْلَةُ (ج) حِيَل): ١-بڕشـت/ دەسەڵاتی کار هەڵسوراندن ٢-کارامەیی/ وردبینیو لێزانیی.
(ألأحْيَل والأحْوَل): ١-زۆرزانترین/ فێڵبازترین/ تەڵەکەبازترین ٢-لەبڕشتترین.
(ألحَيلان) (ز): جەنجەڕ کە دەغڵی دورواوی پێدەکوترێت.
حان: ١-(حانَ الشَـيءُ. حَيْنـاً و حَيْنُونَةً): دەمی شـتەکە هاتووە/ نزیکبۆتـەوە/ هات/ نزیکبووەوە.
(- لَهُ أن يَفْعَلَ كذا): کاتی ئەوە هاتووە ئەوە ئەنجام بدات/ ئەوە بکات.
(- السُـنبُلُ): گوڵە گەنمەکە گەیوەو وشـك بووە کاتی دروێنەکردنیەتی.
(حَيَّنَ- هُ): کاتی بۆ دیاریکرد/ کاتی بۆ دانا.
(حايَنَ- هُ): لەکاتی دیاریکراودا کاری لەگەڵدا کرد.
(أحْيَنَ- الرَجُلُ أوَ الشيءُ. إحْياناً): ڕۆژانێك یان دەمانێك بەسـەر پیاوەکەدا یان شتەکەدا

تێپەری.

(- بالمَكانِ): دەمێك/ ماوەیەك لە شوێنەكەدا نیشتەنی بوو.

(تَحَيَّـنَ- مِنهُ غَفلَـةً): چاومڕێی كاتێك بوو بێئاگا بێت.

(«هُوَ يَتَحَيَّـنُ طَعامَ الناسِ»): ئەو چاوی لە خواردنی خەڵكە بۆ هەلی ئەوە دەگەڕێت.

(إسْتَحْيَنَ): چاوە چاوی هەلێكی لەبار بوو.

(ألحيْـن (ج) أحيان (جـج) أحايين): دەم/ كات/ ماوە. چاخ/ هەل، بوار، سەردەم.

(ألحينَةُ وأحايين): ناوبەناو/ جارەجارە.

(ألمِحْيان= ألحين): دەم/ كات/ ماوە/ سەردەم. بوار. چاخ.

٢-(حانَ- فُلانٌ حَيْناً و حَيْنونَةً): فیسار مرد یان تووشی (چورتوم/ مەینەتییەك) بوو.

«أحانَه اللهُ»: خودا فەوتاندی/ مراندی.

ألحين: ١ـ هەوتان ٢ـ چورتوم.

ألحـان والحانَة: مەیخانە (هەردوو وشـەكە لـە (حَين)ەوە هاتووە واتا لەناوچوونی پارەو سامان.

(ألحائِنَةُ (ج) حَوائِن): وەی/ چورتوم، بەڵا/ ئاپۆرە.

(أحـانَ- هُ اللهُ): خودا فەوتاندی/ لەناویبرد/ مراندی.

٣-(حانَ-الرَجُـلُ. حَيْنـاً و حَينُونَةً):ڕێی ڕاستی نەدۆزییەوەو سەری لێشێوا.

(حَيَّـنَ- اللهُ فُلانـاً): خـودا بـۆ ڕێڕاسـت سەرینەخست.

(تَحَيَّـنَ): بێبەشـی ڕێی سـەركەوتنو ڕێی ڕاسـتیی بـوو/ دەسـتگیری ڕێی ڕاسـتییو سەركەوتن نەبوو.

(ألحائِن): گەوج.

حيي: ١-(حَيِيَ. حَياةً): ژیا/ زیندوو بوو.

(حَيَّ. يَحيى): ژیا/ زیندوو بوو.

(حَيّا- هُ. تَحِيَّةً): سڵاوی لێكرد وتی: سڵاوی خودات لێبێت واتاتەمەنت درێژ بكات.

(- هُ اللهُ): خودا هێشتیەوە تەمەنی درێژكرد.

(حايـا- الصَبِـيَّ. مُحايـاةً): خواردنـی دەرخواردی منداڵەكە دا.

(- النارَ): ئاگرەكەیكردەوە.

(أحيا- هُ): زیندوویكـردەوە/ ژیاندیەوە یان ژیاندی.

(- النـارَ): ئاگرەكـەی خۆشـكرد/ فووی بە ئاگرەكەدا كرد تا كڵپە بسێنێت.

(- الأرضَ): زەویەكەی ژیاندەوەو پەینیكرد/ بەپیتیكرد.

(- الرائِـدُ الأرضَ): ڕانوماكـە زەوییەكـەی بەپیت هاتە بەرچاو.

(أحْيـا واسـتَحْيا- هُ): بـە زیندوێتیـی بەرەڵایكرد/ بەجێیهێشت.

(ألحَيّ): زیندوو.

(حَيَوِيّ): زیندوێتیی.

(«لايَعرِفُ الحَيَّ مِنَ اللّي»): گەوجە (ئێمەیش دەڵێین: گێــزەرو گونــی لێکجیاناکاتەوە واتا گەوجە.

(أَلحَيّ): ١-گەرەك ٢-تیرەی هۆزێکی عەرەب.

(أَلحَيا والحَياء): ١-سەوزاییو کشتوکاڵ ٢-باران چونکە زەویو خەڵك دەژیەنێتەوە ٣-رووەك.

الحیاة: ژین/ ژیان.

(أَلحَيَّةُ): مێی وشەی (أَلحَي)؛ زیندوو.

(أَلحيَّــةُ (ج) حَیَّات و حَیَــوات) (ح): ماری نێرو مێ لە وشەی (الحیاة)ەوە وەرگیراوە.

(أَرضٌ حَيَّة): زەوییەکی سەوزو بە پیت/ پڕ فەروبێر.

(أَلحَیُّوت): نێرەمار.

(أَلمحیــا (ج) مَحاي): ١-شــوێنی تێــدا ژیان/ ژینگە ٢-ژیان.

(أَلحَیَــوان (ج) حَیَوانــات) (ح): گیانەوەر. زیندەوەرێکە کــە دەجووڵێتو هەســتیارەو دخوات لەســەر زیندەوەریتر دەژی یان لەسەر رووەك.

(أَلحَیَوانــات): هەمــوو ئــەو زینــدەوەرو گیانەوەرانــەی کــە لە کێتیــدا دەژین یان لە وڵاتێکدا یان لە چاخێکدا ژیاون.

(حَیَوانــات العَصــر الحَجَــري أَو حَیَوانات أَفریقیــا): گیانەوەرانی چاخــی بەردین یان گیانەوەرانی ئەفەریقا.

٢-(حَییَ- مِنهُ. حَیاءً): شەرمی لێکرد/ خۆی بەرامبەری پێچایەوە.

(حَیاء): شەرمکردن/ شەرمو شکۆ.

(حایا- زَیداً. مُحایاةً): شەرمی بەزەید کرد.

(إِســتَحیا- هُ مِنــهُ): لــە شــەرماندا خــۆی لێشــاردەوەو خۆی کەنارگرت/ لە شــەرماندا چوو.

(إِستَحیا واسْــتَحی – مِنهُ): شەرمی لێکرد/ تەریق بووەوەو خۆی لێپێچایەوە/ بەرامبەری کەمروو بوو/ شەرمنبوو.

(أَلحَیا) ١-شەرم/ شکۆو خۆپێچانەوە ٢-تۆبەکردنو پەشــیمانبوونەوە ٣-چوون/ دڵتەنگبــوونو سڵکردنەوە لە ترسی تەشەرو توانج.

(أَلحَییّ والحَیِيّ): شــەرمن/ بە شەرمو شکۆ/ کەمروو.

(أَلمُسْــتَحِیَة) (ن): گیاشــەرمە. رووەکێکــە ئەگــەر دەســتی لێبدەیت گەڵاکانــی پێکەوە دەلکێن باشــتر وایە پێی بوترێت (حَساسة): هەستیار.

٣-(حَییَ- الطَریقُ. حَیاءً): رێگەکە دیاربوو.

٤-(حَیّا هُ تَحِیَّةً): ســڵاوی لێکرد/ رۆژباشــی لێکرد.

(تَحِیَّة): سڵاوکردن/ رۆژباشکردن.

(أَلمُحَیّا): روو/ چارە/ روخسار.

(«حَیَّ اللهُ وَجهَكَ»): خودا رووی میهرەبانیت تێبکات.

٥-(حَیّا): نزیکبووەوە.

(«حَيا الخَمســينَ مِــن عُمُــرِهِ»): خۆی له تەمەنی پەنجاداوە/ نزیکی پەنجا بۆتەوە.

٦-(أَحْيا- اللَّيلَ): شــەوی بە رابوردنو کەیف (بەسەربرد/ رۆژکردەوە).

٧-(حَيَّ و حَيَّ هَلاَ وحَيَّهْلَ): وەرەو خێراکە/ وەرە بەرەوەو پەلەکە.

(«حَيَّ على الصَّــلاةِ»): وەرەو پەلە بکە/ بۆ نوێژکردن گورجبە.

(حَيَّهل بِفُلان): بانگی فیسار بکە.

الملحق:

حیی: (الحَيَوي): پێویستو گرنگ بۆ ژیان.

(«وظائِــف حَيَويَّــة»): ١-کــردەی گرنــگو پێویست ٢-فرمانی زیندەوەریی.

(أَلقُوة الحَيَويَّة): هێز/ توانای (زیندەوەرییو پێوستو گرنگ) بۆ ژیان.

(أَلحَيَويَ): بۆ ژیان پێویست.

(«مَــوردُ حَيَــوي»): دەرامەتێکــی گرنگو پێویستی ژیان.

(أَلحَيَــويُّ- مِــن الأُمــور): کارە بایەخدارو گرنگەکان.

(أَلمَجال الحَيَــوِيّ): (کایە/ بوار)ی بایەخدارو گرنگ.

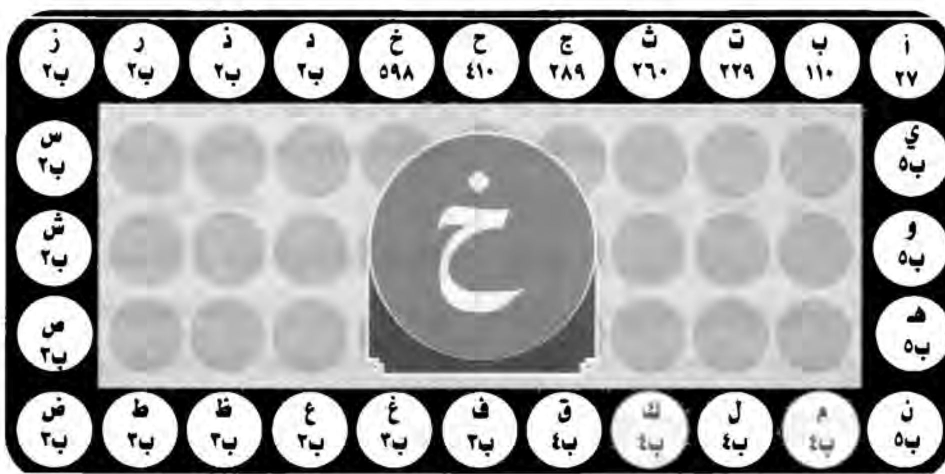
(أَلمَجــال الحَيَــوِيّ في الجغرافيــة الطَبيعِيَّة والسياســة): بــوارو مــاوەی پڕبایەخــی جوگرافیــای سروشــتییو رامیاریــی، بــۆ گەشــەکردنو ژیانو پەرەسەندنی دەوڵەتێك زەوییو دەروویەکی دەریایی زۆر پێویستە.

(أَلحَيَويَّــة): زیندوێتیــیو گورجوگۆڵیــی/ چابوکیی.

(حَيَويَّــة ديدان مِجهَرِيَّة): چابووکیی کرمە میکرۆسکۆبییەکان.

(أَلحَيَويَّة): گورجوگۆڵیی/ چابوکیی/ چالاکیی.

(«مُفعَــمٌ بالحَيَويَّــة»): زۆر گورجوگۆڵــە/ چالاکە/ چابوکە/ بەتوانایە.

(خ) (الخاء): حەوتەمـین پیتی ئەلفو بێی عەرەبییە. لە ژمێرەی کۆی پیتەکاندا بریتییە لە (٦٠٠).

خبَ: ١-(خَـبَّ- النَّباتُ. خبَّـاً): ڕووەکەکە خۆی کێشا/ درێژبوو و بەرزبووەوە.

٢-(خَـبَّ- الرَّجُـلُ خبَّـاً): شـتەکەی خۆی وەشـاند/ بەکەسـینەدا ٢ لــە ڕژدیـدا خۆی لەژێرزەمیندا شـاردەوە، تا کەس نەزانێت لە کوێیە.

(ألخَبّ (ج) خُبُوب): تێکچوون/ شێتبوون.

٣-(خـبَّ واخْتَـبَّ- الفَرَسُ في عَـدْوه خَبّاً وخَبيبـاً وخَبَبـاً): چارەوێکـە کەوتە چوار ناڵە.

(أخَـبَّ- الفَرَس): چوارناڵـەی بە چارەوێکە کرد.

(ألخَبَـب) (مـص): جـۆرە غارکردنێکـە/ چوارناڵە.

(- مَشـى خَبَباً): بە چوارناڵە ڕۆیشت/ خێرا ڕۆیشت.

٤-(خَـبَّ- البَحْـرُ. خِبّاً و خَبَبـاً): دەریاکە خرۆشا/ هەستاو هەڵچوو.

(ألخَبُّ): خرۆشانو هەستانی دەریا.

(أصابهُم خَبٌّ): باگێژێداو تووشـی هەستانو خرۆشانی دەریا بوون.

٥-(خَـبَّ. خَبّاً و خِبّـاً): فێڵبـاز دەرچوو/ کەڵەکباز بوو/ تەڵەکەباز بوو.

(خَبَّـب- هُ): فێڵیـی لێکـرد/ فریویـدا/ هەڵیخەڵەتاندو تێکیدا.

(«خَبَّب على فلان صَديقَهُ): دۆستەکەی لە فیسار هەڵگێڕایەوە/ لێیکردو تێکیدا.

(ألخَبّ (ج) خُبُوب) (مص): فێڵباز/ فریودەر/ کەڵەکباز.

(ألخَبّ): فێڵ/ کەڵەکبازیی/ فریودان.

(ألخَبّـاب= الخَـدّاع): فێڵبـاز/ فریـودەر/

کەڵەکباز.
٦-(خَبَّبَ- لَحْمَهُ): گۆشـــتەکەی پووکایەوەو چرچ و لۆچیی کەوتە پێستەکەیەوە.
(اَلخُبَّةُ): پلە گۆشتێك.
(اَلخَبِيبَــة (ج) خَبائِــب): پلــە گۆشــتێکی درێژکۆلەو نادیار.
٧-(اَلخُبّ (ج) خُبُوب وأَخبَاب): ١-زەوی چاڵ/ نزمو تەخت ٢-تویکڵی درەخت.
(اَلخَــبّ (ج) خُبُــوب: ١-ڕێگایەکــی ناولم ٢-تەختایی/ دەشتێکی نێوان دوو بەرزایی.
(اَلخُبَّةُ): زەلکاو.
(اَلخُبَّةُ والمَخَبَّةُ): ناو دۆڵ.
(اَلخَبَّةُ والخُبَّةُ والخِبَّــةِ): ١-ڕێگایەکی ناولم یان ڕێی ناو هــەور ٢-پارچە پەڕۆیەکی درێژ کە دەستی پێببەستن.
(اَلخَبَب): کێشێکی شیعر.
(ثَوبٌ خِبَبٌ و خَبائِــبٌ وأَخبابٌ): بەرگێکی چەند پارچەیی یان بەرگێکی لێکدراو (لەبەر زۆریی پارچەکانی).
(اَلخَبِيبَة (ج) خَبائِب): ناوی دۆڵ.
اَلخَبَبُ: کێشێکی شیعری عەرەبییە.
٨-(خبخَبَ- ه): ناپاکیی لەگەڵدا کرد.
(- الرَجُلُ): پیاوەکە ورگی پەیداکردو ورگی شۆڕبووەوە.
(تَخَبخَــبَ- بَدَنُهُ): لەشــی پــاش قەڵەویی پووکایەوە/ لەڕ بوو.

(- الشـــيءُ المُضطَــرِبُ): شــتە هەڵچووەکــە خاوبووەوەو دامرکایەوە.
(- الحَرُّ): گەرماکە کەوت/ نیشتەوە.
خبأ: ١-(خَبَأَ وخَبَّأَ- الشَيءَ. خَبْأً): شتەکەی داپۆشیو شاردیەوە.
(اِخْتَبَأَ- مِنهُ): خۆی لێشاردەوە/ لێونکرد.
(- الشَّيءَ): شتەکەی داپۆشیو شاردەوە.
(«اِخْتَبَــأَ لَهُ خَبِيئاً»): شــتێکی لێشــاردەوەو پاشان دەربارەی لێیپرسی.
(اَلخَبْءُ والخَبِيءُ): شتی شاردراوەکە.
(اَلخَبْءُ- مِنَ الأَرضِ): ڕووەکی زەوی.
(- مِن السَّماءِ): بارانی ئاسمان.
(«أَخْــرَجَ خَــبْءُ السَّــماءِ خَــبْءَ الأَرضِ): بارانەکە ڕووەکەکەی سەرپێدەرهێنا.
(اَلخِبَــاء (ج) أَخْبِيَة): دەوار/ ڕەشــماڵ، کە لــە تووکــی حوشــترو خورییو مــووی بزن دروســتدەکرێت ٢-هێلکەدان لە گوڵدا یەکێکە یــان زیاتر کە بەرگەهێشــت هێلکەدان گەشــە دەســێنێتو گــەورە دەبێــتو بەپێــی بــار بەرهەدەسێنێت.
(اَلخَبِيئَــة (ج) خَبايــا): ئــەوەی کــە شاردراوەیە.
(اَلخُبْــأَةُ): کچ/ دۆت/ کیــژ (چونکە هەر لە ماڵەوە دەبێت).
(اَلمَخْبَــأ (ج) مَخابِــئ): پەناگــا/ شــوێنی خۆشاردنەوە/ پەنا.

(اَلخابِئَــة والخابِيَة (ج) خَــوابٍ وخَوابئ): كووپەی گەورە.
(بنتُ الخابِيَة): مەی- ئارەق- شەراب.
٢-(خابَأَهُ): مەتەڵی لێداهێنا.
خبت: (خَبَتَ- ذكرُهُ. خَبْتاً): ناوی کوژایەوە/ ناوی کوێربووەوە/ ناوی ونبوو.
(أَخبَتَ- القَومُ): خوێشــگەل چوونە دەشــتە تەختە پانو بەرینەکە نیشتەنی بوون.
(- إلى اللهِ): بە برواو ملکەچییەوە رووی کردە بەزەیی خوداو دڵنیا لە میهرەبانی ئەو.
(اَلخَبْــت (ج) أَخبــات و خُبُوت): دەشــتی تەختو پانو بەرین.
(اَلخَبْتَةُ والخَبتَةُ): بێفیزیی/ بێهەوایی.
(اَلخَبيت): ١-شکاو.
(«هو خَبيتُ القَلب»): ئەو دڵشکاوە/ دڵشکستە ٢-رسواو سووکی ناپاك/ موخەنەت.
خبث: ١-(خَبُثَ- خُبْثاً و خَباثَةً و خَباثِيَةً): گەند بوو/ خراپبوو/ ڤێزەونبوو/ ناخۆشبوو- پیسبوو.
(خبيــث (ج) خُبَثــاء و خُبُــث وأَخْباث و خَبَثَةُ): ١-گەند/ پیس/ پۆخڵ ٢-بەد/ خراپ/ گلاو.
(خَبَّثَ- الطَّعامَ): خواردنەکەی ناخۆشــکرد/ ڤێزەونکرد.
(اَلخَبيــث (ج) خُبُــث و خُبَثــاء وأَخْباث و خَبَثَة (م) خَبيثَةُ (ج) خَبيثات و خَبائِث): ١-ڤێــزەون ٢-گلاو ٣-بۆگەن ٤-هەموو شــتێکی خراپ ٥-هەموو شتێکی حەرام.
(اَلخَبائِث): ڤێزەونەکان، ئەوەی کە عەرەب لە کاتیخۆیدا بێــزی لێدەکردەوەو نەیدەخواوَرد وەك مارو قالۆنچە.
(اَلخَبَث): ١-خڵتەو پیســیی ناو ئاســنو زێڕ کــە کاری دەغەڵییە ٢-ئەوەی کــە بێکەڵکە/ بێفەرە.
(- مِــنَ الحَديد ونَحوَهُ): ئەوەی کە بە تینی ئاگرەکە لە ئاســنەکە هەڵدەوەرێت کاتێك بۆ دروستکردن ئاسنەکە بەکاردەهێنرێت.
(اَلأَخْبَثان): دوو پیســیەکە کە گوو میزە کە بۆگەنن.
٢-(خَبُــثَ- ت نَفْسُــهُ): گــەدەی (تێکچوو/ قورسبوو و دڵی تێکەڵهات).
٣-(خَبَــثَ. خُبْثاً): ١-ناپەســەندو تەڵەکەباز بوو/ فێڵباز بوو ٢-هاورێی ناپەسەندیگرت.
(خَبَّثَ- هُ): ناپەسەندو تەڵەکەبازیکرد.
(أَخْبَثَ): هاورێی ناپەسەندو بەدیگرت.
(-هُ): ١-فێری‌دەروونپیسیی‌وتەڵەکەبازییکرد/ تێکیدا ٢-بەناپەسەندو تەڵەکەبازیدانا.
(تَخَبَّــث): خــۆی بــە فێڵبــازو بەدنوانــدو پیشاندا.
(تَخابَثَ): بەدخویی نواند/ رێی کەڵەکبازیی‌و ناپەسەندییگرت. بەدبوو.
(إستَخبَثَ): بەدییکردو فێڵیکرد.

(- هُ): ئەوی بە ناپەسەند/ نالەبارو پیس دانا وا هاتە بەرچاوی.

(خُبُث): هەی پیسی کەڵەکباز/ بەدرەسەن (ئەم وشەیە تەنها بۆ جنێو بەکاردێت و بۆ بانگکردن).

«یا خُبَث»: هۆ پیسی کەڵەکباز/ هۆ بەدپیاوی بەدرەسەن/ هەی ناپەسەند.

(ألخَبيث (ج) خُبُث وخُبَثاء وأخْباث وخَبَثَة (م) خَبيثَة (ج) خَبيثات وخَبائِث): ١-خراپ/ بەد/ نالەبار/ ناپەسەند ٢-زۆر خراپ/ کەڵەکباز/ نالەبار/ ناجسن.

(خَباثِ): بۆ جنێودان بە ئافرەت و بانگکردنی.

«یاخَباثِ»: هەی پیسی ناجسن/ نالەبار/ بەد.

(ألمَخبَثَة): مایەی بەدیی/ خراپ/ پیسبون/ تێکدەر/ گەنکار.

(ألخَبائِث): کرداری بەد/ کرداری پیس و قێزەون/ کرداری ناپەسەندانە.

(ألخِبِّثى= ألخُبْث): ١-گڵاویی ٢-گەنیی ٣-خراپیی/ بەدیی ٤-پیسیی ٥-حەرام- فێڵ ٧-نەگریسیی.

خبج: (خَبَجَ- هُ بِالعَصا خَبْجاً): بەدارلێیدا.

(- الرَجُلُ): کابرا تری/ تریکەند.

(ألخَبَج والخُباج): ترکەن/ تریو.

ألخبيج والخَباجاء: گەوج.

حبر: ١-(خَبَرَ- الشيءَ خُبْراً و خِبْرَةً): بەتاقیکردنەوە لە شتکە گەیشت و زانی.

(تَخابَرا): هەریەکە لەو دوانە یەکتریان تاقیکردەوە لە یەکتری گەیشتن.

(إخْتَبَرَ- الشيءَ): شتەکەی تاقیکردەوەو خستیە بەر ئەزموون.

(ألخُبر): تاقیکردنەوەو هەڵسەنگاندن/ ئەزموونکردن.

(«صَدَّقَ الخَبَرَ الخُبْرُ»): بە بینین هەواڵە بیستراوەکە سەلمێنراو ساغ بووەوە.

(ألمُختَبَر): تاقیگە.

(ألخَبير (ج) خُبَراء- في إصْطِلاح المَحاكِم): لە دادگاکاندایە. کار ئاشناو بەلەد/ شارەزا/ پسپۆر دەوترێت کە دادەنرێت بۆ لێوردبوونەوەو ساغکردنەوەی کێشەکان کە دێتە پێشەوە.

(ألمَخْبَر والمَخْبَرَة والمَخْبُرَة): زانینی شت بە تاقیکردنەوە نەك بە چاو.

٢-(خَبُرَ و خَبَرَ الشَيءَ وبِهِ. خُبراً و خِبْراً و خُبْرَةً وخِبْرَةً و مَخْبُرَةً ومَخْبَرَةً): لە راستیی و کورۆکی شتەکە گەیشت و بۆی ساغبووەوە.

(خَبَّرَ وأَخْبَرَ- هُ الشَّيءُ و بِالشَّيءِ): پێیراگەیاندو تێیگەیاند.

(«أَخْبَرَهُ خُبُورَةً»): ئەوەی کە دەیزانی پێیراگەیاند.

(خابَرَ- هُ): قسەی لەگەڵدا کرد/ دواندی.

پێکەوە لێکۆڵینەوەیانکرد.

(تَخَبَّرَ- الأَمرَ): لە ڕاستیی کارەکە گەیشتو زانی.

(- هُ): هەواڵەکەی لێپرسی.

(تَخابَرا): یەکتریان دواند/ پێکەوە لێکۆڵینەوەیانکردو لە یەکیانگەیاند.

(إختَبَرَ- الشيءَ): شتەکەی تاقیکردەوەو بۆی ساغبووەوەو ڕاستیەکەی زانی.

(إستَخْبَرَ- هُ): هەواڵەکەی لێپرسی.

(أَلخُبر (مص): ١-بەشتزانین ٢-تاقیکردنەوە ٣-هەواڵزانین.

(أَلخَبْر والخَبِر- مِنَ الرجال): پیاوی هەواڵزان/ بەئاگا/ شارەزا.

(أَلخَبَر (ج) أَخْبار وأَخابیر): هەواڵ/ دەنگوباس.

(أَلأَخباريُّ): ١-هەواڵگەیەن ٢-هەواڵیار ٣-پەیامنێر.

(أَلخَبير (ج) خُبَراء): ١-پسپۆڕ ٢-هەواڵزان ٣-زانا لە بوارێکدا.

(أَلمَخْبَر والمَخْبَرَة والمَخْبُرَة): زانینی شتێك بە وەرگرتنی هەواڵی نەك بە بینینی.

٣-(خَبَرَ- الأَرْضَ. خُبْراً): زەویەکەی بۆ کشتوکاڵ کێڵا.

(خابَرَ- هُ): لەگەڵیدا نیوەکارییکرد/ هاوبەشی کشتەکەیکرد بە سێیەك یان چواریەك.

(أَلخَبْر): کشتوکاڵ.

(خَبْرَة): کشتێك.

(ج) (خُبور. الخَبير (ج) خُبَراء): ١-جوتیار/ کێڵەر ٢-کشتوکاڵ.

٤-(خَبَرَ- الطَّعامَ): خواردنەکەی چەورکرد.

(إختَبَرَ- لأَهلِهِ): پێخۆری بۆ خێزانەکەی پەیداکرد/ هێنا.

(أَلخُبْرَة): ١-پێخۆر ٢-تێکۆشینێکی زۆر/ تریتێکی زۆر ٣-خۆراکێك کە نانو جۆرە خواردنێك بۆ خێزان بکرڕێت.

(«إجْتَمَعوا علی خُبْرَتِهِ»): لە خوارنەکەی مرووکان.

(- الخُبْرَةُ) (ح): مەڕێك کە خوێشگەل دەیکڕنو بەشیدەکەنو هەریەکە پارەی خۆی دەدات.

٥-(خابَرَ- هُ): بەتەنگیەوە هاتو پێیەوە خەریکبوو.

٦-(أَلخَبْر. الواحِدَةُ خَبْرَة (ج) خُبُور): ١-کوندەیەکی گەورە/ کوندەی گاوەست ٢- (ح) مێحوشترێکی زۆر بەشیر ٣-گۆلاوێکی ناوشاخ ٤-(ن) داری سیواكو مۆردو گژوگیای دەوروپشتی.

(أَلخِبر): ١-کوندەی گەورەی گاوەست ٢-(ح) مێحوشتری زۆربەشیر.

(أَلخَبیر): تووکی حوشترو مووی هەڵوەریوی کاتی برینەوەی.

(خَبیرَة (ج) خَبائِر): مووی وەریوی کاتی

برینەوەی حوشتر.
(ألخَبْراء (ج) خَباری و خَبار و خَبْراوات): ١-کونـدەی گـەورە ٢-زەوییەکـی نشـێو کە درەختی سیواكو مۆردی لێدەروێت.
(ألخَبار): زەویی نەرمانو سستەك.
ألخَبارَة: میکرۆب.
ألخابُور (ن): ١-جۆرە درەختێکە/ داری بۆن/ درەختی دیاریی ٢-ڕووباری خابور کە دەڕژێتە دیجلەوەو لە کوردستاندایە.
الملحق:
خـبر: (ألإسـتِخْبار): هەوڵـی هەواڵزانینی شتێكو بەدوایدا گەرانو لێپرسینی.
(ألإستِخْبار عَن صِحَّةِ فلان): هەوڵی زانینی تەندروسـتیی فیسـارم لە تەندروستی فیسار پرسینەوە.
(ألإستِخْبارات): دەزگای زانیاریی: دەزگایەکی میرییە کاری سووسـە لەدوژمنکردنەو شـت زانینە دەربارەی، هەروەهـا ئەوە بدۆزێتەوە کە ئاسـایشو هێمنی دەرەوەو ناوەوەی وڵات تێکدەداتو پشێویی و ئاشوبی تێدەخات.

خبز: ١-(خَبَزَ- الخُبْزَ خَبْزاً): نانی کردەوە.
(- القَومَ): نانی دەرخواردی خوێشاندا.
(«خَبَزَتهُـم و تَمَرَتْهُـم»): نـانو خورمای دەرخوارد دان.
(إختَبَزَ- الخُبزَ): نانیکردەوە.
(ألخُبز): نان.
(خُبزَة): نانێك.
(خُبْـزُ الغُراب) (ن): قارچکـی ژەهردار کە وەك نان خرە/ قارچەمارانە.
(ألخابِز): نانەوا/ نانکەر/ خاوەن نان.
(ألخَبیـز): ١-نانیکراوە/ نانیتیریی ٢-تریت.
(ألخَبَّاز): نانکەر/ نانەوا.
(ألخِبازَة): نانەوایی/ نانکەریی.
٢-(خَبَـزَ و تَخَبَّـزَ- هُ. خَبـزاً): لێیـدا/ پانیکردەوە.
٣-(إنْخَبَـزَ- المَـکانُ): شـوێنەکە نیشـتو تەختبوو.
(ألخَبَز): شوێنی نزمی تەخت.
٤-(ألخُبَّـازی والخُبَّاز والخُبَّیْـزَة والخُبَّازَة) (ن): تۆڵەکە (گیایەکی گەڵاخڕە) لینجییەکی تێدایـە ڕەوانە بـە کـوڵاوی دەخورێتو بۆ دەرمانیش بەکاردێت.
خبـس: ١-(خَبَـسَ واخْتَبَـسَ وتَخَبَّـسَ- الشَّـيءَ. خَبْسـاً): بردی، چنگی بە شتەکەدا گرت/ تاڵانیکرد.
(ألخابِس والخَبُوس والخَبَّـاس والمُخْتَبِس): شێر (چونکە چنگ لە نێچیرەکەی گیردەکاتو بە چنگە).
(ألخُباسَة والخُباساء): دەستکەوت/ تاڵانیی.
٢-(خَبَسَ- فُلاناً حَقَّهُ. خَبْساً): مافی فیساری (خوارد/ زەوتکرد لە خشـتەیبرد) و سـتەمی لێکرد.

(إِخْتَبَسَ- مالُهُ): ماڵەکەی لەدەستچوو.

(اَلْخَبـــوس): زۆر ســـتەمکار/ زۆرداری بێبەزەیی.

(اَلْخُباسة): زۆرداریی/ ستەمکاریی.

خبش: (خَبَشَ و تَخَبَّشَ- الأَشياءَ مِن هاهُنا و هاهُنـــا. خَبْشـــاً): شـــتەکانی لەملاو لەولا پەیداکردو کۆکردەوە.

(اَلْخَبّـــاش): پەیداکـــەر/ بەدەســـتهێنەر/ پەیداکوندە.

(خُباشـــاتُ العَيـــشِ): خـــۆراك‌و شـــتیتر کە پێویستی ژیانبێت.

(خُباشاتُ الناس): خەڵکێکی لە هەمەچیزەو تێکەل/ لە خێڵی تێکەڵ.

خبص: (خَبَصَ- الشـــيءَ بالشَّيءِ. خَبْصاً): شتەکەی تێکەڵی شتەکەیتر کرد.

(خَبَّـــصَ وتَخَبَّـــصَ واخْتَبَـــصَ): خورمـــاو رۆنیکرد.

(إِخْتَبَـــصَ- الرَجُـــلُ): کابرا خورمـــاو رۆنی پۆخیکرد یان خواردی.

(الخَبيص والخَبيصَة (ط): خورماورۆن.

اَلمِخْبَصَـــة: کەوچکێکـــە خورمـــاو رۆنەکەی پێهەڵگێڕو داگێڕ دەکرێت.

خبط: ١-(خَبَـــطَ- هُ. خَبطـــاً): تێر کوتای زۆری لێدا.

(- الشَـــجَرَةَ): درەختەکـــەی بەســـتەوەو تەکانیدایە راپوەشاند گەڵاکەی وەراند.

(تَخَبَّطَ- هُ): توند لێیدا.

اَلخَبَـــط (ز): گەڵای وەریـــوی درەخت کە بە گەڵاتەکێن‌و شتیتر دەوەرێنرێت.

(اَلْخَبيط): تێکەڵە-شیر ماستی تێکەڵدەکرێت‌و تێکهەڵدەدرێت تا ئاوێتە بێت.

(اَلمِخْبَـــط والمِخْبَطَـــة (ج) مَخابِط والمِخْباط

(ج) مَخابيـــط): ١-گەڵاکوتك ٢-ئـــەوەی پێی تێکەڵدەدرێت.

٢-(خَبَطَ- الشيءَ. خَبْطاً): توند شتەکەی بە پێی شێلا/ توند پێی پێدانا.

(- اللَّيلَ): بێرانوما/ بێشـــارەزایی رۆیشـــت‌و شەوی بە کوێلەوە گرت.

(- هُ بخَيرٍ): بە بێناســـینی چاکـــەی لەگەڵدا کردو شتی پێبەخشی.

(تَخَبَّطَ- الشَيءِ): شتەکەی پێشێلکرد.

(اَلخابِط) (فا): پێشـــێلکەر- بەشـــەو بێنیازو شارەزایی رۆیشتوو.

(«يَخبُـــطُ خَبْـــطَ عَشـــواء»): کوێرانـــەو بێلێکدانـــەوە (پەلدەکوتێـــت/ دەنیشـــێتە سەرکار).

(«ومـــا أدري أَيُّ خابِطِ لَيلٍ هوَ»): نازانم چ رێکەوتێکی شـــەوی نەشـــارەزایە وا لە دەرگا دەدا.

(اَلخَبيط): گۆلێکە بە پێی حوشتر تێکدرابێت. پێشێلکرابێت.

(اَلخَبيـــط والخَبُوط والأَخْبَط- مِنَ الخَيلِ):

چارەویٚ کە بە پیٚ زەوی بکوتیٚتەوە.

٣-(خَبَطَ- الشَّيطانُ زيداً. خَبْطاً): شەیتان دەستی لە زەید وەشاندووەو زیانی پیٚگەیاندووە.

(تَخَبَّطَ – الشَّيطانُ زَيداً):شەیتان دەستی لە زەید وەشاندو زیانی پیٚگەیاندووە.

(ألخَبْطَةُ (ج) خِبَط وخُبَط): دەست لیٚوەشاندنی شەیتان/ تیٚکچوون و شیٚتبوون.

(ألخُبَاط):نیمچە (تیٚکچوون/ شیٚتی).

٤-(خَبَطَ- البَعيرَ. خَبْطاً):حوشترەکەی بە داخ نیشانەکرد.

(ألخِباط (ج) خُبُط):داخنیشانەی دریٚژ بە رووەوەو لە باری پانیی.

٥-(خُبِطَ):هەلاٚمەتیگرت.

(مَخْبوط):هەلاٚمەتگرتوو.

(ألخَبْطَةُ (ج) خِبَط وخُبَط):هەلاٚمەت.

٦-(تَخَبَّطَ- تِ البِلادُ): ولاٚتەکە پشیٚویی و ئاشوب و ئاژاوەی تیٚکەوت/ تیٚکچوو.

(إختَبَطَ- تِ البِلادُ): ولاٚتەکە ئاشووب و پشیٚویی تیٚکەوت/ تیٚکچوو.

٧-(ألخَبْطَةُ (ج) خِبَط و خُبَط):١-پاشاوی ئاوی ناو گۆم یان قاپ ٢-ماستی ماوەی بنمەشکە ٣-شتیٚکی کەم.

(«عَليهِ خَبْطَةٌ مِنَ الجَمال»): جوانییەکی کەمی پیٚوە ماوە.

(ألخِبْطَة (ج) خِبَط): پارچەیەك/ بەشیٚك/ هەندیٚك لەو شتە/ بڕیٚك.

(«خِبطَةٌ مِنَ اللَّيل»):بەشیٚکی شەو.

«كان ذلك بعدَ خِبطَةٍ مِنَ اللَّيل»:ئەوە پاش تیٚپەڕبوونی بەشیکی شەو بوو.

(خِبْطَةٌ مِنَ الماءِ):جۆریٚك ئاو/ قومە ئاویٚك.

(ألخَبَاط):تۆز/ گەرد.

خبع: (خَبَعَ- فِي المَكانِ. خَبْعاً):خۆی کوتایە شویٚنەکەوە/ چووە شویٚنەکەوە.

(- الشَّيءَ):شتەکەی شاردەوە/ شتەکەی تیٚداونکرد.

(«جارِيَةٌ خُبَعَةٌ طُلَعَةٌ»): کەنیزەکیٚکە جاریٚك خۆی دەشاریٚتەوەو جاریٚکیش خۆی دەنویٚنیٚت.

(خَبَعَ- الصَّبيُّ خُبُوعاً): منداڵەکە لە تك و تاسەوە چو/ هیٚندە گریاو هەناسەی بڕا رەشداگەرا.

خبق: (خَبَقَ. خَبْقاً):١-دروٚیکرد ٢-هەڵەشە بوو.

(- هُ): بچوکیکردەوە.

تَخَبَّقَ- الشَّيءُ):شتەکە هەڵبەزییەوەو بەرزبووەوە.

(ألخِبَق):١-پیاوی بە هەڵپەو لۆقن ٢-ئەسپی بە پرتاو/ خیٚرا.

خبل: ١-(خَبَلَ وخَبَّلَ- هُ. خَبْلاً):تیٚکیدا/ شیٚواندی.

(- هُ الحُـــزنُ أَو الدَّهرُ أَو الدّاءُ): خەفەت یان ڕۆژگار یان دەرد هۆشی لێبڕیو شێتیکرد یان ئەندامێکی پەکخست.

(- يَدَهُ): دەستی ئیفلیجکرد/ گۆجکرد.

(خَبِلَ. خَبَلاً و خَبالاً): شێتبوو/ تێکچوو.

(خَبِلَ و أَخْبَلَ): شێت/ تێکچوو.

(خَبِلَ- تِ اليَدُ): دەستەکە ئیفلیج بوو/ گۆج بوو.

(إِخْتَبَــلَ- هُ الحُــزْنُ أو الداءُ): پــەژارە یان نەخۆشیی شێتیکرد/ تێکیدا.

(أَلخَبْل والخَبَــل (ج) خُبُول): ١-پەککەوتنی ئەندامــی لــەش ٢-ئیفلیجبــوون/ گۆجبوون ٣-برینی دەستو قاچ.

(أَلخَبلُ – مِنَ الدَّهر): ڕۆژگاری (ڕەشو تاڵ/ نەهات) کە خەڵك خۆشی تێدا نەبینێت.

(أَلخَبــال): ١-گەنیی/ تێکچوون ٢-کەموکوریی ٣-زەحمــەتو ماندوێتیــیو باریگــران/ کوێرەوەریی/ دەردەسەریی ٤-کەموکووریی لە لەشو مێشــكو ئەندامانی لەشدا ٥-مردن ٦-ژەهری کوشندە.

(«هُــوَ خَبالٌ علــى أَهلِهِ»): ئــەو باریگرانە بەسەر شانی خێزانەکەیەوەو کەسوکاریەوە.

(أَلخابِــل): ١-تێکــدەر/ گەنــکار ٢-شــەیتان ٣-جنۆکە.

(«مَسَّــهُ الخابِــل»): جنۆکــە دەســتی لێوەشاندووە.

(الخابلان): شەوو ڕۆژ.

(مُخَبِّل): بە بێ أل): ناوێکی ڕۆژگارە.

(أَلمُخَبَّل): ١-تێچوو/ شــێت/ دێوانە/ شــەیدا ٢-بێدڵو دەروون/ شپرزەو شڵەژاو.

٢-(خَبَــلَ- هُ): گرفتــارو شــەیدایکرد/ دێوانەیکرد.

(«خَبَــلَ- الحُبُّ قَلْبَــهُ»): حــەزو دڵداریی خۆشی لێبڕیو گرفتاریکرد/ دێوانەیکرد.

(أَلخَبْل): پشێویی گۆبەند/ ئاشووب.

٣-(خَبَــلَ و خَبَّلَ- هُ عَــن كذا. خَبْلاً): ڕێی ئەوەی لێگرتو نەیهێشت بیگاتێ.

(خَبْل): ڕێلێگرتنو نەهێشتن.

(«خَبَــلَ عَن فِعلِ أَبيه»): بــاش ڕێی باوکی نەگرتو کەموکوڕیکرد.

(أَلمُخَبَّل): ١-سستەپێی ژانو ئازار.

٤-(إِسْــتَخْبَلَ- هُ الإِبِــلَ): حوشــترەکەی بەدەستیاو دایە.

(أَلخَبْل): دەستیاو.

٥-(الخَبَــل (ج): (باڵندەیــە) کەڵکەڵــەوان/ کوندەگایانــە (باڵندەیەکــە شــەوتا بەیــان دەخوێنێــت) ٢-ئازنــاوی هەندێــك لە میرە گەورەکانە.

خــبن: ١-(خَبَــنَ- الثَّوبَ خَبْنــاً و خِباناً): جلەکەی تیکوبنتیککردو درووی.

(خَبَنَ وأَخْبَــنَ – الطَّعام): خواردنەکەی لە توێی کراسەکەیدا شاردەوە.

(إِخْتَبَنَ- الشيءَ): شتەکەی لە تویی کراسەکەیدا برد.

(اَلْخُبنَةُ (ج) خُبَن):١-لۆچی کراس/ تویی جل ٢-ئەو خواردنەی لە (لۆچی/ تویی) جلدا دەبریت و هەڵدەگیریت.

(رَجُلٌ خُبَنٌ): پیاوێکی داخراوی گرژی نەدوو.

٢-(خَبَنَ- الشَّاعِرُ. خَبْناً و خِباناً):شاعیرەکە لە شیعرەکەیدا شێوە کورتکردنەوەیەکی بەکارهێنا.

(اَلْخَبْن فِي الشِّعر): لابردنی دووەم بەشی زەنەداری وشەکە وەکو (فاعِلُن.. ئەلفەکەی لادەبردێت دەبێت بە فَعِلُن(ئەوە ئەو شێوە کورتکردنەوەیەیە).

خبا: خَبَا- تِ النارُ أَو الحِدَّةُ خَبْواً و خُبُوّاً): ئاگرەکەیان ڕقەکە دامرکایەوە/ نیشتەوەو کوژایەوە.

(«خَبا لَهَبُهُ»): گڕی ڕقەکەی/ تووڕەییەکەی نیشتەوە.

(أَخبى- النارَ): ئاگرەکەی (دامرکانەوە/ کوژاندەوە).

خبی: (خَبَى- الشيءَ): شتەکەی شاردەوە/ حەشاردا.

(خَبَّى وأَخْبى وتَخَبَى- الخِباءَ): (ڕەشماڵەکەی/ دەوارەکەی) هەڵدا.

إِسْتَخْبى — الخِباءَ): ١-(دەوارەکەی/ ڕەشماڵەکەی) هەڵدا ٢-چووە دەوارەکەوە.

(اَلخِباء (ج) أَخْبِيَة):١-ڕەشماڵ/ چادر/ دەوار (کە لە موو یان خوریی یان تووکیی حوشتر دروستدەکرێت) ٢-بەرگی گەنمو جۆ لە گوڵەکەیدا ٣-بەرگی گوڵ.

خت: (خَتَّ- السِنانَ إِلَيهِ. خَتّاً): دایە بەر نووکی نێزە.

(أَخَتَّ- الرَجُلُ): ناوی باوکیان هێنا تەریقبووەوەو سەری شۆڕکرد.

(- هُ): بەشەکەی کەمکرد.

(اَلْخَتَت): بێهێزیی و زەبوونیی لەش.

(اَلْخَتيت): دەیووس و ڕسوا/ سووک.

ختأ: (خَتَأَ- هُ. عَن كذا. خَتْأً): ڕێی ئەو شتەی لێگرت و بەریگرت.

(إِخْتَتَأَ): لە ترساندا یان لەبەر هەر شتێک ڕەنگیپەڕی/ ڕەنگی گۆڕا/ ڕەنگی هەڵبزرکا.

(- مِن فُلان): لە ترساندا یان لە تەریقیو لە شەرمدا یان لە سەرشۆڕیدا خۆی لە فیسار شاردەوە.

(- لَهُ): فریویدا/ لەخشتەیبرد/ فێڵیی لێکرد.

(- الشيءَ): شتەکەی فڕاند.

(مَفازَةٌ مُخْتَتِئَةٌ): بیابانێک کە ڕێی تێدا دەرنەکرێت.

ختر:١-(خَتَرَ- هُ. خَتْراً): پیسترین نامەردیی/ ناپاکیی لەگەڵدا کرد/ کەڵەکی لێدا.

(خاتِــر و خَتَّار و خَتِــير وخَتُور و خِتِّير): نامەردیی ناپاك/ کەڵەکباز.

٢-(خَتَرَ- ت نَفسُــهُ خَتْــراً و خُتوراً): دڵی تێکەڵهاتو تێکچوو.

(خَتِرَ. خَتَراً): لەشــی شــلبوو/ لەسەرخۆی نەما ســڕبوو. بە ژەهرێك یــان دەرمانێك کە چووبێتە لەشیەوە.

(خَتَّــرَ- هُ الشَّــرابُ): خواردنەوەکە لەشــی شلکرد/ دەروونی تێکداو دایبەزەویدا.

(تَخَتَّــرَ): ١-لەشــی خاوبــووەوەو شــلبوو ٢-لەشی بە هۆی نەخۆشییەکەوە یان شتیترەوە سستبوو/ شلبوو.

٣-(خَتْــرَبَ- هُ): لەتوکوتیکــرد/ بــڕیو پارچەپارچەیکرد.

٤-(خَتْرَمَ. خَتْرَمَةً): زمانی بەســترا/ متبوو بە هۆی نەخۆشییەوە یان تۆقینەوە.

ختــع: (خَتَــعَ- الدَّليــلُ بالقَــوم خَتْعاً و خُتُوعاً): ڕێنیشــاندەرەکە بە تاریکیی شــەو خوێشانی بەرەو شوێنەکەو ئامانجەکە برد.

(- على القَوم): پەلاماری خوێشانیدا/ هێرشی کردنە سەر.

(خَتَــعَ وانْخَتَــعَ- فِي الأرضِ): ســەری خۆی هەڵگرت/ ڕۆیشتو دوورکەوتەوە.

(الخَتِع و الخُتَع): کارامە لە ڕانوماکردندا.

(الخَوتَع): ١-کارامە/ شــارەزا لە ڕانومایيدا ٢-(ح)بەچکە کەروێشك.

(الخِتَاع): دەستکێشی چەرمین کە بازەوان لە ترسی چنگی بازەکە لەدەستیدەکات.

(ختل): ١-خَتَلَ و خاتَلَ- هُ. خَتْلاً و خَتَلاناً و مُخاتَلَــةً): فێڵیلێکــرد/ لەخشــتەیبرد/ هەڵیخەڵەتاند/ فریویدا.

(«خاتَلَ الصَيّادُ»): ڕاوچییەکە بە دزەدزە بۆ نێچیرەکە چوو/ فێڵی لە نێچیرەکە کرد.

(خاتِل و خَتُول): هەڵخەڵەتێن/ فریودەر.

(تَخاتَلــوا): فێڵیان لەیەکتریکــرد/ یەکتریان هەڵخەڵەتاند.

(إختَتَــلَ- الرَجُــلَ): پیاوەکــەی فریــودا/ لەخشتەیبرد/ فێڵیلێکرد.

(الخَتّــال (م) خَتَّالَة): فێڵبــاز/ تەڵەکەباز/ فێڵاوی/ فریودەر.

(إختَتَل – لإســرارِ القَوم): گوێی بۆ بیستنی نهێنیی خوێشگەل (شلکرد/ هەڵخست).

(الخِتل): ١-حەشارگە/ کۆڵیت/ پەناگا ٢-کونە کەروێشك.

٢-(الخَوْتَــل): پیاوی ناســك/ زمانشــیرینو بەوێڵ.

ختــم: ١-(خَتَمَ- الشَــيءَ وعَلَيــهِ خَتْماً و خِتاماً): شتەکەی مۆرکرد/ شەقڵکرد.

(خَتَّمَ): چاكو تەواو مۆریکرد/ شەقڵیکرد.

(- هُ): ئەموستیلەی کردە دەستی.

(تَخَتَّمَ- الخاتِمَ وبِهِ): ئەموســتیلەکەی کردە دەستی.

(«تَخَتَّـمَ بالعَقيقِ»): ئەموسـتيلەی یاقوتی کردە پەنجەیەوە.
(ألخاتـام (ج) خَواتيـم): ١ـئەموسـتيلەکە دەکریتـە پەنجـەو نـاوی خاوەنەکـەی یان شـتیتری لەسەر دەنوسـریت ٢ـمۆر کە مۆری پیدەکەن.
ألخاتَـم والخاتِـم (ج) خواتِـم وخُتُم): ١ـ ئەموستیلە کە ناوی خاوەنەکەی یان شتیتری لەسەر دەنوسریت ٢ـمۆر کە مۆری پیدەکەن.
(ألخَتَـم): هەرچـی مـۆری پیبکریـت ٢ـ ئەموستیلە.
(ألخَتْم): مۆر.
(ألخِتـام (ج) خُتُم): لـۆك/ هەرچییەك کە شتی پی قەپاتبکریتو کۆتایی پیبهینریت.
ألخَتَم= الخاتَم: ١ـئەموستیلە ٢ـمۆر.
(ختَـمَ- العَمَلَ: خَتْمـاً وخِتاماً): لە کارەکە بووەوە/ کارەکەی تەواوکرد.
(- الکِتابَ): کتیبەکەی تەواو خوێندەوە.
(- اللهُ لَـهُ بالخَـیرِ): خودا بـۆی تەواوکردو ئەنجامی بە چاك بۆ گەڕاند.
(أختَمَ — الکِتـابُ): خەریکە کتیبەکە تەواو بیت/ نزیکی تەواو بوون بووەتەوە.
(إخْتَتَـمَ- هُ): گەیاندیـە کۆتایـی/ کۆتایی پیهینا.
(ألخاتَم والخاتِم (ج) خَواتِم وخُتُم): پایان/ کۆتایی/ دوایی/ ئەنجامی هەموو شتیك.

ألخاتِمَـةُ (ج) خواتِـم وخاتِمـات): ١ـمێی وشـەی (الخاتم) ٢ـئەوپەڕی شـت/ کۆتاییو سەرئەنجامی دوایی.
٣-(خَتَمَ- على قَلبِهِ. خَتْماً و خِتاماً): خودا وا دڵی بەسـت/ قەپاتکرد کە لە هیچ نەگات/ هەست بە هیچ نەکات.
(«خَتَمَ عَلیكَ بابَهُ»): پشتی تیکردیت/ لیت لووتەلا بوو.
(- الإناءَ): دەمەڵبێنـی قاپەکەی بە قوڕ یان شتیتر بەست/ نایەوە/ گرتی.
(تَخَتَّمَ- بأمرِهِ): کارەکەی پۆشی.
(- عَنْـهُ): گوێی خـۆی لیخەفاند/ خۆی لێ بێئاگاکردو لێ بێدەنگکرد.
(ألخِتـام (ج) خُتُـم): قـوڕ کەشـتی پـێ قەپاتدەکریت/ لۆك.
٤-(خَتَمَ- الـزَّرعَ وعَلَیهِ خَتْمـاً و خِتاماً): یەکەم ناوی کشتەکەیدا.
٥-(تَخَتَّـمَ): سـەرو کلاوی لەسـەرنا/ مێزەریبەست.
(«تَخَتَّـمَ بِعَمامَتِـهِ»): مێزەریبەسـت/ سەروپێچی بەست.
٦-(ألخَتْم): هەنگوین.
(ألخاتَـم والخاتِـم (ج) خواتِـم و خُتُم): ١ـچاڵی پشـتمیل ٢ـکەمترین سپێتیی لە چوار پەلی/ لەدەستو قاچی چوار پێدا.
(ألمُخَتَّـم- مِنَ الخَیل): ئەسـپێك کە کەمێك

سپێتیی لەدەستو قاچیدا ببێت.

ختن: ١-(خَتَنَ- الشَـيءَ خَتْناً): شـتەکەی بری.

(- الصَّبِـيَ): کورەکـەی (خەتەنـە کـرد/ سوونەتکرد).

(خَتِـين ومَخْتُـون): خەتەنەکـراو/ سونەتکراو.

(إخْتَتَنَ الصَّبِيُ): کورەکە خەتەنەکرا.

(ألخِتان): خەتەنەکردن/ سوونەتکردن.

(ألخِتانَـة): خەتەنەکـردن. پیشـەی خەتەنەکردن/ دەلاکیی.

٢-(خَتَنَ وخاتَنَ- هُ. خُتُوناً و خُتُونَةً): ژنی لێهێنانو بوو بە زاوایان.

(ألخَتَـن (ج(أخْتان): کەسـوکاری ژن وەك باوكو برای ژن، خەزورو ژنبرا ٢-زاوا/ مێردی کچ.

(ألخَتَنَةُ): مێی وشـەی (ألخَتَن). خەسـووی زاوا.

٣-(خَتَنَ- الرَجُلَ. خَتْناً): پیاوەکەی فریودا/ لاسیدا.

(خاتَنَ- الرَجُلَ): پیاوەکەی لە خشـتەبرد/ فێلێلێکرد/ لاسیدا.

٤-(الخاتـون (ج) خَواتین (تَتَرِيَّة): خاتوو/ خانم. ئافرەتی خانەدان. عەرەب بە شاژنانیان وا دەڵێن.

(ألمَخْتُون- مِنَ الأعوام): وشکەساڵ.

ختا: (خَتـا. يَخْتُـو. خَتـواً): بـە هـۆی نەخۆشییەوە یان داخو خەفەتەوە شکستیهێناو داماو بوو.

(- هُ): وازی لە کارەکە پێهێنا.

(أختَى- المَتاعَ): کەلوپەلەکەی یەکە یەکە بە هەرزان فرۆشت/ نرخەکەی شکاند.

إخْتـى. إخْتـاءً: بە هۆی نەخۆشـییەوە یان پـەژارەوە دڵشکسـتو دامـاو بـوو کەوتـە پارانەوەو نزاوە.

خثّ: (خَثَّثَ- الشَـيءَ): شتەکەی کۆکردەوەو چاککردەوە.

(إخْتَثَّ): لە شەرماندا خۆی پێچایەوە.

(ألخُث (ج) أخثاث): پووشو پەلاشو قەوزەی وشکەوەبوو/ پۆرتکاو کە لافاو لایدەدا.

(ألخُثَّـةُ والخَثَّـةُ): چنگە چیلکـەو چەواڵی وشکەوە بوو بۆ ئاگرکردنەوە.

خثر: ١-(خَثَرَ وخَثِرَ و خَثُرَ و تَخَثَّرَ- اللَبَنُ. خَثْـراً و خَثراً و خثُوراً و خَثَراناً و خَثراً و خَثارَةً و خُثُورَةً): شـیرەکە توند بووەوەو مەیی بوو بە ماست.

(خاثِر): مەیو.

(أخْثَـرَ- الزُبَدَ): کەرەکـەی نەتواندەوەو بە تۆپەڵیی هێشتیەوە.

(خَثَّرَ و أخْثَرَ- اللبنَ): شیرەکەی مەیاند.

(«مايَـدرى أيُخْثِـر أم يُذيـب»): نازانیت بێمەیەنێت یان بیتونێتەوە واتا: ڕارایە.

(اَلخاثِــرُ – مِنَ اللبن وغيرهُ): شــیری مەیو/ ماست یان شتیتری مەیو.

(«إسْــتَيقظَ- فُلان خاثِرَ النَّفس): له خەو هەســتا لەشــگران/ لەش داهێزراو تاو شــتی نەبوو.

(اَلخُثَارَة): ١-تلپە/ نیشــتووی شیرو ماست ٢- دۆوك.

(«ذَهَــبَ صَفْــوَهُ و بَقِيَــت خُثارَتُــهُ»): پالاوتەکەی ڕۆیشتو خڵتەکەی مایەوە.

٢-(خَثَرَ- ت نَفــسُ الرَجُلِ خَثْراً): پیاوەکە دڵی شێوا/ دڵی تێکچوو ئێلنجیدا.

٣-(اَلخاثِرَةُ): کۆمەڵە خەڵکێك.

(اَلخُثار): پاشماوەی سەرخوان.

(اَلخُثَارَة): پاشماوەی شت.

الملحق:

خثــر: (التَّخَثُّر): مەینی شــیر کــە دەبێتە ماست/ مەین.

تَخَثُّــر الدَّم) (طــب): خوێنمەیــن بە هۆی جیابوونەوەی بەشــە سوورەکەی لە (پلازما/ زەرداو)ەکەی دەبێت.

خثع: (تَخَثْعَمَ): خوێناویبوو.

(اَلخَثعَمَــةُ): لەش خەڵتانــی خوێنبوون یان خوێشــگەل کۆببنەوەو ئاژەڵێك ســەربب‌ڕنو بیخــۆنو خوێنەکــەی کۆبکەنــەوەو بۆنــی خۆشــی تێبکەنو هەموو دەســتی تێبخەنو پەیمانبدەن کە پشتی یەکتر بەرنەدەن.

(اَلخَثْعَم والمُخَثْعَم) (ح): شێر.

خثل: (اَلخَثْلَة): کەتە ئافرەت.

(اَلخَثْلَــةُ والخَثَلَــةُ- مِــنَ البَطــنِ) (ع ١): بەرموسڵدان/ نێوان ناوکۆ بانەگا.

طَعُنَــهُ في خثلــة بَطنــه: کــردی بــە بەرموسڵدانیدا.

خثــم: ١-(خَثَــمَ. خَثْمــاً): لووتپانبوو یان لووتزلبوو.

(خَثِــمُ و أَخْثَــم): لووتپــان یــان لووتزلو نەستوور/ قەبە.

(خَثَمَ- أَنْفَهُ): لووتی شکاند.

خَثَّمَ- الشيءَ: شتەکەی پانکرد.

(اَلخُثْمَــةُ): پانیــی لــووت یان نەســتووریی لووت.

٢-(خَثِــمَ- ت أخلافُ النّاقَــةِ. خَثَماً): گۆی گوانی حوشترەکە گیرا.

خجّ: (خَجَّ- هُ. خَجّاً): پاڵیپێوەنا.

(- برِجْلِهِ): خۆڵەکەی بە پێ شێواند.

(- بِسَلْحِهِ): ڕیقنەکەی فرێدا/ کرد.

(- الحَطَبَ): دارەکەی قڵیشاند.

(- ساعِدَهُ): بازووی پێچپێخوارد.

(إختَجَّ- الجَمَلُ): حوشــترەکە خوار ڕۆیشتو خێرایکرد.

(اَلخَجــوج- مِنَ الرِّياح): بــای توند یان بای گێژو بە پێچ.

خجــأ: (خَجَــأَ- الرَجُــلُ. خَجــأً): پیاوەکە

نوشوستی هێناو زەبوون و داماو بوو.
(- اللَّيلُ): شەو سەرەوخوار بووەوە.
(- هُ): لێیدا.
(خَجِئَ. خَجَأً): شەرمی لێکرد.
(أَخْجَأَ- هُ): بە پرسیار سەریکردە سەری/ پرسیاری زۆرلێکرد.
(تَخاجأَ): خاوو بە خۆبادانەوە ڕۆیشت.
(أَلخَجَأَةُ): ١-گۆشتن/ قەڵەو/ لەشقورس ٢-گەوج.
خجف: (أَلخَجْف والخَجِيف): سووکەڵەیی و هەڵەشەیی/ جڕپنیی.
خجل: (خَجِلَ. خَجَلاً): شەرمیکردو لەشەرماندا شڵەژا.
(خَجِلٌ و خَجْلان): شەرمن- شەرمگرتوو.
(خَجِلَ- بأمرِهِ): کارەکەی لێچەواشە بوو/ سەری لە کارەکە دەرنەکرد.
(- البَعيرُ بالحَملِ): بارەکە بۆ حوشترەکە قورس بوو.
(- مِن كذا): لە وشتە وەڕسبوو/ بێزار بوو.
(- في طَلَبِ الرزقِ): سستی لە پەیداکدنی ڕۆژیدا کردو درێخییکرد.
خَجَّلَ- وأخْجَلَ- هُ: شەرمەزاریکرد/ تەریقیکردەوە.
(أَلخَجَل (مص): ١-شەرمو شکۆ تەریقیی ٢-سستییکردن ٣-شەرمەزار بوون.
٢-(خَجِلَ- الثَّوبُ. خَجَلاً): دامێنی کراسەکە دادڕ دادڕ بووو فش و فۆڵبوو.
(خَجِل): کراسی فش و فۆڵ و دامێن دادڕدادڕ.
(خَجِلَ- النَّباتُ): ڕووەکە پەرەیسەندو بەیەکدا چوو.
نباتٌ خَجِلٌ: ڕووەکی پەرەسەندوو بەیەکداچوو.
(أَخْجَلَ- النَّباتُ): ڕووەکە باڵایکردو بە گژ یەکداچوو.
خجی: (خَجَى- التُّرابَ برِجلِهِ خَجْياً): بەپێ گڵەکەی هەڵتەکاند.
(خَجِيَ خَجىً): شەرمیکرد.
خدّ: ١-(خَدَّ- فيهِ الضَّرْبُ خَدّاً): لێدانەکە کاری تێکرد/ لێدانەکە شوێنکاری بەجێهێشت.
(أَلأَخاديد): شوێنکاری قامچی.
(«أَخاديدُ الحِبالِ») في البئرِ: شوێنپەتی چاڵاو کە ڕادەکێشرێت و چاڵی دەکات.
٢-(خَدَّ- الأَرضَ و في الأَرضِ خَدّاً): زەویەکەی دادڕدادڕ کرد/ هەڵیدڕی.
(أَلخَدّ (ج) أَخِدَّة و خِداد و خِدّان): ١-دڕە/ شیو ٢-جۆگەئاو ٣-ڕێگەشیوە.
(أَلخُدَّةُ (ج) خُدَد): دڕە/ چاڵێکی لاکێشەیی.
(أَلأُخْدُود (ج) أخادید): دڕە/ چاڵێکی لاکێشەیی.
(أَلمِخَدَّة (ج) مَخادّ): ئاسن کە زەوی هەڵدەدڕێت.

٣-(خَـدَّدَ- لَحْمُـهُ. تَخْدِيداً): گۆشـتەكەی پووكايەوە/ لەڕ بوو چرچی تێكەوت.
(- لَحْمَهُ): گۆشتەكەی پووكانەوە/ لەڕيكرد.
(تَخَـدَّدَ- لَحْمُـهُ): گۆشـتكەی پووكايەوەو چرچو كرژ بوو.
٤-(خـادَّ- هُ مُخـادَّةً): بەرهەڵستی كارەكەيكرد.
(تَخادَّا): بەرهەڵستی يەكتريانكرد.
(تَخَدَّدَ- القَومُ): خوێنشـگەل برِبرِو دەسـتە دەستە بوون.
٥-(ألخَدّ (ج) أخِدَّة و خِداد و خِدّان): دەستە خەڵكێك.
(ألخَـدّ (ج) خُـدُود- مِـنَ الوَجـه) (ع ا):
١-رووومـەت ٢-ئـەو تەختـە دارانەيـە كە لە تەنشـتی سـوكانی پاپۆرەوەيـەو لـە دوای پاپۆرەكەوەيە بۆ ئاراستەكردن كاردەكەن.
(ألمِخَدَّة (ج) مَخادّ): سەرين/ باليف.
(ألمِخَدّان): دووكەڵبەكە.
خـدب: ١-(خَـدَبَ- هُ بِالسَّـيفِ. خَدْبـاً): شمشـێری پێداكێشـا پێسـتەكەی بـڕیو گۆشتەكەيشی بڕی.
(ألخَـدِب- مِنَ السُّـيوف): شمشـێری تيژی بڕەر.
(طَعْنَـةٌ أو ضَرْبَـة خَدِبَـةٌ و خَدبـاء): نێـزە يـا سـونگی پێداكردنێكـی توند يان دەلاقەتێكردنێكی گەورە/ بڕينێكی سەخت.
٢-(خَـدَبَ- تـهُ الحَيَّـةُ. خَدْبـاً): مارەكە پێوەيدا/ گەستی.
٣-(خَدَبَ. خَدْباً): درۆيكرد.
(ألخَدّاب): درۆزن.
٤-(تَخَدَّبَ): درێژبوو.
(ألخَدَب): درێژيی.
(«فِي لِسانِهِ خَدَبٌ): زماندرێژە/ درێژدادرە.
(ألخَدَب): هەڵەشـەيی/ جرپنيیو گەوجيی يان بەڕندرێژيیو هەڵەشەيیو گەوجيی.
(ألخَـدِب و الأخْدَب): درێژێكيی هەڵەشـەی گەوج.
(ألخُدْبَةُ): درێژيیو گەوجيیو جرپنی.
٥-(تَخَـدَّبَ): ڕۆيشـت نەخێراو نە سسـت/ مامناوەندی ڕۆيشت.
خدج: (خَدَجَ- تِ الدابَّةُ خِداجاً): چوارپێكە بـەر لە كاتـی زانـی زا يـان بەچكەكەی بە نەبەكامی فرێدا/ بەراويتە بوو.
(خادِج و مُخْدِج): مێی بەراويتەبوو.
(خَديـج و خَدُوج و مُخَدج و جمع خَدوج. خُدُوج و خِداج و خَدائِج): بەچكەی فرێدراو يان ناوەخت بوو/ بەراويتە.
(خَدَّجَ- تِ الناقَةُ): مێحوشـترەكە بەرەكەی فرێدا يان پێشوەخت زا.
(أخْدَجَ- تِ الدابَّةُ): چوارپێكە بەراويتە بوو يان پێشوەخت بەچكەكەی بوو.
(- الشيءُ): شتەكە كەميكرد.

(- صَلاتَـهُ): نوێژەکـەی ناتـەواو بـوو/ نادروستبوو.

(ألخِداج): نادروسـتبوو ناتەواویی لە هەموو شتێکدا.

خدر: ١-(خَدِرَ- العُضوُ. خَدَاراً): ئەندامەکە سڕو شل بوو.

(- العَینُ): چاوەکە قورسبوو/ کزبوو.

(خَـدَّرَ وأَخْـدَرَ- العُضـوَ): ئەندامەکـەی سڕکردو شلکرد.

(ألخادِر): ١-سست ٢-تەمەڵ/ تەوەزەل.

(أَلخَـدَر (طـب): ١-سـڕبوون و کرژبوونـی ئەندامێك وەها کە نەبزوێت ٢-خاوو سستیی و تەمەڵیی.

(أَلخَـدِر): سـڕبوون- لـە پەلوپـۆ کەوتنی ئەندامێك.

٢-(خَدِرَ- الحَرُ. خَـدَراً) (ضد): ١-گەرماکە تاویسەند ٢-گەرماکە نیشتەوەو کەمیکرد.

(- النَّهارُ): گەرمای ڕۆژ تاویسـەندو هەوایش کپبوو/ جووڵەی برا.

٣-(خَـدِرَ- البَـرْدُ. خَـدَراً) (ضـد): ١-سەرماسوڵەیکرد ٢-سەرما شکا.

(نَهارٌ خَدِرٌ): ڕۆژێکی ساردی شێدار.

٤-(خَـدَرَ- خَدْراً): حەپەسـا/ سەرسـامبوو واقیوڕما/ حۆلبوو.

(ألخـادِر): سەرسـام/ حەپەسـاو واقوڕماو/ حۆل.

٥-(خَـدَرَ- بِالمَـكانِ خَدْراً): لە شـوێنەکەدا نیشتەنیبوو.

(- الأَسَـدُ فِي عَرِينِهِ): شێرەکە لە لانەکەیدا مایەوەو دەرنەچوو.

(خَدَرَ و خَدَّرَ- البِنتَ): کچەکەی لە ماڵەکەدا گیردا.

(أَخْدَرَ- بِالمَكانِ): لە شوێنەکەدا نیشتەنیبوو.

(- مَعَ أَهلِهِ): لەناو خێزانەکەیدا گلیخواردەوە/ ژیا.

(- الأَسَدُ): شێرەکە لە لانەکەیدا مایەوە.

(- البِنـتَ): کچەکەی لە ماڵەوە هێشـتەوە/ گیردا.

(- اللَّیل القَومَ): شەوخوێشـگەلی داپۆشـی و شاردنیەوە.

(تَخَدَّرَ واخْتَدَرَ): خۆی (حەشاردا/ شاردەوە).

(- تِ البِنـتُ): کیژەکـە لـە نەواکەدا خۆی گلدایەوەو دەرنەخست/ پەنایگرت.

(أَلخِـدر (ج) خُـدُور وأَخْـدار و (جـج(أَخادِیـر): هەرچی خـۆی تێـدا ونبکرێت و پەنـای بـۆ ببرێت و پێـی بشـاررێتەوە وەك خانـوو شـتیتر ٢-بێشـەڵان و لانـەی شـێر ٣-پـەردە لـە ماڵـدا هەڵدرێت بـۆ کەنیزەك کە بیشارێتەوە ٤-بەشـێك لە خانووەکەدا بۆ کەنیزەك جیابکرێتەوە ٥-تاریکیی شەو.

(أَلخَـدَر): ١-تاریکایـی ٢-شـوێنی تاریـك و نووتەك.

(أَلخَدِر- مِنَ اللَّيالي): شەوە تاریکەکان.
(- مِنَ الأَمْكِنَةِ): شوێنە تاریکە بەسامەکان.
(أَلخِدار): بێشەڵانو جەنگەڵی لانەی شێر.
(أَلخُدرَةُ): شەوەزەنگ/ تاریکیی ئەموستەچاو.
(ألأَخْدَر): شەوی زۆر تاریك.
(ألأَخْدَر والأَخْدَري) (ج): جۆرە کەرەکێوییەکە.
(أَلخادِرَة) (ح): ئەو شێوەیە کە پەپوولە تێیدا دەبێت لە قۆناغی نێوان مێشوولەو مێرووچەی تەواودا ئەم گەورەبوونەش لەناو چنراوێکدا دەبێت/ قۆزاخەیەکدا دەبێت تا لەم بارەیدا لەناو پەردەیەکدا دەبێت تەواو دەیشارێتەوە.
(أَلمَخدور- مِنَ الهَوادج): کەژاوەی شاردراوە.
(أَلخُدارِيُّ): ١-تاریکەشەو ٢-هەوری تاریكو رەش ٣-جۆرە کەرەکێوییەکە.
(أَلخُدارِيَّةُ): کەرەکێوییەکە.
(أَلخُدارِيَّةُ): هەڵۆ، لەبەر رەشیی وایپێدەڵێن.
٦-(خَدَرَ- الظَّبيُ. خَدْراً): ئاسکەکە لە رەوە ئاسکەکە براو دواکەوت.
٧-(أَلخَدَرْنَق (ج) خَدارِن) (ح): نێرە جاڵجاڵۆکە (وتراویشە جاڵجاڵۆکە هەرە گەورەکان).
الملحق:
خدر: (أَلتَّخدير): ١-خەواندنو بێهۆشکردن (طب) ٢-سڕکردنی کاتیی لەش یان ئەندامێکی بە مادە سڕکەرو بێهۆشکەرە پزیشکییەکان ٣-لە خشتەبردنو خەڵافاندن بە درۆو بەڵێنی ساختە.
(أَلمُخَدِّرات): مادە بێهۆشکەرەکان کە هەندێك مادەی ژەهراوییە لەش سستو خاودەکاتەوەو هەست بێهێز دەکاتو مێشك سستدەکات.

خدش: (خَدَشَ وخَدَّشَ- هُ خَدْشاً): ١-رنی/ رووشاندی ٢-تەشەری لێدا ٣-دراندی/ شیتڕشیتڕیکرد.
(أَلخَدْش (ج) خُدُوش و خِداش و أَخْداش): ١-رووشاوی/ جێرنین/ جێرووشاندن ٢-تەشەردان ٤-دراندن.
(أَلخَدوش): ١-فرەرەن ٢-فرە تەشەرلێدەر ٣-فرە دڕ ٤-مێش ٥-کێچ.
(أَلمُخادِش والمُخَدِّش) (ح): پشیلە/ گوربە.
(أَلمُخَدَّش): برگەی ملی مرۆڤ.
خدع: ١-(خَدَعَ- هُ خِدْعاً و خَدْعاً): فریویدا/ لەخشتەیبرد/ ساختەی لێدا/ هەڵیخەڵەتاند/ هەڵیفریواند.
(خادَعَ- هُ مُخادَعَةً و خِداعاً): دەستی بڕی/ فریویدا/ لەخشتەیبرد/ هەڵیخەڵەتاندو فێڵیلێکرد.
(- العَينَ): بڕوای بە چاوی خۆی نەکرد لەوەی کە دەیبینێت. لە سورەتی (نِساء)دا: يُخادِعونَ اللهِ وهُوَ خادِعُهُم: خودا ڕێچاکیان دەنێتە بەرو سزای ئەوە دنیایان لێدووردەخاتەوەو دەشارێتەوە.

(أَخْدَعَ- هُ): بەهەڵەیدابرد/ هەڵیخەڵەتاند/ گزیی لێکرد.
(تَخَـدَّعَ- هُ): گـزی لێکـرد/ سـاختەی لەگەڵـدا کـرد/ فێڵیلێکـرد لە خشـتەیبرد/ هەڵیخەڵەتاند.
(- لَـهُ): خۆی بە فێڵباز نواندو/ دەرخسـت وایش نەبوو.
تَخـادَعَ: خۆی بە فریودراو نیشـانداو وایش نەبوو.
(- القَـومُ): خوێشـگەل یەکتریـان فریودا/ فێڵیان لەیەکتر کرد.
(إنْخَـدَعَ): ١-فریـودرا/ لەخشـتەبرا/ فێڵیانلێکرد/ چاوبەسـتیانلێکرد/ هەڵخەڵەتا ٢-بەفریودانەکە ڤایلوو.
(- بِـهِ): پێیخەڵەتـا/ بەوە فریـوی خوارد/ بەوە لە خشتەبرا/ چاوبەستی لێکرا.
(إخْتَدَعَ- هُ): فێڵیلێکرد/ چاوبەسـتیلێکرد/ فریویدا.
(أَلخَدِیعَةُ (ج) خَدائِـع والخُدْعَةُ والخِداعُ): فێـڵ/ چاوبەسـت/ هەڵخەڵەتانـدن/ لـە خشـتەبردن/ تەفرەدان/ دەسـتخەرۆکردن/ تەڵەکەبازیـی/ سـاختەبازیی/ کەڵەکبازیی: گزیکردن/ دەغەڵیی.
(أَلخُدْعَةُ): فریوخۆر/ ساویلکەیەکە کە خەڵك ئاسان فێڵیلێبکات/ گزیی لێکراو.
(«أَلحَربُ خُدْعَةٌ»): جەنگ بە فێڵە.
(أَلخُدَعَـةُ والخَـدّاعُ): زۆر فێڵبـاز/ زۆر ساختەباز/ زۆر تەڵەکەباز/ زۆر دەستبڕ/ زۆر تەفرەدەر.
(أَلأَخْـدَعِ (ج) أَخـادِعُ): تەڵەکەبازتریـن/ فێڵبازترین/ دەستبڕترین/ تەفرەدەرترین.
(أَلخَیـدَعُ): ١-زۆر فێڵبـاز/ فێـڵاوی/ زۆر بە پێـچو پەنـا/ کەڵەکباز ٢-کەسـێکە کە حەز لە چارەی نەکرێتو پشـتی پێنەبەسترێت ٢- تراویلکە ٣-گورگی نەهێنبرو فێڵباز.
(أَلخَـدُوعُ (ج) خُـدُوعٌ): زۆر فێـڵاوی/ زۆر ساختەباز/ زۆر دەستبڕ/ کەڵەکباز.
(أَلمُخَـدَّعُ): زۆر لـە خشـتەبراوو خـاوەن ئەزموون/ دنیادیدە/ فێڵلێکراو.
٢-(خَدَعَ- الضَبُّ فِي جُحْرِهِ: خِدْعاً و خَدْعاً): ڤومڤومۆکەکە خزایە کونەکەیەوە.
(- تِ الشَّمْسُ): خۆرەکە ئاوا بوو.
(- تِ الطَّریـقُ): ڕێگەکـە نەدۆزرایـەوەو ونبوو.
(- الثَوبَ): پۆشاکەکەی پێچایەوە.
(- الأَمْرَ): کارەکەی شاردەوەو نهێنیکرد.
(أَخْدَعَ- الشيءَ): شتەکەی شاردەوەو پۆشی.
(طَریـقٌ خـادِعٌ و خَـدُوعٌ): ڕێگەیەك کە جارێك دەرکەوێتو جارێکیتر ونبێت.
(أَلخَیْدَعُ): لاڕێ/ ڕێگەیەکە کە هی نیازی تۆ نەبێت.
(أَلخادِعَةُ): ١-خانووی ناو خانوویەکیتر (بۆیە

وا ناونــراوه چونكه شــتی تێدا دهشــارنهوه)
٢-دهرگایهكــی بچــووك دهرگۆكهیــهك لــه دهرگایهكی گهورهدا بێت (خهڵكه ڕهشۆكییهكه پێیدهڵێن: (خوخة).
(اَلمَخـدَع والمُخْــدَع والمَخْـدَع (ج) مَخادِع): خانوچكهیــهك لهنــاو خانوویهكــی گهورهدا بێت.
٣-(خَدَعَ- الشَّــيءُ. خِدْعاً و خَدْعاً): شتهكه بۆگهنبوو/ خراپبوو.
(اَلخادِع مِن الدَّنانير): پارهی قهڵب/ ناتهواو/ نهچوو.
٤-(خَدَعَ- الرَّجُلُ. خِدْعاً و خَدْعاً): ١-دهستی له بهخشــین و چاكهكردن گرتهوهو كێشایهوه ٢-دارایی و دهرامهتی كهمبوو.
(خَدَعَ- المَطَرُ): باران كهمبوو.
(اَلخَدّاعَة- مِن السِّنين): ساڵی كهمبا.
٥-(خَدَعَ- تِ السُّوقُ. خِدْعاً و خَدْعاً) (ضد): ١-بازاڕ كزبوو/ بێبازاڕییبوو ٢-بازاڕ گهرمبوو فرۆخت زۆر بوو بازاڕ ههستایهوه.
(- تِ الأُمورُ): كارهكان جیاجیابوون.
(إنْخَدَعَ- تِ السوقُ): (بازاڕ/ كڕین و فرۆخت) وهستا/ بێبازاڕیبوو.
٦-(خَدَعَ- الرَّجُلَ. خِدْعاً و خَدْعاً): دهماری ملی پیاوهكهی بڕی.
(اَلأَخْدَعــان) (ع ا): دوو دهمــاری لاملــهو شارراوهیه.
(اَلأَخْــدَع (ج) أَخادِع): دهماری لامل كه دیار نین و شاردراوهن.
(«لأُقيمَنَّ أَخْدَعَيْكَ»): دهمارت دهردههێنم/ لووتت دهشكێنم/ فیزت دهبڕم.
(«فُلانٌ شــديدُ الأَخْدَعِ»)»: فیسار (دهماری ئهستووره/ توندوتیژهو بهزهبرهو زهنده).
خدف: (خَدَفَ. خَدْفاً): خێرا ڕۆیشت.
(- تِ السَّماءُ بالثَّلْج): ئاسمان بهفری باراند.
(خَــدَفَ واخْتَــدَفَ- الشــيءَ): شــتهكهی بهدزییهوه برد.
(اَلخَــدْف): ســوكانی پاپــۆڕ كه پێــی ڕووی پاپۆڕهكهی پێدهگۆڕدرێت.
خدل: (خَدِلَ- تِ السّــاقُ. خَدَلاً و خَدَلَةً و خُدُولَةً): لاقی (گۆشتن/ پڕو ئهستوور بوو).
خــدم: ١-(خَــدَمَ- هُ. خِدمَــةً و خَدْمَــةً): كارگوزارییكــرد/ كاری بۆ كرد/ خزمهتیكرد- نۆكهرییكرد.
(خادِم (ج) خُدّام و خَدَم): نۆكهر/ كارگوزار/ خزمهتكار/ پیاوی بهردهست
(خادم و (م) خادِمَة): كارهكهر.
(أَخْدَمَ- ه): نۆكهرێكی دایه.
(إخْتَــدَمَ): خزمهتــی خۆیكــرد/ كاری بــۆ خۆیكردو ههڵسووراند.
(إخْتَدَمَ- هُ): ١-داوای نۆكهرێكی لێكرد ٢-كردی به نۆكهری خۆی/ بهخزمهتكاریی ڕایگرت.
(- إسْتَخْدَمَ- هُ): كردی به نۆكهری خۆی/ به

کارگوزاری خۆی ڕایگرت‌و کاری پێکرد.
(- الرَجُـلَ): داوای لـه پیاوەکـه کـرد کـه نۆکەرێکی بداتێ.
(الخادِمِيَّة): کارگوزاریکردن/ خزمەتکاریی/ نۆکەریی.
(اَلمَخْدُومِيَّة): ئاغایی/ نۆکەر ڕاگریی.
(اَلمَخْدوم): ئاغا/ خزمەتکراو/ گەورەی نۆکەر ڕاگر.
(اَلخَـدّام= الخـادِم): نۆکـەر/ خزمەتـکار/ کارگوزار.
(اَلخَديم): نۆکەرو کۆیله.
(اَلخَديم): نۆکەرو کۆیله.
(اَلمَخدوم) (مفع): خزمەتکراو گەورەو ئاغای نۆکەرەکە.
(- مِـنَ الکُتُـبِ): کتێبێـك کە ئـاوری زۆر لێدرابێتـەوەو لـە سـەری نوسـرابێت‌و لێیدوابن.
(قَـوْمٌ مُخَدَّمون): خوێشـگەلێك کە نۆکەرو دەستوپێوەندیان زۆر بێت.
(اَلخِدْمَة (ج) اَلخِدْمات- عِندَ الإقْتِصادِيين، الصـادرات غـيرَ المَنْظـورَة ويَعِـدُّون منها اَلترانزيـت وإعـادَةُ التَّصديـر والسِّـياحَة والإصْطياف): کارگوزاریـی لای ئابورییەکان شـتە هەناردە نالەبەرچاوەکانە. وەك شـتێ هێنـرا بنێررێتـەوە دەرەوەو ترانزێـت‌و گەشت‌وگوزارە.

٢-(اَلخَدْمَةُ): کاتژمێرێکی ڕۆژ یان شەو.
(اَلخَدَمَـةُ (ج) خَدَم و خِـدام و خَدَمات): ١-پاوانە ٢-لاق ٣-بازنە بەستەی خوێشگەل.
(«فَـضَّ اللهُ خَدَمَتَهُـمْ»): خـودا کۆمەڵـی تێکدان‌و پەرش‌و بڵاویکردن.
(اَلخَدَمَةُ والخِدَمَةُ): قایشی ئەستووری قایمی چەرم کە دەکرێتە بازنەو لە مەچەکی حوشتر دەبەسترێت.
(اَلأَخْـدَم (م) خَدْماء): چارەوێکە کە تووکی سەرسمی بازنەیەکی سپی بێت.
(اَلمُخَدَّم والمُخَدَّمَة): ١-قایش ٢-پزووی دامێنی شەروال ٣-شوێنی پاوانە.
خدن: (خادَنَ- هُ. مُخادَنَةً): بوو بە دۆست‌و هاوڕێی.
(اَلخِدن (ج) أَخدان): دۆست‌و خۆشەویست/ هاوڕێـی گیانـی بـە گیانـی (بۆ نێـرو مێ دەوترێت).
(اَلخَدين= اَلخِدن): ١-یار ٢-هاودەم ٣-دۆسـت‌و خۆشەویست.
(اَلخُدَنَـةُ): ئەوەی دۆسـتایەتیی زۆر لەگەڵ خەڵکـدا دەگرێت‌و خۆشـیدەوێن/ دۆسـت‌و هاودەمی چاك.
خـدی: ١-(خَدَى- الفَـرَسُ أَو البَعيرُ. خَدْياً و خَدَيانـاً): چارەوێکـە یـان حوشـترەکە خێرایکردو کەوتە گورگە لۆقەو پەلهاویشتن.
(أَخدى إِخداءً): وردە وردە ڕۆیشت.

(اَلخَدا (ح): كرمه تەرس/ كرمێكە لە تەرسدا دێتە دەرێ.
(خداة): كرمه تەرسێك.
٢-(اَلخُدَيْوِيّ) (فارســية): ناسناوی عەزیزی میسره واتا: شاو وەزیرو سەرداری گەورە.
خذّ: (خَذَّ وأخَذَّ- الجرحُ. خَذيذاً): برینەكە كێم‌و زووخی لەبەر رۆیشت.
خذا: (خَــذَأَ وخَذِئَ واســتَخْذَأ- لَهُ. خَذْأً و خُــذُوءً و خَــذَاءً): ملی بۆ شـۆڕكردو خۆی بەدەستیەوەدا.
(أخْذَأَ- هُ): سەرشۆڕو كەساس‌و زەبوونیكرد.
(اَلخَذَا): بوودەڵەیی.
خذر: ١-(خَذرَفَ): خێرایكرد.
(اَلخُذْرُوف (ج) خَذاريف): تیژرشەوت.
(اَلخُــذْروف= اَلخَــرَّارَة): ١-گیڤگیڤۆكــە. تەنەكەیەكــی خــڕە دوو كونــی تێدایــە پەتێك لە هەردوو كونەكە هەڵدەكێشــرێت‌و ســەرەكانی پێكەوە دەبەســترێت. پەتەكە بە هــەردوو دەســت دەگیرێــت‌و تەنەكەكــە بە پەتەكــە دەخولێنرێتەوە ٢-مزراح/ یارییەكی منداڵانەیە پێشیدەڵێن (البُلْبُل).
٢-(خَــذْرَفَ- هُ بِالسَّــيفِ): بــە شمشـێر ئەملاولای قرتاند.
(تَخَذْرَفَ- الثَّوبُ): بەرگەكە درا.
(اَلخُذْرُوف (ج) خَذاريف): حوشتر گەلێك كە لە رانە حوشترەكە بڕابن‌و جیابووبنەوە.

(اَلخَذاريف): پارچەكان.
(«تَركَــتِ السُّــيوفُ رأسَــهُ خَذاريــفَ»): شمشـێرەكان ســەریان كــوت كوتكــردن/ پارچەپارچەكرد.
٣-(خَذرَفَ- الإناءَ): دەفرەكەی پڕكرد.
٤-(تَخَذْرَفَ- النَوى): ناوكەكەی فڕێدا.
٥-(اَلمُتَخَذْرِف- مِنَ الرِّجال): پیاوی ناســك/ ڕەوشتجوان‌و ڕەوشت بەرز.
خذع: ١-(خَــذَعَ وخَذَّعَ – اللَّحْــمَ أَو القَرعَ خَذْعــاً): گۆشــتەكە یــان كوولەكەكــەی كوتكوتكرد/ توێتوێی كرد.
(تَخَذَّعَ): بێجیابوونەوە كوتكوتبوو.
(«ذَهَبوا خِذَعَ مِذَعَ»): بڕبڕ رۆیشتن.
(اَلخَذْعَة): بڕە زەوییــەك/ پارچە زەوییەك یان پارچە شتێك.
(اَلخَذيعَــة): خواردنێــك كــە لــە گۆشــتی توێتوێكراو بكرێت.
(اَلمِخْذَعَة): چەقۆ.
٢-(خَذْعَــبَ و خَذْعَلَ- البَطيــخَ ونَحوَهُ): كاڵەكەكــە یان شــتی وەهای جنــی/ كردی بە قاشی بچووك بچووك.
خذف: (خَذَفَ- بالحَصَاة و نحوَها): چەوەكە یــان بــەردە وردەكەی بە پەنجە یــان بە دار لاستیك تەقاندو هاویشت.
(تَخاذَفَ- ت عَينــاهُ بِالدُّموعِ): چاوی زووو/ كەوتە فرمێسكڕشتن.

(اَلمِخذَفَــة): ١-بەردەقانــی/ دارلاســتیك
٢-قۆچەقانی.
(اَلخَذَفان): لوقەی حوشتر.
(اَلخَــذُوف (ج) خُــذُف- مِــنَ الــدَّواب):
١-وڵاخێك كە لە خێراییدا بە پێ چەوفرێدەدات
٢-وڵاخێك لە تاوی خێراییدا پێ نزیكی ورگی دەكاتەوە.
(اَلخَذافَةُ- الإســت): ١-نەڕژاد/ ڕەسەن/ ڕیشە
٢-بن.
خــذق: (خَــذَقَ- الدابَّــةَ. خَذقــاً): لــە وڵاخەكەیەوە ژەند تــا وڵاخەكە خێرا بكات/ گورجبێت.
(- البازي): بازەكە ڕیقنەیكرد.
(اَلخَذْق): ڕیقنە/ جیقنە.
خــذل: ١-(خَــذَلَ- فُلاناً و عَنــهُ. خَذلاً و خَذْلاناً و خِذْلاناً): دەســتی لە فیسار بەردا/ پشتیتێكردو یارمەتی نەدا/ وازیلێهێنا.
(خــاذِل (ج) خُــذَّال): دەســت لێبــەردەر/ وازلێهێن پشتتێكەر.
(مَخــذُول (ج) مَخاذِیــل): وازلێهێنــراو/ پشتتێكراو/ دەست لێبەردراو.
(خَذَلَ- عَنهُ أَصْحابَهُ): دۆســتەكانی لێكردو وازی پێلێهێنان.
(خَــذَّلَ- هُ): وایلێكــرد شكســت بهێنێــتو شەرنەكات.
(خــاذَلَ- هُ مُخاذَلَةً): یارمەتینەداو دەســتی لێبەردا/ پشتیتێكرد.
(تَخــاذَلَ- القَــومُ): خوێشــگەل پشــتیان لە یەكتریكردو كۆمەكی یەكتریان نەكرد/ وازیان لە یەك هێنا.
(- ت رِجــلاهُ): قاچەكانی لە دووی نەهاتن/ بێهێز بوون/ سست بوون.
(اَلخَذَّال): هەمیشە پشتتێكەر/ كۆمەكنەكرد/ وازلێهێن.
(«رَجُلٌ خَــذولُ الرجــلِ»): پیاوێكە قاچی پەكیكەوتووە/ لە دووی نایەت. لە بێهێزیدا یان بە هۆی ناتەواوییەوە یان زۆر سەرخۆشە.
٢-(خَــذَلَ- تِ الظبیَةُ. خَــذْلاً و خَذْلاناً و خِذْلاناً): مامزەكە لــە ڕەوەكە دابڕا/ تەریك بوو.
(خاذِل وخَذُول): لەڕەو دابراوو تەریكبوو.
خــذم: ١-(خَذَمَ وخَــذَّمَ- الشَــيءَ. خَذْماً): شتەكەی گورج بری.
(خَذِم. خَذْماً): پچڕا/ قرتا.
(- خَذَمــاً): ١-بە پەلە ڕۆیشــت/ پێیەهەڵگرت
٢-پارچە پارچە بوو.
(تَخَــذَّمَ- الشَــيءَ): شــتەكەی كوتكوتكرد/ لەتیكرد.
(- الشيءُ): شتەكە پارچە پارچە بوو.
(اِخْتَذَمَ- الشيءَ): شتەكەی لەتكرد.
(اَلخَذُوم (ج) خُذُم والخَذِم والمِخْذَم والمُخَذَّم- مِنَ السُّیوف): شمشێری تیژی بڕەر.

(اَلخُذَامَة): (پارچەی/ كوتی) شتێك.
(اَلمِخذَم): ئامێری بڕین/ بڕەر/ قرتێن.
٢-(خَذِمَ. خَذْماً): سەرخۆشبوو/ مەستبوو.
(خَذِيم): سەرخۆش/ مەست.
(أَخْذَمَ- هُ الشَّــرابُ): خواردنەكە/ شەرابەكە سەرخۆشیكرد/ مەستیكرد.
٣-(أَخْــذَمَ): پێیلەزمبوونــی خــۆی نــاو سەریشۆڕكردو بێدەنگبوو.
٤-(إختَذَمَ- الرَجُلُ): پیاوەكە باش و لێبوردوو بەخشندە بوو/ جوامێر بوو.
(اَلخَــذِم- مِــنَ الرِّجال): لە بەخشــندەییدا دڵفــراوان/ دڵبــاش/ لێبــوردوو بــوو/ جوامێربوو.
خذا: (خَذا و خَذِيَ. خَذْواً و خَذَىً): لەشــی خاوبووەوە راكشا.
(- تِ الأُذُنُ): گوێكە شلبوو شۆڕبووەوە.
(أُذُنٌ خَذواء): گوێی شۆڕەوەبوو/ داكەوتوو.
(أَخْذَى): گوێشۆڕ/ گوێداكەوتوو.
(خَذِيَ- لَحْمُهُ): گۆشتەكەی پتەوو توند بوو/ گۆشتیگرت.
(إِسْــتَخْذَى): سەرشۆڕیی نواندو ملیدا/ خۆی بە دەستەوەدا.
خرّ: ١-(خَرَّ- الماءُ أَو الرِّيحُ خَرِيراً): ئاوەكە خوڕەیهات و باكە وژەیهات.
(خَرَّار):ئاوی بەخوڕ و بای بە گڤەو وژە.
(خَرَّ- النائِمُ): خەوتووەكە پرخەپرخیكرد/ پرخەیهات.
(اَلخُــرّ (ج) خِــرَرَة): ١-دادرپیەك/ شــیوێك كــە لافاو دروســتیبكات ٢-(ا ع) بنیگوێچكە/ بنگوێچكە.
(اَلخُــرِّيّ والخُــرُّ): دەمی بەرداشــی ئاش كە گەنمەكەی تێدەچێت و دەهاڕێت.
(اَلخَــرُور): ١-شــوێنداڕو ئاوتێدابوو/ شــیو ٢-مرخەمرخی پشیلە كە دەنوێت ٣-میاومیاوی پشیلە.
(اَلخَرِير (ج) أَخِــرَّة): ١-تەختاییەكی نێوان دوو بەرزای ٢-پرخەی نوستوو.
(اَلخَرَّار (م) خَرَّارَة): فرە پرخە/ پرخەزۆر.
(اَلخَرَّارَة): ١-گیڤگیڤۆكە ٢-مزراح.
٢-(خَرَّ. خَرّاً و خُرُوراً): بەربووە خوارەوە/ لە بەرزییەوە كەوتە خوارەوە.
(- الرَّجُــلُ): پیاوەكــە ڕماو مــرد/ كەوت و مرد.
(- للهِ ساجِداً): خۆی بە زەویداداو كڕنووشی بۆ خودای مەزن برد.
(- لِوَجهِهِ): (بەدەمدا / بە ڕوودا) كەوت.
(أَخَرَّ- هُ): خستی.
(«ضَرَبَــهُ بالسَّــيف فأَخَرَّهُ»): بە شمشــێر لێیداو خستی.
(إِنْخَرَّ): شلبوو كەوت.
٣-(خَرَّ- عَلَيهِم. خَرّاً و خُرُوراً): لە شوێنێكی نادیارەوە پەلاماریدان/ هێرشیكردنە سەر.

٤-(خَرْخَـرَ- النائِـمُ): نوسـتووەکە کەوتە پرخەپرخ.
(- النَّمِرُ أو السِـنَّورُ): پڵنگەکە یان پشیلەکە مراندی/ مرەمریکرد.
(تَخَرْخَرَ- بَطنُهُ): سکی قۆراندی.
(ألخَرْخَر): ١-گفەی با/ وژەی با ٢-خورەی ئاو ٣-پرخەی نوسـتوو ٤-مرەی پڵنگو پشیلە ٥-قۆرەی سك.
(ألخَرخار): ئاوی زۆری بەخور.
خـرئ: (خرئ. خَـرْأً وخِـراءَةً و خَرَاءَةً و خُرُوءاً): ١-ریا/ پیساییکرد ٢-ریقنەیکرد.
(«خَرِئَت بَينَهُم الضَّبعُ»): کەمتیار گویکردە نێوانیان/ گوبووە نێوانیـان. واتا تێکچوونو ناتەبا بوون.
(ألخُرْء (ج) خُرُوء): ١-گوو/ پیسایی ٢-ریقنە ٣ تەرس ٤-شیاکە.
(ألخِراء= العَذِرَة): گوو/ پیسایی.
(ألخَرا) (عامية): گوو/ پیسایی.
(ألمَخـراةُ والمَخْـرُأة والمَخْـرُأةُ (ج) مَخارئ): ئاودەست/ ئەو شوێنەی تێیدا دەرین.
خـرب: ١-(خَرِبَ- البَيتُ خَرْبـاً و خَرَاباً): خانووەکـە ڕووخـا/ کاولبـوو/ تێکچـوو/ وێرانبوو/ ڕما.
(خَرِب): تێکچـوو/ وێـران/ کاول/ کەلاوە/ ڕماو.
(ألـدارُ الخَرِبَـة): خانـووی وێـران/ کاول/ تێکچوو/ کەلاوە.
(خَـرَبَ- هُ. خَرْباً): کاولیکـرد/ وێرانیکرد/ ڕووخاندی/ ڕماندی.
(خَـرَّبَ- البَيْتَ):ماڵەکەی تێکدا/ خانەکەی (وێرانکرد/ کاولکرد).
(أخْـرَبَ- البَيـتَ): خانووەکەی بـە کاولیی بەجێهێشت.
(- المَكانُ): شوێنەکە چۆڵبوو.
(إسْتَخْرَبَ- الرَجُلُ): پیاوەکە شکستیهێنا/ لە چورتومێکەوە تێشکاو ماڵوێرانیی خواست.
(ألخَرب): وێرانە/ تێشکاو.
(هُوَ خَربُ العِظام): ئەو ئێسقانەکانی وێرانە واتا مۆخی تێدا نەماوە/ پووتە/ تێشکاوە.
(«هُوَ خَـربُ الجَوْفِ»): ناوسـك تێقوپاوە/ برسییە.
(«هُوَ خَـربُ الأمانه»): کەسـێکە متمانەی پێناکرێت/ جێیبڕوا نییە.
(ألخِرْبَة): شوێنی کاولە/ کەلاوە/ وێرانە.
(ألخَرِبَـةُ (ج) خَرِبـات وخِـرَب و خَرِب و خَرائِب): وێرانە/ کاولە/ کەلاوە.
(ألخَراب (ج) أخرِبَة وخِرَب): وێران/ کاول.
٢-(خَـرِبَ- الرَجُـلُ. خَرَباً): کابـرا گوێی کونبوو یان هەڵدرا.
(أخْرَب (م) خَرْباء (ج) خُرْب): گوێ کونکراو یان گوێ هەڵدراو.
(خَـرَبَ- هُ. خَرْبـاً): کونیکرد/ سـمی یان

هەڵیقڵیشاند/ هەڵیدری.

(خَـرَّبَ- المَـزادَةَ): جەوەنـدەی ئاوەكـەی كونكرد.

(تَخَـرَّبَ- الـدودُ الشَـجَرَةَ): كرمەكـە درەختەكەی كونكرد.

(إستَخْرَبَ- السَّقاءُ): مەشكەكە كونبوو.

(ألخُـرْب والخُرَابَـة والخُرْبَـة (ج) خُـرَب وأخْـراب وخُـرُوْب): چـاڵ كۆڵـۆت و كونی دەرزی و هەموو كونێكی خڕ وەك كونی گوێ.

(ألخَرْبَةُ (ج) خَرَبات): بێژنگ.

(خَرَّابة وخُرَّابَة الإبرَة): كونی دەرزی.

(تَخروب (ج) تَخاريب والأَصَح. التَّخاريب): ١-خانەقڵیشـە وەك خانـەی زەردەواڵە/ كونە زەردەواڵـە ٢-ئـەو خانە شـانانەی كە هەنگ هەنگوینی تێدەكات.

٣-(خَـرَبَ. خِرابَـةً وخَرابَـةً و خَرْبـاً و خُروباً): بوو بە دز/ فێرە دزیبوو.

(خارب (ج) خُرَّاب): دز.

٤-(إسْـتَخْرَبَ إليـهِ): تاسـەیكرد/ بـۆی بەپەرۆشبوو.

٥-(ألخَـرِب): لوتـەی دەرپەڕیـوی شـاخ ٢-كەسێكی زیرەكردو/ زۆر ترسنۆك.

(«رَجُلٌ خِرِبَّانٌ»): پیاوێكی زۆر ترسنۆك.

(ألخُرْب والخُرْبَة): ١-توێشەبەرەی نانی شوان ٢-گومڕایی لە دیندا/ لە دین لادان.

(ألخَرْبَـةُ (ج) خَرَبـات): ١-كەموكـووڕی/ خەوش ٢-گوناە ٣-شـوێنی شـەرم لە لەشـدا ٤-دەفری شوان ٥-گومڕایی لە ئایندا/ لادان لە دین.

(«هُـوَ صاحِبُ خَرْبَة»): ئـەو لە ئاینەكەی لایداوە.

«مارأينـا ومـن فـلان خَربَـةً في دينِهِ»: نەماندیوە فیسار لە دینەكەی لابدا.

(ألخَـرُّوب والخُرْنوب) (ن): درەختی كوللە/ سـەرپنج/ حەچەمچە درەختێكی هەمیشـە سـەوزە لە ناوچەی خۆرهەڵاتی ناوەڕاستدایە بەرەكەی لە فاسـۆلیای سەوز دەچێت درێژو پانە شیرینە بۆ ئالیك بەكاردەهێنرێت و جۆرە دۆشاوێكیش لێدەگیرێت.

٦-(خَربَـشَ- الكِتابَ أو العَمَـلَ): (كتێبەكە یان كارەكە)ی تێكدا.

(خرابيـشُ الخَـطِّ): نووسـینی تێكـدراو/ چەواشەكراو.

٧-(خَرْبَـصَ- الأشـياءَ): شـتەكانی لە یەك جیاكردنەوە.

(- المالَ): ماڵەكەی هەڵگرت و بردی.

٨-(خَرْبَقَ): پەلەی لە ڕۆیشتنەكەدا كرد.

(- الشيءَ): شتەكەی لەتلەتكرد/ بڕی.

(- الثَوبَ): جلەكەی دادڕی.

(- النَبـتُ): ڕووەكەكـە چنگـی دایە یەك/ بەیەكداچوو.

(إخْرَنْبَق): ١-بەزەویەكەوەنووسا ٢-هەڵگەڕایەوە/

وەرگەڕایەوە ٢-وەك نیازخراپێك خۆی متکرد.
(ألخَرْبَق (ن): خەربەنگ/ خەربەند: جۆرە گوڵێکە گەڵاکەی لە هی زمانە بەنرخ دەچێت. ڕەش‌و سپییە ژەهرە بۆ بەرازو سەگ، بەڵام بۆ مرۆڤ سپییەکەی دەرشێنیتەوە بەڵام ڕەشەکەیشی بۆ ڕەوانی باشە، لە کۆندا دەیانوت شێت چاکدەکاتەوە.
خرت: ١-(خَرتَ- الأُذُنَ. خَرْتاً): گوێکەی سمی/ کونیکرد.
(ألخُرْت والخَرْت (ج) أَخْرات وخُرُوت): کونەدەرزی‌و کونە سوژن‌و شتی وەك ئەوانە.
(«أَضْيَقُ مِن خَرتِ الإبرَة»): لە کونی دەرزی بچووکترە/ تەسکترە.
(ألمَخْرُوت) (مفع): ١-گوێ یان لووت یان لێوی هەڵقڵیشاو ٢ سمراو.
٢-(خَرتَ- الأرضَ. خَرْتاً): بەڵەدی تەواوی زەویەکە بوو، پەی بە هەموو ڕێگەو سوێ‌و سووچێکی برد/ شارەزای زەویەکە بوو.
(خَرتَ): زۆر بە شوێنەکەو ڕێگاو پێچ‌و پەنایەکی شارەزا بوو.
(ألخِرِّيت (ج) خَرارِيت وخَرارِت): چاوساغێکی شارەزایە کە پەی بە هەموو پێچ‌و پەناو کوێرەڕێ‌و ڕێنهێنییەکانی بیابانەکە دەبات.
(ألمَخْرَت): ڕێدیار/ دەرکەوتوو.
٣-(ألخُرْت والخَرْت (ج) أَخْرات وخُرُوت): دانە وردیلەی پەراسووی لای سنگ.
(ألخُرْت- مِنَ الذِّئاب): گورگی چابوك.
خرث: (ألخُرْثاء): ئافرەتی تەنگە ئەستووری گۆشتیی کەمەر داکەوتوو/ کەتەژن.
(ألخُرْثِيُّ): گەندەی کەلوپەلی ماڵ/ پرووپیتاڵ.
(- مِنَ الكلام): قسەی (هیچ‌و پووچ/ بێکەڵك).
خرج: ١-(خَرَجَ- مِن مَوضِعِهِ. خُرُوجاً و مَخْرَجاً): لە شوێنەکەی خۆیەوە دەرکەوت/ هاتەدەرێ.
(- بِهِ): دەریهێنا.
(- عَلَيهِ): بۆی دەرپەری تا لەگەڵیدا بجەنگێت.
(- إلى فُلان مِن دَيْنِهِ): وامەکەی دایەوە/ قەرزەکەی لە کۆڵکەوت.
(خَرَّجَ- هُ مِنَ المكان): لە شوێنەکە دەریپەڕاند/ دەریکرد.
(خَرَّجَ- المَسْأَلَةَ): ڕاستیی پرسە بابەتەکەی دەرخست‌و ڕوونکردەوەو بەڵگەی ڕاستیی پیشاندا.
(أَخْرَجَ- الشيءَ): شتەکەی دەرخست/ دەرهێنا.
(تَخارَجَ- الشُرَكاءُ): هاوبەشەکان شتەکانیان لە نێوان خۆیاندا دابەشکردو لە بەشی خۆیان ئیتر دەرچوون. هەریەکە شتێکی برد.

یەکێــك خانوو یەکێــك زەوی وەکو هەریەکە کە لە بەشــەکەی خــۆی دەرچێتو بەویتری بفرۆشێت.

(إِخْتَــرَجَ- الشَّــيءَ): ١-شــتەکەی دەرهێنا/ دەرکرد/ دەریخست.

(- فُلاناً): داوای لە فیسار کرد کە دەرچێت.

(إِسْتَخرَجَ- هُ): داوایلێکرد کە بچێتە دەرەوە/ دەرچێت.

(- الشَّــيءَ): شــتەکەی هەڵێنجــا/ دەرهێنا/ دۆزییەوە.

(- المَسْأَلَةَ): پرسیارەکەی شیتەڵکردو هێنایە ئەنجام/ هەڵیهێنجا.

(اَلخَرْجَة): جارە دەرچوونێك.

(اَلخُراج): ١-دوومەڵ ٢-زیپکە یان هەر شتێکی لەو شێوەیە لە لەشەوە دەرچێت.

(اَلخُراجَة (ج)(خُراجات): دوومەڵێك.

(اَلخــارِج): دەرکەوتــوو/ بــەدەرەوە بــوو/ دەرچوو/ دەرپەریو.

(اَلخارِجَــةُ (ج) خارِجــات): مێــی وشــەی (اَلخارِج)

(الخارِجي): دەرەکیی/ دەرەوەیی.

(اَلخارِجِیَّــة): مێــی وشــەی (الخارِجــي): دەرەوە.

(وزیر الخارِجیَّة): وەزیری دەرەوە.

(اَلخُرَجَة): کەسێکە زۆر بچێتە دەرەوە.

(رَجُلٌ خُرَجَةٌ وُلَجَةٌ): پیاوێکە هاتووچۆ زۆر بکات/ زۆر بچێتە دەرەوەو بچێتەوە ناوەوە.

(اَلخَرّاج): ئەوەی زۆر بچێتە دەرەوە- یەکێکی زرنگی بە پێچو پەناو فێڵبازو چاوکراوە.

(رَجُــلٌ خَــرّاج ولاّج): پیاوێکــە زۆر دێتو دەچێت بە پێچو پەناو زرنگو چاوکراوەیە.

(يَــومُ الخُــرُوج): ١-رۆژی جــەژن ٢-رۆژی زیندووبوونــەوە/ رۆژی دوایــی کە خەڵك لە گۆڕ دێتە دەرێ.

(اَلْمَخْــرَج (ج) مَخــارِج) (مــص): ١-دەروو/ دەرچە/ دەربازگە ٢-کۆم/ شوێنی دەرچوونی پیسایی/ قنگ.

(-عِنْدَ القُرّاءِ والصَرفيــين): لای خوێنەرو تەجویــد خــوازەکان. چۆنیەتــیو شــێوەی دەرکردنی پیتو وشەکان لە دەمەوەو شوێنی ئەو دەرکردنەو جیاکردنەوەیان لە یەکتری.

(اَلْمُخــرَج (مفــع): ١-دەرکــراو ٢-شــوێنی دەرکردن.

٢-(خَرَجَ- فِي العِلم. خُرُوجاً و مَخْرَجاً): لە زانستدا دەرهاتووە/ پێگەیشتووە.

(إِخْتَرَجَ- الشيءَ): شتەکەی دەرهێنا.

(اَلخارِجِــيّ): ١-دەرهاتــوو/ پێگەیشــتوو/ کەســێکە کە خــۆی خــۆی پێبگەیەنێت یان نــازا دەرچێت هەرچەندە کوری باوکێکی زۆر ترسنۆکیشبێت ٢-ئەسپێکی چاك دەرهاتوو کە دایكو باوکەکەی وا نەبن.

٣-(خَرَجَ- تِ الرَعِيَّةُ على المَلِكِ): میللەتەکەی

شا لێیهەڵگەڕانەوەو یاخیبوون.
(ألخارِجِيّ): ١ـكەسێكە كە سەرپێچیی دەسەڵاتدارو كۆمەڵ بكات ٢ـكەسێكە كە دوای بیروبڕوای (خەواریج) بكات یان كەوتبێت.
(ألخَوارِج): حەوت دەستەن لە كۆمەڵە گەورەكانی ناو ئیسلام پێیاندەڵێن دەستەوەدەركەوتووەكان/ دەرچووەكان.
٤-(خَرَّجَ- الأرضَ): زەویانەی لەسەر زەوی دانا.
(أخْرَجَ- الرَجُلُ): پیاوەكە زەویانەی خۆی دا.
(خارَجَ- السَّيدُ عَبْدَهُ): خاوەنكۆیلەكە لەگەڵ كۆیلەكەیدا ڕێككەوت كە مانگی بڕێك پارەی بداتێ بەرامبەر ئازادكردنی.
(أُستُخْرِجَتِ الأرضُ): زەویەكە بۆ كشتوكاڵ چاككرا.
(ألخَرْج (ج) أخْراج): ١ـسەرانە ٢ـزەویانە.
(ألخَرْج): باجی سەرانە.
(خَراج): باجی خانووبەرە.
ألخَراج والخِراج والخُراج (ج) أخراج وأخْرِجَة (جج) أخاريج: ١ـباجی بەرووبوومی زەویو ماڵ كە هی سەرانەیەو لێیدەردەچێت ٢- پارەیەك كە لەسەر زەوی دانرابێت ٣ـسەرانە كە لە (زیمەكان) وەردەگیرا.
٥-(خَرَّجَ- الوَلَدَ في الأدَبِ): كوڕەكەی باش پەروەردە كردو فێریكردو پێیگەیاند/ دەریچواند.
(فَتَخَرَّجَ): ئەوسا دەرچوو، تەواویكرد/ سەركەوت.
(صار مُخَرَّجاً و خِرِّيجاً و مُتَخَرِّجاً): دەرچوو/ سەركەوتوو/ دەرهاتوو/ فێربوو/ بوو بە خاوەن بڕوانامە.
٦-(خَرَّجَ- العَمَلَ): كارەكەی جۆراوجۆر كردو ڕەنگاوڕەنگكرد كە هەریەكە لەویتر نەچێت.
(إخْرَجَّ وإخْراجَّ- الحَيَوانُ): ئاژەڵەكە یان زیندەوەرەكە بەڵەك بەڵەك بوو سپیو ڕەش بوو.
(أخْرَج (م) خَرجاء): ڕەنگبەڵەك.
٧-(خَرَّجَ- الغُلامُ اللَّوحَ): كوڕەكە تەختەكەی نیوە نووسكرد/ لەسەر هەندێكی نووسیو لایەكی بەجێهێشت.
(خَرَّجَ وأخْرَجَتِ الراعِيَةُ المَرتَعَ): ئاژەڵەكە لایەكی لەوەڕگاكەی خواردو لایەكی بەجێهێشت.
٨-(ألخَرْج (ج) أخْراج): هەور كە تازە دەردەكەوێتو پەیدا دەبێت.
(ألخُرْج (ج) خِرَجَة): خورج/ هۆر كە شتی تێدەكرێتو بەسەر وڵاخدا دەدرێتو دەگوزێرێتەوە.
الملحق:
خرج: (ألإخْراج): دەرپەڕاندن لە ناوەوە بۆ دەرەوە/ دەركردن.
(- في القَضاء): لە دادگاكردندا دوورخستنەوەی یەكێك لە گومانبارەكان لەو داوایەدا.

(- في عِلمُ الأَحياء): له زانستيى زيندەوەردا، دەركردنى پيسايى و زيانبەخش و شتى بێكەڵك لە لەش وەك ئەرەق و باى ناوسك و شتيتر.

(الإخراج- في المَسْرح والسِّنما): دەرهێنان لـە شـانۆگەريى و سـينەمادا، گوێزانـەوەى شـانۆگەريى يان چيرۆك بۆ سەر شانۆ يان بۆ پەردەى سينەما.

(الإخـــراج – في الأَدَب والطِّباعَة): شـێوەى كارە وێژەييەكـە يـان هونەرييەكـە، واتـا چۆنيەتيى دارشتن و كردنى كارەكە و شێوازى و چاپكردنـى و.. هتـد. كارە وێژەييەكـە يان هونەرييەكە.

خرد: ١-(خَرِدَ- تِ الجارِيَةُ خَرَداً): كەنيزەكە هەر كچ بوو.

(- الرَجُلُ): پياوەكە بە بێدەنگيى مايەوە يان كەمدوو بوو.

(أَخْرَدَ الغلامُ): كورەكە شەرمى سەركوتكردن و كەسايى بێدەنگيكرد.

(- الرَجُـلُ): پياوەكە بـە بێدەنگى مايەوەو نقەى لێوە نەهات.

(تَخَرَّدَ- تِ الجارِيَـةُ): كەنيزەكەكە هەر بە كچيى مايەوە.

(أَلخَرُود والخَريد (ج) خَرائِد وخُرُد و خُرَّد): ١-كچ كە بـە كچييمابێت ٢-شـتى كوننەكراو ٣-نافرەتى بەشەرم و كەمدوو دەنگنزم.

(صَـوتٌ خَريد): دەنگى نزمـى نەرم كە هى شەرمبێت.

(لُؤلُـؤَةٌ خَريـد): مرواريـى كوننەكـراو/ نەسمراو.

(أَلخَريـدَة (ج) خَرائِـد و خُـرُد و خُرَّد): ١-مرواريـى كوننەكـراو ٢-كچـى بـە كچێنى ٣-نافرەتى بێدەنگى بە شەرم و شكۆ و دەنگنزم.

٢-(أَخْرَدَ- الى اللَهو): ڕوويكردە كارى بێهودەو رابواردن.

٣-(أَلخُرْدَةُ) (فارسية): وردە شت/ وردەواڵە/ كەلوپەلى وردە.

(أَلخُرْدَجي): وردەواڵەفرۆش.

٤-(خَـرْدَقَ- العَمَـل) (عاميـة): كارەكەى (تێكدا/ گەنكرد).

(فَصِيحُهُ خَربَق) (أَلخُردُق) (ا ع) (تركية): ساچمە.

٥-(خَرْدَلَ- الطَّعامَ): باشـترينى خۆراكەكەى خوارد.

(- اللَّحْمَ): گۆشتەكەى كوتەكوتەى وردى كرد يان پارچە پارچەى جياجيايكرد.

(أَلخَـرادِل) ط): پارچـە پارچـەى گۆشـت كوتەكوتەى گۆشت.

(لَحـمٌ خَراديل): گۆشـتى پارچـە پارچەو كوتكوتكراو.

(خَردَلَة) (ن): يەكدانە خەرتەلەى ڕەش.

(أَلخَردَل) (خ): خەرتەلەى ڕەش (ڕووەكێكى گياييە لە دەشت دەروێت، لەگەڵ كشتدا يان لە

قەراغ ڕێگادا، تۆوەکەی زۆر وردو ڕەشــە وەك بەهارات بەکاردێت، کەڵکی پزیشکیشی هەیەو ڕۆنیشی لێدەگیرێت.
(أَلخَرْدَلِيَّــة) (ز): بەرێکــی وشــکی درێــژە دەمدەکاتــەوە دوو توێیــە نێوانێکــی هەیە بەرەکــە کاتــی پێگەیشــتن‌و وشــکبوونی دەمدەکاتەوە.
خــرز: (خَرَزَ- الجِلْدَ. خَرْزاً): پێســتەکەی/ چەرمەکەی بەدرەوشە کونکردو درووی.
(أَلخَرَز): ١-موروو ٢-زەنگیانە.
خَــرَزَة: یەك موروو یــەك زەنگیانەو دەنکە شووشــەو شــتیتر کە دەکرێت بــە ملوانکەو تەزبیح‌و شــتیتر ٢-پارچە شتی بەنرخی وەك مرواری‌و یاقووت‌و ئەڵمــاس کە کوندەکرێت یــان دەکرێت بە ملوانکەو بــۆ خۆڕازاندنەوە دەبێت‌و بۆ ئافرەت دەبێت.
(خَرَزُ الظّهرِ): گرێی بڕبڕاگە.
(خَرَزاتُ المَلِكِ): گەوهەرەکانی تاجی شا.
(أَلخُــرْزَة (ج(خُرَز): کونــی موورووی لەگەڵ دەزوومەکەی.
(أَلخَريــز) (طــب): ئازارێکــە وەك دەرزیی بەلەشدا بکرێت وەکو ئازاری هەوە جومگە.
(أَلمِخْرَز (ج) مَخارِز): کونکەرە/ درەوشە.
(أَلخِرازَة):١-ملوانکە هۆنینەوە ٢-درەوشەکاریی ٣-چەرمەدروویی.
(أَلخَــرَّاز): ١-درەوشــەکار ٢-ملوانکەهــۆن ٣-چەرمەدروو/ سەراج.
(أَلمُخَــرِّز- مِنَ الطّيور): مەلی باڵنەخشــین‌و خاڵخاڵاوی.
٢-(خَرِزَ. خَرَزاً): کارەکەی (قایم دامەزراند/ بنجبەســتکرد) کە لە پێشــدا شلۆق‌و ناتەواو بوو.
خرس: (خَرِسَ. خَرَساً): لاڵ بوو.
(خَرَس): لاڵبوون زمانبەستران.
(أَخْرَسَ- هُ اللهُ): خودا زمانیبەســت‌و دەنگی بڕی/ لاڵیکرد.
(تَخارَسَ): خۆی لاڵکردو لاڵیش نەبوو.
(أَلأَخْرَس (ج) خُرس وخُرْسان وأَخارِس (م) خَرْساء): لاڵ/ زمانبەستراو.
(«وَلاَني عُرْضاً أَخْــرَس أَمْرَس»): لێمتۆراو قسەی لەگەڵ نەکردم.
(أَلخَرساء): ١-ئافرەتی لاڵ ٢-هەوری بێگرمەو برووسکە.
(كَتيبَة خَرســاء): بــرە ســەربازێکی کش‌و بێدەنــگ لەبــەر هێمنی‌و ســەنگینییان یان لەبــەر زۆریی زرێپۆش کــە دەنگی جەنگەکە نەدەبیسترا.
٢-(خَــرَّسَ- على النَّفَســاء): نانــی بۆنەی منداڵبوونیکرد.
(تَخَرَّسَ- تِ النَّفَساءُ): زەیستانەکە پەلوولەی زەیستانیی بۆ خۆیکرد.
(«تَخَرَّسِــي يــا نَفــسُ لامُخَرِّسَــة لَك»):

زمیستانەكە كەس نییە پەلوولەت بۆ بكات هەستە خۆت بیكە واتا خۆت خزمەتی خۆت بكە كە كەسێك نەبێت كارت بۆ بگوزمرێنێت.

(اَلخُرس والخِراس (ط): نانی بۆنەی منداڵبوون.

(اَلخُرسَة والتَّخْرِسَةُ) (ط): پەپوولەی زمیستان.

(اَلخَروس): ١-یەكەم سكی ژن ٢-زمستان كە پەپوولەی بۆ دەكرێت.

٣-(أخْرَسَ واسْتَخْرَسَ- تِ الأرضُ): زمویەكە بە كەڵكی كشتوكاڵ نەهات.

(اَلخِرْس): زموییەكە بەكەڵكی كشتوكاڵ نەهاتوو.

٤-(اَلخَرْس والخِرس (ج) خُروس): كووپەی مەی یان هی ترشیات.

(اَلخَرَّاس): ١-فرۆشیاری كووپەی مەی ٢-دروستكەری كووپەی مەی.

(لَبَن أخْرَس): ماستێك كە خەستبێتو لە قاپەكەیدا نەجوولێت.

(اَلخَرْساء): ١-نافرمتی لاڵ ٢-ومی/ چورتوم ٣-هەوری بێبروسكەو گرمە؟

الملحق:

خرس: (اَلخَرَسانَة): اَلباطُوم: تێكەڵە/ بۆ خانەسازیی لە چەوو لەمو چیمەنتۆ پێكدەهێنرێت.

خرش: ١-(خَرَشَ وخَرَّش- هُ. خَرْشاً): رووشاندی.

(- هُ الذُّبابُ): مێشەكە گەستی.

(خَرْش): ١-گەستن ٢-رووشاندن.

(خارَشَ- الكَلْبُ): سەگەكە تیژ بوو و پەلاماریدا.

(- هُ): رووشاندی/ رنی.

(هُ الذُّبابُ): مێشەكە گەستی.

(تَخارَشَ- تِ الكِلابُ): سەگەكان لەیەك تیژبوون چنگیان دایە یەكو یەكتریان كەلەپاچە كرد.

(إخْتَرَشَ- هُ): رنی/ رووشاندی.

(إخْتَرَشَ-تِ الجِراءُ): تووتكە سەگەكان تیژبوونو پەلاماریاندا.

(- هُ الذُّبابُ): مێشەكە گەستی.

(اَلخَرَش) (ح): مێش.

(خَرَشَة (ج) خُرُوش (ح): مێشێك.

٢-(خَرَشَ- الغُصْنَ. خَرْشاً): چڵەكەی بە قاڵنگ راكێشاو هێنایە خوارێ.

(- لِعِيالِهِ): رمنجی بۆ خێزانەكەیدا.

(خَرَّشَ- الغُصْنَ): لقەكەی بە قاڵنگەكە راكێشاو هێنایە خوارێ.

(خارَشَ- هُ الشيءَ): شتەكەی بە زۆر لێزموتكرد.

(إخْتَرَشَ- لِعِيالِهِ): رمنجی بۆ خێزانەكەیدا/ نانی بۆ خێزانەكەی پەیداكرد.

(-مِنهُ الشيءَ): بەزۆر شتەکەی لێسەند.
(اَلمِخرَش والمِخْراش): قاڵنگ.
(اَلبَعكورَة) (عامية): قاڵنگ.
٣-(اَلخَــرَش (ج) خُرُوش): شــڕکەو پڕکەی ناوماڵ/ شڕو شیواڵی ماڵ.
(اَلخُراشَــةُ): ئاردە مشــارو ئاردی ئەو شتەی دەکرێنرێتو وردە شــت کــە کاتی تەکاندنی شت دەکەوێتە زەویو لێیهەڵدەوەرێت.
(«لي عِنــدَهُ خُراشَــةٌ»): وردە مافێکــم لای هەیە.
(اَلخِرْشــاء (ج) خَرَاشِيُّ): ١-کاژەمار ٢-توێکڵە هێلکە ٣-گەرد/ تۆز.
(خِرشاءُ العَسَــلِ): مێوی هەنگوین ٢-هەنگی مردووی ناوشانەو هەنگوین.
٤-(خَرشَبَ-العَمَلَ):کارەکەیلامسەرلاییگرت/ باش داینەمەزراند.
٥-(اَلخَرْشَــفَةُ): قســەی تێکەڵوپێکــەڵ/ بەیەکداچوونی قسە ٢-جووڵە/ بزاوتن.
(اَلخَرْشَــفَة والخِرْشــاف): زبــرە زەوی کــە ڕۆیشتن تیایدا گرانو ناخۆشبێت.
(اَلخُرْشُوف) (ن): کەرتەشی- کنگر.
أرضــي شــوكي (عاميــة): کەرتەشــی/ شەکرۆکە.
٦-(اَلخَرْشُــوم (ج) خَراشِيم): ١-لووتکە شاخ کــە بەســەر دۆڵ یادەشــتاییەکدا بڕوانێــت ٢-کێوێکی مەزن.

خــرص: (خَــرَصَ. خَرْصــاً): درویفڵتان/ درۆیکرد.
(تَخَــرَّصَ واختَــرَصَ- عَلَيــهِ): درۆی بــۆ هەڵبەستو درۆیکرد.
(اَلخَرَّاص): ١-بوختانکەر ٢-درۆزن.
٢-(خَــرَصَ- فِي الأمرِ. خَرْصاً): وا بۆ کارەکە چوو/ وایزانی.
(- ه): خەملاندیو وایدانا.
(«خَــرَصَ النخْلَةَ»): بــەری دارخورماکەی قەبلاند.
(اَلخِرص): قەبلاندن/ خەملاندن.
(«كَم خِرصُ أَرضِكَ»): زەویەکەت بە چەند خەملێنــراوەو بەرەکەی (بە چەند قەبلاوە/ دانراوە).
٣-(خَــرَصَ- الشَــيء. خِراصَةً): شــتەکەی چاکسازکرد/ چاککردەوە.
٤-(خَرِصَ. خَرَصاً): تووشــی برســیەتییو سەرما بو.
(خَــرِصٌ وخارِصٌ): تووشــبووی ســەرماو برسیەتی.
٥-(تَخَــرَّصَ واختَــرَصَ): ئــەوەی ویســتی خستیە هەمانەکەوە.
(اَلخِرْص): هەمانە.
٦-(اَلخِرْص): ١-نێــزەی نوککورت ٢-کووپەی مەی ٣-سەبەتولکە/ زەمیلە.
(اَلخِرْص والخُرْص (ج) خِرْصَان و خُرْصَان):

ئەڵقەی زێڕ یان زیو یان هی شتیتر.
(اَلخـرْص (ج) خـراص وأَخْـراص): چڵی رووتی دارخورما، کە گەڵای پێوە نەبێت.
(اَلخَرْص والخُرْص (ج) أَخْراص): چیلکەیەکە هەنگوینی پێدەردەهێنرێت.
(اَلخُرْصـةُ): ١ـبـەش ٢ـ(ط) پەڵووڵـەی زەیستان.
(اَلخَریص): ١ـناوی سارد ٢ـناوی چاڵاوی بندار ٣ـ(کەناری/ قەراغی) رووبار.
(اَلمِخْرَص (ج) مَخارِص): نێزە.
خرط: ١ـ(خَرَطَ- العودَ): دارەکەی بە داهێن، تۆرنە داهێناو رێکخست.
(اَلخَـرَّاط): کەسـی دارداهێـن و رێکخـەر/ خەرات.
(اَلخُراطَة): تەڵاش کە لە ئەنجامی داهێنان و تاشین دەوەرێتە زەوی.
(اَلخِراطة): پیشەی دارداهێنی/ خەراتیی.
(اَلمِخرَطَـة (خ) مَخـارِط) (حـي): ئامێری دارداهێنان و رێکخستن/ تۆرنە.
(اَلمَخروط): داری داهێنراو/ تۆرنەکراو.
٢ـ(خَرط- الوَرَقَ. خَرطاً): گەڵاکەی بەدەست لە درەختەکە داماڵی/ رنی.
(- الشَـجَرَةَ): لقـی درەختەکـەی راکێشـاو گەڵاکەی رنی.
(- العُنْقُـودَ): هێشـووی ترێکـەی خسـتە دەمیەوەو بە دەم بۆڵەکانی داماڵی و لاسکەکەی دەرکردە دەرەوە.
(إِخْتَـرَطَ- العُنقودَ): هێشـووی ترێکەی بە دەم داماڵی.
(اَلمَخروط): کەمریش/ نیمچەکۆستە.
٣ـ(خَرَطَ- الحَدیدَ. خَرْطاً): ئاسنەکەی وەك ستوون درێژکرد/ کێشکرد.
(إِنْخَرَطَ- الجِسْمُ): تەنەکە باریکبوو.
(اَلخَـرَطُ): بێهێزیـی هەمـوو تەنەکـە/ لەشەکە.
(اَلمَخروط): روویەك/ دەموچاوێك درێژکۆلە بێت (هـ) ٢ـقووچەیەك.
٤ـ(خَرَطَ- الجَواهِرَ. خَرْطاً): گەوهەرەکانی خستە توورەکەیەکەوە.
(- الرَجُـلَ فِي الأَمـرِ): پیاوەکـەی خسـتە کارەکەوە.
(إِنْخَرَطَ- ت الخَرَزاتُ فِي السِلكِ): مووروەکان لە داوەکەدا ریزبوون/ ریزیانبەست.
(- فِي المَکانِ): زوو خۆی هاویشتە شوێنەکەوە.
(اَلخَریطَةُ): توورەکەی چەرم یان شـتیتر کە شتی تێدەکەن و گرێیدەدەن.
٥ـ(خَرَطَ- البـازِيَ): بازدارەکە بازەکەی بە دوای نێچیرەکەدا نارد/ بازەکەی بۆ نێچیرەکە بەرەڵا کرد.
(تَخَـرَّطَ- فِي الأُمـورِ): هەڵمەتـە کاسـانەو هەڵەشانە نیشتە کارەکەوە.
(إِنْخَـرَطَ- الصَقْرُ): هەڵۆکە بـۆ نێچیرەکە

داپەرپیە خوارەوەو خۆی پێدادا.
(- مِنَ المَكانِ): لە شوێنەکە زوو دەرپەڕی.
(- فِي الأَمرِ): نەزانانەو هەڵەشانە رووی کردە کارەکە.
(«إنْخَرَط عَلَينا بِالقَبيحِ»): ناشیرینانەو بە زمانی پیس بەرەو رووومان هات.
(إخْتَرَطَ- السَّيفَ): شمشێرەکەی هەڵکێشا.
(إسْتَخْرَطَ- فِي البُكاءِ): دایە پرمەی گریانێکی بەکوڵ.
(أَلخُرُوط (ج) (خُرُوط): ١-وڵاخی سەرکێش کە جڵەوگیر نابێت ٢-ئەو کەسەی هەڵەمەتەکاسانەو کوێرانە/ نەزانانە دەست دەداتە کارێك.
٦-(خَــرَطَ- الرَجُــلُ. خَرْطــاً): کابرا درۆو فشەیکرد.
(أَلخَرَّاط): درۆزن/ فشەکەر.
٧-(خَرِطَ- هُ الدَّواءُ): دەرمانەکە رەوانیکرد/ شۆریکرد.
(خَرِطَ وأَخْرَطَ- تِ الشّاةُ أَو النّاقَةُ): مەرەکە یا مێحوشترەکە شۆر بوو.
(خَرَّطَ- هُ الدَّوَاءُ): دەرمانەکە شۆریکرد.
(إنْخَرَطَ – بَطنُ الإنسانِ): مرۆڤەکە تووشی سکچوون بوو.
(أَلخَــرَط) (طــب): دەردێكــی ئاژەڵە ئەگەر گوانی توشیبوو شیرەکەی بە خەستی لێدێتە دەرێ/ دەردی خەستبوونەوەی شیری ئاژەڵ.
(أَلمُخرِط (ج) مَخارِيط): مەر یان مێحوشترێك تووشی دەردی شیر خەسبوونەوە بووبێت.
٨-(خَــرِطَ- بِالطَّعامِ. خَرَطاً): خواردنەکەی لە بینگیرا.
٩-(أَلخَرِيطَةُ والخارِطَةُ= المُصَوَّر والمُخَطَّط): نەخشە- رەنگرشتن بۆ زەوییەك/ خاکێك یان هەرێمێك.
(أَلمَخْروطَــةُ مِــنَ الآبــارِ): (چــاڵاو/ بیر)ی تەسك.
(أَلخِرْطيط (ج) خَراطيط) (ح): پەپوولەیەکە باڵنەخشین.
١٠-(أَلخَرْطــال) (ن): گلێنە/ کزن: رووەکێکە دەدرێت بــە ئــاژەڵ. مرۆڤیش بــە تایبەتی لە ئەمەریــکادا بە کولاویــی بەکاریدەهێنن دەیخۆنەوە.
١١-(خَرْطَمَ- هُ): لە لۆزیدا/ لە خەرتومیدا.
(إخْرَنْطَمَ): ١-لووتی بەرزکردەوە ٢-فیزینواند.
(أَلخُرْطــوم (ج) خَراطيــم والخُرْطُم (ج) خَراطِــم): لــۆز بــە تایبەتی لــۆزی فیل/ خەرتومی فیل.
(«خَراطيــمُ القَومِ»): گەورەی خوێشــگەل/ گەورەی نەتەوە.
١٢-(إخْرَنْطَمَ): لووتی هەڵکرد/ خیشــیکرد/ تووڕە بوو.
(أَلخُرْطــوم والخُرْطُــم): مەیــی کەلەپچە، مەیــەك کــە زوو خەڵــك سەرخۆشــبکاتو بیگرێت.

١٣-(أَلخُرْطُــون (ج) خَراطــين) (ح): كرمی زەوی/ گلْخۆركــه. كرمێكــه زۆر بزێوه لەژێر زەویدایه خۆراكی لێوەردەگرێت. بۆ كشتوكاڵ زۆر بەكەڵكه چونكه هەندێك مەواد فرێدەدات كه بۆ گەورەبوونی ڕووەك باشه.

الملحق:

خرط: خَرطُوَة: فیشەك.

خرع: ١-(خَرَعَ- هُ. خَرْعاً): قڵیشاندی.

(خَرِعَ- الشَيءُ. خَرَعاً): شتەكه قڵیشا/ شكا.

(إنْخَرَعَ- تِ القَناةُ): داردەستەكه یان نێزەكه قڵیشاو لەتو پەتبوو.

(إخْتَرَعَ- الشَــيءَ): شــتەكەی هەڵقڵیشاند/ شكاند.

٢-(خَــرُعَ. خَراعَــةً و خُرْعــاً و خُرُوعاً): جومگەكانی خاوبوونەوەو شل بوون.

(خَرِع وخَرِيْع): جومگە خاوو شل.

(خَرِعَ وانْخَرَعَ وتَخَرَّعَ- الرَجُلَ): ١-پیاوەكه لەشــی ڕووخاو بەلادا هات ٢-لاوازو بێتین بوو ٣-شــلبوو ڕایگۆڕیو ملیدا كه لەوەپێش لەرادا توند بوو.

(أَلخَرِيع مِنَ الرجال): پیاوی بوودەڵه.

(أَلخَرِيْع والخَــرُوع) (ج) خَرائِع و خُرُوع- مِنَ النِّساء): ژنی شلو مل/ نەرمو نۆڵ.

(أَلخِرْوَع): نەرم.

(«عَيــشٌ خِروَع»): ژیانێكــی نەرمو خۆش، بێگیروگرفتو ئاسان.

(أَلخِرْوَع (من) النِّســاءِ): ١-ژنی شــلو ملو نــەرمو بەلەنجــەولار له ڕۆیشــتندا ٢-ژنێك نەرمبێتو زوو خۆی بەدەستەوە بدات.

(أَلخِروَع) (ن): گەرچەك ڕووەكێكه گیایی یان درەختە. هی ئاســیایه گەڵاكەی لووسو پانه له هەندێك شــوێندا له خۆیەوە دەڕوێت، بۆ جوانیش دەڕوێنرێت هەروەها بۆ دەرهێنانو گرتنــی ڕۆنێك له تۆوەكەی كــه زۆر بەكاره بۆ ڕەوانــیو پێیدەڵێن ڕۆنــی گەرچەك (له نەرمییەوە) ناوەكەی وەرگیراوە.

٣-(خَــرَّعَ- الثَّــوبَ): بەرگەكــەی بەزەرتك ڕەنگكرد. أَلخَرِيع:

٤-(إخْتَــرَعَ- الشَــيءَ): شــتەكەی داهێنــا/ هێنایەدی.

(«إخْتَــرَعَ اللهُ الكائِنــات»): خــودا هەموو بوونەوەری له نەبوو هێناوەته دی.

٥-(إخْتَــرَعَ- فُلانــاً): ناپاكیــیو دەغەڵیی لەگەڵدا كرد.

٦-(إخْتَــرَعَ- الدابَّــةَ): وڵاخەكــەی چەنــد ڕۆژێــك به دەســتیاو دا به یەكێكو پاشــان وەریگرتەوە.

٧-(أَلخَراعَــة- الخَلاعَــة): بەدڕەوشــتیی/ قەحبەیی/ بەرەڵایيو ڕووتیینوێن.

(أَلخُرَاع): ١-شــێتبوونی مێحوشــتر ٢-پچڕانی پشتی مێحوشتر.

(أَلخريع والمَخْرُوعَة- مِنَ النِّياق): مێحوشتری

شـێت/ ئەو مێحوشـترەی تووشی شێتی بووە یان برپرەی پشتی پچڕاوە.

خـرف: ١-(خَـرِفَ و خَـرُوفَ. خَرَفـاً): خەڵەفاو. لەبەر پیریی‌و تەمەنی زۆری هۆشی لەبەر برا.

(خَرِف (م) خَرِفَة): خەڵەفاو.

(خَرَّفَ- هُ): بە خەڵەفاوی دانا.

(أخْرَفَ- هُ): تێکیدا/ خراپیکرد/ خەڵەتانی.

(ألخَرافَة): قسەی خەڵەفاوانەی پێکەنیناوی.

(ألمَخْرَفَة): ئاوەزتێکچوون بە هۆی پیرییەوە/ ئەقڵ سوکبوون بە هۆی پیرییەوە/ خەڵەفان.

٢-(خَرَفَ- الثَمَـرَ. خَرْفاً و خِرافاً و خَرَافاً و مَخْرَفاً): بـەری میوەکەی لە پایزدا چنی/ رنی.

(أخْـرَفَ- الثَمَـرُ): بەرەکـە/ میوەکە کاتی چنینی هاتووە.

(إخْتَرَفَ- الثَمَرَ): میوەکەی چنی.

(ألخَراف والخِراف): دەمی (ڕنینی/ چنینی) میوە.

(ألخُرْفَةُ): میوەی (ڕنراو/ چنراو).

(ألخُرافَة): ئەوبەرەی دەرنرێت.

(ألخَرُوفَـةُ): دارخورمایـەک کـە بـەری بچنرێت.

(ألخَرِيـف): فەریکـە خورمـای چنـراو/ لێکراوە.

(ألخَريفَـةُ): دارخورمایەک کـە بەربگرێت‌و لێبکرێتەوە.

(ألمِخْرَف (ج) مَخـارِف): بەرچنۆکەیەک کە خۆشترین خورمای چنراوی تێدەکرێت.

(ألمَخْرَفَـةُ (ج) مَخـارِف): گلەرێـی نێـوان دوو ریـزی دارخورما کە بە هەوەسـی خۆی خورمارنەکـە ریزێکیـان هەڵدەبژێرێـت‌و دەیرنێت.

٣-(خُرِفَ- تِ الأرضُ): زەویەکە بارانی پایزی لێدا.

(مَخروفَـةُ): زەوییـەک بـەر پایزەبـاران بکەوێت/ بەر بارانیپەڵە بکەوێت.

(خُـرِفَ- تِ البَهائِمُ): چوارپێکان بارانیپەڵە لێیـدان/ بارانی پایز لێیـدان ٢-لەوەڕیان بۆ ڕووا.

(خـارَفَ- هُ. مُخَارَفَةً و خِرافاً): ماوەی پایز بەکرێیگرت.

(أخْرَفَ- تِ الشاةُ): لە پایزدا مەرەکە زا.

(- الرَجُلُ): پیاوەکـە کەوتە پایزیتەمەنەوە یان کەوتە پایزەوە.

(إخْتَـرَفَ- فِي مَكانٍ): لە شـوێنەکەدا پایزی بەسەربرد.

(ألخَريف): ١-پایز ٢-بارانیپایز/ پایزەباران.

(خَرِيفِـيّ و خَرْفِـيّ و خَرَفِـيّ): پایـزە/ پایزیی.

٤-(ألخُرافَـة (ج) خُرافـات): قسـەی هیچ‌و پووچ‌و تورەهاتی کۆن/ ئەفسـانە/ داسـتان‌و

حیکایەتی کۆنی درۆو هەڵبەستراو.

(اَلخَرُوف (ج) خِراف وأَخرِفَة وخِرفَان (ح): بەرخ.

(اَلخَروفَة): بەرخەمێچکە.

(اَلمُخَــارَف- مِــنَ الرِّجــال): پیــاوی داماوی بێدەستو قاچ/ پەککەوتە.

٥-(خَرْفَــشَ- الشَّــيءَ): شــتەکەی تێکەڵو پێکەڵکرد/ شتەکەی بەسەریەکدا کرد.

(«خَرفَــشَ في کَلامِــهِ» (عامِیَّة): قســەی هەلەقو مەلەقیکردقســەی بێسەروبەریکرد/ یان قسەی ناشیرینیکرد.

خرق: ١-(خَرَقَ- الثَّــوبَ. خَرْقاً): جلەکەی دراند.

(- البِنَــاءَ وفِي البِنَــاءِ): پەنجــەرەی کــردە خانەکەوە.

(- فُلاناً بِالرِّمحِ): نێزەی بە فیساردا کرد.

(خَــرَّقَ- هُ): درانــدی/ لەتوپەتیکــرد/ شیترشیتریکرد.

(تَخَــرَّقَ وانْخَرَقَ واخْرَورَقَ): درا/ لەتوپەت بوو/ شیترشیتر بوو.

(اَلخَرْق (ج) خُرُوق): ١-کون ٢-دەلاقە ٣-درز.

(اَلخِرْقَة (ج) خِرَق): پەڕۆشر/ سیپاڵ.

(اَلمَخْرَق (ج) مَخارِق (ا ع): کونیلەش/ کونی لەش وەك لووتو دەم.. هتد.

٢-(خَرَقَ- الكَذِبَ. خَرْقاً): درۆیهەڵبەست.

(- الرَّجُلُ): پیاوەکە درۆیکرد.

(خَرَّقَ- الرَّجُلُ): درۆی زۆر کرد.

(تَخَرَّقَ- الكَذِبَ): درۆیهەڵبەست.

(إخْتَرَقَ- الكَذِبَ): درۆیهەڵبەست.

(اَلمَخْرَقَة): درۆکردنو درۆهەڵبەستن.

٣-(خَرَقَ- الأَرضَ. خَرْقاً): زەویەکەی بڕی/ بە زەویەکەدا گەڕا.

(- المَفَــازَةَ): بیابانەکــەی بڕیو تا گەیشــتە ئەوسەری.

(إخْتَــرَقَ- الأَرضَ): بە زەویەکــەدا تێپەڕی بێئەوەی بە ڕێگەکەیدا بڕوات.

(- القَومَ): بە ناوەڕاستی خوێشگەلدا تێپەڕی/ ڕۆیشت.

(اَلخَرْق بِالمَرّ (ز): کێڵانێکی قووڵی زەوی بە ئامێرێکی درێژی دوو گاسن/ دوو دەم.

(مَرُّ الخَرْق): ئامێری دوو دەمی کێڵان.

(اَلخَرِیــق (ج) خُرُق): ئــاوەڕۆ (چونکە بە زەویدا تێدەپەڕێتو دەیبڕێت).

(اَلمُختَرَق): ڕێباز/ ڕێڕەو.

(«مَکانٌ خالِيَ المُخْتَرَق» شوێنێکە: دەرچەی نییە.

٤-(خَرَقَ- العادَةَ. خَرْقاً): لە کاری ئاســاییو نەریت دەرچوو/ باری نەریتی تێکشکاند/ لە رادەبەدەریکرد.

(اَلخارِق): ١-لە ئەندازە بەدەر/ ئاسایشکێن/ کاری نائاسایی ٢-موعجیزە.

٥-(خَــرَقَ- تِ الریحُ): زریانەبــا هەڵیکردو

دایبەیەکدا.
(تَخَــرَّقَ وانْخَــرَقَ- تِ الريــحُ): باکە تەواو توند بوو.
(اَلخَرْق (ج) خُــرُوق): ١-زەویی فراوانو پان کــە هەموو جــۆرە بایەکی تێدا بــە توندیی هەڵــدەکات ٢-بیابــانو چۆڵەوانیــی وشــكو بێئاو.
اَلخَريق): شنەبا.
(اَلخَريق (ج) خُرُق): لای بەرەلای دۆڵ.
(اَلخَريف والخَرُوق): تیژەبای سارد.
(اَلمَخْــرَق (ج) مَخارِق): چۆڵەوانیی وشــك/ بێئاو.
(اَلخَرْقــاء): ١-تیژە با ٢-زەویــی پانو فراوان کە هەمیشــەو هەمــوو جۆرە بایــەك تیایدا هەڵدەکات.
(اَلمُنْخَرق): خێرا/ گورج.
(«ريــحٌ خَريق»): بــای توند/ تیــژو خێرا هەڵکردوو.
(مُختَرَقَ- الرِياح): کونەبا/ شــوێنهەڵکردنی با/ هەڵگەی با.
٦-(خَــرَقَ- الرَجُــلُ): پیاوەکــە ڕەفتــاری منداڵانەیکردو یاری بە واڵاکرد.
(اَلمَخاريــق): واڵاو پەڕۆی بــادراو کە منداڵان یاریپێدەکەن.
٧-(خَرَقَ- فِي البَيــتِ. خُرُوقاً): لە ماڵەکەدا نیشتەنیبوو بەجێینەهێشت.

(خَرِقَ. خَرَقاً): حەپەســا، لە ترساندا یان لە شەرمدا حەپەسا.
(خَرِق): حەپەســاو/ سەرســام/ واقوڕماو لە ترساندا یان لە شەرمدا.
(خَرِقَ- الغَــزالُ أَوِ الطائِرُ): ئاســکەکە یان باڵندەکە حەپەساو هۆشی لەبەر بڕا نەیتوانی هەڵبستێت، یان بفڕێت.
(- فِي البَيتِ): لە ماڵەوە مایەوەو بەجێینەهێشت.
(أَخْرَقَ- هُ): حەپەساندی/ سەرسامیکرد.
(نُومَــةُ الخُرْقِ): نوســتنی چێشــتنەنگاو/ نیوەڕۆخــەو (بۆیــەو واناونــراوە چونکــە نیشانەی تەمەڵیو تەوەزەلییە).
٨-(خَــرِقَ و خَــرُقَ. خَراقَــةً): ١-گەوجبوو ٢-نەزانکردە بوو ٣-بوودەڵەرا بوو.
(أَخْرَق): گەوج ٢-نەزانکردە بوو ٣-بوودەڵەرا.
(اَلخَرقــاء): ١-ئافرەتی گەوج (مێی وشــەی) (الأَخْرَق) ٢-ئافرەتی نەزانکردە.
٩-(تَخَــرَّقَ- فِي الكَرَمِ): دەســتی بەخشــینی (فراوانبوو/ تەواوکردەوە/ واڵاکرد).
(اَلخِــرْق (ج) أَخْــراق وخُــرّاق و خُرُوق): جوامێرێکی بەخشندەو سەغی/ دڵفراوان.
(اَلخِرِّيــق): جوامێرێکــی زۆر بەخشــندەو دڵفراوان.
(اَلمِخْراق (ج) مَخاريق): دڵفراوان/ ســەغی/ بەخشندە.
١٠-(اَلخُــرق والخَرَق والخُرْقَــة): دڵڕەقیی/

بێبەزەیی.
(اَلمِخــراق (ج) مَخاريق): شـۆخو شــەنگ/ لەشــولار جــوان ٢-كارامــەو بەكردوبــزان/ خاوەنئەزموون.
(«هُوَ مِخراقُ حَربٍ»)ئەو جەنگكردەو تيادا چابوكو قاڵە.
خرم: ١-(خَرَمَ- ہ. خَرْماً):١-بڕیو كەلیكرد ٢-كونیكرد ٣-كۆڵەكەی لووتی قڵیشاند.
(«مــا خَرمْتُ مِنهُ شــيئاً») هیچم لێ كەل نەكردووەو نەبڕیوە.
(خَرَمَ- الخَــرزَةَ): مووروومكەی درزتێكرد/ قڵیشاند.
(- الإبرَةَ): كونی دەرزییەكەی هەڵهێنایەوە/ كونەكەی شكاند.
(خَــرِمَ. خَرَمــاً): كۆڵەكەی لووتی قڵیشــاو كونیتێبوو.
أَخْــرَم: یەكێكــە كــە كۆڵەكــەی لووتــی قڵیشابێت.
(خَرَّمَ- الخَرزَ): درزیكردە مووروومكەوە.
(تَخَــرَّمَ): مووروومكــە، دریــزی تێبــوو/ شەقیبرد.
(إنْخَرَمَ- أَنْفُهُ): كۆڵەكەی لووتی قڵیشا.
(أَلخَرْم (ج) (خُروم): لووتە شاخ.
(أَلخَرَمَةُ): شوێنی قڵیشانی كۆڵەكەی لووت.
(أَلأخْرَم): ١-نازناوی شایەكی رۆمەكانە ٢-لای دامێنی شان.

(أَلأَخْرَمــان (ج): دوو ئێســقانی خواربووی هەردوو سەری كاكیلەی سەرەوە.
(أَلخَرْماء): گوێی سمراو.
(- مِــنَ العِناز):بزنێك كە گوێی لە باریپانی هەڵدرابێت.
(أَلمَخْــرِم (ج) مَخارِم): كۆتایــی دەرپەڕیوی شاخ.
(أَلمَخــارِم): رێــی نــاو چیاو دەمی شــەقامی فراوانی ناوچیا.
(مَخارِمُ اللَّيل): سەرەتایشەو.
(أَلخَورَمَــة (ع أ):بەڵكــی گوێچكە/ نەرمایی گوێ یان كۆڵەكەی لووتی مرۆڤ.
٢-(خَرَمَ- عَــنِ الطَّريقِ. خَرْماً): لە رێگەكە لایدا.
٣-(خَرَمَ- تْهُ الخَوارِمُ. خَرماً): مرد.
(تَخَــرَّمَ واختَــرَمَ- هُ): فەوتانــدیو لە بنو بێخی دەرهێنا.
(- هُ المَوْتُ): مەرگ بۆ خۆی بردەوە.
(إنْخَــرَمَ- القَــرنُ): ســەدەكە كۆتاییهــاتو تێپەری.
(أُخْتُرِمَ- عَنا): لە ئێمە رۆیشتو مرد.
٤-(خَــرُمَ. خَرامَةً): بەرەڵاو داوێنپیســبوو/ بێئابڕووو بێڕەوشتبوو.
(خــارِم و خَريــم): بــەرەڵاو داوێنپیــسو بێئابڕو.
(إختَرَمَ- هُ المَرَضُ): نەخۆشی لاوازیكرد.

(اَلخُرمان): درۆ.

٥-(خَرْمَــشَ- الكِتــابَ): كتێبەكەی (تێكدا/ خراپكرد).

٦-(خَرْنَفَ- هُ بِالسَّيفِ): شمشێری پێداكێشا.

٧-(اَلخِرْنِــق (ج) خَرانِق) (ح): كەروێشــكی تازە تەمەن/ گەنج.

(اَلخَوَرْنَــق): ١-ئــەو كۆڕەی شــاتیایدا دەخواو دەخواتەوە ٢- (ن):رووەكێكە (فارسيٌ مُعَرَّب).

خــزا: ١-(خَــزَّ- الحائِــطَ. خَــزّاً): ســەری دیوارەكەی دركاویكرد تا سەرینەكەون.

٢-(خَزَّ يَخْــزُزُ- الثَّمرُ): خورماكە كەمەكێك ترشبوو.

(تَمرٌ خازٌ): خورمای مزر.

٣-(خَزَّ- واخْتَــزَ- هُ بِالرُّمحِ. خَزّاً): نێزەی پێداكرد.

٤-(خَــزَّ واخْتَزَ- الرَجُلَ. بَبَصَرِه. خَزّاً): بە چاویەوە كرد.

٥-(اَلخَــزّ (ج) خُــزُوز): ١-ئاوریشــم (لــە (مَخَــزَّة)ەوە هاتووە كە شــوێنی كەروێشــك دەگرێتــەوە واتــا وەك تووكــی كەروێشــك نەرمە) ٢-چنراوی ئاوریشمو خوری یان هەر ئاوریشم.

(اَلخَزّ (عند العامَّة): قەوزە.

(اَلخُــزَز (ح) خِــزّان وأَخِــزَّة (ح)): نێرەی كەروێشك.

(اَلمَخَزَّة): كونە كەروێشك.

(اَلخَزِيز): تووتركی زۆر وشك.

(اَلخَــزّاز): ئاوریشــمفرۆش یان فرۆشــیاری چنراوی خوریو ئاوریشم.

خزب: ١-(خَــزِبَ وتَخَزَّبَ- الجِلْــدُ: خَزَباً): پێستەكە بێئازار ئاوسا.

(خَزِبٌ): پێستی ئاوساوی بێئازار.

(- تِ الشاةُ): گوانی مەڕەكە هەڵاوسا.

(خَزِبَة وخَزباء): مەڕی گوانئاوساو.

(اَلخَيْزَب والخَيْزَبَان): گۆشتی سەرچەمبەر/ گۆشتی هەرزان.

(خَيزَبَــة وخَيزَبانَــة): پارچە گۆشــتێكی هەرزان.

٢-(اَلخِزْباز والخازباز (ح):١-مێشیسەرتەرسی وڵاخ ٢-ویزەویزی مێشی سەرتەرس.

خــزر: (خَزَرَ. خَزْراً): بــە زۆر زانییەوە بە تیلەیچاو تەماشایكرد.

(خازر): تیلەتێكەری زۆرزانیی.

(خَزَرَ- ت عَينُهُ): چاوی تەسكبووەوە.

(أَخْزَر): چاوتەسكو بچووك.

((م) خَزْراء (ج) خُزْر): ئافرەتی چاوتەسكو بچووك.

(خَزَّرَ – الشيءَ): شتەكەی تەسككردەوە.

(تَخازَرَ): پێڵوی هێنایەوە یەك تا تیژ تەماشا بكات.

(اَلخَزَر): ١-تەسكیی چاو ٢-كۆمەڵە خەڵكێكن كە چاویان تەسكەو بچووكە.

(بَحر الخَزَر): دەریای قەزوێن.

(اَلخُزرَةُ): تەواو خێل. خێلێکە گلێنەی چاوی زۆر خــوار بێتەوە. بۆ قنچکی چاوی کە ئەوە ناشیرینترین خێلییە.

٢-(خَزِرَ- الرَّجُلُ خَزَراً): پیاوەکە هەڵات.

٣-(اَلخَزْرَةُ والخُزرَةُ): ئازارپیشت.

(اَلخَیزَران): دارحەیزەران.

(خَیزَرانة (ج) خَیْزُرانات): دارحەیزەرانێك: ڕووەکێکــە لــە بنچینەدا لە چینو ئاســیای جەمسەرو هندســتانەوە هاتووە بەوە ناودارە کــە گەورەیــەو زوو پێدەگــاتو کەمگوڵــە. قەدەکەی لــە خۆرهەڵاتدا بۆ دروســتکردنی کورســی بەکاردێت ٢-هەمــوو دارێکی نەرم/ چێوێکی نەرم ٣-نێــزە لەبەر ئەوەی نەرمەو دەنوشتێتەوە.

(اَلخَیْزَرانة (ج) خَیْزَرانات): ســوکانی پاپۆر کــە لــە دواوەی دەبێــتو ڕووی پاپۆڕەکەی پێدەگۆڕێت.

(اَلخَیزور) (ن): دارخەیزەران.

(اَلخَــوْزَرَی والخَیْزَری): ڕۆیشــتنی نارێكو شلەپەتەیی.

٤-(اَلخَزرَح): بای وەشت/ بای باشوور.

٥-(خَزرَفَ- فِي مَشیِتِه): لە ڕۆیشتندا دەستی بەرزکــردەوەو دانەوانــدەوە/ دەســتی توند ڕاوەشاند.

خزع: ١-(خَزَعَ- الشَــيءَ. خَزْعاً): شتەکەی بڕی.

(- عَن القَوم): لە خوێشگەل بڕاو دواکەوت.

(- مِنهُ شیئاً): شتێکی لێسەند/ لێبرد.

(خَزَّعَ- الشَيءَ): شتەکەی بڕیو لەتلەتیکرد.

(- الشَّــيءَ بَینَهُم): شــتەکەی لە نێوانیاندا بەشکرد.

(- هُ ظَلَــعُ فِي رِجلِــهِ): خەوشــێك یــان نەخۆشــییەك لــە قاچیــداو لەپێیخســت/ شەلیکرد.

(تَخَزَّعَ- الشَيءَ): شتەکەی بڕی.

(- عَن القَوم): لە خوێشگەل دواکەوت.

(تَخَزَّعوا- الشَــيءَ): شتەکەیان پارچەپارچە بەشکرد.

(إنْخَزَعَ- الحَبْلُ): پەتەکە لە ناوەڕاستدا قرتا، پچڕا.

(إخْتَزَعَ- هُ): بردی.

(- هُ عَــنِ القَوم): لە خوێشــگەلی (پچڕاند/ بڕی/ کرد).

اَلخَزْعَةُ: شەلیی قاچێكو کورتهێنانی.

(اَلخَزْعَةُ): کوتە گۆشتێك.

(اَلخَزُوع): ئەوەی دەست بۆ ماڵیخەڵك دەباتو دەیبات.

(اَلخُزاع): مردن.

(اَلخُزاعَةُ): پارچەیەك کە لە شتێك ببڕێتو بکرێتەوە.

(اَلخَوْزَعَــةُ): کۆمەڵەلێك کە لــە لە زۆرەکە

ببچرێت.

٢-(إنْخَــزَعَ- الرَجُلُ): پیاوەکە لەبەر پیریی‌و بێهێزیی کۆمایەوە.

(اَلخَوزَع): پیر/ ئیختیاری کۆماوە.

٣-(اَلخَزْعَبَل والخُزَعْبِل والخُزَعبِيل): قسەی پروپووچ‌و بێبنچینەو پێکەنیناوی.

(اَلخُزَعْبَلَةُ (ج) خُزَعْبَلات): قسەی هەلەق‌و مەلەق/ قسەی گاڵتەو گەمەو پێکەنین.

٤-(خَزْعَلَ- في مَشيِهِ): لە ڕۆیشتندا لەنگیی/ شەلیی.

(- الماشــي): وەك شــەل ڕۆیشــت/ خــۆی لەنگاند.

(اَلخَزْعَل) (ح): کەمتیار.

(اَلخُزعالَــة): گاڵتەجاڕی/ یاریــی‌و مەزاق/ گەمەو پێکەنین.

خــزف: (خَــزَفَ- في مَشــيِهِ. خَزْفــاً): لە ڕۆیشتندا دەستی ڕاوەشاند.

(- الثَّوبَ): بەرگەکەی دادڕی/ یەکالآیکردەوە.

(- الشيءَ): شتەکەی هەڵدڕی.

(اَلخَزَف): ئەوەی کە لە قوڕ دروســتکرابێت‌و بــە ئاگــر ســوورکرابێتەوە، وەك کاشــیی/ فەخفووریــی‌و گــۆزەو دیــزەو چینــی‌و لەو بابەتانە.

(خَزَفَــةٌ): فەخفورییــەك یــان شــتێك لەو بابەتانە.

(اَلخَزّاف والخَزَفِــيُّ): گۆزەفرۆش‌و گۆزەکەر چین‌و فەخفوریکەرو فرۆشیاری.

خزق: ١-(خَزَقَ- هُ بِالسَّهْمِ. خَزقاً): تیرێکی پێداچەقاند/ بەرخست.

(- هُ بالرِّمح): سووکە نێزەیەکی پێداکرد.

(- الشَــيءَ في الأَرضِ): شــتەکەی لــە زەویدا چەقاند.

(تَخَزَّقَ وانْخَــزَقَ): ١-بەرتیر یان نێزە کەوت ٢-پێدا چەقی.

(إختَرَقَ- السَّيفُ): شمشێرەکە هەڵکێشرا.

(اَلخازِق) (فا): ١-نووکی نێزە ٢-تیری تێچوو.

(اَلمِخزَقَة): سونگی.

(اَلخازوق (ج) خَوازيــق): تێلایەکی درێژی نووکتیــژە بــە کۆمــی تاوانبــاردا دەکرێت‌و پێیدەمرێت (ئەمڕۆ دەوترێت) (فِعلُ خَوزَق): تێلا تێبرین‌و کوشتن.

٢-(خَــزَقَ- الطَّائِــرُ. خَزْقــاً): باڵندەکــە ڕیقنەیکرد.

٣-(خَــزَقَ- الثَّــوبَ) (عامية): کراســەکەی دادڕی.

خزل: ١-(خَزِلَ. خَزَلاً): پشتی لە ناوەڕاستدا شکا.

(اَخْزَل ومَخْزُول): پشتشکاو.

(اَلخُزلَةُ): پشتشکان.

٢-(خَزَلَ- الشَيءَ): شتەکەی لەتکرد/ بڕی.

(تَخَزَّلَ): پارچە پارچە بوو/ لەتلەتبوو.

(إنْخَزَلَ- في كَلامِهِ): لە قسە کەوت.

(- مِــنَ المَــكانِ): بــە تەنیا لە شــوێنەكەدا مایەوە/ تەریك بوو.
(إخْتَــزَلَ- الشــيءَ): لــە شــتەكەی لابردو لێكردەوە/ لێیدابڕی.
(- هُ عَــن قَومِــهِ): لە خوێشــگەلی دابڕی/ تاكیكردەوە.
(- بِرَأيِــهِ): خۆباوەڕییكــرد/ هــەر بە ڕای خۆیكردو ڤیرسیچمەییكرد.
(- الوَديعَةَ): دەســتی بەســەر ســپاردەكەدا گرتو نەیدایەوە بە خاوەنەكەی/ ناپاكیكرد.
(ألإختِزال (ع ح): لێكەمكردن/ كورتكردنەوە/ لێدابڕین.
(عِندَ الكَتَبَة): لای نووســەران) لێقرتاندنی هەندێــك پیــت لــە نووســیندا بــە نیازی كورتكردنــەوەو خێرایــی لە نووســیندا (لە لێبڕینەوە وەرگیراوە).
(إختِــزال كســر واختِصــارِهِ) (ع ج): كورتكردنەوەی سەرەوژێرەی كەرتی ئاسایی.
(إختزال ٢٠/٦٠ بە كورتكردنەوەی ئەو كەرتە دەبێتە ٣/١ بەڵام ٥/٣ و ١٣/١١ كورتتاكرێنەوە.
٣-(خَــزَلَ- هُ عَــن حاجَتِهِ خَــزْلاً): بەری خواســتەكەی لێگــرت/ نەیهێشــت بگاتــە پێداویستیەكەی/ تەگەرەی هێنایە ڕێی.
(إنْخَزَلَ – عَنِ الجَواب): بە تەنگ وەڵامدانەوە نەهات.
(ألخُزْلَــةُ): بەربەســتكەری ئامانجەكانــت/ ڕێلێگری نیازەكانت/ نەهێڵو تەگەرەهێن.
٤-(تَخَــزَّلَ): سســتەپێ بوو/ لە ڕۆیشــتندا/ گرانرەو بوو.
(- السَّحابُ): هەورەكە گرانرەو بوو.
(إنْخَــزَلَ): سســت ڕۆیشــت/ بێتابوشــتانە ڕۆیشت.
(ألخَوزَلــي والخَيزَلي): ڕۆیشــتنێكی گرانو بەلەقەلەق.
٥-(إخْتَزَلَ- هُ): خەوشــی لێگرتو تەشــەری لێدا.
خزم: ١-(خَزَمَ اللآلِئَ. خَزماً): مرواریيەكانی هۆنیەوە.
(خَــزَمَ وخَزَّمَ- البَعيرَ): ئەڵقەی كردە لووتی حوشترەكەوە.
(«خَــزَمَ- أنْــفَ فُــلان» و «جَعَــلَ في أنْفِهِ الخِزامة»): ١-لووتەوانەی كردە لووتی ٢-كنری كردە لووتی فلاّن واتا زەبوونو سەرشۆڕیكردو چەوساندیەوە.
(تَخَــزَّمَ- الشَّــوْكُ في رِجلِــهِ): (چقڵەكــە/ دركەكە) بە پێیدا چوو/ تێیچەقی.
(ألخَــزَم (ن): درەختێكــە لــە توێكڵەكــەی گوریسو پەت دروستدەكرێت.
(ألخِــزام): قوڵفەیەكــە دەكرێتــە لووتــی حوشترەوەو ڕەشمەكەی پێوە بەند دەكرێت.
(ألخِزامَة = ألخِزام): قوڵفەی لووتی حوشتر.
(خيزامَــةُ النَّعــلِ): قایشــێكی تەنكــە كە

ئەملاولاو قایشی پچڕاوی سۆلەکە بەیەك دەگەیەنێت.
(اَلمَخـزوم- مِنَ الشُـرُك): قایشی پچڕاوی سۆل.
٢-(خـازَمَ- هُ الطَريقَ. مُخازَمَـةً): بە دوو ڕێگەی بەیەکگەیشتنی یەکتردا ڕۆیشتنو لە شوینێکدا یەکتریان گرتەوە.
(تَخازَمَ- الجَيشانِ): دوو سوپاکە بەرەنگارییەکبوون.
(اَلمَخرَم (ج) مَخازِم): ڕێگەی ناوشاخ.
٣-(اَلأَخْزَم) (ح): نێرەمار.
(اَلخُزامـى) (ن): گوڵەلالـە/ گوڵەخازێـم/ بەرزەلنـگ. گوڵێکـە لە کۆمەڵـەی زەمبەقە پیـازدارە. گوڵەکەی زۆر جـۆرەو زۆر ڕەنگی هەیە. هۆڵەندە پێی بەناوبانگە.
(اَلخُزامى والخَزام): گوڵە سمڵ/ (ن) هەلاڵە. گوڵێکە بۆنی زۆر خۆشە عەتری لێدەگیرێت.
خـزن: ١-(خَزَنَ واختَـزَنَ- المـالَ خَزْناً): دارایی کۆکـردەوەو عەماریکرد/ کەڵەکیکرد/ گەنجینەیکرد.
(- السِـرَّ): نهێنییەکەی پۆشـی/ شـاردەوەو نەدرکاند.
(- اللِسـانَ): زمانـی خـۆی بەسـت/ زمانی پاراست.
(أَخْـزَنَ): دارابـوو/ دەوڵەمەند بـوو کە لە پێشدا هەژار بوو.
(إِستَخْزَنَ- المالَ): سامانو دارای گرد کردەوەو عەمارکرد/ گەنجینەیکرد.
(- هُ المالَ): داوایلێکرد داراکە بخاتە عەمارەوە/ گەنجینەیبخات.
(اَلخـازِن (فـا) (ج) خَزَنَـة و خُـزّان): ١-گەنجینەوان/ عەمارکەر ٢-زمان.
(خازِنُ الأَمير): گەنجینەوانی میر/ کلیلداری مـیر/ کە ئاگـای لە داراکە دەبێتو بوویشـی بەختدەکات.
(اَلخَزَنَـةُ): سـامانو دارای گەنجینەکـراو/ عەمارکراو.
(اَلخَـزّان): ١-زمـان ٢-تانکیئـاو/ عەمـاراو/ ئەسـتێڵ/ ئـەوەی کـە ئـاوی تێـدا عەمار دەکرێتو ڕادەگیرێت.
(اَلخَزينَـة (ج) خَزائِـن)= اَلخَزْنَـة): گەنجینەکراو.
(اَلخَزينَة والخِزانَة (ج) خَزائِن): گەنجینە/ عەمار.
(اَلخِزانَـة): گەنجینەداریی/ گەنجینەکاریی/ عەمارکاریی/ گەنجینەوانیی.
(اَلمَخزَن (ج) مَخازِن): گەنجینە- عەمار.
(مَخزَنُ البِضاعَة): عەماری کەلوپەلو کاڵای بازرگانیی.
٢-(خَـزَنَ و خَـزِنَ وخَزُنَ- اللَّحْـمُ. خَزْناً و خُزُونـاً و خَزَنـاً و خَزانَةَ): گۆشـتەکە بۆگەنیکرد.
(خَزين): گۆشتی بۆگەن.

٣-(إِخْتَزَنَ- الطَّريقَ): نزيكترين ريگەيگرت.
(مَخـازِنُ الطَّريـقِ): كورتترين رێ بۆ ئەو شوێنەی نیازە.
خزا: (خزا- هُ. خَزْواً): ١-راميكردو خستيە ژێر ركێفی خۆیەوە/ بەسەریدا زالبوو ٢-نەیهێشت بگاتە ئارمزووەكانی وە بوو بە ناحەزیو دوژمنایەتیی لەگەڵدا كرد.
(خزا- الدابَّةَ): چوارپێكەی رامكردو راهێنا.
خزي: ١-(خَزِيَ. خِزياً و خَزىً): ١-سەرشۆرو رسوا بوو ٢-تووشی وەیو ناوزڕانێكبوو بەوە رسواو سەرشۆڕ بوو.
(خَزَى- هُ خَزْياً): سەرشۆڕو سووكيكرد/ ئابڕويبرد ٢-لەو سەرشۆڕترو ئابڕوچووترو رسواتر بوو ٣-پاشەڵی هەڵماڵیو ئابڕويبرد.
(خـازى- هُ مُخازاةً): تووشی ئابڕوچوونو رسوايیكرد.
(أَخْزى- هُ إخزاءً): ١-سەرشۆڕيكردو تووشی ئابڕوچوونيكرد ٢-سووك/ رسوايكرد.
(أَلخِزيُ): ١-سەرشۆڕيی ٢-سوكی ٣-ئابڕوچوون ٤-سزا.
(أَلخِزيَـةُ والخَزْيَـةُ): ١-وەی/ چورتـوم ٢-پووشتی خەسڵەتێكو رەوشتێك كە مرۆڤی پێ سووكو رسوا ببێت.
(أَلمَخـزاة): هـۆی سـوكیی/ رسـوابوونو سەرشۆڕيی.
٢-(خَـزِيَ- هُ و مِنـهُ. خَزايَـةً و خَـزىً): شەرمی لێكرد.
(خَـزِ (م) خَزِيَـة و خَزْيـان (م) خَزْيـاء (ج) خَزَايا): شـەرمكەر/ بەشـەرمو خەيا/ شەرمن.
(إِستَخزى): شـەرميكرد. لە تەريقيدا ژنەكە خۆی شاردەوە/ خۆی داپۆشی.
٣-(أَلخِزي): دووريی ٢-رسـوايیو سـووكيی ٣-سەرشۆڕيی ٤-ئابڕووچوون ٥-سزا.
خس: ١-(خَسَّ. خَسَاسَةً و خُسُوسَةً و خِسَّةً): ١-رسوابوو/ سووكبوو/ ترۆ بوو ٢-بێبەها بوو.
(-فُـلانٌ. خِسَّـةً و خَساسَـةً): فيسـار دەروونسووكو هيچو پووچ بوو/ بێبەها بوو.
(خَسَّ وخَسَّـسَ- نَصيبَهُ: خَسّاً): بەشەكەی هيچو پووچو بێبەها كردو زۆر كەمبوو.
(أَخَـسَّ): كردەوەيەكـی ناشـيرينو رسوايانەيكرد.
(أَخَسَّ- هُ): ١-بە رسـواو سوكی هاتە بەرچاو ٢-ئابڕويبردو سوكيكرد/ بێڕێزيكرد.
(إِسـتَخَسَّ- هُ): بـە رسـواو سـووكيدانا ٢-رسوايكردو ئابڕويبرد/ بێڕێزيكرد.
(أَلخَسِـيس (ج) أَخِسَّـة و خِسـاس): ئابڕووچوو/ رسـواو سـووك، حيز/ پووشت/ سەرشـۆڕ، بێناموس، هيچو پووچ، بێبايەخو نزم، نامەرد، ناڕەسـەن/ بێڕێز/ نەويستراو/ پەركراو.
(أَلخَسيسَـةُ (ج) خَسـائِس): مێـی وشـەی

(ألخَسيس)
(خَسائِسُ ألأُمُور): كارى (سووكو رِسوايى/ هيچو پووچ) كارى بێبايەخ.
(ألخُساس والمَخسوس- مِنَ الأشياء): شتە سووكو بێبەهاو نەويستەكان.
٢-(خَسَّ. خَساسَةً و خُسُوسَةً و خَسَّةً): كێشى كەميكرد يان پايەو پلەى نزمبووەوە.
(خَسِيس (ج) خِسَاس وأَخِسَّة): پايەنزم يان سەنگسووك.
(أَخَسَّ- حَظَّهُ): ١-لە بەختى كەمكرد ٢-كەمبەهرەيكرد ٣-كەمبەشيكرد.
(ألخُساسَة): ماڵێكى كەم/ داراييەك كەم.
٣-(تَخاسّوا- الشَيءَ): شتەكەيان دەستاودەستكردو زوو بۆيچوون.
(ألخِساس): ئەوەى كە خەڵك دەستاو دەستى دەكەن پێوەى خەريكدەبن.
٤-(ألخَسّ) (ن): كاهوو.
(خَسُّ الحِمارِ و خَسُّ البَقَرِ) (ن): كاهووە كەرانەو كاهووە مانگايانە دوو گياى دەشتەكين.
(ألخُسَّان (فك): ئەو ئەستێرانەى كە ئاوا نابن، وەك حەوتەوانە.
خسأ: ١-(خَسَأَ- الكَلْبَ. خَسْأً): چغەى لە سەگەكە كرد/ سەگەكەى دەركرد.
(خَسَأَ و خَسِئَ و انْخَسَأَ – الكَلْبُ خَساً): سەگەكە چغەى لێكراو دوورخرايەوە.
(خاسَأَ و تَخاسَأَ القَومُ مُخاسَأةً و تَخاسُؤاً): خوێشگەل يەكتريان بەردەبارانكرد/ بەرديان گرتە يەك.
(ألخاسِئُ- مِنَ الخَنازيرِ والكِلاب): بەرازو سەگە دوورخراوەكان، كە ناهێڵن توخنى مرۆڤ بكەون.
٢-(خَسَأَ- البَصَرُ. خَسْأً و خُسُوءً): چاوەكە ماندوو بێهێز بوو.
٣-(ألخَسِيء): خوريى يان شتى وەهايترى خراپ.
خسر: ١-(خَسِرَ. خَسْراً و خُسْراً و خُسُراً و خَسَاراً و خَسارَةً و خُسْراناً و خَسَراً): ١-زيانيكرد/ زيانى لێكەوت، دۆراندى ٢-گومرابوو/ رێى هەڵەكرد ٣-فەوتا/ مرد.
(خاسِر و خَسِير و خَيسَرى): ١-زيانكردوو ٢-دۆڕاو ٣-گومرا/ رێهەڵەكردوو ٤-فەوتاو.
(خَسِرَ- المالَ. خَسْراً و خُسراناً): داراكەى/ سامانەكەى (لەدەستچوو/ لەدەستدا/ زيانكرد).
(خَسَّرَ- هُ): ١-زيانى پێگەياند/ زيانى لێدا/ لەدەستى چواند ٢-گومرايكردو فەوتاندى.
(أَخْسَرَ- هُ): زيانى (پێگەياند/ لێدا)/ لەدەستى چواند گومرايكردو فەوتاندى.
(- الرَجُلُ نَفْسَهُ): خۆى بە دۆڕاندندا/ زيانى بە خۆى گەياند ٢-خۆى گومرا كردو فەوتاند.

(ألخاسِـــر (فا): زيان لێكەوتـــوو/ زيانكردوو- دۆڕاو.

(كَــرَّةٌ خاسِــرَة): هێــرش و پەلامارێكــى سەرنەكەوتوو/ بەزيان/ بێئەنجام و كەڵك.

(ألخَنْسَر والخَنْسَرِيّ (ج) خَناسِرَة): كەسێكە كە لەبەر زيانبەركەوتن و دۆڕاندندا بێت.

٢-(خَسَـــرَ- الميـــزانَ. خَسْـراً و خُســـراناً): ترازووبازييكرد/ كەمفرۆشييكرد/ سەنگەكەى كەمبوو.

(أخْسَرَ- الميزانَ): يارييى بە ترازووەكەيكرد و كەمفرۆشييكرد.

خسع: (خُسِــعَ – عَنهُ كذا. خَسْعاً): ئەوەى لێدوور خرايەوە و لێلابرا.

ألخَسِع (عامية): لاواز- بێبڕشت.

(خاسِــعُ وخَســيعَة القَــومِ): ڕســواترين و سووكترينى ناو خوێشگەل.

خسف: ١-(خَسَفَ- القَمَرُ خُسوفاً): مانگگيرا/ ڕووناكيى برا.

(خُسوف القَمَر): مانگگيران.

(خَسَــفَ- المَــكانُ): شــوێنەكە ڕۆچــوو/ بە قوواتدا چوو.

(- فُــلانٌ في الأرضِ): فيســار لــە زەويەكەدا ونبوو.

(- تِ العَينُ): چاوەكە كوێر بوو/ پووكايەوە.

(- العَينَ): چاوەكەى دەرهێنا.

(- اللهُ الأرضَ): خــودا زەويەكــەو ئــەوەى بەسەريشــيەوە بــوو بــە ناخيــدا بــردو ڕۆيچوواندن.

(- اللهُ الأرضَ بفُــلان): خــودا فيســارى بە ناخيزەويدا برد.

(خُسِــفَ- الرَجُــلُ بــالأرض): پياوەكــە لە زەويەكەدا ونبوو.

(أخْسَـــفَ وانْخَســـفَ- تِ الأرضُ): زەوييەكە بەوانەيشەوە كە بەســەريەوە بوون ڕۆچوو/ بەقووتدا چوو/ بەناوداچوو.

(- ت عَينُهُ): چاوى كوێر بوو.

(ألخاسِف (ج) خُسف) (فا): ١-ڕۆچوو/ ونبوو ٢-چاوى بە قووڵدا چوو، پووكاوە.

(ألخَســيف- مِنَ العُيون): چــاوى پووكاوە/ بەقووڵدا چوو.

(ألخَسْــفَةُ- مِــنَ الأرض) (عاميــة): زەويى نيشتوو/ تەپيو/ ڕۆچوو.

(ألأخاسِف والأخاسيف): سستەكە زەوى.

٢-(خَسَـــفَ- السَّقفُ. خُســوفاً): بنميچەكە كەوت/ تەپى.

(أخْسَـــفَ وانْخَســـفَ- تِ البِئــرُ): چاڵاوەكە تەپى.

٣-(خَسَفَ- الشَيءَ. خَسْفاً): ١-شتەكەى بڕى، قڵيشاند ٢-لەتكرد.

إنخَسَفَ: ١-قڵيشا ٢-لەتبوو.

(- البِئــرَ): تاوێــرى ناوبيرەكەى قڵيشــاندو شكاند. ئاوێكى هەميشەيى لێدەرپەڕى.

(اَلخَسْف): دەمی چالاّویّکی بە ئاو/ سەرچاوەی چاولاّویّکی بە ئاو.

(اَلخَسِيف (ج) أَخْسِــفَة وخُسُف. والخُسُوف (ج) خُسُــف – مِــنَ الآبــار): بیریّــك كە لە تاویّردا هەلّكەندرابیّتو هەمیشە ئاوبیّت.

(- مِنَ النُّوقِ): میّحوشتریّکی زۆر بەشیر ە لە زستاندا زوو وشکبکات.

(- مِــنَ السَّــحاب): هەوریّك كە ئــاوی زۆر هەلّگرتبیّت.

٤-(خَسَفَ- الشيءُ): شتەکە کەمیکرد.

(- الرَّجُلُ): پیاوەکە لاواز بوو.

(اَلخَسْف): کەمبوون/ کەمکردن.

(«باتوا على الخَسْــفِ»): بیّشیوو بیّخواردن سەریاننایەوە.

(«شَــرِبنا على الخَســفِ»): بەسکی برسیّتی خواردمانەوە.

(اَلخاسِــف (ج) خُسُــف): ١-لاواز ٢-پیاوی لە نەخۆشیی تازە هەستاو ٣-برسی.

٥-(خَسَفَ- فُلاناً. خَسْفاً): سەرشۆڕو ناچاری شتیّکیکرد كە خۆی نەیدەویست.

(اَلخَسْف): سەرشۆڕیی‌و سووکیی٢-شەرمەزاریی‌و پووشتیی‌و ئابرووچوون.

(اَلخَسْــف وأَلخُسْــف): ســەرپیّدانەواندن/ سەرپیّشۆڕکردن. ناچارکردنی شتیّك كە خۆی نەیەویّت.

(«ســامَهُ الخَسْفَ و سامَهُ خَسْفاً و خُسْفاً»): تــالاّوی سەرشــۆڕیی‌و ســووکیی پیّنۆشــی‌و باریگرانی پیّهەلّگرت.

٦-(اَلخَسْف والخُسْف): گویّز.

(اَلخُسفَة): گویّزیّك كە بخوریّت.

خسق: (خَسَقَ- السَّــهْمُ. خَسْقاً و خُسُوقاً): تیرەکە تەواو نەچەقی.

(اَلخَسَّاق): درۆزن.

(اَلخَسَقات): پەشیمانی‌و بادانەوە.

(«هُــوَ ذو خَسَــقان في البَيعِ»): لــە کڕین‌و فرۆشــتندا بادەداتــەوەو پەشــیمانیهەیە/ پاشگەز دەبیّتەوە.

خسل: (خَسَلَ- هُ. خَسْلاً): ڕسواو بیّرِیّزیکردو دەریکرد.

(اَلخِســالَة والخُســالَة): (گەنــدە/ خراپ)ی هەموو شتیّك.

(اَلخَسِــيل (ج) خِســال و خَســائِل): دارِزاو ٢-ڕسواو سووك/ بیّبەها.

(اَلخُسَّل والخُسَّال): ڕسواو بوودەلّە/ بیّتوانا.

(اَلمُخَسَّل والمَخْسُول): سەرشۆڕکراو/ ڕسواکراو/ شکیّنراو/ سووککراو/ بیّتواناکراو.

خسى: (خاسَى وأَخْسى و خَسَّى –هُ. مُخاساةً و إِخْســاءً و تَخْسِــيَّةً): بە گویّزیاری لەگەلّدا کرد. یەکیەك یان جووتە جووتە.

(اَلخَسا (ج) اَلأَخاسي): تاك.

خَــشّ: ١-(خَشَّ- زَيداً . خَشّــاً): تیغیّکی بە زەیدا کرد.

(- فيهِ): تێچوو/ پێیداچوو.
(- البَعيرَ): چیلکەی بە لووتی حوشترەکەدا کرد.
(إنْخَشَّ- فيهِ): تێچوو/ پێیداچوو/ ڕۆیشتە ناوەوە.
(- بَينَ القَومِ): خۆیکرد بە ناو خوێشگەلداو ونبوو.
(ألخَش) (مص): درزی شتێك.
(ألخِشاش): چیلکەی ئێسکی لووتی حوشتر کە بە لووتیدا دەکرێت.
(خِشاشَة (ج) أخِشَّة): چیلکەیەکە دەکرێت بە ئێسکی لووتی حوشتردا.
٢-(خَشَّ- الرَجُلُ. خَشّاً): تێپەڕیو خۆی بەناودا کرد.
٢-(ألمِخَش): ١-بێباك/ بوێرو لە کاردا بە هەڵمەت ٢-ئەسپی ئازاو بە هەڵمەت.
(ألخُشاش): ئازا/ دلێر/ بوێر/ نەبەرد.
٣-(خَشَّ- السَّحابُ. خَشّاً): هەورەکە ڕشێنەیکرد/ بارانێکی کەمی هێناو باراند.
(ألخَش): ڕشێنە باران/ بارانێکی کەم.
٤-(ألخَش): ١-شتی زبر ٢-پیادەڕەو.
(ألخُشّ): گرد/ تەپە.
(ألخاشّ): پیادەیەك.
(ألخُشَاش): خراپ/ بەد.
(ألخَشاش. ألواحدة خِشاشَة (ج) بأخِشَّة) (ح): ١-مۆریانی زەوی و چۆلەکەو ئالەوانە ٢-(ح) ماری کێو ٣-ڕق/ تووڕەیی.
(«حَرَّكَ خِشاشَهُ»): تووڕە بوو.
(خِشاشا- الشيءِ): ئەمـلاو لای شـتەکە/ هەردوو تەنشتی شتەکە.
(ألخَشّاء (ج) خَشّاوات وخَشاشِيّ): زەویی بەردین و قوڕین.
(ألخُشّاء): ئێسقانی بەرزەوەبووی پشتگوێ کە دوانن.
٥-(خَشْخَشَ و تَخَشْخَشَ- السلاحُ أوِ الحُليُّ. خَشخَشَةً): تەقەی چەك هات یان زرنگەی خشڵ هات کاتێك بەریەك کەوتن.
(- فُلانٌ بَينَ الشَّجَرِ أوِ القَومِ): فیسار خۆیکرد بەناو دارەکاندا یان خوێشگەلداو ونبوو.
(ألخَشخاش) (ن): خاشخاش.
خَشْخاشَة (ن): خاشخاشێك: ڕووەکێکی گیاییە قاشی سپی دەگرێت کە خەوهێنەرو سڕکەرە.
(-) (ن): ڕووەکێکە گیاییە لە ئەمەریکاوە هاتووەو گەلاپانە. بەرەکەی بە کوڵاوی دەخورێت. چێژی وەك چێژی کاڵەکە. لە وڵاتە گەرمەکاندا دەروێنرێت وەك میسر.
خشب: ١-(خَشَبَ- الشَيءَ: بالشَّيءِ. خَشْباً) (ضد): ١-شتەکەی تێکەڵی شتەکەیتر کرد ٢-شتەکەی لە شتەکەیتر جیاکردەوە.
(ألمَخشوب): شتی ئاوێتەی بە ئەندازە.
٢-(خَشَبَ- الشَيءَ. خَشْباً) (ضد): شتەکەی

هەڵبژارد. شتەکەی هەڵنەبژارد.
(اَلخَشِــیب (ج) خُشُــب وخَشـائِب- مِــنَ السیوف): شمشێری هەڵبژاردە.
٣-(خَشَــبَ- السَّیفَ. خَشْــباً): شمشێرەکەی سافو لووسکرد.
(تَخَشَّــبَ السَّیفَ): شمشــێری سافو لووسو تیژی بەدەستەوە گرت.
(إخْتَشَبَ السَّــیفَ): شمشێری سافو لووسو تیژی بە دەستەوە گرت.
اَلخَشْب: تیژ.
(اَلخَشــیب (ج) خُشُــب وخَشـائِب- مِــنَ السُّیوف): شمشێری سافو لووسکراوو.
(- مِــنَ القِسِــيّ): لێهەڵکەنــراو داخــوراو/ خراپ.
٤-(خَشَبَ- الكلامَ والعَمَلَ. خَشْباً): قسەکەی نەرازانــدەوەو نەپێــکا، کارەکــەی (چــاك دانەمەزراند/ نەسازاند/ باش نەکرد).
(خَشَبَ واختَشَبَ- الشِـعْرَ): هەڵبەستەکەی بێچاککردنو هەرەمەکیی دانا.
(اَلخَشــیب (ج) خُشُب وخَشـائِب): خراپ/ ناتەواو.
(- مِن السُّــیوف): شمشــێری تازە داڕێژراوو لووسو ساف نەکراو.
(اَلمَخشــوب): ١-بــاش نەچەســپاوو نەکــراو ٢-ئەو کەسەی باش فێرو پەروەردە نەکرابێت/ مرۆڤی شڕو دڕ.

٥-(خَشُبَ- الشيءُ): وەك دار ڕەقو زبر بوو.
(تَخَشَّــبَ): لــە لەوەڕگاکــەدا پــووشو وشکەوەبووی خوارد.
(إخْشَوشَــبَ): لە ڕەوشو ڕەفتــاردا وەك دار سەختبوو.
(- في عَیشِــهِ): بەرامبەر سەختییو ڕەنجی ژیان پتەو بە ئارامبوو.
(اَلخَشَــب (ج) خَشَــب و خُشُــب و خُشْبْ و خُشْــبَان): تەختــە، دار ٢-(ز) بەشــی ڕەقی رووەك چ لە قەددداو چ لە ڕەگەکانداو چڵدا.
(اَلخَشَــب الوردي) (ز): تەختەی گوڵێن (ز) ئەمــە زۆر جۆری تەختەو دار دەگرێتەوە کە بە نرخــنو وەك (جاکەرەنــدە) کە بەرازیل بەرهەمیدەهێنێت.
(اَلخَشِبِ والأخْشَب): ڕەق/ سەختو ئەستوورو زبر.
(عَیــشُ خَشِــبٌ): ژیانی ســەختو پــڕ لە کوێرەوەرییو ناڕێك.
(اَلخَشیب): درێژی ڕەقەڵەی ئێسکدەرپەڕیو.
(«جَمَلٌ خَشِــیب»): حوشــترێکی ڕەقەڵەی ئێسکدەرپەڕیو.
(اَلخَشّــاب (ج) خَشّابَة): ١-دارو تەختەفرۆش ٢-دارکەر.
(اَلمِخْشَاب): کورتەی ئەندامئەستوور.
(اَلخَشْــباء): زەوییــەك ڕەقــەنو چەولگو بەردەڵانیو قوڕینبێت.

خشـــر: ١-(خَشَرَ): پاشــماوەی خواردنەکەی لەسەر خوانەکە هێشتەوە.

(- الشــيءَ): شــتەکەی لە پاشــماوەو گەندە پاککردەوە.

(خَشِرَ. خَشَراً): چلێسیکرد/ زۆر خۆرییکرد.

(اَلْخُشَــار والخُشارَةِ): ١-پاشــماوەی خواردنی ســەرخوان ٢-گەندەی هەموو شــتێك ٣-جۆی پووچــەك ٤-سەرســەری‌و ڕســواکانی (نــاو کۆمەڵ/ خەڵك).

(اَلخاشِــر الواحِدَةُ خاشِرَة): پوشت‌و سووکی ناو خەڵك/ خەڵکانی نزم‌و ڕسوا.

(خاشِــرَةُ الناس): خەڵکی پوشــت‌و نامەردو سووك.

٢-(خَشِرَ. خَشَراً): زیرەکردو هەڵات.

٣-(خَشْــرَمَ- تِ الضَّبــعُ): کەمتیارەکــە مرقەمرقی خواردنی بوو.

(اَلخَشْرَم (ج) خَشارِمَة): ١-کووره هەنگ یان کووره زەردەواڵەو زەردەزیرە ٢-(ج) شاهەنگ ٣-کــووره هەنــگ ٤-بەردیی نەرم کــە بەردە گەچەو بە گەچ دەکرێت.

(اَلخُشارِم): ١-لووتیزل ٢-دەنگیبەرزو قەبە.

خشــع: ١-(خَشَــعَ- لَهُ. خَشُــوعاً): ســەری ملکەچیــی‌و زەبوونــی بەرامبەر پیشــانداو نەویکرد.

(خُشــوع): ملکەچیــی‌و ســەربۆدانەواندن‌و کورنووشبردن.

(خاشِــع (ج) خُشَّع و خَشَــعَة وخاشِعُون): ملکــەچ/ ســەربۆدانەویوو و خۆبەکەمزان‌و زەبوون/ کورنووشبەر.

(خَشَعَ- بَصَرُهُ): چاوی داخست‌و چاوی شۆڕ بوو.

(- بِبَصَرِهِ): چاوی دانەواند/ داخست/ چاوی شۆڕکرد.

(- الصَّوتُ): دەنگەکە کپبوو/ بڕا.

(اَخْشَعَ- هُ): سەری پێدانەواند/ ملکەچیکرد/ سەرشۆڕیکرد.

(تَخَشَّعَ): لاڵایەوە/ پاڕایەوە/ کرووزایەوە.

(تَخَشَّــعَ و تَخاشَعَ): بە درۆ سەری نەویکردو پاڕایەوە.

(إِخْتَشَــعَ- لَهُ): خۆی بە دەستەوەداو سەری بۆ دانەواند.

٢-(خَشَعَ- تِ الشَّمسُ خُشُوعاً): خۆر داکەوت خەریکی ئاوابوونبوو.

(- الوَرَقُ): گەڵاکە سیسبوو.

(- تِ الأَرضُ): زەویەکە وشکەڕۆی گەیشتێ‌و بارانی لێنەباری.

٣-(اَلخُشْعَةُ (ج) خُشَع): گردۆڵکە.

(اَلخِشعَةُ): بەچکەی زیندووی ناوسکی ولاخی مردارەوەبوو. ناوسکەکەی هەڵدەدڕن‌و بەچکە زیندووەکەی لێدەردەهێنن.

(مَکانٌ خاشِــعٌ): شــوێنێکە/ پەی پێنابەن/ پێینازانن.

(جدارٌ خاشِع): ديواری تەختبوو.

(بَلْدَةٌ خاشِـعَة): شـارێكی كاولە كە خانووی بەپێوە نەمابێت.

(ألخاشِع): بە چۆكدا هاتوو/ كورنووشبردوو.

خشـف: ١-(خَشَفَ. خُشـوفاً و خَشَـفاناً): بەزەویەكەدا ڕۆیشتو دیار نەما.

(- خَشَفاناً): بەشەو ڕۆیشت.

(خَشَـفَ وانخَشَـفَ- في الشـيءِ): چووە ناو شتەكەوە.

(ألخَشـوف): ١-كەسـێكە خـۆی دەهاوێتـە كارێكەوە دەسـتی تێدەنێ/ خۆتێهەڵقورتێن ٢-بوێرێك كە بە شەو بڕوات.

(ألمِخْشَـف = الخَشـوف): كەسـێكە كە خۆی بهاوێتە كارەوە یان بە تاریكە شەو بڕوات.

(ألخُشّاف (ح)= الخُفّاش): شەمشەمەكوێرە.

٢-(خَشَفَ- في السَّيرِ. خَشْـفاً و خَشَفَةً): لـە ڕۆیشتنەكەدا پەلەیكرد/ خێرایكرد.

(خاشَـفَ- إلى الشَّرِّ): دەسـتی دایە (خراپە/ بەدیی).

(سَيفٌ خاشِف): شمشێرێكی تیژی بڕەر.

(ألخَشُـوف- مِنَ الرِجَال): پیـاوی چابوك/ گورج/ ئازا.

(- مِنَ السُّيوف): شمشێری تیژو بڕەر.

٣-(خَشَـفَ- البَـردُ خُشُـوفاً وخَشَـفاناً): سەرماكە تیژ بوو.

(- الماءُ): ئاوەكە بەستی.

(مـاءٌ خاشِـفٌ و خَشْـفٌ): ئاوی بەسـتوو/ سەهۆڵ.

(ألخَشَف والخَشـيف): ١-بەفری كولوو گەورە ٢-نیمچە بەستوو.

(ألمَخْشَف): بەستگە.

٤-(خَشَفَ- بالقَوم. خَشافَةً): خوێشگەلیبردو ڕانومایكردن.

(خَشَّفَ): ڕێگەی پیشاندا/ ڕانومایكرد.

(ألمِخشَف): ڕێپیشاندەر.

٥-(خَشَـفَ-الجليدُ. خَشْـفاً و خَشَـفَةً): بەفرەكە كە بە سـەریدا ڕۆیشتن كرپەیكرد/ كرپەیهات.

(خاشَـفَ- السَّـهمُ): تیرەكـە كـە پێـكای خرچەیهات.

(ألخَشْف والحَشْفَةُ والخَشَفَةُ): ١-دەنگ، كرچە/ خرچـە/ كرپە ٢-جووڵەو هەسـتپێكردنێكی نادیار.

٦-(خَشِـفَ- البَعيرُ. خَشَـفاً): گەڕیی لەشی حوشترەكەی گرتەوە.

(أخْشَـف (م) خَشْفاء (ج) خُشْف): حوشتری گەریگرتوو/ گەر.

٧-(أخْشَفَ- تِ الظَبيَةُ): ئاسكەكە كارمامزێكی تازە ساوای بوو.

(ألخِشْـف والخَشْف والخُشْـف (ج) خِشفَة): كارمامزی تازە ساوا/ تازەبوو.

٨-(ألخَشْف): سەرشۆڕیی و زەبوونی.

(أَلخِشْف والخُشَف (ح):

(خُشْفَة) (ح): مێشە سەوزمیەك.

(أَلخِشَــاف) (ط): شــەربەتیمێوژ کــە نانی پێوەبخۆن.

(خِشــافُ الرُمّان) (ط): ئاوی هەنار شەکری تێدەکەنو حەڵوای پێدروستدەکەن.

خشــل: ١-(خَشَــلَ- ہُ. خَشْلاً): شــکاندیو سوکیکرد.

(- الشَرابَ): شەربەتەکەی پاڵاوت.

(خَشِلَ- الثَّوبُ خَشَلاً): جلەکە کۆنبوو.

(خَشَّلَ- ہُ): شکاندی/ سووکیکرد/ ڕسوایکردو بێبەهایکرد.

(تَخَشَّلَ): شتێکی خراپو بێکەڵکی هێنا.

(أَلخَشْــل): هێلکــەی بــۆش کــە ناوەکــەی دەرهاتبێت.

(خَشْــلَة): هێلکەیەکــی بۆش کــە ناوەکەی دەرهاتبێت.

(أَلخَشْل والخَشَــلَة الواحِدَةُ خَشَلَة): هەموو شتێکی خراپ/ داڕزاو/ پۆرتکاو.

٢-(تَخَشَّلَ): سەرشۆڕو ڕسوا بوو.

(أَلخَشْل والخَشِل): لاواز/ بێتوانا- بێبڕشت.

(رَجُلٌ خَشْــلٌ فَشْلٌ و خَشِلٌ فَشِلٌ): پیاوێکی بێتوانای سەرنەکەوتوو پیاوێکی بێبڕشت.

٣-(تَخَشَّلَ): دانەوی/ چەمیەوە.

أَلخَشَــل الواحِــدة خَشْــلَة: هەموو شــتێکی بۆش.

خشم: (خَشَــمَ- ہُ خَشْــماً): بنەوەی لووتی شکاند.

(خَشِــمَ خَشَــماً. خَشَماً وخُشــوماً): لووتی فشبوو.

(-الأَنْفُ): بۆنی لووتی (گۆڕا/ ناخۆشبوو).

(خَشِــمَ وأَخْشَــمَ وتَخَشَّــمَ اَللَّحْمُ. خَشَماً): گۆشتەکە بۆنیکرد/ بۆگەنبوو.

(-خُشِّمَ- اللَّحْمُ): گۆشتەکە بۆگەنبوو.

(-الشَّرابُ): بۆنی (خواردنەکە/ شەرابەکە)ی بە لووتدا چوو مەستیکرد/ سەرخۆشیکرد.

(أَلأَخْشَم (م) خَشْماء (ج) خُشم): ١-لووتفش ٢-لووتگیراو کە کەم بۆن بکات.

(أَنْفٌ أَخْشَم): لووت بۆنناخۆش.

(أَلخُشَام): لووتن/ لووتزل.

(أَلخَيْشُوم (ج) خَيَاشِــيم): بێخیلووت/ بنی لووت.

(أَلخَياشِيم): ڕەگی ناو لووت.

(خَياشِيمُ الجبال): لووتە شاخەکان.

خشن: (خَشُنَ. خُشْنَةً وخَشَانَةً و خُشُونَةً و مَخْشَنَةً): ١-زبر بوو ٢-ڕەقبوو/ دڕ بوو/ توند ڕەفتار بوو.

(خَشِن) (ج) خِشان: ١-زبرو ڕەق ٢-دڕ ٣-توند ڕەفتار.

(خَشَّــنَ- ہُ): زبــرو ڕەقیکــرد ٢-دڕیکــرد/ سەختیکرد.

(«خَشَّنَ صَدرَہُ»): دڵی (ڕەقو پڕ لە قینکرد/

سەختکرد).

(خاشَن- ُه): لەگەڵیدا ڕەقبینواند.

(تَخَشَّـنَ): ١-تەواو ڕەقو توند بوو ٢-ژیانێکی سـەختو تاڵ ژیا ٣-بەرگێکی زبری پۆشی ٤-قسە (ڕەق بوو/ نەکوڵوك بوو).

(تَخاشَـنَ): خۆی ڕەق پیشـاندا- شتی ڕەقو زبری هێنایە پێشو دەریخست.

(إِسْتَخْشَـنَ- الشيءَ): شـتەکەی (بە زبر بە ڕەق/ سەخت) هاتە بەرچاوو زانی.

إِخْشَوشَنَ: ژیانێکـی سـەختو ناناسان ژیا ٢- زۆر ڕەقبوو.

(«إِخْشَوشَـنوا فَإِنَّ النِعَـمَ لا تدوم»): ژیانی سـەختو ڕەق بژین چونکە ژیانی ناسـانو نەرم تا سەر نابێت (ئەم وتەیە هی حەزرەتی عومەرە).

(أَخْشَوشَنَ- عليه صَدرُهُ): قینی لێهەڵگرت.

(أَلخَشـين): مرۆڤێکی دەروونو ڕەفتار ڕەقو توند/ توند سروشت.

(أَلأَخْشَن (م) خَشْـناء (ج) خُشن): سروشت توند ڕەفتار ڕەق.

(«رَجُلٌ أَخْشَن»): پیاوێکی ڕەوش ناشیرینو گوزەران تاڵ.

(«أَخشَـنُ الجانِـبِ»): هەڵکـردن لەگەڵیدا سەختە/ ستەمە.

(«كَتيبَةٌ خَشناء»): دەسـتە سەربازێکی پڕ چەك.

خشي: (خَشِـيَ- ُه. خَشْياً و خِشْياً و خَشْيَةً و خَشَـاةً و خَشَياناً و مَخْشِـيَةً و مَخْشاةً): ١-لێیترساو خۆی لێپاراست.

(خَشّى- ُه: تَخْشِيَةً و خَشّاءً): ترساندی.

(- ُه فُلاناً): وایلێکرد لێیبترسێت.

(تَخَشّى- ُه تَخَشِّياً): سامیلێکرد/ لێیترسا.

(أَلخَشـي والخاشِي والخَشْـيان والخَشِيّ (م) خاشِـيَة وخَشِـيَة وخَشْـيانَة وخَشْياً (ج) خَشَايا): ترساو/ ترسنۆك/ سام لێنیشتوو.

(أَلأَخْشى): ترساوتر/ ترسنۆکتر/ سامگرتووتر.

(«هذا المكانُ أَخشـى من ذاك»): ئەم شوێنە لەویتر بەسامترە.

٢-(أَلخَشِي والخَشِـيّ- مِنَ النَّبات): ڕوومکی وشکبوو.

خَـصَّ: ١-(خَـصَّ- فُلاناً بالشَّـيء. خَصّاً و خُصُوصاً و خُصوصَةً و خُصُوصِيَّةً و تَخِصَّةً و خِصِّيَّةً خِصِّيصَي و خِصِّيصاء): شتەکەی بـە تایبەتی بـەوداو ئەوی لە پێشـتر گرتو پەسندکرد.

(«خَصَّـهُ بالوِدِّ»): خۆشەویسـتیی تایبەتی دایە/ بە تایبەتی هەر ئەوی خۆشەویست.

(خَصَّ- الشيءُ خُصوصاً): شتەکە تایبەتمەند بوو/ تایبەتیبوو.

(- الشَّـيءَ لِنَفسِـهِ): شـتەکەی بە تایبەتی بـۆ خـۆی هەڵبـژارد/ شـتەکەی بـۆ خۆی تەرخانکرد.

(خَصَّـص- الشَـيءَ): شـتەكەی تەرخـانو تایبەتییكرد.

(- هُ بالشَّيءِ): شتەكەی بە تایبەتی بەودا.

(إخْتَصَّ- بالشَّيء): ١-ئەو شتە ٢بە تەنها هی ئەو بوو. ٢-لەو شـتەدا بە تەنها بۆ ئەو بوو/ ئەو پسپۆڕ بوو- وەستابوو.

(-ه٘ بالشَّيءِ): بە تایبەتی ئەو شتەی بەودا/ تەنها ئەویكرد بە خاوەنی.

(«اللهُ يَخْتَـصُّ بِرَحْمَتِهِ مَن يَشـاءُ»): خودا دڵنەرمیـی تایبەتیـی بەرامبەر بەو كەسـە دەبێت كە خۆی بیەوێت.

(تَخَصَّصَ- بالشَّـيءِ): لەو شتەدا تایبەتمەند بو/ وەستابوو/ پسپۆڕ بوو.

(- الرَّجُلُ): بوو بە پیاوە تایبەتیەكان.

(إسْـتَخَصَّ- الشَـيءَ): داوایكـرد شـتەكە تایبەتبێت بە خۆی/ بەو.

(ألخاص) (فـا): تایبەتمەند/ تایبەتیی هەر بۆ ئەو یـان ئەوان بێتو كە پێی بناسـرێت ٢-جیاوتاك.

(ألخاصَـة (ج) خَـواص): ١-تایبەتمەنـد/ تایبەتیی ٢-ئەوەی كە بـۆ خۆتی دادەنێیتو تایبەتی خۆتێدەكەیت.

(خاصَّةُ المَلِكِ): پیـاوە نزیكو تایبەتیەكانی شا.

(ألخَواص والخَصّان والخِصّان — مِنَ القَوم): پیاوە مەزن/ كەڵەو پیاوچاكانی میللەت.

(«إنَّما يَفْعَلُ هذا خُصَانُ الناس»): ئەوە هەر لـە پیاوە گەورانو پیاوچاكان دەوەشـێتەوە/ ئەوان دەیكەن.

(ألخاصَّـةُ (ج) خاصِیـات و خَصائِـص): ١-تایبەتمەندیی.

(ألأَخَص): باشترینو تایبەتیترین.

(ألخَصُـوص والخُصُـوص): هەڵبـژاردە/ تەرخانكراو- تاكەو پوختە.

(«لَـم يَكُن في أَطِبّائِهِ أَخَـصُّ مِن هذين»): لەناو پزیشـكەكانیدا لەم دوانەیان باشـتریان نەبوو.

(ألخَصوص والخُصـوص): ١-تایبەتی/ جیا/ تاك پێچەوانەی گشـتییە ٢-پەنگدان/ سنوور بۆدان پێچەوانەی ڕەهاكردن.

(«على الخُصوص خُصوصاً= لاسـيَّما»): بە تایبەتی.

(خُصوصِيَّةُ الإنسـان): ئـەوەی بۆ خزمەتی مرۆڤ تەرخانە.

٢-(خَصَّ. خَصاصَةً و خَصاصاً و خَصاصاء): (هەژار/ نەدارا) بوو/ نەبووبوو.

(إخْتَصَّ): دەستكورت بوو/ نەبوو بوو.

(ألخَصاصَة): هەژاریـی/ نەداراییی/ گوزەران خراپ.

(«سَدَدتُ خَصاصَةَ فلان»): ١-كەمدەستیی/ نەدارایی فیسارم بڕیو نەمهێشت ٢-پێویستیم لابرد.

٣-(أَلْخُـص (ج) أَخْصَـاص و خُصُـوص و خِصَـاص): ١-كەپرەخانوو كە بە قامیش یان پەلیدرەخت دروسـتدەكرێت/ قوڵغ/ كۆختە ٢-مەیخانە.
(أَلخِصّ): ناتەواو/ كەموكوور.
(«شَهرٌ خِصٌّ»): مانگێكی ناتەواو/ كوڵەمانگ.
(خاصَـةُ- النَّبـات): هێز/ گوڕو شـكۆفەی رووەك.
(أَلخُصاصَة (ج) خُصَاص): ١-پاشـەرۆی رەز پاش رنینی رەزەكە ٢-شتێكی كەم.
(أَلخَصـاص (الواحدة خَصاصَـة): كون یان درز یـان كەلەبەر/ دەلاقە/ كەلێن لە دەرگادا یان لە شتو شوێنیتردا.
(«بدا القَمَرُ مِن خَصاصِ الغَیم»): مانگ لە درزی هەورەكەوە دەركەوت.
(«لَمَحْتُـهُ مِن خَصَاصِ البـاب»): لە درزی دەرگاكەوە چاومكرد/ دیم/ بەدیمكرد.
(أَلخَصـاص): درزو كەلەبەری دیوارو خانەو شتی لەو بابەتە.
الملحق:
خـص: ألإختِصاص (مـص): ١-پسـپۆریی ٢-خۆتەرخانكردن تەنها بۆ كارێك.
(«لیـس هـذا مِـن إختِصاصـي»): ئـەوە شـارەزایی من نییە/ تیایدا پسپۆر نیم ٢-خۆ تەرخانكردن بۆ لكێكی زانستی یان زانیاریی.
(ألإختِصـاص في القَضـاء): دەسـەلاتی تایبەتـی وەرگرتن لە دادوەریداو دەسـەلاتی تەماشاكردنو بڕیاردان لەسەر داواكان.
(إختِصاصُ مَحْكَمَة): دەسەلاتی دادگا.
(أَلتَّخَصُّـص): ١-پسـپۆڕبوون/ تەرخانبوون ٢-بۆ شـتێك لێكۆڵینـەوەو تۆژینەوەی لكێكی زانستیو زانیارییو رەنجتیادانی.
(أَلبَحـثُ العلمـي يَتَطَلَّـبُ التَخَصُّـص): تۆژینـەوەی زانسـتی دەبێـت بـە تایبەتیی خۆتی بۆ تەرخان بكەیت/ ئەوە پێویستی بە پسپۆریی هەیە.

خصب: (خَصَبَ و خَصِبَ – المَكانُ. خِصباً): ١-شـوێنەكە بە پیـتو فەر بوو ٢-شـوێنەكە سەوزەو گژوگیای زۆر بوو.
(خَصِب و خَصیـب و مُخْصِب و مِخْصاب): ١-بەپیـتو بە بژوێـن/ بەبیر/ بە برشـت/ بەپێز.
(أَخْصَبَ- المَـكانُ): شـوێنەكە بەپیتو فەر بوو- سەوزو پڕ گژوگیا بوو.
(أَخْصَـبَ- اللهُ المَكانَ): خودا شـوێنەكەی پڕ پیتو فەرو بێر كرد.
(أَخْصَبَ- تِ الشَـاةُ):مەڕەكە بەری زۆریدا/ بەبەربوو.
(أَخْصَـبَ- القَومُ): خوێشـگەل خێرو بێری زۆریان دەستگیر بوو.
(«أَخْصَبَ جُنابُ القَـوم»): خێرو بێرو فەر لای خوێشگەلی گرتەوە.

(ألخِصْيب (ج) أَخْصـــاب): ١-فەر/ خێروبێر ٢-ســەوزایی زۆر ٣-بژوێنــی چــاك ٣-پیت ٤-گوزەرانی تێرو تەسەل.

(بَلَدٌ خِصْبٌ وأَخْصــابٌ): ولاَتێکی پڕ خێرو بێرو سەوزایی.

(أَرْضٌ خِصْــبٌ وأَرْضُــونَ خَصْــبٌ و أَرْضٌ خِصْبَــة أو خَصْبَــة»): خاکێکــی بەپیــتو بەرەکەتە/ فەروبێری زۆرە.

(ألخِصــاب الواحدة خِصابَــة): دارخورمای پربەر.

(ألخَصيــب): بەپیتو بە برشــت/ فرە بەرو بەرهەم/ بەخێروبێرو بەرفراوان.

الملحق:

خصب: ألإخْصاب) (مص): ١-بوونی سەوزایی زۆر لە شوێنێکدا ٢-شــوێنەکە والێبکرێت بە پیتو بەری زۆر بێت.

(ألإخصاب في عِلمْ الأحياء): لە زیندەوەرزانیدا: کەڵگرتــن/ پیتێن/ تێهەڵکێشــکردنی خانەی نێر لــە خانــەی مێــدا/ یەکپێگرتنی تۆوی نێرومێ.

خصر: (خَصِرَ- اليَومُ. خَصَراً): ڕۆژ ســارد بوو/ هەواساردیکرد.

(- الرَجُلُ): سەرما کاریکردە قاچو دەستی.

(أخْصَــرَ- القَــرُّ أنامِلَــهُ): پەنجەکانــی سەرمابردی.

(ألخَصَر): سۆڵە/ سەرما.

(ألخَصِر): سارد.

٢-(خاصَــرَ- هُ مُخاصَــرَةً): ١-لە ڕۆیشــتندا دەستی بە دەستیەوە گرت ٢-شان بە شانی ئەو ڕۆیشت یان دەستی خستە کەمەریەوە.

(تَخَصَّرَ): دەستی بە کەمەریەوە گرت.

(تَخاصَرَ): دەستی خستە سەر کەمەری.

(- القَومُ): خوێشکەل دەستی یەکتریانگرت.

(إخْتَصَرَ- بالعَصا): بەداردەست ڕۆیشت.

(ألخَصر (ج) خُصُور): کەمەر، ناوقەد.

(ألخِصار): ١-پەشتەماڵ ٢-بەرکۆش.

(ألخاصِــرَةُ (ج) خَواصِــر مِــن الإنســان): کەمەر/ ناوقەد.

ألمُخَصَّر: کەمەرباریك.

(رَجُلٌ مَخْصُور): پیاوێکی کەمەر یان غالیگە ژانگرتوو.

(ألمِخْصَرَة (ج) مَخاصِر): ئەوەی کە پیاو خۆی بەسەردا دەداتو پێیدەڕوات وەك داردەستو گۆچان.

٣-(تَخَصَّــرَ- بالمِخْصَــرَة): داردەســتەکەی/ دارحەیزەرانەکەی بەدەستەوە گرت.

(إخْتَصَــرَ- الرَجُلُ): پیاوەکە داردەســتی بە دەستەوە گرت.

(ألمِخْصَــرَة (ج) مَخاصِــر): دارحەیــزەران/ داردەست/ یان شتێکە وەك قامچی/ ئەوەی کە شــا بە دەستیەوە دەگرێتو ئاماژەی پێدەکات کاتێ کە دەدوێت.

٤-(إختَصَرَ- الكَلام): قسەکەی کورتکردەوە.
(مُختَصَر): کورتە.
(- الطَريق): ڕێگە کورتەکەیگرت/ قەدبڕیکرد.
(- فِي الشيءِ): زیادەی شتەکەی لێکردەوەو فڕێیدا.
(أخْصَر): کورتترین (کە ئەمە شازە).
(مَخاصِرُ الطَريق): کورتترینو نزیکترین ڕێگا.
(ألإختصار (ع ح): کورتکردنەوە.
٥-(خَصْرُ (ج) خُصُور القَدَم): سنگیپێ.
(ألمُخَصَّر): سنگپێ ساغ، پێساغ.
هُوَ مُخَصَّرُ القَدَمَين: سنگی هەردوو پێی ساغە واتا تەخت نییەو کە دایدەنێ بۆشایی لە سنگی پێیدا دەبێت.
خصف: ١-(خَصَفَ وأخْصَفَ واخْتَصَفَ- النَعلَ. خَصْفاً): پارچەیەکی تری بە بنی سۆلەکەدا گرتو بە دەزوو سوژن پیایدا درو.
(-الشَيءَ على الشيءِ): دوو شتەکەی پێکەوە نووساندو لەیەکیدان.
(«هُم يَخصِفُونَ أقْدامَ القَومِ بأقدامِهِم»): ئەوان شوێنپێی خوێشکەل هەڵدەگرن. پێ دەخەن سەر شوێنپێیان.
(خَصِفَ- بِهِ): بە ئەندازەی ئەو گیراو پێوەی لکێنرا.
(ألخَصْف (مص): پێلاو.
(ألخَصَف والخَصَفَةُ): پارچەیەکە کە بە پێلاوەکەوە دەدروێت.
(ألخُصْفَةُ): سوژنو دەزووەکەی کە پێوەیدەکەنو پێی دەدروون.
(ألخَصّاف): پینەچی/ پینەدۆز.
(ألخَصِيف): پێلاوی (پارچەلێدراو/ بنلێدراو).
(ألمِخْصَف (ج) مَخاصِف): پینەچی/ پینەدۆز.
٢-(خَصَّفَ): بەدرەوشتبوو.
٣-(خَصَّفَ): ڕەنجێکی ئەوتۆیدا کە لە توانایدا نەبوو/ خۆی زۆر ڕەتاند.
٤-(خَصَّفَ- هُ الشَّيبُ): قژی بۆز بوو/ نیوەی سپیو نیوەی ڕەشبوو.
(ألخَصَف): ڕەنگی ماشوبرنج/ نیوە سپیو نیوە ڕەش/ ڕەنگی بۆز.
(ألخصيف): خۆڵەمێش.
(ألخَصِيف والأخْصَف): ١-ڕەنگبۆز/ ئەوەی ڕەنگی سپیو ڕەشی تێدابێت/ ڕەنگ خۆڵەمێشیی ٢-چارەوێو مەری ناوقەد سپی.
(شاةٌ مَخْصُوفَة): مەرێکە ڕەنگ ڕەشوسپی.
٥-(ألخَصَفَة (ج) خَصَف و خِصَاف): ١-سەبەتەی گەڵادار خورما کە بۆ خورماو شتیتر دەکرێت ٢-بەرگی ئەستوور.
(ألخَصِيف): شیر کە ماستی بەسەردا دەکرێت.

(ألخَصّاف): ١-درۆزن.

خصــل: ١-(خَصَــلَ- الشَــيءَ: خَصْــلاً): شتەکەیبڕیو جیایکردەوە/ کوتکوتیکرد.

(خَصَّلَ- هُ): لەتلەتیکرد/ پارچەپارچەیکرد/ کوتکوتیکرد.

(- الشَّجَرَ): درەختەکەی هەڵپاچی.

(ألخُصْلَةُ (ج) خُصَلْ): ١-کاکۆڵ (قژی کۆمەڵ) ٢-ئەندامێکی گۆشتین وەك گوێ.

(ألخُصَل): پەلە شۆڕەکانی درەخت.

(ألمِخْصَل): شمشێری تیژو بڕەر.

(ألخَصيلَة (ج) خَصيل و خَصائِل): ١-کاکۆڵ/ قژی کۆمەڵ.

(ألمُخْصال): داس.

٢-(خَصَــلَ- القَــوْمَ. خَصْــلاً و خِصالاً): ١-سەرووی هەموو خوێشگەل کەوتو لە هەموان چاکتر دەرچــوو ٢-لە تیرئەندازەیدا بردیەوەو پێشیانکەوت.

(خاصَلَ- هُ. خِصالاً ومُخاصَلَةً): پێشــبڕکێو گــرەوی تیرئەندازەییانکــرد/ گــرەوی نیشانەشکاندی لەگەڵدا کرد.

(أخْصَــلَ- الرامــي): تیرهاوێژەکــە نیشانەیشکاند/ پێکای.

(تَخاصَلَ- القَومُ): خوێشگەل گرەوی نیشانە شکاندیانکرد.

(ألخَصل (ج) خُصُول): ١-نیشانەشــکاندن ٢-بــە ئامانجگەیشــتنو ســەرکەوتن ٣-کارێکی پڕمەترســی کە گــرەوی لەســەر دەکرێت ٤-ئەوەی قوماری لەسەر دەکرێت.

(«أَحْرَزَ خَصْلَهُ وأصابَ خَصْلَهُ»): سەرکەوتو زاڵبوو نیشانەی پێکا.

ألخَصْلَــةُ (ج) خِصــال): مەبەســتپێکان/ بەئامانجگەیشتن.

٣-(ألخَصْلَــة (ج) خِصال): خوو/ ڕەوشــت/ نیشانەی مرۆڤ/ خەســڵەتی باش یان خراپ بە زۆریی بە باش دەوترێت.

(ألخَصْلَةُ والخُصْلَةُ (ج) خُصَل): ١-هێشوو ٢-چیلکەیەکی دڕکاوی ٣-ســەری توولێکی تەڕو نەرم.

(ألخصيلَة (ج) خَصِيل وخَصائِل): گۆشــتی دەماراویی.

(إرْتَعَــدَت فَرائِصَهُ واضْطَرَبَــت خَصائِلُهُ): لە ترســاندا گیانــی هاتە لەرزیــنو دەماری کرژبوو.

خصــم: (خَصَمَ- هُ. خَصْمــاً): لە نەیارییو دوژمنایەتیدا بەسەریدا زاڵبوو.

(خاصَــمَ- هُ): بەگژیدا چوو شــەرە قســەو شــەرە دەنووکــی لەگەڵدا کــرد/ ناکۆکبوو/ نەیارییکرد.

(خِصــام و مُخاصَمَــة): بەگژداچــوون/ ناکۆکیی/ تەیاریی/ دوژمنایەتیی.

(ألخُصُومَــة): ناحەزیــی/ نەیاریــی/ دوژمنایەتیی/ بەگژداچوون.

(أَخْصَمَ- هُ): دۆستەکەی فێری بەڵگە کردو بەو بەڵگەیە نەیارەکەی بەزاندو بەسەریدا زاڵبوو.

(تَخاصَمَ واخْتَصَمَ- القومُ): خوێشگەل نەیارانە چەلەحانێیانکردو بەگژیەکدا چوون/ مشتومڕیانکرد.

(ألخَصم (ج) خُصُوم و خِصام): نەیار/ ناحەز/ چەلەحانێکەر (وشەی (خَصْم) بۆ تاك و دوان و کۆ و نێرو مێ دەوترێت و دەبێت).

(فَيقال): دەوترێت.

(هُما وهُم وهي خَصمي): ئەو دوانەو ئەوان و ئەو ئافرەتە ناحەزمە/ نەیارمە/ ناکۆکیکارە.

(خَصم (ج) أَخصام) (عامية): نەیارەکان ناحەزەکان.

(ألخَصِم (ج) خَصِمون و الخَصوم): نەیار/ ناحەز/ ناکۆکیکار/ بەگژداچوو/ مشتومڕکەر.

(ألخَصيم (ج) خُصَماء و خُصْمان= ألمُخاصِم): نەیاریکار/ ناحەز/ ناکۆکیکەرو چەلەحانیکەر/ مشتومڕکەر.

٢-(ألخُصْم (ج) أَخْصام وخُصُوم): ١-گۆشە ٢-تەنشت ٣-کەنار/ لا.

خصى: (خَصَى- هُ. خِصاءً): خەساندی.

(ألخَصِي): کەسێکە هاواری ئازاری گونی بکات.

(ألخَصِيّ (ج) خِصِيَة وخِصْيان): خەساو/ گوندەرهاتوو/ گونپەکخراو.

(ألخُصيَة (ج) خُصىً) (ع ا): هێلکەی گون.

(خُصْيَةُ البَحر وخُصَى الثَّعْلَب وخُصَى الدِّيك و خُصَى الكَلْب) (ن): گونە دەریاو گونەڕێوی و گونە کەڵەشێرو گونە سەگ (ناوی ڕووەکن).

خض: ١-(خَضَّض- الجارِيَة): بە مووررووی سپی کەنیزەکەکەی ڕازاندەوە.

(ألخَضَض): مووررووی سپی کە ئافرەتە کۆیلەکان لە ملیدەکەن.

(ألخَضاض): ملوانکەو خشڵی هەرزان.

٢-(خاضَّ- هُ. مُخاضَّةً): بە گۆڕینەوە پێیفرۆشت یان لێیکڕی.

٣-(ألخَضَض): نادروستیی و ناتەواویی لە گفتەدا.

(مَنطِقٌ خَضَض): گفتەی نادروست/ ناڕاست/ ناتەواو.

(ألخَضَض): خواردنی هەمەجۆر.

(ألخَضاض): ١-مەرەکەب ٢-کۆتی دیل ٣-تەوقی ملی سەگ یان پشیلە.

(رَجُلٌ خَضاضٌ أَو خَضاضَةٌ): پیاوێکی گەوج.

(مَكانٌ خَضيض): شوێنێکی تەڕ/ تەڕانیی.

٤-(خَضْخَضَ- الماءَ و نَحوَهُ): ئاوەکە یان شتیوای شڵەقاند.

(تَخَضْخَضَ): شلەقا.

(أَلخُضاخِض- مِن الأَماكِن): ١-شوێنی ئاوداری پردارو درەخت ٢-پیاوی قەڵەوی ورگن.

(أَلخُضاخِض والخُضخُض): بایوەشت.

خضب: (خَضَبَ و خَضَّبَ- الشَيءَ. خَضْباً): شتەکەی ڕەنگکرد/ بۆیەکرد.

(تَخَضَّــبَ واخْتَضَبَ- بِالحَنّــاء): بە خەنە ڕەنگبوو/ خەنەی تێگرت.

(خَضیب (ج) خُضُب و مَخْضُوب و مُخَضَّب): خەناویی.

(أَلخِضــاب): خەنەو وســمەو ئــەوەی بۆیەو ڕەنگی پێدەکرێت.

(أَلخُضَبَــةُ): ئافرەتێــك كــە خەنــە زۆر بەكاربهێنێت.

(أَلخَضیب): خەناوی/ بەخەنە ڕەنگکراو.

(«كَــفٌ خَضِیــبٌ»): (لەپیدەســتێکی/ بەریدەستێکی) خەناوی.

(«إِمْرَأَةٌ خَضیب»): ئافرەتێکی خەناوی/ کە خەنەی بەکارهێنابێت.

(أَلمِخْضَب): ســوێنەی جلشتن/ تەشت. یان بۆ ڕەنگکردن/ بۆ خەنەتێداگرتنەوە.

٢-(خَضَــبَ و خَضِبَ و خُضِــبَ و أَخْضَبَ- الشَّــجَرُ أَو المَكانُ): درەختەکە یان شوێنەکە ســەوز چــووەوە/ ســەوز بــوو شــوێنەکە ڕووەکەکەی هاتەدەری.

(إِخْضَوْضَبَ الشَجَرُ. إِخْضِیضَاباً): درەختەکە تەواو سەوز بوو/ گەڵایدەرکرد.

(أَلخَضْب (ج) خُضُوب): ١-ســەوزیی درەخت ٢-گیای ســەوز بوو/ تازەدەرهاتــوو کە باران لێیدەداتو سەوز دەبێت.

(-) (ز): مــادە ســەوزەکەی ڕووەك کــە پێیدەڵێــن (کلۆرۆفیل) کە بریتییە لە دەنکە وردە کــە لەناو خانەی ڕووەکدایە بە تایبەتی لــە خانەکانی گــەڵادا، ئەو دەنکە ســەوزانە یاریــدەی ڕووەك دەدەن کە کاربۆنی لە هەوا وەربگرێت بیخاتــە خانەکانیەوە ئەویش بە هۆی تیشکیخۆرەوە دەبێت.

(أَلخَضُــوب): گیاو ڕووەکی تــازە دەرهاتووی پاش باران بارین.

خضد: ١-(خَضَدَ- العُودَ. خَضْداً): چێوەکەی شکاند بێئەوەی پێوەی دیاربێت ٢-چیلکەکەی چەماندەوەو نەیشکاند.

(- الشَّجَرَ): درکیدرەختەکەی بڕی.

(خَضَّدَ- هُ): کوتکوتیکرد/ پارچەپارچەیکرد.

(تَخَضَّدَ- العودُ): چیلکەکە شکا.

(إِنْخَضَدَ- العودُ): چیلکەکە شکا.

(- تِ الثِّمارُ): بەرەکە/ میوەکە قلیشــایەوە/ شەقیبرد.

(أَلخَضَد): چیلکەی شکاو یان بڕراو.

(أَلخَضَد والخُضَاد): ئازارێکە دەداتە ئەندامانی لەش کە ناگاتە پلەی ئیسکشاندن.

(خَضَدُ البَدَن): تێشــکانی لەشو ژانکردنیو

لەشقورسیی.

(- السَّفَر): ماندوێتی گوزارکردن/ سەفەر.

(اَلخَضِـد والمَخْضُود): گولۆڵە بوو/ کەفتەکار ٢-بێهێز/ لاواز.

(«رَجُـلٌ مَخْضُـود»): پیاوێکـی زمانلەدەمدانەبوو وەك بەزیوو پەککەوتە.

(اَلأَخْضَد والمُتَخَضِّد): تێشکاوو چەماوە.

٢-(خَضَدَ- الرَجُلُ. خَضْداً): کابرا کرمەیهات/ شتێکی کرماندو خوارد وەك گێزەر.

(اَلمِخْضَد): زۆرخۆر/ ورگدڕاو.

٣-(اَلخَضَـد): ١-پووکانەوەی میوە ٢-لاوازیی‌و بێهێزیی رووەك.

خضر: ١-(خَضِـرَ. خَضَراً): رەنگی سـەوز بوو/ سەوز هەڵگەڕا.

(- الـزرعُ): کشـتەکە شـکۆفەدار بـوو/ شکۆفەیکردو جوانبوو.

(خَضَّرَ- الشَيءَ): شتەکەی رەنگ سەوز کرد.

(خاضَـرَ- هُ مُخاضَرَةً): بە سـەوزیی بەری کشتوکاڵەکەی یان میوەکەی بە درەختەکەوە پێفرۆشت.

(أَخْضَرَ- الريُ النَباتَ): ئاوداشتن رووەکەکەی گەشاندەوەو شکۆفەی پێدا.

(إِخْضَـرَّ واخْضَوضَـرَ): سـەوزهەڵگەڕاو جوانبوو.

(إِخْتَضَـرَ- الفاكِهَـةَ): بـە كاڵـی میوەکەیخوارد.

(- العُشْبَ): گیاکەی بە سەوزی ڕنی.

(أُخْتُضِـرَ): جوانەمەرگبـوو/ بـە گەنجیی مرد.

(- الشيءُ): شتەکە بە تەڕو تازەیی بڕا.

(اَلخَضِـرْ): ١-سـەوز/ کەسـك ٢-چڵـی تەڕ ٣-کشـتوکاڵ (ز) ٤-سـەوزەوات ٥-شـوێنێك سەوزبێت‌و گیای زۆر بێت.

(اَلخَضار) (ز): سەوزەی تازەچین.

(اَلخَضِير): ١-سەوزایی ٢-(ز) سەوزەوات.

(اَلخُضْـرَةُ (ح) خُضَـر وخُضَـر): ١-ڕەنگی سەوز/ کەسك (ز) ٢-سەوزەوات ٣-نەرمو نەرم‌و ناسکیی.

(«غُصْنٌ فيه خُضْرَةٌ»): چڵێك ناسك‌و نەرم‌و تەڕ بێت.

(خُضْـرَةُ الدِمَـنِ): گیـای سـەوزی سـەر سـەرەلوێنك واتا جوانییەکی ڕۆکەش ناوەوە دزێو.

(اَلأَخْضَر): ڕەنگی سەوز/ کەسك.

(اَلأَخْضَران): گیاو درەخت.

(«هُـوَ يَجـرِفُ الأَخْضَرَين»): سـەوزایی‌و درەخت‌و ڕادەماڵێت. ئێمە دەڵێین تەڕو وشك پێکەوە دەسووتێنێت.

(اَلخَضْـراء (ج) خَضْـراوات): مێی وشـەی (الأَخْضَر)ە.

(اَلقُبَّة الخَضراء): ئاسمان.

(اَلخَضَّار): سەوزیفرۆش. تەڕەفرۆش.

(اَلخُضارَة): سەوزەوات/ تەرە.
(الأُخَيضَر) (ح): مێشە سەوزە.
(اَلمُخْضَرَة): سەوزایی/ شوێنی سەوز.
(اَلخُضارِيّ والخُضَيْـــرِی (ج) خَضارِيّ (ح)= الأَخْيَل): كەنەسمە.
٢-(خَضَرَ- النَّخْــلَ. خَضْراً): دارخورماكەی بڕییەوە.
٣-(إخْضَرَّ- اللَّيلُ): شەو تاریكبوو.
٤-(اَلخُضرَةُ- في اَلوانُ الناسِ): مرۆڤی سەوزە/ سەوزەی گەنمڕەنگ.
(- في اَلــوانُ الإبِــلِ والخَيــلِ): حوشـــتر یان چارەویی دێزی مەیلەو ڕەش.
(اَلخَضار): شـــیری شینباو، لەبەر ئەوەی ئاوی زۆر تێكراوەو ڕوونە.
(خَضْراءُ القَوم): زۆربەی خوێشگەل/ بەشی زۆری نەتەوە.
(اَلأَخاضِر): زێڕو گۆشتو مەی.
(-الأُخَيْضَر): دەردێكی چاوە.
٥-(خَضْرَمَ- الأُذُنَ): كەمێك لە دامێنی گوێی بڕیو لێیگەڕا پێداشۆڕبێتەوە.
(ناقَةٌ مُخَضْرَمَة): مێحوشـــترێك كە لە گوێی بڕرابێتو پەیادا شۆڕبووبێتەوە.
٦-(اَلخِضْرِم): چاڵاوێكـــی فرەئاو- دەریایەكی گەورەی ئاوزۆر.
(«بَحــرٌ خِضْـــرِم»): دەریایەكـــی گـــەورەی فرەئاو.
(«رَجُلٌ خِضـــرِم»): پیاوێكی دڵفراوانی زۆر بەخشندە.
(اَلخِضْـــرِم (ج) خِضرِمُـــون و خَضَـــارِم وخَضارِمَـــة والخُضـــارِم): جوامێرێكـــی بەخشـــندەی بەرگەگـــر لەبـــەر چورتـــوم/ لێقەومان/ باری ڕۆژگاردا.
(الخُضَرِم):١-ئاوێكی نیمچە سـوێرو نیمچە شیرین/ نە سـوێرەو نە شیرین ٢-(ح) بەچكە مارمێلكە.
(اَلمُخَضْـــرَم):١-خەتەنـــە نەكراو ٢-ناجســـن/ كەسێك باوكی سپی بێتو خۆی ڕەش بێت ٣-كەسێكە نارەسەن بێتو خۆی بە وەجاخزادە نیشانبدات ٤-كەســێكە تەمەنی لە سەردەمی پێشئیســلامداو لـــە ســـەردەمی ئیســـلامدا بەسەربردبێت.
(«شاعِرٌ مُخَضْرَم»): شاعیرێكە پێشئیسلامو پاش هاتنی ئیسلام ژیابێت.
(ماءٌ مُخَضْرَم): ئاوێكە نەشیرینەو نە سوێر.
الملحق:
خضـــر: اليَخضـــور: مـــادە ســـەوزەكە لـــە ڕووەكدا.

خضـــع: ١-(خَضَـــعَ. خُضوعـــاً و خَضْعاً و خُضْعاناً):١-ملیشـــۆڕكرد/ خۆی بە دەستەوە داو دامركا ٢-بێهەوا بوو.
(خاضِـــع (ج) خُضَّع و خَضُوع (ج) خُضّع): ١-خۆبەدەســـتەوەدەر/ ملكـــەچ/ گەردنكـــەچ

٢-دامراو ٢-بێهەواو فیز.
(خَضَـعَ- الرَجُلَ): ١-پیاوەکـەی دامرکاند ٢-سەری پێدانەواند/ سەری پێشۆڕکرد.
(- لَهُ): ملـی بۆ دانەوانـدو فەرمانیکرد بە قسەیکرد/ شوێنیکەوت.
(خَضِعَ- الرَجُـلُ. خَضَعـاً): پیاوەکە کووڕ بوو/ کۆمبوو.
(أخْضَع (م) خَضْعاء): کۆم/ کووڕ.
(خَضَّعَ- هُ): ١-ملی پێشـۆڕکرد ٢-ڕامیکرد ٣-هێنایە ژێربار/ دایمرکاند.
(خاضَعَ- هُ): بە نەرمیی لەگەڵیدا دوا.
(أخْضَعَ= خَضَعَ): ١-ملیشـۆڕکرد ٢-دامرکا ٣-خۆی بەدەستەوەدا/ ملکەچبوو ٤-بێهەوابوو.
(- هُ): ١-دایمرکانـدو ملـی پێشـۆڕکرد/ ملکەچبوو ٢-ڕامیکرد.
(«أخْضَعَتی إلَیكَ الحاجة»): پێداویسـتیی‌و نەبوونیی ملکەچ‌و ناچاری لای تۆیکردم.
(- الكِبَـرُ فُلانـاً): تەمـەن نەرمیکردو ملی پێشۆڕ کرد/ سەری پێدانەواند.
(تَخضَّعَ واخضَوْضَعَ): ملشـۆڕیی‌و بێفیزیی پیشاندا.
(إختَضَـعَ): ١-ملیدا/ خۆی بەدەسـتەوە دا/ گەردنکەچبوو ٢-بێفیز بوو.
(- الصَقْـرُ): هەڵۆکـە سەریشـۆڕکردەوە بۆ داپەڕینە سەر نێچیرەکەی داکەوت.
(ألخَضْع (مص): ملکۆڕیی زگماکیی.

(ألخُضَعَةُ (ج) خُضَع): ١-هەمیشـە سەرشۆڕ/ کەسێکە کە سەر بۆ هەموو کەسێك دانەوێنێت ٢-ئـەو کەسـەی کـە مـل بـە هاوەڵەکانـی دابنەوێنێت/ شکستیان پێبهێنێت.
(ألأخْضَع): ١-قایل بە سەرشـۆڕیی‌و ملدان ٢-ئەوەی کە ملکوری زگماکە.
(ألخَضْعَةُ والخَضَعَةُ): ١-شمشێر یان قامچی کە لە خەڵك دەوەشێنرێت/ دادێتە سەر خەڵك ٢-دەنگی وەشاندنی شمشێر یان قامچی.
(«سَمِعْتُ لِلسِّیاطِ خَضْعَةً»): گوێم لە دەنگی‌و شەقەی قامچیبوو کە دەوەشێنرا.
(ألخَیْضَـعَ- مِـنَ الرجال): پیاوی ملشـۆڕو سەرحیز کە بە زەبوونیی قایلدەبێت.
٢-(خَضَـعَ- النَجـمُ. خُضُوعـاً و خَضْعاً و خُضْعاناً): ئەستێرەکە ڕووەو ئاوابوونبوو.
٣-(خَضَّعَ- اللَّحْمَ): گۆشتەکەی پارچەپارچەکرد.
٤-(إخْتَضَـعَ- فِي سَـیرِهِ): پەلـەی لـە ڕۆیشتنەکەیدا کرد.
٥-(الخَضیعَة): ١-قۆرەی سـکی وڵاخ ٢-هاژەی لافاو.
(ألخَیْضَعَـةُ): ١-دەنگ‌و ناڵەو گرمەی شـەڕ/ جەنگ ٢-شەڕو تۆزی هەسـتاوی جەنگەکەو پەلاماری جەنگەکە.
خضف: (خَضَـفَ. خُضَافاً و خَضْفاً): تری/ تریکەند.
(خَضِیف و خَضُوف و خَضَّاف): ترکەن.

خضـل: ١-(خَضِـلَ وأَخْضَـلَ واخْضَـلَّ واخْضَوْضَـلَ): ١-تـەڕ بـوو ٢-شـێدار بوو/ شێیهێنایەوە.

(خَضِلٌ و خاضِلٌ): ١-شێدار ٢-تەڕ.

(خَضَّلَ واخْضَلَ- الشـيءَ): شتەکەی (شێدار کرد/ تەڕکرد).

(إِخْضالٌ واخْضالَ): شـێی پەیداکرد/ شێدار بوو.

(- الشَـجَرُ): درەختەکە پەلوپۆو گەڵای زۆر بوو.

(اَلخَضِل): هەموو شـتێکی شێدار کە شێکەی بداتەوە.

(«عَيـشٌ خَضِـلٌ»): ژیانێکـی خۆشـی تێروتەسەلی نەرم.

(«شِواءٌ خَضِلٌ»): برژاوێکی چاك برژاو.

(«سِنانٌ خَضِلٌ»): نووکینێزەی خوێناوی.

(اَلخُضُلَّة): ١-پیتو فەڕو سەوزایی ٢-ئاوداشتن ٣-ڕەنگسووریی خۆشییژیان ٤-خۆشگوزەرانیی و تێروتەسەلیی ٥-ژنی نەرمو نیان.

(يَومٌ خُضُلَّة): ڕۆژی خۆشییو تێروتەسەلییو ناز.

(اَلخَضيلَة): گوڵزار، باخی تێرئاو.

(اَلمُخْضَـل والمُخضَـلّ): گوزەرانخـۆش/ گوزەراننەرمو پڕنازو تێریی.

٢-(اَلخَضْـل. الواحِـدَةُ خَضْلَـة والخَضَل): ١-مرواریـیو دوڕی بێگـەردو ڕوون ٢-جۆرە مووروویەکە.

خضم: ١-(خَضَمَ واخْتَضَمَ- الشيءَ. خَضْماً): شتەکەی بڕیو لەتکرد.

(اَلخِضَم): تیغیدەمدار- کاردیتیژ.

(- مِنَ السُيوف): شمشێری تیژو بڕەر.

٢-(خَضَـمَ وخَضِـمَ- الطَّعـامَ. خَضْمـاً): خواردنەکەی بە کاکیلەکانـی دواوەی هاڕیو جوو/ خواردی.

(اَلخُضـام والخُضامَة): ئەوەی بە کاکیلەکانی دواوە جووراو خورا.

(اَلخَضيمَة): ١-گیا کە ئاژەڵ دەیخوات ٢-زەویی پڕگیاو سەوزایی ڕووەك.

٣-(خَضَمَ واخْتَضَمَ- لَهُ مِن مالِهِ. خَضْماً): شتێکی لە سامانەکەی خۆی بڕیو دایە.

(أَخْضَم- لَهُ في العَطاءِ): زۆری پێبەخشی.

(اَلخِضَـمّ): ١-دەریـای گـەورە ٢-سـەروەر/ گەورەپیـاو ٣-جوامێر/ بەدەسـتو دڵ/ زۆر بەخشندە (ئەمە بە ژن ناوترێت) ٤-کۆمەڵێکی (بێشومار/ زۆر).

٤-(اَلمُخْضَـم والمُخَضَّـم): کەسـێکی (بووە/ خۆشگوزەران).

(اَلخُضُمَّـة): ١-ناوەڕاسـت، نێرینەی شـت ٢- زۆربەهێشت.

خطّ: ١-(خَطَّ- بالقَلَم. خَطّاً): بە پێنووسەکە/ قەڵەمەکە نووسی هێڵیکێشا.

(- الشـيءَ أو غيرَه): شـتەکەی بـە قەڵەم/

پێنوس یان شتێتر نووسی.
(- على الشيءِ):لەسەر شتەكە وێنە یان هێڵی كێشا یان نیشانەیەكی دانا.
(- الرياحُ الرَمْلَ):باكە شێوەرێی لاكێشەیی لەسەر لمەكە پەیداكرد.
(- في الأَرض):هێڵی لەسەر زەویەكە كێشا.
(«جاراهُ فَما خَطَّ غُبارَهُ»):شوێنیكەوت بەلام بە تۆزی پێیشیدا نەگەیشت.
(«فلانٌ يَخُطُ في الأرض»):فیسار هێڵی كاروباری دەكێشێت واتا بیردەكاتەوە.
(خَطَّ- الخِطَّةَ لِنَفسِهِ):بەرنامەو پلانی بۆ خۆی دانا.
(خَطَّطَ):١-هێڵی كێشا ٢-پلانیدانا ٣-نووسی.
(- الخُطوطَ):هێڵیكێشا.
(- البلادَ):هێڵی سنوورو شارەكانی ولاتەكەی كێشا.
(إختَطَّ- الوَجهُ أَو غيرُهُ):هێڵ كەوتە سەر رووی یان هیتر.
(- الأَرضَ أو الدارَ):سنووری بۆ زەویەكە یان خانووەكە دیاریكرد تا بزانێت هی خۆیەتی.
(- خِطَّةً):پلانی بۆ خۆی دانا (دیاریكرد)و لەسەری رۆیشت.
(أَلخاطّ (ج) خُطّاط):جادووگەر چونكە لە جادووەكەیدا هێڵكاریی دەكات.
(أَلخُطّ):١-رێ ٢-شەقام.
(أَلخَطّ (ج) خُطوط):١-نووسین ٢-دێر ٣-رێگەی لاكێشەیی ٤-هێڵ ٥-رێ ٦-شەقام.
(أَلخُطّ) (هـ):هێڵێكە هەر درێژیی هەیەو ئەستووریی‌و پانی نییە. زۆر جار بە هێڵی راست دەوترێت كە وەكو پەتێكی درێژكراوو بەستراو وایە.
(-نصف مستقيم):نیوەراست: بەشێكی هێڵێكە سەرێكی دیاریكراوەو سەرەكەی تری بەرەلایەو بێسنوورە (- قطعَة مستقيم) پارچە هێڵێك: كەرتی هێڵێكە كە هەردوو سەری دیاریكرابێت.
(خَطُّ حَلَزوني (حاصل من إنطباق مستقيم كائن في مستو اذا لف المستوى على سطح اسطواني دوراني):هێڵی لوولپێچ لە لوولبوونی هێڵێكی سەر رووە تەختێك لوولەیی.
(قَدَم الخط الحلزوني: البعد بين نقطتين متتاليتين مشتركتين بينه وبين احدى راسمات السطح):پێهێڵی لوولبوو: دووریی نێوان دوو خاڵی یەك لە دوای یەك هاوبەش نێوان ئەوو یەكێك لە خاڵەكانی‌و وێنەكراو لە رووتەختەكەدایە.
(أَلخط الفراغي او اليساري لايحويهِ مستو): هێڵی بۆشایی یان چەپەوانە ناكەوێتەو رووتەختەوە.
(الخَط المُنكسِر):هێڵی شكاوە چەند هێڵێكی یەك لە دوای یەكی شكاوەن.

(الخَـــط المنَحَنى):هێڵــی چەماوەیە کە نە ڕاستەو نە شکاویشە.

(أَلخَط المُغلَق):هێڵی داخراو هێڵێکە هەردوو سەرەکەی پێکەوەلکاون وەك بازنە.

(أَلخَط المَفْتُوح):هێڵی کراوە کە دو سەرەکەی یەك ناگرن.

(أَلخَط المُنکسِــر المَحَــدَّب): یکون مِن جهة واحــدة من جمیع قِطعِــةِ اذا مدت):هێڵی شــکاوەی قۆقز ئەگەر ڕاستو درێژ بکرێتەوە هەموو پارچەکانی ڕێکدەبن.

الخط المنکســر المقعر عکس المحدب:هێڵی شکاوە قوپاو بە پێچەوانەی قۆقز دەبێت.

(خط الإســتِواء أَو الإعْتِــدال) (فك):هێڵی کەمەرەی گــۆی زەوی. هێڵێکی گەورەی گۆی زەوییە. یان هێڵی یەکسانی ڕۆژ کە شەوو ڕۆژ بە درێژایی ســاڵ یەکســان دەبنو ئەو هێڵە گۆی زەوی دەکات بە دوو کەرتی چوونیەکەوە نیوەی باکور نیوەی باشوور.

(خط الإستواء الســماوي أَو الفلك المستقیم أو مَعْــدِلُ النهــار) (فك):هێڵــی کەمەرەی ئاسمانیی یان کەشکەلانی ڕێك یان ناوەڕاستی ڕۆژ بازنەیەکــە گــۆی ئاســمان دەبڕێــت لە ئاستێکی ستوونی سەر تەوەرەی زەوی هێڵەکە بە کۆمەڵە ئەســتێرەی مــەزنو گوڵە گەنمو هیتردا تێدەپەڕێت.

(خط المَسری):هێڵی ڕێڕەوی گوللەیەکە هەر لە دەرچوونیەوە تا دەگاتە شــوێنی نیشانەو شوێنی بۆ هاویشتنی.

(الخَــط أَو دائر نصف النهار أَو خط الزوال أَو الهاجــرة لــکانٍ معین) (فــك):بازنەی نیوەڕۆ بۆ شــوێنێکی دیاریکــراو بازنەیەکی گۆی ئاســمانە کە بە ستوونی سەر شوێنەکەو هەردوو جەمســەری گۆکەدا تێپەڕێت کاتێك کە خۆر دەگاتە ســەر ئەم هێڵــە ئەوا ڕۆژ لە نیوەڕۆدا دەبێت.

(خُطوط الکَف):هێڵەکانی لەپیدەست.

(أَلخِطّ والخِطّة (ح) خِطَــط):١-خاکێك تۆ یەکەمکــەس بیت کە چووبیتە نــاوی ٢-ئەو زەوییەی کە بۆ خۆت ڕەنگیدەڕێژیت.

(أَلخُطَّــةُ (ج) خُطَط)٣-پلان/ نەخشــە یان کارێك.

(«تِلك خُطَّةُ لَیْسَت من بالي»)تەوە پلانێکە یان کارێکە کە بە دڵمدا نەهاتووە.

(«في رأسِهِ خُطَّةُ»)کارێکی لە ژوور سەردایە/ پلانێکی لە مێشــکدایە/ نیازێکی لەدڵدایە ٢- کاری گــرانو ئاڵۆز کە چارەی بۆ ناکرێتو بۆ نادۆزرێتەوە.

(«فُــلان یَبنــي خُطَــطَ المَکارِم»)فیســار ڕەنگرێژیی پایە بڵندییدەکات.

(أَلمِخَطّ)داری هیل کێشــانی ئەندازەی جل/ هێڵێکیــش ئەندازەی جل کــە جۆلا بە کاری دەهێنێت.

(ألخَطوط): ١ـئەو کەسەی شوێنپێی لەسەر زەوی بەجێدێڵێت ٢ـبۆیەی ڕەنگکردنی برۆی ژن.
(ألخَطّاط): خۆشنووس/ جوانـنووس- زۆرنووس.
(ألمُخَطَّط): شتی هێڵدار.
٢-(خَطَّ- الغُلامُ. خَطّاً): لاوەکە/ هەرزەکارەکە ڕووی موویدەرکرد/ مووی لێڕووا.
(- عِذارُهُ): لاجانگی مووی دەرکرد.
(إختَطَّ- الغُلامُ): هەرزەکارەکە مووی لێڕووا.
٣-(خَطَّ- القَبْرَ: خَطّاً): گۆڕەکەی هەڵکەند.
٤-(خَطَّ- الطَّعامَ وفي الطَّعام خَطّاً): دەمی لە خواردنەکەوە داو کەمێکی لێخوارد.
٥-(خَطَّ- في نَومِهِ. خَطّاً): لە نوستنەکەیدا پرخاندی/ پرخەپرخیکرد/ پرخەیهات.
٦-(الخُطّ والخَطّ): شوێن گەرەك.
(ألخُطَّةُ (ج) خُطَطْ): ١ـنەزانین/ تێنەگەیشتن ٢ـنیشانە/ سیفەت.
(ألخَطِّيّ (ج) خَطِّيَّة): نیزەی دروستکراوی میناى (خەت) کە خەت مینایەکی بەحرەینەو نیزەی لێ دروستدەکراو دەفرۆشرا.
(ألمُخَطَّط): جوان/ قەشەنگ.
الملحق:
خـط: (التَّخطِيطُ): ١ـهێڵکێشان – دێر دیاریکردن
(«تَخْطِيطُ رَسْم»): ١ـهێڵکێشانی وێنەیەك ٢ـدیاریکردنی سنوورێك.
(تَخطيطُ ملعب كرة القَدَم): هێڵکێشانی سنووری یاریگایەکی تۆپی پێ.
(ألتَّخطيط في الساحة): ڕەنگڕشتن لە ڕووپێوانـدا دابەشکردنو دیاریکردنی زەوییەكو بەشە پێویستەکانی.
(تَخطيطُ الطَّريق): هێڵکێشانی ڕێگایەكو چۆنیەتیی بردنی.
(عِلمُ التَّخطيط): زانستیی پلانی ئابووری. کە ئامانجەکانو بەرنامەکانو ڕێگاو چونیەتیی پەیداکردنی پارەی پێویستو جێبەجێکردنی ئەو پلانو بەرنامانە بۆ گەیشتنە ئەنجامی ئامانجەکان تێدا دیاری بکرێت.
(ألمَخْطوط): دەستنووس.
(كِتابٌ مَخْطُوط): کتێبێکی دەستنووس.
(ألمؤلف المكتوب باليَد): دانراوێك کە بە دەست نوسرابێتەوەو چاپ نەکرابێت.
(مَخطوط على ورق البردى): دەستنووسێك لەسەر توێکڵی قامیش کە زۆر کۆن لەسەریاندەنووسی بە تایبەتی لە میسردا.
(مخطوط مُصَحَّح): دەستنووسێکی ڕاستکراوە.
(ألمَخطُوطَة): مێی وشەی (المخطوط).
(رِسالَة مَخطوطَة): نامەیەکی دەستنووس.
مخطوطة: دانە کتێبەکەی دانەر کە ئامادەی

چاپەو بە دەست نوسراوە.
(سَـلَّمَ المَخطوطَةَ للناشِـر): دانە کتێبەکەی دا بـە بڵاوکەرەوەکـە بـۆ لەچاپدانـیو بڵاوکردنەوەی کە بنچینەییە.

خطِـئ: ١-(خَطِـئَ. خَطَـأً): هەڵەیکـرد/ بەهەڵەداچوو/ لە راستی دوورکەوتەوە.
(أَخْطَأَ – الرامي الغَرَضَ. إِخْطاءً و خاطِئَةً): تیرهاوێژەکە نیشانەکەی نەپێکا/ هەڵەیکرد.
(- في عَمَلِهِ): هەڵەی لە کارەکەیدا کرد.
(- الطَّريقَ): بە هەڵە بە ڕێگەکەدا ڕۆیشـت/ ڕێگەکەی هەڵەکرد.
(تَخَطَّأَ- لَهُ في المَسْأَلَةِ و بِها): بە پرسیارکەدا چووەوەو بۆ هەڵەکەی گەڕا بیدۆزێتەوە.
(تَخاطَأَ- السَّهمُ الرَمِيَةَ): تیرەکە لە نیشانەکە لایداو تێپەری.
(الخطء والخَطاء): هەڵە- ناراستیی.
(اَلخَطَأَ (ج) أخطاء): هەڵە- ناراستیی.
(اَلخَطَـأُ المُطلَـق) (ع ح): هەڵـەی تـەواو ئـەو جیاوازییەیە لە نێوان نرخی ڕاسـتی/ ڕاستەقینەو نرخی نزیکیی/ نزیکە نرخ.
(اَلخَطَأ النِسبي): ڕێژەی هەڵەی تەواو/ ڕەها/ لە چاو نرخی ڕاستیدا.
(حِسابُ الأَخطاء): ژمێرەی هەڵەکان لقێکەو بەشـێکە بە دوای ئەو هەڵانەدا دەگەڕێت لە کردەکاندا کاتی گۆڕینی ڕاسـتە نرخەکان بە نزیکیەکانی.

٢-(خَطِئَ – في دينِـهِ. خَطَأً): لە پەیڕەویی دیندا هەڵەیکرد یان بە هەڵەداچوو سـا یا بە ئارەزوو یان بێئاگایانە.
(خَطَئَ خِطأً و خِطْأَةً): گوناهیکرد.
(خاطِـئ (ج) خَطَـأَة (م) خاطِئَـة (ح) خَواطِئ): گوناهبار/ گوناهکار.
(خَطَّـأَ- هُ. تَخْطِيئـاً و تَخطِئَـةً): بە هەڵە چوویدانا/ پێیوت هەڵەتکردووە.
(أَخْطَـأَ. إخطـاءً و خاطِئَـةً): هەڵەیکرد/ بەهەڵەداچوو.
(- الرَجُلَ): پیاوەکەی بەهەڵەدا برد/ هەڵەی پێکرد.
(تَخَطَّأَ و تَخاطَأَ): هەڵەیکرد.
(- هُ): بە هەڵەیدا برد/ هەڵەپێکرد/ خستیە هەڵەوە.
(اَلخِطْء): گوناه.
(اَلخَطَـأُ والخِطْء والخَطَاء): گونـاه. (دەڵێن گوناهێکە کە بە ئـارەزوو نەکرێتو بە هەڵە بکرێت).
(اَلخَطّاء): گوناهکارێکی گەورە- هەڵەکەرێکی گەورە/ کەسێکە کە هەڵە زۆر بکات.
(اَلخَطيئَة (ج) خَطَايـا و خَطيئات): گوناه (دەڵێـن ئـەو گوناهانەیـە کە بە ئـارەزوو بکرێت).
٣-(خَطِـأَ- تِ القِدرُ بِزَبَدِهـا): مەجەڵەکە هەڵچوو کەفەکەی ڕژاند.

خطــب: ١-(خَطَــبَ. خُطْبَــةً و خَطْبــاً و خَطابَــةً): ١-وتاريــداو ئامۆژگاريكــرد ٢- وتارەكەی بۆ ئامادەبوان خوێندەوە.

(خَطَبَ- القَوْمَ وفي القَوم): لەناو خوێشگەلدا بۆ نەتەوە وتاری خوێندەوە/ وتاری بۆ دان.

(خَطُبَ. خَطابَةً): بوو بە وتاربێژ.

(خاطَــبَ- هُ. خِطابــاً و مُخاطَبَةً): قســەی لەگەڵدا كرد/ دواندی.

(«خاطَبَــهُ في فُــلان»): دەربــارەی فيســار لەگەڵيدا دوا.

(تَخاطَبا): قسەيان لەگەڵيەك كرد/ يەكتريان دواند.

(إخْتَطَبَ- على المِنبَر): لەســەر مينبەرەوە، وتارگەكەوە وتاريدا.

(ألخِطاب): ١-ئاخاوتنی ڕووبەڕوو.

(«فَصلُ الخِطــاب»): ئەوەيە كە وتاربێژەكە پاش ســتايشو سوپاســی خودا بڵێــت («أما بَعدُ»): واتا پاش ئەوە ٢-زمانپاراويی.

(الخُطبَة): وتاردان- ئاخاوتن/ دوان.

(ألخَطيب (ج) خُطَباء): وتاربێژ/ وتاردەر.

(رَجلٌ خَطيب): وتاربێژی چاك/ وتارەكەی وتاری چاكە.

(ألأخْطَب): بالاترینو چاكترين وتاربێژ.

(«كان أخْطَــبَ أهــلِ زمانِه»): باشــترينو زمانپاراوتريــن وتاربێــژی ســەردەمی خۆی بوو.

(ألخَطّاب): قســەزان/ فرە وتاربێژ/ بەدەمو دوو.

(ألخَطّابَة): قسەزان/ بە دەمو دوو فرەوتاربێژ (بۆ نێرومێ دەڵێن).

٢-(خَطَــبَ- الفَتــاةَ. خَطْبــاًو خِطْبَــةً و خَطبــی): كچەكــەی خواســت/ خوازبێنــی كچەكەيكرد.

(خاطِب): خوازبێنيكەر.

(«خَطَبَ الفَتــاةَ على فُــلان»): خوازبێنی كچەكــەی بــۆ فيســار كــرد. كــردی بــە دەستگيرانی.

(إختَطَــبَ- الفَتــاةَ): كچكــەی خواســت/ خوازبێنی كچەكەيكرد.

(- القَــومُ فُلانــاً): خوێشــگەل داوايــان لە فيساركرد كچێكيان لێبخوازێت.

(ألخاطِب (ج) خُطَبَــاء) (فا): خوازبێنيكەر داواكاری كچ.

(«أرسَلتُهُ خاطِباً فَتَزَوَّج»): ناردم خوازبێنيم بۆ بكات كەچی بۆ خۆی داواكرد/ شــتێكم بۆ وەرگرێت بۆ خۆیبرد.

(«خاطِبُ الدنيا»): دنياخوازو ســەركەوتوو تيايدا.

(ألخِطْب (ج) أخْطاب): ١-دەستگيران/ داواكاری ژن/ خوازبێنيكەر ٢-ئافرەتی خوازبێنيكراو/ ئافرتی دەستگيران.

(«هُوَ خِطْبُهــا وهِيَ خِطبُــهُ»): ئەو دوانە

دەســتگیرانی یەکترین/ ئــەو ژنو پیاوە ئەو کورو کچە دەستگیرانی یەکترین.
(اَلخِطبَــةُ) (مــص): ١-خوازبێنــی ژنکردن/ ژنداواکردن ٢-ئافرەتی خوازبێنیکراو ٣-ئەوەی ژنی خوازبێنیکراوی پێ نیشانە دەکرێت.
(اَلخَطیب (ج) خُطَباء الخاطِب): ١-وتاربێژ ٢-خوازبێنیکەر/ داواکار ٣-وتاربێژی زمانپاراو.
(اَلخِطّیب (ج) خِطّیبــون): خوازبێنیکەری ژن/ داواکاری ئافرەت.
(اَلخَطّــاب (م) خَطّابَــة): دەســترۆییو لــە خوازبێنیەکەدا.
(اَلخِطّیبَــی): ئافرەتی دەســتگیراندار/ ژنی داواکراو/ خوازبێنیکراو.
٣-(خَطِبَ- الشــيءُ. خَطَباً): ١-شتەکە هاتە بەردەست ٢-شتەکە ڕەنگی پەیداکرد.
(- تِ الحُنطَةُ): گەنمەکە ڕەنگیگرت.
(- الحَنظَــلُ): گوژاڵکەکــە زەرد بــوو میلی سەوزیشی تێدا پەیدابوو.
(اَلخُطْبَــةُ): ڕەنگێکــی تەڵخــی زەردی سوورباوە.
(اَلأَخْطَب): ئەوەی کــە زۆرتر ڕەنگی تەڵخی زەردو سوورباو بێت.
(- مِنَ الحَنْظَلْ): گوژاڵکێك کە هێڵی سەوزی پەیداکردبێت.
٤-(أَخْطَــبَ- الصَّیــدُ فُلانــاً): نێچیرەکە لە ڕاوکەرەکە نزیکبووەوە.

(- الشيءُ): شتەکە هاتە بەردەست.
٥-(اَلخَطْب (ج) خُطُوب): کار- پەیوەندیی.
(«ماخَطبُــكَ»): چیتــە چ کارێکت هەیە؟ چ پەیوەندییەکت هەیە بەسەر ئەو شتەوە؟ چی پاڵی پێوە نایت بۆ ئەوە.
(اَلخَطب): نەهامەتیو هەومــاو گەورە بێت یان بچووك. بەڵام بــە زۆریی بۆ نەهامەتیی گران دەوترێت.
(خُطْبَــةُ الكتاب): پێشــەکیی کتێبو نامەو نووسین.
(فَصلُ الخِطاب): ١-بڕیاردان لەسەر کێشەیەك بە بەڵگە پیشــاندان یان بە سوێندخواردن ٢-پوختەی باسەکە.
(اَلأَخْطَب): ١-هەڵۆ ٢-ئەوەی کە زۆرتر ڕەنگی تەڵخی زەردو سوورباو بێت.
(اَلخَطّابِیَّــة): تاقمێکــن ڕافزی کە ســەر بە (أبو الخَطّاب) بوون، فەرمانی دەدانێ بە درۆ شایەتیی لەســەر ئەوانە بدەن کە سەر بەوان نین.
الملحق:
خطب: اَلخطابَة: وتــاردان: جۆرە وێژەیەکە دارشــتنە ئامانجی کارکردنە لەسەر ئەوانەی دەیبیسن.

خطــر: ١-(خَطَــرَ- فِي مَشــیَتِهِ. خَطَرانــاً وخَطیراً): لە ڕۆیشتنیدا دەستی ڕاوەشاند.
(- بِیَدِهِ): لە ڕۆیشتندا دەستی بۆ پاش و پێش

هێناو برد.
(-الجَمَلُ بِذَنبِهِ. خَطْراً وخَطَراناً و خَطِيراً): حوشترەکە کلکی بەملاولایدا هەڵدەسووراندو دەیدا بە ڕەفیچکیدا.
(ألخاطِر) (فا): هەڵسووڕێن.
(ألخَطَّار): کلك یان دەســت هەڵسووڕێنێك کە زۆر هەڵیسوڕێنێت.
(ألخَطِر): بەفیز/ خۆبادەر/ خۆلەنجێن.
٢-(خَطَــرَ- الرمــحُ: خَطَرانــاً وخَطِيراً): نێزەکە لەرییەوە.
(- بِسَیفِهِ أو رُمْحِهِ): بە خۆنازینەوە شیرەکەی یان نێزەکەی ڕاوەشلاندو هەڵسوراندن.
(ألخَطَّار): ١-نێزەوەشێن ٢-نێزە ٣-قۆچەقانی.
٣-(خَطَرَ- الأمرُ لَهُ خُطُــوراً): کارەکەی بە مێشکیدا/ بەبیریدا هات.
(- الأمــرُ بِبالِهِ وعلى وفِي بالِــهِ): کارەکەی بەبــیردا هاتــەوە/ بیریکەوتــەوە کــە بیریچووبووەوە.
(- تِ الحَــوادِثُ): (قەوماوێــك/ ڕووداوێك) ڕوویداو هاتە پێش.
(أخْطَرَ- الشيءَ في أو على أو ببالِهِ): شتەکەی بەبیر هێنایەوە/ بیریخستەوە.
(ألخاطِر (ج) خَواطِر): ئەو کارەی بەدڵدادێت بیرێك و تەگبیرێك و پلانێــك ٢-خولیایەك ٣- ئەوەی بەبیردا دێت و دێتەوە یاد (دڵ و دەروون بۆ خوازە لێرەدا بەکاردێت) دەوترێت («وقع في خاطِــري»): بە دڵمدا هات/ بە دەروونمدا هات.
(«جــاش الشِّــعرُ في خاطِــري»): شــیعر هوروژمی بە دڵ و دەروونمدا کرد.
(«فلانٌ سَــرِيعُ الخاطِر»): فیســار بۆ قســە دانامێنێــت و زوو دێتە ســەر زمانی و یادی/ قسە قوتە.
٤-(خَطُرَ. خَطَــراً و خُطُــورَةً): پایەبڵندو پایەدارو گرنگبوو/ بەڕێز بوو.
خَطِير وخُطْرٌ: مرۆڤــی پایەبەرزو پایەدارو گرنگ/ بەڕێز.
(أخْطَرَ- هُ): وەك ئەو پایەبەرزو باڵادەست و گرنگبوو/ بەڕێز بوو.
(ألخَطَــر (ج) أخْطَــار): ١-ســەروەریی/ پایەبڵندیــی و بەڕێزیــی ٢-هاووێنــەو هاوتا (تەنها بۆ ئــەوە دەوترێت کــە پایەداربێت و پایەخیەهبێــت وەك: («في ظِلِّ عَيشٍ خَطِير مالُهُ خَطَرٌ): لە ژیانێکی پڕ ســەروەریدا کە هاوتای نەبێت.
(ألخَطِر): پایەدار/ سەروەرو ڕێزدار.
(ألخَطِــير): ١-پایەبڵنــد ٢-هاوتــا/ هاووێنە/ وەکو/ لەشکۆداریی و پایەبەرزیدا.
(«لَیــسَ لَــهُ خَطِــيرٌ = عَدِيــلٌ»): هاوتا/ هاووێنەی نییە/ شان لە شانی نادرێت.
(الخَطير): مەزن و خانەدان.
٥-(خاطَــرَ- بِنَفسِــهِ. مخاطَــرَةً): خــۆی

هاویشته مەترسییەوە.
(أَخْطَـرَ- المَریـضُ): نەخۆشـەکە کەوتـە مەترسییەوە.
(مُخْطِر): نەخۆشێك کە لە مەترسیدا بێت.
(أَلخَطَـر (ج) أَخْطار): مەترسـیی فەوتان/ لەناوچوون.
(«رکبـوا الأَخطـارَ»): خۆیـان خسـتە مەترسییەوە.
(أَلمَخاطِـر): مەترسـی (تاکـی نییـە). مەترسییەکان
٦-(خاطَـرَ- هُ علی کَذا. مُخاطَرَةً): لەسـەر ئەو شـتە ترسـناکە گـرەوی لەگەڵـدا کرد/ مەرجکاریی لەگەڵدا کرد.
(أَلخَطَـرَ المـالَ): پارەکـە یـان ماڵەکەی لە گرەوەکەدا خستە بریتی.
(تَخاطَرَ- القَومُ علی الشـيءِ): خوێشـگەل گرەویان لەسەر شتەکە کرد.
(أَلخَطَر (ج) خِطار و (جج) خُطْر): ئەوەی گرەوی لەسـەر دەکرێت ئەویش لەو شـتەدا پێشبرکێیە.
٧-(تَخَطْـری= تَخَطَّـی): لێیتێپـەری/ لێپەڕیوە/ لێپەرتبوو.
(«تَخَطراني شَـرٌّ فلانٍ»): خراپەی فیسـار کەس خۆی لێلادام.
٨-(أَلخَطْر): پێوەرێکی مەزنە.
(أَلخَطْر والخِطْر): ١-گەمرەی سمتو کولۆتی حوشتر ٢-هەوری تازەی دەرکەوتووی ئاسۆ.
(أَلخِطر (ج) أَخْطار): ١-شیری ڕوون کە ئاوی زۆر تێکرابێت ٢-گەلە حوشترێکی زۆر ٣-(چڵ/ لق/ پەل)ی درەخت.
(أَلخِطْرَ) (ن): وسمە/ ڕوومکێکە ڕەنگی ڕەشی پێدەکرێت.
(أَلخِطرة): یەکێك لەو ڕووەکەی وسمەیە.
(أَلخَطْرَة): جارێك.
(مالَقَیتُـهُ إلاّ خَطْـرَةً»): تەنهـا جارێـك پێیگەیشتووم/ هەر جارێك پێیگەیشتم.
(أَلخَطِـیر): ١-هەوسـارو ڕەشـمەی وڵاخ ٢-دەزوولەی هەتاو کە وەك دەزوولەی جاڵجاڵۆکە لـە قرچـەی نیـوەڕۆدا دەبینرێـت وەك لە ئاسمانەوە سەرەوخوار ببێتەوە. پێشی دەڵێن: (مُخاطُ الشَّیطان): ٣-تاریکی شەو ٤-هەرەشە ٥-چالاکیی.
(أَلخَطّار): ١-وردەواڵا فرۆش/ عەترفرۆش ٢-ڕۆنێکی شلە، یان ڕۆنی زەیتوونەو بۆنیخۆشی تێدەکەن.
(أَلخَطّارَة): گەوری حوشتر.
٩-(خَطْرَفَ وتَخَطْـرَفَ): گورگە لۆقەیکرد/ خێرا ڕۆیشت.
(خِطْریـف و خُطْـرُف): گورگەلۆقەکەر لە ڕۆیشتندا/ خێرا ڕۆشتوو/ گورج.
(خَطْـرَفَ- هُ بالسَّـیفِ): بەشمشـێر لێیدا/ شمشێری پێداکێشا.

خطف: ١-(خَطِفَ- الشَيءَ خَطْفاً): شتەکەی خێرا فراند/ ڕڕپێداکردو بردی.

(_البَـرقُ البَصَـرَ): برووسـکەکە چـاوی کوێرکرد.

(- السَمعَ): بەدزییەوە گوێی هەڵخست.

(خَطِـفَ وخَطَـفَ خَطَفانـاً): گـورج بۆی دەرچـوو/ فرکەیکـرد/ خێـرا (تێیتەقان/ ڕۆیشت).

(خَطيـفٌ و خَيْطَـفٌ): گورجـە پەلـە لە ڕۆیشتندا/ چابوك/ زۆر خێرا.

(خَطَّـفٌ): ئـازاو چابوك/ زۆر خێـرا/ زۆر گورج.

(أَخْطَفَ- الرَجُلُ): سووکە نەخۆشییەکیگرت و زوو بەریدا.

(تَخَطَّـفَ واختَطَفَ- الشـيءَ): ١-شـتەکەی زەوتکـرد ٢-شـتەکەی ڕاپسـکاندو لە چنگی دەریهێنا.

(أَلخَطف): فراندن/ ڕاپسکان و زەوتکردن.

(أَلخَطفَةُ): ١-بەدزییەوە لێدەرکێشان و لێدزین ٢-ئـەو ئەندامـەی کە درنـدە لـە ئاژەڵێکی زینـدووی دەردەکێشـێت و دەیفڕێنێـت. ٣-سووکە شیردانێکی خێرا.

(أَلخاطِف (فـا) (ج) خَواطِف): ١-ئەو تیرەی کە دەکەوێتە سـەر زەوی و ڕاسـتدەبێتەوەو بەرەو نیشـانەلێگیراوەکە دەچێـت ٢-لێدز ٣-لێدەرکێش ٤ زەوتکەر.

(أَلخَطَفى والخَيْطَفى): (چابوکیی/ خێرایی) لە ڕۆیشتندا.

(«هُوَ يَمشي الخَطفى»): ئەو چابوکانە خێرا دەڕوات.

(أَلخاطُوف): داسـولکە کە بە داوی ڕاوەکەوە دەبەسترێت ئاسـك و نێچیری وای پێدەستگیر دەکرێت.

(أَلخَطّـاف): ١-زۆرفڕیـن/ چابوکزەوتکـەر ٢-شەیتان.

(أَلخُطّـاف): ١-دز- (ح) =الخَطـف (ج) خَطاطيـف: تەیـرە عەبابیلـە. باڵندەیەك وەك پەرەسـێلکەیە باڵدرێـژەو پێکورتـەو ڕەنگرەشە.

(أَلخُطـاف= خَطاطِـف): قاڵنگـە/ چنگـە (ئاسنێکە سـەرچەماوە لە شت دەگیرێنرێت و پێیرادەکێشرێت).

(خَطاطيـفُ السِّـباع): چنگـی درنـدە گۆشتخۆرەکان.

٢-(أَخْطَفَ- هُ): نەیپێکا.

٣-(أَخْطَـفَ- هُ المَـرَضُ): نەخۆشـییەکەی لەسەر سووکبوو یان بەریداو ڕزگاریبوو.

(أَلخَطَـف والخُطُـف): تێقوپـان و باریکیی کەمەر.

(ألأَخْطَف المَشي): ناوسك و تێقوپاو.

(لَونُـهُ مَخْطـوفٌ) (عاميـة): ڕەنگـی (هەڵبزرکاوە/ زەردبووە).

خطل: ١-(خَطِلَ وأَخْطَلَ- في كَلامِهِ. خَطَلاً): قسەی هەرچیوپەرچیکرد/ زۆریوتو قسەی (بێسەروبەریکرد/ هیچو پووچیکرد).

(-في مَنطِقِـهِ أو رأيِـهِ): گفتـەورای هەڵەی دەربری.

(ألخَطَلُ (مص): ١-گەوجیی ٢-ناوەزسـووکیی ٣-زۆروتـنو قسـەی بێسـەروبەرو گـەن ٤-گفتەورای چەواشەو هەڵە.

(«إصالَةُ الرأيِ صانَتْني مِنَ الخَطَلِ»): رای دروستو تەواوم لە هەڵەو قسەی بێسەروبەر پاراستمی.

(ألخَطِل (ج) أَخْطَال): ١-هەڵەشە ٢-گەوج.

(ألخَطِلُ- مِنَ السِّهام): تیری نەپێك كە بەرەو نیشانەكە نەروات.

(الخاطِل): نارەوا/ ناراست/ پووچ.

(ألأَخْطَل (م) خَطْـلاء (ج) خُطْل): ١-گەوج ٢-هەڵەشـە ٣-قسـەی بێسـەرو بەرکـەر ٤-قسـەوكردەوەی پیسو ناشیرین/ هەڵەوەر ٥-داوێنپیسو بێئابروو.

٢-(تَخَطَّـلَ- في المَشـي): بەخۆبـادانو گەنجەفەوە رۆیشت/ لەنجەیكرد.

(ألخَطَـل): شـلیو خواروخێچیـی لـە رۆیشتندا.

(«أرى في مَشْـيَتِهِ خَطَلاً»): رۆیشـتنەكەی نارێكو ناتەواو، بێهێزانە دێتە بەرچاوم.

٣-(ألخَطَل): ١-خێرایی/ گورجیی ٢-درێژیی ٣-شـپرزەیی لە مرۆڤو چارەوێو ناتەواویی لە نێرەدا.

ألخَطِـل: گـورج دەستوەشـێن/ لـە نێـزە تێچەقاندندا بەكار.

(«أخْوَضُ في الهَيْجاءِ بالرِّمحِ خَطِلٌ»): ئازا لە شەرداو گورج لە نێزە وەشاندندا.

(ثَوبٌ خَطِلٌ (ج) أَخْطال): بەرگێكی درێژی زبری لە زەوی خشاو.

(«رَجُلٌ خَطِلُ اليَدَين»): پیاوێكی دەستبڕ.

(رمـحٌ خَطِـلٌ): نیزەیەكی درێـژی خوار/ خێچ/ نارێك.

(خَطِلٌ بالمَعروف): لە بەخشیندا پەلەكار.

(ألأَخْطَل (م) خَطْلاء (ج) خُطْل): درێژگوێی شۆرەگوێ.

(ألخَيْطَل): ١-(ح) سەگ (ح) پشیلە ٢-زۆرزانو بەفێڵ ٤-عەتار ٥-پۆلەكوللە.

خطـم: ١-(خَطَـمَ- هُ بالخِطـام خَطْماً): هەوساری كردو خستیە سەرلووتی.

(- الرَحلَ): بە لووتی پیاوەكەیدا كێشا.

(خَطَّـمَ- هُ بالخطام): پەتی هەوسـارەكەی كردە سەر قەپۆزی.

(إخْتَطَمَ- الخِطامَ): پەتی هەوسـارەكەی لە لووتی یان لە قەپۆزی توندكرد.

(ألخَطْم (مـص): ١-لووتی مرۆڤ ٢-دەنووكی باڵندە.

(- مِنَ الدابَّةِ): (لۆزی/ قەپۆزی) چوارپێ.

(اَلخاطِم (فا): هەوسار/ جڵەوگیر/ ڕەشمە.
(«فُـلان خاطِمُ أَمْـرِ بَني فُلان»): فیسـار جڵەوگیرو سـەردارو بەڕێوەبـەری کاروباری فیسار بەرەیە.
(اَلخِطام (ج) خُطم): ڕەشـمەی/ هەوسـاری حوشـترەکە دەکرێتـە فەپۆزیو لـە ملیەوە دەنالێنرێت/ هەرچی بکرێتە لووتی حوشترو پێرابێکشرێت.
(اَلأَخْطَـم (م) خَطْمـاء (ج) خُطْـم): لووتدرێژ.
(اَلمَخْطِـم والمِخْطَـم (ج) مَخاطِـم): لووت/ کەپوو.
(اَلخَطَّام): کەسکوونو لووتچووزێنەوە.
(مِسـكُ خَطَّام): بۆنێکی تیژ/ کەسکوون کە لووت دەچووزێنێتەوە.
٢-(خَطَـمَ- هُ بِالـكَلامِ. خَطْماً): بە قسـە قـوری بەدەمیـدا دا/ سـەری پێدانەوانـدو دەمکوتیکرد.
٣-خَطَمَ- القَوْسَ بِالوَتَرِ خَطْماً و خِطاماً): ژێکەی بە کەوانەکەوە بەستو هەڵواسی.
(اَلخِطام (ج) خُطُم): ژێیکەوان.
٤-(اَلخَطْم): کۆستی گەورە.
(اَلأَخْطَم (م) خَطْماء (ج) خُطْم): ڕەش.
(اَلخَطْمِـيّ والخِطمِي الواحِـدَةُ خِطْمِيَّة): ١-(ن) هێرۆ. گوڵێکە لاسـکێکی درێژی ڕاستی هەیـە گوڵێکـی جوانی سـوورو سـپیو مۆر دەگرێت لە خۆرهەڵاتی ناوەڕاستدا پەیدابووە
٢-(ن) ڕووەکێکـە لـە کۆمەڵـەی تۆڵەکەیـە گەورەیە لە شوێنی شـێداردا دەڕێ. جاری وا هەیە بۆ دەرمـان دەروێنرێت. وەك دەرمانی سك ڕۆیشتن بەکاردێت.
خطا: (خَطا. خَطْواً): هەنگاوینا.
(خَطّی و أَخْطی – الرجُلَ): هەنگاوی پێنا.
(تَخَطّـی واخْتَطـی- هُ إِلی كـذا. تَخَطِّيـاً واخْتِطاءً): لێیتێپەڕیو پێشیکەوت.
(اَلخُطْوَة (ج) خُطیً و خُطُوات وخُطَوات و خُطْوات): ١-هەنگاو ٢-ماوە.
(فَشخَة) (عامية): هەنگاو.
(«قَرَّبَ اللهُ عَلَيْكَ الخُطْوَةَ»): خودا ڕێگەکەت بۆ نزیك بکاتەوە.
(اَلخَطْوَة (ج) خَطَوات وخِطاء): ١-هەنگاوناێك ٢-هەنگاو
٣-في المسـاحة: هەنگاوێك کە شەش پێبێت (لە پێواندا).
٢-(خُطِّـيَ- عَنـهُ الشَـيءُ): شـتەکەی لێدوورکەوتەوە/ شتەکەی لەسەر لاچوو.
٣-(اَلخَطِيَّة): گوناه/ کاریخراپ.
خظـا: (خَظَـا- لَحْمُهُ. خُظُـوّاً): خرتبوو/ گۆشتەکەی نیشتە سەریەك/ قەڵەو بوو.
(أَخْظى- الرَجُلُ): پیاوەکە قەڵەو بوو.
(- هُ): قەڵەویکـرد/ گۆشـتی پێگـرت/ گۆشنیکرد.

(ألخَظِيِّ): گۆشتن/ خرت/ قەڵەو.
(«إمْــرَأةٌ خَظِيّــة بَظِيَّــة»): ژنێكی خرتو خۆڵ/ ژنێكه هەر غەزوبەزە/ زۆر گۆشتن.
خــفّ: ١-(خَــفَّ. خَفّــاً و خِفَّــةً و خَفّةً): سووكبوو.
(خَفَّــفَ- الشَّــيءَ): شــتەكەی (ســووككرد/ كەمسەنگكرد).
(- الثَّوبَ): (جلەكەی/ بەرگەكەی) تەنككرد.
(-الحَرْفَ): پیتەكەی لەسەر زمان سووككردو گرتنی تێدا نەبوو.
(أخَفَّ): سووكباربوو/ نەبووبوو.
(تَحــافَّ): ١-لەشسـووكانە راپــەڕی ٢-خۆی بەلەشسووك نواند.
(إسْــتَخَفَّ- ه): ١-بە ســوكی زانی ٢-بەهیچی زانیو گوێنەدایە/ داوای لێكرد سووكبێت.
(ألخِفّ): سووك.
(الخَفيف): سووك.
(ألخِفَّة) (مص): ١-سووكیلەش ٢-سووكیئاوەز ٣-ســووكیی لــە كاركردنــداو چابوكیــی ٤-ئێسكسووكیی.
(ألخَفيــف (ج) أخِفَّاء و خِفــاف وأخْفاف): ١-سووك/ كەمسەنگ ٢-چابوك.
(خَفيفُ العَقْلِ): گێل/ ئاوەزسووك.
(خَفيــفُ الــرّوح): ١-ئێسكســووك ٢-ڕەفتار ناسكو هەڵكرد.
(خَفيــفُ القَلْــبِ): زۆر زیــرەك/ دڵوریــا/ زرنگ.
(ألخَفيف): جۆرە كێشێكی شیعری عەرەبییە لەبــەر ســووكیی وا ناونــراوە كێشــەكەیش ئەمانەن.
(فاعِلاتُنْ. مُسْــتَفْعِلُنْ فاعِلاتُنْ) (ألخُفاف): زۆر زیرەك/ زرنگ/ دڵوریا.
٢-(خَــفَّ- إلى العَدُوِّ خَفّاً و خِفَّةً و خُفُوْفاً): گورج/ خێرا لە دوژمن راپەڕی.
(- القَومُ): خوێشگەل بە پەلە كۆچیانكرد.
(تَخَفَّفَ): خێرایكرد/ پەلەیكرد/ گورجبوو.
(ألخَفيــف (ج) أخِفَّاء و خِفــاف وأخْفاف): ئازا/ چابوك/ لەكارو ڕۆیشــتندا بەدەستوبرد یان پێسووك.
(هُوَ خَفيفُ اليَدِ): ئەو دەستســووكە واتا لە كاردا خێرایە/ دەستگورجە.
٣-(خَفَّ. خَفّاً و خِفَّةً و خَفَّةً): كەمســامانو دارابوو.
(- المَطَرُ): بارانەكە كەمیكرد/ كەمبوو.
(- القَومُ. خَفّاً و خِفَّةً و خُفوفاً): خوێشگەل كەمیانكرد/ كەمبوونەوە.
(أخَفَّ): كەمدەســت بوو/ نەدارابوو/ نەبوو بوو.
(ألخِفّ): كۆمەڵێكی كەم.
(«خَــرَجَ فِي خِــفٍّ فِي أصْحابِــهِ»): لەگــەڵ كۆمەڵێكی كەمی دۆستەكانی هاتەدەرێ.
(ألخَفيــف (ج) أخِفّاء وخِفــاف وأخْفاف):

کەمهێزو کەمپشتیوان.
(«هو خَفیفُ الظَّهر»): ئەو پشـتیوانی قایم نییە واتا زارۆڵەی کەمە.
(«هُوَ خِفیفُ العارِضَین»)؛ ئەو کەمتووکە/ نیمچە کۆستەیە.
٤-(خَفَّ. خَفّاً و خِفَّةً و خَفَّةً): جرتوفرتیکرد/ هەڵەشەییکرد.
(أَخَــفَّ- الرَّجُــلَ): ١-پیاوەکەی چەواشـەو نەزانکرد ٢-خەوشی لێگرت ٣-گاڵتەپێکرد ٤-کەموکووریی دەرخستو لێدەرهێنا.
(إِسْــتَخَفَّ- هُ): لـە رێبراسـت/ رەوا لایـداو دووریخسـتەوە ٢-بە نەزان‌و نەفامیدانا ٣-بە سووکیدانا.
(- بِهِ): بەسـووك هاتە بەرچاوی/ بە هیچی زانی/ گاڵتەپێکرد.
(- هُ الغِناءُ): گۆرانییەکە خستیە هەڵەکەسەما/ کەیفی پێپەیداکرد.
(- هُ الطَرَبُ): کەیفخۆشیی‌و گۆرانیی تووشی بەرەڵاییکرد.
(اَلخَفیــف (ج) أَخِفّاء و خِفــاف وأَخْفاف): سووك.
(«هُــوَ خَفیفُ العَقلِ»): ئــەو گەوجە ئاوەز سووکە.
٥-(تَخَفَّفَ): پێڵاوی لەپێکرد.
(أَلخُفُّ (ج) أَخْفاف و خِفاف): ١-پێڵاو.
(«خُفَّ ضاحِك»): پێڵاوێکە پێدەکەنێت واتا دراوەو قاچی لێوە هاتۆتەدەرێ ٢-پێ/ قاچ کە دەکەوێتە سەر زەوی.
(- لِلبَعیرِ والنَّعام): سمیحوشترو پێیحوشترمرخ.
(اَلخَفّاف): پێڵاوفرۆش.
٦-(اَلخُفّ): رەقەنە زەوی.
(اَلخَفُّوف) (ح): کەمتیار.
٧-(خَفْخَــفَ- الخِنْزیرُ أَو الضَّبعُ. خَفْخَفَةً): بەرازەکە پرماندی یان کەمتیارەکە مراندی.
(- الرَّجُــلُ قَمیصَهُ الجدیــدَ أَو القِرطاسَ): کراســە تازەکەی یان کاغەزەکەی راوەشـاند ورشەورشی لێوەهات.
(اَلخَفْخاف): مرۆڤی منگن.
خفأ: (خَفَأَ- الشَيءَ. خَفْأً): شتەکەی لە بنەوە هەڵکەندو دایبەزەویدا.
(- البَیتَ): خانووەکەی تێکداو تەختیکرد.
خفــت: ١-(خَفَتَ. خُفاتاً): لەپــڕ دەنگیبڕاو مرد.
(- الصَّوتُ خُفُوتاً): دەنگەکە کپ بوو/ بڕا.
(خافِت و خَفِیت): دەنگ کپبوو.
(خَفَــتَ بِکَلامِــهِ و بِصَوتِهِ خَفتاً): قسـەو دەنگی نزمکردەوەو بە چرپە دوا (- وایلێکرد کە نەبیسترێت‌و شاردیەوە).
(- بِالقِراءَة): بە دەنگینزم خوێندیەوە.
(خافِتَهُ): (بەدەنگینزم/ بە سرپە/ بە چرپە) دواندنی.
(خافَت بِکَلامِهِ): قسەو دەنگەکەی هێواش‌و

نزم كرد.

(- بالقِراءَةِ): بەدەنگینزم خوێندیەوە.

(تَخافَتَ): وایپیشـاندا كە بە هێواشیو نزمی دەدوێت كە وایشنەبوو.

(- بِكَلامِهِ وبِصَوتِهِ): قسـەو دەنگەكەی نزم كردەوە.

(- بالقِراءَة): بە دەنگی نزم خوێندیەوە.

(اَلخُفُوت): ١-كزیی‌و كپیی دەنگ.

٢-(اَلخُفْت) (ن): ئەسپەند/ پێچن. رووەكێكی پزیشـكییە. گوڵێكـی زەردی مەیلەو سـەوز دەگرێت.

(اَلخافِت): هەورێكی وشك‌و بێباران.

(زَرْعٌ خافِت): كشتێكی كورتەباڵا/ كوور.

(اَلخَفْتـان) (فارسـیة): قەفتـان كە جۆرە بەرگێكە.

خفـج: (خَفَجَ- البَعیرُ خَفَجاً): حوشـترەكە تووشی پێلەرزە بوو.

(اَلخَفَج): پێلەرزەی حوشتر.

(الأَخْفَـج): ١-پێكێـر ٢-كەسـێك كـە لاقلەرزەبێت.

(عَمودٌ أَخْفَج) (ب): ستوونێكی گێر/ خوار/ لار.

(اَلخَفیج): ١-رایج/ ناقایم ٢-بێهێز ٣-نەرم.

خفـد: (خَفَدَ وخَفِـدَ. خَفْـداً و خَفَداناً. وخَفَـداً): لـە رۆیشـتندا تكانیدایە خۆی/ پێیهەڵگرت/ خێرا رۆیشت.

(اَلخُفْدُد والخُفْـدُود) (ح): باڵندەیەكە وەك شەمشەمەكوێرەیە.

(اَلخَفیدَد (ج) خَفادِد وخَفادِید) (ح): نێرە وشترمرخ.

خفـر: ١-(خَفَـرَ- ه و بِهِ و عَلَیـهِ خَفْراً و خَفَـراً): پەنایداو پاسـیكرد/ ئێشـكیگرت‌و بەرگریلێكرد دڵنیاییدایە.

(- ه): بـە پـارە پاسـەوانیكرد/ پاراسـتی، ئاگاداریكرد.

(خَفَّرَ- ه): ١-پاراستی‌و دڵنیایكردو ئاسایشیدایە ٢-شووورای بە سووردا/ دەورداكێشا.

(أَخْفَـرَ- ه): پاسـەوانێكی لەگەڵـدا نـارد/ دایەدەست پاسەوانێك ئاگاداریبكات.

(تَخَفَّرَ- بِهِ): ١-پەنایداو پاراستی ٢-پەنای بۆ ئەو برد/ خۆی دایە پەنای ٣-داوایلێكرد ببێتە پاسەوانی‌و بیپارێزێت/ پاسەوانییبكات.

(اَلخُفْرَة): ١-ئێشكگرتن ٢-پەنادان ٣-پاسەوانیی.

(«هُـوَ فِي خُفْـرَةِ اللهِ»): ئـەو لـە پەنـای خودادایە.

(«هذا خُفْرَتي»): ئەمە پاسەوان‌و پەنادەرمە/ ئاگادارمە.

(- اَلخُفْرَة): حەسحەس.

(اَلمَخْفَـر (ج) مَخافِـر): پاسـگەی پۆلیس/ پۆلیسـخانە/ قشـڵەی پۆلیس یان سەرباز بۆ پاراسـتنی ئاسایشـی ناوخـۆ یان پاراسـتنی سنووری وڵات.

(اَلخَفير (ج) خُفَراء):١-حەسحەس/ پاسەوان/ ئێشکگر ٢-پارێزگار ٣-پەنادەر ٤-پەنادراو.
(اَلخَفارَة والخُفارَة والخِفارَة): حەسـحەس-پەنادەریی/ پاسەوانیی/ پارێزگاریی/ ئێشگرتن ٢-دەستەبەریی ٣-کرێی پاسەوانیی/ کرێی حەسحەسیی.
٢-(خَفَرَ- بالعَهْدِ. خَفْراً و خُفُوراً) (ضد):١-بەڵێنی بردە سەر ٢-بەڵێنو پەیمانی شکاندو نەیبردە سەر.
٣-(خَفَـرَ- فُلاناً. خَفْـراً و خُفُوراً) (ضد): پەیمانەکەی فیساری شکاندو نەیبردە سەر ٢-پەیمانەکەی فیساری بردە سەر ٣-ناپاکیی لەگەڵدا کرد.
(أخْفَـرَ-ه):١-پەیمانەکەی لەگەڵدا نەبردە سەرو شکاندی ٢-ناپاکیی لەگەڵدا کرد.
٤-(خَفِـرَ- تِ الجارِيَـةُ. خَفَـراً و خَفارَةً): دۆتەکە یان کەنیزەکەکە زۆر بە شەرمو شکۆ بوو.
(خَفِر و خَفِرَة ومِخْفـار): نافرەتی زۆر بە شەرمو شکۆ/ بە نابروو/ بە حەیا.
(تَخَفَّرَ- تِ الجارِيَةُ): کەنیزەکەکە یان کچەکە زۆر شەرمیکرد.
(خفـس: ١-(خَفَسَ. خَفْسـاً): زۆر قسـەی ناشیرینو پیسیکرد.
(- ه): گاڵتەی پێکرد.
(أخْفَـسَ): قسـەی (بیرعـەتو دزێویکرد/ ناشیرینیکرد).
(شَرابٌ مُخْفِس):مەیەك زووسەرخۆشتبکاتو بتگرێت قسەی ناشیرینت پێبکات.
٢-(خَفَـسَ- الطَّعامَ أو الشَّـرابَ. خَفْسـاً): خواردنێکـی کەمیخـوارد یـان کەمەکێـك خواردنەوەی خواردەوە.
٣-(خَفَسَ- البِنَاءَ. خَفْساً): خانەکەی رماند/ رووخاند/ کاولکرد.
(تَخَفَّسَ- الرَجُلُ): پیاوەکە پاڵکەوت.
٤-(إنْخَفَـسَ- المـاءُ): ئاوەکـە گەراوەتەوە/ گۆراوە/ گەرایەوە.
خفـش: ١-(خَفَشَ- بِهِ. خَفْشـاً): تووریدا/ فرێیدا/ هەڵیدا.
(- البِنَاءَ): خانەکەی کاولکرد/ رووخاند.
(خَفَّـشَ- البِنـاءَ): خانەکـەی/ بیناکـەی رووخاند.
(- الرَجُـلَ): پیاوەکـەی بەزەویـداداو پێشێلیکرد.
٢-(خَفِـشَ. خَفَشـاً):١-کزبـوو/ بێتینبوو ٢-چـاوی کـزی زکماکیبوو ٣-چـاوی بچکۆلە بووەوە/ تەسکبووەوە ٤-بە شەو دەیبینیو بە رۆژ نەیدەبینی/ رۆژ کوێر بوو.
(خَفِشٌ وأخْفَشُ): شـەو بینبوو و رۆژ کوێر بوو.
(خَفَّشَ- البَدَنُ): جەستەکە لاوازو بێتینبوو.
(اَلخُفَّاش (ج) خَفافِيش) (ح): شەمشەمەکوێرە.

٢-(خَفَّشَ- بِالأَرضِ): به زەویەکەوە نووسا/ لەسەر زەوییەکە تەختبوو.

خفض: ١-(خَفَضَ- ـُ خَفْضاً): دابنیشـاند/ داینەواند/ هێنایە خوارەوە.

(- الصَّوتَ): دەنگەکەی نزمکردەوە وایلێکرد نەبیسترێت.

(- الكَلِمَةَ): پاشێوی وشەکەی ژێردار کرد.

(إِنْخَفَـضَ): ١-لە بەرزییەوە هاتە خوارەوە ٢-پایەی نزمبووەوە.

(- الصَّـوتُ): دەنگەکـە کزبـوو/ نزمبـوو/ دابەزی.

(إِنْخَفَضَ- السِّعرُ): نرخەکە داشکا/ دابەزی.

(ألخافِـضُ) (فا):١-هێنـەرە خـوارەوە ٢-لـە نـاوە پیرۆزەکانـی خوداوەندە، بـە واتا ئەوە کـە زۆردارو ملهوورو فیرعەونـەکان دێنێتە خوارێو دەیانفەوتێنێت.

(«هُـوَ خافِضُ الطيرِ و خافِـضُ الجَناحِ»): سەنگین/ مەند/ بێدەنگە.

٢-(خَفَضَ- الرَّجُلُ. خَفْضاً): پیاوەکە مرد.

٣-(خَفَـضَ- الصَّـوتُ): دەنگەکـە نـەرمو ئاسکبوو.

(- تِ الإبِلُ): حوشـترەکە نەرمو لەسەرخۆ/ هێواش رۆیشت.

(- بِالمَكانِ): لە شوێنەکەدا نیشتەجێبوو.

(خَفُـضَ العَيْشُ. خَفْضاً): ژیانەکە ئاسـانو خۆشبوو.

(خَفِيـضٌ و خَفْضٌ و خافِضٌ و مَخْفُوضٌ): ژیانی ئاسانو خۆش/ تێرو تەسەلو نەرم.

(خَفَّضَ- الشيءَ):١-شتەکەی نەرمو ئاسانکرد ٢-سووککرد.

(«خَفِّـضْ عَنكَ»): ئارام بــە دڵیخۆت بدەو هێندە گوێیمەدەرێ.

(تَخَفَّـضَ- الأَمْـرُ): کارەکـە ئاســانبوو/ سووکبوو.

(ألخَفْضُ والخَفيضَةُ) ئاسانیو خۆشیگوزەرانو تێروتەسەلییو نەرمیی.

(«هو في خَفضٍ مِنَ العَيـشِ»): لە ژیانێکی ئاسانو خۆشو تێروتەسەلدایە.

الملحق:

خفض: (التَّخفيضُ): ١-داشـکاندن ٢-لێبڕین ٣-سووککردن.

(تَخفيضُ الأَسـعارِ): نرخ داشـکاندن/ نرخ (هێنانە خوارەوە/ دابەزاندن).

(تَخفيـضُ الأُجـورِ): کـرێ کەمکردنەوە/ هێنانە خوارەوە.

(تَخفيـضُ الحَـرارَةَ): گەرماشـکان/ هاتنە خوارەوەی گەرما.

(التَخفيضُ): سووککردن.

(تَخفيـضُ الأَعبـاءِ): ئـەرك (کەمکـردن/ سووککردن) باریشان سووککردن.

خفع: ١-(خَفَعَ. خَفْعاً): لە برسـاندا یان لە بەرشتێکیتر سەری گێژیخواردو کەوت.

(- هُ بالسَّيفَ): بە شمشێر لێیدا.

(أَخْفَـعَ- هُ الجـوعُ): برسـێتی (خسـتی/ دایبەزەویدا).

(إنْخَفَـعَ): چـاوی ڕەشـكەو پێشـكەیكردو خەریكبوو (ببوورێتەوە/ بكەوێت).

٢-(خَفَعَ- السِتْرُ. خَفْعاً و خَفَعاناً): پەردەكە جوولایەوە.

خفق: ١-(خَفَقَ- هُ بِالسَّيفِ. خَفْقاً): نەرم بە شمشێرەكە لێیدا.

(أَخْفَقَ- ه): دایبەزەویدا.

(أَلخِفقَـةُ): شـتێك كـە پێیلێبدرێـت وەك قایش.

(أَلمِخْفَق): شمشێری پان.

(أَلمِخْفَقَةُ): قامچی كە پێی لێدەدرێت دەیشلێن قامچی دارین.

٢-(خَفَقَ- تِ النَّعـلُ): پێلاوەكە جیڕەیهات/ دەنگی لێوەهات.

(خَفَّاقُ القَدَم): كەسێكە سنگی پێی پانبێت.

٣-(خَفَقَ- الفُؤادُ أَو الرايَةُ أَو البَرقُ أَو الريحُ): دڵەكـە كەوتـە ترپەترپ. ئاڵاكە شـەكایەوە بروسكەكە شەوقیدایەوە چەخماخەیدا. باكە هەڵیكردو گێژیدا.

(- الطّائِرُ خُفُوقاً): باڵندەكە باڵی بەیەكداداو فڕی.

(أَخْفَقَ): پەشۆكا/ شپرزەبوو/ شڵەژا.

(- الطائِرُ): پەلەوەرەكە باڵی بەیەكدادا.

(- بِرَأْسِـهِ): بە دەم وەنەوزەكوتێوە سـەری جووڵاند.

(- بِثَوبِـهِ): ئامـاژەی بـە بەرگەكەیكـرد/ ڕایوەشاند.

(إخْتَفَـقَ العَلَـمُ أَو السَّـراب): بەیداخەكە شەكایەوە یان تراویلكەكە شەپۆلیدا.

(أَلخَفـق والخَفِقَـة والخُفَـق والخُفَقَة (ج) خِفـاق وخَفِقـات وخُفَقـات): چارەوێـی كەمەرباریـك (ئـەو «ت»ێیـەی (خَفِقَـة وخُفقَة): بۆ زیادەوەییە.

(أَلخَفْقَة): جارێك دڵەكوتێ. یان شـەكانەوە یان باڵبەیەكدادان یان شەپۆلدانی تراویكە.

(أَلخافِـق (فـا): شـەكاوە/ ترپەترپكـەر- لەرەلەركەر.

(أَلخافِقان): خۆرهەڵاتو خۆرئاوا.

(أَلخَفَّاق): زۆر شەكاوە- زۆر ترپەترپكەر- زۆر شەپۆلدەر.

(أَلخوافِـق والخافِقـات): (كـۆی وشـەی (خافقة)یە: بەیداخەكان.

(خَوافِقُ السَّـماءِ): هەڵگەی كـۆی چوارباكە- چوارلا.

(أَلخَيفَق): ١-بیابانی وشكی بەرفراوان كە تیایدا تراویلكە شـەپۆلدەدات ٢-حوشـترو چارەوێی زۆر خێرا (لە تیژیی باوە وەرگیراوە).

(أَلمَخْفَق): تەختە زەوی كـە تراویلكە تیایدا شەپۆلدەدات.

(اَلمَخْفوق) (مفع): شێت.
٤-(خَفَقَ- النَّجمُ): ئەستێرەکە ئاوا بوو.
(- اللَّيلُ): شەوگار زۆری ڕۆیشت.
(- الرَجُـلُ فِي البِـلادِ): پیاوەکـە بە وڵاتدا ڕۆیشتو گەڕا.
(أخفَقَ- النَّجمُ): ئەستێرەکە ئاوابوو.
(رَجُـلٌ خافِـقُ العَـينِ): پیاوێکـە چاو بە قوڵداچووی چاونیشتوو.
(مَخافِقُ النَجم): شوێنی ئاوابوونی ئەستێرە/ ئەستێرەئاو/ گا.
٥-(خَفَـقَ- المَـكانُ. خُفُوقـاً): شـوێنەکە چۆڵبوو.
(أخفَقَ- القَومُ): خوێشگەل خواردنیان لێبڕا.
(مَكانٌ خافِق): شوێنێکی چۆڵەوانی کە کەسی تێدا نەبێت.
٦-(أخفَقَ): ١-سـەرنەکەوت ٢-پێداویستیەکی ویست دەستینەکەوت/ تێکشکا ٣-کەوت.
٧-((ألخَفيفَق): زۆرزان یان وەی.
خفن: (ألخَفَن): شلبوونو کشانی سك.
(ألخَيفان) (ح): کوللە.
(خَيفانَة) (ح): کوللەیەك.
(ألخُفَّـان) (عاميـة) فصيحهـا (الرَّخْفَة): بەردێکی سووکی نەرمە وەك کاشییە.
خفـا: (خَفا- البَـرْقُ. خَفْـواً و خُفُـوّاً): بروسکەکە شەوقیدایەوە/ چەخماخەیدا.
(- الشيءُ): شتەکە دەرکەوت.

خفى: ١-(خَفى- الشَـيءَ. خَفيـاً و خُفِيّاً) (ضد): ١-شـتەکەی ونکرد/ شـاردەوە/ پۆشی ٢-شتەکەی ئاشکرا کرد/ دەرخست.
(خَفِيَ. خَفاءً و خُفْيَةً و خِفْيَةً): دەرنەکەوت/ شاردرایەوە/ ونبوو.
(خافٍ و خَفِيّ): شـاردراوە/ نهێنی/ پەنهان/ پۆشراو/ ونبوو/ نادیار/ دەرنەکەوتوو.
(خَفِيَ و خَفَّى- الشـيءَ): شتەکەی داپۆشی/ شاردیەوە/ نهێنپۆشیکرد.
(أَخْفى- الرَجُلُ): خۆیشاردەوە/ خۆی ونکرد/ دیارنەما.
(- الشَـيءَ): شـتەکەی شـاردەوە/ پۆشـی/ ونیکرد.
(«أَخْفِ عَنا»): نهێنپۆشمانبە/ بمانشارەوە.
(تَخَفَّى واسـتَخفى): شـاردرایەوە (ونبوو/ دیارنەما).
(إخْتَفى- مِن فُلان): خۆی لە فیسار (ونکرد/ شاردەوە).
(ألخَفاء) (مص): شاردراوە/ پەنهانی/ نهێنی/ نادیار/ دەرنەکەوتوو.
(«بَرِحَ الخَفاءُ»): شاردراوەکە دەرکەوت/ کارە نهێنیەکە ئاشکرابوو.
(ألخَفاء (ج) أخفِيَة): ١-سـەرقاپ/ ڕووپۆش ٢-بەرگێکە لەبەردەکرێتو جلەکانی ژێرەوەی دەشارێتەوە/ سەربەرگ/ عەبا ٣-شتی نهێنیو شاردراوە.

(«أَخفِيَةُ الكرى»): چاو/ دیده.
(اَلخَفِيَةُ الزَّهرة): (کاسەی/ بەرگی) خونچەی گوڵ.
(اَلخَفِيّ): گۆشەگیر/ خۆشـێرەوە/ کەسێکە کە خەڵك شوێنەکەی نەزانێت و خۆی شاردبێتەوە.
(رَجُلٌ خَفِيُّ البَطنِ): پیاوێکە ناوسکتێقوپاو/ سکتانجی.
(اَلخَفِيَّة): مێی وشەی (الخَفِيّ): («بە خَفِيَّة»): سەری لێداوە/ تێکچووە. شێتبووە/ دەستیان لێوەشاندووە.
(اَلخَفِيَّة (ج) خَفَايا و خَفِيّات): بێشەلان/ زەبەندی بەیەکداچوو/ جەنگەڵ.
(اَلخافِي والخافياء): جنۆکە (چونکە خۆی لە خەڵك دەشارێتەوەو دیارنییە).
(اَلخافِيَةُ): مێی وشەی (الخافی).
(«أَرضٌ خافِيَـةٌ»): زەویـی جنـۆکان/ کـە جنۆکەی تێدابێت.
(اَلخافِي (ج) خوافٍ): ١-شتی پەنهانی/ نادیار ٢-ناشکرانەبوو.
(اَلخَوافِي): پـەری ژێربالی باڵنـدە کە باڵی داخست دەشاردرێتەوە.
(«لَيسَ القَوادِمُ كالخَوافِي): پەرە درێژە گەورەکانی باڵندە وەك پەری بنباڵی نییە.
القَوادِم: پەرە درێژەکانی پێش باڵی باڵندەیەکە پەرە گەورەکانیەتی.

(اَلمُختَفِي) (فا): ١-خۆشێرەوە/ خۆحەشاردەر ٢-کفندز (چونکە بە دزییەوە گۆڕەکان هەڵدەداتەوەو کفنی مردووەکان دەدزێت).
٢-(خَفى- الشيءَ. خَفْياً و خُفِيّاً) (ضد): ١-شتەکەی دەرخست/ ئاشکرایکرد ٢-شتەکەی (شاردەوە/ پەنهانکرد).
(«خَفى المَطَرُ الفارَ»): بارانەکە مشکەکەی لە کونەکە دەرپەڕاند.
(أَخفى- الشَيءَ): پەردەی لەسەر شتەکە لادا/ سەری شتەکەی (هەڵدایەوەو دەریخست/ لادا).
(إِختَفى- الشَيءَ): شتەکەی دەرهێناو نواندی/ دەریخست.
(- البِئرَ): چاڵاوەکەی هەڵکەند.
(اَلخَفِيَّة) (ج) خَفِيايا و خَفِيّات): چاڵاوی ئاودار.
خـقّ: ١-(خَقَّ- تِ القِدرُ. خَقّاً و خَقَقاً و خَقِيقاً): مەنجەڵەکە هاتە (جۆش/ کوڵ/ گیزەگیز).
٢-(خَقَّ- تِ البَكَرَةُ. خَقّاً و خَقَقاً و خَقِيقاً): بەکرەکە فراوانبوو یان ترازاو لە تەوەرەکەی دەرچوو.
(- السَّيلُ في الأَرضِ): لێشاوەکە زەویەکەی (قووڵ هەڵدری/ دادری).
(أَخَقَّ- تِ البَكَرَةُ): بەکرەکە ترازو لە تەوەرە دەرچوو.

(اَلخَــقّ) (ج) اَخقَــاق و خُقُــوق والأُخْقُوق والإِخْقَيق (ج) اَخاقيــق):١-كەندری زەوی/ شیو ٢-گۆم کە وشکبێتەوەو بنیشێت.

خقن: (خَاقَــان (ج) خَواقين): نازناوو ناوە بۆ هەموو شایەك.

(خَقَّنَــهُ- القَومُ على أَنْفُسِــهِم): کردیان بە شای خۆیان.

(«خَلَّ- لَحْمُهُ. خَلاًّ و خُلُولاً): گۆشــتەکەی لەر بوو/ لاواز بوو/ کەمیکرد.

(إِخْتَــلَّ- لَحْمُــهُ): لاواز بــوو گۆشــتەکەی پووکایەوەو کەمیکرد.

(اَلخَلّ (ج) اَخُل و خِلال): لەشباریك.

(- الخَلّ) (ضد):١-لاواز ٢-قەڵەو.

(اَلخَلّة): ئافرەتی تەنکە لەش/ سووکەڵە.

(اَلخَليل): مرۆڤی چووز باریك/ باریکەلە.

٢-(خَلَّ- الشَيءَ خَلاًّ): شــتەکەی (کونکرد/ سمی).

(-الفَصيــلَ): زمانی بەچکە حوشــترەکە یان گوێرەکەکــەی هەڵدڕیو دارێکــی پێداکرد تا دایکی نەمژێت.

(خَلَّــلَ- بَينَهُما): لەیەکی دوورخســتنەوە/ لەیەکیکــردن/ بۆشــایی لــە نێوانیانــدا پەیداکرد.

(- الأَســنانَ): دانی ئاژنــی/ خواردنی نێوان دانەکانی دەرهێنا.

(تَخَلَّلَ- القَومَ): خۆی بە نێوان خوێشــگەلدا کرد.

(- الرَجُلُ): پیاوەکــە دانی ئاژنی/ خواردنی نێوان دانەکانی دەرکرد.

(- الشَيءُ فيه): شتەکە چووە ناویەوە.

(- هُ بالرُمح):دایە بەر نێزە/ یەك لەسەرەیك نێزەی پێداکرد.

(اَلخَــلّ (ج) اَخُلّ و خِــلال):١-دەرزی جل ٢- رێگەیەك کە بەناو لمدا بروات.

(اَلخَلَل (ج) خِلال):١-بۆشــاییو میانی نێوان دوو شت/ کەلێنی نێوان ٢-جیایی لە رادا.

(اَلخِلَــل): پاشــماوەی خــواردن لــە نێوان دانەکاندا.

(خِلَّــة): پارچەیــەك/ پاشــماوەی خواردنی نێوان دان.

(«هُوَ خِلَلُ القَوم»): ئەو وەك شــتێکی زیاد لەناو خوێشاندایە.

(اَلخَلَّةُ (ج) خِلال و خَلَل): کۆنۆکە/ کون.

(اَلخِــلال) (ج) اَخِلَّة): درەوشــە/ کونکەرە/ ســمۆ ٢-چیلکەیەکــە بــە زمانــی گوێرەکەو بەچکە حوشتردا دەکرێت تا دایکی نەمژێت.

(اَلخِــلال والخِلالَة):١-دانئاژنە ٢-پاشــماوەی خواردنی نێوان دانەکان.

(خِــلالُ الدِيــار): ئــەوەی لە ناو ســنووری وڵاتدایە یان لە نێوان ماڵەکانیدایە.

(«هُوَ خِلالهم»): ئەو لە نێوانیاندایە.

(شَــيءٌ خَليل): شــتێکی کونکراو کە شــتی

پێداچووبێت و بچێت.

٣-(خَلَّ- في دُعائِهِ خَلاً): نزای تایبەتیکرد.

(خَلَّلَ في دُعائِهِ): نزاکەی تایبەتیکرد.

(تَخَلَّلَ- المَطَـرُ): بارانەکە بەختەباران بوو/ هەموو شوێنێکی نەگرتەوە.

٤-(خَـلَّ- إليـهِ. خَـلاً): ئاتاجی ئـەو بوو/ پێویستیی بەو بوو- نەبووی ئەو بوو.

(أَخَـلَّ): نەبـوو بوو/ هەژارکەوت/ تووشـی نەدارایی بوو/ ڕەزەڵخوابوو.

(أُخِلَّ بالرَّجُلِ): هەژار کرا/ نەبوو کرا.

(أَخَـلَّ- هُ اللهُ): خـودا هەژاریکـرد/ نەبوویکرد.

(إِخْتَـلَ- إلَيهِ): هۆی کەوتە ئەو/ پێویسـتی بەو بوو.

(ألخَلَّـةُ (ج) خِلال و خَلَلَ): کەمدەسـتیی/ نەبوونیی/ نەدارایی/ ڕەزەڵخوایی.

(ألخَليل): هەژار/ کەمدەست/ نەدارا/ نەبوو.

(ألأَخَـلّ): ١-هـەژار ٢-هەژارتـر/ نەداراتر/ دەستکورتتر.

(رَجُـلٌ مُخَـلٌّ): ڕەجـاڵ/ نەبوو/ نـەدارا/ پیاوێکی هەژار.

٥-(خَلَّ- العَصيرُ): ١-(شیلەکە/ ئاوی میوەکە) ترشاو خراپبوو ٢-بوو بە سرکە.

(- العَصيرَ): ئاوی میوەکەی کرد بە سرکە.

(إِخْتَلَّ- العَصيرُ): ئاوی میوە گوشراوەکە بوو بە سرکە.

(- العَصيرَ): ئاوی میوەکەی کرد بە سرکە.

(- الرَجُلُ): پیاوەکە سرکەیگرت.

(ألخَلّ (ج) أَخُلّ و خِلال): سـرکەکە لە ئاوی میوە یان مەی دەکرێت و دەترشێنرێت.

(«مالَهُ خَلٌّ ولا خَمْرٌ»): نە شتی باشی هەیەو نە هی خراپ.

(«لستُ مِن هذا الأَمرِ في خَلٍ ولا خَمرٍ»): نە لە خێرو نە لە شەڕی ئەم کارەدا نیم.

(أُمُّ الخَلِّ): مەی.

(ألخَلَّـةُ (ج) خِلال و خَلَـل): ١-هەمەجۆری سرکەو ترشیات ٢-مەیی ترش.

(ألخَلّال): ١-سرکەو ترشیاتگرەوە ٢-فرۆشیاری سرکەو ترشیات/ سرکەو ترشیاتفرۆش.

٦-(خـالَّ- هُ. مُخالَّـةً و خِـلالاً و خَلالاً): دۆستایەتیی و برایەتیی لەگەڵدا گرت.

(تَخالُّـوا): بـوون بـە دۆسـتیی یـەك/ دۆستایەتییانگرت.

(ألخِـلّ): دۆسـتایەتیی و خۆشەویسـتیی/ میهرەبانیی.

(«أَنَهُ لَكَريمُ الخِلّ»): بە ڕاسـتی دۆسـتێکی میهرەبانە.

(ألخِـل والخُلّ (م) خُلّ و خُلَّة (ج) أَخْلال): دۆستی میهرەبان و دڵسۆز.

(ألخُلَّة): دۆستایەتیی (بۆ نێرو مێ و تاك و کۆ دەوترێت).

(هُوَ و هِيَ و هُـنَّ وهُم خُلَّتي): ئەو، ئەوان،

دۆستمەو دۆستمن.

(اَلخُلَّة= الخليلَة):١-دۆستژن/ ٢-ژنی مارەبڕاو/ هاوسەر.

(اَلخِلَــة (ج) خِلَل و خِلال): دۆســتایەتیی‌و برایەتیکردن.

(اَلخَلیــل (ج) اَخِــلاَّء و خُــلاَّن (م) خَلیلة (ج) خَلیلات و خَلائِل): دۆســتی تایبەتیی‌و نزیك.

(اَلخَلالَة والخِلالَة والخُلالَة): دۆســتایەتیی راســتەقینەو ســاغ/ دۆســتیاتیی گیانــی بە گیانیی.

٧-(أَخَــلَّ- بِالشَّــيءِ): ١-شــتەکەی تێکــدا/ کەمووکوڕیی لە شتەکەدا کرد ٢-بەجێیهێشت‌و بە ئەنجامی نەگەیاند/ نەیهێنایە کۆ.

(- بمَرکَزِهِ): شوێنی پایەو کارمەندیی‌و کاری خۆی جێهێشت.

(- بِقَومِهِ): وازی لە نەتەوەکەی خۆی هێنا/ لێیان بوو.

(- بِالأَمــرِ): کارەکــەی (تێکــدا/ گەنیکرد/ شێواند).

(- بِالرَّجُلِ): مافی پیاوەکەی نەدا.

(- الوالــي بالثُغورِ): ســەردارەکە بە تەنگ سنوورەکەوە نەهات‌و سەربازی کەم تێدا دانا.

(إِختَــلَّ- الأَمــرُ): کارەکە شــلبوو/ تێکچوو/ شیرازەیپچڕا.

(- عَقلُهُ): مێشــکی (تێکچوو/ لەســەر خۆی نەما).

(اَلخَلَل (ج) خِلال):١-تێکچوون ٢-کەموکووڕیی ٣-ســســتبوون ٤-گەنبــوون/ گەندەڵبــوون ٥-شلۆقبوون.

٨-(اَلخَــلّ (ج) أَخُــلّ وخِــلال): جلە کۆنەو دڕاو.

(اَلخُلَّــةُ (ج) خُلَــل): ١-گشــت ڕووەکێك کە شیرینی تێدابێت ٢-خەسڵەت/ نیشانە.

(اَلخَلَّــة (ج) خِلَــل و خِــلال): ١-کێلانــی شمشــێر کە لە پێست هەڵکێشرابێت ٢-هەموو چەرمێکی نیگارکێشراو.

اَلخَلَّــة (ج) خِــلال و خَلَــل): نیشــانە/ خەسڵەت.

٩-(خَلْخَلَ- العظمَ): نێسقانەکەی ڕووتکرد/ گۆشتی پێوە نەهێشت.

١٠-(خَلْخَلَ- المَــرْأَةَ): پاوانەی لە پێی ژنەکە کرد.

(تَخَلْخَــلَ- تِ المَــرْأَةُ): ژنەکــە پاوانــەی لەپێکرد.

(اَلخَلْخَــال (ج) خَلاخِیل والخَلْخَل والخُلْخُل (ج) خَلاخِل): پاوانە (خشڵێکە دەکرێتە پێ وەك بازن بۆ دەست).

(اَلمُخَلْخَل): شوێنی پاوانە لە پێدا.

١١-(تَخَلْخَلَ- الشَّــيءُ): پارچەکانی شــتەکە لــە یەکــترازان/ بۆشــایی کەوتــە نێــوان پارچەکانیەوە/ شلۆقبوون.

(- مِــن مَكانِهِ): شــتەكە بنى هولــۆڵ بوو/ ترازا.

١٢-(تَخَلْخَــلَ- الثَّــوبُ): بەرگەكــە كــۆنو تەنكبوو.

(ثَوبٌ خَلْخال و خُلْخُل): پۆشاكێكی تەنك.

الملحق:

خلّ: (ألمُخَلَّل): ئەو شتانەی دەخرێتە سرکەوە وەك تــرۆزیو خەيــارو شــتيتر كــە دەبێتە ترشيات.

خــلأ: (خــلأ. خُلــؤ): شــوێنەكەی خــۆی بەجێنەهێشت.

(خالأ- القَومُ. مُخالأةً): خوێشــگەل شتێكيان بەجێهێشتو لە هيتريانبرد.

خلب: ١-(خَلَبَ- ه بظفرِه. خَلْباً): بە نينۆكی رنیو برينداريكرد.

(- السَّبعُ الفَريسَةَ): درندەكە نێچيرەكەی بە چنگگرتو برد.

(إسْــتَخلَبَ- هُ بظفــرِهِ): بــە نينۆكی رنیو برينداريكرد.

(ألخِلْب (ج) أخْــلاب): نينۆك- چنگی درندە گۆشتخۆرەكان.

(ألمِخْلَب (ج) مَخالِب= الخِلب): ١-چنگی درندە ٢-داس.

٢-(خَلَبَ- الفتــى. خَلْباً): دڵی كورەكەيبرد/ دڵبەنديكرد/ دڵی لێسەندو شەيدايكرد.

(خَلَــبَ و خالَبَ وخَلَّبَ واخْتَلَبَ- هُ. خَلْباً و خِلاباً و خِلابَةً و مُخالَبَةً): بە قســەیخۆشو زمانيلوس هەڵيفريواند/ لاسيدا/ دڵی لێسەند/ دڵی بەكێشكرد/ دڵبەنديكرد.

(خالِب وخَلُوب و خَلاَّب و خَلَبُوت (م) خالِبَة و خَلِبَة و خَلُوب و خَلاَّبَة و خَلَبُوت): ١-دڵبەر ٢-لاسدەر/ هەڵفريوێن/ دڵكێش/ دڵبەند.

(ألخِلْب/ زمانلووس (ج) أخْلاب): ١-پەردەيدڵ ٢-پەردەيجگەر.

(ألخُلَّــب): هــەوری بێبــاران (وەك هەڵبخەڵەتێنێت).

(ألبَــرقُ الخُلَّب و بَرقُ الخُلَّب): بروســكەی هەوری بێباران.

(«إنما أنتَ كَبَــرقِ خُلَّبٍ»): تۆ وەكو هەورە بروســكەی هــەوری بێبارانيت. بــە يەكێك دەڵێن كە بەڵێن بداتو نەيباتە سەر.

(ألخُلْبــوب): فێڵبــاز/ تەڵەكەباز/ لاســدەر/ هەڵفريوێن.

(ألخِلِّيْبَــى): لــە خشــتەبردن/ فێڵكــردن/ لاسدان/ فريودان.

٣-(خَلِبَ- تِ المَرْأةُ خَلَباً): ژنەكە گەوجبوو.

(ألخلباء): گەوجەژن.

٤-(أخْلَبَ- الماءُ): ئاوەكە ليتاوی رەشبوو.

(مُخْلِب): ليتاوی رەش.

(ألخُلْب والخُلُب): قورە رەشی بۆگەن.

٥-(ألخُلْب والخُلُب): ١-گوشو گوريســی گوش ٢-گورۆكی دارخورما.

(ألخِلْب (ج) أخْلاب): گەلاَمێو.
(ألمُخَلَّب- مِنَ الثِّياب): بەرگی پڕ نیگار.
٦-(خَلْبَسَ- هُ أو خَلْبَسَ قَلْبَهُ): دڵی لێسەندو گرفتاریکرد/ دڵیبرد.
(ألخُلابِس): قسەی (ناسك/ خۆش‌و دڵبەر).
(ألخُلابِس والخَلابِس): قسەی لاسدان/ درۆو دەلەسەو فشەی بێسەروبەر.
(ألخَلابِيس): ١-درۆو دەلەســەو فشەو قسەی لاسدان ٢-بەدخوازو سەرسەری‌و بێناموسان.
خلج: ١-(خَلَــجَ- هُ. خَلْجاً): هەڵیپچڕوقاندو ڕایکێشا/ هەڵیکەندو بەکێشیکرد.
(- هُ الأمرُ): کارەکە خەریکیکرد.
(«خَلَجَتْــهُ أُمُــورُ الدُنيــا»): کاروباری دنیا سەری قاڵکردو خەریکیکرد.
(خَلِجَ. خَلَجاً) (طب): ئێسکی لاقی ژانیکرد بە هۆی ڕۆیشــتن یان ماندوێتییەوە (ژانەکەیش بە هۆی کرژبوونی دەمارەوەیە).
(خالَجَ- قَلبَهُ أمْــرٌ): کارێك، بیرێك بە دڵیدا هــات‌و خەریکیکــرد/ خەســتیە ســێ‌و دووی دڵیەوەو گومانەوە.
(تَخَلَّجَ): ئەمــلاو ئەولایکرد/ ئۆقرەی لەبەر بڕا وەك شتێك بیهێنێت‌و بیبات.
(- الشَــيءَ): شــتەکەی بۆ لای خۆی ڕاکێشاو هەڵیکەند.
(تَخالَــجَ- تْهُ الهُمومُ): مــەراق ئارامی لەبەر بڕی هێنای‌و بردی.
(«تَخالَجَ في صَدْري شَــيءٌ»): شتێك گومان‌و مەراقی پێپەیداکردم.
(إخْتَلَــجَ- الشَــيءَ): شــتەکەی هەڵکەنــدو بۆلایخۆی ڕایکێشا.
(- الشَيءُ في صَدرِه): شتەکە بوو بە مەراقی‌و خەریکیکرد: گینگڵی پێوەدا/ پێوەی تلایەوە.
(أُخْتُلِجَ — مِن بَينِهِم): لەناویاندا دەرکێشرا/ مرد.
(ألخالِــج) (فا): ١-مــردن ٢-دەرکێش چونکە مــردن بەدیهێنــراوەکان هەڵدەپچڕێــت‌و بەکێشدەکات.
(ألخَليــج (ج) خُلْجَــان و خُلُــج): پــەت/ گوریس (چونکە ئەوەی پێوەی ببەســترێت‌و ڕایدەکێشێت.
(ألخُلُج): کەســانێك کە ڕەسەنیان نەزانرێت/ گومان لە ڕەسەنیان بکرێت.
(ألأخْلَج): پەت/ گوریس.
٢-(خَلَجَ- الشَيءَ. خَلْجاً): شتەکەی بزواند.
(- هُ بعَينِه): چاوی لێداگرت.
(- تِ العَــينُ. خَلْجاً و خُلُوجــاً: و خَلَجاناً): چاوەکە لە خۆیەوە کەوتە پرتەپرت/ جووڵە/ چاوەکە فری.
(أخْلَــجَ- حاجِبَيهِ): برۆکانــی هەڵتەکاند/ بزواند.
(تَخَلَّجَ): شپرزە بوو کەوتە جوڵەجووڵ.
(إخْتَلَجَ): هەڵسڵەمییەوەو ڕاپەڕی.

(- العَينُ): پێڵووی چاوی له خۆیەوە فڕی.
(ألخُلُج): لەشلەرزیوەکان/ لەرزۆکەکان.
٣-(خَلَـجَ- هُ بالسَّـیفِ. خَلْجاً): بە شمشـێر لێیدا.
٤-(خَلَجَ- الوَلَدَ. خَلْجاً): منداڵەکەی لە شـیر بڕییەوە.
(إخْتَلَجَ- الوَلَدَ): منداڵەکەی لەشیر بڕییەوە.
٥-(خَلِجَ- الشَّيءُ. خَلَجاً): شتەکە بۆگەنبوو/ خراپبوو.
٦-(ألخَليـجِ (ج) خُلْجان وخُلُـج): ١-ڕاپۆڕی بچووك ٢-ڕووبار.
(- مِنَ البَحْرِ): کەنداو.
(خَلیجا النَّهر): هەردوو بەری ڕووبار.
(الأخلیج مِنَ الخَیل): ئەسپی تیژڕەو.
(ألإخلیج): (ن): ڕووەکێکە.
خلد: ١-(خَلَدَ. خلـوداً): هەر مایەوە/ نەمر بوو/ هەمیشەییبوو.
(خَلْـداً خُلوداً): درەنگ پـیر بوو هەر بەگوڕ بـوو/ تەمەن پێوەی دیـار نەبوو وەکو نەمر بێت.
(خالِد ومُخَلَّد ومُخْلِد ومُخَلَّد): تێنەشـکاو/ پایەدار.
(خَلَّدَ وأَخْلَدَ-هُ): نەمریکرد.
(ألخُلْد): مانەوەو نەفەوتان.
(ألخَلَد(= الخالِد: نەمر.
(الخالِـدَةُ) (ن): جـۆرە ڕووەکێکە گوڵەکەی زۆر دەمێنێتەوەو بۆ جوانیی دەروێنرێت.
(ألخَوالِـد): ١-بـەرد (لەبەرئـەوەی زۆر دەمێنێتەوە) ٢-شاخ/ چیا/ کێو/ کەژ.
٢-(خَلَدَ- إلی المَکانِ وبالمَکان. خَلْداً و خُلوداً): لە شوێنەکەدا ستارەیگرتو نیشتەجێبوو.
(- إلی الأرضِ): بـە زەویەکـەوە لـکا/ بەند بوو.
(خَلَّـدَ- إلی المَکانِ وبالمَکانِ): لە شـوێنەکەدا جێگیر بوو.
(أخْلَـدَ بِصاحِبِـهِ): بـە هاوڕێکەیەوە بەند بوو.
(- إلیهِ): لای ئەویگرتو خۆی دایە پاڵ ئەو.
(- إلی المَـکانِ وبالمَـکان): لـە شـوێنەکەدا ئۆقرەیگرتو نیشتەجێبوو.
٢-(ألخُلْـد (ج) خِلَـدَة): ١-بـازن ٢-گوارە ٣ (ج) مَناجذ): (کە لە وتەی وشـەکە نییە): مشـکەکوێرە کە لەژێر زەویدا دەژی نە چاوی هەیەو نە گوێ.
(خُلْدُ- الماءِ) (ح): جۆرە مشکێکە لە ئاویش و وشکانیشدا دەژی.
(ألخَلَد): ١-دڵ ٢-بیروهۆش.
(«لَـمْ یَدُر هذا الأمرُ في خَلَدي»): ئەو کارەم هەر بە بیردا نەهاتووە/ بە دڵمدا نەهاتووە.
(ألخَلَدَةُ): ١-بازن ٢-گوارە.
(أبو خالِد): سەگ.
خلـر: (ألخُلَّـر (ن): ڕووەکێکـە دەڵێن یان

پاقلەیە یان ماشە.

خلس: ١-(خَلَسَ- الشَّيءَ. خَلْساً و خِلِّيسى): بە فێڵو چابوكانە شتەكەی (لێسەند/ زەوتكرد).

(خالَسَ- هُ. مُخالَسَةَ): دزەو خێرای لێكرد.

(«خالَسَ- هُ النَّظَر»): تیلەیەكی خێرایو دزەی لێكرد.

(تَخالَسَ- القَومُ الشَيءَ): خوێشكەل بە نهێنی پێكەوە شتەكەیان دزیو زەوتكرد.

(«هُما يَتَخالَسان أَنْفُسَهُما»): هەردووكیان خویان بۆ یەكتری ناوەتەوە یەكتری بكوژن/ لە بنەدان بۆ كوشتنی یەكتری/ دزە لە یەكتریی دەكەن.

(إختَلَسَ- الشيءَ): شتەكەی بە فێڵو بە نهێنی زوو دزی.

(أَلخُلْسَة): ١-بە نهێنیو چابووكانەو بە فێڵ شت دزین ٢-ئەوەی بە فێڵو بە نهێنیو خێرا بدزرێت ٣-هەلی هەڵكەوتوو.

(«أَلخُلْسَةُ سَريعَةُ الفَوت بَطيئَةُ العَود»): هەل بە دزی زوو لەدەستدەچێتو درەنگ دێتەوە. واتا نەهێڵیت لە دەستت دەرچێت بیقۆزەرەوە.

(أَلخَليس والخَلاَّس): ئازای بە پارێز.

٢-(أَخْلَسَ- الرأسُ): سپێتیی دزەی بۆ سەر كرد/ سەر مووی سپی تێكەوت.

(خَلْس و خَليس و مُخلِس): ١-سەرێك مووی سپی تێكەوتبێت ٢-رووەكی وشكەوەبوو كە لە بنییەوە گیای تازە روابێت.

(- تِ الأَرضُ): زەویەكە هەندێك گیای لێروا.

(أَلخِلاسِيّ): منداڵی دوورەگ، لەدایكو باوكێكی رەشو سپی.

٣-(إخْتَلَسَ- القارِئُ الحَرَكَةَ): خوێنەرەكە بزوێنەكانی تەواو دەرنەخست.

(ويقابِلُهُ الإشباع): بە پێچەوانەی ئەوەوە تەواو دان بە بزوێنەكاندا بنرێت.

خلص: ١-(خَلَص. خُلُوصاً وخَلاصاً): پوختەبوو- سافبوو.

(خالِص): پوختو بێخەوشبوون.

(- الماءُ مِنَ الكَدَر): ئاوەكە خاوێنو سافبوو/ پاكبوو.

(خَلَّصَ- الشَيءَ): ١-شتەكەی پوختكردەوە/ پاڵاوت ٢-پوختەكەی گرتو جیاكردەوە.

(خالَصَ- هُ في العِشرَةِ أَو المَوَدَّةِ. مُخالَصَةً): پاكانە رەفتاریكردو خۆشەویستیەكی ساغی تەواوی بەرامبەر هەبوو.

(خالَصَ-هُ الوُدَّ):دۆستایەتیوخۆشەویستییەكی تەواوی لەگەڵدا گرت.

(أَخْلَصَ- الشيءَ): ١-پوختەی شتەكەیگرت ٢-شتەكەی هەڵبژارد.

(أَخْلَصَ- هُ اللهُ): خودا هەڵیبژاردو لە هەموو پیسییەك پاكیكردەوەو بەدووریگرت/ كردیە

هەڵبژاردەیەکی دوور لە هەموو بەدییەك.
(أَخْلَـصَ- الطاعَةَ وفِي الطاعَـةِ): ملکەچی راستەقینەی بێمەراییبوو.
(- لَـهُ الحُـبَّ أو القولَ): خۆشەویسـتیەکی پاك و گفتێکی راستی لەگەڵدا نواند.
(تَخالَصا): دڵیـان بەرامبەر یەك پاکبوومەو یەکیانگرتەوە/ ئاشتبوونەوە.
(إستَخلَصَ- هُ): هەڵیبژارد.
(- الشـيءَ مِنهُ): شـتەکەی لێوەرگرت/ یان لێیداواکرد.
(أَلخَلْص): هەموو سپییەك.
(ألخِلص (ج) خُلَصاء والخُلصان): یاری تەواو یان دۆسـتی دڵسـۆزو میهرەبان (خلصان . بۆ تاك و کۆ دەوترێت).
(هُوَ خُلْصاني وهُم خُلْصاني): ئەو دۆسـتی راسـتەقینەمە. ئـەوان دۆسـتی دڵسـۆزو میهرەبان و راستیمن.
(ألخالِـص): (فـا) (ج) خُلَّـص): ١-پەتیی و پوخت/ روت و بێخەوش ٢-رەنگی ساف.
(«هذا ثَوبٌ خالِص»): ئەمە بەرگێکی (سپیی پەتییە/ سپیی روونە).
(ألخالِصَةُ): سپی بوو مێی وشەی (الخالِص).
(«هُوَ خالِصَتی»): ئەو دۆست و یاری دڵسۆزی تایبەتیمە.
(«هـذا الشـيءُ خالِصَـةٌ لَكَ»): ئەم شـتە تایبەتیی تۆ بێت.

(أَلخُلُوص): ١-بەرخورما/ دۆشـاوی خورما ٢- خڵتەی رۆنی پاڵاوتە.
(أَلخَـلاص والخِـلاص): زێرو زیـوو کەرەی پاڵاوتەو پوختەی بێخەوش.
(أَلخُلاصَـة والخِلاصـة): رۆنـی پاڵاوتـەو پوختە/ پوختەو پاڵاوتەی هەموو شتێك.
(«خُلاصَـةُ الـكَلام»): پوختـەو کورتـەی ئاخاوتنەکە.
(ألإخلاص والإخلاصية): کەرەی پوختەکراو.
(كَلِمَـةُ الإخلاص): ئەوەیە کە بڵێیت (لا اله الا الله)
٢-(خَلَصَ- مِـنَ الهَلاكِ. خُلُوصاً وخَلاصاً): لە مردن رزگاریبوو/ بێوەی دەرچوو.
(خُلوص و خَلاص): رزگاربوون/ بە سـاغی دەرچوون.
(خَلَّـصَ- هُ مِن كـذا): لـەوە (رزگاریکرد/ سەرفرازیکرد).
(تَخَلَّصَ- مِنهُ): لێیرزگار بوو/ سەرفراز بوو.
(أَلخَـلاص): ١-رزگاربـوون/ قوتاربـوون/ سەرفرازبوون.
(«أَلخَلاصُ مِـنَ الأَخطار»): لە مەترسـیی رزگاربوون.
(«يَـومُ الخَـلاص»): رۆژی رزگاربـوون و سەرفرازیی ٢-دەسـتگیربوونێکی چاکی ئەوە دنیا.
(«الخَلاصُ الأَبَدي»): رزگاربوونی بەیەکجاریی

تاهەتایی.
(أَلمُخَلَّص) (فا): نازناوی حەزرەتی عیسا کە واتای ڕزگارکەر دەبەخشێت.
(أَلمُخلِص): دڵسۆز.
٣-(خَلَصَ- الى المَكانِ وبالمَكانِ. خُلُوصاً و خَلاصاً): گەیشتە شوێنەکە.
(تَخَلَّصَ مِن كذا إلى كذا): لەوەوە گوێزایەوە بۆ ئەویتر.
٤-(خَلَصَ- مِنَ القَوم. خُلُوصاً و خلاصاً): لە خوێشگەل کەنارگیر بوو.
(خَلِصَ- اللَّحْمُ. خَلَصاً): ئێسکەکە لە گۆشتەکەدا پارچەپارچە بوو.
(تَخَلَّصَ- مِنْهُ): ١-لێیجیابووەوەو کەناری گرت ٢-لێیرزگاربوو.
٥-(خَلَّصَ- الرَجُلُ): لە وێنەی ئەو شتە شتیدایە.
أَلخِلاص: لە وێنەی خۆی/ لە وێنەی شتەکە.
الملحق:
خلص: (أَلتَّخْلِيص): ١-پالاوتن/ پاکژکردن لە هەموو خلتەو پیسییەك ٢-ڕزگارکردن لەوەی کە پیاو وەڕس و نارەحەتدەکات/ لە کۆڵکردنەوەی بارێکی سەرشان ٣- بەفریاکەوتن و ڕزگارکردن لە چورتوم و گیروگرفت ٤-لە فورتێك ڕزگارکردن.
(أَلتخلِيص جُمرِكِيّاً): کالا لە گومرگ دەربهێنرێت و پارەی گومرگەکەی بدرێت.
(أَلمُخالَصة): پاکلەپاککردن- وامدەر گەردنی قەرزارەکە ئازاد بکات و هیچی بەسەر قەرزارەکەوە نەمێنێت.

خلط: ١-(خَلَطَ وَخَلَّطَ – الشَّيءَ بالشَّيءِ. خَلْطاً): شتەکەی تێکەڵ شتەکەیتر کردو تێکیهەڵدان/ ئاوێتەیکردن.
(خالَطَ- هُ مُخالَطَةً و خِلاطاً): تێکەڵیکردو تێکیهەڵدا ٢-تێکەڵیبوو/ هەڵسووکەوتی لەگەڵدا کرد.
(- الداءُ فُلاناً): دەردەکە دایە لەشی فیسار/ چووە لەشیەوە.
(تَخالَطوا): تێکەڵی یەکبوون/ بەیەکداچوون/ لەیەکئالان.
(إِخْتَلَطَ): تێکەڵبوو/ ئاوێتە بوو.
(- الظَّلامُ): تەواو تاریکبوو.
(أَلخَلْط): خۆ لە خەڵك هەڵسوو و مەراییکەر.
(أَلخِلْط (ج) أَخْلاط): ١-هەر شتێك تێکەڵ شتیتر ببێت ٢-منداڵی زۆڵ.
(«رَجُلٌ خِلْطٌ مِلْطٌ»): پیاوێکە ڕەسەن ناپوخت/ نارەسەن.
(أَلأَخْلاط): جۆرەهای تێکەڵ و ئاوێتە.
(أَخْلاطُ- القَوم): هەرچیوپەرچی ناو میللەت.
(- الجَسدِ في عُرفِ الأَقْدَمين): بە پێی قسەی کۆنەکان. خوێنەو بەڵغەمەو خلتەی لەشەو

كە لە سپڵدا كۆدەبێتەوەو زراوە.
(اَلخُلطة): هاوبەشیی.
(اَلخِلاط): تێكەڵبوونی مرۆڤ و ئاژەڵ.
(اَلخَلیط (ج) خُلُط و خُلَطاء): ١-هەرەمە/ تێكەڵە ٢-تێكەڵێخوار ٣-بەشدار/ هاوبەش ٤-مێرد/ هاوسەر ٥-دۆستو هاوڕێ ٦-دراوسێ ٧-قوڕو كای تێكەڵكراوو شتی وەها ٨-خوێشگەلێك كە یەك دەمەڕاستیان هەبێتو ئامانجێك.
(«خَلیطٌ مِن النّاس»): ١-خەڵكێكی هەمەچیزە.
(خَلیطُ- الرَّجُلِ): هاودەمو هاونشینی پیاوەكە.
(اَلمِخْلاط والمِخْلَط): تێكەڵێخواز/ كەسێكە كە زۆر حەز لە تێكەڵیی خەڵك بكات.
(جَمَلٌ مُختَلِط): حوشترێكە گۆشتو بەزی لەشی تێكەڵە/ هەر غەزو بەزە.
(اَلخُلَّیطی والخُلَیْطی): خەڵكی هەمەچیزە.
«وقَعوا فی خُلَّیطی»: كەوتنە ناو خەڵكی هەمەچیزەوە.
٢-(خُولِطَ – فی عَقلِهِ): مێشكی تێكچوو.
(خَلَّطَ- فی الشّيءِ): شتەكەی گەنكرد/ تێكیدا.
(«خَلَّطَ المَریضُ»): نەخۆشەكە تێكچوو. شتێكی خوارد تێكیدا.
(«خَلَّطَ فی الكَلامِ»): قسەی بێسەروبەریكرد/ وڕێنەیكرد.

(إخْتَلَطَ- الرَّجُلُ): پیاوەكە مێشكی تێكچوو.
(اَلخِلْط): گەوج.
(«هُوَ خِلْطٌ بینَ الخَلاطَة»): ئەو گەوجێكە لەناو گەوجاندا.
(اَلخَلِط): گەوج.
(اَلخَلاطَـة): ١-مێشك تێكچوون/ ئاوەز لەدەستدان ٢-گەوجێتیی.
٣-(أَخْلَطَ- الفَرَسُ): چارەوێكە/ كورتەو بوو/ نەیتوانی باش بڕوات.
٤-(اَلخِلْط): تیروكەوانی خوارو خێچ.
خلع: ١-(خَلَعَ- الشّيءَ خَلْعاً): شتەكەی لەبن هەڵكێشا/ هەڵكەند.
(- عَلَیهِ ثَوباً): پۆشاكێكی پێبەخشیو پێلەبەركرد.
(خَلَعَ كَتِفَهُ أو وَرِكَهُ): شانی یان كۆڵۆتی لەجێبرد.
(- القائِدَ): فەرماندەكەی لێخست/ یان پلەی هێنایە خوارێ.
(- العِذارَ): شەرمو شكۆی فرێداو دوای هەواو هەوەسكەوت.
(«خَلَعَ یَداً مِن طاعَة»): یاخیبوو كە لەوەپێش بە فەرمانبوو/ گوێڕایەڵبوو.
(- الشَّجَرُ) (ضد): ١-درەختەكە گەڵاكەی وەری ٢-گەڵای دەركرد.
(-الدابَّةَ): ولاخەكەی بەرەڵاكرد/ پێوەندەكەی لێكردەوە.

(- امرَأتَــهُ. خَلعــاً و خُلعاً): دەســتبەرداری ژنەکەی بوو/ تەلاقیدا کە ژنەکە خۆی رێگەی ئەومیدا.

(خالِع): تەلاقدراو کە خۆی ویستبێتی.

(اَلخُلعَــة): تەلاقــدان. دەســتبەرداریی بــە قایبلوونی ژنەکە.

(- إبنَــهُ)»: حاشــای لــە کورەکەیکــرد/ ئافەرۆزیکرد.

(الوَلَــدُ الخَلیع): کــوری حاشــالێکراو (ئەم حاشــالێکردنەو ئافەرۆزکردنــە لــە پێــش ئیسلامدا باو بوو).

(«خُلِــعَ المَیِّــتُ»): کفنەکــە لــە مردووەکە کرایەوە/ مردووەکە رووتکرایەوە.

(خَلَّعَ- هُ): لێکیهەڵوەشاند.

(خالَــعَ- الرَجُــل): قومــاری لەگەڵــدا کرد (چونکە قومارکەر هاورێکەی رووتدەکاتەوەو ماڵەکەی لێزەوتدەکات).

(خالَعَ- الرَجُلُ زَوجتَهُ أو المَرأةُ زَوجَها): ژن‌و مێردەکە یەکێکیان دەستبەرداری ئەویتربوو.

(تَخَلَّعَ- في المَشي): شل‌و شێواو رۆیشت.

(تَخالَــعَ- الزَوجُ والزَّوجَــةِ): ژن‌و مێردەکە دەســتبەرداری یەکتربــوون یەکێکیــان دەستبەرداری ئەویتر بوو.

(- القَــومُ): خوێشــگەل پەیمانــی نێوانیان هەڵوەشاند.

(إنخَلَعَ): لەجێیخۆی هەڵکەنراو دەرهێنرا.

(إختَلَــعَ- الشَــيءَ): شــتەکەی هەڵکەنــدو دەرهێنا/ دەرکێشا.

(- القَــومُ الرَجُلَ): خوێشــگەل پیاوەکەیان رووتکــردەوە/ دەســتیان بەســەر ماڵەکەیدا گرت‌و بۆ خۆیان برد.

(- تِ المَرأةُ مِن زَوجِهــا): ژنەکە پارەو ماڵی بە مێردەکەیدا تا دەســتبەرداری ببێت (بەو تەلاقدانە دەڵێن (الخُلع)

(اَلخُلاع): جۆرە (شێتبوونێکە/ تێکچوونێکە).

(اَلخُلعَةُ): ١-هەڵبــژاردەی داراو ماڵ (بۆیە وا ناونراوە چونکە دڵی خەڵك رادەکێشێت).

(اَلخُلعَة): ٢-بێتوانایی.

(«فیهِ خُلعَةٌ»): بێهێزییەکی تێدایە.

(اَلخِلعَة): ١-هەموو بەرگێك کە تۆ دایبکەنیت ٢-بەرگێك کە ببەخشــرێت ٣-باشــترین داراو ماڵ.

(اَلخَلیع (ج) خُلَعاء): لەسەر کارو پایە لابراو ٢-قومارباز/ قومارچی.

(«ثَوبٌ خَلیع»): بەرگێکی کۆنی دراو.

(اَلخَولَع): گەوج.

(رَجُلٌ خَیلَع): پیاوێکی بێتوانا/ بوودەڵە.

(اَلمُخَلَّع مِنَ الرجال): ١-پیاوی بێتواناو بێهێزو شــل‌و شــێواو ٢-جومگەتێکچوو ٣-یەکێك کە هەندێــك ئەندامی یان هەموو جەســتەی لە هەســت یان لە جووڵــە کەوتبێــت/ ئیفلیج بووبێت.

٢-(خَلُعَ.. خَلاعَــةً):١-دوای هەواو هەوەس/ ئارەزوو کەوتو بێئابڕوو بوو ٢-سووكو ڕسوا بوو/ دایــە لایەنی بێناموووســیو بەدەربەس هیچەوە نەهات.

(تَخَلَّــعَ- فِي الشَّــرابِ): ســەریکردە ســەر خواردنەوەو سەرخۆشیی.

(ألخَلِيعُ (ج) خُلَعاء):بەرەڵای بێئابڕوو.

(ألخَلِيعَةُ):١-مێی وشەی (الخَلِيع ٢-ئافرەتی ســۆزانی/ بێگەورە بێخاوەنو لەسەر هەوەس ژیاو/ هەوەسباز.

(ألخَلاعَــةُ): بێئابڕوویــیو هەوەســبازییو بەرەڵایی.

٣-(خَلَعَ- الشَّجَرُ) (ضد):١-درەختەکە گەڵای تازەی دەرکرد ٢-گەڵاکەی وەراند.

(أخْلَعَ- الشَّجَرُ):گەڵایتازەی دەرکرد.

(- السُنبُلُ):گوڵە گەنمەکە دانیگرت.

٤-(الخَلِيــعُ (ج) خُلَعــاءُ): دەروونبــەد/ دەروونپیــس ٢-(ح) گــورگ ٣-دێــوو درنج ٤-فرەزەندێك حاشایان لێکردبێت ٥-جلی دڕاوو کۆن ٦-لەســەر کارلابــراو ٧-دۆڕاوی قومار ٨-کراسی بێیەخە.

(الخَوْلَــعُ) (ح):١-گــورگ ٢- (ط)پەڵوولــە ٣-گۆشــتێك لــە ســرکەدا دەکوڵێنرێــتو بۆ ڕێبواریی دەبرێت.

(ألخَوْلَعُ والخَيْلَعُ)تۆقاندنێك کە لە دڵدا هەر بمێنێتەوەو سێبەری بە سەریەوە هەبێت.

خلــفَ: ١-(خَلَــفَ- هُ. خِلافَــةً و خِلِّيفى): جێنشینی بوو/ بوو بە جێگری.

(-هُ رَبُّــهُ فِي قَومِــهِ):گەورەکەیان کردی بە جێنشینی خۆی بەسەر خوێشکەلەوە.

(- الرَجُلَ):جێی پیاوەکەی گرتەوەو لە جێی ئەو دانیشت.

(- تِ الفاكِهَــةُ بَعْضُها بَعضاً. خَلَفاً وخِلْفَةً): میوەکە بەرروودوا پێگەیشت.

(- أباهُ. خَلْفاً):جێی باوکی گرتەوە/ بوو بە جێنشینی باوکی.

(- فُلانــاً):بوو بە جێنشــینی ئــەو/ جێی ئەویگرتەوە.

(«خَلَفَ اللهُ لَكَ أَو عَلَيكَ»)خودا جێی ئەوەت بۆ بگرێتەوە/ هۆی ئەوەت بۆ بکاتەوە.

(خَلَفَ- تِ النّاقَةُ):مێحوشترەکە ئاوسبوو.

(خَلَّفَ- هُ)ئەویکرد بە جێنشینی خۆی.

(أخْلَــفَ- تِ الشَــجَرَةُ):درەختەکە لە جێی پەلە بڕراوەکانی پەلیتازەی دەرکرد.

(- الطائِــرُ):پەلەوەرەکە دووبــارە پەڕیتری دەرکردەوە.

(- لِنَفسِهِ)شــتێکی لەدەستچوو لە بریەوە شتیتری دانا.

(- اللهُ عَلَيهِ):خودا هۆی لەدەســتچووەکەی بۆ کردەوە.

(إخْتَلَــفَ- هُ)١-جێگری ئەو بوو. لە پاش ئەو جێی ئەوی گرتەوە.

(إسْتَخلَفَ- هُ): ئەویکرد بە جێنشینی خۆی.
(- فُلاناً مِن فُلان): فیساری کرد بە جێنشینی فیسارکەس.
(- تِ الأَرضُ): زەویەکــە گیــای هاوینــەی دەرکرد.
(أَلخَلَف): ١-زارۆڵە/ فرزەند ٢-فرزەندی چاك ٣-وەچەی چاش وەچە.
(«هُــم كِــرامٌ خَلَفاً عَــن سَــلَف»): ئەوان پشتاوپشت هەر رێزدارو خانەدان بوون.
(«هُوَ خَلَفُ صِدقٍ عَن أَبيهِ»): ئەو بە راستیی چۆتەوە سەر باوكیو وەك ئەو رەسەنە.
(أَلخَلف): ١-شــتی لەپاش بەجێماو ٢-لەبریو قەرەبوو.
(فِي هــؤلاءِ القَــوم خَلَــفٌ مِمَّــن مَضى»): لەناو ئەو خوێشــگەلەدا لە بری رابوردوو لە دەستچوو هەیە كە جێی ئەوان بگرنەوە.
(«أَعطاكَ اللهُ خَلَفاً مِن تَلَف»): خودا پاداشتی لەدەستچووەكەت بداتەوە.
(أَلخِلْف (ج) أَخْــلاف وخِلْفَة): گیای هاوینە كە لە جێی وشكەوەبووەكە دەرهاتووە.
(أَلخِلْفَة): ئەو گیایەی لە هاویندا دەردێت.
(«جَعَلَ اللَّيلَ والنَّهارَ خِلْفَةً): شــەوو رۆژی دوای یەك خست.
(«هُنَّ يَمشــينَ خِلْفَةً): ژنــان یەك بە دوای یەكدا دێنو بەرەوودوان.
(أَلخالِف) (فا): ١-شوێنگر ٢-بەدواداهاتوو.

(أَلخالِفَةُ): ١-مێی وشەی (أَلخالِف) ئەو كەسەی كە دوای تۆ دێتو جێی تۆ دەگرێت.
(أَلخِلافَة): ١-میرنشینی ٢-نوێنەرێتیی خەڵك ٣-پێشەوایەتیی/ رابەریی/ خەلیفەیی.
(أَلخَليفَة (ج) خُلَفاء و خَلائِف): ١-كەســێكە جێنشینی كەســێكیتر بێتو جێی بگرێتەوە ٢-پێشەوایەك كە كەسێكیتر لەسەروو ئەوەوە نەبێت. دەیشوترێت (هذا خَليفَةٌ آخر)، ئەمە جێگــری یەكێكیترە یــان دەوترێت (خليفة أُخرى): جێگری یەكێكیترە.
٢-(خَلَــفَ- البَيْــتَ. خَلْفــاً): ســتوونێكی پاشراگری بۆ خانووەكە لە پشتەوە دانا.
(- عَــن أَصحابِهِ): لــە هاورێكانی دواكەوت/ پاشكەوت.
(-فُلانــاً): لــە پشــتەوە گرتــی/ لــە دواوە پەلاماریدا.
(خَلِفَ لَهُ بالسَّيفِ): لە پشتیەوە بۆیهاتو بە شمشێر لە ملیدا.
(«خَلَفَ لَهُ بِخَيرٍ أَو شَرّ»): لە پاشملە ناویهێنا سا یا بە چاكە یان بە خراپە.
(خَلَّفَ- الشــيءَ): ١-شــتەكەی لە پاشــخۆی بەجێهێشت ٢-شتەكەی دواخست.
(خالَــفَ- عَن كَــذا خِلافاً ومُخالَفَــةً): لەو دواكەوت.
(- بَينَ رِجْلَيهِ): پێیەكی پێشخستو یەكێكی دواخست.

(«خالَفَني عَن كذا»): ئەو لەو دووركەوتەوە كە من بۆيدەچووم.

(«خالَفَتني الى كذا»): ئەو بۆ ئەو دەچوو كە من لێیدووردەكەوتمەوە.

(أَخْلَـفَ- هُ): بۆ دواوەی گێرایەوە/ خستیە پشتیەوە.

(تَخَلَّـفَ- عَنهُـم): لێیـان بەجێمـاو لێیان دواكەوت.

(تَخَلَّـفَ- القَـومَ): لە خوێشـگەل تێپەڕیو ئەوانی خستە دوای خۆیەوە/ بەجێیهێشتن.

(إِخْتَلَفَ- هُ): ١-ئەوی بەجێهێشتو پێشیكەوت ٢-لە پشتیەوە گرتی.

(-إلى المَـكانِ): هاتووچـۆی شـوێنەكەیكرد/ خۆش خۆش سەری لە شوێنەكە دەدا.

(أَلخَلْف) (مص): دوا/ پشت/ پاش/ ئەودیو.

(أَلخَلْف (ج) خُلُوف): ١-سـەدە دوای سەدە ٢-بەرە.

(«هؤلاءِ خَلْفُ سوءٍ»): بە بەرەیەك دەڵێن كە لە پێشینانیان كەمتر بنو وەك ئەوان نەبن.

(أَلخُلْفَـةُ) دوا چێژی خواردن كـە لە دەمدا چێژی هەر دەمێنێتەوە.

(أَلخِلْفَـةُ): ١-ئـەوەی بە پاشـكۆی سـوارەوە هەڵدەواسـرێت ٢-ڕاڕایی/ دڵەڕاوكێ ٣-ئەوەی كە دەمێنێت یان لە دواییدا دێت.

(«في البئـرِ خِلْفَةٌ مِنَ الماءِ»): لە چاڵاوەكەدا شتێك پاشماوەی ئاوی تێدا ماوە.

(أَلخَليـف (ج) خُلْف وخُلُـف وخُلَف): ١-لە بەڵێـن دواكەوتوو/ بەڵێنشـكێن ٢-ژنێك كە قژی بەسەر پشتیدا بەردابێتەوە.

(مُتَخَلِّف): دواكەوتوو.

(أَلخالِفَة): ستوونی پشتەوەی خانوو.

(أَلخَوالِـف): ١-زەویـی درەنگرویـن ٢-ژنـان (ژنانێك كە لە ماڵەوە بمێننەوە).

٣-(خلَـفَ- الغُـلامُ- خَلافَـةً و خُلوفـاً): هەرزەكارەكە گەوجبوو.

(خالِف و خالِفَة): هەرزەی گەوج/ بێهەست.

(خَلِفَ. خَلَفاً): كەمێشكبوو.

(أَلخالِف): گەوج.

(رَجُـلٌ خالِفَـة= الأَخْلَـف): كەمێشـك/ مێشكناتەواو/ گەوج.

(الأَخْلَف): كەمئاوەز/ گەوج.

(أَلخُلْفَـةُ): مێشـكناتەواویی/ گەوجیـی/ كەمئاوەزیی.

٤-(خَلَفَ- عَن خُلُقِ أَبيهِ. خَلافَةً و خُلوفاً): نەچۆتەوە سەر ڕەوشتی باوكیو گۆڕاوە.

(- فَمُ الصَّائِم. خُلُوفاً و خُلُوفَةً): بۆنی دەمی ڕۆژوەوانەكە گۆڕاوەو ناخۆشبووە.

(- الطَّعامُ): تامـی خواردنەكە یان بۆنەكەی گۆڕاوەو ناخۆشبووە.

(أَخْلَفَ): بۆنی گۆڕاوەو بۆگەنبووە.

(«نَومَـةُ الضُّحى مُخْلِفَةُ الفَم»): نوسـتنی نیوەڕۆ بۆنیدەم ناخۆشدەكات.

(نَبيذٌ خالِف): مەیەکی بۆگەن/ بۆنناخۆش/ خراپ بوو.

٥-(خَلَـفَ- الرَجُل. خَلْفـاً): پیاوەکە داوای ئاویکرد بیخواتەوە.

(أَخْلَفَ لأَهْلِه): داوای ئاوی بۆ خێزانەکەیکرد.

٦-(خَلَـفَ- الثَّـوبَ. خَلْفـاً): پۆشـاکەکەی چاککرد/ چاکسازکرد.

(أَخْلَفَ- الثَّوبَ): بەرگەکەی چاککرد.

٧-(خَلِفَ. خَلَفاً): چەپلەر بوو/ چەپە بوو.

(الأَخْلَف): ١-چەپلەر ٢-زۆرخێڵ.

٨-(خالَفَ- هُ. خِلافـاً و مُخالَفَةً): لەگەڵیدا یەکنەبوو/ لەگەڵیدا یەکینەگرت/ ناکۆکبوو.

(تَخالَفـوا واختَلَفـوا): ڕێکنەکەوتـن/ ناکۆکبوون/ یەکیاننەگرت/ جیاوازییانەهەبوو.

(ألخُلْف): ناکۆکیـی/ جیاوازیی/ پێچەوانەی پێویستو دانراو.

(ألخِلْف (ج) أَخْلاف و خِلْفَة): جیاواز.

(ألخِلْفان): دووانی لە (خەسـڵەت/ نیشانەدا) جیاواز.

(«لَـهُ ولَدان خِلْفـان»): دوو کوری هەیە لە نیشانەو خەسڵەتێکدا جیاوازن یەکێکیان ژیرە یان درێـژە ئەویتریان ناژیرە یا کورتەباڵایە/ کورتە.

(«وَلَـدَتِ النَّاقَـةُ خِلْفَين»): مێحوشـترەکە سـاڵێك بەچکەیەکـی نێـری بوو سـاڵێکیتر بەچکەیەکی مێیبوو.

(ألخِلاف): جیاوازی، ناکۆکـۆی/ نەگونجان/ ناتەبایی.

(أَلخُلْفَة): جیاوازیکردن/ ناتەواویی.

(-أَلخِلفَـة): ١-جیاوازبـوون/ جیاوازیکـردن ٢-جیاواز.

(«قَـومٌ خِلْفَـةٌ»): خوێشـگەلێکی لەیـەك نەچوون/ جیاوازن/ هەریەکەیان جۆرێکە.

(أَلخالِفَـةُ- مِنَ الرِّجال): پیاوی لەگەڵ کەس نەگونجاوو لەگەڵ کەس یەکنەگرتوو/ ناتەبا.

(«مـاأَدري أَيُّ خالِفَةٍ هُوَ وأَيُّ الخالِفِ هُوَ»): نازانم ئەو چۆن کەسـێکە چ جۆرە زەلامێکە کە لەگەڵ کەسدا ناگونجێت.

(الاختـلاف أَو إختِلاف المَنْظَـر لِكوكب في مَـكان (ب) مِـنَ الأَرض (فـك): جیایـیو جیاوازیی شـێوەی هەسـارەی (ك) لە شوێنی (ب)ی سەرزەوی: ئەو گۆشەیەی کە سەرەکەی (ك) بێتو بنکەکەی نیوەی تیرەی گۆی زەویو (ب) بێتو گەورەترین جیاوازی کاتێك دەبێت کـە (ك) لە ئاسـۆی (ب)دا بێت بـەوە دەڵێن جیاوازیی ئاسۆیی.

(إختلاف الشمس) (فك): جیاوازی خۆریی: جیاوازیی چەقەکەیەتی کە تێکرای بەهاکەی (٨،٨٠) چرکە دەبێت.

(ألإختلاف أَو التباعـد المركزي في القُطوع المخروطيـه) (هـ): نسـبة بعـد نقطة من القطـع عن المُـرَق الى بعدها عـن الدليل

وهو يعــدل (١) في المكافئ ويزيد عن (١) في الزائــد وينقص عن (١) في الناقص): جيايى يان دووريى چەقيى لە برگە قووچەكيەكاندا، ڕێژەی دووريی خاڵێكی برگەكە لە برەرمەكەوە بۆ دووريــی بەڵگەكەی بەرامبەر (١) يەكە لە قووچەكە هاوتاكانــداو لە (١) يەك زياترە لە چووقەكــە تەواوەكاندا بەڵام لــە قووچەكی ناتەودا لە (١) يەك كەمتر دەبێت.

(المَســائِلُ الخِلافيــة): شــتە جياوازەكانــی نێوانيان كە لە سەری ناكۆكن.

٩-(أَخْلَــفَ- وَعْــدَهُ وبوَعْــدِهِ): گفتەكــەی شكاند/ بەڵێنەكەی نەبردەسەر.

(-هُ): بەڵێنەكەی/ گفتەكەی شكێنراو دی.

(- الغَيثُ): بــاران خەريكبوو ببارێت كەچی نەباری.

(أَلخُلْف): بەڵێن/ گفت شكاندن و نەبردنەسەر.

(ئەوە بۆ ئاينده وەك درۆی لەوەپێشە).

(أَلخَليــف (ج) خُلْــف و خُلُــف وخُلَــف): بەڵێنشكێن/ پەيمانشكێن.

(أَلمِخْلاف (ج) مَخاليــف): كەڵەكباز/ پياوی ناڕاستی بێبەڵێن كە بەڵێن زۆر بشكێنێت.

١٠-(أَخْلَــفَ- الغُــلامُ): كــوڕە هەرزەكارەكە شەيتانييبوو/ بلوغبوو.

١١-(أَخْلَفَ- الدَّواءُ فُلاناً): دەرمانەكە فيساری لاوازكرد.

(أَلخَلْفَــةُ): بە هۆی نەخۆشــييەوە دڵگيران و حەز لە خواردن نەكردن.

١٢-(أَلخَلْــف (ج) خُلُــوف): قســەی خراپ/ ناشيرين.

(«سَكَتَ أَلْفاً و نَطَقَ خَلْفاً»): چەند بە چەند بێدەنگبوو كە هاتە قسە قسەی ناشيرينيكرد.

(أَلخَلْــف): ١-دەميتەور ٢-گاتەور ٣-كەســێكی بێفەر/ بێكەڵك ٤-كورتترين دانە پەراسوو.

(أَلخِلْــف (ج) أَخْــلاف وخِلْفَــة): گۆيگوانی مێحوشتر/ سەری گوانەكەی.

(- ذات الخِلْفَين): تەورزين.

(رَجُلٌ خالِفَة): پياوێكی (زۆر لەســەر قســە ڕۆيشتوو/ ويرەوێركەر).

(أَلخِــلاف) (ن): ١-جــۆرە بييەكــە ٢-بزمەی كراس.

(أَلخُلْفَةُ): خەوش/ ناتەواويی.

(أَلخِلْفَةُ): پينەی جل.

(أَلخَليف (ج) خُلْــف و خُلُف و خُلَف): ڕێی نێوان دووشاخ- يان ڕێی ناوشاخان.

(أَلأَخْلَف (ح): ١-نێرەمار ٢-لێشاو.

(أَلمِخْــلاف): خاكێكــی پڕ لە دێهــات و ئاوايی زۆر.

(«مَخاليفُ اليَمَن»): ئاواييەكانی يەمەن.

(أَلمَخْلَفَة): ١-شوێنی درەختی شێوەبی ٢-ڕێگاو قۆناغە ڕێ ٣-هەوار/ نشينگە/ ماڵ.

(خلــق): ١-خَلَــقَ- هُ. خَلْقــاً وخَلْقَــةً): لە نەبــوو (پەيدايكرد/ دروســتيكرد/ دايهێنا/

بەدیهێنا).

(- الکَذِبَ):درۆکەی هەڵبەست/ پێکەوەنا.

(خَلُقَ- الغُلامُ):مێردمنداڵەکە جوانرەوشتبوو.

(تَخَلَّقَ واختَلَقَ- الکَذِبَ):درۆی هەڵبەست/ بوختانیکرد.

(ألخَلْق (مص):١-خەڵکی/ خەڵك، ٢-سروشتکار.

(ألخِلْقَة (ج) خِلَق):سروشتکارو روالەت/ دیمەن.

(ألخَلیق (ج) خُلُق وخُلَقاء):بەدیهێنراوێکی تەواوی لەبار/ دروست.

(ألخَلیقَةُ (ج) خَلائِق):١-هەموو بوونەوەر کە خودا بەدیهێناوە ٢-ئەو سروشتەی مرۆڤ لەسەری دروستدەکرێت و دەبێت.

(ألمُختَلِق):بەدیهێنراوێکی تەواوی لەبار/ دروست.

٢-خَلَقَ- الأدیمَ. خَلْقاً و خَلْقَةً):لەپێش بریندا چەرمەکەی ئەندازە گرت.

٣-(خَلَقَ- الشَيءَ. خَلْقاً و خَلْقَةً):١-شتەکەی دروستکرد ٢-شتەکەی سافکرد ٣-نەرمکرد.

(خَلِقَ و خَلُقَ. خَلَقاً و خُلوقاً و خُلُوقَةً و خَلاقَةً):١-لووس و ساف بوو/ نەرمبوو.

(خَلَّقَ – العُودَ):چێوەکەی ڕێککرد/ ڕاستکردەوە.

(- القِدحَ):داری تیرەکەی نەرمکرد.

(إخْلَولَقَ مَتنُ الفَرَسِ):پشتی چارەوێکە لووس و ساف بوو.

(- الرَّسمُ):کەلاوەکە لەگەڵ زەویدا تەختبوو.

(ألخَلْق):هەموو شتێکی ساف و لووسکراو.

(ألخُلاق):لووس.

(ألأخلَق) (م) خَلقاء):لووس.

٤-(خَلَقَ و خَلِقَ و خَلُقَ- الثَوبُ خُلُوقَةً و خَلَقاً):پۆشاکەکە کۆنبوو.

(أخْلَقَ- الثَّوبَ):جلەکەی/ پۆشاکەکەی کۆنکرد.

(- الثَّوبُ):پۆشاکەکە کۆنبوو.

(- الشَّبابُ):گەنجێتیی بەسەرچوو/ تێپەڕی.

(- هُ الثَّوبَ): بە کۆنیی جلەکەی پێلەبەرکرد.

(«أخْلَقْتُ لَهُ دِیباجَتي»):دەروونی خۆمم بۆ یەکالا کردەوە کە بێزمنایە بۆکەسیتری بکەمەوە.

(إخْلَولَقَ- الثَّوبُ):جلەکە کۆنبوو.

(- تِ الدّارُ):خانووەکە کاولبوو/ وێرانبوو.

(ألخَلَق (ج) أخلاق و خُلقان):کۆن (بۆ نێرو مێ دەوترێت).

(«ثوبٌ خَلَقٌ»):(جلێکی/ بەرگێکی) کۆن.

(«جُبَّةٌ خَلَقٌ»):جبەیەکی کۆن.

(ثَوبٌ أخْلاق وثِیاب أخْلاقٌ):بەرگێکی کۆن و بەرگە کۆنەکان.

٥-(خَلُقَ- الشَّيءُ لَهُ):شتەکە بۆ ئەو شیاو بوو.

(الأَخْلَـق (م) خَلْقاء): شـياوتر/ گونجاوتر/ شايستەتر.
(اَلخليـق (ج) خُلُـق و خُلَقـاء): شايسـتە/ شياو.
(«هُـوَ خَليقٌ بـهِ»): ئەو شـياوى ئەوميە/ شايستەى ئەوميە/ بۆ ئەو باشە.
(اَلمَخلَقَةُ): شايستەبوون/ شياو بوون.
(«هُوَ مَخلَقَةٌ بذلك و لِذلك»): ئەو شـياوى ئەوميە/ شايستەى ئەوميە.
٦-(خالَقَ- القومَ. مُخالَقَةً): ڕەفتارى جوانى لەگـەڵ خوێشـگەلدا كرد/ بـاش لەگەڵياندا هەڵسوكەوتيكرد.
(تَخَلَّقَ بِأَخلاقِهِ): ڕەوشتو خوى ئەويگرت.
(- بِغَـيرِ خُلقِهِ): ڕەفتاريكرد كە ڕەوشـتو خووى خۆى نەبوو. ڕەفتاريكرد كە ڕەوشتو خووى خۆى نەبوو.
(«لَيسَ التَّخَلُّقُ بالأخلاقِ كالخُلُق): ڕەوشتى باش/ درۆنواندن وەك ڕەوشـتى سروشتيىو ڕەسەنيى نييە.
(اَلخُلْـق والخُلُـق (ج) أَخـلاق): ١-پياوەتى/ مەردايەتى ٢-نەريت ٣-سروشـت ٤-ڕەوشـتو ڕەفتار ٥-خوو.
(عِلمُ الأَخـلاق= الحِكمَة العَمَلِيَّة) = الحِكْمَة الخُلقِيَّة: زانسـتيى خووڕەوشـت يان دانايى كردەيى/ دانايە ڕەفتارو ڕەوشتيەكان.
(اَلمُختَلَق): ڕەوشتبەرز/ ڕەوشتجوان.

٧-(خَلَـقَ- هُ): بەبۆنيخـۆش بۆنيـدا/ بۆنخۆشيكرد.
(تَخَلَّقَ): بۆنى خۆى خۆشكرد.
(اَلخِلاق والخَلُوق): جۆرە بۆنێكى خۆشە كە بەشى زۆرى زەعفەرانە.
٨-(إخلَولَقَ): بەشـكو/ ئەمە خودايە/ ئومێد هەبوو/ خەريكبوو.
(«إخلَولَقَـتِ السَّـماءُ أَن تَمْطُرَ»): بەشـكو ببارێـت يان ئومێد هەيە يان هەبوو ببارێت/ خەريكبوو ببارێت.
٩-(اَلخَلِق): هەورێك كە باراناويبێت.
(اَلخَلاق): بەش/ بەركەوتەيەكى خێروبێرى زۆر.
(اَلخَليقَـةُ (ج) خلائِـق): چـاڵاو/ بـير كە هەڵدەكەنرێت.
(اَلأَخْلَق (م) خَلقاء): هەژار/ نەدارا/ نەبوو.
١٠-(اَلخِلقِـين (ج) خَلاقِـين) (يونانيـة): تيانيگەورە/ گاتيان.
خلن: (اَلخَلَنْج (ن): گوڵەدارينە گوڵێكى زۆر دەگرێت بە زۆريى ئاڵە. گەلاوردە بۆ جوانيى دەروێنرێت.
خلا: ١-(خَلا- الإناءُ. خُلُوّاً و خَلاءً): قاپەكە بەتاڵبوو/ چۆڵبوو/ بۆشبوو.
(- المَكانُ): شوێنەكە چۆڵبوو.
(-بالُـهُ. خَلْـوَةً و خَلْـواً و خَـلاءً): دڵنياو دڵئاسـوودە بـوو/ مێشـكى سـاف بـوو و

حەسايەوە.
(- الحُزنَ): خەمەكەی ڕەویەوە.
خالِ البال (ج) خُلُوٌ: دڵئاسوودەو مێشكساف.
(«إفْعَــل كذا وخَــلاكَ ذَمٌ»): ئــەو كارە بكەو كەس تەشەرت لێنادات‌و سەرزەنشتت ناكات.
(خَلَّى- مَكانَهُ. تَخْلِيَةً): شوێنەكەی چۆڵكرد/ مرد.
(- خَلِيَّةً): بۆ خۆی هەڵگرت.
(أَخلى- المَكانَ. إخْلاءً): شــوێنەكەی چۆڵكرد یان بە چۆڵ هاتە بەرچاوی.
(- المَكانُ): شوێنەكە چۆڵبوو.
(إستَخْلى-المَكانُ): شوێنەكە چۆڵبوو.
(خَلا و ماخَلا= إلاّ): بێجگە لە/ جگە لە.
(«جــاءَ أَتْباعُ الأَميرِ خَــلا وماخَلا زَيداً»): هەمــوو ئەوانــەی ســەر بە میر بــوون هاتن بێجگە لە (یان) جگە لە زەید.
(ألخِلْــو (ج) أَخْلاء): چۆڵ/ بۆش/ بەتاڵ (بۆ نێرو مــێ دەبێت) (دەیشــوترێت) (ألخِلوَة): چۆڵ بۆ مێ.
(ألخَلاء) (مص): شــوێنی چۆڵ/ چۆڵەوانی/ بۆش.
(مَكانٌ خَلاء): چۆڵەوانی شــوێنێكی چۆڵ كە كەسی تێدا نەبێت.
(«باتَ في البَلَد الخَلاءِ»): لە شــارە چۆڵەكەدا مایەوە.
(الخَلِيّ (ج) أَخْلِياء و خَلِيُّون): ١-چۆڵ/ بۆش/ بەتاڵ ٢-بێمەراق ٣-پیاوی بێژن.
(ألخَلِيَّة): ژنی بێمێردو منداڵ.
(ألخالــي (ج) أَخْــلاء): پیــاوی ڕەبەن‌و ژنی بێپیاو (پیاوو ژنی بێهاوسەر).
٢-(خَــلا- الرَجُلُ. خُلُــوّاً و خَلاءً): پیاوەكە كونجنشین بوو/ تەریكبوو.
(- بِــهِ وَمَعَهُ وإلَيهِ. خَلْوَةً و خَلْواً و خَلاءً): لەگەڵیدا بە تەنیا كۆبووەوەو مایەوە.
(خَلا الرَجُلُ بِنَفسِــهِ): پیاوەكە خۆی تەنیا كردو بە تەنها مایەوەو دانیشت.
(تَخَلَّى): بە تەنیا كونجنشینبوو.
(أَخلــى- هُ بِهِ و مَعَهُ. إخــلاءً): بە تەنیا لە كونجێكدا لەگەڵیدا كۆبووەوە/ یەكیگرت.
(- فُلاناً مَعَهُ): فیسار كەسی بە تەنیا لەگەڵدا بەجێهێشت تا لەگەڵیدا كۆببێتەوە.
(إختَلى): كونجنشینبوو/ كونجی تەنیاییگرت.
(إسْــتَخلى- ه): داوای لێكــرد كــە بــە تەنها لەگەڵیدا كۆببێتەوە.
(إســتَخلى بِالمَلِــكِ): لەگەڵ شــادا بــە تەنیا كۆبووەوە.
(ألخَلاء): ١-ئاودەستخانە ٢-پشتیری ماڵیات.
(ألخَلْوَة (ج) خَلَوات): كونجی خۆتێداگرتن/ خەڵوەتگا.
٣-(خَلا- على فُلان خُلُوّاً و خَلاءً): پشتی بە فیسار بەست.
٤-(خَــلا- الشَّــيءُ. خُلُوّاً و خَلاءً): شــتەكە

رابورد/ تێپەڕی.

(«فَعَلْتُهُ لِخَمْسٍ خَلَوْنَ مِنَ الشَّهرِ»): پێنج مانگ تێپەڕیو من خەریکی ئەوە بووم.

٥-(خَلا- عَنِ الأمرِ ومِنـهُ. خُلُوّاً و خَلاءً): حاشای لە کارەکە کرد/ خۆی لە کارەکە بێبەریکرد/ نوکوڵیی لێکرد.

(ألخَـلاء): نوکووڵیی لێکردن. بێبەریی/ لێبێبەریبوون.

(«أنا مِنهُ خَلاءٌ): من لێی بێبەریم (بۆ تاكو جووتو کۆ نێرو مێ بەکاردەهێنرێت).

(ألخَلِيّ (ج) أخْلِياء و خَلِيّون): بێبەری.

(أنا خَلِيٌّ مِنهُ): من لێی بێبەریم.

٦-(خَـلا- بالمَكان. خَلْـوَةً و خَلْواً و خَلاءً): خۆی لە شوێنەکەدا گیرداو مایەوە.

(- لِلأمر): خۆی بۆ کارەکە تەرخانکردو بۆی دەستبەتاڵکرد.

(- علـى الشَّـيء. خُلُوّاً و خَلاءً): بەو شتە داکەوت/ بەسیبوو.

(- بالشَّـيء): شتەکەی بە تەنیا بۆ خۆی بوو کەسیتری لێبەشدار نەکرد.

(تَخَلَّى- لَهُ): بۆ ئەو وازی لە هەموو شتێك هێنا/ خۆی بۆ تەرخانکرد.

٧-(خَـلا- بِهِ. خُلُـوّاً و خَـلاءً): فریویدا/ دەستیبڕی/ لاسیدا.

٨-(خَلا- عَنِ الشيءِ خُلُوّاً و خَلاءً): شتەکەی نارد.

(خَلّـى- الأمرَ عَنهُ. تَخْلِيَةً): وازی لە کارەکە هێنا.

(- سَبيلَهُ): بەرەڵایکرد/ ڕەهایکرد.

(-مَكانَهُ): جێگەکەی (بەجێهێشتو ڕۆیشت/ چۆڵکرد).

(- بَينَهُما): لێیانگەڕا کۆببنەوە/ بەجێیهێشتن بە جووتە کۆببنەوە.

(خالاهُ. مُخالاةً): بەجێیهێشت/ لێیگەڕا.

(أخْلـى- عَنـهُ. إخـلاءً): وازیلێهێنـا/ بەجێیهێشت.

(تَخَلَّى- مِنـهُ وعَنهُ): لێیگـەڕا وازیلێهێنا/ دەستبەرداریبوو.

٩-(خَلّـى- البائِـعُ بَينَ المُشـتَري والمَبيع): فرۆشیارەکە شتەکەی بە کڕیارەکەدا.

١٠-(ألخَلِيّ): شانەی هەنگوین.

(ألخَلِيَّـة (ج) خَلايـا): ١-پاپـۆڕی گەورە ٢-خانەی لەشـی زیندەوەر/ سـێڵ ٣-زیندەوەرە هەرە وردەکان کە لە خانەیەك دروستبوون وەك میکـرۆب، بـەڵام تەنـە گـەورەکان لە چەندەها خانەی پێکەوەلکاو دروسـتدەبن ٤-کوورەی هەنگ ئەمە کۆنەو دەمێکە داهاتووە کە بۆ هەنگەکە دروستدەکرێت تا هەنگوینی تێدا کۆبکاتەوە ٥-لانەی شێر.

الملحق:

خلو (الإخلاء): ١-چۆڵکردن.

(«إخـلاءُ القاعَة مِنَ النـاس»): چۆڵکردنی

هۆڵەکە/ کەس تێدانەهێشتنی ٢-بەتاڵکردنی.
(إخلاء الإناء): بەتاڵکردنی قاپەکە.
(ألإخلاء- في القانون): لە یاسادا بەجێهێشتن و چۆڵکردنی خانووبەرەکەو دانەوەی بە خاوەنەکەی.
إخلاءُ المأجور: کرێگرتەکە چۆڵیبکات.
(إخلاءُ السَّبيل في القضاء): لە دادوەریدا، بەرەڵاکردنی گیراوەکەو ئازادکردنی بە بریارێکی دادوەری بۆ ماوەیەکی کاتیی.

خلی: ١-(خَلَى- النَباتَ. خَلْياً): ١-رووەکەی هەڵپاچی ٢-گیاکەی درووی.
(- الماشِيَةَ): گزرەی بۆ ئاژەڵەکە خست.
(- الشَّعيرَ في المِخلات): جۆی کردە توورەکەی ولاخەکەوە.
(أخلى- المَكانُ): شوێنەکە پڕ لە ئالفبوو.
(أخْلى- الدابَّةَ): ئالفی بە چوارپێکەدا.
(إختَلى- العُشبَ): گیاکەی دروێنەکرد.
(إنْخَلى- الخَلى): بڕرا- پچڕا.
(ألخَلى): گیا.
(خَلاة (ج) أخَلاء): چڵێك گیا/ گیایەك.
(ألمِخلى): گیابڕ، داس/ داسولکە.
(ألمِخْلاء (ج) مَخـالِ): توورەکەی ئالیك ١-کە ئالیکی تێدەکرێت و بەسەر ولاخدا دەکرێت ٢-ئاخور. کە ئالیکەکەی بۆ چوارپێکە تێدەکرێت.
٢-(خَلَى- الفَرَسَ. خَلياً): چارەوێکەی لغاوکرد.
(- اللِّجامَ- مِنَ الفَرَس) (ضد): ١-لغاوەکەی کردە دەمی چارەوێکە ٢-لغاوەکەی (لە دەمی چارەوێکە کردەوە/ دەرهێنا).
٣-(خَلَى-القِدرَ. خَلياً): داری بە ژێر مەنجەڵەوە ناو گۆشتی خستە مەنجەڵەکەوە.
٤-(خالَى- هُ مُخالاةً): ١-کەوتە زۆران لەگەڵیدا ٢-فڕیویدا/ هەڵیخەڵەتاند.
٥-(إخْلَولى – الرَجُلُ. إخليلاءً): سەرومڕ هەر خەریکی شیرخواردنەوە بوو/ بەردەوامبوو لە شیرخواردنەوەدا/ سەریکردە شیرخواردنەوەوە.
٦-(ألخَلِيُّوز أو السِلّولوز) (ك): مادەی سەرەکییە لە دروستبوونی دارو داوی لۆکەو کەتان و ئەوانەیتردا کە کاغەزو ئاوریشمی دروستکراوو تەقەمەنیی لێپەیداو دروستدەکرێت.
خمّ: (خَمَّ- البَيتَ. خَمّاً): ماڵەکەی گەسکدا.
(- البئرَ): چاڵاوەکەی (دەردا/ پاککردەوە).
(تَخمَّمَ- ماعلى الخِوان): پاشماوەی سەر سفرەکەی خوارد.
(إخْتَمَّ- البَيتَ): ماڵەکەی گەسکدا.
ألخُمامَة: ١-خۆڵ و خاشاکی گەسکدراو ٢-قوڕو لیتەی دەردراوی بیر ٣-خواردنی پاشماوەی سەر سفرە.
(ألمِخَمَّة= ألمِكْنَسَة): گەسك.

(قَلْــبٌ مَخمُــوم): دڵێكــى ســافو پــاك كــه رقو كینــهو ئیرهیــى تێــدا نهبێــت (لــه پاككردنــهوهى ماڵــهوه هاتــووه).

٢-(خَــمَّ- النّاقَــةَ: خَمّاً): مێحوشــترهكهى دۆشى.

(اَلْخَمیم): شیرى تازهدۆشراو.

٣-(خَــمَّ= فُلانــاً. خَمّــاً): زۆر ههڵینــاو ستایشیكرد.

(«هُوَ یَخُمُ ثِیابَ فُلان»): ئهو ستایشیدهكاتو به چاكى دادهنێت.

(اَلْخَمیم): ستایشكراو/ ههڵنراو.

٤-(خَــمَّ وأَخَــمَّ- اللَّحْمُ. خَمّــاً و خُموماً): گۆشتهكه بۆگهنبوو.

(خَمٌّ و خامٌ و مُخِمٌّ): گۆشتى بۆگهن.

(خَمَّ- اللَّبنُ): شیرهكه خراپبوو.

(«فُــلان لایَخُمُ»): فیســار ناگۆڕێتو واز له دڵفراوانیىو بهخشین ناهێنێت.

(خُمَّ- الدَّجاجُ):مریشكهكه له قهفهزهكهیدا، له كولانهكهیدا بهندكرا/ هێڵرایهوه.

(اَلْخُمّ (ج) خِمَمَة): قهفهزى مریشك/ كولانهى مریشك (لهبهر بۆگهنیى واناونراوه).

(اَلْخِمَّةُ) (عامیة): ئافرهتى چارهگران.

٥-(إخْتَمَ- الشَیءَ): شتهكهى برى/ لهتكرد.

٦-(اَلْخِم): باخى چۆڵ.

(«فلان خِمٌّ أَو خِمَّةُ نَوم») (عامیة): فیسار خهوخۆشه.

(اَلْخُمّــان والخَمّان والخِمّــان): ١-خهڵكانێكى رسواو سووك ٢-كهلوپهلو درهختى پهككهوتهو بێكهڵك.

(اَلْخَمیم): چارهگرانو بێزراو/ رهزا (قورس/ تاڵ).

٧-(خَمْخَــمَ= خَنْخَــنَ): بۆنیكــرد/ بۆنناخۆشبوو.

(«خَمْخَــمَ المــاءُ وغیرُهُ) (عامیــة): ئاوهكه بۆنیكرد/ بۆنى گۆڕاو بۆگهنبوو.

(فُــلان یُخَمْخِــمُ) (عامیــة): فیســار كهس پیسخۆره.

(اَلْخُمخُــم) (ح): جانهوهرێكــى وردى نــاو دهریایه/ قرژاڵ.

(اَلْخِمخِــم): رووهكێكى دڕكــداره/ دڕكاویى/ شهوبۆى دهشتهكى.

خمــج: (خَمِجَ. خَمَجــاً): لــهش داهێزراوو سستبوو، به هۆى ماندوێتیى یان نهخۆشییهوه پهككهوته بوو.

(- اللَّحْمُ): گۆشتهكه بۆگهنبوو.

(- دینُــهُ أَو خُلْقُــهُ): لــه دیــن لایــدا یان بهدرهوشتبوو/ بێرهوشتبوو.

(- فُلاناً): ناوى فیسارى زڕاند/ بهدناویكرد.

خمــد: ١-خَمَدَ وخَمِــدَ- تِ النّــارُ خَمْداً و خُموداً): ئاگرهكه دامركایهوه بهڵام پشــكۆى ما.

(- الحُمَّى): تاكه خاوبووهوه/ سووكبوو.

(أَخْمَدَ- النارَ): گڕی ئاگرەکەی دامرکاندەوە/ نیشانەوە.

(ألخَمــود): شــوێنی کوژانەوەو داپۆشــینی ئاگرەکە.

٢-(خَمَدَ و خَمِدَ- المَریضُ خَمْداً و خُمُوداً): ١-نەخۆشەکە لە هۆشخۆی چوو ٢-مرد.

(أَخْمَــدَ- الرَجُــلُ): پیاوەکە ئــارامو ماتو بێدەنگبوو.

(- أَنْفاسَهُ): ١-هەناسەی لەبەر بڕی/ مراندی ٢-کەساسو سەرشۆڕیکرد.

خمــر: ١-(خَمَــرَ- هُ. خَمْــراً): پۆشــییو شاردیەوە.

(- الشَّــهادَةَ): گەواهییەکەی/ شــایەتیەکەی پۆشی/ نەیدرکاند.

(- فُلاناً): شەرمی لە فیسار کرد.

(خَمِرَ- عَنهُ. خَمَراً): خۆی لێ ونکرد/ خۆی لێشاردەوە.

(- عَنْــهُ الخَبَــرُ): هەواڵەکــەی نەبیســت/ لێشاردرایەوە.

(خَمَّرَ وَجْهَهُ): ڕوویخۆی داپۆشی.

(- بَیتَــهُ): خــۆی گرتــە ماڵــەوەو لێیدەرنەچوو.

(خامَرَ- بِهِ مُخامَرَةً): خۆی بەوە شاردەوە.

(- بَیتَــهُ): خۆی لە مــاڵ توندکردو نەهاتە دەرەوە.

(أَخْمَــرَ): خــۆی ونکــرد/ خۆی شــاردەوە/ ونبوو.

(- الشَّيءَ): شتەکەی شاردەوە ونکرد.

(- الأَمْــرَ): کارەکــەی پەچنییــە دڵیــەوەو شاردیەوە.

(- تِ الأَرضُ): زەویەکــە دارودرەخــتو گژوگیای زۆرو چڕ بوو.

(-لَهُ): ڕقی لێهەڵگرت/ لێیچوو بە قینا.

(تَخَمَّــرَ واختَمَــرَ- تِ المَــرأَةُ): ژنەکــە پەچەیگرتەوە/ ڕووی خۆی پۆشی.

(أَلخَمْرُ) ١-(الخَمَر): ئەوەی کە بتشــارێتەوە وەك درەختــی چڕو زۆرو شــتیتر کە شــتت لێبشارێتەوە.

(تــواری الصَّیدُ عنــي في خَمَرِ الــوادي»): نێچیرەکــەم لە درەخــتو زەبەنگی دۆڵەکەدا لێونبوو ٢-الخَمَر: چڕیی خەڵکێکی زۆر.

(أَلخَمِــر): شــوێنێك زەبەنــگ بێــت/ چڕو بێشەڵان بێت/ درەختی چڕ زۆربێت.

(أَلخِمر): ڕقو کینە.

أَلخُمــار والخَمار والخَمْرَة): چڕیی خەڵکێکی زۆر/ قەڵەباڵغی.

(أَلخِمــار (ج) أَخْمِــرَ وخُمُــر و خُمْــر): ١-سەرپۆشــی ژن یان پەچە ٢-پۆشەكو هەموو پەردەیەك.

(أَلخُمــرَةُ (ج) خُمَر): چیغ/ حەســیرێکە لە پەلی درەختــی دارخورمــا دەچنرێت کە بە دانیشتنەوە ڕوودەپۆشێت.

٢-(خَمِرَ- الشَــيءُ. خَمَراً): شــتەکە گۆڕانی بەسەردا هات/ تێکچوو.
(خامَــرَ): لــە ســەوداکردنەکەدا/ لــە فرۆشتنەکەدا دەغەڵییکرد.
(-الشَــيءُ الآخَرَ): شــتەکەی تێکەڵی ئەویتر کرد.
(- القَلْبَ): بەدڵداهات.
(-هُ الداءُ): تووشی دەردەکە بوو.
(أَلخُمْرَةُ): ئەو بۆنە خۆشەی داتدەگرێت.
(أَلخَمْــرَةُ والخِمــرَةُ): ئــەو بۆنە خۆشــەی بەسەرتدا دێتو داتدەگرێت.
(ألخِمار): ١-پۆشــەك/ ســەرپۆش کە ئافرەت خۆی پێدەپۆشێت ٢-مێزەر.
٣-(خَمَرَ- الرَجُلَ خَمْراً): مەیی بە پیاوەکە نۆشی/ مەیی دەرخواردا.
(إِخْتَمَــرَ- العَصــيرُ): گوشــراوی میوەکــە/ شەربەتەکە بوو بە مەی/ بوو بە شەراب.
(أَلخَمْر): ١-ئاویترێ گەر بترشــێتو ببێت بە سرکە یان مەی ٢-هەرچی خەڵك سەرخۆشبکات وەك شەرابو مەیو عەرەقو بادە.
(أَلخَمْــرَةُ= الخَمْــر): مەی/ بادە/ شــەراب/ هەموو سەرخۆشکەرێك.
(رَجُــلٌ خَمِرٌ): سەریەشــەی سەرخۆشــیی گرتوو.
(أَلخُمار): سەریەشەی سەرخۆشیی/ ژانەسەری مەیخواردنەوە.

(أَلخُمْرَةُ (ج) خُمَر): ١-ئازاری سەرخۆشــیی و سەریەشەکەی ٢-لێڵیی مەی/ ناڕوونی مەی.
(أَلخَمريُّ – مِنَ الألوان): ڕەنگی شــەرابیی/ فێسترەنگیی.
(أَلخَمّار): مەیفرۆش/ مەیخانەچی.
(أَلخِمِّير والمُسْتَخمِر): مەیباز کەسێکە مەیو شەراب زۆر بخواتەوە.
(أَلمَخْمُــور): مەســتی خواردنــەوەی مــەیو شەراب/ سەرخۆش.
(أَلخَمّارَة): مەیخانە.
٤-(خَمَــرَ- العَجــينَ. خَمْراً): هەویرترشــی کردە هەویرەکەوە.
(خَمَّرَ- العَجين): هەویرەکەی بە هەویرترش هەڵهێنا.
(أَخْمَــرَ – العَجــينَ): هەویرەکــەی بــە هەویرترش هەڵهێنا.
(إِخْتَمَرَ العَجينُ): هەویرەکە هەڵهات.
(أَلخَمــيرُ): ١-نانــی هەویرهەڵهاتــوو ٢- هەویرترش.
(أَلخَمــيرَة (ج) خَمائِــر): ١-پارچەیــەك هەویرترش ٢-هەوێــن. مادەیەکی کیمیاوییە مــادە ئەندامییەکان دەگۆڕێت لە سروشــتدا زۆر گۆڕینی لەو جۆرەمان دێتە بەرچاو وەك لە ناندا و لە مەیو ئەرەقو شــەرابو سرکەو ترشیاتدا.
(أَلخُمــرَةُ (ج) خُمَــر): کووپەی ترشــیاتو

هــەر دەفريْــك شــتى تيْــدا بترشــيْنريْت‌و پيْيگەيەنريْت.

(خُمرَةُ اللَّبَن): ماســت كە هەويْنى شــيرەكە بكريْت بە ماست.

(الإختِمــار (ك)): گۆرانيْكــى كيمياوييــە كە بەســەر مــادە ئەندامييەكاندا ديْــت لە زۆر ديــاردەدا دەردەكەويْت. وەك هەويْنى كوهول كە شلەمەنيە شەكرييەكان دەكاتە شلەمەنيى كوهوليى‌و هەوينى ماست كە شەكرى شيرەكە دەگۆريْت بۆ ترشە ماست.

٥-(أخْمَرَ- الشَيءَ): شــتەكەى فەرامۆشكرد/ شتەكەى پشتگويْخست/ بەتەنگيەوە نەهات.

٦-(أخْمَرَ- هُ الشيءَ): شتەكەى خەلاتكرد.

الملحق:

خمر: (الخَمْرِيَّات): مەيبازيى. هەلْبەستانيْكە لەسەر مەى (باسكردنى‌و پيْداهەلْدانى‌و كۆڕو دانيشــتنى‌و جــام‌و قاپەكانــى بارو ڕەوشــى مەينۆشەكان‌و هەرچى پەيوەنديى بە مەيەوە بيْــت. لە ويْــژەى عەرەبدا چەندەها ســەدە. هەلْدان بە مەيدا يەكيْك بووە لە ئامانجەكانى هەلْبەســت/ شيعرى گۆرانيشــيْوەى عەرەبى. گرنگترينيان هەلْبەستەكانى (ئەبو نواسە).

خمس: (خَمَسَ- القَوْمَ. خَمساً): ١-پيْنجەمين كەسى خويْشــگەل بوو ٢-پيْنجيەكى مالْەكەى بردن/ وەرگرتن.

(- المالَ): پيْنجيبيەكى داراكەى وەرگرت.

(- الحَبلَ): گوريســەكەى بە پيْنــج لۆ/ تالْ هۆنييەوە.

(خَمَّسَ- الشيءَ): شتەكەى كرد بە پيْنج لا/ گۆشە.

(أخمَسَ- القَومُ): خويْشــگەل بوون بە پيْنج كەس.

(ألخُمْس والخُمُس (ج) أخْماس): پيْنجيەك.

(«ضَرَبَ أخماساً لأسْــداس»): كەوتە فرت‌و فيْلْ‌و كەلْەكبازيى.

(خُماسَ ومَخْمَسَ): پيْنج پيْنج.

جاءوا خُماسَ ومَخْمَــسَ): پيْنج پيْنج هاتن (لەگەلْ نيْرو ميْدا هەروا دەوتريْت).

(ألخَمْسَة (ع ح): پيْنج بۆ ژميْردراوى نيْر وا دەوتريْت.

خَمس (بــۆ ژميْــردراوى مــێ وا دەوتريْت) پيْنج.

(ألخُماسِي): پيْنج لۆنە- پيْنج لا.

(- (هـ): پيْنج لا. ويْنەيەكى ئەندازەييە پيْنج لاى وەك يەك دەورەيدادات.

(ألخُماسِيَّة): پيْنجيى.

(«جارِيَةٌ خُماسِــيَّة»): كەنيزەكيْكى تەمەن پيْنج سالْە/ پيْنج سالانە.

(خَمسُون): پەنجا.

(خَمسين): پەنجا.

(«عيدُ الخَمسين»): جەژنيْكى عيساييەكانە.

(ألخَميــس): ١-پيْنجشــەممە ٢-(ا ع): ســوپا

چونکــه پێنج تیپە تیپــی بەرایی‌و جەرگەو باڵی ڕاست‌و باڵی چەپ‌و پاشین.
(رمــحٌ خَمِیــس ومَخْموس): نیــزەی پێنج باڵ.
(اَلْمُخَمَّــس): ١-پێنج گۆشــەیی ٢-ئامێرێکە لە ئاســنە بۆ هەڵبڕیــن‌و بەرزکردنــەوەی باری گــەورەو زۆر قــورس بەکاردێت لــە گەلێك بەکرە پێکهاتووە.
(المُخَمَّس) (هـ): شــێوەیەکە پێنج لای وەك یەك دەوورەیدەدات.
(اَلتَّخمیس- عِندَ الشُّعَراء): پێنج لۆنەکردن/ پێنجخشتەکی لای شاعیرەکان ئەوەیە سێ دێر بخرێتە سەر دوو دێری هەڵبەستی یەکێکیتر.
خمش: (خَمَشَ- الوَجهَ خَمْشــاً وخُمُوشاً): ڕوومەکەی/ دەموچاوەکەی ڕنی‌و پیادا کێشا.
(خَمَّــشَ- هُ): چنگێکــی زۆری لێــداو زۆر (ڕووشاندی/ ڕنی).
(اَلخَمْش (ج) خُمُوش= الخَدش): چنگلێدان‌و ڕووشاندن/ ڕنین.
(اَلخُماشَة (ج) خُماشــات): ١-سووکە بڕیــن‌و ڕووشــان ٢-ڕنینێك کــە شــوێن بڕینی پێوە دیارنەبێت.
(اَلخَمُوش) (ح): مێشوولە.
خمــص: ١-(خَمَــصَ- الجِــرحُ. خَمْصــاً و خُمُوصاً): برینەکە نیشتەوە.
(- هُ الجُوعُ. خَمْصاً و خُمُوصاً و مَخْمَصَةً): برسێتیی سکی بەناوادا بردو تێقوپاند.
(خَمَصَ وخَمُصَ وخَمِــصَ- البَطنُ. خَمْصاً و خُمُوصــاً ومَخمَصَةً و خَمیصاً): ســکەکە چۆڵبوو تێقوپاو بەناودا چوو.
(اِنْخَمَــصَ- الجِــرحُ): ئاوســاویی برینەکــە نیشتەوە.
(اَلخَمْصَــةُ): جارێــك برســێتیی‌و جارێــك سکچۆڵیی.
(خَمیص و خَمْصان و خُمْصان (ج) خَماص (م) خَمیصَــة وخَمْصانَــة (ج) خِمــاص وخمصانــات وخُمْصانــات الحَشــی): ســك تێقوپاو/ کەمەرباریك.
(أخمَــصُ (ج) أخامِــص البَــدَن): ناوقەدی لەش/ کەمەر.
(اَلْمَخْمَصَةُ مص: سکچۆڵبوون.
٢-(تَخامَصَ – اللیلُ): شەو ڕووناکبووەوە.
٣-(تَخامَــصَ- عَنــهُ): لێیلووتــەلا بــووو/ لێیدوورکەوتەوە.
(أخْمَصُ القَدَم (ج) أخامِص): ســنگی پێ کە بەر زەوی ناکەوێت لەوانەیە بە هەموو پێیش وا بڵێن.
٤-(اَلخَمیصَة (ج) خَمائِص): بەرگێکی ڕەشی چوارگۆشەییە.
خمــط: ١-(خَمَــطَ و خَمِــطَ – اللَّبَــنُ أو السِّقاءُ) (ضد). خَمْطاً و خُمُوطاً و خَمَطاً): ١-شــیرەکە یان مەشــکەکە بۆنی خۆشیگرت/

بۆنی خۆشـبوو وەك بۆنی سـێو ٢ـمەشكەكە یان شیرەكە بۆنی ناخۆشبوو/ بۆنی گۆڕا.
(خَمْط و خامِط): بۆنخۆش یان بۆنناخۆش/ بۆنگۆڕاوو بۆنكردوو.
(اَلْخَمْط) (مص): هەموو شـتێكی ترش یان تاڵ.
(اَلْخَمْطَة والخَمَطَةُ- مِنَ اللبن): بۆنی شـیر یان ماست.
٢-(خَمَطَ- اللَّبَنَ): شـیرەكە یان ماسـتەكەی كردە فاپێكەوە.
٣-(خَمَـطَ- اللَّحْـمَ. خَمْطاً): گۆشـتەكەی برژاند.
(لَحْمٌ خَميط): گۆشتی برژاو.
(اَلْخَمَّاط): گۆشتبرژێن.
٤-(خَمِـطَ- الرَجُـلُ. خَمَطـاً): پیاوەكـە فیزینواند/ لووتبەرزییكرد/ ترزلبوو.
(تَخَمَّطَ): فیزینواند/ لووتبەرزییكرد.
٥-(خَمِطَ- الرَجُلُ. خَمَطاً): تووڕە بوو.
(تَخَمَّطَ): تووڕە بوو.
(- الفَحْلُ): كەڵەكە/ نێرییەكە مرقاندی.
(- البَحرُ): شـەپۆلە هەسـتاوەكانی دەریاكە بەیەكیاندادا.
٦-(اَلخَمْـط): ١ـبەرێكـی كەمـی هەمـوو درەختێك ٢ـدرەختی بێبرك.
خمع: (خَمَعَ- تِ الضَبعُ. خَمْعاً و خُمُوعاً و خَمَعاناً): كەمتیارەكە لەنگەیكرد/ وەك شەل ڕۆیشت.
(اَلخامِعَة (ج) خَوامِع (ح): كەمتیار (چونكە لە ڕۆیشتندا دەلەنگێت).
(اَلْخُماع): لەنگین/ شەلین.
(اَلْخِمع (ج) أَخْماع (ح):١ـگورگ ٢ـدز.
(اَلْخَميع والخَمُوع): ژنە سۆزانی/ قەحبە.
خمل: ١-(خَمَلَ- ذِكْـرُهُ أَو صَوتُهُ. خُمُولاً): نـاوی كزو كپبـوو/ گومناو بـوو یان دەنگ و سەنگی براو خامۆشبوو.
(خُمِلَ): تووشی دەردە جومگە بوو.
(أَخْمَـلَ- هُ):١ـناوی گومكـرد ٢ـدەنگی كزو خامۆشكرد.
(اَلخامِل (فا) (ج) خَمَل- مِنَ الرِّجال)٢ـپیاوی تەپۆ ٢ـنادیار/ نەناسراو/ دەرنەكەوتوو.
(اَلْخُمال): دەردە جومگە.
٢-(خَمَلَ- البَسْـرَ خَمْـلاً): فەریكە خورما نەگەییوەكەی خستە گۆزەوە تا نەرمبێتەوە.
(«خَمَّلَهُ اللهُ»): خودا گرفتاریكرد/ تووشـی فۆرتیكرد.
(اَلخَميل): خواردنی نەرمەفووت.
٣-(أَخْمَلَ- تِ الأَرضُ):زەوییەكە زەبەنگی زۆر بوو/ درەختی زۆرو چڕی تێدا پەیدابوو.
(اِخْتَمَلَ- تِ الماشِيَةُ):ئاژەڵەكە دایە درەختە چڕەكەو لێیلەوەڕا.
(اَلخَميلَة (ج) خَمائِل):١ـدرەختی زۆرو چڕی بەیەكداچـوو/ دارسـتان/ بێشـەڵان/ چڕە/

جەنگەڵ ٢-شوێنی فرە درەخت.
٤-(أَخْمَلَ- القَطيفَةَ): قەیفەکەی تیسکدار کرد.
(أَلخَمْل): تیسکی قەیفە کە هەر لە چنراوەکە خۆیەتی.
(أَلخَمْل والخُمالَة): پەڕی وشترمرخ.
(أَلخَمْلَةُ): ١-قەیفە ٢-بەرگی تیسکدار.
(أَلمُخْمَل): چنراوی تیسکدار.
(أَلخَميل): بەرگی تیسکدار.
(أَلخَميلَة (ج) خَمائِل): ١-قەیفە ٢-پەڕی وشترمرخ.
٥-(أَلخِملَة (ج) خِمْلات): ١-کەسوکاری نزیکی پیاو ٢-ئەوەی لە دڵو دەروونداپەو نیازە.
(أَلخُمَال والخُمالِي والخِمل والخُمْل): دۆستی دڵسۆزو ڕاستەقینە.
(أَلخَميل): هەوری چڕ.
(أَلخَميلَة): پەڵەهەورێکی چڕ.
(أَلخَميلَةُ (ج) خَمائِل): زەویی تەختاییو نرم/ نەویو.
خمن: (خَمَنَ و خَمَّنَ – الشَيءَ خَمناً): ١-شتەکەی (قەبلاند/ مەزندەیکرد) ٢-نرخاندیو خەملاندی.
(أَلخَمَن): بۆگەن.
(أَلخامِن): گەلـۆر/ خوێریی/ هیـچ لەباردا نەبوو.
(أَلخَمّان): ١-نیزەی بێکار ٢-خەڵکی خراپو بێکەڵك/ بێکارە.
(«هُـمْ خَمَّانُ النـاسِ»): ئـەوان (خوێری/ ڕسواو سەرسەریی) ناو خەڵکن.
(أَلخَمّانَة): جۆگەلەی بچووك.
خنّ: ١-(خَـنَّ. خَنيناً): بە منگـە گریا یان پێکەنی یان قسەیکرد.
(أَخَنّ): منگن.
(أَلخُنَّةُ): منگەمنگکردن/ منگەمنگ.
(أَلخُنـان والخِنان): ١-هەڵامەتی حوشـتر ٢-(طـب): دەردێکە تووشـی لـووت دەبێت ٣-(طب): دەردێکـی باڵندەیە تووشـی قوڕگی دەبێت.
(أَلمَخَنَّة): ١-منگەمنگکردن/ منگاندن ٢-لووت.
٢-(خَنَّ- المالَ. خَنّاً): داراکەیبرد.
٣-(خَـنَّ- القَـومَ. خَنّاً): چووە ناو بەشـی ئافرەتانی ماڵی خوێشگەلەوە.
(أَلمَخَنَّة): بەشی ئافرەتان لە خانووەکەدا.
٤-(أَخَـنَّ- هُ): هۆشـی لەبەر بڕیو مێشـکی تێکدا.
(مَخْنون): هۆشلێبڕاو/ مێشك تێکچوو.
مُخَن: هۆشلێبڕاو.
(إسْتَخَنَّ- تِ البئرُ): بیرەکە بۆگەنبوو.
٦-(أَلخَنان): خۆشگوزەرانیی/ تێرو تەسەلیی.
(أَلمِخَنّ): پیاوی درێژ/ بالابەرز/ قووچ.
(أَلمَخَنَّة): ١-ناوەندی خانوو ٢-حەوشەی خانوو ٣-ناوەڕاسـتی شـەقامی دیار ٤-دەمی ڕێگا ٥-

دەربەندی دۆڵ.
٧-(خَنْخَنَ.خَنْخَنَةً): بە لووت قسەیکرد/ منگەمنگیکرد.
(- فِي كَلامِهِ): بە منگەمنگ قسەیکردو لێی تێنەگەیشتن.
خنب: ١-(خَنِبَ. خَنَباً): هەڵامەتیبوو.
(تَخَنَّبَ): لووتی کردە ئاسمان/ فیزی نواند.
(الخِنابَة والخِنَّأبَة): لووتبەرزیی/ لووتکردنە ئاسمان/ فیز.
(الخِنَّابَتان والخُنَّابَتان): ئەملاولای لووت.
٢-(خَنِبَ. خَنَباً): شەلیی.
٣-(خَنِبَ. خَنَباً): بێهێز بوو/ لاوازبوو.
(أخْنَبَ- هُ): بێهێزیکرد/ لاوازیکرد.
(الخَناب): گەوج.
٤-(خَنِبَ. خَنَباً): مرد/ فەوتا.
(أخْنَبَ): فەوتا/ مرد.
(- هُ): فەوتاندی/ لەناویبرد/ مراندی.
(إخْتَنَبَ): مرد/ فەوتا.
الخَنامَة: خراپە/ بەدیی/ ناهەمواریی.
٥-(الخَناب): درێژ.
(الخَنابَة): شوێنکاری ناشیرینو دزیوو/ پیس.
خنث: ١-(خَنِثَ – الرَّجُل. خَنَثاً): پیاوەکە ژنانی دەرچوو/ ژنانی بوو، شلو بێدرکو خۆبادەر بوو/ پیاو بوو لە ژن دەچوو.
خَنِث: ژنانیی/ کردە نێرەمووك.

(خَنَّثَ- هُ): ١-کردی بە شلەپیاو/ بە ژنانی ٢-نەرمیکرد.
(أخْنَثَ): بە لەنجەولارو خۆبادان ڕۆیشت.
(تَخَنَّثَ وانْخَنَثَ= خَنِثَ): ژنانیی دەرچوو/ ڕەفتار ژنبوو.
(الخُنْث): شلو شێواو بوون خۆی بادان لە بەنجەڕۆیشتن/ ژنانیی.
(خَناثِ): (بۆبانگکردن دەوترێت) هۆ ژنانی.
(یاخَناث): ها ژنی شلوو شێواو.
(الخُنثى (ج) خُناثى و خِناث): نێرەمووك/ (ئەندامی پیاوو ژنی پێکەوە هەیە).
(المُخَنَّث): ژنانیو شلو شێواوو بەلەنجەولار.
(المِخْناث (ج) مَخانیث): کەسێکە زۆر خۆی با بداو بە لەنجەولار شلو شێواوانە بڕوات/ کردە ژنانیی بێت.
(«رجُلُ مِخناث»): پیاوێکی شلو نەرمو کردە ژنانییو خۆبادەر.
(«إمْرَأةُ مِخناث»): ژنێکی شلو بەلەنجەولارو خۆبادەر.
٢-(خَنَثَ- هُ خَنْثاً): گاڵتەی پێکردو ژنانیکرد.
٣-(خَنَثَ- السِّقاءَ. خَنْثاً): دەمی مەشکەکەی نوشتانەوەو بۆ دەرەوەی قایمکرد.
(خَنَّثَ- هُ): نوشتانیەوە/ چەماندیەوە.
(خُناثُ وأخْناثُ- الثَّوب): قەدی جل.
(خِنث): قەدێکی جل.

(«إطوِ الثَّوبَ على خِناثِهِ»): جلەکە لەسەر قەدیخۆی بنوشتێنەرەوە.

خنـج: (أَلخَنْجَر والخِنجـر (ج) خَناجِر):
١-خەنجەر ٢-چەقۆی گەورە.

خنـد: ١-(أَلخُنْدُب): بەدرەوشت/ نامەرد/ بەدرەفتار.
٢-(أَلخَنْدَريس) (یونانیة): مەیی کۆن.
٣-(أَلخُنْدُع): پووشت/ نامەرد/ رسواو سووك.
٤-(خَنْدَق. خَنْدَقَةً): خەندەقێکی هەڵکەند.
(أَلخَنْدَق (ج) خَنادِق) (فارسیة): خەندەق کە بە دەروی شاردایە یان هەڵکەندنی لە شوێنیتردا.

خنذ: ١-(تَخَنْذَذَ): بەرەڵاو رەوشتخراپ بوو/ بێناموس/ بێئابروو بوو.
(أَلخِنذیذ (ج) خَنانیذ): ١-درێژی پتەوو قایم ٢-لوتکەی کێوی قووچ ٣-شاعیری بەرزو بەهرەوەر ٤-دلێر/ ئازا ٥-دڵفراوان ٦-باهۆز.
٢-(أَلخُنذُع): دەروون نزمو دەروون پیس/ نامەرد/ ناپیاو.

خنز: (خَنِزَ- اللَّحْمُ. خَنَزاً و خُنُوزاً): گۆشتەکە بۆگەنیکرد.
(خَنِزٌ وخَنَزٌ): گۆشتی بۆگەنکردوو.
(أَلخَنْزُوان): ١-(ح) ١-مەیمون (ح) ٢-بەکانە.
(أَلخُنْزُوان والخُنْزُوانَة): لووتبەرزیی/ فیز/ ترزلیی.

٢-(أَلخِنْزیر (ج) خَنازیر (ح): بەراز.
(- البَـرِّي) (ح): بەرازی کێویی. کە هەر وەك بەرازی ماڵییە جیاییەکەی لە کەڵبەو شێوەیدایەو گۆشتیشی خۆشە.
(خِنْزیرُ البَحر) (ح): بەرازی دەریا. جۆرە نەهەنگێکە لە دۆلفین بچووکترە.
(خِنْزیرُ الهِنـد) (ح): زیندەوەرێکە لە کەروێشك دەچێتو لەو بچووکترە، پێستەکەی پەڵەپەڵەی رەنگاورەنگە.
(خِنْزیرَةُ البِئرِ) (حی): چەرخی (سەرچاڵاو/ بیر) دارێکە بەسەر دەمی چاڵاوەکەوەیە پەتی ناو سەرخستنەکەی تێدەئاڵێنن.
(أَلخَنازیـر) (ع ا): گەڵێك لووی رەقە بە زۆریی لە ملدا دەبێت بە سەر رووەکەیەوە گرێ پەیدا دەبێت.
(أَلخَنْزَرَة): ١-دڵرەقی ٢-پیك کە بەردی پێدەشکێنرێت.
(أَلخَنازیرِیَّة) (ن): گیابەرازە، جۆرە گیایەکە لە باکووری گۆی زەویدا بڵاوەو دەروێت. زوو بۆ چارەکردنی گەریی‌و نەخۆشیی تری پێست بەکاردەهێنرا.

خنس: ١-(خَنَسَ- عَنهُ. خَنْساً و خُنُوساً و خِناساً): لێیدواکەوتو خۆی لێلادا/ لاکەوتو گرمۆڵەو کرژبوو.
(«خَنَسَ الطَریقُ عَنا»): رێگەکەمانبڕی و کەوتە پشتمانەوە.

(خَنَسَ- ہُ. خَنْساً): خایاندیو دوایخست.
(- إبهامَہُ): پەنجەگەورەی نوشتانەوە.
(«أشارَ بأربَع و خَنَس إبهامَہُ) بە چوار پەنجە ئاماژەیکردو پەنجە گەورەی نوشتانەوە.
(خَنِسَ. خَنَساً): ئێسکی لووتی بە قووڵدا چووەو کونە لووتەکانی بەرزو فش بوو.
(أَخْنَس. (م) خَنْساء (ج) خُنْس): کەسێکە ئێسقانی لووتی بە قووڵدا چووبێتو کونەلووتی بەرزو فشبێت/ بێلووت.
(اَلخَنَس): بێلووتیی/ ئێسکی لووت نەوینو کونەلووت بەرزو فشبوون.
(أَخْنَسَ- ہ): دوایخست.
(أخْنَستُ عَنہُ بَعضَ حَقِّہِ) شتێکی مافەکەیم دواخست.
(أَخْنَسَ- أوعارَ الطَّریقِ): خۆی لە سەختیی ڕێگەکە لادا.
(إنْخَنَسَ- عَنہُ): لێیدوورکەوتەوەو لێلاداو گرمۆڵەو کرژ بوو.
(اَلخُنُس) (ح): گاکێویی (چونکە کونە لووتی فشەو ئێسقانی لووتی نەوییە).
(الأَخْنَس والخِنَّوس) (ح): شێر.
(اَلخَنَّاس) شەیتان (چونکە کاتێك ناوی خودا دەهێنن ئەو خۆیدەدزێتەوەو دوادەخاتو گرژ دەبێت).
(اَلخِنِّیس): بە پێچو پەنا/ فێڵباز.
(اَلخَنْساء) (ح): مانگاکێویی.

٢-(خَنَسَ- بَینَ أَصْحابِہِ خَنْساً و خُنُوساً و خِناساً): خۆی لە نێوان یارانیدا شاردەوە.
(- الشيءَ عَنہُ. خَنْساً): شتەکەی لێشاردەوەو ونکرد/ ساتاریکرد.
(- فُلاناً وبِہِ): فیساری ونکردو شاردیەوە.
(خانِس (ج) خُنَّس): ونکەرو حەشاردەر/ شێرەوە.
(أَخْنَسَ- ہُ عَنہُ): بەندیکرد/ لێیشاردەوە.
(تَخَنَّسَ- بِہِ): ونیکردو حەشاریدا.
(اَلخُنَّس): ١-لانەی ئاسك ٢-(ح) ئاسك/ مامز. خۆی. چونکە خۆی لە ئەشکەوتدا دەشارێتەوە.
(اَلخُنَّس) (فك): هەموو هەسارەکان یان تەنها ئەستێرە گەڕۆکەکانیان یان هەندێکیان دەڵێن: (کاروانکوژەو پەرچیسو بارامو ناهیدو زاوەن)، لەبەر ئەوەی لەژێر تیشکی خۆردا دەشارێنەوە کاتێك هاتوچۆ دەکەن.
٣-(خَنَسَ- القَولَ. خَنْساً): قسەی خراپیکرد.
٤-(اَلخَنْسَر والخَنسَرِيّ (ج) خَناسِرَة): کەسێکە وەك ژێرکەوتوو و دۆڕاو وابێت.
(اَلخِنسِر): بەدزمان/ ناپاك/ بەدخواز.
(اَلخَناسیر): نەهامەتو گرفتاریی/ چورتوم.
خنش: (اَلخِنشار) (ن): کەرموزە کێویلە لە کۆمەڵەی گوڵشارراوەیە، جاری وا هەیە قەدەکەی ڕاستو قنجە ئەمە کەرموزە دارینە

وایە لەوانەیە کە لە ولاَتە گەرمەکاندا هەیە، هەشــە کە لە زەویداو لە شــێوەی بنجی گەلا لوولخواردووەکانــدا دەبێت بەشــی زۆری ئەم رووەکە لە زەوییەکی شێداردا دەروێت.
خنــص: ١-(ألخِنَّــوص (م) ألخِنَّوصَـــة (ج) خَنانِیص) (ح): پەڵخ/ بەچکە بەراز.
٢-(ألخِنْصِــر والخِنصَــر (ج) خَناصِــر): پەنجەتووتە.
(«هــذا أمرٌ تُعْقَد علیــه الخَناصِر»): ئەمە کارێکە پەنجەی بۆ لــە یەك دەئالێنرێت واتا لەسەری رێکدەکەون و دەپارێزرێت.
خنــط: (ألخَنطَل) (ح): ١-گوربە ٢-زۆرزان ٣-قەتار ٤-پۆلەکوللە.
خنع: ١-(خَنَــعَ- لَهُ وإلَیهِ خُنوعاً): ملکەچ و سەرشۆری ئەو بوو.
(- إلی اللهِ): لەبــەر قاپــی خــودادا پارایەوە/ لالایەوە بەلاَم کردەوەی چاکی نەبوو.
(-الی الأمرِ السَــیِّئ): روویکــردە بەدکاریی/ خراپەکاریی.
(أخنَعَ- تَهُ الحاجَةُ لَــهُ وإلَیهِ): نەبوونیی و پێویســتی ناچاریکرد ســەری بۆ شۆڕبکات و ملکەچبێت.
(ألخَنَع): سەرشۆڕیی و رسوایی.
(ألخانِــع والخَنــوع (ج) خَنَعَــة وخُنُــع): داوێنپیسی بەدرەفتار/ بێناموس.
(ألخَنْعَةُ): رســوایی و سووکی/ ئابرووچوون/ بەدناوبوون/ ناموسشکان.
٢-(خَنَع – بِفُلان. خُنُوعاً): ستەمو ناپاکیی بەرامبەر کرد.
٣-(خَنَّــعَ- هُ): بێئەمەکیــی لەگەڵدا کرد بە تەور لەتیکرد.
خنف: ١-(خَنَفَ- البَعیرُ خِنافاً): حوشترەکە لە غــاردا ملی بــۆ ســوارەکەی وەرگێڕا وەك خێسەی لێبکات.
(خَنُوف (ج) خُنُف): خیســەکەرو ملوەرگێڕ (بۆ نێرو مێ).
(خَنُفَ. خُنوفاً): توورە بوو.
(- الرجُلُ بِأنفِهِ): کابرا لووتی کردە ئاسمان/ فیزی نواند/تڕ زلبوو.
(خانِف): لووتلەئاسمان/ بەدەعیە/ لووتبەرز/ فیزن.
(خَنِــفَ- صَــدْرُهُ أو ظَهرُهُ خَنَفــاً): لایەکی سنگی یان پشتی لە رێکی لاکەیتری نەبوو.
(أخْنَــف (ج) خُنْــف): لاخــوار/ ســنگ یان پشتخوار.
(ألخُنُف): پاشماوەی دێرین- شوێنکار.
٢-(خَنْفَــسَ- عَنِ القَومِ): رقی لە خوێشــان بوو ٢-لێیان دووركەوتەوە/ خۆی لێلادا.
ألخُنْفُــس والخِنفِس والخُنْفَس والخُنْفَســاء والخُنْفَســاءَة (ج) خَنافِــس) (ح): قالۆنچە رەشە. قالۆنچەیەکی بۆنناخۆشە.
(ألخُنافَس): شێر.

(خُنْفَساء البَطاطِس) (ح): قالۆنچه پەتاته جۆره مۆریانێكه باڵشارراوه، شوێنی پێشووی ئەمەریكایە جۆرێكی هەیە زیان به كێڵگه پەتاتەكان دەدات.

خنق: ١-(خَنَقَ وخُنَّقَ- ه. خَنْقاً و خَنِقاً و تَخنيقاً): دەستی نایه بینی تا بیخنكێنێت/ بینەقاقەیگرت تا بیخنكێنێت.

(«خَنَقَتْهُ العَبْرَةُ»): گریاو پیشیخواردەوه خەریكبوو پیش بیخنكێنێت.

(إنْخَنَقَ): هەناسەی لەبەربڕا/ تاسبردیەوەو خنكا.

خنكا: (إختَنَقَ): خنكا.

خنكا. اَلخَنِق والخَنيق= المَخنوق): خنكێنراو/ خنكاو/ تاساو.

(الخانِق (فا): ١-خنكێن ٢-تەسكەرێ/ باریكەرێ/ توولەرێ.

اَلخُناق (طب): ١-وەناق.

(اَلخِناق): ئەوەی پێیدەخنكێنرێت وەك پەت ٢-بین/ قورگ.

(«أخَذه بِخِناقِهِ»): دەستی نایه بینی ٢-كۆلان/ كووچه.

(اَلخَنّاق): خەڵك خنكێن (كەسێكه كه بخنكێنێت).

اَلمُخَنَّق) (مفع): ١-لە ملدا شوێنی پەتی خنكاندن ٢-مل/ گەردن.

(«غُلامٌ مُخَنَّقُ الخَصْرِ»): كوڕێكی كەمەرتەنگ.

(اَلمِخْنَقَة (ج) مَخانِق و مَخانيق): ١-پێخنكێن ٢-گەردانه.

(اَلمُختَنَق): دەربەند/ دەروو.

(اَلخُناقِيَّة) (طب): دەردێكه دەداته گەرووی باڵندەو چارەوێ به زۆریی كۆتر دەیگرێت.

٢-(خَنَقَ- العَلَمَ. خَنْقاً): بەیداخەكەی دانەواند/ هێنایه خوارێ/ شۆڕیكردەوه كه نیشانەی داخه/ خەفەته.

٣-(خَنَّقَ- الإناءَ. تَخنيقاً): قاپەكەی پڕكرد.

(-السَرابُ الجَبَلَ): تراویلكەكه خەریكبوو سەری كێوەكه دابپۆشێت.

(- زيدٌ الأَربَعينَ): زەید تەمەنی نزیكی چل بووەوه.

٤-(خانِقُ الذِّئب) (ن): گورگخنكێنه (گیایه).

(خانِقُ النَّمر) (ن): پڵنگخنكێنه (گیایه).

(خانِقُ الكَلب): سەگخنكێنه/ كوچووله (گیایه).

(خانِقُ الكَرْسَنَة) (ن): گیایەكه تۆوەكەی له بەرگێكدایه چوارپێ دەیخوات.

خنا: ١-(خَنا و خَنِيَ وأخنى- عليه في الكَلام. خَنْواً و خَنىً): جنێوی بیرعەتو بێناموسانەو ناشیرینی پێوتو پێدا.

(اَلخَنى): قسەی بیرعەتو بێناموسانەو ناشیرین.

٢-(أخنى- عَلَيهِ الدَّهرُ): ١-ڕۆژگار

گرفتاریکـردو درێژەیکێشـا ٢-فەوتاندنی ٣-ستەمی لێکردو داماویکرد.

(خَنى الدَّهرِ): نەهامەتیی/ گرفتاریی‌و وەیی رۆژگار.

خَناة: نەهامەتییەك‌و توشبوونێك.

٣-(أَخنـى- الجَـرادُ): کولله گـەرای زۆری هەڵرشت.

(- المَرعى): لەوەڕگاکە گەشەیکردو گیای زۆر بوو.

خاب: (خابَ. خَوْباً): هەژارکەوت.

(اَلخَوْبَـةُ): ١-برسـێتی ٢-زەوییەکی وشـکی بێرووەك یان بێباران.

خات: ١-(خاتَ- الرَجُـلُ. خَوْتاً و خَوتاناً): تەمەنی زۆر بوو/ پیر بوو.

٢-(خـاتَ- الرَجُلُ. خَوْتـاً و خَوْتانـاً): ١-پەیمانەکەی شـکاند ٢-بەڵێنی نەبردە سەرو شکاندی.

٣-(خـاتَ- البـازي علـى الصَّيـدِ خَوتاً و خَوتاناً): بازەکە داپەڕییە خوارەوەو خۆی بە نێچیرەکەدا دا.

(- العُقابُ خَوَاتاً): داڵەکە کاتێك بۆ نێچیرەکە داپەڕییە خوارێ وژەی باڵی هات.

(تَخَوَّتَ — الشَيءَ): شتەکەی فڕاند.

(-حَديثَ القَوم): گوێی بۆ قسەی خوێشگەل هەڵخست‌و هەڵیچنی‌و خستیە دڵیەوە.

(-الشاةَ): خۆی بۆ مەڕەکە نایەوەو فڕیویداو دزی.

(إنخاتَ- البـازي علىَ الصَّيـد): بازەکە بۆ نێچیرەکە دابەزی/ داپەڕی.

(إختـاتَ- البازي على الصَيـد): بازەکە بۆ نێچیرەکە دابەزی/ داپەڕی.

(- الشيءَ): شتەکەی فڕاند.

(- حَديث القَوم): قسـەکە وەرگرتن خستیە دڵتەوە.

(- الشاة): مەڕەکەی فڕیوداو دزی.

(«هـمَ يَختاتـون اللَّيلَ»): ئەوانە بە شـەو دەڕۆن‌و ڕێگەکە دەبڕن.

(اَلخوَّات): پیاوی بوێر/ ئازا.

٤-(خاتَ- المالَ. خَوْتاً و خَوْتاناً): لە داراکەی وردە وردە برد تا کەمیکرد.

(تَخَـوَّتَ واختـاتَ- المـالَ): وردە وردە لـە داراکەیبرد.

٥-(خَوتَ) (عامية): شێتبوو.

(اَلأَخْوَت (م) خَوْتاء (ج) خُوْت): شێت.

(اَلخَوات) (عامية): شێتیی.

خـوث: (خَوِثَ- البَطنُ. خَوَثاً): گەدە کە پڕ لە خواردنبوو و ڕەوییەوە.

(أَخْـوَث (م) خَوثاء): ورگرەوییوەی خواردنی زۆر/ وەرگلێهاتووی خواردنی زۆر.

الملحق:

خوج: (اَلخَوجا. والخَواجَـة): نازناوێکە بۆ ناسکدواندن بە واتای گەورە/ سەروەر دێت.

خاخ: (أَخــاخَ- العُشــبُ إخاخَــةً): ١-گیاکە شاررایەوە ٢-کەمیکرد.
(ألخَوخ) (ن): درەختی قۆخ.
(خَوْخَة): قۆخێك.
(ألخَوْخَــة): ١-کلاورۆژنەیــەك/ کەلەبەرێك کە ڕووناکی بە خانووەکە بدات ٢-دەرگایەکی بچووك کە لە دەرگایەکی گەورەتردا بێت.
(ألخَوْخاء والخَوْخاة والخَوْخاءَة): گەوج.
خود: (خَــوَّدَ- الرَّجُلُ): پیاوەکە تێیتەقاند/ خێرا ڕۆیشت.
(- مِنَ الطَّعامِ شــيئاً): شــتێکی خســتە بەر دڵی/ کەمەکێك خواردنیخوارد.
(تَخَوَّدَ- الغُصْنَ): لقەکە شەکایەوە.
(ألخَــوْد (ج) خَوْدَات وخُــوْداً): ژنی گەنج و جوانێ نەرمونۆڵ.
خــوذ: (خاوَذَ- هُ إلى الشَــيءِ مُخــاوَذَةً): لە پشتی ئەوەوە بۆ شتەکە چوو.
(«خاوَذُونا الى الماءِ»): چوونە ســەر ئاوەکەو ئێمە لێی لاماندابوو.
٢-(خاوَذَ- عَنهُ): لێیلادا/ لێیلاچوو.
٣-(خاوَذَتْهُ- الحُمّى): تاکەی ناوبەناو لێهات و برا. . .
(خاوذَ- هُ): بەڵێنی سەردانی دایە.
(تَخَوَّذَ): پەیمانیدا/ گفتیدا.
(«تَخَوَّذَنا- بالزِّيارة») بەڵێنیدا کە ســەرمان لێبدات.
(تَخاوَذَ- القَومُ): پەیمانیان بەیەکدا.
(خِواذُ الحُمّى): ناوبەناو هاتنی تا.
٤-(ألخُوْذَةُ (ج) خُوَذ): کلاوئاسن کە جەنگاوەر لە شەڕدا لەسەریدەکات.
(خُوْذانُ النــاسِ): نۆکەرو کارەکەری خەڵك/ کارگوزاریان.
خــار: (خــارَ- البَقَــرُ. خُــوراً): مانگاکــە بۆڕاندی.
(خُورُ البَقَرِ): بۆڕەی مانگا.
(أخــارَ-هُ): ســۆزی بــۆی جــووڵاو بەلایەوە چوو/ لاواندی (لە دەنگلێهاتنەوە وەرگیراوە). ڕاوچییەکە گوێــی کارمامزەکە لە لانەکەیدا بــادەدات تــا دایکەکــەی گوێــی لــە بــارەی بەچکەکەی بێت سۆزی بۆی بجووڵێت و بێت و ڕاوکەرەکەش بیگرێت و ڕاویبکات.
(«أَخَرْنــا الإبِــلَ الى موضِــعِ كــذا»): حوشــترەکانمان دەنگکــردو بۆ ئەو شــوێنە ڕاماندان و لاماندان.
(تَخاوَرَتِ الثِّيرانُ): گاکان بۆیەکتریان بۆڕاند.
(إستَخارَهُ): لێیپاڕایەوەو سۆزو بەزەیی ئەوی داواکرد.
(ألخُوار (مص): ١-بۆڕەی گــاو مانگا ٢-بارەی مەڕو بزن ٣-بارەی ئاسك ٤-گڤەی تیر.
(فَرَسٌ خَوّارُ العَنان): چارەوێیەکی تیژڕەوی نەرم/ خۆشڕەوی ئاسان لێخوڕین/ ملدەر.
٢-(خارَ وخَوِرَ. خُؤُوراً و خَوَراً): ١-سستبوو/

هێزی لەبەربڕا/ ڕووخا ٢-تێشکا.
(- ت قُوَّةُ المَرِيضِ): نەخۆشەکە پەکیکەوت/ لەشی ڕووخاوکەوت.
(خَوَّرَ): ١-بێهێز بوو ٢-شلبوو.
(- الرَّجُـلَ): پیاوەکـەی بەبێهێـزو ڕووخاو دانا/ یان وا هاتە بەرچاوی.
(-تِ الأَرضُ): زەویەکـە بـە بارانـی زۆر نەرمبوو/ تلیسایەوە.
(أَلخَـوَّار): ١-بێتـینو نـەرم ٢-ڕووخـاو ٣-زۆرترسنۆك/ زیرەکردوو.
٣-(خارَ- هُ. خَوْراً): دای لە ڕێپیسـاییەکەی لەشی.
(«طَعَنَـهُ فَخـارَهُ»): دایـە بەر تیـغو بەر ڕێپیسایی خست.
(أَلخَـوْران (ج) خَوْرانـات وخَواریـن): ڕێپیسایی/ ڕیخۆڵەو شوێنی تری لەشی.
٤-(إِسْـتَخارَ- المَنـزِلَ): داوای پاککردنەوەیماڵەکەیکرد.
٥-(أَلخَور): زەوی نزمی نێوان دوو بەرزیی.
(أَلخَوَّار- مِنَ الزناد): کەڵەشـێرەی چەرخی تفەنگ/ ئاگرکەرەوەی تفەنگ.
٦-(أَلخوريّ (ج) خوارنه) (یونانیة): قەشە.
(أَلخوريّ أُسْقُفي): بریکاری قەشە. (پلەیەکی کڵێسەی خۆرهەڵاتییە).
(أَلخُـورس (یونانیـة): شـوێنو پایـەی کارگوزاری کڵێسەی دیانەکانو جوولەکەکانە.

خاز: (خازَ- هُ خَـوْزاً): دوژمنایەتی لەگەڵدا کرد.
خاس: (خـاسَ- تِ الجيفَةُ): لاکە تۆپیوەکە لاکە مردارەوەبووەکە بۆگەنیکرد.
(- تِ البضاعَةُ): کەلوپەلەکە/ کاڵاکە بازاڕی شکا/ فرۆشتنی کز بوو.
(- العَهـدَ وبالعَهْدِ): پەیمانەکـەی (نەبردە سەر/ شکاندی).
(- بالوَعـدِ): بەڵێنەکـەی (نەبردە سـەر/ شکاند).
(- بفُلان): ناپاکیی‌و ستەمی لەگەڵدا کرد.
(خَـوَّسَ- الشَـيءَ): شـتەکەی (کەمکـرد/ کەلکرد).
خاش: ١-(خاشَ- هُ بالرُّمحِ خَوْشاً): نێزەکەی پێداکرد.
(- الرَّجُـلُ): پیاوەکـە چـووە نـاو چڕیی‌و قەڵەباڵغی خەڵکەکەوە.
٢-(خاشَ- الشَـيءَ. خَوشـاً): ١-شـتەکەیبرد ٢-وەرگرت.
٣-(خَوَّشَ- الشَيءَ): شتەکەی کەمکرد.
(تَخَـوَّشَ- الشَـيءَ): شـتەکەی کەمکـرد/ کەلکرد.
(- الرَّجُـلُ): پیـاوە قاڵەوەکـە لـەڕ بـوو/ لاوازبوو.
(أَلخَـوْش): کەمـەر/ ناوقـەد (دەڵێـن لـە کەمبوونەوە وەرگیراوە).

(التَّخويش): كەمكردن/ كەلكردن.
(ألمُتَخوِّيش والمُتَخاوِش): سكتێقوپاوو پێستو گۆشت پووكاوەو چرچ.
٤-(ألخَوْشان) (ن): ترشۆكە.
(خَوشانَة) (ن): يەك چڵ ترشۆكە.
خـــوص: ١-(خَـــوِصَ خَوَصـــاً): چـــاوى بە قوڵداچوو.
(أخْـــوَص (م) خَوْصَاء (ج) خُوص): چاو بە قوڵداچوو.
(خاوَصَ وتَخـــاوَصَ): چاوى هێنايەوە يەكو تيژ تەماشايكرد وەك تەماشاى ڕۆژ بكات.
(- تِ النُّجومُ): ئەستێرەكان داكەوتنو بەرەو ئاوابوون چوون.
(ألخَوْصـــاء): باگـــرە/ بايەكـــى زۆر گەرم لە تاواندا چاو بهێنرێتەوەيەك.
(«خَرَجـــوا في الظَّهـــيرَةِ الخَوْصـــاءِ»): لـــە نيوەڕۆيەكى گراوىو زۆر گەرمو سەبووناويدا دەرچوون.
٢-(خَـــوِصَ- تِ الشـــاةُ. خَوَصـــاً): مەڕەكە چاوێكـــى ڕەشو چاوێكى ســـپىو لەشيشـــى هەموو سپيبوو.
(خَوَّصَ- هُ الشَّـــيبُ): ســـپێتى كەوتە قژى/ پيريى سەرى تێكرد.
٣-(خَوَّصَ): دەستى بە بەخشينكرد لە پێشەوە بە بەرێزەكانو پاشان بە بەدخوازەكان.
(-العَطاءَ): بەخشينى كەمكردەوە.

(«خَوِّص ماأعطاك»): هەرچى پێيبەخشيت گەرچى كەميشبوو وەريبگرە.
(تَخَوَّصَ- الشَيءَ): شتەكەى وەرگرت گەرچى كەميشبوو.
(- العَطِيَّة): بەخشينەكەى كەمكەم وەرگرتو برد.
٤-(خَوَّصَ- التَّاجَ): تاجەكەى بە تەختە زێڕ ڕازاندەوە.
٥-(خاوَصَ-هُ البَيعَ مُخاوَصَةً):لەفرۆشتنەكەدا بەربەرەكانێيكردو بەرهەڵستيكرد.
٦-(أخْـــوَصَ- النَّخـــلُ): دارخورماكە گەڵاى دەركرد.
(ألخُوْص): گەڵاى دارخورما.
(خُوْصَة): گەڵايەكى دارخورما.
(ألخَوَّاص): فرۆشيارى گەڵادارخورما.
(ألخِياصَة): فرۆشتنى گەڵاى دارخورما.
خاض: ١-(خاضَ- الماءَ خَوضـــاً و خِياضاً): ١-چووە ناو ئاوەكەوە/ خۆى بە ئاوەكەدا كرد.
(- الشَّـــرابَ): شـــەربەتەكەى تێكەڵـــدا/ تێكەڵكرد.
(- بالفَرَس): چارەوێكەى بردە سەر ئاو.
(- الجَـــوادُ في المَيـــدان): ئەســـپەكە لـــە مەيدانەكەدا كەوتە ياريكردنو چابوكيى
(- في الحَديـــثِ): چووە نـــاو گەرمەى باسو ئاخاوتنەكەوەو درێژەى پێدا.
(- الغَمَـــراتِ): خـــۆى هاويشـــتە نێرينـــەى

تەنگانەو کێشەکانەوە.

(«أنَّــهُ يَخوضُ المنايــا»): خــۆی دەهاوێتە باوەشی مەرگەوە/ مل لە چەقۆ دەسوێت.

(«هُوَ يَخوضُ اللَّيل»): بێدەربەسانە/ بێترس خۆی دەهاوێتە تاریکیی شەوەوە.

(خَوَّضَ- الماءَ): چووە ناو ئاوەکەوە/ خۆی بە ئاوەکەدا کرد.

(خاوَضَ- الفَرَسَ مُخاوَضَةً): ئەسپەکەی بە ئاوەکەدا کرد.

(أخاضَ- الفَرَسَ. إخاضَةً): ئەسپەکەی کردە ئاوەکەوە.

(أخاضوا- الماءَ): بــە ئاژەڵو وڵاخەکانیانەوە نیشتنە ئاوەکەوە/ خۆیان لە ئاوەکەدا.

(تَخَــوَّضَ): بە ماندوێتــیو زەحمەت چووە ئاوەکەوەو خۆی لە ئاوەکە دا.

(تَخــاوَضَ- القَومُ في الحَديث): خوێشــگەل پێکەوە دانوسانیان لەسەر باسەکە کرد.

(إختاضَ- الماءَ): خۆی لە ئاوەکە دا.

(ألخَوضَــةُ): جارێك لە ئــاودانو چوونە ناو ئاوەوە.

(ألخَوّاض): کەسێکە زۆر لە ئاوبداتو بچێتە ناوی.

(ألمَخاضَة (ج) مَخاوِض ومَخاض و مَخاضَات): بــواری ئاو/ تەنکاو/ شــوێنی چوونە ئاوەوە/ شوێنی لە ئاو پەڕینەوە.

٢-(خــاضَ- بِالسَّــيفِ. خَوضــاً و خِياضاً): شمشێرەکەی لە لەشی پێداکراوەکەدا گێڕا.

٣-(ألخَوْضَةُ): مرواریيەك.

خــوط: (تَخَوَّطَ- هُ): جار لــە دوای جار بۆ لایهات.

(ألخُوْط (ج) خيطان): توڵی ناســك یان هەر چێوێك.

خاف: ١-(خافَ. خَوْفــاً و خَيفاً و مَخافَةً و خيفَةً): ١-تۆقی/ زۆر ترســا ٢-سڵیکردەوە ٣-دڵنیانەبوو ٤-خۆی پاراست.

(«خافَهُ»): لێیترسا.

(«خاف مِنهُ»): لێیترسا.

(«خافَ عليه»): بۆی ترسی لێنیشت.

(خائِــف (ج) خُــوَّف و خُيَّــف و خِيَّــف و خائفون): ١-زۆر ترساو ٢-تۆقیو.

(خَــوَّفَ- هُ): زۆر ترســاندی/ تۆقانــدی/ زراویبرد/ ترسینایەبەر.

(خَوَّفَ- الطَّريقَ): ترسی خستە ڕێگەکەوە.

(خاوَفَ- هُ): لەو زۆرتر ترسا.

(أخافَ- هُ وإخافَةً): تۆقاندی/ زۆر ترساندی.

(- الطَّريــقُ): ڕێگەکە ترســی تێدا هەبوو/ ترسناکبوو.

تَخَوَّفَ: ١-تۆقیی ٢-زۆر ترســا ٣-خۆی پاراست ٤-دڵنیا نەبوو ٥-مەترسی هەبوو/ سڵیکردەوە.

(- عَلَيهِ شيئاً): لە شتێك لێیترسا.

(ألخاف) (ن): زۆر ترسان.

(ألخافَــةُ): ١-بەرگێکــە لە پێســتەو هەنگبڕ

دەيپۆشێت ٢-شتێكە میوەی پێدەچنن.
(اَلخَواف): (هاوار/ قیژە)ی تۆقیوو ترساو.
(اَلخیفة (ج) خِیَف): بارو شـپرزەیی تۆقیوو ترساو.
(اَلمَخُوف): تۆقێنەر/ ترسێنەر/ جێیترس.
(«طَریقٌ مَخوفٌ»): ڕێگەیەكی ترسناك/ پڕ مەترسی.
٢-(تَخَوَّفَ- الشيءَ): شـتەكەی كەمكردەوە/ كەلكرد.
(- الحَـقَّ): (مافەكەی/ هەقەكـەی) خوارد، هەللووشی.
خـوق: ١-(خَوِقَ وانْخـاقَ و تَخَوَّقَ. خَوَقاً): فراوانبوو/ بەربلاّوبوو.
(أَخْـوَق (م) خَوْقـاء (ج) خُـوق): كراوە/ فراوان/ بەربلاّو.
(خَوَّقَ- هُ): فراوانیكرد/ بەربلاّویكرد.
(أَخاقَ. إخاقَةً): بەسـەر زەویدا (ڕۆیشـت/ گەڕا).
(تَخَوَّقَ- عَنهُ): لێیدووركەوتەوە.
(اَلخَوق): فراوانیی.
(مكانٌ مُنْخاق): شوێنێكی فراوان بەرفراوان/ بەربلاّو.
٢-(اَلخوق): گەڕیی.
(اَلأَخْـوَق): ١-كەرتـر ٢-كوێـر ٣-فـراوان/ بەرفراوان.
خال: ١-(خالَ- المَواشِيَ. خَولاً و خیالاً): باش ئاژەڵەكانی بەڕێوەبردو نیگاداریكردن.
(- فُلانٌ علی أَهلِه): فیسار باش خێزانەكەی بەڕێكردو ژیاندنی.
(- خَـوَلاً): بوو بە خاوەن كۆیلەو كەنیزەكو دەستوپێوەند كە لەوەپێش بە تەنها بوو.
(خَوَّلَ- هُ الشـيءَ): ١-شـتەكەی بە بەخشین دایە ٢-شـتەكەی كرد بە هی ئـەو/ ئەویكرد بە خاوەنی.
(تَخَوَّلَ- فُلاناً): فیساری دەستەبەر كرد.
(إسْتَخْوَلَهُم): كردنی بە دەستوپێوەندی خۆی وەك كۆیلەو كەنیزەكو بەردەستی خۆی.
(اَلخَـوَل): (ئەمە كۆی وشـەی (خَولي)یە): كۆیلـەو كەنیـزەكو بەردەسـت (بـۆ تاكو جووتو كۆ وەك یەك بەكاردێت. لەوانەیە بە یەكێكیشیان بوترێت).
(الخال): خاوەنشت.
(«أَنا خالُ هذا الفَـرَس»): من خاوەنی ئەم چارەوێیەم.
(اَلخائِل) (فا): سەرپەرشـتیارو بەڕێوەبەری بە تەنگەوەهاتوو/ بەخێوكەر.
(«هُـوَ خائِـل مـالٍ»): ئـەو دارا ڕاگـرو هەڵسووڕێنەریەتی. دەیشوترێت: (خالُ مالٍ): هەمزەكەی لادەبرێت.
(خَوَل) كۆی (خال)ە.
(اَلخَولِـيّ (ج) خَوَل): ڕاگرو هەڵسـوڕێنەری چاكی داراو بەرپرسیاری.

٢-(أَخــالَ فيــه خالاً مِــنَ الخَــيرِ وأَخالَه): نيشانەی چاکیی‌و خێری لێبەدیکرد.
(تَخَوَّلَ فيه خالاً مِنَ الخَير وتَخَيَّلَ. تَخَوُّلاً و تَخَيُّلاً): چاکەو خێری لێچاوەڕێکرد/ خێری لەناوچەوان ڕەچاوکرد.
(أَلخال): نیشانەی چاکەو خێر.
٣-(أَخْوَلَ وأُخْوِلَ): خاڵی زۆری هەبوو.
(تَخَوَّلَ- خالاً): کردی بە خاڵی خۆی.
(إِسْتَخْوَلَ واسْتَخالَ- فيهم): کردنی بە خاڵی خۆی یان لێیکردن بە خاڵی خۆی/ وەك خاڵی خۆی تەماشایکردن.
(أَلخال (ج) أَخْوال وأَخْوِلَة وخُؤُول و خُؤُولَة وخُوَّل): لالۆ/ خاڵ/ برای دایك.
(أَلخالَة (ج) خالات): پوور/ خوشکی دایك.
(«همــا أَبنــا خالَة»): ئــەو دوانــە پورزای یەکن.
(أَلأَخْوَل) کەسێکە چەند (خاڵێکی/ لالۆیەکی) هەبێت.
(رَجُــلٌ مُخْــوِل ومُخْوَل ومُخال): کەســێکە خاوەنی خاڵی خانەدان‌و میهرەبان بێت.
(أَلخُؤُولَة): خاڵوان.
٤-(أَلخال): (تیپێکی/ لیوایەکی) سوپا.
(أَلخَوْلَة) (ح): ئاسك/ مامز.
خام: (خــامَ- تِ الأَرضُ. خَوماناً): خاکەکە پردەردو کوێرەوەریبوو.
(أُخامَ- الفَرَسُ. إِخامَةً): چارەوێکە لەســەر سێپەل وەستاو پەلەکەیتری هەڵنا/ هەڵبڕی.
(أَلخام (ج) أَخوام): خام/ چنراوێکی لۆکەیە/ جاو (کــە جۆرە خامێکــی/ چنراوێکی کۆنی لۆکەی لای ئێمە بووە).
خــان: ١-(خانَ- فِي کــذا. خَونــاً و خيانَةً و مَخانَــةً و خانَــةً): ناپاکییکــرد/ لــەوەدا بەدنمەکییکرد.
(- العَهْدَ): پەیمانەکەی شکاندو نەیبردەسەر.
(«خانَهُ العَهدَ أَو الأَمانَــةَ»): ١ پەیمانەکەی شکاندو بەدنمەکیی لە ڕاسپێریەکەدا کرد.
(خائن (ج) خُوّان و خانَة وخَوَنَة): ١ ناپاك/ بەدنمەك ٢ پەیمانشکێن.
(خان- هُ سَيفُهُ) شمشێرەکەی فریاینەکەوت‌و نەیبڕی.
(- هُ الدَّهــرُ): ڕۆژگــار ڕووی لێوەرگێــڕاو باریخست/ لە خۆشییەوە خستیە نارەحەتی‌و ناخۆشیی.
(- الدلو الرشاءُ): پەتی سەتڵی بیرەکە پچڕا.
(خَوَّنَهُ- هُ): بە ناپاکی دانا.
(تَخَــوَّنَ- هُ الدَّهــرُ): ڕۆژگار پشــتیتێکرد/ خۆشییەکەی کرد بەتاڵی‌و باریخست.
(إِختانَ- هُ) ناپاکیی لەگەڵدا کرد/ بەدنمەکیی لەگەڵدا کرد.
(إِســتَخانَ- هُ)(نیازیبوو/ ویســتی) ناپاکیی لەگەڵدا بکات.
(أَلخائِنَــةُ): مێی وشــەی (الخائــن) مرۆڤی

هەمیشە ناپاك/ پیشـە ناپاكیی (ئەو (ت)یە بۆ زیادرەوییە).

(أَلخَؤُون والخَـوّان): زۆر (ناپاك و نامەرد)ی بەردەوام/ هەمیشە ناپاك.

(أَلخَوّانَـة= الخَـؤُون): زۆر ناپـاك/ پیشـە ناپاكیی- (ئـەو تێیە بـۆ زیادرەوییە) ٢-بن/ قنگ/ كۆم.

٢-(خانَ. خَوْناً): بێهێزو چاوكز بوو.

(- تْـهُ رِجلاُه): قاچەكانی لە دووی نەهاتن/ نەیتوانی بڕوات.

٣-(خَـوَّنَ- هُ وخَوَّنَ مِنـهُ وتَخَوَّنَ- هُ): ئەو شتەی كەمكرد/ لێیكەمكرد/ لێفرتكرد.

(إختانَ- المالَ): داراكەی دزی.

٤-(خَـوَّنَ و تَخَوَّنَ- هُ): بـە تەنگیەوە هات و دەستەبەریبوو.

(«كانَتِ الحُمّـى تَتَخَوَّنُـهُ»): تاكە لە كاتی خۆیدا سەری لێدەدایەوەو دەیگرتەوە.

٥-(أَلخان): ١-نازناوی سوڵتانەكانی توركبوو ٢-(ج) خانات: حانوت.

(ألخان (فارسـیة): خانی فرۆشـتنی شـت ٣-كاروانسەرا/ میوانخانە.

٤-(أَلخانَةُ (مو) (فارسـیة) (مـو): بڕگەی بەرز یان نزمیی دەنگی مۆسیقا.

(أَلخُـوان والخِـوان (ج) أَخوِنَـة وخُـوْن) (فارسیة): خوان.

(أَلسُفْرَة) (عامیة): خوان/ سفرە (فارسیە).

خوَ: (خَـوَّ- تِ الدارُ خَوَّراً): خانووەكە ڕما/ تەپی/ كاولبوو.

(- تِ النُجـومُ): ئەسـتێرەكان سـەرەوخوار بوونەوەو ڕوو لە ئاوابوونبوون ٢-ئەستێرەكان هۆی نیشانەی وشكەساڵیی بوون.

(أَلخَوّ): ١-برسێتیی ٢-دۆڵی بەرفراوان.

(أَلخَوّ والخُوّ): هەنگوین.

(أَلخُوَّة): زەویی بەرفراوان/ بەرین.

خـوى: ١-(خَوى- البَیتُ خَواءً): ١-خانووەكە تەپی/ ڕماو كاولبوو ٢-چۆڵ و بەتاڵبوو.

(- رأسُـهُ): سـەری خوێنی تێدا نەما هێندە (لووتی پڕژاو خوێنی لەبەر ڕۆیشت).

(- الرَجُـلُ خَوىً و خَواءً): گەدەی چۆڵ بوو برسیبوو.

(خَـوِيَ- المَكانُ. خَیّـاً و خُویّـاً و خَوایَةً): شوێنەكە چۆڵ و هۆڵبوو.

(خَـوّى- البَعـیرُ. تَخوِیَـةً): لە هەسـتاندا حوشـترەكە بۆشـایی خسـتە نێوان ورگی و زەویەكەوە.

(خَـوّى- الطائِرُ): باڵندەكە لـە فڕیندا باڵی بڵاوكردەوەو وەشاندی.

(أَخوى- الرَجُلُ. إخْواءً): برسیبوو.

(إخْتَوى إختِواءً): هۆشـی لەبەربڕا/ بێئاوەز بوو.

(- الفَرَسَ): كردی بە بن ورگیدا.

(أَلخَوى والخَواء): ١-چۆڵبوونی ورگ و خواردن

تێدا نەبوونی ٢-بۆشایی نێوان دوو شت.
(خَواءُ الفَــرَسِ): بۆشــایی نێــوان هەردوو دەستی‌و هەردوو قاچی چارەوێ.
(ألخَوي): ورگچۆڵ/ گەدەچۆڵ.
(ألأخوى. (م) خَيَّاء وخَوياء): مێشــكپووت/ بێئاوەز.
(ألخَــوِيّ): زەوی تەختایــی‌و دەشــتی نــزم ٢-زەوی نەرمان.
٢-(خَوى- الزندُ. خَوىً و خَواءً): چەكوشــی تفەنگەكە ئاگرینەكردەوە.
(- تِ النَّجــومُ): ئەســتێرەكان هۆی وشــكە ساڵیبوون.
(أخوَى الزَّنْدُ إخواءً): چەكوشــی تفەنگ كە ئاگرینەكردەوە.
- تِ النُّجومُ): ئەستێرەكان هۆی وشكەساڵیبوون.
٣-(خَوى- الشيءَ خوىً و خَوايَةً): شتەكەی فڕاند.
(أخوى- ماعِندَ فُلان. إخْواءً): هەرچی فیسار هەیبوو فڕاندی/ بردی/ تاڵانیكرد.
(إخْتَــوى- ماعِندَ فُــلان. إخْتِواءً): هەرچی فیسار هەیبوو بردی/ تاڵانیكرد.
(- البَلَدَ): وڵاتەكە یان شارەكەی (بەجێهێشت/ لێی باریكرد)/ كۆچیكرد.
٤-(خَــوى- تِ النُّجومُ) (فك): ئەســتێرەكان ڕوو لە ئاوابوونبوون/ داكەوتن.
٥-خَــوَى وأخــوى — تِ الماشِــيَةُ): ئاژەڵەكە خرتبوون/ تەواو قەڵەو بوون.
٦-ألخَواء (یونانیة): ئاوێتەبونی مادەكان لە سەرەتای دروستبوونی گەردووندا.
خاب: (خابَ وتَخَيَّبَ. خَيْبَةً): نائومێدبوو/ سەرنەكەوت/ نەگەییە ئامانجەكانی.
(«خابَ سَعيُهُ»): كۆششەكەی (سەرینەگرت/ بەفیڕۆ چوو) سەرنەكەوت/ ڕەنجبێوەر بوو.
(خَيَّــبَ وأخــابَ- هُ): نائومێدیكرد/ ئەوەی ویستی دەستگیرینەكرد.
(قَدَحٌ خَيّاب): چەرهێلــی ئومێد نەپێك كە ئاگر نەدات.
(ألخَيبَــة): هیوابــڕ/ هــۆی نائومێدبــوون نوشوستهێن.
خات: (خاتَ. خَيتــاً و خُيُوتاً): دەنگیكرد/ دەنگیلێوەهات.
خار: ١-(خــارَ. خَيراً): خێرو بێــردار بوو/ فەردار بوو/ بەفەڕ بوو.
(«خــارَ اللهُ لَكَ في الأمرِ»): خودا لە كارەكەدا خێرو بێرت دەستگیر بكات.
(خايَــرَ- هُ في العِلــمِ فَخــارَهُ): لە زانســتدا پێشــبڕكێی لەگەڵدا كردوو بەسەریدا زاڵبوو، لەو باشتر بوو بەخێروبێرتر بوو.
(ألخَير) (ج) خيور: ١-چاكە/ فەڕ ٢-گەیشتنی شــت بە پلــەی تــەواوی ٣-هەر جــۆرە ماڵ‌و سامان‌و دارایەك.
(ألخَيْر (ج) أخيار وخِيار): خێر/ بێر/ چاكە/ پیاوەتی باشە هەرچی چاكی‌و كەڵك‌و سوودو

قازانج‌و چێژو دژی خراپەی تێدابێت.
خَیرٌ: باشتر (ئەمە بۆ بەراوردە سووکی وشەی (أَخْیَر)ە وشەمێکەیشی (خَیْرَة)یە.
(«فُلانَةُ خَیْرَةُ الناس وخَیرُهُم»): فیسارمژن باشترین‌و خێرخوازترینی هەموو خەڵکە.
(أَلخَـیر): ١-جوامێریــی/ بەخشــندەیی ٢-شــکۆداریی/ خانەدانیی ٣-رەســەنی/ ریشە ٤-نەژاد ٥-شێوە سروشت.
(أَلخَیرَة (ج) خَیرات): پرخێرو بێر/ باشترین فەردارتریــن چاکتریــن لە هەموو شــتێکداو لەپێشترین.
(أَلخَیْرِیَّة): ١-باشترین ٢-چاکێتی/ باشیی ٣-دروستی ٤-لەپێشتریی.
(أَلخَیِّــر (م) خَیِّــرَة: ١-پیاوچــاك/ بــاش ٢-جوامێر/ بەخشندە.
(أَلخَیْری والخَوْري والخُوْري والخِیْري): زۆر خێرخــواز/ خێرومەندی گــەورە٢-زۆر زۆر چاك باش.
(«رَجُلٌ خَیري»): پیاوێکی زۆر زۆر خێرخواز/ زۆر بەدەست‌و دڵ/ خێرومەندی گەورە.
٢-(خارَ- الشَــيءَ علی غَــیرِه خِیرَةً و خَیَرَةً و خیراً): شــتەکەی پەســەندترکرد/ لەچاو ئەوانیتردا بە باشتری زانی/ لەپێشتریگرت.
(- ه): هەڵیبژارد.
(«أَللّهُمَ خِرْلی»): خودایە چی باشە ئەوەم بۆ برەخسێنەو بمدەرێ.

(خَیَّر- الشَــيءَ علی غَیرِه): شتەکەی بەسەر ئەوانیتریدادا/ پەسەندتریکرد/ بەباشتریدانا/ لەپێشتریگرت.
(- خَیَّرَ وخایَرَ- هُ في الأمرِ وبینَ الأمرَین): لە کارەکەدا سەرپشــکیکرد/ لــە هەڵبژاردنی دووکارەکەدا سەرپشکیکرد.
(تَخَیَّرَ واختارَ- هُ)٢-هەڵیبژارد/هەڵبژێریکرد ٢-لە گەنجینەیخست/ عەماریکرد.
(إِسْــتَخارَ. إِسْتِخارَةً): خوازیاری باشترینبوو/ داوای باشترینیکرد.
(إِسْــتخارَ- اللهَ): لە خودا پاڕایەوەو خواست چی بۆی باشــە ئەوەی بــۆ هەڵبژێرێت‌و بۆ بکات.
(أَلخِیَــرَةُ والخِیَــرَةُ- مِنَ الشَــيءِ أو القَوم): باشترین شت یان باشــترین‌و هەڵبژاردەی ناو خوێشگەل.
(أَلخِیَــار): ١-هەڵبــژاردن‌و پەســەندکردن ٢-سەرپشکبوون.
(«أَنْــتَ بالخِیَــارِ»): تــۆ سەرپشــکیت چی هەڵدەبژێریت سەربەستیت.
(خِیارُ الشَــيءِ): هەڵبژاردەی شت/ باشترینی شت.
(أَلأَخیَر (م) خِیَــری و خُوری (ج) أَخایِر): باشترین/ چاکترین/ پەسندترین/ لەپێشترین.
(أَلمُختار) (مفع): هەڵبژاردە/ هەڵبژێرراو ٢-کوێخا.
(«أَنــتَ بِالمُختــارِ»): تۆ سەرپشــکبە. چیت

دەوێت سەربەستبەو هەڵبژێرە.
٣-(اَلخِیر): دەستە.
(اَلخِیار) (ن): ناروو/ خەیار.
(خِیارَة): نارووییەك.
(خِیار شَنْبَر) (ن): خەیارچەمەر رووەكێكە، بەرێکی وەکو خرنوکی هەیە لە میسرو دورگەی عـەرەب زۆرە. لە پزیشـکیدا بـۆ رەوانبوون بەکاردێت بۆ جوانیش دەروێنرێت.
(اَلخِیرِيّ) (ن): گیابەن.
(اَلخَیْرِیَّة): پارەیەکی کۆنی عوسمانییە.
الملحق:
خـیر: (اَلتَخیـیر): ١-بەسـەر ئەوانیتردا دان ٢-سەرپشـکردنی کەسـێك بۆ هەڵبـژاردنو سەربەستکردنی.
(اَلقَدَرِیَّـة= الخَیَرِیـة): دەسـتەیەك پێ لە قەدەر نانێن، کە هەموو شتێك بەسەر مرۆڤدا سـەپێنراوەو هیچ بەدەست خۆی نییە ئەوان دەڵێـن: هەموو مرۆڤێك چارەنووسـی خۆی بەدەسـت خۆیەتیو چی بوێت دەیکاتو چی نەوێت نایکات.

خیز: (اَلخَیزُران): بڕوانە(خزر).
خاس: ١-(خاسَ- اللَّحْم. خَیْسـاً): گۆشتەکە بۆگەنیکرد.
٢-(خاسَ. خَیْساً): کەمیکرد/ کەمبوو.
(- البَیْـعُ): بازاڕ وەسـتاو کڕیـنو فرۆخت کەمیکرد.
(خَیَّسَ-هُ): پووکاندیەوە/ کەمی پێکرد.
٣-(خـاسَ- بالعَهـدِ. خَیْسـاً وخَیَسـاناً): پەیمانەکەی شکاندو بێنەمەکییکرد.
(- بالوَعْدِ): گفتەکەی نەبردە سەر/ لایدا.
٤-(خاسَ- الرَجُلُ. خَیْساً): پیاوەکە درۆیکرد.
(اَلخَیْس = اَلکَذِب): درۆ.
٥-(خـاسَ- الرَجُـلُ. خَیْسـاً): پیاوەکـە سەرشۆڕو زەبوونبوو.
(- الرَجُـلَ أو الدابَّـةَ): پیاوەکـەی یـان چوارپێکەی سەرشۆڕو زەبوونکرد.
(خَیَّـسَ- هُ): ١-سەرشـۆڕو کەساسـیکرد ٢-بەندیکرد.
(«خَیَّسَ- الجَمَلَ»): ١-سـەری بە حوشترەکە شۆڕکرد/ بەسواربوون رامیکرد ٢-بەندیکرد.
(اَلمُخَیِّس والمُخَیَّس): ١-رامگەو سەرپێشـۆڕگە ٢-بەندیخانە/ گرتووخانە.
٦-(اَلخَیس): ١-پەژارە/ خەفەت/ داخ/ دڵتەنگیی ٢ گومرابوون/ گومرایی ٣-چاکە/ خێر.
(اَلخِیسُ (ج) أخیاس): جەنگەڵ/ بێشـەڵان ٢-بێشەی شێر.
(اَلخِیسَةُ (ج) خِیَس): لانەی شێر.
خاش: (خاشَ- مافي الوعاءِ. خَیْشاً): ئەوەی لە قاپەکەدا بوو رۆیکرد/ دەریکرد.
(اَلخَیْش): پیاوی دەروونـنزمو ڕسوا.
(اَلخَیْـش (ج) خُیُوش وأخیـاش): خەرارو جەواڵو گونیە کە لە کەتان دروستدەکرێت.

خَيشَــةَ: خەراریــك جەواڵێــك گونیەیەك/ چنراوێکە زبری کەتانە.

(مِروَحَــةُ الخَيش): پانکــەی بنمیچ، کە لە جەواڵێك یان چنراوێکی وەها دروستدەکرێت تەڕدەکرێــت، بە بنمیچەوە هەڵدەواســرێت، بــە پەتێك دەجووڵێنرێت وەك باوەشــێن لە گەرمادا بەکاردەهێنرێت بەوە فێنکیی دەدات، ئەمە لە عیراقدا دەکرا.

(ألخَيّــاش): فرۆشــیاری جــەواڵو خــەرارو گونیەو چنراوی زبری کەتان.

خــاص: ١-(خــاصَ، خَيْصــاً): کەمیکــرد/ پووکایەوە.

(خائِص): پووکاوە/ کەمکردوو.

(ألخَيص): کەمەکە شتێك/ چکێك.

(«نِلْتُ مِنهُ خَيْصاً خائِصاً»): شــتێکی کەمم لێدەستکەوت.

(ألخَيْصَى): کەمە نموونەیەکی هەموو شتێك.

(فِي المرعى خَيصى مِن العُشبِ): لە وەرگاکەدا گەلێك نموونەی گیای تێدایە.

(ألخَيصــان): کەمەکــە پارەیــەك/ کەمەکە داراییەك.

٢-(خَيصَ، خَيصاً): چاوێکی گەورەو یەکێکی بچووکبوو.

(أخْيَــص (م) خَيْصــاء): یەکێکــە چاوێکی گەورەو ئەویتری بچووکبێت.

خاط: ١-(خاطَ- الثَّوبَ، خَيطاً): جلەکەی درووا.

(خائِطٌ و خاطٌ و خَيَّاطٌ): بەرگدروو/ جلدروو.

(مَخيط و مَخيُوط): دورواو.

(خَيَّطَ – الشَّــيبُ فِي رَأسِــهِ): سەری مووی سپی تێدا پەیدابوو.

(تَخَيَّطَ رأسَهُ بالشيب): سەری هێڵی سپێتی تێدا پەیدابوو.

ألخَيط (ج) خُيُــوط و خُيُوطَةٌ و أخْياط): ١ داو/ تاڵە دەزوو، تاڵە تەل، تاڵی هەر شــتێك ٢ (ن) دەزوولــە کە بەشــێکی نێرەکــی گوڵە کەمیەبۆرگ هەڵدەگرێت.

(ألخَيطُ الأبيَضْ): سپێدەی بەیان.

(ألخَيطُ الأسْوَد): ڕەشیی شەو.

(خَيــطُ باطِــلُ = لُعابُ الشَّــمس): گەردیلە وردەکانە کە لە تیشــکی خۆردا دەبینرێت کە لە کونێکەوە بێتە ژووری.

(ألخِياط والمِخيَط): دەرزی.

(ألخِياطة): بەرگدروویی.

٢-(خاطَ- تِ الحَيَّةُ خَيْطاً): مارەکە کشا.

(«هــذا مَخيطُ الحَيَّةِ»): ئەمە شوێنکشــانی مارەکەیە.

٣-(خاطَ- عَليه خَيْطَةً): جارێك بەســەریدا ڕۆیشت یان خێرا بەسەریدا ڕۆیشتو درووی.

(إختاطَ واخْتَطَى إليهِ): جارێك بەســەریدا ڕۆیشت یان خێرا بەسەریدا ڕۆیشتو درووی.

٤-(ألخَيْط (ج) خَيطان مِن النَّعام أو الجَراد): ڕەوە حوشترمرخ یان پۆلە کوللە.

(ألخَيْط مِـنَ الرَّقَبَة): مۆخیی ئێسـكی ناو مل/ مۆخی گەردەمل.
جاحَـشَ عَـن خَیْـطِ رَقَبَتِـهِ): بەرگریی خوێنیکرد.
(«خَیـطُ باطِـلٍ»): هـەوا/ ئـەو گەردیلە وردانەی كە لە تیشـكی خۆردا دەبینرێت كە لە كونێكەوە بێتە ژووری.
(ألخیط والخَیطی- مِـنَ النَّعام أو الجراد): رەوە حوشترمرخ یان پۆلە كوللە.
خیع: (خَیعَلَ- هُ): كراسە بێقۆڵەكەی لەبەر ئەو كرد.
(تَخَیْعَلَ): كراسە بێقۆڵەكەی لەبەركرد.
(ألخَیعَل): ١-كراسی بێقۆڵ ٢-گورگ ٣-خێو.
خیف: ١-(خَیِفَ. خَیَفاً): چاو دوو رەنگبوو، یەكێكیـان شـینو چاوەكەیـتری رەشـێكی قەترانی بوو.
(أخْیَـف (م) خَیْفاء (ج) خیف): كەسـێكی دوو رەنگە چاو یەكێكی شینو ئەویتری رەشێكی تێر.
تَخَیَّفَ ألواناً): ١-رەنگی گۆڕی ٢-رەنگاورەنگبوو.
(ألخَیفان) (ح): كوللەكـە هێڵی رەنگاورەنگ پەیدا بكات.
(خَیَفانَة): كوللەیەك كە هێڵی رەنگاورەنگی پەیداكردبێت.
٢-(خَیَّـفَ- عَـنِ القِتالِ): خـۆی لە جەنگ دزییەوەو هەڵات.
٣-(خَیَّـفَ- القَـومُ): خوێشـگەل هەواریان هەڵداو نیشتەنیبوون.
٤-(خَیَّـفَ- تِ المَـرأَةُ بأولادِهـا): ژنەكـە زارۆڵەكانی لە چەند مێردێك هێناون.
(«هُم أخْـوَةٌ أخْیاف أو بَنـو أخیاف): ئەو برایانـە زربـرای یەكن، واتـا دایكیان یەكەو باوكیان جیا/ دایكبران.
ألأخیاف: جیاجیان، جیاوازن
٥-(ألخَیـف): ١-هەمـوو داهاتنـە خـوارەوەو سـەركەوتنێكی رووی قەدپاڵـی كێوەكـە ٢-بەستی جۆگەی ئاو ٣-پێستی دەڵەك.
(ألخَیْفَة): ١-چەقۆ ٢-لانەی شێر.
(ألخَیْفاء (ج) خَیْفاوات و خِیْف): گوانگەورە.
(ألخَیْفان): خەڵكێكی زۆر.
(خَیفانَة): كۆمەڵەیەك خەڵك.
- (ن): گیایەكی كێوییە.
خـال: ١-(خالَ- الشَـيءَ: خِیـلاً و خیلاً و خـالاً و خَیْلَةً و خِیلَـةً و خَیلاناً و خَیْلُولَةً و مَخیلَةً و مَخالَةً): شـتەكەی وازانی/ وا بە مێشكیدا هات/ پێیوابوو/ واتێگەیشت.
(إخالَ وأخالَ): وا دەزانێت/ وا بە خەیاڵیدا دێت/ باوەری وایە/ پێیوایە/ وا بە مێشكیدا دێت.
(خُیِّلَ- إلَیهِ ولَهُ إنَّهُ كذا): پێیوابوو/ وا هات بە مێشكیدا كە ئاوایە.
(خَیَّلَ- السَّـحابُ تَخْییلاً): هەورەكە كەوتە گرمـەو ناڵەو بروسـكەو خەریكـی داكردنی بارانبوو (لە وشەی (الخَیل)ەوە وەرگیراوە واتا

له وا بۆچوونەوە.
(-فيه الخَيرَ): چاکەی لێ چاوەڕوانکرد.
(- عَلَيهِ. تَخيلاً و تَخَيُّلاً): گوناهباریکرد/ تاوانباریکرد.
خايَلَ- تِ السَّحابَةُ): هیوای باران له هەورەکە دەکرا.
(أَخبَلَ- تِ السَّماءُ): ئاسمان خەریکی بارانبارین بوو.
(أَخيَلَ- تِ الناقَةُ): مێحوشترەکە گوان پڕ له شیر بوو (وەك هەوری پڕ باران).
(- القَومُ): خوێشگەل سەرنجیان له هەورەکەدا بزانن له کوێ دەبارێنێت.
(أَخالَ- القَومُ): خوێشگەل سەرنجیان له هەورەکەدا بزانن له کوێ دەبارێنێت.
(-عَلَيه الشَيءُ): سەری له شتەکە دەرنەکرد شتەکە ناڵۆز بوو جێی گومانبوو.
تَخَيَّلَ لَهُ أَنَّهُ كذا: وا هات بەر مێشکیو خەیاڵی که ئاوایە/ وا هاتە بەرچاوی/ پێیوابوو.
- تِ السَّحابَةُ): هەورەکە پەیدابوو دیاربوو که باراناوییە.
(- هُ): سەرنجی لێگرت/ تێیڕوانی.
(- فيه الخَيرَ): چاکەو خێری لێبەدیکرد.
(- عَلَيهِ): نیشانەی چاکەی لێبەدیکرد.
(إِستَخالَ- السَّحابَةَ): سەرنجی له هەورەکەداو وایبۆچوو که ببارێنێت.
(اَلخال (ج) خيلان): ١-وازانینو وائەندێشە کردن ٢-هەوری بێبارانو وشك ٣-چەخماخە/ برووسکە ٤-پیاوی لێبوردوو و دڵگەورە، بە هەوری باراناویی چوێنراوە.
(اَلخَيال) (ج) أَخيِلَة): وا بۆچوونو ئەندێشە/ خەیاڵ/ ترسخولیا.
اَلخَيال والخَيالَة (ج) خَيَالات: ١-شێوەی ئەوەی لە خەودا دێتە بەرچاو ٢-تارمایی زەلام ٣-زەلامەکە/ کەسەکە خۆی ٤-قەڵافەتو رووی کەسەکە خۆی ٥-تارماییو سێبەری ئاژەڵ یان باڵندەو بە مرۆڤ بێتە بەرچاو ٦-زیندە خەو.
(اَلخَيالات): ١-زەلام یان دڕندەو شتیتر دێتە بەرچاو لە هوشیاریدا کە ئەوە نیشانەی تێکچوونە یان لە تای زۆر بەرزدا دەبێت - (طب): ٢-ڕەنگ دێتە بەرچاو وەك لە هەوادا بێت یان تارمایی مێشوولەو شت کە بە بەرچاوەوە دەفڕێت ئەوە بە زۆریی نیشانەی ئەومیە کە چاوەکە ئاوی هاتووە.
(اَلمُخيل): مژدەدەری خێرو بێر.
(«كَلامٌ مُخيِل»): ئاخاوتنی گرانی بە پێچو پەنا.
(اَلأَخيَل): باڵندەی بەدووم/ شووم هەرچی بیبینێت دڵی بۆ چاکە ناچێتو دڵی لێیدەترسێت.
(اَلمُخَيِّلَة والخَيالِيَّة): هێزی مێشكو سەوداسەرییو ئەندێشەکردن.
(اَلسَّحابَةُ- المُخيِلَة والمَخيلَة والمُخَيَّلَة

والمُختالــة): هەورێــك (چاوەڕێــی بارانــی لێبکرێت/ باراناوی بێت).

(اَلَمخيلــة (ج) مَخايــل): ئــەوەی بیرت بۆی بچێت وابزانیت وایە.

(اَلمَخايل مِنَ السُّحب): هەورێــك چاوەڕێی بارانی لێبکرێتو خەریکبێت بباریێت.

(«ظَهَرت فيه مَخايِلُ النجابَةِ»): خانەدانییو ڕەسەنیی لێدەرکەوت.

٢-(خَيَّل- عَــن القَوم تَخييــلاً): بەرامبەر خوێشگەل ترسنۆكو بوودەڵە دەرچوو.

(اَلخال (ج) خيلان): پیاوی دڵســـتو بێورە یان لاواز/ بێتین.

٣-(خايَلَ- هُ): خۆی بەســـەردا بادا/ شانازیی بەسەردا کرد.

(تَخَيَّلَ- الرَجُلُ): فیزینواند/ لووتبەرزییکرد/ ترزلبوو/ بەدەعیەبوو.

(تَخايَلَ واختالَ. تَخايُلاً واختِيالاً): لە خۆی بایبیبوو فیزی نواند/ لووتبەرزیکرد.

(اَلخــال (ج) خِيــلان): ١ لووتبەرزیی/ فیز/ خۆبەزلزانــین/ ترزلیــی ٢ پیــاوی بە هەواو دەعیە/ بەفیز/ لووتبەرز/ لەخۆبایی.

(اَلخالَــة): ئافرەتی/ ژنــی: بەدەعیەو فیزو مەکرباز.

(اَلخائل (ج) خالَة): لووتبەرز/ بەفیز.

(اَلاُخائل): لووتبەر/ بەفیز/ بەدەعیە.

(رَجُلٌ اُخائل): پیاوێکی (لووتبەرز/ فیزدار/ ترزل).

(اَلخُيَلاء والخِيَلاء والخَيْلَة): بەخۆوە نازینو لووتبەرزیی/ بەفیزیی.

٤-(اَخْيَل واختال- المَكانُ بالنَّباتِ): زەویەکە بەگژوگیاو ڕووەکیتر ڕازایەوە.

(أرْضٌ مُتَخَيِّلَــة ومُتَخايِلَــة): خاکێــك گیاو ڕووەکەکــەی باڵایکــردووەو گوڵیکــردووەو لەشکۆفەدایە.

٥-(تَخَيَّلَ- عَلَيهِ): بە دڵیدا چوو و هەڵیبژارد.

٦-(اَلخال (ج) خيلان): ١ کێوی مەزنو بڵند ٢ ئاڵا ٣ بەرگی نەرمو شــل ٤ پیاوی ڕەبەن ٥ گردۆڵکە ٦ لغاوی چارەوێ ٧ کفن ٨ خاڵی لەش کە بە زۆریی بە خاڵی سەر ڕوومەت دەوترێت. جاری وایشهەیە تووکی لە دەور دەردێت.

٩-(ج) خَوَل: برای دایك.

(اَلخَيْل) (ج) خُيُول و اَخيال): ڕەوە چارەوێ (ئەمە وشــەیەکە تاکی نییە) ٢ بە خوازە بە ئەسپ بە سواریش دەوترێت.

(«اَتى بخَيلِه ورَجْلِه»): بە سوارەو پیادەیەوە هات.

(اَلاَخْيَــل (م) خَيْلاء (ج) خِيــل واَخائِل): خاڵدار کە خاڵی زۆر پێوە بێت.

(اَلاَخْيَل والمَخْيل والمَخْيُول): خاڵدار.

(اَلخَيْلان): دڕندیەکی دەریاییە نیوەی لەشی ماسیو نیوەکەیتری مرۆڤە.

(اَلخَيّــال (ج) خَيّالَــة): ســـوارەو خـــاوەن

ئەسپەكە.

(أَلخَيْلَيات) (ح): وەچە زیندەوەرێکن سمدارن ئەسپو ماینو کەرو ئێسترو.. هتد دەگرێتەوە.

خام: ١-(خــامَ- خَيْماً و خَيماناً و خُيُوماً و خُيُومَةً وخِياماً وخَمومَةً): لە شــوێنەکەدا جێنشینبوو/ دەواری هەڵداو دانیشت.

(خَيَّــمَ): ١-دەواری هەڵــدا ٢-لــە دەوارەکەدا نیشتەجێبوو.

٣-بالمَكان: لە شوێنەکەدا نیشتەنیبوو.

(- تِ الكَرْمَةُ): مێوەکە دەواری هەڵدا/ پەلی هاویشتو وەك دەواری لێهات.

(- تِ البَقَرُ): مانگاکە لە شــوێنەکەی خۆیدا چۆکیداداو مایەوەو دەرنەچوو.

(أَخــامَ وأَخْيَمَ- الخَيمَــةَ. إخامَةً وإخياماً): دەوارەکەی هەڵدا.

(تَخَيَّمَ- المَكانَ وبالمَــكانِ وفيهِ): دەوارەکەی خۆی لە شوێنەکەدا هەڵدا.

(أَلخَيْمَــة (ج) خِيَــم وخِيــام و خَيْمات و خَيْم): دەوار/ رەشماڵ/ چادر. هەر خانەیەك کە بە بەردو گڵو شتی وەها نەکرێت.

(أَلخِيام): کەژاوان.

(أَلخَيَّام): ١ دەوارنشین ٢-دەوارساز/ دەوارچن.

(أَلخَيمِــيّ): ١-دەوارســاز ٢-رەشــماڵفرۆش/ دەوارفرۆش.

(أَلمُخَيَّم): دەوارگە/ شوێنی لێهەڵدانی دەوار.

(أَلخَيْمِيّات) (ن): جۆرە رووەکێکن کە گوڵیان لــە شــێوەی دەواردا دەبێت لەوانــە گێزەرو زیرەو گژنیژە.

٢-(خــامَ- عَنهُ. خَيْماً و خَيماناً و خُيُوماً و خُيُومَةً و خياماً و خَيمومَةً): لێی تۆقیو پاشەکشەیکردو هەڵات.

(- القَومُ في القِتالِ): لە شەڕەکەدا خوێشگەل هیچ چاکەو سەرکەوتنیان بەدەستنەهێنا.

٣-(خامَ- رِجْلَهُ. خَيْماً و خَيماناً و خُيُوماً و خُيُومَةً وخِياماً و خَيْمومَةً): قاچی هەڵبڕی.

(أَخامَ وأَخْيَمَ- الفَــرَسُ. إخامَةً و إخْياماً): چارەوێکە لەسەر سێ پێ وەستا پێی چوارەمی هەڵبڕی.

٤-(خَيَّمَ- الرِّيحَ في الثَّوبِ): بۆ نەخۆشەکەی خســتە بەرگەکەوە/ جلەکەوە تــا بۆنەکەی پێوە بمێنێتەوە.

(تَخَيَّمَ- تِ الريحُ الطيبَةُ بالثَّوب وفيهِ): بۆ نەخۆشــەکە بە جلەکەوە مایەوە/ جلەکە بۆ نەخۆشەکەیگرت.

٥-(أَلخام (ج) أَخْوام): ١-شتو کەرەسەی خاو کە دەستی سازکاریی بۆ نەبرابێت وەك نەڵماس کە چاك نەکرابێت پێست کە خۆشەنەکرابێت بــەرد رێکنەخرابێت بــەرگ رەنگنەکرابێت ٢ خام کە چنراوێکی لۆکەیە.

(أَلخامَةُ (ج) خام وخامات): جوزی ناسکی گژوگیا.

(أَلخِيْــم): ١-سروشــت ٢-رەوشــت ٣-رەوش ٤ نیگاری سەردەمی شمشێر.